

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Педагогічний дискурс

Збірник наукових праць

Випуск 12

Заснований в 2007 році

Хмельницький – 2012

УДК 37.013
ББК 74.00
П 24

Засновники:

*Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №12629-1513Р від 24.05.2007р.*

Збірник наукових праць „Педагогічний дискурс”

*включено до переліку наукових фахових видань України у галузі „Педагогічні науки”
(постанова Президії ВАК України від 18 листопада 2009 р. №1-05/5)*

Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 12. – 381 с.

У збірнику наукових праць „Педагогічний дискурс” вміщено статті Всеукраїнської науково-практичної конференції „Виховання студентської молоді в процесі професійної підготовки: сучасний стан, проблеми і перспективи”. Авторами статей розкрито: культурологічні та морально-етичні проблеми виховання студентської молоді; психолого-педагогічні умови організації виховного процесу у вищій школі; шляхи підвищення ефективності виховної функції науково-педагогічних працівників; виховний потенціал соціально-гуманітарних дисциплін у розвитку особистості сучасного студента; сучасні освітні технології та їх застосування у виховній роботі ВНЗ; студентські колективи та їх самоврядні структури як фактор формування особистості майбутніх професіоналів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: *Шоробура І.М., доктор педагогічних наук, професор, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

Заступник головного редактора: *Галус О.М., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

Відповідальний секретар: *Кришук Б.С., кандидат педагогічних наук, начальник наукового відділу Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Топузов О.М. *доктор педагогічних наук, професор, в.о.директора Інституту педагогіки НАПН України;*
Савченко О.Я. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, віце-президент НАПН України;*
Бібік Н.М. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Вашуленко М.С. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Євтух М.Б. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Бурда М.І. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Березівська Л.Д. *доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник;*
Берека В.С. *доктор педагогічних наук, професор;*
Гупан Н.М. *доктор педагогічних наук, професор;*
Дорошенко Ю.О. *доктор технічних наук, професор;*
Даниленко Л.І. *доктор педагогічних наук, професор;*
Лисенко Н.В. *доктор педагогічних наук, професор;*
Мацько В.П. *доктор філологічних наук, доцент;*
Пустовіт Г.П. *доктор педагогічних наук, професор;*
Руснак І.С. *доктор педагогічних наук, професор;*
Семиченко В.А. *доктор психологічних наук, професор;*
Ящук І.П. *доктор педагогічних наук, доцент.*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ З НАПРЯМІВ:

менеджмент освіти: *Дарманська І.М. – к.пед.н., доцент; Біницька О.П. – к.е.н., доцент; Гамрецька Г.С. – к.філос.н., доцент; Телячий Ю.В. – к.і.н., доцент; Слюзко В.І. – к.пед.н., доцент;*

дошкільна педагогіка, психологія та фахові методики: *Пісоцька Л.С. – к.пед.н., доцент; Зданевич Л.В. – к.пед.н., доцент; Машкіна Л.А. – к.пед.н., доцент;*

шкільна педагогіка, психологія та фахові методики: *Вовк В.П. – к.психол.н., доцент; Вишинська Г.В. – к.пед.н., доцент; Гасюк І.Л. – к.фіз.вих., доцент; Дорош Г.О. – к.філол.н., доцент; Сусліна І.В. – к.пед.н., доцент; Ткачук Г.О. – к.пед.н., доцент;*

теорія і методика мистецтв: *Балема М.О. – народний артист України; Бучківська Г.В. – к.пед.н., доцент; Греськова В.В. – к.пед.н., доцент; Михаськова М.А. – к.пед.н., доцент; Павлішена Л.В. – к.філол.н.; Слоневська І.Б. – к.філос.н., доцент.*

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол №10 від 3 жовтня 2012 року)*

© Інститут педагогіки НАПН України, 2012

© Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2012

© Ільїнський С.В. (обкладинка), 2012

ЗМІСТ

К.В.АНТОНОВА Вплив дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання у медичних університетах України.....	6
Т.О.АРТЕРЧУК Моральне виховання майбутнього юриста при вивченні німецької мови.....	10
Н.Ю.БАЛАБУСТ Навчально-виховні аспекти підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії (1864-1917 рр.): історіографічний вимір.....	14
В.Є.БЕРЕКА Модульний принцип організації позааудиторної навчальної діяльності студентів.....	22
І.Д.БЕХ Життя особистості у просторі духовності.....	29
Л.І.БІЛОУСОВА, Є.О.ОЛЬХОВСЬКИЙ Специфіка і складники успішності виховної роботи куратора з першокурсниками.....	38
Ю.І.БЛАЖЕВИЧ Актуалізація викладання курсу релігієзнавства як важливий чинник виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти.....	43
З.Д.БЛАЖЕСВА, А.А.ГРИГОР'ЄВА Застосування виховних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів.....	48
І.В.БОРЕЦЬ Організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі.....	53
С.І.БРЖОЗОВСЬКА Історичні витoki фольклору.....	57
Л.С.БРОВЧАК Організація студентського самоврядування як важлива умова формування організаторських здібностей майбутніх учителів.....	61
В.А.БУДЯНСЬКА Модель культури ділового спілкування майбутніх економістів.....	64
А.М.ВАЛЬЧУК Роль релігійних імортологічних ідей у формуванні свідомості сучасної української молоді.....	68
Л.А.ВИГОВСЬКИЙ, Т.В.ВИГОВСЬКА Екологічне виховання як фактор підвищення рівня екологічної свідомості студентської молоді.....	71
О.О.ВОЙТІК Сучасні підходи до використання інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах.....	75
Л.М.ГАВРИЛЕНКО Удосконалення педагогічної майстерності викладача співу.....	79
О.М.ГАЛУС До проблем моніторингового дослідження особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст”.....	83
В.М.ГЛАДКОВА Стажування як форма професійного самовдосконалення менеджера вищого навчального закладу.....	91
Н.І.ГОЛОВАЧУК Розвиток моральності майбутніх учителів початкових класів як невід'ємний елемент виховної роботи.....	100
І.Б.ГРИНЧЕНКО Процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в країнах Європи і в Україні.....	103
О.Г.ГУМЕНЮК Напрями адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ.....	109
Н.В.ДАВКУШ Особистісно зорієнтований підхід як основа виховної роботи з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів.....	113
С.С.ДАНИЛЮК Психолого-педагогічні умови організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів.....	116
І.М.ДАРМАНСЬКА Формування управлінської компетентності у майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів з позиції виховної роботи.....	123
Г.А.ДАРМОРОЗ Виховання і розвиток особистості з використанням лінгвокраїнознавчих знань.....	127
О.І.ДЕНИЩИК Теоретичні та практичні аспекти виховання студентської молоді в дусі толерантності.....	130
П.Б.ДЖУРИНСЬКИЙ Формування здоров'язберігаючого способу життя в історико-соціальному ретроспективі (від реліктових цивілізацій до епохи Середньовіччя).....	133
Є.В.ДОЛИНСЬКИЙ Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів.....	140
М.Д.ДЯЧЕНКО Виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста як педагогічна проблема.....	144
В.В.ЖЕЛАНОВА Педагогічні задачі контекстного типу як засіб формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.....	149

Г.В.ЗАКОРДОНЕЦЬ Самостійна робота як засіб неперервного вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови.....	155
О.П.ЗЕЛЕНСЬКА Деякі напрямки культурологічного виховання майбутніх правоохоронців у позааудиторний час.....	159
Н.Г.ІВАНОВА Формування професійно важливих якостей – важлива умова успішного виховання майбутніх фахівців.....	163
І.М.ІСАКОВА Психолого-педагогічні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.....	166
Н.В.КАЗАКОВА Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з учнівським самоврядуванням.....	169
Л.Л.КАТИНСЬКА, І.І.ГРИБ Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді.....	173
Л.Л.КАТИНСЬКА, О.В.ЦАЛЬ-ЦАЛЬКО Студентські колективи та їх самоврядні структури як фактор формування особистості майбутніх професіоналів.....	175
Л.В.КАТРЕВИЧ Роль професійної діяльності учителів гуманітарного профілю в умовах сучасних глобалізаційних процесів.....	178
М.М.КІР'ЯН Соціокультурна адаптація студентської молоді в інтегрованому освітньому середовищі.....	182
Л.А.КОРНИЦЬКА Виховний потенціал етнотрипів у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю.....	185
К.Л.КРУТІЙ, Л.В.ЗДАНЕВИЧ Деадаптаційні феномени як причина та наслідок порушення психічного і психологічного здоров'я дитини.....	189
М.В.КУШНІРУК Вплив індивідуальних здібностей студентів на якість навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю.....	194
Г.О.ЛИСАК Сучасні методи контролю професійної підготовленості студентів з гуманітарних дисциплін.....	198
Н.В.ЛИТВИНОВА Модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі виробничої діяльності.....	201
Н.І.МАЗУРЕНКО, М.В.МАЗУРЕНКО Реалізація особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.....	205
О.В.МАМОН Формування адекватної самооцінки студентів у процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами.....	208
О.В.МАРТИНЮК Технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності магістрантів-перекладачів.....	213
Л.А.МАТВІЙЧУК Огляд сучасних педагогічних технологій та їх впровадження в навчальний процес вищих шкіл.....	217
О.В.МАТУЦАК Морально-етичне виховання сучасної молоді в умовах полікультурності.....	222
Н.І.МАЧИНСЬКА Роль і місце дисциплін психолого-педагогічного циклу у формуванні професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю.....	225
Л.А.МАШКІНА Організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі.....	229
Л.М.МОТОЗЮК Роль педагогічного комунікативного впливу у розвитку особистості сучасного студента.....	233
О.В.НЕВМЕРЖИЦЬКА Християнський виховний ідеал у спадщині Памфіла Юркевича.....	239
В.В.ОЛІЙНИК Виховання сучасної молоді у вищій школі: проблеми і перспективи.....	244
І.В.ОЛІЙНИК, О.А.ЧЕРНЯВСЬКА Про роль соціології у гендерному вихованні студенток.....	247
О.М.ОМЕЛЬЧУК Вплив суспільної моралі на поведінку людини.....	250
О.Б.ПАВЛИК Типологія стилів виховання.....	253
Л.М.ПАРАМОНЕНКО Особливості педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності.....	255
С.В.ПОГРЕБНЯК Модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи.....	260

М.В.РОГАНОВА <i>Культурно-виховне середовище вищого навчального закладу як один з чинників виховання духовної культури сучасного студента.....</i>	264
Ю.В.РОМАНЕНКОВА <i>Місце експерименту в мистецькому освітньому полі сучасної України.....</i>	267
Л.М.РОСТОМОВА <i>Ненормативна лексика: до питання про культуру спілкування студентства.....</i>	271
І.С.РУСНАК <i>Студентське самоврядування як засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців.....</i>	275
О.К.САДИКОВА <i>Розвиток полікультурної компетенції як одна з вимог сучасного виховання.....</i>	277
О.О.САС <i>Використання методу проєктів в процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”: виховний потенціал.....</i>	280
Т.М.СЕВЕРІНА <i>Особистісно-професійна корекція як метод формування особистісної зрілості майбутнього педагога.....</i>	284
Т.В.СЕЛЮКОВА, Н.О.АНДРІЙВ <i>Трансформація цінностей як фактор морально-етичних проблем у вихованні студентської молоді.....</i>	289
М.Є.СКИБА <i>Культурологічні та морально-етичні проблеми виховання студентської молоді.....</i>	293
В.І.СЛЮЗКО <i>Система виховної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.....</i>	296
Л.Н.СМАЛИУС <i>Роль виховного ідеалу у професійному становленні майбутніх психологів.....</i>	299
Г.О.СОРОКІНА <i>Використання ділових ігор в процесі підготовки фахівців туристичної галузі.....</i>	305
І.Й.СТАРОВОЙТ <i>Деонтологічні засади професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів.....</i>	309
О.С.ФЕДОРЧУК <i>Вплив процесу формування фахово-інформатичної компетентності на становлення та розвиток професійної Я-концепції майбутніх правознавців.....</i>	315
В.А.ФІЛІНЮК <i>Виховний складник лінгвістичних дисциплін у розвитку мовної особистості майбутнього філолога.....</i>	320
Г.В.ХІТРОВА <i>Характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ.....</i>	323
О.С.ХОРОШАЙЛО <i>Ціннісний потенціал базової освіти в духовно-моральному вихованні студентів.....</i>	326
І.А.ЧАЙКА <i>Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.....</i>	330
Н.В.ШАВРОВСЬКА, В.Н.ШАВРОВСЬКА <i>Готовність педагога до виховного впливу на молоддь.....</i>	336
Б.О.ШЕВЕЛЬ <i>Критеріальний апарат діагностування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.....</i>	339
М.Ю.ШЕВЧИШЕН <i>Виховний потенціал географії у розвитку особистості сучасного студента.....</i>	343
І.М.ШОРОБУРА <i>Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: виклики сучасності.....</i>	346
О.С.ШУМАКОВА <i>Сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів.....</i>	349
Д.В.ЩЕРБИНА <i>Структурна модель творчої комунікативної позиції майбутніх учителів.....</i>	353
І.О.ЯВОРСЬКА <i>Роль соціального педагога в організації культурно-дозвілєвої діяльності учнівської молоді.....</i>	356
Г.В.ЯКІВЧУК <i>Самоосвітня діяльність як умова виховання особистості майбутнього вчителя музики.....</i>	360
М.В.ЯРОВА <i>Деякі аспекти сучасної диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва.....</i>	365
Е.М.ЯЩЕНКО <i>Комунікативна культура особистості та структурні компоненти її формування у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.....</i>	369

Вплив дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання у медичних університетах України

У статті розглянутий вплив гуманітарних дисциплін на процес адаптації іноземних студентів в медичному університеті. На основі аналізу поняття „адаптація” в широкому значенні виділений зміст поняття „адаптація іноземних студентів”. Виділені дезадаптуючі чинники процесу адаптації іноземних студентів, а також їх залежність від характерних особливостей іноземних студентів медичного університету. Розглянутий вплив та внесок окремих дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів в навчально-виховному середовищі медичного університету. Зроблений висновок, що „Українська (російська) мова як іноземна” несе в собі вагомий та суттєвий потенціал для процесу адаптації іноземних студентів в навчально-виховному середовищі медичного університету. Представлена пряма залежність результативності навчальної діяльності іноземних студентів від рівня адаптованості.

Ключові слова: іноземні студенти, адаптація, гуманітарні дисципліни, дезадаптуючі чинники, „культурний шок”, мовний бар’єр.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Кількість іноземних студентів з кожним роком в Україні зростає. Найбільш популярними серед іноземних студентів є медичні, інженерно-технічні, економічні спеціальності. Медичні університети України посідають одне з перших місць серед українських вищих навчальних закладів за кількістю іноземних студентів. В процесі реформації системи вищої освіти найбільше уваги приділяється відповідним професійно-орієнтованим дисциплінам. Дисципліни гуманітарного блоку в негуманітарних вищих навчальних закладах здебільшого „страждають” від браку кількості годин та великого обсягу інформації для самостійного вивчення студентами.

Більшість іноземних громадян, які приїжджають навчатися в Україну, не проходять підготовчі курси, а отже, одразу поринають в незвичне, невідоме, незрозуміле середовище навчального закладу та українського суспільства. Окремий курс, направлений на адаптацію іноземних громадян до навчального процесу у вищому медичному закладі та до життя в чужій країні, інтеграцію в полінаціональне оточуюче суспільство в навчально-виховному процесі вищого медичного закладу не передбачений освітньою програмою. Дану роль призвані виконувати дисципліни гуманітарного блоку: „Українська (російська) мова як іноземна”, „Історія української культури”, „Елективний курс (Краєзнавство)”, „Основи загальної психології та педагогіки”, „Філософія”.

Формулювання цілей статті... Мета статті: визначити рівень впливу окремих дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів та виявити залежність успішності в навчанні від рівня адаптованості іноземних студентів.

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідження питань адаптації в широкому значенні висвітлені в роботах вчених І.П.Павлова, І.М.Сеченова, Ч.Дарвіна, Ж.Піаже. Вивченням проблеми адаптації, соціалізації студентської молоді займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: Є.А.Ямбург, С.В.Красіков, М.М.Безруких, Г.Г.Овчинников, А.Д.Глотчкін та ін. Актуальні проблеми навчання та життя в новому соціальному середовищі студентської молоді досліджували В.Л.Кікоть, В.О.Петровський, А.В.Симоненко, Т.В.Серєда, М.І.Лісін, Д.Клаузен, З.Фройд та ін. В психологічній літературі питання адаптації студентської молоді досліджене в роботах Т.Алексєєва, Ю.Бохонкова, В.Демченко, О.Кузнєцова, Л.Литвінова, В.Скрипник та ін. Процес адаптації студентів в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу представлений в роботах С.Гурі, М.Левченко, В.Штифурак та інших вчених. Проблеми адаптації іноземних студентів досліджувала Д.Порох. В наявних дослідженнях представлені здебільшого чинники, які негативно впливають на процес адаптації і які необхідно подолати задля досягнення гармонійного розвитку студентської особистості. В науковій літературі процес адаптації іноземних громадян засобами гуманітарних дисциплін досліджений недостатньо, потребує детального аналізу та розробки практичних методів, направлених на оптимізацію процесу адаптації іноземних студентів засобами дисциплін гуманітарного блоку.

В статті нам необхідно розв’язати такі завдання: визначити зміст поняття „адаптація іноземних студентів”, виявити характерні особливості іноземних студентів у вищих медичних

зкладах, проаналізувати вплив окремих дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів та виявити залежність між успішністю в навчанні та рівнем адаптації іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу... Адаптація в загальному значенні (від. лат. *adapto* – пристосовую) – це ефективна взаємодія організму з навколишнім середовищем [1, с.354]. Цитуючи І.Кохена, можна сказати, що адаптація – це процес, за допомогою якого людина отримує можливість продуктивно використовувати для задоволення потреб своє навколишнє середовище [2, с.41].

У численних дослідженнях адаптації відсутній єдиний принцип її класифікації, зміст її різновидів та їхній взаємозв'язок. В адаптації студентів до навчального процесу можна виділити ряд аспектів: фізіологічний, дидактичний, соціально-педагогічний та професійний.

Фізіологічний аспект адаптації – це зміна усталеного динамічного стереотипу і формування нової системи умовно-рефлекторних зв'язків.

Дидактичний аспект адаптації забезпечує єдність в системі „школа–вищій навчальний заклад”, поступове введення в сферу системи навчання вищого навчального закладу (підготовку до нових форм і методів роботи у вищому навчальному закладі, вироблення навичок самостійності в навчальній та науковій роботі).

Соціально-педагогічний аспект адаптації пов'язаний зі складнощами засвоєння нових норм, встановлення і підтримання студентом певного соціального статусу в новому колективі, який до того ж тільки формується.

Професійний аспект спрямований на формування загальних уявлень про характер вимог, які висуває дана професія до особистості та готовності студентів до успішного оволодіння обраною професійною діяльністю [3, с.41].

В процесі адаптації головним об'єктом є студент. Швидкість, якість, ефективність процесу адаптації іноземних студентів залежить не тільки від рівня організованості навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, а й від психологічно-вікових та національно-етнічних особливостей іноземних студентів певного вищого навчального закладу, а саме, медичного університету.

Отже, на нашу думку, характерними особливостями іноземних студентів вищого медичного закладу є:

строкатий національно-етнічний склад іноземних студентів: в ДЗ „Луганський державний медичний університет” навчаються іноземні студенти з більше ніж зі 100 країн світу;

національний, культурний та релігійний склад іноземних громадян досить різноманітний, що може призводити до проблем на релігійному та культурному ґрунті;

необізнаність та неготовність іноземних студентів до географічно-кліматичних умов життя в Україні, які суттєво відрізняються від звичних для них умов в країнах Африки, Індії, Іраку та ін.;

іноземні студенти відчувають значний дискомфорт у приготуванні їжі, вибору звичних для їхнього раціону харчування продуктів, особливо в перші місяці навчання, а з різким похолоданням взимку, іноземним студентам важко підібрати теплий та зручний одяг;

мовний бар'єр та „культурний шок” супроводжують іноземних студентів протягом перших місяців, а інколи і першого року навчання в медичному закладі;

постійне моральне та психологічне навантаження пов'язане з опануванням нової системи освіти, пристосуванням до вимог викладачів вищої школи, відмінний від шкільного розпорядок дня, особистісна відповідальність та тягар прийняття самостійних рішень без підтримки батьків та близьких, які знаходяться далеко;

в медичному університеті академічні групи здебільшого формуються без урахування національно-етнічного складу іноземних громадян, у зв'язку з цим, іноземні студенти вимушені ще й пристосовуватися до представників інших національностей, культур, релігій, знаходити спільну мову, уникати конфліктних ситуацій.

вік іноземних студентів становить 17-23 роки. Даний вік характеризується підвищеними вимогами до себе та до інших, становленням індивідуальності та характеру, формуванням вольових якостей характеру. Іноземні студенти в цей час потребуються батьківської підтримки, прикладу для наслідування, сторонньої допомоги;

на початковому етапі навчання, поки йде пристосування до навчання та життя в новому соціумі, іноземним студентам дуже важко дається безпосередньо процес навчання, широко розповсюджені прояви апатії, депресії. На жаль, відомі випадки самогубства іноземних студентів.

Необхідно зазначити, що згідно з наведеними особливостями іноземних студентів, які навчаються в вищому медичному закладі, процес адаптації значно ускладнений дезадаптуючими чинниками. Процес адаптації іноземних студентів не може бути некерованим. Тільки ефективна та систематизована організація процесу адаптації сприятимуть подоланню дезадаптуючих

факторів та повноцінній інтеграції іноземних студентів в нове навчально-виховне середовище медичного університету.

Реформація сучасної вищої школи, перш за все, направлена на гуманізацію навчально-виховного процесу. Розв'язання проблеми гуманітарної підготовки студентів у вищих закладах освіти в сучасних умовах можливе шляхом наповнення навчально-виховного процесу гуманітарним змістом, який узгоджується із кращими надбаннями цивілізації, орієнтований на безпосередній розвиток людини і відповідає потребам її самореалізації й актуальним завданням відродження культури [4, с.126].

В „Основних напрямках досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні” зазначається, що перспективними є дослідження проблем гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, теоретичних і прикладних складових змісту гуманітарної підготовки, зокрема, у вищих медичних навчальних закладах. У більшості вищих навчальних закладів медичного профілю домінує думка, що пріоритетною є суто професійна підготовка спеціалістів. Роль гуманітарного знання недооцінюється... Саме гуманітарні науки розвивають у людині такі якості, як порядність, відчуття прекрасного, відповідальність, людяність. Тому не вузького спеціаліста, обмеженого рамками своєї спеціальності, а освічену у вищій мірі людину повинен готувати вищий навчальний заклад” [5, с.29].

Для іноземних громадян передбачено викладання таких гуманітарних дисциплін: „Українська (російська) мова як іноземна”, „Історія української культури”, „Основи загальної педагогіки та психології”, „Історія української культури”, „Філософія”, „Елективний курс (Краєзнавство)”. В медичному університеті велика кількість годин відводиться на вивчення української (російської) мови: на першому курсі близько 300 годин, на другому – 250 годин, на третьому – 120 годин, на четвертому – 72 години. Значно менше, але не менш важливими за значущістю, відводиться на вивчення інших дисциплін гуманітарного блоку, так, наприклад, „Історія української культури” – 26 годин, „Основи загальної педагогіки та психології” – 16 годин.

На нашу думку, найвагомішим чинником в процесі адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання є „Українська (російська) мова як іноземна”. Іноземні студенти більшу частину навчального часу проводять на заняттях з вивчення мови, активно спілкуються з викладачем, який їх розуміє. В свою чергу, для викладача української (російської) мови як іноземної, необхідно не тільки навчити говорити та розуміти мовлення інших, а й вмотивувати його до навчання, підтримати у важкі для студента перші місяці навчання в чужому та незвичному навчально-виховному середовищі. На фоні перенасичених інформацією та завданнями професійно орієнтованих дисциплін „Українська (російська) мова як іноземна” має виступати в формі релаксаційно-мотивуючого методу заохочення, залучення та інтеграції не тільки в навчально-виховне середовище медичного університету, а й в новий український соціум. Вивчення мови сприяє налагодженню комунікативних „мостів” між студентами з різними релігійно-культурними вподобаннями. Творчі завдання, встановлення діалогічного характеру проведення заняття „викладач-студент”, „студент-викладач” та „студент-студент” формують дружню та комфортну атмосферу в академічній групі та за її межами. Методика викладання дисципліни „Українська (російська) мова як іноземна” передбачає залучення студентів до творчої роботи, організацію тематичних вечорів, конференцій, відкритих занять, метою яких є не тільки вдосконалення мовних навичок, а й гармонізація психологічного клімату в групі, знайомство студентів з культурою поведінки та етикетом спілкування, прийнятим в країні їхнього перебування. Спільні з вітчизняними студентами тематичні заходи нівелюють страх спілкування з носіями інших мов, знайомлять не тільки з мовою, а й з культурою українського народу, виводять студентів на новий рівень спілкування, організують дозвілля. Вивчення мови на сучасному етапі виходить далеко за межі аудиторних занять, оскільки неможливо опанувати мову без наочних знань про місто, в якому перебувають іноземні студенти, не побачивши специфічні українські предмети побуту, особливості сервісних служб тощо.

Не велика кількість годин, але тим не менш за значущістю в процесі адаптації іноземних студентів відіграють й інші дисципліни гуманітарного блоку: „Історія української культури” та „Історія України”, а також „Елективний курс (Краєзнавство)”. Особливо звертаємо увагу на взаємозв'язок та інтегроване вивчення двох дисциплін: „Історія української культури” та „Українська (російська) мова як іноземна”. Ознайомлення та дослідження української культури мотивує студентів до вивчення української (російської) мови, і навпаки, вивчення української (російської) мови пробуджує інтерес до вивчення культури України. Більше того, вищезазначені дисципліни формують позитивні думки, почуття гордості у іноземних студентів до країни, в якій вони отримують вищу освіту. Вивчення та обговорення історичних аспектів культурного розвитку української держави, історії становлення державності, шлях розвитку та особливості становлення української культури та менталітету дозволяють інтегрувати іноземних студентів в український

соціум, сприяють кращому порозумінню з викладачами, корінним населенням. Наочні заняття, проведені за межами аудиторій, дозволяють ближче познайомити іноземних студентів з містом, в якому вони живуть, наближують до реалій життя.

„Елективний курс (Краєзнавство)” не тільки допомагає краще пізнати іноземним студентам менталітет та національні особливості регіону, в якому вони живуть та навчаються. Отримані знання на заняттях з „Краєзнавства” дозволяють студентам адаптуватися до особливостей культури та менталітету місцевих жителів, до кліматичних умов, притаманних нашому регіону, допомагають організувати побут та дозвілля в умовах гуртожитку або орендованої квартири.

Таким чином, в умовах активного вивчення професійно-орієнтованих дисциплін медичного профілю з перших днів навчання саме дисципліни гуманітарного блоку мають на меті адаптувати іноземного студента до життя та навчання у вищому медичному університеті. Провідна роль в процесі адаптації іноземних студентів належить вивченню „Української (російської) мови як іноземної” та викладачам даної дисципліни. Для іноземних студентів викладачі мови стають кураторами та наставниками на початковому етапі навчання. Викладачі мови не тільки формують необхідні мовні знання, вміння та навички, а й несуть в собі значний виховний потенціал, формують особистість майбутнього фахівця, виховують загальнолюдські якості характеру, регулюють атмосферу в новоствореному колективі іноземних підлітків, допомагають створити оптимальні та комфортні умови навчання в медичному університеті та життя в Україні. Саме вивчення української (російської) мови дозволяє реалізувати весь потенціал молоді особистості, інтегруватися в соціум, сформувати професійно- та морально-значущі якості характеру, необхідні для сучасного фахівця.

Навіть невелика кількість годин дисциплін „Основи загальної педагогіки та психології”, „Історія української культури”, „Філософія”, „Елективний курс (Краєзнавство)” не зменшує їхньої значущості в загальному процесі адаптації іноземних студентів. Дані дисципліни виступають в ролі мотиваційних та заохочувальних факторів в навчально-виховному процесі вищого медичного закладу.

Висновки... Отже, блок гуманітарних дисциплін дозволяє іноземним студентам ефективніше та скоріше адаптуватися до навчання в чужій країні, відчувати себе повноцінними членами суспільства, а це, в свою чергу, підвищує результативність та ефективність навчання, сприяє психологічній та моральній рівноваженості, є підґрунтям для повноцінного розвитку гармонійної особистості.

Подальше дослідження процесу адаптації іноземних студентів в вищому медичному закладі ми вбачаємо в розробці методів оптимізації процесу адаптації іноземних студентів засобами дисциплін гуманітарного блоку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Психологія : [учебн. для гум. вузов] / [под общ. ред. В. Н. Дружинина]. – СПб. : Питер, 2001. – 656 с.
2. Cohen Yehudi. Culture as Adaptation // Y. Cohen (ed.) Man in Adaptation: The Cultural Present / Cohen Y. – Chicago : Aldine, 1968. – 120 p.
3. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти : [навч. посіб.] / Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. – К., 2001. – 128 с.
4. Вознюк О. М. Особливості вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах / О. М. Вознюк // Вісник НТУУ „КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2006. – Вип. 1. – С. 126–128.
5. Григор’єва С. В. Гуманітаризація вищої освіти як шлях формування спеціаліста ХХІ ст. / С. В. Григор’єва // Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи. – 2000. – С. 29–30.

Анотація

Е.В. Антонова

Влияние дисциплин гуманитарного блока на процесс адаптации иностранных студентов на начальном этапе обучения в медицинских университетах Украины

В статье рассмотрено влияние гуманитарных дисциплин на процесс адаптации иностранных студентов в медицинском университете. На основе анализа понятия „адаптация” в широком значении выделено содержание понятия „адаптация иностранных студентов”. Выделены дезадаптирующие факторы процесса адаптации иностранных студентов, а также их зависимость от характерных особенностей иностранных студентов в медицинском университете. Рассмотрено влияние и вклад отдельных дисциплин гуманитарного блока на процесс адаптации иностранных студентов в учебно-воспитательной среде медицинского университета. Сделан вывод, что „Украинский (русский) язык как иностранный” несет в себе весомый и существенный потенциал для процесса адаптации иностранных студентов в учебно-воспитательной среде медицинского университета. Представлена прямая зависимость результативности учебной деятельности иностранных студентов от уровня адаптированности.

Ключевые слова: иностранные студенты, адаптация, гуманитарные дисциплины, дезадаптирующие факторы, „культурный шок”, языковой барьер.

Summary

K.V.Antonova

Humanitarian Disciplines Influence on the Foreign Students Adaptation Process at the Initial Stage of Education in the Medical Universities of Ukraine

In this article the influence of the humanities on the adaptation of international students in the medical university is considered. Based on analysis of the concept of "adaptation" in the broad sense the meaning of "adaptation of foreign students" is outlined. Maladjusted factors of the process of foreign students adaptation, as well as their dependence on the characteristic peculiarities of foreign students at the medical university are singled out. The influence and the contribution of some disciplines of humanitarian block on the adaptation of foreign students in the educational environment of medical university are studied. It is concluded that "the Ukrainian (Russian) language as a foreign language" carries a significant and substantial potential for the adaptation of foreign students in the educational environment of medical university. Direct dependence of the effectiveness of the training of foreign students from the level of adaptation is offered.

Keywords: foreign students, adaptation, humanitarian disciplines, maladjusted factors, „cultural shock”, linguistic barrier.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 37.034.112.2

Т.О.АРТЕРЧУК,

кандидат педагогічних наук
(м.Рівне)

Моральне виховання майбутнього юриста при вивченні німецької мови

У статті розглянуто можливості виховного впливу на майбутніх фахівців-юристів засобами німецької мови. Автор підкреслює моральний потенціал, що його містить у собі як зміст іншомовного тексту (літературні уривки, прислів'я, крилаті вислови), так і форма проведення заняття (комунікативні вправи, парна і групова робота, рольова гра).

Ключові слова: моральне виховання, іноземна мова, студенти-правники

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема духовного виховання сьогодні стоїть у нашому суспільстві як ніколи гостро. Причин тому досить багато і одна з них – абсолютна деідеологізація суспільства, ліквідація інституту виховання. Відмова від ідеології минулого призвела до розпаду „зв'язку часів”, нівелювала почуття співпричетності до історії своєї батьківщини. Тиражовані на всю країну засоби масової інформації ведуть руйнівну антидуховну пропаганду, стають причиною зниження критеріїв моральності і нерідко погрожують психологічному здоров'ю людини.

За таких умов усе більшої ваги у завданнях юридичної освіти набуває моральне виховання особистості. Адже високий рівень моральної культури особливо необхідний юристам, оскільки ігнорування ними загальнолюдських цінностей та норм суспільної та релігійної моралі призводить до порушень законності, зловживання владою і службовим становищем, деформації їхньої моральної та правової свідомості. На вивчення майбутніми правниками етичних проблем своєї професії, знання та дотримання ними моральних норм і принципів у процесі виконання службових обов'язків повинні бути спрямовані не лише професійна етика чи юридична деонтологія, але й всі навчальні дисципліни, які вивчаються студентами-правниками. Не є винятком і курс іноземної, зокрема, німецької мови.

Аналіз досліджень і публікацій... Навчальна дисципліна „Іноземна (німецька) мова” в юридичному навчальному закладі має істотну особливість: вона вивчається як засіб спілкування, а тематика й ситуації для мовлення привносяться з побутової, академічної, професійної та багатьох інших сфер життя студента. Можливості виховного процесу через такий предмет, як „Іноземна (німецька) мова” унікальні. В процесі оволодіння іноземною мовою розвиваються як інтелектуальні, мовні, емоційні здібності студентів-правників, так і їхні особистісні якості. Іноземна мова, як ніякий інший навчальний предмет, відкритий для використання змісту з різних областей знань. Питанням морального виховання студентської молоді засобами іноземної мови присвятила своє дисертаційне дослідження А.М.Юзлікаєва [4]. У роботі О.С.Хорошайло [1] досліджено формування у студентів загальнолюдських цінностей під час занять з іноземної мови, російські вчителі-практики, наприклад О.М.Арапова [2], Л.О.Озерова [3] та інші дослідили питання морального виховання учнів на уроках іноземної мови та залучення школярів до

духовних цінностей у процесі морального виховання на уроках іноземної мови. Проте можливості виховного впливу на майбутніх фахівців-правників засобами вивчення іноземної мови в українській та російській науково-педагогічній літературі висвітлене неповно.

Формулювання цілей статті... Тому метою даної статті є розкриття перспектив (прийомів) здійснення морального виховання студентів-правників під час вивчення ними німецької мови.

Виклад основного матеріалу... Моральне виховання в широкому сенсі педагогічної, психологічної науки – це багатогранний процес, який включає в себе формування багатокомпонентних новоутворень, що здійснюють регуляцію моральної поведінки особистості. Сюди відноситься формування моральних вчинків, звичок, почуттів, знань, поглядів, переконань, ідеалів. Моральні знання здатні регулювати діяльність особистості на рівні свідомості. Духовно-моральне виховання особистості – це процес безперервного сходження особистості до вищих цінностей людського буття.

Мова є скарбницею культури народу, в ній відображений весь пізнавальний досвід нації, її морально-етичні, соціокультурні, художньо-естетичні, виховні ідеали. Процес навчання майбутніх юристів німецькій мові містить унікальний педагогічний потенціал для їхнього духовно-морального і естетичного виховання.

У зв'язку з цим викладачу іноземної мови у юридичному вищому навчальному закладі об'єктивно необхідна спрямованість виховання в процесі вивчення іноземної мови на загальнолюдські духовні цінності, кращі національні, місцеві та міжнародні культурні традиції, використання виховно-педагогічного потенціалу німецьких та вітчизняних творів мистецтва, пошук найбільш ефективних засобів підвищення моральної культури студентів, адекватних їх віковим і соціально-психологічним особливостям.

Формування моральних понять – досить складний і тривалий процес. Він вимагає постійних зусиль викладача, систематичної і планомірної роботи з формування почуттів і свідомості вихованців. У процесі вивчення іноземної мови студенти засвоюють моральні норми поведінки через штучно створені проблемні ситуації. У спілкуванні студенти мають можливість, на відміну від інших видів діяльності, максимально проявити свої ціннісні якості, оволодіти нормами поведінки і взаємодії з іншими людьми, придбати індивідуальний моральний досвід, оцінити вчинки і дії оточуючих людей і отримати оцінку своїх вчинків. Опора на гуманістичні традиції народу – неодмінна умова успіху викладача, якщо він ставить перед собою завдання допомогти студентам в оволодінні загальнолюдськими цінностями.

Навчальний предмет „Іноземна мова” як ніякий інший, відкритий для використання змісту з різних областей знань, змісту інших навчальних предметів. У ході вивчення іноземних мов піднімаються й обговорюються проблеми, що дозволяють формувати навички критичного мислення, співвідносити свої погляди з нормами суспільної моралі. На заняттях з іноземної мови викладач має можливість формувати світогляд студента, його характер, оскільки предмет „Іноземна мова”, крім області конкретних лінгвістичних та екстралінгвістичних компетенцій, торкається питань ставлення та поведінки молодої людини в тій чи іншій життєвій ситуації. Серед тем, що обговорюються в ході вивчення іноземних мов, звучать багато насущних проблем. Серед них виділяються такі, як проблеми толерантності, проблеми сучасної сім'ї, проблеми благодійності, проблеми матеріалізму та національної культури, проблеми злиднів і боротьби з ними, а на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням питання норми й моралі, поняття права, його походження й необхідності дотримання, проблеми злочинності серед молоді й шляхи подолання її причин та наслідків, проблеми розвитку в Україні правового суспільства.

Слухаючи і читаючи приказки, прислів'я, знайомлячись з народною музикою, студенти набувають нові знання: про життя, про працю людей, про цінності народу, про потворне й ганебне; про розуміння краси, набувають уявлення про добро і зло; засвоюють мудрість народу та його повагу до людини. Наприклад, сприйняття сенсу прислів'їв служить свого роду характеристикою рівня розумового розвитку молодої людини, а самі прислів'я одночасно сприяють цьому розвитку. Але головне в прислів'ях – турбота про моральне виховання. Мудрі прислів'я допомагають оцінювати свої вчинки і дії інших людей:

Lügen haben kurze Beine. Брехнею далеко не зайдеш

Finden und verhehlen ist so gut wie stehlen. Знайти і приховати – все одно, що вкрасти Gewalt geht vor Recht. Сила закон перемагає.

Gesetze haben weite Maschen. Закони мають широкі лазівки.

Висловлювання великих людей також мають великий виховний потенціал для майбутнього фахівця-юриста. Наприклад: „Wenn man alle Gesetze studieren sollte, so hätte man gar keine Zeit, sie zu übertreten”. Johann Wolfgang von Goethe Якщо вивчити всі закони, не залишиться часу на їх порушення – Й.-В. Гете

„Wie unsere Körper ohne Geist, so ist ein Staat ohne Gesetz”. Cicero Держава без закону, немов тіло без духа. – Цицерон

У діалогах, як ні в чому іншому, вводяться і відпрацьовуються основні формули мовного етикету. Очевидно, що виховна цінність діалогу типу:

– Siehst du, jetzt trinkst du schon den fünften Whisky! (Ти п'єш віскі вже вп'яте!)

– Und du das achte Bier! (А ти – восьмий келих пива!)

є нижчою, від мовних моделей співчуття

– Oh, Ihre Hand sieht ja schlimm (О, Ваша рука має кепський вигляд)

– Ja, sie tut auch ganz schön weh. (Так, і вона добряче болить)

– Nehmen Sie das hier. Das hilft gegen die Schmerzen (Візьміть ось це, воно допоможе вгамувати біль) [5, с.26].

Під час вивчення теми „Ділове листування” доцільно використовувати посібник Д.Нібіш „Як писати ділові листи” [6], в якому даються не лише стилістично правильні формули ввічливості, але й пояснюється їхня вага для підтримання доброзичливих, позитивних стосунків з адресатами. Наприклад, викладено такі принципи:

• *Дякуйте за одержаного листа.* Wir freuen uns über Ihr Interesse und unterbreiten Ihnen folgendes Angebot...

• *Не перекладайте вину на своїх співробітників.* Keine Beschuldigungen von Mitarbeitern (Unser Mitarbeiter, Herr X, hat leider ...)

• *Виражайте свою увагу до листа Вашого дописувача.* Nehmen Sie auf das Schreiben des Kunden Bezug: Es tut uns leid, zu erfahren, dass Sie mit unseren Produkten nicht zufrieden sind.

• *Визнайте помилку і попросіть прощення.* Erklären Sie den Fehler und entschuldigen Sie sich: Wir mussten feststellen, dass ein Tippfehler / ein Bearbeitungsfehler / ein Missverständnis Ursache des Problems war. / Wir bitten Sie sehr, die Verzögerung / unseren Fehler zu entschuldigen.

Велику роль у духовно-моральному вихованні відіграє література. Через осмислення і аналіз літературних творів відбувається осмислення загальнолюдських цінностей, збереження духовної спадщини народів. На жаль, у викладанні іноземних мов у юридичному вищому навчальному закладі літературний компонент вкрай обмежений.

Цілісність морального виховання студентів-правників досягається, коли основою, джерелом і матеріалом педагогічного процесу є саме складне й суперечливе життя. Моральні цінності формуються в повсякденних стосунках і складнощах життя, в яких молодій людині доводиться розбиратися, робити вибір, приймати рішення і здійснювати вчинки. В результаті зріє моральна свідомість, зміцнюються принципи поведінки й уміння володіти собою. Успіх викладача німецької мови у формуванні загальнолюдських цінностей у студентів-правників залежить від таких важливих чинників, як наявність високих моральних якостей у самого викладача; чітко сформульовані викладачем цілі й завдання виховного характеру, які він ставить на кожному занятті; вдумливий та кваліфікований аналіз навчальних занять з точки зору формування у студентів загальнолюдських цінностей.

Виховне значення на занятті з німецької мови мають не лише зміст, але й форми і прийоми роботи студентів. Наприклад при організації читання за допомогою комунікативних вправ слід залучати студентів до активного обговорення прочитаного, до висловлення власної думки й оцінки питань, порушених у тексті. За допомогою роботи в парах у студентів виховується почуття відповідальності за виконання завдання, вони звикають допомагати один одному, здійснювати контроль над товаришем, що, в свою чергу, розвиває увагу, сприяє розвитку колективізму.

До методів і прийомів, які сприяють моральному вихованню студентів на занятті з іноземної мови, може бути віднесена й групова робота. Саме в групах проходить обговорення тієї чи іншої проблеми, саме у взаємодії з оточуючими дітьми складаються певні точки зору. Таким чином, обговорення проблеми в даному випадку виступає одним із прийомів роботи. Причому, робота не закінчується одним лише обговоренням. Рішення, прийняте в ході обговорення якоїсь проблеми, презентується всій групі студентів, у той час як мала група вибирає краще рішення і обґрунтовує свій вибір.

Наступним ефективним прийомом роботи в згаданому вище напрямку є рольова гра, що також є формою колективної взаємодії. Проте в даному випадку кожен студент вже несе індивідуальну відповідальність за прийняте рішення. У той самий час у рольовій грі зазвичай попередньо обумовлюється траєкторія поведінки учасника гри в певній ситуації. Хоча в деяких випадках обумовлюватися може тільки результат взаємодії, тоді як траєкторія поведінки залишається за вибором самого студента. В ході використання даного прийому роботи також слід ввести етап рефлексії для того, щоб студенти могли проаналізувати доречність, необхідність і ефективність тієї або іншої моделі поведінки. Звичайно, багато в чому рольова поведінка визначається досліджуванним мовним матеріалом, але моральна спрямованість також впливає на

передбачуваний варіант поведінки. Завдання викладача – показати зразки поведінки, обґрунтувавши їх з точки зору розумності та моралі, визначити поведінку дитини в передбачуваній проблемній ситуації і в разі необхідності провести корекцію даної поведінки, але ні в якому разі не у формі повчання та настанови. Краще за все, якщо коригувати модель поведінки буде не викладач, а самі студенти, пропонуючи свої варіанти і обґрунтовуючи свій вибір.

Висновки... Як висновок зазначимо, що навчання німецькій мові надає безмежні виховні можливості за умови використання іноземної мови як засобу для залучення студентів до духовної культури інших народів, пізнання дійсності шляхом іншомовного спілкування, самопізнання й самовираження особистості в процесі спілкування. Вивчення іноземної мови формує відчуття солідарності, дружби, взаєморозуміння між народами, і головне: вивчення іноземної мови цілком може впливати на формування студента-правника як здорової моральної особистості. Під час вивчення іноземної мови здійснюється виховання найважливіших моральних якостей особистості: патріотизму й гуманізму. Повноцінне використання виховного, освітнього і розвивального потенціалу дисципліни „Іноземна (німецька) мова” у юридичному вузі створює міцну основу для формування творчої інтелігентної людини, що практично володіє іноземною мовою. Результатом цього є особистість, яка здатна брати активну участь у соціально-економічному і культурному розвитку суспільства, повноцінно включатися в інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки) / [електронний ресурс]. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 4. – 336 с. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2010_4/Hor.pdf.
2. Арапова Е. М. Нравственное воспитание на уроках иностранного языка / Е. М. Арапова // Фестиваль педагогических идей „Открытый урок”. – М., 2009 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/415447/>.
3. Озерова Л. А. Духовно-нравственное воспитание на уроках английского языка / Л. А. Озерова // Учеб.-метод. портал. – 2012 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uchmet.ru/articles/141863/>.
4. Юзликаева А. М. Нравственное воспитание студенческой молодежи средствами иностранного языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук / А. М. Юзликаева. Ташкент, 1991. – 21 с.
5. Bovermann M. Schritte 2 Deutsch als Fremdsprache / Bovermann M., Penning-Hiemstra S. – Würzburg Huber Verlag, 2003. – 148 s.
6. Niebisch Daniela BRIEFE SCHREIBEN IM BERUF Beispiele, Regeln, Tipps. – Planegg : Spotlight Verlag GmbH. – 2007. – 24 S.

Анотація

Т.О.Артерчук

Нравственное воспитание будущего юриста при изучении немецкого языка

В статье рассмотрены возможности воспитательного воздействия на будущих специалистов-юристов средствами немецкого языка. Автор подчеркивает нравственный потенциал, который включает в себя как содержание иноязычного текста (литературные отрывки, пословицы, крылатые выражения), так и форма проведения занятия (коммуникативные упражнения, парная и групповая работа, ролевая игра).

Ключевые слова: нравственное воспитание, иностранный язык, студенты-юристы

Summary

Т.О.Arterchuk

Moral Education of Future Lawyers while Studying German Language

The article deals with the possibilities of educational influence on future legal professionals by means of German language. The author emphasizes the moral potential which includes the content of foreign language training (literary extracts, proverbs, phrases) as well as the form of the lesson (communicative exercises, pair and group work, role-playing games).

Key words: moral education, foreign language, law students.

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

Навчально-виховні аспекти підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії (1864-1917 рр.): історіографічний вимір

В статті на основі історико-педагогічної літератури, архівних матеріалів та публікацій періодичних видань аналізується малодосліджена проблема навчально-виховних аспектів підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії в другій половині XIX ст. – на початку XX ст. в наукових доробках вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: навчально-виховні аспекти, шкільна освіта, педагогічні кадри, навчальні заклади, гімназії, земські установи, навчальні програми.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Глибокі соціально-політичні, духовні та економічні зрушення, що відбуваються в суверенній, демократичній Україні, спонукають до реформування системи освіти, що має забезпечити умови розвитку й самореалізації кожної особистості, пріоритетність загальнолюдських цінностей громадянського суспільства. Сьогодні гостро стоїть питання ефективності реформування освіти в Україні, підготовки педагогічних кадрів, вишукуються нові підходи до навчально-виховного процесу. Неабияке значення має врахування позитивного історичного досвіду, набутого у освітніх закладах періоду капіталізму. А тому нині, коли з'явилися нові гімназії, ліцеї, коледжі та інші учбові установи, звернення до історії народної освіти дорадянського часу, формування кадрового потенціалу, осмислення педагогічних підвалин, на яких стояла середня школа у XIX – на початку XX ст., є необхідним і обов'язковим завданням для подолання штучного розриву в просторі і часі закономірного процесу розвитку освіти в Україні і у нашому краї.

Варто зазначити, що вивчати шкільні системи минулого складно. Однак, численні архівні документи, різноманітна література та преса тих років дають чітку картину її історії, розкривають політику царизму в галузі середньої освіти, систему управління, кадрового забезпечення, джерела та обсяги фінансування, розвиток матеріальної бази, форми і методи організації навчально-виховного процесу, кількісний і якісний склад педагогічних та учнівських колективів тощо.

Не потрібно забувати, що царизм, особливо із 30-х років XIX ст., почав інтенсивно насаджувати на Поділлі „російське начало”. Середні навчальні заклади були в цьому надійною опорою. Великодержавна, русифікаторська політика царизму активно втілювалася у середніх навчальних закладах, насамперед через ідеологічно заангажовані педагогічні кадри. Відбувався процес „зросійщення” українців, поляків, євреїв та молоді інших національностей. Водночас, не дивлячись, в цілому, на реакційну політику царизму в галузі

Формулювання цілей статті... Метою цього дослідження є вивчення, аналіз та обґрунтування проблеми навчально-виховних аспектів підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії в другій половині XIX ст. – на початку XX ст. в наукових доробках вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Виклад основного матеріалу... Проблему підготовки педагогічних кадрів, стану шкільної освіти за більш як півстолітній досліджуваний період аналізували як дослідники дорадянського періоду, так і дослідники XX ст. та сучасного етапу. Однак стан її в цей період, на нашу думку, вивчено ще недостатньо. Ми все ще не маємо цілісної картини розвитку та вдосконалення шкільної освіти, об'єктивного аналізу підготовки педагогічних кадрів для галузі, особливостей цих процесів у Подільській губернії.

Весь історіографічний процес із вивчення, аналізу і систематизації відповідних матеріалів і фактів з історії становлення і розвитку шкільної освіти та підготовки педагогічних кадрів на Поділлі в досліджуваний період можна умовно розділити на три основних етапи:

1. Російсько-імперський, який охоплював другу половину XIX – початок XX ст. й відзначався утвердженням раціонально-прагматичної концепції вирішення освітянських проблем в дусі імперських стандартів і взірців.

Більшість робіт вчених і педагогів XIX ст. – початку XX ст. носили узагальнюючий характер, хоч деякі з них висвітлювали окремі аспекти досліджуваної проблеми на Поділлі. Зокрема, це ми знаходимо в працях М.Барсова „Школи Волині і Поділля в 1862 році” [1], М.Константиновича „Деякі дані про народну освіту в Південно-Західному краї” [2], М. Мукалова „Народна школа в Південно-Західному краї (Історико-статистичний нарис)” [3], І.Михалевича „Кам'янець-Подільська гімназія. Історична записка про її п'ятдесятирічне існування”, „Подільська гімназія у

Вінниць” [4-5], Е Шмідта „Історія середніх навчальних закладів в Росії” [6], Б.Веселовського „Історія земства за 40 років” [7], С.Русової „Українські земства в справі заведення народної освіти” [8], М.Драгоманова „Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії” [9], С.Рождественського „Огляд діяльності Міністерства народної освіти. 1802-1902”, „Нариси з історії систем народної освіти в Росії у XVIII-XIX століттях” [10-11], Б.Веселовського „Земства і земська реформа” [12], К.О. ... „Народна освіта на Поділлі” [13], В.Трутовського „Сучасне земство” [14], М.Костомарова „Про викладання на південно-руській мові” [15], О.Пругавіна „Закони і довідкові видання по початковій освіті” [16], С.Стрибульського „Історичні відомості про Немирівську гімназію” [17], В.Гульдмана „Подільський адрес-календар”, „Подільська губернія” [18-19], С.Саченка „Статистичні нариси Поділля” [20], І.Посадського „Середні навчальні заклади Київського учбового округу за десятиріччя” [21], М.Бунге „До питання про народну освіту в Росії” [22] та ін.

Необхідно зазначити, що вищезгадувані праці носили заангажований і в більшості випадків, антиукраїнський характер, що диктувалося тогочасними імперськими і церковними установками, а в радянські часи ідеологічні засади наукових досліджень в освітній галузі, як і в цілому у гуманітарній сфері, диктувалися ідеями марксизму-ленінізму, класовим підходом до явищ суспільного життя, сліпою ненавистю до проявів українського націоналізму тощо.

2. Після подій 1917 р. розпочався радянський або формаційно-позитивістський період, який охопив майже все ХХ ст. Спочатку освітянській проблемі науковці тривалий час не приділяли достатньої уваги. Відсутність ґрунтовних досліджень в цьому напрямку до 40-50 рр. ХХ ст., на нашу думку, пояснюється процесом становлення радянської історичної та педагогічної науки та розбудови радянської мережі навчальних закладів. Лише в кінці 40-х і на початку 50-х років ХХ ст. почали з'являтися праці, в яких недостатньо приділялося уваги щодо участі держави в модернізації системи освіти та перспективах освітньої політики, а основний наголос робився на суцільній конфронтації прогресивного студентства із самодержавним ладом, її політичному забарвленню тощо. Лише наприкінці 40-х років вийшла комплексна праця М.Константинова з історії гімназій та училищ, а в 50-ті роки – з'явилися на світ дослідження Ш.Ганеліна та В.Смирнова, в яких була зроблена спроба висвітлити роль громадськості і педагогів у розробці статутів гімназій. Проте значна заідеологізованість цих досліджень вплинула на висновки авторів.

В такому ж контексті видрукувані праці радянських дослідників П.Кудрявцева „До історії освіти на Україні” [23], М.Муратова „Книжкова справа в Росії у XIX і ХХ століттях” [24], Е.Мединського „Історія російської педагогіки з найдавніших часів до великої пролетарської революції” [25], М.Константинова „Нариси з історії середньої школи (гімназії і реальні училища з кінця XIX століття до лютневої революції 1917 року)” [26], Ш.Ганеліна „Нариси з історії середньої школи в Росії другої половини XIX століття” [27], В.Смирнова „Реформа початкової і середньої школи в 60-х роках XIX ст.” [28], Ф.Корольова „Народна освіта в Росії напередодні лютневої революції 1917 року” [29], О.Козирьова „Народна освіта в Росії в другій половині XIX століття” [30], М.Заволоки „Загальноосвітня школа України в кінці XIX – на початку ХХ ст.” [31], М.Щербака, Н.Щербак „Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок ХХ ст.)” [32], Л.Анохіної „З історії освіти у м.Вінниці (II половина XIX – поч. ХХ ст.)” [33], С.Стельмаха „Політика самодержав'я в галузі народної освіти на Україні в 60-90 роках XIX ст.” [34], Є.Степанович „Мережа учбових закладів України у другій половині XIX – початку ХХ ст. (початкові, середні та спеціальні)” [35], М.Поліщука „Стан початкової освіти на Правобережній Україні в 60-90 роках XIX ст.” [36], Р.Родіна „Народна освіта на Правобережній Україні в 70-80 роках XIX ст.” [37], С.Каменева „Церква і освіта в Росії” [38], П.Жильцова, В.Величкіної „Вчитель сільської школи. Навчальний посібник. Ч.1. Вчитель сільської дореволюційної школи” [39], Є.Дніпрова „Школа в Росії в другій половині XIX ст.” [40], О.Завадської „Народна освіта в царській Росії напередодні Жовтня” [41], К.Суботіної „Народна освіта і бюджет” [42], Л.Петко „Народна освіта на Україні напередодні Великої Жовтневої соціалістичної революції” [43], Ф.Паначина „Вчительство Росії на зорі ХХ століття” [44], О.Ососкова „Проблеми введення загальної початкової освіти в дореволюційній Росії (1861-1916 рр.)” [45], С.Озерської „Ушинський К.Д. і земська школа” [46] та ін.

На нашу думку, варто виокремити постать Степана Сірополка – видатного дослідника історії освіти України, який в період визвольних змагань українського народу 1917-1920 рр. працював радником Генерального секретаріату народної освіти, товаришем міністра народної освіти УНР, а після еміграції уряду УНР до Польщі – керував цим міністерством до середини 1923 р. Після переїзду до Праги С.Сірополко працював професором педагогічних дисциплін в європейських вищих навчальних закладах, вів активну громадську діяльність, багато працював над своєю головною книгою життя „Історія освіти в Україні”, яка в незалежній Україні була надрукована у

видавництві „Наукова думка” в м.Києві наприкінці 2001 р. Ця монографія вичерпно висвітлює питання розвитку освіти в Україні від початків нашої історії до недавнього минулого. Зокрема, тут є й матеріали стосовно освітянської галузі Подільської губернії в досліджуваний період [47].

3. Взятий в роки перебудови в СРСР курс на демократизацію і децентралізацію управління різними галузями суспільного життя, зокрема й в освітянській сфері, став визначальним для організації освіти й виховання, вирішення проблем підготовки педагогічних кадрів, розширення науково-дослідних робіт із освітянської проблематики уже в незалежній Україні. Принципові зміни в цьому напрямку внесли закони про освіту, про мову, концепції дошкільного виховання, загальноосвітньої та вищої школи, оригінальні навчальні програми, підручники, посібники, наукові розробки.

Особливо активізувалася дослідницька робота як в державі, так і в регіональному вимірі щодо вивчення, аналізу і висвітлення питань історії освіти на різних етапах українського державотворення, зокрема і в досліджуваний період. За часи незалежності з'явилися фундаментальні дослідження „Історія української школи та педагогіки: Хрестоматія” [48], „Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія” [49], „Розвиток народної освіти і педагогічної думки (X – початок XX ст.): Нариси” [50], „Історія української педагогіки” [51], „Історія педагогіки” [52], „Нариси історії українського шкільництва” [53], „Історія української школи і педагогіки” [54], „Історія педагогіки” [55], „Історія педагогіки України” [56] та ін.

Важливий матеріал щодо досліджуваного періоду опублікований в наукових збірниках міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, які проводились в 90-х роках XX ст. – на початку XXI ст. в Україні. Це VIII – XIII Подільські історико-краєзнавчі конференції (1990-2010 рр.), друга науково-практична конференція „Культура Поділля: історія і сучасність”, присвячена 500-річчю м.Хмельницького (1993 р.), міжнародна науково-практична конференція „Духовні витоки Поділля: творці історії краю” (1994 р.), міжнародна науково-практична конференція „Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (2003-2012 рр.), матеріали Могилів-Подільських краєзнавчих конференцій тощо.

Вагомий науковий доробок багатьох відомих українських і зарубіжних дослідників опублікований в матеріалах таких всеукраїнських та регіональних видань як „Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей”, „Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей)”, „Вісник академії педагогічних наук України”, „Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць”, „Наукові праці Кам'янець-Подільського педагогічного університету: історичні науки”, „Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки”, „Педагогічне Поділля: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Соціально-педагогічна”, „Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць” та ін.

Варто також відзначити окремі випуски збірників наукових праць „Подільська старовина”, „Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки”, „Літопис Хмельниччини”, „Юхим Сіцінський в історії та культурі Поділля” тощо.

Цінний фактологічний та методологічний матеріал міститься у наукових статтях, розробках і дослідженнях сучасних українських, зокрема й подільських, вчених і краєзнавців І.Боголюбової [57], Ю.Бояра [58], А.Буравченкова [59], В.Гурського [60], В.Гуцала [61], Л.Дровозюк [62], О.Завальнюка [63], В.Коваля [65], Т.Конькової [65], О.Кошеля [66], В.Малого [67], Е.Мельника [68], Г.Мітіна [69], Є.Луценко [70], В.Перерва [71], Ю.Хоптяр [72], А.Трембцького [73] та ін.

Статті та дослідження цих авторів вирізняються незаангажованістю, об'єктивністю, науковістю, реально та повно віддзеркалюють історичний освітянський процес у XIX-XX ст. та на сучасному етапі.

Особливо важливий внесок у дослідженні та аналізу зазначеної проблеми вніс подільський вчений І.Сесак [74-88]. Його науковий доробок складає 2 монографії, майже 20 публікацій з цієї теми та захищену кандидатську дисертацію.

Методологічні засади та сучасні наукові підходи до вивчення досліджуваної проблеми обґрунтовано висвітлені в працях відомої української дослідниці, доктора педагогічних наук, професора І.Шоробури [89-95].

Великий обсяг невикористаних раніше матеріалів знаходиться у фондах Центрального державного історичного архіву у м.Києві, державних архівів Вінницької та Хмельницької областей. Найбільш повно автором опрацьовано справи фондів Хмельницького міського державного архіву, це зокрема: дирекція народних училищ (ф.67), Кам'янець-Подільська чоловіча гімназія (ф.319), Летичівська чоловіча гімназія (ф.55), Кам'янець-Подільська маріїнська жіноча гімназія (ф.65), Кам'янець-Подільська Славутинська жіноча гімназія (ф.684), Кам'янець-

Подільське 8-ми-класне технічне училище (ф.66), Проскурівське Олексіївське реальне училище (ф.57), Кам'янець-Подільська художньо-ремісничка майстерня (ф.63), Подільська духовна семінарія (ф.64) та інші. У роботі широко використані також архівні документи і матеріали фондів: канцелярія подільського губернатора (ф.228), подільська губернська земська управа (ф.233) та інші, які містять цінні відомості з історії середніх шкіл Поділля.

У державному архіві Вінницької області збереглися дані про Вінницький учительський інститут (ф.54), реальні училища: Вінницьке (ф.15) і Могилів-Подільське (ф.16), комерційні училища: Вінницьке 7-ми-класне (ф.20), Могилів-Подільське (ф.48) і Тульчинське (ф.698). Найбільше архівних документів (понад 2,5 тисячі) стосується історії гімназій. Це більше 10 фондів, в яких зберігаються справи чоловічих і жіночих гімназій Вінниці, Жмеринки, Гайсина, Брацлава.

Найбільш повна інформація про середні навчальні заклади Поділля знаходиться у таких архівних справах як, звіти за окремі роки, протоколи засідань педагогічних рад чи конференцій, навчальні плани і програми, фінансові звіти, списки учителів та учнів, їх особові справи тощо. Особливу цінність становлять протоколи засідань педагогічних рад чи конференцій за окремі роки. З них можна дізнатися про розподіл навчальних годин між учителями, вставлення учителів до вирішення тих чи інших важливих питань діяльності навчальних закладів тощо. Архівні справи з книгами протоколів педагогічних рад дають унікальну можливість для вивчення політики царизму відносно кадрових питань, а також різних типів середніх шкіл і практичного їх втілення у навчальних закладах. Значне місце під час засідань педагогічних рад займали питання про заслуховування циркулярних розпоряджень попечителя Київського навчального округу, інших урядових повідомлень та постанов, а також питання про успішність і поведінку учнів, прийом і звільнення вчителів, звільнення від плати за навчання, перевід у старші класи та інші.

В архівних документах наявні протоколи обстеження шкіл, доповіді окремих осіб і товариств про середні навчальні заклади, педагогічні кадри, прохання різного характеру, заяви тощо. Значну цінність становлять архівні справи, у яких збереглась переписка місцевих шкільних властей з Міністерством народної освіти, Міністерством торгівлі і промисловості, Відомством установ імператриці Марії, органами влади, громадськими організаціями тощо. Для вивчення діяльності різних типів середніх шкіл краю важливе значення мають архівні справи, які містять кошториси доходів і витрат, фінансові звіти та інші бухгалтерські документи. Вони проливають світло на багато сторін їх діяльності, допомагають краще зрозуміти механізм функціонування навчальних закладів, систему роботи з педагогами і учнями.

Наявні документи і матеріали, що зберігаються в фондах державних архівів України, а також багаточисленні друковані видання (особливо статистичного характеру), періодична преса тих часів, дають можливість для об'єктивного, наукового висвітлення історії підготовки вчительських кадрів краю в період капіталізму. Особливої уваги заслуговують „Циркуляри по Києвському учебному округу”, які щомісячно видавались Управлінням навчального округу і склались з двох відділів – офіційного і неофіційного. В офіційному відділі ми знаходимо усі необхідні керівні вказівки для навчальних закладів, що перебували у віданні Міністерства народної освіти: закони, царські повеління, постанови Сенату, розпорядження Міністерства народної освіти і Ученого комітету тощо. У неофіційному відділі містились статті педагогічного, наукового і загальнолітературного характеру, критичні замітки про книги, шкільна хроніка тощо.

Для розуміння суті політики в галузі середньої школи, освітянської кадрової політики, першочергового значення набуває вивчення законів, що були видані царизмом у досліджуваний період. Так, діяльність чоловічих гімназій Поділля визначали закони 1828 р. („Статут гімназій і училищ, підвідомчих університетам”), 1864 і 1871 років („Статут гімназій і прогімназій Міністерства народної освіти”). Функціонування жіночих гімназій краю визначали закони 1869 р. („Положення про жіночі гімназії і прогімназії в губерніях: Київській, Подільській і Волинській”), 1870 р. („Положення про жіночі гімназії і прогімназії Міністерства народної освіти”). Діяли закони, що визначали діяльність інших типів середніх шкіл Поділля [79, с.10].

Значний фактичний матеріал, зокрема про гімназії, технічні та реальні училища Поділля, почерпнуто із багаточисленних звітів попечителя Київського навчального округу за окремі роки. При уважному опрацюванні цих статистичних видань простежуються в загальних рисах основні характерні показники розвитку окремих типів середніх шкіл: їх кількість, фінансування і матеріальна база, педагогічний склад, учнівські контингенти тощо. Хоч, як відомо, царська статистика мала свої недоліки, однак, збережені до наших днів ці, вкрай цінні історичні джерела, дають можливість, в цілому, правильно оцінити стан середньої освіти у той чи інший період.

Необхідно також зазначити, що статистичні видання тих часів склались у суворій послідовності і одноманітності. Кожного року у чітко визначені терміни директори навчальних

закладів, підпорядкованих Міністерству народної освіти, зобов'язані були в обов'язковому порядку направляти звіти і необхідні дані в Управління попечителя Київського навчального округу, де вони узагальнювались і видавались майже щорічно великими тиражами. Ці видання, як і ряд інших, зокрема „Памятная книжка Киевского учебного округа” за окремі роки, являють собою своєрідні енциклопедичні видання з історії освіти в Україні у дорадянські часи.

Значну кількість цифрових даних нами почерпнуто із щорічних статистичних видань „Обзор Подольской губернии...” за окремі роки [97-100]. Видані у свій час як додатки до звітів подільських губернаторів царю, вони, в цілому, показують стан середньої освіти на Поділлі, однак не можуть слугувати для всебічного її вивчення, бо сухі статистичні цифри потребують значного доповнення даними з архівних документів, літературних джерел, періодичних видань тощо.

Цінними джерелами для вивчення історії середніх шкіл краю є такі видання: „Памятная книжка Подольской губернии...” за окремі роки. Наприклад, в одній з них за 1911 рік у першому розділі („Адрес-календарь Подольской губернии”) зібрані дані про усі навчальні заклади, які були в кожному з 12 повітів у 1909 році. Більш того, наводяться відомості про учителів, які в них працювали тощо [96].

Почесне місце серед звітних даних, які допомагають більш глибоко зрозуміти стан середньої освіти на Поділлі, займають земські видання за окремі роки. У них прослідковується не тільки турбота місцевих органів самоуправління (земств) про надання матеріальної і фінансової допомоги середнім школам краю, але і бажання розширити їх мережу, заснувати нові, вкрай необхідні середні навчальні заклади, зокрема, учительські семінарії.

Висновки... Отже, ми проаналізували і систематизували існуючі історичні джерела про різні типи середніх навчальних закладів Поділля, співставили і критично їх оцінили. В цілому, необхідно зазначити, що існуюча на сьогоднішній день в Україні джерельна база (документи і матеріали фондів Центрального державного історичного архіву у м. Києві, державних архівів Хмельницької, Вінницької та інших областей, їх бібліотек, а також, наукових бібліотек України та ін.) дає змогу об'єктивно, з наукових позицій висвітлити історію середніх навчальних закладів Поділля в період капіталізму, освітянську кадрову політику царського уряду.

Практичне значення проведеного дослідження ми вбачаємо у тому, що матеріали і висновки дослідження можуть бути використані викладачами вузів при читанні курсів історії освіти і педагогічної думки в Україні, історії культури, історії краю тощо, розробці історико-педагогічних спецкурсів, посібників, підручників, інших навчально-методичних матеріалів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барсов Н. Школы на Волыни и Подолии в 1862 году / Н. Барсов. – СПб. : [б. и.], 1863. – 156 с.
2. Константинович М. Некоторые данные о народном образовании в Юго-западном крае / М. Константинович. – К. : Тип. ун-та, 1874. – 57 с.
3. Мукалов Н. Народная школа в Юго-Западном крае (Историко-статистический очерк) / Н. Мукалов. – К. : Губерн. тип., 1892. – 60 с.
4. Михалевич И. Каменец-Подольская гимназия. Историческая записка о пятидесятилетнем ее существовании (1833-1883). В двух частях с приложениями / И. Михалевич. – Каменец-Подольск : [б. и.], 1883. – 434 с.
5. Михалевич И. Подольская гимназия в Виннице / И. Михалевич. – Каменец-Подольск : [б. и.], 1890.
6. Шмидт Е. История средних учебных заведений в России / Е. Шмидт. – СПб. : тип. В. С. Балашева, 1878. – 684 с.
7. Веселовский Б. История земства за 40 лет. Т. 4 / Б. Веселовский. – СПб. : издательство О. Н. Поповой, 1911. – 696 с.
8. Русова С. Українські земства в справі заведення народної освіти / С. Русова // Світло. – 1911. – Кн. 3. – С. 32–47.
9. Драгоманов М. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії / М. Драгоманов. – Geneve-Vale-Lyon : H. Georg Libraire Editeur, 1877. – 152 с.
10. Рождественский С. Обзоръ деятельности Министерства Народного Просвещения. 1802-1902 / С. Рождественский. – СПб. : Издание Министерства народного просвещения, 1902. – 917 с.
11. Рождественский С. Очерки по истории систем народного просвещения в России в XVIII-XIX веках / С. Рождественский. – СПб. : М. А. Александров, 1912. – 727 с.
12. Веселовский Б. Земство и земская реформа / Б. Веселовский. – Петроград : Т-во О. Н. Попова, 1918. – 48 с.
13. К.О. Народна освіта на Поділлі. Ч. 4. / К.О. // Світло. – К., 1910.
14. Трутовский В. Е. Современное земство / Владимир Трутовский ; под ред. и с предисл. Б. Б. Веселовского. – Пг. : И. И. Певин, 1915. – 288 с.
15. Костомаров Н. О преподавании на южно-русском языке / Н. Костомаров // Основа. – 1862. – Май. – С. 2.
16. Пругавин А. С. Законы и справочные сведения по начальному народному образованию / А. С. Пругавин. – [2-е знач. доп. изд.]. – СПб. : Общественная польза, 1904. – XLVIII, – 1095 с.

17. Стрибульський С. Историческая записка о Немировской гимназии / С. Стрибульський. – Немиров : Типография С.Я. Брантмана, 1888. – 430 с.
18. Гульдман В. К. Подольский адрес-календарь / В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский : Типография Губернского Правления, 1895. – 463 с.
19. Гульдман В. К. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания Гульдмана / В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский : Подольский губ. стат. ком., 1889. – 510 с.
20. Саченко С. Статистические очерки Подолии / С. Саченко. – Каменец-Подольский : Тип. С. П. Киржацкого, 1906. – 47 с.
21. Посадский И. В. Средние учебные заведения Киевского учебного округа за десятилетие 1889-1898 гг. / И. В. Посадский. – К., 1899.
22. Бунге Н.А. К вопросу о народном образовании в России / Н. А. Бунге. – К. : Тип. Т-ва И. Н. Курьеревъ и Ко, 1901. – 50 с.
23. Кудрявцев П. До історії освіти на Україні / П. Кудрявцев // Збірник іст.-філолог. відділу ВУАН. – К., 1927. – Кн. 13–14.
24. Муратов М. В. Книжное дело в России в XIX и XX веках / М. В. Муратов. – М. : Государственное социально-экономическое издательство, 1931. – 256 с.
25. Медынский Е. Н. История русской педагогики с древнейших времен до великой пролетарской революции / Е. Н. Медынский. – М.: Учпедгиз, 1936. – 472 с.
26. Константинов Н. А. Очерки по истории средней школы (гимназии и реальные училища с конца XIX века до февральской революции 1917 года) / Н. А. Константинов. – М. : Учпедгиз, 1947. – 248 с.
27. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX века / Ш. И. Ганелин. – Л. : Учпедгиз. Ленингр. отд-ние, 1959. – 276 с.
28. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60-х годах XIX в. / В. З. Смирнов. – М. : Изд-во Академии педагог. наук РСФСР, 1954. – 310 с.
29. Королев Ф. Ф. Народное образование в России накануне февральской революции 1917 года / Ф. Ф. Королев // Советская педагогика. – 1951. – № 12. – С. 41–67.
30. Козырев А. В. Народное образование в России во второй половине XIX века / А. В. Козырев. – Ставрополь : Ставропольский гос. пед. институт, 1948. – 22 с.
31. Заволока М. Г. Загальноосвітня школа України в кінці XIX – на початку XX ст. / М. Г. Заволока : дис. канд. пед. наук : 13730. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1971. – 215 с.
32. Щербак М. Г. Національна політика царату на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX століття) / Щербак М. Г., Щербак Н. О. – К. : ІЗЮН, 1997. – 92 с.
33. Анохіна Л. С. З історії освіти м. Вінниці (II пол. XIX – початок XX ст.) / Л. С. Анохіна // Вінницький обласний краєзнавчий музей / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://muzeu.vn.ua/node/106>.
34. Стельмах С. П. Политика самодержавия в области народного образования на Украине в 60-90 годах XIX века : дис. канд. ист. Наук : 07.00.02 / С. П. Стельмах. – К. : КГУ им. Т. Шевченка, 1991. – 231 с.
35. Степанович Є. П. Мережа учбових закладів України у другій половині XIX - початку XX ст. (початкові, середні та спеціальні) / Є. П. Степанович // Історичні дослідження : Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць. – К. : Наукова думка, 1985. – Вип. 11 : Вітчизняна історія. – С. 25–29.
36. Поліщук М. С. Стан початкової освіти на Правобережній Україні в 60-90-х роках XIX ст. / М. С. Поліщук // Український історичний журнал. – К. : Наукова думка, 1971. – Вип. 3 (№120). – С. 69–74.
37. Родин Р. И. Народное образование на Правобережной Украине в 70-80-х годах XIX века / Р. И. Родин. – К. : Киевский университет им. Т. Шевченка, 1969. – 64 с.
38. Каменев С. А. Церковь и просвещение в России / С. А. Каменев. – М. : Безбожник, 1930. – 201 с.
39. Жильцов П. А. Учитель сельской школы. Учебное пособие. Ч.1. Учитель сельской дореволюционной школы / П. А. Жильцов, В. М. Величина. – М. : Просвещение, 1973. – 100 с.
40. Днепров Э. Д. Школа России во второй половине XIX в. / Э. Д. Днепров // Советская педагогика. – 1975. – № 9. – С. 113–124.
41. Завадська О. Я. Народна освіта в царській Росії напередодні Жовтня / О. Я. Завадська // Педагогіка. Респ. наук. метод. зб. – Вип. 20. – К., 1981. – С. 89.
42. Субботина К. Народное образование и бюджет / К. Субботина. – М. : Финансы, 1965. – 144 с.
43. Петко Л. П. Народна освіта на Україні напередодні Великої Жовтневої соціалістичної революції / Л. П. Петко // Вісник Київського університету. Історія. Вип. 19. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1977. – С. 36.
44. Паначин Ф. Учительство России на заре XX столетия / Ф. Паначин // Народное образование. – М., 1973. – № 9. – С. 85.
45. Ососков А. В. Проблемы введения всеобщего начального обучения в дореволюционной России (1861-1917 гг.) / А. В. Ососков : автореф. дис. докт. пед. наук. – М. : НИИ Общей педагогики АПН СССР, 1970. – С. 54.
46. Озерская Ф. С. Ушинский К. Д. и земская школа / Ф. С. Озерская // Советская педагогика. – 1974. – № 2. – С. 48–56.
47. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с. Розділ VII. Освіта на Наддніпрянській Україні в XIX ст. – С. 232–425. ; Розділ VIII. Освіта на Наддніпрянській Україні від 1901 до 1920 р. – С. 426–496.
48. Історія української школи та педагогіки: Хрестоматія / упоряд. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
49. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.

50. Розвиток народної освіти і педагогічної думки (X – початок XX ст.): Нариси / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Рад. шк., 1991. – 381 с.
51. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
52. Історія педагогіки / за ред. проф. М. В. Левківського, докт. пед. наук О. А. Дубасенюк. – Житомир : Поліграф. центр ЖДПУ, 1999. – 336 с.
53. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933) / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
54. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки : Курс лекцій / В.П. Кравець. – Тернопіль : Тернопіль, 1994. – 358 с.
55. Левківський М. В. Історія педагогіки : [навч.-метод. посіб.] / М. В. Левківський. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.
56. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
57. Боголюбова І. М. Учбові заклади Проскурова в XIX ст. – на початку XX ст. / І. М. Боголюбова // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої наук.-практ. конф., присвяч. 500-річчю м.Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 40–42.
58. Бояр Ю. А. Становлення та розвиток церковнопарафіяльних шкіл Подільської губернії (1861-1917 рр.) / Ю. А. Бояр // Літопис Хмельниччини – 2004: краєзнавчий збірник. – Хмельницький : ПП Заколотний М. І., 2004. – С. 112–120.
59. Буравченков А. Стан церковно-парафіяльних шкіл на Поділлі (кінець XIX – початок XX ст.) / А. Буравченков, Е. Мельник // Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту: іст. науки. Т. 5(7). – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – С. 317–323.
60. Гурський В. А. Освітня діяльність інтелігенції в контексті розвитку педагогічної думки у 2-й половині XIX – початку XX ст. / В. А. Гурський // Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту: іст. науки. Т. 3(5). – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. пед. ун-т, Вид-во „Стилос” (м. Київ), 1999. – С. 177–184.
61. Гуцал В. А. Культурно-просвітницька роль Кам'янець-Подільської гімназії (середина XIX – початок XX ст.) / В. А. Гуцал // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф.: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 199–202.
62. Дровозюк Л. М. Земські школи Поділля на початку XX ст. / Л. М. Дровозюк // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф. : [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 225–227.
63. Завальнюк О. М. Освітні ниви Євфимія Сіцінського / О. М.Завальнюк, А. М. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т.3. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 165–177.
64. Коваль В. В. Учителство початкових шкіл Поділля: підготовка, освітній рівень, соціально-економічне становище, професійна і політична діяльність (1900-1914 рр.) / В. В. Коваль / Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 13: Присвячений 90-річчю Кам'янецької доби УНР. – С. 100–116.
65. Конькова Т. І. Жіноча гімназична освіта на Поділлі у другій половині XIX ст. / Т. І. Конькова, І. В. Сесак // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 197-199.
66. Кошель О. М. Православна церква і освіта на Поділлі / О. М. Кошель // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Зб. наук. праць за підс. Міжнародної наук.-практ. конф. „Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (16-17 трав. 2003 р.). – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. пед. ун-т, інф.-видавн. відділ, 2004. – С. 74–76.
67. Малий В. В. Освітній рівень подолян наприкінці XIX ст. (за даними Всеросійського перепису населення 1897 р.) / В. В. Малий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), АТ „Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 1998. – С. 79–83.
68. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільська жіноча гімназія С. О. Славутинської (1901-1921 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 3. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 127–138.
69. Мітін Г. Д. З історії церковних шкіл на Поділлі / Г. Д. Мітін, І. В. Сесак // Мат. ІХ Подільської іст.-краєзн.і конф. : [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 192–197.
70. Луценко Є. М. До історії педагогічної освіти Подільського краю (кінець XIX століття) / Є. М. Луценко // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої наук.-практ. конф., присвяченої 500-річчю м. Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 274–275.
71. Перерва В. С. Національна політика Російської імперії та церковнопарафіяльні школи Подільської єпархії XIX – початку XX ст.: погляд із Санкт-Петербурга / В. С. Перерва // Вісник Кам.-Под. нац.ун-ту ім. І.Огієнка. Іст. науки. Вип. 3 : До 20-річчя кафедри історії України. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – С. 389–395.
72. Хоптяр Ю. А. Запровадження загальної початкової освіти та розширення мережі шкільних навчальних закладів м. Кам'янця-Подільського (1907-1914 рр.) / Ю. А. Хоптяр // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), АТ „Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 1998. – С. 106–109.

73. Трембіцький А. М. Освітнянські ниви Євфимія Сіцінського / А. М. Трембіцький, О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 3. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 165–177.
74. Сесак І. В. Гімназії м. Кам'янця-Подільського на початку ХХ століття / І. В. Сесак // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Зб. наук. праць за підс. Міжнародної наук.-практ. конф. „Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (16-17 трав. 2003 р.). – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. ун-т, інформ.-видавн. відділ, 2004. – С. 93–95.
75. Сесак І. В. З історії діяльності земських установ Поділля в галузі народної освіти (1904-1920 рр.) / І. В. Сесак // Подільська старовина: зб. наук. праць. – Вінниця : Державна картографічна фабрика (м.Вінниця), 1993. – С. 195–196.
76. Сесак І. В. З історії Кам'янець-Подільської Маріїнської жіночої гімназії (1867-1917 рр.) / І. В. Сесак // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т.1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), АТ „Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 1998. – С. 97–105.
77. Сесак І. В. З історії Кам'янець-Подільської приватно жіночої гімназії С. А. Славутинської (1905-1914 рр.) / І. В. Сесак // Матеріали Х Подільської іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. ун-т, Оіюм, 2000. – С. 486–491.
78. Сесак І. В. З історії шкільних бібліотек початкових Міністерських училищ Поділля (кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст.) / І. В. Сесак // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р., м.Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 236–238.
79. Сесак І. В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Ч.ІІ. Середні навчальні заклади Поділля у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1999. – 184 с.
80. Сесак І. В. Стан грамотності населення Поділля в дожовтневий період (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / І. В. Сесак // VIII Подільська іст.-краєзн. конференція. Тези доповідей. Секція історії дожовтневого періоду. – Кам'янець-Подільський: Дунаєвецька районна друкарня, 1990. – С. 31–32.
81. Сесак І. В. Тульчинське єпархіальне училище: сторінки історії (1867-1917 рр.) / І. В. Сесак // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т.8. : Мат. четвертого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – С. 324–337.
82. Сесак І. В. Учительські семінарії Поділля на початку ХХ століття (1907-1914 рр.) / І. В. Сесак // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої наук.-практ. конф., присвяченої 500-річчю м.Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 283–285.
83. Сесак І. В. Учні-католики середніх навчальних закладів Поділля в кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Зб. наук. праць за мат. міжнародної наук. конф. (23-24 черв. 1999 р.) ; Інститут історії НАН України та ін. – Хмельницький : Поділля, 1999. – С. 254–260.
84. Сесак І. В. Школи грамоти Поділля в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф.: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 227–229.
85. Сесак І. В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Ч.1. Початкові школи Поділля у другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак, Г. Д. Мітін. – Кам'янець-Подільський: наук.-видавн. відділ Кам.-Под. педінституту, 1996. – 125 с.
86. Сесак І. В. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільської чоловічої гімназії (ХІХ ст.) / І. В. Сесак, С. Г. Стаднік // Духовні витоки Поділля: творці історії краю. Мат. міжнародної наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р. м. Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 234–235.
87. Сесак І. В. Із історії Кам'янець-Подільської чоловічої гімназії (1831-1920) / І. В. Сесак, С. Г. Стаднік // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р., м. Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 358–359.
88. Сесак І. В. З історії першого приватного жіночого навчального закладу гімназичного типу на Поділлі на початку ХХ ст. / І. В. Сесак, А. Ф. Суворий / Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф.: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 233–235.
89. Шоробура І. М. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій : навч. посіб. / І. М. Шоробура. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2011. – 205 с.
90. Шоробура І. М. Удосконалення педагогічної майстерності вчителя в умовах інформаційного розвитку суспільства / І. М. Шоробура, А. А. Григор'єва // Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Житомир, 20-21 трав. 2011 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 34–36.
91. Шоробура І. М. Сучасні проблеми полікультурного виховання в Україні / І.М. Шоробура // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полі культурної освіти : зб. наук. праць / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Світлани Сисоевої. – Хмельницький : Видавець ПП Заколотний М. І., 2011. – С. 122–127.
92. Шоробура І. М. 90-річний досвід підготовки вчителів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії / І. М. Шоробура // Початкова школа – 2011. – № 12. – С. 42–43.
93. Шоробура І. М. Теоретичні аспекти соціально-педагогічної роботи / І. М. Шоробура, М. М. Ворник // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2011. – Вип. 9. – С. 371–375.
94. Шоробура І. М. Педагогічний менеджмент : курс лекцій / Шоробура І. М. ; Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2010. – 191 с.

95. Шоробура І. М. Становлення та розвиток шкільної географічної освіти в Україні (XIX – XX століття) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / І. М. Шоробура. – К., 2007. – 43 с.

96. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 г. / сост. В. В. Филимонов. – Каменец-Подольск : Тип. Подольского губернского правления, 1911. – 216 с.

97. Обзор Подольской губернии за 1890 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], 1890. – 172 с.

98. Обзор Подольской губернии за 1895 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], 1895. – 208 с.

99. Обзор Подольской губернии за 1901 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], [1901]. – 215 с.

100. Обзор Подольской губернии за 1903 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], 1903. 195 с.

Анотація
Н.Ю.Балабуст

Учебно-воспитательные аспекты подготовки педагогических кадров для школьного образования в Подольской губернии (1864-1917 гг.): историографическое измерение

В статье на основе историко-педагогической литературы, архивных материалов и публикаций периодических изданий анализируется малоизвестная проблема учебно-воспитательной подготовки педагогических кадров для школьного образования в Подольской губернии во второй половине XIX в. – начале XX в. в научных доработках отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: учебно-воспитательные аспекты, школьное образование, педагогические кадры, учебные заведения, гимназии, земские учреждения, учебные программы.

Summary
N.Yu.Balabust

Educational Aspects of Training of Pedagogical Staff for School Education in Podillya Province (1864-1917): Historiographical Dimension

Based on historical and educational literature, archival materials and publications of periodicals the article analyzes unfamiliar educational aspects of teachers training for schools in Podillya province in the second half of the nineteenth century - early twentieth century in scientific works of domestic and foreign researchers.

Keywords: educational aspects, school education, pedagogical staff, educational institutions, gymnasia, zemstvo institutions, curricula.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 378.14;371.39 (045)

В.Є.БЕРЕКА,

доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)

Модульний принцип організації позааудиторної навчальної діяльності студентів

Розглянуто проблему модульного принципу організації позааудиторної навчальної діяльності студентів з точки зору забезпечення покращення ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі. Обґрунтовано доцільність застосування модульного принципу у процесі самостійної навчальної діяльності.

Ключові слова: модуль, навчальна діяльність, позааудиторна навчальна діяльність, принцип.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Зміни, що відбуваються останнім часом у вищій школі України, вимагають сучасних фахівців, які не тільки володіють професійними знаннями, вміннями та навичками, але й здатні застосувати їх в повсякденній практичній діяльності, за умов складних (нетипових) ситуацій. Це передбачає в стінах навчального закладу формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна постійно вдосконалювати свої професійні здібності, розвивати їх задля успішної роботи в межах посади.

Сформувати такого фахівця можливо за умови використання нових технологій навчання, зокрема, модульної технології, яка сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студента.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання модульної організації навчальної діяльності студентів достатньо повно висвітлено в працях А.Алексюка, Я.Болубаша, В.Голованової, В.Бондаря, І.Мороза, Н.Ничкало, Л.Романишиної, П.Сікорського, С.Сисоевої та ін.

Однак, недостатньо розробленою залишається проблема модульної організації позааудиторної навчальної діяльності студентів.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – дослідити аспекти модульного принципу організації позааудиторної навчальної діяльності студентів з точки зору забезпечення покращення ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу... Модульне навчання передбачає структурування навчального матеріалу, змісту навчання та організацію роботи студентів з повними, логічно завершеними діяльнісними блоками (модулями). Модуль, як правило, співпадає з темою навчального процесу, проте, на відміну від теми, в модулі всі елементи мають свою оцінку: відвідування занять, виконання завдань, навчально-пізнавальна діяльність, початковий, проміжний та підсумковий рівень знань, робота з додатковими джерелами інформації [6]. У модулі чітко визначені цілі навчання, завдання та рівні засвоєння навчального матеріалу, зазначені дидактичні засоби та засоби діагностики. За умови модульного навчання послідовність вивчення навчального матеріалу, рівень та контроль якості його засвоєння піддається програмуванню [16]. Дуже важливим є забезпечення курсантів змістовим методичним матеріалом, а також доступом до локальних інформаційно-пошукових мереж ВНЗ. Тут у нагоді стануть розроблені викладачами електронні підручники, посібники та відеофільми [4].

Аналізуючи результати наукових досліджень з питань запровадження модульно-рейтингової технології навчання, опираючись на нормативну базу щодо її запровадження до навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів, України [10], можна зробити загальні висновки щодо переваг модульної технології навчання над традиційною, зокрема:

- навчання у модулях, де містяться мета, алгоритм дій, інформаційний блок, навчально-матеріальне забезпечення та засоби самоконтролю, демократизує та лібералізує процес навчання, підвищує його якість;

- систематизація роботи студента в позааудиторний час розвиває їх активне творче мислення, що надзвичайно важливо під час відпрацювання та прийняття рішення в повсякденних ситуаціях педагогічної діяльності;

- перенесення акценту в організації навчального процесу з аудиторних занять на самостійну роботу якісно формує навички самостійної навчальної діяльності, підвищує відповідальність студента за результати своєї праці;

- форми відносин викладача і студента стають рівноправними, „суб’єкт-суб’єктними”;

- застосування рейтингової оцінки диференціює навчальний процес, підвищує його змагальність, дає змогу кожному студенту розкрити свої особистісні здібності.

Перехід до модульної системи навчання потребує перегляду кваліфікаційних вимог до викладачів, освітньо-кваліфікаційного рівня випускників та термінів навчання. Враховуючи, що замовники на підготовку фахівців не зацікавлені в збільшенні термінів навчання, перед ВНЗ постає завдання перебудови змісту та форм навчання з метою забезпечення якості освіти на рівні європейських вимог при збереженні належного рівня фахово-спеціальної підготовки. За чотири роки надати необхідну базову підготовку та підготувати фахівця, здатного професійно виконувати оперативно-службові завдання складне і пов’язане з дефіцитом часу.

Модульна система навчання, як сама прогресивна на даний час, висуває вимоги, за якими студент „...повинен свідомо бути відповідальним за кількість, продуктивність і якість своєї праці, а отже, і повною мірою бути співучасником організації навчального процесу за принципом «суб’єкт – суб’єкт». У будь якому випадку для забезпечення якості освіти в навчальному закладі, який ставить собі це за мету, має бути сформовано систему інтелектуального виховання» [5].

Беручи до уваги дослідження науковців (А.Алексюк [1], Л.Романишина [15], П.Сікорський [17]) щодо побудови навчальних модулів, що пов’язані між собою за спільною ознакою, містять завдання, спрямовані на розвиток умінь самостійної навчальної діяльності, в організації позааудиторного навчального часу студентів нами було запроваджено модульний підхід. Всю позааудиторну навчальну діяльність студентів ми структурували на три модулі. Кожний модуль містив компоненти, які складали його зміст та розкривали поетапний механізм виконання навчальних завдань студентом у позааудиторний час.

Перший організаційний модуль складався із комплексу заходів організаційного плану, спрямований на забезпечення належних умов навчальної діяльності студента в позааудиторний час. Він був організований за трьома рівнями: рівень навчального закладу; рівень факультету; рівень навчальної групи.

На рівні навчального закладу в повсякденній діяльності були передбачені наступні заходи:

- відображення модульної технології навчання та організації позааудиторної навчальної діяльності в положеннях про вищий навчальний заклад та його структурні підрозділи;
- проведення оперативних нарад керівництва вищого навчального закладу щодо стану успішності навчання та відвідування занять студентами;
- проведення методичних семінарів щодо модульної технології навчання з науково-педагогічними працівниками та кураторами у системі професійної підготовки;
- вивчення досвіду використання модульної технології навчання та позааудиторної навчальної діяльності студентів у ВПНЗ під час роботи школи педагогічної майстерності;
- запровадження мотиваційних чинників в організації позааудиторної навчальної діяльності студентів (фотографії на дошці пошани, відрядження науковців до інших навчальних закладів з метою обміну досвідом, інші заходи);
- організація роботи комп'ютерних класів під час позааудиторного навчального часу;
- організація позапланової роботи бібліотек у неробочий час.

На рівні факультету було заплановано проведення:

- службових нарад керівництва факультету щодо стану з відпрацюванням незадовільних оцінок та пропущених занять;
- навчально-методичних зборів з кураторами щодо організації позааудиторної навчальної діяльності студентів, академічних груп факультету щодо підсумків навчальної діяльності за семестр, визначенням місць з навчання серед академічних груп:
- інструктивно-методичних занять з кураторами щодо організації навчання студентів за модульною технологією в позааудиторний час з дисциплін спеціальної та профільної підготовки;
- самостійної підготовки у вихідні дні зі студентами, які мали проблеми з відпрацюванням незадовільних оцінок та пропущених занять.

Другий змістовий модуль включав в себе навчальний, методичний та комунікативний компоненти.

Навчальний компонент визначав порядок самостійної навчальної діяльності студента в позааудиторний час:

- планування підготовки до занять на день та навчальний тиждень;
- використання у своїй самостійній навчальній роботі від одного до чотирьох дидактичних ресурсів: конспект або підручник (посібник); консультація на кафедрі; бібліотечні ресурси; сучасні інформаційні технології;
- за необхідністю планування роботи з відпрацювання пропущеного навчального матеріалу та отриманих незадовільних оцінок;
- планування роботи з підготовки до складання підсумкових (модульних) контролів, заліково-екзаменаційної сесії.

Методичний компонент розкривав методику самостійної навчальної діяльності студента в позааудиторний навчальний час, яка мала за мету навчити:

- поопераційному виконанню навчальних дій з поетапного засвоєння навчального матеріалу, вибору цих дій під час роботи;
- самостійному формуванню навичок розумової діяльності, користуванню засобами самодіагностики визначення рівня знань;
- умілому використанню наявних дидактичних засобів, вмінню самостійно аналізувати інформацію та робити висновки;
- своєчасному відпрацюванню пропущених занять та незадовільних оцінок, формуванню відповідальності за результати своєї навчальної праці;
- основам організації науково-дослідної та пошукової роботи, т. ін.

За А.Маклаковим [14, с.156], комунікативна якість особистості є важливою характеристикою, яка визначає процес адаптації до умов професійної діяльності. Студент навчального закладу практично завжди знаходиться в колективі та в оточенні засобів інформації, успішність його діяльності пов'язана з умінням налагодити з ними взаємодію. Комунікативний компонент модульної організації позааудиторного часу студентів здійснювався через:

- навчальну взаємодію в ланці: „викладач – студент”; „куратор – студент”; „куратор – викладач”; „студент – студент”;
- інформаційну взаємодію шляхом отримання студентами навчальної інформації через бібліотечні ресурси та інтернет-мережу;
- самопрезентацій, наукових доповідей та публічних виступів студентів перед аудиторією під час засідань наукових гуртків, роботи наукових семінарів та конференцій.

Третій контрольний модуль був закладений в алгоритмі роботи куратора під час організації позааудиторного навчального часу. Перший компонент цього модулю полягав в тому, що куратор, під час позааудиторної навчальної діяльності студентів здійснювали контроль її організації:

початок та закінчення самостійної підготовки; присутність студентів під час її проведення; порядок отримання навчально-методичної літератури, інші контрольні заходи.

Другий компонент передбачав здійснення куратором, старостою групи контролю використання студентами позааудиторного навчального часу за призначенням. Куратори в зазначеному аспекті перевіряли:

- розподіл виділеного позааудиторного навчального часу на підготовку до конкретних навчальних дисциплін;
- порядок відвідування студентами кафедр, бібліотек та комп'ютерних класів;
- відпрацювання студентами пропущених занять і незадовільних оцінок;
- залучення студентів до науково-дослідної та пошукової роботи. Куратори намагалися організувати позааудиторний час студентів таким чином, щоб кожному навчальному завданню відповідали раціональні форми його організації..

За умови модульної технології в навчальних модулях розкриваються засоби контролю та самодіагностики. Контрольний модуль, який зазначав порядок контролю результатів навчальної праці студентів, легко було здійснити на практиці. Він складався з перевірок:

- виконання навчальних завдань та готовності студентів до занять на наступний день і тиждень;
- виправлення незадовільних оцінок у студентів;
- відпрацювання студентами пропущених занять, інших навчальних завдань.

В окремих випадках, у разі неготовності до занять куратор переносив терміни виконання навчальних завдань студентів у інші часові інтервали позааудиторного часу: особистий час, виконання виховних та організаційних заходів.

Досвід використання модульної технології засвідчив, що самостійна навчальна діяльність студентів ВПНЗ набула ознак систематичності та послідовності. Студент розуміє, яке саме значення у його навчально-пізнавальній діяльності відіграє самостійна робота над навчальним матеріалом.

Це співпадає з головною метою модульної технології навчання, яка створена на засадах Болонського процесу: навчити студента вчитися. Модульна технологія передбачає освоєння студентами навчальних модулів з предметів навчання та запровадження системи рейтингового оцінювання. П.Сікорський акцентує, що рейтингова система оцінювання спрямована на стимулювання навчальної праці, її систематизацію [17]. За модульною технологією навчання „...студент самостійно вчиться плануванню своєї навчально-пізнавальної діяльності, її організації, а також здійснює самоконтроль та самооцінку досягнутих результатів. Це надає йому можливість усвідомити себе в навчальному процесі, самому визначити рівень засвоєння знань та видів діяльності, побачити існуючі проблеми” [7, с.25].

Цьому сприяло проведення рейтингового контролю, що обліковував усі результати навчальної праці студента: активність під час навчальних занять, використання різноманітних форм навчальної діяльності в позааудиторний час, науково-дослідна робота, участь у наукових семінарах (конференціях), інших заходах. Рейтингова оцінка знань, вмінь та навичок найбільш повно характеризувала якість підготовки студентів з обраної спеціальності. Оцінці в балах підлягало кожне завдання, встановлювався його рейтинг та терміни виконання, таким чином, здійснювались контроль і оцінка якості знань та вмінь з урахуванням систематичної роботи студента [3].

Підсумовуючи дослідження з реалізації модульної технології навчання та запровадження рейтингової оцінки визначення рівня знань і вмінь студентів у вищій школі (Л.Алексюк [1], Л.Романишина [15], П.Сікорський [17]), ми визначаємо рейтинг, як комплексний кількісний та якісний показник, що враховує результати навчально-пізнавальної діяльності студента у всіх видах аудиторних занять та його самостійної навчальної роботи у позааудиторний час на протязі визначеного навчального періоду (місяць, семестр, навчальний рік).

Модульна система навчання пропонує інший підхід у відпрацюванні заборгованостей. Наприкінці вивчення кожного модуля студенти склали модульний контроль, в разі неуспішного результату студент не міг приступити до вивчення наступного навчального матеріалу. Система складання модульних контролів спонукала студентів вчасно виконувати всі контрольні завдання кожного модуля. Це вимагало нових підходів до організації самостійної роботи зі студентами, індивідуальної роботи викладача з кожним студентом, забезпечення навчально-методичними матеріалами, „відкритості” та „прозорості” організації навчального процесу. У зв'язку з цим підвищується актуальність проблеми своєчасного відпрацювання пропущеного матеріалу.

Студент через систему індивідуальних завдань під керівництвом куратора і за допомогою викладача вчився самостійно вирішувати навчальні задачі, відпрацьовувати алгоритм дій, що спонукало його до відповідального ставлення до навчання, а в подальшій педагогічній діяльності

буде допомагати йому правильно приймати педагогічні рішення. Вирішуючи індивідуальні творчі завдання, він, також, вчився раціонально використовувати навчальний час, відведений на самостійну роботу. Підвищувалися відповідальність студентів за результати навчання, мотивація навчання, відбувся розвиток його особистісних здібностей.

Спрямованість останніх керівних документів міністерства освіти та науки, [10-13] на індивідуально-орієнтовану організацію навчального процесу відкриває перед ВПНЗ перспективу встановлення та розвитку власних підходів до стимулювання систематичної роботи студентів протягом усього періоду навчання, формування у них навичок самостійної роботи.

Вибірка з комп'ютерної бази даних обліку успішності та відвідування занять виявила незадовільну динаміку відпрацювання студентами на протязі певного навчального періоду пропущених занять:

- на першому курсі з 9 студентів, які відпрацьовували пропущені заняття в семестрі, лише 3 студенти до початку вивчення нової теми своєчасно відпрацювали пропущений матеріал;
- на другому курсі із 11 студентів, які відпрацьовували пропуски, 2 студенти вклалися у відведені терміни;
- на третьому курсі із 4 студентів, які відпрацьовували пропуски, тільки 2 студенти своєчасно склали заборгованості.

На другому курсі часова відстань між пропуском та його відпрацюванням у окремих студентів становило 5-6 тижнів, на третьому курсі – 4 тижні. Така картина з відпрацюванням пропущених занять характерна майже для всіх навчальних дисциплін профільної підготовки студентів.

Фактичне відпрацювання пропущених занять у ВПНЗ відбувалося наступним чином: студенти відпрацьовували пропущені теми несвоєчасно, не до початку вивчення нового навчального матеріалу, а вже після подачі нових тем навчальної програми, із запізненням на одне – два заняття.

Як наслідок, в окремих студентів не закріплювалася логічна послідовність та втрачалася взаємопов'язаність елементів навчального матеріалу, в навчальному процесі не досягалося мети та завдань дисципліни, студенти зазнавали складнощів у навчанні, не виказували інтерес до навчальної діяльності.

Аналізуючи ситуацію з фактичним відпрацюванням пропущеного та незасвоєного матеріалу студентами ми запропонували такий механізм для ВПНЗ, який би максимально унеможливилював затягування з відпрацюванням.

Задля цього куратори, які безпосередньо планували позааудиторний час студентів, активно втручалися в цей процес.

Вирішення завдань та досягнення позитивних результатів стало можливим за рахунок реалізації ресурсу позааудиторного часу. Адже, під час позааудиторного часу студент вчився планувати свою навчальну діяльність, раціонально використовувати його для відпрацювання пропущеного навчального матеріалу, формування професійних здібностей.

За аудиторними годинами, що фіксуються в журналах обліку навчальних занять, можна відстежити відвідування та відпрацювання пропущених занять студентами. Години самостійної підготовки не відображаються в розкладах та журналах обліку занять, за винятком індивідуальної роботи під керівництвом викладача. Відповідно, не можна проаналізувати стан справ із засвоєнням тем, що відводяться на самостійну підготовку, або з участю студентів у самостійній підготовці.

З метою обліку всіх годин, які відводяться на навчальну дисципліну, в навчальних групах Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії були заведені журнали обліку самостійної роботи курсанта, де фіксувалися години самостійної роботи з навчальних дисциплін. Досвід запровадження таких журналів показав, що всі аудиторні і позааудиторні години з навчальної дисципліни, що передбачені навчальним планом, відображаються в звітних документах і показують виконання навчального плану. Відповідальність за ведення журналів несли старости груп, як безпосередні організатори навчальної позааудиторної роботи студентів.

Практика доводить, що пропуски студентами лекцій (з поважних причин) можна не обліковувати, оскільки студент самостійно може відтворити лекцію за допомогою конспекту іншого студента, знайти необхідний навчальний матеріал у посібниках, підручниках, бібліотеці, електронних джерелах та опрацювати його в позааудиторний час. За умови поширення індивідуалізації навчання в навчально-виховному процесі, посилення відповідальності студента за своє учіння, це сприятиме встановленню робочих стосунків між викладачем і студентом, розгляданню студента як рівноправного учасника педагогічного процесу [2].

У вищій школі встановлена класифікація видів занять (лекція, семінар, практичне заняття), що закріплено в „Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах” [8].

Під час семінарських та практичних занять визначається поточний рівень засвоєння студентами навчального матеріалу, відбувається демонстрація студентами отриманих знань шляхом суджень, доповідей, дискусій, виконання практичних дій, рішення типових професійних задач.

За умови відсутності студента на семінарі, практичному занятті або його неготовності, викладач робив певний висновок, що студент не засвоїв пройдений матеріал і переходить до вивчення наступного йому зарано. Куратор налагоджував роботу з ведення обліку пропущених занять та їх відпрацювання, працю в тісній взаємодії з викладачем. Встановлення контролю за відпрацюванням пропущених занять надало певні результати в навчальній діяльності, привчило студентів до виконавської дисципліни та планування позааудиторного часу. З часом на старших курсах від такого контролю, за умови своєчасного відпрацювання студентами пропусків, куратори відмовлялись.

Володіючи інформацією щодо пропущених занять з дисципліни, характеру пропусків, куратор контролював рівномірність службового навантаження студентів, організував роботу зі студентами, які тривалий період знаходились на лікуванні, були звільнені від занять тощо.

У випадку тривалої відсутності, кількісний еквівалент якої умовно встановимо пропуск восьми та більше семінарських (практичних) занять з однієї дисципліни, студент під керівництвом складав та погоджував з викладачем індивідуальний графік відпрацювання пропущених тем. В організації навчального процесу ВПНЗ є рекомендації щодо формування модулю, кратному цілому кредиту або його половині, виходячи з цього, стандартний модуль з навчальної дисципліни складав 18-36 аудиторних годин занять [8, с.9]. Виходячи з досвіду організації навчального процесу, за умови невідвідування підряд шести аудиторних годин, студент зазнавав складнощів в опрацюванні навчального модулю.

Контроль за виконанням індивідуальних графіків здійснював проректор з навчальної роботи. Створення кожному студенту найбільш сприятливих умов для оволодіння програмним матеріалом – одна із сторін реалізації принципу індивідуального навчання і є пріоритетним службовим завданням куратора.

Запроваджена схема відпрацювання пропущених занять була випробувана на практиці і показала, що:

1. Реалізація послідовності вивчення навчальних тем (модулів) сприяла засвоєнню робочої навчальної програми з дисципліни на якісному рівні.
2. Студенти не зазнавали певних складнощів при засвоєнні навчального матеріалу, в них формувалася інтерес до навчальної діяльності.
3. У позааудиторний час студенти привчалися до планування самостійної навчальної діяльності, у них підвищилася відповідальність за її результати, формувалися навички самоорганізації та самоконтролю.
4. Підвищилися показники навчального процесу: загальна успішність, якість навчання та середній бал з навчальних дисциплін.

За умови модульної технології навчання, використання тільки аудиторного часу стає недостатнім, оскільки ця система передбачає перенесення акценту в навчальному процесі на самостійне оволодіння студентами системою знань, що відбувається, як правило, в час, вільний від занять. Ресурси цього часу були спрямовані на формування власної навчальної діяльності студентів, що призвело до розкриття їхнього потенціалу, розвитку самоорганізації. В свою чергу рівень самостійної навчальної діяльності студентів підвищив результати навчання. Процес став керованим з боку викладацького складу, керівництва навчального закладу.

Висновки... Модульне навчання – провідна форма навчальної діяльності студентів, спрямована на підвищення освітніх результатів. Його використання під час самостійної роботи дає змогу: демократизувати та лібералізувати процес навчання, підвищити його якість; розвивати активне творче мислення студентів; формувати навички самостійної навчальної діяльності; зробити рівноправними відносини викладача і студента; застосувати рейтингову оцінку навчального процесу, підвищити його змагальність, забезпечити студенту розкриття своїх особистісних здібностей.

Всю позааудиторну навчальну діяльність студентів структуровано на три модулі (організаційний, змістовий, контрольний). Перший складається із комплексу заходів організаційного плану, спрямований на забезпечення належних умов навчальної діяльності студента в позааудиторний час. Другий – включає в себе навчальний, методичний та комунікативний компоненти. Третій – передбачає роботу куратора під час організації позааудиторного навчального часу, а також засоби самоконтролю та самодіагностики з боку студента.

Вирішення завдань та досягнення позитивних результатів стало можливим за рахунок реалізації ресурсу позааудиторного часу. Адже, під час позааудиторного часу студент вчився планувати свою навчальну діяльність, раціонально використовувати його для відпрацювання пропущеного навчального матеріалу, формування професійних здібностей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч.] / Анатолій Миколайович Алексюк. – К. : Либідь, 1999. – 557 с.
2. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : [навч. посіб. для слух. закладів підвищ. квал. вищої освіти] / Ярослав Якович Болюбаш. – К. : ВВП „КОМПАС”, 1997. – 64 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І.; за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навч. книга. – Богдан, 2004. – 384 с.
4. Голованова В. М. Модульне навчання як засіб формування навмчок самоосвіти студентів / В. М. Голованова / Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у ВНЗ : всеукр. наук.-теор. конф., 12 трав. 2006 р.: тези допов. – Хмельницький : Нац. академ. держ. прикор. служби України ім. Б. Хмельницького, 2006. – С. 6–7.
5. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / [уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко]. – К. : Изд., 2004. – 24 с.
6. Мороз І. В. Кредитно-модульна система в організації навчального процесу: довідник для студ. / І. В. Мороз, Міністерство освіти і науки України. – К. : Освіта України, 2005. – 90 с.
7. Образцов П. И. Дидактика высшей школы : [учеб. пособ.] / П. И. Образцов, В. М. Косухин. – Орел : Академия спецсвязи России, 2004. – 317 с.
8. Положення про організацію навчального процесу в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії / укл. В. Є. Берега, І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – 52 с.
9. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : затв. наказом мін. освіти України 02.06.1993 №61 // Зб. норм. актів та метод. реком. з питань організації, планування та проведення навчально-виховного процесу в навч. педагогічних закладах / укл. Я. Я. Болюбаш та ін. – К., 1999.
10. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: наказ Мін. освіти і науки України від 30.12.2005 №774 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х т., Т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 314–317.
11. Програма проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 №48 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х томах, т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 214–230.
12. Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни „Вища освіта і Болонський процес” : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.05.2004 №414 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х томах, т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 213.
13. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.10.2004 №812 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х томах, т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 214–313/
14. Психология и педагогика : [учеб. / под ред. А. Г. Маклакова]. – СПб. : Питер, 5005. – 464 с.
15. Романишина Л. М. Модульно-рейтингова технологія викладання у вищих навчальних закладах / Людмила Михайлівна Романишина. – Тернопіль : ТДПУ, 2000. – 48 с.
16. Романишина Л. М. Система поетапного контролю навчальної діяльності студентів педагогічних університетів за модульно-рейтинговою технологією навчання з дисциплін природничого циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. М. Романишина. – К., 1998. – 39 с.
17. Сікорський П. І. Модульно-рейтингова система навчання в ліцеях : навч.-метод. посіб. / П. І. Сікорський. – Л. : Академічний експрес, 1997. – 96 с.

Анотація

В.Е.Берега

Модульный принцип организации внеаудиторной учебной деятельности студентов

Рассмотрено проблему модульного принципа организации внеаудиторной учебной деятельности студентов с точки зрения обеспечения улучшения эффективности учебного процесса в высшем учебном заведении. Обосновано целесообразность применения модульного принципа в процессе самостоятельной учебной деятельности.

Ключевые слова: модуль, учебная деятельность, внеаудиторная учебная деятельность, принцип.

Summary

V.Ye.Berega

Module Principle of Organization of Extracurriculum Activities of Students

The problem of module principle of organization of extracurriculum activities of students from the point of view of providing the improving of effectiveness of educational process at the higher educational establishment has been studied. Expediency of module principle use in the process of individual educational activity has been proved.

Key words: module, educational activity, extracurriculum activity, principle.

Дата надходження статті: „29” серпня 2012 р.

Життя особистості у просторі духовності

Життя групи в атмосфері ціннісного протиріччя

Міжособистісні взаємодії, що виникають у певній соціальній групі, безпосередньо впливають на перебіг життя кожного її члена. Ця залежність властива і малим стихійним, і неконтактним формальним об'єднанням, що відображають загальну структуру суспільства. Слід зважати на те, що інтенсивність впливу цих груп на індивідуальне життя особистості дещо відмінна. Мала неформальна група у цьому плані буде дієвішою. Досі групові процеси ціннісно-сміслової гармонізації чи конфронтації простежувалися як на теоретичному, так і на прикладному рівнях лише у контексті формування єдиної суспільно важливої мотиваційної основи функціонування тієї чи іншої групи та її прогресивного розвитку. Тут перевага надавалася категорії ціннісно-орієнтаційної згуртованості та змісту міжсуб'єктних контактів, які виникали під її впливом.

Не заперечуючи продуктивності такого підходу, слід вказати на його пізнавальні обмеження. Видається доцільним з'ясування у цьому зв'язку дійсних мотивів як рушійних спонук першого етапу створення групи, виокремлюючи принаймні дві полярні позиції її членів. Таке кардинальне розмежування чіткіше простежується у групах, ціннісними орієнтаціями яких є: необхідність захисту довкілля, утвердження здорового способу життя чи розгортання волонтерства, реалізації соціальних проектів тощо. Важливий той фактор, що подібні ціннісно-мотиваційні устремління підтримуються відповідними державними інституціями у формі забезпечення соціального престижу члена таких груп та його потреби у визнанні, і це може стати для деяких членів групи провідним ціннісним аргументом їхнього рішення увійти до складу тієї чи іншої групи.

Членів групи з такою провідною мотивацією кваліфікуватимемо *егоцентристами*. Натомість – членів групи, основна мотивація яких – перелічені ціннісні орієнтири, вважатимемо *соціоцентристами*.

На початку функціонування групи очевидного протиріччя між соціоцентриками та егоцентриками не спостерігається. Останні активно вживаються у позицію соціального престижу, і це їх задовольняє. Їх також влаштовує формальна єдність із соціоцентрично спрямованими членами групи. Адже всі вони, наприклад, волонтери у широкому соціальному сприйнятті. Тут ще відсутня градація членів групи за ціннісними критеріями і показниками. Залежно від того, як члени групи соціоцентричної спрямованості починають проявляти запопадливість, включаючись у практичну суспільно значущу діяльність, виникають перші прояви незадоволення у егоцентристів. Вони роблять висновок, що реальні справи членів групи соціоцентричного спрямування затьмарять їхню самоцінність і значущість. Така ситуація стає для них неприйнятною й через те, що порушується, як вони вважають, їхня морально-психологічна безпека. Тепер члени групи егоцентричного спрямування звертаються до соціоцентристів з висловлюваннями про бажаність безпечного, а не надто напруженого життя, про необхідність отримання різноманітних спільних задовольень. Коли ж соціоцентристи на такий спосіб життя групи не пристають, члени групи егоцентричного спрямування діють в атмосфері ціннісного протиріччя. Егоцентристи відкрито не сприймають ціннісних прагнень соціоцентристів та вдаються до інсинуацій, образ, а то й спрямовано перешкоджають їхній добродійній діяльності.

У такій ситуації слід формувати громадську думку, яка сягає за межі конфліктної групи. Це дасть змогу дещо нейтралізувати неприємельські потяги членів групи егоцентричного спрямування і змінити їхню ціннісну орієнтацію.

Орієнтири вибору особистістю життєвого шляху

З чим поріднити своє життя? Це запитання постає перед кожною особистістю. При цьому йдеться не лише про вибір професії, а й про те, у яких соціальних відносинах вона перебуватиме, яку спрямованість інтересів, прагнень, спілкування, поведінки пропонуватимуть їй оточуючі. Зазначимо, що знання про характер можливих життєвих ситуацій даються підростаючій особистості у досить обмеженому обсязі, що й призводить до численних внутрішніх і зовнішніх конфліктів, подолати які їй досить важко. Внаслідок цього в особистості можуть виникати стани розчарування власним життям, невдоволеності собою.

Звичайно, передбачити навіть основні життєві колізії особистості досить важко, проте це не означає, що вони не підлягають хоча б імовірному прогнозуванню, а отже, і їх вибірковому попередженню. З цією метою доцільно використати поняття „корисність певного способу життя

для особистості". Звідси знання про те, що корисне для особистості у плані специфіки способу життя може бути правильно визначене не абстрактно, а лише з урахуванням її психологічних можливостей зберігати внутрішню стабільність і цілісність у складних міжособистісних взаємодіях. Вони можуть характеризуватися меншою чи більшою силою напруження, частотою прояву та вибірковістю. Ці характеристики корелюють з основою життя особистості, якою є її професійна діяльність. Саме від обшвиру тих соціальних відносин, які нею породжуються, залежатимуть сутнісні ознаки міжособистісних взаємодій.

Тож особистість, вибираючи власний життєвий шлях, має зважати на те, чи зможе вона витримати труднощі як похідні наслідки обраної професійної діяльності. До них доцільно віднести заздрість людей близького оточення особистості через її значні професійні досягнення. Люди, що демонструють таку моральну ваду, можуть цим самим ускладнити самопочуття особистості: вона страждатиме. Цей стан схильний погіршуватися, коли особистість, окрім заздрості, зазнає ще й нічим не обґрунтованих наклепів.

До того ж особистість, завдяки власним здібностям і зусиллям, відрізняється від свого соціального оточення більшим матеріальним статком, і це теж може виявитися для неї сильнотіючим подразником. Оточуючим людям буває важко змиритися з вишцістю особистості у певному життєвому напрямі. Важливо також мати на увазі, що конкретний спосіб життя може відрізнятися від іншого розмаїтстю соціальних зв'язків, у яких перебуває особистість. Це потребує від неї відповідного піклування як стосовно себе, так і стосовно суб'єктів, з якими вона взаємодіє. Отже, вона мусить враховувати свої можливості і в цьому плані.

Ступінь задоволеності життям пов'язаний зі ступенем свободи особистості від досить важких для неї життєвих обставин. Саме на цю закономірність має орієнтуватися особистість, обираючи свій життєвий шлях.

Завади благочинному життю особистості

Підростаюча особистість у своєму прагненні до зміцнення духовно повноцінного життя має потребу у відповідній підтримці як наявності у своєму внутрішньому світі суспільно важливих цінностей. Однак їхня природа така, що вони не з'являються самі по собі, а є результатом цілеспрямованого суспільного впливу. Тому бажано, щоб цей вплив, суб'єктами якого є батьки, вихователі, ровесники, дорослі, був ціннісно узгодженим, передбачав гармонію у єдності цілей та способів їх досягнення.

Все ж часто трапляється так, що підростаюча особистість на шляху свого духовно-морального становлення не відчуває згаданої гармонії, а натомість зіштовхується з усілякими перепонами. Останні гальмують уже надбані особистістю здобутки та позбавляють можливості до подальшого благочинного зростання. Більше того, за такого психічного стану в життя підростаючої особистості вторгаються низькі бажання і пристрасті, кардинально змінюючи її моральну структуру.

У виховному аспекті важливо розуміти, що перепони як деструктивні впливи мають різний ступінь дієвості на підростаючу особистість. Вплив нижчого ступеня перетворювальної дієвості – це така міжіндивідуальна дія, за якої виникає лише функціональне зближення двох осіб. У цьому випадку відбувається демонстрація певної норми чи способу поведінки одним індивідом та її сприймання іншим. У цілому ця взаємодія розгортається у когнітивному плані.

Вплив вищого рівня перетворювальної дієвості відбувається у площині внутрішнього Я і суб'єкта, і об'єкта впливу. Відтак, виникає душевна цілісність, за якої суб'єкт впливу проникає в особистісне ядро об'єкта впливу, спрямовано змінюючи його. Залежно від того, який заряд (особистісно конструктивний чи деструктивний) транслює суб'єкт впливу, залежатиме і його ефект стосовно об'єкта впливу.

З огляду на це, вищим рівнем перетворювальної дієвості володіють батьки підростаючої особистості, їхній вплив характеризується не лише відсутністю внутрішніх меж між ними і дитиною, а й постійністю її перебування у зоні батьківського впливу. Є підстави стверджувати, що якраз ситуація постійності впливу виявляється визначальною у процесі особистісного становлення дитини. Тому саме батьки за негативної виховної позиції можуть стати істотною завадою на шляху благочинного життя підростаючої особистості. Моральне розбещення дитини може статися через їхню прихильність до соціально примітивних потреб та інтересів. Звертаючи увагу тільки на це й вибудовуючи відповідний стиль життя, всі інші суспільні цінності вони ігнорують, що негативно відбивається на їхніх дітях як особистостях.

Серйозні перепони благочинному життю особистості може створювати не завжди моральне людське довкілля (ровесники, дорослі), від якого їй важко дистанціюватися. Воно ж своєю чисельністю може затьмарити тих осіб, які позитивно впливають на підростаючу особистість. З метою нейтралізації деструктивного впливу на підростаючу особистість її оточення слід протиставити йому всю силу батьківсько-педагогічної ідейної згуртованості, здатної спрямувати розвиток вихованця у суспільно важливе русло.

Життя у вимірах доброчинності й вимагання

Особистість упродовж свого життя перебуває у постійних стосунках з іншими людьми. Тому для їх етичної характеристики важливо, як вона ставиться до конкретної людини – учасника цих стосунків. З урахуванням цієї позиції слід вести мову про керівництво міжособистісними стосунками. Звичайно, йдеться про духовно-моральне наставництво, а отже, про певні духовно-моральні цінності. Вважається, що найголовніша цінність у стосунках особистості з іншими – це доброчинність. Саме вона – їх ключовий мотив.

Лише свідомо оволодівши даною цінністю як спонукою до духовно-морального діяння, особистість стає вільною, тобто будівничим свого життя. За цієї умови вона не може чинити на догоду людині з іншими, найчастіше утилітарними цінностями, оскільки сформувала для себе міцні та надійні підвалини ладу, миру, злагоди.

За такого внутрішнього душевного стану особистість не пов'язує себе з себелюбством і власною вигодою, реалізуючи різноманітні добрі вчинки. Останні і можуть керуватися якимись іншими мотивами, однак такими, що охоплюються межами доброчинності.

Ці моральні межі існують упродовж багатьох віків, і людство у цілому їх приймає. Наведемо список моральних приписів з єгипетської „Книги мертвих”:

- Я не чинив зла людям.
- Я не робив нічого огидного.
- Я не піднімав руку на слабшого.
- Я не був причиною хвороби.
- Я не вбивав і не напучував убивати.
- Я нікому не завдав болю і страждань.
- Я ніколи не казав неправди.
- Я не крав.
- Я не заздрих.
- Я не чинив перелюбу.
- Я не згрішив стосовно Істини.
- Я не чинив блюзнірства.
- Я не чинив мерзоти перед богами.

Досконала особистість, орієнтуючись на свій морально-духовний стрижень, у моральному плані може віддати належне недругові, відданому своїй справі, та виявити акт неповаги до зрадливого спільника, хоч би яким корисним він був для неї.

Духовно розвинена особистість не змінить своїх позитивних уявлень про іншу людину, якщо вона якось неістотно образила її.

Антипод вільній, доброчинній особистості – це особистість залежна від своїх егоїстичних потягів. Саме цією тенденцією визначається стиль її життя. Вона у всіх своїх діяннях прагне й вимагає відплати чи нагороди. По-справжньому про добрі діла такої особистості говорити досить важко, оскільки їхній мотивації бракує людяності.

Особистість зі схильністю до вимагання не може усвідомити і змиритися з тим, що люди особливо поважають тих, хто попри всілякі нагороди прагне допомогти і саме про це піклується більше, ніж про винагороду. Згодом потяг до вимагання у такої особистості може трансформуватися у відкрите чи приховане здирицтво зі всіма негативними наслідками, що випливають із цього. Особистість зі стійким прагненням до вимагання кваліфікують як малодушну, жалюгідну, якій не властиві благородні справи.

Життя особистості у вимірі порядності-непорядності

Життя особистості, за якого воно прямо чи опосередковано є умовою достойного життя інших людей, називатимемо порядним. Відтак на особистість накладається *відповідальність* за інших людей і за свої вчинки стосовно них. У виховному плані це означає, що особистість під час здійснення будь-якого вчинку мусить глибоко усвідомлювати, яким буде його прямий і побічний результати, і лише з урахуванням їхньої суспільної значущості приймати відповідне рішення.

Часто буває так, що одна людина надає матеріальну допомогу іншій, яка її потребує (за можливості дає певну суму грошей). З цього морального діяння можуть виникнути два полярні наслідки. Один дійсно гуманний: людина, що просила допомоги, задовольнила якусь життєво важливу потребу. Другий наслідок – аморальний: це, наприклад, задоволення потреби, що пов'язана із наркозалежністю особи. Знаючи, яким чином людина, котра просить допомоги, розпорядиться нею, доброчинець і має прийняти адекватне рішення (допомогти чи не допомогти).

Справжнім виявом порядності є такі життєві події, коли людина помірковано ставиться до власної користі, щоб допомогти іншим.

Інша ситуація. На настійну вимогу дитини заможні батьки купують їй надто дорогі речі чи організують відпочинок за межами країни. Школяр демонструє перед своїми ровесниками

власні набутки, а то й хизується перед ними. Внаслідок цього у групі ровесників виникають прояви заздрості, спокуси, особистісно руйнівного погососу. Діти починають висувати непомірні претензії до своїх батьків. У такому випадку заможній родині, зважаючи на широкий морально-деструктивний резонанс, слід було утриматися від подібного діяння, або здійснити його у пом'якшеній формі. Тобто не переходити межу, коли певна соціальна нерівність викликає протистояння чи незадоволення. Зазначимо, що таку закономірність слід враховувати не лише на суб'єкт-суб'єктному рівні, а й під час організації широких соціальних відносин, що характеризують стан суспільства у цілому.

На який же глибинний внутрішній орієнтир має спиратися особистість, щоб її життя розгорталось у вимірі порядності? Ним має виступити так званий „принцип цілей”, за якого поводитися з будь-якою особою у будь-якій ситуації слід як із ціллю, і ніколи як із засобом (для досягнення своїх або будь-чиїх цілей). Поводитися з особами як із цілями означає поважати їхні погляди й дозволити їм безперешкодну реалізацію їхніх уявлень про добре життя. Взаємодіяти з ними як із засобами досягнення наших цілей – означає накладати на них наші бажання і прагнення, змушувати робити те, що ми хочемо всупереч їхній волі.

Принцип цілей відображає зацікавленість особистості у людській незалежності та різноманітності. Але це ідеальний курс, яким не завжди вдається прямувати. Існує багато ситуацій (важких конфліктів, насильства), коли неможливо поводитися з усіма особами як з цілями. У разі неможливості потрібно намагатися підтримувати цей ідеал у максимальних межах, обираючи дії, які найкраще відновлять і збережуть моральну сферу.

Зі сказаного випливає, що порядне життя утверджується там, де забезпечується спільна користь, де одна особистість робить усе можливе для безпеки іншої (і матеріальної, і душевної).

Несприйнятливість особистості до підступів як показник її життєвої стійкості

Особистість відчуває життєвий комфорт, коли правила людського гуртожитку передбачають взаєморозуміння, співчуття, підтримку, взаємозахист. Однак життєві реалії такого ґатунку є лише сферою ідеалів, не знаходячи адекватного практичного міжособистісного втілення. Причиною такого суспільного стану є індивідуальні відмінності у прагненнях, цінностях, духовно-моральній спрямованості, що безпосередньо відбивається на відсутності потребнісно-мотиваційної й смисложиттєвої однастайності у малих чи широких суспільних групах. Внаслідок цього кожна особистість у своєму житті переживає різноманітні конфліктні ситуації, з яких їй потрібно певним чином виходити, при цьому щось психологічно втрачаючи або чогось набуваючи. Тут життєво важливим має бути баланс між цими втратами і надбаннями, оскільки без його збереження особистість може потрапити у затяжний негативний психологічний стан.

Особистості, життєвим кредом якої є активна суспільна позиція, слід зважати на природну схильність людини до першості без будь-яких обмежень, тобто чи є у неї для цього відповідні розумові й душевні здібності, чи немає. Таке прагнення, якщо воно без необхідних для цього підстав, виявляється досить сильним, схиляє людину до суб'єктивізму у ставленні до інших, особливо, коли вони у чомусь її випереджають, зокрема у соціальному статусі чи в результативності тієї чи іншої діяльності. Успішна особистість має бути готовою до вираження почуттів заздрості й ненависті з боку деяких осіб, що її оточують.

Психологічний імунітет особистості до підступів недружніх осіб має бути результатом сформованих у неї розсудливості, обачливості, прозорливості, терпіння, духовної мужності. Якщо ж особистість, за описаних нами знегод Переживатиме почуття роздратованості, вона не зможе перебувати у стані життєвої стійкості, необхідної для успішного досягнення поставлених цілей. Не бажаючи їх приховувати, недобррозичливіці злословлять і несправедливо осуджують, таємно зводять наклепи і ворогують відкрито. Особистості видається доцільним реагувати на них, надмірно не побоюючись. Бажано не ігнорувати повністю, хоч би вони були абсолютно неправдивими, а спробувати переконаннями погасити їх. Якщо така виховна дія виявиться не результативною, то особистість має повне моральне право знехтувати обвинувачуючими.

Соціально активній і професійно досконалій особистості доводиться сприймати необ'єктивні судження стосовно результатів своєї праці від осіб, свідомість яких затьмарена заздрістю до неї. До того ж таке їхнє ставлення й оцінка поєднуються у них з недосвідченістю у даній справі. У такому випадку особистість мусить бути сама суддею своїх результатів. Хорошими чи поганими вони можуть вважатися тоді, коли автор оцінить їх самостійно. Думку згаданих осіб при цьому не слід брати до уваги, а поставитися до них із жалем, знаючи, що власні здібності від їхньої оцінки не зменшаться.

Успішній особистості доводиться потрапляти у ситуації, коли вона змушена критикувати когось за недостойні вчинки. Звинувачений, обурюючись за таку оцінку і не маючи іншого способу відплатити, закидає її насмішками, огризанням, сподіваючись таким чином приховати свої вади.

За такої поведінки звинуваченого, особистості слід виявити великодушність і не опуститися до його рівня.

Ситуації самозахисту у житті особистості

У плінні життя особистості з різною мірою виразності виявляються два процеси. Одному властиві буденна розміреність, звичне переплетіння справ, усталена ціннісна спрямованість взаємин, у якій перебуває особистість. Другий процес визначається сильною динамікою всіх аспектів життя особистості, зумовленою зміною смисло-ціннісних орієнтирів, а отже, й стилю життя особистості. Вона здійснює певний життєвий вибір і відстоює його.

Ці два процеси своєрідно переживає підростаюча особистість у різні вікові періоди – від дошкільного до юнацького. Так, звичний ритм життя школяра може порушитися у випадку, коли члени учнівської групи разом із педагогом пропонують йому нову соціальну роль: бути керівником учнівського парламенту, відповідальним за випуск інформаційного бюлетеня, членом волонтерського об'єднання тощо. Така пропозиція не випадкова: вона обґрунтовується сукупністю ділових і особистісних якостей, якими володіє цей школяр.

Звичайно, розуміння його ровесниками у цьому контексті не відзначається однотайністю, сутнісне сприйняття школяра у них різне. Річ у тім, що внутрішній світ людини є до певної міри таємницею не лише для інших, а й для неї самої. Все ж саморозуміння завжди змістовніше за стороннє розуміння тієї чи іншої особистості.

Описана нами ситуація розгортається таким чином, що школяр, сприйнявши колективну пропозицію, відмовляється від неї, і це його остаточне рішення; він не піддається на будь-які умовляння. Така поведінка школяра викликала образу у ровесників; вони звинувачують його у зарозумілості, гордовитості, зневажливості. Тож перед школярем постає альтернатива: примиритися з осудженням ровесників, чи спробувати захищати своє рішення. Перша можливість є кроком пасивним, внаслідок якого він втрачає набутий соціальний статус, положення у міжособистісних стосунках, авторитет у групі. Необхідність збереження свого особистісного „обличчя” змушує школяра до самозахисту.

Він вибудовується на центральному аргументі, згідно з яким ровесники поверхово розуміють психологічну сутність справи, на яку вони споряджають школяра. Вона ж потребує високої розсудливості, відповідальності та душевного натхнення. Стосовно цих якостей школяр висловлюється досить самокритично. Це має бути не просто вербальна констатація, а наведення конкретних вчинків, які не сповна відповідають даним особистісним цінностям. Він нагадує ровесникам випадки, коли вони насміхалися з його легкодухості. Крім цього, школяр просить ровесників зважити на деякі його характерологічні особливості: запальність, нерішучість, нестриманість, невпевненість у собі. Всі вони не даватимуть йому змоги бути успішним у новій справі та отримувати задоволення від неї. Цими доказами школяр відхиляє ті негативні якості, якими вони його наділили. Своєю ж душевною сповіддю він утвердив себе як особистість, переконавши ровесників у своїй правоті й захистивши власне моральне Я.

Життя особистості в умовах емоційного неладу

Ціннісно значущим для людини видається прагнення жити у стані спокою, не відчуваючи хоч би найменших емоційних потрясінь. Однак реальні життєві ситуації, у яких вона постійно перебуває, роблять це прагнення недосяжним. У її житті трапляються різні негаразди, мужньо переносити які вона не в змозі.

Відтак, у людини невідворотно виникає, зокрема, переживання смутку – цієї найбільш психологічно руйнівної емоції. Сила смутку може настільки оволодіти її душею, що вона навіть іде з життя. Такий стан є нічим іншим, як блокуванням охоронних помислів, це й призводить, зрештою, до безпомічності та втрати самовладання.

Тож життєво необхідною метою для підростаючої особистості має виступати ґрунтовне усвідомлення всіх змістових нюансів, пов'язаних з переживанням смутку. Часто буває так: становище, у яке потрапляє особистість, видається їй жахливим через те, що так вважає її оточення. Однак особистості не слід повністю покладатися на думку інших людей. Доцільніше розглянути власне становище безвідносно, відмежувавшись від помилкового упередження.

Багато нещастя видаються значними і нестерпними, доки не будуть добре осмисленими. Після чого особистість дійде висновку, що вони значно легші, ніж здавалося. Тоді може виявитися – той чи інший негаразд не дає серйозного приводу для смутку.

Будь-які фізичні чи психічні негаразди, особливо певну хворобу, особистість легше переносить, коли вона перебуває не наодинці зі своїм лихом, а серед рідних чи значущих людей. Вони й повинні бути поряд і співпереживати. В міру своїх сил значуще оточення має полегшувати її смуток, розраджуючи словом, допомагаючи ділом і використовуючи решту відповідних засобів. Головним життєдайним прийомом тут виступить підтримання в особистості стійкої надії на краще

майбутнє. Це не дасть їй „занепасти духом” і зайняти пасивну позицію, яка ускладнить перебіг хвороби.

Якщо ж обставини складаються так, що підтримка значущої людини не досягла успіху, все ж думка про те, що вона зі свого боку не упустила нічого необхідного, полегшить їй моральний стан. Адже хто зробив усе можливе для припинення страждань ближнього, той, якщо і не досяг мети, звільняється хоча б від докорів сумління і, склавши з себе цей тягар, мусить нести лише тягар скорботи.

Життя особистості у приниженні й незалежності

Серед смислоцінних пріоритетів особистості вагоме місце має займати і прагнення жити бездоганно, орієнтуючись на загальноприйняті моральні зразки. Однак за певних життєвих обставин це прагнення виявляється нездійсненим. Основна причина такого стану бачається у соціальній ситуації розвитку особистості, яка може бути несприятливою у цьому плані. Вона здатна спрямувати підрастаючу особистість у деструктивну площину її становлення, і тоді невідворотними стають для неї різні за ступенем душевні негаразди, життєві суперечності тощо. Провідним чинником несприятливої соціальної ситуації для повноцінного розвитку особистості виступає конкретна особа, від якої йде негативний вплив. Через власну моральну незрілість підрастаюча особистість може повністю підпасти під її владу, втративши будь-яку життєву самостійність.

Морально примітивна особа все ж має певні характерологічні риси, які змушують підрастаючу особистість підкорятися їй. До них можна віднести деструктивно спрямовані лідерські якості, комунікативні здібності, привабливу сукупність соціальних ролей.

Усе це і спонукає підрастаючу особистість до принизливої прислужливості, яка не спорадична, а життєво постійна. Якби таке ставлення було більш-менш утаємниченим, його можна було б віднести до розряду маловажливого. Та це, на жаль, відбувається привселюдно, а отже, руйнівна сила такого явища збільшується.

Важливою для підрастаючої особистості є і та обставина, що внаслідок тотальної залежності й приниження вона перебуває у сфері мізерних інтересів морально примітивної особи. Їй ніколи розширити свій життєвий горизонт, наповнити його суспільно значущими справами, сформулювати гідну життєву позицію та практично утверджувати її. Натомість вона сповна пізнає марнотність дрібних життєвих справ, відчуває тягар важкого підкорення. Незважаючи на це, у підрастаючої особистості може сформуватися звичка до такої життєвої спрямованості, яку буде досить важко здолати. Тут потрібен комплекс корекційно-виховних дій, спрямованих на відторгнення сформованої пристрасті й застарілої прихильності.

Педагогу у своїй роботі найперше доцільно використовувати закономірність, згідно з якою людина з презирством ставиться до того, хто проявляє підлесливість, а поважає тих, котрі сліпо не догоджають їй. Саме це правило має глибоко усвідомити підрастаюча особистість, щоб вчасно розірвати ланцюг приниження і підкорення. Вона мусить упевнитися, що морально примітивна особа глузує з неї, якщо не явно, то приховано, й хизується цією жорстокою владою.

У такій рефлексивно-перетворювальній роботі у підрастаючої особистості й може сформуватися цінність незалежного життя як внутрішньої свободи, що його звеличує. Місце невпевненості, розгубленості у житті підрастаючої особистості займуть життєва перспектива й успіх, виховаються суспільно важливі звички. Відтак підрастаюча особистість справедливо оцінить власні внутрішні зміни й нові надії. Усе це й буде складовими життя, сповненого свободи і великого задоволення.

Життя двох у душевному співзвуччі

Повчальним для підрастаючої особистості буде розуміння нею шляху, який долають двоє молодих людей (підлітків) з метою духовного зближення. Це міжособистісне дійство виявляється обопільно важливим, якщо навіть на певному етапі недостатньо усвідомлюється ними. Все ж притягальна сила інтимної природи зближує їх перш за все у сутнісних душевних характеристиках, хоча у кожного з них залишаються деякі індивідуальні відмінності як вияв їхньої самобутності.

У кожного з підлітків до певного часу була власна незалежна від іншого історія життя, допоки їхні шляхи не перетнулися. Чинником, що об'єднав їх спочатку формально, було спільне навчання: оволодіння одними і тими ж навчальними предметами, спілкування з одними і тими ж учителями. Однак це лише зовнішні фактори, хоча й важливі для душевного зближення, проте все ж недостатні.

Вирішальним для цього процесу є їхнє ставлення до спільної навчальної діяльності. Воно має характеризуватися сильним інтересом, устремлінням і старанністю. Причому таке ставлення має бути розподіленим між двома підлітками, бути за своєю сутністю одним і тим самим. Однак душевно об'єднуювальним центром для двох підлітків стають однакові бажання, що породжуються

спільними заняттями. Відтепер між ними виникає згода у помислах, які стосуються не лише їхнього сьогодення, а й майбутнього, пов'язаного з вибором власного життєвого шляху. Зауважимо, що сучасна педагогічна практика не враховує повною мірою своєрідності розкритих нами діяльнісних бажань у загальному процесі виховання особистості, збіднюючи його у плані формування духовно наповнених міжособистісних взаємин школярів.

З огляду на сказане, можна констатувати, що душевне співзвуччя підлітків залежить від міри їхніх почувань, од відповідної рівноваги. Це ж означає, що спільні переживання відзначаються достатньою силою і суспільно значущою предметною спрямованістю. При цьому, незважаючи на душевну однотайність підлітків, у кожного з них можуть залишатися індивідуальні мрії та буттєві прагнення, що здатні порушити їхній особистісно-почуттєвий баланс. Та це кардинально не може змінити дружніх взаємин. їм властиві закони високої дружби, яка характеризується вірністю і щирістю.

Сімейне життя у граничних негативних переживаннях

Особлива сфера буття, яку разом створюють чоловік і дружина, сімейне життя є найбільш чуттєво трепетним і жаданим. Будуючи спільне життя, молоде подружжя завжди сподівається на щастя – найвище почуття, що ґрунтується на взаємній любові.

Однак реально кожен шлюб зазнає істотних трансформацій, зумовлених як індивідуальними психологічними особливостями подружжя, так і різноманітними й нескінченними проблемами, які доводиться долати спільно. Ці зміни найперше стосуються почуттєвої сфери чоловіка й дружини, їхніх емоційних взаємин. Тому існує думка, що взагалі неможливо відшукати шлюбу, вільного від будь-якого незадоволення.

Саме це положення має бути глибоко усвідомлене тими, хто тільки-но вступив у шлюб, і молодими людьми, які лише готуються до нього, тобто опановують складне мистецтво жити у шлюбі.

Уявімо собі сімейну ситуацію, коли чоловік лагідний і покірливий, дружина примхлива і язиката. Як він щоденно переноситиме таку її поведінку? Або, навпаки, вона буде скромною і тихою, а він зарозумілий і гнівливий. Яким чином вона пристосується до його витівок? У таких умовах подружжю слід виявляти велике терпіння, якого багатьом людям часто бракує.

Сильним подразником, що руйнує сімейну гармонію, є підкорення, до якого вдається чоловік або дружина. Тут ідеться про домінування у сімейних справах, про схильність до повеління. Подружжя не може діяти вільно, оскільки вони змушені підкорятися один одному. Постійне підкорення, що межує з насиллям, руйнує дружні стосунки; якщо не буде дружби і любові, а натомість страх і примус, то втрачатиметься сенс шлюбу.

Загрозу сімейному щастю несуть життєва недбалість і гордовитість подружжя. Ці негативні особистісні якості спричинюють пристрасть до непомірної розкоші, марнотратства і непотрібних турбот, що зрештою призводить до сімейного фінансового банкрутства й розладу.

Найнебезпечніші для сімейного життя – ревності. Якщо хтось від природи ревнивий або піддався цьому почуттю з певних причин, сімейне життя перетворюється на справжнє пекло. У ньому пануватиме підозра, незгода, сум і сум'яття. Захоплений цим переживанням перебуває у сильному роздратуванні; відтак, зневірюється у своєму партнерові. Особистість, що перебуває у стані ревності, легко вірить усьому й однаково відкрита для всіх, не може відрізнити наклепників від добродіїв; їй навіть видаються достовірнішими слова тих, хто збільшує її підозру, ніж тих, хто намагається її відвернути.

З огляду на сказане, слід нівелювати у молоді уявлення про шлюб як легку справу, а натомість прищепити глибоку відповідальність за нього, оскільки тут перетинаються інтереси суспільства, особисті і доля дітей як продовжувачів їхнього роду.

Кожна особистість формує свій спосіб життя. Бажано, щоб у ньому не було місця всьому низькому і мерзенному. Для цього від неї вимагаються великі зусилля і прагнення. Вони мають бути спрямовані на те, щоб людина навчилася чути іншу людину, була відкритою до неї у своїй позитивній сутності. Тоді життя людини матиме справжню цінність і для себе, і для суспільства. Лише добродійні справи, помисли і переживання сприяють повноті життя особистості. Тому вона має чітко розрізнити, що є дорогоцінним у її житті, а що марнотним, і вибирати позицію блага, щоб життя зрештою не принесло їй почуття розчарування і безплідності. Тож слід зважати на те, що внутрішні ускладнення долаються лише любов'ю як керівним принципом життя ЛЮДИНИ.

Життя особистості у ціннісній палкості

Кожна епоха утримує у своїй історичній пам'яті унікальні особистості, яким властива сила духу, внутрішня завзятість. Життя таких особистостей мотивується духовно-моральними цінностями, що утворюють їхню глибинну сутність, втрата якої рівнозначна фізичному небуттю. Така духовно-моральна непохитність за умови, коли виникають реальні загрози її руйнуванню,

спонукає особистість на дії, які неможливо пояснити тією чи іншою буттєвою мотивацією: вони пов'язані з її вершинними ціннісними смислами.

Можна заперечити, що багатьом людям властиві стійкі моральні погляди, які межують з переконаннями, однак це не ознака їхньої унікальності. У цьому зв'язку доцільно зважати на ту обставину, що особистості з ціннісною палкістю не лише живуть у злагоді зі своїми духовними надбаннями, а повсякчас відстоюють їх у різноманітних міжособистісних стосунках і взаємодіях. Тож стояти за істину значно складніше психологічно, ніж лише дотримуватись її. Саме таких особистостей люди особливо шанують.

З огляду на сказане, видається надзвичайно важливим пояснити, хоча б у першому наближенні, внутрішній механізм становлення особистості, яка прагне людського ідеалу, тобто сенсу людського життя. Тут, на наш погляд, слід послатися на категорію своє, яка досі залишається науково невідрефлексованою, а отже і не задіяною у теоретичному розмірковуванні та методичному використанні.

Зазначимо, що лінгвістичний термін своє досить рано усвідомлюється (на рівні сприймання) підростаючою особистістю і входить до її словникового запасу, яким вона користується у буденному спілкуванні. Однак цей термін первинно пов'язується з певними матеріальними речами, які стають для підростаючої особистості значущими і входять до реальних обставин її життя. Внаслідок цього вона само-презентує себе через свої речі. Особистість, таким чином, об'єктивується у них і стверджується за їх допомогою. Власні речі підростаючої особистості можуть виступити засобами її альтруїстичної поведінки, або демонстрації зверхності. Тут усе залежатиме від якості виховання, яке вона отримує у певних вікових періодах.

Психологічно важкий описаний нами механізм, коли йдеться про речі ідеальні, тобто духовні. На відміну від речей матеріальних, які можуть ставати для особистості своїми шляхом дарування або участі у їх виготовленні, духовні речі завжди передбачають її душевну працю. Щоправда, інтенсивність цієї праці може бути різною, що безпосередньо відіб'ється на характеристиці духовної цінності як свого надбання.

Річ у тім, що духовне своє може мати певну градацію як більш чи менш властиве для особистості. Зрозуміло, що лише тоді, коли та чи інша духовна якість стає властивішою для особистості, вона піднімається для ціннісної палкості як внутрішнього стану, який визначає її духовно-моральні діяння. Щоб таке духовне зростання відбулося, слід культивувати такий виховний процес, за якого внутрішня робота підростаючої особистості була б, по-перше, якомога активнішою й операційно розгорнутою. Вирішуючи певні духовно-моральні проблеми (за доцільного керівництва педагога), вихованець досягне особистісного результату, який стане по-справжньому своїм, увійде до структури Я-духовне. По-друге, досягнення мети виховання конкретної духовної цінності на рівні палкості особистості потребує специфічної мотивації цього процесу. На етапі породження, який необхідно вичленяти, духовна цінність утворюється всією, на даний час сформованою, цілісною духовною структурою підростаючої особистості. У мовленнєвому вираженні це може бути представлено так: „Мені властиві чуйність, вдячність, справедливість, я ж прагну, щоб до них додалася і вірність”. На етапі входження духовної цінності у структуру Я-духовне, коли дана цінність набуває статусу *свое*, мотивація розгортається як апеляція особистості до свого духовного *Я*, але вже як такого, що дало зобов'язання (поклялося) діяти відповідно до своєї духовної цінності.

За такого внутрішнього духовного процесу й можливе долучення особистості до життя у ціннісній палкості.

Духовна присутність наставника у житті групи як фактор її самореалізації

Важливими для педагогічного пізнання видаються ситуації з життя шкільної групи, коли серед її учасників відсутній вихователь. Тут умовно можна вичленити два поведінкові сценарії. Перший характеризується різною мірою відхилення від суспільно прийнятих способів міжособистісних взаємин, порушенням членами групи звичних правил субординації, використанніям у спілкуванні ненормативної лексики та ін.

Необ'єктивним був би висновок про стійку групову асоціальну настанову. Саме такої думки дотримується і наставник, який по-справжньому ділить із вихованцями своє життя. Суть тут полягає у психологічному ефекті "вирватися на волю", за якого й відбуваються вищезазначені поведінкові прояви. Вони є практичним утіленням потягу членів групи до самоствердження, що реалізується у неконтрольованих умовах.

Зазначимо, що у цій ситуації йдеться про відсутність контролю з боку особистості, яка безпосередньо причетна до формування у вихованців суспільно значущої ціннісної структури. Звідси впливає важливе для педагога положення, згідно з яким дана шкільна група перебуває на тому рівні вихованості, коли у мотиваційній системі, окрім певних духовно-моральних компонентів, має бути присутній наставник, відповідальний за цю систему, або його виховні

методи були переважно зовнішньо підкріплювальними. За їх відсутності й виник описаний нами поведінковий сценарій.

Розуміння способу поведінки групи за реальної відсутності наставника дає можливість досягнути ситуацію його духовної присутності під кутом зору самореалізації всіх членів групи. З огляду на це, йтиметься про вищий механізм групового функціонування, коли самореалізація кожного члена групи не зазнає відхилень від сформованих у них принципів.

Уточнимо, що другим поведінковим сценарієм стосується колективної діяльності та спілкування, які розгортаються у рамках привласнених кожним вихованцем добродійностей. Важливо, що вихованці не тільки обмінюються між собою засвоєними духовно-моральними цінностями, а й демонструють стійке завзяття, яке початково було їм властиве за реальної взаємодії з наставником.

І це незважаючи на те, що ситуація групової самостійності значно психологічно складніша, ніж за присутності наставника. Річ у тім, що члени групи втрачають можливість одержати не тільки якусь пораду, а й дружню підтримку, в якій вони відчують потребу. Однак лише за такого групового стану сповна розкриваються особисті можливості кожного вихованця.

Чому ж ідеальна присутність наставника стає для членів групи реальнодіючим духовним орієнтиром? Щоб це суб'єкт-суб'єктне явище відбулося, має скластися особлива міжособистісна взаємодія у взаєминах „наставник – вихованець”. Наставник має бути непересічною особистістю, котра випромінює щодо вихованців любов, яка покриває кожного з них, пронизуючи і висвітлюючи кожну їхню цінність. Останні ж розчиняються у любові вихователя і таким чином створюють специфічну мотивацію як синтез духовних цінностей і духовного образу наставника. Цей внутрішній синтез у згорнутому вигляді зберігає процес перетворення соціальної дії (впливу дорослого на дитину) у власне особистісне надбання вихованця, тобто трансформацію інтерпсихологічного утворення у інтрапсихологічне, за Л.Виготським. Така цілісна мотивація і є показником вищого ступеня розвитку окремого вихованця і групи у цілому.

Міжособистісна допомога як життєве благо

Упродовж життя кожна людина відчуває потребу у певній допомозі. Незалежно від того, матеріальна вона чи емоційно-душевна, для особистості допомога завжди об'єктивно значуща. Така необхідність особливо відчутна у ранніх періодах розвитку дитини, та й у дорослому віці особистості без неї не обійтися, навіть незважаючи на її високу самодостатність.

Все ж суб'єктивна значущість допомоги, переживання її особистістю як акту справжньої добродійності з боку іншої особистості не є очевидною і однозначною. Тут усе залежить од рівня розвитку ціннісного самоствавлення особи, яка потребує допомоги.

Зазвичай особистість, яка переживає стан страждання, не просто просить про звичайну допомогу, а про таку, що надається певним чином. Якщо допомога надходить у бажаних для неї формах, вона залюбки її приймає. Такими формами є ті, що виключають дошкульні судження-оцінки, зауваження, які призводять до самоприниження, до можливої деформації наявного особистісного образу Я. В іншому випадку в особистості, що терпить нужду, неодмінно виникає внутрішній конфлікт. Допомога для неї виявляється психологічно гіркою, а не радісною, оскільки вона була поставлена в умови приниження перед „рятівником”.

Для особистості, у якої недостатньо сформоване почуття самоповаги чи гідності, перелічений негативний супровід допомоги не відіграє психологічно руйнівної ролі. Така особистість центрована лише на задоволення своєї потреби; у неї виникає рефлексія щодо відмови бути собою і всіх можливий негативних наслідків цього процесу. Все ж більш типовими є ті життєві ситуації, коли особистість при взаємодії з суб'єктом допомоги, переживаючи певні страждання, все ж не вважає їх нестерпними! тому не протестує проти них за умови, що вона може залишитися собою зі своїм моральним Я.

Таким чином, акт допомоги виявляється досить емоційно чутливою морально-психологічною дією, яка може як гальмувати духовно-моральний розвиток особистості, так і сприяти йому. Тому знання про сутність дії допомоги – необхідна складова виховного багажу педагога.

Список використаних джерел та літератури:

1. Балл А. Г. Психология в раціоналістической перспективе : избр. работы / Г. А. Балл. – К. : Основа, 2006. – 408.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986.
3. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка / Л. С. Выготский // Психология личности (тексты). – М., 1982. – С. 161.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
5. Кремень В. Г. Філософія людини центризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К. : Т-во „Знання” України, 2011. – 520 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М., 1975.

7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 416 с.
8. Рувинский Л. И. нравственное воспитание личности / Л. И. Рувинский. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1981. – 184 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976. – 654 с.
Дата надходження статті: „27” серпня 2012 р.

УДК 37.04:378

Л.І.БІЛОУСОВА,
кандидат фізико-математичних наук, професор;
Є.О.ОЛЬХОВСЬКИЙ
кандидат фізико-математичних наук, доцент
(м.Харків)

Специфіка і складники успішності виховної роботи куратора з першокурсниками

Статтю присвячено висвітленню факторів, що зумовлюють специфіку роботи куратора зі студентами першого курсу і визначають її завдання. Окреслено практико-орієнтовані шляхи забезпечення успішності цієї роботи.

Ключові слова: *виховна робота, куратор, першокурсники, специфіка роботи куратора, успішність роботи куратора.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах інтенсивних процесів державотворення і трансформації суспільних відносин, які відбуваються в нашій країні, великого значення набуває діяльність вищих навчальних закладів, спрямована на підготовку не просто кваліфікованих кадрів для вітчизняних освіти, науки, економіки, виробництва тощо, а представників інтелектуальної еліти України, яким притаманне володіння ґрунтовними професійними знаннями і водночас високий рівень духовності, морально-етичних цінностей, внутрішньої культури. У вирішенні окресленого завдання велику роль відіграє куратор студентської академічної групи, здатний проводити багатовекторну роботу з майбутніми фахівцями, активно впливати на становлення їх професійних та особистісних якостей.

Особливого сенсу набуває робота куратора зі студентами вищих педагогічних навчальних закладів з огляду на те, що вона є одним із способів надання майбутнім вчителям певних зразків практичної організації і проведення колективних виховних заходів, реалізації індивідуальної виховної роботи з учнями. Не можна також не підкреслити, що робота куратора позначається на якості підготовки педагогічних працівників, оскільки їх висока моральність, загальнокультурний рівень, активна життєва позиція виступають показниками професійної готовності і впливовим фактором формування таких якостей у підростаючого покоління. Вищезазначене актуалізує проведення досліджень у напрямі пошуку шляхів забезпечення успішності виховної роботи куратора академічної групи.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми виховної роботи кураторів академічних груп у вищих навчальних закладах широко обговорюються в психолого-педагогічній літературі як у науково-теоретичному аспекті, так і в практичній площині. Проведені дослідження розкривають теоретичні і практичні засади роботи кураторів (Т.Б.Буяльська, В.С.Демчук, Л.А.Мацко, М.Д.Прищак, С.В.Романова, І.М.Соколова, М.І.Соловей та інші), функції куратора та особливості його роботи в молодіжному середовищі в сучасних умовах (Л.П.Матвіїшин), специфіку підготовки кураторів (Н.С.Красносільська, А.В.Лук'янець та інші) тощо. У концепції виховної роботи, яка розробляється в кожному вищому закладі освіти і запроваджується в практику його роботи, окрема увага приділяється питанням організації роботи куратора студентської групи.

На роботу куратора істотно впливають динамічні зміни, що відбуваються в системі вищої освіти. Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, створення Інтернет орієнтованого інформаційно-навчального середовища в закладах вищої освіти, реалізація концептуально нових підходів до підготовки майбутнього фахівця, що віддзеркалюють сучасні погляди на сутність освіти, – все це потребує переосмислення ролі куратора і напрямів його діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях, методичній літературі з питань організації виховної роботи у вищих навчальних закладах підкреслюється особлива роль куратора на першому році навчання студентів, оскільки саме в цей час відбувається їх адаптація до нових умов навчання,

формується студентський колектив, закладаються основи свідомого ставлення до майбутньої професії, до оволодіння знаннями і вміннями, що становлять фундамент фахової компетентності, до набуття професійно значимих особистісних якостей. Проблеми адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі широко обговорюються у психолого-педагогічній літературі (Е.Г.Міквабія). Вітчизняні й зарубіжні дослідники розглядають проблему адаптації студентів під різними кутами: в ракурсі переходу від шкільної до вузівської кредитно-модульної системи організації навчального процесу (Т.А.Гузик, В.В.Колечко, С.М.Кондратюк, Л.В.Мороз), з точки зору особливостей професійної або предметної підготовки (А.О.Виноградова, І.М.Личагіна, Е.Г.Міквабія, Ю.М.Ткач, О.М.Хоменко), як складний процес, який потребує педагогічної підтримки, запровадження спеціальних технологій (І.В.Ніколаюк, Ю.В.Стафеева, Л.О.Мазуркевич, Є.В.Лихошерст, Є.Калашнікова). Труднощі процесу адаптації аналізують Т.Ю.Волгіна, Т.Д.Кричківська, І.С.Третьякова.

Дослідники підкреслюють, що проблема адаптації є складною і багатоаспектною, і хоча найбільш гострою вона постає для першокурсників, процес її вирішення є тривалим і охоплює й подальші роки навчання студента у вищому навчальному закладі. Висвітленню ролі, функцій і завдань куратора у вирішенні проблеми адаптації студентів першого курсу присвячені праці Т.Б.Буяльської і М.Д.Прищак [1], М.Ю.Коваль і А.Г.Кузьміна [3], О.А.Короткевич [5], Л.В.Мороз [7]. Складність і багатоаспектність роботи куратора на першому курсі, її вплив на подальший процес становлення майбутнього спеціаліста стимулюють проведення досліджень в напрямі пошуку шляхів удосконалення цієї роботи.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення специфіки виховної роботи куратора з першокурсниками у вищому педагогічному закладі освіти і шляхів забезпечення успішності цієї роботи.

Виклад основного матеріалу... Виховна робота куратора в студентській академічній групі являє собою цілісний і упорядкований комплекс закономірно побудованих, взаємопов'язаних компонентів, які у своїй сукупності сприяють професійному становленню і розвитку особистості, формуванню її активної життєвої позиції, набуттю вмінь самостійної роботи і роботи в складі колективу. На кожному році навчання студентів робота куратора конкретизується у певних заходах. Спрямованість, форми і методи цієї роботи узгоджуються із завданнями підготовки майбутніх фахівців на поточному етапі. Специфіка роботи куратора зі студентами на першому році їх навчання у вищому закладі освіти зумовлена низкою факторів:

- система організації навчального процесу, режим проведення аудиторних занять, форми і методи навчання, способи оцінювання навчальних досягнень у вищому навчальному закладі суттєво відрізняються від тих, що використовуються в загальноосвітній школі. Акцентування на самостійній роботі і відсутність явного повсякденного контролю за навчанням студентів, з одного боку, а з іншого – їх залучення до різних видів активності, таких як участь у роботі наукових гуртків, студентських клубів, творчих колективів, спортивних секцій тощо, сприяють тому, що для студента-першокурсника необхідність систематичної роботи з опрацювання навчального матеріалу не є очевидною і відсувається на другий план. У такій ситуації куратор має допомогти студентові вирішити проблему правильного розподілу позааудиторного часу, зорієнтувати на систематичну навчальну роботу і її раціональне поєднання з іншими видами діяльності, виходячи з урахування індивідуальних особливостей студента, його навчальних і творчих здібностей, уподобань і нахилів;

- для першокурсників характерна найбільша розбіжність у стартовому рівні знань, умінь, навичок, інтелектуального розвитку, який визначає ступінь підготовленості студента до засвоєння матеріалу навчальних дисциплін за програмою підготовки фахівця у вищій школі. Основну допомогу студентам у подоланні труднощів у навчанні надають викладачі відповідних дисциплін, проте студенти часто побоюються звертатися до них за допомогою, вважають за краще приховувати свої утруднення, нерозуміння навчального матеріалу, що призводить до відставання у навчанні, а іноді й до конфліктних ситуацій між студентом і викладачем, до відрахування студента. На відміну від викладача, куратор, ґрунтовно ознайомлений з передісторією навчання першокурсника, його особистісними якостями, навчальними здібностями, особливостями індивідуального життя, здатний спрогнозувати можливість таких утруднень або виявити їх наявність на ранній стадії, з'ясувати причини, вчасно врегулювати ситуацію, не допускаючи її загострення;

- на жаль, як свідчать бесіди зі студентами, у виборі педагогічної професії і напряму навчання абітурієнти часто керуються не власним внутрішнім устремлінням до педагогічної діяльності, а порадами батьків, прикладами товаришів, беруть за основу можливість навчатися на держбюджеті, а не за контрактом або взагалі можливість поступити до якогось вищого навчального закладу з наявними балами в атестаті і здобутими результатами зовнішнього

незалежного оцінювання. Досить значна частка першокурсників зізнаються, що вирішальну роль у виборі навчального закладу для них відіграли випадкові фактори. Саме це є причиною таких явищ, як «відсів» студентів на першому році навчання, а пізніше – перехід в інший заклад освіти, переведення на контрактну форму навчання з тим, щоб після закінчення одержати право на самостійне працевлаштування не в освітянській сфері. Позбутися таких негативних явищ або суттєво зменшити їх може цілеспрямована робота викладацького колективу з прищеплення студентам любові до вибраної професії, розкриття її значимості і перспектив. У рамках цієї роботи куратор першокурсників може відіграти значну роль у вихованні у студентів інтересу до педагогічної діяльності, формування їх мотивації до оволодіння педагогічною майстерністю, присвячуючи цій проблемі спеціальні позааудиторні заходи;

- більшість студентів-першокурсників навчання у вищому закладі освіти не відрізняють за сутністю від навчання в школі, вони сідають на студентські лави так само, як раніше за шкільні парти, проте успішне професійне становлення особистості неможливе без її активної життєвої позиції. Студент має усвідомити, що він є найбільш зацікавленою особою в досягненні якомога вищих результатів свого навчання в університеті, бо це шлях до високооплачуваної роботи, професійної кар'єри, добробуту. І водночас, саме студент несе найбільшу відповідальність за те, що результати його навчання виявилися нижчими, ніж могли б бути. Такого розуміння дуже важко досягти, адже багато студентів вважають, що навчання полягає у відвідуванні занять, і подолати таке переконання, сприяти формуванню активної життєвої позиції студента є одним із завдань куратора;

- на початковому етапі свого існування студентська група являє собою формальне об'єднання незнайомих між собою молодих осіб, які мають різний життєвий досвід, прийшли з різних шкіл і місцевостей, але будуть навчатися разом. Майбутнє групи суттєво залежить від того, як складуться міжособистісні взаємини, яким буде мікроклімат в групі, чи перетвориться вона на дієздатний і згуртований колектив, налаштований на навчання. З такою групою легко працювати викладачам, вона буде успішною і помітною у всіх ракурсах студентського життя, а студентські роки залишать добрі спогади в пам'яті кожного. Формування колективу є першочерговим завданням куратора, адже практика роботи вищих навчальних закладів свідчить, що якою склалася група на першому курсі, такою вона, як правило, і залишається протягом усього терміну навчання;

- частина студентів, які прибули з інших населених пунктів, вперше опиняються без невиспущої уваги і неперервного нагляду батьків. Такі студенти мають адаптуватися до життя в гуртожитку, засвоїти певні правила і норми, що регламентують їх поведінку. Вільне життя студентської молоді поза батьківського кола потребує саморегулювання, самообмеження, а такі навички не завжди виявляються достатньо розвиненими у першокурсників. Звідси випливає необхідність здійснення куратором «батьківського» нагляду за поведінкою студента, надання йому допомоги в адаптації до нових умов життя;

- процес адаптації першокурсників охоплює також ознайомлення з вищим навчальним закладом, у стінах якого пройдуть п'ять років їх навчання. Саме куратор має розкрити студентам історію та усталені традиції закладу, розповісти про його славетних діячів і випускників, виховуючи у студентів повагу до закладу, де вони здобувають вищу освіту, бажання підтримувати його дух і традиції;

- певна частка студентської молоді вперше розпочинає життя у великому місті, де існують багато привабливих місць і способів для розваг. Дуже часто такі розважальні заклади, розташовані поблизу гуртожитку, притягують студентів, і їх міське життя не виходить за межі вузького замкненого кола. Завданням куратора є ознайомити студентів з неповторною історією міста, його пам'ятними і просто цікавими місцями, культурним життям, залучити студентів до відвідування тих закладів, де вони можуть набути знань, підвищити свій культурний рівень, провести час із справжньою користю для себе.

З наведеного випливає, що специфічною особливістю роботи куратора з першокурсниками є її спрямованість на вирішення різнопланових проблеми адаптації студентів – до нових умов навчання, життя, до нового оточення, нових завдань, пов'язаних з набуттям професійної компетентності. У психолого-педагогічній літературі проблема адаптації першокурсників розглядається у психологічному, педагогічному, соціологічному ракурсах, дослідники зосереджуються на її окремих аспектах, проте перед куратором у практиці його роботи проблема адаптації постає у всій своїй повноті. З огляду на багатогранність, складність і значимість роботи куратора академічної групи на першому курсі стає зрозумілим необхідність вироблення певних орієнтирів, дотримання яких сприяє успішності цієї роботи. Окреслимо їх.

Довіра студентів є головною умовою успішної роботи куратора. В організаційному плані робота куратора здійснюється здебільшого з використанням групових форм, проте такі форми

мають поєднуватися з індивідуальною роботою, в процесі якої досягається порозуміння між куратором і студентом, формуються довірливі відносини між ними. Потрібно, щоб студенти сприймали куратора як старшого друга, який здатний почути й зрозуміти їх, дати слушну пораду, з яким можна поділитися своїми проблемами і тривогами, сподіваннями і мріями. Для встановлення таких взаємин куратор у спілкуванні із студентом повинен демонструвати повагу до нього та його гідності, щирість, відкритість, доброзичливість, здатність до розуміння студента. В педагогічній науці таке спілкування характеризується як фасилітаційне [4]. Фасилітаційне спілкування будується на гуманістичних засадах і передбачає співпрацю, підтримку, турботу, допомогу. Воно стимулює розвиток активності особистості, надихає і спонукає її до інтенсивної, свідомої самозміни відповідно до особистісно пріоритетних сенсів життєдіяльності, тим самим актуалізуючи процес спрямованого і продуктивного саморозвитку [2]. Зазначимо, що піклування про студентів не виключає необхідності встановлювати зрозумілі й справедливі вимоги, які стосуються навчання, дисциплінованості, поведінки студента, і контролювати дотримання цих вимог.

Перша сесія – серйозне випробування як для студентів, так і для куратора. Потрібно докласти всіх зусиль, щоб група пройшла першу сесію благополучно, тому що заборгованості важко ліквідувати, вони мають сумну тенденцію далі зростати, а це тягар для студента і шлях до відрахування. Необхідно роз'яснити студентам „таємниці” системи накопичення балів і її безсумнівні переваги для тих, хто систематично працює і не відкладає виконання завдань „на потім”. Куратору слід постійно тримати в полі зору, як просувається цей процес накопичення у його підопічних, і неодмінно схвалювати кожний, навіть і незначний здобуток. Це слугуватиме певного роду поштовхом для тих студентів, які ще не відкрили свій рахунок. Успішне складання першої сесії – вагомий крок до стабільного навчання.

Для вирішення непростішої проблеми згуртування групи куратору доцільно проводити роботу зі студентами в стилі „ми – команда”, а це означає установку на взаємодопомогу, взаємопідтримку, на спільну роботу. Кожен студент є індивідуальністю, у кожного свій талант і свої слабкі місця, але вони мають уміти діяти разом, радіти успіхам кожного й уболівати один за одного. Щоб впливати на процес становлення взаємовідносин і загальної атмосфери в групі, куратору потрібно не обмежувати своє спілкування із студентами кураторськими годинами, а бути поряд з групою якомога більше, вибираючи для цього „правильні” місця. Студенти-першокурсники добре знайомляться один з одним і згуртовуються у туристичних походах, на екскурсіях, які зазвичай проводяться за планом, але варто запровадити колективні відвідування вистав, музеїв, прогулянки містом, яким можна надати пізнавального характеру, корисно показати студентам центральну бібліотеку міста, її читачькі зали, книгосховище. Куратор має бути разом з групою на різних заходах, до яких залучають студентів, – концертах художньої самодіяльності, спортивних змаганнях тощо.

На початковому етапі дружні взаємини є основним фактором для створення сприятливого мікроклімату в групі, але справжня команда формується задля досягнення спільної значимої для всіх цілі, вирішення завдання, яке потребує концентрації колективних зусиль. Куратор повинен ставити перед групою такі завдання і цілі, які працюють на основну мету – особистісний розвиток і професійне становлення студентів.

У роботі зі студентами корисно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології [6]. Сучасна молодь упевнено відчуває себе в світі новітніх цифрових технологій, багато часу проводить в Інтернеті, майже кожний студент має свій акаунт у соціальній мережі, часто не в одній. Куратор має сприйматися студентами як сучасна людина, яка теж розуміється в цифрових технологіях, володіє новітніми засобами комунікації. Їх використання дає куратору додаткові зручності – можливість спілкуватися із студентами в будь-який зручний для нього час, з'ясувати якісь термінові питання, розсилати студентам нагадування, повідомлення тощо. До того ж, спілкування в мережі дає змогу куратору краще дізнатися, чим живе студент. Корисно залучити студентів до створення і ведення веб-сторінки групи, де вони презентують свою групу і ведуть часопис її життя, розміщують цікаву інформацію, повідомляють про здобуті успіхи тощо. Така робота відіграє роль колективного проекту, який сприяє формуванню аналітичного погляду студента на своє студентське життя і виступає певним стимулом для здобуття нових, зокрема навчальних досягнень.

Надійними помічниками куратора у виховній роботі з першокурсниками, вчорашніми школярами, є їх батьки. Якщо студент тривалий час не відвідує заняття без поважних причин, відстає у навчанні, демонструє неналежну поведінку, куратор має повідомити про це батьків, щоб разом вплинути на студента, виробити запобіжні дії. Для батьків їх діти – найважливіше у житті, тому не тільки про негаразди, а й про успіхи студентів слід повідомляти батьків, надсилати листи

з подякою за добре вихованих дітей або повідомляти особисто, чим позитивним і як відзначилися їх діти.

Відомо, що особливій увазі куратора потребують першокурсники, які мешкають у гуртожитку. Куратор має переконатися, що вони мають належні умови для навчання, з'ясувати, як вони дотримуються правил внутрішнього розпорядку, як створюють затишок у своїх кімнатах, піклуються про тепло і чистоту. Доречно придивитись до тих, хто проживає в одній кімнаті з першокурсником, який студент старшого курсу буде передавати йому власний досвід студентського життя і навчання. Якщо виникає потреба в урегулюванні якихось питань, куратор має першим звернути на це увагу і вирішити проблему, не доводячи її до конфлікту, або звернутися до батьків за допомогою. Конфліктні ситуації заважають студенту нормально навчатися, провокують на необачні вчинки, і цього треба уникати.

Висновки... Попри те, що робота куратора першокурсників є складною і забирає багато часу, досягти її успішності цілком можливо, і це не тільки збереже зусилля куратора у наступні роки навчання, а й забезпечить подальше прогресування групи.

Перспективним напрямом наукових розробок є дослідження напрямів використання Інтернет-технологій у роботі куратора.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буяльська Т. Б. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів з адаптації студентів першого курсу в умовах вищого навчального закладу / Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 5. – С. 105–112.
2. Галіцан О. А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя [Електронний ресурс] / О. А. Галіцан // Народна освіта. – 2010. – Вип. 3(9). – Режим доступу : http://www.narodna_osvita.kiev.ua/vupusku/9/statti/galican.htm.
3. Коваль М. Ю. Анализ роли куратора в адаптации студентов к жизни и учебе в вузе (из опыта работы на автотранспортном факультете АлтГТУ) / Коваль М. Ю., Кузьмин А. Г. // Основные проблемы и направления воспитательной работы в современном вузе : тез. докл. Всерос. науч.-практ. конф. – Барнаул : АлтГТУ, 2010. – С. 161–164.
4. Коломійченко С. Ю. Сутність фасилітуючої педагогічної взаємодії / С. Ю. Коломійченко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. – Вип. 32. – С. 26–31.
5. Короткевич О. А. Роль куратора учебной группы в повышении эффективности адаптации студентов-первокурсников [Електронний ресурс] / О. А. Короткевич. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_KAND_2007/Pedagogica/18630.djc.htm.
6. Лисенко С. А. Особливості формування комунікативної компетентності куратора студентської групи в умовах інформаційного суспільства / Лисенко С. А., Мефанік М. С. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 2. – С. 196–203.
7. Мороз Л. В. Умови адаптації студентів першого курсу до кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Л. В. Мороз ; Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України. – К., 2011. – Вип. 68. – С. 169–178.

Анотація

Л.И.Белюсова, Е.А.Ольховский

Специфика и составляющие успешности воспитательной работы куратора с первокурсниками

Статья посвящена освещению факторов, которые обуславливают специфику работы куратора со студентами первого курса и определяют ее задания. Очерчены практико-ориентированные пути обеспечения успешности этой работы.

Ключевые слова: *воспитательная работа, куратор, первокурсники, специфика работы куратора, успешность работы куратора.*

Summary

L.I.Bilousova, Ye.O.Olkhovskiy

Specificity and Components of Successful Educational Work of a Curator with First-Year Students

The article is devoted to coverage of the factors that cause the specificity of curator's work with first-year students and it determines tasks of such work. The practice-oriented ways of success achievement in this work are outlined.

Keywords: *educational work, curator, first-year students, specificity of curator's work, success of curator's work.*

Дата надходження статті: „10” вересня 2012 р.

Актуалізація викладання курсу релігієзнавства як важливий чинник виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти

В цій статті автором на основі вивчення останніх досліджень та публікацій вітчизняних і зарубіжних вчених висвітлено проблему актуалізації викладання курсу релігієзнавства як важливого чинника виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти.

Ключові слова: *релігієзнавство, духовність, толерантність, студентська молодь, фахівці початкової ланки освіти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... За роки незалежності громадяни України здобули свободу слова, реальну свободу віросповідання, прилучилися до істинних духовних пріоритетів, віковичних моральних цінностей українського народу. Відродилася з попелу і піднялась з руїн християнська церква, яка вже протягом тисячоліття формує моральність і духовність наших людей.

Не секрет, що нинішня молодь, в т.ч. студентська і учнівська, більше цікавиться культом нищих пристрастей, культом грошей ніж багатими духовними традиціями християнства, на яких формувалася і формується наша державність, історія і культура. У багатьох випадках забуваються такі поняття як Вітчизна, патріотизм, добро, зло, мораль, милосердя, чесність, людяність, любов, міцна сім'я, родинні цінності. Нас хвилюють спроби різними засобами підмінити нашу традиційну духовність і культуру псевдодуховністю і антикультурою. На наш погляд, організувати виховання і навчання молоді без духовного стрижня, без ідеї, яка об'єднує і надихає на добрі справи людей, неможливо. Для отримання позитивних результатів необхідно об'єднати зусилля держави, суспільства, церкви, педагогів, науковців, краєзнавців, психологів, батьківської громадськості для того, щоб поняття добра, справедливості, високої духовності стали в житті підростаючого покоління визначальними і пріоритетними. Для цього є низка форм і методів впливу на ці процеси.

Насамперед необхідно врахувати, що потяг людини до пізнання таємниць навколишнього світу, самого себе, окремих явищ і процесів, невичерпний і вічний. Є знання, які необхідні фахівцю для успішної діяльності у своїй професійній сфері. Водночас є й такі поняття, ідеї, теорії, погляди, факти, засвоєння яких важливе для становлення людини як особистості, для формування її високої духовної культури, системи ціннісних орієнтацій та ідеалів. До галузей, які містять такі знання, належить релігієзнавство, наука про становлення, розвиток і занепад релігійних систем в історії людської цивілізації.

Формулювання цілей статті... Метою цього дослідження є *вивчення, аналіз та обґрунтування проблеми актуалізації викладання курсу релігієзнавства як важливого чинника виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти.*

Виклад основного матеріалу... Правильно сформовані світоглядні орієнтації студентської молоді, їх уявлення про духовні цінності допомагають майбутнім вчителям початкової школи чітко визначити свою програму життя, специфіку роботи з дітьми і батьками різних світоглядних культур у школі. Курс релігієзнавства в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії носить синтетичний характер, враховує специфіку факультетів. Для студентів факультету дошкільного виховання виділено 26 годин лекцій і семінарських занять, на факультеті початкового навчання – 34 години, на факультеті мистецтв – 26 годин, на заочному – 8 годин. Зрозуміло, що так кількість навчальних годин не дає змоги детально розглянути всі напрямки і аспекти релігієзнавчого курсу, однак при творчому підході можна висвітлити актуальні проблеми курсу на сучасному етапі, враховуючи, що основна мета занять – допомогти студентам правильно орієнтуватися у колі релігійно-церковних питань як теоретичного, так і практичного характеру, загалом підвищити рівень їхньої гуманітарної і громадянської освіченості. Важливо доповнити релігієзнавчу освіту релігієзнавчим вихованням, яке покликане формувати світоглядну і конфесійну толерантність, виробити установку на пізнання дійсної суті релігійних явищ, свідоме, а не упереджене користування своїми світоглядними переконаннями у стосунках з іншими людьми, в оцінці тих чи інших феноменів духовної культури.

Як вже зазначалось, специфіка підготовки фахівців в гуманітарно-педагогічній академії вимагає від викладачів диференційованого підходу до окремих тем курсу релігієзнавства, виокремлення пріоритетних напрямків для майбутніх вчителів початкової школи, вихователів дитячих дошкільних закладів, вчителів музики і образотворчого мистецтва, викладачів української і іноземної філології. Так, наприклад, студенти старших курсів, які вже прослухали курси політології, соціології та філософії, краще засвоюють такі складні релігієзнавчі поняття як „свобода совісті”, „релігійна символіка”, „державно-церковні відносини”, „вільнодумство і атеїзм”, „міжконфесійна толерантність”, „суверенітет конфесій або релігійний плюралізм” тощо. Для всіх категорій студентів важливо засвоїти форми, методи і принципи роботи з дітьми різного віку і різних релігійних поглядів. Залежно від специфіки факультету, можливо певна корекція тематики курсу. Важливу виховну роль відіграють практичні заняття, відвідування храмів різних релігійних громад (православних, католицьких, греко-католицьких, протестантських), проведення конференцій і „круглих столів”, організація соціологічних опитувань, тестувань тощо.

Важливим чинником для формування християнських світоглядних позицій у студентів і школярів є педагогічна практика майбутніх фахівців в школах, ліцеях, гімназіях, навчально-виховних комплексах, дошкільних та позашкільних закладах. Під час проведення різноманітних виховних заходів йде взаємний процес пізнання загальноетичних норм і принципів як дошкільнятами так і учнями початкової школи, а також студентами-практикантами, які готують ці заходи, що приурочені до державних, релігійних та професійних свят. Допомогають в цьому й постійні консультації викладачів-релігієзнавців щодо особливостей організації і проведення виховних релігійних заходів до свят Миколая, Різдва, Великодня, весняних гаївок, рідної мови, Матері, сім'ї тощо.

Для формування високих духовних ідеалів і цінностей, на наш погляд, необхідно більше уваги надавати туристично-екскурсійній роботі з студентами. Цікаві подорожі та екскурсії регіонами України, особливо по рідному краю, є безцінним джерелом виховання любові до своєї малої батьківщини, до її духовних багатств і історико-архітектурних пам'яток: культових споруд і фортечних комплексів в Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Старокостянтинові, Ізяславі, Летичеві, Сатанові, церкви-фортеці в Сутківцях, чернечих обителів в Головчинцях, Городищі, залишків унікальних скельних монастирів в Подністров'ї, особливо в Бакоті, величних храмів в багатьох містах і селах регіону, зразків дерев'яних культових споруд в різних районах Хмельниччини. Використання цих історичних та культурних багатств рідного краю дає можливість відчувати зв'язок поколінь, велич людських творінь, їх непересічне значення в нашому житті [1, с.6-7, 11-21, 38, 43, 50, 102-103, 109-111, 141-145].

Необхідно зазначити, що на Поділлі споконвіків користувалися цілющою водою для заліковування ран, при різних хворобах серцево-судинної системи, кишківника, печінки, нирок, варикозу, екземи, лишай, ревматизму, подагри, мігрені тощо. Як свідчать архівні матеріали, церковна література, спогади очевидців, православна церква в певні історичні періоди по різному ставилася до такого явища, як „цілющі” джерела, „чудотворні” ікони, лики святих на зрізах дерев та ін. Так, наприклад, в кінці XVIII – в XIX ст. в селі Сокільці Ушицького повіту ще з середини XVIII ст. користувалося великою популярністю цілюще джерело, до якого на десяту п'ятницю після Великодня завжди збиралося по кілька тисяч людей з навколишніх сіл і повітів, щоб зцілити свої хвороби та недуги. Цим користувалися православні священники і католицькі ксьондзи, які під час таких паломництв проводили богослужіння, продавали іконки, хрестики, свічки, освячували воду з «цілющого» колодязя тощо. Після рапорту Ушицького духовного правління, духовна консисторія наказала оштрафувати священників і дияконів, які відлучались без дозволу зі своїх парафій для заробітку грошей на „цілющій” воді, відповідно по три і по одному рублю на користь вдів і сиріт. Водночас консисторія звернулася з клопотанням до губернського правління для вжиття заходів щодо закриття цього колодязя і заборони зібрань людей біля нього в майбутньому [2, арк. 21-23].

Такі ж проблеми щодо „цілющих” колодязів і джерел були в селах Юзефівка Балтського повіту [3, арк. 2, 4-5], Джурин Гайсинського повіту [4, арк. 1-6], Росоша Проскурівського повіту [5, арк. 1-2, 29-30], Любомирка Ольгопільського повіту [6, арк. 1, 32] та інших. Духовна консисторія своїм указом у 1798 р. зобов'язала духовні правління два рази на рік доповідати архіерею про проведену в парафіях роботу, щоб не „виникали будь-які забобони і марновірства, прояви лихослів'я при іконах святих, а також при колодязях і джерелах фальшивих чудес, чи не з'являються де фальшиві навіжені, юродиві і чаклуни...” [7, арк. 1-55]. В XX – на початку XXI ст. церква почала підтримувати і освячувати цілющі джерела, якщо відповідні інстанції підтверджували їх лікувальні властивості.

Якщо вищенаведені приклади несуть в собі виховний потенціал і слугують чинником патріотизму, то однією з найактуальніших проблем теоретично-прикладного значення для

підготовки високопрофесійного фахівця початкової освіти є формування принципу толерантності в громадянському суспільстві, особливо в релігійній сфері. Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні здатність сприймати щось, не схвалюючи це. На індивідуальному рівні це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя інших. Нині цей термін використовується для позначення широкого кола та існування соціальних груп, релігійних конфесій, політичних партій та ідей, які частина людей вважає несприятливими [8]. Досягнути і практично втілити в життя цей принцип на початку незалежності України довго не вдавалося. Проголошення в Україні ідеологічної багатоманітності, світоглядного плюралізму, розширення реальних прав і свобод для церков і релігійних організацій, різке зростання не лише релігійної мережі традиційних церков, а й поява нових релігійних течій і напрямків призвела до конфлікту релігійних інтересів, що вилилось на початку 90-х років ХХ століття у приховану, а то й відкриту боротьбу за душі і серця віруючих, за культові будівлі і майно, за віртуальне церковне „главенство”, за вплив на суспільну думку, на представників влади, політиків, засобів масової інформації. Саме в процесі боротьби за обмежену кількість культових будівель в деяких регіонах України, особливо в західній її частині, проявилися найгостріші випадки релігійного радикалізму, екстремізму, нетерпимості, нехтування правами інших тощо. Не сприяли утвердженню принципів толерантності розкол в українському православ'ї, правовий нігілізм, історична інерція колективної свідомості тощо. Така глибинна і тотальна диференціація релігійного простору України надовго відсунула на другий план принципи толерантності. Лише в останні роки це стає можливою реальністю.

Наголошуємо студентам, що аналіз релігійної ситуації і міжконфесійних відносин в країнах дальнього й ближнього зарубіжжя засвідчує, що проблема толерантизації зазначених відносин набула на сьогодні глобального характеру і актуалізована цілою низкою причин, відображаючи серйозну стурбованість не лише релігійних, а й людських спільнот в цілому, масштабами таких процесів та їх інтолерантним характером (ескалація нетерпимості, агресивності та розбрату, активізація та масштабність тероризму, екстремізм тощо). При цьому релігія стає тим чинником, яким часто намагаються виправдати масштабні акти насильства по всьому світу, втручання одних держав у справи інших, обмеження прав і свобод одних релігійних груп іншими [9, с.49].

25 березня 2010 року Рада із прав людини Організації Об'єднаних Націй прийняла резолюцію „Боротьба проти дифамації релігій”, в якій, від імені членів цієї міжнародної організації, різко засуджує будь-які прояви релігійного екстремізму: „...з глибокою заклопотаністю відзначаючи випадки прояву нетерпимості, дискримінації та актів насильства по відношенню до послідовників певних релігій, які відбуваються в багатьох частинах світу, на додаток до негативного висвітлення деяких релігій у засобах масової інформації та ухвалення й застосування законів та адміністративних заходів, які дискримінують осіб певної етнічної та релігійної приналежності і спеціально спрямованих проти них ... і ставлять під загрозу можливість повного здійснення ними прав людини і основних свобод, підкреслюючи, що дифамація релігій є грубою образою людської гідності і веде до незаконного обмеження свободи релігії, яку сповідують її послідовники, і підбурювання до релігійної ненависті та насильства...” [10, с.34-39].

Враховуючи, що конфесійна карта світу і України залишається надзвичайно розмаїтою (сьогодні в світі нараховують більше трьох тисяч різних конфесійних утворень, в Україні – 55 віросповідних напрямків, майже 140 відгалужень), на лекціях та семінарських заняттях ми намагаємося донести до студентів основні положення цих актуальних проблем релігійної сфери, наводячи приклади всеукраїнської та регіональної статистики. Майбутні педагоги з цікавістю визнають, що українське суспільство справедливо вважається одним з найбільших релігійних з поміж інших країн Європи. Відповідно до соціологічних досліджень, близько 90% українців вважають себе віруючими людьми, ототожнюючи себе з тією чи іншою конфесією або залишаючись позаконфесійними. До речі, такий відсоток віруючих весь час зростає: 2003 р. – 60%, 2006 р. – 74,7 %, 2008 р. – 86,4% [11, с.37]. Цікаво, що кількість віруючих у світі, насамперед у цивілізованих країнах постійно скорочується. З року в рік зростає кількість людей, які відкрито називають себе атеїстами. Більше всіх їх (до 40%) нині в США і Голландії, а лідерство в цьому серед країн Європи захопила Чехія – понад 60% безбожників [12, с.60].

За 20-річний період незалежності і законодавчого забезпечення релігійної свободи в Україні відновилась та стрімко розвинулась, і в основному, сформувалась мережа релігійних організацій, яка й надалі продовжує зростати. Нині на теренах нашої держави діє 35863 релігійних організацій (на 1 січня 2011 року). Названа цифра включає 34405 релігійних громад, 460 монастирів із 6736 насельниками, 200 духовних навчальних закладів із 18738 слухачами, 357 місій, 78 братств. Священнослужителів в різних конфесіях в 2010 році було 30199 осіб, з них 812 – іноземці. При релігійних громадах працювали 12762 недільні школи, видруковувалось 386 часописів і газет [13, с.45].

Велику цікавість в студентів викликають дані про релігійні конфесії Хмельниччини. Нині тут діють 1864 релігійних організацій 42 різних церков, за їх кількістю наша область займає третє місце в державі, за кількістю православних громад (майже 1200). Хмельниччина посідає перше місце не тільки в Україні, а й у світі. На теренах краю діють 5 єпархіальних управлінь, і 4 обласних об'єднання протестантських церков, одна дієцезія Римсько-католицької Церкви, одна провінція (управління) Непорочного Серця Пресвятої Діви Марії РКЦ, одне духовне управління „Родове вогнище рідної православної віри”, 24 монастирі, 9 духовних навчальних закладів (зареєстровано 6), 3 братства, 20 місій, 49 бібліотек (філій) духовної літератури, видруковується 15 періодичних видань (газети, інформаційні бюлетені, вісники) [14, с.2-3].

Як бачимо, в Україні і в нашому регіоні релігійний плюралізм займає важливу нішу, і від розуміння цього процесу кожним громадянином держави в т.ч. студентством, залежить мир і спокій, взаєморозуміння і толерантність в міжконфесійному і міжетнічному вимірах. Досягнути цього не просто, але широка інформація для майбутніх педагогів дає можливість розглянути цю актуальну проблему з усіх сторін, знайти варіанти безконфліктного спілкування з представниками різних релігійних угруповань. Варто зазначити, що за останні роки в Україні було віднайдено деякі механізми при допомозі яких почав існувати крихкий баланс міжконфесійного порозуміння, який дозволив перейти від відкритого протистояння прихильників різних релігійних об'єднань до толерантного співжиття та навіть співробітництва із спеціальних питань державно-церковних відносин, соціального служіння, освітньо-виховної діяльності та захисту суспільної моралі.

Значною мірою цьому сприяв чинний Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації” 1991 року, який створив належні демократичні умови для вільного розвитку мережі релігійних організацій та сприяє міжконфесійному миру, а також Конституція України, прийнята у 1996 році. Не менш важливу роль у цьому також зіграла та продовжує відігравати Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка як міжконфесійний консультативно-дорадчий орган є майданчиком для порозуміння представників 18 основних конфесійних напрямків, які представляють понад 95% релігійної мережі України [15, с.31]. До речі, така ж Рада створена при Хмельницькій облдержадміністрації та в більшості районів області.

Як бачимо, держава і релігійні конфесії намагаються знайти консенсус у своїх відносинах, толерантність або релігійну терпимість у особистих стосунках. Для студентів наводимо відповідні приклади з релігійного життя нашого краю. Цьому сприяють й ті факти, що декілька головних конфесій очолюють наші земляки: митрополит Київський і всієї України, Предстоятель Української православної церкви, Блаженніший Володимир родом з с. Марківці Летичівського району; Григорій Комендант, до недавнього часу Голова Всеукраїнського союзу баптистів, Президент Європейського союзу баптистів, уродженець Дунаєвець, його замінив наш земляк з Кам'янецьчини Микола Каспров; владика Дмитрій Рудок з Красилівщини є ректором Київської богословської академії і семінарії Української православної церкви Київського Патріархату; владика Митрофан, родом з Білогір'я керує канцелярією Блаженішого Володимира; владика Леон Дубравський, який очолює Кам'янець – Подільську римсько-католицьку дієцезію, що до недавнього часу обслуговувала 10 областей України, а нині керує релігійними громадами РКЦ Хмельниччини і Вінниччини, хоча родом з Полісся, але вже більше 20-ти років працює на теренах нашого краю; вже майже 25 років очолює Хмельницьку єпархію УПЦ митрополит Антоній і хоча він уродженець Київщини, але душею і серцем прикипів до нашої землі, інженер-будівельник за професією, він посприяв будівництву і реставрації майже 200 храмів в районах області, відкрив 8 монастирів [16, с.72-73]. Цікава доля уродженця с.Черче Чемеровецького району Володимира Куровського, який народився в сім'ї селянина, закінчив Подільську аграрно-технічну академію в Кам'янці-Подільському. Потім захопився історією давніх вірувань слов'ян, разом з іншими рідновірами у 2001 році створив і очолив першу в Україні громаду Рідної православної Віри „Джерело рода”, в 2001 році був обраний Верховним Волхвом Рідної Православної Віри, а в 2005 році Верховним Волхвом Руси-України. Нещодавно Володимир Куровський вирішив познайомитись як живуть рідновіри в близькому і далекому зарубіжжі [16, с.72-73].

Як бачимо, розгляд цієї проблеми в динаміці показує, що і в декларованій толерантності, і в її практичних виявах за останні роки в Україні і в нашому регіоні відбулися і відбуваються певні позитивні зміни у бік справжньої релігійної терпимості, що підтверджуються даними соціологічних досліджень. Піднімаючи цю проблему на семінарських і практичних заняттях разом із студентами знаходимо шляхи подальшого утвердження принципу толерантності в міжконфесійних і міжетнічних відносинах. Це мінімізація чи й нейтралізація дії низки причин, що негативно діють на стан міжконфесійних відносин, сприяють виявам нетолерантних стосунків – політизація релігії, втручання державних структур у ці відносини, розкол православних церков, дія екстремістськи налаштованих віруючих, релігійних груп, біляцерковних структур тощо.

Важливими чинниками цього процесу є трансформація вітчизняного законодавства у напрямі запровадження правових норм, що виключають чи мінімізують підстави для релігійної нерівності, дискримінації за світоглядною та віросповідною ознаками, вироблення надійних адміністративно-правових механізмів попередження, недопущення на місцях практики прихованої нетолерантності при розв'язанні місцевими органами влади питань релігійної сфери [17, с.32-33].

Велике значення для вирішення цієї проблеми має сприяння переговорному процесу між конфліктуєчими сторонами у релігійній сфері, заохочення практики співробітництва церков, релігійних організацій у реалізації суспільнозначущих проєктів – опікування хворими, соціальна допомога дитячим будинкам, інтернатам, інвалідам, волонтерська робота в реабілітаційних центрах, хоспісах, надання гуманітарної допомоги організаціям відпочинку дітей та молоді тощо.

Важливим елементом толерантизації є виховання релігійної терпимості на всіх рівнях і напрямках (у навчальних закладах, медичних установах, релігійних громадах, сім'ях, засобах масової інформації і т.п.), апелюючи до історичного досвіду України щодо терпимого, поважливого ставлення до інших релігій та віросповідань, світоглядних позицій та переконань. Необхідно також врахувати позитивний і негативний досвід вирішення цієї проблеми в зарубіжних країнах. Цьому також сприятиме підвищення професійного рівня матеріалів щодо релігійної сфери, міжконфесійних та міжетнічних відносин у засобах масової інформації [17, с.33].

Висновки... Таким чином для вирішення цих проблем, як вже зазначалося, необхідно ще багато попрацювати над вдосконаленням вітчизняного законодавства, виробленням надійних адміністративно-правових механізмів попередження і недопущення проявів релігійної нетерпимості, сприянням позитивних умов для вирішення спільних благодійних проєктів, підвищенням професійного рівня в цьому напрямі працівників засобів масової інформації, вихованням релігійної толерантності на всіх рівнях суспільного життя – в навчальних закладах, сім'ях, релігійних громадах, органах влади, в громадських організаціях, політичних партіях тощо [18, с.29-33]. Зрозуміло, що ці проблеми характерні для нашого регіону і їх вирішення залежить від позиції виконавчих владних структур і релігійних конфесій краю, від їх спільного бажання поліпшити духовний і морально-психологічний клімат Хмельниччини.

Як бачимо, наведені вище світоглядні питання і проблеми релігієзнавчого характеру, по-перше, підкреслюють їх актуальність і необхідність донесення відповідних знань студентам в доступній формі, по-друге, широке використання місцевого матеріалу дає їм можливість глибше зрозуміти суть релігійних процесів і явищ на регіональному і всеукраїнському рівнях, по-третє, допомагає студентам не тільки правильно зрозуміти і осмислити духовні надбання людства, а й свідомо і плідно їх засвоїти, чітко визначити свою програму життя.

Таким чином питання актуалізації вивчення курсу релігієзнавства при формуванні ціннісних орієнтацій і ідеалів студентської молоді є нині пріоритетним чинником підвищення рівня їх духовної культури, професійної майстерності і особистих морально-етичних норм і принципів.

На наш погляд, матеріали цього дослідження можна використовувати не тільки в курсі релігієзнавства, але й в курсах історії України, світової і української культури, краєзнавства, при проведенні різних виховних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Хмельниччина справжня: фотокнига / упоряд. Т. Колесниченко. – Хмельницький : Поліграфіст-2, 2007. – 156 с.
2. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХМО). – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 3578. – 131 арк.
3. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 76. – 7 арк.
4. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 1145. – 6 арк.
5. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 208. – 31 арк.
6. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 1365. – 33 арк.
7. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 35. – 55 арк.
8. uk.wikipedia.org/wiki/Толерантність.
9. Климів В. Проблеми і шляхи толерантизації міжконфесійних відносин / В. Климів // Релігійна панорама. – 2010. – № 12. – С. 49–51.
10. Боротьба проти дифамації релігій. Резолюція Ради з прав людини ООН від 25 березня 2010 р. // Релігійна панорама. – 2010. – № 5. – 72 с.
11. Владиченко Л. Релігійна мережа України: практика статистичного обліку / Л. Владиченко // Релігійна панорама. – 2010. – № 12. – С. 33–39.
12. Прогноз – ера безбожжя в цивілізованих країнах // Релігійна панорама. – 2011. – № 2. – 88 с.
13. Колодний А. Релігійне життя України 2010 року / А. Колодний // Релігійна панорама. – 2011. – № 1. – С. 45–50.
14. Поточний архів управління внутрішньої політики Хмельницької облдержадміністрації. Папка №1. Інформаційний звіт за 2011 рік „Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин у Хмельницькій області”. – 86 с.

15. Резолюція круглого столу „Діалог між владою та конфесіями в контексті європейської системи цінностей” (20 грудня 2010 р.) // Релігійна панорама. – 2010. – № 12. – 96 с.
16. Особистий архів автора. Папка „Визначні релігійні діячі Хмельниччини”. – 129 с.
17. Климов В. Толерантність міжконфесійних відносин як культура нового тисячоліття / В. Климов // Релігійна панорама. – 2010. – № 1. – С. 29–33.
18. Поточний архів управління внутрішньої політики Хмельницької облдержадміністрації. Папка №1. Інформаційний звіт за 2009 рік „Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин у Хмельницькій області”. – 78 с.

Анотація

Ю.І.Блажевич

Актуалізація преподавання курса релігієведения как важный фактор воспитания духовности и толерантности студенческой молодежи, профессиональной подготовки специалистов начального звена образования

В этой статье автором на основе изучения последних исследований и публикаций отечественных и зарубежных ученых освещено проблему актуализации преподавания курса релігієведения как важного фактора воспитания духовности и толерантности студенческой молодежи, профессиональной подготовки специалистов начального звена образования.

Ключевые слова: релігієведение, духовность, толерантность, студенческая молодежь, специалисты начального звена образования.

Summary

Yu.I.Blazhevych

Update of Religion Studies Teaching as an Important Factor of Bringing up Spirituality and Tolerance of Students, Professional Training of Elementary-Level Education Specialists

In the article on the basis of study of recent researches and publications of domestic and foreign scholars the author highlights the problem of updating the teaching of religion studies as an important factor of bringing up spirituality and tolerance of students and professional training of elementary-level education specialists.

Keywords: religion studies, spirituality, tolerance, students, elementary-level education specialists.

Дата надходження статті: „14” вересня 2012 р.

УДК 371.132+378.018 (045)

З.Д.БЛАЖЕСВА,
викладач;
А.А.ГРИГОР'ЄВА,
викладач
(м.Хмельницький)

Застосування виховних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів

У статті розглядаються особливості застосування виховних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів. Аналізуються різноманітні підходи до трактування понять „технологія”, „педагогічна технологія” та „технологія виховання”. Розкриваються завдання та функції виховних педагогічних технологій у навчальному процесі.

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія виховання, особистісно орієнтована технологія навчання, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку освітньої системи все більша увага приділяється вихованню підростаючого покоління. В організації виховного процесу виникає багато труднощів щодо форм, методів та засобів виховання, шляхів досягнення поставленої виховної мети.

Сучасна педагогічна освіта спрямована на застосування нових науково-практичних підходів до всебічного виховання студентів, їх розвитку та постійного вдосконалення. Вчителі загальноосвітніх шкіл повинні володіти широким соціально-культурним світосприйняттям, бути національно свідомими особистостями, мати чіткі уявлення про шляхи і можливості виховання школярів в цілому, знати про інноваційні підходи до організації та проведення виховної роботи.

У наш час продовжуються спроби переосмислення суті та змісту виховного процесу. Це виявляється у появі нових методів, засобів виховання, інноваційних педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу. Педагогічні технології, в тому числі і виховні технології, мають велике значення для кожного вчителя. Педагогам недостатньо лише знати методику, необхідно вміти трансформувати знання та вміння. З освоєнням технологічної сторони

педагогічного процесу з'являється можливість відтворити теорію, отримати бажаний результат. Тобто у технології заздалегідь визначається що і як, якими засобами виробляється.

Однією із основних ознак педагогічної технології є діагностичне цілепокладання, тому деякі автори відносять поняття „технологія” лише до сфери дидактики. У навчальному процесі вчитель точно знає, якої мети він має досягти відповідно до навчальних планів та програм, якими знаннями та вміннями мають оволодіти учні. У вихованні, навпаки, чітко визначити мету практично неможливо. Прихильники цієї теорії вважають, що неможливо створити виховну технологію, а можна говорити лише про елементи технологізації виховного процесу.

Сучасна практика виховання знаходиться у перехідній стадії: деякі вчителі та вихователі вже відходять від інтуїтивного вирішення виховних завдань і працюють за науковими технологіями. Виникає необхідність технологізації виховного процесу, зокрема, використання особистісно зорієнтованих технологій.

Проблема полягає у складності процесу виховання, в якому особистість повинна формуватись комплексно та повноцінно. Не можливо сформувати особистість зусиллями різних вихователів, учителів, які володіють різними технологіями. Особистість може сформувати лише особистість, тому вихователь повинен вести виховний процес спочатку до кінця, спираючись на загальну технологію, проявляючи власну ініціативу, творчість та майстерність.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблему педагогічних технологій розглядали у своїх працях В.Беспалько, Б.Блум, І.Підласий, О.Савченко. Введення особистісно орієнтованих технологій обґрунтоване академіком АПН України І.Бехом. Сутність поняття „педагогічної технології” досліджували Т.Ільїна, І.Лернер, Т.Назарова та інші.

Формулювання цілей статті... Відповідно до теми та мети нами визначені наступні завдання: з'ясувати сутність понять „технологія”, „виховна технологія”; розкрити зміст технології виховної роботи; з'ясувати місце особистості учня у виховних технологіях; спрогнозувати результати виховного процесу за умови використання виховних технологій.

Виклад основного матеріалу... Поняття „технологія” (з грецької *techne* – майстерність, мистецтво і *logos* – вчення, поняття) в педагогіку прийшло ще в 20-ті роки ХХ століття. Вже тоді воно трактувалося по-різному: як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію та як уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

На сьогодні немає єдиного визначення поняття „педагогічна технологія”. Наприклад, В.Беспалько визначає цей термін як проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; це змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу [1, с.241].

Термін „технологія виховання” має дещо інший зміст. Вперше його ввів в педагогічну науку А.Макаренко, а Я.-А.Коменський розглядав технології як досконалий метод виховання. Сьогодні під технологією виховання розуміють обґрунтовану систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретного виховного завдання. Кожне завдання має відповідну технологію виховання. Зміна завдання веде до зміни технологій [3, с.408].

Поняття „освітня технологія” почали використовувати у США у 30-х р. ХХ ст. Головною метою педагогічної технології було гарантування досягнення учнями запланованих позитивних результатів навчання шляхом підвищення ефективності освітнього процесу. У 70-80 р. педагогічні технології навчання використовувалися у розвинутих капіталістичних країнах і отримали визнання з боку ЮНЕСКО. За визначенням ЮНЕСКО, технологія навчання – це системний метод створення, застосування й визначення процесу навчання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, завданням якого є оптимізація освіти. Наприкінці 80-х р. і на початку 90-х підвищилась увага до педагогічної технології і в країнах Східної Європи (Н.Нікандров, Т.Ільїна, М.Кларін та ін.).

У багатьох міжнародних виданнях, присвячених педагогічній технології, окреслюється два напрями у її розвитку: використання технічних засобів навчання і “технологічний підхід” до організації навчального процесу загалом. Саме останній напрям став основою для розробки педагогічних технологій.

Поняття „технологія” є багатоаспектним та широким, тому різні вчені трактують по-своєму сутність цього феномена. Так, Б.Лихачов розглядає педагогічну технологію як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу. І.Волков тлумачить її як опис системи дій учителя та учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу. Педагог-дослідник П.Москаленко вважає цей феномен послідовним (системно представленим) рядом вказівок, діяльностей і операцій моделювання, реалізації діагностики ефективності, корекції процесу навчання або виховання. В.Беспалько визначає педагогічну технологію як проект певної педагогічної системи,

що реалізується на практиці, як змістову техніку реалізації навчально-виховного процесу. Н.Мойсеюк вважає, що педагогічна технологія – це науково обґрунтована педагогічна (дидактична) система, яка гарантує досягнення певної навчальної цілі шляхом неухильного виконання визначеної послідовності взаємодій учителя та учнів, використання відповідної сукупності методів і форм навчання в умовах оперативного контролю й оцінювання проміжних результатів процесу навчання, їх корекції [3].

Асоціація з педагогічних комунікацій і технологій США трактує її як комплексний, інтегрований процес, який включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти засвоєння знань.

Отже, педагогічна технологія є предметом вивчення багатьох наукових напрямів у сучасній педагогіці, залежно від яких вона розглядається, зокрема:

– як компонент педагогічної майстерності, що становить науково обґрунтований професійний вибір операційного впливу педагога на дитину в контексті взаємодії її зі світом з метою формування у неї ставлення до цього світу, гармонійно поєднуючи свободу особистісного виявлення і соціокультурну норму (Н.Щуркова);

– як проект педагогічної системи, яка реалізується на практиці (В.Беспалько);

– як сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають спеціальний вибір і компонування форм, методів, способів, прийомів, виховних засобів (схем, рисунків, діаграм, карт) (Б.Лихачов);

– як систематичний метод планування, використання й оцінювання всього процесу навчання та засвоєння знань шляхом урахування людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти (А.Воронін, В.Симоненко);

– як упорядковану сукупність дій, операцій і процедур, які інструментально забезпечують досягнення передбачуваного результату в умовах освітнього процесу, що постійно змінюється (В.Сластьонін);

– як продуману в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя (В.Монахов) [7, с. 78].

В освітній практиці педагогічна технологія може функціонувати на таких рівнях:

1. Загальнопедагогічний рівень функціонування педагогічної технології. Загальнодидактична, загальновиховна технологія репрезентує цілісний освітній процес у регіоні, освітньому закладі, на певному рівні навчання чи виховання. У такому вигляді педагогічна технологія тотожна педагогічній системі, оскільки вона містить сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання (виховання), алгоритм діяльності суб'єктів і об'єктів навчально-виховного процесу.

2. Предметно-методичний рівень функціонування педагогічної технології. Йдеться про застосування педагогічної технології як окремої методики, тобто як сукупності методів і засобів реалізації певного змісту навчання та виховання в межах одного предмета, групи, в діяльності педагога.

3. Локальний (модульний) рівень функціонування педагогічної технології. Зорієнтована на цей рівень педагогічна технологія реалізується як технологія окремих частин навчально-виховного процесу, розв'язання окремих дидактичних і виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей тощо) [2].

У зв'язку з цим, правомірним є розмежування таких понять, як „освітня технологія”, „педагогічна технологія”, „технологія навчання (виховання, управління)”, оскільки кожне з них має свою ієрархію цілей, завдань, змісту.

Узагальнюючи сучасні дослідження в галузі педагогічної технології, можна виділити характерні риси технології виховання: цілепокладання, процесуальність, поділ процесу, його послідовність, безперервність, раціональність і стабільність, гарантованість педагогічного результату на основі постійної корекції і зворотного зв'язку, індивідуальна майстерність педагога.

У педагогіці вчені вдавались до багатьох спроб зробити виховання схожим на добре налагоджений механізм. Однак, зробити це дуже складно, бо єдиний механізм для реалізації різноманітних цілей виробити неможливо. Тому предмет технологій виховної роботи – це конструювання системи виховного процесу, виходячи із заданих виховних установок (виховні орієнтири, цілі і зміст виховання).

Кожен вчитель початкових класів повинен добре розуміти зміст технологій виховної роботи, вкладати в нього внутрішній контакт між своєю особистістю та вихованцями, а також характер особистісних зв'язків, в основу яких покладено розуміння учнями мотивів педагогічного впливу, дій і вимог вчителя.

Проаналізувавши наукові джерела, ми визначили такі завдання виховних технологій: виховувати інтелектуально розвинуту особистість; формувати творчу особистість з почуттям особистої гідності, розумінням суті приватної та державної власності; виховувати почуття потреби для отримання високих професійних якостей у майбутньому, вміння при необхідності змінювати професію; вчити самостійно, критично мислити, вміти бачити труднощі, які виникають в реальному світі, і шукати шляхи раціонального їх вирішення; стимулювати до самовиховання, самовдосконалення та інше.

Сучасні технології виховання реалізують основні функції комплексного підходу шляхом впливу на свідомість, почуття і поведінку вихованців, органічного поєднання виховання і самовиховання особистості. Вчитель початкових класів повинен пам'ятати про єдність та координацію виховних зусиль усіх соціальних інститутів, які займаються вихованням (сім'я, школа, засоби масової інформації, соціальні групи, література, мистецтво тощо). Велике значення має і системний підхід до процесу виховання, який передбачає взаємозв'язок і взаємовплив усіх компонентів виховання, їх послідовність і суспільність. Одним із шляхів є також урахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які сприяють чи перешкоджають одержанню найоптимальніших результатів роботи. В ролі цих факторів виступають спосіб життя школяра, умови життя, які спричиняють становлення певного способу життя в окремих регіонах, засоби масової інформації, рівень розвитку й умови життя колективу, індивідуальні особливості вихованців [4].

Результат виховної роботи – ідеал випускника: духовно-моральна, громадська, практично-орієнтована, фізично і психічно здорова особистість; випускник сучасної школи, який буде жити і працювати в наступному тисячолітті, постіндустріальному суспільстві.

До важливих властивостей, якими повинен володіти майбутній вчитель, ми відносимо: гуманістичну спрямованість діяльності (ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації); його професійну компетентність (знання, вміння, навички, постійне самовдосконалення, високий рівень культури); педагогічні здібності: комунікативність, перцептивність (розуміння інших), динамізм особистості (активність, гнучкість впливу), емоційна стабільність (саморегуляція), оптимістичне прогнозування (віра в позитивне в кожній людині, у перспективу її розвитку), творчість та ін.; педагогічну техніку: внутрішню (вміння володіти своїм фізичним, психічним, емоційним станом; голосом, мімікою, пантомімікою) та зовнішню (вміння впливати на інших) [5].

Вчитель повинен володіти професійними знаннями, серед яких: знання з педагогіки, психології, анатомії та фізіології, фахових методик, суспільних наук, гуманітарних наук, комп'ютерних технологій. До педагогічних умінь та навичок належать: конструктивні (планування навчально-виховної роботи; вибір доцільних форм, методів та видів діяльності; здійснення індивідуального і диференційованого підходу до учнів), комунікативні (встановлення контакту з учнями, колективом, батьками, колегами, регулювання стосунків учнів в колективі) організаторські (організація і керування учнівським колективом, організація роботи з батьками, організація різних видів діяльності учнів), дидактичні (пояснення учням змісту навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку, керування самостійною пізнавальною діяльністю учнів), пізнавальні (вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик; вивчення психолого-педагогічної літератури, використання досягнень науки у практиці; аналіз передового педагогічного досвіду та його творче використання у власній практиці), прикладні (вміння співати, малювати, грати на музичному інструменті; володіння ТЗН та комп'ютером), дослідницькі (використання психолого-педагогічних досліджень на практиці, введення педагогічних інновацій у навчально-виховний процес). Педагог повинен володіти особистісними якостями, такими як: любов до дітей, почуття національної гідності, креативність, витримка, стриманість, терплячість, вимогливість та об'єктивність, оптимізм та любов до життя [5].

Як бачимо, система виховної роботи в школах різного типу повинна базуватись на ідеях гуманізму, демократичності і передбачає ряд основних аспектів: вплив на вихованців у трьох напрямках: на свідомість, почуття та поведінку; позитивний результат досягається при органічному з'єднанні виховання (зовнішнього педагогічного впливу) і самовиховання особистості; координація зусиль школи, сім'ї, соціального середовища; позитивні якості особистості формуються через систему конкретних виховних заходів, справ, ігор.

Інтенсивність включення дитини в конкретну виховну ситуацію, яка створюється відповідною технологією, залежить від того, наскільки вона здатна скласти чітке уявлення про те, ким вона може і хоче стати. Йдеться про ідеальну модель, ідеальний образ себе. Це уявлення мусить бути реалістичним, тобто узгодженим з природним розвитком даного індивіда і тому досяжним. Отже, вихованець має ставити мету створення індивідуального фонду „можу” і „хочу”. При цьому всі психологічні утворення мають виступити узгоджено, підтримуючи одне одного і переходячи одне в одне. У практичному плані ця єдність проявляється в тому, що суб'єкт знає, чого він бажає, має в своєму розпорядженні відповідну схему дій, і, крім того, діє, а не просто мріє.

Формування ідеальної моделі, ідеального образу себе стає орієнтиром особистісного становлення. Ідеальна модель не є моделлю граничної досконалості. Вона представляє собою модель наступного кроку вихованця по шляху його саморозвитку, наприклад, виховання певної якості чи ряду якостей. Таким чином, це реалістична модель можливого внутрішнього і зовнішнього життя, модель, до здійснення якої можливо наближатися, і яку можливо в міру росту поступово змінювати і розширювати.

Можливості особистісного самовизначення вихованців у особистісно зорієнтованому вихованні розширюється саме за рахунок збільшення ступенів свободи їх дій і внутрішньої активності, лише за таких умов дитина в змозі відчувати, що вона не просто перебуває, а повноцінно живе в атмосфері високої людяності, яка має наповнити її своїм гуманним змістом. Тут потреба і почуття „бути Людиною” реально пронизує кожну діючу вчинок дитини. При цьому вона не повинна відчувати штучність ситуації, створеної педагогом для досягнення своїх цілей. За особистісно зорієнтованого виховання дитина перебуває у природних взаєминах з дорослим – доброю, чуйною людиною, яка своїм життям одухотворяє і її. Існуючи для дітей і заради дітей, вчитель тільки за такої позиції може успішно налагодити взаємини з ними.

Висновки... Окреслена проблема є багатоаспектною та недостатньо розробленою, тому потребує подальшого аналізу та розробки. Результати дослідження можуть бути використані в практиці роботи вчителів початкових класів та вихователів під час організації навчально-виховного процесу, позакласної та позашкільної діяльності.

Таким чином особистісно орієнтовані технології створюють простір для прояву особистих потреб вихованців. Ці технології виховної роботи передбачають самостійний вибір і використання доступних для сприйняття різноманітних форм і методів виховання, врахування вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей особистості, базуються на історично обумовлених традиціях виховання людини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дем'янюк Т. Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі : наук.-метод. посіб. / Тамара Дмитрівна Дем'янюк. – Суми : ТОВ Видавництво „Антей”, 2006. – 384 с.
2. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики : навч. посіб. / Ілона Миколаївна Дичківська. – Рівне : РДГУ, 2001. – 233 с.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Неля Євтихівна Мойсеюк. – [4-е вид., доповн.]. – 2003. – 615 с.
4. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2003. – 255 с.
5. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Язюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за заг. ред. І. А. Язюна]. – [2-е вид., допов. і переробл.] – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Підласий І. П. Педагогічні інновації / Іван Павлович Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3–16.
7. Шоробура І. М. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій : навч. посіб. / І. М. Шоробура, А. А. Григор'єва. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2011. – 205 с.

Анотація

З.Д.Блажеєва, А.А.Григор'єва

Использование воспитательных педагогических технологий в подготовке будущих педагогов

В статье рассматриваются особенности использования воспитательных педагогических технологий в подготовке будущих педагогов. Анализируются различные подходы к трактованию понятий „технология”, „педагогическая технология” и „технология воспитания”. Раскрываются задания и функции воспитательных педагогических технологий в учебном процессе.

Ключевые слова: педагогическая технология, технология воспитания, личносно ориентированная технология обучения, учебно-воспитательный процесс.

Summary

Z.D.Blazheyeva, A.A.Grygor'yeva

Usage of Educational Pedagogical Technologies in Future Pedagogues' Preparation

Peculiarities of usage of educational pedagogical technologies in future pedagogues' preparation are studied in the article. Different approaches to the treatise of the notions “technology”, “pedagogical technology” and “technology of education” are analyzed. Tasks and functions of educational pedagogical technologies in educational process are revealed.

Key words: pedagogical technology, technology of education, personally-oriented technology of education, educational process.

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

Організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі

В статті виявлені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: диференціація, індивідуалізація, інтеграція, ключові компетентності, майбутні фахівці з транспортних систем, метод проектів, мотивація, організаційно-педагогічні умови, проектування, системний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальність формування професійних і особливо ключових (загальних, універсальних) компетентностей визначається входженням України в єдиний Європейський освітній простір і обумовлена необхідністю розширення професійного визнання, співставлення і сумісності дипломів і кваліфікацій. У європейському проекті „Визначення та відбір ключових компетенцій” (DeSeCo) ключові компетенції визначаються як якості особистості важливі „у багатьох життєвих сферах і слугують запорукою життєвого успіху та ефективного функціонування суспільства”.

Проте сучасна професійна підготовка фахівців транспортного профілю, які повинні вміти організовувати ефективне функціонування транспортних систем; здійснювати ефективне та оптимальне керівництво процесами узгодженої взаємодії усіх видів транспорту та організації обслуговування клієнтів, потребує підвищення рівня сформованості ключових компетентностей, що, можливе за умови переосмислення теоретико-методичних та організаційних основ і підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем, системного впровадження інноваційних педагогічних технологій, у першу чергу, проектних, які дають можливість підвищити рівень сформованості ключових компетентностей, що складають основу професійної компетентності майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі.

Аналіз досліджень і публікацій... Ключові компетенції складають основу навчання протягом усього життя, як показано в працях В.Боденька, Е.Зеєра, А.Зимньої, О.Олейникової, А.Хуторського, С.Шишова, Дж.Равенна, С.Шо та ін. Що стосується ключових компетентностей фахівців з транспортних систем, то ця проблема в науковій літературі, на нашу думку, висвітлена недостатньо.

Формулювання цілей статті... **Метою статті** є виявлення та теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов, що дають змогу досягти результативності формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі засобами проектних технологій у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу... Для ефективної підготовки спеціаліста, формування тих чи інших якостей і властивостей його особистості, виникає потреба у створенні певних (організаційних, соціальних, економічних, психологічних, педагогічних) умов.

Ми припустили: ефективність формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем залежить від упровадження в процес їх професійної підготовки таких організаційно-педагогічних умов:

Здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем з урахуванням інтегрованого характеру практичної діяльності.

Сучасна діяльність фахівців з транспортних систем пов'язана з розв'язанням складних типових і нетипових виробничих завдань, що потребують комплексного застосування знань і умінь із різних навчальних дисциплін. Інноваційні процеси в економічній діяльності підприємств транспортної індустрії в умовах ринкових перетворень вимагають застосування нових технологій, впровадження ринкових важелів виробництва, що обумовлює інтегрований характер професійної діяльності майбутніх фахівців і породжує різноманітні проблеми, розв'язання яких можливе лише на основі інтеграції останніх досягнень науки і освіти. Ось чому в сучасних ринкових умовах різко підвищилась актуальність проблеми інтеграції знань у підготовці фахівців, де інтеграційні процеси розглядаються як провідна тенденція сучасного освітнього простору.

Слід зазначити, що інтегровані наукові знання володіють такою важливою ознакою, як системність, тобто вони є не простим накопиченням розрізнених знань, а взаємопов'язаною системою, що ґрунтується на певних положеннях і закономірностях, і далі, в процесі розвитку

науки і наукових знань, спостерігається їх інтеграція, яка знаходить своє відображення в тісній взаємодії і взаємопереплетенні навчальних дисциплін і формуванні на цій основі нової якості знань.

Оскільки інтегрований характер професійної діяльності фахівця з транспортних систем вимагає застосування на практиці цілісних та системних знань, умінь використовувати інформацію відповідно до конкретно поставленого завдання й прогнозувати розвиток подій, це в свою чергу, вимагає представлення дисциплін навчального плану не як спрощені проєкції окремих, не пов'язаних з практикою, наук, а як цілісної (теоретичної і практичної) сторони діяльності майбутніх фахівців; зміст навчальних дисциплін стає основою для розробки і формування послідовності проблем, вирішення яких сприяє становленню і розвитку професійних дій фахівців, а навчальний процес орієнтується на формування діяльнісної готовності студентів до професії [1, с.117].

Згідно з системно-проблемним підходом до відбору змісту освіти, характер інтегрування професійних навчальних дисциплін визначається сутністю актуальних реальних науково-практичних проблем, виокремлення й вирішення яких сприяє формуванню у студентів різних компетенцій [3, с.156; 5, с.104]. Саме тому, на нашу думку, основним у навчальній діяльності, яка включає основи наукової структуризації інформаційного поля, є застосування системного підходу як особливого методу, що концентрує інформацію про загальні особливості різних предметів, явищ та процесів, що обумовлює її широкі можливості ефективного використання у формуванні певної системи професійної підготовки фахівця будь-якої галузі діяльності.

Однією з найважливіших ознак системи є її цілісність, що відображає завершеність і внутрішню єдність об'єкта щодо формування відповідної цілісної системи знань. Причому, розглядаючи процес підготовки як спіралевидний висхід, що має свою динаміку зростання: від фрагментарних знань про певну галузь взаємопов'язаних явищ, до їх загальної теорії, а від неї – до інтегрованих знань із сімейства наукових дисциплін, що об'єднані в цілісну систему загальною теорією.

Одним із напрямів практичної реалізації цього підходу є організація професійних навчальних курсів за принципом інтеграції, тобто налагодження міжпредметних зв'язків за горизонталлю у формі міжциклових зв'язків між різними навчальними предметами. Інший напрям інтегрування навчальних дисциплін означає здійснення міжпредметних зв'язків за вертикаллю, в межах одного навчального курсу [4, с.7]. Використання цих двох видів міжпредметних зв'язків в нашому дослідженні сприятиме, на наш погляд, оптимізації навчального-виховного процесу, що спрямований на формування ключових компетентностей для фахівців з транспортних систем.

Другою організаційно-педагогічною умовою ми розглядаємо **використання та реалізацію проєктних технологій та окремих їх елементів для створення проєктів, що реалізують різні сторони професійної діяльності майбутніх фахівців з транспортних систем.**

Так, термін „*проєкт*” ми розглядатимемо у широкому розумінні цього поняття (від задуму до реального результату) та вважатимемо, що – це об'єкт діяльності, що зароджується у свідомості суб'єкта, перетворюється у процесі впливу на нього та оформлюється у певній реальній формі (матеріальній, графічній, знаковій тощо). Під *проєктуванням* ми розумітимемо процес створення проєкту, а *проєктну діяльність* ми визначатимемо як сукупність певних дій та операцій, що здійснює суб'єкт у процесі проєктування; як творчу роботу, що спричиняє формування ключових компетентностей у майбутніх фахівців з транспортних систем:

- інформаційної (принцип самостійності, що спрямовує студентів на самостійну діяльність щодо пошуку інформації та методів її здійснення);
- комунікативної (принцип інтерактивності діяльності, який полягає в обміні інформацією між учасниками проєктної діяльності);
- соціально-діяльнісної (принцип суб'єктності навчання, завдяки якому у процесі проєктної діяльності реалізуються суб'єкт-суб'єктні відношення між викладачем і студентами, принцип групової взаємодії);
- ціннісно-сислової (принцип мотивації);
- особистісного самовдосконалення (принцип само-і взаємоконтролю, що передбачає передачу функції контролю від викладача до всіх учасників процесу; принцип ініціативності студентів та принцип рефлексії й корекції проєктної діяльності, що дають можливість досягнути оптимальності результату);
- загальнокультурної та навчально-пізнавальної, яка ґрунтується на міждисциплінарних зв'язках, орієнтуючись на вирішенні проблем майбутньої професійної діяльності та розвитку пізнавальних, творчих навичках та критичного мислення.

Отже, оптимальним методом упровадження нового змісту професійної підготовки майбутніх

фахівців з транспортних систем є метод проектів, який ми визначаємо як *спосіб організації* навчально-пізнавальної діяльності щодо розв'язання певних проблем майбутньої професійної діяльності, який передбачає ретельне планування діяльності, використання різноманітних засобів навчання, інтегрування знань, умінь та навичок з різних навчальних дисциплін та галузей науки з метою набуття нових, практичну реалізацію запланованого, отримання відчутного результату у вигляді сформованості ключових компетентностей.

Для ефективної реалізації сформульованого науково-обґрунтованого змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем за допомогою проектних технологій в якості третьої організаційно-педагогічної умови вибираємо ***забезпечення позитивної внутрішньої мотивації в процесі професійного становлення студентів.***

Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студента складається із сукупності певних мотивів і відображає намагання його досягти певного рівня розвитку в учінні та майбутній професійній діяльності, що становить основу професійної мотивації – підґрунтя мотиваційного компоненту у формуванні професійної компетентності: набути глибокі, міцні й різноманітні загальнонаукові та фахові знання, навички й уміння. Зазвичай навчально-пізнавальна діяльність студентів завжди є полімотивованою, що визначається сукупністю зовнішніх і внутрішніх мотивів.

Серед *зовнішніх мотивів* учіння майбутніх фахівців з транспортних систем доцільно зазначити: широкі соціальні мотиви, позаяк вони виходять за межі самого навчального процесу, але пов'язані з тими життєвими відносинами, в які вступає майбутній фахівець завдяки учінню; це прагнення студентів набути певного рівня професійної кваліфікації, що ґрунтується на отриманих знаннях, сформованих уміннях і навичках, щоб зайняти певне місце в суспільному середовищі; це усвідомлення і сприйняття ролі навчально-пізнавальних дій, ролі професійної підготовки як у житті, так і в конкретній професійній діяльності, на основі побудови стосунків з середовищем, що їх оточує (батьками, педагогами, своїми товаришами, а в майбутньому – з колегами по роботі тощо). Це означає, що мотиви навчально-пізнавальної діяльності у процесі професійної підготовки та формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем мають для студентів вищих технічних навчальних закладів соціально-практичний зміст.

Як пропонує В.Ягупов, *внутрішні мотиви* можна класифікувати у дві групи, а саме:

– перша група – *пізнавальні мотиви*, які закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності і ґрунтуються на інтересі студентів до змісту майбутньої професійної діяльності (намагання пізнати щось нове, корисне і необхідне, досконало володіти професійними навичками й уміннями, зрозуміти сутність різних професійних явищ і процесів) та процесу пізнавальних дій (намагання виявляти ерудованість, розумову активність, вміння аналізувати й обґрунтовувати певні проблеми і знаходити власні шляхи їх вирішення тощо). До складу цієї групи входять різноманітні навчально-пізнавальні інтереси, задоволення, що виникають у студентів внаслідок напруженої інтелектуальної активності, трудових зусиль, подолання труднощів. Сучасна психологія об'єднує такі мотиви в поняття „пізнавальні інтереси”; друга група внутрішніх мотивів – *мотиви досягнення*, в основі яких лежить прагнення досягнення успіху й уникнення невдач. Це можуть бути широкі соціальні мотиви – прагнення бути конкурентоспроможним компетентним фахівцем, мотиви самовизначення, вдосконалення; вузькокорисні мотиви (намагання отримати заохочення, високі оцінки, прагнення бути найкращим серед товаришів); негативні мотиви (намагання уникнути неприємних стосунків з педагогами, товаришами).

Ми врахували всі групи мотивів для формування професійної мотивації, що є першоосовою для формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем.

Наступною організаційно-педагогічною умовою ми розглядаємо ***цілеспрямоване використання в процесі навчальної діяльності рівневої диференціації та індивідуалізації навчання.***

Враховуючи те, що принцип гуманізації навчання означає необхідність його індивідуалізації та диференціації з метою визначення природних задатків кожного студента для того, щоб дати йому відповідне навчальне навантаження, систематично контролювати рівень навчальних досягнень для їх подальшого розвитку, тому професійна підготовка майбутніх фахівців авіатранспортної галузі вимагає урахування індивідуальних особливостей студентів та використання диференційованого підходу.

Під диференційованим навчанням будемо розглядати навчально-виховний процес, для якого характерним є врахування типологічних індивідуальних відмінностей тих, хто навчається, тобто розуміння диференційованого навчання полягає у вивченні індивідуальних особливостей студентів. Отже, розглядаючи диференційоване навчання як спеціально організовану навчально-пізнавальну діяльність, яка, враховуючи вікові, індивідуальні особливості суб'єктів учіння, їхній

соціальний досвід і стартовий стан, спрямований на оптимальний фізичний, духовний та психічний розвиток учнів (студентів), засвоєння необхідної суми знань, практичних дій за різними навчальними планами і програмами [8, с.199], ми будемо вбачати у диференційованому підході роботу викладача зі студентами відповідно до рівня їх навчальних навичок і реальних навчальних можливостей.

За умови проектного навчання перед викладачем стоїть завдання розкрити реальні можливості кожного студента, що потребує не уніфікації та однаковості навчання, а розвитку індивідуальних нахилів і здібностей майбутнього фахівця. Саме диференційований підхід до кожного студента передбачає таке розуміння індивідуалізації навчання, яке полягає у плануванні обов'язкових результатів навчання і, на цій основі, – вищих рівнів оволодіння навчальним матеріалом. В цьому випадку студент має можливість вибирати обсяг та глибину засвоєння певного навчального матеріалу, оптимізувати навантаження, враховуючи власні здібності, нахили, інтереси і потреби. Викладач буде навчально-виховний процес з урахуванням тих особливостей, які є типовими індивідуальними відмінностями і дають можливість кожну групу студентів подати диференційовано за відповідними критеріями, які поділяються на психологічні компоненти, навички навчальної праці, компоненти вихованості, вплив оточуючих, біологічні компоненти.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми... З'ясувавши сутність проектного навчання, ми дійшли висновку, що особистісно орієнтований підхід у навчанні, складаючи гуманістичну сторону професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем, сприяє творчому становленню і професійному самовизначенню конкурентоспроможного фахівця, стимулює вироблення студентом особистого стилю і темпу навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вербицький А. О. Гуманізація і компетентність: контексти інтеграції / А. О. Вербицький, О. Г. Ларионова. – М. : МГПОУ, 2006. – 172 с.
2. Воинова О. И. Проектные технологии обучения общенаучным дисциплинам в системе высшего технического образования / О. И. Воинова : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ольга Игоревна Воинова. – М., 2008. – 186 с.
3. Іваничук М. Г. Про деякі психологічні механізми інтегрованого навчання / М. Г. Іваничук // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – К. : Пед. преса, 2001. – Ч.1, вип. 3. – С. 155–160.
4. Колесникова И. А. Педагогические проблемы интеграции в образовании / И. А. Колесникова // Проблемы интеграции в естественнонаучном образовании. – СПб., 1996. – С. 5–9.
5. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Ч. Куписевич [пер. с польск. О. В. Долженко]. – М. : Высшая школа, 1986. – 307 с.
6. Педагогические технологии : [учебное пособие для студентов педагогических специальностей] / [под общей редакцией В. С. Кукушина]. – М. : ИКЦ „Март” : – Ростов н/Д: издательский центр „Март”, 2006. – 336 с.
7. Метод проектів : традиції, перспективи, життєві результати : Практико орієнтований збірник / [керівник авторського колективу С.М. Шевцов] ; за ред. І. Г. Єрмакова. – К. : Видавництво „Департамент”, 2003. – 500 с.
8. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 292 с.

Аннотація

И.В.Борец

Организационно-педагогические условия формирования ключевых компетентностей будущих специалистов транспортных систем авиационной отрасли

В статье выявлены и обоснованы организационно-педагогические условия формирования ключевых компетентностей будущих специалистов транспортных систем авиационной отрасли в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: *будущие специалисты по транспортным системам, дифференциация, индивидуализация, интеграция, ключевые компетентности, метод проектов, мотивация, организационно-педагогические условия, проектирования, системный подход.*

Summary

I.V.Borets

Organizational and Pedagogical Conditions of Formation of Key Competencies of Future Specialists in Aviation Transport Systems

In the article the organizational and pedagogical conditions of formation of key competencies of future specialists in transport systems in the aviation industry training are detected and grounded.

Key words: *future specialists in transportation systems, differentiation, individualization, integration, key competencies, motivation, project method, system approach, organizational and pedagogical conditions.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Історичні витoki фольклору

В статті розглядаються питання історичних виток фольклору, народної пісні. Виховання особистості засобами фольклору сприяє формуванню внутрішніх регуляторів поведінки. Подається характеристика історії історичних джерел фольклору. Висвітлюються основні положення історії фольклору.

Ключові слова: фольклор, історія фольклору, народна пісня, витoki фольклору, моральні цінності, виховні можливості фольклору.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На початку ХХІ століття зміни етно-культурної ситуації в світі зумовлюють потребу засвоєння загальнолюдських цінностей. Процеси актуалізують реалізацію етно-культурного виховання школярів, необхідність якого в нашій країні обґрунтується посиленням демографічного руху, поживленням процесів національно-культурного самовизначення народів, що проживають в Україні, гострою соціальною кризою, котра впливає на свідомість, почуття, характер кожної окремої людини, дитини. Є перспектива багатозначного за цілями і змістом етно-культурного виховання, його необхідно реалізувати передусім у молодших школярів в початкових класах, коли в школяра формується механізм свідомості, самосвідомості, самоаналізу, відповідальності за свою поведінку.

Аналіз досліджень і публікацій... Українські вчені розглядають питання історії фольклору, зокрема, Є.Голобородько, М.Стельмахович, Б.Струпарик; є дослідження Т.Алексеєнко, І.Бех, М.Боришевський, А.Бойко, Н.Лавриненко, В.Постовий та ін. щодо особливостей розвитку етно-культурних цінностей.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розкриття витоків фольклору та народної пісні.

Виклад основного матеріалу... Величезну роль у формуванні духовної культури людини завжди відігравало мистецтво. Воно допомагало людям оцінити красу життя і взаємних відносин, красу рідної землі і її природи, красу вірності й щирості. Адже світ мистецтва, наповнений неповторними звуками й формами, словами й кольорами, – це світ невичерпної народної мудрості, людських мрій і почуттів. Особливе місце у формуванні й вихованні людини завжди належало музиці, бо особливість музики полягає в тому, що вона діє на почуття безпосередньо. У той час, як інші види мистецтва, наприклад: твори образотворчого мистецтва, архітектура, поезія – діють спочатку на інтелект, а потім на почуття, музика викликає емоційні переживання відразу і здатна викликати могутню реакцію слухачів. Відомий український педагог Григорій Ващенко підкреслює велику виховну й об'єднуючу роль музики, її вплив на слухача: „Коли її слухає якась велика група людей, вона спільно переживає певний настрій, чи то буде радість, чи смуток, чи тиха журба. Крім того, музика, особливо урочиста, як, наприклад, релігійні гімни, виводить нас із кола дрібних щоденних, часто егоїстичних переживань і навіть примушує забувати своє „я“. Людина в такому стані розчиняється в світі вічного і безмежного” [9, с.162].

Почувши фольклор в ранньому дитинстві, тиху колискову, людина все життя продовжує сприймати музику, яку чує звідусіль: з телебачення й радіо, в театрі й концертному залі, на танцювальному майданчику й стадіоні. Адже з музикою приємно відпочивати й легко працювати, вона збагачує духовний світ людини, прикрашає її життя. Сила дії музики на людину величезна: вона може підвищити настрій або, навпаки, сум, викликати безмежну радість, або перенести в стан безмежного горя, підняти бойовий дух воїнів і заспокоїти дитину, подарувати фантастичні мрії й відновити далекі спогади. Музика може розповісти про героїчні події минулого, передати дзвін мечів і гомін людського натовпу, намалювати прекрасні картини природи. Але музиці особливо притаманно відображати настрій людей, їх почуття та переживання. Відомо, що ще в стародавні часи в Греції вперше була створена теорія виховання, яка орієнтувалася на гармонійний розвиток духовних і тілесних сил людини. Центральною темою давньогрецького мистецтва була людина, яка поєднувала в собі ідеальне тіло, цілісний могутній характер і величезну силу волі, високий інтелект і моральну чистоту. Великі мислителі Платон і Арістотель надавали музиці особливе значення у вихованні всебічно розвинутої, гармонійної особистості. Тому видатні діячі держави обов'язково були виховані, грамотні та музично обдаровані громадяни. Вважалося, що гармонія й музичний ритм привчали до упорядкованості в думках, русі, емоціях і діяльності.

Намагаючись збудувати ідеальну державу, Платон виховував у своїх громадян сувору простоту, мужність і вимагав самого жорстокого контролю над музикою. За його переконаннями, музика може мати як високоморальний, так і розбещуючий вплив на людину. Тому дозволяє в своїй державі використання тільки двох ладів: того, який виховував би людину мужню, віддану державі і здатну захистити рідну землю, і того, який в важкий час виховував би мудру й помірковану людину. Серед музичних інструментів відбирає тільки ліри, кифари і свірелі. Він вимагає також ретельного контролю над поетичними творами та їх авторами, пропонує встановити цензуру у відношенні постановок трагедій [8, с.129].

Пріоритет музиці у вихованні людини віддавав і Арістотель. Він підкреслював, що музика має вплив на людську психіку і етику, на моральні якості людини. Як і Платон, Арістотель робить ретельний відбір ладів і музичних інструментів. Він ділить лади на етичні, які діють на моральні якості людини; практичні, які викликають прагнення діяти; ентузіастичні, які приводять в захоплюючий стан, і вказує, в яких випадках і якими ладами належить користуватися. Із засобів етичного впливу Арістотель віддає перевагу музиці над усіма іншими об'єктами чуттєвого сприйняття, вважаючи, що навіть одна мелодія, без супроводу її словами, поєднає в собі етичні властивості, тоді як ні барви, ні запахи, ні смакові відчуття нічого подібного в собі не мають [4, с.621].

Антична музична культура греків стала надбанням Візантійської культури, а звідти поширилася разом з християнством на землі Київської Русі.

Дослідження етнографів, народознавців, музикознавців М.Грінченка, Д.Антоновича та інших стверджують, що серцевиною української музичної культури є народна пісня. То й не дивно, що творчість видатних українських композиторів М.Лисенка, П.Ніщинського, К.Стеценка, Я.Степового, М.Аркаса, Б.Лятошинського, Д.Січинського, М.Леонтовича, С.Людкевича, Л.Ревуцького, В.Косенка, М.Вериківського, П.Козицького, П.Майбороди, О.Білаша ввібрала в себе всю красу та мальовничу колоритність українських мелодій.

Український народ, як і інші народи, „не пам'ятає початку своїм казкам і пісням. Так споконвіку ведеться, що переповідаються вони усно з роду в рід, з покоління в покоління, як священний заповіт старовини ... „старим людям – на слухання, а молодим для пам'яті ...” [6, с.25-26].

Про давність української пісні свідчить вживання в них імен перед християнських божеств, особливо Дажбога, а у веснянках Діла і Лада. В основному це були обрядові пісні, особливо колядки, щедрівки, веснянки, русальні, купальські пісні тощо. У цих піснях, що дійшли до наших днів, оспівується краса рідного краю, органічний зв'язок людини з природою, з культурою всього живого – обожнюванням землі, води, дерев, небесних світил та всього довкілля. Ця самовіддана любов до рідної землі визначила подальшу долю нашого народу – він не шукав нових місць проживання, а залишався навіки автохтоном, сином своєї землі.

З прийняттям Київською Руссю у 988 році християнства українська пісня зазнала впливу візантійської культури, Своєрідною генетичною пам'яттю у вихованні української людності княжої доби слід вважати билини (билиці), що потім переросли у перші українські думи, про які існувала хибна думка, ніби їх появою на світ стала доба козацтва.

„Дума про похід руських (українських) князів на половців літа (611–1103)”, „Дума про Пирятинського Поповича Олексія”, „Дума про Марусю Попівну Богуславну”, „Ілля Муромець і злидні кабацькі”, „Святогор”, „Три подорожі Іллі Муромця” були досить поширеними в Київській Русі.

Як і в більшості творів народного епосу, основні герої дум-билиць київського циклу тричі виступають в путь, тричі вступають в бій, доповідають князеві; метафори й гіперболи, епітети й повтори – все підпорядковане одній меті: уславити витязів, славних захисників рідної землі, добрих молодців, Богатирів Землі Київської, показати їх самовідданість, прагнення до волі, незламність у боротьбі із напасниками-зайдами, інші якості, гідні наслідування, що становлять гордість нашого менталітету і основні чинники виховного ідеалу.

Піднесення народної української пісні припадає на період Козацької республіки. Ф.Колесса вважає: „З повстання і розвитком козащини витворюється нова верства пісенна; се вже справжні історичні пісні з живими споминами про татарські й турецькі напади та козацько-польські війни: ці пісні складено під свіжим враженням історичних подій, що потрясали цілою суспільністю та займали увагу широких народних мас. Сюди належать, наприклад, пісні про Нечая, Семена Палія, Саву Чалого, перше зруйнування Січі і т.п. Козацька доба української історії привела за собою також появу окремої групи пісенної, історичних дум, лірико-епічних рецитацій, що оспівують головну боротьбу козаків із турками й поляками, ведену в XVI-XVIIст.: „се справжній епос козацький високої історичної й літературної вартості” [7, с.26]. Увесь цей пишний розцвіт пісні в добі барокко Ф.Колесса ставить у зв'язок з появою нового типу народних співців – кобзарів-

бандуристів і лірників – та нових народних інструментів – кобзи, бандури й ліри. Нарешті, в добі ж бароко, Ф. Колесса виявляє „деяке зближення між народними піснями й віршовою та пісенною літературою”.

У піснях періоду визвольних змагань українського народу за свою незалежність високо звучить ідея патріотизму. Яскравими пісенними образами патріота є легендарний Байда, видатні полководці – Б. Хмельницький, І. Богун, М. Кривоніс, Д. Нечай, О. Морозенко, І. Сірко, П. Сагайдачний, П. Дорошенко, С. Палій, П. Калнишевський та ін.

Широко змальовано боротьбу запорозького козацтва проти турків, татар, польської шляхти в тематиці козацьких пісень. В історичних, козацьких піснях відбивається ставлення народу до зайд-поневолювачів, оспівується непримиренність до рабства, готовність до боротьби за волю України. Такі пісні як „Розлилися круті бережечки”, „Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче”, „Зажурилась Україна, бо нічим прожити”, „В Цариграді на риночку” та багато інших знали в Україні від малого до старого, вони звучали закликком до боротьби з ворогом.

Пісня „Розлилися круті бережечки” пройшла через століття, і на її основі на початку ХХ століття виникла пісня „Гей, у лузі а калина похилилася”, яка стала народною, піснею-гімном.

Національний оптимізм, віра в відродження України, що сповідується в пісні, співпадає з прагненнями й почуттями народу і робить її невмирущою. Вона є закликком до праці по розбудові незалежної української держави.

Велику роль у створенні пісень та їх поширенні відіграли кобзарі. Дослідниця історії Запорозького козацтва Олена Апанович про їх діяльність повідомляє, що кобзарі виступали авторами, творцями пісень і дум, котрі й понині викликають наше захоплення. Вони закликали людей до боротьби, самі брали участь у битвах. А яка неоціненна досі ще гідним чином не визнана і їх благородна місія; скількох невільників вони врятували! Немало кобзарів побувало в Туреччині і в Криму, вони ставали майже єдиною злукою між батьківщиною та бранцями. Музикантів ніхто не займав, кордони були відкриті для них. Тому народних співців України можна було побачити в Кафі, і в Стамбулі, і в Трапезунді. Саме вони подавали вісті про невільників на батьківщину. Кобзарі створювали думи про полонених та про визволення їх, бо були очевидцями страшних мук. До нас дійшли „Плач невільників”, думи „Втеча невільників”, „Смерть козака в Азові”. Кобзарі офіційно входили до складу Запорозького війська і разом із довбишами, сурмачами та іншими виконавцями грали козацьку полкову музику. Такі воїни носили бандуру поряд зі списом та шаблею.

Бандуристами ставали також ті козаки, хто втрачав зір у боях чи полоні і був музично чи поетично обдарований, мав блискучу пам'ять: адже доводилося запам'ятовувати думи по 300 рядків. Кобзарі користувалися надзвичайною пошаною в Запорозькому війську і серед народу. До речі, музиканти – тринбачі (трубачі), сурмачі, довбиші-теж виховувалися в школі співів [3, с. 217-233].

Історичні пісні, насичені високими вселюдськими пориваннями, відображають певні історичні події, битви, походи, страждання й горе народу, оспівують історичних осіб, різні сторони життя тогочасного суспільства. Цей жанр динамічний і в XVIII–XIX ст. Маємо в піснях нові історичні сторінки визвольного руху гайдамаків, Довбуша, Кармелюка.

Суспільно-побутові пісні: чумацькі, ремісницькі, рекрутські, солдатські, бурлацькі, наймитські, заробітчанські, переселенські – засуджують соціальну й національну нерівність, що в свою чергу збуджувало свідомість трудящих мас, об'єднувало їх національною ідеєю, втілення якої приведе до торжества правди й добра.

Родино-побутові пісні возвеличують людину, її почуття. Прославляють жінку-матір, оспівують чисте кохання, обожнюють рідну природу. „Розпрягайте, хлопці, коні”, „Ой у полі вітер віє”, „Ой зійди, зійди, ясен місяцю”, „Ой ти, місяцю-зоре”, „Ой місяцю, місяченьку”, „Ой дівчино, шумить гай”, „Ой у полі три криниченьки”, „По той бік гора”, „За городом качки пливуть” і десятки тисяч інших народних пісень випромінюють добро, щирість, любов, мудрість і правдивість свого народу, його закоханість у рідну природу, у життя, прищеплюють молоді розуміння честі, вірності, справедливості, порядності, непримиренності до їх антипод: нещирості, злодійства, розпусти, лінощів, підлості, брехні тощо.

То ж той, для кого українська народна пісня є станом його душі має повнокровне духовне життя, спорідненість з долею свого народу.

Аналіз пісенного масиву, досліджень пісенної творчості народу показує, що пісня веде свій родовід з незапам'ятних часів палеоліту. У ній підбивається історичний поступ нації, народна педагогічна мудрість, народний світогляд, народні ідеали тощо. Пісня була і є зв'язуючою ланкою між поколіннями, забезпечує їх наступність, вона відображає життєдайний досвід матеріального й духовного життя народу. Наша пісня, як і мова, за висловом Бориса Харчука: „З гомоном полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована саявом місяця, зірок і

переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом – кожна її ниточка вимочена в Дунаї, криницях і струмках людської звитяги. Вона із земних глибин і з небесних висот – уся з могутні інтелекту й криці моралі. Вона з коліскової молодої матері над первістком – уся з шелесту дерева життя й пізнання зі старого в новий світ. Вона вся з тучі й грому, як з волі і з роси – така українська пісня...” [2, с.149-150].

За способом зображення дійсності українські народні пісні бувають епічними, ліричними, драматичними.

До епічного роду належать билини, балади, історичні пісні. Іноді сюди зараховують обрядові пісні.

До ліричного роду відносяться соціально-побутові (козацькі, чумацькі, наймитські, рекрутські) і побутові пісні (про жіночу долю, кохання, жартівливі, танцювальні та ін.).

Драматичний рід використовує рольовий розпис та діалог. В основному, це новорічні, різдвяні, пасхальні та інші вистави, деякі ігрові діалогічні пісні (веснянка „А ми просо сіяли”) [5, с.16].

Пісня, що існує з часів палеоліту, тривалий час не вивчалася. В кінці XVII – початку XVIII ст. були надруковані перші нотні записи українських народних пісень у збірнику вихованця Києво-Могилянської академії Захарія Дзюбаревича. Ці пісні належали переважно до кантового стилю, а не народного. Близько 1770 р був зроблений бурсаками і виявлений Г.Галаганом запис вертепу в с.Сокиринцях. У цей час привертала увагу записувачів пісні серйозного морального змісту. До побутових, не гідних уваги освічених людей, відносили тоді народні календарні, танцювальні, жартівливі, ліричні тощо пісні. Дослідник фольклористики М.Азадовський відзначив, що для попередньої епохи й початку XVIII століття характерний стихійний інтерес до фольклору [1, с.112].

Висновки.... Таким чином, вивчення історичних джерел народної пісні та фольклору переконливо доводить, що важливо знати історію, це є відбиток нашого минулого. Потрібно удосконалювати знання історії фольклору, це є важливим елементом гармонійного розвитку. Перш за все робить наше суспільство комунікабельним. Метою є виховання всебічного розвитку особистості, повагу та шану до наших пращурів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аристотель/ Политика / Аристотель // Соч. : [в 4 т.]. – М., 1983. – Т. 4. – С. 375–644.
2. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса / Ю. В. Бромлей. – М., 1989. – 199 с.
3. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 414 с.
4. Життя етносу: соціокультурні нариси : навч. посіб. / [під. кер. : Б. Попова, В. Ігнатова, М. Степико та ін.]. – К. : Либідь, 1997. – 240 с.
5. Історія русів. – К. : Радянський письменник, 1991. – 318 с.
6. Історія українського народу / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
7. Історія української музики в 6-ти т. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1889. – 464 с. ; Т. 3. – К. : Наукова думка, 1992. – 424 с.
8. Кононенко П. П. Українознавство : навч. посіб. / П. П. Кононенко – К. : Заповіт, 1994. – 320 с.
9. Любар Р. О. Історія педагогічної думки і освіти в Україні / Любар Р. О., Рейзенкінд Т. Й. – К., 1996. – Ч. 3. У неволі. – 104 с.
10. Лосев А. Ф. Античная музыкальная эстетика / А. Ф. Лосев. – М., 1960. – 399 с.

Аннотація

С.И.Бржозовская

Исторические истоки фольклёра

В статье рассматриваются вопросы исторических виток фольклора, народной песни. Воспитания личности средствами фольклора способствует формированию внутренних регуляторов поведения. Дается характеристика истории исторических источников фольклора. Освещаются основные положения истории фольклора.

Ключевые слова: фольклор, история фольклора, народная песня, истоки фольклора, моральные ценности, воспитательные возможности фольклора.

Summary

S.I.Brzhozous'ka

Historical Sources of Folklore

The article examines historical turns of folklore and folk songs. Education of a personality by means of folklore promotes formation of internal behavior regulators. Characteristic of the history of the historical sources of folklore is provided. The key items of folklore history are highlighted.

Key words: folklore, folklore history, folk song, sources of folklore, moral values, educational possibilities of folklore.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Організація студентського самоврядування як важлива умова формування організаторських здібностей майбутніх учителів

У статті розглядаються особливості організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах. Аналізується та обґрунтовується значення студентського самоврядування як умови формування організаторських здібностей майбутніх учителів.

Ключові слова: *студентське самоврядування, виховання, організаторські здібності, майбутні учителі.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним із принципів Болонського процесу є активна участь студентів як конструктивних партнерів в управлінні вищим навчальним закладом та визначенні змісту і якості освіти. Зокрема у документах Болонського процесу зазначено, що „студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших навчальних закладах...”.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем становлення студентського самоврядування дозволяє стверджувати, що „розвиток студентського самоврядування є ефективним засобом демократизації вищих навчальних закладів” [3, с.90]. Успішне здійснення цього процесу є запорукою формування якісно нового типу відносин між особистістю і колективом, між особистістю і суспільством. „Особистість студента ставатиме не тільки об'єктом соціальних впливів, – вважає М.Сметанський, – а й суб'єктом. Виникне явище своєрідного педагогічного резонансу. Збіг зовнішніх (цілеспрямований вплив викладачів, колективу, громадськості) і внутрішніх (самовиховання) процесів сприятиме найкращим результатам при порівняно менших затратах сил і часу” [3, с.92].

Саме тому в межах програми „Tempus” (схеми співробітництва країн ЄС у сфері вищої освіти) студентське самоврядування визначене одним із пріоритетів для України у галузі управління університетами. Це форма управління, за якої студенти на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, курсу, спеціальності, студентського містечка, іншого структурного підрозділу вищого навчального закладу мають право самостійно вирішувати питання внутрішнього управління.

Звернення до західного досвіду дозволяє зазначити, що у нормативних документах, які стосуються управління університетами, вказано на обов'язковість існування органів студентського самоврядування. Ці вимоги європейського законодавства є надзвичайно дієвими щодо втілення у практику університетського керівництва молодіжного представництва. Органи студентського самоврядування виступають у ролі своєрідних посередників між адміністрацією університету й студентською громадою, забезпечуючи їх ефективне спілкування.

Особливий інтерес викликають наукові дослідження останніх років щодо набуття вмінь професійної майстерності, розвитку професійно цінних особистісних якостей у процесі організаційно-управлінської роботи, становлення студентської молоді як суб'єкта власної життєтворчості, її соціальної зрілості та самореалізації.

Потрібно зауважити, що виміром якості професіоналізму майбутнього учителя є сукупність показників, які розкривають зміст таких критеріїв: особистісний (впевненість в собі, волевільність, почуття обов'язку, працелюбність, емпатія, толерантність тощо), діяльнісний (самовладання, самоаналізу, самоконтролю, вміння оперативно приймати рішення, розподіляти ролі, колективно планувати тощо), когнітивний (ерудованість, критичність мислення, знання про сутність процесу спілкування, особливості міжособистісної взаємодії, прийоми впливу на особистість тощо). Розв'язання завдань розвитку даних професійно важливих особистісних якостей значною мірою залежить від обґрунтованої організації роботи студентського самоврядування у вищих навчальних закладах. Самоврядування є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх учителів. Його організація має вирішальний вплив на процес формування майбутніх фахівців, оскільки однією з провідних функцій учителя в школі є організаційна: організація учнівського колективу, організація колективних творчих справ, координація дій школи і сім'ї у розвитку особистості школяра.

Аналіз досліджень і публікацій... Організаційні аспекти самоврядування студентів, проблеми їхньої соціальної зрілості та самореалізації, становлення студентів як суб'єктів життєтворчості, виховання здатності до свідомої саморегуляції розглядаються у працях І.Беха, Л.Божович, Л.Буева, Т.Буяльської, М.Гриньової, О.Дубасенюк, Л.Жалдак, З.Зикова, І.Зязюна, А.Капської,

В.Караковського, Т.Кириленко, М.Красовицького, В.Моргуна, В.Семиченко, М.Сметанського, Т.Степури, Г.Троцько, М.Фіцули та інших вчених.

Дослідники Т.Баландіна, Т.Бондар, Г.Гарбузова, Л.Загайтова, О.Колмогорова, В.Овчинников, В.Певзнер, Н.Помелова, К.Потопа, І.Тімерманіс, Л.Шигапова, В.Яхно у своїх дисертаційних дослідженнях розглядають історію студентського самоврядування, тенденції його розвитку у країнах ближнього та дальнього зарубіжжя, визначають самоврядування студентів як соціальний феномен, фіксують значення студентського самоврядування у вихованні професійно значущих якостей майбутніх фахівців.

Вітчизняні і зарубіжні педагоги минулого, Д.Дьюї, О.Залужний, О.Лозинський, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинський, С.Шацький, досліджували процеси розвитку педагогічного колективу та виховання лідерів. Ряд дослідників (Н.Белякова, В.Каширін, Є.Лук'янчиков, О.Маковський, Н.Мараховська, О.Романовський, О.Скрипніков) розглядали необхідність формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання. Учена Н.Семченко досліджувала розвиток лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності, А.Лутошкін, Р.Охрімчук, Т.Хацкевич – у громадській діяльності. Питання лідерської ролі вчителя вивчали також І.Іванов, Ю.Гільбух, О.Киричук, Я.Коломийський, К.Кларк, А.Болдвін, Л.Темен, Д.Кетена.

Формулювання цілей статті... **Мета статті:** аналіз особливостей організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах як важливої умови формування організаторських здібностей у майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу... Система сучасного студентського самоврядування охоплює органи студентського самоврядування академічних груп, курсів, факультетів (інститутів) вищого навчального закладу, які діють в інтересах студентської громади та сформовані з числа її членів на основі виборності. Ю.Кращенко в своїх дослідженнях розглядає студентське самоврядування як системне утворення, яке охоплює багато сфер життєдіяльності студентської громади вищого навчального закладу та завдяки такій структурі характеризується наступністю у впливі на розвиток організаторських здібностей.

Студентське самоврядування варто віднести до тих інтерактивних процесів, завдяки яким відбувається становлення різних аспектів організаторських здібностей майбутніх учителів. Студентське самоврядування забезпечує розвиток умінь ставити цілі та завдання, розподіляти ролі, інструктувати, колективно планувати роботу, встановлювати ділові стосунки з людьми, контролювати, аналізувати, передбачати результат прийнятих рішень, відхилення та небажані явища у роботі, знаходити адекватну ситуації форму впливу, попереджати конфліктні ситуації, критично оцінювати результати взаємодії. Тому студентське самоврядування не тільки вирішує сьогоденні потреби молоді, яка готує себе до педагогічної діяльності, але й, водночас, слугує школою демократичного життя з його ведучими ознаками – набуттям вмінь оцінювати результати власної діяльності і нести за них відповідальність, регулювати взаємовідносини особистості з колективом, інтегрувати спільні зусилля.

Організація самоврядування у вищому навчальному закладі, зокрема, в педагогічному, є важливою умовою оптимізації управління студентським життям на основі якнайширшого залучення студентів до цього процесу. Ідеться про конкретне залучення студентів до справ навчального закладу, громади, суспільства, про розвиток лідерського потенціалу юнаків і дівчат у процесі навчання та виховання. Це створює передумови для вирішення соціально важливих педагогічних завдань.

Органи студентського самоврядування педагогічного університету є системою ієрархізованих виховних впливів, в основі якої лежить самоосвіта та самовиховання майбутніх фахівців. Завдяки налагодженій роботі органів студентського самоврядування стає можливою не тільки продуктивна взаємодія між студентами, які входять до ради студентського самоврядування, але й з більш широкими колами тих, хто навчається у вищому навчальному закладі. Перспективність роботи органів самоврядування підкреслює В.Кремень, який доводить, що їх головна мета полягає передусім у створенні умов самореалізації молодих людей в інтересах особистості, суспільства і держави [2]. Навички, здобуті за кілька років діяльності у студентському самоврядуванні, сприяють подальшому розвитку вміння спілкуватися з колегами по роботі, учнями, батьківським корпусом, представниками влади і громадськості.

На думку Л.Божович, знання про розвиток міжособистісної взаємодії у студентському колективі є важливими для майбутнього вчителя. Вчена акцентує увагу на тих переживаннях, в яких фігурують особистісні компоненти, що допомагають в організації самоврядування.

Погляд на студентське самоврядування як школу розвитку та самовдосконалення професійних якостей майбутнього учителя підтримує Л.Буєва. Вона вважає такий процес результатом творчого, цілеспрямованого, самостійного руху студента до вершин особистісного і професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню, самоактуалізації.

Т.Буяльська акцентує увагу на вихованні гуманістичних цінностей, яке відбувається системно і цілеспрямовано під час участі студентів у роботі в організації самоврядування. Вона вважає, що таке виховання ґрунтується на принципах послідовності, перманентності, взаємозв'язків, взаємодоповнень, які на кожному етапі навчально-виховного процесу формують у студентів нову якісну складову цілісного гуманістичного світогляду. Важливою для нашого дослідження є думка Т.Буяльської, що саме через студентське самоврядування розвивається гуманістичне спрямування професійного світогляду майбутнього вчителя.

М.Гриньова, аналізуючи лідерські якості членів студентського самоврядування, визначає їх як сукупність характеристик особистості, що допомагають їй займати лідерські позиції у групі. Ці якості проявляються, насамперед, в організаторських здібностях, умінні здійснювати значний вплив на поведінку і настрої людей, бути прикладом для наслідування.

У своїх дослідженнях К.Потопа, Л.Шигапова підтримують думку М.Гриньової, підкреслюючи, що складність функціональних обов'язків учителя передбачає високий рівень розвитку лідерських якостей, організаторських здібностей учителів, і саме студентське самоврядування створює можливості для їх становлення.

Важливою для нашого дослідження є думка Л.Жалдак, яка розглядає окремий аспект організації студентського самоврядування: взаємодію наставників студентської групи з органами студентського самоврядування [1]. За умови тісної співпраці у тріаді: наставник – студентська група – органи студентського самоврядування, згуртування студентського колективу відбувається швидше; ті, хто навчається, набувають ціннісних орієнтацій щодо активної життєвої позиції, громадянськості, особливості організації студентського самоврядування вищих навчальних закладах оволодівають професійно важливими знаннями і уміннями впливу на особистість з метою досягнення позитивних результатів взаємодії. Г.Троцько підкреслює, що „студентське самоврядування... – дозволяє залучити енергію молоді на вдосконалення навчального процесу і водночас уникати будь-якого суб'єктивізму у прийнятті рішень керівництвом” [4]. Отже, особливості організації студентського самоврядування у вищому педагогічному навчальному закладі є водночас фактором, умовою і засобом професійного становлення учителя-вихователя.

Висновки... Таким чином, система студентського самоврядування у вищій школі є одним з дієвих шляхів формування організаторських здібностей у майбутніх учителів. Самоосвітня та самовиховна робота студентів в органах самоврядування сприяє успішному засвоєнню особистістю норм, правил, традицій, правил міжособистісного і професійного спілкування, що має подальший позитивний вплив на успішне входження майбутнього вчителя у педагогічну професію.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жалдак Л. М. Відродження студентського самоврядування на рівні академічної групи у вищому аграрному закладі освіти / Л. М. Жалдак // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / кол. авт. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 36. – С. 210–219.
2. Кремень В. Освіта в контексті соціокультурних змін / В. Кремень // День. – 2008. – 26 груд.
3. Сметанський М. І. Студентське самоврядування / М. І. Сметанський // Рад. шк. – 1990. – № 6 (729). – С. 90–93.
4. Троцько Г. В. Студентське самоврядування як засіб розвитку особистості / Г. В. Троцько // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць до 15-річчя АПН України : у 5 т. / АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 296–307.

Анотація

Л.С.Бровчак

Организация студенческого самоуправления как важное условие формирования организаторских способностей будущих учителей

В статье рассматриваются особенности организации студенческого самоуправления в высших учебных заведениях. Анализируется и обосновывается значение студенческого самоуправления как условия формирования организаторских способностей будущих учителей.

Ключевые слова: *студенческое самоуправление, воспитания, организаторские способности, будущие учителя.*

Summary

L.S.Brovchak

Organization of Students' Self-Government as an Important Condition of Organizational Capabilities of the Future Teachers Formation

The article deals with the peculiarities of the students' self-government in higher educational institutions. The value of students' self-government as a condition of organizational capabilities of future teachers are analyzed and grounded.

Key words: *students' self-government, education, organizational capabilities, future teachers.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Модель культури ділового спілкування майбутніх економістів

У статті розглядаються засади формування моделі культури ділового спілкування студентів у процесі їх професійної підготовки. Проаналізовано поняття „культура” з урахуванням різних підходів – лінгвістичного, психолого-педагогічного, соціального. У роботі визначено засади культури спілкування, розглянуто і проаналізовано підґрунтя культури ділового спілкування, окреслено компоненти моделі культури ділового спілкування студентів-економістів: мотиваційно-ціннісний, мовленнєво-інформаційний, операційно-діяльнісний. Окреслено специфіку формування культури ділового спілкування в економічному ВНЗ: студенти мають вчитися правильно пояснювати певні економічні явища, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчитися умінню вести майбутні ділові переговори, заключати контракти тощо.

Ключові слова: модель, культура, ділове спілкування, студент-економіст, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Функціонування ринкової економіки значною мірою залежить від рівня економічної освіченості суспільства і, перш за все, студентства. У зв'язку з цим, актуалізується необхідність якісної підготовки студентів економічного профілю до професійної діяльності, яка за своєю природою є комунікативною.

Поєднання фундаментальних знань економіки з культурою ділового спілкування дає студентам таку освіту, яка дозволяє їм ефективно здійснювати професійну діяльність в сфері управлінської праці, пов'язану з організацією взаємодії з широким колом осіб. Природно, що у різних професійних групах є свої додаткові вимоги до культури спілкування співрозмовників. Професійні вимоги висувуються до мови людини, до дотримання нею канонів власної професії.

Аналіз досліджень і публікацій... Формування культури ділового спілкування студентів досліджується в працях Б.М.Головіна, В.І.Іванової, Н.Б.Крилової, М.О.Фаєнкової та ін. Однак не вирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз моделі культури ділового спілкування студентів-економістів в процесі їх професійної підготовки як педагогічної проблеми.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати засади формування моделі культури ділового спілкування студентів у процесі їх професійної підготовки. Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**: визначити засади культури спілкування, розглянути і проаналізувати підґрунтя культури ділового спілкування, окреслити компоненти моделі культури ділового спілкування студентів-економістів.

Виклад основного матеріалу... Вважаємо, що аналіз моделі формування культури ділового спілкування студентів-економістів необхідно починати з визначення засад культури ділового спілкування. Культуру фахівця Н.Б.Крилова бачить у сформованості наступних складових, які характерні для розуміння культури фахівця будь-якого профілю: система знань і інтересів, що визначають кругозір особистості; система переконань, що утворюють світоглядний рівень; система умінь і розвитих на їхній основі здібностей, що виявляються в практичній діяльності; система індивідуальних норм поведінки й освоєних методів діяльності; система почуттів, що утворюють рівень емоційної культури.

Ми згодні з думкою Н.Б.Крилової, яка присвятила чимало досліджень формуванню професійної культури фахівця, у тому, що „тільки всебічний розвиток особистості в поєднанні теоретичних і практичних форм фундаментальної, гуманітарної і спеціальної підготовки формує цілісну культуру фахівця, створює моральну, інтелектуальну і психологічну базу для праці в умовах інтенсивного розвитку виробництва, керування, науки і культури, формує широкий спектр творчих здібностей фахівця, мотивів і установок на продуктивну діяльність” [1, с.37].

Аналізуючи поняття „культура”, не можна не зупинитися на різних підходах – лінгвістичному, психолого-педагогічному, соціальному – задля ґрунтового аналізу означеного «культура спілкування».

У лінгвістичному підході, оскільки мова є засобом спілкування і найважливішим компонентом культури, аналізується розвиток мови і культурного розвитку, що виявляється в тому, що із зростанням культури мова швидко просувається вперед у своїй поступальній ході.

Дбайливе відношення до мови – пошана до культури взагалі. Спілкування у такому випадку стає знаряддям найактивнішого розкриття власної особистості.

Культура спілкування полягає в ступені розвитку і багатстві її лексики і синтаксису, відточеності її семантики, різноманітності і гнучкості її інтонації та ін. На думку Б.М.Головіна, „чим більш розвинута, багатша система мови, тим більше можливості варіювати мовні структури, забезпечуючи якнайкращі умови комунікативної мовної дії” [2, с.183]. Культура спілкування ґрунтується на умінні використовувати мовні засоби в різних умовах спілкування. Сюди відносяться: багатство, чистота, виразність, точність і правильність мови.

М.О.Фаснова, розглядаючи культуру спілкування з лінгвістичного підходу, виділяє декілька рівнів культури мовного спілкування: високо розвинені пізнавальні процеси, у першу чергу мислення; сукупність мовних і немовних знань; культура мови, що є сумою знань, умінь і навичок забезпечує такі характеристики висловлювання як логічність, експресивність, стилістична адекватність.

Культура спілкування розуміється як „високо розвинене уміння здійснювати комунікацію відповідно нормам, що історично склалися в даному мовному колективі, з урахуванням психологічних механізмів дії на адресата, використовуючи лінгвістичні засоби і способи реалізації такого спілкування, з метою оволодіння умінням планувати дискурс і управляти ім” [3, с.7].

Для об'єктивного і усебічного вивчення поняття „культура спілкування”, проаналізуємо психолого-педагогічний підхід до цього поняття. Слово „культура” в одному зі своїх значень синонімічне словам „виховання, освіта, розвиток”. Культура при такому підході означає не що інше, як освіта – оволодіння загальним знанням, історично відібраними зразками діяльності і соціального спілкування.

Представляє науковий інтерес погляд В.І.Іванової про механізм формування культури в умовах ВНЗ. На думку авторки, культура майбутнього фахівця формується у його усебічній професійній діяльності. Широта, діапазон, її зміст визначають масштаби розвитку, саморегуляції і самовизначення особистості студента. Особистісний рівень культури визначається „якістю діяльності і спілкування на підставі того, як практично освоєні норми спілкування, як співвідносяться ці норми з реальною повсякденною поведінкою і діяльністю в людському співтоваристві” [4, с.25].

Вища школа готує випускників до різноманітної діяльності: професійної, соціально-культурної, суспільної, закладає не просто конкретні знання визначеного діапазону й обсягу, а фундамент соціальної ініціативи, здатності роботи з людиною і для людини. Створюючи культурний потенціал майбутнього фахівця, ВНЗ визначає спосіб його життєдіяльності і соціального буття. Залежність рівня й особливостей культури, діяльності і способи життя фахівця можуть мінятися в часі, у конкретних видах і сферах його соціальної практики.

„Культура є підсумком якісного розвитку особистості, і в її основі лежить головний показник розвиненості культури – міра творчої активності самої особистості”, – наголошує Н.Б.Крилова [1, с.14]. Успіх чи неуспіх випускника як фахівця значною мірою буде залежати від того, наскільки точно, правильно він формулюватиме свої думки, вміє враховувати ситуацію спілкування.

Помилки, допущені в спілкуванні, істотно впливають на діяльність, службову кар'єру і психічний стан. Причиною цього, найчастіше, є низька культура спілкування, пов'язана з недоліком спеціальних знань про спілкування, і відсутністю основи для розвитку необхідних комунікативних умінь і навичок. Крім того, існують й інші причини низького рівня культури спілкування як усного, так і письмового. Назвемо основні із них: 1. Знання культури спілкування і мовна грамотність не усвідомлюються студентами як такі, що є обов'язковими для досягнення високих щаблів у службовій кар'єрі; навіть майбутня професія не висуває таких вимог. 2. Шаблонність, несамостійність мислення, нетворчий підхід у розв'язанні різноманітних проблем як загального характеру, так і в офіційній сфері. 3. Невміння відділяти явища, одиниці, структури рідної мови від іншої в умовах функціонування двох і більше мов.

Так, аналіз психолого-педагогічного напрямку культури спілкування дає підстави стверджувати, що результатом освіти, розвитку і саморозвитку студента є певний рівень формування і оволодіння ним культурою спілкування в умовах професійної діяльності.

Розвиток культури спілкування студента також відбувається й в соціальному підході. Розвиток культури спілкування майбутнього фахівця визначається всією системою соціокультурної ситуації, що складається і динамічно розвивається у суспільстві. Вона може сприяти або перешкоджати цьому. В умовах вищого навчального закладу формування культури спілкування студента проаналізовано в роботі Н.Б.Крилової. У ній обґрунтовано базові теоретичні положення, пов'язані з соціально-культурним розвитком особистості.

Культуру спілкування фахівця Н.Б.Крилова характеризує як вираження зрілості і розвиненості всієї системи соціально значущих особистісних якостей, що продуктивно

реалізуються в індивідуальній діяльності. Культура спілкування дозволяє не тільки обмінюватися інформацією, але і добитися її адекватного розуміння. Із-за низького рівня культури спілкування, на жаль, часто виникають так звані комунікативні бар'єри, тобто психологічні перешкоди на шляху передачі і приймання інформації між партнерами спілкування. Комунікативні бар'єри підрозділяються на бар'єри нерозуміння соціально-культурних відмінностей і бар'єри співвідносин.

Культура спілкування фахівця як інтегральний показник соціальної поведінки і діяльності полягає в єдності і взаємозв'язку її соціальних складових: ступінь широти кругозору; спрямованість і ступінь сформованості світогляду; ступінь соціальної активності в цілому і соціально значущих норм поведінки; орієнтація у поведінці і культурних цінностях; володіння різноманітними здібностями спілкування; облік і характер емоційної сприйнятливості та інтуїції.

Під культурою спілкування можна розуміти значущі показники якостей і здібностей особистості персоніфікувати свою професійну діяльність за рахунок гармонійного поєднання професійної і загальнолюдської культури спілкування.

Аналіз різних (лінгвістичного, психолого-педагогічного, соціального) підходів дозволяє дійти висновку про те, що культура як феноменальне явище означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, це явище історичне, яке розвивається залежно від зміни соціально-економічних відносин і політичних систем. Культура – специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, у системі соціальних норм і установ, у духовних цінностях, у сукупності відносин людей до природи, до інших людей. Людина, створюючи предметний світ культури, створює і саму себе. Культура є не тільки діяльністю як такою, а і способом організації цієї діяльності.

Термін „культура ділового спілкування” вперше з'явився в наукових працях у 80-х роках ХХ ст. Однією з перших в Україні цей термін у науку ввела дослідниця Т.К. Чмут. Під час опитування, проведеного нею у різних навчальних закладах, студенти відповіли, що це: сукупність вмінь людини аналізувати вчинки інших людей; складова мовлення; вміння поводитися культурно; вміння знайти правильний та делікатний підхід; бажання бути культурним та приємним співрозмовником. Видно, що опитувані не диференціювали культуру мовлення, мови, поведінки та спілкування. У науковій літературі культуру спілкування авторка трактує як єдність культури поведінки, мовлення і мови [5, с.11].

Під культурою спілкування (за визначенням Т.К. Чмут) можна розуміти наявні в суспільстві і житті людини форми творіння спілкування, систематизацію та реалізацію його норм, способів та засобів відповідно до ієрархії цінностей та установок. Спілкування та його культура – це творчість, яка веде до самовдосконалення, і водночас це – цінність для кожної людини і для суспільства загалом. Від усвідомлення цього залежить успіх у взаємодії людей. Цінністю культура спілкування стає тоді, коли слугує задоволенню їх актуальних потреб у спільній діяльності та духовному розвитку. При цьому творчість у спілкуванні веде до становлення сукупного суб'єкта „Ми” та розвитку одноосібного „Я”, а як наслідок – до самоактуалізації та самореалізації особистості, досягнення спільної мети та втілення гуманістичних комунікативних установок. Таке поняття культури спілкування дає можливість розглядати її як володіння досконалими його нормами, які виступають у єдності з творчою та особистісною складовою. Нормами при цьому можуть бути знання, зокрема методологічні, вміння і теоретично обґрунтовані способи дій, а також норми-цілі, норми-ідеали, які впливають на особистість.

У психолого-педагогічних працях з проблем ділового та професійного спілкування досить часто зустрічаються синонімічні поняття, близькі за значенням до поняття „культура ділового спілкування”: „професійно-орієнтована культура поведінки”, „культура службового спілкування”, „етика професійного спілкування” та інші.

Аналіз авторських підходів до визначення цього ключового поняття дав можливість уточнити зміст „культури ділового спілкування майбутнього економіста”. Ми вважаємо, що це – важливий компонент загальної культури майбутнього фахівця, його особистісна, мотиваційна, професійна, здатна до рефлексії якість, що забезпечує його професійну реалізацію. Вона синтезує в собі комплекс мотивацій, цінностей, норм, знань, умінь, навичок, способів та прийомів комунікативної поведінки і передбачає їх творче застосування, орієнтоване на оптимізацію процесу спілкування, забезпечення продуктивної спільної діяльності та гармонізацію особистості самого спеціаліста. Культура ділового спілкування – це провідний показник якості та дієвості ділового спілкування майбутнього економіста. Вона існує в постійній взаємодії зовнішнього вираження з внутрішнім світом людини, виступаючи засобом створення сприятливого емоційного поля взаємодії, досягнення взаєморозуміння під час виконання професійних завдань.

Ми виділили у структурі культури ділового спілкування майбутнього економіста три взаємопов'язані компоненти: *мотиваційно-ціннісний, мовленнєво-інформаційний, операційно-*

діяльнісний. У зв'язку з тим, що вказані компоненти будуть виступати предметом педагогічного впливу під час проведення формувального експерименту, їх ґрунтовний аналіз буде предметом дослідження у наступних роботах.

Мотиваційно-ціннісний компонент описує комплекс мотивів, цінностей, систему ціннісних орієнтацій і смислових установок фахівця, які визначають загальну спрямованість ділового спілкування, характер та успішність взаємодії з партнерами, якими керується майбутній фахівець під час ділового спілкування і які опосередковують його сприймання та оцінку різноманітних професійних ситуацій, визначають вибір способів і прийомів спілкування з партнерами.

Мовленнєво-інформаційний компонент відображає комунікативно-смисловий аспект професійної взаємодії майбутнього економіста: використання вербальних і невербальних засобів обміну інформацією; комунікативні якості ділового мовлення (правильність, чистоту, точність, логічність, доступність, лаконічність, доречність, етичність і дієвість); техніку підготовки та проведення публічних виступів; володіння прийомами ведення продуктивної дискусії в ситуаціях ділової взаємодії, можливість отримувати інформацією, аналізувати, обмінюватися нею, у тому числі й за допомогою новітніх засобів Інтернет.

Операційно-діяльнісний компонент розкриває зміст основних етапів комунікативної взаємодії, а також якості, знання та уміння, необхідні для їх виконання, характеризується типовою діяльністю у межах ділового спілкування, окреслює типові стратегії, моделі, способи і прийоми організації взаємодії, які дають змогу ефективно здійснювати ділове спілкування.

Ментальний прошарок ділової культури пов'язаний із ситуаціями, коли звичні норми і цінності стають неефективними і люди починають конструювати нові. У країнах з високим рівнем економічного розвитку ділова культура є добре сформованою, орієнтованою на творчість, незалежність і взаємодію. На етапі формування ділової культури в Україні виникають проблеми її взаємодії з європейською і східними культурами, її залежністю від менталітету української нації.

Ми вважаємо, що хоча ділове спілкування майбутнього економіста об'єктивно виявляється у формі певних способів і прийомів взаємодії з партнерами, його сутність не обмежується одними лише зовнішніми елементами вербальної і невербальної поведінки. Здійснений нами аналіз і опис типових форм, способів і прийомів ділового спілкування у процесі взаємодії є недостатнім для розкриття внутрішнього змісту і компонентів культури ділового спілкування і, відповідно, для визначення шляхів і способів її формування [6]. Специфіка підготовки майбутніх економістів виявляється в тому, що під час занять в економічному ВНЗ студенти мають вчитися правильно пояснювати певні економічні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем професійні завдання, пов'язані із економічною ситуацією, оцінювати, прогнозувати економічні ситуації, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчитися умінню вести майбутні ділові переговори, заключати контракти, вести Інтернет-спілкування тощо.

Формально-описовий підхід до трактування культури ділового спілкування, як нам здається, нерідко призводить до хибних уявлень про можливі механізми та способи її вдосконалення, породжує ілюзію, що для її розвитку достатньо сформувати у майбутнього економіста набір адекватних, ефективних стратегій, способів і прийомів ділової взаємодії. Однак проблема невисокого рівня культури ділового спілкування часто криється не стільки у незнанні продуктивних способів спілкування чи у відсутності певних комунікативних умінь, скільки в особливостях мотиваційно-ціннісної сфери спілкування.

Висновки... Наприкінці дослідження ми дійшли висновку щодо аналізу наукової літератури з поняття „культура спілкування” і „культура ділового спілкування”, нами було обґрунтовано модель та її структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний, мовленнєво-інформаційний, операційно-діяльнісний. Розроблена і пропонується нами модель формування культури ділового спілкування вимагає врахування особливості майбутніх фахівців економічного профілю: під час занять в економічному ВНЗ студенти мають вчитися правильно пояснювати певні економічні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем професійні завдання, пов'язані із економічною ситуацією, оцінювати, прогнозувати економічні ситуації, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчитися умінню вести майбутні ділові переговори, заключати контракти, вести Інтернет-спілкування тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова – М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.
2. Головин Б. Н. Основы культуры речи : учебное пособие для студентов по специальности „Русский язык” / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 319 с.
3. Фаенова М. О. Обучение культуре общения на английском языке : науч.теорет. пособ. / М. О. Фаенова – М. : Высшая школа, 1991. – 144с.
4. Иванова В. И. Формирование культуры делового общения у будущих инженеров : дис. ... канд. пед. наук / В. И. Иванова. – Брянск, 2003. – 184 с.

5. Чмут Т. К. Культура спілкування / Т. К. Чмут – Хмельницький : ХІРУП, 1999. – 358 с.

6. Будянська В. А. Культура ділового спілкування у професійній підготовці майбутніх економістів-менеджерів / В. А. Будянська // Вища освіта України. Теор. та наук.-мет. часопис. Додаток 4, том V (17). Тем. випуск : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі. – К. : Гнозис, 2009. – С. 363–368.

Анотація

В.А.Будянская

Модель культури ділового об'єднання майбутніх економістів

В статті розглянуті основи формування моделі культури ділового об'єднання студентів в процесі їх професійної підготовки. Проаналізовано поняття "культура" з урахуванням різних підходів – лінгвістичного, психолого-педагогічного, соціального. В роботі визначені основи культури об'єднання, розглянуто і проаналізовано основу культури ділового об'єднання, описані компоненти моделі культури ділового об'єднання студентів-економістів: мотиваційно-ціннісний, лінгво-інформаційний, операційно-діяльний. Описано специфіку формування культури ділового об'єднання в економічному ВНЗ: студенти повинні правильно пояснювати економічні явища, оформляти і працювати з діловою кореспонденцією, навчатися мистецтву вести майбутні ділові переговори, укладати контракти і тому подібне.

Ключові слова: модель, культура, ділове об'єднання, студент-економіст, професійна підготовка.

Summary

V.A.Budianskaya

Model of Culture of Future Economists Business Communication

The bases of forming the model of culture of business communication of students in the process of their professional training are considered in the article. The term „culture” is analyzed taking into account different approaches – linguistic, psychological, pedagogical and social. The bases of culture of communication are analyzed in the work, the basis of culture of business communication is considered and analyzed, the components of model of culture of business communication of students are outlined: motivational and valued, linguistic and informative, operational and active. The specifics of forming the culture of business communication in economic institutes is outlined: students must study to explain certain economic phenomena correctly, work with business correspondence, conduct future business negotiations, sign contracts etc.

Key words: model, culture, business communication, student-economist, professional training.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 29.316.653

А.М.ВАЛЬЧУК,

кандидат філософських наук, доцент

(м.Хмельницький)

Роль релігійних іммутологічних ідей у формуванні свідомості сучасної української молоді

Дослідження присвячене розгляду значення релігійної іммутології у формуванні свідомості молоді. Показується роль іммутологічних ідей в житті людей. Наголошується на специфічному впливі їх в житті сучасної української молоді.

Ключові слова: іммутологія, життя, смерть, безсмертя.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Різноманітні проблеми, що виникають перед людиною мобілізують її на певні дії, що призведуть до їх вирішення. Але, на жаль, дуже часто виникають такі проблеми, вирішення яких є занадто важким, а часом і не можливим в конкретній ситуації. Найбільше таких проблем виникає серед тих груп населення, що не мають достатньо можливостей для їх вирішення. До таких груп відноситься і молодь. Людина знає про бажане для неї, але не маючи можливостей, не може реалізувати всі потенційні поривання. Саме конфлікт між бажаним та дійсним призводить до страждання. А якщо такий конфлікт включає в себе ще й інших людей, то часто він переходить в ранг неможливих для вирішення. В перехідні періоди, коли виникають різні проблеми економічного, політичного, ідейного характеру, часто проходить збільшення випадків асоціальної та неадекватної поведінки, різних девіацій серед багатьох верств населення, часто зростає кількість посягань на людське життя та багато інших негативних соціальних явищ. Такі деструктивні явища призводять до загострення соціальних відносин. Для нормального функціонування суспільства необхідно враховувати всі можливі сторони цього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Сучасний стан життя населення України є багато в чому непевним та не чітко визначеним. Це проявляється у посиленні песимістичних настроїв серед людей. Державні інституції мали б допомогти людям переборювати такий стан. На жаль сьогодні ми не дуже бачимо ефективну допомогу зі сторони держави. Держава не має чіткого механізму впливу на подібні соціальні явища. Такий механізм вироблений в релігії. Саме релігія в сучасних українських умовах зберігає можливості врегулювати деякі явища суспільної свідомості.

Духовна культура українського народу, як і більшості східнослов'янських народів формувалась багато в чому під впливом християнства. Саме така релігійна традиція в більшості випадків допомагала консолідувати, а частіше зберігати певну цілісність нової суспільної свідомості.

Релігійне життя в Україні, як свідчать історичні дані, вже протягом багатьох тисячоліть розвивається бурхливо та займає значну частку в соціумі. Людина завжди наптовхується на ряд питань в своєму житті, які дефінуються та рефлектуються в рамках релігійної віри. Роль релігії в житті людства часто є визначальною і життєво необхідною. Ситуація в українському суспільстві за останні декілька десятиліть характеризується зростанням інтересу до релігії. Вона стала серйозним чинником впливу на процеси розвитку самого суспільства. Саме релігія є соціальним показником рівня гуманності, та демократичності державного утворення, а неврахування її чинників може призвести до появи протиріч, а в критичних ситуаціях і до протистояння всередині самої держави.

Більшість наших громадян, як свідчать числені соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. Вона стала серйозним чинником впливу на процеси розвитку самого суспільства, а зокрема розвитку моралі. Більшість наших громадян, як свідчать численні соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. За її допомогою ми намагаємось дати відповіді на ті запитання, які постійно виникають в процесі життя.

Завдяки релігії, а особливо християнству, апокаліптичні картини без сумніву мали вагомий вплив на суспільну свідомість та мораль. Страшний суд для всього світу - це вагомий доказ необхідності роздумування над своїм життям та майбутньою смертю. Смерть як єдина невідворотня межа, як іспит на вірно прожите життя посідає особливе значення. Міняються ціннісні орієнтації в самому житті. Імортичні, есхатологічні питання часто виступають як фундаментальні при формуванні моралі людини. Особливо це спостерігається серед молоді, в роки формування зрілого ставлення до себе та свого життя. Людина завжди наптовхується на ряд питань в своєму житті, які рефлектуються в рамках релігії. Особливе місце приділяється віруванню в існування людини після смерті. Проблема життя, смерті та безсмерття посідала чільне місце в духовності східнослов'янського регіону. Вона відіграла значну роль у формуванні світогляду як тогочасного населення України, так і слов'янського населення Європи загалом.

В релігієзнавчих працях дослідників ми можемо знайти такі визначення смерті і дотичної до неї проблеми безсмертя, що це – „одна з головних проблем світоглядного самоусвідомлення людини” [3, с.309].

Страх перед власним майбутнім небуттям може породити бажання в людині розібратись та проаналізувати проблематичність власного існування і того, що буде після його припинення. Саме дослідженням таких проблем і займається імортигологія як наука про безсмертя. Традиційно під імортиалізмом розуміють „різного роду релігійно-ідеалістичні вчення про трансцендентне особисте безсмертя” [2, с.360-361], де мається на увазі посмертне існування людини.

Перші згадки (письмові) про імортизм в людському бутті були вже в часи виникнення ранніх цивілізацій. Чи не найвідоміший релігійний твір людства – Біблія. З самого початку говориться про імортичні уявлення про надприродне. А в 3 главі першої книги Буття читаємо: „У поті свого лица ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти порошок, – і до порошку вернешся” [3, Бут.1.3.19]. Згодом тема смертності людей переростає в тему апокаліптичного завершення існування створеного світу. Одним з перших творів такого циклу можна вважати „Книгу Даниїла”. Майбутнє завершення існування світу по-новому визначало людське існування. Рефлексія над проблемою тимчасовості та суетності людського життя, індивідуалістичні тенденції у відношенні до світу проявлялись більш яскраво завдяки приходу християнства. Без сумніву, сама історія життя Ісуса, що говорив про майбутнє людини після її смерті, про те, як треба жити, щоб заслужити щастя в Раю, про нікчемність та гріховність земного існування, має неабиякий вплив на світогляд. В Нагірній проповіді Ісус говорить про ідеал земного життя для тих, хто має бажання вийти в Царство Небесне. „Увійходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі, – і нею багато-хто ходить. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, – і мало таких, що знаходять її!” [13, Мат.6.13,14].

Доля посмертного існування починає хвилювати кожну окрему людину по-іншому. Завдяки релігії, а особливо християнству, апокаліптичні картини без сумніву мали вагомий вплив на суспільну свідомість та мораль. Страшний суд для всього світу – це вагомий доказ необхідності роздумування над своїм життям та майбутньою смертю. Саме факт смертності підштовхує до змін в свідомості, хоча і не є постійно діючою детермінантою. Під впливом споглядання смерті виникає новий образ гідного та правильного людського життя. Міняються ціннісні орієнтації в самому житті. Імортичні питання часто виступають як фундаментальні при формуванні світогляду людини. Особливо це спостерігається серед молоді, в роки формування зрілого ставлення до себе та свого життя.

Питання імортиологічного характеру постійно цікавлять людство. Страх смерті є досить вагомим чинником у формуванні соціальної поведінки молодих людей. Часто він призводить до серйозних змін у суспільній свідомості, що може виражатись навіть у між особистісних стосунках. Цей страх породжує обережне ставлення до різних суспільних явищ, а особливо коли вони є дотичними до проблеми самозбереження.

Якщо проаналізувати перелік вказаних проблем виходячи з їх значимості відносно життя та смерті, то можна побачити чітку тенденцію. Страх смерті як імортичний чинник тут є корисним інструментом у розумінні цих соціальних проблем. Найбільш невідконтрольним для суспільства є злочинність, воно не може захистити індивіда від посягання на саме існування, тому вона є першою у списку кризових явищ. Економічні проблеми є загрозою для виживання людини, правда вони не є такими одномоментними як злочинність, але мають велику силу впливу за об'ємом. Для прикладу ситуація відносно СНІДу. Його потенційну загрозу відчуває все суспільство. Страх перед СНІДом є вираженням страху смерті, адже СНІД є поки що невиліковною хворобою. Саме через страх раптової смерті від цієї чуми ХХ століття молодь і виділяє у потенційно шкідливі соціальні групи наркоманів, хворих на СНІД та гомосексуалістів. Це ще раз засвідчує роль проблеми життя та смерті у формуванні громадської думки.

Молода людина хоче, щоб після смерті вона не зникла з суспільного поля. А питання, що пов'язані з імортичною тематикою на даний момент найбільше цікавлять лише релігійні організації та у деяких випадках науковців. Держава ж часто усувається від допомоги по розгляду та аналізу таких проблем.

Одним із чинників соціалізації сучасної української молоді виступає освітня сфера, зокрема вищі навчальні заклади. Останнім часом можна спостерігати досить кардинальні зміни у системі вищої освіти, зокрема це стосується гуманітарної освіти в нашій державі. З кожним навчальним роком зменшується кількість загальногуманітарних дисциплін в навчальних планах вищих навчальних закладів. Особливо жахає зменшення аудиторних годин на вивчення філософії, етики, релігієзнавства, історії, естетики, логіки, соціології та ряду інших. Багато дисциплін виводяться з навчального процесу (риторика, соціоекологія, тощо). І подібна ситуація характерна не тільки для технічних ВНЗ, а навіть і для гуманітарних. Така популярна професія як менеджер у нас часто освоюється виключно з економічних підходів, дегуманітаризація тут іде швидкими темпами. Престиж диплому вузу раніше підтримувався високим (ну хоча б вищим як після середньої школи) загальнокультурним рівнем його власника. Який культурний вплив може здійснити сучасна Україна, яка знаходиться на шляху дегуманізації та дегуманітаризації як вищої освіти, так і освіти загалом. „Криза людської культури” (в період якої ми маємо „щастя” перебувати) – це дисбаланс розвитку духовної (гуманітарної в освіті) та матеріальної (вузькоспеціалізованої) складових. А в нас, виявляється, система освіти тільки й намагається цю „кризу” поглибити. Це часто призводить до однобокості формування цілісного, універсально розвинутої особистості. Якщо в процесі навчання у вищому навчальному закладі молода людина не знаходить відповіді на важливі для себе питання, то вона шукатиме інших шляхів.

В молодому віці під час визначення власного сенсу життя часто починається боротьба із самим собою. Як можливий вихід молодь використовує релігію, яка допомагає через свої постулати по іншому віднести до самої ситуації. В цьому ще один чинник зростання релігійності серед молодого покоління. Молодь в першу чергу зацікавлена у можливості використання релігійних ідей у власному житті. А ось розбіжності в догматиці не є суттєвою перешкодою для релігійного самовизначення молоді.

Духовно-релігійні орієнтири впливають на формування світогляду та специфіку рефлексії над проблемами життя пов'язаних з рівнем духовного розвитку. А це свідчить про необхідність вивчення та аналізу імортичних проблем (смерті, посмертного існування, проблема самогубств тощо). Проблема життя, смерті та безсмертя, усвідомлення людиною своєї кінченості посідає одне з провідних місць в духовній традиції людства, врешті-решт, вплинувши на формування світогляду, зокрема специфічно-українського.

Висновки... Звичайно, висновки побудовані на таких дослідженнях не можуть претендувати на абсолютну істину. Але цього їм не потрібно, адже вони відображають певні соціальні тенденції. А це свідчить про необхідність вивчення та аналізу вищезгаданих проблем, як-то проблеми життя, смерті та безсмерття.

В молодому віці між особистісні контакти як всередині групи, так і з старшим поколінням не є завжди позитивними з психологічної точки зору. Часто такі стосунки переходять в розряд конфліктів. До того ж конфлікт є не тільки зовнішнім, а часто він є внутрішнім станом. Починається боротьба із самим собою. Як можливий вихід молодь використовує релігію, яка допомагає через свої постулати по іншому віднести до самої ситуації. В цьому ще один чинник зростання релігійності серед молодого покоління.

Напевно, перш ніж розпочинати якусь соціально-трансформуючу діяльність (реформи, революції) потрібно звернути увагу на її доцільності відносно факту минулості, смертності та уявлень про людську вічність. Процес соціалізації української молоді людини виступає вінцем історичного розвитку культури нашого народу. Саме в цьому процесі комплекс іммертологічних проблем виступає як структурно-діючий комплекс, який поєднує колективно-родові парадигми зі значними особистісно-орієнтованими християнськими ідеями й виступає чинником суспільного розвитку. Ігнорування ж цього фактору може призвести до вкрай небажаних наслідків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – К., Українського біблійного товариства 1988. – 959 с.
2. Вишев І. В. Иммертология / Глобалистика: Энциклопедия. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
3. Релігієзнавчий словник / за ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 392 с.

Анотація

А.Н.Вальчук

Роль религиозных иммертологических идей в формировании сознания современной украинской молодежи

Исследование посвящено рассмотрению значения религиозной иммертологии в формировании сознания молодежи. Показывается роль иммертологических идей в жизни людей. Акцентируется на специфическом влиянии их на жизнь современной украинской молодежи.

Ключевые слова: иммертология, жизнь, смерть, бессмертие.

Summary

A.M.Val'chuk

Role of Religious Immortology Ideas in Formation of Consciousness of Modern Ukrainian Youth

The research is devoted to consideration of religious immortology meaning in formation of consciousness of youth. The role of immortology ideas in life of the people is shown. Special attention is paid to their specific influence on life of modern Ukrainian youth.

Key words: immortology, life, death, immortality.

Дата надходження статті: „4” вересня 2012 р.

УДК 502/504+378

Л.А.ВИГОВСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор;

Т.В.ВИГОВСЬКА,

кандидат біологічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Екологічне виховання як фактор підвищення рівня екологічної свідомості студентської молоді

Розглядається екологічне виховання як чинник формування екологічної свідомості у студентської молоді. У студентської молоді виокремлюються три рівні зрілості екологічної свідомості: найвно-реалістичний, буденно-емпіричний та свідомо-теоретичний. Аналізуються шляхи формування екологічної свідомості у студентської молоді в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна свідомість, рівні екологічної свідомості особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку суспільства, велика увага приділяється формуванню екологічної культури та свідомості, інформуванню людей щодо екологічної ситуації в світі та регіоні. Це сприятиме їх обізнаності з

можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації.

Формулювання цілей статті... Обґрунтування необхідності формування екологічної культури особистості та суспільства, що сприятиме екологізації всіх сфер людської діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Ретельний аналіз існуючих сьогодні зарубіжних і вітчизняних концепцій та концептуальних підходів щодо розвитку екологічної освіти розкриті в працях російських вчених К.К.Гомоюнова, В.М.Коликова, М.В.Костенка, М.П.Федорова та інші. В Україні дану проблематику розробляли Г.О.Білявський, В.М.Боголюбов, М.І.Дробноход, М.М.Кисельов, А.А.Мінаєв та інші.

Як відомо, важливим чинником формування екологічної культури особистості є екологізація всіх сфер людської діяльності. Вона охоплює предметну, духовно-практичну та теоретичну області, тобто безпосередню предметну сферу, світогляд та науку. В наш час, коли гуманізація суспільних процесів стає провідним напрямком діяльності держав світу, екологізація розглядається як специфічна риса гуманізації. Загалом, якщо гуманізація – це ставлення до людини як до мети всіх діянь, співвідношення будь-якої специфічної форми практики чи пізнання із загальнолюдськими цінностями, моральними регулятивами, особливостями особистісних стосунків, то екологізація – це така гуманізація діяльності, коли до рівня найцінніших вимірів людини відносяться також довкілля [3, с.23].

У такій ситуації формування екологічної свідомості в кожного члена суспільства є нагальною потребою. Адже усвідомлення кожною людиною свого нерозривного зв'язку з природою формує у неї потребу бережливого ставлення до навколишнього середовища, сприянню його відтворення, гармонізації стосунків з природою.

Екологічна свідомість є однією із форм суспільної свідомості, однією із найважливіших складових науково-філософського світогляду. Як специфічна і самостійна форма, вона виникла лише в ХХ ст. в результаті адекватного відображення насування глобальної екологічної катастрофи та наростанням кризових явищ у взаємовідносинах суспільства і природи в цілому. Правда, існування елементів екологічної свідомості мало місце і на ранніх етапах існування людського суспільства. Це пояснюється тим, що практична діяльність людей неможлива без відображення в їх свідомості об'єктивно існуючих динамічних зв'язків між ними і навколишнім середовищем. В реальному житті таке відображення здійснюється через світогляд, який, як відомо, суттєво впливає на характер діяльності – як окремих індивідів, так і цілих соціальних груп і класів. Реалізуючись в системі ціннісних орієнтацій людини, світогляд зумовлює вибіркоче і стійке ставлення індивіда до соціально значимих явищ і подій минулого, сьогоднішнього і майбутнього. Тому він і виконує досить важливу регулятивну функцію в житті людей.

В історії людства першою формою світогляду виступає міфологічний світогляд. Він відображає умови, коли людина в практичному плані себе вже відокремила від природи, але в теоретичному ще не усвідомила своєї протилежності їй. Звідси і намагання жити в гармонії з природою, оскільки людина вважала себе нерозривною частиною її. Більш того, в силу значення навколишнього середовища для життя індивіда, природа обожнювалася. Таке шанобливе ставлення передавалось з покоління в покоління через відповідні обряди і традиції. Практикувались також ритуали жертвоприношення певним явищам природи. Таким чином, елементи екологічної свідомості були невід'ємним елементом такого світогляду, зумовлювали у людей шанобливе і бережне ставлення до природи як вищого явища.

Історично зумовлене виникнення релігій „одкровення”, зокрема, християнства, означало свого роду світоглядну революцію, оскільки вони на нових методологічних засадах зумовили новий тип особистості. У такому світогляді людина вже і в теоретичному плані відокремилась від природи, більш того, стала над нею, що дозволило їй усвідомити себе царем природи. Якраз через те такий світогляд і зумовив знамените мічурінське кредо „Ми не повинні чекати милостей від природи...”.

Зверхне ставлення у свідомості суспільства до природи утверджували і вагомі результати науково-технічного прогресу. Людство тоді ще не усвідомлювало, що економічний прогрес давався за рахунок екологічного регресу, грабування природних ресурсів.

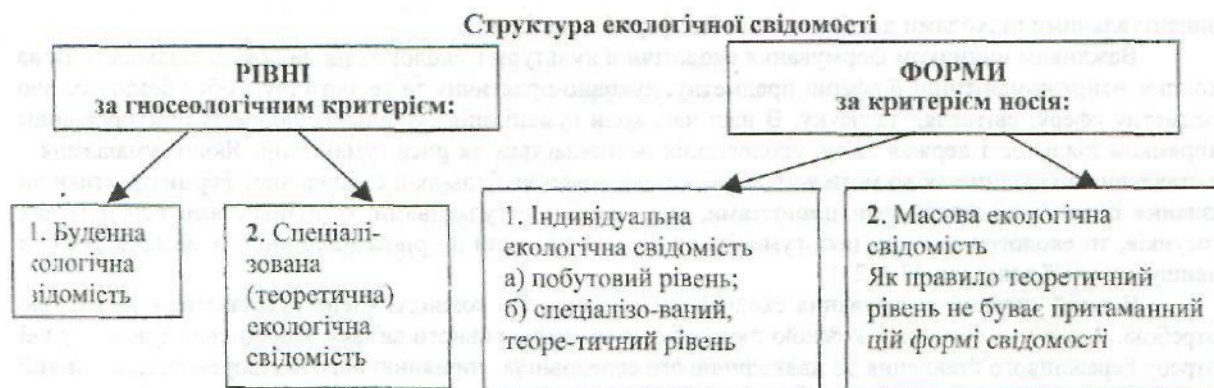
У сучасних умовах людство, використовуючи різноманітну техніку і новітні технології, перетворило свій вплив на природу в могутню геологічну силу, яка часто значно перевищує стихійні сили природи. Про це, зокрема, свідчить і той загальновідомий факт, що тепер у рік добувається більше 150 млрд. тонн корисних копалин. У господарському обороті використовується близько 55% землі. В розвинутих країнах матеріальні потреби задовольняються в 32 рази вище ніж 100 років тому. Якщо видобування мінеральних ресурсів, накопичення шкідливих відходів виробництва і забруднення довкілля буде продовжуватись такими ж темпами, то вже в найближчому часі людство підійде до межі власного існування. Тому, поки ще не пізно, потрібно змінити світогляд людства, сформувати його на засадах екологічної свідомості.

Необхідно уточнити саме поняття екологічна свідомість. Свідомість, взагалі як філософське поняття, це є програма, яка здатна керувати створенням і використанням засобів праці і спілкуванням і яка сама створюється в процесі суспільно-трудової діяльності людини.

Екологічна свідомість – це розуміння ролі екологічних факторів в житті суспільства, яке сприяє екологічному мисленню та еколого-економічному природокористуванню.

Рівень екологічної свідомості – це ступінь розуміння ролі екологічних факторів в житті суспільства. І, відповідно, екологічна несвідомість населення – це низький рівень екологічної свідомості аж до нульового рівня.

О.І.Салтовський пропонує наступну структуру екологічної свідомості особистості [4, с.10].

Зрозуміло, що характеристика рівня сформованості екологічної свідомості одночасно є і характеристикою рівня екологічної зрілості. Це пояснюється тим, що типологічні групи на такій основі відрізняються між собою отупінню сприйняття екологічних ідей і засвоєння екологічних принципів. В цьому аспекті можна (звичайно, умовно) визначити три основні рівні екологічної зрілості: наївно-реалістичний, буденно-емпіричний і свідомо-теоретичний.

Наївно-реалістичний рівень зрілості екологічної свідомості характерний для початкового рівня в становленні такої свідомості. Йому притаманний ще не сформований підхід до оцінки екологічних проблем, розуміння їх значення для існування індивіда. Така людина в реальному житті веде себе як стихійний еколог, оскільки на основі власного досвіду переконана, що природу потрібно берегти. Але таке ставлення базується не на наукових знаннях, а на тому, що в своєму житті вона не зустрічалась з екологічними фактами, яких не можна було б пояснити на рівні буденної свідомості. Ця людина в принципі екологічною роботою не займається. Хоч для неї притаманний великий спектр думок і дій: від повної індиферентності стосовно проблем екології до пасивної участі в окремих екологічних діях. Це пояснюється рядом причин: відсутністю необхідного рівня наукових знань про природу і суспільство, нерозуміння екології як соціального явища, впливу технократичних традицій, а то і просто небажання утруднювати себе.

Другий рівень екологічної зрілості – буденно-емпіричний. Він характеризується більш вираженою екологічною направленістю свідомості, відсутністю негативного ставлення до проблем екології в раціональній та емоційній сфері особистості. Така направленість формується на основі елементарного засвоєння наукових знань, власного емпіричного досвіду, бажання змінити щось на краще. І хоч буденна екологічна свідомість таких людей ще не піднялась до рівня теоретичних узагальнень, проте час від часу вони демонструють свою зацікавленість у вирішенні тих чи інших екологічних проблем.

Третій рівень екологічної зрілості – свідомо-теоретичний. Йому характерні усвідомлене і стійке ставлення до екологічних проблем у всіх їх проявах, вміння з наукових позицій глибоко і аргументовано захищати свої екологічні позиції, використовувати екологічний потенціал досягнень сучасної науки. Особи цієї групи, маючи достатню теоретичну підготовку і чітку екологічну установку, проявляють активність у всіх сферах екологічного виховання. Сенс свого життя, обов'язок вони вбачають в боротьбі з забрудненням довкілля, запровадженням новітніх технологій, котрі цього не допускають. Звідси і їх активна життєва позиція стосовно захисту довкілля, що проявляється в участі руху „зелених” і т.д.

Співставляючи рівні екологічної зрілості з рівнями екологічної свідомості за гносеологічним критерієм (рис), приходимо до висновку, що перший і другий рівень екологічної зрілості характерний для буденної екологічної свідомості, а третій – для спеціалізованої (теоретичної) екологічної свідомості.

Для екологічної свідомості характерні наступні функції:

- Світоглядна – яка виявляється в процесі осмислення людиною себе і природи; їх

взаємовідношення і взаємозумовленність;

- Регулятивна – *постає у виробленні певних механізмів раціонального управління взаємовідносинами суспільства та природи;*

- Пізнавальна – *є формою з'ясування дійсного характеру соціоприродних відносин, причин глобальної екологічної кризи, пошук шляхів для її вирішення в інтересах як самої людини, так і природи;*

- Нормативна – *реалізується в процесі розробки норм раціональної природо перетворюючої діяльності;*

- Прогностична – *у своєму виявленні передбачає можливі негативні наслідки господарської діяльності людини та пошуку засобів їх мінімізації;*

- Виховна – *створює підґрунтя для формування екологічної культури, екологічної відповідальності та екологічної поведінки як окремих індивідів, так і суспільства в цілому.* (дет. див. [4, с. 11]).

Для екологічної свідомості характерні певні особливості, які відрізняють її від інших форм суспільної свідомості. Це:

1. Комплексний характер. Екологічно мисляча людина повинна володіти вмінням не лише усвідомлювати взаємозв'язок окремих явищ природи та наслідків людської природоперетворюючої діяльності, а й прослідковувати, в якому взаємозв'язку вони знаходяться з іншими явищами більш широкої системи, ніж та, яка безпосередньо розглядається.

2. Вміння охоплювати об'єкт відображення та пізнання у всій його різноякісності, гетерогенності.

3. Здатність бачити не тільки найближчі наслідки змін, що здійснюються в природі, але й наслідки більш віддаленого порядку. Бачити не тільки прямі, але й зворотні зв'язки з тим, що відбувається в природі та суспільстві [4, с.108].

Практика свідчить, що природа перебуває в найкращому стані в тих країнах, де екологічна політика влади поєднується з особистим внеском громадян. Ні уряду, ні тим більше природоохоронному відомству не під силу вирішити екологічні проблеми доти, поки справа охорони довкілля не стане одним із пріоритетів в житті більшості громадян. На жаль, поки що значна частина населення України, як свідчать соціологічні дослідження, не проявляє підвищеного інтересу до стану екологічних проблем. В умовах загострення економічної кризи не бачить їх пріоритетності, а якщо і бачить, то не вірить, що громадськість може суттєво вплинути на владу на всіх рівнях у плані їх вирішення, оскільки в державі ще недостатньо розроблений ефективний і прозорий механізм такого впливу. У результаті об'єктивних і суб'єктивних чинників рівень екологічної зрілості наших громадян порівняно з жителями західноєвропейських країн набагато нижчий.

Нашим співвітчизникам в основному характерний наївно-реалістичний чи в кращому випадку буденно-емпіричний рівень екологічної зрілості. І це в умовах планетарної Чорнобильської трагедії, погіршення навіть в умовах економічної стагнації стану повітряного і водного басейнів, всього довкілля. Тому досить актуальною є проблема підвищення ефективності системи екологічної освіти в Україні в плані формування високого рівня екологічної зрілості громадян, що в кінцевому результаті зумовить у них потребу активної участі у вирішенні проблем, пов'язаних із захистом довкілля, бережливого і шанобливого відношення до нього.

Згідно з Концепцією екологічної освіти в Україні передбачено проведення загальної екологічної освіти та виховання. Вона має охопити все населення України, починаючи від дитячого садка і закінчуючи післядипломною екологічною освітою та неформальною екологічною освітою всіх верств населення.

Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтується на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта з одного боку, повинна бути елементом загальної системи освіти, і з іншого боку, виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Ця мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності [2, с.4].

Дошкільна екологічна освіта має бути спрямована на прищеплення любові до Вітчизни та рідного краю, пізнання понять життя і смерті, формування навичок бережливого ставлення до навколишньої живої та неживої природи, прагнення зберегти рослинний і тваринний світ, зробити кращим навколишнє природне середовище.

Шкільна екологічна освіта повинна мати на меті вивчення основ загальної екології, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки біосфери на рівні викладання дисциплін біології, хімії, фізики та географії в середній школі.

Метою екологічної освіти у вищій школі має бути підготовка фахівців вищої кваліфікації (вчителів, викладачів, інженерів, магістрів, кандидатів і докторів наук) для організації суспільного життя і виробництва, проведення наукових досліджень у галузі екології, тобто вирішення повсякденних екологічних завдань і глобальних екологічних проблем. Тут потрібно фундаментально вивчати загальну теоретичну та прикладну екологію (охорону природи, раціональне природокористування та екологічну безпеку біосфери) [1, с.326].

Але на шляху реалізації цієї Концепції неперервної екологічної освіти в країні є ряд проблем, які слід вирішувати в першу чергу. На нашу думку, це такі проблеми:

1. Відсутність стандартів екологічної освіти в Україні.
2. Відсутність різнорівневих програм з дисципліни „Основи екології”.
3. Незабезпеченість екологічних дисциплін навчально-методичними матеріалами.
4. Відсутність центру по поширенню наочних посібників з екології та з інших близьких природничих дисциплін.
5. Недосконалість системи підготовки та перепідготовки викладачів екології різних ступенів екологічної освіти.
6. Недосконалість системи наукових досліджень в галузі екології та підготовки наукових кадрів з екології.

Багато з цих проблем, на нашу думку, можна вирішити найближчим часом і цим поліпшити якість екологічної освіти в Україні, що безсумнівно сприятиме розв'язанню багатьох екологічних проблем в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Запольський А. К. Основи екології / А. К. Запольський, А. І. Салюк. – К. : Вища школа, 2001. – 358 с.
2. Концепція екологічної освіти України. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2001. – 15 с.
3. Крисаченко В. С. Екологічна культура / Валентин Семенович Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
4. Салтовський О. І. Основи соціальної екології : курс лекцій / Олександр Іванович Салтовський. – К. : МАУП. –1997. – 171 с.
5. www.nbuu.gov.ua

Анотація

Л.А.Выговский, Т.В.Выговская

Экологическое воспитание как фактор повышения уровня экологического сознания студенческой молодежи

Рассматривается экологическое воспитание как фактор формирования экологического сознания у студенческой молодежи. У студенческой молодежи выделяются три уровни зрелости экологического сознания: наивно-реалистичный, обыденно-эмпирический и сознательно-теоретический. Анализируются пути формирования экологического сознания у студенческой молодежи в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическое сознание, уровни экологического сознания.

Summary

L.A.Vygovs'kyi, T.V.Vygovs'ka

Ecological Education as a Factor of Increase of Ecological Consciousness Level of Students

Ecological education as a factor of ecological consciousness formation of students is considered. Three levels of maturity of ecological consciousness are distinguished for students: naively-realistic, ordinary-empiric and consciously-theoretical. The ways of forming of ecological consciousness of students during teaching and educational process are analyzed.

Key words: ecological education, ecological consciousness, levels of ecological consciousness.

Дата надходження статті: „18” вересня 2012 р.

УДК [81'243 : 378.14] : 005.342 (045)

О.О.ВОЙТІК,

викладач

(м.Хмельницький)

Сучасні підходи до використання інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах

Стаття присвячена сучасним підходам до використання інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах, допоміжним засобам для покращення вивчення нового лексичного, граматичного та освітнього матеріалу, вихованню студентів у навчальному процесі.

Ключові слова: освіта, інноваційні технології, освітні тенденції, іноземні мови, навчальний процес, інтернет-ресурс, комунікативна культура, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Введення нових наукових технологій у наше розвинене суспільство вже стало стабільною закономірністю, яка стрімко набирає обертів.

Науковий прогрес вже торкнувся майже усіх сфер нашого життя. Не обійшов він науку та освіту. Говорячи про останнє, можна сказати, що новітні технології стали провідною ланкою в освітньому процесі. Це застосування інноваційних методів навчання, впровадження різноманітних методик як провідних вітчизняних, так і закордонних науковців та вчених, а головне поява сучасних освітніх технологій за допомогою яких, кожен викладач чи вчитель має змогу краще навчити та виховати своїх студентів. Використання даних освітніх тенденцій вже стало традицією при викладанні предметів як у вузі, так і школі. Яскравим прикладом цього нововведення є вивчення іноземних мов, шляхом використання інноваційних технологій.

Як вже відомо, вивчення іноземних мов завжди обумовлене появою нових методик, за якими кожна людина може отримати знання та вивчити історію, культуру і традиції країни, мова якої вивчається. Окрім цього, педагог, який навчає, завжди вдається до різних інновацій, щоб донести інформацію до слухача, навчити його оперувати отриманими знаннями, а головне за допомогою навчання, виховати освічену особистість.

Аналіз досліджень і публікацій... На сьогоднішній день впровадження освітніх технологій набуло широкого вжитку. Викладачі різних предметів досить часто звертаються до використання нових методів навчання. Не винятком є впровадження науково-технічного прогресу у вивчення іноземних мов. Розробкою і впровадженням у навчальний процес нових інформаційних технологій активно займаються такі дослідники як Є.І.Дмітрев, С.У.Новиков, Є.С.Полат, Т.А.Поліпова, Л.А.Цветкова та ін. Проте використання допоміжних засобів та методів досі носять експериментальний характер, та не у всіх випадках є ефективними помічниками, які покращують навчальний процес

Формулювання цілей статті... Стаття присвячена використанню інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах, допоміжним засобам для покращення вивчення нового лексичного, граматичного та освітнього матеріалу, вихованню студентів у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу... Освіта належить до найважливіших напрямків державної політики України. Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості.

З огляду на визначені пріоритети, найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Використання новітніх технологій в навчанні дозволяє йти в одну ногу з часом, підвищувати зацікавленість учнів до навчання. Саме тому, актуальним питанням залишається на сьогодні розвиток сучасних освітніх технологій, поширення їх в сучасних освітніх закладах України. Також важливим та актуальним залишається наукове вивчення використання сучасних технологій навчання [2, 6-8].

Національна стратегія визначає основні напрями і шляхи реалізації ідей та положень Національної доктрини розвитку освіти, здійснення реформування освіти впродовж найближчих 10 років у нових соціально-економічних умовах [4].

В останні роки все частіше піднімається питання про застосування нових інформаційних технологій не тільки у середній школі, але й у вищому навчальному закладі. Це стосується не тільки використання нових технічних засобів, насамперед, це застосування нових форм і методів викладання, нового підходу до процесу навчання. Основною метою навчання іноземним мовам є формування і розвиток комунікативної культури студентів, навчання практичному оволодінню іноземною мовою, а головне виховання культури поведінки та мовлення.

На сьогоднішній день значні перетворення в області освіти торкнулися і навчання англійської мови у вузі. Зокрема стали інтенсивно впроваджуватися в навчальний процес нові інформаційні технології, такі як використання Інтернет-ресурсів, що для студента являється основним джерелом для пошуку потрібної інформації. Крім того кожен викладач також активно користується даним ресурсом для підготовки навчального процесу. За останні роки викладачі іноземних мов не профільного спрямування активно використовують мультимедійні засоби: магнітофони та відеоманітофони, навчаючі комп'ютерні програми, фахову періодику; все це базується на використанні комп'ютера. Для студента це легший спосіб для вивчення та запам'ятовування нового матеріалу, крім того за допомогою наочності можна навчити студента культурі поведінки та мовлення, виховати освічену особистість.

Необхідно, щоб кожен викладач зрозумів просту думку: комп'ютер у навчальному процесі – не механічний педагог, чи аналог викладача, а засіб для навчання студентів, що підсилює і розширює можливості його навчальної діяльності. Те, що викладач бажає одержати в результаті використання машини, у неї необхідно запрограмувати [5].

Таким чином, комп'ютер бере на себе ліву частку рутинної роботи викладача, вивільняючи йому час для творчої діяльності, що на сучасному рівні розвитку техніки не може бути віддана комп'ютеру [6].

Ефективність інноваційних засобів навчання і контролю для використання на заняттях по іноземній мові визначається за наступними критеріями:

- вони повинні сприяти підвищенню продуктивності праці й ефективності навчального процесу;
- забезпечувати негайне і постійне підкріплення правильності навчальних дій кожного студента;
- підвищувати зацікавленість, потребу у вивченні мови;
- забезпечувати оперативний зворотний зв'язок і поопераційний контроль дій усіх тих, кого навчають;
- мати можливість швидкого введення відповідей без тривалого їхнього кодування і шифрування;
- носити виховний характер [3, 6].

Як показує практика, з усіх існуючих засобів навчання, комп'ютери щонайкраще „вписуються” у структуру навчального процесу, найбільше повно задовольняють дидактичним вимогам і максимально наближають процес навчання англійської мови до реальних умов. Комп'ютери можуть сприймати нову інформацію, певним чином обробляти її і приймати рішення, можуть запам'ятовувати необхідні дані, відтворювати зображення, що рухаються, контролювати роботу таких технічних засобів навчання, як синтезатори мови, відеомагнітофони, магнітофони. Комп'ютери істотно розширюють можливості викладачів по індивідуалізації навчання й активізації пізнавальної діяльності учнів у навчанні англійської мови, дозволяють максимально адаптувати процес навчання до індивідуальних особливостей учнів [5].

Застосування комп'ютерів на уроках англійської мови значно підвищує інтенсивність навчального процесу. При комп'ютерному навчанні засвоюється набагато більша кількість матеріалу, чим це робилося за той самий час в умовах традиційного навчання. Машина не тільки навчає, але й допомагає правильно розподілити час, виховати в особистості терплячість та уважність. Крім того, матеріал при використанні комп'ютера краще засвоюється [3, 7].

Комп'ютер забезпечує і всебічний контроль навчального процесу. Контроль, як відомо, є невід'ємною частиною навчального процесу і виконує функцію зворотного зв'язку між студентом і викладачем. При використанні комп'ютера для контролю якості знань учнів досягається і велика об'єктивність оцінки. Крім того, комп'ютерний контроль дозволяє значно заощадити навчальний час, тому що здійснюється одночасна перевірка знань всіх учнів. Це дає можливість викладачу приділити більше уваги творчим аспектам роботи з учнями.

Необхідно відзначити, що комп'ютер знімає такий негативний психологічний фактор, як „страх”. Під час традиційних аудиторних занять різні фактори (дефекти вимови, страх припуститися помилки, невміння уголос формулювати свої думки і т.п.) не дозволяють багатьом студентам показати свої реальні знання. Таким чином студент, як правило, не чуває скутості і намагається виявити максимум своїх знань.

Висновки... На закінчення відзначимо, що зміни в структурі освіти є надзвичайно важливою і принциповою вимогою. Вони змінюють як систему освіти, так і систему суспільства. Без такої переорієнтації неможлива оптимізація процесів подальшого національно-культурного розвитку і гуманізації освіти в цілому.

На етапі оптимізації процесу навчання іноземним мовам, завдання викладача полягає в тому, щоб створити умови практичного опанування мови кожним студентом, вибрати такі методи навчання, які б дозволили кожній особистості проявити свою активність і творчість. Завдання викладача – активізація пізнавальної діяльності студента в процесі вивчення іноземної мови.

Сучасні педагогічні технології такі, як навчання у співпраці, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів допомагають реалізувати особово-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів, їх рівня знань.

Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на уроках іноземної мови включають: вивчення та поповнення словникового запасу; відпрацювання вимови; удосконалення діалогічного та монологічного мовлення; покращення писемного мовлення; удосконалення знань з граматики; виховання терплячості та гуманності.

Можливості використання Інтернет-ресурсів величезні. Глобальна мережа Інтернет створює умови для здобуття будь-якої необхідної студентам і викладачам інформації, що знаходиться в будь-якій точці земної кулі: народознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет і журналів, перегляд фільмів іноземними мовами, пошук електронних підручників, можливість спілкування з однолітками-іноземцями.

Масова комп'ютеризація пов'язана з тим, що сучасний комп'ютер є ефективним засобом оптимізації умов розумової праці в будь-якому його прояві. Однак, існує така особливість комп'ютера, яка розкривається лише при використанні його як пристрою для навчання і як помічника у отриманні знань – це те, що він не має емоцій та душі, з ним не можна поспілкуватися. Пристрій може доброзичливо спілкуватися з користувачем і в якісь моменти підтримати його, проте він ніколи не проявить ознак дратівливості і не дасть відчуття, що йому стало нудно. У цьому сенсі вживання комп'ютерів є, можливо, найбільш корисним при індивідуалізації певних аспектів викладання.

Звичайно, викладач повинний приймати активну участь у складанні поурочного планування, що визначає послідовність дій студента в поставленій задачі. Але в реалізації найважливішої психолого-педагогічної функції навчання – пред'явленні та виконанні студентами цілей і задач навчально-пізнавальної діяльності в умовах комп'ютеризації можливий гострий дефіцит безпосереднього спілкування викладача і студента, тут не вистачає живого слова викладача.

Отже, освітній процес потрібно забезпечити новими психолого-педагогічними методиками, які б забезпечували гуманістичну орієнтацію професійної підготовки студентів вузів. Що стосується викладання іноземних мов, то тут слід залучати у навчальний процес всі необхідні ресурси, щоб у результаті отримати освічену та виховану особистість.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вільямс Р. Комп'ютер у школі / Р. Вільямс, К. Марлі. – К. : Вища школа, 2005. – 267 с.
2. Євстратенко С. С. Роль інформаційних технологій в процесі вивчення лексики на уроках англійської мови / С.С. Євстратенко. Випускна робота. – Херсон, 2012. – 31 с.
3. Зимова І. А. Психологічні аспекти навчання говорінню іноземною мовою / І. А. Зимова. – М. : Освіта, 1978. – 245 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.
5. Носенко Є. Л. Застосування ІТ в освіті / Є. Л. Носенко // Іноземні мови в школі. – 2004. – № 6. – С. 9–11.
6. Поліпова Т. А. Упровадження комп'ютерних технологій у викладання іноземної мови / Т. А. Поліпова // Іноземні мови в школі. – 2002. – № 3. – С. 13–14.
7. Цветкова Л. А. Використання комп'ютера при навчанні лексиці в початковій школі / Л. А. Цветкова // Іноземні мови в школі. – 2002. – № 2. – С. 14–15.

Анотація

О.А.Войтик

Современные подходы к использованию инновационных технологий в обучении иностранным языкам в высших учебных заведениях

Статья посвящена современным подходам к использованию инновационных технологий в обучении иностранным языкам в высших учебных заведениях. Вспомогательным средством для улучшения изучения нового лексического, грамматического и образовательного материала, воспитательном процессе путем применения образовательных технологий.

Ключевые слова: образование, инновационные технологии, образовательные тенденции, иностранные языки, учебный процесс, интернет-ресурс, коммуникативная культура, воспитание.

Summary

O.O.Voitik

Current Approaches to the Use of Innovative Technologies in the Teaching of Foreign Languages in Higher Educational Institutions

The article is devoted to the modern approaches to the use of innovative technologies in the teaching of foreign languages in higher educational institutions. Additional means for better learning of new vocabulary, grammar, and educational material, the educational process through the use of educational technology.

Keywords: education, innovation, educational trends, foreign languages, learning process, Internet resource, communicative culture, upbringing.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Удосконалення педагогічної майстерності викладача співу

У статті розкриваються проблеми вдосконалення педагогічної майстерності викладача співу, звертається увага на дотримання викладачем принципів мистецької педагогіки та володіння відповідними методами вокальної роботи.

Ключові слова: педагогічна майстерність, творчість, вокальна інтуїція, викладач співу.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні реалії у вищій музичній освіті України свідчать про зниження рівня педагогічної майстерності викладачів співу. Сутність педагогічного обдарування, компоненти майстерності співака-викладача ще не достатньо висвітлені у вокально-методичній та науковій літературі.

Аналіз досліджень і публікацій... Педагогічна майстерність вчителя традиційно перебуває в центрі уваги наукових досліджень як неоднозначний особистісний соціальний феномен. На думку багатьох учених (І.Беха, І.Зязюна, О.Рудницької, О.Савченко, С.Сисоевої, В.Сластьоніна, О.Щербакової та ін.), суспільство цілеспрямовано ускладнює вимоги до педагогічної майстерності вчителя, вбачаючи в учителі не лише носія окремих педагогічних ідей, але й гармонійно розвинену, соціально активну особистість з конкретно визначеним духовним потенціалом.

Вивчалися такі аспекти, пов'язані з педагогічною майстерністю вчителя, як виховний потенціал та професійна культура вчителя (Г.Тарасенко), зміст музичної компетентності майбутнього вчителя (Т.Совік, С.Барановська, Т.Карпенко), новаційні пошуки в системі сучасної мистецької освіти (Л.Мартинюк). Актуальним є дослідження М.Лазарева про феномен творчості як провідної складової парадигми інноваційної освіти.

У працях сучасних учених І.Зязюна, С.Сисоевої, А.Душного наголошується на необхідності дієво-перетворюючого характеру навчального процесу, на активності особистості як необхідній складовій її творчих здобутків.

Початки вивчення проблеми педагогічної майстерності викладача співу розкривалися відомими вокалістами-методистами минулого сторіччя, а саме: П.Голубевим „Поради молодим педагогам-вокалістам” (1956, 1962, 1983 рр.), В.Багадуровим „Вокальне виховання дітей” (1953), К.Малініною „Вокальне виховання дітей” (1964 р.) та ін.

Дізнатися про методіку постановки голосу можна зі статей та монографій про видатних співаків України: „Народна артистка України: В.Ф.Арканова: уроки майстерності” [2, с.141–144]. „Володимир Ігнатенко. Життєвий та творчий шлях”, автор М.Лагойда, „Вокально-педагогічні принципи Валерія Висоцького”, автор М.Жишкович [8; 5]. Із згаданих праць ми дізнаємося про видатних викладачів академічного співу 20-го сторіччя, про особливості методів та прийомів їх роботи з різними типами голосів, про творчу „атмосферу”, яка панувала в класах. Ці матеріали збагачують вокальну педагогіку, велику цінність несуть висновки, зроблені видатними вокалістами-педагогами на матеріалі власного педагогічного досвіду.

Формулювання цілей статті... Проблема педагогічної майстерності викладача-співака, його творча спрямованість, майстерність поєднання виконавства та педагогічної техніки в класі сольного співу на сьогодні недостатньо представлена у музичній педагогіці, тому є досить актуальною.

Виклад основного матеріалу... Будь-яке мистецтво має свої особливі технічні засоби, без застосування яких неможливе довершене виконання навіть за умов найкращих природних здібностей виконавця. Для того, щоб стати справжнім майстром необхідно досягнути і засвоїти технічні навички, і тільки після цього досягається майстерність і стає доступною творчість. У порівнянні з інструменталістом, котрий вже має готовий, налаштований інструмент, вокаліст не може взяти до рук, роздивитися будову, прослідкувати очима за роботою голосового апарату. Співак може керувати своїм голосом інтуїтивно, слідкуючи за власними відчуттями, які відбуваються у його голосовому апараті. Викладачеві-вокалісту доводиться керувати процесами, не підвладними простому спостереженню – роботою цілого організму. Також інструменталісту не доводиться супроводжувати своє виконання вимовою слів, що є обов'язковим і нелегким мистецтвом для співака. Успіх у подоланні всіх цих відносних труднощів залежить як від учня та його викладача – кожного окремо, так і від їхньої творчої співпраці, від уміння викладача вдало подолати, а учня – відповідно сприйняти і засвоїти необхідні знання та навички [3, с.3-14].

Молоді співаки після закінчення музичних училищ, чи музичних академій за власним бажанням, або за необхідністю йдуть до закладів мистецької освіти працювати викладачами співу. Здебільшого постає перед ними питання – „Співати ми вміємо, але як навчити співати інших не уявляємо”. Молоді співаки починають викладати спів, не озброєні педагогічно технікою. Деякі

вважають, що вона не потрібна, достатньо бути гарним виконавцем, щоб стати успішним викладачем. Якщо ж початківець отримав у стінах навчального закладу деяку методичну підготовку, це не звільняє його від необхідності подальшого самовдосконалення оволодіння педагогічною майстерністю.

Молодий музикант, який відноситься до своїх педагогічних обов'язків з захопленням, почуттям відповідальності, який володіє педагогічним даром (що проявляється перш за все в пошуках найбільш ефективних методах впливу на кожного учня), Ю зможе поступово збагатити комплекс своїх прийомів. Але скільки помилок він зробить при цьому, скільки буде „вікривати Америк!”.

Специфіка педагогічної майстерності викладача співу полягає в тому, що обдарований викладач здатний навчити більшому, чим він сам вміє, а слабкий – меншому. Кожний викладач зобов'язаний досконало володіти своєю спеціальністю. Виховувати співака має тільки той, який сам високопрофесійний музикант, хто любить, відчуває, розуміє музику, хто сам постійно розширює свої знання, хто вдосконалює або підтримує своє володіння інструментом, голосом. Справжній викладач не зводить процес навчання співу до простої передачі власних знань і вмінь від вчителя до учня, використовуючи при цьому метод показу-наслідування. Цей метод демонструє тільки поверхово зовнішній бік виконання, але не дає розуміння та усвідомлення роботи голосового апарату, психіки, емоцій під час співу.

З перших занять викладачеві потрібно викликати довіру в учня, запевнити його у правильності й природності методів розвитку вокальних даних, які він використовує. Для цього буде доречним бесіда про власний творчий шлях, з'ясування причин, які спонукали учня до занять саме співом, наведення прикладів вдалого розвитку вокального таланту на власному творчому шляху викладачем чи з історії вокального мистецтва. Поряд з цим необхідним є пояснення складності та відповідальності співацької професії, окрім комплексу фізичних (вокальних, музичних, сценічних, психо-емоційних та ін.) даних, вона вимагає беззастережної відданості справі, жертвовності, підкорення усього життя цій меті, величезної працездатності, цілеспрямованості та сили волі. Аксиомою є доброзичлива обстановка на уроці, атмосфера взаємоповаги і довіри як першоджерела будь-якого виховного, а надто – творчого процесу. Перебільшену оцінку своєї значущості, зверхнє ставлення до учня частіше всього можна помітити не в істинних музикантів (і загалом діячів культури).

Взаємостосунки вчителя та учня можуть набувати різних відтінків. Розглянемо найбільш поширені (не забуваючи, що будь-яка типологія спрощує життя і дає лише зручну схему для вивчення питання).

Авторитарна педагогіка – заснована, безумовно, на визнанні непохитного авторитету вчителя. Учень приймає зауваження викладача без пояснень і доведень. Авторитарна педагогіка в крайніх її проявах принижує учня, знижуючи результати навчання, тому що засвоєння матеріалу відбувається пасивно, душевні сили учня не задіяні. Про виховний вплив такого навчання не може бути мови. Більш того, авторитарна педагогіка призводить до занепаду мистецтва самого викладача: йому не має потреби шукати прийоми, які збагачують процес навчання, роблять його цікавим і захоплюючим: йому не доводиться очікувати від учня непокори, виходячи з цього він втрачає стимули для шліфування своїх методів. Це – прямий шлях до шаблону, безликому підходу до учня, деградації.

Антиподом авторитарної педагогіки є „вільна” (її називають ще ліберальною) педагогіка. Її гасло – «самовиявлення» учня, нічим не обмежений і не спрямований розвиток особистості. Трапляється, окремі викладачі переймаються, головним чином, розвитком сильних сторін учня, і в той же час не приділяють уваги для розвитку більш слабких його сторін. У результаті, швидкі успіхи учня підвищують репутацію викладача, але учень росте обмеженим музикантом і стає в подальшому неповноцінним співаком.

Третій шлях, не є компромісним чи проміжним між двома першими, не є їх синтезом. Це в основі своїй є принципово іншим шляхом, сутність якого можна визначити як цілеспрямоване індивідуальне виховання. Його характеризує впевнена, свідомо цілеспрямованість діяльності викладача, активне керівництво розвитком учня для досягнення поставленої мети.

Кожний учень йде до своєї мети своїм особливим шляхом, зумовленим його характером, його здібностями, його індивідуальним сприйняттям музики. Викладач, який би досвідчений не був, як би досконало не знав своїх учнів, не може передбачити усіх деталей особливості розвитку кожного з них. Про все це можна дізнатися лише в процесі творчої діяльності, завдяки постійному контакту, спілкуванню з учнем. Шлях молодого співака гнучкий та складний. Викладач разом з учнем має пройти цей шлях, спостерігаючи, вивчаючи, інколи непомітно спрямовуючи його на правильні дії, а інколи і енергійно втручаючись у процес. Викладач не боїться вносити зміни та поправки у свої плани. Викладач приймає знахідки учня, доводить до усвідомлення ним права на

сумісну роботу над музичним твором, що забезпечує дійсна, а не фіктивна активність учня. „Шлях відкриттів” сприяє вихованню самостійності учня, прояву його ініціативи.

Виховний потенціал учителя на уроках вокалу має першочергове значення. За Г.Тарасенко виховний потенціал вчителя – це культурно-енергетична характеристика виховного поля педагога, яка репрезентує культуротворчі можливості вчителя в межах реалізації педагогічних функцій. Не можливо обійти й важливість професійної культури вчителя. Професійна культура вчителя – це складне інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості педагога, яке зароджується в системі ставлень до природи і соціального середовища, визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну концепцію життєвих прагнень і позицій. Розвинена професійна культура є гарантом виправдання соціальних сподівань, – лише завдяки їй учитель може здійснити той тип діяльності, якого потребує від нього суспільство [8, с.30-32].

В.Антонюк слушно зауважує, що в сучасній вокальній педагогіці давно існує проблема мовленнєвої культури вокалістів. Зазначені проблеми мають функціональну специфіку, засновану на синтезі моделюючих систем побутового, спеціального і художнього мовлення. Автор зазначає, що викладачеві з фаху важливо зацікавити майбутніх співаків розширенням кола їх професійного спілкування з представниками інших країн, спонукати до вивчення репертуару мовами оригіналу, пробудити в них інтерес до національного стилю, етнічних традицій, – з метою точнішої інтерпретації композиторського задуму, правдивого втілення художніх образів. А критерієм істини має бути високе мистецтво співу. В.Антонюк приходить висновку, що мовленнєва культура вокалістів – комунікативний феномен, спрямований на створення необхідних професійних рис індивідуальності майбутніх співаків через семантику мовлення, – метасистему, яка моделює самобутню стратегію вокально-педагогічної творчості [1, с.12-13].

Для більш повного розв'язання цієї проблеми слухним буде вказати перелік духовних цінностей, якими має володіти майбутній викладач мистецьких дисциплін. Це такі цінності, як вихованість, толерантність, вміння зрозуміти іншу думку, гарні манери, орієнтація на саморозвиток творчої індивідуальності вчителя.

На нашу думку, викладач співу має володіти особливим хистом, назовемо його „вокальною інтуїцією”, що означає правильне перенесення відчуттів учня під час співу на вчителя, зумовленість відповідна відчуттям використання сукупності прийомів та методів на уроці (точність висловлювання вчителя, доступність та зрозумілість у поясненні набуття вокальних навичок, цілеспрямованість вимог на уроці індивідуально до кожного учня, добір вокально-педагогічного репертуару, комплексу розівок), якісна прогнозованість розвитку голосу на шляху вдосконалення його природи.

Працювати рекомендується виключно з добрим настроєм як викладачеві так і учневі. Розспівування та виконуваний репертуар мають приносити задоволення та радість, як під час виконання творів у класі так і на сцені. Деякі висловлять думку, що мова йде про використання основного принципу педагогіки – індивідуального підходу. Але де в чому можна й не погодитись, можна на „відмінно” закінчити навчання в академії чи училищі, досконало знати всі методичні вокальні терміни, методи прийоми побудови співацького голосу, але під час використання цих знань на практиці з учнями зайти в „глухий кут”. Тут особливу роль має відіграти володіння „вокальною інтуїцією”, чого не вистачає молодим педагогам-вокалістам.

У вокальній педагогіці існує поняття – „вокально-педагогічний слух” – це здатність гарно відчувати і правильно уявляти собі діяльність різних частин голосоутворювального апарату: дихальної системи, гортані, резонаторів у процесі співу. Вокально-педагогічний слух має вирішальне значення у вокальному вихованні, стає зрозумілим, наскільки в педагогічному процесі важливе налаштоване вухо педагога до правильного сприймання вікових та типових (ліричне сопрано, драматичний баритон і т.д.) особливостей звучання голосу.

Щодо останніх наукових розвідок у галузі формування вокально-слухових навичок доцільним буде навести визначення поняття „вокального слуху” та „вокально-слухових навичок” О.Маруфенко, а саме: „Вокальний слух – це здатність педагога володіти системою усвідомлених, цілеспрямованих, взаємопов'язаних розумових і практичних дій, які дозволяють йому успішно виконувати діагностичні, прогностичні та коригувальні функції в процесі вокально-педагогічної діяльності” [7, с.12]. „Вокально-слухові навички – автоматизовані дії з аналізу та корекції процесу голосоутворення з контролем за роботою окремих складових як власного, так і дитячого співацького апарату”. Тобто, вокальний педагог, який сам добре володіє вокально-слуховими навичками здатний сформувати такі у свого вихованця за рахунок спонукання останнього до постійного аналізу та контролю власного звучання.

Ще одним незамінним критерієм педагогічної майстерності викладача-вокаліста є творчий потенціал учителя. Викладач співу має бути творчою особистістю, щоб досягнути позитивних результатів. М.Лазарев зауважує у статті „Творчість як родова властивість людини і основа

педагогічної діяльності”, що однією з причин недостатнього професіоналізму викладачів сучасної школи є низький творчий потенціал багатьох викладачів. Автор підкреслює, що творчість – найскладніше й утаємничене явище людського життя, творчість за своєю природою безкорислива і несумісна з егоїзмом. Найважливіші види і результати творчості – відкриття і винахід. Відкриття встановлює раніше не відомі науці об'єктивні закономірності, явища, властивості, ефекти, вносить докорінні зміни до існуючих наукових знань. Для творчої особистості характерні принаймні дві істотні риси: спрямованість на створення соціально значущих результатів та індивідуальний стиль діяльності. Справжній творчості властива не тільки новизна засобів і продукту, але їх гуманність та прогресивність [5, с. 95-96].

Успіх творчого розвитку майбутніх педагогів-музикантів значною мірою залежить від того, наскільки глибоко викладач усвідомлює індивідуальні особливості студентів і вміє відповідно добирати методи і прийоми роботи з ними. Викладач мусить всіляко підтримувати навіть найменші початки специфічного, характерного саме для цього учня реагування на художні явища. Йдеться не тільки про естетичні смаки, ті чи інші художні уподобання, а й особливості відгуку на них. Завдання педагога – усвідомити індивідуальні властивості учня, об'єктивно їх оцінити, визначити шляхи необхідних дій з метою активізації творчої діяльності. Індивідуальність – одна з найважливіших ознак творчості.

Висновки... Отже, показниками педагогічної майстерності викладача-вокаліста є не тільки володіння теоретичними знаннями (історії вокального мистецтва, особливостей голосу, будови голосового апарату), а й володіння розвиненими професіональними якостями (відчуттям „вокальної інтуїції”, вокально-педагогічний слух, вмінням визначити вокальні задатки учня, вбачати перспективу розвитку його співацького голосу, володіти мовленнєвою культурою), володіти низкою методів для формування співацького голосу, бути творчою особистістю та використовувати принцип цілеспрямованого індивідуального виховання під час занять співом.

Істинним та глибоким критерієм оцінки діяльності викладача-вокаліста, як і будь-якого викладача музиканта, слугує його внесок у музичну культуру країни – музична діяльність на мистецькій ниві його учнів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Антонюк В. Г. Проблеми мовленнєвої культури вокалістів / Валентина Геніївна Антонюк // Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін : матер. всеук. від. наук.-прак. конф. (7-9 квіт.). – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 12–13.
2. Гордеева Є. С. Народна артистка України: В. Ф. Арканова: уроки майстерності / Є. С. Гордеева // Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали міжн. наук. конф. (22-23 лист.). – Харків : ХДАК, 2007. – С. 141–144.
3. Жишківич М. А. Основи вокально-педагогічних навиків: методичні поради для студентів вокальних ф-тів вищ. навч. закл. культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації / Мирослава Жишківич. – Львів : Львів. держ. музична акад. ім. М.В. Лисенка, 2007. – 44 с.
4. Жишківич М.А. Вокально-педагогічні принципи Валерія Висоцького: методичні рекомендації для студентів вищ. навч. закл. культури і мистецтв / Мирослава Жишківич. – К. : Держ. метод. кабінет навч. закл. культури і мистецтв, 2004. – 40 с.
5. Лазарев М.О. Творчість як родова властивість людини і основа педагогічної діяльності / М.О.Лазарев // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук.журнал. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка. – 2011. – С. 93-97.
6. Лагойда М. Володимир Ігнатенко. Життєвий та творчий шлях / Мирослава Лагойда. – Львів : НВФ Українські технології, 2003. – 152 с.
7. Маруфенко О. В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання музики” / Маруфенко О. В. – К., 2006. – 20 с.
8. Тарасенко Г. Виховний потенціал учителя в контексті його професійної культури / Галина Тарасенко // Збірник наук. праць. Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. – Вип. 15. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2008. – С. 30–32.

Анотація

Л.М.Гавриленко

Проблеми усвоєння педагогічного мастерства преподавателя пения

В статье раскрываются проблемы усвоения педагогического мастерства преподавателя пения, обращается внимание на придерживание преподавателем принципов педагогики искусств и овладение соответствующими методами вокальной работы.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, творчество, вокальная интуиция, преподаватель пения.

Summary

L.M.Gavrylenko

The Problems of Pedagogical Mastery Improvement of a Teacher of Singing

The problems of pedagogical mastery improvement of a teacher of singing are revealed in the article, attention is paid to following by a teacher principles of pedagogics of arts, and mastery of the corresponding methods of vocal work.

Keywords: pedagogical mastery, creation, vocal intuition, teacher of singing.

Дата надходження статті: „21” серпня 2012 р.

УДК 37.02:378.2.007.2 (045)

О.М.ГАЛУС,

доктор педагогічних наук, професор

(м.Хмельницький)

До проблем моніторингового дослідження особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст”

В статті розглядаються особливості дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст” на основі моніторингових можливостей.

Ключові слова: моніторинг, дидактична адаптація, старший підлітковий та ранній юнацький вік.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах реформування вищої освіти України, її інтеграції у європейський науковий і культурно-освітній простір важливими постають питання якісної професійної підготовки фахівців, конкурентноздатних на ринку праці. У професійній підготовці майбутніх учителів великого значення набувають питання їх дидактичної підготовки. Дослідження учених свідчать про те, що результативність дидактичної підготовки фахівців залежить від того, як успішно проходить процес їх дидактичної адаптації. Дидактична адаптація особистості – складний процес, що пов'язаний з особливостями пристосування особистості до нової системи навчання в умовах меншого зовнішнього (педагогічного) контролю за засвоєнням набагато більшого обсягу знань у порівнянні зі школою, з посиленням самостійної підготовки тощо. Пристосування студентів першого курсу до нової системи організації й контролю навчання залежить від того, наскільки успішно вони зуміють адаптуватися до змін в умовах і незвичної методики організації й контролю результатів навчання у ВНЗ. Дидактична адаптація студентів потребує цілеспрямованого моніторингового дослідження, який передбачає комплекс наукових, технологічних, організаційних та інших засобів, що забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку адаптаційних процесів.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми дидактичної адаптації студентів ВНЗ досліджуються вітчизняними та зарубіжними ученими (Д.Андреева [1], Н.Добринін [2], М.Дьяченко, Л.Кандилович [3], О.Мороз [6], А.Новодворскіс [7], В.Семиченко [12] та ін.). Моніторингові педагогічні дослідження проводили В.Беспалько, А.Дахін, Г.Єльнікова [4], В.Кальней, А.Майоров, С.Подмазін, С.Шишов та ін.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розкриття особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст” на основі моніторингових можливостей.

Виклад основного матеріалу... Відповідно до Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженого постановою КМ України від 20.01.1998 року № 65 (65-98-п), “молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності” [10].

Навчання осіб за даним освітньо-кваліфікаційним рівнем здійснюється у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (у нашому випадку педагогічних училищах, коледжах), або у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, якщо у їх складі є вищі навчальні заклади I (II) рівня акредитації або відповідний структурний підрозділ. У Хмельницькій гуманітарно-

педагогічній академії здійснюється чотирьох-ступенева підготовка фахівців початкової ланки освіти за напрямом 0101 „Педагогічна освіта” зі спеціальностей „Дошкільна освіта”, „Початкова освіта”, „Педагогіка і методика середньої освіти. Музика”. Випускник закладу, який здобув освітньо-кваліфікаційний рівень „молодший спеціаліст” (тривалість навчання 4 роки), може продовжити навчання зі спорідненої спеціальності за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” (2 роки), „магістр” (1 рік) в академії.

Йдеться мова про студентів віком 15-19 років. Тому важливо враховувати особливості психофізіологічного розвитку особистості у старшому підлітковому та ранньому юнацькому віці. Цей вік володіє рядом особливостей і, насамперед, соціально визнана самостійність, однак не завжди підкріплена самостійністю фактичною. В особистому відношенні це вік більш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру і головне – оволодіння комплексом ролей дорослої людини, включаючи громадські, суспільні, політичні, професійні, трудові. Аналіз психолого-педагогічних досліджень вчених свідчить про проходження складних психофізіологічних, поведінкових, мотиваційних процесів у старшому підлітковому і ранньому юнацькому віці [8].

Старший підлітковий вік (15 років) – першокурсники на освітньо кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст”, як в цілому підлітковий вік, характеризується бурхливим і нерівномірним ростом і розвитком організму, коли проходить інтенсивний ріст тіла, удосконалюється мускульний апарат, іде процес окостеніння скелету. Невідповідність, нерівномірність розвитку серця і судин, а також посилена діяльність залоз внутрішньої секреції часто приводять до деяких часових розладів кровообігу, підвищенню кров'яного тиску, напрузі серцевої діяльності у старших підлітків, а також до підвищення їх збудливості, що може проявлятися у роздратованості, швидкій втомлюваності, головокружінні та серцебитті. Нервова система ще не завжди здатна витримувати сильні або тривало діючі подразники і під впливом них часто переходить в стан гальмування або, навпаки, сильного збудження.

Навчальна діяльність забезпечується розвитком первинних і вторинних властивостей індивідуальної організації. Підвищується сила нервової системи відносно процесів збудження і гальмування в період до 18 років. У старшому підлітковому періоді (15 років) і ранньому юнацькому (16 років) спостерігається прискорений і односпрямований ріст уваги, особливо її стійкості. Динаміка продуктивності окремих видів пам'яті носить коливальний, криволінійний характер. При цьому найвищий рівень продуктивності вербальної пам'яті досягається в 16 років [11]. Зростає концентрація уваги, обсяг пам'яті, логізація навчального матеріалу, завершується формування абстрактно-логічного мислення.

У старших підлітків розвиваються навички наукового мислення, завдяки яким вони розмірковують про минуле, сьогоденне і майбутнє, висувають гіпотези, передбачення, будують прогнози. Появляється тяжіння та захоплення загальними науковими теоріями, формулами тощо. Схильність до теоретизування становиться, як відомо, віковою особливістю. Створюються власні теорії життя, політики, філософії, формули щастя і кохання. Особливість ранньої юнацької психіки, що пов'язана з формально-операційним мисленням, – зміна відносин категорій можливості і діяльності. Освоєння логічного мислення неминує породжує інтелектуальне експериментування, своєрідну гру в поняття, формули тощо. Звідси максималізм суджень, своєрідний егоцентризм юнацького мислення: асимілюючи весь оточуючий світ в свої універсальні теорії, юнак, за словами Ж.Піаже, веде себе так, ніби світ повинен був підкорятися системам, а не системи дійсності [9].

У *ранньому юнацькому віці* (16 років) виникає проблема вибору життєвих цінностей. Юність прагне до формування внутрішньої позиції по відношенню до себе („Хто я?”, „Яким я повинен бути?”), по відношенню до інших людей. А також до моральних цінностей. Саме в юності людина свідомо відпрацьовує своє місце серед категорій добра і зла. „Честь”, „гідність”, „право”, „обов'язок” та ін. характеризуючі особистість категорії гостро хвилюють людину в юності. У цей період людина розширює діапазон добра і зла до граничних меж і випробовує свій розум і свою душу в діапазоні від прекрасного, піднесеного, доброго до жахливого, низького, злого. Формується самосвідомість, тобто уявлення про себе самого, самооцінювання своєї зовнішності, розумових, моральних, вольових якостей. Посилюється вольова регуляція. Одним із важливих моментів є продовження розвитку самосвідомості, самооцінки; виникає інтерес до себе, до якостей своєї особистості, потреба порівнювати себе з іншими, оцінювати себе, розібратися в своїх почуттях і переживаннях.

Формується власний світогляд як цілісна система поглядів, знань, переконань, своєї життєвої філософії. Якою б пристрасною не була спрямованість юності на пошук свого місця в світі, наскільки не була б вона інтелектуально готовою до осмислення всього існуючого, багато чого вона не знає – ще немає досвіду реального практичного і духовного життя серед близьких та інших людей. Крім того, саме в юності по-справжньому пробуджується дане природою прагнення до

іншої статі. Вступивши в юність підлітком, молода людина завершує цей період справжньою дорослістю, коли вона дійсно самостійно визначає для себе свою долю: шлях свого духовного розвитку і земного існування. Вона планує своє місце серед людей, свою діяльність, свій спосіб життя. У той же час віковий період юності може нічого не дати людині в плані розвитку здатності до рефлексії і духовності. Проживши цей період, людина може залишатися в психологічному статусі підлітка.

В юності загострюється потреба в усамітненні, прагнення відмежовувати свій унікальний світ від вторгнення сторонніх і близьких людей для того, щоб через рефлексії зміцнити почуття особистості, зберегти свою індивідуальність, реалізувати свої вимоги на визнання. Уособлення як засіб утримання дистанції при взаємодії з іншими дозволяє молодій людині „зберегти своє обличчя” на емоційному і раціональному рівні спілкування. Спостерігається прагнення до утвердження своєї незалежності, оригінальності на фоні відсутності справжньої самостійності. З іншого боку, відбувається підвладнення впливу ровесників, підвищене навіювання і конформізм по відношенню до ровесників. Орієнтація на спілкування з ровесниками часто проявляється в боязні бути відкинутим ровесниками. Емоційне благополуччя першокурника все більше починає залежати від того місця, яке він посідає в колективі, починає визначатися перш за все ставленням і оцінками товаришів. Появляється тенденція групування, що обумовлює схильність до утворення групувань, „братств”, готовність безоглядно слідувати за лідером.

Юність розвиває у собі рефлексивні здібності. Розвинута рефлексія дає можливість для витонченої почуттєвості у власні переживання, спонукання, взаємодіючі мотиви і одночасно – холодного аналізу і співвіднесення інтимного з нормативним. Рефлексії виводять молоду людину за межі її внутрішнього світу і дозволяють зайняти позицію в цьому світі. Саме в цьому віці людина або звертається до морального цинізму, або починає свідомо прагнути до духовного росту, до побудови життя на основі поняття традиційних і нових моральних орієнтацій. Підвищена критичність по відношенню до дорослих, гостра реакція на спроби оточуючих применшити гідність та принизити їх дорослість, недооцінити правові можливості є причинами частих конфліктів у цьому віці.

Найбільш високими темпами розвивається особистість першокурника, що характеризується двома протилежними тенденціями: з одного боку, встановлюються все більш тісні міжіндивідуальні контакти, посилюється орієнтація на групу, з іншого боку, проходить ріст самостійності, ускладнення внутрішнього світу і формування особистісних властивостей. Появляється вміння самостійно розбиратися у важкорозв'язуваних питаннях. Кризи деяких першокурників пов'язані з виникаючими новоутвореннями, серед яких центральне місце посідають „почуття дорослості” і виникнення нового рівня самосвідомості. Характерна особливість першокурника проявляється у загостреному прагненні утвердити себе в суспільстві, добитися від дорослих визнання своїх прав і можливостей.

Криза старшого підліткового та раннього юнацького віку проходить значно легше, якщо у ньому в цей період виникають відносно постійні особистісні інтереси або які-небудь інші стійкі мотиви поведінки. Особистісні інтереси на відміну від епізодичних характеризуються своєю „ненасиченістю”: чим більше вони задовольняються, тим більш стійкими і напруженими стають. Такими, наприклад, є пізнавальні інтереси, естетичні тощо. Задоволення таких інтересів пов'язане з постановкою все нових цілей. Наявність у першокурника стійких особистісних інтересів робить його цілеспрямованим, внутрішньо більш зібраним і організованим.

Основою для адекватного професійного вибору є формування пізнавальних інтересів і професійної спрямованості особистості. У віці 16-17 років посилюється інтеграція інтересів і в той же час їх диференційованість у відповідності зі статтю, має місце об'єднання пізнавальних і професійних інтересів, посилюються взаємозв'язки інтересів з індивідуально-психологічними властивостями. На 3-4 курсах першого освітньо-кваліфікаційного рівня – етапі початкової професіоналізації відбувається звуження пізнавальних інтересів, що визначається сформованою професійною спрямованістю і вибором професії (Головей Л.А., 1996). Інтереси, які досягли високого рівня розвитку, представляють собою основу для формування професійної спрямованості особистості і адекватного, зрілого професійного вибору. Професійна спрямованість опирається на індивідуально-психологічні особливості, систему потенціалів особистості і має достатньо виражену статеву специфіку: у юнаків частіше зустрічається технічна спрямованість, у дівчат – соціальна і художня.

Власне вибір професії – практичне прийняття рішення, включає два головних компоненти: визначення рівня кваліфікації майбутньої праці, обсягу і тривалості необхідної підготовки до неї, тобто вибір конкретної спеціальності. Однак, за даними соціологів, орієнтація на вступ до ВНЗ формується раніше, ніж дозріває вибір конкретної спеціальності [5].

Окрім інтересів, здібностей і ціннісних орієнтацій, важливу роль в прийнятті рішення відіграє оцінка своїх об'єктивних можливостей – матеріальних умов сім'ї, рівня навчальної підготовки, стану здоров'я тощо. Важливими психологічними передумовами успішного професійного самовизначення є сформований інтелектуальний потенціал, адекватна самооцінка, емоційна зрілість і саморегуляція особистості.

Як було зазначено вище, процес професійної адаптації досить складний. Увага вчених до професійної адаптації як фізіологічного, соціального, діяльнісного, міжособистісного, психологічного явища не випадкова, тому що управління процесом включення індивіда в нове соціальне середовище можливе лише у тому випадку, коли пізнана сутність цього процесу, особливості його проходження відбуваються в різних умовах.

Вивчення проблем дидактичної адаптації студента до умов педагогічного ВНЗ дуже важливе для наукового визначення чинників ефективної підготовки майбутнього вчителя, вироблення позитивного ставлення до майбутньої діяльності, заглибленість обраною професією, що сприяє підвищенню успішності. Рівень академічної успішності нами розглядається як синтетичний показник успішної дидактичної адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ.

Відомо, що *навчально-виховний процес* у ВНЗ різко відрізняється від шкільного за формами, методами, засобами і організацією навчального процесу. Вчорашній випускник школи переходить на новий режим, який потребує високої самовіддачі і самоорганізованості при різкому обмеженні контрольних і стимулюючих зовнішніх чинників і значному збільшенні обсягу самостійної навчальної роботи.

Новизна дидактичної обстановки багато в чому знецінює набуті в школі способи засвоєння навчального матеріалу. Спроби компенсувати це старанністю не завжди приводить до успіху. Проходить немало часу, поки студент виробить прийоми самостійної роботи, адекватні вузівським методам навчання.

Як показали дослідження, проведені на окремих факультетах, при порівнянні ставлення студентів до шкільної і вузівської форм навчання можна відмітити пріоритет, який надавали студенти вузівській формі навчання в порівнянні зі шкільною (79,2% проти 19,8%). Це відбувається тому, що за словами студентів, „навчатися у ВНЗ цікавіше, крім того, ВНЗ розвиває самостійність, дозволяє найбільш повніше і змістовніше використовувати час, у ВНЗ вища якість викладання, а головне – бачиш перед собою мету”. Середня школа, на жаль, не достатньо розвиває в учнів пізнавальний теоретичний інтерес, не прищеплює їм внутрішнього прагнення до глибокого вивчення дисциплін. Лише у ВНЗ досліджувані предмети розкриваються перед студентами як наука. Проте шкільна форма навчання має свої переваги: „... у школі більше пояснюють незрозуміле, систематично займаються; витрачають менше часу на складання дисциплін, а головне – постійно контролюють підготовку до занять”.

Студенти першого курсу відчують значні труднощі, *пов'язані з переходом на вузівські форми навчання*. Причому в якості основної причини, яка викликає труднощі, студенти називають *необхідність організувати самостійне навчання*. Привчені до щоденної опіки і контролю в школі, деякі першокурсники не вміють приймати елементарні рішення. У них недостатньо виховані навички самоосвіти і самовиховання. На великий обсяг самостійної роботи вказали студенти педагогічних спеціальностей – 28,6%, гуманітарних – 27,9%. Існує залежність між успішністю студентів та їх спроможністю організувати самостійну навчальну роботу та подолати труднощі, які пов'язані з великими її обсягами: а) навчаються на “відмінно” – 24,8% студентів відчують труднощі, пов'язані з великим обсягом самостійної роботи; б) на “добре” – 26,8% студентів; в) на „задовільно” – 32,0%.

Перехід на нові форми навчання викликає труднощі у більшості студентів. Однак сприйняття і оцінка ефективності різних форм навчання – лекцій, лабораторних робіт, практикумів, контрольних робіт, семінарських занять, колоквиумів, самостійної (індивідуальної) роботи студентів, курсових робіт – у кожного студента індивідуальні і залежать від багатьох причин. У ВНЗ змінюється спосіб подачі навчального матеріалу (він зводиться до читання лекцій і до вказівки літератури, яку необхідно вивчити самостійно) і спосіб перевірки засвоєння (заліки, іспити наприкінці семестру). Але, незважаючи на це, проведене опитування дозволило виявити певну тенденцію у зміні ставлення студентів до форм навчальної роботи: з підвищенням курсу погіршується ставлення до тих форм навчальної роботи, які є близькими до шкільних (контрольні роботи, опитування на семінарах, практичних заняттях), і поліпшується ставлення студентів до традиційно вузівських форм навчальної роботи (курсів роботи, лабораторні роботи тощо).

Відповідно до вказаних вище досліджень, близько 64% студентів перших та других курсів відчували труднощі, пов'язані з переходом на вузівські форми навчання (49,% за даними А.Новодворскіса, 45,7% – Д.Андреевої). Перехід на нові форми навчання є найбільш відчутним для студентів першого курсу (перехідні труднощі відчули 73% опитаних студентів). З

підвищенням курсу студенти пристосовуються до нових форм навчання, однак перехідні труднощі виявляються досить відчутними, що їх усвідомлюють на другому курсі 55,5% студентів і на третьому – 53,5%.

У науковій психолого-педагогічній літературі вказується на дидактичний бар'єр як чинник, що негативно впливає на успішність студентів-першокурсників. Зокрема А.Новодворскіс зазначав: „Такий дидактичний бар'єр створює нові умови роботи, відмінні від умов, до яких учні звикли в середній школі. З перших же днів свого перебування у вузі студент стикається з новою структурою навчального закладу... з новою системою навчання, новою методикою і новими вимогами... Позначається відсутність у студентів навичок самостійної ритмічної роботи” [7]. Успішність подолання дидактичного бар'єру в процесі адаптації буде визначатися тим, як ставляться до навчання студенти, як вони оцінюють його якість.

Однією з головних причин, що визначають ставлення студентів до навчання, є оцінка його якості: 49,5% опитаних назвали якість хорошою, 34,6% – задовільною, 4,6% – поганою, 11,3% – не визначилися. Ця оцінка пов'язана з цілим рядом показників. Так, більше половини студентів-юнаків (52,3%) вважають якість навчання у ВНЗ хорошою, а частка студентів-дівчат, що дали таку ж оцінку навчанню, на 10% нижча. Дівчата схильні до більш критичної оцінки, у результаті чого дві жіночі групи, що дали хорошу і задовільну оцінку якості навчання, виявилися чисельно рівними. Вплив статі студентів на оцінку якості навчання у ВНЗ можна продемонструвати такими даними: а) хороша оцінка якості: юнаки – 52,3%, дівчата – 41,7%; б) задовільна: юнаки – 32,7%, дівчата – 42,2%; в) незадовільна: юнаки – 3,7%, дівчата – 5,6%; г) не визначилися: юнаки – 11,3%, дівчата – 10,5%.

З кожним роком перебування у ВНЗ студенти стають усе більш вимогливішими до якості навчання:

1 курс: хороша оцінка якості навчання – 61,3% студентів, задовільна – 23,1%, незадовільна – 2,3%, не визначились 13,3%;

2 курс: хороша – 54,3% студентів, задовільна – 34,7%, незадовільна – 4,4%, не визначились – 6,6%;

3 курс: хороша – 47,4% студентів, задовільна – 41,2%, незадовільна – 4,1%, не визначилися – 6,4%;

4 курс: хороша – 41,3% студентів, задовільна – 39,8%, незадовільна – 9,7%, не визначилися – 9,2%.

Як видно з даних, частка студентів, що вважають якість навчання хорошою, до четвертого курсу знижується на 20% у порівнянні з першим курсом, а відсоток тих, хто назвав навчання незадовільним, навпаки, зростає більше, ніж в чотири рази.

У процесі навчання студентам нерідко приходиться зіштовхуватися з різноманітними проблемами і труднощами, які часом залежать від матеріального становища студентів і їх спроможності у придбанні всього необхідного для успішного навчання. Найпоширенішою проблемою, з якою 47,5% опитаних стикаються постійно, є *недолік навчальної літератури*: більше половини – 68,5% студентів вказують на постійну нестачу літератури, ніколи не відчувають нестачі навчальної літератури лише 7,3% студентів. При цьому дефіцит літератури зберігається протягом всього навчання практично без змін. Дівчат проблема з літературою турбує вдвічі частіше, ніж юнаків.

На другому місці за частотою повторюваності постає суб'єктивний чинник *“небажання регулярно (систематично) навчатися протягом семестру”*. Сталість даної проблеми відзначив кожен четвертий студент, а періодично небажання регулярно навчатися відчувають 55,2% опитаних. Студентки більш організовані і дисципліновані, але у їхньому середовищі частка постійного небажання регулярно навчатися вища, ніж частка тих, хто цього стану практично не відчуває. Серед небажаючих регулярно навчатися протягом семестру 17,9% студентів.

У цілому в студентів ставлення до навчання не змінюється від курсу до курсу. Так, здатність до регулярних занять протягом року зберігають 21,1% першокурсників і 20,8% студентів четвертих курсів. Між успішністю та постійним небажанням навчатися виявлена досить висока кореляція: навчаються на „5” – 14,3% студентів, які постійно не бажають навчатися; на „4”-„5” – 20,3%; на „3”-„4” – 31,2%; на „3” – 58,8%. Більшість студентів, чия успішність не піднімається вище задовільної оцінки, як правило, не виявляють інтересу до самого процесу навчання і не розраховують на стипендію.

Кожному п'ятому студентові постійно *бракує часу для підготовки занять*. Стільки ж студентів, навпаки, не відчувають дефіциту часу. Частка в усьому встигаючих студентів серед дівчат і юнаків приблизно однакова. Однак частка тих, хто постійно відчуває недолік часу для занять серед юнаків на 5-6% вища, ніж серед дівчат. Брак часу на підготовку до занять розцінюється як невміння добре планувати свій час. Для 53,4% першокурсників у першому

семестрі ця проблема постає досить гостро, хоча у майбутньому при допомозі викладачів та кураторів в цілому вона розв'язується.

На невміння правильно організувати свою роботу вказали близько 32,5% студентів. Студенти 1-4 курсів по-різному оцінили проблему раціональної організації своєї роботи: 1 курс – 40,1%, 2 курс – 31,3%, 3 курс – 20,4%, 4 курс – 28,5%. У більшості вміння правильно розпоряджатися часом для занять пов'язане із загальною успішністю студентів: навчаються на „5” – 24,6% студентів, які ніколи не відчувають нестачі часу для підготовки занять; на „4”-„5” – 23,4%; на „3”-„4” – 18,1%; на „3” – 16,3%.

Однак навіть серед відмінників кожний п'ятий респондент поскаржився на постійний дефіцит часу, а ще 55,6% студентів, що навчаються на „відмінно”, відчувають періодично труднощі через недолік часу. В процесі дослідження причин дидактичної дезадаптованості студентів 1-2 курсів виявлено зв'язок між умінням планувати навчальний час та оцінкою студентського життя в цілому. Студенти, які вдало планують свій навчальний час, 67,5% подобається їхнє сьогодишнє життя, у той час як у групі, що не вміють це робити, частка задоволених студентським життям знижується до 45,5%. З погляду успішності найбільш задоволені своїм життям студенти, які навчаються на „добре” та „задовільно” (63,5 – 65,5%). Частка тих, кому подобається сьогодишнє життя, серед відмінників становить 53,5%.

Проблеми планування навчального і вільного часу впливають на сприйняття себе як людини, яка нічого не вміє. Про це заявили студенти, яких стосується дана ситуація: викладання предметів задовільне – 8,3% студентів; планувати навчальний час вдається – 8,7%; навчаюся на „4”-„3” – 10,7%; викладанням предметів в основному задоволений – 11,6%; навчаюся на „5” – 12,0%; планувати навчальний час частково вдається – 12,3%; навчаюся на „5”-„4” – 12,9%; викладанням не зовсім задоволений – 13,7%; навчаюся на „3” – 17,0%; планувати навчальний час не вдається – 19,0%; викладанням не задоволений – 19,3%.

Студенти, які цілком задоволені рівнем викладання у ВНЗ та вміють планувати свій навчальний час, не мають підстав нудьгувати: навчаюся на „3” – 70,0% студентів; викладання задовільне – 66,3%; планувати навчальний час вдається – 62,4%; навчаюся на „5” – 58,5%; навчаюся на „4”-„3” – 58,1%; планувати навчальний час частково вдається – 56,8%; викладання не зовсім задовільне – 53,6%; навчаюся на „5”-„4” – 52,3%; викладання не задовільне – 47,2%; планувати навчальний час не вдається – 45,6%.

Є підстави говорити про кореляційний зв'язок між ставленням до навчання та оцінкою студентами своїх можливостей. Так, серед студентів, хто не вміє спланувати свій навчальний час, відчувають, що нічого не встигають, вдвічі більше, ніж серед тих студентів, кому це вдається. Найбільш організованими та встигаючими є студенти, які навчаються на „добре” та „відмінно”. Студенти, які вважають, що нічого не встигають, показали такі результати: планувати навчальний час не вдається – 62,4% студентів; викладання не цілком задовільне – 56,2%; навчаюся на „4”-„3” – 54,2%; викладання не задовільне – 51,8%; планувати навчальний час частково вдається – 49,8%; навчаюся на „3” – 49,0%; викладання задовільне – 46,0%; навчаюся на „5” – 44,0%; навчаюся на „5”-„4” – 41,0%; викладання в основному задовільне – 40,7%; планувати навчальний час вдається – 31,2%.

Оптимістичний погляд у майбутнє значною мірою формується у студентів у результаті задоволеності якістю викладання у ВНЗ, а також на основі уміння планувати свій навчальний час. У студентів, що встигають у навчанні, оцінки вищі „задовільно”, впевненість у власних силах виявляється практично рівною мірою. Менш впевнені у майбутньому успіху лише трієчники. Студенти, які впевнені, що у них буде все гаразд, показали такі результати: викладання задовільне – 88,7%; планувати навчальний час вдається – 83,0%; викладання в основному задовільне – 78,8%; навчаюся на „5”-„4” – 78,0%; навчаюся на „4”-„3” – 77,9%; планувати навчальний час частково вдається – 77,5%; навчаюся на „5” – 76,0%; навчаюся на „3” – 67,0%; викладання не цілком задовільне – 65,1%; планувати навчальний час не вдається – 60,8%.

Кожний п'ятий студент вважає, що в нього немає стимулу для підвищення своєї успішності. Юнаки посилаються на відсутність стимулу частіше, ніж дівчата (23,7% проти 16,8%). Проблема відсутності стимулу для підвищення успішності корелює з успішністю студентів: навчаються на „5” – 12,4% студентів, які вказують на постійну відсутність стимулів до підвищення успішності; на „4”-„5” – 17,1%; на „3”-„4” – 24,8%; на „3” – 40,4%”. Найбільш не зацікавленими в підвищенні успішності є круглі „трієчники”, чий шанси на одержання стипендії мінімальні.

Серед інших труднощів, з якими приходиться зіштовхуватися студентам у процесі навчання, не носять настільки масового і регулярного характеру. До таких труднощів відносяться: недостатня підготовка, отримана в школі, через яку постійно страждають в цілому 12,4% студентів (32,7% першокурсників); занадто надмірне навчальне навантаження – в цілому 17,9% студентів

(46,7% першокурсників); складність досліджуваних дисциплін – в цілому 27,1% студентів (56,0% першокурсників). Як свідчать дані, ці проблеми є актуальними в основному для першокурсників.

Дані проблеми взаємозалежні і, найчастіше, є наслідком *недостатньої шкільної підготовки*. Недостатня підготовка, отримана в школі, відображається на успішності студентів, про що свідчать дані: навчаються на „5” – 7,1% студентів, які постійно відчувають труднощі у навчанні через недостатню шкільну підготовку; на „4”-„5” – 8,3% студентів; на „3”-„4” – 16,3% студентів; на „3” – 38,8%.

Особливо помітною є слабка шкільна підготовка у студентів, чия успішність не піднімається вище оцінки „задовільно”. Фактично лише п'ята частина „трієчників” не відчувають слабкості підготовки, отриманої в школі. У той же час навіть серед відмінників періодично відчуває недостатність шкільної підготовки кожен третій.

При цьому дослідження не виявило яких-небудь розходжень у рівні шкільної підготовки юнаків і дівчат. Недостатня шкільна підготовка більшою мірою позначається на навчанні студентів на перших курсах. Для першокурсників певні труднощі виникають в процесі роботи із першоджерелами, що також можна кваліфікувати як недолік у шкільній підготовці. На це вказали в цілому 26,1% студентів, серед яких 42,7% – першокурсники.

Занадто надмірне навчальне навантаження у ВНЗ представляється для 25,6% юнаків і 19,1% дівчат. Але і група студентів, що не вважають навантаження надмірним, також складається у більшості з юнаків, ніж дівчат. Великою мірою на оцінку навчального навантаження впливає успішність студентів: навчаються на „5” – 6,7% студентів, які вважають навчальне навантаження занадто великим; на „4”-„5” – 9,8%; на „3”-„4” – 13,5%; на „3” – 39,1%.

Аналогічна ситуація склалася й у відношенні оцінки ступеня *складності досліджуваних дисциплін*. Із загальної кількості опитаних 9,7% вважають більшість досліджуваних дисциплін складними, 81,2% назвали такими лише частину дисциплін і для 9,1% респондентів досліджувані дисципліни не представляють складності. Ніколи не відчувають труднощів в навчанні, пов'язаних з надмірною складністю досліджуваних предметів, 31,5% відмінників і лише 5,2% трієчників. Існує кореляційний зв'язок між рівнем успішності та частиною студентів, які не вважають навчальні предмети складними: навчаються на „5” – 31,5% студентів, які не вважають навчальні предмети складними; на „4”-„5” – 19,3%; на „3”-„4” – 11,3%; на „3” – 5,2%. Відповідно на постійну складність навчальних дисциплін указали 7,8% опитаних – відмінників і 28,1% респондентів, що навчаються на „задовільно”.

У процесі анкетування студенти відмітили загалом *недоліки в організації навчального процесу* як чинник, який негативно впливає на процес їх професійної адаптації. Спостерігається певна закономірність: із зростанням курсу навчання студенти більш вимогливіше ставляться до організації навчального процесу, виділяючи при цьому певні недоліки: 1 курс – 19,6% студентів, 2 курс – 24,4%, 3 курс – 25,6%, 4 курс – 26,7%. Недостатньо раціональна організація навчального процесу у ВНЗ впливає на *розумову перевтому студентів*, яка виявляється в ослабленні уваги і пам'яті, а також у відчутті втоми до кінця дня.

Результати анкетування свідчать про *недостатній диференційований підхід* з боку викладачів до врахування здібностей студентів, що негативно відображається на їх дидактичній адаптації: 1 курс – 11,3% студентів, 2 курс – 16,1%, 3 курс – 12,1%, 4 курс – 11,0%. Певної закономірності у відповідях студентів на виявлення диференційованого підходу до врахування їх здібностей викладачами за курсами навчання не виявлено.

Як свідчать дані вчених-психологів, у студентів молодших курсів *недостатньо виявлені та сформовані вольові якості*, які б сприяли подоланню труднощів студентів в процесі навчання. Студентам буває дуже важко набутти і підтримувати задовільний особистий статус. Часті невдачі ставлять загрозу почуття власної гідності. Іноді цей процес проходить особливо болісно. Бувають випадки, коли незадоволеність собою досягає того, що студент не може сприймати себе таким, яким він є; основні зусилля спрямовуються на самозахист, їх уже не вистачає на конструктивні дії.

Негативно впливає на процес дидактичної адаптації в цілому і подолання дидактичного бар'єру зокрема у студентів *відсутність у них спеціальних психолого-педагогічних здібностей*. Дані анкетування засвідчили це у 7,3% першокурсників, 18,5% другокурсників, 5,3% третьокурсників, 11,7% четвертокурсників.

При спробі встановити залежність дидактичної адаптації від місця проживання студентів до вступу у ВНЗ у подоланні дидактичного бар'єра не виявлено особливих розбіжностей. Розходження виявлено стосовно звикання до особливостей міського способу життя (переважна більшість студентів, яка відзначила труднощі звикання до цього, відносяться до іногородніх) і до особливостей самостійного життя у відриві від сім'ї (на це вказали 21% студентів, що приїхали з інших міст, 29% з районних центрів, 87% зі сільської місцевості).

На запитання „Яким чином Ви переважно хочете одержати знання?” студенти перших (178 осіб) і четвертих (140 осіб) курсів (початок і закінчення I освітньо-кваліфікаційного рівня) вказали на однакові джерела, в цілому їхню наступність у значимості: а) навчаюся на заняттях, курсах – 69,7% першокурсників і 76,4% четвертокурсників; б) звертаюся до спеціаліста, консультанта – відповідно 51,7% і 50,7%; в) вивчаю книги, спеціальні журнали – 40,4% і 52,9%; г) працюю у мережі Інтернет – 37,1% і 43,6%; д) проводжу бесіди із друзями, знайомими – 28,7% і 24,3%; е) самостійно – 24,2% і 27,9%; є) проглядаю телевізійні програми – 20,2% і 27,1%; ж) читаю газети, слухаю радіо – 16,3% і 22,1%.

На запитання „Що утруднює отримання Вами потрібної навчальної інформації?” студенти вказали на такі причини: а) не вистачає коштів, щоб сплатити за додаткові заняття, консультації – 51,7% першокурсників і 62,9% четвертокурсників; б) не знаю, які знання можуть допомогти у розв’язанні проблеми – відповідно 27,5% і 19,3%; в) немає часу, щоб займатися на курсах – 20,8% і 33,6%; г) надто втомлююся, щоб займатися освітою – 18,5% і 10,7%. Таким чином, серед причин, які утруднюють отримання потрібної інформації, домінують зовнішні обставини матеріального характеру (відсутність коштів).

На запитання „Що Ви відчуваєте, коли стикаєтеся з новим для Вас заняттям у навчанні?” студенти як першого, так і четвертого курсу надали перевагу допитливості та пізнавальному інтересу (відповідно 66,3% і 59,3%), важко сказати – 24,2% і 25,0%, обережність і очікування – 13,5% і 13,6%.

В процесі дослідження дидактичного аспекту адаптації студентів на першому освітньо-кваліфікаційному рівні було використано методики („Вивчення ставлення до навчання і навчальних предметів” Т.Казанцевої, „Пізнавальна потреба” В.Юркевича), анкети.

Висновки... Зі сказаного вище випливає, що процес дидактичної адаптації може і повинен бути керованим шляхом моніторингового дослідження і ВНЗ покликаний сприяти цілеспрямованій і швидкій адаптації студентів. Для цього потрібно, щоб організація навчального процесу постійно удосконалювалася з урахуванням чинників, які впливають на успішність дидактичної адаптації студентів на I освітньо-кваліфікаційному рівні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреева Д. А. Влияние адаптации студентов на учебную активность / Д. А. Андреева // Проблемы активности студентов. – Ростов н/Д : РГУ, 1975. – 165 с.
2. Добрынин Н. Д. Адаптация студентов к содержанию высшего образования / Н. Д. Добрынин // Проблемы адаптации студентов. – Вильнюс : Вильнюс. гос. ун-т, 1978. – С. 51–53.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособ. / Михаил Иванович Дьяченко, Лев Александрович Кандыбович. – [3 изд., перераб. и доп.]. – Минск : Университетское, 1993. – 368 с.
4. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : моногр. / Галина Василівна Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
5. Кон И. С. Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности : учеб. пособ. [для пед. ин-тов] / Игорь Семенович Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
6. Мороз А. Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Теория и история педагогики” / А. Г. Мороз. – К., 1983. – 50 с.
7. Новодворскис А. И. Адаптация молодежи к условиям вуза / А. И. Новодворскис // Студент и вузовский коллектив. – Каунас, 1978. – С. 2–8.
8. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособ. / отв. ред. М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 544 с. – Библиогр. : с. 539–541.
9. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Жан Пиаже ; пер. с франц. – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
10. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.98 р. № 65. – К., 1998.
11. Рибалка В. В. Психология развития творческой личности : навч. посіб. / Валентин Васильевич Рибалка – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с. – Библиогр. : в кінці розд.
12. Семиченко В. А. Психология направленности : учеб.-метод. пособ. / Валентина Анатольевна Семиченко, Александр Марьянович Галус ; под общ. ред. В. А. Семиченко. – Хмельницкий : ХГПИ, 2003. – 521 с.

Аннотация

А.М.Галус

К проблемам мониторингового исследования особенностей дидактической адаптации студентов высших педагогических учебных заведений на образовательно-квалификационном уровне „младший специалист”

В статье рассматриваются особенности дидактической адаптации студентов высших педагогических учебных заведений на образовательно-квалификационном уровне „младший специалист” на основе мониторинговых возможностей.

Ключевые слова: мониторинг, дидактическая адаптация, старший подростковый и ранний юношеский возраст.

Summary

О.М.Халус

To the Problems of Monitoring Research of Peculiarities Didactic Adaptation of Students of Higher Pedagogical Educational Institutions at Education-Qualificational Level „Junior Specialist”

Peculiarities of didactic adaptation of students of higher pedagogical educational institutions at education-qualificational level “Junior Specialist” on the basis of monitoring possibilities are studied in the article.

Key words: *monitoring, didactic adaptation, senior teenage and early youth age.*

Дата надходження статті: „20” серпня 2012 р.

УДК:374.013+378.013+155+158.7

В.М.ГЛАДКОВА,

кандидат педагогічних наук, професор
(м.Одеса)

Стажування як форма професійного самовдосконалення менеджера вищого навчального закладу

У статті розглянуті особливості професійного самовдосконалення менеджера вищого навчального закладу, що відбувається у формі стажування. Наведено загальну програму стажування зазначеної категорії керівного складу вищого навчального закладу, здійснювану в очно-дистанційній формі. Для забезпечення ефективного самовдосконалення рекомендовану систему тренінгів аутопрофесійної компетентності.

Ключові слова: *менеджер вищого навчального закладу, професійне самовдосконалення, стажування, тренінги аутопрофесійної компетентності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Для педагогічного персоналу навчальних закладів функціонує система підвищення кваліфікації, що відбувається у різних формах – інституту підвищення кваліфікації (ІПП), факультету підвищення кваліфікації (ФПП), стажування. З керівним складом навчальних закладів, особливо вищих навчальних закладів, ситуація набагато складніша. Завідувачі кафедр, декани факультетів, директори інститутів, проректори та ректори підвищують свою кваліфікацію найчастіше через участь у роботі спеціально організованих семінарів, науково-методичних конференцій, круглих столів за визначеними напрямками. Для кадрового резерву на управлінські посади працюють спеціально організовані „Школи кадрового резерву”, навчання в яких відбувається, як правило, протягом одного року.

Розглядаючи проблему підвищення кваліфікації педагогів закладів додаткової освіти дітей О.В.Новохатько зазначає, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників – це каталізатор самоосвіти та самовиховання, це підстава для продуктивної праці не лише педагога, але й керівника освітнього закладу [3]. Науковець підкреслює, що, незважаючи на виняткову важливість вирішення проблеми створення ефективної системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників (і в тому числі менеджерів освітніх установ), цей процес часто наштовхується на низку протиріч, серед яких слід виділити суперечності: між вимогами періодично підвищувати кваліфікацію, існуючою мотивацією до розвитку найвищого рівня професіоналізму – майстерності, з одного боку, та обмеженістю пропонованих традиційною системою підвищення кваліфікації освітніх послуг, з іншого; між декларуванням особистісно-орієнтованого підходу щодо підвищення кваліфікації та недостатньою можливістю реалізації такого підходу тощо.

У своєму дисертаційному дослідженні О.В.Новохатько підкреслює, що в сучасних умовах необхідною складовою системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників є стажування [3].

Стажування як нову форму підвищення кваліфікації впроваджують інститути підвищення кваліфікації. Так, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, постійно вдосконалюючи та оновлюючи систему неперервної освіти педагогічних кадрів, з 2009 року також використовує стажування [7]. Метою цього стажування зазначений заклад визначає вдосконалення управлінської, науково-методичної та професійно-фахової компетентності слухачів, сприяння їх професійному й особистісному розвитку. Основними формами організації навчального процесу в межах системи підвищення кваліфікації були прийняті: наставництво; зустрічі з провідними спеціалістами галузі освіти; відкриті уроки, заняття; взаємовідвідування уроків стажером і наставником; індивідуальні та групові консультації (дні консультацій затверджуються обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти); семінари, підсумкові науково-практичні конференції; комунікативні тренінги; педагогічна лабораторія; педагогічна майстерня; практикум-моделювання.

Слід взяти до уваги досвід інституту вищої кваліфікації Київського національного торговельно-економічного університету [11]. Координатор програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва „Українська ініціатива” К.С.Шклярук відзначає, що її метою є формування в усіх регіонах України критичної маси молодих управлінців, здатних господарювати в умовах ринкової економіки та впроваджувати в неї європейські стандарти і новітні технології. Серед основних завдань Програми підкреслюється важливість щорічної шестимісячної і десятимісячної перепідготовки молодих фахівців вищої і середньої ланок управління підприємств і організацій на базі відібраних за конкурсом вищих навчальних закладів. За результатами перепідготовки фахівцям пропонується тривале стажування на підприємствах країн ЄС або українських підприємствах (протягом двох-трьох місяців); а після завершення стажування випускники Програми беруть участь у постпрограмних заходах. На нашу думку, деякі елементи цієї Програми можна запозичити для організації стажування керівних кадрів системи освіти.

Ділячись досвідом організації роботи з підвищення кваліфікації вчителів Житомирської області, Л.Л. Філярська наголошує на важливості дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації як форми організації навчального процесу та педагогічної технології, що базується на скерованій самостійній роботі слухачів за умов широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернету [10].

Формулювання цілей статті... **Мета дослідження** – розробити систему стажування керівних кадрів вищих навчальних закладів для їх професійного самовдосконалення.

У наукових розвідках В.В.Олійника підкреслюється важливість дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти та системі підвищення кваліфікації керівників освіти [4; 5; 6].

На нашу думку, підвищення кваліфікації керівного складу вищих навчальних закладів слід здійснювати у формі стажування з використанням очно-дистанційної форми.

Загальна програма стажування зазначеного контингенту працівників передбачає три етапи – настановчий, робочий та підсумковий (табл.1).

Таблиця 1

Етапи стажування керівного складу ВНЗ

Етап стажування		Тривалість етапу	Зміст	Форма роботи
№	Назва			
1	Наставовчий	2...3 дні	Ознайомлення з інформацією та її опрацювання; вибір теми для індивідуально-творчого завдання.	Очні лекції-інформації, семінари, квазі-професійні ігри; завдання на індивідуальну роботу.
2	Робочий	30 днів	Індивідуально-творча робота: соціально-організаційний проект розвитку організації, авторська програма саморозвитку (самореалізації).	Заочна, дистанційна, коучинг.
3	Підсумковий	2...3 дні	Захист-презентація індивідуально-творчої роботи: соціально-організаційного проекту, авторської програми саморозвитку. Розробка та узгодження програми акмеологічного коучингу.	Очна: семінар-тренінг, захист і обговорення результатів індивідуально-творчих робіт (може відбуватися в режимі on-line конференції).

Для визначення сутності того, з чим повинен мати справу в процесі стажування учасник цієї програми, необхідно спочатку визначити основні вимоги щодо знань та вмінь керівника будь-якого рангу у вищому навчальному закладі, який повинен одночасно бути і управлінцем, і керівником, і організатором [2].

Як управлінець він має бути обізнаним із питань: основних положень історії й теорії менеджменту; теорії управління та основних положень кібернетики; підходів і методів моделювання та аналізу; основ діяльнісного прогнозування; методів статистики та обліку; основних положень сучасних економічних теорій; основ бізнес-культур, міжнародного права і т.д. Управлінець повинен бути функціонально грамотним в галузі інформаційних технологій, мови та математики.

Менеджер-керівник повинен знати: основи теорії діяльності та епістимології, лінгвістики, аксіології, семіотики, семантики, герменевтики; основи риторики й евристики; основні положення психології та соціології управління; сучасні норми етики та естетики; загальні положення валеології. Крім того, керівник повинен бути функціонально грамотним в галузі фінансів і мови.

Менеджер-організатор повинен володіти знаннями: формальних та змістовно-генетичних логік, методів аналізу, синтезу, узагальнень і т.д.; загальних положень теорії діяльності й теорії систем; основ маркетингу і бізнес-адміністрування; основ організації освітніх процесів; основ права та правознавства в галузі освіти, трудового та конституційного законодавства; основ праксеології, наукової організації праці та оптимізації навчального процесу; комп'ютерних технологій; різних підходів у менеджменті.

Що ж до практичного застосування теоретичних знань, то менеджер за кожним напрямом повинен мати такі вміння. Менеджер-управлінець – уміння: розробляти оптимальні моделі керованих процесів, оптимізувати їх за визначеними показниками (технологічними, економічними, правовими і етичними); виділяти релевантні показники та критерії процесів діяльності в зоні своєї компетентності; ухвалювати рішення про необхідність втручання у функціонування системи і процеси діяльності, ступені цього втручання; мобілізувати необхідні ресурси для зведення системи діяльності до оптимальних показників за розробленими моделями; оцінювати досягнення системою діяльності поставлених цілей, виконання функцій, стан ресурсів і потенціалу системи діяльності; приймати рішення про припинення діяльності застарілих систем діяльності, створення та запуск нових процесів. Менеджер-керівник – уміння: працювати з правовою та нормативною документацією, аналітичними та статистичними матеріалами, щоб після їх опрацювання грамотно формулювати цілі діяльності підпорядкованої організації та практичні завдання підлеглим; трансформувати цілі та завдання, поставлені перед ним вищим керівництвом, в цілі і завдання своїм підлеглим і колективу, яким він керує; розробляти і доводити до розуміння підлеглих критерії успішної та неуспішної роботи, місії та філософії організації; розподіляти функції, права та обов'язки між підлеглими, делегувати повноваження, ділитися правами, розподіляти роботу та завдання в послідовності їх виконання, на основі наявних ресурсів часу, кваліфікації, компетенції та повноважень підлеглих йому працівників; формулювати дисциплінарні принципи, правила внутрішнього розпорядку і життя колективу, норми корпоративної культури; підтримувати робочу атмосферу і здоровий клімат в колективі, стимулювати професійний розвиток фахівців і творчий потенціал співробітників; приймати на себе відповідальність за досягнення і помилки підлеглому йому колективу; забезпечувати реалізацію конституційних прав працівників свого колективу, реалізацію положень КЗПП, галузевих нормативів і колективного договору. Менеджер-організатор – уміння: розробляти програму дій і заходів щодо досягнення мети або вирішення завдання; узгоджувати програму дій з чинним законодавством і галузевими нормативними актами; правильно оцінювати ресурси (час, фінансові кошти, кількість виконавців, необхідну і достатню їх кваліфікацію, інформацію для виконавців і для надання громадськості та іншим зацікавленим особам і організаціям), що необхідні для досягнення цілі або розв'язання задачі; розробляти кошторис і бюджет програми по досягненню мети та розв'язанню задачі; правильно висловлювати зміст і сенс завдання у вигляді, який зрозумілий усім учасникам програми, а також громадськості, іншим зацікавленим особам та організаціям, розробляти медіа-план і планувати PR-компанію програми; розподіляти відповідальність між усіма учасниками програми по досягненню мети або розв'язанню задачі, делегувати повноваження, розробляти інструкції виконавцям і складати протоколи доручень; розробляти критерії оцінки та параметри ефективності досягнення мети, розв'язання задачі, а також окремих етапів й елементів реалізації програми; проводити аналіз виконання програми дій, складати та оформляти звіт про виконану роботу; пов'язувати й узгоджувати доручену йому роботу з комплексом дій і заходів в системі освіти в цілому тощо [699].

Відповідно до викладеного, теоретичний блок програми стажування керівника навчального закладу (в тому числі вищого) передбачає інформаційне ознайомлення з питаннями в галузях: менеджменту, сучасного діловодства, економіки, права, управлінської психології, фундаментальної та синергетичної акмеології. Загалом, перед початком роботи з кожним черговим набором серед прогнозованих учасників стажування проводиться попереднє опитування щодо визначення тих теоретичних і практичних професійних напрямів, які є найбільш цікавими і конче необхідними для них. На підставі отриманої інформації розробляється програма ознайомлення із сучасними викладками щодо питань, які цікавлять учасників стажування.

Теоретичний матеріал опрацьовується на очних лекціях-презентаціях та семінарах. При цьому значну допомогу надає участь у ділових та квазіпрофесійних іграх.

Ділові ігри досить широко використовуються у практиці управління персоналом у комерційних та державних організаціях. Як зазначає В.П.Пугачов, використовувати в управлінні

в цілому ділові ігри залежно від функцій та цільового призначення поділяються на навчальні (включаючи тренінгові), спрямовані на розв'язання практичних задач, проектні й дослідницькі [8, с. 45-47].

Науковці О.С.Анісімов та А.О.Деркач виділяють організаційно-діяльнісні (ОДІ) та організаційно-мисленеві (ОМІ) ігри [1, с.256].

Для використання в системі професійного становлення та підвищення кваліфікації ми пропонуємо використовувати квазіпрофесійні ігри (рис. 2).

У структурі пропонованих квазіпрофесійних ігор виокремлюються традиційні (ТРІ) та інноваційні (ІНІ) ігри.

Традиційні ігри вже досить давно використовуються в процесі професійної та соціальної підготовки майбутніх фахівців. Це імітаційні (ІМІ) або сюжетно-рольові (СЮРІ) ігри. Мета таких ігор полягає в більш детальному ознайомленні майбутнього (або діючого) фахівця з особливостями професійного середовища, його впливу на людину, із професійними ролями працівників та стилем поведінки в рамках певної ролі. Тобто, в цьому випадку мається на меті відпрацювання адаптаційних умінь і, можливо, навичок. На нашу думку, такі ігри можна використовувати на підготовчій сесії перед основним тренінгом на відпрацювання професійних управлінських умінь.

У ході традиційних ігор учасники вирішують завдання, що є аналогічними тим, які щоденно постають перед ними у професійній діяльності. Особливість цих ігор полягає в тому, що учасник діє чітко згідно інструкції, посадової ролі, запланованого сюжету. Традиційні ігри є досить жорсткими щодо дотримання визначених правил, програвання певних ролей, вони потребують обширної інформації, орієнтовані на раціональні дії учасників. Ігри такого типу закриті для розвитку. У них рішення наперед визначені. Вони орієнтовані на відпрацювання навичок діяти у стандартних ситуаціях. Проте у професійній діяльності менеджера освітнього закладу частіше доводиться мати справу з непередбачуваними обставинами, коли дії лише в межах інструкцій можуть не дати ніякого результату. І не кожен керівник зможе ефективно діяти в таких ситуаціях. Тому, на наш погляд, доцільно в процесі підвищення кваліфікації (стажування) керівних кадрів навчального закладу використовувати інноваційні ігри, які являють собою відкриті системи, що є відкритими для зовнішніх і внутрішніх впливів.

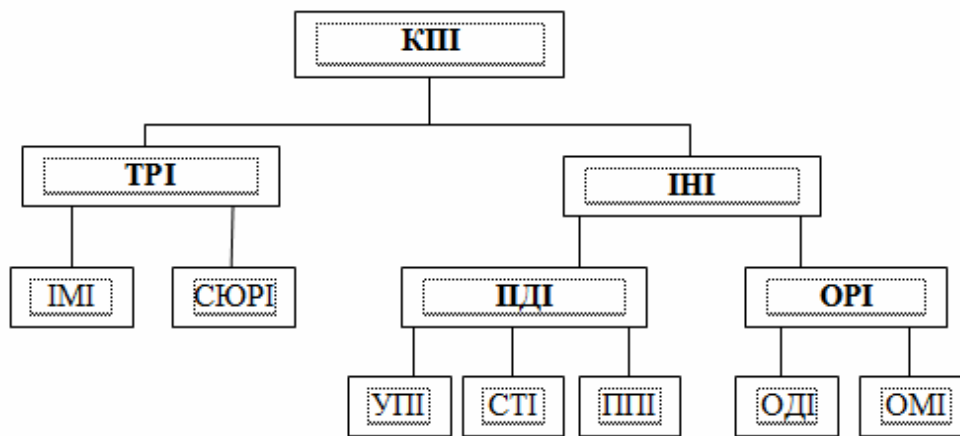

Рис.2. Система квазіпрофесійних ігор:

КПІ – квазіпрофесійні ігри; **ТРІ** – традиційні ігри; **ІМІ** – імітаційні ігри;
СЮРІ – сюжетно-рольові ігри; **ІНІ** – інноваційні ігри;
ОРІ – організаційні ігри; **ОДІ** – організаційно-діяльнісні ігри;
ОМІ – організаційно-мисленеві ігри; **ПДІ** – професійно-діяльнісні ігри;
УПІ – управлінські ігри; **СТІ** – ситуаційні ігри; **ППІ** – проблемно-пошукові ігри.

Інноваційна гра орієнтована на об'єднання людей для вироблення інноваційних рішень. Учасники при цьому навчаються новим способам діяльності та мислення: груповій роботі, постановці проблем, аналітичним процедурам, конструктивній критиці тощо, навчаються умінню орієнтуватися в нестандартних (подекуди екстремальних) ситуаціях, оволодівають відповідними засобами та вмінням їх застосовувати. Вони орієнтовані на розвиток своїх умінь і здібностей, а також на якомога повніше їх використання [9].

Інноваційні ігри, на відміну від традиційних ділових ігор, характеризуються відсутністю заданої жорсткості, певною свободою. Вони не потребують вичерпної інформації щодо вирішення поставленої проблеми. Такі ігри орієнтовані на емоційну та особистісну включеність учасників, на

відпрацювання навичок діяти у нестандартних ситуаціях, тому що результати вирішуваних завдань наперед не визначені. Вони мають розвивальний характер.

Інноваційні ігри (ІНІ) поділяються на професійно-діяльнісні (ПДІ) та організаційні (ОПІ) ігри. Як ми вже раніше зазначали, питанням сутності та особливостей організаційних ігор приділяли увагу науковці у галузі управлінської акмеології О.С.Анісімов та А.О.Деркач [1].

У рамках організаційно-мисленевої гри створюються так звані квазідіяльнісні ситуації та квазівідносини між учасниками. Ці ігри призначені для моделювання управлінської мисленевої діяльності, націленої на будь-які напрями (як професійні, так і особистісні).

Організаційно-діяльнісні ігри використовуються переважно для вирішення складних соціально-виробничих проблем. Інформація про стан соціально-виробничої системи, як правило, є лаконічною недостатньо повною. І найпершим завданням для учасників є її поповнення. В ході організаційної гри здійснюється вироблення конкретного рішення проблеми, проте, не аналізуються можливі наслідки такого рішення. Часто розглядаються кризові для системи стани і виявляються шляхи виходу із кризи. Ролі учасників гри є досить умовними. Рішення відпрацьовується поза межами штатних організаційних структур. Всіх учасників гри об'єднує спільна мета. Передбачається наявність великої кількості альтернативних рішень, над якими працюють об'єднані у мікроколективи учасники.

До складу професійно-діяльнісних (ПДІ) ігор належать суто управлінські (УПІ), ситуаційні (СТІ) ті проблемно-пошукові (ППІ) ігри.

В управлінських іграх моделюються виробничі ситуації з практики управлінської діяльності менеджера освітнього закладу. Їхня відмінність від традиційних імітаційних ігор полягає в тому, що в них увесь процес вибудовується не за чітко визначеним сценарієм, а через вільне ініціативне занурення в проблему і визначення свого місця при її вирішенні. У таких іграх реалізуються термінальні, інструментальні та операційні функції керівника навчального закладу при виконанні ним професійних завдань як менеджера-управлінця, менеджера-керівника та менеджера-організатора.

Тривалість організаційної управлінської гри, як правило, складає від двох до п'яти днів.

Сутність ситуаційної гри полягає в тому, що її учасникам подається певна виробнича ситуація з нестатністю вихідних даних на конкретний дискретний момент часу. Перед учасниками гри постає завдання вироблення власних варіантів управлінського рішення у зазначеній ситуації, їхнє обговорення, публічний захист рішень і ухвалення одного спільного рішення. На результативність такої гри позитивно впливає змагання між мікрогрупами та окремими учасниками.

Досить результативним, на наш погляд, є використання проблемно-пошукових ігор, в яких соціальна чи професійна проблема вирішується нетривіальним (може й метафоричними) методами. Найкраще, коли на початку гри учасники самі створюють банк таких проблем. Потім, після поділу гравців на мікроколективи, кожному з таких колективів випадковим чином дається опис вирішуваної проблеми. Учасники „занурюються” в завдання і, використовуючи методи „синектики”, „мозкового штурму” або якісь інші пропонують шляхи вирішення конкретної проблеми. Причому, обов'язковим є дотримання умови, щоб пропонувані шляхи не були звичайними, відомими всім. Зрештою, наприкінці гри кожен мікроколектив презентує свій варіант рішення і відбувається обговорення отриманих результатів. Саме у такій грі учасники більше розкриваються, розкріпачуються, більше пізнають себе, свої можливості.

Наприкінці настановчого етапу стажування здійснюється вибір теми для індивідуально-творчого завдання.

Протягом наступного робочого етапу кожний стажист готує індивідуально-творчу роботу згідно обраної теми. Таким завданням може бути соціально-організаційний проект розвитку організації, авторська програма саморозвитку (самореалізації) тощо. Робота над індивідуально-творчим завданням здійснюється в заочному режимі, може набирати дистанційної форми та передбачає коучинг.

Через 30 днів (тривалість робочого етапу) проходить в очній формі: захист і обговорення результатів індивідуально-творчих робіт (за потреби цей процес може відбуватися в режимі on-line конференції).

Наприкінці, обов'язково має здійснюватися розробка та узгодження програми акмеологічного коучингу.

Вище проаналізовані квазіпрофесійні ігри можуть використовуватись автономно у практикумах при стажуванні менеджерів освітніх закладів або в структурі тренінгової роботи. У таких іграх учасники навчаються самоменеджменту та самоорганізації, напрацьовують уміння розробляти нові проекти та управляти ними, набувають (або удосконалюють) вміння

конфліктологічної компетентності. У таких іграх стимулюється творча активність учасників, розвивається їхня креативність.

Тренінгові заняття спрямовані на формування та подальший розвиток аутопрофесійної компетентності. Для цього ми пропонуємо систему тренінгів аутопрофесійної компетентності ТАК (рис. 3).

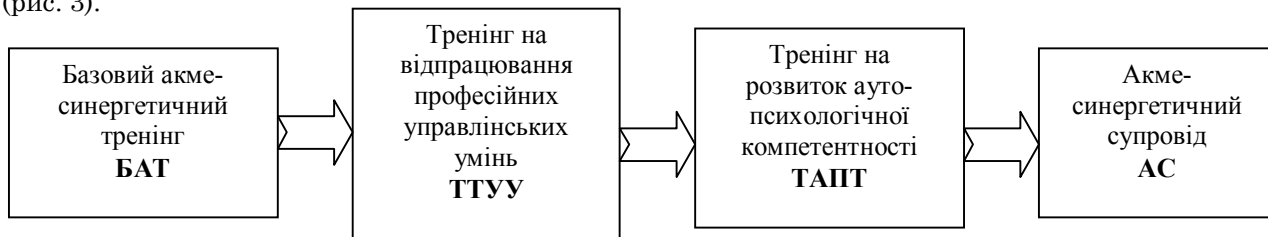

Рис. 3. Система тренінгів аутопрофесійної компетентності ТАК

В умовах динамічного розвитку всіх сфер життя вкрай необхідно формувати та удосконалювати соціальну і професійну активність фахівця, його відповідальність за результати своєї професійної діяльності, здатність навчатися протягом усього життя. Формуванню здатності до особистісно-професійного саморозвитку сприяє застосування акмеологічних технологій особистісного і професійного розвитку.

Акмеологічні технології націлені на розвиток внутрішнього потенціалу, підвищення професіоналізму та адаптаційних можливостей менеджерів. Основне завдання акмеологічних технологій – сформувати та закріпити у самосвідомості фахівця (зокрема, менеджера освітнього закладу) необхідність у саморозумінні, саморозвиткові та самореалізації, уможливується за допомогою різних прийомів і технік самоактуалізації особистісного та професійного “Я”.

Виходячи з таких позицій, акмеологічні технології визначаються як методи або способи розвитку особистості менеджера освітнього закладу до високого рівня професіоналізму. Акмеологічні технології корекційно-розвивального навчання – це цілеспрямована система професійних акмеологічних дій, що орієнтована на комплексне подолання проблем розвитку та удосконалення професіоналізму, відновлення резервів особистості менеджера і включення його в повноцінний процес розвитку з подальшою успішною адаптацією в професійному середовищі.

Ми розглядаємо можливість формування у фахівців в рамках акмеологічної технології розвитку аутопрофесійної компетентності загалом і аутопсихологічної компетентності, зокрема, формою реалізації якої обрано акмеологічний тренінг саморозвитку.

Алгоритм формування аутопрофесійної компетентності передбачає послідовну реалізацію наступних стадій: актуалізація особистісно-професійних проблем; формування суб'єкта самоперетворювальної діяльності; завдання орієнтовної основи самоперетворювальних дій; формування операційно-технологічної складової самоперетворювальної діяльності; перехід від зовнішніх (матеріалізованих) до внутрішніх (психологічних) дій.

На основі цього алгоритму була розроблена типова структура технологічного модуля, а саме розвивальних тренінгів. Завданнями акмеологічного тренінгу саморозвитку є: формування суб'єкта саморозвитку; підвищення аутосенситивності; підвищення інструментальної гнучкості в особистісній та професійній сферах; навчання засобам керування психічними станами в зазначених сферах; накреслення перспектив подальшого особистісного та професійного зростання. Акмеологічний тренінг спрямований, перш за все, на створення умов для саморозкриття його учасників і самостійного пошуку способів вирішення власних психологічних проблем, на прогнозування свого особистісного і професійного розвитку, націленого на досягнення вершин (акме) на цьому шляху (рис. 4).

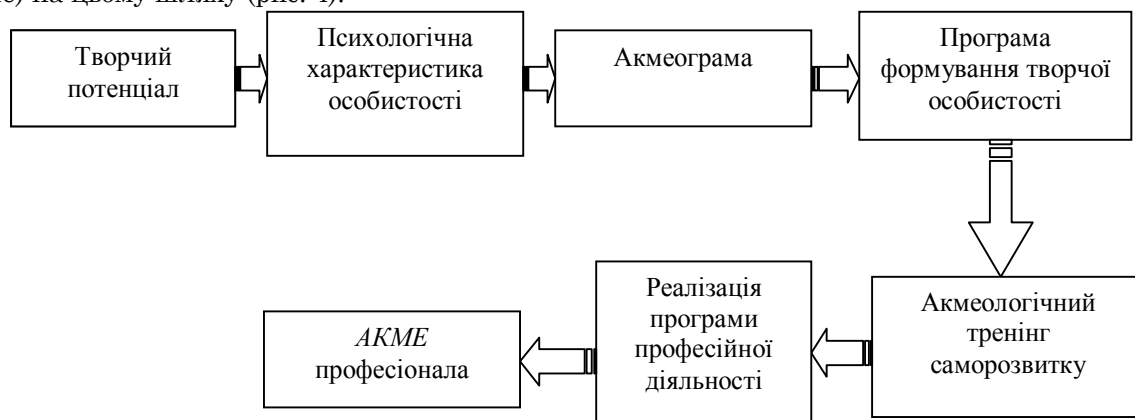

Рис. 4. Акмеологічний тренінг саморозвитку

Ми пропонуємо систему акмеологічних тренінгів, тому що будь-який соціально-психологічний або акмеологічний тренінг націлений на формування, вдосконалення якихось певних якостей, властивостей особистості. При цьому мається на увазі, що після проходження одного тренінгу менеджер за своїми особистими міркуваннями може вибрати інший, часто навіть ніяким чином не пов'язуючи його з попереднім. Тут може приваблювати незвичність назви, престижність, мода і т.д. Ми ж базуємося на системному підході в розвитку і вдосконаленні людини. За наслідками проходження базового акмеологічного тренінгу розвитку, кожен учасник може за допомогою тренера не лише вибрати *оптимальний (особисто для нього!) порядок проходження тренінгів*, але і користуватися посттренінговою підтримкою, акмеологічним супроводом. Він готовий до цілеспрямованої психічної роботи по зміні особистісних рис і поведінкових характеристик, тобто до формування аутопсихологічної компетентності (рис. 5):

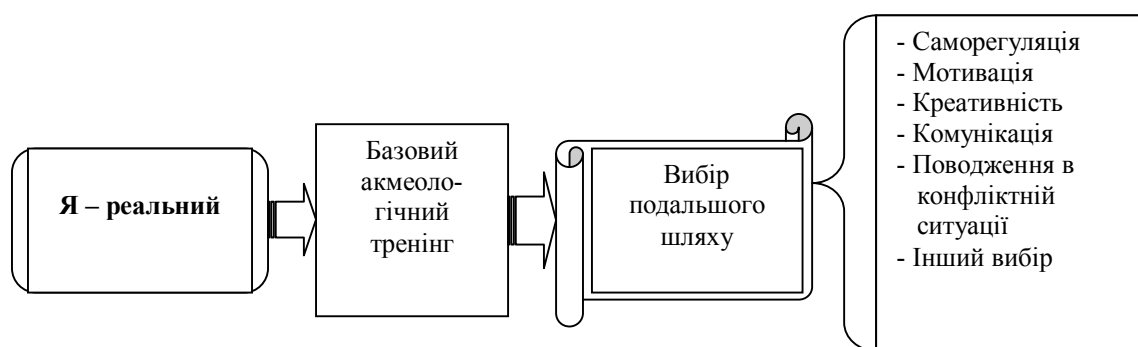

Рис. 5. Порядок проходження базового акмеологічного тренінгу

Тренінги передбачають акмеологічний вплив, який базується на інтеграції методів групової роботи з методами індивідуальної роботи (з фасилітатором – керівником тренінгу).

Система акмеологічних тренінгів самовдосконалення спрямована на опанування певних знань у галузі акмеології, психології управління, менеджменту та інших наук; розвиток здібностей керівника (загальних і спеціальних – відповідно мети конкретного тренінгу і запитів учасників); формування умінь адекватно сприймати себе та оточуючих. У процесі участі у таких тренінгах відпрацьовуються та корегуються норми особистісного поведіння та міжособистісної взаємодії, розвивається здатність швидко й чітко реагувати на конкретну ситуацію, швидко перебудовуватися залежно від створених умов, складу учасників групи та інших умов.

Система акмеологічних тренінгів самовдосконалення побудована за принципом кумулятивної шкали, коли „кожний наступний елемент включає в себе усі попередні, проте може розглядатися і окремо” [317]. Структура цієї системи наведена в таблиці 2.

Проведення акмеологічного тренінгу включає три основні етапи: підготовку; проведення циклу занять; аналіз та оцінку досвіду тренінгу та його ефективності.

На етапі підготовки акмеологічного тренінгу належить скласти програму тренінгу з урахуванням замовлення (що саме підлягає вдосконаленню) і специфіки професійної діяльності передбачуваних учасників тренінгу. За метою програми акмеологічні тренінги можна поділити на два класи: спеціалізований тренінг; універсальний тренінг.

Спеціалізований тренінг спрямований на формування та удосконалення умінь у певній сфері саморозвитку (наприклад, підвищення стійкості до стресових ситуацій, толерантності до невизначеності і екстремальності, управління часовим ресурсом і т.п.).

Універсальний тренінг припускає формування базових навичок самоврядування: в емоційній сфері – зняття м'язової психічної напруженості, навчання навичкам позитивного самосприйняття й ін.; у когнітивній сфері – навчання прийомам поліпшення пам'яті, концентрації уваги, гнучкості мислення, креативності, мовній гнучкості й ін.; у мотиваційно-смысловій сфері – навчання прийомам усвідомлення і формулювання цілей, нарощування спонукальної мети, особистісної гнучкості тощо.

Система акмеологічних тренінгів (САТР) розвитку є доволі гнучкою і передбачає вибір кожним учасником ланцюжка тренінгів відповідно до власних запитів.

Тренінгові групи функціонують таким чином:

– із бажаних пройти САТР формуються групи, по 12 – 20 учасників у кожній;

– кожна група проходить *базовий акмеологічний тренінг*, результати якого допомагають кожному учаснику обрати для себе власний шлях саморозкриття, самовдосконалювання та самокорекції;

– відповідно до вибудованого ланцюжка тренінгів з учасників за кожним напрямом формуються групи, які працюють за конкретною програмою.

Проведення кожного тренінгу (незалежно від конкретних цілей і завдань) включає чотири основні компоненти:

- *підготовчий* – діагностичний;
- *інформаційний* – повідомлення основних теоретичних положень із теми тренінгу;
- *основний* – проведення циклу занять;
- *заключний* – аналіз та оцінка досвіду тренінгу, а також його ефективності.

У кожному із тренінгів системи учасники ознайомлюються з прийомами саморегуляції, ефективними методами експрес-релаксації, аутотренінгу та ін.

Програми конкретних тренінгів можуть коректуватися відповідно до запитів потенційних учасників.

Розрахункова тривалість кожного тренінгу – 3 дні (20 годин). Форма занять – групові та індивідуальні. Кількісний склад групи – 12 ... 20 учасників.

Розглянуту систему акмеологічних тренінгів розвитку професіоналізму можна рекомендувати як один із найважливіших елементів професійної підготовки і перепідготовки педагога, його особистісного розвитку, тобто під час створення авторської системи професійної діяльності фахівця.

В результаті проходження базового акмеологічного тренінгу розвитку професіоналізму у менеджерів освітніх установ формуються вміння чітко формулювати ціль та конкретизувати задачі зі самовдосконалення, досягається позитивне самосприйняття; у них знижується поріг чутливості до власних психічних процесів і станів, знімається жорсткість сценаріїв поведінки, формується вміння керувати власними психічними станами в різних професійних ситуаціях, формується вміння виразно бачити перспективи власного розвитку, прогнозувати майбутнє і не боятися його.

Аутопрофесійну компетентність можна оцінювати за такими показниками: поведінкова та інтелектуальна гнучкість; адаптаційність; здатність до самоуправління (власним розвитком, емоційними станами); високий рівень мотивованості не лише на результат, але й на процес самовдосконалення та самореалізацію; адекватність самооцінки; самоідентифікація себе у професії тощо.

Заключним етапом у формуванні аутопрофесійної компетентності менеджера освітнього закладу є акме-синергетичний супровід (АС), який може здійснюватися у формі індивідуального та групового консультування, періодичного психодіагностування, корекційної роботи (тренінгів, квазіпрофесійних традиційних ігор), розвивальних тренінгів, квазіпрофесійних інноваційних ігор, профілактичних бесід тощо. Вибір конкретної форми акме-синергетичного супроводу залежить від кожного конкретного суб'єкта, який прагне якомога повнішої самореалізації на шляху майстерності – свого АКМЕ.

Таблиця 2

Структура системи акмеологічних тренінгів розвитку (САТР)

Назва тренінгу	Цілі тренінгу	Плановані результати	Програма тренінгу
«Кращими за гори можуть бути тільки гори, на яких я не бувач» (базовий акмеологічний тренінг)	Пізнання власних якостей як особистості, суб'єкта діяльності й індивідуальності та прогнозування траєкторії життєвого шляху з самореалізацією внутрішнього потенціалу.	Уміння аналізувати своє життя і професійну діяльність. Уміння розробляти програму самопізнання, самокорекції, самоудосконалення та самоконтролю з метою всебічного розкриття внутрішнього потенціалу.	1. <i>Діагностика</i> особистісних якостей, станів і ресурсів, життєвих позицій. 2. <i>Інформаційне ознайомлення</i> з акмеологією як філософією життя. 3. <i>Ознайомлення</i> з методами аналізу професійної діяльності фахівця (професійно-кваліфікаційна характеристика, схема «Дія – Результат»). 4. <i>Формування</i> умінь укладання власної психологічної характеристики. 5. <i>Ознайомлення</i> з методикою розробки власної траєкторії майбутнього професійного та особистісного самовдосконалення та <i>формування</i> умінь укладання акмеограми. 6. <i>Ознайомлення</i> зі способами реалізації накресленої програми самовдосконалення. 7. <i>Обговорення результатів тренінгу.</i>
«Ефективна саморегуляція»	Формування адекватного переключення з одного виду діяльності на інший.	Уміння знімати надмірне психічне напруження. Уміння коректувати негативні психічні стани. Уміння адекватно переключатися з одного виду діяльності на інший. Уміння мобілізації необхідних психічних ресурсів.	1. <i>Діагностична оцінка</i> особистісних якостей, станів і ресурсів. 2. <i>Ознайомлення</i> з теорією щодо психічних станів. 3. <i>Відпрацювання</i> основних вправ з формування умінь зняття надмірного психічного напруження. 4. <i>Ознайомлення</i> зі способами коректування негативних психічних станів. 5. <i>Відпрацювання</i> основних вправ з формування умінь адекватного переключення з одного виду діяльності на інший. 6. <i>Відпрацювання</i> основних вправ з формування основ мобілізації необхідних психічних ресурсів. 7. <i>Ознайомлення</i> зі способами психологічного захисту. 8. <i>Обговорення результатів тренінгу.</i>
«Твори, вигадуй, пробуй» (сесійні тренінги креативності)	Пізнання креативності в собі та її розвиток.	Усвідомлення наявності й сутності бар'єрів прояву креативності. Уміння створювати характеристику креативного середовища. Уміння управляти креативним процесом.	1. <i>Діагностика</i> креативних якостей особистості. 2. <i>Ознайомлення</i> з поняттям креативності і сутністю основних етапів креативного процесу (підготовка, фрустрація, інкубація, інсайт, розробка). 3. <i>Відпрацювання</i> основних вправ на виявлення особливостей креативного процесу та застосування їх у розв'язанні творчих задач. 4. <i>Обговорення результатів тренінгу.</i>

Висновки... Для підвищення кваліфікації керівного складу вищих навчальних закладів слід здійснювати у формі стажування з використанням очно-дистанційної форми.

Подальшому самовдосконаленню менеджера освітнього закладу може сприяти участь у системі тренінгів формування аутопрофесійної компетентності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Анисимов О. С. Основы общей и управленческой акмеологии : учеб. пособ. / О. С. Анисимов, А. А. Деркач. – М.-Новгород, 1995. – 272 с.
2. Квалификационная характеристика менеджера образования (типовая модель, проект) / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://209.85.135.104/search?q=cache:0J18k JngtL8J: academy.edu.by/details/personnels/kgrupnik/ articles/model14.doc>.
3. Новохатько О. В. Стажировка как форма повышения квалификации педагогов учреждения дополнительного образования детей : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Ольга Васильевна Новохатько. – М., 2004. – 183 с.
4. Олійник В. В. Концепція дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / В. В. Олійник. – К. : ЦППО, 1999. – 14 с.
5. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект : навч. посіб. / В. В. Олійник. – К. : ЦППО, 2001. – 148 с.
6. Підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою навчання / за ред. В. В. Олійника. – К. : Логос, 2006. – 408 с.
7. Пропонуємо нову форму підвищення кваліфікації / Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ippo.dn.ua/news/show/231>.
8. Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом : учеб. для студ. вузов / В. П. Пугачев. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 285 с.
9. Управление персоналом: Словарь-справочник / [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/personal.htm>.
10. Фамілярська Л. Л. Модель організації самостійної роботи слухачів на дистанційному етапі підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання / Л. Л. Фамілярська / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zippo.net.ua/index.php? page id=604>.
11. <http://www.ivk-knteu.org.ua/iniziativa.php>.

**Аннотация
В.Н.Гладкова**

Стажировка как форма профессионального самосовершенствования менеджера высшего учебного заведения

В статье рассмотрены особенности профессионального самосовершенствования менеджера высшего учебного заведения, происходящего в форме стажировки. Приведена обшая программа стажировки отмеченной категории руководящего состава высшего учебного заведения, которая осуществляется в очно-дистанционной форме. Для обеспечения эффективного самосовершенствования рекомендуется система тренингов аутопрофессиональной компетентности.

Ключевые слова: *менеджер высшего учебного заведения, профессиональное самосовершенствование, стажировка, тренинги аутопрофессиональной компетентности.*

**Summary
V.N.Gladkova**

Probation as a Form of Professional Self-Perfection of Managers of Higher Educational Establishment

The article describes the features of professional self-improvement of a manager of higher educational establishment, that takes place in the form of probation. The general program of the mentioned category training of managerial staff of higher educational establishment, which is implemented in a full-time and distance forms. To ensure an effective self-perfection the system of autoprofessional competence is recommended.

Key words: *manager, higher educational establishment, vocational self-perfection, probation, autoprofessional competency training.*

Дата надходження статті: „22” серпня 2012 р.

Н.І.ГОЛОВАЧУК,
старший викладач,
заслужений майстер народної творчості України
(м.Хмельницький)

Розвиток моральності майбутніх учителів початкових класів як невід'ємний елемент виховної роботи

У статті розглядається змістове наповнення моральності та загальні засади її формування у майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: мораль, моральність, виховання, виховна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У нових соціально-економічних умовах особливої актуальності набувають проблеми удосконалення системи морального виховання учнівської молоді, починаючи з початкової ланки освіти. Визначальним чинником у цьому є високий рівень вихованості, культури та моральності педагога. Тому перед вищими педагогічними навчальними закладами постало завдання удосконалення змісту і методики морального виховання майбутнього учителя.

„Суспільна моральна свідомість, носієм якої є суспільство, акумулює не тільки і не стільки моральну практику сучасників, а значною мірою використовує досвід минулих поколінь та історичних епох, їх пошуки і досягнення. Суспільну моральну свідомість також структурують за двома рівнями. Основою емоційно-почуттєвого її рівня є моральні почуття, невідрефлектовані моральні судження й відповідні оцінні уявлення, судження. Такий рівень свідомості та її компоненти відрізняються нечіткістю, суперечливістю і пов'язані з безпосередніми потребами людини, носять більш конкретний, поєднаний з інтересами соціальних груп, спільнот, прагматичний, утилітарний характер. Раціонально-теоретичний рівень суспільної моральної свідомості спрямований на вирішення головних питань сенсу життя, має чіткий, послідовний, раціональний і системний характер. Це за своєю суттю – моральна філософія, або етика [5, с.2].

Виховання є невід'ємним елементом будь-якої освітньої системи, незалежно від того, у якому типі навчального закладу воно здійснюється. Тобто виховний процес охоплює як дошкільну освіту, так і загальну середню, професійно-технічну та вищу. Спроможність педагогічними працівниками формувати у майбутніх педагогів й прищеплювати систему моральних цінностей залежить від їхнього рівня як загальнопрофесійної, як і моральної вихованості.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковцями проведено низку досліджень з проблем виховання духовної та моральної культури у молоді. Так, означена проблема розглядається у працях В.Білоусової, Н.Ганнусенко, К.Журби, В.Киричок, С.Магушкіної, Р.Мандрищук, Н.Острогляда, Л.Осьмак, В.Павленчик, О.Пшеничнюк, Н.Сідячевої, О.Феоктістової, С.Циганок, Д.Чернілевського, К.Чорної та ін.

Формування цілей статті... Метою статті є дослідження понять, що мають зв'язок із поняттям „моральність”, з'ясування їх сутності та висвітлення основних засад морального виховання майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу... „Виховання – соціальне, цілеспрямоване створення духовних, матеріальних, організаційних умов для розвитку людини. Категорія виховання – одна з основних в педагогіці. Історично сформувалися різні підходи до її розгляду.

Виховання (як суспільне явище) – функція суспільства з підготовки молодого покоління до життя, що здійснюється усім соціальним ладом: суспільними інститутами, організаціями, церквою, засобами масової інформації і культури, сім'єю і школою в інтересах передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду і підготовки до результативної праці.

За визначенням Г.Коджаспірової та О.Коджаспірова, виховання як педагогічне явище – це цілеспрямована змістовна професійна діяльність педагога, що сприяє максимальному розвитку особистості дитини, входженню в контекст сучасної культури, становленню її як суб'єкта власного життя, формуванню її мотивів і цінностей [6, с.23-24].

За визначенням Д.Чернілевського, О.Пшеничнюк, Н.Сідячевої, виховання моральне – це „цілеспрямоване формування системи моральних ставлень, здатності до їх удосконалення і вміння діяти з урахуванням суспільних моральних вимог і норм, міцної системи звичайної повсякденної моральної поведінки” [6, с.24].

Р.Мандрищук мораль розглядає як вираження духовності, регулятор поведінки особистості. Науковець зазначає, що мораль – це система поглядів і уявлень, що складається із сукупності

писаних і неписаних правил, норм і принципів, що визначають поведінку, дії людини в конкретному середовищі [4, с.7].

„Моральність є основою, базовим компонентом духовного світу особистості. Цей феномен можна віднести до загальнолюдських цінностей, оскільки існують універсальні і вічні основи духовного світу особистості. Проте різні народи в різні часи вклали в ці поняття свій специфічний зміст. Тому типів духовності цивілізація знає стільки, скільки існує релігійних вірувань і більш-менш ґрунтовних філософських вчень і теорій” [1, с.8].

„Якщо під мораллю розуміти тільки свідомість, то відокремлення від діяльності принизило б зміст моралі. Свідомість формується, щоб об'єктивуватися, тобто стати людськими діями і взаєминами. Тому термін мораль часто є синонімом слова моральність. Однак деякі автори підкреслюють, що поняття моралі стосується об'єктивного, суспільного боку явища, а моральність – суб'єктивний, індивідуальний бік того ж явища [6, с.277].

Кожен учитель початкових класів працює із дітьми і відповідно формує майбутнє нашої держави, адже задатки моральності закладаються людині ще з дитинства не тільки батьками, оточуючим середовищем, а й педагогічними працівниками.

„Духовне виховання – це система, уклад життя в родині й школі, умова, яка забезпечує здійснення розумового, інтелектуального, емоційно-чуттєвого розвитку дитини та формування її світогляду; передача молодому поколінню морально-етичних ідеалів, ідей, уявлень народу, виражених у народній творчості, та інших художньо-мистецьких цінностей. В українців традиційне виховання пов'язане із релігійністю” [4, с.7].

Майбутні учителі початкових класів мають бути з високим рівнем моральності, так як від них певною мірою залежить загальний рівень культури суспільства. Здійснюючи моральне виховання студентів, педагогічний працівник має застосовувати відповідні методи, прийоми, підходи, засоби, які допоможуть йому більш повно донести до студента відповідну інформацію.

Обґрунтовуючи особливості виховної системи, необхідно зауважити, що педагогічний працівник має обирати оптимальний зміст виховання, організовувати самовиховання студентів, враховувати особливості кожного студента при організації виховної діяльності, комплексно проектувати завдання виховання, використовувати індивідуальні (групові) форми й методи роботи зі студентами, координувати вплив на особистість студента.

К.О.Журба визначає етапи технологій формування духовної культури у дітей, до яких відносить: „оволодіння необхідними знаннями, які служать основою духовної культури індивіда і в той же час являються досвідом духовного розвитку людства; формування стійких переконань у дітей в процесі навчальної та виховної роботи; формування емоційної сфери у дітей, позитивної мотивації до духовного зростання; формування духовних цінностей, запитів, потреб та інтересів у дітей; формування поведінкових стереотипів, які б відповідали нормам поведінки, законам високої духовності і моралі; організація процесу самоосвіти і самовиховання дітей, розвиток творчих здібностей [2, с.11].

Майбутні учителі будуть навчати і виховувати нові покоління людей. Тому дуже важливим є доведення до їх розуміння положення, що організована система в державі буде більш дієвою, більш сприйнятною її громадянами, коли в ній норми позитивного права будуть за своєю суттю відповідати нормам природного права.

„Покликання педагога як однієї з вищих духовних здібностей – безкорисливій любові до людей. Без неї працювати в освітній установі дуже важко і навіть шкідливо. З нею ж – з любов'ю, як з рятувальним колом, викладач безстрашно кидається в бурхливе море взаємодій і взаємин молоді, що навчається, з бажанням заспокоїти цю стихію і навчити студентів плавати.

І.Льїн твердив, що педагогіка є мистецтвом робити людину етичною” [6, с. 127].

Отже, знання правил морального життя, користування ними та застосування у життєвих ситуаціях є основою вихованості не тільки педагогічних працівників, а й громадян у цілому.

На нашу думку, моральність виступає ширшим поняттям, ніж духовність. Але означена друга категорія є невід'ємною частиною першої. З цією метою у процесі організації виховної роботи куратором групи доцільно використовувати вічно діючі джерела природного права. Наприклад – 10 заповідей, що лягли в основу „Мойсеєва права” в початкових книгах Старого Завіту:

1. Хай не буде тобі інших богів переді мною.
2. Не роби собі подоби Бога.
3. Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно.
4. Пам'ятай день суботній (недільний), щоб святити його!
5. Шануй батька та матір свою.
6. Не вбивай!
7. Не чини перелюбу!
8. Не кради!

9. Не свідкуй неправдиво на свого ближнього!

10. Не заздри! [3, с.24].

Інше джерело – Нагорна проповідь Ісуса Христа та ідеал моральної поведінки, що формулюється в його заповідях:

- Блаженні лагідні, бо землю успадковують вони.
- Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне.
- Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.
- Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.
- Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.
- Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне.

Говорячи про вічні основи духовного світу особистості, куратор групи формує у майбутніх учителів початкових класів норми моральної вихованості.

„Особливого значення в моральній регуляції набуває формування в кожній особистості здатності самостійно визначати свою лінію поведінки без зовнішнього контролю, спираючись на такі етичні категорії, як совість, почуття власної гідності, честь та ін. Адекватною формою моральної регуляції є саморегуляція, моральної оцінки –самооцінка, морального виховання – самовиховання” [1, с.7-8].

„Моделюючи виховний захід, важливо добирати інтерактивні техніки за такою схемою: колективні (мозкова атака, дискусії у великій групі, розминки та ігри, що змінюють напруження), групові (обговорення малою групою, дебати), колективно-групові (керовані фантазії, дослідження випадків, рольові ігри), індивідуальні (коло, анкетування, творча праця, закінчення речень). Такий підхід допоможе класоводові залучати до творчої співпраці найневпевненіших у собі дітей, керувати їхньою колективною думкою так, щоб не знівельовати особисту думку кожного, а головне – спонукати всіх учасників заходу до конкретних дій [7, с.47-48].

Для формування позитивної спрямованості свідомості студентів й корегування їх антиморальної поведінки педагогічний працівник має співпрацювати із батьками. У разі необхідності педагогічний працівник зобов'язаний надати батьками методичну педагогічну допомогу. Основними формами роботи з батьками є загальновідомі батьківські збори, індивідуальні бесіди із батьками, відвідування сім'ї за місцем проживання. Серед інших організаційних форм роботи із батьками слід виділити консультації, педагогічні практикуми виконання батьками доручень та ін.

Висновки... Кожен педагогічний працівник у процесі виховної діяльності має переслідувати стратегічні завдання зі створення умов для всебічного розвитку студента й формування його особистості, у тому числі моральних якостей. Таким чином, педагогічний працівник має здійснювати індивідуальну роботу із студентом з метою коригування відхилень у поведінці й свідомого ставлення до моральних зобов'язань, активно формувати у колективі студентської молоді думку про несприйнятливність антиморальної поведінки, виховувати у студентів почуття товариськості та взаємоповаги.

Список використаних джерел і літератури:

1. Виховання моральності підростаючого покоління : наук.-метод. посіб. / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко, В. А. Киричок, Л. П. Осмак, В. О. Павленчик, О. Л. Феоктістова, С. Д. Циганок ; за ред. К. І. Чорної]. – К. : Богдана, 2005. – 288 с.
2. Виховання духовної культури у підлітків : метод. реком. / К. О. Журба. – К. : ТОВ „Інфодрук”, 2004. – 116 с.
3. Генік Л. Виховне значення десятих заповідей Божих (Декалогу) // Л. Генік // Завуч. – 2002. – № 3 (117). – січень. – С. 23–27.
4. Мандрищук Р. А. Моральність і духовність – найвищі цінності у вихованні сучасної молоді / Р. А. Мандрищук // Класному керівнику усе для роботи. – 2011. – № 12 (36). – С. 7–9.
5. Острогляд Н. В. Вплив сім'ї на розвиток морально-етичних якостей дитини / Острогляд Н. В., Матушкіна С. С. // Класному керівнику усе для роботи. – 2011. – № 12 (36). – С. 2–6.
6. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості : навч. посіб. / Чернілевський Д. В., Пшеничний О. В., Сідячева Н. В. – Київ-Вінниця : Академія креативної педагогіки, 2009. – 384 с.
7. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва : [моногр.] / О. Л. Шквир. – Хмельницький : ХГПІ, 2006. – 180 с.

Анотація

Н.И.Головачук

Развитие моральности будущих учителей начальных классов как неотъемлемая часть воспитательной работы

В статье рассматривается смысловое содержание моральности и общие направления ее формирования у будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: мораль, моральность, воспитание, воспитательная работа.

Summary
N.I.Golovachuk

Development of Morality of the Future Primary School Teachers as an Integral Element of Educational Work

The Content filling of morality and general bases of its forming for the future primary school teachers is studied in the article.

Key words: moral, morality, education, educational work.

Дата надходження статті: „21” серпня 2012 р.

УДК 378.147

І.Б.ГРИНЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Харків)

Процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в країнах Європи і в Україні

У статті розглядаються засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у нових умовах, окреслено сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Європи й України. В статті розглянуто основні напрями впровадження педагогічних технологій, у тому числі й інноваційних, у процес професійної підготовки. У роботі підкреслено необхідність системного впровадження інновацій в європейських країнах й Україні, реалізації нових цільових настанов, оновлення змісту, використання новітніх форм, засобів, методів навчання. Йдеться також про упровадження оновлених технологічних, науково-методичних матеріалів у навчальний процес вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна підготовка, інновації, майбутній учитель фізичної культури, ВНЗ Європи й України.

Постановка проблеми у загальному вигляді... При реформуванні вищої школи України винятково важливого значення набуває професійна підготовка майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах, де забезпечується не тільки спрямування навчально-виховного процесу на озброєння майбутніх фахівців спеціальними знаннями, уміннями і навичками, а й розвиток професійно значущих якостей особистості майбутнього фахівця. Особливого значення набуває професійна підготовка фахівців з фізичного виховання та спорту, розвиток інтелектуального потенціалу, можливостей, інтересів, нахилів, мотивів і ціннісних настанов студентів. Сьогодні перед системою міжнародної вищої освіти постає проблема переходу від традиційної педагогічної парадигми до навчання інноваційного типу на основі розвитку основ проектування різноманітних педагогічних технологій і, насамперед, технологій розвитку і зміцнення здоров'я нації.

Концептуальні положення щодо змісту і організації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах базуються на засадах Законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Державної національної програми „Освіта” („Україна XXI століття”), Національної доктрини розвитку освіти, Болонської декларації (1999), Євросоюзу, рекомендаціях ЮНЕСКО, які наголошують на необхідності неперервності, гнучкості, доступності, відкритості, гуманістичної спрямованості фізкультурної освіти.

Нова концепція розвитку фізичної культури України обумовлює необхідність відповідних змін у підготовці майбутніх учителів фізичної культури в системі вищої педагогічної освіти. В останні роки помітно зріс інтерес до вивчення ролі і місця фізичної культури в системі вищої освіти, переглядаються сформовані раніше підходи. Це знаходить висвітлення в змісті нового освітнього стандарту, нових навчальних планах і програмах, пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учительських кадрів.

Професійна підготовка майбутнього учителя фізичної культури у вищій педагогічній школі являє собою процес становлення його особистості, розвитку загальної і професійної педагогічної культури, компетентності, професійних компетенцій, що виступають передумовою ефективної майбутньої професійної діяльності вчителя в ЗОШ. Професійна готовність майбутнього учителя фізичної культури виступає як цілісний стан особистості, що виражає якісні характеристики її спрямованості, свідомості, професійної позиції, іміджу, рівня оволодіння професійно-педагогічними діями. Перед професійною підготовкою студентів – майбутніх учителів фізкультури – постало завдання всебічного гармонічного розвитку особистості школяра, його духовного, фізичного і психічного здоров'я.

В таких умовах виникає гостра необхідність переосмислення цільових настанов професійної підготовки студентів в педагогічних вузах на факультетах фізичної культури відповідно адекватним уявленням про професійну діяльність студентів – майбутніх учителів фізкультури – і їх соціальної ролі в сучасній вищій професійній освіті [3; 4].

Аналіз досліджень і публікацій... Окремі аспекти фізичного виховання як педагогічного процесу і процесу професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту досліджувалися в працях українських і російських науковців: Г.М.Арзютов, О.М.Вацеба, Е.С.Вільчковський, М.С.Герцик, О.Ц.Демінський, В.І.Завацький, Ю.П.Кобяков [3], Б.Ф.Курдюков [4], О.С.Куц, В.М.Платонов, Л.П.Сущенко [5], О.В.Тимошенко [6], О.Л.Шабаліна [7], Б.М.Шиян, Ю.М.Шкретій.

Окремі питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту за кордоном досліджувалися в працях Б.Л.Вульфсон, І.А.Лисенко, Р.Матушек. Однак не вирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз основних напрямів впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури як педагогічної проблеми в світі.

Формулювання цілей статті... **Метою** статті є аналіз засади впровадження інновацій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах в Європі й Україні. Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**: окреслити сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Європи й України, розглянути основні напрями впровадження нових технологій у процес професійної підготовки студентів – майбутніх фахівців фізичної культури.

Виклад основного матеріалу... На сьогоднішній день міжнародний освітній простір активно заповнюється інноваціями – новими педагогічними технологіями, множинність яких породжує і різноманіття визначень цього поняття, серед яких тематично найбільш близьким нам представляється наступне визначення: педагогічна технологія – продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації і проведення навчального процесу з забезпеченням комфортних умов для студентів і викладачів у ВНЗ. Задля впровадження інновацій необхідно дотримуватися визначеного змісту освіти.

Зміст освіти – один з чинників економічного і соціального прогресу, він має бути орієнтований на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації; зміцнення і вдосконалення правової держави.

Зміст освіти покликаний забезпечити: відповідну світовому рівню загальну і професійну культуру суспільства; формуванню у студентів картини світу, адекватної сучасному рівню знань і рівню освітньої програми (ступені навчання), інтеграцію особистості в національну і світову культуру; формування людини і громадянина, інтегрованого в сучасне суспільство і націленого на вдосконалення цього суспільства; відтворення і розвиток кадрового потенціалу суспільства. Професійна підготовка будь-якого рівня спрямована на отримання студентами професії і відповідної кваліфікації.

Зміст освіти повинен сприяти взаєморозумінню і співпраці між людьми, між народами незалежно від їх расової, національної, етнічної, релігійної і соціальної приналежності, враховувати різноманітність світоглядних підходів, сприяти реалізації права на власну думку.

У нашому дослідженні ми спираємося на думку про те, що, повторюючи традиційну для педагогіки формулу, на рівні загального теоретичного уявлення, зміст відбиває традиційний набір державних проблем і значною мірою ними визначається, будучи формалізацією соціального замовлення.

В Європі більшість університетів й інститутів фізичної культури об'єднано в мережу вищих навчальних закладів, яка визнана Європейською комісією. Пріоритетом у діяльності Європейської мережі спортивних наук у вищій освіті (ENSSHE) є досягнення узгодження в організації освітніх програм, які найбільше відповідають потребам ринку робочої сили в Європейському Союзі.

Грунтовний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у зарубіжних країнах свідчить про те, що до структури професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту входять факультети: фізичного виховання університетів, фізичної освіти університетів, фізкультури та спорту університетів; інститути: фізичного виховання, фізичної культури, спортивні, фізкультурні педагогічні; факультети фізичного виховання у коледжах; технікуми фізичної культури; вищі педагогічні училища; інструкторські курси з масової фізичної культури при університетах.

У вищих навчальних закладах зарубіжних країн навчальні плани включають такі цикли дисциплін: загальнонаукові, соціально-гуманітарні, педагогічні, спеціальні, спортивні. В уніфікованій „Європейській моделі” навчальних планів вищих навчальних закладів фізичної культури, як свідчить аналіз дослідниці Л.П.Сущенко до циклу загальнонаукових дисциплін

входять: фізіологія, анатомія, здоров'я, біомеханіка, статистика, біохімія, біометрія, біологія-гістологія, фізика, хімія. Соціально-гуманітарний цикл дисциплін містить: соціологію, філософію, іноземні мови, право; цикл педагогічних дисциплін – дидактику, педагогіку, психологію. Дидактика, історія, теорія та методика фізичного виховання, організація, теорія руху, антропомоторика входять до циклу спеціальних дисциплін, а до циклу спортивних дисциплін – плавання, легка атлетика, гімнастика, ритміка, ігри, танці, рекреація, предмети за вибором, лижний спорт, заняття на природі [5].

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту у Великій Британії здійснюється на факультетах фізичної культури при університетах та інститутах. У Бельгії підготовка фахівців відповідного профілю здійснюється в досить розгалуженій мережі вищих навчальних закладів. Дослідниця Л.П.Сущенко вважає, що характерною особливістю організації навчального процесу є модульна організація у вигляді освітніх циклів різної тривалості, що дозволяє студентам залежно від їх матеріальних можливостей, інтересів і здібностей досягти того чи іншого рівня освіти і професійної підготовки [5]. У Фінляндії існують 11 національних і 3 регіональних центрів підготовки фахівців [8]. Інститути здійснюють базову й додаткову професійну освіту, підготовку тренерів для клубів і спортивних товариств, центрів підготовки спортсменів, розробляють оздоровчо-рекреативні програми для шкіл, проводять курси для інструкторів фітнесу, спеціальних груп.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту у Франції здійснюється у державних і приватних навчальних закладах. Університетська підготовка фахівців фізичного виховання та спорту, що спрямовується на поєднання фундаментальної теоретичної освіти й професійної практики, спеціалізованої на різних етапах навчання, здійснюється за умов пріоритету спеціальних гуманітарних дисциплін над дисциплінами природничо-науковими; багатоступенева підготовка фахівців фізичного виховання та спорту різних профілів зумовлює необхідність базового і спеціалізованого етапів, організація та зміст навчання на яких принципово відрізняються; базова підготовка спрямовується на оволодіння студентами всього комплексу дисциплін, що пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, у тому числі дисциплін організаційно-управлінських і економічних; спеціалізована підготовка не торкається вивчення допоміжних та інших дисциплін.

Професійна підготовка магістрів у діяльності вищих навчальних закладів зарубіжних країн відрізняється варіативністю змісту й напрямів навчальних програм. Так, у Великій Британії в університеті м.Лідса існують дві програми магістерської підготовки: „Спорт і вчення про тренування” і „Фізична активність, тренування та здоров'я” [9]. В Італії Міланський інститут фізичної культури проводить підготовку магістрів за трьома такими програмами: „Теорія фізичної культури”, „Адаптивна фізична культура”, „Фізична культура для людей похилого віку”, а інститут фізичної культури Флоренції – за програмою „Менеджмент фізичної культури” (за Л.П.Сущенко) [5].

У зарубіжних країнах значна увага приділяється післядипломній освіті фахівців фізичного виховання та спорту, спостерігається становлення її концепції та спроба практичного здійснення. Своєю появою і розвитком ця концепція зобов'язана, в першу чергу, міжнародному співробітництву в межах ЮНЕСКО, завдяки якому вчені змогли налагодити обмін ідеями й національним досвідом. Аналіз наукових праць (Б.Л.Вульфсон, І.А.Лисенко) свідчить, що можна виділити два типи системи післядипломної фізкультурної освіти: французький та англосаксонський (Велика Британія, Німеччина). Основу першого складають спеціалізовані професійні школи, а основу другого – університети. У структурі навчальних закладів існують традиційні організаційні форми післядипломної освіти, а також навчальні заклади з альтернативними видами навчання дорослих, що доповнюють базову освіту. У традиційних навчальних закладах післядипломна підготовка пов'язана з широким упровадженням триступеневої моделі професійної освіти, а також використанням організаційних форм і методів для підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Порівняльний аналіз нормативних документів свідчить про те, що розподіл кількості годин серед дисциплін навчальних планів вищих навчальних закладів у різних зарубіжних країнах суттєво відрізняється. Навчальні плани вищих навчальних закладів зарубіжних країн, характерною особливістю яких є варіативність, містять три типи курсів – обов'язкові, частково за вибором, повністю за вибором.

В Україні структурними компонентами загально-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури виступають навчально-пізнавальна, практична і самостійна практична діяльність. Основними критеріями рівня сформованості загально-педагогічної готовності майбутніх учителів виступають: педагогічна спрямованість, суб'єктна позиція, методологічне мислення, рефлексія, оволодіння педагогічними діями й операціями. Стратегія і тактика

загально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури будується на основі таких принципів: професійно-педагогічної спрямованості; інтегративності; системності; індивідуалізації і диференціації; єдності загального, особистісного і індивідуального. Технологія загально-педагогічної підготовки майбутнього учителя фізичної культури являє собою цілісну сукупність дій, операцій і процедур, поетапно здійснюваних за наступним алгоритмом: діагностика розвитку загально-педагогічної підготовки вчителя – поетапний розвиток загально-педагогічної культури за допомогою спеціально організованого навчання; діагностика розвитку загально-педагогічної підготовки – корекція обраної спочатку стратегії і тактики навчання [6].

Вчений Б.Ф.Курдюков стверджує, що педагогічна технологія професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури є алгоритмом послідовної реалізації спроектованої цілісної системи навчально-виховного процесу. Цей алгоритм передбачає чітко визначений набір відповідності і взаємозв'язку елементів педагогічної діяльності. До основних структурних компонентів автор відносить: модель фахівця, зміст освіти, учасників навчального процесу, педагогічні умови, результат навчання [4].

Відповідність змісту вищої фізкультурної освіти вимогам соціального замовлення забезпечується за рахунок розширенням структури, змісту навчання. Основними освітніми компонентами виступають: загальноосвітнє, спеціальне, професійно-педагогічне навчання. Взаємодіючи між собою, вони утворюють інтеграційні зони: загально-спеціальну, загально-професійну, спеціально-професійну, стверджує дослідник Б.Ф.Курдюков [4]. У сукупності ці компоненти становлять цілісну структуру змісту підготовки фахівця в галузі фізкультурної освіти.

Як відомо, підготовка фахівців в галузі фізичної культури в Україні в педагогічному вищому навчальному закладі відрізняється від підготовки фахівців у спеціалізованих вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту тим, що має базовий педагогічний компонент. Загальнопедагогічна підготовка майбутнього учителя фізичної культури являє собою процес і результат вивчення педагогічних дисциплін і проходження педагогічної практики, коли відбувається формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності в ЗОШ зі школярами як основної мети професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ.

З метою аналізу змісту професійної підготовки здійснимо стислу характеристику гуманітарної, природничої, загально-професійної підготовки фахівця з фізичної культури в Україні.

Гуманітарна підготовка фахівця з фізичної культури включає цикл гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, до складу яких входять: іноземна мова, історія, філософія, психологія і педагогіка, соціологія.

Встановлений перелік дисциплін і їх зміст дають комплексне уявлення про кожен з наук, їх місце в системі гуманітарного знання, про соціально-культурну сферу сучасного суспільства, орієнтують майбутнього вчителя на формування власного ціннісного відношення до визначальних процесів і явищ. Зміст даних дисциплін також спрямований на оволодіння майбутнім вчителем комплексом умінь і навичок, що формують активного суб'єкта соціального середовища.

Дисципліни гуманітарного і соціально-економічного циклу націлені на осмислення культурологічних, соціальних і економічних проблем на теоретичному рівні, поповнення і систематизацію знань, виявлення домінуючих в тій або іншій галузі цінностей, формування навичок рефлексії і саморефлексії, актуалізацію творчого потенціалу.

Саме дисципліни гуманітарного циклу здатні до розкриття людської екзистенції, до формування у фахівця в єдності особистісних і професійних якостей. Однією з основних проблем, навколо якої повинно інтегруватися знання з гуманітарних і соціально-економічних дисциплін у ВНЗ при підготовці майбутнього вчителя фізичної культури, є проблема людини, її інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, його інтегральної природи.

Ефективність гуманітарної складової в професійній підготовці фахівця з фізичної культури безпосередньо залежить від міцної теоретико-методологічної бази, створеної на основі вивчення антропогенних чинників професійної діяльності, що відповідає організації педагогічного процесу і соціокультурної інфраструктури освіти, впровадження нетрадиційних методів навчання, інформаційних технологій та ін.

Таким чином, гуманітарні і соціально-економічні дисципліни, що відбивають гуманітарну підготовку майбутнього фахівця з фізичної культури, націлені на управління процесом формування цінностей і установок, соціальних орієнтацій відповідно до цілей і завдань, домінуючих мотивами і суб'єктивними можливостями особистості і є найважливішим компонентом професійної підготовки і майстерності фахівця з фізичної культури.

Природничо-наукова підготовка фахівця з фізичної культури включає цикл загальних математичних і природничих дисциплін, до складу який входять: математика, інформатика, фізика, хімія, біологія з основами екології.

Встановлений перелік дисциплін і їх зміст виконують в першу чергу світоглядну функцію, відбиваючи сучасну наукову картину світу, дають ряд практичних умінь і навичок у вирішенні професійних і соціальних проблем.

Загально-професійна підготовка фахівця з фізичної культури включає цикл загально-професійних дисциплін, в який входять: анатомія, фізіологія, біохімія, біомеханіка, гігієна, спортивна медицина, лікувальна фізична культура і масаж, історія фізичної культури і спорту, теорія фізичної культури і спорту, психологія фізичної культури і спорту, педагогіка фізичної культури і спорту, інформаційні технології у фізичній культурі і спорті, технології фізкультурно-спортивної діяльності тощо.

Встановлений перелік дисциплін і їх зміст спрямований на вирішення наступних завдань:

- формування цілісного наукового світогляду;
- забезпечення міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін для подальшої фундаменталізації вищої освіти;
- формування у студентів навчальних, дослідницьких, організаторських, комунікативних та інших вмінь та навичок, необхідних фахівцеві;
- навчання студентів умінню ефективно застосовувати науковий потенціал, отриманий при вивченні дисциплін загально-предметного циклу для вирішення педагогічних завдань.

В процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в Україні ми виділяємо три основні етапи:

Перший етап (1-2 курс), передусім, спрямований на формування у студентів інноваційного мислення, мотивованої спрямованості на опанування інформаційними технологіями, розуміння того, що лише інформаційні технології дозволять практично реалізувати ідеї нової парадигми в галузі фізичної культури і спорту.

Другий етап (3-4 курс) спрямований на безпосереднє знайомство з традиційними і інформаційними технологіями фізичної культури і спорту. В процесі цього етапу, коли студенти приступають безпосередньо до вивчення спеціальних дисциплін, потрібно максимально висвітлити зміст найбільш відомих інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту і сформувати здатність до опанування передового досвіду і проектуванню його в сферу майбутньої професійної діяльності.

Третій етап (4-5 курс) спрямований на практичну реалізацію інформаційних технологій фізичної культури і спорту в процесі педагогічної і професійно-орієнтованої практик.

Хотілося б відмітити, що розділення на етапи і визначення основних цілей для кожного з етапів досить умовно, оскільки процес професійної підготовки відбувається на кожному з етапів. Проте, як вже відзначалося, для ефективної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури засобами інформаційних технологій, необхідно, щоб кожна дисципліна, кожна форма роботи із студентами була спрямована на вирішення цієї проблеми. Лише у цьому випадку можна досягти кінцевого результату – підготовки майбутніх вчителів фізичної культури нового типу.

Психолого-педагогічними засадами ефективності загально-педагогічної підготовки майбутнього учителя фізичної культури виступають: фундаменталізація навчального матеріалу; системна організація процесу пізнання педагогічної дійсності; формування методологічного мислення майбутнього вчителя; актуалізація людинотворчої сутності професійної діяльності майбутнього учителя фізичної культури; інтеграція теоретичної і практичної складової загально-педагогічної підготовки [5].

Багаторічний власний досвід роботи в Харківському національному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди дозволяє стверджувати, що професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури має враховувати нові умови, які з'являються завдяки сучасним міжнародним, національним вимогам до підготовки фахівців. Так, майбутній вчитель фізичної культури розглядається нами як особистість, яка вмотивовано здобуває кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності в умовах впровадження сучасних педагогічних технологій у вищих навчальних закладах для забезпечення в подальшій професійній діяльності здорового способу життя школярів. А професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури розглядається нами як процес, який відображає науково-методичні, обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямовані на формування протягом всього періоду навчання готовності студентів до професійної діяльності в ЗОШ з організації фізичного виховання школярів з урахуванням сучасних вимог.

Ми вважаємо, що одним із сучасних засобів оптимізації процесу професійної підготовки

майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах України є впровадження нових педагогічних технологій, у тому числі й інформаційних [1; 2].

Інформатизація освіти передбачає спрямованість системи професійної підготовки на формування інформаційного середовища у ВНЗ, широке застосування в навчальному процесі нових педагогічних, у тому числі й, інформаційних технологій. У зв'язку з цим, державна національна програма „Вчитель” серед провідних напрямків розвитку системи освіти передбачає оновлення змісту і форм професійної діяльності педагогічних працівників, підвищення ролі вчителя у розвитку інформаційного суспільства. До основних заходів, спрямованих на виконання програми, крім іншого, належить забезпечення підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій.

Наше дослідження показало, що у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури використання можливостей інформаційних технологій і Інтернету може здійснюватися за такими напрямками: самостійний пошук студентами інформації на веб-сторінках, створення студентами особистісних творчих продуктів на тему, яка вивчається, демонстрація особистісних творчих продуктів студентів для веб-глядачів, використання тематично підібраних гіпертекстових матеріалів, електронної пошти студентами заочної форми навчання, робота з каталогами літератури різних бібліотек.

Теоретико-методологічний та практичний рівні професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури мають спиратися на впровадження засобів інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності: усвідомлення майбутніми вчителями інформаційних технологій як важливого засобу успішної професійної діяльності, а не мети діяльності, формування інформаційного середовища, поетапність і структурна чіткість процесу навчання із врахуванням його специфіки (спортивна діяльність студентів, часті виїзди на змагання, значні фізичні навантаження), систематичне включення студентів в активну педагогічну діяльність із застосуванням інформаційних технологій; забезпечення спрямованості студентів на творчу самореалізацію, чому сприяє оцінка її результатів з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Системна реалізація цих умов забезпечувала продуктивну підготовку студентів до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

Так, готовність майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності можна розглядати як складову загальної професійно-педагогічної готовності студента до діяльності, що характеризується здатністю педагога застосовувати інформаційні технології для забезпечення процесу фізичного виховання школярів й аналізу його результатів та вміння передавати школярам спеціально відібраний і дидактично опрацьований за допомогою засобів інформаційних технологій навчальний матеріал.

Висновки... Наприкінці дослідження ми дійшли висновку, що в педагогічній науці й практиці професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури розглядається як така, що спрямована на підготовку студентів вищих навчальних закладів до виконання конкретних видів професійної діяльності в галузі „Фізична культура та спорт”, оволодіння ними сукупністю знань про людину і фізичну культуру, розвиток емоційно-ціннісних відношень, моральних норм, умінь передавати цінності фізичної культури школярам.

В сучасних умовах розвитку освітньої сфери зростає інтерес вчених до інформаційних технологій, їх засобів та можливостей застосування в галузі фізичного виховання і спорту. Застосування інформаційних технологій в даній галузі оптимізує навчальний процес, діяльність вчителя й учнів, сприяє якісному засвоєнню ними навчального матеріалу. Інформаційні технології вимагають від майбутніх вчителів даної галузі підвищення їх загальної інформаційної культури, знань та умінь застосовувати ці технології у професійній діяльності.

Проте, оцінюючи стан цієї проблеми, відзначимо, що наявні науково-педагогічні дослідження і, розроблені на їх основі, методичні матеріали не забезпечують повної належної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності, тому потребують більш ретельного дослідження. Перспективним у цьому плані вважаємо дослідження формування інформаційно-комунікаційного середовища в вищому навчальному закладі в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гринченко І. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в нових умовах / І. Б. Гринченко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. Додаток 3, Т. VII. Тематичний випуск: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – К. : Гнозис, 2011. – С. 84–93.
2. Гринченко І. Б. Впровадження нових педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. / І. Б. Гринченко // Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції „Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку” (25-27 липня 2012 р.). – Одеса, 2012. – С. 113–115.

3. Кобяков Ю. П. Проектирование и реализация здоровьеразвивающей технологии физического воспитания студентов вузов : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08. / Ю. П. Кобяков. – М., 2006. – 350 с.
4. Курдюков Б. Ф. Теория и методология модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов физической культуры в системе высшего образования : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08. / Б. Ф. Курдюков. – Краснодар, 2004. – 303 с.
5. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. П. Сущенко. – К., 2003. – 46 с.
6. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Тимошенко. – Київ, 2009. – 35с.
7. Шабалина О. Л. Общепедагогическая подготовка учителя физической культуры в системе высшего профессионального образования : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / О. Л. Шабалина. – М., 2003 – 320 с.
8. Franke E. School physical education as a promoter of sport for all among the population: Paper to World Congress on Sport for all. Tampere, Finland, June 4-7, 1990. – Osnabruck : Univ. of Osnabruck, 1990. – 100 p.
9. Bouchard, C. Physical activity, fitness and health: The model and key concepts. // C. Bouchard, R.J. Shephard, T. Stephens (eds.) Physical activity, fitness and health: International proceedings and consensus statement. – Champaign, IL : Human Kinetics Publishers. 1994. – 380 p.

Анотація

И.Б.Гринченко

Процесс профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в странах Европы и в Украине

В статье рассмотрены основы профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в новых условиях, проанализировано современное положение профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в высших учебных заведениях Европы и Украины. В статье рассмотрены основные направления внедрения педагогических технологий, в том числе и инновационных, в процесс профессиональной подготовки. В работе подчеркнута необходимость системного внедрения инноваций в европейских странах и Украине, реализации новых целевых установок, обновление содержания, использования новых форм, средств, методов обучения. Речь идет также о внедрении обновленных технологических, научно-методических материалов в учебный процесс высшего учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, инновации, будущий учитель физической культуры, ВУЗы Европы и Украины.

Summary

I.B.Hrynchenko

The Process of Professional Training of Physical Training Teachers in the Countries of Europe and Ukraine

The basis of professional preparation of the future physical training teachers under the new conditions are considered in the article; the analysis of modern principles of professional training of future physical training teachers in European and Ukrainian higher educational establishments is conducted. The main approaches of introduction of pedagogical technologies including innovational ones into the process of professional training are analyzed. The necessity of system introduction of innovations in the countries of Europe and in Ukraine, new aims, content renovation, usage of new forms, means, methods of learning and teaching is underlined in the work. It also deals with the usage of renovated technological, scientific and methodical materials in the educational process of higher educational establishments.

Key words: professional training, innovations, future teacher of physical training, European and Ukrainian higher educational establishments.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 159.9+378

О.Г.ГУМЕНЮК,

кандидат психологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Напрями адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ

У статті розглядається інформація про психолого-педагогічні особливості адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищій школі. Інформація може бути цікавою для викладачів вищої школи.

Ключові слова: адаптація; стадії адаптації; дидактичний, професійний, соціально-психологічний аспекти адаптації; соціально-психологічна адаптація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Необхідною умовою успішного навчання студентів є їх готовність до пізнавальної діяльності, яка багато в чому визначається мірою адаптації першокурсників до вузівського навчального процесу.

Студент, який постає перед проблемою включення в нові умови, фактично вирішує проблему знаходження свого місця в суспільстві, тобто визначає той соціальний локус, який відтворює його

ставлення до оточення. Початок навчання у вищій школі є для студента ситуацією незнайомою і, з огляду на соціально-психологічний її аспект, потенційно загрозливою. Це зумовлено неадекватною орієнтацією вчорашнього школяра в соціально-психологічному просторі нової для нього навчальної орієнтації.

Процес адаптації першокурсників до умов навчання у вузі є складним та багатостороннім, оскільки зумовлений взаємодією психологічних, соціальних і біологічних чинників. Відповідно, актуальність досліджуваної теми є беззаперечною.

Формулювання цілей статті... Метою обраної для дослідження проблеми є визначення пріоритетних психолого-педагогічних напрямів адаптації першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі.

Відповідно до мети, досить важливим є висвітлення таких питань як особливості прояву процесу адаптації студентів; провідні чинники реалізації процесу адаптації та латентності її прояву.

Аналіз досліджень і публікацій... На думку К.Г.Делікатного, адаптацію студентів необхідно визнати однією з найбільш значущих психолого-педагогічних проблем вищої школи в умовах її докорінної реформи [3, с.26].

Рівень адаптації студентів до навчання, її мотиви та спрямованість бувають різними за тривалістю, інтенсивністю та цілеспрямованістю. Одні досить успішно адаптуються протягом першого семестру, інші – до кінця другого семестру, треті – впродовж третього й четвертого семестрів [3, с.29].

Таке явище залежить від багатьох причин: характеру орієнтації й установок на навчання у ВНЗ; профілю вибраної спеціальності; умов життя; психолого-суб'єктивних даних складу студентів, зокрема, міри пластичності та динамічності їх індивідуальної психіки; організації навчально-виховного процесу на факультеті й кафедрах; усередині колективних взаємин студентів між собою і викладачами; цілого ряду інших об'єктивних та суб'єктивних показників [5, с.17].

Дослідники наголошують, що адаптація першокурсників найчастіше відтворюється у наступних аспектах:

1. Дидактичний. Він пов'язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу.

2. Професійний, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, поступове набуття професійних умінь та навичок.

3. Соціально-психологічний – пов'язаний з труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі.

Для підвищення якості навчальної праці студентів велике значення мають проблеми перебудови, які склалися в школі, стереотипи навчальної діяльності та озброєння їх новими уміньми й навичками навчально-пізнавальної діяльності. У зв'язку із цим Г.М.Андреева зазначає: „Вища школа відрізняється від середньої не тільки спеціалізацією підготовки, мірою складності й великим обсягом навчального матеріалу, але, мабуть, головним чином методикою навчальної роботи, в якій закладений творчий початок, і рівнем самостійності студентів” [1, с.84].

Провідне значення перелічених особливостей як початкових для процесу адаптації студентів підкреслюється в працях Г.М.Андреевої, К.Г.Делікатного, М.І.Дьяченко, Е.В.Заїки, Л.А.Кандибович, В.В.Луценко та багатьох інших. Хоча можна не погодитися, що ці чинники зумовлені недоліками виховання в сім'ї, упущенням навчання в середній школі, впливом соціального середовища.

Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури дозволяє чітко виділити три головні напрями адаптації першокурсника: 1) дидактичний, пов'язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу. Ця новизна і пов'язані з нею труднощі створюють свого роду дидактичний бар'єр, який необхідно подолати. Головними труднощами даного аспекту є зростання обсягу та складності навчального матеріалу, збільшення питомої ваги самостійної роботи, а також невміння працювати самостійно, планувати та розподіляти свій час та інше; 2) професійний, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, набуття професійних умінь і навичок; 3) соціально-психологічний, пов'язаний з труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі [1, с.84].

На нашу думку, соціально-психологічна адаптація нерідко ускладнює дидактичну, оскільки вимагає переключення уваги з навчання на спілкування. Усі ці сторони одного процесу тісно пов'язані між собою. Кожна з них має свої характерні риси й особливості і відіграє важливу роль в житті першокурсника. Розглянемо ці аспекти більш детально.

Виклад основного матеріалу... Дидактичний аспект відіграє важливу роль в процесі адаптації першокурсника до нових умов навчання у вузі, бо навчання є основою діяльності студента, а успішність в навчанні – одним з головних критеріїв його адаптованості. Студенти перших курсів, набуваючи статусу самостійних дорослих людей, залишаються у своїй більшості за віком, психологією, розвитком, світоглядом і життєвим досвідом близькими до учнів старших класів середньої школи. Тому навчально-виховна робота на першому курсі має проводитися з урахуванням вікових особливостей студентів.

Перехід вчорашніх школярів від класно-урочної системи навчання до переважно самостійних занять нерідко відбувається досить боляче, а часто і з великими ускладненнями. Труднощі пристосування до нових форм навчання значно знижують розумову працездатність студентів. „Психологічна невідповідність до вузівських форм навчання, – пише В.П.Кондратова, – може сприяти поступовому накопиченню розумової, психологічної втоми, що негативно відбивається на загальному самопочутті студента, ослаблює його увагу, пам'ять, мислення, волю, без оптимального стану яких неможлива успішна навчальна діяльність”. Труднощі, що відчувають першокурсники у зв'язку з переходом на нові форми та методи навчальної роботи, закономірні, їх наукове пояснення ґрунтується на фізіологічному вченні про вищу нервову діяльність і, зокрема, на ідеях про динамічний стереотип.

Вступ випускника середньої школи до вузу та наступне його пристосування до нових форм і методів навчання, є значною мірою процесом не стільки вироблення нових, скільки перебудови вже існуючих стереотипів навчальної роботи. Студенту необхідно докорінно ламати звички пізнавальної діяльності, що склалися за роки навчання у школі, і формувати нові. Будь-яке перенесення раніше засвоєних навчальних вмінь та навичок сприяє більш успішному оволодінню новими стереотипами діяльності лише за умови, якщо між ними є певна схожість. Вузівське ж навчання має ряд суттєвих відмінностей порівняно зі шкільним і багато в чому специфічне за своєю методикою. Тому не всі вміння і навички навчальної роботи, засвоєні у школі, можуть бути застосовані в системі вузівського навчання і потребують корекції і вдосконалення. Більш того, деякі шкільні стереотипи навчальної діяльності не підходять до вузівського навчання і в деяких випадках є для нього перешкодою. В цьому випадку проявляється відоме в психології явище інтерференції, коли раніше засвоєні вміння та навички перешкоджають успішному здійсненню нової діяльності і потребують певної перебудови.

Вплив стереотипів шкільного навчання значною мірою виявляється в організації навчальної роботи з повторення і закріплення матеріалу. Система шкільного навчання побудована таким чином, що пояснення нового матеріалу та його закріплення поєднуються в одне ціле самою структурою уроку. У вузі ж синхронність між повідомленням нових знань та їх закріпленням більшою мірою відсутня. Крім того, викладення матеріалу під час лекції та його закріплення на практичних або семінарських заняттях часто розділені тривалим проміжком часу. Тому у вузі робота з осмислення й засвоєння теоретичного матеріалу, що викладається в лекції, повинна синхронізуватися з процесом самостійної позааудиторної роботи і супроводжуватися його глибоким осмисленням і самоконтролем.

Від того, наскільки правильно організовується ця робота, залежить глибина й міцність знань студентів. Специфіка вузівського навчання багато в чому зумовлена відсутністю систематичного поточного контролю за якістю засвоєння знань. У середній школі, як відомо, контроль за навчальною роботою та засвоєнням виучуваного матеріалу здійснюється на кожному уроці. У вузі ж, де немає щоденної перевірки знань, випускники шкіл отримують більшу свободу дій. Відбувається різка зміна, а точніше руйнування, тих стереотипів взаємин з викладачами, які роками склалися в середній школі. Відчуваючи себе достатньо вільними від педагогічного контролю, багато першокурсників підмінюють регулярну роботу з засвоєння знань епізодичними, безсистемними заняттями, що призводить у подальшому до відставання.

Така система навчальної роботи не забезпечує належної підготовки студентів. Надзвичайно важливе значення для успішного навчання в вузі має правильна організація самоосвітньої роботи студентів з розширення та заглиблення своїх знань.

Навчальні заняття у вузі, зокрема лекції, мають по відношенню до процесу засвоєння знань лише установчий, орієнтуючий характер. Лекція відіграє роль чинника, що спрямовує самостійну творчу діяльність студентів, і її не можна розглядати як головне джерело знань. Студентам необхідно самим активно здобувати знання різними шляхами: працювати з підручником, додатковою літературою, науковими першоджерелами.

Проте цих навичок майбутні студенти в школі не здобувають. Додаткова література, що вивчається школярами, складається лише із невеликої кількості першоджерел. Відповідно, ми бачимо, що одне з найважливіших завдань, яке стоїть перед викладачами вузу, полягає в озброєнні студентів методами самостійної роботи. Головна увага вищої школи повинна бути

зосереджена на всебічному поліпшенні професійної підготовки спеціалістів. Розв'язання цього завдання починається на перших курсах. У ході навчання молода людина дістає відомості про майбутню професію, ознайомлюється із спеціальною літературою. Водночас відбувається процес адаптації до обраної професії. Тому одним із головних завдань вузу повинно стати надання допомоги першокурсникам у професійній адаптації.

Професійна адаптація в умовах вузу є процесом формування у студентів інтересу до обраної професії, прагнення досконало оволодіти нею. Така адаптація передбачає оволодіння повним обсягом знань, умінь і навичок за професією, методикою і логікою науки. Професійне формування студента успішно здійснюється лише за умови, якщо воно ґрунтується на інтересі, нахилах та здібностях молодшої людини до певної професії.

Важливу роль у процесі соціально-психологічної адаптації відіграє також студентська академічна група. Від того як складаються взаємини першокурсника з групою, залежить швидкість та ефективність його адаптації в вузі.

Труднощі в цьому аспекті адаптації викликані тим, що існують значні відмінності між соціальною ситуацією, яку покинув першокурсник, і ситуацією, до якої йому доведеться адаптуватися. Середовище студентського колективу на перших порах є більш сприятливим для саморозкриття і самореалізації, оскільки його новизна знімає деякі емоційні бар'єри, дещо нейтралізує складні установки, стереотипи поведінки, стимулює переоцінку цінностей.

У процесі становлення колективу велике значення мають такі соціально-психологічні явища, які значно впливають на адаптацію першокурсника в ньому: самоствердження, суспільна думка, колективні настрої, традиції і таке інше. Велике значення має самоствердження особистості в новому колективі, тобто її прагнення зайняти та утримувати в системі психологічних відносин в колективі певну позицію, яка б забезпечувала даній особистості повагу, визнання, довіру, підтримку з боку інших членів колективу. Прагнення до самоствердження у новоствореній групі студентів може призвести до боротьби між її членами за лідерство.

Зміна статусу, протидія груповим нормам спричиняють відчуття незахищеності, дискомфорту. Іншим елементом психології колективу, що впливає на адаптацію першокурсника в ньому, є суспільна думка. Вона впливає на особистість, всю групу, на формування її звичаїв, традицій, інтересів, норм.

Досить важливо, щоби академічна група була щодо кожного з її членів референтною, тобто справляла значний вплив на формування переконань студентів, їх особистісних установок, ставлення до оточуючих людей, навчання тощо. Для цього необхідно, щоб група формувалася як згуртований, об'єднаний спільними цілями, чітко діючий колектив.

Значну допомогу студентам у подоланні труднощів, багатьох з яких можна уникнути, має надавати куратор. Головне його завдання – створення згуртованого колективу студентів академічної групи, формування студента як майбутнього спеціаліста.

Студентська молодь, особливо на перших курсах, не має ще необхідного життєвого досвіду, не навчилася самостійно здійснювати головні функції колективу – навчальну і виховну.

Куратор повинен враховувати, що вчорашній школяр за роки навчання звик до того, що в суспільних та навчальних справах первинного колективу він постійно отримував допомогу з боку класного керівника. Тому роль куратора на першому курсі полягає перш за все в згуртуванні колективу, подоланні роз'єднаності та відчуженості у взаєминах між студентами. Іноді стверджують, що на першому курсі ще немає колективу, що тут він тільки починає формуватися.

Однак повністю з цим погодитися, на нашу думку, не можна. Звичайно, на першому курсі до складу груп входять люди, різні за віком, походженнями, особистими якостями, інтересами, однак у них є спільна діяльність, єдині прагнення, тому краще говорити про ступінь сформованості колективу на першому курсі, його згуртованості.

Нехай академічна група тут і не відповідає всім формальним показникам, які визначають колектив, однак вона являє собою не що інше, як колектив, який є важливим фактором і разом з тим результатом соціально-психологічної адаптації першокурсників до нових умов навчання у вищому закладі освіти.

Студент-першокурсник, по суті, вперше включається в групу собі рівних, які іноді не проявляють тієї терпимості, яка властива дорослим у ставленні до дітей. За таких умов важко знайти душевний спокій та рівновагу, такі необхідні для напруженого навчання у вузі. Поки що студенти освоюватимуться, відсутність стабільності у міжособистісних взаємовідносинах заважає їм діяти з ритмічністю і зосередженням, що є необхідним для виконання навчального навантаження.

Висновки... Таким чином, ми можемо зробити висновок, що процес адаптації у вищому навчальному закладі носить індивідуальний характер. Відповідно, застосування кожного з напрямів процесу адаптації є досить важливими для гармонійної та ефективної діяльності

студента у вузі. Тому з перших днів навчання у вузі студентам повинна надаватися допомога, спрямована на подолання труднощів, що виникають в усіх аспектах їхньої адаптації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреева Г. М. Социальная идентичность: временные и средовые компоненты: хрестоматия [для студ. высш. учеб. завед.] / Галина Михайловна Андреева. – СПб., 2011. – 201 с.
2. Войтович Н. Відмінності шкільного та студентського колективів як аспект проблеми адаптації першокурсників до умов ВНЗ / Н. Войтович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у ВЗО : зб. наук. статей. – Луцьк : держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – № 4–5. – С. 57–65.
3. Делікатний К. Г. Становлення студента: Питання адаптації випускника школи у вузі / Костянтин Григорович Делікатний. – К. : Знання, 2009. – 48 с.
4. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособие для вузов / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : изд-во БГУ, 2001. – 383 с.
5. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе / Е. В. Заика // Практична психологія і соціальна робота. – 2009. – № 5. – С. 13–20.
6. Луценко В. В. Урахування типологічних особливостей студентів у їхній навчально-пізнавальній діяльності / В. В. Луценко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Харків : ХДПУ, 2000. – № 6. – С. 81–87.
7. Панькович О. Проблеми адаптації у вищому закладі освіти: методики індивідуально-психологічного консультування / О. Панькович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти : зб. наук. статей. – Луцьк : держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 70–71.

Анотація

О.Г.Гуменюк

Направления адаптации первокурсников к условиям обучения в вузе

В статье рассматривается информация о психолого-педагогических особенностях адаптации студентов первого курса к учебному процессу высшей школы. Информация может быть полезной для преподавателей высшей школы.

Ключевые слова: адаптация; стадии адаптации; дидактический, профессиональный, социально-психологический аспекты адаптации; социально-психологическая адаптация.

Summary

О.Н.Нуменик

Directions of the First Year Students' Adaptation to the Conditions of Study at Higher Educational Establishment

Information about psychological and pedagogical peculiarities of first-year students' adaptation to the educational process of higher school is studied in the article. The information can be useful for high school teachers.

Key words: adaptation, stages of adaptation, didactic, professional, social and psychological aspects of adaptation, social and psychological adaptation.

Дата надходження статті: „5” вересня 2012 р.

УДК 371.13:378.011

Н.В.ДАВКУШ,

кандидат педагогічних наук

(м.Ялта, АР Крим)

Особистісно зорієнтований підхід як основа виховної роботи з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів

У статті автор розкриває особливості використання особистісно зорієнтованого підходу у процесі виховної роботи у вищому навчальному закладі. Обґрунтовує принципи виховної роботи зі студентами педагогічного вчз спираючись на концептуальні засади особистісно зорієнтованого підходу.

Ключові слова: особистісно зорієнтований підхід, виховання, підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів, принципи виховної роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним із важливих принципів, що покладений в основу сучасного навчання і виховання особистості, зокрема й щодо формування в неї загальної культури, є особистісно зорієнтований підхід, який висуває у центр виховної системи особистість, зосереджуючи увагу на необхідності створення комфортних, безконфліктних і безпечних умов для її розвитку, реалізації природних потенціалів.

Студент повинен вибудувати в міру свого соціального розвитку й підростання особистий варіант життя, гідний його як людини, набути власного досвіду повноцінних взаємин,

ствердження свого істинного людського „Я”.

Особливості особистісно зорієнтованого підходу у вихованні передбачають: по-перше, визнання пріоритету особистості; по-друге, спрямування на те, що пріоритет особистості має стати основою філософії виховання, ідеології у сфері виховання, центральною ціннісною орієнтацією як вихователів, так і вихованців.

Ідея особистісно зорієнтованого навчання і виховання як пріоритетного напрямку розвитку освіти України не є новою. Але, без сумніву, ця ідея залишається актуальною в наш час. І не лише актуальною, але і не до кінця розробленою, тому і не достатньо впроваджуваною педагогами.

Аналіз досліджень і публікацій... Концептуальні й методичні передумови та окремі аспекти особистісного підходу відображені у працях, присвячених дослідженням особистості як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології. З-поміж авторів можна назвати К.Абульханову-Славську, Б.Ананьєва, О.Асмолова, І.Беха, Л.Божович, Й.Боришевського, Л.Виготського, В.Давидова, У.Джеймса, П.Жане, Г.Костюка, М.Ланге, О.Леонтєва, Ф.Лерша, А.Маслоу, В.Мерліна, В.Моляко, Г.Олпорта, П.Пелеха, К.Платонова, В.Рибалка, К.Роджерса, С.Рубінштейна, І.Сікорського, Е.Шпрангера, В.Штерна, І.Якиманську та ін.

Особистісно орієнтований підхід бере свої витoki з гуманістичної теорії, що розглядає дитину як цілісну особистість, яка постійно прагне самоздійснення. Провідними засадами тут є самоцінність особистості, глибока повага та емпатія до неї, врахування її індивідуальності. На переконання психологів гуманістичного напрямку, ядро будь-якої особистості становить позитивний початок, що проявляється в потязі людини до зростання, розвитку, самоактуалізації.

Формулювання цілей статті... Розкрити та обґрунтувати необхідність використання у виховній роботі з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів основних напрямів особистісно зорієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу... Д. Белухін, відстоюючи важливість особистісного підходу, зазначав, що він дає змогу долати однобічність уявлення про те, що психіка людини розвивається тільки мірою засвоєння надбань людства. Особистість також розвивається і у процесі перетворення суб'єктом дійсності, що його оточує [2].

Але, як показують результати досліджень, далеко не всі педагоги, як практики так і починаючи, правильно орієнтуються в суті поняття „особистісно зорієнтоване виховання”. Основною помилкою у розумінні цього поняття є ототожнення особистісного та індивідуального підходів до вихованців. Індивідуальний підхід полягає в адаптації діяльності педагога, навчального і виховного процесу до індивідуальності учня. Індивідуальний підхід може бути складовою особистісного, але не більше того. В найгіршому разі особистісний підхід ототожнено з індивідуалізмом. В особистісно зорієнтованому освітньому процесі головною діючою одиницею є діалогічна цілісність: особистість вихованця – особистість педагога. Крім того, сама дитина як індивід не є центром освітнього процесу. Таким центром є її особистість, точніше: особистість у минулому – особистість тепер – особистість у майбутньому. Особистість у минулому – це передусім суб'єктний досвід діяльності та моральних переживань дитини. Особистість тепер – це особистість дитини як суб'єкта діяльності та взаємин з певною системою особистісних цінностей. Особистість у майбутньому – це той „Я-ідеал”, якого прагнуть сама особистість і соціум, зміст життєвих значень, планів, мети і цінностей особистості. *Особистісно зорієнтований виховний процес будується не просто на основі врахування індивідуальних особливостей вихованців, а в послідовному ставленні до них як до особистостей, які є відповідальними і свідомими суб'єктами діяльності.*

Особистісно зорієнтоване виховання спрямоване на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, якій відповідають цінності служіння, коли основним життєвим ставленням виявляється любов до інших людей. Це дає людині змогу виходити за межі своїх актуальних, наявних можливостей.

Для здійснення особистісно зорієнтованого виховання необхідно дотримуватись трьох позицій: розуміння дитини, визнання дитини і прийняття дитини.

Одна з найгостріших людських потреб – бути зрозумілим, прийнятим, визнаним. Кожна людина прагне, щоб її розуміли та приймали в будь-якому стані, в будь-якому прояві, з визнанням усіх наявних переваг і поблажливості до наявних недоліків. Тому позиція, що враховує ці потреби, має бути домінантою особистісно зорієнтованого виховання.

Розуміння педагогом дитини неможливе без правильної оцінки її емоційних станів. Педагог має виходити з того, що основним джерелом інформації про цю сферу людської психіки є: міміка та поза, жести й рухи, інтонація і темп мовлення. Спостерігаючи прояви поведінки вихованця, педагог може зробити висновки стосовно його особистості. Однак глибоке розуміння дитини не можна будувати на відчужено – дослідницькому до неї ставленні. Педагогу потрібно співчутливе, емпатійне розуміння та готовність прийняти вихованця навіть з його недоліками.

Щоб процес розуміння вихованців вихователем загалом був результативним, у них в процесі навчання у вищому навчальному закладі необхідно сформувати такі якості:

- здатність сприймати й адекватно психологічно інтерпретувати поведінку дитини безпосередньо в кожному мить спілкування, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини, які ці зміни викликають;
- наявність широкого набору оцінних критеріїв, які б давали йому змогу порівнювати характер змін, які настають у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і своєчасно робити з цього правильні висновки;
- уміння постійно вдосконалюватись і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку вихованці;
- глибокі знання про типові помилки „стереотипізації”, „нав'язування суб'єктивного бачення” тощо, яких нерідко припускаються вихователі, оцінюючи зовнішній і внутрішній образ вихованців, а також психологічно пояснюючи спостережувану картину їхньої поведінки [1; 4].

Визнання – це передусім право дитини бути собою, індивідуальністю, яка має свою позицію щодо тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Вимога визнання дитини ґрунтується на вірі в її можливості, а значить у самовдосконалення, на розумінні нескінченності пізнання людини, навіть коли вона ще зовсім мала. Таке ставлення спрямовує педагога на активізацію особистісних переживань вихованця.

Прийняття означає безумовне позитивне ставлення до дитини, незалежно від того, тішить вона дорослих чи ні. Прийняття – це не оцінка, це визнання того, що інший має право бути таким, яким він є. Якщо педагог приймає дитину, то приймає її недоліки, не оцінюючи їх. Він просто знає, що вони існують. Педагог, який здатен до прийняття, не тільки приймає вихованця, а й показує йому, що приймає його таким, який він є.

Отже, педагог має бути готовим і здатним до взаємодії з дитиною або дитячим колективом, зокрема:

- будувати спілкування з дітьми на засадах гуманістичних принципів (діалогічності та емпатійного розуміння; прийняття та довіри до можливостей і здібностей дитини; визнання та ставлення до дитини як до суверенної особистості; щирості та відкритості для дитини особистих моральних якостей, переконань, цінностей, інтересів);
- будувати спільну виховну діяльність із дітьми на основі співпраці;
- створювати виховні ситуації (протиріччя, успіху тощо) в навчальній, трудовій, ігровій, художній та інших видах діяльності дітей;
- розкривати та реалізовувати виховний потенціал процесу навчання (через зміст, форми та методи навчання), предметно-естетичного середовища, в якому перебувають діти;
- підтримувати процеси самопізнання, саморозвитку дитини через організацію групової та індивідуальної роботи;
- створювати реальні можливості для особистісної самореалізації, життєвого самовизначення дитини;
- трансплювати гуманістичну культуру взаємин дитини на себе, на довкілля;
- бути відкритим до виховного впливу дітей [5].

В умовах сьогодення особливо актуальним є фундаментальне положення класика української психології Г.Костюка, що „виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості ... виховувати – це проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості і керувати здійсненням накреслених проєктів” [3].

Особистісний підхід до виховання розглядає особистість не гармонійно, а ієрархічно розвинутою, в якій природне, фізіологічне, психічне підпорядковується духовному.

Вихідною позицією в особистісно зорієнтованому вихованні має бути *відмова від концепції формування особистості і створення концепції сприяння її розвитку*. В.Сухомлинський вважав що: „Ніколи не буває, що дитині кажеш „оце” і одержуєш „оце”. Ти дитині кажеш „оце”, а отримуєш дещо „інше”. „Формування” ставить дитину в ситуацію трагічного вибору: або залишитись самим собою, або слідувати нав'язаним ідеалам, моделям поведінки і повторювати чужі думки” [6].

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Отже, виникає необхідність *підвищення розвивальної ефективності виховання*, оптимізації процесу керування виховною діяльністю як дитини, так і майбутнього педагога. А це пов'язано зі створенням і використанням якісно нових виховних методів. Останні мають ґрунтуватися не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення і покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання й позитивного емоційного оцінювання, які апелюють насамперед до самосвідомості та передбачають творче ставлення людини до суспільних норм і цінностей. Такі методи можна назвати виховними технологіями особистісної орієнтації. В основі таких технологій повинні лежати такі принципи: цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно-розвивального спілкування; використання

співпереживання як психологічного механізму виховання особистості; систематичного аналізу своїх і чужих вчинків; виховання у колективі і через колектив на засадах гармонії інтересів особистості і колективу; суб'єктно-суб'єктний характер взаємин вихователів і вихованців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підруч. / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Белухин Д. А. Основы личностно ориентированной педагогики : курс лекций / Д. А. Белухин. – Москва-Воронеж, 1996. – Ч. 1.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1999. – 208 с.
4. Сагарда В. В. Концепція цілісної методичної системи підготовки педагогів в умовах університетської освіти / В. В. Сагарда // Вища і середня педагогічна освіта. – К., 1993. – Вип. 16. – С.16–21.
5. Сметанський М. Шляхи удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів / М. Сметанський // Шлях освіти. – 2002. – №4. – С. 36–39.
6. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 24–27.

Анотація

Н.В.Давкуш

Личностно ориентированный подход как основа воспитательной работы с будущими воспитателями дошкольных учебных заведений

В статье автор раскрывает особенности использования личностно ориентированного подхода в процессе воспитательной работы в высшем учебном заведении. Обосновывает принципы воспитательной работы со студентами педагогического вуза опираясь на концептуальные основы личностно ориентированного подхода.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, воспитание, подготовка воспитателей дошкольных учебных заведений, принципы воспитательной работы.

Summary

N.V.Davkush

Personally Oriented Approach as a Basis of Educational Work with the Future Teachers of Preschool Educational Establishments

In the article the author reveals peculiarities of personality-oriented approach in the educational work in the process of educational work in higher educational establishment. The principles of educational work with students of pedagogical higher pedagogical educational establishment on the conceptual foundations of personality-oriented approach are grounded.

Key words: personally oriented approach, education, training of pre-school teachers, principles of educational work.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 371.134: 811.1/.2 + 81'24 (045)

С.С.ДАНИЛЮК,

кандидат філологічних наук, доцент
(м. Черкаси)

Психолого-педагогічні умови організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів

Статтю присвячено висвітленню психолого-педагогічних умов організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів. Визначено комплекс психолого-педагогічних умов, які слід брати до уваги в навчальному процесі. Виокремлено зовнішні та внутрішні мотиви навчальної діяльності майбутніх філологів. Крім того, у статті наведено психолого-педагогічну характеристику студентства.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, професійна компетентність, навчальна діяльність, мотивація, пізнавальна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... При побудові навчальної діяльності важливим є створення сприятливих психолого-педагогічних умов, що відповідає одному з основних дидактичних принципів навчання. Умова визначається як „філософська категорія, котра виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може. Сам предмет виступає як щось обумовлене, а умова – як відносно зовнішнє щодо предмету розмаїття об'єктивного світу.

На відміну від причини, котра безпосередньо породжує те чи інше явище або процес, умова становить те середовище, обстановку, в якій останні виникають, існують і розвиваються” [24, с.642]. С.І.Ожегов трактує умову як „обставину, від якої щось залежить” [15, с.839]. Т.Ф.Єфремова під умовою в лінгвістиці розуміє „те, що уможливило щось інше, від чого залежить щось інше, те, що визначає щось інше” [13, с.986]. В.М.Савченко вважає умовою „те, від чого залежить щось інше (обумовлене), що уможливило наявність речі, стану, процесу, на відміну від причини, яка з необхідністю, неминучістю породжує що-небудь (дію, результат дії), і від підстави, котра є логічною умовою наслідку” [19, с.274].

Г.В.Круглякова розглядає умову як стійкі чинники, що впливають на цей предмет, без яких він (предмет) існувати не може й від якого залежить реалізація задуманої програми. Зовнішні умови впливають на процес засвоєння знань і формування набору певних умінь, відбиваючись через внутрішню свідомість. Кінцевий результат визначається не окремо взятими причинами, а їх сукупністю в тісному зв'язку з усіма зовнішніми та внутрішніми умовами, які, в свою чергу, є підсумком попередніх взаємодій [6, с.48]. Таким чином, виявлені педагогічні умови – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх чинників діяльності, які забезпечують високу результативність навчального процесу та сприяють ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх філологів.

Комплекс психолого-педагогічних умов має такий вигляд [6, с.48-49]: 1) наявність позитивної мотивації майбутніх філологів у процесі навчальної діяльності; 2) урахування психологічних й інтелектуальних властивостей особистості майбутніх філологів; 3) самостійна пізнавальна активність майбутніх філологів у ході навчально-пізнавального процесу; 4) діалектичне мислення педагога як координатора та модератора діяльності майбутніх філологів.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема студентства як особливої соціально-психологічної і вікової категорії розглядалася в дослідженнях Б.Г.Ананьєва, М.І.Дьяченка, І.О.Зимньої, Л.А.Кандибовича, Н.В.Кузьміної, Ю.М.Кулюткіна, Г.Ю.Любимової, Є.М.Никиреєва, П.О.Просецького, В.О.Сластьоніна, К.І.Степанової, В.О.Якуніна й ін.

Враховуючи особливості студентського віку, є підстави припускати, що системоутворювальною особистісною якістю у структурі професійного становлення майбутніх філологів є рефлексія. Спираючись на роботи К.О.Абульханової-Славської, Є.М.Андропова, Ю.К.Бабанського, С.А.Калашникової, С.Л.Рубінштейна, Д.М.Узнадзе й ін. про рефлексію життя людини в цілому, або її етапів, зазначимо, що студентський вік є найсенситивнішим до розвитку комплексу різноманітних здібностей, у тому числі до аналізу, рефлексії та творчого самовираження.

Формулювання цілей статті... За мету статті поставлено завдання висвітлити психолого-педагогічні умови організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу... Розглянемо, яким чином вищезазначені психолого-педагогічні умови можуть сприяти ефективній побудові навчальної діяльності при формуванні професійної компетентності майбутніх філологів.

На думку І.І.Халеевої, велике значення у професійному становленні майбутнього філолога як професійної мовної особистості має лінгвістична підготовка, оскільки від того, яка закладена лінгвістична та культурологічна база й як у ній відбивається майбутня професійна діяльність, залежить професійна компетентність майбутнього філолога в цілому [25, с.43]. Відомо, що мовну особистість можна охарактеризувати за допомогою таких п'яти чинників [22, с.24]: мовні здібності; комунікативні потреби; комунікативні компетентності; мовна свідомість; мовна поведінка.

Відправною точкою будь-якої діяльності є наявність потреби у здійсненні дії. М.М.Обозов визначає поняття потреби як „стан індивіда, що створюється нестачею об'єктів, необхідних для його існування та розвитку й виступає джерелом його активності” [14, с.35]. Ця потреба продиктована існуванням суперечності між тим, що майбутні філологи „вже вміють виконувати” і тим, що їм „необхідно зробити”. Коли перед майбутніми філологами постає проблема, вона спонукає їх зняти цю суперечність, почати діяти. Інакше кажучи, має сформуватися комплекс стійких позитивних мотивів й емоцій, заснованих на потребах індивіда. Л.С.Виготський писав, що „сама думка народжується не з порожньої думки, а з мотиваційної сфери нашої свідомості, яка охоплює наші потяги та потреби, наші інтереси і спонукання, наші афекти й емоції. За думкою стоять афективна та вольова тенденції” [4, с.379].

М.Г.Петровський позначає вплив потреби на подальшу діяльність людини таким чином: „потреби є як передумовами, так і результатом не лише власне діяльності людей, а й пізнавальних процесів” [17, с.131]. Науковець зазначає також, що саме через потреби „здійснюється регулювання поведінки, визначається спрямованість мислення, почуттів і волі” [там само]. Крім того, динаміка потреб полягає в „переході від усвідомлення мети (як передумови

діяльності) до мобілізації засобів, за допомогою яких відбувається оволодіння цією самою об'єктивованою метою" [17, с.132].

Коли йдеться про ознаки професіоналізму майбутніх філологів, перше, що спадає на думку, – це, звичайно, досконале володіння мовою. Воно є здатністю людини мислити за допомогою мови. Тобто можна говорити про добре розвинене лінгвістичне мислення, яке, власне, й є професійним для майбутніх філологів. Лінгвістичне мислення визначається як якісно нове утворення особистості, що виникає у суб'єктів навчання на основі вивчення структури змісту мовних елементів, аналізу особливостей їхніх взаємозв'язків, розкриття специфіки фонетичних, лексичних, граматичних та інших явищ і закономірностей вивчуваної мови як системи, й характеризується високим рівнем сформованості розумових операцій, наявністю позитивної мотивації до процесу оволодіння лінгвістичними знаннями та вміннями, а також творчим ставленням до процесу опанування мовою. Лінгвістичне мислення майбутніх філологів, як і будь-який різновид професійного мислення, формується та розвивається у процесі здійснення професійної діяльності. Тому навчання майбутніх філологів має бути максимально наближеним до майбутньої професійної діяльності. Із позиції цього підходу, особистість майбутнього філолога постає як суб'єкт діяльності, котрий, формуючись і розвиваючись у процесі діяльності та спілкування з іншими людьми, визначає характер як діяльності, так і спілкування відповідно [21, с.90].

Дані психології дозволяють зробити висновок, що мотиви й емоції є важливим компонентом едукативного процесу. Таким чином, створення відповідного емоційного настрою є важливою умовою успішного перебігу процесу навчання. Доречно навести в цьому випадку точку зору С.Л.Рубінштейна, який зазначає, що для того, аби студент по-справжньому включився в роботу, слід зробити поставлені в ході навчальної діяльності завдання не лише „зрозумілими, а й внутрішньо приємними студентам, тобто щоб завдання набули значущості та знайшли, таким чином, відгук й опорну точку в їхніх переживаннях. Рівень свідомості істотно залежить від того, наскільки особистісно значущим для студентів виявляється те, що є об'єктивно, суспільно значущим" [20, с.81].

Світовий педагогічний досвід свідчить про те, що одним із найважливіших рушійних чинників в едукативному процесі майбутніх філологів є мотиваційний, або ціннісно-орієнтаційний. Лінгвістична спрямованість майбутніх філологів виражається в позитивній мотивації суб'єкта навчання до процесу навчання й опанування лінгвістичними знаннями, сукупності стійких інтересів до розвитку комунікативної, лінгвокраїнознавчої та соціокультурної компетенцій [21, с.90]. О.Ф.Волобуєва зазначає, що високий ступінь мотивації навчальної діяльності майбутніх філологів на заняттях забезпечує їхню зацікавленість у такій діяльності [2, с.66]. Тому мотиваційний аспект едукативного процесу є надзвичайно важливим. Викладач має пам'ятати, що усвідомлення індивідом корисності та необхідності своїх дій чи діяльності в цілому, а також передбачення почуття задоволення від самого процесу діяльності чи від досягнення її мети є основою мотивації. Таким чином, на педагога покладається завдання зробити все можливе для того, щоб перебування майбутніх філологів у навчальній групі було комфортним. Лише за таких умов майбутні філологи зможуть максимально виявити свої здібності та розкритися [21, с.90].

У зв'язку з вищевикладеним особливого значення набуває виокремлення зовнішніх і внутрішніх мотивів навчальної діяльності. На думку Н.Ф.Тализіної, „при внутрішній мотивації мотивом служить пізнавальний інтерес, пов'язаний із цим предметом. У цьому випадку отримання знань виступає не засобом досягнення якихось інших цілей, а метою діяльності студентів. Лише в цьому випадку має місце власна діяльність студентів, яка безпосередньо задовольняє пізнавальну потребу. В інших випадках людина вчиться заради задоволення інших потреб, а не пізнавальних" [23, с.71].

Внутрішні мотиви носять особистісно значущий характер. Вони зумовлені пізнавальною потребою суб'єкта, задоволенням, яке він отримує від процесу пізнання та реалізації свого особистого потенціалу. Домінування внутрішньої мотивації характеризується виявом високої пізнавальної активності майбутніх філологів у процесі навчальної діяльності, оволодіння навчальним матеріалом є як мотивом, так і метою навчання. Майбутні філологи безпосередньо залучені до процесу пізнання, й вони отримують від цього емоційне задоволення. Зовнішні мотиви характеризуються тим, що оволодіння змістом навчального предмета не є метою, а виступає засобом досягнення інших цілей. При зовнішній мотивації майбутні філологи, як правило, відчужені від процесу пізнання, виявляють пасивність, переживають безглуздість того, що відбувається або їхня активність має вимушений характер. Зміст навчальних дисциплін не є для них особистісно значущим. Одним із прийомів підвищення мотивації майбутніх філологів є трансформація зовнішніх мотивів у внутрішні, особистісно значущі. Слід показати майбутнім

філологам, яким чином отримані на цьому етапі знання та практичні вміння можуть бути використані ними в їхній професійній діяльності. Також важливо сформувати у майбутніх філологів розуміння важливості їхньої розумової праці для розвитку їхньої особистості та становлення їхніх професійних якостей і цінностей.

Кожному викладачеві слід пам'ятати про те, що колектив студентської групи своєю внутрішньою й зовнішньою організацією суттєво впливає на ставлення всіх членів навчальної групи до мотивації в оволодінні майбутньою спеціальністю. З огляду на це можна стверджувати, що однією із основних соціально-психологічних умов ефективного впливу студентської спільноти на розвиток особистості кожного окремого майбутнього філолога, формування його мотиваційної сфери є оптимізація міжособистісних взаємин. Основними чинниками розвитку колективу студентської групи як засобу виховання пізнавальних потреб і мотивів є: спільна діяльність щодо обговорення цікавих професійно спрямованих тем; системність виховної роботи; позитивний вплив соціуму; визначення перспектив навчальної групи. Таким чином, на якість засвоєння знань майбутніми філологами у ВНЗ суттєвим чином впливає характер міжособистісних стосунків у навчальній групі. Завдання викладача полягає у врахуванні всіх соціально-психологічних детермінантів групового впливу на особистість кожного майбутнього філолога [там само, с.91-92].

Важливо також ураховувати психологічні стани майбутніх філологів у процесі здійснення ними навчальної діяльності, оскільки вони прямо впливають на стан задоволення від діяльності в навчальній групі, а також зумовлюють виникнення й утворення специфічних рис особистості та професійно важливих якостей, визначають успішність перебігу пізнавальних процесів членів групи. Керування процесом групового розвитку і психічних станів є реальною основою для цілеспрямованої активізації резервних можливостей індивідів, їхніх творчих здібностей [там само, с. 91].

М.Шоу підкреслює той факт, що приміщення, де відбуваються заняття, відіграє чималу роль у створенні позитивного психологічного клімату серед студентів такими словами: „Серед багатьох аспектів фізичного оточення, що впливають на групові процеси, найзначущішими є матеріальні складові, зокрема, форма та розмір кімнати, освітлення, колір стін тощо” [27, с.172]. Зазначені чинники безпосередньо впливають на афективно-перцептивне сприйняття майбутніми філологами навколишнього оточення, сприяють виникненню емпатійності, творчості й інтересу до освоєння діяльності.

На увагу заслуговує той факт, що навчальні групи майбутніх філологів характеризуються однорідністю вікового складу, злиттям в єдиний процес навчання і виховання, порівняно високим ступенем самоврядування, інтенсивністю спілкування [21, с.91]. У зв'язку із цим ураховання вікових психологічних особливостей та індивідуальних інтересів майбутніх філологів, є досить актуальним і логічним. Безперечно, що кожний вік характеризується певним ступенем розвитку інтелектуальних якостей та психологічних особливостей особистості й викликає необхідність ураховання вікових особливостей майбутніх філологів при організації едукативного процесу. Ураховання вікових особливостей та індивідуальних відмінностей передбачає опору на властиві тому чи іншому віку особливості нервової системи і має на меті проектування й формування нових рис і властивостей особистості.

У нашому дослідженні суб'єктами навчальної діяльності є юнаки та дівчата віком 20-22 років. Цей віковий період (18-25 років) називається пізньою юністю. Молодих людей цієї вікової категорії характеризує зрілість у розумовому та моральному відношенні, що створює передумови для критичної оцінки власної особистості в цілому. Їх вирізняє сміливість, рішучість, здатність до захоплення, оптимізм, самостійність, прямотинійність, розвивається самокритичність. Це період прийняття відповідальних рішень, вибору й оволодіння професією, визначення стилю діяльності й свого місця в житті [16]. Зазначений вік належить до другого періоду юності або першого періоду зрілості, якому властиві порівняно високий освітній рівень, активне споживання культури, відносна економічна самостійність, розвиток пізнавальної мотивації, підвищена потреба в комунікації, соціальна активність [5; 10].

Психолого-педагогічна характеристика студентства визначає дві тенденції, які характеризують цей віковий період [7, с.25]: 1) підвищений інтерес до власної особистості, самопізнання та самовиховання; 2) прагнення до розширення соціальних зв'язків. Соціальна й інтелектуальна зрілість передбачають не лише вироблення системи поглядів на світ, а й на своє місце в ньому, усвідомлення себе носієм певних суспільних цінностей, а отже, і соціально корисною особистістю. Саме тому у студентському періоді помітно зміцнюються ті якості, котрих не вистачало повною мірою у старших класах – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива [9, с.52-53].

Студентський вік характеризується високим рівнем розвитку пізнавальних процесів, появою нових вимог до себе та до оточуючих, зміною провідних видів діяльності. Підкреслюється здатність

майбутніх філологів робити загальні висновки на основі конкретних даних і, навпаки, переходити до конкретних умовиводів на базі загальних відомостей, тобто повною мірою виражена здатність до індукції та дедукції. Л.С.Виготський, аналізуючи особливості розвитку психіки в цьому віковому періоді, особливе місце відводив самосвідомості, коли відбувається критична оцінка себе та навколишнього світу, визначення свого місця в соціальному середовищі [3, с.238]. Л.С.Виготський зазначає, що студенти мислять категоріями, за допомогою вироблених у мисленні понять, виникає категоріальне сприйняття. „Студенти не лише усвідомлюють і осмислюють сприйняту ними дійсність, а й осмислюють її у поняттях, тобто для них в акті наочного сприйняття складно синтезується абстрактне та конкретне мислення. Вони впорядковують видиму дійсність за допомогою вироблених у мисленні понять” [4, с.278].

Ще однією особливістю малих груп є довгостроковий вплив на групу зовнішнього статусу. Він визначає призначення групи, професійно-кваліфікаційний розподіл позицій індивідів відповідно до призначення групи. Зважаючи на це, на викладача покладаються такі завдання [21, с.91]: 1) створити відкриту, дружню й позитивну атмосферу в навчальній групі; 2) доповнювати владу, що поєднується із роллю та статусом викладача, із владою знань і компетенцією; 3) мати довіру серед усіх членів навчальної групи; 4) підтримувати дух змагання, відповідно до навчальних цілей, та максималізувати зусилля співпраці серед суб'єктів навчання; 5) створювати всі необхідні умови для того, щоб майбутні філологи почували себе комфортно; 6) підвищувати самоконтроль усіх членів навчальної групи.

Сфера пізнавальних, у тому числі й навчальних інтересів, виходить за межі навчального закладу та набуває форми пізнавальної самодіяльності – прагнення до пошуку й отримання знань та інформації самостійно, до формування необхідних для цього умінь на базі вже наявних. Характерною особливістю студентського віку є прагнення до самоосвіти. У студентів виникає особливе пізнавальне ставлення до самих себе, яке виступає у вигляді бажання та вміння аналізувати й оцінювати власні вчинки, а також поставити себе на місце іншої людини, бачити і сприймати світ із інших позицій, аніж свої власні [4, с.118]. У цьому віці важливо підтримати й розвинути це прагнення, перетворити його на міцно закріплене вміння в саморозвитку та самопізнанні. Викладач, організовуючи навчальну діяльність, має взяти до уваги зазначені особливості інтелектуального і психічного розвитку особистості. Працюючи з різними видами інформації, здійснюючи її аналітико-синтетичне опрацювання, створюючи власний інформаційний документ, майбутні філологи вчаться планувати й організовувати свою пізнавальну активність, поповнюють свої знання про навколишній світ, усвідомлюють себе активними членами суспільства, таким чином, відбувається саморозвиток і становлення вольової й інтелектуальної сфер особистості.

Виокремлюються такі основні задатки, що визначають успішність навчання в цілому та формування професійної компетентності [6, с.53]: 1) темперамент і відповідний тип навченості індивіда (комунікативно-мовний та когнітивно-лінгвістичний); 2) мнемічні здібності особистості (особливості пам'яті як процесу сприйняття, опрацювання та зберігання інформації).

Психолого-педагогічний аналіз пізнавальної діяльності майбутніх філологів показав, що при виборі форм і прийомів організації едукативного процесу врахування темпераменту кожного зі студентів позитивно впливає на хід та результат навчання. За Ю.В.Науменком, студенти з вираженим комунікативним типом навчання відрізняються такими характеристиками, як ініціативність, яскрава емоційна реакція, висока реактивність. Студенти когнітивно-лінгвістичного типу навчання характеризуються „прихованою” пізнавальною активністю, коли комунікація відступає на другий план, і переважають навчальні дії [12, с.15].

Л.С.Виготський, аналізуючи психічні особливості пам'яті студентів, говорить про те, що пам'ять у цьому віці звільняється від ейдетично наочних образів, на перший план висувається вербальна пам'ять, пов'язана з осмисленням, аналізом, систематизацією матеріалу. На думку науковця, „пам'ять заповнюється не стільки образами конкретних предметів, скільки їхніми поняттями, зв'язками, відношеннями” [4, с.280].

Щодо проблеми мнемічних здібностей майбутніх філологів, то пам'ять має складну, багаторівневу структуру. Одні її рівні – це здатність до фіксації інформації, інші пов'язані з її кодуванням. Таким чином, виокремлюються, відповідно, два види здібностей – фіксація та смислове опрацювання інформації [6, с.54]. Відповідно, адекватне використання педагогом знань про особливості психіки, пам'яті, темпераменту та здібностей майбутніх філологів підвищує результативність їхньої навчальної діяльності.

Наступною умовою, котра виступає як органічне продовження двох попередніх, є самостійна пізнавальна активність майбутніх філологів у ході навчально-пізнавального процесу. Відповідно до компетентнісного підходу, який розробляється в психолого-педагогічній літературі, засвоєння певних знань і формування різних умінь та навичок відбувається лише під час самостійної

активної діяльності майбутніх філологів. Як наслідок, відбувається зсув акцентів із викладання на навчання, який і є сутністю освіти. У цьому випадку якісно змінюється роль викладача в едукативному процесі: з особи, яка передає знання та контролює оволодіння ними, він стає людиною, яка планує й організовує навчання, виконує консультативну роль. Важливу роль відіграє також і використання викладачем методологічного принципу організації едукативного процесу як суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Викладач виходить із ситуації того, хто видає готове знання, запитує та контролює, він переходить на позицію спільного з майбутніми філологами учасника в отриманні ними знань [там само].

Самостійна робота включає в себе як пізнавальну та практичну діяльність майбутніх філологів у позааудиторний час (підготовку до семінарських, практичних, лабораторних занять), так і самостійну розумову діяльність, котру майбутні філологи здійснюють на лекціях, семінарських і практичних заняттях, іспитах, заліках, індивідуальних співбесідах тощо.

П.А.Юцавічене запропонував трактування самостійного виду роботи, яке найбільше відповідає інтересам дидактики. Дослідник виокремлює два види самостійності: змістовну й організаційну. Змістовну самостійність він визначає як здатність людини приймати на певному рівні правильне рішення без сторонньої допомоги. Відповідно, він виокремлює чотири рівні змістовної самостійності: виконавську самостійність; самостійність дії у типових ситуаціях; самостійність дії у нетипових ситуаціях; творчу самостійність. Організаційна самостійність виражається у здатності людини організувати всю самостійну роботу із реалізації прийнятого рішення. Похідним від поняття „самостійність” є „самостійна робота” [26, с.57].

У сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення самостійної роботи. Так, досліджуючи питання організації самостійної роботи, П.І.Підкасистий дійшов висновку, що вона виступає „специфічним засобом організації й управління самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, котра має включати метод навчального та наукового пізнання” [18, с.8-9]. Н.В.Кузьміна зазначає, що „істотною ознакою самостійної роботи є наявність внутрішніх спонук і пов'язаного з нею усвідомлення сенсу та мети роботи. Самостійна робота є конкретним виявом самостійності розуму” [8, с.47]. А.Г.Молибог вважає самостійну роботу „основою будь-якої освіти...” [11, с.84]. Всі вищенаведені визначення самостійної роботи цінні тим, що вони підкреслюють важливість цієї форми навчання, характеризують окремі її аспекти.

П.І.Підкасистий визначає такі типи самостійної роботи [18, с.9]: відтворювальну, реконструктивно-варіативну, евристичну, творчу.

Відтворювальна самостійна робота включає в себе розв'язання типових завдань, виконання різних вправ за запропонованим зразком. Вона є найелементарнішою та служить лише для вироблення початкового досвіду роботи з інформацією і знанням (виокремленням основних проблем та питань, загальними відомості про отриману інформацію).

Реконструктивно-варіантний тип самостійної роботи передбачає необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й їхньої структури, залучення наявних знань для розв'язання певних завдань. Зазначений тип самостійної роботи цікавий тим, що формує у майбутніх філологів навички та вміння опрацювання, аналізу, синтезу, реконструкції інформації на базі „старих” знань й уможливорює появу „нового” знання. У реконструктивно-варіантному типі самостійної роботи, крім перетворень і реконструкцій, мають місце узагальнення та залучення індивідуального досвіду, які змушують майбутніх філологів оперувати окремими поняттями, характеристиками, особливостями предмета та виходять на образний рівень.

Евристичний тип самостійної роботи заснований на інтеграції операцій, що виявляються у складній активній формі. Інформація, відомості чи ідеї, різні способи й алгоритми розв'язання завдань наводяться в підказках, у так званих «евристичних відомостях, приписах і рекомендаціях». Узагальнення та висновки дозволяють розібратися в ситуації і провести евристичні міркування й пошукову роботу. Така організація діяльності має проблемний характер. На цьому етапі основною формою організації навчання є самостійна та колективна робота.

Наступним типом самостійної роботи є творчий (продуктивний). Творчість – це найцікавіша та найбагатогранніша діяльність розвивального навчання. Вона є процесом інтенсивного накопичення знань, навичок і вмінь, розвитку інтелектуального потенціалу, самореалізації особистості. Творчі самостійні роботи передбачають уміння бачити проблему дослідження, самостійно її формулювати, виділяти гіпотезу, розробляти план розв'язання проблеми.

Розглядаючи питання про роль самостійної роботи майбутніх філологів у процесі навчально-пізнавальної активності, слід навести думку вченого В.П.Беспалька. Так, він визначає самостійність як „таку дію людини, котру вона здійснює без безпосередньої допомоги та вказівок іншої людини, керуючись лише власними уявленнями про порядок і правильність виконуваних операцій” [1, с.153]. Пізнавальна діяльність майбутніх філологів будується за суворо запропонованими їм правилами або алгоритмами й є керованою з боку викладача. У цьому

випадку майбутні філологи не є самостійними, їхня діяльність задана їм, хоча й неявно. „Для засвоєння інформації обов'язковою є власна активність (не плутати з самостійністю) студента, котра, як відомо, називається пізнавальною діяльністю” [там само, с.154]. „При цьому важливо віддиференціювати контекст наукового поняття „самостійність” від буденного контексту „самоу виконувати пізнавальну діяльність” [там само, с.156].

Наведені погляди на самостійність майбутніх філологів у ході навчання уможливають виокремлення двох аспектів у цьому питанні [6, с.58]: 1) самостійної роботи, здійснюваної майбутніми філологами під час навчальних занять; 2) самостійності майбутніх філологів у межах самоосвіти в позааудиторний час. Отже, самостійною є така навчальна діяльність, за якої в умовах систематичного зменшення прямої допомоги викладача майбутні філологи виконують завдання, котрі сприяють свідомому та міцному засвоєнню знань, навичок і вмінь. Систематичне зменшення прямої допомоги викладача служить засобом розвитку самостійності майбутніх філологів і підвищення їхньої творчої активності при навчанні.

Висновки... Таким чином, доходимо висновку про те, що мотиви й емоції є важливим компонентом едукативного процесу. Відповідно, створення певного емоційного настрою є важливою умовою успішного перебігу процесу навчання. Позитивна мотивація навчання сприяє найповнішому засвоєнню програмного матеріалу, формуванню особистісно-значущих якостей майбутніх філологів. Якщо викладач постійно ставитиме майбутніх філологів у позицію дослідників, то виучувана інформація й отримані знання сприйматимуться з інтересом, підвищиться пізнавальна активність майбутніх філологів. Викладач, організовуючи навчальну діяльність, має брати до уваги такі принципи: цілового планування; досягнення загальних цілей навчання (виховної, освітньої, розвивальної); відповідності завданням вивчення конкретної дисципліни.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження... Серед подальших перспектив дослідження вбачаємо необхідність висвітлити лінгвістичні засади організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Издательство Института профессионального образования Министерства образования России, 1995. – 336 с.
2. Волобуева О. Ф. Щодо основ комунікативно-мотивованого підходу до оволодіння іноземною мовою / О. Ф. Волобуева, О. М. Гринчишин // Збірка наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Проблеми загальної і педагогічної психології. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002. – Т. IV. – Ч. 6. – С. 65–67.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991а. – 479 с.
4. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : АСТ, 2008. – 226 с.
6. Круглякова Г. В. Содержание и технология формирования профессиональной информационно-коммуникативной компетенции студентов-филологов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Круглякова Галина Владимировна. – Тольятти, 2007. – 199 с.
7. Кузьмина Н. В. Методологические проблемы вузовской подготовки / Н. В. Кузьмина, С. А. Тихомиров // Проблемы педагогики высшей школы. – Л. : Знание, 1972. – С. 25–26.
8. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
9. Левковская Я. В. Формирование профессиональной компетентности будущих переводчиков в вузе на основе акмеологического подхода : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Левковская Яна Владимировна. – Магнитогорск, 2007. – 184 с.
10. Лисовский В. Т. Личность студента / В. Т. Лисовский, А. В. Дмитриев. – Л. : ЛГУ, 1974. – 183 с.
11. Молибог А. Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе / А. Г. Молибог. – М. : Высшая школа, 1971. – 296 с.
12. Науменко Ю. В. Дифференцированное обучение. Проблемы и перспективы развития / Ю. В. Науменко. – Волгоград : Перемена, 1994. – 24 с.
13. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка / [авт.-сост. Ефремова Т. Ф.]. – М. : Русский язык, 2000. – 1233 с.
14. Обозов Н. Н. Словарь практического психолога / Н. Н. Обозов, В. А. Терехин. – С.-Пб. : Международная академия технических наук, 1995. – 123 с.
15. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : ООО „ИТИ Технологии”, 2003. – 944 с.
16. Педагогика и психология высшей школы / [Буланова-Топоркова М. В. и др.] ; под ред. С. И. Самыгина. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 544 с.
17. Петровский А. В. Теоретическая психология / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 496 с.
18. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.

19. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – С.-Пб. : Питер, 2002. – 720 с.
20. Савченко В. Н. Начала современного естествознания: тезаурус / В. Н. Савченко, В. П. Смагин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 336 с.
21. Скиба К. М. Психологічні особливості підготовки майбутніх перекладачів / К. М. Скиба // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. – 2008. – Вісник №12. – С. 86–93.
22. Слостенін В. А. Педагогіка / В. А. Слостенін, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М. : Академия, 2005. – 576 с.
23. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся / Н. Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.
24. Философский энциклопедический словарь / [ред. Л. Ф. Ильичева и др.]. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
25. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / И. И. Халеева. – М. : Высшая школа, 1989 – 342 с.
26. Юцавичене П. А. Основы модульного обучения / П. А. Юцавичене. – Вильнюс : Министерство народного образования Литовской ССР, ИПХ СНХ при Совете Министров Литовской ССР, 1989. – 68 с.
27. Shaw M. E. Group Dynamics. The Psychology of Small Group / M. E. Shaw. – New York : McGraw-Hill, 1976. – 464 p.

Анотація

С.С.Данилюк

Психолого-педагогические условия организации учебной деятельности студентов в процессе формирования профессиональной компетентности будущих филологов

Статья посвящена освещению психолого-педагогических условий организации учебной деятельности студентов в процессе формирования профессиональной компетентности будущих филологов. Определен комплекс психолого-педагогических условий, которые следует принимать во внимание в учебном процессе. Выделены внешние и внутренние мотивы учебной деятельности будущих филологов. Кроме того, в статье приведена психолого-педагогическая характеристика студенчества.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, профессиональная компетентность, учебная деятельность, мотивация, познавательная деятельность.

Summary

S.S.Danyliuk

Psychological-and-Pedagogical Conditions of Organization of Students' Learning Activities in the Process of Formation of Future Philologists' Professional Competence

The article deals with psychological-and-pedagogical conditions of organization of students' learning activities in the process of formation of future philologists' professional competence. The complex of psychological-and-pedagogical conditions that should be taken into account in the learning process is defined. External and internal motives of future philologists' learning activity are singled out. Besides, psychological-and-pedagogical characteristics of students are provided in the article.

Key words: psychological-and-pedagogical conditions, professional competence, learning activity, motivation, cognitive activity.

Дата надходження статті: „21” вересня 2012 р.

УДК 37.017+371.111:005.336.2(045)

І.М.ДАРМАНСЬКА,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Формування управлінської компетентності у майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів з позиції виховної роботи

У статті розглянуто змістове наповнення виховної роботи з майбутніми керівниками загальноосвітніх навчальних закладів у процесі формування їх управлінської компетентності.

Ключові слова: виховна робота, управлінська компетентність, моральність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... „Пріоритет сучасної моральності – загальнолюдські гуманістичні цінності. Критеріями цих цінностей виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як доброзичливість, повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, вміння прощати, не чинити зла, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули і наміри людей. Особливе значення має сформованість (розвиток) потреби в емоційному та духовному контактах з людьми, потреба у самоповазі, співчутті і співпереживанні

людям. Але чільне місце поміж названих цінностей посідають гуманна поведінка, виявлення поваги до людської гідності, людяність, бажання допомогти, прояви довіри, толерантності” [1, с.7].

Видатний представник гуманізму в Північній Європі Еразм Роттердамський (1469–1536 рр.), який намагався поєднати християнську філософію та античне уявлення про людину говорив, що життя проявляється лише в своїй багатогранності та суперечливості, тому потрібна людська мудрість, яка поєднує усі без винятку суперечності.

Для успішного виконання управлінських функцій у керівника загальноосвітнього навчального закладу мають бути сформовані та в достатньому ступені виражені дві основних групи якостей: професійно-ділові та організаторські. Виходячи з того, що уміння керувати, організаторські здібності розвиваються під впливом досвіду організаторської роботи, в процесі підготовки майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів необхідно створювати умови для формування у них моральних якостей, які в подальшому допоможуть реалізувати себе як справжній „керівник-організатор”. Оволодіння директором школи сучасним стилем управлінської діяльності вимагає від нього високої управлінської компетентності.

У різні часові періоди актуальним питанням було і є питання організації ефективної системи управлінських кадрів. Еволюційний процес, що відбувається у суспільстві, і пов'язаний з розвитком людської цивілізації, безпосередньо пов'язаний із „управлінською революцією”.

Під управлінням в широкому аспекті ми розуміємо діяльність посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, яка спрямована реалізовувати наступні функції: регіонального та державного розвитку, контролюючі, виконавчі, розпорядчі, охоронні, організаційні та інші, спрямовані на задоволення потреб кожного суб'єкта з врахуванням конституційних засад, які характеризують Україну як незалежну, суверенну, демократичну, соціальну та правову державу. Управління в вузькому розумінні ми розглядаємо в контексті освітньої діяльності чи сфери. Управління освітою – це цілеспрямована діяльність територіально-функціонуючих установ з метою реалізації спільних і єдиних для всіх рівнів функцій щодо створення оптимальних умов навчання та системного механізму їх реалізації.

Аналіз досліджень і публікацій... Питанням управління освітою та процесам становлення управлінських кадрів приділяли увагу такі вчені, як В.І.Бондар, Г.В.Єльнікова, М.М.Дарманський, Ю.А.Конаржевський, Н.В.Кузьміна, В.І.Луговий, В.І.Маслов, В.С.Пікельна, Р.Х.Шакуров, та ін.

Формулювання цілей статті... Метою статті є дослідження процесу формування управлінської компетентності у майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів з позицій виховного характеру.

Виклад основного матеріалу... Компетентність розглядається як коло повноважень управлінця, а компетенції як сукупність взаємозалежних якостей керівника, які виражаються у знаннях, уміннях, навичках. Компетентність є більш широким поняттям і за своїм змістом встановлює оцінку характеристику управлінця як суб'єкта навчально-виховного процесу, його здатність виконувати управлінські функції. Компетенція – це об'єктивна категорія, яка дозволяє управлінцю розв'язувати внутрішньошкільні та зовнішні проблеми, визначати прогнозовані результати, здійснювати їх оцінку, чітко організовувати навчально-виховний процес, визначати причини, що перешкоджають успішній діяльності закладу освіти, приймати рішення щодо їх усунення на основі інтеграції професійно-педагогічного (управлінського) та особистого досвіду, а також набутих знань і сформованих умінь і навичок.

Управлінська компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу – це своєрідне бачення ним школи, учня, учителя; сконцентрованість етичних установок, психолого-педагогічних і професійно-управлінських знань і умінь; наявність професійно-особистісних якостей; уміння здійснювати розумові та практичні дії. Тому з метою формування управлінської компетентності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу необхідно звертати увагу на розвиток усвідомлено-наукового та позитивного ставлення до управлінської діяльності; формування важливих професійно-особистісних якостей; створення фундаменту професійних знань і умінь; оволодіння управлінськими та педагогічними технологіями і техніками.

Відомий американський психолог Фред Фідлер, який „досліджує проблеми організаційної поведінки і ефективності стилів управління, представник школи людських відносин, професор психології менеджменту в Університеті Джорджа Вашингтона... виділяє два основних стили керівництва:

1. Керівники, що орієнтовані на відносини, дістають основне задоволення від добрих взаємин з іншими людьми. Їхнє почуття власного достоїнства дуже сильно залежить від того, як інші ставляться до них, вони дуже чутливі до інтересів групи й піклуються про задоволення потреб її членів. Вони заохочують підлеглих до участі в управлінні і до продукування нових ідей.

2. Керівники, що орієнтовані на завдання, в основному піклуються про успішне виконання завдань, що стоять перед ними. Вони організують роботу своїх підлеглих за чіткими наказами і стандартними процедурами і, у свою чергу, вважають, що підлеглі почувають себе більш комфортно, працюючи під чітким управлінським впливом з боку свого керівника. У разі відсутності формальних правил і стандартів вони намагатимуться створити для цього необхідні умови” [3, с.235].

Враховуючи наявні стилі керівництва, необхідно пам'ятати, що управлінську компетентність майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу необхідно формувати з урахуванням виховного потенціалу. Тобто формування моральності є однією із головних вимог при становленні майбутнього директора школи.

„Моральність означає реальний стан моральної свідомості, стосунки, вчинки людей, тобто те, що є, на противагу тому, що мало бути. Моральність виступає внутрішньою ціннісною основою духовності, культури суб'єкта, яка спрямовує людську активність на утвердження самоцінності особистості, усвідомлення обов'язків людини перед іншими людьми, перед батьківщиною, суспільством, природою. У ставленні до особистості моральність виступає метою, перспективою її вдосконалення і, насамкінець, вимогою” [1, с.7].

„Пріоритет сучасної моральності – загальнолюдські гуманістичні цінності. Критеріями цих цінностей виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як доброзичливість, повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, вміння прощати, не чинити зла, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули і наміри людей. Особливе значення має сформованість (розвиток) потреби в емоційному та духовному контактах з людьми, потреба у самоповазі, співчутті і співпереживанні людям. Але чільне місце поміж названих цінностей посідають гуманна поведінка, виявлення поваги до людської гідності, людяність, бажання допомогти, прояви довіри, толерантності” [1, с.7].

„Християнські моральні принципи становлять систему таких правил, застосування яких дозволяє виконати євангельські заповіді в максимальній чистоті і повноті. Ці правила є чимось на зразок комплексу інструкцій, застосовуючи які, людина на практиці виконує заповідані Богом моральні норми. Навіть саме розуміння необхідності подібних інструктивних джерел уже є першим з таких правил. І встановлення самого порядку основних заповідей – про любов до Бога і до ближнього – також розкривається як найважливіше об'єктивне правило морального життя. Усі моральні „інструкції”, „правила”, „алгоритми” необхідні для того, щоб допомогти визначити правильний порядок дій. Щодо морального життя людини це має подвійний сенс.

По-перше, в ситуаціях важкого вибору, які мають альтернативний характер, знання правильного порядку допомагає „закрити” мінімальну альтернативність, зробити точний моральний вибір; у тих випадках, коли вибір був помилковим, тому що були враховані не всі або неточно враховані всі правила вибору, можна спробувати виправити помилку і, принаймні, не допускати у подальшому подібних помилок, щоб утворилася стійка навичка поведінки і взаємин у таких ситуаціях” [4, с.176-177].

Не тільки філософи, педагоги, соціологи та юристи вважають за доцільне використовувати потенційні можливості природного права для виховання людських якостей, виховання толерантної, доброї людини. Доктор технічних наук Ю.Г.Фокін, який в Росії багато років займався проблемами підготовки майбутніх фахівців, у своїй монографії „Преподавание и воспитание в высшей школе” дає приклад сучасних проєкцій ядра моралі із 12 вірша 7 глави Євангелія від Матвія.

Ядром моралі в даному випадку виступає постулат: „Ставтесь до людей так, як би ви хотіли, щоб вони ставились до вас”. Ядро моралі складається з проєкцій першого, другого й третього порядку. До проєкцій першого порядку належать: „Життя людини крихке. Кожна людина в чомусь неповторна і не замінима”; „Виконуйте закони: вони встановлені суспільством для захисту кожного від свавілля”; „Щоб бути вільним, не обмежуйте свободу інших”; „Не відсторонюйтесь від життя суспільства, не дозволяйте іншим обирати ваше майбутнє”; „Не обіцяйте даремно, будьте обов'язковими”; „Не відступайте від правди”; „Ставтесь до людей з повагою”; „Будьте доброзичливими, кваптесь робити добро”; „Не чиніть зла, в конфліктах шукайте мир”.

Проєкції другого і третього порядку взаємообумовлені: „Не завдайте шкоди життю і здоров'ю людям: вони безцінні (Будьте обачливими, не ризикуйте даремно)”; „Зробіть самі себе здоровими, а своє життя – щасливим (Перемагайте власну недосконалість; Не продумавши і не уявивши бажаного, не досягнеш його; Повага і успіх супроводжують тих, хто сам себе поважає і впевнений в успіхові)”; „Навчіться насолоджуватись життям, не гасіть радість (Хочеш роботою своєю насолоджуватись – повинен на ній горіти)”; „Дозволено все, що не заборонено законом”; „Не відповідайте злом на зло, протиставляйте злу тільки дозволені законом дії (в тому числі необхідна оборона)”; „Нечіткі правові норми або процедури їх реалізації можуть бути звернені до зла

кожному”; „Свобода кожного закінчується там, де розпочинається свобода іншого”; „Звільняйтеся від сліпої віри авторитетам, вникайте у суть справи”; „Не обіцяйте неможливого, обговорюйте умови”; „Заздалегідь сповіщайте інших про вимушені зміни”; „У кожній справі намагайтесь пізнати істину і тонкощі”; „Позбавляйтесь від догм і помилок”; „Поважайте думки інших, протиставляючи їм тільки аргументовані докази”; „Намагайтесь зрозуміти іншого, оцінюйте не його, а його вчинки”; „Бережіть продукти праці інших, не принижуйте досягнутого іншими”; „Хто не поважає інших, не поважає себе”; „Поважайте батьків, не запізнитесь з турботою про них”; „Співчуйте тим, хто потрапив в біду і допомагайте їм”; „Дратування, гнів приносить шкоду іншим, незалежно від вашого бажання”; „Добрі вчинки сприяють вашому щастю”; „Не думайте про вчинення зла, не задріть”; „Злі думки і слова повертаються реальним злом”; „Не влаштовуйте своє щастя, ображаючи інших”.

Подані правила та норми поведінки, які склались давно, дійшли до нашого часу і діють сьогодні, впливаючи на правосвідомість людей, на виховання в них таких людських якостей, як доброта, честь, толерантність, правда, справедливість та ін.

Керівник загальноосвітнього навчального закладу має володіти соціально-психологічними якостями, які складають її структуру як професіонала. Директор школи має виступати особистістю, що характеризується наявністю, перш за все, моральних якостей та відмінних (індивідуальних) особливостей.

С.У.Гончаренко в словнику „Професійна освіта” зазначає: „Особистість – людина як соціальна істота, суб’єкт пізнання і праці. Особливостями особистості є свідомість, довільні дії, здатність пізнавати себе, регулювати свою поведінку і діяльність, керувати іншими. Основними в характеристиці особистості є її суспільна спрямованість, потреби, інтереси і мотиви, які зумовлюють поведінку, цілеспрямованість діяльності і вчинки. До психологічної характеристики особистості входять загальні якості та здібності. Спрямованість особистості органічно пов’язана з пізнавальною діяльністю, почуттями і волею. Знання, вміння і навички як основи духовного багатства особистості визначають трудові можливості людини, її місце в суспільстві” [2, 229-230].

Висновки... Якщо розглядати особистість керівника навчального закладу, необхідно зазначити, що це особливий суб’єкт, який має характеризуватися високими моральними якостями, має володіти знаннями та вміннями в галузі управління навчально-виховними закладами різного типу та рівня акредитації, спроможний скерувати дії підлеглих у русло, що забезпечить розвиток підростаючого покоління, і як наслідок, ефективного функціонування держави в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виховання моральності підростаючого покоління : наук.-метод. посіб. / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко, В. А. Киричок, Л. П. Осмак, В. О. Павленчик, О. Л. Феоктістова, С. Д. Циганок ; за ред. К. І. Чорної]. – К. : Богдана, 2005. – 288 с.
2. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
3. Туленков М. В. Сучасні теорії менеджменту : навч. посіб. / М. В. Туленков. – К. : Каравела, 2007. – 304 с.
4. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості : навч. посіб. / Чернілевський Д. В., Пшеничнюк О. В., Сідачева Н. В. – Київ-Вінниця : Академія креативної педагогіки, 2009. – 384 с.

Анотація

И.М.Дарманская

Формирование управленческой компетентности у будущих руководителей общеобразовательных заведений с позиции воспитательной работы

В статье рассмотрено смысловое наполнение воспитательной работы с будущими руководителями общеобразовательных заведений в процессе формирования их управленческой компетентности.

Ключевые слова: воспитательная работа, управленческая компетентность, моральность.

Summary

I.M.Darmans'ka

Forming of Managerial Competence of the Future Managers of General Education Institutions from the Point of View of Educational Work

The content filling of educational work with the future managers of general education institutions in the process of their managerial competence forming is studied in the article.

Key words: educational work, managerial competence, morality.

Дата надходження статті: „20” вересня 2012 р.

Виховання і розвиток особистості з використанням лінгвокраїнознавчих знань

Стаття присвячена питанню застосування лінгвокраїнознавчих знань у процесі вивчення іноземної мови (на прикладі вивчення німецької). Проаналізовано педагогічні та лінгвістичні дослідження поняття „країнознавчі фонові знання“; обґрунтовано важливість знань лінгвокраїнознавства як складової професійної компетенції майбутнього фахівця.

Ключові слова: лінгвокраїнознавча компетенція, країнознавчі фонові знання, вивчення німецької мови, полікультурний простір, виховання і розвиток людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді... З огляду на модернізацію змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців, зумовлених Болонським процесом, європейськими документами, що регламентують нову мовну політику в Європі і в Україні, з метою поліпшення формування його професійної компетентності використання лінгвокраїнознавчих знань у процесі вивчення ІМ розглядається як одним із важливих завдань розвитку соціокультурної компетентності у професійній підготовці майбутнього фахівця. Поглиблення міжнародних зв'язків України, інтеграція країни до загальноєвропейських структур підвищує роль іноземної мови (ІМ) як важливого засобу міжкультурної комунікації. З розвитком євроінтеграційних процесів у демократичному суспільстві створюються умови для реалізації таких завдань, як гуманізації освіти; адаптації особистості до життя у полікультурному просторі; виховання і розвиток людини, орієнтованої на співпрацю і взаємодію у полікультурному середовищі; гуманістичного розвитку особистості у контексті діалогу культур.

Аналіз досліджень і публікацій... Основоположниками наукових досліджень місця лінгвокраїнознавчого аспекту іншомовних знань у вітчизняній науці були Є.М.Верещагін, В.Г.Костомаров, Г.Д.Томахін. Саме вони виокремили поняття фонових знань у контексті загальних мовних знань. Логічним продовженням їхніх досліджень було виділення лінгвокраїнознавства як навчальної дисципліни і галузі лінгвістичних знань В.В.Сафоновою. Лінгвокраїнознавчі особливості вивчення ІМ досліджували Н.Ф.Бориско, О.О.Миролюбов, Ю.І.Пассов, В.Т.Топалов та ін.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – дослідити ефективність використання лінгвокраїнознавчого матеріалу у процесі вивчення іноземної мови .

Виклад основного матеріалу... Одночасне вивчення мови та культури не випадкове. Саме такий підхід дає змогу вдало поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами, які виявляються не тільки як засіб комунікації, але й як спосіб ознайомлення студентів з новою для них дійсністю. Так процес вивчення ІМ потенційно акумулює величезні можливості для подальшої підтримки мотивації студентів. Сьогодні акцент сучасних методичних досліджень змістився на забезпечення умов для реалізації лінгвокраїнознавчого підходу до навчання іноземної мови. Пропоновані методики забезпечують:

- ознайомлення студентів з мовними одиницями, що найбільш яскраво відображають національні особливості культури народу – носія мови й середовища його існування;
- головну увагу традиційно приділяють країнознавчим фоновим знанням. Країнознавчі фонові знання (за визначенням Є.М.Верещагіна й В.Г.Костомарова) – це „знання, які наявні у свідомості людини, а також тієї спільноти людей, до якої певний індивід належить” [2, с.57]. Дослідники узагальнили, що кожна людська спільність володіє чотирма групами подібних фонових знань. До першої належать загальнолюдські поняття, серед них „сонце”, „повітря”, „вітер” тощо. До другої групи належать фонові знання про специфічні поняття, характерні для всіх членів окремої етнічної та мовної спільності. Ця група лінгвокраїнознавчих та країнознавчих знань утворилася у процесі історичного розвитку того чи іншого суспільства, відображає його культуру, звичаї тощо. Країнознавчі фонові знання охоплюють систему світогляду, поглядів, що панують у певному суспільстві, етичних оцінок, естетичних смаків, норм поведінки тощо. Третю групу становлять соціально-групові фонові знання, тобто знання, характерні для окремих соціальних груп (лікарів, інженерів, учителів та інших професійних груп). Такі знання також можуть мати значні відмінності і часто відрізняються у різних історично сформованих соціокультурних середовищах. Четверту групу становлять регіональні знання, пов'язані з особливостями ізольованих регіонів різного масштабу. Країнознавчі фонові знання дуже важливі для „розшифрування” та інтерпретації лексики з національно-культурною семантикою. У цьому

випадку йтиметься про фразеологічні одиниці з „культурним компонентом”. Адже різні сторони життя народу, традиції побуту, звичаї, історичні події, що відомі членам певної мовної спільноти (і невідомі іноземцеві), зумовили виникнення тієї чи іншої фразеологічної одиниці з культурним елементом семантики. Отже, країнознавчі фонові знання є важливим чинником взаєморозуміння у процесі міжкультурної комунікації. Досягнення певного рівня сформованості лінгвокраїнознавчої компетенції як кінцевого результату полікультурної освіти і виховання передбачає не тільки оволодіння іншомовним фонетичним, лексичним, граматичними матеріалом, скільки засвоєння елементів іншомовної культури народу, мову якого вивчають. Найбільш доцільним звертання до країнознавчого матеріалу є під час вивчення таких тем як „Подорож”, „Німеччина”, „Ділова поїздка за кордон”, „Ділова зустріч”, а також під час засідань гуртка з іноземної мови. Варто зазначити, що вивчення країнознавчих тем сприятиме залученню до діалогу культур; оволодінню знаннями про культуру, історію, географію та традиції країни, мову якої вивчають; порівнянню мовних явищ, іншої системи розуміння, через яку можна сприймати дійсність; порівнянню явищ рідної мови (культури) з іноземними; умінню вчитися самостійно (працювати зі словником, підручником, довідковою літературою); вмінню долати комунікативні бар’єри та негативні етнокультурні стереотипи у процесі вивчення ІМ, що дасть змогу педагогові достатньо реалізувати свою культурно свідому роль у побудові навчально-виховного процесу. Зокрема, у німецькій мові є значна кількість фразеологічних одиниць із національно-культурним компонентом, які потребують коментарів. Наведемо деякі приклади. Пізнавальну лінгвокраїнознавчу інформацію має фразеологізм *unterdem Pantoffel stehen*. За стародавнім звичаєм під час вінчання в церкві молодий і молода намагалися наступити один одному на ногу. Вважали, що той, кому пощастить першому наступити іншому на ногу, верховодитиме у сім’ї протягом усього життя. Сьогодні цей фразеологізм вживають у значенні „бути в жінки під каблук/під п’ятою”, так і у ширшому значенні „бути у цілковитій залежності від когось-небудь”. Цікавим з погляду викладання німецької мови є фразеологізм *Schweinhaben*. Цей вираз повертає нас у часи рицарських турнірів, коли під час стрілецьких змагань окрім найкращого, нагороджували найгіршого. Спочатку нагородою були різні свійські тварини. Найгірший стрілець одержував свиню, яку він, власне, не заслужив. Проте це був хоч якийсь, але прибуток, отже, йому пощастило. Інший варіант пояснення: на території Німеччини з давніх часів найдешевшим видом скотарства було свинарство, воно давало чималі прибутки. А тому свиня була у німецькому ареалі як символ благополуччя, багатства. Наприклад, новорічне привітання „*Viel Glück zum Jahreswechsel*“ супроводжується часто зображенням поросяти, грошова скарбничка має форму свині (*Sparschweinchen*). Сьогодні цей фразеологізм означає „мати щастя, щастити”. Вивчення іноземної культури проходить не лише шляхом оволодіння формами вираження думок та засобів комунікації, а й завдяки засвоєнню нормативної поведінки, яка характерна для носія цієї мови у певних комунікативних ситуаціях. Особливо це стосується сфери ділової активності, оскільки в сучасній економічній ситуації саме мова ділового спілкування привертає найбільшу увагу потенційних студентів. Так, наприклад, при обговоренні бізнес-проекту та укладанні угоди представники ділових кіл Америки досить часто демонструють свою готовність до продуктивної роботи таким чином: знімають піджак та заковчують рукава, а для представників німецького бізнесу цей самий сигнал говорить про неможливість укладання угоди через певні суперечності. Тому під час вивчення теми „Ділова зустріч” викладачу варто підібрати не лише перелік правил поведінки ділових партнерів у таких ситуаціях („*Verhaltensregeln in geschäftlichen Situationen*“), а й надати зразки діалогів зі сфери ділової активності, починаючи від зустрічі представника зацікавленої фірми й до переговорів та, в разі необхідності, відвідування ресторану [10]. Із матеріалів для аудіювання студенти одержують інформацію про культуру поведінки за столом, про випадки використання *du-Form* та *Sie-Form*, про звичні форми звертання у повсякденному житті: *Seien Sie so gut, könnten Sie mir nicht sagen; Ich möchte fragen* та інші.

Підвищений інтерес студентів до вивчення іноземної мови виникає також і під час перекладу текстів, які містять країнознавчу інформацію.

Велику роль у засвоєнні лінгвокультурологічного матеріалу відіграє аудіювання. Психологи визнають, що аудіативний матеріал легше сприймається, коли він викликає інтерес у слухачів, а у змісті аудіативного тексту помітна наявність проблеми і новизна інформації. Для забезпечення мотиваційного аспекту прослуханого тексту, створення зацікавленого ставлення до інформації країнознавчого матеріалу можна використовувати рекламу. Реклама – це частина повсякденної масової культури. Реклама визначається як форма комунікації, що намагається перекласти якість товарів на мову [9]. Озвучений текст про відомі у всьому світі фірми Німеччини і їх продукції одночасно з рекламним візуальним матеріалом викликає у слухача не лише щире зацікавлення вже знайомими виробами цих фірм, але й допомагає швидше запам’ятати назви і продукцію решти перерахованих в цьому тексті підприємств. (Підручник: С. Conlin. *Unternehmen Deutsch*.

Hörtexte – S. 166) [10]. У результаті роботи над країнознавчим матеріалом студенти зрозуміли, що для того, щоб природно спілкуватися з носіями мови, потрібно знати, що саме вони говорять у різних обставинах, тобто бути компетентним щодо вживання спеціальної лексики, зокрема під час знайомства, при відмовленні у чомусь, призначенні зустрічі і т.д., а також знати, в яких ситуаціях потрібно просто зберігати мовчання. Студенти навчилися говорити те, що вони ніколи не говорять рідною мовою в подібних обставинах. І що також важливо, треба знати, що саме очікує почути у відповідь той, хто говорить іншою мовою. Студенти зрозуміли, що ігнорування чинників, культурних відмінностей у спілкуванні може призвести до нерозуміння і часто до припинення спілкування взагалі. Засвоєння особливостей комунікації відбувається успішно в процесі організації комунікативних практикумів з використанням лінгвокультурологічних коментарів. Під час їх проведення студенти аналізують цікаві ситуації з життя, що викликають емоційний відгук, намагаються висловити своє ставлення і думки, вживають певні культурозумовлені мовні засоби. Коментарі включають змістовий коментар реалій, коментар фонові лексики, форм етикету; історичні коментарі; коментарі поведінки, метою яких є надання уявлення про комунікативні дії в найтиповіших ситуаціях спілкування; сполучні коментарі, що допускають різні варіації зазначених дій. Для проведення комунікативних практикумів використовуються скетчі (рольові ситуації) і дискусії. Скетчі складаються таким чином, щоб студенти могли висловити своє ставлення до певної події, вчинку і свою точку зору як носії української культури та уявити себе на місці людини-носія іншої культури і мови. Наприклад, що сказав би німець (або що він очікує почути), якому потрібна інформація від співрозмовника, або як він висловлює пропозицію комплімент, пораду, схвалення, згоду тощо. Наприклад, даючи поради другові, що збирається в Берлін, студенти звертають увагу на розходження культур, німецький і український стилі спілкування. У той час, як український є відкритим і безпосереднім, у Німеччині діє принцип невтручання в справи інших. Тому німці не люблять давати поради. Дати пораду в Німеччині – це те саме, що говорити як і що робити. Тому своєму українському другові студент сказав би: „Ти повинен”, а даючи раду німцю, слід починати зі слів: „На твоєму місці я б ... Програючи рольові ситуації, студенти відзначають, що розмова німецькою сповнена натяків, півтонів, напівтверджень. Організуючи ділову зустріч, український партнер повинен пам'ятати про надзвичайну пунктуальність німців, тому запізнення хоч на хвилину справить негативне враження на представників німецької сторони. Таке розуміння основних цінностей іншої культури допомагає уникнути труднощів комунікації, сприяє формуванню полікультурних поглядів мовних особистостей студентів.

Висновки... Багаторічний досвід роботи у навчальному закладі засвідчує, що лінгвокраїнознавчий аспект у процесі організації навчання іноземної мови дає змогу не тільки глибше простежити національну специфіку мови, але й здобути ґрунтовні та всебічні знання про країну, мову якої вивчають (у цьому випадку – Німеччину), лінгвокраїнознавча інформація сприяє розвитку та формуванню лінгвокраїнознавчих знань, які необхідні як під час навчання, так і в майбутній професійній діяльності. Лінгвокультурологія забезпечує повніше засвоєння національної та іншомовної культури, розвиток іншомовних комунікативних навичок і умінь; розширення загального кругозору, формування більш зрілого світобачення, орієнтованого на сучасний полікультурний простір, підвищення інтересу у процесі вивчення іноземної мови, розвиток стимулу до самостійної роботи над мовою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Верещагин Е. Н. Лингвострановедческая теория слова / Е. Н. Верещагин, В. Г. Костомаров // – М., 1980. – 167 с.
2. Верещагин Е. Н. Язык и культура / Е. Н. Верещагин., В. Г. Костомаров // Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – [3-е изд., перераб. и доп]. – М., 1983. – 231 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К., 2003. – 273 с.
4. Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании / А. Мейе. – М., 1954. – С. 8.
5. Національна Доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта. – 2002. – 24 квіт.–1 трав. – С. 2–4.
6. Томахин Г. Д. Понятия лингвострановедения. Их лингвистические и лингводидактические основы / Г. Д. Томахин // ИЯШ. – 1980. – № 3. – С. 77–80.
7. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / К. Д. Ушинский. – М., 1945. – С. 8.
8. Бугрім В. Ментальність і реклама / В. Бугрім, Т.Компанець // Рекламист. – 1998. – № 8.
9. Vorderwülbecke A. Stufeninternational Hörtexte / Vorderwülbecke A., Vorderwülbecke K. – Stuttgart, 1999. – С. 346.
10. Шилінська І. Формування культурно-мовної особистості у процесі вивчення іноземної мови / Шилінська Ірина // Іноземномовна комунікація: здобутки і перспективи: Тези доповідей другої Міжнародної наукової конференції (Тернопіль, 24-25 квіт. 2008 р.). – Тернопіль : ТЗОВ „Терно-Граф”, 2008. – С. 320–321.

Анотація

Г.А.Дармороз

Воспитание и развитие личности при использовании лингвострановедческих знаний

Статья посвящена вопросу использования лингвострановедческих знаний в процессе изучения иностранного языка (на примере изучения немецкого). Проанализированы педагогические и лингвистические понятия „страноведческие фоновые знания“, обоснована значимость изучения лингвострановедения как составляющей профессиональной компетенции будущего специалиста.

Ключевые слова: лингвокраеведческая компетенция, краеведческие фоновые знания, изучение немецкого языка, поликультурное пространство, воспитание и развитие личности.

Summary

G.A.Darmoroz

Personality Upbringing and Personality's Development with the Help of Linguistic and Cultural Knowledges

The article concerns the question of using linguistic and cultural knowledge in the process of learning foreign language (by the sample of learning German). It analyses pedagogical and linguistic notions „country study background knowledge“; significance of the linguistic and cultural knowledge as an ingredient of prospective specialists' professional competence.

Key words: linguistic and cultural competence, cultural background knowledge, learning German, multi-cultural space, educational and development of a personality.

Дата надходження статті: „12“ вересня 2012 р.

УДК 378

О.І.ДЕНИЩИК,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Теоретичні та практичні аспекти виховання студентської молоді в дусі толерантності

Обґрунтовано актуальність проблеми виховання толерантності у сучасний період; проаналізовано стан розробленості проблеми; розкрито сутність і структуру поняття „толерантність“; висвітлено наукові підходи, з'ясовано особливості та зміст формування толерантності.

Ключові слова: честь, гідність людини, толерантність, терпимість, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Конституцією України (ст. 3) проголошується, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [1, с.4]. Питання утвердження та забезпечення прав і свобод, які гарантуються державою, тісно пов'язані з проблемою толерантності.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз наукових праць свідчить, що сучасний стан розбудови демократичної та правової української держави, соціальні та економічні перетворення, інтеграція України в європейське та світове співтовариство, складні глобалізаційні процеси породжують нові виклики, сприяють виникненню суттєвих протиріч колізій та джерел нетерпимості.

Наукові пошуки О.Асмолова, М.Бабія, Г.Бардієра, С.Бондиревої, В.Гараджі, Б.Гершунського, О.Клепцової, Д.Колесова, В.Лекторського, В.Лісового, Дж.Локка, І.Набока, М.Періха, К.Роджерса, Л.Филипович та інших дають підставу стверджувати, що проблема толерантності була, є і буде основною, визначальною для української держави на всіх етапах її розвитку, так як вона тісно пов'язана з питаннями міжособистісного спілкування і соціальної комунікації, свідомості та поведінки людини в соціумі. Більш того, у ХХ ст. та на початку ХХІ ст. проблему толерантності надзвичайно актуалізувало різке зростання проявів агресивності та ворожнечі, ескалація конфліктів на міжконфесійному та міжетнічному ґрунті, великомасштабні міграційні процеси, поява нової загрози – світового тероризму [2, с.270].

У Великій Британії, Франції та інших країнах Європи і світу в останні два роки почастишали факти ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, дискримінації щодо біженців, робітників – мігрантів, емігрантів, що викликало розбрат, масові заворушення, погроми, підпали, акти насильства.

Ось чому проблема толерантності знаходиться в центрі уваги ООН, Ради Європи, ОБСЄ, а на 28 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в 1995 році прийнята „Декларація принципів толерантності“.

Формулювання цілей статті... Обґрунтування важливості формування толерантності в сучасний період.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Як зазначають І.Набок, О.Клепцова, С.Крук, зміст терміна „толерантність” дотепер чітко не визначений, має досить широкий діапазон інтерпретацій, оскільки через свою різнобічність є об'єктом вивчення майже всіх гуманітарних та соціальних наук [2, с.271; 3, с.6; 6, с.13].

До цього часу відсутній повний переклад латинського поняття „tolerantia”. Найбільш поширеними визначеннями є терпіння, терплячість, віротерпимість, поблажливість, політкоректність, вибачливість, доброзичливість, милосивість, здатність приймати інші думки (О.Клепцова, М.Бабій, В.Савельєв, С.Бондирева, Д.Колесов, В.Лісовий, В.Гараджа).

С.Бондирева та Д.Колесов аналізують поняття „толерантність” та „інтолерантність”, які є, як вони вважають, особливим видом стосунків і відіграють роль базисних. Толерантність породжує почуття довіри, прагнення до компромісу і співробітництва, а також радість, товарицькість, приязнь. Відповідно інтолерантність породжує негативізм, недоброзичливість, а також негативні емоції: гнів, злість, лють [4, с.5].

На думку М.Бабія, „... у своєму сутнісному вираженні толерантність – це визнання за людиною, політичними, релігійними, культурними утвореннями, етнічними спільнотами права на власне розуміння істини, на власну правду, життєву позицію, політичні світоглядні цінності й самобутність. Толерантність – це визнання багатоманіття в усіх сферах його вияву, а плюралізму як цінності” [7, с. 5].

У „Декларації принципів толерантності” поняття толерантності визнано як повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Це єдність у різноманітті [5, с.87].

Толерантність є необхідною умовою людського співжиття. Вона уможливує співіснування не лише протилежних психологічних типів людей, а й різних культур, націй, держав, іноді навіть ворожих одні одним. На основі толерантності вибудовується соціальна взаємодія.

Проте толерантність передбачає й інший бік прояву людської взаємодії. Вона спонукає не тільки до примирення, а й до відмежування – дистанціювання (наприклад, злочинців дистанціюють від суспільства, відправляючи їх після рішення суду в місця позбавлення волі).

Однак історія засвідчила, що існують і інтолерантні форми дистанціювання. Так, цивілізованими є суд, а нецивілізованими – здобутки тоталітарних режимів: гетто, концентраційні табори тощо. Водночас толерантність сприяє примиренню (Іспанія), досягненню компромісу, покаянню одних народів перед іншими (німці після Другої світової війни), компенсації завданої моральної та матеріальної шкоди (виплати ФРН оstarбайтерам з України, які працювали у фашистській неволі, 600 дойчмарок).

В.Гараджа вважає, що питання толерантності виходить за межі проблеми формування свідомості особистості. Це, перш за все, проблема формування толерантного суспільства, яке створює ефективні засоби протидії релігійній ворожнечі, забезпечує умови гармонійного співіснування різних культур, релігійних традицій, політичний і світоглядний плюралізм [8, с.11].

У статті 1 „Декларації принципів толерантності” підкреслюється, що формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті і переконань. Підкреслюється, що толерантність – це передусім, активна позиція кожної особистості, її повинні виявляти також групи людей та держави. Наголошується, що у школах, університетах та осередках неформальної освіти необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості та доброзичливості, уважності та чуйності, почуття солідарності, турботливості та товарицькості.

І.Набок відмічає, що у Декларації відбулася зміна акцентів з освіти на виховання, тобто мова йде про подолання одностороннього когнітивного розуміння змісту освіти і недооцінку ціннісно-мотиваційного її компонента [2, с.277].

Побудова навчально-виховного процесу на основі педагогічної спадщини В.Сухомлинського, „педагогіки співробітництва”, „педагогіки успіху”, „педагогіки діалогу” (Ш.Амонашвілі, І.Волков, Є.Льїн, С.Лисенкова), „психології і педагогіки ненасилля” (В.Маралов та В.Сітаров) створює умови для виховання студентської молоді в дусі толерантності.

Водночас заслуговують на увагу пропозиції С.Бондиревої, Д.Колесова та О.Клепцовой щодо наукової розробки основ педагогіки толерантності. Її мета – виховання студентської молоді на ненасильницькій основі в дусі толерантності, миролюбства, співробітництва поваги прав і свобод інших людей, бережного ставлення до всього живого, розв'язання конфліктів без використання будь-яких форм насильства [6, с.118].

Виконання невідкладного завдання щодо виховання студентської молоді в дусі толерантності можливе лише за умови гуманізації освітнього простору через запровадження ідей толерантності,

пошуку, розробки та введення в дію нових методів організації навчально-виховного процесу, побудованих на толерантній основі, активізації ефективних, перевірених практикою форм і методів цієї роботи.

Досвід виховної роботи у Хмельницькому університеті управління та права свідчить, що надання безкоштовної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення в умовах „Юридичної клініки” та у процесі виїздів у населені пункти області дозволяє сформувати поряд з професійними навичками такі моральні якості, як гуманізм, терпимість, доброзичливість, порядність, здатність до співпереживання та співчуття. Усього за 13 років існування „Юридичної клініки” таку допомогу надано більш ніж восьми тисячам подолян.

Практична підготовка в умовах клініки сприяє перетворенню особистості студента на активного суб'єкта, переводить моральні цінності та переконання в конкретні дії та добродійні вчинки, а участь у діяльності, спрямованій на надання допомоги найбільш вразливим групам (пенсіонерам, інвалідам, малозабезпеченим громадянам) є одним із проявів альтруїзму – благодіяння.

Постійний пошук активних методів виховання студентської молоді дає можливість зробити висновок, що у сучасних умовах найбільш ефективними є культурно-освітні програми та колективні творчі справи [8, с.22].

Так, у культурно-освітню програму, спрямовану на виховання юнаків та дівчат, крім участі студентів у роботі „Юридичної клініки”, включено також в систему заходів щодо правової просвіти населення, які проводять студенти у складі лекційних груп, що формуються студентською радою університету, у процесі проходження усіх видів практики, правничих загонах, які створюються для надання безкоштовної допомоги старшокласникам із малозабезпечених або неблагополучних сімей.

У процесі здійснення програми застосовано комплекс нових методів, прийомів, демократичних форм спілкування: брейн-ринги, диспути, круглі столи, публічні дискусії та теледебати на обласному телебаченні, зокрема просвітницький проект ток-шоу „Аргумент”, вікторини з правознавства та державного управління за участю студентів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Активне обговорення актуальних соціальних та етичних проблем („Нетерпимість і релігія”, „Що найбільш цінне у сучасному світі?”, „Конфлікт поколінь і чи можливе його розв'язання” та інших) дало можливість усім учасникам дебатів виявити здатність працювати у складі команди та вирішувати складні ситуації морального спрямування, відстоювати власну думку, будувати стосунки на засадах гуманізму, поваги та толерантності [8, с.50].

Забезпеченню цілісного особистісного розвитку студентів під впливом виховного соціокультурного середовища та конкретних заходів щодо формування толерантності активно сприяють молодіжні культурно-освітні програми „У майбутнє через культуру”. Водночас вони дають можливість вивчати психологічні аспекти розвитку особистості, зокрема формування самосвідомості та Я-ідентичності, активної життєвої позиції, розвитку волювої саморегуляції та міжособистісних стосунків.

На становлення особистості активно впливає участь студентів у таких колективних творчих справах, як волонтерський рух і благодійництво. За умови поєднання цих двох напрямів досягається формування у студентів моральних цінностей, виховання потреби оцінювати свої вчинки через категорії добра і зла.

Форми та способи участі у цій роботі студенти обирають самостійно. Досвід свідчить, що при проведенні благодійних акцій „Милосердя” і „Турбота”, організації волонтерського руху їх виховний вплив значно зростає, якщо вони здійснюються комплексно і мають довготривалий характер. Так, шефство над обласним шпиталем для інвалідів і ветеранів війни та праці передбачає систематичне надання безкоштовної правової допомоги як окремими студентами, так і у процесі виїздів „Юридичної клініки”, проведення концертів гуртками художньої самодіяльності. Зусилля студентів-учасників волонтерського руху спрямовуються на надання допомоги ветеранам та інвалідам війни і праці, мешканцям Будинку маляти, безпритульним дітям, старшим людям, які проживають у Міському будинку людей похилого віку.

Для визначення рівнів сформованості толерантності нами використовуються адаптовані тести: „Погляд у себе: толерантне ставлення до багатоманітності” та „Погляд у себе: здатність долати проблеми, пов'язані з відмінностями культур” [9, с.482, 593].

Висновок та перспективи подальших досліджень... Основні закономірності виховання, які вироблені педагогічною наукою, свідчать про те, що розвиток особистості та, зокрема, формування толерантності можливі лише за наявності оптимальних педагогічних умов. Тому в подальшому буде зосереджена увага на дослідженні питань удосконалення соціально-педагогічної складової та комплексного використання можливостей усіх навчальних дисциплін; піднесення ролі науково-

педагогічних працівників, методистів-кураторів курсів і наставників у ефективному використанні соціокультурного середовища в позааудиторний час; посилення впливу студентських колективів та їх самоврядних структур на залучення студентів до участі у творчій, навчально-пізнавальній, культурно-просвітницькій та інших видах діяльності, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвинених особистостей майбутніх професіоналів, виховання їх у душі толерантності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України (з офіційним тлумаченням Конституційного суду України) / відповід. редакц. канд. юрид. наук С.Б. Чехович. – К. : Ліра-К, 2005. – 96 с.
2. Набок І.Л. Педагогика міжнародного об'єднання : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / И. Л. Набок – М. : Академия, 2010. – 304 с.
3. Крук С. І. Формування толерантності в особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / С. І. Крук. – Тернопіль, 2011. – 21 с.
4. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М. : МПСИ ; НПО „МОДЕК”, 2003. – 240 с.
5. Декларація принципів толерантності. Толерантність: теорія і практика: Роздуми філософів і релігійних знавців. Міжнародні правові документи (витяги) / упорядник, автор передмови Бабій М. Ю. – К. : Централіг. інформ. і свободи україн. Асоціації релігійних знавців, 2004. – 125 с.
6. Клепцова Е. У. Психология и педагогика толерантности : учеб. пособ. для слушат. системы дополн. профес. педагог. образования / Е. У. Слепцова. – М. : Академический Проект, 2004. – 176 с.
7. Бабій М. Ю. Передмова / М. Ю. Бабій. Толерантність: теорія і практика: Роздуми філософів і релігійних знавців. Міжнародні-правові документи (витяги) / упорядник, автор передмови Бабій М. Ю. – К. : Централіг. інформ. і свободи україн. Асоціації релігійних знавців, 2004. – 125 с.
8. Денищик О. І. Формування моральної культури майбутніх юристів у процесі професійної підготовки : наук.-метод. посіб. / О. І. Денищик ; за ред. О. М. Галуса. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – 159 с.
9. Гелрїгел Д. Організаційна поведінка / Д. Гелрїгел, Дж. В. Слокум-молодший, Р. В. Вудмен, С. Н. Бренінг ; перекл. з англ. І. Тарасюк, М. Зарецька, Н. Гайдукович. – К. : С. Павличко „Основи”, 2001. – 726 с.

Анотація

А.И.Денищик

Теоретические и практические аспекты воспитания студенческой молодежи в духе толерантности

Обосновано актуальность проблемы воспитания толерантности у современной период; проанализировано состояние разработки проблемы; освещены научные подходы, определены особенности и содержание формирования толерантности.

Ключовые слова: *честь, достоинство человека, толерантность, терпимость, воспитание.*

Summary

O.I.Denyshchuk

Theoretical and Practical Aspects of Student's Upbringing in the Spirit of Tolerance

The actuality of tolerance upbringing in modern period is grounded, the state of the problem development is analyzed, scientific approaches are lighted up, peculiarities and the contents of the tolerance formation are studied out.

Key words: *honor, human dignity, tolerance, latitude, upbringing.*

Дата надходження статті: „3” вересня 2012 р.

УДК 51+92+94(4)

П.Б.ДЖУРИНСЬКИЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Одеса)

Формування здоров'язберігаючого способу життя в історико-соціалній ретроспективі (від реліктових цивілізацій до епохи Середньовіччя)

У статті розглянуті питання еволюції здоров'язберігаючого способу життя в історико-соціалній ретроспективі від античної епохи до епохи середньовіччя. Здійснений аналіз історико-педагогічної літератури щодо еволюції знань про здоров'я та здоров'язберезувальний спосіб життя. Встановлено, що надбанням древніх було переконання в тому, що саме спосіб життя людей має забезпечувати збереження здоров'я, профілактику хвороб.

Ключові слова: *здоров'язберігаючий спосіб життя, збереження і зміцнення здоров'я, історія, культи, вірування, традиції, культура руху, здорове харчування, особиста гігієна.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність здійснення реформаційних процесів в усіх галузях суспільного життя, зокрема освітній. Сучасна освіта як соціална інституція має важливу роль не лише у формуванні економічного, інтелектуального, морального і культурного потенціалу

суспільства. З одного боку, вона відтворює знання й досвід, накопичені людством, а з іншого – визначає подальший шлях життєдіяльності окремої особистості, а через нього – нації і держави.

Дослідження проблеми формування здорового способу життя потребує її вивчення з точки зору виникнення, розвитку і становлення основних підходів до культивування здорового способу життя у світовій практиці.

Науковий інтерес для нас становить пошук відповідей на такі запитання:

1. Чому і коли у процесі розвитку людства виникла потреба у пошуку таких способів поведінки, які б сприяли збереженню здоров'я і запобігали хворобам?
2. Як формувалися зміст і структура (елементи) соціально схваленого способу поведінки людей, що забезпечував їм здоров'я, продовження роду, поступальний розвиток суспільства?
3. У чому полягала своєрідність підходів до культивування здорового способу життя у різних народів і в різні історичні епохи?
4. Чи є і якою мірою прийнятний історичний досвід формування здорового способу життя для сучасника?

Навіть поверхневий погляд на історичний шлях людства щодо пошуку відповідей на численні питання про збереження здоров'я людини переконує, що від початку її існування він був складним, повним хвилюючих відкриттів, знахідок, трагічних помилок і втрат.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема взаємозалежності способу життя людини і стану її здоров'я, можливостей реалізації у соціальній сфері цікавила багатьох видатних філософів, зокрема таких як Ф.Бекон [3], І.Кант [10] та інших.

Дослідження історичних аспектів виникнення, розвитку й становлення проблеми формування здорового способу життя було здійснене багатьма вченими. Спільним для цих робіт був підхід, в основі якого – висвітлення головних віх розвитку поглядів людства на збереження і зміцнення здоров'я в контексті загального історичного процесу, синтез медичної і соціальної практики. Представимо короткий огляд цих досліджень.

Філософські і наукові здобутки античної епохи стали предметом аналітичних досліджень А.Надточаєва [11]. Він простежує основні етапи розвитку філософії і науки античних країн, їх особливості, здійснює порівняльний аналіз. Особливий інтерес для нашого дослідження становить опис основних принципів життя спілки, заснованої Піфагором, які вчений визначив як нормативні вимоги дотримання здорового способу життя.

Монографічне дослідження Л.Вінничук, присвячене вивченню особливостей побуту, звичаїв, матеріальної культури народів Стародавньої Греції і Риму, містить опис наукової традиції греків і римлян у збереженні здоров'я і лікуванні хвороб [7]. Опис системних варіантів зцілення, оригінальних медичних концепцій, їх порівняльний аналіз, представлений у роботі, був здійснений із використанням писемних (текстів Арістотеля, Геродота, Платона, Сенеки та інших) і археологічних джерел, що дає підстави оцінити дослідницький пошук автора досить високо.

Формулювання цілей статті... **Мета дослідження** – вивчити еволюцію здорового способу життя в історико-соціальній ретроспективі від реліктових цивілізацій до епохи середньовіччя.

Предмет дослідження – здоровий спосіб життя від реліктових цивілізацій до епохи середньовіччя.

Виклад основного матеріалу... На сьогодні здоровий спосіб життя – це запорука самореалізації особистості, її життєвого успіху і щастя людини, і водночас – чинник створення соціального багатства країни, критерій добробуту держави. Тому кінець минулого й початок нового тисячоліття не випадково додав до наукового пошуку та повсякденної життєдіяльності людини необхідність у створенні сучасної теорії формування здорового способу життя, яка увібрала б у себе тисячолітній досвід людства і нові реалії буття сучасної людини, враховувала її потреби, інтереси та бажання.

Л.Сущенко належить ґрунтовний аналіз соціальних технологій культивування здорового способу життя [13]. Звернений також до вивчення звичаїв народів античності дослідницький пошук В.Бичкова. Учений здійснив спробу пояснити своєрідність впливу християнства на формування естетичних смаків греків, їх бачення краси здорового тіла [4].

Американським ученим Францу Александеру та Шелтону Селеснику належить цікаве дослідження історії пізнання людством способів зцілення недуг психічного характеру [2]. Їм вдалося створити об'ємну картину просування людської думки від примітивного до науково обґрунтованого розуміння природи психіки, її окремих станів, що коливаються між здоров'ям і нездоров'ям.

У навчальному посібнику для студентів вищих педагогічних навчальних закладів „Валеологія” [6] подано коротке узагальнення історичного шляху людства від реліктових цивілізацій до наших днів. Авторам вдалося виокремити те оригінальне, що внесла кожна історична формація в теорію і практику збереження і зміцнення здоров'я людини, формування

здорового способу життя, проаналізувати цей внесок із позицій прийнятності сучасниками. Високо оцінюючи напрацювання попередників, спробуємо на основі узагальнення їх напрацювань представити свій погляд на розв'язання визначених завдань.

Історія розвитку людства, характерними символами якої завжди було прагнення людини до прогресу, пізнання законів природи і соціуму, свідчить про те, що в усі суспільно-історичні формації незмінним залишалося прагнення людей жити якомога довше і не страждати від хвороб, народжувати і виховувати життєздатне потомство. Кожна суспільно-історична формація намагалася знайти розв'язання цієї проблеми, яке б відповідало створеним економічним, культурним умовам, панівним уявленням про світ і місце людини в ньому.

Одна з найбільш ранніх цивілізацій, якій належать перші невпевнені кроки на шляху до усвідомлення причинного зв'язку станів „здоров'я-хвороба” і способу життя – вавилонська. Вона існувала приблизно IV тис. років до н.е., тобто до того, як релігія, наука і мистецтво набули організованих форм. Пояснення причинності хвороб і здоров'я для вавилонян було магічним, а досвід оздоровлення людини став органічною частиною релігійної практики.

Величезним поштовхом уперед в еволюції поглядів стародавніх людей на засоби збереження здоров'я й попередження хвороб було проведення саме вавилонянами паралелі між способом життя людини і її самопочуттям: вони вперше почали досліджувати історію життя пацієнта і пов'язували її з виникненням захворювань, започаткувавши таким чином відому сучаснику практику ведення анамнезу.

Аналіз досягнень ще однієї визначної цивілізації древності – єгипетської – свідчить про те, що єгиптяни з успіхом застосовували в храмах, побудованих на честь цілителя Імхотепа, ту атмосферу для хворих, яка й у наші дні може бути визнана найбільш корисною для здоров'я людини. І хоча стародавні єгиптяни ще не оперували терміном „здоровий спосіб життя”, але їм вдалося з успіхом застосувати його компоненти – культуру дозвілля, емоційне розвантаження, отримання позитивних емоцій – для зміцнення здоров'я. На власному досвіді ми також переконуємося у великому оздоровчому впливі на людський організм мистецтва, подорожей, заняття хобі тощо.

Вавилоняни і єгиптяни справили певний вплив на практику оздоровлення душі і тіла в Стародавній Іудеї. Проте самобутність цієї практики визначила віра в єдиного Бога. Старий Заповіт привніс розуміння причинності здоров'я і хвороб, джерелом і подавцем яких був Бог – творець світу і життя: „Я – Володар, що зцілює тебе”, „Я – той, хто вбиває і воскрешає”, „Я раню і зцілюю”. Якщо людина вела спосіб життя, у якому допускався гріх, її чекала божественна кара – хвороба. І тільки Бог міг дати зцілення. Біблія як основа християнства стала своєрідним проповідником того способу життя, що веде до здоров'я і допомагає уникнути хвороб.

Найсильнішою рисою давньоєврейської медицини було її профілактичне начало. Очевидно, завдяки цій спрямованості медицини в релігійних текстах давніх євреїв проповідується дотримання певних правил і норм для збереження здоров'я. Ці приписи відображають спосіб життя давніх народів, але окремі з них залишаються цінними і сьогодні. Так, велика увага у Біблії приділяється правильному харчуванню. Уже у першій книзі Мойсея Бог призначає людині харчуватися рослинною їжею. У Євангелії зазначається, що утримуватися від їжі корисно хворим. Іудеям, які приймали обітницю назорейства (усамітнення від людей з метою присвячення себе Богу), приписувалося відмовитися від вина та інших міцних напоїв. Ще одним елементом здорового способу життя в сучасному його розумінні, якому саме стародавні іудеї надали рангу культу, була особиста гігієна. За звичаєм, люди очищали себе і предмети навколо себе вогнем, а те, що вогню не витримувало, мили у воді. Кожного сьомого дня, перш ніж увійти у намет, Біблія вимагала прати одяг, білизну. У головній книзі християнської цивілізації здобуття людиною духовності ставиться у тісний взаємозв'язок із дотриманням правил здорового способу життя. Безперечно, священний авторитет Біблії мав важливу роль у формуванні свідомого ставлення до свого здоров'я у тих народів, які прийняли християнство [6].

Інші писемні пам'ятки давнини – зороастрійська „Авеста”, індійська „Аюрведа”, китайські медичні трактати та інші джерела містять не лише відомості з анатомії та фізіології людини, лікувальні прийоми і цілющі засоби, знання про гігієнічні правила, дотримання яких є необхідним для запобігання хворобам, але й спроби систематизації накопичених знань. Це свідчить про формування холістичного підходу до розуміння проблем здоров'я, усвідомлення народами країн Сходу важливості здорового способу життя, взаємозв'язку фізичного, психічного й духовного начал у досягненні досконалого здоров'я.

Перший значний період пізнання персами проблем власного здоров'я почався десь у середині I тисячоліття до н.е. Джерело інформації про стародавню перську філософію – „Зандавеста”, одна з книг якої – „Венідад” – містить декілька розділів, присвячених проблемам здоров'я і хвороб. Для персів характерним було переконання, що дотримання моральних чеснот робить спосіб життя

людини здоровим. Його складники – профілактика й особиста гігієна, здоровий розум і здорове тіло, добрі справи і хороші думки – традиційно у Персії розглядалися як шлях до збереження і зміцнення здоров'я. Погляди персів на здоров'я, хвороби, здоровий спосіб життя виявили себе у набутках інших народів, зокрема держав Далекого Сходу, таких як Стародавня Індія та Стародавній Китай.

У Стародавній Індії, як ні в жодній країні давнини, була широко поширена ідея відмови від земних радощів буття заради можливості пізнати інше життя у майбутньому. Слід відзначити, що такий спосіб життя давніх індусів, метою якого було повне відсторонення від земних пристрастей, відхід від реалізації себе в земному житті й пошук внутрішньої гармонії був довго не зрозумілим і чужим культурній традиції дотримання способу життя Заходу, у якій людині відводиться роль дієвого й цілеспрямованого творця своєї долі, активного перетворювача природи й соціуму. Але в останні десятиліття людської історії, коли людина боїться за метою виробництва загубити саму себе [14], а соціальні проблеми особливо загострилися й боляче зачіпають кожного, західна людина почала демонструвати велику прихильність до східної філософії, зокрема вчення буддизму – духовної спадщини Стародавньої Індії. Вчення буддизму дає змогу зрозуміти погляди давніх індусів на здоровий спосіб життя.

Буддизм є цікавою й повчальною концепцією духовного життя людини, основу якої становлять „чотири великих істини”, одна з яких полягає у твердженні: „щоб позбутися страждань необхідно вести добродійне життя за законами „правильної поведінки” і „правильного знання”. „Правильна поведінка” означає організацію способу життя за такими принципами: не вбивай і нікому не шкодь (принцип Ахімси); не кради; не бреш; не прелюбодій; не вживай напоїв, що дурманяють. Буддисти переконані, що „правильна поведінка” і „правильне знання” допомагають людині побудувати той спосіб життя, який приведе до духовного й фізичного здоров'я, допоможе досягнути вічності духу.

Цікавим ученням про людину, її спосіб життя і здоров'я, науковий і прикладний інтерес до якого не зникає й сьогодні, є система оздоровлення Стародавнього Китаю. Це вчення можна розглядати як прообраз сучасного системного підходу до вивчення людини і питань збереження її здоров'я. Концепція єдиного організму, неподільність психічного і тілесного, окремого органа й усього організму – основа розуміння давньокитайськими цілителями станів здоров'я і хвороби, умов активного довголіття. Найкраще за все ця концепція викладена у вченні про два світових начала – „їнь” і „ян”, про канали організму, про п'ять першоелементів (п'ять начал) і енергію „Чи”.

Узагальнюючи вищесказане слід відзначити, що головним позитивним надбанням древніх було переконання в тому, що саме спосіб життя людини має забезпечувати збереження здоров'я, профілактику хвороб душі і тіла. Дотримання певних правил його організації має позбавити людину фізичних і психічних страждань, зробити щасливою у земному житті.

Хронологічний порядок розвитку наукового пізнання проблем взаємопов'язаності здоров'я і способу життя від містичних уявлень до вивчення людини і навколишнього середовища – природного і соціального – не випадковий. Людина спочатку намагалася пояснити світло зірок, потім – природу, згодом коло її теоретичних і прикладних інтересів зосередилося навколо проблем власного тіла, зокрема здоров'я, і, нарешті, її увагу привернуло суспільне життя. Відома теза Ф. Ніцше про те, що людина більше за все віддалена від того, що найближче до неї самої, виведена із історичної очевидності, із співвіднесення древності і сучасності.

Сучасне розуміння прямої залежності способу життя людини і стану її здоров'я, який визначає можливості розв'язання біологічних і соціальних завдань, базується на умовиводах представників давніх цивілізацій і суттєво доповнюється вченнями талановитих філософів класичної епохи, зокрема Стародавньої Греції. Так, греки дуже високо цінували здорове, вправне тіло, котре досягалося в результаті фізичних вправ, харчових обмежень, постійного тренування волі й характеру.

Історія зберегла переконливі докази уважного й захопленого ставлення греків саме до фізичної краси. Уяву сучасника збуджують скульптурні шедеври, що увічнили досконалість форм людського тіла, зокрема скульптури Аполлона, Геракла, Венери тощо. Причому в Давній Греції культ тіла підноситься до державних законів, формується струнка система фізичного виховання. Зокрема, в Афінах створюється школа, у якій формування здорового способу життя здійснюється під впливом гуманістичних ідеалів, а у Спарті здоровий спосіб життя набуває державної чинності і розглядається не як особистий вибір людини, а як громадянський обов'язок, вимога слідування запитам і цілям войовничої країни. У цей період з'являються сталі традиції дотримання здорового способу життя, одна з яких набула загальнодержавного статусу – Олімпійські ігри (776 р. до н.е.), що не втратили свого історичного значення й у наш час, набувши світового масштабу проведення, зачаровуючи красою, гармонією, досконалістю і здоров'ям їх учасників.

Узагальнені відомості того часу про взаємозв'язок здоров'я і способу життя людини містяться в унікальних трактатах „Про здоровий спосіб життя” та „Про повітря, воду й ґрунти” Гіппократа (460 – 377 до н.е.). Він стверджував, що більшість хвороб залежить від дій, вчинків, думок людини, умов її життя та природних факторів: „Відповідно з віком, порою року, звичкою, країною, місцевістю, будовою тіла слід влаштувати і спосіб життя так, щоб ми могли протистояти і спеці, і холоду, бо тільки таким чином досягається найкраще здоров'я” [8]. Учений зазначав: „Яка діяльність людини, така вона й сама, такі її хвороби”. Він рекомендував для збереження доброго здоров'я застосовувати оздоровчі процедури – ванни, дієту (вчений називав неправильне харчування „матір'ю усіх хвороб”), дотримуватися особистої гігієни.

Подальший крок, що повернув увагу науковців і практиків до людини як об'єкта пізнання, сфокусував інтереси на внутрішній її природі, здійснили софісти, яскравим представником яких був Протагор з Абдери (480 – 410 рр. до н.е.). Згідно з Протагором, світ можна зрозуміти завдяки порівнянню, у якому людина стає „мірою усіх речей”. Уперше в основу організації життєдіяльності людини на засадах здорового способу життя були покладені моральні принципи.

Піфагор (580 – 500 рр. до н.е.) звернув увагу на здатність людини мислити, закликав до пізнання людини з її етичними й соціальними проблемами. Піфагор заснував спілку, спосіб життя членів якої базувався на дотриманні основних принципів – „акусмата”, які зводяться до такого: „... фізична витривалість, відраза до чуттєвих насолод, простота в одязі, помірність у їжі, а також прагнення до одухотворення життя і до гармонійного розвитку фізичних і духовних сил” [11]. Ці принципи можна розглядати як нормативні вимоги щодо дотримання здорового способу життя.

Сократ, Платон і Арістотель у своїх ученнях також переорієнтували фокус наукових інтересів від матеріального світу до самої людини, вбачаючи у цьому необхідну умову вирішення етичних, соціальних проблем і питань організації здорової життєдіяльності людини. Так, міркування Платона про взаємозв'язок фізичного тіла із світом розуму, бажань, почуттів містять дивовижне передбачення подальших наукових поглядів на взаємообумовленість фізичної, психічної і духовної складових способу життя людини у досягненні досконалого здоров'я, утверджують вплив на його стан соціального оточення.

Хоча в термінології Давньої Греції не використовувалося поняття „соціальне благополуччя”, у цей період здійснюються спроби визначити соціальну зумовленість здоров'я людини, зазначається його значущість для розквіту й досягнення добробуту суспільства. Уперше держава починає виявляти цілеспрямовану турботу про стан здоров'я своїх громадян. З позицій сучасної теорії здорового способу життя можна стверджувати, що Класична епоха поклала початок дослідженню аксіологічного аспекту поняття „здоров'я”.

Якщо спосіб життя в Стародавній Греції у період розквіту її культури втілював внутрішню гармонію, досконалість фізичних форм, велич розуму й прагнення до пізнання, то громадяни Стародавнього Риму свій спосіб життя будували, спираючись на соціальні інститути й раціональну організацію суспільства, заснованих на законодавстві, технологічних досягненнях і військовій міці.

На початку становлення Римська Імперія, як будь-яка тоталітарна держава, висувала до своїх громадян сувору вимогу дотримуватися способу життя, що вів до досконалого фізичного здоров'я, витривалості у воєнних походах, невибагливості до побутових умов, загартованості й стійкості до несприятливих природних чинників. Воїни отримували їжу раз на день, постійно тренувалися і могли бути суворо покараними за порушення правил особистої гігієни. Згодом, коли Імперія стала могутньою й завоювання інших територій не висувалося як умова існування і розвитку держави, змінилися й погляди Риму на спосіб життя. Життєвим кредо громадян Імперії у період її розквіту стало відоме гасло: „Хліба й видовищ!” Саме у цей період медицина, що до цього часу увібрала, згрупувала, систематизувала знання про немедикаментозні системи збереження здоров'я людей, поступово втрачала своє оздоровче й профілактичне значення і більше спеціалізувалася на лікуванні хвороб.

Слід звернути увагу на ту обставину, що із занепадом грецької і римської культур розуміння сутності оздоровлення, ролі здорового способу життя почало нехтуватися і зникло практично з усіх галузей життя людини на тривалий період „розумової сплячки темних років” [2], щоб відродитися знову у період Ренесансу, який передував сучасній науковій епосі. Забулися постулати Гіппократа, серед яких відомий принцип „*Vis medicatrix natural*” („Природа лікує”), сутність якого – у активності самої людини при здійсненні оздоровлення свого тіла, активізації природних захисних сил організму, коли лікар – лише помічник. Сприяла цьому й своєрідна ізоляція давньосхідних держав (зокрема, Китаю та Індії), які зберегли і продовжували культивувати досвід оздоровчих систем, пропагувати здоровий спосіб життя.

При визначенні здобутків Середньовіччя у розв'язанні проблем здоров'я і здорового способу життя важливо проаналізувати складні й різномірні тенденції, що виражаються, на наш погляд, у

парадоксальному поєднанні регресу й прогресу наукової думки і практичного досвіду того періоду, який можна назвати епохою вражаючих контрастів у розумінні людини, її сутності та способу життя. У Середньовіччі дивним чином переплелися досить суперечливі течії: греко-римські ідеї, відродження ранньохристиянського руху, надприродна демонологія і вплив Сходу. У середні віки на перший план виходить духовний компонент структури способу життя. Порівняно рідкісні приклади раціональних підходів були лише „пережитками” минулого, а не оригінальними науковими напрямками. В ті часи релігія охоплювала всі сфери життєдіяльності віруючих. Російський філософ В.В.Бичков так характеризував ситуацію, що склалася на той час: „Християнство, що спрямувало свою увагу до внутрішнього світу людини, висувало новий тип героя. Герой у розумінні християн – це людина, яка вміє відмовитися від матеріальних благ заради духовних. Християнський герой покірний і зовнішньо пасивний. Його ідеал не Геракл або боги Олімпу, а Ісус, розіп'ятий на хресті” [4].

Характерним для середньовічних учених було прагнення звести свою основну діяльність до збереження наукової спадщини, а не розроблення нових ідей. Традиція грецького скептичного емпіризму, олександрійська вченість, римські адаптації грецької спадщини – усе це стало здобутком монастирських бібліотек та арабських сховищ. Лише зрідка помічалися спроби арабських учених внести нове в науку авторитетів, яка суворо охоронялася схоластами й монахами. Арабські вчені намагалися не лише осмислити античну ідею єдності фізичного і духовного здоров'я: „У здоровому тілі – здоровий дух”, але й розвинути її, адаптуючи до умов своєї життєдіяльності.

Найбільшу популярність серед своїх сучасників і нащадків набув Авіценна (980–1037), який виклав власну систему поглядів на здоровий спосіб життя у праці „Канон медичної науки”. Чинниками здорового способу життя Авіценна вважав такі: „1. Врівноваженість натури. 2. Вибір їжі і пиття. 3. Очищення (тіла) від надлишків. 4. Збереження (правильної) тілобудови. 5. Поліпшення того, що вдихається через ніс. 6. Пристосування одягу. 7. Врівноваженість фізичного і душевного рухів” [1].

Розглядаючи можливості людини у врегулюванні життєво важливих функцій організму з метою збереження здоров'я Авіценна відзначав: „Мистецтво збереження здоров'я не є мистецтвом, яке запобігає смерті. ...Мистецтво збереження здоров'я є ніби засобом доведення людського тіла шляхом збереження необхідних для нього сприятливих умов до того віку, коли настає природна смерть” [1]. Таким чином, Авіценна висловив дуже цікаву думку про те, що збереження здоров'я і продовження життя – це предмет турботи самої людини.

Однак практичні методи Авіценни мало використовувалися в тодішній практиці європейців. Оскільки монахам довіряли людину і її здоров'я, вони вбачали шлях до зцілення лише через духовну практику. Тільки діяльність заснованого в XI – XII ст. університету в Салерно сприяла вивільненню підходу до здоров'я і здорового способу життя.

Висновки:

1. Результати досліджень виявили, що поштовхом уперед в еволюції поглядів стародавніх людей на засоби збереження здоров'я й попередження хвороб було проведення саме вавилонянами паралелі між способом життя людини і її самопочуттям: вони вперше почали досліджувати історію життя пацієнта і пов'язували її з виникненням захворювань, започаткувавши таким чином відому сучаснику практику ведення анамнезу.

2. Встановлено, що найсильнішою рисою давньоєврейської медицини було її профілактичне начало. Очевидно, завдяки цій спрямованості медицини в релігійних текстах давніх євреїв проповідується дотримання певних правил і норм для збереження здоров'я.

3. Писемні пам'ятки давнини – зороастрійська „Авеста”, індійська „Аюрведа”, китайські медичні трактати та інші джерела свідчать про формування холістичного підходу до розуміння проблем здоров'я, усвідомлення народами країн Сходу важливості здорового способу життя, взаємозв'язку фізичного, психічного й духовного начал у досягненні досконалого здоров'я.

4. У стародавній перській філософії характерним було переконання, що дотримання моральних чеснот робить спосіб життя людини здоровим. Його складники – профілактика й особиста гігієна, здоровий розум і здорове тіло, добрі справи і хороші думки – традиційно у Персії розглядалися як шлях до збереження і зміцнення здоров'я. Так, відомий вчений, лікар та філософ Авіценна висловив дуже цікаву думку про те, що збереження здоров'я і продовження життя – це предмет турботи самої людини.

5. Відзначимо, що головним позитивним надбанням древніх було переконання в тому, що саме спосіб життя людини має забезпечувати збереження здоров'я, профілактику хвороб душі і тіла. Дотримання певних правил його організації має позбавити людину фізичних і психічних страждань, зробити щасливим у земному житті.

6. Результати досліджень встановили, що характерним для середньовічних учених було прагнення звести свою основну діяльність до збереження наукової спадщини, а не розроблення нових ідей. Традиція грецького скептичного емпіризму, олександрійська вченість, римські адаптації грецької спадщини – усе це стало здобутком монастирських бібліотек та арабських сховищ. Арабські вчені намагалися не лише осмислити античну ідею єдності фізичного і духовного здоров'я: „У здоровому тілі – здоровий дух”, але й розвинути її, адаптуючи до умов своєї життєдіяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абу Али ибн Сина (Авиценна). Канон врачебной науки. – [2-е изд.]. – Ташкент : Фан, 1981. – Кн. 1. – 550 с.
2. Александер Ф. Человек и его душа: познание и врачевание от древности до наших дней / Александер Ф., Селесник Ш. ; пер. с англ. – М. : Прогресс-Культура, 1995. – 608 с.
3. Бэкон Ф. О поддержании здоровья // Соч. В 2-х т. / [пер., общ. ред. и вступ. статья А. Л. Субботина]. – М. : Мысль, 1971. – Т. 2. – С. 424.
4. Бычков В. В. Эстетика поздней античности / В. В. Бычков. – М. : Наука, 1981. – 243 с.
5. Бобрицька В. І. Програма з валеології (для студ. біол. спец. вищих закладів освіти). Рекомендовано МО України / Бобрицька В. І., Гриньова М. В. – Полтава : ТОВ „Поліграфічний центр „Скайтек”, 1999. – С. 3–36.
6. Валеологія : навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти : в 2-х ч. / [Бобрицька В. І., Гладкий С. О., Гриньова М. В. та ін. / за ред. В. І. Бобрицької]. – Полтава : ТОВ „Поліграфічний центр „Скайтек”, 2000. – 306 с.
7. Винничук Л. В заботах о здоровье: медицина в Греции. Медицина в Риме / Л. Винничук // Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима ; пер. с польск. В. К. Ронина. – М. : Высш. шк., 1988. – С. 237–251.
8. Гиппократ. О здоровом образе жизни // Гиппократ. Избранные книги. – М. : Гос. из-во биологической и медицинской литературы, 1936. – С. 217.
9. Камаева А. А. Состояние здоровья и успеваемость студентов вузов / Камаева А. А., Бакшаева М. А. – Йошкар-Ола : Мар. гос. ун-т, 1987. – 50 с.
10. Кант И. О способности человеческого духа силою твердой воли побеждать болезненные ощущения / И. Кант // Трактаты и письма. – М. : Наука, 1980. – С. 122–303.
11. Надточаев А. С. Философия и наука в эпоху античности / А. С. Надточаев. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 107 с.
12. Назаров И. Т. Культура воли. Система самовоспитания здоровой личности / И. Т. Назарова. – Л. : Трудники печати, 1929. – С. 3–48.
13. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 308 с.
14. Фромм Э. Человек для себя / Фромм Э. ; пер. с англ. и послесл. Л. А. Чернышевой. – Мн. : Коллегиум, 1992. – 253 с.

Аннотация

П.Б.Джуринский

Формирование здоровьесберегающего способа жизни в историко-социальной ретроспективе (от реликтовых цивилизаций к эпохе средневековья)

В статье рассмотрены вопросы эволюции здоровьесберегающего способа жизни в историко-социальной ретроспективе от эпохи античности к эпохе средневековья. Проведен анализ историко-педагогической литературы по эволюции знаний о здоровье и здоровьесберегающем способе жизни. Установлено, что приобретением древних было убеждение в том, что способ жизни людей должен обеспечивать сохранение здоровья, профилактику заболеваний.

Ключевые слова: здоровьесберегающий способ жизни, сбережение и укрепление здоровья, история, культы, верования, традиции, культура движения, здоровое питание, личная гигиена.

Summary

P.B.Dzhuryns'kyi

Forming the Health-Saving Way of Life in Historic-Social Retrospective View (from Civilizations of Relict to Epokhe of Middle Ages)

The questions of evolution of health-saving way of life in the historic-social retrospective view from the epoch of antiquity to the epoch of middle ages are considered in the article. The analysis of historic-pedagogical literature on the evolution of knowledge about health and health-saving way of life is conducted. It is found out acquirement of ancient people was belief that the way of life must provide safeguarding of life and prevention of diseases.

Key words: health-preserving way of life, preserving and strengthening of health, history, cults, beliefs, traditions, culture of motion, healthy nourishment, personal hygiene.

Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів

У статті досліджуються методи роботи і використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів. Аналізується вплив і ефективність комп'ютерних технологій, мережі Інтернет на інтенсифікацію навчального, виховного процесу і ставлення до цих засобів майбутніх перекладачів.

Ключові слова: інформаційні технології, комп'ютерні засоби навчання, мережа Інтернет, майбутні перекладачі.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Практика застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всіх сферах людської діяльності доводить, що інформатизація суспільства є закономірним процесом розвитку цивілізації, котрий переходить на якісно новий рівень. Саме тому М.Карпенко вважає, що „найближчим часом інформація в інформаційному суспільстві стане не тільки результатом праці більшості населення нашої планети, але й об'єктом праці” [2].

В умовах сучасного динамічного розвитку суспільства, ускладнення технічної та соціальної інфраструктури все відчутнішим є той факт, що інформація є таким самим стратегічним ресурсом, як і традиційні матеріальні й енергетичні. Саме сучасні інформаційні технології, що дозволяють створювати, зберігати, переробляти інформацію та забезпечувати ефективні способи її подання користувачеві, стали важливим чинником життя суспільства та засобом підвищення ефективності управління всіма галузями суспільної діяльності [3].

Аналіз досліджень і публікацій... Процес інформатизації суспільства й освіти знайшов своє відображення у вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі. Зокрема, дидактичні проблеми і перспективи використання ІКТ у навчанні досліджують Н.Апатова, Т.Сергеева, І.Роберт, використання засобів ІКТ у навчально-виховному процесі розглядають В.Беспалько, Р.Гуревич, В.Краснопольський, Є.Полат, Д.Соєр, Р.Шенк та інші, систему підготовки вчителя до використання ІКТ у навчальному процесі та формування основ інформаційної культури запропонували та обґрунтували М.Варшауєр, М.Жалдак, Л.Морська та інші. Проблему професійної підготовки та організації навчання у вищих навчальних закладах висвітлили у своїх працях Дж.Велінгтон, М.Дяченко, Л.Кандибович, Т.Коваль, О.Романишина та інші. Але недостатньо опрацьоване питання формування інформаційної компетенції майбутніх фахівців у сфері іншомовної комунікації.

Аналіз науково-педагогічних джерел і проведене дослідження стану вивчення цієї проблеми, а також вивчення досвіду використання ІКТ під час вивчення різних дисциплін у навчальних закладах України, свідчить про те, що проблеми використання ІКТ у виховному процесі розроблені недостатньо, але проводяться активні розвідки у цьому напрямку.

За останні роки з'явилась низка дисертаційних робіт, присвячених питанню впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес як в загальноосвітніх школах, так і вищих навчальних закладах, що свідчить про активне використання ІКТ у практиці роботи як вчителів, так і викладачів.

Із дисертацій, присвячених практичному використанню ІКТ, на нашу думку, варто згадати роботи В.Арестенка, О.Кареліної, В.Краснопольського, Л.Морської, О.Рогульської, Д.Таушана, О.Шупти, А.Янковця та ін. Для нашого дослідження роботи зазначених авторів є особливо цінними, оскільки кожна з дисертацій стосується питань удосконалення навчально-виховного процесу в умовах інформаційного суспільства як у вищій, так і в середній школі.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення значення і способів використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу... Актуалізуючи важливість цієї проблеми, Г.Селевко наголошує, що інформатизація сфери освіти має випереджати інформатизацію інших напрямів суспільного виробництва, оскільки саме тут закладаються основи оволодіння інформаційними технологіями, інформаційної культури всього суспільства [6].

Система освіти завжди була відкрита упровадженню в навчальний процес інформаційних технологій, котрі базуються на апаратних та програмних продуктах самого широкого

призначення. Інформатизація освітньо-виховного процесу на сучасному етапі реалізується за такими напрямками:

- а) насичення навчальних закладів технічними та апаратними засобами навчання, що базуються на нових інформаційних технологіях;
- б) розвиток та вдосконалення прикладного загального та спеціального навчального програмного забезпечення;
- в) підвищення інформаційної культури педагогічних кадрів, навчання їх навичок застосування комп'ютерів у практичній освітній діяльності;
- г) розробка нових ІКТ навчання [1, с.92].

Інформаційні технології, змінивши поняття про час, джерела інформації та швидкості їх отримання, змінили всю систему освіти і виховання, особливо вищої школи.

З їх появою (40-ві – середина 50-х рр. минулого століття) власне пов'язано і використання терміна „технологія навчання”, який означав „застосування досягнень інженерної думки в навчальному процесі” [4].

Термін „технологія навчання” часто пов'язують з технічними засобами навчання – магнітофонами, діапроекторами, відеоманітофонами, комп'ютерами тощо й їхнім навчально-методичним забезпеченням у вигляді фонограми, відеограми, відеофонограми і комп'ютерної програми (запису мови на магнітній стрічці, транспарантів для графопроектора, відеозапису і т.ін.) [7].

Останнім часом з'явилося нове розуміння технології, під якою мається на увазі техніка навчання: „технологія навчання пов'язана з науковим підходом до того, як вчити: на основі яких принципів, за допомогою яких методів і методичних прийомів, якими засобами навчання, з урахуванням яких чинників, для того, щоб одержати найкращий педагогічний ефект у конкретних навчальних умовах. Технологія навчання іноземних мов завдяки науковому підходу до організації навчального процесу озброює викладача знаннями, необхідними для навчання іноземного мовлення, читання і письма, як того вимагає програма” [7, с.76].

У результаті аналізу сучасної наукової літератури ми дійшли висновку, що існують різні поняття та їх визначення, котрі стосуються інформаційних технологій: „комп'ютерні технології”, „інформаційні технології”, „нові інформаційні технології”, „новітні телекомунікаційні технології”, „інформаційно-телекомунікаційні технології” тощо. Найчастіше ними називають різноманітні програмні та апаратні засоби, що на побутовому рівні відомі як комп'ютери та комп'ютерна периферія. Тому Б.Дерешко пропонує розглядати ІКТ як в широкому, так і у вузькому смислі [1].

Поняття „інформаційні технології” у широкому розумінні є сукупністю способів, організаційних форм і технічних засобів, котрі застосовуються в суспільстві для вирішення різноманітних завдань інформаційного забезпечення в сферах управління, політики, економіки, культури, науки та освіти. У вузькому сенсі інформаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, котрі забезпечують збір, збереження, обробку, передачу, виведення і поширення інформації з метою зниження трудомісткості та підвищення оперативності використання інформаційних ресурсів [5].

Розвиток інформаційних технологій на сучасному етапі базується на широкому використанні комунікацій (від лат. comunicatio – повідомлення, зв'язок, шлях повідомлення) для передачі даних у просторі: телебачення, радіозв'язок, телефон, Інтернет/Інтранет та ін. Це зумовило трансформацію терміна „інформаційні технології” у поняття „інформаційно-комунікаційні технології”. Отже, під ІКТ розуміємо сукупність електронних технічних засобів і програмного забезпечення, а також організацію, форми і методи їх застосування в навчальному процесі, спрямовані на ефективне використання освітніх інформаційних ресурсів у навчанні та вихованні [1, с.93].

„Засобами ІКТ” А.Янковець пропонує називати „комплекс технічних, програмно-апаратних, програмних засобів, систем і пристроїв, що функціонують на базі засобів обчислювальної техніки; сучасних засобів і систем інформаційного обміну, що забезпечують автоматизацію введення, накопичення, збереження, обробки, передачі й оперативного керування інформацією” [8, с.28].

До засобів ІКТ зараховують: комп'ютерну техніку, периферійне устаткування, засоби Інтернет-технологій, засоби телекомунікації (мережеве устаткування, програмні комплекси, телефонні та безпроводні лінії, волоконно-оптичні та супутникові канали зв'язку та ін.) і їхній інструментарій [3].

Сучасна техніка відкриває великі можливості поліпшення наочності (поєднання зорової наочності зі слуховою, використання відео, анімації, мульти-, гіпермедіа, та Інтернет-технологій тощо) та активізує навчально-виховну діяльність студентів у процесі мовної підготовки. Так, наприклад, застосування технології мультимедіа сприяє збільшенню обсягів аудіо- та візуальної інформації, що дає можливість здійснювати аудіосупровід навчальної і виховної інформації, при

цьому значно підвищується ефективність сприйняття коментарів до навчального матеріалу, що паралельно демонструється на дисплеї комп'ютера або на великому проєкційному екрані за допомогою мультимедійного проєктора. Поєднання аудіокоментарів з відеоінформацією чи анімацією забезпечує наочне подання навчального матеріалу.

Інтенсивна організація навчально-виховного процесу передбачає наявність оперативного зворотнього зв'язку, швидкого отримання об'єктивної інформації про перебіг педагогічного процесу, про рівні підготовленості студентів у процесі проведення опитувань, тестувань, контрольних робіт, заліків та іспитів, а також оперативного регулювання і корекції навчально-пізнавальної діяльності. За цих умов комп'ютерний контроль і самоконтроль стає ефективним засобом зворотнього зв'язку, на що звертають увагу В.Беспалько, В.Биқов, Г.Кедрович. У теорії поетапного формування розумових дій у навчально-виховному процесі (П. Гальперін, Н.Тализіна) показано, що розумова дія формується більш ефективно, якщо під час навчання здійснюється контроль за окремими його етапами [3]. Автоматизація контролю забезпечує більш повну й об'єктивну інформацію про рівень підготовленості студентів. Робота студентів з такими системами передбачає евристичний пошук, прогнозування, інтуїцію – усе те, що найбільшою мірою розвиває їхній творчий потенціал, підвищує інтенсивність навчання і виховання.

Слід звернути увагу на значні можливості комп'ютера в реалізації проблемного навчання і виховання. Працюючи з комп'ютером, студент щораз відкриває для себе щось суб'єктивно нове. Розвиваються його розум і воля, він вчиться, виховується долати труднощі, приймати нетрадиційні рішення у складних ситуаціях [7].

Навчальні програми, які реалізують проблемне навчання, особливо „інтелектуальні” навчальні програми, дають можливість здійснювати рефлексивне керування виховною діяльністю, що передбачає побудову моделі студента. Деякі з них генерують навчальні впливи (навчальні тексти, завдання, питання, підказки).

Організація проблемних ситуацій та умов для розв'язання проблем складає зміст діяльності викладача; діяльність студентів буде полягати в усвідомленні проблем і їхньому розв'язанні.

У процесі мовної підготовки перекладача із застосуванням засобів ІКТ проблемна ситуація створюється за умови послідовного нарощування розумових і психологічних навантажень, які передбачені особливостями діяльності перекладача. Деякі автори вважають за доцільне використання комп'ютера для виховання і навчання шляхом моделювання проблемних ситуацій і для виконання тренувальних вправ, що розвивають і закріплюють навички нової діяльності [4].

Впровадження засобів ІКТ, особливо комп'ютерних засобів у навчальний процес, підвищило ступінь самостійності навчальної діяльності студентів. Залежно від технічних можливостей засобів ІКТ, студент отримує доступ до різної інформації, що стимулює його самостійну роботу. Відомо, що правильна організація самостійної роботи сприяє активізації процесу навчання [1]. Отже, самостійність в отриманні більшого обсягу знань на практичних заняттях з використанням апаратних та програмних засобів ІКТ сприяє формуванню психологічної, теоретичної і практичної готовності студентів до самоосвіти. Зауважимо, що здатність до самоосвіти є невід'ємною частиною якісної професійної підготовки фахівця з перекладу.

Використання засобів ІКТ сприяє активізації навчання за рахунок активного залучення до навчального процесу кожного студента; організації самостійної роботи на занятті; підвищення наочності подання навчальної інформації. Активізація виховання досягається забезпеченням оперативного зворотнього зв'язку під час інтерактивного діалогу; реалізації проблемного навчання.

У вищих навчальних закладах у процесі мовної підготовки застосовуються такі форми занять як лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота (у тому числі, під керівництвом викладача), консультації, заліки, іспити, написання та захист курсових і дипломних, науково-дослідних робіт, які можна розглядати як спосіб керування пізнавальною, виховною діяльністю студентів для розв'язання певних навчальних завдань [3].

Недоліки традиційної системи навчання (відсутність постійного зворотного зв'язку між студентом і викладачем) змушують педагогів шукати нові організаційні форми і засоби навчання і виховання. Застосування комп'ютера в навчально-виховному процесі дає можливість тією чи іншою мірою розв'язати завдання пошуку нових організаційних форм навчання іноземних мов, які б сприяли досягненню оптимального освітнього і виховного ефекту.

Ефективність організаційних форм навчання і застосування із застосуванням можливостей засобів ІКТ багато в чому буде залежати від активного сприйняття матеріалу, глибокого його усвідомлення (розуміння), застосування одержаних знань, умінь і навичок їх закріплення під час різних навчальних дій [8].

Проведений аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що підвищення ефективності мовної підготовки та інтенсифікації процесу формування професійної компетентності перекладача з використанням засобів ІКТ досягається за рахунок:

- застосування різних форм і методів організації навчальної і виховної діяльності;
- раціонального поєднання активної інтелектуальної і вольової діяльності студентів;
- оптимального поєднання провідної ролі викладача, який організовує і спрямовує навчальний і виховний процес в цілому, а також самостійну роботу студента з комп'ютером;
- поєднання групових та індивідуальних способів організації навчання і виховання з використанням засобів ІКТ залежно від можливостей студента;
- використання комп'ютера не лише як засобу керування навчальною діяльністю, а й для виконання функції керування навчанням і вихованням.

Будь-який розвиток навичок і вмінь самоосвіти студентів також є одним з факторів інтенсифікації процесу мовної підготовки. Відомо, що найкращих результатів у професійній діяльності досягає той, хто вміє активно застосовувати свої знання і досвід на практиці. Якщо студенти вчилися й удосконалювалися за власною ініціативою, то отримані ними знання є більш довговічними. Використання можливостей засобів ІКТ у навчально-виховному процесі відкриває нову сторінку в розвитку самостійності студентів, у формуванні їх індивідуально-психологічних якостей, навичок навчання і самонавчання, так як вони дають студентам можливість за менший час опанувати великим обсягом навчального матеріалу. А це є важливою умовою розвивального впливу навчання.

Рівень розвитку навичок навчальної праці студента визначається його вмінням ставити перед собою мету діяльності, визначати головні завдання та способи їх вирішення. Велике значення має вміння планувати свої дії, коригувати їхнє здійснення, самостійно порівнювати досягнутий у навчанні результат з поставленою метою.

На практичних заняттях з іноземної мови та перекладу із застосуванням засобів ІКТ посилення самостійності досягається за рахунок необхідності використання кожним студентом певних знань та вмінь у процесі розв'язання навчальних і виховних завдань.

Активне використання ІКТ вносить до навчально-виховної діяльності елементи творчості, що проявляються у процесі розв'язування студентами нових, цікавих завдань, вирішення незвичайних проблемних ситуацій, виконання вправ, що потребують нестандартного підходу. Отже, формування самостійності та творчого підходу до навчальної діяльності є передумовою появи зазначених якостей і в інших видах роботи, у тому числі в майбутній професійній діяльності.

Використання ІКТ під час підготовки до професійної діяльності допомагає студенту усвідомити себе суб'єктом навчальної діяльності. Це відбувається саме за рахунок розвитку самостійності студента, передачі йому активних функцій, що допомагає майбутньому фахівцю відчувати себе в ситуації, наближеній до професійної.

Завершуючи аналіз впливу інформатизації навчання і виховання при вивченні іноземних мов, відзначимо той факт, що більшість науковців дотримуються думки про те, що використання засобів ІКТ сприяє підвищенню ефективності навчання і виховання за умов правильного вибору педагогами всіх компонентів педагогічного процесу (мети, змісту, форм, методів і засобів), що відповідають технічним можливостям наявних засобів ІКТ та комплексному використанню в навчальному процесі різних можливостей цих засобів.

Висновки... Аналіз програмного забезпечення, яке можна використовувати у процесі професійної підготовки і виховання фахівців у галузі іншомовної комунікації, перекладачів зокрема, виявив доцільність його класифікації у такий спосіб: інтерактивні мультимедійні електронні підручники-посібники; комп'ютерні навчальні програми; мультимедійні енциклопедії, електронні бібліотеки; текстово-контролюючі програми.

Проведений аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що ефективність мовної підготовки та інтенсифікації процесу формування професійної компетентності перекладача досягається за рахунок активного використання засобів ІКТ із застосуванням різних форм і методів організації навчально-виховної діяльності, поєднання групових та індивідуальних способів організації навчання залежно від можливостей студента. Автоматизація контролю знань і вмінь студентів дає можливість підвищити об'єктивність оцінювання, якісно та швидко перевірити рівень знань, умінь і навичок студентів з навчального предмета.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дерешко Б. Ю. Классификация информационно-коммуникационных образовательных технологий и их использование в учебном процессе вуза / Б. Ю. Дерешко // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2005. – № 6. – С. 92–103.

2. Карпенко М. П. Состояние и перспективы развития информационных и телекоммуникационных технологий в образовании / М. П. Карпенко // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2005. – № 4. – С. 29–34.
3. Мацюк О. О. Інформаційний підхід до підготовки фахівців у сфері іншомовної комунікації / О. О. Мацюк // Европейская наука XXI века – 2007 : матеріали міжнародної науково-практ. конф., (Дніпропетровськ, 16–31 трав. 2007 р.). – Дніпропетровськ, 2007. – 267 с.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / [Сисоева С. О., Алексюк А. М., Воловик П. М. та ін.]; за ред. Сисоевої С. О. – К. : ВПОЛ, 2001. – 502 с.
5. Першиков В. И. Толковый словарь по информатике / В. И. Першиков, В. М. Савинков. – [2-е изд., доп.]. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 258 с.
6. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т. 2 / Селевко Г. К. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
7. Сучасні технології навчання іншомовного спілкування / [Ніколаєва С. Ю., Грінюк Г. А., Олійник Т. І. та ін.]. – К. : Ленвіт, 1997. – Вип. 1 (3). – 96 с.
8. Янковець А. В. Підготовка майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Янковець Андрій Володимирович. – Хмельницький, 2005. – 190 с.

Аннотация

Е.В.Долинский

Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе будущих переводчиков

В статье исследуются методы работы и использования информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе будущих переводчиков. Анализируется влияние и эффективность компьютерных технологий, сети Интернет на интенсификацию учебного, воспитательного процесса и отношение к этим средствам будущих переводчиков.

Ключевые слова: информационные технологии, компьютерные средства обучения, сеть Интернет, будущие переводчики.

Summary

Ye.V.Dolynskyi

Using Information and Communication Technologies in Educational Process of Future Translators

This article examines methods of work and the use of information and communication technologies in educational process of future translators. The effect and efficiency of computer technologies, the Internet network onto intensification of training, educational process and the attitude of future translators to these tools are analyzed.

Key words: information technologies, computer educational tools, Internet network, future translators.

Дата надходження статті: „5” липня 2012 р.

УДК 070.422.001:378.14

М.Д.ДЯЧЕНКО,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
(м.Запоріжжя)

Виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста як педагогічна проблема

У статті висвітлено наукові погляди на розвиток духовності молодого покоління, на процес виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста в процесі підготовки до професійно-творчої діяльності, доведено важливість і необхідність створення журналістського творчого освітнього середовища як однієї з умов формування духовно багатой творчої індивідуальності студента.

Ключові слова: духовна взаємодія, духовні цінності, духовність, духовно-творчий розвиток особистості, журналіст, журналістське творчо-професійне освітнє середовище, інтелектуальна співтворчість, майбутній журналіст, професійна освіта, самореалізація, сучасний соціум, творча індивідуальність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Журналіст у демократичному суспільстві виконує не лише інформаційну й аналітичну функції – він водночас є просвітителем і вихователем, який глибоко усвідомлює своє професійне призначення й соціальну роль, бо безпосередньо впливає на формування громадської думки й суспільних орієнтирів, на моральні й духовні цінності нації.

Сучасний український соціум потребує освічених, компетентних, чесних, гуманних, толерантних, креативних з високим рівнем професійної культури й духовності, здатних: творчо сприймати дійсність й оперативно реагувати на зміни в усіх сферах життя; спрямовувати суспільство на нову якість спілкування; глибоко усвідомлювати відповідальність перед законом та власним сумлінням за свою діяльність; сприяти консолідації нації.

Актуальність статті викликана соціальною потребою в духовно багатих, творчих журналістах і необхідністю вдосконалення системи підготовки до професійно-творчої діяльності студентів журналістських спеціальностей в умовах духовної взаємодії й інтелектуальної співтворчості викладачів та студентів у процесі професійного навчання.

Формулювання цілей статті... Теоретична значущість і недостатня розробленість питання визначили тему статті, а її **метою** стало висвітлення наукових поглядів на виховання духовної, творчої особистості та на проблему підготовки майбутніх журналістів до активної професійно-творчої діяльності в сучасному соціумі.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання теорії і практики підготовки журналістів у системі вищої освіти, професійного розвитку та формування професіоналізму журналіста, висвітлені в роботах російських вчених: Андреевої, В.Ворошилова, А.Грабельникова, О.Дорошук, Я.Засурського, М.Кіма, С.Корконосенка, В.Кузнецова, А.Марачевої, Л.Світлич, М.Симкачової, І.Фомичової, М.Чемерис, А.Шишкіна та ін.

Особливостям діяльності журналіста, специфіці журналістської творчості присвячені наукові розвідки багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників: Р.Бухарцева, С.Виноградової, В.Горохова, О.Грабельников, І.Дзялошинського, М.Житарюка, Я.Засурського, В.Здоровеги, Г.Лазутіної, К.Маркелова, Г.Мельник, М.Метіс, І.Михайліна, А.Москаленка, В.Олешка, С.Пасті, Є.Проніної, Є.Прохорова, Девід Рендалл, В.Різуна, О.Самарцева, Ф.Сібберта, А.Тепляшина, В.Третякова, І.Чемерис, В.Шкляра, В.Учонової та ін.

Процес професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців досліджували В.Андреев, Н.Бітянова, Д.Богоявленська, Л.Виготський, К.Гольдштейн, В.Зазикін, О.Лук, С.Максименко, А.Маслоу, Л.Мільто, В.Мухіна, Г.Олпорт, О.Пехота, Я.Пономарьов, К.Роджерс, Є.Сьютіч, Є.Федотова, Ю.Фокін, В.Фрицок, І.Ширшова та ін.

Проблема формування гуманної особистості високого рівня культури висвітлена в наукових доробках учених, Ш.Амонашвілі, Г.Балла, І.Беха, О.Бодальова, С.Гончаренка, В.Гриньової, Р.Додонова, М.Євтуха, І.Зязюна, В.Кременя, Н.Крилової, В.Кудіна, В.Лозової, В.Лугового, Ю.Мальованого, В.Мерліна, Г.Нестеренко, І.Прокопенка, Н.Протасової, О.Савченко, В.Сухомлинського, А.Суценка, Т.Суценко, Г.Троцько, Н.Щуркової, В.Ярошевич та ін.

Духовний розвиток особистості досліджується в царині філософських (В.Андрущенко, І.Гудима, С.Хрипко та ін.), психологи (Г.Балл, І.Бех, В.Москалець, Е.Помиткін та ін.), педагоги (М.Боришевський, К.Журба, І.Зязюн, Г.Шевченко та ін.).

Виклад основного матеріалу... Поняття духовності походить від слова „дух” (синонім свідомості), означає увесь внутрішній світ людини, її активно-творчий початок, своєрідний спосіб розбудови особистості. Духовність – це творча спрямованість, насага людини. Виходити з розуміння людини як духовної істоти означає визнавати за нею безумовне право на духовне самостановлення, самодіяльність, тобто сприймаємо її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, за здійснення якої вона несе відповідальність [8].

Положення та ідеї щодо духовного розвитку особистості ґрунтуються на засадах гуманістичної психології (Г.Балл, Г.Костюк, А.Маслоу, Р.Мей, К.Роджерс, В.Франкл та ін.), концепції гуманізації освіти (Ш.Амонашвілі, Г.Балл, І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Рибалко, М.Романенко, А.Суценко та ін.) та на гуманістичних підходах до педагогічного процесу (Я.Коменський, А.Макаренко, М.Монтессорі, Ж.Руссо, Г.Сковорода, В.Сухомлинський та ін.).

Серед професійних функцій сучасного журналіста важливу роль відіграє функція формування духовності українського читача, глядача, слухача. Духовні цінності суспільства є найвищим рівнем регуляції соціальних процесів, вони формують усталену систему суспільних відносин і зміцнюють соціум, суттєво впливають на формування громадської думки.

Відтак вектор журналістської освіти має бути спрямованим на духовний саморозвиток майбутнього журналіста, на збагачення його внутрішнього світу, для чого необхідно створити педагогічні умови, які сприяють формуванню духовного життя творчої особистості студента, здатного в майбутній професійній діяльності виконувати функцію духовного єднання і зміцнення суспільства, конструктивно впливати на „духовний код” соціуму, на його політичну й соціальну стабільність.

Розвиток творчої особистості майбутнього журналіста неможливий без духовності, глибокого усвідомлення ним вічних духовних цінностей. Творчість є формальним і статичним об'єднанням

продуктів духу: предметних цінностей (культури) і цінностей стану (особистості, долі, любові, смерті й т. і.) [6, с.17], творчість – це „прояснення і душевне очищення, катарсис” [9, с.5].

Для творчої натхненної особистості журналіста духовність є життєвою необхідністю й сенсовою цінністю, а творчість – головним стимулом і найважливішим регулятивом, єдино можливим способом життя, світосприйняття, самоствердження й самореалізації. Творчий журналіст здатний створювати не лише правдивий, але й оригінальний, одухотворений самобутній інформаційний продукт; постійно прагне до духовного саморозвитку й самовдосконалення, до впливу на зміцнення духовності нації.

Духовність окремої людини й суспільства загалом – одна з найактуальніших проблем сучасності; країни, що не мають духовного суверенітету і які надовго втрачають духовний простір, приречені: вони не мають майбутнього як незалежні країни [2].

Важливим завданням підготовки майбутніх журналістів до професійно-творчої діяльності сьогодні має бути створення умов для особистісного духовного зростання майбутніх журналістів й підготовки їх до професійно-творчої діяльності в умовах сучасного соціуму. Формування духовно-творчого світу особистості майбутнього журналіста потребує комплексного і багаторівневого розв'язання. У процесі підготовки студента до професійно-творчої діяльності важливо закріплювати в його світогляді систему духовних цінностей, щоби майбутня самореалізація його в соціальних ролях тісно перепліталася з духовністю.

Яку людину можна вважати духовно багатого? Людину, яка живе в гармонії із собою і світом, в якій сформовані духовні цінності, особисті чесноти, професійні риси, накреслені життєві орієнтири – все, що складає її життєве кредо, ідеал. Цінності, на думку В.Тугаринова, – це „те, що потрібно людям для задоволення потреб та інтересів, а також ідеї та їх стимули як норми, цілі і ідеалу” [13, с.274].

Виховання – це специфічний процес формування соціальних і духовних відносин [14]. Цілісна й гармонійна особистість може формуватися в цілісному педагогічному процесі. Виховне середовище навчального закладу можна розглядати у двох вимірах: діяльнісно-комунікативному й соціально-психологічному. „Пізнання духовності – це така ж вічна проблема, як і пізнання людського життя. Людина – істота духовна, це іманентна властивість людини. І людське життя, і духовність надзвичайно складні; багатогранні прояви буття знаходяться в постійному саморозвитку, а тому постійно ставлять перед дослідником нові завдання” [1, с.188].

Наразі виховання духовно багатого особистості є особливо актуальним завданням. Адже духовність, висока моральна свідомість журналіста повинні визначати його діяльність [5, с.8]. Творча особистість майбутнього журналіста повинна зростати на засадах духовності; показниками такого зростання є усвідомлення своїх професійних функцій, соціальної ролі; зміцнення внутрішньої чесноти, толерантності, емпатії, справедливості.

На наш погляд, освітньо-виховна система сьогодні ще не достатньо уваги приділяє формуванню духовності студентів, розвитку їхньої творчої індивідуальності. Але незважаючи на втрату духовних орієнтирів, вища освіта та високий культурний статус студентства накладає на майбутніх журналістів відбиток інтелігентності, завдяки чому їм вдається протистояти прагматизму суспільства та натиску масової культури [4, с.93].

Настала потреба у створенні такої системи для творчої самореалізації студента, яка зможе, „з одного боку, надати кожній людині повну свободу, а з іншого – зробити так, щоб вона бажала робити те, що необхідне суспільству” [3, с.9].

Це вимагає створення творчого освітньо-виховного середовища – „творче освітньо-виховне середовище – це таке оточення особистості, в якому гармонізується стан людини, нейтралізуються наслідки стресу, розвиваються творчі здібності, здійснюється оздоровчий вплив на весь організм; взаємовідносини із соціальним оточенням спрямовуються у конструктивне русло; полегшуються контакти з власною сутністю, з внутрішнім „я”; зростають виявлення цілеспрямованої творчої активності, включення до процесу творчої імпровізації” [8, с.44-45].

Освітнє середовище, максимально наближене до професійно-журналістського, на нашу думку, є сукупністю сприятливих психолого-педагогічних умов для формування й розвитку творчої, вільної, високодуховної особистості майбутнього журналіста, здатного до творчого саморозвитку й самовдосконалення на перспективу, адже за словами А.Москаленка, „університетська освіта – це ключ до дверей оволодіння журналістською професією. А далі – самоосвіта протягом усього творчого життя” [6, с.14].

Серед педагогічних умов, що сприяють духовно-творчому розвитку особистості майбутнього журналіста, найнеобхіднішими вважаємо такі: орієнтація на індивідуально-творчий розвиток особистості; реалізація особистісного й діяльнісного підходів до формування професійної компетентності та готовності до професійно-творчої діяльності майбутніх журналістів; цілеспрямована внутрішньовузівська підготовка викладачів до формування професійно-творчої

компетентності студентів; створення спеціального педагогічно комфортного (максимально наближеного до професійного) журналістського середовища для постійного розвитку особистості; професійно-адаптивна спрямованість на готовність майбутнього журналіста до соціальної відповідальності; конструювання журналістських ситуацій, спрямованих на розвиток творчого мислення та комунікативних здібностей; цілеспрямоване використання засобів масової комунікації; участь студентів у роботі шкіл молодого журналіста (для майбутніх абітурієнтів) та у теле- та радіопередачах на міських та обласних теле- і радіоканалах; активізація творчої активності студентів; включення студентів у „імпровізоване поле діяльності”; моделювання індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів; створення розгалуженої системи стимулювання професійно-творчого самовиявлення майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки; забезпечення тісного взаємозв'язку вищої школи з професійним журналістським середовищем і, що на нашу думку, є особливо значущим у підготовці майбутніх журналістів до професійно-творчої діяльності – це забезпечення духовної взаємодії та творчої співпраці студентів і викладачів на засадах рівноправного конструктивного діалогу.

На думку Т.Суценко, взаємне духовне збагачення „як основна клітинка сучасного педагогічного процесу передбачає: чуйне ставлення до юнацьких переживань, прагнення до згоди і зближення зі студентом. Це вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує і вражає, яка стимулює розкриття його самобутності в кращому самовиявленні. Це вихід із простору вимушеного спілкування і поетапний розвиток духовного потенціалу. Це, нарешті, піднесення особистості, підвищення її особистісного статусу” [12, с.40].

Духовно-творчою, на нашу думку, є діяльність, яка рухає людину вперед, до самозростання і самовдосконалення, діяльність, завдяки якій людина підноситься на вищий ступінь розвитку. Однією з найважливіших умов формування духовно-творчої особистості майбутнього журналіста, на наше переконання є забезпечення творчої співпраці між студентами і викладачами та взаємне духовне збагачення „як основна клітинка сучасного педагогічного процесу передбачає: чуйне ставлення до юнацьких переживань, прагнення до згоди і зближення зі студентом. Це вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує і вражає, яка стимулює розкриття його самобутності в кращому самовиявленні. Це вихід із простору вимушеного спілкування і поетапний розвиток духовного потенціалу. Це, нарешті, піднесення особистості, підвищення її особистісного статусу” [11, с.40].

Духовність – це творча спрямованість, насага, енергія людини, органічна єдність її внутрішньої і зовнішньої культури, вміння знайти правильну лінію поведінки в нестандартній, нерегламентованій правилами ситуації, це – здатність людини до самоусвідомлення себе як особистості.

Висновки... Отже, для виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста необхідно забезпечити такі умови:

- створення творчого освітнього простору, що забезпечує розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста, оскільки він знаходить своє вираження у нестандартних способах навчальної діяльності, у схильності до пошукової, дослідницької діяльності, до ініціативи, до висловлення власних пропозицій; у незалежній поведінці в навчальних ситуаціях;
- моделювання журналістських ситуацій, наближених до екстремальних, в яких студенти повинні виявити вміння оперативного діяти, швидко оцінювати й аналізувати ситуацію, приймати певні самостійні рішення;
- активізація процесів самопізнання, самооцінки, саморозвитку, самокорекції, максимальної самореалізації;
- поєднання індивідуальної та колективної форм навчальної діяльності студентів;
- самоорганізація творчої самостійності майбутніх журналістів;
- конструювання журналістських ситуацій, що стимулюють творче мислення, саморозвиток культури діалогу, творчий підхід до вирішення професійних завдань;
- встановлення гуманістичних міжособистісних стосунків на діалогічних засадах як базової основи розвитку творчого потенціалу;
- творча співпраця та духовна взаємодія студентів і викладачів на діалогічних засадах;
- використання інноваційних технологій, зокрема індивідуально-творчого навчання, що передбачає вивчення індивідуальних професійно значущих здібностей студентів і їх подальший духовно-творчий розвиток у процесі навчання;
- включення студентів до творчої проектної діяльності через створення творчого проекту, його оформлення і публічного захисту.

Майбутнє суспільства значною мірою залежить від духовності журналістів та їх творчого підходу до виконання професійних функцій. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на сучасний соціум, на формування громадської думки, суспільних орієнтирів,

на розвиток і зміцнення духовних цінностей українців. У зв'язку з цим сьогодні актуалізується проблема формування творчої, високоінтелектуальної, духовно-вільної особистості під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білодід Ю. Духовність : сутність, структура, функції : [моногр.] / Ю. Білодід. – Житомир, 2003. – 191 с.
2. Дацюк С. Що таке духовність та навіщо вона потрібна? / С. Дацюк // Українська правда. – 2009. – 16 червня.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
4. Карпухин О. Самооценка молодежи как индикатор ее социокультурной идентификации / И. А. Зязюн // Социологическая исследования. – М., 1998. – № 12.
5. Кузнецова О. Д. Ціннісно-етичне регулювання журналістської діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.08 / О. Д. Кузнецова. – К., 1999. – 40 с.
6. Москаленко А. Теорія журналістики : навч. посіб. / А. Москаленко. – К. : „ЕксОб”, 2002. – 334 с
7. Олешко В. Ф. Журналистика как творчество : учеб. пособие для курсов „Основы журналистики” и „Основы творческой деятельности журналиста” – серия „Практическая журналистика” / В. Ф. Олешко. – М. : РИП-холдинг, 2004. – 222 с.
8. Приходченко К. Формування особистісних якостей навчаючих у творчому освітньо-виховному середовищі навчального закладу / К. Приходченко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2011. – № 1 (8). – С. 42–4616, с. 44–45.
9. Рогова О. Г. Духовні цінності та проблема морального розвитку особистості / О. Г. Рогова / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/16240904/sotsiologiya/tipologiya>.
10. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. / В. А. Романець. – [2-ге вид.]. – К. : Либідь, 2001. – 288 с.
11. Сущенко Т. І. Магістерський педагогічний процес підготовки викладачів як зразок майбутньої професійної діяльності / Т. І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / редкол. : Т. І. Сущенко та ін. – Запоріжжя. – 2012. – Вип. 24 (77). – С. 457–464.
12. Сущенко Т. И. Особенности педагогического процесса высшей школы в эпоху приоритета личности / Т. И. Сущенко // Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегия, практика. 3-я Международная научно-практическая конференция 24–25 марта 2011 года: сборник докладов и тезисов выступлений / [авт.-сост. В. П. Сергеева, Н. В. Чернышева, Н. Н. Рудь]. – М. : МГПИ АПКиППРО, 2011. – 438 с.
13. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : ЛГУ, 1988. – 344 с.
14. Чиркин В. Е. общечеловеческие ценности и Российское право / В. Е. Чиркин // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 70–78.

Анотація

М.Д.Дяченко

Воспитание духовно-творческой личности будущего журналиста как педагогическая проблема

В статье освещены научные взгляды на развитие духовности молодого поколения, на процесс воспитания духовно-творческой личности будущего журналиста в процессе подготовки к профессионально-творческой деятельности, доказана важность и необходимость создания журналистского творческого образовательной среды как одного из условий формирования духовно богатой творческой индивидуальности студента.

Ключевые слова: *духовная взаимодействие, духовные ценности, духовность, духовно-творческое развитие личности, журналист, журналистское творчески-профессиональная образовательная среда, интеллектуальное творчество, будущий журналист, профессиональное образование, самореализация, современный социум, творческая индивидуальность.*

Summary

M.D.Diachenko

Upbringing of Spiritual and Creative Personality of the Future Journalist as a Pedagogical Problem

The article deals with the scientific views on the spiritual development of the young generation, on the process of upbringing spiritual and creative personality of the future journalist in the process of preparation for vocational and artistic activities; the importance and necessity of creation of journalistic creative educational environment as one of the conditions for the formation of spiritually rich personality of the student is proved.

Key words: *spiritual interaction, spiritual values, spirituality, spiritual and creative development of personality, journalist, journalistic creative-professional educational environment, intelligent co-authorship, future journalist, professional education, self-realization, modern society, creative individuality.*

Дата надходження статті: „19” вересня 2012 р.

Педагогічні задачі контекстного типу як засіб формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

У представлений статті актуалізовано вагомість реалізації задачного підходу в технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. Автор обґрунтовує доцільність упровадження задач контекстного типу як засобу формування рефлексивної компетентності. Відповідно до динаміки руху діяльностей у технології контекстного навчання розглядається використання певних типів задач. У статті пропонується алгоритм аналізу педагогічних ситуацій та розв'язання педагогічних задач.

Ключові слова: задачний підхід, задача, педагогічна задача, педагогічна задача контекстної спрямованості, педагогічна ситуація, контекстне навчання, рефлексивна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У наукових дослідженнях з психології обґрунтовано положення про те, що практично навчальна діяльність представлена як система навчальних задач (Г.Балл, В.Давидов, Д.Ельконін). Цей підхід підтримують й відомі педагоги та акмеологи, на думку яких, професійна діяльність вчителя є процесом розв'язання безлічі різних по складності і предметному змісту педагогічних задач, сукупність яких формує компоненти педагогічної діяльності, а саме: гностичний, проєкційно-конструктивний, організаторський, комунікативний (А.Деркач, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін, Г.Сухобська, В.Сластьонін та ін.). До того ж у дослідженнях Ю.Кулюткіна й Г.Сухобської доведено рефлексивну природу діяльності вчителя й обґрунтовано положення, що рефлексивні процеси буквально пронизують розв'язання самих різноманітних задач, з якими має справу вчитель. Ця позиція науковців детермінується тією обставиною, що педагогічна діяльність є мета-діяльністю, тобто передбачає постійну міжособистісну взаємодію. Рефлексивні ж процеси є вагомою характеристикою всякої міжособистісної взаємодії. Відтак реалізація задачного підходу у сучасній системі вищої освіти в Україні є одним з напрямів її модернізації та пов'язана з положеннями рефлексивно орієнтованої освіти. У межах цього підходу найбільш відомими формами навчання є аналіз педагогічних ситуацій та розв'язання педагогічних задач. Згідно з задачним підходом, у кожній ситуації виокремлюються системи, що являють собою задачі, та системи, що забезпечують розв'язання цих задач; указуються якісні та кількісні характеристики задач, а також засоби їх розв'язання (Г.Балл) [1, с.5]. Ці форми навчання спрямовані на розвиток ціннісно-сміслової сфери, критичності професійного мислення, рефлексивних та перцептивних якостей, а також „суб'єктності” майбутнього фахівця. Найбільш доцільною щодо впровадження задачного підходу, на нашу думку, є технологія контекстного навчання. Оскільки проблемна ситуація у всій її предметній та соціальній різноманітності й суперечності є провідною одиницею цієї освітньої системи (А.Вербицький).

Аналіз досліджень і публікацій... Задачу як науковий феномен досліджено у працях відомих психологів (Г.Балл, В.Давидов, Г.Костюк, О.Леонтьєв, А.Маркова, Ю.Машбиць, В.Моляко, Л.Фрідман та ін.) та педагогів (В.Безпалько, П.Ерднієв, В.Краєвський, Г.Саранцев, А.Уман, А.Усова та ін.). Загальнотеоретичні положення задачного підходу обґрунтовано у дослідженнях Г.Балла, А.Єсаулова, В.Загвязинського, Д.Пойа, Л.Фрідмана. Низка дослідників доводить доцільність включення задач у процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Задача, на їх думку, сприяє формуванню педагогічного мислення, оволодінню педагогічними вміннями та навичками в межах реалізації особистісно-діяльнісного підходу (О.Дубасенюк, Л.Кондрашова, Н.Кузьміна, М.Левіна, В.Сластьонін, Л.Спірін, Л.Фрумкін та ін.). Провідні положення теорії та практики розв'язання педагогічних задач розглянуто у роботах Н.Бордовської, Л.Кондрашової, Н.Кузьміної, Ю.Кулюткіна, М.Левіна, В.Сластьоніна, Л.Спіріна, Г.Сухобської, Л.Фрумкіна. Проблема підготовки майбутніх учителів до розв'язання педагогічних задач досліджувалася І.Алексашиною, Ю.Кравченко; дидактичних – Т.Максаєвою; методичних – М.Азейнбергом; Т.Ковтуною; дидактико-методичних – О.Маляренко, Н.Черв'яковою; соціально-педагогічних – В.Ковальчук; акмеологічних – І.Бодровою, А.Деркачем; психологічних – С.Корнієнком, Р.Каршук. Вагомими є праці, що присвячені проблемі підготовки вчителя початкових класів до розв'язання педагогічних задач (Н.Демидова, В.Докучаєва, О.Маляренко, І.Лавринєць, Н.Черв'якова). Методику розв'язання педагогічних задач розроблено у дослідженні Л.Мільто. Виховний потенціал педагогічних задач розкрито в працях О.Матвієнко. Задачний підхід у підготовці фахівців інших спеціальностей розглянуто у дослідженнях Т.Лазаревої, О.Мондраєвої, Н.Праворської, О.Смілянець та ін. Стосовно проблем соціальної педагогіки ця

проблема порушується у працях Г.Павличкової, Л.Спіріна. Задачі як засіб розвитку професійно значущих якостей майбутніх учителів досліджувалися К.Журавльовою, Н.Касперович, О.Поляковою, С.Решновою, С.Шоленковою та ін. Вагомим у контексті розробки нашої проблеми є дослідження І.Стеценко, у якому доводиться доцільність впровадження навчальних задач у процес формування педагогічної рефлексії студента. Технологія контекстного навчання обґрунтована в дослідженнях А.Вербицького. Низка досліджень спрямована на розкриття провідних організаційних форм технології контекстного навчання, а саме: лекцій контекстного типу (Н.Борисова, А.Вербицький); ділової гри як форми контекстного навчання (Е.Андреева, А.Вербицький). К.Гамбург доводить доцільність упровадження віртуальних стендових лабораторних робіт як інноваційної форми контекстного навчання. Методика системного вибору форм і методів навчання з опорою на теорію контекстного навчання розроблена Н.Борисовою. Вона обґрунтовує доцільність вибору форм і методів навчання контекстного типу на основі кваліфікаційної характеристики фахівця, навчально-тематичного плану та класифікації методів і форм активного навчання. При цьому перші два визначають цілі, зміст навчання і рівень вимог до учня, а критерії, класифікації методів і форм активного навчання слугують орієнтиром при виборі конкретних форм і методів навчання. Проте при такій зацікавленості „задачною” проблематикою, а також різними аспектами технології контекстного навчання, питання щодо впровадження педагогічних задач у технологію контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів залишається поза увагою науковців.

Формулювання цілей статті... **Метою статті** є аналіз упровадження педагогічних задач контекстного типу як засобу формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у межах технології контекстного навчання.

Виклад основного матеріалу... При розробці технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів, результативно-цільовою основою якої є формування рефлексивної компетентності, а також особистісних конструктів, обумовлених нею, ми ґрунтувались на положеннях задачного підходу до професійної освіти. У його розумінні ми поділяємо думку В.Загвязинського, що сутність задачного підходу до організації навчання полягає в тому, щоб побудувати навчальне пізнання як систему задач та розробити принципи, засоби, й прийоми, які допоможуть студентам в усвідомленні проблемності поданих задач, допоможуть знайти способи, за допомогою яких розв'язання проблемних ситуацій набуде для студентів особистісної значущості; а також навчатимуть їх бачити та аналізувати проблемні ситуації, виокремлювати проблеми й задачі [2, с.98].

Поняття „задача” є міждисциплінарним феноменом й досліджується в точних науках (математиці, фізиці), а також у педагогіці та психології. У науковій літературі не існує загальноприйнятого розуміння *поняття „задача”*. Її визначають як мовне формулювання проблеми (С.Рубінштейн), як знакові моделі проблемної ситуації (Л.Фрідман), як інформаційну систему, яка включає неузгоджені частини, тим самим викликаючи потребу перебудови та узгодження (А.Єсаулов). У більш загальному ж вигляді задача розглядається як мета, що дається у певних умовах (О.Леонтьєв) й потребує ефективного засобу її досягнення (О.Тихоміров); як система, обов'язковими компонентами якої є предмет задачі, що знаходиться в початковому стані та модель стану предмета задачі, що потребується (Г.Балл); як результат усвідомлення суб'єктом мети, умов, проблеми діяльності (Л.Спірін, М.Фрумкін); як об'єкт мисленнєвої діяльності, до складу якого входить вимога, що потребує практичного перетворення або відповіді на теоретичне питання шляхом пошуку умов, завдяки яким можна розкрити зв'язки між відомими й невідомими її елементами (Л.Гурова).

Щодо *типології задач* як психолого-педагогічного феномену, існують *педагогічні, дидактичні, методичні, дидактико-методичні, акмеологічні задачі*. У нашому дослідженні ґрунтовним є поняття *педагогічна задача*. При цьому, педагогічну задачу ми розуміємо як окремий випадок задачі, як співвідношення роду та виду. Відома російська дослідниця Н.Кузьміна визначає її як „усвідомлювану педагогом проблемну ситуацію, що пов'язана з необхідністю перевести тих, хто навчається, з одного рівня вихованості, освіченості (стан А) по найбільш оптимальному шляху, що веде до мети, в інший стан (стан Б)” [4, с.27]. До того ж вона наголошує на тому, що „задача вважається педагогічною за наявності трьох обов'язкових умов, а саме: 1) у процесі педагогічної діяльності виникають певні утруднення, подолання яких здійснюється кількома способами; 2) висувається вимога знаходження оптимального способу досягнення бажаного результату та з множин рішень обирається одне, яке виступає критерієм; 3) має місце система обмежень під час переходу від одного стану до іншого” [5, с.54]. Л.Спірін, розглядає педагогічну задачу як результат усвідомлення суб'єктом педагогічної діяльності цілей навчально-виховної роботи, комплексу умов, за яких вона здійснюється. Одночасно це й результат усвідомлення суперечностей між відомою метою роботи та невідомими шляхами досягнення цієї мети [13, с.43].

Отже, трактування поняття „задача” й „педагогічна задача” не є однозначними. У наведених вище визначеннях для нас вагомими є такі положення:

- задача є системним явищем, що виникає у діяльності.
- вона розгортається в певних умовах, тобто на фоні проблемної ситуації, що є основою змісту контекстного навчання;
- вона передбачає суб'єктне усвідомлення, тобто включається механізм рефлексії, з одного боку, а з другого – антиципації, які є провідними механізмами контекстного навчання.

Відтак задачі не виникають мимоволі, по суб'єктивному бажанню людини. Вони виникають в діяльності, мета якої досягається завжди в певних умовах, сукупність яких утворює певну ситуацію діяльності. При цьому, якщо на шляху до досягнення цілей відбувається стикання з тими або іншими ускладненнями, то виникає ситуація, яку у педагогіці прийнято називати проблемною. Проблема ситуація – це ситуація „розладу” між цілями і можливостями їх досягнення (А.Матюшкин) [6, с.32]. При цьому, на думку Л.Спіріна, будь-яка педагогічна ситуація за своєю суттю є проблемною [12, с.12]. С.Рубінштейн стверджує, що проблема ситуація – це стан інтелектуального напруження, який виникає в людини, коли вона не може пояснити, зрозуміти факт діяльності за допомогою раніше засвоєних і відомих їй способів [11, с.87].

Дане визначення дає підставу уважати, що формулювання задачі відбувається в результаті аналізу, вивчення конкретних умов взаємодії суб'єктів у відповідній ситуації. Отже, спочатку в освітньому процесі виникає проблема ситуація (за С.Ожеговим – *ситуація* – це сукупність обставин, станів [9, с.717]). Тобто, ситуація нібито „первинна” по відношенню до задачі. Ситуація є об'єктивним станом педагогічної системи в певний період часу (Л.Спірін). Педагогічну ситуацію визначають різноманітні умови, у яких протікає діяльність педагога, а саме: учень з його знаннями і переконаннями; колектив учнів з різною мірою його сформованості; доступність завдань, які повинен виконувати учень; рівень професійної компетентності вчителя. При цьому *педагогічна ситуація* виступає як обмежена часом, місцем, кількістю учасників частина цілісного педагогічного процесу, процес розгортання якої характеризується виникненням протиріч та конфліктів.

Існують різні класифікації педагогічних ситуацій, а саме: за місцем виникнення і протікання (ситуації в школі, в сім'ї, в позашкільних виховних установах), за сутністю педагогічного процесу (ситуації дидактичні, виховні, навчально-виховні); за характером взаємодії („учитель – учень”, „учитель – клас”, „учень – учень” та ін.), за закладеними в ситуації виховними перспективами (стратегічні, тактичні, оперативні); а також уявні та реальні; ситуації сумісного переживання, змагання, успіху-неуспіху, привабливості, новизни, несподіванки.

Відтак педагогічна ситуація є підґрунтям розгортання педагогічної задачі й її аналіз є початковою ланкою розв'язання педагогічних задач.

У нашому дослідженні ми вводимо та обґрунтовуємо *поняття педагогічної задачі контекстної спрямованості*, у якій засобами моделювання предметного та соціального контексту відтворюється зміст майбутньої професійної діяльності та здійснюється загальний і професійний розвиток особистості майбутнього фахівця. Мета задач контекстного типу співвідноситься з провідною метою розробленої нами технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів, що полягає у формуванні рефлексивної компетентності, а також рефлексивно обумовлених особистісних конструктів, а саме: професійної мотивації, ціннісно-смыслові сфери, професійної суб'єктності.

Щодо *класифікації педагогічних задач*, то їх існує досить велика кількість (В.Беспалько, Н.Бордовська та А.Реан, В.Ковальчук, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін й Г.Сухобська, В.Сластьонін, Л.Спірін). Розглянемо деякі з них. Зокрема, Л.Спірін поділяє всі задачі, „які доводиться розв'язувати вчителю в повсякденному житті”, на стратегічні, тактичні й оперативні, причому, останні він класифікує за структурою етапів циклу педагогічного управління, а саме: задачі етапу педагогічного діагностування, задачі етапу педагогічного цілепокладання, задачі етапу педагогічного планування, задачі етапу практичного здійснення запланованих дій, задачі аналізу результатів виконаної роботи [12, с.36]. При цьому *стратегічні задачі* мають на меті суттєву зміну об'єкта. *Тактичні задачі* спрямовані на реалізацію стратегічної задачі відповідно до плану її вирішення. Вони передбачають формування необхідних якостей особистості. *Оперативні задачі* є елементами розв'язання тактичних й стратегічних задач. Їх мета спрямувати окремі дії й вчинки у певне русло (Л.Мільто) [7, с.43].

Ю.Кулюткін, Г.Сухобська виокремлюють *аналітичні задачі*, що спрямовані на формування умінь аналізувати й оцінювати педагогічні ситуації; *проективні*, метою яких є формування умінь самостійно розробляти засоби розв'язання вже поставленої задачі; *ігрові* (задачі, що моделюють процес взаємодії вчителя та учнів) [8, с.43].

На підставі цих класифікацій педагогічні задачі контекстної спрямованості за часовими параметрами та масштабом завдань поділяються нами на стратегічні, тактичні та оперативні. При цьому стратегічні задачі в технології контекстного навчання спрямовані на формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, яку ми вважаємо доцільним розглядаємо у двох аспектах. Підставою першого є відоме у психолого-педагогічній теорії виокремлення певних видів педагогічної рефлексії. Тобто у цій площині рефлексивна компетентність майбутнього вчителя початкових класів є інтеграцією особистісної, міжособистісної, методологічної та предметно-функціональної рефлексії. При цьому особистісна рефлексія розуміється нами як переосмислення і корегування вчителем своєї свідомості, діяльності та спілкування; міжособистісна – як самопізнання вчителя, здійснюване шляхом проникнення у внутрішній світ іншої людини для розуміння і оцінювання себе; методологічну – як аналіз, оцінювання і корегування педагогічних теорій, власної діяльності, сприйняття її іншими; предметно-функціональна рефлексія – як осмислення всіх аспектів своєї професійної діяльності. Основою розуміння другого аспекту рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів є структурно-діяльнісна ознака. У цьому випадку зазначений феномен ми визначаємо як інтегровану характеристику особистості майбутнього вчителя, що представлена сукупністю компонентів, адекватних рефлексивній діяльності, а саме:

- мотиваційно-ціннісний компонент, що включає мотиви, ціннісні орієнтації, установку до рефлексивної діяльності, позитивну, відкриту Я-концепцію;
- когнітивний, представлений спеціальними психолого-педагогічними, диференційно-психологічними, соціально-психологічними, аутопсихологічними знаннями як теоретичної основи педагогічної рефлексії;
- операційно-діяльнісний, що містить систему рефлексивно-аналітичних умінь, пов'язаних з самопізнанням і розумінням іншого, самооцінкою й оцінкою інших людей, самоінтерпретацією та інтерпретацією іншого, аналізом, проектуванням та корекцією педагогічних технологій і власної діяльності, що відповідно до класифікації Н.Кузьміної, представлені гностичними, соціально-перцептивними, проектувально-конструктивними, організаторськими, комунікативними вміннями.

Сутністю тактичних задач контекстної спрямованості є формування певних складових рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, а саме: окремих видів педагогічної рефлексії, а також її структурно діяльнісних складових. Оперативні задачі рефлексивної спрямованості уявляють собою певний рефлексивний вихід, певний рефлексивний акт.

За функціональними компонентами педагогічної діяльності ми поділяємо задачі контекстної спрямованості на рефлексивно-аналітичні, проєктивні, ігрові. При цьому рефлексивно-аналітичні задачі, пов'язані з аналізом педагогічної ситуації, на фоні якої будується задача. Проєктивні задачі спрямовані на розробку проєкту розв'язання. Метою ігрових задач є практичне впровадження проєкту розв'язання на основі моделювання в навчальному процесі предметного й соціального контексту професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Використання певних видів педагогічних задач контекстної спрямованості обумовлено логікою руху діяльностей у технології контекстного навчання. Розглянемо, як це відбувається.

Навчальна діяльність академічного типу, основу якої складає передача й засвоєння інформації. Класичним прикладом є інформаційна лекція та семінар, але в контекстному навчанні на їх основі з'являються такі форми навчання, як лекція удвох, лекція-візуалізація, лекція із запланованими помилками, лекція-прес-конференція. Навчальній діяльності академічного типу відповідає семіотична навчальна модель, що являє собою вербальні або письмові тексти, які містять теоретичну інформацію для індивідуального присвоєння кожним студентом. Одиницею роботи студента є мовленнєва дія. Проте, на відміну від традиційних підходів уже на даному етапі задаються предметний та соціальний контексти майбутньої професійної діяльності: обговорюються основні протиріччя, що виникають в її процесі, на теоретичному рівні моделюються дії фахівців. Отримані таким чином знання перестають бути абстрактними й суто теоретичними та позитивно впливають на формування рефлексивної сфери студента.

Цей етап технології контекстного навчання швидше буде пов'язаний з формуванням рефлексії не як професійної якості, а як базового особистісного механізму. Змістовні аспекти даного етапу будуть пов'язані із зверненням студента до себе, з формуванням мотивації, установки, ціннісним ставленням до рефлексивної діяльності. На даному етапі переважною є особистісна рефлексія, хоча і починають з'являтися елементи міжособистісної рефлексії. Якщо говорити про типи рефлексії, то переважає когнітивна, інтрапсихічна, ситуативна, ретроспективна рефлексія. Тобто, зазначене є тільки підґрунтям щодо формування рефлексивної

компетентності. На цьому етапі ми вважаємо доцільним використання у межах зазначених форм контекстного навчання оперативних аналітичних задач, які, на нашу думку, будуть оптимізувати процес самопізнання, самоусвідомлення.

Квазіпрофесійна діяльність моделює в аудиторних умовах зміст й динаміку професії, відносин зайнятих в ній людей, як це відбувається, наприклад, у контекстній діловій грі, аналізі педагогічних ситуацій та розв'язанні професійно-педагогічних завдань й інших формах контекстного навчання. При цьому провідну роль відіграють імітаційні навчальні моделі, що відтворюють ситуації майбутньої професійної діяльності, які потребують аналізу й прийняття рішень на основі теоретичної інформації. Одиницею роботи студента є предметна дія. Інформація тут виступає засобом здійснення пізнавальної та рефлексивно-аналітичної діяльності, у процесі яких вона перетворюється в знання майбутнього фахівця.

На даному етапі відбувається формування педагогічної рефлексії вже як професійно-особистісної якості вчителя. Змістовні аспекти даного етапу будуть пов'язані з формуванням системи знань і умінь, необхідних у сфері реалізації міжособистісного пізнання, оскільки переважною є міжособистісна рефлексія. На цьому етапі розширюється діапазон видів педагогічних задач контекстної спрямованості, оскільки, квазіпрофесійна діяльність є навчальною за формою та професійною за змістом. Тобто в навчальний процес включаються як оперативні, так й тактичні задачі. Аналітичні задачі поєднуються з проєктивними. Починається процес моделювання ситуацій майбутньої професійної діяльності, тобто впроваджуються ігрові задачі.

Навчально-професійна діяльність – це діяльність, де студент уже приймає позицію фахівця. Робота студента за своїми цілями, змістом формами й технологіями виявляється фактично професійною. На цьому етапі завершується процес трансформації навчальної діяльності в професійну. Даному етапу логічно відповідає соціальна навчальна модель як типова проблемна ситуація або фрагмент професійної діяльності, що аналізується та перетворюється у формах сумісної діяльності студентів. Робота в групах як соціальних моделях професійного середовища сприяє формуванню не тільки предметної, а й соціальної компетентності майбутнього фахівця. Провідною одиницею активності студента є вчинок.

У процесі навчально-професійної діяльності відбувається формування рефлексивної компетентності як цілісної, інтегрованої професійно-особистісної якості майбутнього вчителя початкових класів. Змістовні аспекти даного етапу пов'язані з формуванням цілісного науково-методологічного аналізу, проєктуванням, моделюванням, прогнозуванням рефлексивної діяльності. Тут уже переважають вищі типи рефлексії, а саме: предметно-функціональна, методологічна, когнітивна, афективна, поведінкова, інтерпсихічна, перспективна.

Даний етап розробленої нами технології інтегрує всі типи задач контекстної спрямованості, оскільки навчальна діяльність вже є професійною й пов'язана з формуванням складних професійних конструктів особистості майбутнього фахівця.

Щодо механізму розв'язання педагогічних задач, Л.Спірін стверджує, що *розв'язати задачу* – значить побудувати мисленнєво чи письмово орієнтовну основу діяльності у вигляді прогнозу, а потім виконати цю діяльність [12, с.26]. На думку В.Ковальчук, оптимально розв'язати задачу – означає якнайкраще спроєктувати орієнтаційну основу дій, створити найкращі умови для їх виконання та творчо виконати дії, використавши при цьому систему методів, що призведуть до очікуваного результату [3, с.46].

У психолого-педагогічній науці існує певний досвід схематизації та алгоритмізації процесу розв'язання педагогічних задач (І.Зязюн, Л.Кондрашова, О.Семенова, Л.Спірін, М.Степінський, М.Фрумкін, А.Чернишов, В.Якунін). Наприклад, технологія розв'язання педагогічних задач представлена українським науковцем І.Зязюном у вигляді такої послідовності дій педагога:

- 1) аналіз ситуації в цілісному процесі педагогічної діяльності;
- 2) усвідомлення проблеми і формування задачі, завершення процесу аналізу умов ситуації;
- 3) розробка проєкту рішення – конструювання розв'язання ситуації з різними варіантами розгортання подій;
- 4) практична реалізація запланованого рішення;
- 5) аналіз результату: порівняння наслідків розв'язання задачі з поставленими завданнями [10, с.39-40].

Тобто, як бачимо, розв'язання педагогічних завдань є складним процесуальним циклом взаємозв'язаних і взаємообумовлених фаз та етапів, а саме:

• *діагностико-аналітична фаза*, що включає *аналітичний етап*, який починається з аналізу і оцінки ситуації, що склалася, і закінчується формулюванням самого завдання, що підлягає рішення;

• *конструктивна фаза*, що об'єднує етап планування і конструювання, де висувуються гіпотези рішення, конкретні способи рішення вже поставленої задачі, розробляється „проект” рішення.

• *виконавська фаза*, що пов'язана з реалізацією задуму, з практичним втіленням розробленого „проекту”.

Отже, розв'язання педагогічних задач є складним, багатоаспектним, творчим процесом, який не можливо повністю схематизувати. Але дії та операції, пов'язані з рефлексивно-аналітичною діяльністю, які ми можемо формально уявити, можемо надати в розробленому нами алгоритмі розв'язання педагогічних задач, типових для умов педагогічного процесу у початковій школі та родинному колі. Цей алгоритм можна стисло представити так:

1. *Характеристика педагогічної системи*: умови та обставини, за яких відбувається дія (у класі, на шкільному подвір'ї, у сім'ї); тип педагогічної ситуації (шкільна, сімейна, змішаного характеру); її структура (підсистеми, що її складають: „учитель-учень”, „учитель-учні”, „учень-учень”, „учень-учні”, „батьки-дитина”, „учитель-батьки”); рівень розвитку педагогічної системи (позитивний чи негативний виховний вплив особистості вихователя, батьків, дитячого колективу).

2. *З'ясування об'єктів та суб'єктів навчально-виховного процесу, їх психолого-педагогічна характеристика*: позиції учасників ситуації відносно тих, на кого спрямований педагогічний вплив); характеристика індивідуально-особистісних якостей об'єктів та суб'єктів (професійно-особистісні якості учителя: цілі, мотиви його поведінки, професійні знання, уміння; вікові та індивідуальні якості учнів; особистісні якості батьків, стиль сімейного виховання).

3. *Характеристика взаємовідносин учасників ситуації*: стиль педагогічного спілкування вчителя з дітьми (авторитарний, демократичний, ліберальний); характеристика міжособистісних відносин у дитячому колективі; особливості взаємодії вчителя з колективом учнів; стиль виховання у родині.

4. *Визначення протиріч, формулювання проблеми*: причини того, що відбувається, що ускладнює ситуацію; шляхи подолання негативних явищ у цій ситуації.

5. *Формулювання педагогічної задачі*, що містить елементи цілепокладання, конкретизації завдання, яке необхідно розв'язати.

6. *Проектування рішення*, що пов'язане з висуненням гіпотез, з визначенням загальної стратегії розв'язання задачі.

7. *Конструювання*, що передбачає операції з конструювання всіх компонентів педагогічного процесу відповідно до мети задачі.

8. *Аналіз та рефлексія результатів розв'язання задачі*, що містить порівняння наслідків розв'язання з поставленими цілями, а також усвідомлення своєї участі у процесі, своєї позиції щодо цього.

Наголосимо, що цей алгоритм дає змогу майбутньому вчителю початкових класів усвідомити загальну логіку „прочитання” ситуації, а також поетапного, покрокового розв'язання педагогічної задачі.

Висновки... Відтак запровадження задачного підходу є одним з пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти в Україні. Реалізація цього підходу пов'язана з рефлексивно орієнтованою освітою. Найбільш доцільною щодо впровадження задачного підходу, на нашу думку, є технологія контекстного навчання. При цьому провідні ідеї задачного підходу, а також контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів синтезуються у педагогічних задачах контекстної спрямованості, які, на нашу думку, містять вагомий потенціал щодо формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. У межах представленої статті ми не мали можливості розглянути всі аспекти зазначеної проблеми. Подальшого розгляду потребує питання щодо фасилітуючої ролі викладача у процесі групового розв'язання педагогічних задач контекстної спрямованості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. А. Теория учебных задач : психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
2. Загвязинский В. И. Теория обучения. Современная интерпретация : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений, обучающихся по спец. 031000 „Педагогика и психология” / В. И. Загвязинский. – М. : Academia, 2001. – 188 с.
3. Ковальчук В. А. Методичні основи розв'язання соціально-педагогічних задач у процесі підготовки майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ковальчук Валентина Антонівна. – Житомир, 2000. – 190 с.
4. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1992. – 126 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.

6. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении : науч. изд. / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
7. Мильто Л. О. Методика розв'язання педагогічних задач / Л. О. Мильто. – Суми: видавничо-виробниче підприємство „Мрія ЛТД”, 2000. – 132 с.
8. Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской, Я. И. Петров и др. / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М. : Педагогика, 1981. – 120 с.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70 000 слов / С. И. Ожегов ; ред. Н. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.
10. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 1989. – 486 с.
12. Спириин Л. Ф. Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя / Л. Ф. Спириин. – Ярославль : ЯГПИ, 1976. – 82 с.
13. Спириин Л. Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающее профессионально-педагогическое обучение и самообразование) / Л. Ф. Спириин ; ред. П. И. Пидкасистый. – М. : Рос. пед. агентство, 1997. – 173 с.

Анотація

В.В.Желанова

Педагогические задачи контекстного типа как средство формирования рефлексивной компетентности будущего учителя начальных классов

В представленной статье актуализирована значимость реализации задачного подхода в технологии контекстного обучения будущего учителя начальных классов. Автор обосновывает целесообразность внедрения задач контекстного типа как способа формирования рефлексивной компетентности. В соответствии с динамикой движения деятельности в технологии контекстного обучения рассматривается использование определенных типов задач. В статье предлагается алгоритм анализа педагогических ситуаций и решения педагогических задач.

Ключевые слова: *задачный подход, задача, педагогическая задача, педагогическая задача контекстной направленности, педагогическая ситуация, контекстное обучение, рефлексивная компетентность.*

Summary

V.V.Zhelanova

Pedagogical Tasks of Contextual Type as a Means of Reflexive Competence of the Future Primary School Teacher Formation

Meaningfulness of realization of this approach in the technology of context teaching of the future primary school teacher has been actualized in the offered article. The author grounds reasonability of introduction of tasks of context type as a method of forming of reflexive competence. According to the dynamics of motion of activity in technology of the context teaching the use of certain types of tasks is examined. The algorithm of pedagogical situations analysis and decision of pedagogical tasks is offered in the article.

Key words: *task approach, task, pedagogical task, pedagogical task of context orientation, pedagogical situation, context teaching, reflection competence.*

Дата надходження статті: „12” вересня 2012 р.

УДК 371.13+37.041:81'243(045)

Г.В.ЗАКОРДОНЕЦЬ,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Самостійна робота як засіб неперервного вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови

У статті проаналізовано сутність понять „самостійність” та „самостійна робота”; розглянуто підходи до організації самостійної роботи; визначено роль самостійної роботи у формуванні самоосвітньої компетенції як засобу вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови.

Ключові слова: *самостійна робота, професійна діяльність, самоконтроль, самоосвітня компетентність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах стрімкого розвитку науки і техніки, швидкого накопичення та оновлення інформації, неможливо навчити людину на все життя, проте можна пробудити в ній інтерес до накопичення знань, навчити її вчитись. Вислів „вчись вчитись” став як ніколи актуальним. Л.М.Фрідман зауважує, що для того, щоб праця стала для кожної людини формою самостійної діяльності, все її попереднє життя має бути формою

самостійної діяльності. Суспільство висуває нове соціальне замовлення перед школою загалом та ВНЗ педагогічної освіти зокрема. Питома вага самостійної, пізнавальної діяльності має докорінно збільшитись в умовах кредитно-трансферної системи. Різноманітні сторони самостійної діяльності студента, його самоорганізація, самоуправління, самоконтроль і самостійна робота завжди були предметом вивчення та дослідження.

Динамізм сучасної цивілізації, посилення ролі особистості в суспільстві і виробництві, зростання її потреб, гуманізація і демократизація суспільних відносин, інтелектуалізація праці та інші тенденції зумовлюють необхідність заміни формули „освіта на все життя” формулою „освіта через усе життя”. Серед основних пріоритетів сучасної політики у сфері освіти є розвиток мотивації до навчання, що є фундаментом для одержання освіти протягом життя [7, 2].

Сучасний словник з педагогіки трактує самостійність як уміння поставити певну мету, наполегливо досягати її власними силами, відповідально ставитись до своєї діяльності, діяти при цьому свідомо і ініціативно не тільки в знайомій ситуації, але й у нових умовах, які вимагають прийняття нестандартних рішень [1, с.297].

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідники І.А.Зязюн, В.А.Козаков, К.К.Платонов, М.М.Солдатенко, М.І.Смірнова та інші розглядають самостійність у декількох аспектах: як властивість особистості; як здібність суб'єкта діяти без допомоги інших людей; як спосіб мислення і діяльності; як рису характеру особистості; як характеристику діяльності студента в конкретній навчальній ситуації з постійним виявом здібності досягати мети діяльності без допомоги; як здатність і уміння людини управляти власною діяльністю.

Самостійність і творчість майбутніх фахівців формується під час самостійної роботи. В українському педагогічному словнику самостійна навчальна робота трактується як „різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється на навчальних заняттях або вдома за завданням вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі” [2, с.275].

Самостійна робота визнається вищою формою навчальної діяльності. У такому розумінні самостійна робота студента – це діяльність, що організується тим, хто навчається, з огляду на його пізнавальні мотиви у найбільш зручній, раціональній з його точки зору час, та контролюється ним самим на основі опосередкованого системного управління з боку викладача. Якщо самостійна робота в школі в основному виконується на уроках, то у ВНЗ – це позааудиторна діяльність.

Аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що сучасна практика модернізації системи навчання ІМ становить виключний інтерес для дослідників. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній методичці накопичений чималий досвід у навчанні ІМ (О.Бігич, Н.Бориско, С.Гапонова, М.Ляховицький, С.Ніколаєва, С.Тер-Мінасова та ін.). Разом з тим недостатній рівень іншомовної комунікативної компетенції студентів, відсутність мотивації до вивчення ІМ вимагають оптимізації навчального процесу, суттєвою і визначальною частиною якого є самонавчання і самостійна робота студентів. На теоретичному і методологічному рівнях проблему організації самостійної роботи студентів у процесі оволодіння знаннями розглядали А.Алексюк, М.Гарунов, Б.Єсіпов, І.Льєсов, В.Козаков, І.Лернер, Н.Ничкало, М.Солдатенко, А.Усова та інші. Самостійній роботі студентів у процесі оволодіння ІМ присвячено численні наукові дослідження, які детально висвітлюють окремі напрямки цієї проблеми (М.Алієва, Т.Гусак, К.Карпов, М.Ляховицький, С.Ніколаєва, І.Павлова, О.Письменна та ін.).

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є з'ясування ролі самостійної роботи студентів з іноземної мови у формуванні самоосвітньої компетенції як засобу підтримування та неперервного вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови, її виховного потенціалу у розвитку особистості студентської молоді.

Виклад основного матеріалу... З психології відомо, що знання, отриманні самостійно, шляхом подолання труднощів засвоюються краще і є міцнішими, ніж одержані від викладача в готовому вигляді. Працюючи самостійно, кожен студент безпосередньо працює з матеріалом, який потрібно засвоїти, концентрує на ньому свою увагу, мобілізує всі резерви інтелектуального, емоційного та волевого характеру. Окрім цього, самостійна робота носить індивідуалізований характер. Джерело інформації, знань для кожного залежить від власних потреб та можливостей. Таким чином, кожен сам несе відповідальність за роботу і врешті-решт, за її результативність, успішність.

Ознакою сьогодення можна вважати надзвичайну насиченість навчальної роботи студента з ІМ в умовах кредитно-модульної організації академічного процесу, скорочення годин, які відводяться на її вивчення і обумовлений цим пошук результативної системи організації самостійної роботи студентів, який супроводжується стрімким збільшенням обсягу і змісту навчальної інформації.

Розумне поєднання аудиторної та позааудиторної роботи приносить результат, коли позааудиторна самостійна робота дозволяє студентам успішно брати участь в аудиторній роботі, полегшує їй, знімає багато труднощів в навчанні, допомагає закріплювати уміння та навички. Правильне поєднання традиційних вправ та видів самостійної роботи з новими робить процес більш ефективним. Під час самостійної роботи кожен працює у своєму темпі, концентруючи увагу на важливому для нього. В цей час формуються навички самоконтролю та самокорекції. На самостійну роботу варто виносити матеріал, який не був пояснений на занятті. Важливим для виконання самостійної роботи є те, що час залежить від індивідуальних особливостей студента. На самостійну роботу викладачі різних країн дивляться по-різному, зокрема європейці – як на аудиторне заняття, яке проводиться під керівництвом викладача. Американці сприймають самостійну роботу, як „довідкову бібліотеку”, де студенти працюють самостійно та індивідуально в позааудиторний час [12, с.45]. Проте успішність самостійної роботи у всіх випадках залежить від трьох важливих умов: високої мотивації в навчанні, вміння студента самостійно управляти своєю діяльністю, відповідного управління навчальним процесом зі сторони тих, хто обслуговує студента. Самостійна робота активізує розумову та творчу діяльність знижує поріг втомлюваності. Її цінність полягає у тому, що підвищується мотивація через те, що студент отримує цікаву інформацію лінгвістичного, країнознавчого, літературного та побутового характеру. До переваг самостійної роботи відноситься те, що студент практикується, помиляється, корегує свої помилки без свідків, повторює одне і те ж стільки разів, скільки необхідно для запам'ятовування.

Все вищезгадане є надзвичайно важливим у роботі вчителя і викладача. При організації самостійної роботи варто взяти до уваги принцип послідовності та посильності. Необхідно знати і враховувати інтереси та нахили студентів. Щоб самостійна робота була успішною, варто створити таку ситуацію, щоб студент відчув дефіцит засвоєного матеріалу для спілкування і, вказавши джерело інформації для заповнення дефіциту, дати поштовх до пошуку інформації самостійно. Мотивуючи та пробуджуючи інтерес до пошуку, викладач повинен забезпечити виконання самостійної роботи, „залишаючись у тіні”. Управління самостійною роботою має на меті дві цілі: міцне засвоєння знань і оволодіння прийомами навчальної праці. Саме це є передумовою неперервної освіти [12, с.45]. Для виконання самостійної роботи важливу роль відіграють пам'ятки, навідні питання та опори. Пам'ятки розраховані на здатність студента свідомо управляти своєю волею, емоціями та на виховання цих здібностей. Вони відіграють стратегічну роль, тобто формують суб'єкт навчання, який відповідально та зацікавлено застосовує прийоми навчальної роботи. Наступним дидактичним засобом опосередкованого керівництва самостійної роботи є навідні питання, які точно концентрують увагу на важливій стороні явища, про яке потрібно дізнатись і відсікають вторинне, звужуючи зону пошуку. Такі питання передбачають безпосередній зворотній зв'язок, сприяють концентрації уваги на суттєвих моментах, впливають на розвиток уваги, спонукають бачити в мовних явищах засіб вираження та розпізнавання думки. Опора також є важливою допомогою при виконанні самостійної роботи. В ході самостійної роботи студент осмислює її змістовно-смысловий план у єдності із засобами вираження, тобто добирає опори з різних джерел інформації. Опори обираються відповідно з індивідуальними можливостями, з орієнтацією на конкретну мовленнєву задачу. Часто такою опорою є текст. Робота з опорами дає змогу збагатити мовлення та розширити методичний потенціал студента.

Самоконтроль є найвищим показником оволодіння мовою, її подальшим вдосконаленням. Види самоконтролю розмежовують на основі наступних принципів класифікації: за елементами, що входять у структуру самоконтролю (констатуючий і корегувальний); за способом отримання інформації про протікання операційних дій (безпосередній і опосередкований); в залежності від того, які органи почуттів задіяні (зоровий, слуховий, комбінований); за етапами (підготовчий, поточний, заключний); за формою організації навчальної діяльності (фронтальний, індивідуальний, взаємний самоконтроль) [5, с.46]. Навчальний самоконтроль пов'язаний із засвоєнням змісту предмету. Самоконтроль під час навчання іноземної мови розглядають, як свідоме контролювання, оцінку і саморегулювання студентами власної навчальної діяльності і самостійне управління нею; інтелектуальне вміння порівнювати в процесі оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю результати власного виконання тієї чи іншої навчальної задачі з визначеними еталонами і при цьому самостійно знаходити, виправляти і попереджати помилки в своїй діяльності чи її результати; навчальну дію з порівняння результатів власного виконання тієї чи іншої навчальної задачі зі змістом і звуковим оформленням відповідного іншомовного матеріалу. Порівняння проводиться студентом з неодмінною опорою на навчальний матеріал і на свій попередній досвід з метою подальшого самостійного виправлення і осмислення помилки, що була допущена.

В ситуації, коли студент зіштовхується з необхідністю вибору різних способів реалізації своєї діяльності, в залежності від поставлених цілей, рівня навчальних досягнень, індивідуальних

особливостей, для усунення невизначеності, потрібно задіяти засоби саморегуляції. Характерною особливістю програм саморегуляції є те, що вони рухливі і, як правило, включають в себе екстраполяцію подразників зовнішнього середовища, які відіграють вирішальну роль для задоволення соціально значущих потреб організму. Значення самоконтролю для розвитку навичок самостійної роботи з іноземної мови ми бачимо у наступному: у подвійному завданні студента у процесі практичного оволодіння іноземною мовою (засвоєння і контроль над успішністю засвоєння) виникає якісно нове емоційне і моральне ставлення до навчання, що позитивно позначається на загальній ефективності оволодіння іноземною мовою, самореалізації студента у процесі його подальшої освіти. Можливість самокорекції робить студента спокійнішим, а його діяльність більш упевненою і правильною.

Таким чином, ідея самоконтролю, ідея включення самого студента до контролю за своєю діяльністю заслуговує особливої уваги з боку методистів. Але сама собою ця ідея реалізуватися не може. Необхідна спеціальна робота з організаційного та методичного забезпечення впровадження цієї ідеї у навчальний процес.

Самоконтроль робить студента суб'єктом навчання. Самоконтроль розвивається з мірою оволодіння мовою і проходить стадії від зовнішнього до внутрішнього, автоматичного. При зовнішньому самоконтролі відбувається порівняння еталону, який існує в пам'яті, з джерелом інформації. При виявленні відхилень відбувається самокорекція. До зовнішнього самоконтролю відносяться ключі і тести для самоперевірки. Зовнішній самоконтроль виступає в єдності з контролем викладача. Їх сумісне застосування сприяє розвитку внутрішнього автоматичного контролю. Вміле управління самостійною роботою передбачає її чітку організацію.

Отже, самоконтролю належать ті навчальні дії, які успішно перевіряють самі студенти, а контролю – навчальні дії, які не можуть бути самостійно оцінені студентами, тобто те, що не можна дати з відповідями. Вправи, які пропонуються для самоконтролю, дають можливість перевірити слова і вирази, граматичні явища, розуміння тексту. Головна властивість таких вправ полягає у тому, що в процесі виконання дій відбувається їх засвоєння, застосування правила призводить до його розвитку, зміни, збагачення.

Функції самостійної роботи під керівництвом і без передбачають одну мету (комунікацію, підготовку до мовлення), але знаходяться на різних реєстрах. Така підготовка дає реальний результат в ході комунікативного процесу. Якщо самостійна робота ведеться систематично, вона сприяє міцному засвоєнню іноземної мови в поєднанні з розвитком прийомів навчальної діяльності.

Враховуючи думку дослідників щодо цілей самостійної роботи студентів, ми вважаємо її метою формування самостійності та творчості у процесі здійснення навчальних дій щодо засвоєння навчального матеріалу та уміння самостійно визначати, організовувати, контролювати та корегувати свою навчальну діяльність не тільки під час навчання закладів освіти, але й впродовж життя, в своїй подальшій професійній діяльності.

Висновки... Організація самостійної роботи – це джерело для розробки нових методів та прийомів навчання іноземній мові, джерело підвищення мотивації навчання і набуття більш високих показників професійної майстерності. Самостійна робота сприяє самостійності мислення, допомагає орієнтуватись у потоці інформації, самому здобувати знання, користуючись раціональними прийомами роботи з книгою та іншими джерелами, узагальнювати різноманітні матеріали, давати їм оцінку, вчить формувати власні думки, порівнювати, аналізувати, виокремлювати головне. Варто акцентувати увагу на тому, що об'єктивні труднощі оволодіння навчальними програмами вищої школи підсилюються процесом "швидкого старіння знань", а, відтак, наразі неможливо уявити фахівця, який не усвідомлював би необхідності займатися самоосвітою і самовдосконаленням упродовж життя. Таким чином, самостійна робота є одним з засобів підтримання та неперервного вдосконалення професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
2. Гринькова М. В. Саморегуляція / Марина Вікторівна Гринькова. – Полтава : АСМІ, 2006. – 264 с.
3. Довгунець В. І. Вимоги до організації професійно-орієнтованої самостійної роботи студентів / В. І. Довгунець // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 травня 2010 р.). – Полтава.
4. Красильникова В. О. Учебные задания по английскому языку с ориентацией на самостоятельную работу учащихся / В. О. Красильникова // ИЯШ. – 1990. – № 6. – С. 31–34
5. Лында А. С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся / А. С. Лында. – М. : Высшая школа, 1979. – 156 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Ступенева підготовка вчителя/викладача іноземної мови в університеті / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1999. – № 2. – С. 3–8.

7. Обучение в течение жизни: политика стран ОЭСР в области непрерывного образования. – Центр ОЭСР – ВШЭ, 2005. – 12 с.
8. Пасічник О. С. Контроль і самоконтроль у змісті сучасних вітчизняних шкільних підручників з іноземної мови / О. С. Пасічник // Наукові записки НДУ ім. Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. – 2009. – № 3. – С. 103–107.
9. Рабинович Ф. М. Самостоятельная работа учащихся / Ф. М. Рабинович // ИЯШ. – 1985. – № 3. – С. 31–37.
10. Современный словарь по педагогике / сост. Рапацевич Е. С. – Минск : Современное слово, 2001. – 689 с.
11. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : [учеб.пособие] / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
12. Шатова Н. Р. „Лаборатория чтения” как форма управления внеаудиторной самостоятельной работой обучающихся / Н. Р. Шатова // ИЯШ. – 1989. – № 1. – С. 42–45.
13. Wilson J. J. Letting go / Wilson J. J. // English Teaching professional. – 2005. – № 39. – P. 46–47.

Анотація

Г.В.Закордо́нец

Самостоятельная работа как способ непрерывного совершенствования профессиональной деятельности учителя иностранного языка

В статье проанализировано сущность понятий „самостоятельность” и „самостоятельная работа”; рассмотрены подходы к организации самостоятельной работы; определена роль самостоятельной работы в формировании самообразовательной компетенции как способа совершенствования профессиональной деятельности учителя иностранного языка.

Ключевые слова: самостоятельная работа, профессиональная деятельность, самоконтроль, самообразовательная компетентность.

Summary

G.V.Zakordonets

Independent Work as a Mean of Continuous Improvement of a Foreign Language Teacher Professional Activity

Essence of concept “independence” and “self dependent” work is revealed; approaches to organization of self dependent work are analyzed; the role of self dependent work in foundation of self competence as a mean of improvement of a foreign language teacher professional activity is defined.

Key words: independent work, professional activity, self control, self educational competence.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 130.2+378.1

О.П.ЗЕЛЕНСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент
(м.Львів)

Деякі напрямки культурологічного виховання майбутніх правоохоронців у позааудиторний час

Духовно-просвітницька, аматорська, художньо-творча діяльність курсантів ВНЗ МВС України в позааудиторний час, крім їх духовного розвитку, має своїм завданням практичну підготовку до здійснення ними як професійної, так і виховної роботи у правоохоронній діяльності.

Ключові слова: виховання, культурологічне виховання, художньо-творча діяльність, культурно-дозвіллева діяльність, клубне об'єднання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... З появою нової суспільно-політичної системи, орієнтованої на розвиток ринкової економіки, в усіх сферах нашого життя проходять значні зміни. В системі освіти також відбуваються природні об'єктивно зумовлені позитивні перетворення. Однією з таких надзвичайно важливих змін є гуманізація освіти як шкільної, так і вищої. Гуманність суспільства – основний критерій рівня розвитку цивілізації в будь-якій країні – виховується грамотною організацією та здійсненням освітньої діяльності. Освіта тоді стане гуманною, коли вона створить сприятливі умови для розкриття і розвитку тих здібностей, якими людина наділена від природи. У процесі набуття вищої освіти відбувається єдність навчання, виховання та розвитку особистості, формування її духовних цінностей, зокрема здійснюється трансляція та відтворення цінностей культури, оскільки одна з соціальних функцій вищої освіти –

культуросотворча. Надання вищій освіті культурологічної спрямованості продиктовано сучасними умовами соціокультурних реалій ХХІ століття.

Н.Голованова, розглядаючи підходи до виховання в сучасній вітчизняній педагогіці, на основі праць О.Газманова, А.Іванова, Н.Крилова, доходить висновку, що в основі цього підходу лежать ідеї філософії постмодернізму і гуманістичної психології, зокрема К.Роджерса. Прихильники культурологічного підходу вважають центральною фігурою освіти, її головним діючим суб'єктом саму дитину. За дитиною затверджується право самій визначати не тільки „ким бути”, „якій бути”, але й „як жити”, тобто право самостійно будувати свій образ життя, вибирати галузь інтелектуальних, фізичних, художніх інтересів, самостійно вирішувати свої проблеми. А вихователь у такій системі взаємовідносин визнається як рівноправний партнер у спільних заняттях, як доброзичливий організатор підтримки дитини в рамках її проблем [1, с.40-41]. На нашу думку, тут не повністю висвітлена характеристика культурологічного підходу до виховання, але лише його певні аспекти, зокрема формування основ та створення умов для саморегуляції особистості, певної соціальної та комунікативної компетентності, виховання в неї певного світогляду, розвиток культури міжособистісних відносин. А культурологічне виховання, що є цілеспрямованим педагогічним процесом, передбачає також озброєння особистості та оволодіння нею історико-теоретичними знаннями, прикладними навичками в галузі загальнолюдської та національної культури і мистецтв, виховання патріотів України, громадян правової демократичної держави, які поважають права і свободи особистості, виявляють національну та релігійну терпимість, зберігають історичну спадкоємність поколінь, формування духовних, естетичних і моральних якостей, поглядів і звичок, уміння застосовувати їх в практичній діяльності, а також формування трудової мотивації.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми виховання молоді посідають чільне місце в педагогічній думці. Ними займалися К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський, І.Огієнко, Б.Грінченко, І.Бех, І.Мартинюк, М.Стельмахович, Б.Ступарик, С.Миропольський, В.Верховинець, В.Бутенко, Л.Масол, В.Кремень, В.Бехтерев, А.Лігоцький, Г.Костюк, Ш.Амонашвілі, Г.Ващенко, Ю.Азаров, Я.Коломенський, Б.Лихачов, С.Подмазін, Р.Сеульський, В.Смирнов, Ю.Фокін, Б.Щупаков та інші. Питання культурологічного виховання молоді, ідеї про необхідність створення системи неперервної культурологічної освіти і виховання студентів розглядаються в українській педагогічній теорії і практиці видатними педагогами С.Миропольським, В.Верховинцем, А.Макаренко, В.Сухомлинським, В.Бутенком, Л.Масолом, В.Бехтеревим, В.Андрущенко, С.Ніколаєнком, П.Підласистим, Д.Чижевським та іншими. Однак культурологічне навчання і виховання майбутніх правоохоронців, пошук оптимальних методів цієї роботи ще не стали предметом особливої уваги науковців і вимагає свого дослідження. Це пояснюється певною залежністю правоохоронної діяльності від рівня їх культурологічних знань, навичок, умінь, якостей та звичок і ефективності їх застосування. Оскільки стан *загального* професійного розвитку майбутнього фахівця МВС України, культура його особистості відіграють значну роль у підвищенні ефективності того чи іншого виду його цілеспрямованої діяльності, важливо продовжувати шукати шляхи удосконалення методики проведення ефективної виховної роботи серед курсантів ВНЗ МВС України як у навчальний, так і в позааудиторний час.

Виклад основного матеріалу... Пізнавальна та наукова діяльність культурологічного спрямування враховувалася при розробці змісту і методів культурологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС України. Під поняттям пізнавальна діяльність ми розуміємо процес засвоєння знань, що сприяють розвитку культурологічної свідомості, ціннісних орієнтацій у взаємовідносинах з людьми, а також відповідну морально значущу поведінку. Головним завданням їх пізнавальної діяльності є поглиблення знань про загальнолюдську та національну культуру, історію України, про життя і діяльність визначних діячів культури України тощо, набутих у ході навчально-виховного процесу, удосконалення їх у позааудиторний час та піднесення їх до світоглядного рівня.

Кожний метод виконує якусь певну організаційну, пізнавальну чи виховну функцію. Це положення бралось до уваги при відборі методів, рекомендованих для культурологічного виховання на основі філософії, етики, соціології, педагогіки, естетики, духовної спадщини України та інших гуманітарних наук. Тому їх умовно можна розділили на чотири великі групи: методи культурологічного виховання під керівництвом педагога; методи формування культурологічної свідомості; методи формування культурологічної свідомості на основі вивчених раніше гуманітарних наук, духовної спадщини України; методи стимулювання.

Нам хотілося б зупинитися на деяких формах духовно-просвітницької, аматорської, художньо-творчої діяльності курсантів ВНЗ МВС України в позааудиторний час, що крім їх духовного розвитку, мають своїм завданням практичну підготовку до здійснення ними виховної роботи в правоохоронній діяльності. Позааудиторна виховна робота у ВНЗ є складовою загальною

підготовки майбутніх правоохоронців, яка має суттєвий потенціал для набуття ними відповідних знань і формування певних умінь і навичок для їх практичної реалізації.

Художньо-творча діяльність має не тільки соціально-культурну спрямованість, але й орієнтована як на себе, так і на соціум. Підвищенню художньо-естетичної культури, духовності, формування соціальної активності, прищепленню практичних умінь і навичок організації художньо-творчої діяльності, розвитку професійної компетенції майбутнього фахівця МВС України сприяє участь курсантів у навчальних та аматорських колективах, концертні виступи в навчальному закладі, за його межами, участь у творчих вечорах, святах, контакти з майстрами мистецтв, відвідування театрів, концертних залів, музеїв тощо.

Науковці А.Каргін, Л.Карпова, Ф.Прокоф'єв, В.Розумний, А.Романов, О.Сасихов, Є.Смірнова, Ю.Соколовський, Ю.Стрельцов, В.Тріюдин та інші досліджують соціально-культурну та художньо-творчу, культурно-дозвілєву діяльність молоді у вільний час, її види, зміст, форми і методи.

Що стосується культурно-дозвілєвої діяльності курсантів, то умови ВНЗ МВС України передбачають включення курсантів у соціокультурну та художньо-творчу діяльність з метою підняття їх загальної та художньо-естетичної культури, духовного розвитку, з одного боку, та прищеплення їм умінь і навичок реалізації набутих теоретичних знань з організації, змісту, форм і методів проведення вільного часу, з іншого боку.

Такі види виховної роботи досить складні, але вкрай важливі та необхідні. Наприклад, В.Смірнов зазначає, що керівництво клубними об'єднаннями є одним з важливих видів педагогічної праці, оскільки воно пов'язане з моделюванням системи потреб і поведінки особистості в умовах добровільності, розмаїття складу та максимальної орієнтації на побажання і настрої учасників [6, с.37].

О.Музичук, який займається проблемами естетичного виховання, підкреслює, що клубна діяльність у людському суспільстві викликається потребою в насолоді. Ніякого іншого, зовнішнього стимулу, що здатний викликати інтерес до клубної діяльності, немає і бути не може, людина абсолютно вільна в рішенні брати чи не брати участь у клубній діяльності і в якій мірі, це її вільний вибір. Він також зазначав, що мотивом, який спонукає до участі в клубній діяльності, є потреба в радісному спілкуванні, яке спонукає людину шукати духовну близькість з іншими людьми в рамках певної організаційної структури, що робить можливим синтез творчості і ритуально-ігрової форми її організації [3, с.16].

Такої ж думки дотримується С.Смірнов. Він розкриває основні методичні прийоми організаційної роботи по створенню клубних об'єднань, якими, на нашу думку, також слід керуватися як у ВНЗ МВС України, так і в практичній виховній роботі в правоохоронних органах. До цих методичних прийомів він відносить такі:

- ✓ В організації клубного об'єднання слід відштовхуватися від характеру потреб та інтересів учасників, а не від власного вольового рішення клубного працівника.
- ✓ З самого початку заохочувати, закріплювати будь-які форми прояву активності, довіряючи потенційним учасникам організаційні та інші відповідальні дії.
- ✓ Виявляти увагу до кожного потенційного учасника майбутніх об'єднань.
- ✓ Сприяти виникненню зв'язків між людьми, знайомити їх, зацікавлювати один одним.
- ✓ Забезпечити з самого початку позитивний емоційний настрій кожної людини і групи в цілому. Широко та з педагогічним тактом використовувати методи схвалення і заохочення.
- ✓ Виявляти терпіння, неквапливість. Дати зрозуміти учасникам об'єднання, що ідея його створення є їх особистим прагненням [7, с.96].

Л.Карпова всебічно досліджує роль художньо-творчої діяльності у вільний час у формуванні естетичної культури правоохоронця. Вона стверджує, що активна участь у ній сприяє підвищенню культурного рівня, розвитку творчих здібностей правоохоронців, згуртованого колективу, а також відтворенню духовних і фізичних сил правоохоронців [4; 5].

Серед аспектів естетизації клубної діяльності Д.Джола та А.Щербо виділяють естетичну організацію клубного середовища, вільну творчість за законами краси і радісне, справжнє гуманне спілкування [2]. У процесі такої діяльності, коли учасники беруть активну участь у самодіяльній художній творчості під час дозвілля, мають спільний інтерес, виникає плідотворна співтворчість людей у вільний час, почуття близькості, створюються умови для самоактуалізації, самоствердження особистості, засноване на принципах справжнього гуманізму. Це сприяє тому, що майбутні правоохоронці виявляються не тільки хорошими фахівцями свої справи, але й надійними товаришами, що поважають власну гідність і гідність іншого.

О.Сасихов, хоча і погоджується з необхідністю ретельно вивчати, знати реальні запити і нахили людей усіх соціальних і вікових категорій у дозвілєвій діяльності, разом з тим дотримується думки, що знати реальні запити ще не означає йти в них на повідку, оскільки не всі

вони мають достатню соціальну та культурну цінність. Він також вважає, що при створенні нових об'єднань слід враховувати наявну матеріальну базу для їх плідної діяльності [4; 5].

Однією з головних умов плідної роботи будь-якого клубного об'єднання, на думку дослідників клубної роботи, є абсолютно добровільна участь курсантів чи студентів у діяльності того чи іншого об'єднання, свобода вибору виду діяльності у вільний час, активна участь членів об'єднання у самоврядуванні, плануванні діяльності, обговоренні тих проблем, які становлять для них інтерес. Тому мета, завдання, програма діяльності тут розробляються керівником об'єднання спільно з учасниками. При цьому враховуються як потреби та інтереси учасників, так і завдання педагогічного процесу. Це дуже складний вид педагогічної діяльності. В клубному об'єднанні, пише С.Смирнов, без врахування реальних інтересів, бажань учасників педагогічний процес взагалі неможливий, тому що він не тільки засіб забезпечення найбільшої ефективності, але й умова самого здійснення педагогічного процесу [7, с.36].

Головна мета діяльності художньо-творчих об'єднань – художньо-естетичне виховання учасників. У їх роботі, поряд з відпрацюванням умінь і навичок в обраному виді діяльності (практичні заняття), певне місце повинні займати питання теорії та історії сучасних тенденцій у розвитку того чи іншого виду мистецтва, елементи естетичних знань (теоретичні заняття). Ці об'єднання також повинні мати вихід у практичну соціокультурну сферу: ставити вистави, давати концерти або окремі номери в концертних програмах, брати участь у масових клубних заходах, святах, обрядах і ритуалах тощо.

Висновки... Отже, духовно-просвітницька, аматорська, художньо-творча діяльність курсантів ВНЗ МВС України в позааудиторний час, крім їх духовного розвитку, має своїм завданням практичну підготовку до здійснення ними як професійної, так і виховної роботи у правоохоронній діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Голованова Н. Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике / Н. Ф. Голованова // Педагогика. – 2007. – № 10. – С. 38–47.
2. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів : навч.-метод. посіб. / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 391 с.
3. Музичук О. М. Сутність професійної підготовки персоналу ОВС / О. М. Музичук // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 125–130 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2007-1/07tompro.pdf>
4. Сливка С. С. Інформаційна культура юриста : [моногр.] / С. С. Сливка. – Івано-Франківськ : Таля, 1996. – 156 с.
5. Сливка С. С. Правнича деонтологія : підруч. / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 1999. – 336 с.
6. Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях : учеб. пособие для пед. уч. заведений / В. И. Смирнов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 416 с.
7. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности : учеб. пособие для студ. высш. пед. уч. заведений / С. Д. Смирнов. – М. : Академия, 2001. – 304 с.

Аннотація

Е.П.Зеленская

Некоторые направления культурологического воспитания будущих работников правоохранительных органов во внеаудиторное время

Заданием духовно-просветительной, аматорской, художественно-творческой деятельности курсантов ВУЗов МВД Украины во внеаудиторное время является не только их духовное развитие, но и практическая подготовка к осуществлению ними как профессиональной, так и воспитательной работы в сфере правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: *воспитание, культурологическое воспитание, художественно-творческая деятельность, культурная деятельность в свободное время, клубное объединение.*

Summary

O.P.Zelenska

Some Directions of Culturological Education of the Future Law Enforcement Officers during the After Classes Activities

The task of the spiritual, instructive, amateur, artistic and creative activity of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine after classes is not only the spiritual development, but also their practical training to carry out the professional and the educative work in the sphere of the law enforcement activity.

Key words: *education, culturological education, artistic and creative activity, cultural activity at leisure time, club organization.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

Формування професійно важливих якостей – важлива умова успішного виховання майбутніх фахівців

У статті розглядаються наукові підходи до трактовки поняття „професійно важливі якості” та психолого-педагогічні феномени формування професійно важливих якостей фахівця у процесі виховання у вищій школі.

Ключові слова: професійно важливі якості, професійна придатність, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Завдання виховання висококваліфікованих фахівців було і залишається нагальними для української освіти, що має спрямовувати свої зусилля на формування професіоналів, які б відповідали вимогам суспільного та економічного розвитку держави. Одним зі важливих шляхів розв'язання цього питання є виховання у майбутніх фахівців системи професійно важливих якостей. Останні є необхідною умовою становлення психологічно готового, професійно придатного, успішного спеціаліста певної галузі. Спрямування виховного процесу у вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ) на формування та розвиток професійно важливих якостей має бути пріоритетним напрямом професійної підготовки фахівців.

Тож, вищезазначені важливі завдання породжують актуальну проблему зосередження виховного процесу вищої школи на успішному формуванні у студентської молоді необхідних професійно важливих якостей.

Аналіз досліджень і публікацій... Психолого-педагогічним засадам професійного навчання та виховання студентської молоді, професійної підготовки фахівців присвятили свій науковий пошук Г.Балл, В.Гордієнко, Г.Красильникова, С.Красильников, Д.Крюкова, В.Кузнецов, В.Манько, В.Рибалка, М.Скиба, О.Федик та ін.

У психологічній науці проблеми розвитку професійно важливих якостей особистості у процесі професійної діяльності та фахової підготовки досліджували І.Алексеева, О.Батаршев, В.Бодров, О.Волков, Ю.Ірхін, Я.Когут, Г.Ложкін, С.Максименко, Є.Майорова, І.Мартинюк, В.Рибалка, О.Столяренко, О.Сегеда та ін.

Разом з тим майже відсутні публікації з проблем формування професійно важливих якостей фахівців у процесі їх виховання у ВНЗ. Також відсутній єдиний підхід до визначення самого поняття „професійно важливі якості”.

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначення поняття професійно важливих якостей фахівця та психолого-педагогічних феноменів їх формування у процесі виховання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу... Формування особистості професіонала здійснюється впродовж усього його професійного життя: починається із виникнення мотиву освоїти певний вид діяльності; продовжується підготовкою у ВНЗ, професійною діяльністю за фахом й досягненням високого рівня професійної майстерності та зрілості. У цьому ж процесі професійного розвитку – професіогенезі, який є досить складним і тривалим, зароджуються та вдосконалюються професійно важливі якості.

Під поняттям „професіогенез” розуміють процес формування соціальних якостей особистості, які забезпечують задоволення потреб суспільного розвитку на основі висококваліфікованої праці й загальнолюдських цінностей [1].

Крім того, професіогенез залежить від трьох основних передумов:

- по-перше – від індивідуально-психологічних особливостей людини, її психофізіологічного потенціалу та розвинених особистісних й професійно важливих якостей;
- по-друге – від умов та вимог діяльності, що висуває певна професія до особистості;
- по-третє – від рівня співвідношення особистісних характеристик, якостей фахівця й вимог діяльності; чим вищим буде зазначений рівень співвідношення, тим успішнішим буде професійний розвиток людини.

Процес підготовки у навчальному закладі поєднує процеси навчання та виховання у цілісний педагогічний процес (навчально-виховний) – цілеспрямовану, динамічну взаємодію викладача та студента, у процесі якої здійснюється їх навчання, виховання, розвиток та формування професійно придатного фахівця.

Так, науковці співвідносять розвиток професійно значущих якостей фахівця із професійною придатністю. Остання розглядається, по-перше, як сукупність якостей, властивостей людини, що визначають успішність формування придатності до конкретної діяльності (видів діяльностей), і, по-друге, як сукупність наявних, сформованих професійних знань, навичок, умінь, а також психологічних, фізіологічних й інших якостей і властивостей, що забезпечують ефективне виконання професійних завдань [5, с.10].

Розвиток професійної придатності починається на етапі навчання у ВНЗ й продовжується як у системі неперервної освіти (в інститутах післядипломної освіти та на курсах перепідготовки кадрів), так і у процесі безпосередньої професійної діяльності. Випускник ВНЗ не може одразу мати високий рівень професійної придатності, оскільки формування і розвиток професійно важливих якостей відбувається у процесі його подальшого професійного становлення.

Процес формування професійно важливих якостей є досить динамічним, складним і зазнає постійних змін у процесі професіогенезу особистості. Як зазначають науковці, формування особистості – це процес зміни особистості при взаємодії її з реальною дійсністю, утворення фізичних і соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості [7, с.490]. Саме поняття „формування” відображає результат активних форм впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на процес розвитку [4, с.191]. Формування професійно важливих якостей – це їх утворення та розвиток у процесі виховання.

Аналіз наукових розробок свідчить, що на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення поняття „професійно важливі якості” (далі – ПВЯ). Загалом у науковій літературі спостерігаються переважно три підходи до визначення професійно важливих якостей.

Перший підхід: ПВЯ – характеристики людини, що базуються на природній біологічній основі й визначають успішність і рівень пристосованості її до діяльності.

Цього підходу дотримувались В.Бодров, Я.Когут, І.Мартинюк, В.Рибалка, В.Романов, О.Столяренко та ін. Вони до професійно важливих якостей відносили психофізіологічні, психологічні характеристики особистості, її здібності та здатності.

Другий підхід: ПВЯ – індивідуально-психологічні особливості фахівця.

Прихильниками цього підходу є І.Алексеева, О.Батаршев, Є.Майорова та ін. Під професійно важливими якостями вони розуміли індивідуально-психологічні особливості та властивості фахівця.

Третій підхід: ПВЯ – уміння, здібності та властивості особистості, що формуються у процесі навчання. Тож, визначаючи перелік ПВЯ науковці характеризують, крім властивостей, здібностей, здатностей, ще й уміння (В.Вареник, О.Волков, Ю.Ірхін, О.Сегеда, В.Чирков та ін.).

Це пояснюється тим, що у науковій, методичній літературі часто трапляються взаємозначення понять „уміння”, „здатність”, „здібності”, „якості”. Наприклад: „уміння – це ті професійно важливі якості суб'єкта діяльності, через які реалізується процес регуляції трудової діяльності” [8, с.10].

У психологічній практиці досить часто у поняття „професійні здібності” включають не тільки характеристики здібностей, а й особливості специфічних для конкретної професії професійно важливих якостей. Здібності ж розглядають як властивості, що розвиваються [5, с.40-41].

Разом з тим, у „Комплексі нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти”, виданому МОНмолодьспортом України, ці поняття також взаємопов'язані: „уміння – здатність людини виконувати певні дії на основі відповідних знань та навичок” [3, с.25]. Здатність визначається як властивість індивіда здійснювати, виконувати щонебудь, поводити себе певним чином; у тому числі психічний та фізичний стан індивіда, у якому він спроможний виконувати певний вид продуктивної діяльності [3, с.17]. Через властивості особи визначаються і якості особистості випускника вищого навчального закладу, а саме: „...цілісна сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи...” [3, с.26].

Отже, із вищевказаного випливає таке: ПВЯ мають біологічну основу; розвиваються у процесі професійної підготовки та діяльності; є передумовою придатності до певного виду діяльності; до ПВЯ відносять фізіологічні та психологічні характеристики людини, її індивідуально-психологічні особливості, властивості, здібності, здатності, уміння.

Крім того, із наведених визначень виходить, що здатність об'єднує здібності, властивості, уміння й виступає такою особистісною характеристикою, яка визначає її спроможність до здійснення певного виду діяльності.

Під професійно важливими якостями фахівця слід розуміти його психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою їх успішності.

Якості особистості є інтегральним продуктом тих діяльностей якими вона займалася, а її

нинішня активність – головний фактор змін, що відбуваються [6]. Тобто професійна діяльність є простором для розвитку й удосконалення наявних якостей та утворення нових.

У процесі ж професійної підготовки тільки формується система необхідних якостей відповідно до вимог майбутньої діяльності. Складові психологічної структури особистості (темперамент, характер, здібності, індивідуальні особливості пізнавальних і емоційно-вольових процесів; життєвий і професійний досвід; спрямованість) також зазнають змін, „підлаштовуються” під майбутню професійну діяльність.

Випускник ВНЗ повинен мати первинний набір необхідних груп якостей: психофізіологічних, моральних, інтелектуальних, комунікативних та ін. Наповнення кожної із зазначених груп буде здійснюватись залежно від специфіки професії та вимог діяльності до особистості фахівця. А їх розвиток залежатиме від його психофізіологічних, психологічних характеристик та особливостей виховання у вищій школі.

Відповідно, одним із важливих завдань навчального закладу є організація та проведення виховних заходів, що впливають на розвиток особистості майбутнього фахівця (наприклад, виховання через предмет, виховні заходи морально-патріотичного характеру, зустрічі із випускниками та досвідченими фахівцями у певній галузі, відвідування театрів, музеїв, галерей тощо, конкурси на краще виконання певного професійного завдання, інтелектуальні змагання й т. ін.).

Також слід зазначити, що виховні заходи будуть достатньо ефективними лише за умов наявності у студентів таких мотивів, як бажання брати в них участь, інтерес до цих заходів. Необхідні також і певні умови для утворення вказаних мотивів. Такі умови можуть бути створені через установа атмосфери співпраці між викладачами, кураторами навчальних груп, керівництвом навчальних закладів та студентами.

Важливо також звернути увагу й на мотивацію студентів до професійної діяльності, що складається із ієрархії мотивів, які формуються та розвиваються протягом навчання у ВНЗ. Ієрархія мотивів змінюється залежно від впливу низки чинників (умов навчання, іміджу професії, ставлення до навчання та майбутньої діяльності, особистісного розвитку тощо), але найбільш стійкими мотивами, що спонукають до оволодіння діяльністю є наступні: інтерес до професії, бажання самоствердитись, прагнення застосовувати отримані знання на практиці, бажання стати професіоналом; прагнення до матеріальної забезпеченості тощо.

Крім того, необхідно враховувати, що формування особистості є досить особливим процесом освоєння спеціальної сфери суспільного досвіду, але він відрізняється від засвоєння знань, умінь і способів дій, оскільки тут йдеться про таке засвоєння, у результаті якого відбувається утворення нових мотивів і потреб, їх перетворення, підпорядкованість і т.п. А досягнути всього цього шляхом простого засвоєння не можна [2, с.284]. У зв'язку з цим, до вказаного вище доцільно додати таке: якщо відбувається тільки отримання нової інформації, узагальнення знань, а не розвиток особистості майбутнього професіонала, можуть спостерігатися слабкі функціональні зв'язки між отриманою інформаційною основою і психологічною готовністю до її практичної реалізації, то стверджувати про достатній рівень сформованості особистості фахівця неможливо.

Висновки та перспектив подальших розвідок... Вищезазначене дозволило дійти таких висновків:

- процес формування професійно важливих якостей є досить динамічним, складним і зазнає постійних змін у процесі професіогенезу особистості; рівень професійної придатності фахівця взаємопов'язаний із рівнем розвитку його професійно важливих якостей; випускник ВНЗ не може мати високого рівня професійної придатності, оскільки формування і розвиток професійно важливих якостей продовжується у процесі його подальшого професійного становлення;

- професійно важливі якості фахівця – це його психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою їх успішності;

- виховання особистості майбутнього фахівця в умовах ВНЗ доцільно розглядати як цілеспрямований процес утворення й удосконалення комплексу професійно важливих якостей, під впливом психолого-педагогічних особливостей навчально-виховного процесу.

Перспективним вбачається розроблення комплексу психолого-педагогічних методик формування та розвитку певних груп професійно-важливих якостей майбутніх професіоналів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности: теоретические и прикладные проблемы / В. А. Бодров. – М. : Ин-т психологии РАН, 2006. – 623 с.
2. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию : курс лекций / Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1988. – 320 с.
3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої

освіти / [за заг. ред. В. Д. Шинкарука]. – К. : МОН України, 2008. – 68 с.

4. Ложки Г. В. Психологические основы профессионализации личности в особых условиях деятельности / Г. В. Ложки // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях : матеріали міжрегіон. наук. семінару, (Київ, 25 берез. 2010 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України. – К. : НУОУ, 2010. – С. 189–192.

5. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности: учеб. пособие / [под общ. ред. В. А. Бодрова]. – М. : ПЕР СЭ, 2003 – 768 с.

6. Прикладная юридическая психология : учеб. пособ. для вузов / [под ред. А. М. Столяренко]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639 с.

7. Столяренко Л. Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах : учеб. пособ. / Л. Д. Столяренко, С. И. Самыгин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. – 576 с.

8. Чирков В. И. Психологические основы подготовки кадров : текст лекций / В. И. Чирков. – Ярославль : Ярославский гос. ун-т, 1988. – 48 с.

Аннотация

Н.Г.Иванова

Формирование профессионально важных качеств – важное условие успешного воспитания будущих специалистов

В статье рассматриваются научные подходы к трактовке понятия „профессионально важные качества” и психолого-педагогические феномены формирования профессионально важных качеств специалиста в процессе воспитания в высшей школе.

Ключевые слова: профессионально важные качества, профессиональная пригодность, воспитание.

Summary

N.G.Ivanova

Professionally Important Qualities Formation as an Important Condition for the Successful Training of the Future Specialists

The article deals with the scientific approaches to the interpretation of the term „professionally important qualities” and with the psychological and pedagogical phenomena in formation of the professionally important qualities of the specialist during his training at the high school.

Key words: professionally important qualities, professional suitability, education.

Дата надходження статті: „25” вересня 2012 р.

УДК [371.124.064:005.336.2]:811.11(045)

І.М.ІСАКОВА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Психолого-педагогічні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов

У статті аналізуються психолого-педагогічні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, вивчається цей аспект, який сприятиме глибшому розумінню механізмів формування даної компетенції.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, іноземні мови, розвиток, мотивація, пізнавальні та соціальні інтереси студентів.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Як відомо, головною метою навчального процесу як системи є здійснення його основних функцій – навчання, розвитку і виховання. При цьому повідомлення системи знань повинно бути результативним, тобто включатися в структуру свідомості; розвиваючим, тобто поширювати потенційні можливості особистості та ціннісно-орієнтуючим. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень П.Я.Гальперіна, Н.А.Менчинської, Я.А.Пономарьова та ін. нами виділено методологічні положення, які стосуються ефективного функціонування навчально-пізнавальної діяльності:

– знання як продукт навчально-пізнавальної діяльності є результатом інтеграції зовнішньої дії та внутрішньої активності суб'єкта навчання;

– ефективність навчання залежить від інформаційної різноманітності зовнішнього середовища, різноманітності проявів активності суб'єкта навчання, структури та змісту попереднього досвіду, сформованості механізмів рефлексії.

Пошук нових шляхів підвищення якості підготовки майбутніх учителів іноземних мов (ІМ) викликає постійний інтерес науковців. Ми вважаємо, що знання психологічних особливостей особистості студента надасть можливість відшукати реальні можливості їх урахування як для особистісного та інтелектуального розвитку майбутніх фахівців, так і для формування соціокультурної компетенції (СКК), важливої складової комунікативної компетенції.

Ми розуміємо СКК майбутніх учителів ІМ як інтегративну характеристику спеціаліста, яка включає країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, вміння та навички співвідносити мовні засоби з метою й умовами спілкування; уміння організувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови; уміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання, а також володіння такими важливими якостями як комунікабельність, емпатія, толерантність.

Аналіз досліджень і публікацій... Слід зазначити, що проблема формування СКК як одного з показників готовності особистості до міжкультурної комунікації все більше привертає увагу науковців. У працях Н.Ф.Бориско, Є.М.Верещагіна, Г.В.Колшанського, А.Мейє, Ю.І.Пасова висвітлено питання необхідності паралельного вивчення мови й культури. Л.С.Дімова, С.Ю.Ільїна, О.І.Селіванова, В.М.Топалова вивчають проблему формування СКК у рамках підготовки студентів мовних та немовних спеціальностей під час навчання усного іноземномовного спілкування. Про необхідність створення обов'язкового фонду знань при вивченні ІМ йдеться у працях А.В.Волошиної, Ю.І.Пасова, В.Л.Скалкіна, Ю.О.Сорокіна та ін..

Формування цілей статті... Проведений нами аналіз наукових праць свідчить про те, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми, що розглядається. Тому метою статті є аналіз психологічних передумов формування СКК майбутніх учителів ІМ, оскільки вивчення цього аспекту сприятиме глибшому розумінню механізмів формування даної компетенції.

Виклад основного матеріалу... У психологічній літературі студентство розглядається як особливий віковий період „пізньої юності” – „ранньої зрілості” від 17 до 25 років. Даний віковий період розподіляється на два періоди: від 17 до 19 років (молодші 1-3 курси) та від 20 до 22 років (старші курси).

Юнацький вік характеризується розвитком та вдосконаленням вищої нервової діяльності. Процеси мислення стають системнішими і критичнішими, розвивається пам'ять. У її структурі з'являються операційні механізми, що дозволяють переробляти інформацію на перцептивному рівні. Також мнемічна спроможність у юнацькому віці зростає, що дає змогу студенту зосереджено, цілеспрямовано та свідомо орієнтуватися в інформації, яку він запам'ятовує. Б.Г.Ананьєв, І.О.Зимня розкривають студентський вік як період психофізіологічних оптимумів: сенсорно-перцептивних, психомоторних мовленнєво-моторних функцій, які супроводжуються активним розвитком когнітивних процесів. Особистість володіє складними розумовими операціями аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення, конкретизації, абстракції, а також достатньо розвинутим понятійним апаратом [1; 3]. Таким чином, студенти мають якнайкращі можливості для засвоєння країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної інформації.

Психологи також визначають вік 17-19 років як період найбільш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення та стабілізації характеру, а також оволодіння комплексом соціальних ролей, притаманних дорослій людині: професійно-трудова, громадських тощо [1; 3; 5]. Цей період також пов'язаний із початком економічної активності, під якою демографи розуміють залучення людини до самостійної виробничої діяльності, початок трудової діяльності. Вік 17-19 років є центральним періодом становлення характеру та інтелекту з огляду на зміну мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій та інтенсивне формування спеціальних здібностей. Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, І.О.Зимня розглядають процес розвитку особистості студента у зв'язку з проблемою його адаптації до навчального процесу у ВНЗ. При цьому адаптація розуміється як цілеспрямований і свідомий процес, в якому головною дійовою особою є людина, яка має світогляд, соціальні установки, спрямованість, сукупність знань, емоційні та вольові характеристики [2].

На думку І.О.Зимньої, цілісний психічний розвиток індивіда здійснюється за кількома лініями розвитку [1]. Ми визначаємо інтелектуальний, особистісний та комунікативний розвиток студентів як основні напрямки виявлення їхніх вікових характеристик, які ми враховуватимемо у процесі формування СКК.

Психологи визначають юнацький вік як заключний етап в процесі розвитку особистості людини, періодом досягнення інтелектуальної та соціальної зрілості (Л.І.Хомович, Д.Б.Ельконін). Найважливішим психологічним процесом цього віку є становлення самосвідомості, тобто „усвідомлення людиною себе самої як особистості, своєї діяльності як члена суспільства, стосунків із іншими людьми, рис характеру, власних дій та вчинків, їх мотивів, цілей, розумових,

моральних, фізичних якостей тощо” [7, с.165]. Студент активно включається в систему стосунків і взаємодій з іншими людьми, виділяє себе як „Я”, протиставляє себе іншим, але в той же час нерозривно пов’язує себе з іншими. Самосвідомість являє собою вищий рівень свідомості, що є основою розвитку розумової активності та самостійності. Це образ власного „Я” з позиції усвідомленого адекватного сприйняття себе як результату системи власних потреб, досягнень та перетворень. Ми вважаємо, що розвиток самосвідомості є підвалинами програмування необхідних поведінкових установок та формування правильного самокритичного ставлення студента до себе.

Розвиток самосвідомості характеризується змінами:

- в емоційній сфері – переростанням окремих самооцінок, якостей в загальне цілісне ставлення до себе;
- у регулятивній сфері – більшою диференційністю, вмінням відокремити успіх або неуспіх в конкретній діяльності від загального ставлення до себе;
- у когнітивній сфері – утворенням особистої системи норм і цінностей; посиленням особистісного, психологічного, динамічного аспектів самовизначення [9, с.38].

Для юнацького віку також характерною є складність становлення особистісних рис. Набувають подальшого розвитку такі якості як цілеспрямованість, рішучість наполегливість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою. Пізнавальну систему індивіда складають вірування, думки, соціальні установки та цінності. Цінності мають важливе значення у процесі соціалізації особистості, оскільки, саме вони мотивують, орієнтують і спрямовують діяльність особистості [5]. Характерною особливістю є також посилення свідомих мотивів поведінки.

Мотивація розглядається психологами як процес формування мотивів, які детермінують поведінку людини. Мотив (від лат. *movere* – приводити в рух, підштовхувати) представляє собою складне психологічне утворення, що спонукає до усвідомлення дій та служить основою для них [6]. За І.П.Підласим, у ролі мотивів виступають у складному взаємозв’язку різноманітні спонукання: потреби та інтереси, прагнення та емоції, настанови та ідеали [5, с.140]. І.О.Зимня вважає мотивацію рушійною силою будь-якої діяльності, в тому числі й навчальної [1, с.66].

О.Б.Тарнапольський та С.П.Кожушко виділяють принцип забезпечення мотиваційної достатності, основою якого виступає внутрішня та зовнішня потреба людини у самовдосконаленні. На думку дослідників, вплив позитивної зовнішньої мотивації на пізнавальну діяльність студентів є нестійким та малоєфективним [7, с.17]. причина даного явища, як визначає Х.Хекхаузен, полягає в тому, що між діяльністю та її метою не встановлюється тематичний зв’язок, і, таким чином, діяльність не здійснюється заради її змісту [8, с.19]. О.М.Леонтьєв визначає таку мотивацію як перспективну, яка виражає віддалені мотиви діяльності дорослої людини, а саме: усвідомлення нею важливості вивчення ІМ, формування СКК для професійного росту. Вплив внутрішньої мотивації або процесуальної (за визначенням О.М.Леонтьєва), є найсильнішим та найтривалішим, оскільки він пов’язаний з отриманням задоволення від навчання [3].

Пізнавальні і соціальні мотиви є визначальними у процесі навчання ІМ і потребують значної уваги, оскільки вони у взаємодії відповідають сутності цієї навчальної дисципліни. Пізнання мови спрямоване, насамперед, на спілкування, оволодіння мовами поза спілкуванням неможливе. В юнацькому віці взаємозв’язок пізнавальних і соціальних мотивів оволодіння ІМ посилюються. Як відмічає А.К.Маркова, у цей віковий період відбуваються певні якісні зміни у співвідношенні пізнавальних і соціальних мотивів, здійснюється їх взаємовплив і взаємопроникнення [4, с.84].

Пізнавальна діяльність є провідною діяльністю студентського віку. Саме вона визначає розвиток процесів і становлення особистості (П.Я.Гальперін, О.К.Тихомиров, Н.Ф.Тализіна, В.Я.Ляудис, Г.С.Сухобська) і характеризується такими особливостями, як ціннісне ставлення не лише до знань, але й до методів, прийомів діяльності, а також великою різноманітністю організаційних форм, внутрішнім контролем та оцінкою ефективності.

Поєднання соціальних мотивів діяльності та пізнавальних інтересів забезпечує формування світогляду як основного регулятора його соціального обумовленої поведінки, що, у свою чергу, позитивно впливає на вивчення іноземної мови з урахуванням соціального і культурного контекстів спілкування.

Між рівнем сформованості пізнавальних інтересів і рівнем успішності існує певна залежність: чим сильніша мотивація, тим вища результативність формування СКК. Коли студент усвідомлює наявність інтересу до іноземних мов, то починає активно вивчати її. Цей процес, як свідчить педагогічна практика, особливо характерний для студентів. Таким чином, важливою передумовою успішного формування СКК ми вважаємо врахування пізнавальних інтересів студентів у процесі навчання ІМ, оскільки використання методів і прийомів, підтриманих особистою зацікавленістю, значно зростає.

Висновки... Розглянуті особливості психічного та мовленнєво-комунікативного розвитку студентів свідчать, що це етап якісних змін і є найбільш сприятливим для формування СКК як

здатності особистості до ефективного використання набутих знань і вмінь у різноманітних ситуаціях спілкування. Таким чином, за умови актуалізації суб'єктом навчання власних особистісних установок, послідовної орієнтації навчального процесу на пізнавальні та соціальні інтереси студентів, його потреби та прагнення до спілкування, може бути досягнута успішна реалізація процесу формування СКК.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учеб. для вузов] / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 273 с.
2. Левитов Н. Д. Психология характера / Н. Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1969. – 423 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание, Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат. – 304 с.
4. Маркова А. К. Психология усвоения языка как средства общения / А. К. Маркова. – М. : Педагогика, 1974. – 240 с.
5. Подласый И. П. Педагогика начальной школы : [учеб. пособие для студ. пед. колледжей] / И. П. Подласый. – М. : Владос, 2001. – 400 с.
6. Психолінгвістика : сб. статей / [сост. А. М. Шахнарович]. – М. : Прогресс, 1884. – 367 с.
7. Тарнапольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : [учеб. пособие] / О. Б. Тарнапольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвіт, 2004. – 192 с.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2 т. / Х. Хекхаузен. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 2. – 392 с.
9. Шерстюк О. М. Сучасні підходи щодо викладання іноземних мов / О. М. Шерстюк // Іноземні мови. – 2000. – № 1. – С. 65–72.

Аннотация

И.Н.Исакова

Психолого-педагогические основы формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков

В статье анализируются психолого-педагогические основы формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков, изучается этот аспект, способствующий более глубокому пониманию механизмов формирования данной компетенции.

Ключевые слова: *социокультурная компетенция, иностранные языки, развитие, мотивация, познавательный и социальный интерес студентов.*

Summary

I.M.Isakova

Psychologic-Pedagogical Principles of Sociocultural Competence Formation of the Future Teachers of Foreign Languages

In this article psychologic-pedagogical principles of sociocultural competence formation of future teachers of foreign languages are analysed, this aspect is taught, which promotes better understanding of the given competence mechanism formation.

Key words: *sociocultural competence, foreign languages, development, motivation, cognitive and social students' interest.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 371. 134 + 373.31 + 371.59 (045)

Н.В.КАЗАКОВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з учнівським самоврядуванням

На основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури з питань підготовки вчителя початкових класів до виховної роботи визначено сутність поняття «підготовка вчителя початкових класів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування»; розкрито особливості його роботи з цього напрямку. Подано перелік знань, умінь і навичок, необхідних майбутнім учителям для організації роботи з учнівським самоврядуванням, та особистісних якостей, які забезпечують результативність виховної діяльності.

Ключові слова: *майбутні учителі початкових класів, учнівське самоврядування, виховна робота.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Важливу роль у підготовці свідомих, соціально активних молодих людей відіграє залучення підростаючого покоління до учнівського самоврядування. У низці документів, зокрема у Конвенції ООН про права дитини, підсумковому документі спеціальної Сесії Генеральної Асамблеї ООН „Світ, сприятливий для життя дітей” (2002

р., Нью-Йорк), Резолюції міжурядової конференції „Зробимо Європу та Центральну Азію регіоном, придатним для життя дитини” (2004 р., Сараєво), Законі України „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні значну увагу приділено створенню умов для реалізації права дітей на свободу асоціацій і мирних зборів, розвитку структур, які сприяють участі дітей у всіх сферах діяльності, що стосуються їхнього життя. Одним із напрямів реалізації концептуальних положень цих документів у загальноосвітніх закладах є розвиток учнівського самоврядування.

Головною умовою розвитку самоврядування можна виділити наявність педагогів, які хочуть і вміють співпрацювати з учнями. Саме від них залежить, чи зможуть вони довірити дітям самостійно вирішувати більшість питань їхнього колективного життя, чи зможуть переконати у тому, що, крім них ці обов'язки ніхто не зможе виконати. Тільки тоді самоврядування стане потребою колективу. Проте варто зауважити, що учнівське самоврядування у початковій школі, переважно, існує формально, лише на папері, а у реальному житті його діяльність ледь відчувається. Це пов'язано з тим, що вчителі не завжди довіряють дітям серйозну справу управління виховною діяльністю школи; система самоврядування, що існує в стінах школи створюється без участі дітей та не виникає інтересу й бажання працювати; або ж у вчителів початкових класів не достатній рівень теоретичних знань, рівень сформованості практичних умінь і навичок організувати роботу з розвитку учнівського самоврядування. Тому важливо у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення виховної роботи в школі важливу увагу приділити підготовці студентів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема учнівського самоврядування є однією з актуальних проблем виховної роботи в науці. Теорію самоврядування розробляли О.С.Газман, В.Е.Гурін, В.А.Караковський, М.І.Сметанський, В.Н.Сорока-Росинський, А.С.Макаренко, С.Т.Шацький та ін.. Специфіку організації і розвитку самоврядування у загальноосвітній школі розкрито у працях Н.П.Волкової, Л.Л.Кацінської, Н.К.Крупської, А.С.Макаренка, В.М.Оржеховської, М.М.Фіцули та ін.. Засади розвитку учнівського самоврядування у початковій школі висвітлено в працях Ш.О.Амонашвілі, М.Ю.Красовицького, В.О.Сухомлинського, Н.Чиренко, Л.Шелестової та ін..

Дослідженню проблеми професійної підготовки учителів-вихователів у вищих педагогічних навчальних закладах приділяється належна увага. Питання теоретичної і практичної підготовки педагога до виховної діяльності висвітлено в працях І.Д.Беха, В.І.Воробей, О.В.Киричука, Б.С.Кобзаря, М.В.Левківського, В.І.Лозової, Г.В.Троцько та ін. Шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи розкрито у працях А.Й.Капської, Л.О.Хомич, Т.І.Шанскової та ін.. Технологію підготовки майбутніх учителів початкових класів до класного керівництва розкрито у дослідженні О.Л.Шквир. Безумовно, кожна з наукових праць є самодостатньою, цінною для удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Водночас зазначимо, що недостатньо розкрито питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування. А, як засвідчує практика, випускник вищого педагогічного навчального закладу, зокрема учитель початкових класів, повинен мати як науково-теоретичні знання, так і практичні уміння і навички в цій галузі.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у розкритті на основі аналізу науково-педагогічної літератури особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з учнівським самоврядуванням.

Виклад основного матеріалу... Одним із напрямків діяльності класного керівника початкової школи є організація та виховання учнівського колективу. Самоврядування в початковій школі базується на трьох рівнях: у класному колективі, на паралелі та рівні школи. Робота з організації самоврядування здійснюється в основному класним керівником, який працює над згуртуванням колективу, створенням і розвитком системи учнівського самоуправління і підготовкою лідерів для загальношкільного, а згодом і державного. Ми визначаємо підготовку студентів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування як процес забезпечення теоретичної, практичної і морально-етичної готовності майбутніх учителів початкових класів; формування професійних і особистісних якостей, знань, умінь і навичок виховної роботи для виконання функцій класного керівника.

Теоретичний аналіз літератури (Л.В.Байборода, М.І.Рожков [5], О.Л.Шквир [6] та ін.) дозволив нам визначити перелік знань, умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів щодо організації роботи з розвитку учнівського самоврядування. Перелік знань: знати історію розвитку самоврядування в Україні і за рубежом; нормативно-правові документи, що регулюють роботу самоврядування; суть і структуру учнівського самоврядування; принципи організації

самоврядування школярів; методи педагогічного впливу на учнівський колектив; стилі педагогічного керівництва самоврядуванням молодших школярів; шляхи згуртування колективу; критерії відбору і методи навчання активу; різні моделі організації учнівського самоврядування, умови їх успішної роботи. Перелік умінь і навичок: *гностичні* – уміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, в тому числі і різні виховні системи, рівень розвитку і вихованості учнів; аналізувати умови, в яких здійснюється процес виховання, і завдання, що стоять перед педагогами; аналізувати й оцінювати власну виховну діяльність; *проектувальні* – уміння прогнозувати, передбачати розвиток особистості кожного вихованця і групи в цілому; моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів; прогнозувати власну систему; педагогічної діяльності; *конструктивні* – уміння планувати спільно з учнями виховну роботу: відбирати її доцільні форми та методи; передбачати труднощі у виховному процесі, конструювати новітні засоби та прийом виховання: взаємодії з вихованцями; *комунікативні* – уміння будувати доцільні стосунки з учнями, батьками, колегами; створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей, нахилів учнів; регулювати міжособистісні стосунки в класі, групі; уміло орієнтуватися у педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв'язання; керувати власними емоціями, поведінкою; *організаторські* – уміння стимулювати розвиток колективу учнів і кожного з вихованців, їх активність, ініціативу; спільно з учням організувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавим творчими справами; сприяти накопиченню в учнів соціального досвіду, позитивних рис, організувати свою діяльність і час в процесі виховної роботи з учнями; *прикладні* – уміння малювати, співати, грати на музичних інструментах, виразно читати, танцювати, організувати масові заходи, екскурсії, походи, користуватися технічними засобами.

В.І.Смирнов виділяє такі вміння, необхідні майбутньому вчителю для організації роботи з розвитку самоврядування: здійснювати діагностику розвитку колективу, характеру внутрішньокolleктивних відносин; визначати соціально значущі і привабливі для дітей цілі та перспективи розвитку колективу; педагогічно доцільно планувати і стимулювати діяльність колективу; поєднувати педагогічне керівництво з розвитком ініціативи, самодіяльності й колективної творчості дітей; організувати колективне самоврядування, тактовно здійснюючи педагогічне керівництво дитячим самоврядуванням; застосовувати адекватні методи, прийоми та техніку управління груповим спілкуванням, сумісною діяльністю [3, с.191].

Якості особистості: любов до дітей, професії, громадська морально-етична зрілість, патріотизм, гуманізм, вимогливість до себе та учнів, тактовність, толерантність, високий рівень культури, творчість, цілеспрямованість, самокритичність, комунікативність, оптимізм, спостережливість, ерудованість, діловитість. Ці якості вважаються домінуючими для педагога. Але, на наш погляд, варто виділити також периферійні якості, які полягають у привітності, почутті гумору, артистизмі, мудрості (нааявності життєвого досвіду), зовнішній привабливості та ін.

Л.Л.Кацинська виділяє відповідні галузі діяльності педагога при роботі з учнівським самоврядуванням [2, с.12]: організаторську, комунікативну і гностичну, які мають свої особливості та висувують певні вимоги до процесу проведення консультативно-педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням. Організаторська діяльність педагогів і керівників громадських організацій школи має на меті впорядкувати роботу органів учнівського самоврядування й конкретних учнів, відповідальних за певний напрямок, надати їх діяльності планомірний і погоджений характер, доводити до учнів-виконавців практичні вказівки і розпорядження, проводити інструктування, здійснювати контроль за роботою органів учнівського самоврядування класу. Комунікативна діяльність включає налагодження правильних відносин, з однієї сторони, між педагогами-консультантами й учнями, відповідальними за певний напрямок роботи, а з другої сторони, встановлення ділових міжособових й педагогічно доцільних відносин між педагогічними працівниками й учнями-керівниками органів учнівського самоврядування, між педагогічним і учнівським колективами. Гностична діяльність педагогічних працівників передбачає аналіз своєї щоденної діяльності щодо педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням, виявлення успіхів та недоліків [2, с.12].

І.М.Бойко додає ще й таку галузь як діагностика діяльності класного колективу, яка передбачає діалогічну педагогіку, діагностику особливостей школярів, вміння будувати комфортні стосунки з вчителями-предметниками, крокувати завжди поруч і трохи попереду учнівського колективу, допомогу дітям у пошуку самовизначення [1, с.12].

Організатори молодіжного контенту, створеного у рамках міжнародного проекту „Громадянська освіта – Україна” (Компонет „Позакласна діяльність”) за підтримки Європейського Союзу, „Молодь діє: молодь самоврядує” розглядають такі професійні особливості педагога, який працює з шкільним самоврядуванням: схильність до демократичної взаємодії та спілкування з

школярами (уміння сприймати учня як особистість у стані розвитку, здатність будувати партнерські стосунки з дітьми); оптимістичне прогнозування розвитку особистості школяра (здатність бачити в учневі кращі риси його особистості та можливість їх розвитку); організаторські уміння; життєрадісне світосприйняття і володіння технологічними засобами його створення у дитячому колективі (уміння надихати дітей, створювати бадьорий, мажорний настрій); здатність до творчості; здатність до педагогічного аналізу і проектування (уміння оцінити реальний стан розвитку дитячого колективу чи конкретної дитини і спроектувати діяльність, спрямовану на їхній розвиток).

В.Л.Омельяненко, С.Г.Мельничук, С.В.Омельяненко серед факторів успішного розвитку колективу виділяють дотримання певних вимог до особистості педагога, що працює із самоврядуванням, вони полягають у знанні теорії і практики формування колективу; вмінні будувати перспективи розвитку колективу; вмінні формувати актив і працювати з ним (допомагати, спрямовувати); вмінні організувати спільну діяльність учнів; виборі свого особистого педагогічного стилю і тону [4, с.122].

Висновки... Отже, говорячи про готовність вчителя початкової школи до організації учнівського самоврядування, слід брати до уваги оволодіння ним теоретичними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для даного виду діяльності, високу педагогічну культуру, яка виявляється в сформованості певних особистісних якостей. Однак проведене дослідження не вичерпує проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування. Сьогодні виникає потреба у теоретичному обґрунтуванні шляхів підготовки студентів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування (удосконалення змісту, форм і методів роботи зі студентами при вивченні педагогічних дисциплін; підготовка студентів до роботи з органами учнівського самоврядування у процесі педагогічної практики; розвиток студентського самоврядування у вищому педагогічному навчальному закладі). Подальшого дослідження потребують зміст, форми і методи роботи вчителя початкових класів з органами учнівського самоврядування; педагогічна взаємодія як умова розвитку учнівського самоврядування у початковій школі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойко Л. В. Класний керівник і самоврядування / Л. В. Бойко // Позакласний час. – 2001. – №2–3. – С. 11–15.
2. Кацінська Л. Л. Управління виховною діяльністю школи / Л. Л. Кацінська. – Рівне, 1995. – 50 с.
3. Лозовая В.И. Вопросы теории воспитания : учебное пособие [для студ. пед. вузов.] / В. И. Лозовая, А. В. Троцко. – Харьков : Основа, 1994. – 161 с.
4. Омельяненко В. Л. Педагогіка. Частина 2. Теорія виховання. Школотознавство : навч. посіб. [для студентів] / [В. Л. Омельяненко, С. Г. Мельничук, С.В. Омельяненко]. – Кіровоград, 2004. – 140 с.
5. Рожков М. И. Организация воспитательного процесса в школе : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 256 с.
6. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. Л. Шквир. – Житомир, 2004. – 20 с.

Анотація

Н.В.Казакова

Подготовка будущих учителей начальных классов к организации работы с ученическим самоуправлением

На основе теоретического анализа научно-педагогической литературы по вопросам подготовки учителя начальных классов к воспитательной работе определена суть понятия „подготовка учителя начальных классов к организации работы по развитию ученического самоуправления”; раскрыты особенности его работы по этому направлению. Подан перечень знаний, умений и навыков, необходимых будущим учителям для организации работы с ученическим самоуправлением, та личностных качеств, которые обеспечивают результативность воспитательной деятельности.

Ключевые слова: *будущие учителя начальных классов, ученическое самоуправление, воспитательная работа.*

Summary

N.V.Kazakova

Preparation of the Future Primary School Teachers to Organization of Work with Pupils Self-Government

On the basis of theoretical analysis of scientific-pedagogical literature on the questions of primary school teacher preparation to educational work, the essence of the notion „preparation of the primary school teacher to organization of work with development of pupils' self-government” is determined; peculiarities of his work in this direction are revealed. The list of knowledge, skills and abilities which are essential for the future primary school teacher in his work organization with pupils' self-government is given, as well as personal qualities which secure effectiveness of educational activity.

Key words: *future primary school teachers, pupils' self-government, educational work.*

Дата надходження статті: „10” вересня 2012 р.

Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді

В даній статті порушується питання однієї з найважливіших проблем сучасної студентської молоді: формування їх морально-етичних цінностей та орієнтацій як важливих складових духовно-морального розвитку особистості.

Ключові слова: морально-етичні цінності, студентська молодь, потенціал особистості, моральна культура, моральні цінності, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У вирі кардинальних змін (політичних, соціальних, економічних) відбувається моральне зубожіння, зниження значущості моральних норм, ідей, принципів, зниження рівня моральної культури. Проблема морально-етичного виховання молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства є дуже актуальною і потребує подальшого вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз наукової літератури показує, що проблема професійного становлення особистості знаходить своє вирішення шляхом приділення уваги розвитку культури особистості, її духовного світу, який розглядається як багатство інтелектуального, морального й емоційного потенціалу особистості.

Багатогранні аспекти морально-етичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях філософів М.Бердяєва, Г.Сковороди, І.Франка, педагогів Х.Алчевської, Г.Ващенко, Я.Коменського, В.Сухомлинського, К.Ушинського, сучасних вчених Ю.Бабанського, І.Беха, Н.Волошиної, А.Капської, Є.Пасічника, М.Стельмаховича, Б.Степанишина.

Формулювання цілей статті... **Мета статті:** дослідити та проаналізувати, що являють собою моральні цінності в житті сучасного студента, та встановити взаємозв'язок із формуванням морально-етичних цінностей сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу... Кожна доба будь-якого історичного періоду викликає до життя ті чи інші соціальні ідеали, породжує нові форми громадянського життя, нові ідейні течії, які відбиваються у змісті діяльності школі, завданнях виховання зростаючої особистості. Школа та виховання мають функціонувати відповідно до потреб своєї країни, нації. Головною запорукою процвітання держави є морально-етичне виховання молоді, частина якої щороку поповнює лави службовців. Адже саме вони вносять свої корективи в закони, суспільне життя, етико-моральні засади. Щоб ці реформи не призводили до краху, морально-етичне виховання повинно супроводжувати молодь впродовж всього їхнього шкільного й студентського життя. Можна багато говорити про виховання молоді як абстрактної маси, але ті пафосні розмови ні до чого не призведуть.

Система навчання є стратегічно важливою сферою людської діяльності, проте вона не повинна зводитись виключно до передачі знань, а виконувати функції формування особистісних якостей студентів.

У моральній поведінці особистості виявляється і зовнішня, і внутрішня саморегуляція. Тому саме завдяки моральному вихованню перебудовується сама людська особистість відповідно до моральних цінностей, які віддзеркалюють суспільні відносини, правила та норми поведінки людей.

В.О.Сухомлинський вказував, звертаючись до кожного з нас: „Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують”. Майбутній спеціаліст – випускник педагогічного закладу, повинен володіти системою морально – етичних якостей необхідних для успішної професійної діяльності: гуманність, доброта, чесність, працелюбність, повага до батьків, людей взагалі, чуйність, милосердя, дисциплінованість, совісність, доброзичливість, національна гідність, скромність, справедливість, почуття колективізму, інтелігентність, почуття патріотизму, інтернаціоналізму, материнства, екологічна і правова культура.

На сучасному етапі розбудови української держави важливого значення набуває формування почуття патріотизму, національної самосвідомості студентської молоді як запоруки її активної участі в соціально-економічній діяльності. Тому навчально-виховний процес у ВНЗ необхідно вибудовувати таким чином, щоб пробудити у студентів національні почуття, виховати в них

повагу і любов до свого народу, формувати суспільно значущі особистісні риси громадянина України [1].

У формуванні патріотизму в студентській молоді важливу роль відіграють екскурсії історичними місцями рідного краю, ознайомлення з побутом, культурою населення різних регіонів, усього українського народу; безпосередня участь студентів у підготовці і проведенні національних, релігійних, календарно-обрядових свят України. Виховний ідеал української людини криється у пісенному фонді України, у звичаях українського народу, в його літературі, в мистецтві, у християнській вірі й історичному минулому. Відтворити минуле з його культурними скарбами і черпати зі скарбниць інших народів – те, що відповідає нашій духовності, дасть тверді основи для створення нашого власного виховного ідеалу. Результатом невизначеності молоді є те, що сучасна молодь залишається сам на сам зі своїми проблемами, не має соціальної підтримки й не може визначитись в різноманітних політичних, соціальних, економічних, морально-етичних напрямках.

Стрижнем усієї системи виховання в Україні повинна бути національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини як громадянина України, незалежно від її етнічної приналежності. Особливу відповідальність за виховання молодого покоління мають взяти на себе засоби масової інформації. На сьогоднішній день вони відіграють найбільшу роль в формуванні дитячої свідомості. Тому, на мою думку, вони мають нести позитивну інформацію, яка створювала б позитивний настрій, віру в світле майбутнє і впевненість в завтрашньому дні, а також популяризацію української мови, як єдиної державної. Без мови немає нації, без нації немає держави. Органи державної влади повинні розробити рекомендації щодо посилення патріотичної спрямованості програм радіомовлення та телебачення, матеріалів друкованих засобів масової інформації, активно протидіяти фактам, що фальсифікують історію України та її сьогодення, не допускати до ефіру матеріали, які паплюжать честь і гідність держави та її символів. Не допустити пропаганди культу насильства, жорстокості і бездуховності, поширення порнографії та інших матеріалів, що підривають суспільну мораль, підтримувати україномовні молодіжні друковані засоби масової інформації, теле- та радіопрограми, виробляти кіно- і відеофільми, виходячи із нашої багатовікової історії. Важливим чинником формування моральної самосвідомості є родинне виховання – це природна і постійно діюча ланка виховання, що обумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя. Основними завданнями родинного виховання є виховання фізично й морально здорової особистості, забезпечення необхідних екосоціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини (генотип), повноцінного психічного та духовного її становлення, формування навичок здорового способу життя; створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, взаєморозуміння, чуйності, доброзичливості, належних умов для розвитку почуттів; засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, здатності піклуватися про молодших і немічних; забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоvodu, прилучення дітей до народних традицій, рідної мови, виховання поваги до законів, прав і свобод людини, залучення дітей до світу знань, виховання поваги до науки, школи і вчителя, розвиток прагнення до освіти і творчого самовдосконалення; включення в спільну побутову та господарську діяльність, розвиток рис творчої працелюбної особистості, формування почуття власності та навичок господарювання; формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті, забезпечення умов для практичної творчої діяльності дітей.

В.О.Сухомлинський наголошував на дотриманні істини моралі: „Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром...”.

Здійснивши анкетування серед групи студентів педагогічного коледжу у кількості 30 студентів і проаналізувавши результати, приходимо до висновку: 83% опитаних вважають необхідним підтримувати українські традиції, звичаї, зважають на думку оточуючих та визнають, що особистісні риси викладача є необхідним прикладом для наслідування; 11% студентів не вважають необхідним для наслідування приклад викладача та не зважають на громадську думку; 6% не дали однозначної відповіді на запитання про важливість дотримання українських традицій. Але всі опитані цінують в людях такі моральні цінності як доброта, гуманність, людяність, щирість, чесність, повагу до інших, толерантність, справедливість.

Найефективнішим методом формування у студентів необхідних етичних якостей є особистий приклад викладача. Важливо також враховувати й те, що основи професійної етики формуються у професійній діяльності, у безпосередньому контакті з професією. Тому керівники виробничої

практики мають звертати увагу студентів на дотримання етичних норм, яких дотримуються в школах, та давати оцінку відхиленням від цих норм.

Висновки... Отже, ефективність морального виховання студентів визначають такі чинники: створення у вищому навчальному закладі психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського співжиття; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку студентів, особливостей їх майбутнього фаху; своєчасне виправлення неправильної поведінки; підтвердження декларованих педагогами моральних принципів їх моральною практикою, яка б відповідала найвищим критеріям моральності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горда М. Морально-етичне виховання майбутніх учителів національної школи в процесі вивчення творів історичної тематики літературного краєзнавства Буковини / М. Горда // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці : ЧДУ, 1998. – Вип. 36. – С. 166–171.
2. Етика : навч. посіб. / за ред. В. Лозовий. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
3. Ігнатенко П. Громадське виховання учнів в умовах українського державотворення : посібник для вчителів / Ігнатенко П., Косарева Н., Поплужний В. // Рідна школа. – 1996. – № 3. – С. 31–50.
4. Коваленко Є. І. Софія Русова – видатний педагог України / Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук // Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. / [за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук]. – К. : Либідь, 1997. Кн. 1. – 1997. – С. 7–43.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.Л.Катынская, И.И.Гриб

Нравственно-этические проблемы воспитания студенческой молодежи

В данной статье поднимается вопрос одной из важнейших проблем современной студенческой молодежи: формирование их морально-этических ценностей и ориентаций как важных составляющих духовно-нравственного развития личности.

Ключевые слова: морально-этические ценности, студенческая молодежь, потенциал личности, нравственная культура, нравственные ценности, профессиональная подготовка.

Summary

L.L.Katyn's'ka, I.I.Hryb

The Moral and Ethical Problems of Students' Education

The article brings up into consideration one of the most important problems of modern students: forming their moral and ethical values and orientations as main components of spiritual and moral development of the individual.

Key words: moral and ethical values, student youth, potential of the individual, moral culture, moral vocational training.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК 371.59-057.875 (045)

Л.Л.КАТИНСЬКА,

викладач;

О.В.ЦАЛЬ-ЦАЛЬКО,

студентка

(м.Володимир-Волинський Волинської області)

Студентські колективи та їх самоврядні структури як фактор формування особистості майбутніх професіоналів

В даній статті порушується питання однієї з найважливіших проблем сучасної студентської молоді: вплив студентських колективів та їх самоврядних структур на формування особистості майбутніх професіоналів.

Ключові слова: органи студентського самоврядування, самореалізація, студентський колектив.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Чи є студентське самоврядування важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз наукової літератури показує, що розвиток студентського самоврядування має ряд проблем, які перешкоджають ефективному

функціонуванню цього інституту в нашій державі. Дані проблеми потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті... Мета статті: дослідити та проаналізувати проблеми які, перешкоджають ефективному функціонуванню самоврядних структур, та безпосереднє ставлення студентської молоді до цих структур.

Виклад основного матеріалу... Становленню професійно-особистісної позиції студента і розвитку їх автономності сприяє організація у вузі студентського самоврядування. Автономність – це якість особистості, що поєднує в собі вміння набувати нові знання і творчо застосовувати їх у різних ситуаціях з прагненням до такої роботи. Під системою студентського самоврядування у вузі розуміється цілісний механізм, що дозволяє студентам брати участь в управлінні вузом і своєю життєдіяльністю в ньому через колегіальні взаємодіючі органи самоврядування – на всіх рівнях управління вузом, в тому числі самоврядування в гуртожитках, а також громадських студентських організаціях за інтересами.

Сьогодні значного поширення і розвитку в Україні набув такий тип організацій студентської молоді як органи студентського самоврядування в навчальних закладах різного рівня акредитації, які поступово перетворюються із підструктур вищих навчальних закладів на самостійні організації. Незважаючи на те, що студентське самоврядування в українському варіанті має досить недовгу історію, за час його становлення вже встигли окреслитися певні спільні тенденції і, що найсуттєвіше, спільні проблеми, які потребують детальнішого вивчення і аналізу, а основне – напрацювання механізмів вирішення цих проблем на різних рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи вищими навчальними закладами.

Метою організації системи студентського самоврядування є створення умов для розвитку особистості студента, як людини інтелектуальної, творчої, ініціативної, здатного до саморозвитку, який визнає гуманне ставлення до людини найвищою цінністю, володіє демократичним свідомістю, що відповідає сучасним соціально-економічним вимогам до висококваліфікованого фахівця.

Завдання студентського самоврядування полягає в тому, щоб допомогти студентам та аспірантам в їхній науковій, професійній та громадській роботі, посприяти в організації відпочинку тощо. А найважливіше завдання студентського самоврядування полягає в захисті інтересів студентів і та їх узгодженні з інтересами адміністрації вищих навчальних закладів і держави.

Аналізуючи розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України, фахівці в даній сфері назвали ряд проблем, які перешкоджають ефективному функціонуванню цього інституту в нашій державі. Першочерговою проблемою є проблема неналежного законодавчого регулювання інституту студентського самоврядування. Згідно з існуючим законодавством права участі студентського самоврядування в розв'язанні питань, що стосуються вищої освіти, нерідко є лише декларативними і дуже обмеженими.

Ще однією суттєвою проблемою, на нашу думку, є недостатнє фінансування органів студентського самоврядування для реалізації завдань та виконання власних функцій.

Порівнюючи стан розвитку студентського самоврядування в Україні та країнах Європейського Союзу, відзначаємо, що в цих країнах набагато вищий рівень усвідомлення суспільством, державними органами влади зокрема, ролі і значущості освіти. Надзвичайно глибоким є розуміння необхідності всіляко підтримувати і розвивати різноманітні форми студентської демократії. Саме тому європейське студентське самоврядування (і освіта взагалі) мають потужні економічні можливості, що забезпечують самостійність вирішення багатьох соціально-виховних освітянських завдань. Виникла потреба у формуванні такої особистості, яка б могла розв'язувати як щоденні, так і масштабні завдання, що забезпечують не просто виживання, а прогрес нації. Такою наукою управління для студентів є участь у студентському самоврядуванні. Стосовно значення студентського самоврядування як елемента навчально-виховного процесу виділяють наступні аспекти:

Студентське самоврядування виховує реальних лідерів українського суспільства, формує еліту нації.

Самоврядування дає змогу студенту, як і кожному громадянину, бути почутим. Участь в органах студентського самоврядування дає молодій людині відчуття того, що вона є громадянином Української держави, створює можливості реалізувати себе як обдаровану і талановиту особистість, стимулює активність молодого громадянина у суспільному житті загалом.

Студентське самоврядування сприяє налагодженню конструктивної співпраці між студентами та адміністрацією вищого навчального закладу. Можливість управляти деякими напрямками його функціонування активізує молодь, спонукає її до ознайомлення з усім, що відбувається навколо. Відстоюючи інтереси студентства, зокрема стосовно організації навчального процесу,

представники студентського самоврядування формують значно вищі вимоги до вищих навчальних закладів та їх працівників, вдосконалюючи не тільки процес викладання, а й обох його суб'єктів.

Участь у роботі студентського самоврядування дозволяє також набутти організаторських вмінь, привчає молодого громадянина Української держави відповідально виконувати свої обов'язки та покладені на нього завдання.

З метою покращання функціонування студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України пропонуємо Міністерству освіти і науки України вжити таких заходів:

- Створити можливості для аналізу процесів розвитку студентського самоврядування в Україні, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень з організації самоврядування у вищих навчальних закладах.

- Скоординувати роботу фахівців по вивченню та узагальненню історичного досвіду студентського самоврядування в країнах Європи. Звернути увагу на проблеми (в порівнянні з досвідом європейських країн), які гальмують удосконалення процесів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України.

- Підвищувати рівень зацікавленості студентів суспільним життям власного вищого навчального закладу за допомогою видання регулярних студентських видань, листівок, брошур, створення відповідних веб-сайтів тощо.

- Спонукаати адміністрацію вищих навчальних закладів України до створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату в колективах, атмосфери довіри студентів до викладачів і керівництва, належних матеріально-технічних умов для вільного самовиявлення студентів.

- Передбачити кадрову підтримку студентського самоврядування в особах проректора з виховної роботи, заступників декана з виховної роботи.

- Планувати проведення міжнародних науково-практичних конференцій з проблем студентського самоврядування за участю представників європейських вищих навчальних закладів.

Запропоновані заходи, на нашу думку, принесуть користь всім: викладачам та кафедрам, активістам студентського самоврядування, студентству і державі загалом.

У ході дослідження з метою визначення чи дійсно робота в органах студентського самоврядування сприяє формуванню особистості майбутнього професіонала, були опитані члени цих структур. Проаналізувавши результати анкетування можна зробити висновок: 85% опитаних вважає, що успіх – це самореалізація, бажають обіймати високі посади. Їхня робота в студентській раді частково покращує життя в ВНЗ та дозволяє проявити себе. 13% впевнені, що успіх – це кар'єра, для них є важливим матеріальне становище. Життя ВНЗ повністю залежить від їхньої діяльності. Лише 4% з опитаних вважають успіх – це високий заробіток, при цьому прагнуть мати цікаву роботу. Вони думають, що їхня діяльність частково сприяє покращенню життя в ВНЗ і допомагає самореалізуватися.

Висновки... Отже, студентське самоврядування є засобом реалізації студентською громадою своїх прав, обов'язків та ініціатив через прийняття рішень і їх впровадження за допомогою власних ресурсів у сфері, що визнається адміністрацією, та у співпраці з нею, а також гарантії брати участь через своїх представників у вирішенні питань, які стосуються студентства. Студентське самоврядування – це форма управління, за якої студенти на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, курсу, спеціальності, іншого структурного підрозділу ВНЗ мають право самостійно вирішувати питання внутрішнього управління. Головна мета діяльності органів студентського самоврядування полягає передусім у створенні умов самореалізації молодих людей в інтересах особистості, суспільства і держави, у захисті прав студентів. Студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації. Самоврядування сприяє:

- виробленню в студентів організаторських навичок, розвитку їхньої соціальної активності;
- вихованню у студентів вміння співпрацювати на принципах рівності, гласності, відкритості;
- формування у студентів таких якостей, як відповідальність за доручену справу, колектив, принциповість, уміння критикувати і належним чином сприймати критику, давати об'єктивну оцінку власним вчинкам і вчинкам людей, що оточують, самостійність, готовність залежно від конкретних умов знаходити правильні рішення, долати труднощі, ініціативність, уміння вносити в будь-яку справу свої зусилля, думки, пропозиції, створення умов самореалізації особистості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Закон України „Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20.

3. Закон України „Про освіту” // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 21.
4. Студентське самоврядування як невід’ємна складова демократизації вищої школи. – К. : Знання, 2005. – 55 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – С. 354–360.

Анотація

Л.Л.Катынская, Е.В.Цаль-Цалько

Студенческие коллективы и их самоуправляющиеся структуры как фактор формирования личности будущих профессионалов

В данной статье поднимается вопрос одной из важнейших проблем современной студенческой молодежи: влияние студенческих коллективов и их самоуправляющихся структур на формирование личности будущих профессионалов.

Ключевые слова: органы студенческого самоуправления, самореализация, студенческий коллектив.

Summary

L.L.Katyns'ka, O.V.Tsal'-Tsal'ko

Student Collectives and their Self-Governing Structures as a factor in Shaping of Future Professionals' Personality

This article raises the question of one of the greatest problems of modern students: the influence of student collectives and the self-governing bodies onto the shaping of personality of future professionals.

Key words: bodies of student government, self-fulfilment, student collective.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК 371.132

Л.В.КАТРЕВИЧ,
здобувач
(м.Хмельницький)

Роль професійної діяльності учителів гуманітарного профілю в умовах сучасних глобалізаційних процесів

У статті обґрунтовується роль учителя гуманітарного профілю в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Окреслено вимоги до професіонала ХХІ століття, ключові відношення, оволодіння якими є визначальним критерієм якості освіти та значення діяльності учителя-гуманітарія для виховання і підготовки сучасної молоді до опанування цими ключовими відношеннями. Зазначена роль учителя гуманітарного профілю у збереженні національної спадщини народу, вихованні в особистості ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: учитель гуманітарного профілю, сучасні глобалізаційні процеси, інтеграційні процеси, компетенція, міжкультурні компетенції, ціннісні орієнтації, національна спадщина.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Становлення глобальної господарської системи, що руйнує кордони національних господарств, пов'язаних з міцними торговельними, фінансовими, політичними, соціальними і культурними відносинами, – найбільш значущий процес, який визначив обличчя світу на межі ХХ-ХХІ століть. Безсумнівим є те, що світ стає цілісним у фінансово-економічному, інформаційному та технологічному аспектах. Глобальні інтеграційні процеси охоплюють і культурно-духовну сферу, зокрема освіту. Усе це істотно впливає на зміст і темпи формування нових типів відносин у сучасному суспільстві і фахівців нового покоління. Зростає мобільність світової спільноти. Велика кількість людей мігрує, працює за кордоном, подорожує для роботи і дозвілля. Від людини ХХІ століття потрібна здатність адаптуватися до жорстких умов життя, змін структури і змісту професій, культурного середовища. Все частіше виникають потреби у знаннях особливостей різних культур, історії та законів держав, володіння іноземними мовами.

Особливої гостроти набуває питання ролі та значення діяльності учителів гуманітарного профілю для виховання в сучасній молоді готовності до реального життя та влиття у світовий соціум і всі його процеси.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що питання важливості якісної професійної підготовки учителів-гуманітаріїв та їх важливий внесок у виховання сучасної молоді є досить актуальним. Проблемами підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів та учителів гуманітарних дисциплін зокрема займаються сучасні науковці-дослідники Ф.Аліпханова,

Л.Базиль, І.Задорожна, О.Зимовець, А.Зубрик, Л.Пухова, О.Семенов, М.Сова, Л.Хомич, І.Цар, І.Щербак, В.Янковський та інші.

Дослідниця Л.Хомич наголошує на важливості якісної підготовки учителів, підкріплюючи цю думку наступним: „Поверхове знання традицій і звичаїв народів може призвести до конфліктів не тільки побутового характеру, а й міжнаціонального. Нерозуміння етики та культури одного народу іншими і, навпаки, несподіваний збій у трактуванні моральних ідеалів між народами, навіть якщо вони не мають спільних кордонів і безпосередніх контактів, також можуть спричинити непорозуміння” [7, с.143].

І.Цар слушно зазначає, що учитель гуманітарного профілю є носієм гуманності та високих ідеалів у суспільстві, на відміну від учителів інших наук, має більш розвинену творчу уяву, краще оперують образним мисленням [8, с.175].

Проте роль учителя-гуманітарія в сучасних глобальних інтеграційних процесах, значення його діяльності для виховання молоді є недостатньо дослідженими та невизначеними.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у конкретизації значення педагогічної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу... Сьогодні вже немає сумніву, що перед людством об'єктивною стала глобальна проблематика, порядок денний ХХІ століття – невідкладні проблеми глобальної організації світоустрою. Глобальні зміни, разом з іншими об'єктивними факторами, сприяють пошуку ефективних шляхів зменшення несприятливих наслідків, надійних методів прогнозування можливих змін з метою виживання і подальшого процвітання держав. Процеси глобальної інтеграції спрямовані на усунення перешкод на шляхах руху товарів, послуг, капіталів і людей через велику кількість країн. В той час, коли ці перешкоди зникають, культурні та мовні бар'єри стають невіршеними ключовими проблемами.

Завданням сучасного суспільства в умовах глобалізації є перетворення його потреб у корисні можливості для людини і нації. Освіта відіграє важливу роль у майбутньому матеріальному благополуччі людини. Актуальними є рекомендації Ради Європи по визначенню п'яти груп ключових відношень, оволодіння якими є визначальним критерієм якості освіти:

1. Політичні й соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти, брати участь у функціонуванні й розвитку демократичних інститутів.
2. Компетенції, що стосуються відношень у суспільстві, тобто міжкультурні компетенції.
3. Компетенції, що визначають володіння усним і письмовим спілкуванням.
4. Компетенції, пов'язані з адекватним сприйманням та застосуванням сучасної інформації.
5. Компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися як основу безперервної підготовки в професійному плані, а також в особистому й громадському житті [3, с.249].

Знання й інтелект стали новою формулою власності для створення і нагромадження багатства. Питання знання та користування інформацією набувають все більшого загострення в планах економічного, соціального, політичного та культурного розвитку. Нові інформаційно-комунікаційні технології розширюють можливості доступу до матеріалів на всіх мовах. Це акцентує увагу на перевазі тих, хто володіє іноземними мовами, та на недоліках того, хто функціонально обмежений тільки однією мовою. Мовні та культурні компетенції стають одними з ключових чинників влиття в світовий соціум.

Не виникає сумніву, що вчителі гуманітарного профілю відіграють важливу роль в сучасних глобалізаційних процесах, євроінтеграції, формуванні європейського простору вищої освіти. Діяльність цих фахівців є багатофункціональною і сприяє розвитку різних галузей життя суспільства, насамперед освіти, науки, виробництва, духовного життя. Учителі гуманітарних дисциплін мають стратегічну роль у підготовці глобальної освітньої системи до вирішення проблем, які стають нагальними в ході сучасних світових процесів. Це, насамперед, володіння іноземними мовами та знання й розуміння історії, законів, естетико-культурних аспектів різних народів, відтак забезпечення суспільства міжкультурними компетенціями, а також володіння усним та письмовим спілкуванням на високому рівні.

Із розвитком сучасного суспільства виникають все нові вимоги до вчителів гуманітарних дисциплін, які стосуються як змісту, так і методів та засобів навчання. Постає питання про те, що раніше ефективні методи є недовідними у процесі навчання сучасного молодого покоління. Сьогодні у класних кімнатах потрібні комплексні, інтеграційні та динамічні методики викладання та навчання, які допомагають учневі розвивати уміння та навички якісного та раціонального застосування цих знань мов, історії, законів, релігії, культури у повсякденному житті. Такі методи повинні допомагати учневі розвивати його комунікативні, соціальні, культурні компетенції. Тому, головною метою діяльності учителя гуманітарного профілю є забезпечити своїх учнів знаннями та розвинути у них навички в галузі мов і культур, навчити їх розуміти навколишній світ, усувати

мовні та культурні бар'єри у спілкуванні та інших видах діяльності, прагнення до саморозвитку, самоаналізу та самовдосконалення, розвивати вміння передбачати події та визначати спосіб їх вирішення, здатності до міжетнічного й міжкультурного діалогу, запобігати упередженому ставленню до інших народів, небажання пізнавати інші культури, а також виплекати у них вміння та спроможність відігравати активну роль на багатьох рівнях різних сфер життя у світі, тобто підготувати конкурентноспроможного спеціаліста вищої кваліфікації, який є політично та соціально компетентний та здатен постійного зростання в професійному плані.

Будівництво світової єдності на політичному рівні багато в чому залежить від збереження і поваги до унікальності народу. В цьому контексті, мова та культура певного народу стають маркером ідентичності його і країни, до якої він належить. Європейський Союз визнає це через широкий спектр законодавчих актів, спрямованих на захист мовно-культурного розмаїття, особливо у відношенні до тих мов та культур, які є мало відомими та мало вивченими. Держави-учасниці зокрема, вживають все більше заходів в цьому напрямку, особливо стосовно регіональних та місцевих мов і мов тих людей, хто не є європейцями. 19-20 вересня 2003 року у Берліні відбулась Конференція міністрів, які відповідають за вищу освіту, в результаті чого було прийнято комюніке „Створення загальноєвропейського простору вищої освіти”. Цей документ, серед інших, містить такі положення: „Загальноєвропейський простір вищої освіти... матиме велику користь від спільної діяльності з європейським дослідницьким простором, зміцнюючи у такий спосіб фундамент для Європи знань. Метою ... є збереження європейського культурного багатства та мовної різноманітності, що ґрунтуються на культурній спадщині різних традицій і стимулюванні інноваційного потенціалу та соціального й економічного розвитку...” [4, с.70]. Подальшому визнанню культури як вагомого чинника безпеки нації сприяли програмні матеріали Всесвітньої конференції у Мехіко, де, зокрема, проголошено культурну автономію невід'ємною складовою національного суверенітету, а повага, збереження і розвиток національної культурної самобутності було визначено як питання першочергової ваги, оскільки воно відображає спільне прагнення країн, що розвиваються [5, с.33]. Відтак актуальним завданням культурної політики на національному та міждержавному рівнях стає спрямування впливу процесів глобалізації на збільшення можливостей розвитку національних культур, що і зумовило зростання уваги до питань культурного розвитку людства. Найважливішим компонентом духовного та культурного життя виступає система освіти, яка пов'язана з реалізацією процесу поширення знань. Процеси пропаганди серед молоді любові та поваги до національної мови, культури, історії, традицій напряду пов'язані із діяльністю учителів гуманітарного профілю. У цьому вимірі роль учителя-гуманітарія полягає у задоволенні освітніх і культурних потреб національних меншин; формування у молодих громадян всіх національностей повноцінних уявлень про етнічне та мовно-культурне різноманіття сучасного суспільства, переконаності в цінності культурного різноманіття; виховання у представників усіх національностей взаємного розуміння, поваги й толерантності, подолання комплексів культурної меншовартості, другорядності власних культур стосовно культур домінуючих в економічній та політичній сферах держав; виховання лояльних, патріотичних громадян своєї батьківщини.

Зростає роль учителя гуманітарного профілю у зв'язку з поступовою втратою духовно-моральних пріоритетів і цінностей у суспільстві. У сучасному науковому дискурсі гуманітарні аспекти визначаються як проблема збереження людської особистості за руйнації традиційних культурних норм і цінностей (М.Лермонтова) і водночас важливою умовою творчості народу (Ю.Громико). Саме ціннісна система є соціокультурною основою сфери безпеки суспільства, що виконує стабілізуючу, інтегруючу і консолідуючу функції (В.Горлинський). На думку Л.Хомич бездуховність сучасної епохи є причиною усіх криз (політичної, економічної, екологічної тощо). Її подолання пов'язане з усвідомленням кожною людиною моральних, духовних та естетичних цінностей [7, с.142]. Учитель-гуманітарій виховує загальнолюдські ідеали в особистості через надання знань про людську спільноту, її історію, народи, діяльність ООН та інших міжнародних організацій, що спрямована на збереження миру.

Висновки... Отже, учителі гуманітарного профілю відіграють важливу роль виховання в сучасній молоді готовності до реального життя та влиття у світовий соціум і всі його процеси. Це твердження підкріплюється переліком ключових компетенцій, які вчитель-гуманітарій покликаний виховати в молодому поколінні. Серед них політичні, соціальні, комунікативні компетенції, вміння сприймати і застосовувати сучасну інформацію, готовність до безперервного навчання, професійного та особистісного розвитку, активної громадянської позиції. Ціннісні орієнтації, які виховує в молодій особистості учитель гуманітарного профілю, стають вирішальними під час спілкування та взаємодії людей різних вікових, етнічних, національних груп. Невід'ємним внеском учителя гуманітарного профілю на державному рівні є пропаганда любові та поваги, прагнення до збереження національної мови, культури, традицій. Учителі

гуманітарних дисциплін відіграють важливу роль у підготовці глобальної освітньої системи до вирішення проблем, які стають нагальними в ході сучасних світових процесів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базиль Л. Сучасний професійний профіль учителя рідної мови і літератури у зарубіжному досвіді / Л. Базиль // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – № 1. – С. 136–145.
2. Гривнак Б. Л. Особливості євроінтеграції системи вищої освіти України / Б. Л. Гривнак // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. – 2011. – Т. 1. – С. 158–165.
3. Малицька О. В. Формування загальнозначущих компетенцій випускників ВНЗ у контексті Болонської декларації / О. В. Малицька // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2006. – Вип. 12. – С. 249–257.
4. Рябоконт О. В. Інтеграція України у Європейський освітній простір: загальнопедагогічний та лінгводидактичний аспекти / О. В. Рябоконт, В. А. Сапогов // Наукові записки. – 2006. – Вип. 18. – С. 70–73.
5. Сідак В. Мораль і безпека особи, нації, держави. Історико-філософські нариси / В. Сідак, І. Валько. – К., 2001. – 221 с.
6. Слоновьська О. Б. Компаративний аспект полікультурної освіти вчителів гуманітарного профілю Канади та України / О. Б. Слоновьська // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Вип. 60. – С. 129–133.
7. Хомич Л. Наскрізні цінності у змісті навчання і виховання майбутніх педагогів / Л. Хомич // Професійна освіта: педагогіка і психологія. – 2010. – С. 139–145.
8. Цар І. О. Сучасний стан професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю / І. О. Цар // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 136. – С. 172–176.

Анотація

Л.В.Катревич

Роль профессиональной деятельности учителей гуманитарного профиля в условиях современных глобализационных процессов

В статье обосновывается роль учителя гуманитарного профиля в условиях современных глобализационных процессах. Определены требования к профессионалу XXI века, ключевые отношения, овладение которыми является определяющим критерием качества образования и значение деятельности учителя-гуманитария для воспитания и подготовки современной молодежи к освоению этими ключевыми отношениями. Указана роль учителя гуманитарного профиля в сохранении национального наследия народа, воспитании в личности ценностных ориентаций.

Ключевые слова: *учитель гуманитарного профиля, современные глобализационные процессы, интеграционные процессы, компетенция, межкультурные компетенции, ценностные ориентации, национальное наследие.*

Summary

L.V.Katrevych

Role of Professional Activity of Teachers of Humanitarian Profile under the Conditions of Modern Globalizational Processes

The role of a teacher of humanitarian profile in modern globalization processes is revealed in the article. The main qualities of XXI century specialists are determined. The article describes crucial aspects which define quality of education and significance of a teacher of humanitarian profile activity for educating and training modern youth to develop these crucial aspects. Importance of a teacher of humanitarian profile for national heritage preservation and value orientation upbringing of a person is pointed.

Key words: *teacher of humanitarian profile, modern globalization processes, integration processes, competence, intercultural competence, value orientation, national heritage.*

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

Соціокультурна адаптація студентської молоді в інтегрованому освітньому середовищі

Важливе місце в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця займає його соціокультурна адаптація у вищому навчальному закладі. Формування внутрішнього, духовного світу студентів – центральна ланка в рішенні сучасних проблем становлення фахівця нового типу. Разом з оволодінням теоретичними і практичними знаннями в інтегрованому освітньому середовищі, студент набуває в процесі навчання у внз досвіду внутрішньогрупового спілкування, взаємодії з різними соціальними інститутами, навички організації і управління в колективі, формує професійну культуру і культуру міжособових стосунків, розширює свій духовний, емоційно-чуттєвий і моральний потенціал. Отже, виховна діяльність, яка здійснюється через інститут кураторства і студентське самоврядування є одним з пріоритетних напрямів в роботі внз і держави в цілому, а подальше примноження і широке використання духовних багатств суспільства є ключовим для естетичного виховання студентської молоді, її культурного розвитку.

Ключові слова: соціокультурна адаптація, духовний потенціал, духовна культура особистості, творча діяльність, духовна реабілітація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних тенденціях розвитку українського суспільства спостерігається наявна культурна, моральна і духовна деградація, що призводить до саморуйнування людини і соціальних зв'язків усередині суспільства. Тому зараз особливо гостро стоїть проблема збереження його культурних і духовних цінностей, неоцінимої культурно-історичної спадщини, що формується віками. Іноді учителі і викладачі не можуть, через обмеження рамками учбового процесу, або навіть не намагаються, через суб'єктивні причини, донести своїм слухачам істинні культурні і моральні цінності. Підрастаюче покоління, у свою чергу, навіть сприймаючи інформацію, не розуміє, що дають ці знання, маючи які людина сама починає становитися культурною, розвиваючи в собі такі чудові і корисні якості як цивілізованість, вченість, інтелігентність і відповідальність, потребу шанувати Вищий початок, любов до Природи і Батьківщини, преклоніння перед Красою світу, витонченість художнього смаку, шанування Знання, творчу працю, творчу активність. Ймовірно, що жодна людина не може вважати себе культурною без виховання в собі цих якостей, які відкриють перед нею дещо іншу невідчутну, але прекрасну сторону цього світу, а саме його духовну сторону.

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасних наукових дослідженнях у соціально-педагогічному аспекті сутність, зміст понять „середовище” розглядають К.Ясперс, В.Ясвін, С.Сергеев; педагогічне середовище як сферу творчого педагогічного спілкування (О.Анохін), педагогічного впливу (Н.Посталюк і ін.); „освітньо-виховне середовище” (Є.Бондаревська, Л.Буева, Б.Бім-Бад, А.Лукіна, В.Веснін, Ю.Мануйлов, І.Якіманська); „освітнє середовище”, як носій найважливіших комплексних чинників, що визначають суть процесу формування особистості, розглядаються в роботах В.Бочарової, Л.Буєвої, В.Гурова, І.Кона, А.Мудрика, А.Петровського, Я.Рубіної, О.Коберника, В.Караковського, І.Кулешової, Л.Новікова, В.Семенова.

Сутність понять „навчально-терапевтичне середовище” (Г.Любимова), творче освітньо-виховне середовище як компонент виховної системи, що забезпечує успішність розвитку і саморозвитку особистості дитини шляхом різноманітної діяльності, створення співтовариств, сприятливої атмосфери, самоврядування (К.Приходченко).

Зміцнення духовних зв'язків з навколишнім середовищем, як природним, так і соціальним, формування стійкого інтересу до історичного минулого свого народу і народів своєї країни, формування фундаментальних потреб розглядали П.Симонов, Я.Єршов, О.В'яземський, А.Кузин. Ціннісний-смісловий підхід у формуванні духовності розглядають Г.Аванесова, А.Арсеньєв, Б.Братусь, Л.Буева, З.Лекторський, Б.Лихачов, В.Слободчиков, С.Соловейчик, С.Рубинштейн, В.Шердаков, Н.Щуркова), роблячи акцент на включеності людини в світ культури, етичному самовдосконаленні. Культурно-діяльнісний підхід, який полягає в розумінні духовності як формі самоорганізації і управління людиною самою собою і відображає творчу спрямованість діяльності особи в соціумі розглядають Г.Шевченко, М.Роганова, В.Мурашов, И.Силуянова.

Формулювання цілей статті... Центральним питанням нашої статті є розгляд проблеми соціокультурної адаптації студентської молоді, акцентується увага на основних напрямках духовного розвитку особистості студентів.

Виклад основного матеріалу... Величезна робота в Донбаському інституті техніки і менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая спрямована на формування духовності студентської молоді і їх соціокультурної адаптації в умовах інтегрованого навчання. Якщо підготовка за фахом, отримання професійних знань є базисом в здобутті вищої освіти, матеріальною складовою майбутнього фахівця, то без духовної надбудови перспектива його розвитку взагалі втрачає сенс. Тому проблеми духовного відродження суспільства, милосердя, виховання духовної культури молоді являються складовою навчально-виховної політики ДІТМ МНТУ і одним з пріоритетних напрямів його діяльності, що послужило основою для розробки і практичного застосування інноваційних і соціально значущих програм і проєктів у формуванні внутрішнього світу особи студента.

Соціокультурна адаптація студентів припускає складну попередню організаційну роботу по різноманітних напрямках і включає: організаційно-методичну роботу з педагогічним составом, організацію діяльності інституту кураторства, організацію волонтерського руху, психологічну підтримку студентів, організацію студентського самоврядування, роботу творчих студій, культурно-досугову діяльність, формування сучасних студентських традицій.

Пакет нормативних документів, розроблених і затверджених в установленому порядку сприяє цілеспрямованому і планомірному здійсненню виховної роботи ВНЗ. Предписуючі, підтверджувальні документи, документи законодавчого характеру, розпорядлива документація і методичні матеріали є складовими методичної збірки „В допомогу куратору”.

Ключовим моментом адаптації студентів нашого навчального закладу є діяльність творчих студій, яка організована по наступних напрямках.

Метою роботи „Флора-студія” є еколого-естетичний розвиток і формування ціннісного відношення до природи. Студенти з особливими освітніми потребами нарівні із студентами в інтегрованому навчально-виховному середовищі знайомляться з основами роботи дизайн-студії, вчать створювати „острівці радості і еко-систем”, діяльність студії щільно переплітається з роботою студії екологічного дизайну.

Основна мета роботи Фото-студії „Портфоліо” – фототерапія. Освоєння спеціальних комп'ютерних програм сприяє створенню нових образів, які, у свою чергу, вчиняють коригуючий вплив на психіку студентів, з установками на позитивне мислення, самореалізацію і творчу активність. Комплексні заняття у фото-студії дозволяють розкрити тонкі душевні переживання студентів, глибше зануритися в глибини власної свідомості.

Веб-студія „ИНВА-LAND” – сайт соціальної мережі для інвалідів всього світу, створений студентами ДІТМа з метою проінформувати соціум про проблеми людей з обмеженими можливостями, вакансіях для працевлаштування, створити умови для спілкування, дружби, рішення специфічних проблем, можливості оздоровлення, надання юридичної допомоги та ін.

Студія „ДІТМ Спортивний” сприяє зміцненню фізичного здоров'я завдяки масовим інтегрованим спортивним заходам з легкої атлетики, тенісу, більярду, футболу, баскетболу, шахам і іншим видам спорту. Формує позитивне відношення до здорового способу життя.

Студія „ДІТМ Туристичний”. Вивчення культурно-історичної спадщини сприяє найкращому сприйняттю національної культури, традицій, пам'яток архітектури, багаті спадщини нашої країни, розвитку внутрішнього світу студентів через зіткнення з прекрасним, розвиток самосвідомості і формування чіткої життєвої і цивільної позиції.

Студія „Волонтер-CLUB”. Здійснює супровід студентів з інвалідністю під час проведення акцій, культурних заходів, актів милосердя і добродійності, здійснюється підтримка людей літнього віку, ветеранів, дітей-інвалідів. Добродійні акції, які проводяться у рамках роботи студії, плідні і дають свій внесок у духовний розвиток студентів (Акції „Подаруємо казку дітям” (до дня Святого Миколая), „Подаруй дитині життя” (збір засобів на операції онкохворим дітям), акції до дня інвалідів, до дня літніх людей, проведення щотижневого Liberty Day (численні разові акції, що розвивають креативне неупереджене мислення студентів).

Студія „Витоки”. Одним з напрямів у виховній роботі стало вивчення культурно-історичної спадщини рідного міста і краю у рамках відвідування історичного і художнього музеїв міста, творчих зустрічей, проведення уроків національного виховання, ознайомлення з народними і культурними традиціями, створення за допомогою інформаційних технологій бази даних про історичні пам'ятники нашого регіону. Сама атмосфера музею, експозиції, фотовиставки сприяють формуванню у студентської молоді національних і духовних цінностей, виховують у них моральні почуття, розвивають естетичний смак і громадянську відповідальність. Лекції про православну культуру примушують замислитися студентів про сенс життя, про вічні цінності: про любов, про бога, про щастя, проаналізувати власний стан душі.

Основна мета роботи „Лингво Арт-студія” – розвиток творчих і комунікативних здібностей, підвищення культурного рівня, формування мотивації до вивчення іноземних мов з використанням елементів музикотерапії, драма-терапії, бібліотерапії, логотерапії.

Студія „Патріот” сприяє формуванню високої цивільної свідомості, активної громадянської позиції, готовності до виконання конституційних обов'язків. Реалізується через організацію тематичних вечорів, творчих конкурсів, студентського самоврядування, зустріч з ветеранами, пошукові експедиції, сприяє організації роботи студентського наукового суспільства.

Імідж-студія „Student-Models”. Метою роботи студії є створення усебічного образу успішної людини, підвищення самооцінки, поліпшення емоційного стану через створення індивідуального іміджу в зачісці, макіяжі, стилі одягу і поведінці. Сприяє вивченню історії одягу і сучасних модних тенденцій, розкриває красу повсякденного життя через розуміння значущості індивідуального іміджу в житті кожної людини.

Редакційна колегія „Student-Time” розвиває організаторські здібності наших студентів, відкриває в них завдатки журналіста, сприяє формуванню особових якостей, завдатків лідера, розкриває творчий потенціал студентів.

Мета роботи „Юридичної клініки” – надання різнобічної правової допомоги в питаннях соціального захисту (у тому числі соціально незахищених громадян), формування основ юридичної грамотності населення, придбання санаторних путівок, придбання пільгової медичної техніки, комп'ютерів, призначення пенсій, робота з фондом соціального захисту та ін.

Основним напрямком в соціокультурній адаптації студентів ДІТМа є робота студії духовної реабілітації „Храм моєї душі”. Історія розвитку суспільства показує, що як без Віри, так і без ідеалів суспільство швидко деморалізується. І не думати про це не можна, особливо людям, які займаються вихованням підростаючого покоління. Тому всякий рух у напрямку до Віри, до Духовності є також рухом, спрямованим на виховання високо морального суспільства, здатного витримати нестабільність у нашому світі. У студії займаються вихованням духовно-моральних, загальнолюдських цінностей через організацію бесід зі священнослужителями різних конфесій, тематичні філософські лекції, участь в роботі православних молодіжних таборів, робота православного театру, молитво-терапію, притче-терапію. Стало традицією посвячення в студенти наших першокурсників і вручення дипломів випускникам проводити у Святині Донбасу – Святогірській Свято-Успенській Лаврі. І це не випадково, адже зміцнення духовного здоров'я – справа майбутнього. Це потрібно ще осмислити і усвідомити кожній людині і суспільству в цілому. І шлях духовного оздоровлення один – це сходження по східцях духовності до її Вершини. Духовний наставник проводить Урок Духовності: подячний молебень на початок навчального року, дає повчання на отримання знань. Відвідування студентів Святогірської Свято-Успенської Лаври, присутність на святковій літургії – один з епізодів безперервного процесу духовно-морального виховання в ДІТМ МНТУ.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку... Таким чином, в результаті комплексного, цілісного, систематичного підходу до виховної роботи і сприяння соціокультурної адаптації студентів в умовах інтегрованого навчання ми вийшли на абсолютно новий, якісний рівень духовного розвитку, душевного здоров'я за усіма показниками творчої і інтелектуальної діяльності, що сприяло якнайповнішій інтеграції (інклюдії) студентів в сучасному суспільстві.

Студенти і випускники ДІТМа – це найцінніший інтелектуальний капітал нашого суспільства, майбутнє Донбасу і України. Ми переконані, освічена і вихована людина зможе змінити наше українське суспільство в творчому напрямі, який дозволяє людству протистояти екологічним катаклізмам і духовній деградації. Освіта – рушійна сила майбутнього, це те, що дозволяє вже зараз управляти змінами складного і непередбачуваного світу і суспільства в цілому.

Але, на жаль, саме суспільство не завжди готове зрозуміти існуючі проблеми. У зв'язку з цим занурення у соціокультурне середовище і використання комплексного впливу на студентську молодь стане важливим кроком в створенні сприятливого суспільного клімату, сприяючого соціальній інтеграції майбутніх фахівців. Необхідне подальше вдосконалення не тільки форм проведення соціокультурних заходів і розширення категорій учасників, але і перехід від разових заходів до створення загальнонаціональної концепції соціокультурної адаптації студентської молоді. Розробка такої концепції сприятиме впровадженню нових соціально-культурних програм, пошукам системних зв'язків і визначенням єдиного підходу до змісту, процесу і підвищенню якості проведення соціокультурних заходів у різних освітніх установах. В зв'язку з цим важливим є постійна взаємодія організацій різних форм власності в реалізації соціокультурних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артюхина А. И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен (на материале проектирования образовательной среды медицинского университета) : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Александра Ивановна Артюхина. – Волгоград, 2007. – 377 с.

2. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов. – [2-е изд., перераб.]. – Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2002. – 157 с.
3. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу / К. І. Приходченко. – Харків : Основа ; Тріада, 2007. – 152 с.
4. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.
5. Роганова М. В. Виховний соціокультурний простір університету як педагогічна проблема / М. В. Роганова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія „Педагогічні науки” : [зб. наук. праць]. – К. : КиМУ, 2006. – Вип. 8. – С. 282–294.

Аннотация

М.М.Кирьян

Социокультурная адаптация студенческой молодежи в интегрированной образовательной среде

Рассматривается проблема социокультурной адаптации студентов в интегрированной образовательной среде

Ключевые слова: *социокультурная адаптация, духовный потенциал, духовная культура личности, творческая деятельность, духовная реабилитация.*

Summary

M.M.Kir'yan

Socio-Cultural Adaptation of Student Youth in the Integrated Educational Environment

The problem of socio-cultural adaptation of students in the integrated educational environment is examined.

Keywords: *socio-cultural adaptation, moral potential, moral culture of personality, creative activity, moral rehabilitation.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 37.337.35

Л.А.КОРНИЦЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Виховний потенціал етнодизайну у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю

У статті розглядаються шляхи удосконалення системи професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю та виховання студентської молоді на засадах національної культури і дизайну в процесі навчальної діяльності.

Ключові слова: *професійна підготовка, студент, виховання, мистецтво, дизайн, народне мистецтво, етнодизайн, культура, інженери-педагоги швейного профілю.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Професійна підготовка майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю в умовах глобалізаційних процесів і становлення державності, пошуку власного іміджу серед інших держав світу набуває особливого соціокультурного значення. Модна індустрія – це потужна економічна сила, що засобами одягу може формувати смаки та ідеали, особливо молоді. Кожна культура репрезентує себе через національний костюм. В умовах сьогодення, задля збереження культурної ідентифікації, у процесі професійної освіти, через виховання у молоді культури одягу, художньо-естетичної культури, естетичних смаків формується модний імідж держави.

Аналіз досліджень і публікацій... Деякі аспекти цієї проблематики, а саме виховання молоді засобами національної культури і дизайну, присутні в теоретичних дослідженнях Є.Антоновича, О.Генісаредського, Є.Гребенюка, В.Даниленка, Є.Лазарева, М.Криволапова, О.Максименко, Л.Оршанського, О.Отич, В.Прусака, В.Радкевич, В.Сидоринка, О.Щербак та інших.

Формулювання цілей статті... Мета статті – показати можливі шляхи нового підходу до професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю на засадах етнодизайну, що базується на поєднанні технічного (інженерного) і гуманітарного (народного мистецтва) аспектів. Питання підготовки таких фахівців потребує обґрунтованого висвітлення, розроблення організаційного і науково-методичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу... Кожний етап розвитку людини, кожний її крок у світі додає їй різних за змістом знань. Суспільність – основоположна риса людського буття. Лише у суспільстві відбувається становлення людської сутності, набуваються і шліфуються знання, виявляються внутрішні сили, здатні у своєму розвитку відтворювати усе багатоманіття дійсності, а кожний спрямований на це діяльнісний акт – як самоствердження. З діяльністю здійснюється входження людини у певний культурний простір, що й зумовлює формування її духовної суті.

Одним з етапів безперервного входження у суспільне буття (від вузько сімейного, дошкільного, шкільного тощо) і набуття суспільно корисних знань, є студентство.

Студентство – це особлива фаза, стадія соціалізації (студентські роки), через яку проходить значна частина молоді. Студенти – це загальна назва осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.

Для довідки, „студент” – (лат. *studens*, родовий відмінок – *studentis* – „ретельно працюючий”, „такий, що займається”), ученя вищого, у деяких країнах і середнього навчального закладу. У Стародавньому Римі, а також й у середні віки, студентами називали будь-яких осіб, зайнятих процесом пізнання. З організацією у XII ст. університетів, термін „студент” став уживатися для означення тих, хто навчається, [2], здобуває певні знання, щоб згодом реалізувати їх у суспільній діяльності.

Людством накопичено чимало знань, багато з яких з розвитком промисловості й глобалізаційних процесів, пішло у небуття. З шаленою стрімкістю виникають нові види знань, що так само стрімко застарівають й з'являються усе нові й нові. Завдяки цим процесам лише за одне, XX століття, світ змінився. У XXI столітті інформаційний простір стає ще потужнішим, стає кардинально іншим. Зрозуміло, що іншою має стати й підготовка молоді до життя. Очевидно, мають змінитися роль освіти і виховання.

Слід згадати, що у цьому інформаційному потоці глобалізаційних знань, що були направлені на технократизацію навколишнього світу та ейфорії від підкорення і перетворення природи людиною, дещо забулося про власні культурні корені, про одвічні філософські роздуми людини, хто ми є на цій землі? Чи є її дітьми, чи варварами? Вочевидь, де глобалізаційні процеси розгортаються всупереч гуманітарним і національним пріоритетам, виникають суспільні катаклізми і збурення [6].

Незважаючи на всі „перемоги”, у XXI століття людство увійшло з усвідомленням втрати чогось справжнього, непересічного. Глобалізація кінця XX – початку XXI століття дає зрозуміти яким тісним і яким безмежним є світ на нашій планеті. Вона визначає дух взаємодії і взаємозалежності народів і культур й, водночас, виявляє дух внутрішньої самостійності, заснованої на усвідомленні самодостатності, дух непокори зовнішнім впливам, наві'язуванням чужерідних цінностей – антиглобалізації.

Кожен народ, задля свого соціального існування, протягом сторіч виробив ті правила і закони співіснування, які визначали його культурний ареал, визначають його ідентифікацію серед інших спільнот світу й сьогодні.

Українська нація у своєму досвіді, що ґрунтується на споконвічних принципах моралі та естетики, не вичерпала свої духовні можливості, у силу різних обставин, „не розгорнула їх у повному обсязі і творчій потенції. Ці можливості – невичерпні. Саме вони мають поставити культурні, моральні та організаційні перестороги негативним проявам глобалізаційних процесів” [6].

Відмова від духовної практики є показником людських деформацій, а отже й суспільного неблагополуччя. У ній немає місця чомусь сторонньому. Пошук власного смислу не обмежується певними екстремальними періодами, він триває упродовж життя різних поколінь об'єднаних спільною справою людського вдосконалення [1, с.7].

Згідно з вище зазначеним можна стверджувати, що сучасна освіта, зокрема професійна, відповідно до процесів „глобалізації та анти глобалізації”, має формувати, перш за все, особистість гуманітарної культури, високого професіонала, який би був патріотом своєї Батьківщини, висококультурною і високоморальною людиною. Тому особливої важливості, не тільки в Україні, набуває гуманітарна складова вищої освіти, що стає необхідною для збереження і подальшого розвитку людської цивілізації.

Професійна освіта інженерів-педагогів швейного профілю (кафедра теорії і методики трудового та професійного навчання Хмельницького національного університету) здійснюється на засадах культурної ідентифікації. В основу професійного навчання покладено етнодизайн – інтеграційне утворення традицій і сучасності. Навчання ґрунтується на поглибленому оволодінні студентами знань з історії українського костюму (з найдавніших культур, що мали місце на теренах сучасної України й, зокрема, найпотужнішої і найбільш відомої у світі – Трипільської; через мистецтво Київської Русі, періоду козацької доби, українського бароко до XX ст.), в контексті розвитку європейських мистецьких стилів і моди. У процесі оволодіння художньо-проектною грамотою, вирішуючи ситуаційні творчі завдання, відбувається дослідження студентами народного вбрання, елементи якого трансформуються, через стилізацію, у форми сучасного одягу.

Як майбутні педагоги, студенти спеціальності „Професійна освіта” напряму підготовки „Моделювання, конструювання і технологія швейних виробів” мають бути носіями культури власного народу. Набуття професійних знань через оволодіння художньою естетикою костюма на

традиціях українського народного мистецтва, використання споконвічних елементів національної культури (орнаменти, колір, матеріали, оздоблення тощо) у проектуванні сучасних костюмних форм і гуманітаризацією інженерної спеціалізації.

Залучення студентів до художньої обробки матеріалів, до традицій декоративно-ужиткового мистецтва й використання їх в оформленні сучасних швейних виробів, наближає майбутніх педагогів професійної школи до культурних витоків українського народу.

Наближення до народного мистецтва піднімає завісу суєтності і вводить у світ, що дає наснагу і натхнення до творчості, кличе високими ідеалами. Воно – це стежина, що веде, це прагнення до краси, а ще намагання пізнати Світ, зріднитися з тією прекрасною землею наповненою запахом квітів і щебетанням пташок, вітром і сонцем, де працьовитий народ уславлює її піснею. Усі безкінечні віки нашої традиції закодовані у витворах народних майстрів, які нарівні інтуїції відчують форму, композицію, колір, ритм тощо. Споконвічні традиції проявлені у вишиваних й тканих, мальованих орнаментах, ритмічній побудові їх композицій, сполученні кольорів, що впізнаємо і любимо, надихаємося ними і продовжуємо вже у сучасних формах.

Спокушений чужими ідеалами сучасник втрачає цілісність, маліє зійшовши на бездоріжжя світових роздоріж. Адже де багато доріг – там бездоріжжя, тому стежка – метафора життєвого шляху. Тож кажуть, треба знайти свою стежину. Стежина може перерости в широкий шлях, а буває й дорога пересихає на стежину. Народне мистецтво кличе до першоджерел – це і естетика і етика, це світогляд цілих поколінь. Матриця нашої естетики – коди краси, що втілюються через наповнення їх реальним змістом. Ми мусимо стати відповіддю, що носимо в собі [7, с.52].

Маємо зважати на те як і кого виховуємо, на яку стежину відряджаємо, бо їм, сьогоднішнім студентам, вистеляти шляхи нашої Батьківщини. Позитивних зрушень у підвищенні ефективності навчально-виховної роботи, як показує експериментальна діяльність кафедри, можливо досягти при поєднанні таких факторів:

- формування професійних знань на основі культурних досягнень власного народу;
- цілеспрямованого добору змісту фахових дисциплін;
- виконання студентами навчальних творчих завдань, які б наближали їх до народного мистецтва, є дієвими засобами розвитку творчих здібностей й, водночас, формування національної свідомості особистості, у нашому випадку майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю.

Змістове наповнення професійно орієнтованих дисциплін містить певний потенціал для формування їхніх ціннісних орієнтирів (які, нажаль, у більшості молоді є zdeформованими, можливо й не по їхній вині, а в силу тих глобалізаційних процесів, що принесли маргінальні, бездуховні, чужі нашій культурі ідеали), який необхідно використовувати з метою виховання громадян-патріотів.

Світовий досвід свідчить, що необхідною передумовою інтелектуального прогресу нації є її національна ідентифікація, яка неможлива без урахування і використання історико-культурної спадщини. Непересічність і космічний універсалізм етнонаціонального ставлення до світу, це „точка опори” для відродження українського пластичного мистецтва і пов’язаного з ним виробництва [5, с.32].

У світі все взаємопов’язане і взаємозалежне, усе має знаходитися в гармонії. Цій гармонізації сприяє дизайн у різних своїх проявах: архітектурі, інтер’єрі, одязі, предметному середовищі тощо. Тож, основним завданням національного дизайну мусить бути пошук у культурі власного народу чогось „особливого”, корінного, забутого, ще повністю не реалізованого.

Сьогодні відбувається активне інтегрування сучасних напрямів в мистецтві і дизайні у комплексну структуру навчання, освоєння нових технологій в процесі здобуття професії, тим самим підкреслюючи їх необхідність (як мистецтва і як науки). Дизайн виконує одразу декілька функцій: образотворчу, гедоністичну, комунікативну, виховну, пізнавальну, естетичну. Він синтезує саме ті знання, які є невід’ємною складовою загальної культури людини. Дизайн, в якому використовуються традиційні для культури певного народу елементи, прийнято називати етнодизайном.

Етнодизайн – це один з інструментів формування „суспільства з певними характеристиками”, які будуть унікальними за своєю суттю, що дасть можливість цьому суспільству, а також його продуктам виробництва, бути впізнаними міжнародним товариством. Сьогодні, як і багато століть тому, основою у становленні міждержавних відносин є індивідуальність та національна відмінність [4].

Прообраз сучасного етнодизайну вийшов з архаїчних форм народного мистецтва та народної творчості. Народна творчість як і сучасний дизайн схильні до символізації. Людина на зорі свого творчого становлення несвідомо перетворювала у символи форми навколишнього світу. Вона використовувала їх як у світі вжиткових речей, так і в образотворчому мистецтві. Ці символи виконували інформаційну, семантичну, оберегову, релігійну функції. Беручи свій початок ще з

незапам'ятних часів символічне мистецтво не перестає розвиватися і до цього дня, вже у різних видах сучасних мистецтв, зокрема й дизайні.

Дизайн поєднує у собі раціональне та ірраціональне мислення. Сучасний конструктивізм і традиції народного мистецтва, на перший погляд, здаються спробою поєднати непоєднуване. Етнічний дизайн завжди балансує на грані між двома стилями, відокремленими один від одного часом, простором і культурними відмінностями. Часто етнічна складова дійсно дизайнерських творів зводиться лише до декількох складових, підібраних настільки ретельно, що цивілізація і „варварство”, майбутнє і минуле зливаються в єдине естетичне ціле [4]. А от щоб синтез високих технологій XXI століття та „етніки” не перетворився на стилістичний дисонанс, потрібно володіти бездоганним смаком і відчуттям гармонії

Естетичне, як найвищий прояв людського генію, в мистецтві масової культури, перестало відігравати роль фундаменту, як це було в елітарному чи народному мистецтві. Мистецтво – це відображення високої ідеї, яка вказує шлях до досконалості. Сучасна масова культура – це віддзеркалення нашої хворобливої дійсності, що має місце у суспільному житті і не завжди таке „мистецтво” є естетичним, а навіть брутальним. Сучасне мистецтво є феноменом деілокалізованим, феноменом цивілізації, а не культури як сукупності регіональних цінностей [5, с.31]. Воно не несе просвітницької, виховної функції, високої культури у суспільну свідомість, не пропонує високих ідей для розвитку людського духу. Раціоналізм, що переважає у культурі західно європейського способу мислення, дав свої наслідки у вигляді як загально економічної кризи, так і кризи духовної.

Сучасний дизайн (художнє конструювання) – продукт нового етапу розвитку цивілізації, причина і наслідок індустрії і комерції разом узятих. Традиції народного мистецтва вибудовані еволюцією, історією, культурою, способом життя людей багатьох поколінь. Традиційні вжиткові речі оптимальні й досконалі, функціональні і красиві, оскільки вони завершили свій розвиток і лише повторюються, відтворюються за ремісничими канонами [2].

Стрімке зростання науково-технічного прогресу, вдосконалення і виникнення нових напрямів у дизайні на певному етапі відвернули увагу від витоків, первинних форм, народної колористики, стираючи межі традиційного і національного. Безумовно, естетика сучасного суспільства безпосередньо залежить від скорішого впровадження нової „культурної ідеології”, яка, посилюючись на культурний, моральний, художній, естетичний досвід минулих поколінь у поєднанні з новітніми технологічними процесами, буде будуватися навколо гуманних інтересів і потреб людини й навколишнього середовища, в якому плине її життя. Тож зв'язок дизайну (етнодизайну) з такою „ідеологією” – безпосередній.

Сьогодні дизайн сприймається як щось єдине, ціле, завершене. При цьому його подвійна природа – поєднання „конструктивного” і „художнього”, немов забувається. „Конструювання” – це розум з його головними інструментами: логікою, математикою, філософією із їх поняттями і формулами, а „художнє” – це зовсім інше, зовсім протилежне, це – образ, почуття, емоції. Там, де закінчуються образи, починається філософія, математика, логіка. У художника – світ образів, у конструктора – понять. Конструктор створює „тіло”, а художник – „дух”. Бездуховність виконавця веде до бездуховності результату [2]. Одухотворення речей і є тим шляхом досконалого рішення проблем виховання.

Слід зауважити, що у сучасному урбанізованому житті, етнічний дизайн призводить до органічної єдності людини, предметного середовища, природи, традицій тощо. У дизайні вирішеному в етностилі немає місця штучним матеріалам. Використовуються виключно натуральні, природні, екологічно чисті. Для одягу наприклад це: лляні, бавовняні, вовняні тканини, можливо з етнічним декором; шкіра, хутро, дерево, ріг, глина тощо – в аксесуарах. Найчастіше саме матеріал, з якого виготовлено виріб або аксесуар, декор (розпис тканин, орнамент) чи стилізація конструктивних особливостей першоджерела є достатніми для того, щоб назвати твір етнічним.

Висновки... Кожен етнос (народ), як вид стійкого соціального угруповання людей, що історично виник у певних територіальних межах, володіє тією індивідуальною рисою, властивою саме йому і ніякому іншому народу; тією індивідуальністю, яка, пройшовши крізь тисячоліття шляхом стилізації та оновлення, залишається неповторною „родзинкою”, властивою тільки для певної країни, регіону чи селища. Вона створена, розвинена і збережена поколіннями людей і визначає етичні принципи народу. Етичні принципи – все те, що має постійну цінність для народної культури і, в той же час, є джерелом пізнання і стимулом до індивідуального і суспільного розвитку наступних поколінь. Знання про практичну реалізацію цих цінностей існують у багатьох культурах.

Етнодизайн, у системі освіти, на нашу думку, виступає як засіб естетичного розвитку особистості й, водночас, громадянського і патріотичного виховання. Слід зауважити, що кожна

нація має свої психологічні і культурні особливості, які повинні враховуватися у суспільних проєктах різного плану, у тому числі й освітніх. Кризовий стан, в якому знаходиться сьогодні не тільки наше суспільство, робить особливо значущим вирішення проблем наступності та передачі накопиченого традиційного культурного досвіду саме через систему освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гриценко В. Людина і культура : навч. посібник для учнів ст. класів серед. загальноосвіт. закл. / Валентина Гриценко. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
2. Гарин Н. П. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ethnobs.ru/other/263/_aview_b18657
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Этнодизайн – искусство сложное, но интересное [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.comfort-house.ru/articles/2006/11/15/entodesign.html>
5. Криволапов М. Дизайн і технології в системі неперервної освіти / М. Криволапов, В. Мадзігон // Пластичне мистецтво. – 2002. – № 1. – С. 31–33.
6. Наш час – глобалізація і антиглобалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://terepishchy.com/nash-chas-hlobalizatsiya-i-antyhlobalizatsiya/>
7. Радько С. Про народне мистецтво / Сергій Радько // Народне мистецтво. – 2007. – № 3–4. – С. 52–53.

Анотація

Л.А.Корницька

Воспитательный потенциал этнодизайна в процессе профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов швейного профиля

В статье рассматриваются пути совершенствования системы профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов швейного профиля и воспитания студенческой молодежи на основе национальной культуры и дизайна в процессе учебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, студент, воспитание, искусство, дизайн, народное искусство, этнодизайн, культура, инженеры-педагоги швейного профиля

Summary

L.A.Kornits'ka

Educational Potential of eEthnological Design in the Process of Training of the Future Engineers-Teachers of Sewing Profile

The article studies the ways to improve the system of professional training of the future engineers-teachers of sewing profile and teaching students on the basis of national culture and design in the process of educational activity.

Key words: professional training, student, education, art, design, folk art, ethnological design, culture, engineers-teachers of sewing profile.

Дата надходження статті: „8” вересня 2012 р.

УДК 371.78-056.47(045)

К.Л.КРУТІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Ялта АР Крим);*

Л.В.ЗДАНЕВИЧ,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Дезадаптаційні феномени як причина та наслідок порушення психічного і психологічного здоров'я дитини

У статті подано аналіз дефініцій, що найбільш часто використовуються в суміжних науках – психології, педагогіці та медицині. Визначено зміст понять, запропоновано авторські підходи до розмежування понять і критеріїв.

Ключові слова: дезадаптація, здоров'я, психічне здоров'я, психологічне здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У педагогічній, психологічній і медичній науках існує безліч понять, що дають можливість оцінити функції організму людини на всіх рівнях його організації, особливості розвитку особистості, специфіку її внутрішніх станів та адаптаційних (дезадаптаційних) процесів. Деадаптація – це порушення адаптації, пристосування організму до постійно мінливих умов зовнішнього чи внутрішнього середовища; стан динамічної невідповідності між живим організмом і зовнішнім середовищем, що призводить до порушення фізіологічного функціонування, зміни форм поведінки, розвитку патологічних процесів або повна невідповідність між організмом і зовнішніми умовами його існування

несумісне з життєдіяльністю. Ступінь дезадаптації характеризується рівнем дезорганізації функціональних систем організму. У залежності від характеру функціонування, виокремлюють дві форми дезадаптації: непатологічну: підтримання гомеостазу можливо за режиму посиленого, але „нормального” фізіологічного функціонування; патологічну: підтримання гомеостазу можливо лише при переході до патологічного функціонування.

Аналіз досліджень і публікацій... Найбільш сутнісними, але в той же час, досить суперечливими, є дві дефініції – „психічне здоров'я” та „психологічне здоров'я”. Сьогодні ще продовжують залишатися поза увагою і позитивним втручання діти, чий стан можна схарактеризувати як прикордонний щодо норми і кваліфікувати як „психічно не хворі, але психологічно вже не здорові”. Зауважимо, що традиційний психіатричний сервіс передбачає роботу тільки з контингентом, що має фіксований медичний „статус” – діагноз, облікову форму тощо. За межами уваги лікарів-психіатрів виявляється значна частина дітей і підлітків з так званими донозологічними станами, які ускладнюють адаптацію дітей у соціумі, їх здатність виконувати вимоги освітньої програми, привносять значні внутрішні страждання [17, с.9]. Визначення рівня психічного та психологічного здоров'я дошкільників і школярів має неабияке значення як для фахівців і батьків, які приймають рішення про своєчасну кваліфіковану допомогу дітям, так і для оцінки поширеності психічних розладів у дитячо-підліткової популяції. Одним із способів оцінки психічного здоров'я дітей є моніторинг за допомогою систематичного і динамічного контролю низки психологічних, педагогічних, соціальних і медичних показників [15].

Психологічна служба дошкільного навчального закладу за умов правильної її організації здатна вести динамічне спостереження за дітьми, забезпечити раннє виявлення порушень психічного і психологічного здоров'я дітей, пов'язаних із дезадаптацією дітей дошкільного віку, корекцію і профілактику здоров'я, а за необхідністю, залучаючи сили фахівців сфери охорони здоров'я.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз дефініцій, що найбільш часто використовуються в суміжних науках – психології, педагогіці та медицині; визначенні змісту понять та запропонованні авторських підходів до розмежування понять і критеріїв.

Виклад основного матеріалу... Передусім визначимося з дефініцією здоров'я. У контексті нашого дослідження будемо використовувати тлумачення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), яка запропонувала таке визначення: це – „... стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя” [3], отже, *здоров'я* – це комплексний, багатоаспектний феномен, що охоплює медичні, психологічні, педагогічні та інші аспекти.

У психології здоров'я багато авторів дотримуються системного підходу до його розгляду (О.С.Васильєва, Ф.Р.Філатов та ін.) [16]. У широкому значенні виокремлюють біологічний, психологічний, соціальний і духовний (ментальний) рівні функціонування здоров'я. Вивчаючи здоров'я людини, дослідники на біологічному рівні шукають механізми, що забезпечують його нормальну життєдіяльність; на психологічному рівні розглядають поняття „здорової особистості” та умов її формування; на соціальному рівні роблять акцент на повноцінному виконанні людиною своїх соціальних функцій; на духовному – гармонію тіла, душі та духу [5].

Розглянемо докладно ці дві суперечливі дефініції.

Термін „психічне здоров'я” було введено ВООЗ у 1979 році. У США і Великобританії (і в цілому в англійськомовних публікаціях) словосполучення „mental health” позначає якісне виконання психічних функцій, результат продуктивної діяльності, встановлення відносин з іншими людьми, здатність адаптуватися до змін і справлятися з неприємностями. З раннього онтогенезу до пізніших періодів життя психічне здоров'я складає основу інтелектуальної діяльності та комунікативних навичок, навчання, емоційного зростання, стійкості і самоповаги.

В інших визначеннях підкреслюється, що психічне здоров'я – це відносно стійкий стан буття, в якому індивід достатньо задоволений собою і відчуває інтерес до життя і самореалізації.

З точки зору багатьох авторів [8; 12; 14], психічне здоров'я є інтегральною характеристикою повноцінності психічного функціонування індивіда, що охоплює розуміння природи і механізмів його підтримання. Це власна життєздатність індивіда, адже основу психічного здоров'я становить повноцінний розвиток вищих психічних функцій, психічних процесів і механізмів на всіх етапах онтогенезу.

Поняття психічного здоров'я не може бути зведене тільки до поняття норми, тобто оптимуму функціонування та розвитку організму і особистості в цілому. Норма становить лише одну третину здоров'я. Розуміння психічного здоров'я також не може бути зведене лише до комфортності власного самопочуття (станом душевного благополуччя), тому що це відображає суб'єктивний підхід, а реальна клінічна практика заснована на суто об'єктивному підході.

Усі фізіологічні, психічні, емоційні, інтелектуальні та інші властивості дитини дошкільного віку перебувають у стадії розвитку та формування, що необхідно враховувати під час оцінки

психічного здоров'я. Швидкий біологічний і психічний розвиток, характерний для дошкільного віку, робить дитину надзвичайно вразливою до впливу багаточисельних фізичних і психо-соціальних чинників навколишнього середовища [4; 6; 9 та ін]. Чинники зовнішнього середовища представлені макросередовищем – кліматичні і природні умови, техногенні забруднення повітря, води, ґрунту тощо, і мікросередовищем – шкідливі умови праці та навчання, погані матеріально-побутові умови, міграційні процеси тощо [1; 14]. Психічне здоров'я дітей настільки вразливе, що вплив одного з чинників викликає виражені клінічні прояви, оборотність яких залежить від віку дітей і тривалості впливу.

Інтеграція даних із суміжних наук до єдиного комплексу знань, розгляд його з позицій системного підходу, дозволяє нам визначити *психічне здоров'я як багатовимірний феномен*, що поєднує в собі різні компоненти і відбиває фундаментальні аспекти розвитку особистості. Зазначимо, що в цьому контексті індивідуальність розглядається як комплексне поняття, що охоплює адекватні віку: емоційність – здатність адекватно виражати почуття і емоції в різних життєвих ситуаціях; інтелектуальність – процес вилучення, засвоєння інформації, уміння переробляти і використовувати її відповідно до отриманих знань; особистісні характеристики – процес усвідомлення себе як особистості, якій притаманне самовідчуття, самооцінка, самопізнання і самореалізація [13].

На основі досліджених у літературі численних визначень психічного здоров'я запропонуємо своє *розуміння поняття психічного здоров'я – це максимальний ступінь прояву індивідуальності особистості при адекватному рівні її адаптації (відсутності дезадаптації) до довкілля і відсутності психічних розладів.*

Основними критеріями психічного здоров'я (за визначенням ВООЗ) є:

- 1) усвідомлення і відчуття безперервності, сталості та ідентичності свого фізичного і психічного „Я”;
- 2) почуття сталості та ідентичності переживань в однотипних ситуаціях;
- 3) критичність до своєї власної психічної продукції (діяльності) та її результатів;
- 4) відповідність психічних реакцій (адекватність) силі і частоті середовищних впливів, соціальним обставинам і ситуаціям;
- 5) здатність керування поведінкою відповідно до соціальних норм, правил, законів;
- 6) здатність планувати власну діяльність і реалізовувати її;
- 7) здатність змінювати спосіб поведінки залежно від зміни життєвих ситуацій і обставин [3].

На підставі зазначених критеріїв кожна обстежена дитина може відноситися до однієї з чотирьох груп психічного здоров'я:

I – абсолютно здорові і оптимально адаптовані;

II – здорові з напругою адаптаційних процесів і легкими функціональними порушеннями (психоадаптаційний стан), що характеризуються „нормальними ситуаційними” реакціями; „мікросимптомами” і „моносимптомами”, а також здорові з обтяженим анамнезом і ризиком розвитку нервово-психічних розладів;

III – зі значним напруженням адаптаційних процесів (психодезадаптаційний стан), що характеризуються відносно стабільним симптомокомплексом і супроводжується відносно стійкими (від півроку і більше) порушеннями в стані здоров'я доклінічного рівня;

IV – зі зривом адаптаційних механізмів – психодезадаптаційний стан клінічного рівня у вигляді невротичного, неврозоподобного, патохарактерологічного та інших варіантів [15, с.53].

Проблема психологічного здоров'я є актуальною, розроблялась і розробляється низкою дослідників (В.О.Ананьєв, Б.С.Братусь, І.М.Гурвич, І.В.Дубровіна, О.М.Леонтьєв, О.В.Хухлаєва та ін.)

Поява терміну „психологічне здоров'я” пов'язана з розвитком гуманітарної методології пізнання людини. Цей термін фіксує два понятійних словосполучення: *психологія людини і психологія здоров'я*; це фундаментальні категорії для перспектив розвитку психології як науково-практичної дисципліни. І.В.Дубровіна визначає „психічне здоров'я” як нормальну роботу окремих психічних процесів і механізмів, а термін „психологічне здоров'я” відносить до особистості в цілому, до проявів людського духу, що дозволяє відокремити психологічний аспект від медичного, соціологічного, філософського. Саме психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою [2].

На думку О.В.Хухлаєвої, розуміючи психологічне здоров'я як наявність динамічної рівноваги між індивідом і середовищем, слід вважати його критерієм гармонії між дитиною та соціумом. Науковцем виокремлюються такі рівні психологічного здоров'я: вищий – креативний, з наявністю стійкої адаптації та активним творчим ставленням до довкілля; дезадаптивний – діти з порушенням регулятивних процесів, з порушенням балансу „дитина-суспільство”; середній – адаптивний, на якому діти в цілому адаптовані до соціуму, але можуть проявляти ознаки дезадаптації в окремих сферах, підвищену тривожність [19].

Загалом, майже всі дослідники тотожні в таких ключових позиціях: *психологічне здоров'я – це стресостійкість, гармонія і духовність.*

Критеріями психологічного здоров'я є: добре розвинена рефлексія, стресостійкість, уміння знаходити власні ресурси у важкій ситуації (І.В.Дубровина), повнота емоційних і поведінкових виявів особистості (В.С.Хомік), опора на власну внутрішню сутність (F.Pearls), самоприйняття і вміння справлятися зі своїми емоційними труднощами без шкоди для оточуючих, „самооб'єктивність” як чітке уявлення про свої сильні та слабкі сторони, наявність системи цінностей, що містять головну мету та надають сенсу всьому, що робить людина (G.Allport). Важливим критерієм психологічного здоров'я є характер і динаміка основних процесів, що визначають життя індивіда (Л.М.Аболін), зокрема, зміна його властивостей і особливостей на різних вікових етапах (К.А.Абульханова, Б.С.Братусь, С.Л.Рубінштейн та ін.).

Отже, психологічне здоров'я безсумнівно пов'язано з психічним здоров'ям, саме останнє створює основу для здоров'я психологічного. Іншими словами, *психічне здоров'я є видовим поняттям для розуміння психологічного здоров'я.*

У психологічній літературі достатньо глибоко проаналізовано чинники, що впливають на психологічне здоров'я дитини. Більшість з цих чинників носять *соціально-психологічний, соціально-культурний та соціально-економічний характер* [11, с.124]. Коротко схарактеризуємо їх.

Соціально-культурний характер чинників, що несприятливо впливають на психологічне здоров'я, обумовлено прискоренням темпу сучасного життя, дефіцитом часу, недостатніми умовами для зняття емоційного напруження і для розслаблення. Наслідком цього є надмірна завантаженість батьків, їхня невротизація, поява безлічі особистісних проблем у поєднанні з недостатньою поінформованістю про шляхи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів і про можливості психологічної та психотерапевтичної допомоги. Така особистісна дисгармонія батьків знаходить своє відбиття в розвитку дітей і негативний впливає на їхню психіку.

На емоційну атмосферу родини і на психологічний стан її членів впливають також *соціально-економічний* чинник, серед яких О.І.Захаров виокремлює такі: незадовільні житлово-побутові умови, зайнятість батьків, ранній вихід матері на роботу і перехід дитини до ясел-садочка. Відвідування дітей у ранньому віці (до 3-х років) ДНЗ або залучення няні для їхнього виховання є сильною психотравмальною подією, оскільки такі діти ще не готові до розлуки з матір'ю. У ситуації нормального емоційного спілкування дитини з матір'ю до трьох років у дітей виформовується почуття „Я”, тобто сприйняття себе як окремого індивіда, поступово зменшується відчуття залежності від батьків. При частих і тривалих розлуках із матір'ю у дітей раннього віку наростає потреба в прихильності, що може призвести до появи невротичних реакцій. Лише наприкінці третього року життя в дитини з'являється бажання „розлучитися” з матір'ю і стати більш незалежною. Крім того, у цьому віці вже виникає стійка потреба в спілкуванні з однолітками, у спільних іграх з іншими дітьми. Тому дитину у віці трьох років можна вести до дошкільного закладу, не ризикуючи її психологічним здоров'ям [7; 8, с.75]. Фахівці одностайні в думці, що суб'єктивний стан дитини має безпосередній зв'язок з навколишніми обставинами (О.С.Васильєва, О.І.Захаров, А.С.Співаковська та ін.) Ґрунтуючись на аналізі досліджень, проведених у різних країнах світу, експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) констатували, що порушення психологічного здоров'я набагато частіше відзначаються в дітей, які живуть в ситуації дисгармонійних відносин з дорослими. Ці ж дослідження виявили, що переважна частина порушень здоров'я в дитячому віці має дві характерні риси: по-перше, вони являють собою лише кількісні відхилення від нормального процесу психічного розвитку, по-друге, їх прояви можна розглядати як реакцію на психотравмвальні ситуації [10].

До *соціально-психологічних чинників*, що впливають на психологічне здоров'я дітей, відносяться, перш за все, дисгармонія сімейних відносин і сімейного виховання або порушення у сфері дитячо-батьківських відносин. Проблемі подружніх і дитячо-батьківських відносин приділяється пильна увага як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Сучасними дослідниками виокремлюються причини і характер внутрішньосімейних конфліктів, розглядаються шляхи їх корекції тощо.

Висновки... Безумовно, найкращим профілактичним засобом дезадаптації є збереження психічного і психологічного здоров'я дітей, добрі стосунки батьків з дітьми, розуміння дорослими внутрішнього світу своєї дитини, її проблем і переживань, уміння поставити себе на місце своїх дітей.

Перспективу подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у з'ясуванні дезадаптаційних феноменів у дітей різних вікових категорій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Васильева О. С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений / Васильева О. С, Филатов Ф. Р. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
2. Дубровина И. В. Психическое здоровье детей и подростков / И. В. Дубровина. – М. : Академия, 2000. – 256 с.
3. Европейская декларация по охране психического здоров'я / Хельсинки. Финляндия. 12-15 января, 2005. – 11 с.
4. Егорова Л. Х. О важности сохранения психологического здоровья на разных этапах детского онтогенеза / Егорова Л. Х., Алешина И. Н. // Психолого-педагогический журнал „Гаудеамус”. – 2006. – Т. 1, № 9. – С. 31–36.
5. Ермолаева М. В. Психология развивающей и коррекционной работы с дошкольниками : учеб.-метод. пособие / М. В. Ермолаева. – М. : Изд-во Московского психолого-соц. института ; Воронеж : Изд-во НПО МОДЭК, 2002. – 176 с.
6. Захаренков В. В. Состояние психического здоровья и проблемы его мониторинга / Захаренков В. В., Левина И. Л. // Сибирский педагогический журнал. – 2010. – № 6. – С. 90–98.
7. Захаров А. И. Психотерапия неврозов у детей и подростков / А. И. Захаров. – СПб. : КАРО, 2006. – С. 21–89.
8. Калитеевская Е. Р. Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию / Е. Р. Калитеевская // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М., 1997. – С. 223–230.
9. Карпов А. М. Вызовы эпохи охране психического здоровья / А. М. Карпов // Практическая медицина. – 2010. – 41 (апрель). – С. 6–10.
10. Контекст психического здоровья. Свод методических рекомендаций по вопросам политики и оказания услуг в области психического здоровья. – Женева, 2003. – 64 с.
11. Крищенко Е. П. Исследование проблемы субъекта в современной отечественной психологии / Е. П. Крищенко // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2008. – № 1–2. – С. 175–185.
12. Левина И. Л. Психическое здоровье учащихся общеобразовательных учреждений разного вида / И. Л. Левина // Бюллетень ВСНЦ СО РАМН. – 2002. – №6 (Том 1). – С. 180–182.
13. Левина И. Л. Распространенность, типология, клиническая динамика и профилактика школьной дезадаптации : автореф. дис...д.м.н. / И. Л. Левина. – Томск, 2003. – 44 с.
14. Лызь Н. А. О структуре психического здоровья человека (обзор исследований) / Н. А. Лызь // Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. – 2004. – Т. 41, № 6. – С. 241–251.
15. Мониторинг „Образование и здоровье” в системе управления качеством образования : [моногр.] / В. В. Захаренков, И. В. Виблая, А. М. Олещенко, И. Л. Левина. – Новокузнецк, 2010. – 144 с.
16. Никифоров Г. С. Психология здоровья : учеб. для ВУЗов / Г. С. Никифоров. – СПб. : Питер, 2003. – 607 с.
17. Слободская Е. Р. Психическое здоровье детей и подростков : распространенность отклонений и факторы риска и защиты / Е. Р. Слободская // Вопр. психического здоровья детей и подростков. – 2008. – № 2 (8). – С. 8–20.
18. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, семья. Том 2 / А. С. Спиваковская. – М. : ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 464 с.
19. Хухлаева О. В. Маленькие игры в большое счастье. Как сохранить психическое здоровье дошкольника / Хухлаева О.В. и др. – М. : Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 224 с.

Аннотация

К.Л.Крутий, Л.В.Зданевич

Дезадаптационные феномены как причина и следствие нарушения психического и психологического здоровья ребенка

В статье представлен анализ дефиниций, наиболее часто используемых в смежных науках - психологии, педагогике и медицине. Определено содержание понятий, предложено авторские подходы к разграничению понятий и критериев.

Ключевые слова: дезадаптация, здоровье, психическое здоровье, психологическое здоровье.

Summary

К.Л.Krutii, L.V.Zdanevych

Disadaptational Phenomena as a Reason and Consequence of Abnormalities of Psychic and Psychological Health of a Child

The article offers analysis of the definitions most commonly used in related disciplines – psychology, education and medicine. The content of the concepts is suggested, the author's approaches to the delimitation of the concepts and criteria are offered.

Key words: *disadaptation, health, mental health, psychological health.*

Дата надходження статті: „18” вересня 2012 р.

Вплив індивідуальних здібностей студентів на якість навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю

В статті описано роль індивідуальних здібностей студентів аграріїв в процесі навчання в професійно-технічних навчальних закладах, визначено основні фактори, що впливають на формування у студентів індивідуальних здібностей, наведено три типи людей за класифікацією академіка І.П.Павлова на які поділяються всі студенти, а саме: художній, мислительний і середній типи. Описано функціональні рівні структури особистості за визначенням провідних вчених в даній освітній царині. На основі наведених даних зроблено рекомендації, щодо врахування індивідуальних здібностей студентів в навчальному процесі.

Ключові слова: *індивідуальні здібності професійно-технічна освіта, учень, студент, аграрна освіта, європейська інтеграція, кваліфікований робітник, навчальний заклад.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Майбутня трудова діяльність в аграрному секторі ставить зростаючі вимоги до розвитку й удосконалення індивідуальних здібностей студентів у період їхнього навчання у професійно-технічних навчальних закладах. Це пов'язано насамперед з тим, що рівень розвитку індивідуальних здібностей, психофізичних якостей і трудової підготовленості будуть визначати конкурентоспроможність фахівця на ринку праці. Отже значення індивідуальних здібностей для ефективної професійної діяльності молоді зростає.

Формулювання цілей статті... **Мета** – теоретично обґрунтувати вплив індивідуальних здібностей студентів професійно-технічних навчальних закладів на рівень оволодіння ними обраною спеціальністю. Вибір нашої держави – європейська інтеграція. Цей курс проголосив Президент України, його схвалила Верховна Рада, підтримала переважна більшість суспільства і політичних партій. Європейський вибір у розвитку України зумовлений історичними, економічними та соціальними чинниками. Його суть полягає у виборі шляху розвитку в напрямку європейської цивілізаційної моделі, що дає можливість досягти прогресу в усіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. Європейський вибір України – це одночасно і рух до стандартів демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, що базується на засадах верховенства права і забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу... Україна має достатній потенціал для здійснення прориву до нових технологій у промисловому виробництві, до нових відносин у сфері економіки, до нових поглядів на якість і рівень життя, до нових підходів у сфері освіти та науки, до соціокультурної інтеграції нашого суспільства в європейське співтовариство.

Сучасна економіка аналогічно висуває високі вимоги до рівня кваліфікації й компетентності кожного працівника компетентності кожного працівника в різних галузях народного господарства, світова практика, свідчить про те, що найбільш стійкою є економіка тих країн, в яких спостерігається невинне зростання кадрового корпусу високоосвічених і висококваліфікованих робітників. Така ситуація об'єктивно зумовлює суттєві зміни у змісті, формах і методах роботи в означених нами навчальних закладах. На часі здійснення вирішального повороту від масового, загального навчання – до посилення індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей майбутніх працівників, спираючись на їх самостійність у роботі, активні форми та методи навчання, максимально доводячи значення впливу людського фактора. Покращення підготовки фахівців аграрного сектору безпосередньо потребує від викладача врахування індивідуальних здібностей кожного студента а враховуючи те, що їхня кількість у групі не зменшується, а обсяг інформації зростає, викладачеві слід постійно шукати шляхи вирішення проблеми синтезу, тобто поєднання індивідуалізації навчання з його інтенсифікацією. На часі, як бачимо, компетентний підхід оскільки його доцільність полягає у можливості зберігати гнучкість та автономію в архітектурі навчальних планів фахової підготовки. Зміни у підходах до навчання стосуються, насамперед, зміщення акцентів з процесу на результати навчання, зміни ролі викладача, концентрації уваги на навчанні, змін в організації навчання, зміни динаміки (інтенсивності) програм, зміни методів оцінювання. Отже зроблено спробу визначити комплекс компетенцій, спільних для всіх студентів. За робочою класифікацією їх розділено на три категорії: інструментальні, міжособистісні і системні. Для дослідження порушеної нами проблеми актуальними розглядаємо інструментальні здібності. Вони включають

когнітивні здібності (здатність розуміти і використовувати ідеї та міркування, методологічні здібності, здатність розуміти і керувати оточенням, організувати робочий час, вибудовувати стратегію навчання, приймати рішення і вирішувати проблеми); технологічні уміння (уміння, пов'язані з використанням техніки, комп'ютерні навички та здібності інформаційного управління); лінгвістичні уміння; комунікативні компетенції. Розглядаємо їх конкретизований набір. Це: здатність до аналізу та синтезу, уміння організувати і планувати, базові загальні знання, базові знання з професії, комунікативні навички з рідної мови, елементарні комп'ютерні навички, навички оперування інформацією (здатність отримувати та аналізувати інформацію з різних джерел), здатність вирішувати проблеми, здатність приймати рішення.

Не менш важливими є й міжособистісні – індивідуальні здібності, пов'язані з умінням виражати почуття і формувати стосунки, з критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані з процесами соціальної взаємодії і співпраці, умінням працювати в групах, брати соціальні та етичні зобов'язання. Вони охоплюють здатність до критики та самокритики, здатність працювати в команді, міжособистісні навички, здатність працювати в міждисциплінарній команді, здатність співпрацювати з експертами в інших предметних областях, здатність сприймати різноманітність та міжкультурні відмінності, здатність працювати в міжнародному контексті, прихильність до етичних цінностей.

Щодо системних – це поєднання розуміння, відношення та знання, що дозволять сприймати співвідношення частин цілого одна з одною та оцінювати місце кожного з компонентів у системі, здатність планувати зміни з метою удосконалення системи та конструювати нові системи. Системні компетенції потребують засвоєння інструментальних та базових як підґрунтя. Вони охоплюють: здатність застосовувати знання на практиці, дослідницькі здібності, здібності до навчання, здатність адаптуватися до нових ситуацій, здатність генеруватися до нових ідей (творчості), здатність до лідерства, розуміння культур та звичаїв інших країн, здатність працювати автономно, здатність до розробки проєктів та керування ними, здатність до ініціативи і підприємництва, відповідальність за якість, прагнення до успіху.

У руслі проблеми нашого дослідження окремо слід розглядати спеціальні компетенції, а також встановити рівень значущості спеціальних компетенцій для першого і другого циклів.

До першого ступеня було віднесено низку загальних для різних предметних галузей компетенцій. Це: здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни, здатність логічно і послідовно викладати засвоєні знання, здатність вникати в контекст (чіткого осмислення) нової інформації та давати їй тлумачення, уміння демонструвати розуміння загальної структури дисципліни і зв'язок між її розділами, здатність розуміти і використовувати методи критичного аналізу і розвитку теорій, здатність правильно використовувати методи і техніку дисципліни, здатність оцінювати здатність досліджень у певній предметній галузі, здатність розуміти результати спостережень та експериментальних способів перевірки наукових теорій [4, с.155].

Відповідно випускники другого рівня повинні опанувати предметною галуззю на вищому рівні, тобто володіти новітніми методами й технікою (дослідження), зняти новітні теорії та їх інтерпретації; оперувати методами незалежного дослідження і вміти пояснювати його результати на більш високому науковому рівні та бути здатними до оригінального внеску в дисципліну відповідно до канонів певної предметної галузі, скажімо у межах кваліфікаційної роботи, а також продемонструвати оригінальність і творчий підхід та оволодіти компетенціями на професійному рівні [5].

Досліджуючи здібність студента, слід враховувати його можливості в певній галузі діяльності. При інших рівних умовах (підготовленість, знання, навички, вміння) здібний студент отримує кращі результати порівняно з менш здібними.

У розділі здібностей, маємо на увазі, передусім, загальнолюдські істотні властивості, спільні для всіх студентів. Водночас у їхніх спільних здібностей завжди притаманні типологічні й індивідуальні відмінності. Так, згідно життєвих спостережень, добре відомо що одні студенти схильні до образного, конкретного пізнання об'єктивної дійсності. Інші ж, навпаки, прагнуть до узагальненого, понятійного її відображення. Академік І.Павлов вважав, що в цьому відношенні можна виділити художній, мислительний і середній типи людей [1].

Для художнього типу властиві відносна перевага першої сигнальної системи, що є основою чуттєвого, образного пізнання дійсності.

Для мислительного типу характерною є відносна перевага другої, мовної сигнальної системи, що й зумовлює схильність особистості до абстрактного узагальнюючого мислення. Таким чином, тут увиразненні якісні особливості пізнавальних здібностей студентів. У середнього ж типу перша і друга сигнальні системи є відносно врівноваженими.

Індивідуальні відмінності у здібностях студентів є результатом їхнього розвитку, що узалежнено від суспільних умов життя. Вони змінюються зі зміною чинних умов, однак

зберігаються при сприятливості життєвих обставин. Так, скажімо, може слугувати перевагою мислительний тип характеру в студента, який виріс у сім'ї вчителів. розглядаємо це свідченням того, що у своєму розвиненому вигляді вони охоплюють певні знання. Вони є важливим показником не лише розумового, а й загально духовного розвитку особистості. Як ми уже зазначили вище, між знаннями і здібностями існує двосторонній зв'язок: набуття знань узалежнено від здібностей, натомість унаслідок опанування ними розвиваються ті ж здібності. До складу здібностей входять не всі і не будь-які, а узагальнені, систематизовані знання. Як результат пізнання студентом лише об'єктивної дійсності, вони діють у його житті засобом орієнтування в нових ситуаціях, розуміння нових об'єктів, їхнього групування, класифікації і розумного прогнозування.

Узагальнені знання стають компонентами здібностей, входять до складу умінь особистісних діянь, дозволяють діяти і оперувати ними для розв'язання нових задач. На тісний зв'язок умінь із знаннями, розумінням предметів пізнання вказує значення самого слова „уміння”. Без знань немає вмінь. однак уміє лише той, хто не лише знає, а й може застосувати свої знання на практиці, користуватися ними у змінюваних ситуаціях. Отже, можна стверджувати, що вміння – це знання студента – майбутнього робітника в дії. Розвиток здібностей залежить не лише від навчання, а й від інших видів діяльності. Скажімо, як поєднання навчання з продуктивною працею, що відкриває широкі перспективи для удосконалення якості засвоєння знань студентами, підвищення рівня їх загальної освіченості і, водночас, для удосконалення їх професійної підготовки. Працюючи, студенти навчаються того, чого вони не можуть навчитися в процесі навчальної розумової діяльності [3].

Розвиток здібностей обумовлений активною діяльністю індивіда в процесі засвоєння суспільного досвіду, зв'язком здібностей з якостями особистості. На думку О.Голубевої, Є.Ільїна, К.Платонова, Б.Теплова, В.Шадрикова та інших здібності, у зв'язку зі структурою особистості, складаються з кількох функціональних рівнів. До першого входять спрямованість, стосунки й моральні риси особистості. До другого – знання, навички, вміння й звички. Третій об'єднує індивідуальні здібності, форми відображення реальної дійсності. Четвертий функціональне утворення, що об'єднує властивості темпераменту або типологічні основи вищої нервової діяльності. Узагальнена сутність розвитку й реалізації індивідуальних здібностей полягає у взаємодії функціональних утворень як показника придатності особистості до певного виду діяльності [2].

Натомість кожен вид діяльності висуває складні вимоги до студента, отже для її успішного виконання, він повинен володіти певною системою здібностей. Саме цей фактор необхідно враховувати під час зарахування абітурієнтів до складу студентів професійно-технічних навчальних закладів.

Основною вимогою таких закладів освіти є базова середня освіта та виховання студента у середовищі спорідненому до обраної спеціальності. Це можуть бути сім'ї, в яких батьки охоплені обраною спеціальністю, або індивідуальні прояви студента-абітурієнта до обраної спеціальності у вигляді відвідування ним відповідних гуртків у школах чи ж самостійна трудова діяльність в обраній галузі виробництва.

Реалізація цієї вимоги завжди залежала від специфіки педагогічної системи, значною мірою від викладача, його фахової компетентності та інших індивідуально-психологічних характеристик, а також від індивідуальних особливостей студента. Існує можливість враховувати індивідуальний розвиток не кожного окремого студента, а груп студентів, що володіють подібними особливостями. Для цього необхідно розробити класифікацію, створити діагностичний інструментарій, скомплектувати різнорівневі завдання, що виявляють ступінь індивідуальних здібностей студента. Індивідуалізація фахового розвитку сприяє студенту також у формуванні в нього індивідуального стилю своєї навчальної діяльності. Допомогти студентові сформувати індивідуальний стиль навчальної діяльності – означає допомогти йому знайти свої специфічні, оптимальні засоби пристосування до навчальних ситуацій тощо.

Основний ресурс для цього – засвоєння студентами базового змісту освіти, але індивідуально неповторним засобом. При цьому індивідуалізація навчання не повинна бути спрямована на селекцію і добір найбільш талановитих студентів і надання їм сприятливих умов розвитку. Необхідно створити таке навчально-формуєче середовище, в якому студенти могли б розвивати свої здібності, захоплення, творчий потенціал, реалізовувати потреби та інтереси.

Відтак, до визначення освітнього середовища, зазначеного вище, варто додати: освітнє середовище складає сукупність зовнішніх умов, в яких відбувається повсякденна життєдіяльність індивіда, що аналізується з точки зору наявних у ній можливостей для формування його освіченості. Це поняття означає умови реалізації освітнього процесу в освітньому закладі та включення освітнього процесу в усю сукупність соціальних, культурних і предметних

взаємозв'язків. Поняття може бути застосоване у двох значеннях: комплекс освітніх послуг, реально доступних для членів певної територіальної спільноти; сукупність соціальних, економічних, культурних та інших обставин, в яких здійснюється освітня діяльність [4, с.168].

Отже, підсумовуючи вище сказане, доходимо до висновку, про те, що урахування індивідуальних здібностей є не менш важливими у підготовці майбутніх спеціалістів у системі професійно-технічної освіти, а ніж будь-який інший людський фактор.

Висновки... Узагальнюючи вище наведені матеріали можна з впевненістю стверджувати, що індивідуальні здібності студентів є найважливішими у навчально-виховному процесі підготовки робітничих кадрів. Їх урахування в процесі навчання в професійно-технічних навчальних закладах розглядаємо запорукою підготовки висококваліфікованих та конкурентно спроможних робітників на всеукраїнському та світовому ринках праці.

Список використаних джерел і літератури:

1. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г. С. Костюк // Товариство „ЗНАННЯ” Української РСР. – К., 1963. – 80 с.
2. Рудь А. В. Методика вивчення механізації сільськогосподарського виробництва фахівцями-аграріями неінженерних спеціальностей / А. В. Рудь // Збірник наукових праць. Наука і методика. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 23–30.
3. Бубка С. Н. Формування індивідуальних здібностей студентів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / С. Н. Бубка. – К., 2001 – 20 с.
4. Вища освіта України і болонський процес: навч. посібник / Степко М. Ф. Болюбаш Я. Я. Шинкарук В. Д. та ін. ; [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 348 с.
5. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Журавський В. С., Згуровський М. З. – К. : ІВЦ Видавництво „Політехніка”, 2003. – 200 с.

Анотація

М.В.Кушнирук

Влияние индивидуальных способностей студентов на качество учебно-воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях аграрного профиля

В статье описано роль индивидуальных способностей студентов аграриев в процессе обучения в профессионально-технических учебных заведениях, определены основные факторы, влияющие на формирование у студентов индивидуальных способностей, приведены три типа людей по классификации академика И.П.Павлова на которые делятся все студенты, а именно: художественный, мыслительных и средний типы. Описаны функциональные уровни структуры личности по определению ученых в данном образовательном области. На основе приведенных данных сделаны рекомендации, относительно учета индивидуальных способностей студентов в учебном процессе.

Ключевые слова: *индивидуальные способности профессионально-техническое образование, ученик, студент, аграрное образование, европейская интеграция, квалифицированный рабочий, учебное заведение.*

Summary

M.V.Kushniruk

Effect of Individual Abilities of Students to the Quality of Educational Process in Vocational Education Institutions of Agrarian Profile

The article describes the role of individual students' abilities in teaching farmers in vocational education, the major factors affecting the formation of the students' individual abilities. Three types of people according to the classification of Academician I.P.Pavlova which can all students be divided by are shown. They are: artistic, cognitive and medium types. The functional levels of the structure of the individual according to determination of the scientists in this educational field are described. On the basis of these data the recommendations as for the calculation of individual abilities of students in the learning process are made.

Key words: *individual skills, vocational education, pupil, student, agricultural education, European integration, skilled worker, educational institution.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Сучасні методи контролю професійної підготовленості студентів з гуманітарних дисциплін

У статті обґрунтовано зміст, переваги та недоліки сучасних методів контролю навчальних досягнень студентів за умов кредитно-трансферної системи навчання.

Ключові слова: контроль, методи контролю, тестовий контроль, альтернативні та комбіновані методи контролю.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Передумовою входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору є виконання умов Болонської декларації, яка вимагає дотримання вимог міжнародної та європейської систем стандартів і сертифікації. Як відомо, Болонський процес передбачає досягнення певних цілей, серед яких головними є: використання двоциклового навчання, запровадження кредитної системи, формування системи контролю якості освіти, розширення мобільності викладачів та студентів. Виходячи з цього, організація навчання за кредитно-трансферною системою навчання дозволяє говорити про те, що контроль знань і умінь студентів має бути організований належним чином.

На основі аналізу наукової літератури із досліджуваної проблеми [1; 2; 6; 8] ми прийшли до висновку, що контроль є важливою ланкою у педагогічному процесі і являється невід'ємним компонентом педагогічної діяльності. Метою контролю є перевірка низки запланованих параметрів знань та умінь студентів, серед яких важливими є такі як: повнота, структурність, інтегрованість, рівень засвоєння, тощо. Оскільки ці параметри знань перевіряються на різних етапах навчання, тому доцільно використовувати різні методи контролю.

Аналіз досліджень і публікацій... Зазначимо, що питання контролю навчальних досягнень студентів знайшло своє відображення у дослідженнях багатьох психологів та педагогів. В останні роки з'явилися праці, в яких висвітлюються: питання змісту процесу оцінювання (С.І.Архангельський, І.А.Зімня, Б.Т.Ліхачов, В.А.Сластьонін); психолого-педагогічні аспекти проблеми (С.Л.Близнюк, К.Г.Делікатний, Л.М.Романишина); методика проведення контролю (А.М.Алексюк, І.В.Зайченко, В.О.Сластьонін, М.М.Фіцула, П.М.Щербань). Проте, у зазначених працях питання використання сучасних методів контролю навчальних досягнень студентів з гуманітарних дисциплін за умов кредитно-трансферної системи навчання не є розкритим у повній мірі і потребує окремого розгляду.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності сучасних методів контролю професійної підготовленості студентів. Завдання: на основі аналізу педагогічної літератури з зазначеної проблеми, визначити зміст, переваги та недоліки сучасних методів контролю навчальних досягнень студентів за умов кредитно-трансферної системи навчання.

Виклад основного матеріалу... Педагогічна наука визначає методи контролю як способи перевірки й оцінювання професійної підготовленості студентів, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання об'єктивних результатів про успішність та ефективність навчального процесу. Різні автори пропонують власний перелік методів контролю. Так, наприклад, І.П.Підласий [6] виокремлює такі методи здійснення контролю, як: письмовий, графічний, практичний, програмований, тестовий, за допомогою аудіовізуальних технічних засобів. А.М.Алексюк [1], П.М.Щербань [9] виділяють методи: усного контролю, письмового контролю, практичного контролю та дидактичні тести. В.О.Сластьонін [8] вважає, що найбільш доцільними є усний індивідуальний контроль, усний фронтальний контроль, письмовий контроль, практичний контроль, програмований контроль, самоконтроль, комбінований контроль.

На нашу думку, найбільш повну та узагальнену класифікацію методів контролю запропонував Ю.К.Бабанський. Автор виділив три групи методів контролю професійної підготовленості студентів, а саме:

- 1) методи усної перевірки результатів навчання (бесіда, виступ, пояснення, аналіз тексту, схем тощо);
- 2) методи письмової перевірки результатів навчання (контрольні роботи (завдання), ІНДЗ, тестування тощо);
- 3) методи практичної перевірки (проведення лабораторного дослідження, моделювання педагогічної ситуації тощо) [2, с. 59].

Традиційні методи контролю, у переважній більшості, спрямовані на встановлення рівня знання й розуміння інформації [9]. Як вказує М.І. Бурда [3, с.131], точність обліку результатів традиційних методів виявлення рівня знань і умінь невисока, оскільки норми оцінок сформульовано переважно на якісному рівні, що не дозволяє однозначно тлумачити їх вимоги. Аналіз наукових робіт [1; 5] з питань контролю знань виявив основні недоліки традиційних методів: інформаційна однозначність, відсутність об'єктивних вимірних показників, якісна односторонність, суб'єктивний вплив на результат контролю.

Проте, впровадження кредитно-трансферної системи навчання потребує нових, сучасних методів контролю професійної підготовленості студентів з гуманітарних дисциплін, оскільки саме вони у повній мірі виявляють рівень оволодіння інтелектуальними вміннями, навичками комунікації у вирішенні складних проблем, використання правових та інших соціальних інструментів.

Виходячи з того, що обсяг інформації, який необхідно засвоїти студентам є значним, більшу частину матеріалу пропонується вивчати самостійно. Таким чином, провідною складовою частиною навчального процесу стає самостійна робота студента, яка повинна мати конкретні змістові характеристики, контролюватися, перевірятися й оцінюватися. При цьому контроль та оцінювання правильності виконання поставлених завдань відіграє важливу роль. У таких випадках особливої уваги набуває виконання завдань у *тестовій формі*.

Тестовий контроль поступово витісняє інші традиційні види контролю знань, зокрема, усну та письмову перевірку. До тестового контролю у підготовці фахівців звертається велика кількість науковців (І.С.Булах, М.І.Бурда, О.М.Майоров, Є.А.Михалічов, Л.П.Одерій, А.Й.Ягодзінський та інші). Принциповою відмінністю тестів від звичайних завдань, є те, що тест це – науково обґрунтований метод і одночасно інструмент дослідження ряду наукових напрямів вивчення особистості, здібностей, а також інших питань, необхідних для наукової організації навчального процесу. Якщо раніше тестова форма контролю була предметом дискусії, то на сьогоднішній день доцільність використання тестів визнано у психології, педагогіці, методиці.

Тестування, як і будь-який інший метод контролю знань студентів, має переваги й недоліки. До переваг автори Л.В.Іванова, А.О.Муромцева, А.Й.Ягодзінський [5, с.94] відносять: об'єктивність і справедливість оцінки знань; відсутність емоційних стресів і перевантажень, психологічного впливу на студента; порівняння оцінок з однієї і тієї ж дисципліни щодо викладачів, факультетів, інститутів, що дозволяє одержати об'єктивний результат про рівень підготовки студентів і якість викладання; можливість широкого використання технічних засобів і персонального комп'ютера, які підвищують ефективність і якість роботи викладачів; можливість заощадження часу викладачів і студентів. До того ж він охоплює великий обсяг інформації, зменшує затрати часу на опитування, підвищує об'єктивність, є стимулюючим чинником та дає можливість розробляти всеосяжний план оцінки знань студентів. У зв'язку з цим, викладачі нерідко використовують тестові методи для перевірки загального рівня знань студентів з проблеми в цілому.

Зазначимо, що тестовий контроль поряд із позитивними сторонами має ряд недоліків. Зокрема, шляхом тестової перевірки неможливо з'ясувати особистісну оцінку явищ. Як стверджує В.О.Вихруц, „масове застосування тестів у навчальному процесі призводить до механічного засвоєння навчального матеріалу” [4, с.70]. З метою уникнення зазначених недоліків, доцільно поєднувати письмовий, усний та тестовий контроль знань, пропонуючи майбутнім фахівцям завдання різного характеру.

При оцінюванні професійної підготовленості студентів університетів не завжди можна ефективно скористатися традиційними методами контролю. З огляду на це, американські науковці М.Брайд, Д.Дрейк, М.Левінські [10] пропонують використовувати *альтернативні та комбіновані методи*. Викладач не може покладатися тільки на усні опитування й контрольні роботи, щоб з'ясувати, як багато матеріалу студенти можуть відтворити за певний відрізок часу, оцінити навички аргументування й спілкування. Саме в цьому значенні використовується визначення „альтернативне оцінювання”. Це готує студентів до справжнього професійного життя. Традиційні усні опитування й письмові контрольні роботи не відповідають новим вимогам. Таким чином, повинні бути знайдені нові методи оцінювання.

До альтернативних методів оцінювання належать: участь у тематичних засіданнях; написання есе; участь у рольових іграх, диспутах; підготовка виставки чи збір матеріалу з певної теми (портфоліо). Критеріями таких методів оцінювання можуть бути: вміння виділяти головне; робити порівняння; визначати суттєву інформацію; ставити відповідні запитання; послідовно розповідати про проблему, відокремлювати факти від суб'єктивного судження, а також хибну інформацію від істинної, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, знаходити і наводити аргументи, робити висновки, бачити варіанти вирішення, перевіряти висновки на практиці, передбачати наслідки рішень, демонструвати логічно обґрунтовані судження. О.І.Пометун [7] пропонує

використовувати такі альтернативні методи оцінювання як: експрес-опитування, розширене опитування, контрольна справа або творче завдання, спостереження та самооцінка.

Методи контролю професійної підготовленості студентів університетів виступають засобами гуманізації навчального процесу, тільки тоді, коли сприяють розкриттю особистості. В іншому випадку – призводять до дегуманізації та відчуження особистості. Тому, на нашу думку, важливою проблемою, яка постає перед викладачами при контролі професійної підготовленості студентів університетів з гуманітарних дисциплін, є урізноманітнення методів контролю, що забезпечується такими чинниками:

– посилена позитивна мотивація контролю (такий підхід дає можливість виявити внутрішні резерви особистості студента для її розвитку, навчання та виховання. Через мотивацію можна впливати як на продуктивність діяльності, так і на розвиток самої особистості. Посильні навчально-пізнавальні завдання приносять радість студенту, і, як результат, у нього підвищується мотивація до навчання, а у викладача з'являються реальні важелі для індивідуалізації процесу планування навчання при активній співпраці зі студентом. Такий контроль здійснюється у грі, під час тренінгів, практичних занять та інших видів діяльності, де студент має змогу виявити свої здібності в конкретній ситуації);

– урізноманітнення форм і типів контрольної діяльності з урахуванням загальних особливостей контингенту студентів (методи контролю визначаються викладачем відповідно до педагогічних вимог з урахуванням індивідуальних особливостей студентів (темпераменту, характеру, здібностей, нахилів тощо). Такий підхід сприяє всебічному й об'єктивному контролю професійної підготовленості студентів);

– забезпечення активної діяльності під час контролю (викладачеві важливо проконтролювати навчальну діяльність студента: його активність на заняттях, спосіб спілкування з колегами, готовність до співпраці, дотримання правил обміну думками на заняттях);

– використання прийомів взаємоконтролю та взаємооцінювання (отримані під час контролю дані, використовуються з метою розвитку свідомості та забезпечення “простору для самоствердження” у студентів, що має важливе значення при самооцінці. До методів взаємоконтролю, що використовуються на заняттях з предметів гуманітарного циклу належать: взаєморецензування усних відповідей, взаєморецензування письмових відповідей (на дошці, при роботі попарно або в мікрогрупах) та взаємоопитування);

– цілеспрямоване і систематичне формування самоконтролю як важливого складника навчальної діяльності (студент, працюючи самостійно, вчиться планувати навчальну діяльність, самоконтролювати та самооцінювати її. Це дає йому можливість усвідомити себе в діяльності, самому визначити рівень засвоєння знань, усвідомити прогалини в знаннях та вміннях та визначити шляхи їх усунення).

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок... Отже, у результаті дослідження зроблено висновок про те, що викладач повинен вдумливо підходити до використання різних форм і методів контролю та оцінювання професійної підготовленості студентів за умов кредитно-трансферної системи навчання. З'ясовано, що якісний контроль можливий лише за умови оптимального поєднання різноманітних як традиційних, так і сучасних методів контролю. Перспективними напрямками дослідження вважаємо вивчення та аналіз позитивного зарубіжного досвіду стосовно використання сучасних методів контролю з метою запозичення його прогресивних ідей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. для студ., асп. та молодих викл. / Алексюк А. М. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Бабанский Ю. К. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Бабанский Ю. К., Сластенин В. А., Сорокин Н. А. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
3. Бурда М. І. Методичні основи диференційованого формування геометричних умінь учнів основної школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Бурда М. І. – К., 1994. – 347 с.
4. Вихрущ В. Дидактико-психологічні основи тестового контролю учбової діяльності студента педагогічного вузу / В. Вихрущ, А. Вихрущ // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. : Педагогіка. – 2006. – Вип. 4. – С. 68–73.
5. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців (методичні та методологічні аспекти) : навчальний посібник / [А. Й. Ягодзінський, А. О. Муромцева, Л. В. Іванова та ін.] ; Одес. держ. екон. ун-т. – К., 1997. – 216 с.
6. Подласый И. П. Педагогика : Новый курс : учеб. для студентов высш. учеб. заведений. В 2 кн. Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения / Подласый И. П. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 576 с.
7. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко ; за ред. О. Пометун. – К. : А.С.К., 2006. – 192 с.

8. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под. ред. В. А. Слостенина. – [2-е изд.]. – М. : Академия, 2003. – 576 с.
9. Щербань П. М. Прикладна педагогіка / Щербань П. М. – К. : Вища шк., 2002. – 215 с.
10. John C. Alternative Assessment in the Social Sciences / C. John. – Springfield : Illinois State Board of Education, 1996. – 186 p.

Аннотація

Г.А.Лысак

Современные методы контроля профессиональной подготовленности студентов по гуманитарным дисциплинам

В статье раскрыто содержание, преимущества и недостатки современных методов контроля учебных достижений студентов в условиях кредитно-трансферной системы обучения.

Ключевые слова: контроль, методы контроля, тестовый контроль, альтернативные и комбинированные методы контроля.

Summary

H.O.Lysak

Modern Control Methods of Students' Professional Preparation in Humanities

The article features the content, advantages and disadvantages of modern methods of control of students' professional preparation under the conditions of credit-transfer educational system.

Key words: control, methods of control, tests, alternative and combined control.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378

Н.В.ЛИТВИНОВА,

аспірант

(м.Глухів Сумської області)

Модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі виробничої діяльності

У статті розглядаються проблеми формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю з використанням моделювання процесу виробничої діяльності. Висвітлюються основні компоненти моделі формування професійної компетентності зазначених фахівців.

Ключові слова: модель, інженер-педагог будівельного профілю, професійна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Останні десятиліття проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців все частіше привертає увагу дослідників. Державі потрібні сучасні спеціалісти, які зможуть працювати в умовах ринкової економіки, а для цього потрібно вирішити низку питань, а саме: якими компетенціями повинен володіти випускник вищого навчального закладу, що повинен знати, уміти тощо. Для їх вирішення необхідно розробити модель підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемою формування професійної компетентності майбутніх фахівців опікувалися такі вчені, як: С.Батишев, Е.Зеер, Н.Кузьміна, А.Макарова, Г.Суходольський, Н.Тализіна та багато інших. Переважна більшість науковців виділяють дві складові моделі підготовки майбутніх спеціалістів: індивідуальні функції та професійні знання.

Формулювання цілей статті... Мета статті – теоретично обґрунтувати та розробити модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності.

Виклад основного матеріалу... Побудову теоретичної моделі процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців потрібно починати з розгляду базових дефініцій.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови термін „модель” визначається, як „зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт; предмет, відтворений у зменшеному, іноді у збільшеному або натуральному вигляді; уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т. ін.) образ якого-небудь процесу або явища, що використовується як його „представник” [2, с.535].

Т.Шкваріна зауважує, що моделювання «полягає в заміні вихідного об'єкта дослідження його „проекцією” – моделлю з подальшим дослідженням створеної моделі аналітичними методами» [7, с.102]. Вона виділяє при цьому чотири етапи моделювання:

- 1) на основі певного кола знань про реальний об'єкт будується модель – замінювач об'єкта з урахуванням завдань дослідження;
- 2) дослідження моделі, виконання „модельних” експериментів та формулювання певної множини здобутих знань;
- 3) перенесення здобутих знань з моделі на оригінал і, як результат, формулювання вже множини знань про сам об'єкт;
- 4) практична перевірка одержаних за допомогою моделювання знань і їх використання для узагальненої теорії об'єкта чи управління ним [7, с.103].

На думку І.Зязюна, „модель – це штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який, будучи подібним досліджуваному об'єкту (чи явищу), відображає і відтворює у більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта” [3, с.209].

Н. Боритко вважає, що для побудови моделі педагогічної діяльності необхідно: „1) обґрунтувати принципи, система яких визначає концепцію діяльності; 2) розробити етапи становлення педагогічної діяльності та внести зміни в сформовану методичну систему”. Система принципів повинна бути подана у вигляді ієрархічної моделі, яка включає в себе нормативні вимоги до діяльності педагога, та перевірятися в умовах експериментальної діяльності [1, с.132].

Існує ще таке тлумачення поняття „педагогічне моделювання” – це дослідження педагогічних об'єктів (явищ) за допомогою моделювання понятійних, процесуальних, структурно-змістових і концептуальних характеристик й окремих „сторін” навчально-виховного процесу в межах визначеного соціокультурного простору на загальноосвітньому, професійно орієнтованому або іншому рівнях” [5].

У нашому науковому дослідженні моделювання розглядаємо як систему аналізу розвитку професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю, а модель, як метод розуміння формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Ми розробили декілька компонентів моделі формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності: цільовий, змістовий, діяльнісний та результативний.

На основі запропонованих компонентів нами було сформовано декілька етапів. Перший етап розробки моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців полягає у визначенні мети та встановленні взаємозв'язків між завданнями формування кожного з компонентів моделі.

Наявність мети в даній моделі зумовлює спрямованість діяльності викладачів вищого навчального закладу на підготовку майбутніх фахівців з високим професійним рівнем.

Мета нашої педагогічної моделі – формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності.

Другий етап розробки моделі полягає у визначенні місця виробничої діяльності студентів, до якої ми відносимо дисципліну „Виробниче навчання” та виробничу практику, в структурі формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю.

У нашому дослідженні „Виробниче навчання” та виробничу практику можна поєднати інтегруючим поняттям „виробнича діяльність”. Тож надалі ми будемо розглядати формування у майбутніх фахівців професійної компетентності під час виробничої діяльності.

Розглянемо трактування різними дослідниками поняття „виробнича діяльність”. Його розглядали такі відомі діячі, як К.Маркс, А.Маршал та інші. Пізніше інші послідовники розширили розуміння цього трактування, але якщо проаналізувати його сутність, то основа не змінилася [6, с.94].

В інших джерелах можна знайти визначення поняття «виробнича діяльність»: сукупність дій робітників з використанням засобів праці, необхідних для перевтілення ресурсів у готову продукцію, що включають в себе виробництво та переробку різних видів сировини, будівництво, надання різних видів послуг [8, с.76].

Н.Ульяшин та Н.Ульяшина під виробничим навчанням розуміють частину освітнього процесу зі стійкими закономірностями навчання, який є складовою частиною професійного навчання, де здійснюється підготовка до робітничої професії, а також підвищення кваліфікації безпосередньо на виробництві або в умовах, наближених до нього.

Під поняттям „виробнича діяльність” ми пропонуємо розуміти процес, під час якого здійснюється комплекс дій з використанням необхідних засобів праці для досягнення певних результатів.

Головна мета студентів під час проходження виробничого навчання – навчитися працювати, бути зацікавленим та поважати обрану справу, без цього неможливо стати справжнім фахівцем. Приймаючи самостійні рішення в різних виробничих ситуаціях у студентів формується пізнавальна активність, що в свою чергу впливає на якість освіти.

Виробнича практика, як аспект професійного навчання у вищій школі, спрямована на практичне пізнання закономірностей та принципів виробничої діяльності, на реалізацію їх у ході практичної діяльності в освітньому закладі на теоретичне осмислення педагогічних явищ і чинників. Якщо в процесі теоретичного навчання спеціальні та психолого-педагогічні дисципліни вивчаються окремо, то в практичній роботі студентів ВНЗ знання по цих дисциплінах спрямовані на розв'язання певних професійних завдань.

Формування професійної компетентності в період виробничої практики – тривалий процес, тому дуже важливо розробити програму формування професійної компетентності по етапах, систематично аналізувати та оцінювати хід та результати роботи. Виробнича практика є ефективним засобом підготовки студентів до професійної діяльності, при цьому тут велику роль відіграє організація самостійної роботи студентів.

Для ефективного функціонування моделі професійної компетентності майбутніх фахівців повинні бути створені певні педагогічні умови.

Н.Яковлева визначає педагогічні умови як комплекс взаємодіючих заходів, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх фахівців: „процес підготовки студентів до професійної діяльності виглядає як система, й ця система може вдало функціонувати за певних комплексних умов, оскільки випадкові, розрізнені умови не можуть вирішувати це завдання ефективно” [9, с.69].

Тож, третім етапом розробки педагогічної моделі є визначення необхідних педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю: забезпечення лабораторно-практичних занять обладнанням (навчально-методичні матеріали, обладнання, пристрої, інструменти тощо), використання якого дозволить моделювати сучасну виробничу діяльність та ознайомлювати студентів з прогресивними методами будівництва; проведення виробничої практики в реальних виробничих умовах або наближених до них; забезпечення студентів-практикантів і керівників методичними рекомендаціями щодо проходження виробничої практики; дотримання правил техніки безпеки, охорони праці та виробничої санітарії під час проходження виробничої практики в реальних умовах; взаємодія студентів та викладачів у кожній виробничій ситуації під час проходження виробничої практики та інших видів діяльності (лабораторно-практичні заняття, позавиробнича діяльність тощо); володіння викладачами та керівниками від підприємства інноваційними методами та інформацією про нововведення в будівельній індустрії.

У попередньому дослідженні, ми визначили, що формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю відбувається у поєднанні наступних компетенцій: навчально-методичної, спеціальної, інформаційно-комунікаційної та соціальної [4, с.157-160].

Четвертим етапом розробки нашої педагогічної моделі є оцінювання результатів формування впливу. Як узагальнені показники професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю ми виділили когнітивний, мотиваційний та діяльнісний компоненти.

У відповідності до показників, нами визначені наступні критерії сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців: характеризується високою якістю знань за даною професією; розвитком логічного мислення; гнучкістю та адаптивністю придбаних способів професійної діяльності та ефективною співпрацею в професійному середовищі; стійкою відповідальною позицією; уміннями вирішувати завдання, моделюючи та прогнозуючи можливі наслідки власної професійної діяльності тощо.

Система розроблених критеріїв дозволяє оцінити результати реалізації моделі, які знаходять своє відображення в сукупності сформованих якостей, знань, умінь і навичок, які характеризують професійну компетентність майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю. Розроблена модель (рис. 1) є теоретичною основою для розробки цільової комплексної програми та організації дослідно-експериментальної роботи зі студентами.

У відповідності до критеріїв нами було розроблено три рівні сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю: високий, середній та низький.

Запропонована нами педагогічна модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю розглядається як результативний спосіб організації методів підготовки компетентних фахівців. Модель є відкритою, постійно здатною удосконалюватися та за потреби може бути оновлена новими компонентами.

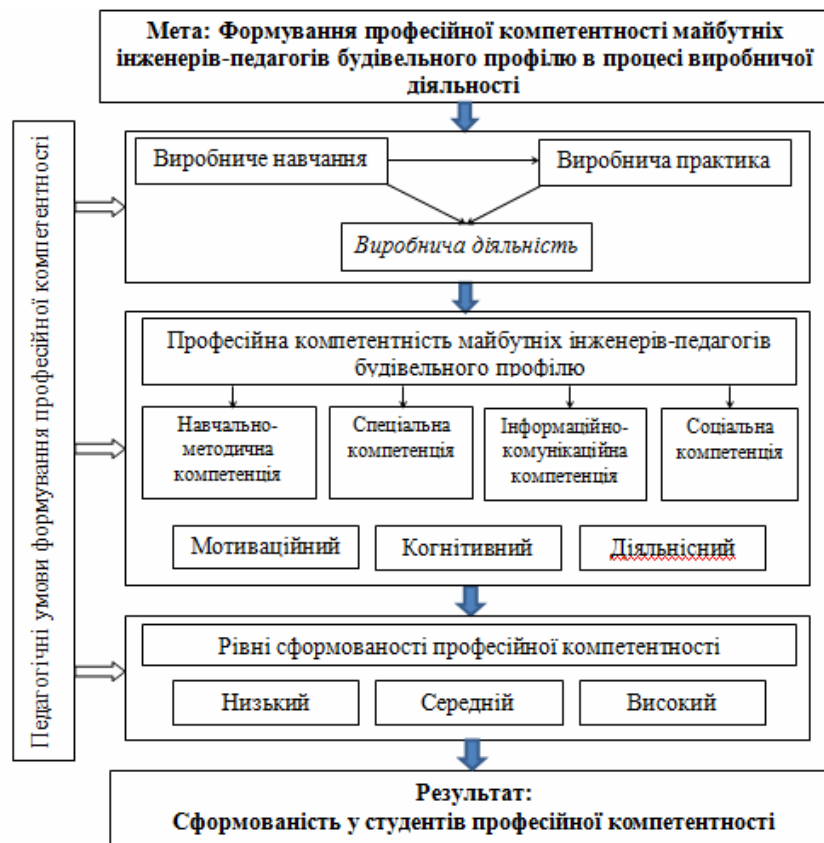

Рис. 1. Модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності

Розроблена нами педагогічна модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю дозволяє почати розглядати питання діагностування рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борытко Н. М. В пространстве воспитательной деятельности : [моногр.] / науч. ред. Н. К. Сергеев. – Волгоград : Перемена, 2001. – 181 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
3. Зязюн І. А. Світоглядні пріоритети педагогіки / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. у 2-х част. – Ч-1 / Редкол. : І. А. Зязюн та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2002.
4. Литвинова Н. В. Професійна компетентність як об'єкт дослідження науковців / Н. В. Литвинова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : зб. наук. праць – №3 (46). – Рівне, 2012. – С. 157–160.
5. Педагогічне моделювання [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрану.
6. Хоменко Л. М. Пропедевтика вивчення основ сучасного швейного виробництва в процесі вивчення обслуговуючих видів праці / Л. М. Хоменко // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 3. – С. 92–96.
7. Шкваріна Т. М. Модель змісту підготовки вчителя до здійснення іншомовної освіти дошкільників / Т. М. Шкваріна // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2008. – № 40. – С. 102–105.
8. Як стати майстерним педагогом : навч.-метод. посіб. / кол. автор. : Ковальчук В. І., Сергеева Л. М. та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К. : ТОВ „Етіс плюс”, 2007. – 184 с.
9. Яковлева Н. М. Подготовка студентов к творческой воспитательной деятельности / Н. М. Яковлева. – Челябинск : Изд-во ЧГПИ, 1991. – 128 с.

Анотація

Н.В.Литвинова

Модель формирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов в процессе производственной деятельности

В статье рассматриваются проблемы формирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов строительного профиля с использованием моделирования процесса производственной деятельности. Освещаются основные компоненты модели формирования профессиональной компетентности указанных специалистов.

Ключевые слова: модель, инженер-педагог строительного профиля, профессиональная компетентность.

Summary

N.V.Litvinova

Model of Formation of Professional Competence of the Future Engineers-Teachers in the Process of Production Activity

The problems of formation of professional competence of future teachers-engineers of building profile using modeling of the process of production activity are studied. The key components of the model of formation of professional competence of the mentioned specialists are highlighted.

Key words: model, engineer-teacher of the building profile, professional competence.

Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

УДК 81'243:378.14(045)

Н.І.МАЗУРЕНОК,
викладач;
М.В.МАЗУРЕНОК,
аспірант
(м.Хмельницький)

Реалізація особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах

У статті розкриваються особливості реалізації особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, іноземна мова, поняття, принципи, методи та прийоми.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні інтеграційні процеси, входження України в європейський освітній простір, міжнародний обмін інформацією у різних галузях знань значною мірою впливають на підвищення статусу іноземної мови як важливого засобу комунікації та навчального предмета, що потребує від педагогів використання нових підходів та методів взаємодії зі студентами.

Важливим стратегічним напрямком становлення сучасної мовної освіти є реалізація особистісно орієнтованого підходу через створення сприятливих умов для інтелектуального зростання особистості, розкриття творчого потенціалу. Динамічний розвиток суспільства потребує формування в людині не стільки типового, скільки індивідуального, що дає змогу їй залишатися самою собою у швидкозмінному соціумі. Особистісно орієнтований підхід у навчанні та вихованні підростаючого покоління є простором для становлення культуротворчої особистості, яка здатна продуктивно реалізувати свої здібності, знання та уміння задля власного розвитку та розвитку держави.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемі особистісно орієнтованого підходу в навчанні присвячено ряд психолого-педагогічних праць, у яких висвітлено окремі її аспекти: забезпечення сприятливих умов формування людини як унікальної особистості (Б.Г.Ананьев, Г.О.Балл, В.О.Сухомлинський, І.Д.Бех, О.В.Киричук, О.Л.Кононко, М.В.Левківський та ін.); визначення психолого-педагогічних вимог до реалізації особистісного підходу в навчанні (К.О.Абульханова-Славська, В.В.Давидов, О.М.Пехота, Л.М.Проколенко та ін.); розробка форм особистісно орієнтованого підходу до навчання (В.І.Андреев, О.В.Барabanщиков, Л.М.Деркач, І.О.Зимня, О.Я.Савченко, М.Ф.Феденко та ін.); забезпечення умов особистісно орієнтованого навчання та виховання (В.В.Рибалка, В.В.Суриков, І.С.Якиманська та ін.). Проте у педагогіці й психології залишаються недостатньо дослідженими проблеми комплексного підходу до розробки змісту особистісно орієнтованого навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах; визначення умов для реалізації творчого потенціалу особистості, культивування специфічних видів діяльності та форм активності у процесі навчання.

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є розкриття особливостей реалізації особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу... Одним із найважливіших завдань реформування сучасної освіти є реалізація особистісно орієнтованого підходу як методологічної орієнтації у педагогічній діяльності, що дає змогу з опорою на систему понять, ідей, способів дій забезпечити та підтримати

процеси самопізнання, самопобудови, самореалізації особистості студента, розвиток її неповторної індивідуальності.

Важливими компонентами, що складають структуру особистісно орієнтованого підходу, є такі основні поняття:

- індивідуальність – неповторна своєрідність людини, унікальне поєднання в ній одиничних та загальних рис, яке вирізняє одну людину від інших;
- особистість – сукупність властивостей індивіда;
- самоактуалізована особистість – людина, що свідомо і активно реалізує намагання стати самою собою, найбільш повно розкрити свої можливості та здібності;
- самовираження – процес та результат розвитку та прояв притаманних індивіду якостей та здібностей;
- суб'єкт – індивід, якому притаманна свідомо творча активність і свобода у пізнанні та перетворенні себе та навколишньої дійсності;
- суб'єктність – якість людини, що виражає здатність її бути суб'єктом та виявляти свободу, активність у виборі та здійсненні діяльності;
- Я-концепція – пережита та усвідомлена людиною система уявлень про саму себе, на основі якої вона будує свою життєдіяльність, взаємодію з іншими, ставлення до себе та оточуючих;
- вибір – можливість вибирати та результат вибіркової діяльності – оптимальний з-поміж інших варіантів своєї активності;
- педагогічна підтримка, фасилітація – діяльність педагога з надання превентивної та оперативної допомоги дитині в розв'язанні її проблем навчання, спілкування, збереження психічного та фізичного здоров'я [6, с.54-55].

З метою реалізації особистісного підходу на заняттях з іноземної мови у вузах важливо враховувати такі принципи:

- принцип самоактуалізації – передбачає спонукання та підтримку намагання студента до вияву та розвитку своїх природних та соціально набутих можливостей;
- принцип індивідуальності – спрямовує викладача та студента на формування індивідуальності особистості;
- принцип суб'єктності – виявляється у створенні умов для активності, ініціативи особистості, застосування нею творчого підходу до діяльності, для збагачення власного суб'єктного досвіду;
- принцип вибору – надання суб'єктних повноважень студентам у виборі мети, змісту, форм та способів організації навчально-виховного процесу;
- принцип творчості та успіху – створення ситуацій для індивідуальної творчості, що дає змогу визначати та розвивати індивідуальні особливості студентів; забезпечення успіху в діяльності сприяє виробленню позитивної Я-концепції;
- принцип довіри та підтримки – відмова від авторитарного стилю спілкування, надмірної вимогливості та контролю, побудова гуманно-демократичних стосунків між викладачем та студентом, віра в особистість, підтримка її намірів щодо самореалізації та самоствердження [5, с.180].

У структурі особистісного підходу важливим є технологічний компонент, який включає способи та прийоми педагогічної діяльності. На думку І.С.Якиманської, арсеналом особистісного підходу є методи та прийоми, що відповідають таким вимогам: діалогічність, творчий характер діяльності, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку студента, надання необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту та способів учіння та поведінки. Тому, на заняттях з іноземної мови з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу доцільно використовувати діалог, ігрові та рефлексивні методи та прийоми, методи активізації та підтримки, діагностики та само діагностики [5, с.181].

Реалізація особистісно орієнтованого підходу у навчанні іноземних мов потребує зміни векторів у педагогіці: від навчання як нормативно побудованого процесу до учіння як індивідуальної діяльності студента, її корекції та педагогічної підтримки. При цьому слід враховувати такі вихідні положення:

- пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності студента як активного носія суб'єктивного досвіду, який склався завдяки до впливу спеціально організованого навчання у вузі;
- освіта є єдністю двох взаємопов'язаних складових – навчання та учіння;
- проектування освітнього процесу має передбачати можливість організувати учіння як індивідуальну діяльність з трансформації соціально значущих нормативів засвоєння в особистісно значущі;
- при конструюванні та реалізації освітнього процесу необхідна особлива робота з виявлення досвіду кожного студента, його соціалізація, контроль за способами пізнавальної діяльності, співробітництво викладача та студента;

- в освітньому процесі відбувається „зустріч” суспільно-історичного досвіду, що задається навчанням, та даного суб’єктивного досвіду студента, який реалізується ним в учінні;
- взаємодія двох видів досвіду повинна йти не по лінії утискування індивідуального наповнення його суспільним досвідом, а шляхом їх постійного узгодження;
- процес освіти рухається від визначеного студентського образу Я-реального до Я-ідеального; при цьому педагог створює умови для успішності означеного процесу [6, с.60-61].

Психологи та філософи освіти стверджують, що сьогоденні студентам притаманні прагматичність та розкутість думок, дій, а це потребує від педагогів використання нових підходів, методів та прийомів взаємодії.

Специфікою навчання студентів педагогічних вузів є те, що в майбутньому вони будуть працювати з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, де одним із провідних видів діяльності є ігрова та навчальна діяльність. Тому на різних етапах вивчення іноземної мови з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу, формування фонетичних, лексичних та граматичних умінь та навичок доцільно використовувати мовні ігри, які сприяють активізації попереднього досвіду, інтересу та творчості.

Удосконаленню правильної вимови, уміння чітко та виразно вимовляти кожен звук, слово, володіти різними темпами мовлення сприяють фонетичні ігри. На практичних заняттях з іноземної мови доцільно організовувати гру „Ланцюжок”, коли початком слова буде звук, на який закінчується попереднє слово, „Прогулянка”, де одне й те ж слово вживається у різних реченнях, „Снігова лавина” (студент називає фразу до теми, наступний повторює названий попереднім студентом вираз і називає свій і т.д.).

Основною метою лексичних ігор є формування навичок монологічного та діалогічного мовлення. Цьому сприяє атмосфера колективного спілкування на основі комунікативної ситуації. Так, наприклад, можна організувати гру „Гість у домі”. Група ділиться на підгрупи, кожній з яких пропонується ситуація і ставиться завдання скласти діалог. Виграє підгрупа, яка швидко і правильно виконає завдання. Активізація вивченої лексики відбувається під час гри „Знайди слово”. Викладач готує заздалегідь картки зі складами, з яких студенти повинні скласти слово, написати артікул, утворити множину і записати слова в алфавітному порядку.

Широко застосовуються у практиці як методичний прийом навчання іноземних мов рольові ігри, які активізують мовленнєву діяльність студентів, формують у них уміння самостійно висловлювати свої думки, виховують почуття впевненості в собі, сприяють створенню позитивного психологічного мікроклімату на занятті. Рольова гра є ситуативно-варіативною вправою, яка поєднує в собі елементи як ігрової, так і навчальної діяльності.

Продумуючи рольову гру, педагог повинен враховувати, що ситуація має бути найбільш наближеною до дійсності. Необхідно дати інформацію про соціальні взаємини партнерів, наприклад, офіційні, неофіційні. Викладачу слід надати студентам можливість вибору певної ролі (журналіст та відомий спортсмен, тренер, лікар та пацієнт, екскурсовод та туристи, ведучий телепередачі та запрошений гість тощо). Учасники рольової гри не повинні діяти індивідуально, а тільки колективно, репліки одного повинні викликати відповідну реакцію партнера. Потрібно намагатися передбачати можливі типові помилки у ході рольової гри, і попередити їх, продумавши попередні вправи на застосування визначених граматичних структур, лексичних одиниць, що обов’язково будуть використовуватися у рольовій грі.

Викладачі Н.М.Якимчук, Л.Ф.Леонова з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу на заняття з іноземної мови радять використовувати такі рольові ігри:

1. „Обмін думками” – „Що для мене найкращий відпочинок?”
2. „Читацька конференція” – „Книги, які ми любимо читати”
3. „Дискусія на тему з розподілом ролей” – „Що значить бути молодим”
4. „Інтерв’ю з зіркою” – „Як досягти успіху в житті”
5. „Мікрофон” – „Захист прав молоді”
6. „Рецензія” – „Ми рецензуємо фільм”
7. „Конференція” – „Моя майбутня професія” [8].

Спілкування під час рольової гри може носити репродуктивний, напівтворчий та творчий характер. Репродуктивний спосіб мовлення використовується студентами з низьким рівнем володіння іноземною мовою. Вони відтворюють у грі текст-зразок. Студенти із середнім рівнем знань можуть додати у текст-зразок додаткові елементи. Учасники з високим рівнем володіння засобами іноземної мови спілкуються більш творчо, виявляючи здатність до самостійності в іншомовній мовленнєвій діяльності. *Усе це забезпечує розвиток ініціативності, креативності та критичності мислення, сприяє самовдосконаленню і самовихованню кожного студента.*

Висновки... Таким чином, реалізація особистісно орієнтованого підходу у поєднанні з комунікативною спрямованістю в процесі навчання іноземним мовам створює умови для

самоствердження, самореалізації, самовизначення особистості, утвердження її як найвищої цінності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Богомазова В. Н. Формування навичок мовленнєвої компетенції / В. Н. Богомазова // Німецька мова в школі. – 2010. – № 3. – С. 5–9.
2. Валуга К. М. Гра в процесі вивчення англійської мови / К. М. Валуга // Англійська мова і література. – 2005. – № 7. – С. 2–4.
3. Гис В. Й. Методика проведення гри як засобу активної пізнавальної діяльності / В. Й. Гис // Англійська мова і література. – 2010. – № 6. – С. 7–10.
4. Колісник В. П. Підвищення ефективності навчання за допомогою гри / В. П. Колісник // Англійська мова і література. – 2010. – № 3. – С. 2–6.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є.Мойсеюк – [3-є вид., доповн.]. – К. : Друкарня ВАТ „КДНК”, 2001. – 608 с.
6. Управління якістю освіти / [Войтенко В. І., Лавренюк А. О., Малинич Л. М., Мельник В. В., Гуменюк В. В. ; за заг. ред. Лавренюка А. О]. – Хмельницький : ХОШПО ; Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. – 184 с.
7. Ціпан Н. Г. Розвиток комунікативних здібностей учнів при вивченні англійської мови / Н. Г. Ціпан // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 51–57.
7. Чепурна М. В. Рольова гра – один із основних засобів особистісно зорієнтованого навчання / М. В. Чепурна // Англійська мова і література. – 2006. – № 22–23. – С. 17–27.
8. Якимчук Н. М. Застосування рольових ігор на заняттях з іноземної мови в умовах комунікативного навчання / Якимчук Наталія Михайлівна, Леонова Любов Федорівна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lpk.at.ua/EV/vupusk3/26.

Анотація

Н.І.Мазуренок, М.В.Мазуренок

Реалізація личностно орієнтованого підходу на заняттях іноземного мови у вищих педагогічних навчальних закладах

У статті розкриваються особливості реалізації личностно орієнтованого підходу на заняттях іноземного мови у вищих педагогічних навчальних закладах

Ключеві слова: *личностно орієнтований підхід, іноземний мови, поняття, принципи, методи і прийоми.*

Summary

N.I.Mazurenok, M.V.Mazurenok

Realization of Personality Oriented Approach of the Foreign Language Lessons in Higher Pedagogical Establishments

In this article the features of realization of personality oriented approach of the foreign language lessons in higher pedagogical establishments are observed.

Key words: *personality oriented approach, foreign language, concepts, principles, methods and ways.*
Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 159.923.2:378.147:[004.738.5]-057.875

О.В.МАМОН,
асистент
(м.Полтава)

Формування адекватної самооцінки студентів у процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами

У пропонованій статті досліджено проблему формування самооцінки студентів. Проаналізовано вплив використання в навчальному процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами на формування адекватної самооцінки студентів; встановлено взаємозв'язок між залученням студента до колективної взаємодії та формуванням у нього адекватної самооцінки; визначено переваги залучення студентів до оцінки незалежних робіт, узятих з Інтернет-колекції, та роль такої оцінної діяльності в процесі формування здатності самоконтролю; схарактеризовано особливості освітнього застосування Інтернет-ресурсів, їхній вплив на функції самооцінки; доведено, що в умовах застосування новітніх технологій зростає значущість самостійної роботи студента й набуття ним умінь самооцінки навчальної діяльності.

Ключові слова: *самооцінка, функції самооцінки, самостійна робота, колективна робота, Інтернет-ресурси.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних умовах бурхливого розвитку науки, швидкого оновлення знань і технологій одним із найважливіших завдань професійної підготовки

майбутніх фахівців є створення умов для продуктивної самостійної роботи студентів, розвиток їхньої мотивації до самоосвіти й подальшого безперервного самостійного набуття знань. Розв'язання цього завдання безпосередньо пов'язане з формуванням у студентів здатності контролювати та адекватно оцінювати власну навчальну діяльність. Навчальний процес у вищій школі повинен організовуватися з урахуванням таких якостей, що дадуть можливість забезпечити високий рівень пізнавальної активності студентів, досягти запланованих результатів у навчанні.

Аналіз досліджень і публікацій... Однією з найпоширеніших форм організації навчання на сьогодні є колективна, оскільки саме вона може не лише стати важливим резервом підвищення ефективності навчання, а й сприяти активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, перетворенню їх із об'єктів у суб'єкти навчання, формуванню в них самостійності, здатності до самоосвіти та самовиховання. Ця проблема досліджується педагогами, психологами, соціологами. Наголошуємо, що недоліками колективної форми навчання вважають: зниження ролі вчителя, відсутність мотивації навчання, нераціональне використання часу. Тому педагоги, звертаючись до колективної форми навчання, намагаються оволодіти новими педагогічними прийомами.

У педагогічній науці протягом чотирьох останніх десятиліть розробляється теорія про колективні способи навчання, що втілила дореволюційний досвід вітчизняного педагога О.Г.Ривіна. Над механізмом використання методів свого вчителя працював В.К.Дяченко.

У сучасній педагогічній літературі поняття „колективна форма навчання” та „групова форма навчання” часто використовують як синоніми, причиною чого є відсутність чітких відмінних рис у потрактуванні термінів „група” і „колектив”. О.Л.Кононко виділяє такі ознаки колективу: згуртованість, оптимістичний психологічний клімат, високий рівень спрацьованості, взаємодопомоги, виконання необхідних функцій і ролей [7, с.141]. Загальні принципи організації групової роботи досліджено В.К.Дяченком, В.В.Котовим, Г.О.Цукерман, О.Г.Ярошенко та ін. Психолого-педагогічні дослідження цих учених свідчать, що групова навчальна діяльність сприяє самостійності, активації й результативності навчання студентів, умінню доводити та обстоювати свою позицію і водночас прислуховуватися до думки товаришів, культурі ведення діалогу, відповідальності за результати своєї праці.

Принадно зауважуємо, що дослідники визначають: спільна діяльність – це такий вид групової діяльності, у процесі якої дії її учасників підпорядковані спільній меті. Така діяльність є основною ознакою переважно всіх видів груп, оскільки являє собою свідому взаємодію двох чи декількох осіб у процесі спільного досягнення загальної мети в праці, грі, спорті, навчанні, вихованні, керівництві тощо. Найвищий вид спільної діяльності – колективна діяльність [11, с.81].

У психолого-педагогічній літературі багато уваги приділено проблемам самостійної роботи, самостійної діяльності, самоосвіти, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самооцінки. І.В.Роберт, О.В.Виштака та інші вчені розглядають питання організації самостійної роботи з використанням інформаційних технологій, виокремлюють різновиди самостійної роботи і види завдань для її організації та здійснення самоконтролю після вивчення чергового модуля за допомогою відповідної програми [5; 10]. Уміння й навички самостійної роботи як засіб підвищення ефективності та успішності в навчально-пізнавальній діяльності розглянули у своїх дослідженнях Н.А.Аверін [1], Ю.К.Бабанський [4], Н.Ф.Тализіна [12]. Самоконтроль і самооцінка як психічне утворення приваблює дослідників різних сфер науки про людину – педагогіки (Н.В.Кузьміна, А.О.Реан та ін.), психології (Б.Г.Ананьєв, А.А.Бодалєв, Л.Б.Ітельсон, В.В.Краєвській, А.С.Линда, Г.С.Нікіфоров та ін.), соціології (Ю.І.Тарський).

У педагогіці особливості самооцінки й способи її формування в студентів досліджували А.В.Захарова, Н.В.Кузьміна, В.Ф.Сафін та ін. Дослідники зазначають, що процес формування самооцінки в студента багато в чому сприяє сприйняттю себе як активного суб'єкта діяльності з перших днів навчання у вищому навчальному закладі. Від рівня сформованості самооцінки в студента безпосередньо залежить ступінь продуктивності й ефективності його навчальної діяльності, що підтверджують дослідження Р.Бернса, Л.В.Бороздіної, А.І.Ліпкиної, О.А.Серебрякової та ін.

Формулювання цілей статті... Аналіз наукової літератури з питань формування в студентів адекватної самооцінки в процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами засвідчив, що спеціальних досліджень розв'язання цієї проблеми немає. У зв'язку з цим невизначеність шляхів формування в студентів адекватної самооцінки на сьогодні є актуальним об'єктом дослідження в галузі психолого-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу... Самооцінка, як центральна ланка вільної саморегуляції, визначає напрямок і рівень активності людини, її ставлення до інших людей і самої себе. Будучи важливою детермінантою всіх форм, видів діяльності й соціальної поведінки людини й виконуючи мотиваційну, регулятивну, орієнтаційну, рефлексивну й захисну функції, вона впливає на розвиток особистості, її діяльність, поведінку та взаємовідносини з іншими людьми.

Маркуючи задоволення чи незадоволення собою, рівень самоповаги, самооцінка забезпечує усвідомлення особистого успіху або неуспіху, досягнення цілей визначеного рівня (рівня домагань особистості). Люди з адекватною і високою самооцінкою налаштовані оптимістично, вони відчувають упевненість у своїх силах й успішно розв'язують поставлені перед ними завдання. Такі люди менше схильні до стресу та тривожності, доброзичливо сприймають навколишній світ і самих себе. Адекватна самооцінка дає людині моральне задоволення та є індикатором людської гідності. Тому вважаємо, що на ефективність поведінки людини передусім впливає самооцінка (оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей).

Самооцінка студента є важливим регулятором його поведінки та навчальної діяльності. Під самооцінкою власної навчальної діяльності студента ми розуміємо осмислення ним свого ставлення до навчання та власного успіху в процесі засвоєння того чи того навчального матеріалу.

Самоконтроль і самооцінка є компонентами навчальної діяльності студента, вони впливають на її ефективність, допомагаючи студенту простежити за своїми діями та належно їх оцінити, спланувати власну діяльність, здійснити прогнозування очікуваних результатів, певним чином скоригувати свої дії залежно від зміни умов, спрямованих на удосконалення знань студентів.

Наголосимо, що навчання – це не самоосвіта індивіда за своєю суттю, а систематична, керована викладачем самостійна діяльність студента, що рано чи пізно домінує, особливо в сучасних умовах підготовки фахівців у системі вищої освіти. У процесі формування самооцінки студента відбувається зміна позиції, збільшується частка його самостійності в оволодінні новими знаннями, поступово зовнішній контроль переходить у внутрішній та перетворюється на самоконтроль, таким чином відбувається перехід до повної саморегуляції.

Розглядаючи питання формування умінь самооцінки навчальної діяльності в студентів, слід урахувати:

- Самооцінка і самоконтроль є компонентами навчальної діяльності, що тісно пов'язані між собою. Оскільки самоконтроль – невід'ємний компонент самооцінки, то необхідною передумовою становлення в студентів адекватної самооцінки своєї навчальної діяльності є сформованість навичок самоконтролю.
- Об'єктивність самоконтролю, як і адекватність самооцінки, потребує міцної опори на чітко визначені й усвідомлені критерії.
- Аналітичне та критичне мислення є підґрунтям самооцінної діяльності студента.
- Формування умінь самооцінки в студентів відбувається в процесі спеціально організованої діяльності, що потребує спеціальних умінь оцінювання.
- Складна природа умінь самооцінки зумовлює дотримання поетапності в їхньому формуванні.

Самооцінка – складна за своєю природою, бо значною мірою впливає на розвиток особистості за допомогою таких функцій:

- *орієнтаційної* (передбачає орієнтування в ситуаціях оцінювання себе, своїх можливостей, своєї діяльності);
- *регулятивної* (забезпечує свідому саморегуляцію своєї поведінки в умовах, що вимагають необхідних свідомих зусиль для досягнення поставленої мети);
- *мотиваційної* (забезпечує усвідомлену поведінку, реалізацію обраної позиції, самореалізацію);
- *рефлексивної* (виявляється в здатності людини усвідомлювати власні дії та аргументувати, обґрунтовувати власну діяльність).

Усебічний функціональний опис доводить необхідність не тільки навчити студентів адекватно оцінювати власну навчальну, а надалі й професійну діяльність, але й сформувати в них уміння виявляти власні помилки, шукати причини їхнього виникнення та способи корекції своєї діяльності. Найбільшою прогалиною будь-якого професіонала є невміння знаходити свої помилки, а ще більше усвідомлювати їх [7].

У процесі формування самооцінки в студентів відводять важливу роль розвитку умінь дати собі змістовну характеристику, самостійно регулювати свою навчальну діяльність. Основою для такої оцінної діяльності студента є організація його самостійної розумової та практичної діяльності, розвиток аналітичного й критичного мислення. За допомогою використання Інтернету студент отримує унікальну можливість для самоосвіти, оскільки освітні Інтернет-ресурси активізують його пізнавальні можливості, формують інформаційну культуру, навички дослідницької та аналітичної діяльності, а також уміння самостійно приймати рішення.

Студент навчається орієнтуватися в різних ситуаціях, тобто автоматично виконується *орієнтаційна функція самооцінки* (самооцінка в цьому разі виявляється як рефлексивне ставлення студента до себе, коли його „Я” одночасно є і суб'єктом, і об'єктом самоаналізу).

Використання можливостей Інтернету в навчальній діяльності не лише відкриває доступ до невичерпного масиву освітньої інформації, а й дає змогу організувати процес її пошуку, переробки та представлення. Освітні веб-сайти – невід’ємна частина процесу організації самоосвіти, саморозвитку, самоконтролю та самооцінки. Наведемо основні напрямки застосування освітніх Інтернет-ресурсів:

- підготовка викладача до занять;
- організація практичної роботи на занятті;
- позааудиторна роботи студентів;
- самоосвіта педагога;
- самостійна робота студентів.

Активно розробляються методики та форми використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі.

Необхідно залучати студентів як до індивідуального, так і до колективного оцінювання певного виду роботи. Об’єкт аналізу та оцінювання вибирається з Інтернет-колекцій студентських рефератів, дипломних робіт, унеможливує вплив суб’єктивних чинників на оцінювання. Вважаємо, що під час оцінювання важливо враховувати:

а) визначення позитивних якостей результатів навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності студентів;

б) наявність зауважень (пожахань);

в) відповідність заданим критеріям.

Завдяки такій специфіці аналізу та оцінювання робіт, що проводять інші студенти, найчіткіше простежитися індивідом *аналіз власних результатів навчальної діяльності*.

Самоконтроль і самооцінка є важливими для планування, організації і підведення підсумків виконаної роботи, а також порівняння отриманих результатів та очікуваних. Без умінь самоконтролю і самооцінки самостійна робота студента буде малоефективною і не результативною.

Формування самооцінки, як зазначалося вище, змінює позицію студента. У процесі оволодіння новими знаннями збільшується частка його самостійності, відбувається перехід від спільної діяльності викладача й студента до повної саморегуляції, що призводить до змін форм співпраці викладача зі студентом: поступово зовнішній контроль поступається місцем внутрішньому та переходить у самоконтроль. Формування навичок самоконтролю передбачає становлення в студентів адекватної самооцінки своєї навчальної діяльності.

Процес оцінювання безумовно вимагає від студента попереднього аналізу наданої роботи, він має визначити її позитивні сторони, ступінь корисності тієї чи тієї роботи, виникає необхідність у її глибшому вивченні. У результаті такої оцінної діяльності в студентів з’являється розуміння самого процесу оцінювання, усвідомлення та сприйняття критеріїв оцінювання навчальної діяльності, що призводить до подальшого розвитку усвідомленої рефлексивної самооцінки та рефлексивного самоаналізу. У зв’язку з цим підвищується рефлексивність самооцінки студентів, а отже, і розвивається *регулятивна функція самооцінки*.

Зауважуємо, що регулятивна функція самооцінки забезпечується її включенням до мотиваційної сфери. Мотиваційна функція розвитку самооцінки здійснюється та вдосконалюється залежно від того, як студент опановує різні способи самооцінки. Саме досвід аналізу студентом чужих робіт, узятих із Інтернет-простору, сприйняття механізму оцінювання отриманих результатів безпосередньо впливає на процес формування самооцінки. Здійснюється *мотиваційна функція самооцінки* на основі усвідомленої самооцінної діяльності.

Під час колективного оцінювання забезпечуються умови для навчального самовизначення студентів, формуються навички організаторської роботи та, що найважливіше, здійснюється вплив на *рефлексивну функцію самооцінки*.

Основний зміст групової роботи – розвиток колективного мислення, що передбачає актуалізацію розуміння, комунікації, аналіз суперечливих думок і висловлювань, а отже – опанування та захист своєї власної точки зору, подальшу рефлексію.

Під час колективної взаємодії група повинна не просто обмінюватися думками, шукати компромісу й обирати правильні рішення – а перебувати в процесі колективного мислення й робити колективні судження. Кожен учасник групи повинен розуміти ідеї інших, зіставляти їх зі своїми, виділяти основне й другорядне, – усе це забезпечується процесами рефлексії. Саме рефлексія дозволяє зрозуміти, що і як думають учасники групи, критично оцінити свої уявлення та свою специфіку роботи. Вона супроводжує робочі процеси в групі та одночасно є особливою формою, а то й навіть обов’язковим етапом групової роботи.

Є.І.Пассов розглядає контроль як один із „інструментів системи управління навчанням” і стверджує, що „контролем у навчанні є деяка фаза, необхідна для того, щоб перевести студента в

режим самоконтролю” [9]. Самоконтроль – внутрішній „педагог”, який нічого не пропустить, бо все знає про людину.

Зазначаємо, що процес переходу від зовнішніх форм оцінки (контролю) до самооцінки (самоконтролю) відбувається поетапно:

- залучення студентів до спільної оцінної діяльності в умовах колективного навчального процесу (використання взаємооцінки і взаємоконтролю);
- самостійна оцінка студентами власної діяльності та самоконтроль.

Без самооцінки студентами результатів своєї роботи неможливий розвиток такого процесу, як самоуправління. Самооцінка позитивно сприймається самими студентами, вона знижує їхнє негативне ставлення до самого процесу оцінювання, надає можливість для обговорення й розв’язання проблем, що виникають. Проте досить небезпечними є випадки, коли студенти переоцінюють власні можливості. Крім того самооцінка дуже часто не збігається з оцінкою викладача.

Погоджуємося з необхідністю використання наданих критеріїв оцінювання роботи. Проведення аналізу обраної роботи згідно з критеріями оцінювання та подальша розробка рекомендацій щодо усунення суттєвих помилок мотивує в студента появу усвідомленої та мотивованої навчальної діяльності в подальшому, адже, маючи на меті досягнення кращих результатів, він намагатиметься аналізувати виконану роботу, порівнювати проміжні результати з уже знаними критеріями, еталонами на кожному етапі навчальної діяльності. Тобто така діяльність розвиває в студента схильність до самоаналізу.

Загалом у систему оцінювання доречно закласти такий механізм, що заохочує та розвиває самооцінку студентом своїх досягнень, а також рефлексію того, що відбувається з ним у процесі навчання. При цьому студент, який проводить самооцінку, має можливість порівняти отримані ним результати з оцінками однокурсників і викладача.

Висновки... Розв’язання завдань підготовки освічених майбутніх фахівців залежить від формування людини як особистості. Основною рисою професіоналізму є вміння аналізувати, скоригувати та вдосконалити самостійно свою діяльність. Самооцінка – внутрішній чинник особистості, який регулює формування професійних якостей та є стимулом їх вдосконалення. На сьогодні є актуальним пошук таких форм організації навчальної діяльності, що ведуть до високого рівня вмотивованої пізнавальної активності завдяки влучно підібраній інформації про майбутню професійну діяльність та розвивають творчий потенціал; активізують оптимальне розкриття можливостей особистості, формування здатності вільно й відповідально визначати свою позицію в колективі, гнучко та конструктивно реагувати в процесі розв’язання поставлених завдань, досягнення передбачуваних результатів. Серед таких форм особливої уваги заслуговують групові форми організації пізнавальної діяльності студентів з Інтернет-ресурсами.

У навчальній діяльності необхідно створювати спеціальні умови для групової (колективної) роботи з Інтернет-ресурсами з метою формування в студентів адекватної самооцінки на основі аналізу й зіставлення знань та умінь своїх та інших виконавців, розвитку рефлексивних здібностей, активізації особистих потреб до самовдосконалення. Для визначення оцінки будь-якої роботи в колективі потрібно детально її вивчити, а залучення до обговорення результатів виконавця формує в нього здатність до самоаналізу. Отже, організація колективної роботи студентів із використанням Інтернет-ресурсів дає змогу активно залучати до освітнього процесу всіх його учасників, підвищувати мотивацію навчання, надає величезний простір для самостійної діяльності студентів, сприяє становленню студентів як суб’єктів навчальної діяльності й формуванню в них здатності до саморегуляції, самоконтролю, адекватної самооцінки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Аверин Н. А. Как научить учиться / Н. А. Аверин, Е. С. Львов. – К. : Знание УССР, 1988. – 48 с.
2. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. Т. 2. / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1982. – 288 с.
3. Артюшина М. В. Взаємозв’язок соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти“ / М. В. Артюшина ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.
4. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 253 с.
5. Виштак О. В. Дидактические возможности учебных изданий в совершенствовании самостоятельной деятельности учащихся / О. В. Виштак // Информатика и образование. – 2003. – № 2. – С. 110–115.
6. Дьяченко В. К. Коллективная и групповая формы организации обучения в школе / В. К. Дьяченко // Начальная школа. – 1998. – № 1. – С. 17–24.
7. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении. О коллективном способе учебной работы : кн. для учителя / В. К. Дьяченко. – М. : Просвещение, 1991. – 191 с.
8. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) / О. Л. Кононко. – К. : Стило, 2002. – 336 с.

9. Пассов Е. И. Контроль в обучении иностранному языку : учеб. пособие / Е. И. Пассов, Е. С. Кузнецова. – Воронеж : Интерлингва, 2002. – 40 с.
10. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования / И. В. Роберт. – М. : Школа-Прес, 1994. – 205 с.
11. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мищериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
12. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1975. – 343 с.
13. Фоменко Л. Б. Обучение студентов технического вуза стратегиям самостоятельной работы с использованием новых информационных технологий : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. Б. Фоменко. – Ижевск, 2006. – 229 с.

Анотація

А.В.Мамон

Формирование адекватной самооценки студентов в процессе коллективной работы с Интернет-ресурсами

В статье рассматривается процесс формирования самооценки студентов. Проанализировано влияние использования в процессе обучения студентов коллективной работе с Интернет-ресурсами на формирование у них адекватной самооценки. Установлена взаимосвязь между привлечением студента к коллективному взаимодействию и формированием у него адекватной самооценки. Рассмотрены преимущества привлечения студента к оценке независимых работ, взятых с Интернет-коллекции, и роль такой оценочной деятельности в процессе формирования умений самоконтроля. Определены особенности образовательного применения Интернет-ресурсов, их влияние на функции самооценки. Показано, что в условиях применения новейших технологий растет значимость самостоятельной работы студента, а отсюда и приобретения им умений самооценки учебной деятельности.

Ключевые слова: самооценка, функции самооценки, самостоятельная работа, коллективная работа, Интернет-ресурсы.

Summary

O.V.Mamon

Formation of Students' Self-Esteem in a Process of Collective Work with Internet Resources

The article enlightens process of forming of students' self-esteem. The influence of the use in the learning process of collective work with Internet resources on forming of students' adequate self-esteem is analysed. Intercommunication between the involve of students into the group interaction and the formation of adequate self-esteem is set. Advantages of the involve of students into the assessment of independent works, taken from an Internet-collection, and the role of such assessed activity in the process of forming of self-control skills are considered. Features of using Internet resources in education are determined, their influence on function of self-esteem is shown. It is shown that meaningfulness of student's independent work grows under the conditions of application of the newest technologies, and acquisition abilities of self-esteem of their educational activity.

Key words: self-esteem, functions of self-esteem, independent work, teamwork, Internet resources.

Дата надходження статті: „19” липня 2012 р.

УДК 372.8:378:811

О.В.МАРТИНЮК,

кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності магістрантів-перекладачів

У статті мова йде про технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності студентів-перекладачів на етапі магістерської підготовки з урахуванням досвіду провідних зарубіжних університетів США, Іспанії та інших країн світу. Зокрема, схарактеризовано роль інтерактивних технологій навчання (технології „квізів”, технології чатів, „вікі”-технології, форумів, технології глосаріїв, технології інтерактивних семінарів), технології „менеджменту власних знань”, індивідуальних дослідницько-перекладацьких проєктів у процесі виховання самостійності у магістрантів-перекладачів.

Ключові слова: технологія навчання, магістрант, перекладач, дослідницька діяльність, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах глобалізації суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, техніко-технологічних змін у галузях виробництва, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, активізації економічної, освітньої, наукової та

культурної інтеграції України до загальноєвропейської і світової спільноти актуалізується необхідність пошуку нових концептуальних підходів до професійної підготовки фахівців у галузі перекладу. Ефективність реалізації професійних функцій перекладача та задоволення потреб споживачів перекладацьких послуг залежать насамперед від рівня його професійної підготовки. Магістерська підготовка перекладачів як фахівців найвищого освітньо-кваліфікаційного рівня не має залишатись осторонь процесів оновлення змісту та форм організації навчання, упровадження новітніх методів та технологій підготовки фахівців. Зростаючі потреби суспільства у висококваліфікованих, конкурентноздатних, інтелектуально розвинених перекладачах-професіоналах зумовлюють необхідність акцентування уваги на формуванні навичок самостійної дослідницької діяльності у процесі магістерської підготовки перекладачів.

Аналіз досліджень і публікацій... Вагому теоретичну і практичну цінність для дослідження становлять праці В.Береки, С.Бурдіної, Д.Спенсера, Р.Шарана та ін. (ступенева освіта, підготовка магістрів); В.Комісарова, Г.Мірама, О.Чередниченка, А.Швейцера та ін. (педагогічні умови формування професійної компетентності перекладача); Т.Кучай, Е.Піма, Р.Тінслея, Л.Черноватого, О.Шупти та ін. (організаційно-педагогічні аспекти професійної підготовки перекладачів); Р.Гуревича, Л.Морської, Л.Романишиної, Н.Шунди та ін. (використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі). Незважаючи на нагальність проблем професійної підготовки перекладачів для вітчизняних та зарубіжних науковців, технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності перекладачів освітньо-кваліфікаційного рівня „Магістр” не були предметом окремих наукових досліджень.

Формулювання цілей статті... **Метою** нашого дослідження є характеристика технологій формування навичок самостійної дослідницької діяльності студентів-перекладачів на етапі магістерської підготовки.

Виклад основного матеріалу... Професійна діяльність перекладача, окрім забезпечення міжмовної усної або письмової комунікації, передбачає пошук, дослідження і систематизацію інформаційних ресурсів у певній галузі професійної діяльності, переклад спеціальної термінології, редагування матеріалів. Отже, ефективність реалізації професійних функцій перекладача та задоволення потреб споживачів перекладацьких послуг багато в чому залежать від рівня сформованості його дослідницьких навичок.

Як показує практика окремих американських ВНЗ (Кентський університет, Монтерейський інститут міжнародних досліджень, Віконсингський університет та ін.), формування навичок самостійної дослідницької діяльності може ефективно здійснюватись шляхом виконання *індивідуальних дослідницько-перекладацьких проєктів*, передбачених навчальними планами майже усіх магістерських програм підготовки перекладачів. Магістранти працюють над такими проєктами самостійно протягом усього семестру. Дослідницько-перекладацькі проєкти складаються з таких основних частин: автентичний текст для перекладу, перекладений магістрантом текст, виклад результатів аналізу матеріалів, термінологічний глосарій, додатки. Матеріали для опрацювання обираються магістрантом та узгоджуються з керівником проєкту. Для уникнення повторного перекладу у бібліотеках складається бібліографія опрацьованих раніше текстів. Результати роботи перевіряються та оцінюються комісією факультету. За роботу над такими проєктами зараховується від трьох до п'яти кредитів [2; 4; 5].

У процесі підготовки перекладачів ОКР „магістр” доцільним є використання технології, яку П.Кастберг називає „менеджмент власних знань” (personal knowledge management) [1]. Особливо ефективною вона є для формування такої важливої складової професійної компетенції перекладача, як тематична компетенція (вона передбачає не лише знання специфіки галузі професійної діяльності, а й уміння досліджувати, аналізувати та систематизувати зібрану самостійно інформацію). Пояснимо механізм її дії (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи реалізації технології „менеджер власних знань” у навчальному процесі

№ етапу	Завдання	Дії студента
1	визначити	Усвідомлення дефіциту інформації для перекладу уривка спеціалізованого тексту
2	отримати	Пошук джерел необхідної інформації
3	проаналізувати	Аналіз та оцінювання важливості знайденої інформації
4	систематизувати	Створення бази даних
5	застосувати	Виділення та використання інформації у процесі перекладу
6	оптимізувати	Подальший перегляд та оптимізація результатів

Отримавши від викладача завдання на переклад тексту з певної галузі знань, магістрант усвідомлює дефіцит знань у ній і починає шукати джерела необхідної інформації. Подальшими його кроками є критичний аналіз інформації, виділення та систематизація важливих фактів. Сформувавши теоретичну базу знань, студент виконує переклад тексту. Однак тут варто наголосити на необхідності постійного перегляду та оновлення систематизованих інформаційних ресурсів. Функція викладача – спрямовувати навчальну діяльність студентів відповідно до визначених етапів та аналізувати результати роботи. Перевагою такої технології є формування навичок дослідження сфери професійної діяльності. Недолік вбачаємо у довготривалості процесу опрацювання окремого завдання.

Однією з важливих складових професійної підготовки магістра-перекладача є розвиток навичок самостійної роботи з мережею Інтернет. Магістранти мають здійснювати пошук та дослідження матеріалів (каталогів продукції, специфікацій, інструкцій, науково-популярних статей тощо) іноземною мовою, розробляти власні веб-сайти, замовляти необхідну навчальну літературу. Формування навичок самостійної дослідницької діяльності магістрантів-перекладачів активізується за умов використання *інтерактивних технологій навчання*. Іспанська дослідниця М.Варела визначає такі їх функції у процесі підготовки перекладачів:

- а) поглиблення лінгвістичних знань;
- б) підвищення рівня міжкультурної компетенції;
- в) формування навичок дослідження у сфері професійної діяльності (розвиток спеціально-предметної або тематичної компетенції);
- г) удосконалення техніки перекладу;
- д) ознайомлення з професійними аспектами перекладацької діяльності (виконання завдань за наявності часових обмежень, спілкування з клієнтами);
- е) формування навичок редагування перекладів та забезпечення якості перекладацьких послуг;
- є) набуття умінь координувати перекладацькі проекти, працювати у команді;
- ж) формування навичок роботи з термінологічними базами;
- з) стимулювання автономного навчання та самооцінювання [6].

Проаналізуємо, які з цих функцій виконують інтерактивні технології у підготовці магістрів перекладу.

Технологія „квізів”. Використовується не лише для перевірки засвоєння матеріалу, а й для вдосконалення лінгвістичних навичок. Роль викладача полягає у розробці електронних тестових завдань відкритої чи закритої форми. Завдання можуть подаватись у вигляді послідовно розміщених уривків перекладу цілісного тексту з виділеними помилками та варіантами їх виправлення, з яких студенти мають вибрати один правильний на основі порівняння текстів вихідної та цільової мов. Якщо такі завдання можна виконувати кількома спробами, їх використовують для самопідготовки. Окрім оцінювання результатів роботи, комп'ютерна програма автоматично пропонує перелік літератури для опрацювання, відповідно до зроблених студентом помилок. Завдання ускладнюються часовими обмеженнями. Технологія може виконувати функції а), б), д), е) та з).

Технологія чатів. Передбачає синхронне віртуальне спілкування між учасниками навчального процесу. Механізм дії цієї технології базується на груповій формі навчання (не більше п'яти учасників в одній групі). Студенти перекладають невеликий уривок тексту, одночасно обговорюючи між собою варіанти перекладу та обмінюючись досвідом пошуку інформації щодо наявної термінології. Таким чином, вони змушені обдумувати доцільність різних прийомів перекладу і прослідкувати послідовність етапів перекладацької діяльності. Викладачі можуть координувати цей процес, пропонувати власні ідеї, забезпечувати взаємозв'язок між усіма учасниками навчального процесу, підсумовувати результати роботи. Функції технології: в), г), та з).

„Вікі”-технологія. „Вікі” – робочі сторінки, куди кілька студентів можуть розміщувати документи різноманітного формату (тексти з перекладами, зображення, звукові та відеофайли), отримані у результаті їх навчальної діяльності. Одним із прикладів використання „вікі”-технології є так зване „електронне перекладацьке портфоліо”, що містить напрацювання магістранта за певний проміжок часу. Магістранти можуть залишати коментарі до розміщених документів та обирати для оцінювання ті з них, які вважають за потрібне. Таким чином, вони отримують змогу спостерігати за власним професійним зростанням, а викладачі – оцінювати результати навчання. Технологія виконує функції в), г), е) та з).

Форуми, як і чати, можуть використовуватися з навчальною метою (зокрема, у кооперованому навчанні). Викладачі пропонують текст вихідною мовою із задалегідь визначеними проблемами перекладу або текст вихідною і цільовою мовами з недоліками у перекладі. Магістранти

перекладають текст, а потім взаємоперевіряють і виправляють переклади або аналізують готовий переклад тексту, пропонуючи власні варіанти усунення його недоліків. Викладачі мотивують взаємодію між студентами та ініціюють дебати щодо шляхів вирішення перекладацьких проблем. На відміну від чатів, форуми надають більше часу для опрацювання завдань. Функції технології: а), б), в), е) та з).

Технологія глосаріїв. Метою її є створення переліку еквівалентів перекладу і (або) визначень лексичних одиниць, який би у подальшому виконував функції словника. Глосарії можуть також містити граматичну інформацію, контекстуальні зразки, таблиці та рисунки тощо. Терміни, що вживаються у текстах, часто мають гіперпосилання на словникові статті. Глосарій є не лише інформаційною базою, а й забезпечує якість перекладу, стандартизує та споріднює термінологію, що вживається у певних видах текстів. Функції технології: а), б), е), ж) та з).

Технологія інтерактивних семінарів (з англ. *workshop*). Магістранти виконують переклад тексту та формулюють відповіді на поставлені викладачем запитання у групах, де кожен з них отримує свою частку роботи (дослідження термінології, безпосередній переклад тексту, редагування, перевірка лінгвістичної та смислової відповідності вихідного та цільового текстів тощо). Така навчальна діяльність інсценує роботу віртуальної команди фахівців над перекладацьким проектом в умовах, максимально наближених до професійної діяльності з обмеженням у часі виконання окремих завдань. Наступним етапом є обговорення проблем перекладу та обґрунтування вибору варіантів перекладу. Магістранти мають змогу взаємоаналізувати переклади, обирати найкращі результати. Викладач координує діяльність студентів, дає поради, підсумовує результати роботи. Функції технології: в), г), е), є) та з).

Іспанські науковці К. Лопес та М. Терцедор дотримуються думки, що так званій „соціальної конструктивізм” та *групове навчання* під час виконання практичних завдань на заняттях з перекладу активізують формування умінь та навичок фахової діяльності. Технологія навчання перекладу, яку пропонують ці автори, базується на наданні студентам ролі головних учасників навчального процесу. На противагу традиційним технологіям навчання, їх підхід передбачає співпрацю між студентами групи, які самі знаходять необхідні матеріали, опрацьовують їх та здійснюють взаємоперевірку результатів виконаної роботи під наглядом викладача. Студенти по чергово виступають у ролі і замовників перекладацьких послуг, і професійних перекладачів. Важливою умовою дієвості такої технології К.Лопес та М.Терцедор вважають аудіо-візуальні матеріали та мультимедійне обладнання, що посилює рецептивну здатність студентів [3].

Зауважимо, що таку технологію навчання доцільно використовувати не на усіх етапах навчальної діяльності. Найбільш ефективною, на нашу думку, вона є для закріплення та повторення матеріалу, коли студенти вже мають загальне уявлення про особливості тієї чи іншої сфери перекладу та володіють більшою частиною запланованої програмою термінології. Важливим елементом системи оцінювання знань магістрантів науковці називають самооцінку студентів.

Важливу роль у навчальному процесі має відігравати *самостійна робота* магістрантів. Завдання для самостійного опрацювання протягом семестру повинні містити у собі великий обсяг теоретичного матеріалу, який потрібно прочитати самостійно, невеликі індивідуальні завдання (наприклад, дослідження, переклад автентичної літератури, написання наукової статті за результатами проведеного дослідження) або групові проекти.

Висновки... Отже, процес формування навичок самостійної дослідницької діяльності посідає важливе місце у магістерській підготовці фахівців, про що свідчить і зарубіжний освітній досвід. Виховання самостійності у магістрантів-перекладачів є суттєвим кроком до забезпечення ефективності майбутньої перекладацької діяльності. Розглянуті вище технології (дослідницько-перекладацькі проекти, „менеджмент власних знань”, інтерактивні технології навчання такі як „квізи”, чати, „вікі”-технології, форуми, глосарії, інтерактивні семінари) у поєднанні з активною самостійною роботою студентів, на нашу думку, сприятимуть ефективному формуванню навичок дослідження сфери професійної діяльності, аналізу та систематизації зібраної інформації, поглибленню лінгвістичних знань, ознайомленню з професійними аспектами перекладацької діяльності, підвищенню рівня міжкультурної компетенції, стимулюватимуть до автономного навчання та самооцінювання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Kastberg P. Personal knowledge management in the training of non-literary translators [Електронний ресурс] / P. Kastberg // The Journal of Specialized Translation. – 2009. – Issue 11. – P. 88–101. – Режим доступу : http://www.jostrans.org/issue11/art_kastberg.php. – Загол. з екрану. – Мова англ.
2. Kent State University [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://appling.kent.edu>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

3. López-Rodríguez C. I. Corpora and students autonomy in scientific and technical translation training [Електронний ресурс] / C. I. López-Rodríguez, M. I. Tercedor-Sánchez // The Journal of Specialized Translation. – 2008. – Issue 9. – Режим доступу : http://www.jostrans.org/issue09/art_lopez_tercedor.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. Monterey Institute of International Studies [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://www.miiis.edu>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
5. University of Wisconsin-Madison [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://www.wisc.edu>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
6. Varela M. How New Technologies Improve Translation Pedagogy [Електронний ресурс] / M. Varela // Translation Journal. – 2007. – Volume 11. – No. 4. – Режим доступу : <http://translationjournal.net/journal//42technology.htm>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Анотація

Е.В.Мартынюк

Технологии формирования навыков самостоятельной исследовательской деятельности магистрантов-переводчиков

В статье речь идёт о технологиях формирования навыков самостоятельной исследовательской деятельности студентов-переводчиков на этапе магистерской подготовки с учётом опыта ведущих зарубежных университетов США, Испании и других стран мира. В частности дана характеристика роли интерактивных технологий обучения (технологии „квизов”, технологии чатов, „вики”-технологии, форумов, технологии глоссариев, технологии интерактивных семинаров), технологии „менеджмента собственных знаний”, индивидуальных исследовательско-переводческих проектов в процессе воспитания самостоятельности магистрантов-переводчиков.

Ключевые слова: технология обучения, магистрант, переводчик, исследовательская деятельность, профессиональная подготовка.

Summary

E.V.Martyniuk

Technologies of Independent Research Skills Development of Master's Translators

The article deals with the technologies of independent research skills development of translation students in the process of their Master's degree training. The author analyzes the experience of the leading universities of the USA, Spain and other countries. In particular, the author characterizes the role of interactive technologies of training (quizzes, chats, "wiki"-technologies, forums, glossaries, on-line seminars), „personal knowledge management” approach, independent translation and research projects in the development of independence in the training of Master's degree translation students.

Key words: training technology, Master's degree student, translator, research activity, professional training.
Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

УДК 378:004

Л.А.МАТВІЙЧУК,
асистент
(м.Луцьк)

Огляд сучасних педагогічних технологій та їх впровадження в навчальний процес вищих шкіл

В статті проведений огляд оптимальних сучасних педагогічних технологій. З'ясовано раціональне використання у навчальному процесі комбінування педагогічних технологій. Розкрито суть поняттям та сформульовані показники якості „педагогічні технології”.

Ключові слова: педагогічні технології, технологія, процес навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація вищої освіти дає можливість задуматись багатьом педагогам у визначенні перспективних технологій навчання вищих закладів освіти. Це питання є актуальним у всі часи розвитку освітніх технологій. Тому нині впровадження у навчальний процес сучасних технологій навчання є саме тим правильним рішенням, котре додасть продуктивності у процес навчання, розкриє можливості не тільки педагогів, але й надасть змогу розвивати творчі здібності студентам, у більш цікавій формі засвоювати матеріал та готуватись у відповідності до поставлених завдань, які студенти отримують в процесі таких технологій, адже розмаїття педагогічних технологій по різному визначає підхід до освітнього процесу саме з новими методиками використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Впровадження інформаційних технологій у викладання фахових дисциплін дає змогу змінити ставлення до навчання, перетворивши його на новий перспективний вигляд. Сучасні технології дають можливість підвищення рівня якості отримання знань, вмінь та навичок, вплинути на виховання самих студентів.

Нині лишається зробити аналіз педагогічним технологіям та виділити серед них ті оптимальні технології, які принесуть в навчально-виховний процес високий рівень якості вищої освіти та, власне, задовольнять стандарти освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... Впровадженням у навчальний процес педагогічних технологій займалися багато науковців та освітян, серед них: Ш.Амонашвілі, П.Біланюк, Л.Виготський, М.Грушевський, В.Гальперіна, Д.Донцов, П.Дяченко, І.Крип'якевич, К.Левицький, І.Франко, А.Шептицький, В.Шаталова, С.Шевченко та ін.

Серед сучасних науковців слід відмітити: В.Андреева, В.Безпалка, А.Нісімчука, І.Підласого, Г.Салевка, С.Сисоеву, В.Сластьоніна, В.Фоменка, Н.Тализину і ін.

Поміж великої кількості педагогічних технологій сьогодні не всі є добре вивченими та впровадженими в практику. Тому лишається зробити короткий аналіз та провести чітку лінію перевагам оптимальних технологій, які б добре вписувались у навчально-виховний процес та були б продуктивними і цікавими для студентів, щоб обрані педагогічні технології, якими користується педагог стали прикладом наслідування іншим викладачам навчальних закладів, так як педагогічних технологій нині є чимало.

Формулювання цілей статті... Метою нашої роботи є проведення огляду та визначення оптимальних сучасних педагогічних технологій для їх впровадження, розкриття їх показників якості в навчальному процесі вищих закладів освіти.

Виклад основного матеріалу... Ідею технологізації вперше висунув видатний педагог Ян-Амос Коменський, який вбачав навчальний процес із допомогою нових технологій здійснення такого навчального процесу, котрий, на його думку, є першим поштовхом до продуктивної системи освіти. Він вбачав, що нова технологія за своїм функціонуванням є самостійна „дидактична машина”, володіння якою принесе хороші успіхи.

Термін „педагогічна технологія” в системі освіти згадується вперше у 1886 році англійцем Дж.Саллі, але визначення сутності даного поняття триває й дотепер. Педагоги, науковці, дослідники шукають оптимального рішення застосування технологій у навчальному процесі, аналізуючи місце, розробку, впровадження нових технологій та способи їх ефективного використання педагогами у своїй трудовій діяльності.

Простими словами, під „педагогічними технологіями” можна розуміти інструмент, який в руках педагога є ефективним засобом виховання особистості (студента). Можна сказати, це засіб реалізації певних поставлених цілей, головне – правильно розрахувати, який необхідно отримати результат, чітко визначити поставлену мету.

Слово „технологія” має грецьке походження та означає „майстерність робити речі”. На нашу думку, зміст поняття „технологія” нині можна розуміти як оптимальний процес проходження продукту з використанням інновації для досягнення високих результатів.

Саме сьогодні нова (інноваційна) технологія може принести великі успіхи в систему освіти, тому вміння раціонально її використовувати є тим якісним результатом, до якого йдуть новатори освіти та виробництва.

В системі освіти, під визначенням змісту „технологія” розуміється використання технічних засобів для отримання результатів, тому є правильним кроком щораз більше використовувати технічне обладнання та розробляти дидактичні засоби нового зразка (з використання комп'ютерних технологій) для здійснення навчальної діяльності, так як сьогодні не всі напрямки навчання (дисципліни) мають розроблені технічно-дидактичні засоби та використовуються в підготовці майбутніх фахівців.

Зокрема, А.С.Нісімчук формулює педагогічну технологію як „науку про освіту, навчання, виховання особистості на основі позитивних якостей на основі особистісно-орієнтованого підходу, використання комп'ютерної техніки” [2, с.10].

Спираючись на твердження Л.Гребінкіної, „педагогічна технологія” – це система, яка гарантує отримання педагогічного результату завдяки послідовно спроектованому навчальному процесу [3, с.81].

Остаточного, однозначного визначення „педагогічна технологія” так і не знайдено, тому що саме педагогічна технологія дає творчо розкриватися викладачеві в процесі педагогічної діяльності, користуватися та створювати нові методики передавання знань від викладача – студенту, створювати свій неповторний педагогічний клімат на занятті, стимулюючи мотивацію студента до вивчення дисципліни.

Нині оптимальна педагогічна технологія – це та, яка синтезує досвід традиційної системи подання знань з сучасною на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

Провівши аналіз науково-педагогічної літератури в напрямку сучасних педагогічних технологій, хочеться зробити їх огляд, так як деякі з них є актуальними та нині впроваджуються в систему освіти і певною мірою є використані окремими педагогами в організації навчального процесу.

Коротка характеристика сучасних педагогічних технологій:

1) Колективний спосіб навчання – це така організація праці, в процесі якої навчання здійснюється шляхом спілкування в динамічних (змінних) парах, коли учасники вчать один одного. Технологія ґрунтується на принципах наявності динамічних (змінних) пар учнів, взаємонавчання, взаємоконтролю, взаємоуправління, де головний елемент – лідер, яким був викладач. Розробником даної технології є А.Ревін. Але також слід відмітити, що існує ще групова технологія – за організацією є комбінованою, такою, що поєднує групову роботу учнів (один вчить багатьох), парну та індивідуальну. Однак, домінуюче значення має групова форма роботи. До групових технологій належать: класно-урочна організація, лекційно-семінарська система, дидактичні ігри, бригадно-лабораторний метод тощо. Розробник даної технології – В.Дяченко.

2) Технологія особистісно-орієнтованого навчання – це актуальна освітня технологія навчання, що спрямована на самовизначення, саморозкриття та самореалізацію особистостей студентів та покликана „сформувати в них культуру життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє життя” [5, с.210]. Концепціями такого навчання є: використання освіти задля забезпечення професійних знань, вмінь майбутнього фахівця, розвиток індивідуального підходу.

3) Ігрові технології – допомагають формуванню особистості студента. Такі технології, в процесі навчання, дають можливість студентам бути в різних ролях та, зрозуміло, підвищують інтерес до професії і дають сформувати вміння та навички у процесі майбутньої трудової діяльності. В процесі навчання використовують ігри: рольові, імітаційні, операційні, психологічні [4] за Г.Салевко.

Розробники – Д.Ельконін, В.Коваленко, Б.Нікітін, П.Підкасистий, М.Стронін та ін.

4) Інформаційні технології навчання – це навчальний процес, здійснений на основі сучасних електронних засобів використання комп’ютерної техніки. Організація навчання такими технологіями допоможе, перш за все, розвинути ті важливі здібності студента, які необхідні при формуванні майбутньої професії, – це творчість, креативність і т.д. Вони дають можливість творчо підходити педагогу до своєї роботи, звільняють його від повсякденної рутинної роботи, автоматизують всю діяльність суспільства, без якого сьогодні неможна уявити буденне життя та відпочинок.

5) Технології інтерактивного навчання – побудовані на концептуальній ідеї взаємного навчання. Розробники технології вважають, що саме процес пізнання здійснюється в ході активної взаємодії між студентами та виділяють: технології кооперативного, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань. Окремі види технології використовуються на будь-якому етапі традиційного заняття, трансформуючи його в інтерактивний.

Дана технологія складається з декількох етапів:

- мотивація – здійснюється педагогом мотивування студентів до теми методом короткого екскурсу з цікавих подій, повідомлень, запитань для пробудження зацікавленості всіх учасників навчального процесу;

- озвучення теми заняття – представляються до уваги студентів перелік питань, які будуть в процесі навчання опрацьовані з отриманням результату;

- подання матеріалу по темі – здійснюється подання навчального матеріалу у вигляді коротких лекцій з виділенням найважливіших моментів для студента;

- інтерактивна вправа – для закріплення нового матеріалу з метою досягнення максимального ефекту від заняття. Під інтерактивною вправою розуміють проведення настанов (інструкцій) педагогом у виконанні поставлених вправ; об’єднання студентів у групи та розподіл між ними навчальних ролей; реалізація студентами поставлених завдань; представлення результатів студентами;

- підбиття підсумків заняття, отримання оцінок – робиться аналіз проробленої роботи, виносяться питання, ставляться завдання для самостійного опрацювання, оголошуються результати роботи.

Види інтерактивних технологій: мозковий штурм, „займи позицію”, розігрування ситуацій у ролях, ток-шоу та ін.

Розробники технології – О.Пометун, Л.Пироженко.

6) Проблемне навчання – здійснюється робота в групах, формується вміння працювати у команді, імітація стосунків „як у великій дружній сім'ї” дуже високо цінується керівниками сучасних корпорацій. Взаємодопомога стає невід'ємним та необхідним атрибутом навчання. Це є дуже важливим аспектом майбутньої професійної діяльності. Проблемне навчання відкриває можливості до залучення інтерактивних методів. Розв'язання проблемних завдань сприяє розвитку відповідальності за результати навчання, формуванню професійних знань та навичок.

7) Метод проектів – орієнтується на дієвий спосіб здобуття нових знань у контексті конкретної ситуації та їх використанні на практиці. Нам відомо, що під цими технологіями розуміють метод навчання, форму організації занять, систему організації навчання. Метод проектів як технологія у сучасних умовах, трансформувалася у проектну систему організації навчання (К.Ваханов), за якої студенти набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів, – зазначає К.Ваханов. Студенти, розбиті на малі групи, розпочинають роботу зі збору необхідної інформації та визначення основних напрямів її аналізу. Наступним етапом є обробка інформації у великій групі й обговорення змісту і форми звіту. Завершальним етапом в проектній системі є підсумкова конференція, на якій заслуховується й обговорюється звіт. Засновник технології – К.Ваханов.

8) Дистанційне навчання – отримання освіти без обов'язкової тривалої присутності слухача в стінах навчального закладу у чітко визначений час. Переваги цього підходу до навчання, в першу чергу, будуть обумовлюватись більш широким розповсюдженням і доступністю відповідних технічних засобів, постійно зростаючим рівнем зручності при їх використанні, а також накопиченням спеціальних дидактичних та навчально-методичних матеріалів [1, с.38-40].

Організація дистанційного навчання повинна містити визначені види забезпечення: технічне (ПК, мережеве обладнання, підключення до глобальної мережі, веб-камера, мікрофон), програмне (мережеві програми, комп'ютерні навчальні програми, інструментальні програми для розробки навчальних програм), методичне (методичні рекомендації з технології дистанційного навчання), інформаційне (конспекти лекцій, підручники, електронні лекції, відеолекції), організаційне (нормативні документи держави (закони, положення, накази) та навчального закладу).

9) Технології модульного навчання – встановлюють підхід до навчання, який відображається в змісті, організаційних формах і методах. Принцип навчання будується окремими вузлами, які називаються модулями. Модуль повинен завершуватися „вичиткою” матеріалу цілого розділу. Модульна побудова курсу має ряд переваг і є одним із ефективних шляхів інтенсифікації навчального процесу, особливо в умовах інтенсивної підготовки спеціалістів. Серед переваг є:

- методичне забезпечення, – обґрунтоване, затверджене всіма видами навчального процесу;
- системний підхід до побудови курсу та встановленню його змісту;
- гнучка структура модульної побудови курсу;
- ефективне здійснення контролю знань студентів;
- простіше визначення кількості відмінників.

Розробники технології – Г.Левітас, В.Гузеев.

10) Кредитно-модульно-рейтингова технологія – „модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів)” [5, с.200]. Впровадження кредитно-модульно-рейтингової технології ще досі не є досліджене в цілому, тому є відкритим для наукових досліджень.

11) Технологія інтенсифікації навчання на основі опорних схем і знакових моделей – полягає у багаторазовому повторенні матеріалу; частковий поетапний контроль; різні рівні складності; динаміка діяльності, навчальний матеріал подається блок-схемами. Розробник технології – В.Шаталов.

12) Інші технології.

Простими словами під „педагогічними технологіями” можна розуміти інструмент, в руках педагога є ефективним засобом виховання особистості (студента). Можна сказати це засіб реалізації певних поставлених цілей, головне правильно розрахувати, який необхідно отримати результат, чітко визначати поставлену мету.

Сьогодні нараховується близько двадцяти сучасних педагогічних технологій навчання, за якими продуктивно здійснювати освітній процес, але є багато перешкод для їх реалізації, ці проблеми виливаються безпосередньо на місцях здійснення освітніх послуг – навчальних закладах.

Проблемні питання, які постають перед ВУЗами, ніяк не стосуються методів, форм чи засобів навчання. Головна проблема для реалізації сучасних технологій – це вкрай погане обладнання лабораторій, лекційних аудиторій, де здійснюється безпосередньо передача досвіду від викладача – студенту. Їх обладнання дасть змогу педагогам здійснювати заплановані задуми та вільно використовувати у своїй роботі, а це як технічне так і програмне забезпечення, яке на сьогодні є

все ж таки проблемним питанням номер один, якою б мірою ми не старалися втілювати Програми та Закони освіти про покращення процесу навчання.

Показник якості педагогічних технологій можна охарактеризувати за такими основними критеріями: мобільністю, успішністю, системністю, комплексністю, науковістю, структурованістю.

Мобільність сучасних технологій виражається в легкості зміни місця роботи, уявлення про те, як і де має працювати людина. Мобільність надає всі функції, які можна отримати безпосередньо за основним місцем роботи.

Успішність педагогічних технологій проявляється в результаті використання сучасних педагогічних засобів у процесі формування професійних знань, вмінь та навичок, що виступає важливим елементом фахівця.

Системність включає два компоненти: комплектність і цілісність.

Комплектність – багатофакторність і склад різних педагогічних процесів робить педагогічні технології комплексними. Використання: на лекційному, практичному, лабораторному занятті. Цілісність педагогічних технологій – якість інтегрованості.

Науковість – (концептуальність, розвиваючий характер).

Структурованість – (логічна, алгоритмічна послідовність педагогічних технологій. Можливість права вибору в тій послідовності, яка є найбільш прийнятною для навчаємого в процесі навчання) [4, с.32-33].

Висновки... Отже, провівши огляд сучасних педагогічних технологій, ми дійшли висновку, що все ж таки варто використовувати в процесі навчання декілька педагогічних технологій, так як вони дадуть можливість охопити з різних боків інтереси студентів, розвинути мотивацію до навчання (окремі педагогічні технології носять ігровий характер, що дають можливість студентам увійти в певні образи, майбутні професії). Такі методи дадуть перспективу для досягнення бажаного педагогічного результату.

Перспективою подальшої розвідки є комбінована методика використання педагогічних технологій курсу „Емпіричні методи програмної інженерії”.

Список використаних джерел і літератури:

1. Деньян К. Растет популярность дистанционного обучения через Интернет / К. Деньян // Дистанционное образование : науч.-практич. журнал. – М. : МЭСИ, 1999. – № 4. – С. 38–40.
2. Нісімчук А. С. Педагогіка : підруч. / Андрій Сергійович Нісімчук. – К. : Атака, 2007. – 344 с.
3. Педагогическое мастерство и педагогические технологии : учеб. пособ. / под ред. Л. К. Гребенкиной, Л. А. Бойковой. – [3-е изд., испр.и доп.]. – 2000. – 256 с.
4. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.А.Матвійчук

Обзор современных педагогических технологий и внедрение в учебный процесс высших школ

В статье проведен обзор оптимальных современных педагогических технологий. Выяснено рациональное использование в учебном процессе комбинирования педагогических технологий. Раскрыта суть понятиям и сформулированы показатели качества „педагогические технологии”.

Ключевые слова: педагогические технологии, технология, процесс обучения.

Summary

L.A.Matviichuk

Review of Modern Teaching Technologies, and Applications into the Educational Process of Higher Schools

The article reviewed the best modern teaching technologies. Rational use in the educational process of combining educational technology was found out. The essence of the concepts is revealed and indicators of quality „educational technology are formulated”.

Key words: pedagogical technologies, technology, process of teaching.

Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

Морально-етичне виховання сучасної молоді в умовах полікультурності

У статті розглядаються проблеми навчання і виховання молоді в умовах полікультурності на прикладі навчальних закладів США, Швеції та України. Охарактеризовано навчальні плани і програми окремих американських університетів – Північної Кароліни (Чепел-Хілл), Південної Каліфорнії, Старий Домініон (шт.Вірджинія), Ратджерс (шт.Нью-Джерсі) та ін. та проаналізовано культурологічну підготовку у вищих навчальних закладах протягом усього навчання. Формування культурно-мовної особистості та її морально-етичне виховання впливає з ознайомлення з основними функціями культури, впливом культури на сприйняття світу і, таким чином, на розвиток полікультурності.

Ключові слова: полікультурність, мораль, моральність, морально-етичне виховання, поліетнічне виховання, гуманізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В реальному житті нашого суспільства наступив той період, коли необхідно усвідомити, якщо не буде вирішена проблема розвитку і становлення моральної особистості молоді, то ні про які перетворення в нашому реальному житті не може бути й мови. Підхід має бути один: що робиться для молоді, має робитися разом з нею. При цьому доцільно уникати однобічного підходу до визначення цілей і змісту виховання молодих людей, який передбачає і однобічний характер виховної діяльності. В такій ситуації він, в основному, носить вербальний характер. Це призводить до екстенсивного характеру виховного процесу, до того, що словесна педагогіка може стати панівною у цьому процесі, породжуючи лавину формальних заходів. У студентів розвивається небезпечно роздвоєння свідомості і моральної поведінки [1].

Соціальний розвиток сучасної молоді потребує рішучого переведення його з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора, автора і співвиконавця всього виховного процесу. Адже відома істина стверджує, що бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації. Соціальний прогрес, на жаль, не завжди збігається з моральним удосконаленням особи, хоча нерідко за найважливіших соціальних обставин розкривається моральний вимір буття людини. Але у кожному суспільстві у людській свідомості вкладалися певні моральні цінності, ціннісні орієнтації у її поведінці, діяльності, що висвітлює те, заради чого діє і мислить людина саме так, а не інакше [6].

Нинішній виховний процес молоді особи у демократичному суспільстві повинен перебачити досить високий рівень індивідуальної свободи особистості, відмову державних структур від жорсткого визначення форм та методів соціалізації, постійного контролю як за суспільними інститутами, що її здійснюють, так і за самим громадянином. Передача молодим громадянам традиційних елементів політичної культури та політичного процесу в цілому в демократичному суспільстві завжди повинні доповнюватись прищепленням навичок самостійного пошуку вирішення тих чи інших проблем, нових методів здійснення завдань, які постають перед молоддю, формуванням нових елементів політичної культури.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковий доробок українських і зарубіжних дослідників свідчить про актуальність та багатоаспектність проблеми полі культурності освіти у вищих навчальних закладах України та світу. Результати розгляду національної системи освіти США дозволяють констатувати розширення полікультурної спрямованості вузівського навчання - одна з основних рис освіти США. На сучасному етапі в теорії та практиці полікультурної освіти намітилися певні підходи: вивчення здобутків світової культури та їх практичне використання; міжпредметний підхід до вивчення класики світової культури (М.Бауман, А.Майлз та ін.); визнання пріоритету гуманітарної культури та необхідності глибокого знання світової класики (О.Дубовик, В.Розін, Л.Волинець), проблеми морально-етичного виховання в українській освіті (І.Шилінська, В.Кулібабчук та ін.), проблеми гуманітаризації та гуманізації вищої освіти (В.Андрущенко, І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, М.Култаєва та ін.), різні аспекти полікультурного виховання у вітчизняній педагогічній науці (О.Савицька, Г.Палаткіна, А.Джуринський, Л.Горбунова, Н.Кропотова та ін.), проблеми підготовки викладачів, здатних працювати у полікультурному педагогічному середовищі (Д.Брітцман, К.Хоей, Н.Зімфер та ін.).

Формулювання цілей статті... **Метою** нашого дослідження є визначення шляхів вирішення проблеми морально-етичного виховання молоді та основних підходів до розширення полікультурної спрямованості навчання.

Виклад основного матеріалу... Моральне виховання – спільна виховна діяльність навчального закладу, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності. Результати морального виховання характеризуються такими поняттями: мораль, моральність, моральна свідомість, моральні переконання, моральні почуття, моральні звички, моральна спрямованість тощо. Зміст сучасного морально-етичного виховання молодого покоління, зумовлений потребами й вимогами суспільства до формування всебічно розвиненої особистості, рівнем її моральності. З огляду на ці чинники завданням сучасного морально-етичного виховання є формування національної свідомості й самосвідомості, прагнення жити в гармонії з природою, свідомої дисципліни, обов'язку та відповідальності, поваги до закону, до старших, до жінки тощо. У вихованні почуття національної гідності великого значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини. У сучасному морально-етичному вихованні, доцільно спиратися на гуманістичну ідею про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди й краси [5].

Надзвичайної уваги приділяють сьогодні морально-етичному вихованню молоді вищих навчальних закладів, адже навчання передбачає виховання. Актуальність проблеми формування демократичної політичної культури молоді вищих вимагає концептуального переопрацювання змісту гуманітарних дисциплін, пошуку активних методів навчання; у змісті гуманітарних загальноузівських дисциплін повинна домінувати проблематика людини, суспільства, культури, науки у їх поєднанні, взаємовпливі та взаємозалежності. Переважна більшість студентів не відчують стимулювання їхнього інтересу до політики навчально-виховним процесом. Процес навчання відбувається за допомогою старих методів (читай – запам'ятовуй); на репродуктивне відтворення інформації зорієнтована більшість викладачів курсів суспільних дисциплін. У деяких вузах відбувається скорочення курсів політології, непомірно зростає педнавантаження, не функціонує система перепідготовки педагогів-політологів. Зазначені недоліки мають негативний вплив на якість викладання і вивчення політології, на формування політичної культури студентської молоді та гальмують відродження і розбудову національної системи освіти. В сучасних умовах нагальною є проблема істотного підвищення теоретико-методологічного і методичного рівня політичної освіти, формування політологічної інфраструктури, творчої особистості, що дозволить вивести політичну освіту України на рівень розвинених країн світу [3].

В педагогічних системах різних країн світу накопичено значний потенціал вирішення проблем поліетнічного виховання засобами культурологічних дисциплін. Один з вирішальних критеріїв успіху модернізації освіти – вирішення проблеми національної ідентифікації в контексті тих соціальних і культурних процесів, котрі пов'язані з переходом до громадянського суспільства.

В умовах загальноосвітніх інтеграційних процесів неупереджений порівняльний аналіз вирішення виховних проблем у різних національних освітніх системах є продуктивним.

Школа у Швеції, до прикладу, має призвичаїти учнів не лише до спілкування іноземними мовами, а й до обізнаності з визначними здобутками шведської, північно-європейської, загальноєвропейської та світової культур [2, с.11]. Російські педагоги вважають, що в сучасному світі за полікультурною освітою майбутнє. Перш за все тому, що вона протистоїть негативним наслідкам процесів глобалізації і, в той же час, не висуває на передній план етнічні і конфесійні розбіжності.

В університеті Каліфорнії в Берклі з 1989 р. були сформульовані так звані „полікультурні вимоги для випускників університету”, що отримали назву „вимоги з американських культур”. Курси, розроблені для задоволення цих вимог, мали на меті поглибити і розширити розуміння расово і етнічно різнобічного американського суспільства. Курси вміщували п'ять обов'язкових блоків: вивчення культури американців – вихідців з Африки, Азії, Латинської Америки, Європи та вивчення культурної спадщини американських індіанців. Зараз у Берклі пропонується понад 85 курсів, які відповідають цим вимогам.

Теоретичне осмислення багатого американського досвіду полікультурного навчання доцільно використовувати у практиці реформування вітчизняної освіти. Тобто в освітньому просторі США відбувається становлення культурології як науково-прикладної міждисциплінарної галузі та спеціальної навчальної дисципліни. Аналізуючи теорію та практику загальнокультурної підготовки студентів у вищих навчальних закладах США можна констатувати, що одним з основних завдань освіти на сучасному етапі вважається виховання культури соціально відповідального рішення і вчинку, а відтак активної творчої діяльності, в якій можна виділити

три блоки: здатність до спілкування з культурою і в культурі, здатність до відтворення культури, здатність до самовідтворення в культурі. Аналіз навчальних планів і програм окремих американських університетів – Північної Кароліни (Чепел-Хілл), Південної Каліфорнії, Старий Домініон (шт.Вірджинія), Ратжерс (шт.Нью-Джерсі) та ін.; свідчить, що культурологічна підготовка у вищих навчальних закладах країни відбувається протягом усього навчання. На здійснення культурологічної підготовки спрямовані передусім загальноосвітні програми, мета яких полягає у подальшому духовному розвитку молоді, допомозі їй при орієнтації у суспільстві та адаптації до суспільних змін, ознайомлення з культурною спадщиною людства. Результати розгляду національної системи освіти США дозволяють констатувати розширення полікультурної спрямованості вузівського навчання – одна з основних рис освіти США. На сучасному етапі в теорії та практиці полікультурної освіти намітилися певні підходи: вивчення здобутків світової культури та їх практичне використання; міжпредметний підхід до вивчення класики світової культури; визнання пріоритету гуманітарної культури та необхідності глибокого знання світової класики.

Як бачимо, у теорії та практиці вищої освіти, що склалися у США, приділяється значна увага вирішенню проблеми полікультурного і поліетнічного виховання, накопичено значний досвід моделей вирішення цієї проблеми. Культурологічна спрямованість вузівського навчання – одна з основних рис освіти США, що, доречі, значно відрізняє американську традицію від європейської, в той же час, вказуючи на значну близькість у підходах з педагогічними системами країн СНД, зокрема України. Актуальність проблеми мультикультурної, поліетнічної освіти в Україні зумовлена тим, що Україна – поліетнічна держава: неукраїнці становлять у ній понад чверть усього населення. Тож культурологічні дисципліни такі, як „Україно/народознавство”, „Художня культура світу”, „Художня культура України”, „Культурологія” мають значний потенціал для вирішення проблем полікультурної освіти, і зокрема, поліетнічної освіти, як одного з її напрямків. Курс „Україно/народознавство” знайомить учнівську молодь з культурою та побутом населення України. Цілком природно, що в межах курсу „пріоритет” віддається вивченню матеріальної та духовної культури українського народу, ставиться мета формування національної самосвідомості вихованців. Вивчення різних тем курсу дає можливість більше дізнатися про історію життя свого народу, зрозуміти його світогляд, моральні засади, усвідомити себе справжніми представниками української нації, носіями її характерних рис [2, с.12].

Висновки... Культурологічна підготовка молоді – новий напрямок гуманітарної освіти, тому і теоретичне осмислення проблеми і шляхи практичного вирішення її потребують подальшого удосконалення. Ознайомлення із соціальним і культурним життям носіїв мови як засобу комунікації можливі лише за умови розвитку пізнавальних інтересів тих, хто навчається – школярів та студентів: вони повинні знаходити джерела корисної полікультурної інформації. Мова є також засобом пізнання світу – комуніканти не лише передають, а й формують думки про себе. Формування культурно-мовної особистості передбачає ознайомлення з основними функціями культури, впливом культури на сприйняття світу і, таким чином, на розвиток полікультурності [7, с.321].

Список використаних джерел і літератури:

1. Всесвітня експертна мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11323
2. Волинець Л. Загально-мистецька освіта у школах Швеції / Л. Волинець // Мистецтво та освіта. – № 3. – С. 10–14.
3. Гребінь С. М. Проблеми Соціалізації та інкультурації дитини в сучасній освітній парадигмі / С. М. Гребінь / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/porta/Soc_Gum/Kultv/2012_28/32_grebi.pdf.
4. Донцов А. В Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді / А. В. Донцов // Високі технології виховання. – Харків : ІСДО, 1995. – С. 86–90.
5. Кругляк М. С. Проблеми морально-етичного виховання сучасної молоді / С. М. Кругляк / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://almater.lnpu.edu.ua/magazines/visnyk/7_part1_2010_ped.pdf.
6. Кулібачук В. В. Моральне виховання молоді як проблема української освіти / В. В. Кулібачук / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kvvpuo.pdf>.
7. Шилінська І. Формування культурно-мовної особистості у процесі вивчення іноземної мови / Шилінська Ірина // Іноземномовна комунікація: здобутки і перспективи : тези доповідей другої Міжнародної наукової конференції (Тернопіль, 24-25 квіт. 2008 р.). – Тернопіль : ТЗОВ „Терно-Граф”, 2008. – С. 320–321.

Анотація

О.В.Матушак

Морально-етичне виховання сучасної молоді в умовах полікультурності

В статті розглядаються проблеми освіти і виховання молоді в умовах полікультурності на прикладі США, Швеції та України. Дана характеристика навчальних планів і

программ отдельных американских университетов, проанализировано культурологическую подготовку в высших учебных заведениях. Формирование культурно-языковой личности, ее морально-этическое воспитание исходит из ознакомления с основными функциями культуры, влиянием культуры на восприятие мира и, как результат, на развитие поликультурности.

Ключевые слова: поликультурность, мораль, моральность, морально-этическое воспитание, полиэтничное воспитание, гуманизм.

Summary

O.V.Matushchak

Moral and Ethical Education of Modern Youth under the Conditions of Multiculturalness

The article deals with the problems of studying and raising youth within multiculturalness on the example of the USA, the Sweden and Ukraine. It gives characteristic of curricula and programs of certain American universities. It also gives the analysis of culturological training at higher educational establishments. The forming of cultural and linguistic personality background, together with its moral and ethical raising, lies in learning the basic functions of culture and its impact on perceiving the world and, finally, on the development of multiculturalness.

Key words: multiculturalness, moral, morality, moral and ethical education, multiethnic education, humanism.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378.047: 22.016

Н.І.МАЧИНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Львів)

Роль і місце дисциплін психолого-педагогічного циклу у формуванні професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю

У статті аналізуються теоретичні аспекти понять „компетентність”, „компетентнісний підхід”, подається характеристика окремих компетенцій як складових професійно-педагогічної підготовки майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю. Автором виокремлюється професійно-педагогічна компетентність, визначається необхідність її формування у процесі педагогічної підготовки магістранта в умовах вищого навчального закладу непедагогічного профілю; розкривається роль дисциплін психолого-педагогічного циклу у формуванні професійно-педагогічної компетентності магістрантів.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, магістрант, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна освіта, педагогічна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вища освіта постійно вдосконалювалася та реформувалася відповідно до запитів суспільства. Реформування вищої освіти в Україні, впровадження Болонського процесу у вищих навчальних закладах потребує інноваційних підходів до вивчення педагогічних дисциплін. Модель вищої освіти, до якої ми прагнемо, включає в себе: підвищення якості та успішності навчання, застосування сучасних новітніх технологій у навчальному процесі, зокрема мультимедійних засобів, ситуаційних завдань педагогіки як елементів технології за кредитно-модульною системою навчання.

Система вітчизняної вищої освіти переживає переломний період своєї історії – впровадження кредитно-модульної системи навчання. Результати цього процесу показали ефективність обраної стратегії: вона дає імпульс для різнобічного розвитку особистості, активізує творчу діяльність студентів, їхню ініціативу, наближає викладача до конкретного студента, допомагає розкрити його індивідуальність. Удосконалення всієї системи освіти в Україні спрямоване на формування творчої особистості, яка здатна вирішувати завдання в нестандартних умовах, гнучко і самостійно використовувати знання в різних життєвих ситуаціях. Застосування інноваційних технологічних джерел інформації підвищує ефективність самостійної роботи, дає можливість для творчості, дозволяє реалізувати принципово нові форми і методи навчання [5].

Аналіз досліджень і публікацій... Особливості формування різних аспектів професійної компетентності майбутніх педагогів різних фахів активно досліджуються такими науковцями, як О.А.Дубасенюк, А.К.Маркова, Н.В.Кузьміна, Л.В.Карпов, М.В.Михайличенко, Л.Л.Хоружа,

В.І.Шахов; педагогічна компетентність як сукупність якостей, що визначають ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця досліджувалась у працях В.П.Бездухова, Т.Г.Браже, Є.В.Бондаревської, І.Я.Зимньої, Л.М.Мітіної та ін..

Основу компетентності фахівця, на думку таких науковців, як В.І.Жуков, В.О.Сластьонін, К.А.Абульханова, С.О.Сисоева, та інших, складають: компетентність діяльності, спілкування і саморозвитку. Професійно-педагогічна компетентність, на думку дослідників, – це професійна підготовка і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків діяльності, міра і основний критерій його відповідності вимогам професійно-педагогічної діяльності.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати вплив дисциплін психолого-педагогічного циклу на формування професійно-педагогічної компетентності

Виклад основного матеріалу... „Академізація” вищої школи, за висловом академіка НАН України Ю.С.Шемшученка, є важливим за сучасних умов фактором освітніх інновацій, модернізації вищої освіти на принципово нових засадах [9]. Поглиблюється науково-теоретичний рівень професійної підготовки фахівця. Водночас посилюється її практичне спрямування. Оскільки майбутні випускники працюватимуть в умовах жорсткої конкуренції та серйозного професійного ризику, їх кваліфікація повинна бути такою, щоб забезпечувати європейський рівень професійних вимог та стандартів. Для цього мають бути сформовані навички постійного оновлення й удосконалення свого фахового рівня упродовж усього життя, готовність до здобуття нової кваліфікації, перепрофілювання у тій чи іншій галузі професійної діяльності.

Сукупність методів та прийомів, що застосовують науково-педагогічні працівники у процесі викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу, використовуються не тільки з метою формування у випускників вищих навчальних закладів системи теоретичних знань, практичних умінь і навичок, але й з метою підготовки фахівця такого рівня, який би виступав конкурентноспроможним на сучасному ринку освітніх послуг.

Конкурентноспроможність, а отже, і новий якісний стан фахівця можна віднести до числа стратегічних цінностей, що поряд з орієнтацією на власні сили і наполегливістю, сприяють подоланню індивідуального психологічного бар'єру, пригніченості, песимізму, невизначеності в життєвій перспективі, упорядковують всю систему життєдіяльності в умовах переходу до нових ринкових відносин і в результаті допомагають соціуму вийти з тупикової ситуації.

Концепції модернізації освіти, по суті, означають зміну освітньої парадигми, що визначається багатьма дослідниками. Довгі роки існувала парадигма „ЗУН” (знання, уміння і навички) – парадигма результату освіти, що включала теоретичне обґрунтування, визначення номенклатури, ієрархії знань, умінь і навичок, методик їх формування, контролю і оцінки. Ця парадигма тривалий час сприймалась педагогічною наукою як основна. Але зміни, що відбуваються в Україні та в світі призвели до змін в області цілей освіти. Ці зміни відповідають глобальному завданню входження людини у соціальний світ, її адаптації у цьому світі. В якості загального визначення результату освіти в цьому розрізі виступило поняття „компетентності” [8].

Питання життєвої компетентності у формуванні життєвого успіху особистості, феномену компетентності у просторі наукового знання, проблеми політичної компетентності правлячої еліти виступають важливими проблемними завданнями у педагогічній підготовці майбутніх фахівців вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. Узагальнюючи визначення різних видів компетентності, що їх наводять науковці, можна визначити професійну компетентність як здатність людини розв'язувати проблеми та завдання, що виникають у процесі її професійної діяльності [3].

Важливими засобами реалізації проблеми формування життєвої компетентності виступають:

- організація життя студента, переорієнтація навчального процесу на ініціативну поведінку слухачів; відхід навчання від орієнтації на засвоєння зразків;
- визнання важливої ролі самостійної проектної і дослідницької діяльності; спілкування студентів для розвитку в них соціальної компетентності, освоєння різних способів рефлексивного розвитку;
- розуміння ролі позитивної підтримки та супроводу студентів з різними життєвими потребами.

Таким чином, забезпечуються цілісний розвиток і саморозвиток студента у багатоманітних формах життя.

На думку науковців, європейські виміри освіти сконцентровані навколо розвитку ключових компетенцій, які б допомогли молодій людині зорієнтуватись у мінливому світі, відкритому суспільстві, культурній різноманітності. Особистість у відкритому суспільстві також повинна бути відкритою, володіти відповідними якостями, ціннісними орієнтаціями й установками, які дадуть змогу сповна реалізувати свій творчий потенціал у демократичному суспільстві. Вони знаходять свій прояв у європейському ідеалі особистості. Це зокрема:

- планування власної діяльності та власного життя;
- зростання зацікавленості суспільно-політичним життям та максимально активна участь у ньому;
- відкритість новим знанням і новій практиці як у стосунках з людьми, так і в навчанні, фаховій діяльності;
- зростання незалежності від таких традиційних чинників соціалізації як сім'я, релігія, політичні партії;
- віра у власні сили та можливості, неприйняття позиції фаталізму та пасивності при зустрічі з труднощами;
- прагнення отримувати якомога більше інформації, вміння аналізувати й виробляти на основі неї свою позицію [4].

Для визначення концептуальних засад проектування професійної компетентності важливе значення має погляд експертів Ради Європи на перспективи і сутність компетентісно спрямованої освіти, визначальними складовими якої є:

- повага до прав людини, демократичних цінностей, толерантність, повага до іншої думки, солідарність, любов до ближнього, відкидання примітивного егоїзму і споживацького ставлення до буття, почуття відповідальності і дотримання обов'язку, надійність у діяльності, відкритість до інших мов, культур і континентів;
- формування навичок спілкування і взаємодії з іншими особами і партнерами; набування праксеологічних умінь розв'язування різноманітних проблем (логічного і критичного способу міркувань, ясного розуміння і розпізнавання головних аспектів проблем, організації дій для їх розв'язання, формулювання результатів точним і зрозумілим способом тощо);
- автономність у праці за умови вміння працювати і в групі; збирання і селекція інформації, її поглиблений аналіз і вивчення за умови збереження мотивації до свідомого навчання впродовж усього життя; формування багатогляду і використання її в креативній та інноваційній діяльності;
- гнучкість, психічна стійкість і налаштованість на пристосування до нових ситуацій і діяльність у незвичних умовах [3].

Професійна компетентність – це теоретичні, практичні та психологічні види підготовленості особистості майбутнього фахівця, що проявляються в його здатності та готовності до здійснення конкретного виду професійної діяльності [7].

Структура компетентності фахівця ґрунтується на принципі єдності свідомості та діяльності особистості, системи професійної діяльності та її основних компонентів. Професійну компетентність фахівця необхідно розглядати в процесуально-динамічному аспекті:

- вона виявляється через діяльність і має діалектичний характер та охоплює всі сфери особистості;
- вона є провідною метою, до реалізації якої має прагнути фахівець у процесі свого професійного розвитку та становлення.

На основі модифікації цього виду професійної компетенції можна виокремити структурні компоненти професійної компетенції фахівця взагалі. Отже, структурними компонентами професійної компетенції фахівця є три сфери: мотиваційна, предметно-практична, саморегуляції.

Розвиненість мотиваційної сфери забезпечує сформованість:

- загальнокультурної компетенції, що передбачає знання вітчизняної та світової культури, розвинену культуру мови та поведінки, володіння адекватними навичками спілкування, уміння жити в соціумі та встановлювати контакти з людьми;
- особистісно-мотиваційної компетентності, яка передбачає сформованість ціннісних орієнтацій, гуманістичну спрямованість діяльності;
- соціальної компетентності, пов'язаної зі здатністю нести відповідальність за свої дії, брати участь у спільному прийнятті рішень з колегами, регулювати конфлікти толерантним шляхом на основі відповідних норм і правил [1].

Предметно-практична сфера характеризується сукупністю професійних умінь і включає певні підвиди професійно-педагогічної компетентності:

- методологічну компетентність (передбачає знання принципів, методів, форм пізнання як у межах відповідного фаху, так і у межах наукового пошуку взагалі, сформованість світогляду, знання методів вирішення проблемних завдань, здатність до інноваційної діяльності, уміння прогнозувати, проектувати та управляти);
- практично-діяльну (передбачає сформованість знань і умінь у процесі здійснення професійної та самоосвітньої діяльності, уміння мотивувати і планувати діяльність, визначати її зміст; проводити дослідну діяльність з фаху);
- інформаційну (включає володіння новими інформаційними технологіями);

- управлінську (передбачає сформованість знань основ теорії управління; розвиненість умінь аналітичних, організаційних, цілепокладання, планування);
- комунікативну (передбачає сформованість відповідних умінь і якостей фахівця, які сприяють ефективній взаємодії з іншими суб'єктами виробничого процесу та здатність вирішувати завдання у процесі спілкування та міжособистісної взаємодії) [6].

Професійно-педагогічна компетентність складається із системи професійних психологічних і педагогічних знань, умінь, навичок та якостей фахівця, яка має проникливу структуру аж до нейрофізіологічних властивостей і процесів особистості, що забезпечується актуалізацією суто психологічної компетентності як готовності і здатності фахівця до цілеспрямованої психічної роботи щодо зміни особистісних рис та поведінкових характеристик [2].

Висновки... Таким чином, професійно-педагогічна компетентність майбутнього магістра формується в умовах вищого навчального закладу непедагогічного профілю через вивчення магістрантами дисциплін психолого-педагогічного циклу, що передбачає не тільки оволодіння майбутніми фахівцями сукупністю необхідних теоретичних знань, системи практичних умінь та навичок, що визначатимуть готовність магістрантів до виконання професійно-педагогічної діяльності, але й сприяє загальному формуванню особистості студента, його гуманітарної складової як вагомого чинника професійного зростання фахівця впродовж життя.

Реалізація завдань формування професійно-педагогічної компетентності здійснюється через систему педагогічної підготовки, що передбачає формування у випускника органічної системи основних якостей педагога, оскільки вони, з одного боку, характеризують індивідуальність особистості, а з іншого, розкривають потенціал професіоналізму, спрямованого на служіння справі законності і добробуту людей. А від рівня професійно-педагогічної підготовки випускників різних типів вищих навчальних закладів залежить рівень морально-психологічного клімату у суспільстві, його ефективний розвиток і становлення кожної особистості зокрема. Подальшого дослідження потребують розроблення та впровадження методичних рекомендацій щодо організації навчального процесу та вивчення навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : навч. посіб. / О. І. Гура – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
2. Донченко І. А. Особливості підготовки викладачів вищого навчального закладу на базі магістратури / І. А. Донченко // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – II том, 452 с. – С. 64–68.
3. Корнев О. М. Вища школа – основа формування професійної компетентності майбутніх фахівців / О. М. Корнев // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – III том, 440 с. – С. 244–250.
4. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К. : Віра інсайт, 2000. – 123 с.
5. Люріна Т. І. Використання новітніх технологій у викладанні педагогіки вищої школи фахівців / Т. І. Люріна // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – III том, 440 с. – С. 258–263.
6. Новікова Л. М. Сутність професійної компетентності студентів та контроль за результатами її сформованості у майбутніх економістів / Л. М. Новікова // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – II том, 452 с. – С. 214–221.
7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / В. Л. Ортинський – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
8. Сисоева С. О. Інформаційна компетентність фахівця: технології формування : навч.-метод. посіб. / С. О. Сисоева, Н. В. Баловсяк. – Чернівці : Технодрук, 2006. – 208 с.
9. Шемшученко Ю. С. Інтеграція юридичної освіти і науки / Ю. С. Шемшученко // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 3. – С. 3–6.

Анотація

Н.И.Мачинская

Роль и место дисциплин психолого-педагогического цикла в формировании профессионально-педагогической компетентности будущего специалиста в условиях магистратуры высшего учебного заведения непедагогического профиля

В статье анализируются теоретические аспекты понятий „компетентность”, „компетентностный подход”, предлагается характеристика отдельных компетенций как составляющих профессионально-педагогической подготовки будущего специалиста в условиях магистратуры высшего учебного заведения непедагогического профиля. Автором выделяется профессионально-педагогическая компетентность, определяется необходимость ее формирования в процессе педагогической подготовки магистранта в условиях высшего учебного заведения непедагогического профиля; раскрывается роль дисциплин психолого-педагогического цикла в формировании профессионально-педагогической компетентности магистрантов.

Ключевые слова: *компетентность, компетентностный подход, магистрант, профессионально-педагогическая компетентность, педагогическое образование, педагогическая подготовка.*

Summary

N.I.Machyns'ka

The Role and the Place of Disciplines of Psycho-Pedagogical Cycle in the Formation of Professional Pedagogical Competence of Future Specialists under the Conditions of the Magistrates of Higher Educational Establishment of Non-Pedagogical Profile

The article examines the theoretical aspects of the concepts of „competence”, „competence approach” the characteristic of individual competencies as the components of vocational and educational training of future specialists in graduate university non-teaching profile is given. The author singled the professional and pedagogical competence, the necessity of its formation in the process of teacher training undergraduates in university of non-teaching profile is determined, the role of psychological and pedagogical disciplines cycle in shaping of vocational teacher competence of the undergraduates is discloses.

Keywords: competence, competence approach, graduate, professional and pedagogical competence, pedagogical education, pedagogical training.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378.01.008:005.22 (045)

Л.А.МАШКІНА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі

У статті розкрито організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі. Визначено мету, зміст, методи, форми, основні напрями виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: виховний процес у вищій школі, форми і методи виховання, напрями виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Виховання студентів – один із головних складників педагогіки вищої школи. Нова парадигма виховання має привести до становлення високоморальної, активної, винахідливої особистості, якій притаманна гідність із стійкими переконаннями, із знанням своїх прав і вмінням захистити їх. Вона повинна поважати закони України і прагнути їх дотримуватися, усвідомлюючи свої здібності й можливості, вміти самостійно обґрунтувати власні рішення та активно, наполегливо реалізувати їх, використовуючи всі законні можливості правової демократичної держави.

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасних наукових дослідженнях (І.Бех, Н.Іванова, Н.Монахов, О.Вишневський, Ю.Васильєв та ін.) визначено основні підходи до національного виховання студентської молоді, закономірності, основні форми та зміст морального, естетичного, трудового, економічного, фізичного виховання. Зокрема, академік І.Бех розкриває виховні закони у життєвій перспективі особистості, звертає увагу на грані добродійного життя, на духовний розвиток, на ціннісні аспекти майбутніх фахівців [1].

Науковці О.Вишневський, Н.Монахов висвітлюють систему моральних цінностей особистості, як-от: абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні, цінності особистого життя. У дослідженнях Ю.Васильєва, Н.Іванова приділяється увага сучасному змісту виховної роботи у вищому навчальному закладі, особливостям специфіки професійної діяльності. Але у науковій літературі недостатньо інформації про сучасні підходи до організації виховного процесу у вищій школі.

Формулювання цілей статті... Мета статті – висвітлити організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі, показати його закономірності, зміст, форми, методи у контексті сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу... У процесі підготовки фахівця важливо не лише озброїти його знаннями, уміннями та навичками професійної діяльності, а й сформувати у нього відповідний світогляд, моральні, правові, трудові, естетичні та інші якості особистості. Ефективність виховної роботи значною мірою залежить від правильно вибудованого процесу виховання, продуманого вибору форм і методів його реалізації.

Виховання у вищій школі – процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості студента з метою підготовки його до виробничої, суспільної і культурної діяльності. На сучасному етапі розвитку вищої школи виховання у широкому

розумінні передбачає формування творчої особистості майбутнього педагога і водночас високоморальної, толерантної особистості, громадянина і патріота.

Мета виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, засвоєння культури міжнаціональних відносин, формування, незалежно від національної належності, рис громадянина Української держави, високої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, екологічної культури. До головних цілей належать також формування у молодих людей національної свідомості, високої освіченості, працелюбності, соціальної активності, шанобливого ставлення до себе й до інших, відповідальності, жертовності, шляхетності, оптимістичного світогляду тощо.

Мета виховання конкретизується через систему виховних завдань, до яких належать: забезпечення умов для самореалізації особистості, введення молоді людини у світ соціального, політичного, інтелектуального, культурного, господарського досвіду українського народу, виховання правової, духовної культури, формування мовної культури, внутрішньої потреби в суспільно корисній праці та інших чеснот, притаманних українському народові [4].

Принципи виховання – це основа, вихідні положення, які становлять фундамент змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховання. Принципи зумовлюються метою виховання.

Розглянемо сутність і вимоги основних принципів виховання.

1. Принцип народності передбачає єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу; шанобливе ставлення до національних надбань тих народів, які мешкають в Україні.

2. Принцип демократичності потребує подолання авторитарного стилю виховання; забезпечення співробітництва вихователів і вихованців; врахування думки колективу й кожної особистості; виховання особистості як вищої природної і соціальної цінності; формування колективу на засадах волі і прагнень його членів; в цілому формування вільної особистості.

3. Принцип природовідповідності спрямований на врахування багатогранної природи людини, особливостей її анатомо-фізіологічного і психічного розвитку.

4. Принцип гуманізації передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального і соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

5. Принцип неперервності впливає з того, що виховання є багатогранним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими рамками.

6. Принцип індивідуалізації та диференціації: врахування у навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку особистості; застосування засобів впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних фізичних і соціально-психічних властивостей.

7. Принцип етнізації передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості і національної гідності; створення умов для студентів усіх національностей, що є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу; виховувати в молоді почуття соціальної відповідальності за збереження, примноження і продовження етнічної культури.

8. Принцип культуровідповідності передбачає невід'ємний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, свого народу: знання загальнолюдських багатств у царині культури, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв'язку з загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь [5].

Виховання як цілеспрямований процес формування майбутнього фахівця здійснюється за допомогою певних методів і форм, від добору яких, а також від врахування особливостей студентської молоді та умов навчально-виховної діяльності вищого навчального закладу значною мірою залежить формування особистості майбутнього спеціаліста.

Залежно від функцій, які виконують методи виховання у формуванні особистості, їх поділяють на методи формування свідомості, методи формування суспільної поведінки, методи стимулювання діяльності й поведінки, методи контролю й аналізу ефективності виховання (Ю.Бабанський).

Методи формування свідомості – це методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю з метою формування поглядів і переконань. До них належать бесіда, лекція, диспут і метод прикладу.

Бесіда. Особливість її полягає в тому, що педагог, спираючись на наявні у студентів знання, моральні, етичні норми, підводить їх до засвоєння нових. Успішне проведення бесіди забезпечується обґрунтуванням актуальності теми; формулюванням питань, які спонукають до розмови; спрямуванням розмови у потрібному напрямі; залученням студентів до оцінювання

подій, вчинків, явищ суспільного життя. Це сприяє формуванню у них відповідного ставлення до дійсності, до своїх моральних і громадських обов'язків. Важливим є підсумовування розмови, прийняття конкретної раціональної програми дій для втілення її в життя [2].

Лекція. Сутність її полягає в послідовному, систематичному викладі певної проблеми. Вона може мати епізодичний характер або належати до певного тематичного циклу. Успіх лекції залежить від добре продуманої композиційної побудови, вдало дібраних переконливих аргументів, необхідних для оцінювання подій і фактів, особистих якостей лектора, його здатності володіти спеціальними психологічними прийомами.

Диспут. Як метод формування свідомості особистості передбачає вільний, невимушений обмін думками, колективне обговорення різноманітних питань. Під час диспуту його учасники відстоюють свою позицію, переконуються в правильності чи помилковості своїх поглядів. Тут розкриваються їх ерудиція, культура мови, розвивається логічне мислення. Тематику диспутів слід добирати так, щоб спонукати його учасників до роздумів над серйозними світоглядними питаннями: про мету життя, щастя, обов'язок людини перед суспільством та ін. [4].

Метод прикладу. Його використовують для конкретизації певного теоретичного твердження, доведення істинності моральної норми. Він є переконливим аргументом і часто спонукає до наслідування. Інтенсивність виховного впливу прикладу зумовлена його наочністю і конкретністю. Чим він ближчий і зрозуміліший, тим потужніша його виховна сила.

Методи формування суспільної поведінки. Ці методи передбачають організацію діяльності студентів та формування досвіду суспільної поведінки. До них належать педагогічна вимога, громадська думка, вправління, привчання, доручення.

Педагогічна вимога. Це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій чи вчинків. Вимога впливає на свідомість студента, активізує вольові якості, перебудовує мотиваційну і почуттєву сфери діяльності в позитивному напрямі, сприяє формуванню позитивних навичок поведінки [3].

Громадська думка. Як метод виховання вона є колективною вимогою. Педагог повинен формувати громадську думку заздалегідь, а не тоді, коли необхідно обговорити певний вчинок. Успішності цього процесу сприяють єдність педагогічних вимог, чітка система самоврядування, систематична робота зі студентським активом.

Вправління. Сутність його полягає у створенні умов для формування і закріплення позитивних форм поведінки особистості. Вправлінням людина займається протягом усього життя, але найчастіше – у молодому віці. У вищому навчальному закладі студентові щоденно доводиться вправлятися у виконанні розпорядку дня, дотриманні навчальної і трудової дисципліни. Якщо студент завжди і у всьому намагатиметься дотримуватись вимог, постійно вправлятиметься у позитивній поведінці, то в нього сформується і зміцніють відповідні навички і звички [3].

Привчання. Воно ґрунтується на вимозі виконати певні дії. Йдеться насамперед про режим життя і діяльності молоді людини. Саме режим виховує безперервність зусиль щодо влаштування життя студента, заощаджує його енергію; привчає вчасно виконувати будь-яку роботу, а також неухильно дотримуватися встановлених вимог. У такий спосіб формуватиметься характер і правильна поведінка молоді людини.

Доручення. Як метод виховання має своєю метою вправління людини в позитивних діях і вчинках. Для цього педагог чи студентський колектив дає студентові певне завдання, виконання якого вимагає певних дій або вчинків. Використання цього методу потребує врахування індивідуальних особливостей особистості.

Заохочення. Ґрунтується воно на схваленні позитивних дій і вчинків з метою спонукання особистості до їх повторення. Однак не кожне заохочення активізує процес виховання. Воно має виховну силу тільки за певних умов.

Покарання. Сутність його полягає у несхваленні, осуді негативних дій і вчинків з метою їх припинення або запобігання їм у майбутньому. Покарання має сприяти зміцненню почуття відповідальності за свою поведінку, дисциплінованості, несприйнятливості до негативного, здатності протистояти негідним бажанням [5].

У вихованні студентів, розвитку їх творчих здібностей, формуванні необхідних майбутньому фахівцеві якостей важлива роль належить спеціально організованій позааудиторній виховній роботі. Форми її організації у вищому навчальному закладі можуть бути масові, групові та індивідуальні. Особливістю масових форм виховної роботи є широка участь в ній студентів. До них належать святкування державних та релігійних свят, знаменних подій у житті вищого навчального закладу, проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, вечорів запитань та відповідей, тижнів з різних навчальних предметів, зустрічей з видатними людьми, конкурсів, олімпіад, фестивалів, виставок тощо.

Утвердженню патріотичних почуттів, співпричетності до важливих подій сприяє, наприклад, участь студентів у відзначенні Дня Незалежності, Дня знань, Дня захисника Вітчизни, Свята Перемоги та ін. Масовими є загальноуніверситетські вечори, присвячені Дню університету, Дню факультету, Дню студента, Дню науки та ін. Ефективною формою виховання студентської молоді є читацькі конференції. Шляхом пропагування наукової, художньої, публіцистичної літератури студентській молоді прищеплюється інтерес до книги, формуються літературно-естетичні смаки. Старшокурсники виступають з доповідями, повідомленнями, в яких аналізують особливості творчості, жанру, стилю, проблематики автора [2].

Критеріями виховної роботи є: ставлення до суспільства, праці, людей, активність життєвої позиції, спрямованість особистості студента, її потреби, мотиви, інтереси, ідеали; рівень правосвідомості і правосвідомості; рівень моральної свідомості і моральної поведінки; рівень громадянської, політичної свідомості, поведінки; ціннісні орієнтації студентів; рівень культури, форми й засоби культурного самовияву і самоутвердження; конструктивність або деструктивність поведінкових виявів студента; самовідчуття студента (соціальне, етичне тощо) [2].

Висновки... Отже, формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця вимагає здійснення цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках: моральному, правовому, екологічному, трудовому, економічному, естетичному, фізичному та ін. Реалізація змісту і завдань кожного з означених напрямів передбачає підбір відповідних форм та методів виховання, врахування специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього людських і професійних якостей.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Перспективи подальших розвідок щодо організаційно-методичних засад виховного процесу у вищій школі ми вбачаємо у проектуванні системи виховної роботи зі студентською молоддю, сучасних технологій та моделей реалізації цієї системи та ін.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : [навч. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
3. Слостенін В. А. Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Слостенін. – М. : Академия, 2000. – 450 с.
4. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : [навч. посіб.] / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.А.Машкина

Организационно-методические основы воспитательного процесса в высшей школе

В статье раскрыто организационно-методические основы воспитательного процесса в высшей школе. Определено цель, содержание, методы, формы, основные направления воспитательной работы в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *воспитательный процесс в высшей школе, формы и методы воспитания, направления воспитания.*

Summary

L.A.Mashkina

Organisation-Methodical Bases of Educational Process in High School

The article reveals organisation-methodical bases of educational process in high school. The aim, content, forms, basic directions of educational work at higher educational institution are determined.

Key words: *educational process in high school, forms and methods of teaching, directions of education.*

Дата надходження статті: „22” серпня 2012 р.

Роль педагогічного комунікативного впливу у розвитку особистості сучасного студента

Автор статті розкриває окремі особливості педагогічного комунікативного впливу у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів. Розглянуто комунікативний компонент педагогічної діяльності, як основний засіб впливу на розвиток особистості сучасного студента. Виокремлено чинники ефективності комунікативного впливу викладача на студентів.

Ключові слова: спілкування, комунікація, педагогічний комунікативний вплив, розвиток особистості, студент.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Основними завданнями освіти вищого навчального закладу є не тільки надання систематизованих знань, формування вмінь і навичок, поглядів, а підготовка всебічно розвинутої молоді людини як особистості, що має тверді гуманістичні переконання та сформовані загальнолюдські моральні цінності. Безперечно, для того, щоб студент міг володіти широким діапазоном знань та був особистісно розвиненим, необхідний відповідний рівень професійного спілкування та ефективний комунікативний вплив, який би відповідав вимогам майбутньої професійної діяльності.

Наукові дослідження з психології свідчать, що вся система ставлення людини до інших людей реалізується у комунікації. Його специфіка визначається тим, що в процесі спілкування суб'єктивний світ однієї людини розкривається для іншої, відбувається взаємний обмін діяльністю, інтересами, почуттями та ін. У спілкуванні людина формується і самовизначається, виявляючи свої індивідуальні особливості. Завдяки комунікації здійснюється інтеграція людей, виробляються норми поведінки, взаємодії. Спілкування координує спільні дії людей і задовольняє первинну потребу в психологічному контакті.

Вплив однієї особи на іншу в процесі міжособистісної взаємодії – це невід'ємна частина будь-яких форм спілкування. Серед багатьох джерел впливу на студентів особливе місце належить викладачу. Викладач та студент, що перебувають у творчій взаємодії та співпраці, забезпечують успіх один одному у своїй самореалізації, в розвитку духовно-морального потенціалу особистості. У процесі особистісного зростання студента, його самовдосконалення відбувається цілеспрямований педагогічний вплив на професійно важливі якості, такі, як самосприйняття, креативність, толерантність, відповідальність та інші. А також підвищують відповідальність за прийняття рішень, формують уміння прогнозу результатів, уміння вибору оптимальних дій тощо.

Аналіз досліджень і публікацій... Виникнення комунікації зумовлене розвитком наукової думки. До неї вдавалися мислителі Давньої Греції: Демосфен, Сократ, Арістотель; Давнього Риму – Аврелій, Гракх, Цицерон, Квінтіліан та ін. У XVI–XIX ст. з інституалізацією педагогіки як самостійної науки, проблеми комунікації почали оформлятися в дидактичні принципи природовідповідності у Я.А.Коменського, Ж.Ж.Руссо, культуровідповідності та самостійної активності в А.Дістервега, практичної корисності у Дж.Локка та ін. [6, 8].

Сучасність ознаменована вивченням найрізноманітніших аспектів проблеми комунікації: форм, методів, структури, технології педагогічного спілкування, комунікативних потреб, здібностей, методів комунікативного впливу тощо. Для розуміння сутності комунікації важливо враховувати його функціональну та багаторівневу структуру (Г.М.Андреева, О.О.Бодальов, О.М.Леонтьев, Б.Ф.Ломов, Б.Д.Паригін та інші). В.А.Кан-Калик і Г.А.Ковальов визначають процес педагогічної комунікації як творчий процес. Н.Д.Нікандров у своїх працях педагогічне спілкування виокремлює як інструмент впливу. Н.В.Кузьміна, Є.О.Маслико, Л.М.Дичковська розглядають педагогічне спілкування як один із факторів навчання, що є професійним за цілями, завданнями, змістом, рівню майстерності, якості й ефективності суб'єкт-суб'єктного спілкування. Е.Сидоренко розглядає проблему комунікативного впливу і з позицій того, як впливати на інших людей і як протистояти їхнім діям.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити зміст педагогічного комунікативного впливу та його роль у розвитку особистості сучасного студента.

Виклад основного матеріалу... Практика свідчить, що на відміну від психологічних механізмів життєдіяльності особистості, які пов'язані з реалізацією її внутрішнього потенціалу або зовнішньої стосовно неї соціальної детермінації, механізми спілкування реалізують силу й потенціал внутрігрупової і масової взаємодії та взаємовпливу індивідів один на одного. Водночас

на відміну від механізмів діяльності, які ґрунтуються на усвідомленій і цілеспрямованій активності суб'єкта, механізми спілкування мають переважно неусвідомлюваний, спонтанний характер, що не піддається зазвичай повному соціальному контролю.

Здатність викладача організувати спілкування, є підґрунтям продуктивної діяльності студента. Тому, педагогічне спілкування, як професійно-етичний феномен, потребує від викладача спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків „викладач-студент”. Як різновид комунікативної діяльності педагогічне спілкування виявляється під час пізнання викладачем студентів, в організації безпосереднього впливу на них, в управлінні власною поведінкою, організації процесу взаємовідносин. Повноцінне педагогічне спілкування є не лише багатограним, а й поліфункціональним. Воно забезпечує обмін інформацією і співпереживання, пізнання особистості і самоутвердження, продуктивну організацію взаємодії. Обмін інформацією і ставлення реалізує комунікативний бік спілкування, пізнання особистості і самоутвердження – перцептивний, а організація взаємодії – інтерактивний. Орієнтація на поліфункціональність спілкування дає змогу викладачу організувати взаємодію на заняттях і поза ними як цілісний процес: не обмежуватися плануванням лише інформаційної функції, а створювати умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагати кожному студенту гідно самоутверджуватися та розвиватись. Для того щоб студент став активним співучасником комунікативного процесу, необхідно забезпечити суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків, який полягає в рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній спрямованості, активності викладача та студента, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності до прийняття аргументів співрозмовника, взаємодії з ним.

Комунікація за своєю моделлю є двостороннім потоком інформації. У цій моделі оцінюють якість передачі інформації, її повноту, зміст, форму, що дає змогу не лише оперативно і правильно сформулювати уявлення про відповідну проблему (інформацію), але й обрати партнерів, розробити стратегію і тактику, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей. Важливим щодо ефективності комунікації є зрозумілість, доступність інформації [1, с.219].

Педагогічна комунікація – організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття, засвоєння, використання й передачі інформації з різних джерел [7, с.23]. Ось як описує доцільну комунікативну поведінку педагога І.А.Зязюн: „Мовлення викладача має відповідати низці педагогічних вимог, а саме: бути логічним, доступним, чітким, переконливим. І річ тут не тільки в тому, щоб забезпечити активне сприйняття його студентами. Педагогічна доцільність мовлення викладача на певному етапі заняття полягає в тому, щоб не тільки передати студентам знання, а й сформувати в них емоційно-ціннісне ставлення до них, викликати потребу керуватися цими знаннями у своєму житті, зробити їх основою власних переконань. Розв'язати це завдання викладач зможе лише тоді, коли він буде не просто інформувати, транслювати знання, а й впливати на свідомість, почуття студентів, спонукати їх до співроздумів і співпереживань під час сприйняття навчального матеріалу. Основним засобом діяльності викладача при цьому є мовлення” [3, с.134].

У процесі педагогічної комунікації інформація виконує педагогічні функції (переконує та спонукає до певної поведінки, коригує моральні, інтелектуальні й комунікативні риси студента). Педагогічні функції комунікації: інформаційна (реалізується у навчально-виховній діяльності та взаємодії); пізнавальна (допомагає розумінню й вивченню навколишнього світу, особистості, колективу, себе); експресивна (дає змогу доступно, цікаво й емоційно-виразно передавати знання, уміння й навички); управлінська (допомагає керувати своєю поведінкою і впливати на інших людей). У зв'язку з цим комунікативність викладача є професійно значущою за своєю роллю.

Професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [7, с.61]. Компонентами педагогічної комунікативності викладача є: наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні зі студентами в найрізноманітніших сферах; взаємодія загальнолюдських та професійних показників комунікативності; емоційне задоволення на всіх етапах спілкування; наявність здібностей до педагогічної комунікації, набуття комунікативних навичок і вмінь [4, с.105].

У контексті аналізу складових педагогічного комунікативного впливу на розвиток особистості студента необхідно розглянути поняття „значущий” і „впливовий” інший. А.Петровський стверджує, що взаємодія і взаємовплив можуть вважатися ефективними за умови, якщо учасники цих процесів є взаємно значущими. Він пропонує виокремити три форми метаіндивідуальної репрезентації особистості „значущого іншого”. Перша форма – це його авторитет, який виявляється у визнанні оточенням за „значущим іншим” права приймати відповідальні рішення в

суттєвих для них обставинах. Друга форма враховує емоційний статус значущого іншого, його здатність притягувати або відштовхувати людей, бути обраним чи відторгненим, викликати симпатію чи антипатію, тобто йдеться про атракцію. Нарешті, третя форма – інституціалізована роль, в якій домінують владні повноваження: статус влади [5, с.89]. В.Погольша, порівнюючи терміни „значущий“ і „впливовий“, зосереджує увагу на двох різних аспектах впливу: внутрішньому, глибоко особистому, що зачіпає почуття, установки, життєву позицію людини в цілому, і зовнішньому, поведінковому, часто ситуативному, котрий не вимагає довірливості і взаємопроникнення [5, с.94]. Отож пояснення поняття «значущий інший», торкаючись глибини почуттів, зводиться до такої характеристики людини: та, з якою існує емоційна близькість, котра забезпечує задоволення потреби в захисті, підтримці, наслідуванні, авторитеті, дружбі й довірі. То має бути не обов'язково дуже впливова особа, але вона є значущою для певного індивіда. А „впливова людина“ – це та, котра асоціюється із такими рисами, як владність, досвідченість. Натомість „значущий“ і „впливовий“ інший – це водночас важливі, поважні особи, на чю думку зважають. Вони є небайдужими до індивіда, здатні змінити його позицію, настрої, вплинути на прийняття рішення, спонукують до дії тощо. Риси значущої людини і впливової людини можуть поєднуватися в одній особі, зокрема у особистості викладача.

Комунікативний вплив характеризують такі параметри, як внутрішня комунікативна установка того, хто повідомляє інформацію стосовно себе й реципієнта, вербальні і невербальні особливості самого повідомлення, характеристики комунікативного простору спілкування, складові соціально-психологічного середовища. Будь-який вплив педагога спрямований, у кінцевому рахунку, на формування, закріплення і зміну установок, ставлень, думок, почуттів, дій студентів, тобто покликаний впливати на всі сторони їх психічної і практичної діяльності. Важливе місце у такому впливі належить переконанню. Переконання – це метод педагогічного комунікативного впливу, при якому викладач звертається до свідомості, почуттів і досвіду людей з метою формування у них свідомого ставлення до навколишньої дійсності. Переконання – це, перш за все, вплив на свідомість людини, на її розуміння себе і зовнішнього світу, з тим, щоб це розуміння привести у відповідність до вимог наукового знання, вимог суспільства, ВНЗ. Переконання розуміють у двох значеннях: по-перше, як спосіб чи метод впливу, по-друге, як результат переконуючого впливу. Як метод педагогічного впливу, воно спрямоване на формування у студентів поглядів і критеріїв, які є для них керівництвом у практичній діяльності, тобто, веде до вироблення власних переконань особистості. Як результат практичного впливу, переконання являють собою тверді, засновані на певних принципах, життєві позиції студента. Переконання формуються у процесі засвоєння студентами системи знань, яка передбачена навчальною програмою. Переконання прийнято розуміти як сформовану потребу особистості діяти у відповідності до своїх знань. Це система усвідомлених потреб особистості, які спонукають її діяти у відповідності до її поглядів, принципів, світогляду. Саме тому викладачам важливо знати, що при переході знань у переконання необхідно, щоб моральні цінності отримували особистісну значущість для молоді, щоб вимоги суспільства, статутів ВНЗ перетворювались у їх внутрішні потреби [8, с.203].

До умов ефективності переконуючого комунікативного впливу відносяться: по-перше, сила самого впливу, яка визначається його змістовністю і авторитетом людини, яка переконує. По-друге, ефективність переконуючого впливу залежить від особливостей психічного складу тієї особистості, на яку впливають, їх врахуванні при побудові переконання. При цьому мають на увазі потреби, інтереси, установки, смаки, особливості мислення того, кому адресований переконуючий вплив. По-третє, ефективність переконання залежить від інтелектуально-емоційного стану переконуючого і переконуваного в момент їх взаємовідношень. Переконання не можна ні в якому разі отожднювати з моралізацією. На лекції, у бесіді, у дискусії, у ході обговорення будь-яких питань викладач повинен переконати слухачів у правоті своїх поглядів, довести істинність своїх суджень, відкинути ті погляди, судження і поняття членів групи, які він вважає хибними.

Іншим засобом впливу на аудиторію є навіювання. У загальному вигляді навіювання можна визначити як психологічний вплив, який здійснюється за допомогою мовних і немовних засобів і відрізняється від, наприклад, переконання зниженою аргументацією. У педагогічному процесі навіювання здійснюється, головним чином, у стані бадьорості. Воно буває планованим і непланованим, мимовільним. При цілеспрямованому навіюванні викладач ставить перед собою мету навіяти студенту ту чи іншу думку, дію, вчинок тощо. За способом впливу навіювання може бути прямим і опосередкованим. При прямому впливі навіюючий, прямо і відкрито закликає того, хто сприймає навіювання до здійснення певної дії чи утримує його від неї. До прямого педагогічного навіювання відносяться навіюючі настанови, команди, накази, тощо. Навіююча настанова характеризується тим, що слово педагога, висловлене в імперативній формі, без аргументації, обумовлює відповідну виконавську поведінку студентів, здійснюючи безпосередній

вплив на їх установки, неусвідомлені мотиви й емоційну сферу. Навіюючий вплив часто може використовуватись з метою вироблення у студентів впевненості в собі, переборення страху, з метою корегування рівня домагань особистості, переборення когнітивного дисонансу, ослаблення негативних звичок, зміни образу поведінки тощо. Чим старшою і більш критичною стає людина, тим важче проводити навіювання. Опосередковане, непряме навіювання розраховане також на безумовне прийняття інформації, але саме повідомлення подається не в наказовій формі, а у вигляді розповіді, опису якогось випадку чи натяку, які сприймаються людиною і впливають на її поведінку. Основними формами такого навіювання є натяк, опосередкована навіююча підтримка, осуд.

Навіювання і переконання як основні способи педагогічного комунікативного впливу на студентів не можуть використовуватись ізольовано, поза загальною системою виховного впливу на заняттях, їх пов'язує, перш за все, те, що у більшості випадків вони здійснюються з допомогою слова і залежать від особистості викладача [8, с.211].

Викладацькому складу необхідно навчати студентів адекватно визначати особисті психічні стани, свій вклад у виникнення непорозумінь в процесі міжособистісного спілкування з іншими людьми, виявляти інфантильні джерела стереотипних деструктивних тенденцій поведінки, які є непродуктивними для оптимального професійного спілкування. Студенти повинні глибоко засвоїти, що ефективність їх майбутньої діяльності залежатиме не лише від їх знань та умінь, але й у великій мірі від моральних та особистих якостей.

Педагогічний вплив на особистість студента може бути ефективним тоді, коли в комунікативному процесі особлива увага приділяється зворотному зв'язку. Зворотний зв'язок – це процес обміну змістовною та оціночною реакцією партнерів по спілкуванню на інформацію і поведінку один одного [6, с.115]. За допомогою зворотного зв'язку, викладач управляє своєю поведінкою, орієнтуючись на студента. Така необхідність зумовлена об'єктивними факторами, що набувають форми закономірних принципів. Серед останніх психологи виділяють такі: закон невизначеності сприймання. Одна і та ж інформація або педагогічна дія можуть сприйматися різними студентами неоднаково залежно від психологічної структури окремої особистості; закон неадекватності сприймання людини людиною, оскільки людина є складною автономною психологічною системою; закон неадекватності самооцінки, яка може бути завищеною або заниженою; закон самозбереження. Провідним мотивом людини є намагання захистити себе, зберегти особистий статус, власну гідність.

Розрізняють такі форми зворотного зв'язку у при комунікативному педагогічному впливі:

– свідомо або несвідомо дозований. Часто викладачі або студенти надають неповну або неточну інформацію, щоб запобігти негативним реакціям, або з інших причин;

– опосередкований зворотний зв'язок – це обмін завуальованими реакціями, щоб ввести в оману або скоригувати поведінку. Він може бути також зумовлений неможливістю з морально-етичних норм висловлюватися прямо й відверто. Такий зворотний зв'язок негативно позначається на навчально-виховному процесі. Причини опосередкованого зворотного зв'язку такі: відсутність взаємної довіри між викладачем і студентом; неправильно вибраний стиль спілкування; окремі особистісні якості учасників спілкування - неправдивість, надмірна скромність, тощо; наявність у комунікаторів психологічних комплексів, наприклад “захисного”; відсутність достатньої мотивації до діяльності.

– позитивний або негативний зворотний зв'язок. Особливе значення таких зворотних зв'язків між викладачем і студентом зумовлене процесом сприймання інформації. Обмеженнями для негативного зворотного зв'язку з боку студента можуть бути: побоювання можливих неприємних наслідків для себе; соціально-культурний фактор (норми, традиції, які обмежують критичні висловлювання); психологічне напруження. Щодо викладачів, то негативний зворотний зв'язок щодо студентів вони часто розглядають як ефективну форму педагогічного спілкування (свого роду спосіб заставити студента побоюватись). Як наслідок, виникають комунікативні бар'єри в спілкуванні, конфлікти. Разом з тим негативний зворотний зв'язок в педагогічному спілкуванні має об'єктивну основу, оскільки не всі студенти однаково ставляться до своїх функціональних обов'язків. Завдання полягає в тому, щоб педагог знаходив найбільш ефективні форми негативного зворотного зв'язку [5, с.167].

Комунікативний вплив також суттєво залежить від уміння реалізовувати оптимальні стилі професійного педагогічного спілкування, зокрема: домінантний – висока вимогливість, суворість, жорсткість, принциповість, директивність; статусно-рольовий – характерні такі особливості як чітке дотримання статусної субординації, серйозність, офіційність, особистісна закритість, відокремленість від студентів; агресивний – характеризується надмірною критичністю, холодністю спілкування зі студентами та проявами ворожості у ставленні до них, яке проявляється у наказному тоні, іронічних зауваженнях, надмірній суворості, різких, сердитих висловлюваннях;

особистісно-відкритий – передбачає спілкування викладача зі студентами на рівних, навіть не уникаючи розмов на особисті теми (такий стиль може призвести до фамільярного панібратського ставлення); м'який – характеризується такими особливостями як поступливість, надмірна м'якість, терпимість, делікатність, тактовність, скромність; доброзичливий – характеризується такими особливостями як чуйність, доброта, ввічливість, розуміння (для таких викладачів характерним є високий рівень емпатії) [3, с.132].

Науковці виокремлюють наступні чинники, від яких залежить ефективність будь-якого способу комунікативного впливу викладача на студентів:

1. Знання педагогом особливостей студентів (культурно-освітніх, національних, вікових, психологічних) з якими спілкується. На їх підставі у процесі комунікативного впливу враховують загальний рівень інтелекту, культури, здатність сприймати певний обсяг інформаційного фонду.

2. Досконале знання змісту, предмета того, про що йтиметься.

3. Уміння педагога об'єктивно оцінювати свої особистісно-ділові якості, компетентність щодо винесених для обговорення проблем. Завищеність (як і заниженість) самооцінки створюють додаткові труднощі в досягненні мети. Залежно від особливостей розмови слід обирати тон спілкування, а знаючи власні примхи, стежити, щоб вони не вплинули на об'єктивність оцінки почутого у відповідь.

4. Володіння педагогом технологічним інструментарієм риторики (теорії красномовства), який зводиться до таких положень:

– доступно, чітко й логічно викладати свої думки. Не слід говорити швидше, ніж більшість людей, адже студент повинен встигнути осмислити інформацію. Ефект розмови визначається не кількістю висловлених, а кількістю засвоєних ідей. Викладаючи матеріал, педагог повинен стежити, наскільки включений у сприймання студент;

– слухати і чути студентів, пам'ятаючи, що багато людей чують те, що прагнуть чути (слова, інформація сприймаються суб'єктивно). Крім того, слід знати, що слухати означає напружувати орган слуху, а чути – напружувати мозок, концентруючи увагу на словах співрозмовника. Одночасно можна слухати й не чути, оскільки свідомість може бути зайнята іншими проблемами;

– моделювати спілкування не від себе, а від студентів, їх потреб та інтересів;

– сміливо захищати свої погляди, прислухаючись до поглядів студентів;

– ілюструвати ключові моменти, використовувати приклади з життя;

– використовувати експресивність мови – уміння викликати співпереживання, задіювати людські відчуття; правильно ставити запитання, бути активним в обговоренні. Це демонструє інтерес викладача до теми розмови, спонукає студента розгортати свою систему аргументів.

– уміти ставити питання, пам'ятаючи, що якщо розмова заходить у глухий кут, можна змінити її добре сформульованими запитаннями, наприклад: „Чи приведе це рішення до здійснення мети, якої ми прагнемо?” Водночас і себе варто запитати: „Що слід зробити в цій ситуації?”. Якщо студент у розмові заявляє категоричні „не можу”, „не хочу”, доцільно погодитися з ним, запитавши: „Що необхідно Вам для того, аби зробити це вчасно?”, „Що могло б зробити вашу відповідь результативнішою?” та ін.;

– не відхилятися від основної теми розмови;

– дбати про „ефект візуального іміджу” (зовнішню привабливість, доброзичливий погляд, елегантну манеру спілкування);

– дотримуватися „ефекту перших фраз”. Йдеться про енергійний початок розмови. Особливо він спрацьовує під час подачі лекційного матеріалу, публічних виступів;

– знати причини, що призводять до певної втрати інформації під час лекційних занять. Йдеться про „ефект дисперсії” – розсіювання інформації в міру її віддаленості від відправника. Це є наслідком дії об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних причин дисперсійних втрат належать: а) розрив між швидкістю словесного мислення (400 слів за хвилину) і швидкістю мови (125 слів за хвилину). Внаслідок цього у студентів з'являється резерв часу, що відкриває простір для сторонніх думок; б) обмеженість обсягу уваги: одночасно студент може сприймати не більше чотирьох-п'яти не пов'язаних між собою об'єктів; в) склад студентського колективу (вік, емоційний стан, досвід, культурний рівень); г) дискомфорт фізичного середовища, в якому відбувається процес комунікації – непривабливість приміщення, незручність сидінь, ненормальне освітлення, задуха тощо; ґ) природна втомлюваність уваги. Людина, як правило, починає втомлюватися через 15–20 хв. (перша криза уваги). Друга криза настає через 30–35 хв. Із суб'єктивних причин втрати інформації й послаблення уваги найвідчутніші: а) якість виступу (йдеться про виступ педагога перед аудиторією), виклад загальновідомого, недостатнє заохочення студента до розмови, обговорення проблеми, невідповідність теми бесіди інтересам студента, нерозуміння студентом того, про що говорить викладач; б) інерція включення викладача у розмову – стурбованість іншими справами, морально-психологічний дискомфорт тощо; в) індивідуальні особливості

викладача: антипатія до чужих думок, абсолютизація своєї думки, завищені амбіції та ін.; г) антагонізм професійних поглядів; г) мовний бар'єр – неграмотність мовлення, неправильність словесних наголосів тощо; д) неприйняття іміджу викладача – антипатія, спричинена зовнішнім виглядом, манерами поведінки;

– дотримуватися „ефекту краю” (елементи інформації, розташовані на початку і наприкінці, запам'ятовуються швидше, ніж елементи, що знаходяться всередині).;

– вміло користуватися контрзасобами проти недоброчесних прийомів під час розмови: використовувати зауваження студентів з позитивною метою, не зважати на неприємні зауваження, попросити викласти те саме позитивно, говорити спокійно, використовувати гумор, змінювати напрям розмови, користуватися прийомами на зразок: „Будь ласка, повторіть, як Ви почули мої слова” тощо;

– дотримуватися принципу, за яким зрозуміти – ще не означає прийняти інформацію. Студент, зрозумівши почуте, може з ним не погодитися, якщо інформація суперечить його переконанням, не задовольняє потреб, спричинює когнітивний або моральний дисонанс, дискомфорт;

– вміло відповідати студентам. Таке мистецтво полягає в умінні не говорити неприємного. Навіть заперечуючи, слід намагатися уникнути ситуативного негативного фону. Цей прийом називають „так – але”. Сутність його полягає в тому, що, незалежно від змісту висловлювання, від того, має студент рацію чи ні, перші слова у відповідь мають бути тільки стверджувальними: „Справді”, „Правильно”, „Я згоден”, „Ви маєте рацію”, „З цим не можна не погодитися” тощо. Опонент, не дослухавши до кінця, відчує приємність. Позитивний емоційний фон не заважатиме сприйняттю ним наступних слів – „але”, оскільки воно матиме позитивний емоційний фон;

– вчасно зупинитись. Ця важлива якість базується на емпатії. Якщо дискусія стає занадто емоційною чи хтось застосував недопустиму тактику, що вплинуло на самопочуття, завжди можна перервати бесіду чи виступ (переговори) і використати перерву. Це можливо також якщо розмова зайшла в глухий кут, її можна перервати з умовою за потреби повернутися до неї в майбутньому.

5. Знання педагогом наслідків комунікації. Інформація є цінним ресурсом, вона може підвищувати, захищати статус того, хто нею володіє [1-8].

Педагогічний комунікативний вплив буде успішним, якщо викладач у своїй взаємодії зі студентами враховуватиме такі моменти: впливовість – це властивість яка детермінується довірою студентів; очікування викладача впливають на очікування студентів (віра в успіхи студентів); винагорода або заохочення вносять позитивні зміни у навчально-виховний процес; публічне вираження своїх поглядів зміцнює повагу студентів; необхідно і самим слідувати своїм повчанням; ключовим фактором у навчанні та вихованні є особистісне взаєморозуміння.

Педагогам необхідно пам'ятати, що ефективність навчання та виховання значною мірою залежить не тільки від здібностей, системи мотивації студентів, але й від особистісних якостей того, хто здійснює педагогічну діяльність.

Висновки... Аналіз проблеми педагогічного комунікативного впливу вказує на те, що у вихованні особистості сучасного студента слід опиратись на визнання пріоритету особистості викладача у навчально-виховній діяльності вищого навчального закладу. Саме особистісний чинник є тією психологічною компонентою, що вносить індивідуальне „забарвлення” в педагогічне спілкування. Зміни в освіті зумовили і зміни до особистості викладача вищої школи, його професійної компетенції, здатності орієнтуватися у зростаючих інформаційних потоках, уміння ефективно використовувати засоби комунікативного впливу, створювати оптимальні умови для особистісного розвитку студента. Це, у свою чергу, вимагає серйозної уваги до психологічних аспектів роботи педагога, зокрема: педагогічної мудрості в організації взаємин з студентами; уміння оперативно й правильно орієнтуватися у мінливих умовах педагогічного спілкування, знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б його індивідуальності, ситуації спілкування та індивідуальним особливостям студента; чутливість та уміння підтримувати зворотний зв'язок у комунікації; високої культури, яка засвідчує вміння викладача реалізовувати власні можливості в спілкуванні з іншими людьми, здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у навчальному процесі.

Практика комунікативного впливу засвідчує, що кожна людина має право впливати на інших, як і право не піддаватися чужому впливу. У процесі взаємовпливу люди виражають свої почуття, емоції, потреби, обстоюють значущість їх і власного існування. З цієї точки зору комунікативний вплив є правомірним. Важливим є те, наскільки конструктивними і дієвими є способи педагогічного комунікативного впливу, наскільки вони корисні, ефективні і перспективні для розвитку особистості студента.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гриценко Т. Б. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / Т. Б. Гриценко – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
2. Махінов В. М. Вплив соціокультурного фактора на формування комунікативної компетенції майбутнього вчителя / В. М. Махінов // педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – Вип. 8. – С. 122–125.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Комунікативний простір міжособистісних відносин / Л. Е. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Вип. 4. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 130–136.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Структурно-функціональна модель спілкування: соціально-психологічний аспект аналізу / Л. Е. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2004. – Вип. VI. – С. 104–114.
5. Осипова А. А. Манипуляції в общении и их нейтрализация: умей сказать „нет!“ / А. А. Осипова – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 220 с.
6. Пітерс Д. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Д. Д. Пітерс ; [пер. з англ. А. Іщенка]. – К. : Академія, 2004 – 302 с.
7. Ромашина С. Я. Дидактические основы формирования культуры коммуникативного воздействия педагога : учеб. пособие / С. Я. Ромашина. – Барнаул : БГПУ, 2002. – 204 с.
8. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посіб. / І. М. Цимбалюк – К. : ВД „Професіонал”, 2004. – 304 с.

Анотація

Л.Н.Мотозюк

Роль педагогического коммуникативного воздействия в развитии личности современного студента

Автор статьи раскрывает отдельные особенности педагогического коммуникативного воздействия в обучающем и воспитательном процессе высших учебных заведений. Рассмотрено коммуникативный компонент педагогической деятельности, как основной способ воздействия на развитие личности современного студента. Выделены ключевые компоненты эффективности коммуникативного воздействия преподавателя на студентов.

Ключевые слова: *общение, коммуникация, педагогическое коммуникативное воздействие, развитие личности, студент.*

Summary

L.M.Motoziuk

The Role of Pedagogical Communicative Influence in the Development of the Modern Student

The author of the article reveals some peculiarities of pedagogical communicative influence in teaching and educational process in higher educational institutions. Communicative component of pedagogical activity, as the main way of influence onto the development of the modern student personality. The key components of the effectiveness of communicative influence of a teacher to the students are singled out.

Key words: *communication, pedagogical communicative influence, personality development, student.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 37.034

О.В.НЕВМЕРЖИЦЬКА,

докторант, кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Дрогобич Львівської області)

Християнський виховний ідеал у спадщині Памфіла Юркевича

У статті проаналізовано педагогічні погляди відомого мислителя Памфіла Юркевича. Виокремлено цінності виховання, пропоровані у його працях. Доведено, що виховний ідеал, обґрунтований вченим, базується на засадах християнської моралі, гуманізму, природовідповідності та народності.

Ключові слова: *П.Юркевич, виховання, мета виховання, ідеал виховання, цінності виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Молодь сучасної України – це її майбутнє, її духовний та інтелектуальний потенціал. Мабуть тому надзвичайно важливим завданням було і залишається моральне виховання студентської молоді. Майбутні фахівці повинні не лише досконало оволодіти навичками професійної діяльності, але насамперед оволодіти цілим комплексом цінностей, які допоможуть їм орієнтуватися у всіх сферах життя.

Очевидно, що проблема формування цінностей особистості є актуальною та важливою. Від її розв'язання на рівні кожної виховної інституції залежить вихованість усього суспільного. Над її питаннями ефективного формування ціннісних орієнтацій особистості на теоретичному та

практичному рівні працює велика кількість науковців. Проте це неможливо зробити без звертання до вітчизняної історичної спадщини. Вважаємо, що цінні поради можна отримати з творчості видатного філософа Памфіла Юркевича. Тривалий час у вітчизняній філософській науці його ім'я незаслужено замовчувалося. У сучасній російській науковій літературі іноді його ім'я згадують у контексті російської філософії, хоча тридцять п'ять років свого життя він провів саме в Україні. Тут розпочався його життєвий шлях, тут він здобув освіту, розпочав викладацьку діяльність і став відомим філософом. Він працював у сфері вищої освіти і, безумовно, робота зі студентами не могла не вплинути на формування його педагогічних поглядів.

Народився майбутній філософ та педагог у 1927 р. в священничій родині на Полтавщині. Освіту здобув у Переяславському духовному училищі (1841), а згодом – у Полтавській духовній семінарії (1847), по завершенні якої вступив до Київської духовної академії. До 1861 р. його доля була пов'язана з цим навчальним закладом: спочатку як студента, а потім – викладача. Він мав честь навчатися у видатних філософів П. Авсеньева, С. Гогоцького, Д. Поспехова. А далі – пішов їх стопами, у 1851 р. став викладачем, зробивши стрімкий кар'єрний злет до заступника декана академії. У 1857 р. очолив кафедру філософії, викладав також німецьку мову. Саме тут з-під його пера вийшли відомі філософські праці: „Ідея”, „Серце і його значення у духовному житті людини згідно з ученням слова Божого”, „Матеріалізм та завдання філософії”, „Мир з ближніми як умова християнського співжиття”, „Докази буття Божого” тощо. У них він чітко проілюстрував глибоку обізнаність з станом європейської філософської думки та задекларував свою чітку позицію на засадах ідеалізму та християнської релігії.

У 1861 р. рішенням Міністерства народної освіти П.Юркевич був переведений до Московського університету на посаду професора філософії. Тут він читав лекції з історії філософії, логіки, психології та педагогіки. Саме завдяки йому остання стала обов'язковою для усіх студентів, які хотіли присвятити своє життя педагогічній діяльності. З 1869 р. і до кінця життя у 1874 р. педагог працював на посаді декана історико-філософського факультету. Саме у московський період життя П.Юркевич написав відомі педагогічні праці „Читання про виховання”, „Курс загальної педагогіки з додатками”, „Загальні основи методики” тощо.

Серед учнів та послідовників П.Юркевича – відомі російські філософи В.Соловйов, С.Трубецькой, С.Булгаков, М.Бердяев, М.Лосський, В.Зеньковський та ін. Його наукову спадщину високо оцінював Д. Чижевський.

Аналіз досліджень і публікацій... Сьогодні спадщину вченого досліджують філософи, правники, педагоги. Філософія Памфіла Юркевича стала предметом зацікавлень І.Бичка, В.Горського, С.Вільчинської, Л.Кудрик та ін. Дослідження проблем права і держави у творчій спадщині П.Д.Юркевича здійснили В.Тихонов, Г.Боровська та ін. Педагогічна спадщина вченого стала предметом досліджень С.Кузьміної, Л.Пироженко, М.Ткачука тощо. Зокрема, С.Кузьміна розглядала педагогіку П.Юркевича в контексті його філософських поглядів та дійшла висновку, що у наш час філософсько-педагогічна концепція П.Юркевича набуває особливої актуальності, оскільки її стрижневою темою є виявлення суто людських смислів педагогічної діяльності. Філософсько-педагогічна концепція мислителя складає безпосередній інтерес і з точки зору аналізу фундаментальних принципів гуманізму, розв'язання проблеми поєднання загальнолюдського і національного пріоритетів у системі освіти, розробки нових філософсько-педагогічних теорій [1].

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у виокремленні виховних цінностей, які пропагувалися педагогічною спадщиною П.Юркевича.

Виклад основного матеріалу... В основі наукових поглядів філософа – кордоцентризм, антропоцентризм, українські духовні традиції. Як зазначає дослідник його творчості М.Ткачук, „філософія П.Юркевича тому й набула особливого значення у вітчизняній філософській культурі, що органічно поєднала глибинну спорідненість з православною традицією, життя у цій традиції з глибоким переосмисленням і переживанням світового досвіду філософствування. Ідеї Платона і Канта, Лотце і Шопенгауера є такими само живильними ферментами Юркевичевої думки, як і твори святих отців” [2, с.13].

П.Юркевич є творцем „філософії серця” – оригінальної філософської системи, в центрі якої – учіння про серце як „осердя всього тілесного і духовного життя людини, як найістотніший орган і щонайближче містище всіх сил, функцій, рухів, бажань, почувань і думок людини з усіма їхніми напрямками й відтінками” [6, с.73]. У праці „Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого” автор стверджує, що серце є:

- хранителем і носієм усіх тілесних сил людини;
- осердям душевного й духовного життя людини, в якому зароджується її рішучість на ті чи інші вчинки, виникають різноманітні наміри й бажання; вмістилищем волі та жадань;
- містищем всіх пізнавальних дій душі;

– осердям багатоманітних душевних почувань, хвилювань і пристрастей;
– осердям моральнісного життя людини, в якому поєднуються всі моральні стани людини від таємничої любові до Бога до тієї зарозумілості, яка ставить своє серце нарівні з серцем Бога; вихідним місцем всього доброго та злого у словах, думках і вчинках людини; джерелом життя [6].

Стверджуючи, що філософія поділяється на три частини: логіку, метафізику й моральну філософію, П.Юркевич великого значення надавав останній, яку відносив до оцінювальних наук (таких, що дають правило для оцінки, торкаючись різниці між добром і злом, справедливим і несправедливим, істинним і хибним, правильним і хаотичним). Її предметом він вважав дослідження моральних ідей з огляду на різницю між добром і злом, а основною ідеєю – визначення норм (ідей), за якими ми можемо здійснювати таке порівняння [3, с.46].

Ці норми він поділяв на:

1) умовні, випадкові, суб'єктивні, згідно з якими вчинок схвалюється або засуджується нами за своїм внутрішнім достоїнством, незалежно від чогось стороннього, та які змінюються відповідно до зрілості, часу й освіти. Суб'єктивні норми поділяються на два види: а) ми обираємо нормою для оцінки наших вчинків щось зовнішнє, таке, що викликає в нас приємне або неприємне враження; б) ми обираємо норму як засіб для досягнення цілей;

2) норми, що характеризують внутрішню гідність нашої особи, володіють безумовною якістю і є всезагальними нормами вчинків, обраних і схвалених усяким людським розумом.

Для педагогіки П.Юркевича, яку проаналізуємо нижче, важливим є твердження про суб'єктність особистості. Він писав: „внаслідок свого розуму людина здатна вибирати між добрим і поганим, правим і неправим... Цей вільний вибір, це вільне підпорядкування себе законам моральної свободи ми називаємо *вільним самовизначенням* суб'єкта. Моральна особа людини усвідомлює справедливе і несправедливе, здатна піднятися над приємним і корисним, відійти від випадкових умов і вчинити так, як вимагає свідомість обов'язку...” [3, с.49].

Відтак кожна людина є моральною особою, здатною свідомо підпорядковувати себе законам моральної свободи, розрізняти закони, спричинені добродетеллю, і закони, спричинені необхідністю [3, с.48], а усі її моральні відносини можна описати у трьох ідеях – права, справедливості та любові [3, с.50].

Філософ був переконаний, що люди наділені почуттям людяності, „яке надає нашому родові особливе, вище значення серед інших живих істот цього світу... Почуття це, з якого народжуються моральнісні квіти товариськості, щирості, відвертості, простоти, співчуття й жалю до нещасних, виховується правильними впливами науки, живих прикладів, а надто істинною, теплою релігійністю, для якої все добре не тільки добре, але й священне, й хто виховує інших у цьому певному моральнісному дусі, той старается для замирення людей і для зміцнення живого союзу й цілющого спілкування між ними” [5, с.225].

Педагогіка П.Юркевича [4; 7] базується на християнських основах. Він був переконаний, що саме християнське виховання дітей є служінням всьому людству і самому людству. Визнаючи дитину – даром Божим, довіреним батькам благом, вважав її представником майбутнього досконалого людства, якому належить здійснити надію царства Божого на землі ширше і повніше, ніж це було можливо для сьогоdnішнього дорослого покоління. Оскільки християнство вчить про високу гідність людської особистості, П.Юркевич був переконаним, що вихованець є суб'єктом виховного процесу, а сам процес виховання повинен посприяти розвитку у його душі багатосторонньої самодіяльності. Він також зазначав: як навчання діє безпосередньо на розум, так виховання – на волю, викликаючи у вихованцеві певні приємні чи неприємні відчуття, не допускаючи одним відчуттів і повторюючи інші, і внаслідок цього формуючи в них добрі звички і усуваючи появу поганих. Це виховання не є дресурою... Формуючи певні звички, виховання ставить їх у залежність від переконань вихованця, внаслідок чого звички ці набувають самостійного характеру. Відтак людина розвивається, як рослина; знаходить, чи відкриває саму себе як істоту свідому, і нарешті винаходить методи життя і знання, як істота розумна. З трьох ступенів: розвитку, відкриття, винаходження, вихователю доводиться мати справу головним чином з останнім, щоб допомогти вихованцеві у мистецтві винаходження кращих методів життя і знання. Діячем, головним працівником залишається вихованець і кожне виховання є лише засобом для самовиховання.

Мету виховання мислитель вбачав у тому, щоб сприяти людині у досягненні вищої досконалості, зробити її здатною до виконання обов'язків у Церкві, сім'ї та державі, а також сприяти у реалізації її особистісного призначення. Іншими словами, виховання повинно ставити собі за мету те, що поставив би перед собою сам вихованець, якби був дорослим. При цьому автор зазначив, що вихованець у зрілому віці повинен бути: 1) знаучим добре; 2) люблячим добре і 3) спроможним творити добре. Мислитель стверджував, що не громадянські звичаї, не вміння

жити на світі, не велика кількість відомостей, не щастя й не користь, а розумна і добра людина – є беззаперечною метою виховання.

Для досягнення цієї мети вихованцеві необхідно прищепити низку цінностей. Сам філософ хоча й не послуговується цим терміном, але чітко виокремлює ті ідеї, які повинна засвоїти кожна особистість. Зокрема він зазначав, що людина покликана проявити у собі образ Божий справами мудрості, правди, любові і святості. Вона не лише повинна оволодіти цими рисами безсмертя, але й бути досконалою, як досконалий Отець Небесний і сприяти приходу Царства Божого, яке є правдою, радістю і миром.

Серед інших цінностей виховання, які зустрічаємо у педагогічних працях автора – великодушність і самовідданість, послух перед законом і повага прав інших людей, дотримання даного слова, вірність обов'язку, справедливість і безкорислива любов. П.Юркевич наголошував також, що у серці вихованця треба пробуджувати любов до вищого та ідеального, до священного і Божественного, ту любов, які змушує людину забути про себе задля служіння правді і добру.

Проте педагога турбувало те, що на практиці реалізується лише ідеал середньої людини. Аналізуючи реальний стан речей, він зазначає, що любов до добра не стає натхненною силою, але зводиться до звичок схвалених способів співжиття. Любов до прекрасного не спонукає до творчості, яка вимагає обмежень і відречень, але вважається необхідною як здатність насолоджуватися естетичними формами. Погано, якщо молода людина не володіє своїми почуттями, але не бажано, щоб вона забувала про вигоди, які набуває людина, яка вміє демонструвати свою чуттєвість і набувати з її допомогою корисних їй друзів. І таким чином моральний скептицизм часто ставить нездоланну перепону для здійснення педагогічного ідеалу.

П.Юркевич усвідомлював залежність виховного ідеалу від виховних методів та засобів. Зокрема, всі виховні заходи він поділяв на позитивні та негативні. Перші спонукають, розвивають і розширюють те добре, що притаманне вихованцю; інші обмежують і присікають розвиток негативного у людині. Негативні засоби мають лише охоронне значення, на певний відрізок часу обмежуючи дитину у її діях; позитивні – є розвиваючими, внаслідок їх застосування форми досконалого життя і діяльності не стільки нав'язуються зовні, скільки виробляються зсередини. Автор наводить приклад розвиваючого виховання у афінян та обмежуючого – у давніх іудеїв, при цьому зазначаючи, що небезпеки першого полягають у тому, що воно вносить елемент змінності у виховний ідеал і життя, а небезпеки іншого полягають у тому, що воно робить виховний ідеал формальним.

Проте, на думку автора, добрий вихователь знаходить можливість переведення негативних засобів у позитивні: він відводить від зла спонуканням до добра і будує життя дітей так, щоб якомога менше використовувати заборони, погрози, обмеження і покарання.

Основною формою будь-якої виховної дії педагог вважав вимогу, яка на його думку може виражатися у формі повчань, нагадувань, застережень, умовлянь, порад і прохань. Застосування цих виховних засобів, на думку педагога, є надзвичайно корисним, оскільки дозволяє вихованцям відчувати себе вільними та самостійними. Педагог не здійснює грубого втручання у внутрішній світ дитини. Він або надає їй певні практичні ідеї (повчання), чи створює їй опору, яка стосується її минулого чи майбутнього (нагадування, застереження), або ж змушує вихованця зануритися у свій внутрішній світ глибше, ніж це буває у процесі щоденного самоспостереження (умовляння), повідомляє йому думки про щось краще (порада), або ж створює ситуацію, коли надмірна вага обов'язку переходить у задоволення права (прохання).

Великого значення у процесі виховання, а відтак засвоєння цінностей, П.Юркевич надавав методам стимулювання діяльності. Він дав чіткі рекомендації щодо застосування похвали і осуду, обіцянок і погроз, висловив своє ставлення до так званих „штучних спонукань”, а також обґрунтував вимоги до використання покарань.

Педагог вважав, що похвала повинна бути підбадьорюючою, спонукаючою до інших позитивних дій. У той же час осуд має застосовуватися якомога рідше, лише як протидія неувважності вихованця, оскільки викликає у вихованцеві неспокій, який не дає зосередитися на справі. Вихователь завжди повинен пам'ятати, що осуд має, з одного боку, бути в межах строгої справедливості, а з іншого, – він повинен бути просякнутий неспідробною турботою станом вихованця. Коли осуд базується на любові, він приймає форму докору; коли на авторитеті – то догани. З докором поєднується нагадування і умовляння, з доганою – повчання і застереження.

Обіцянка та погроза стають рушіями душевного життя вихованця тому, що перша спонукає його очікуванню приємних наслідків діяльності, а друга – обмежує його очікуванням неприємних наслідків. При цьому автор наголошує на тому, що обіцянка і погроза скеровують діяльність вихованця, приєднуючи до неї такі наслідки, які вимагаються чи дозволяються моральним порядком життя, а не фізичним.

П.Юркевич був переконаний, що виховання повинно базуватися на особистісному союзі між вихованцем і вихователем. Там, де цей союз відсутній чи надто слабкий, чи односторонній, там вигадуються різні механізми, щоб замінити нестачу справжніх рушіїв. Такі спонукання він називав штучними. Почесне місце у класі – місце, для отримання якого учні часто змагаються між собою, дошка пошани, на якій красуються імена всіх відмінників, читання перед класом чи всією школою оцінок за поведінку чи успіхи, похвальні листи, медалі, стипендії, виставка чи ярмарка учнівських робіт, поблажки чуттєвим схильностям як нагорода, особлива обстановка, з якою здійснюються тілесні покарання – подразнюють честолюбство дітей, неприродно прославляючи чи принижуючи їх. Штучні спонукання взагалі, на думку педагога, відучують вихованця від добросовісності, старанності і безкорисливої любові до істинного і доброго, від уваги до того, ким він є і що робить.

Звертаючись до класифікації покарань, зробленої Куртманом, П.Юркевич виділяє такі їх види: покарання, які торкаються почуття честі (осуд, присоромлення); покарання, що базуються на обмеженні (позбавлення прогулянки, права на приймну гру, на вихід до міста, до товариша, до рідних, позбавлення волі, арешт тощо); примусова робота; тілесні покарання, виключення зі школи, грошові штрафи. Проте сам автор наголошує на тому, що найбільш дієвим, корисним та природним покаранням є позбавлення звичної прихильності вихователя.

Оскільки у процесі виховання основна роль відводиться вихованцеві, то й сам процес виховання повинен бути природовідповідним, розвивальним і гуманним. П.Юркевич чітко окреслив вимоги, яким повинно відповідати таке виховання:

- 1) воно має базуватися на всебічному знанні індивідуальності вихованця;
- 2) право вихователя підкоряти собі вихованця повинно мати в своїй основі авторитет і любов;
- 3) сприяючі виховні заходи мають переважати протидіючі;
- 4) безпосередній моральний вплив на вихованця повинен робити непотрібним будь-яке насилля, примус чи ніяковість;
- 5) спонукання до виконання виховних вимог має полягати в чистоті насолоди, або в простому усвідомленні відмінностей між добрим і поганим, чи в прагненні до ідеального і прекрасного.

Основними виховними інституціями П.Юркевич вважає сім'ю, суспільство, державу та Церкву. Відтак очевидно, що для життя у кожній з цих спільнот особистість має засвоїти певні цінності.

Виховання у сім'ї є природним процесом, адже дитина для батьків – священний предмет, і батьки, виховуючи її, лише виконують служіння покладене на них Богом, який є істинним Отцем всього людства та їх новонародженого маляти. Родина є найважливішим інститутом виховання, оскільки своїм особливим устроєм та духом формує у дітях дорогі якості серця і волі: любов, послух, любов і живу віру в Бога. Загальний дух, загальне благо і органічне ставлення окремого до загального, притаманна сім'ї, – це моральні сили, які здійснюють благодотворний вплив на облагородження серця і формування волі.

Оскільки дитина живе у суспільстві, вона мусить засвоїти його неписані закони, втілені у думках, забобонах, звичаях, способах життя і в особливих переконаннях відносно похвального і безчесного. Крім того, складно позбавити дитину впливів суспільства, які можуть бути, як позитивними, так і негативними. А тому вона повинна бути готовою до життя у ньому і виконання покладених на неї обов'язків.

Держава також є важливим виховним середовищем. Для того, щоб підтримувати державний лад, у її підданих має бути певний рівень освіти. Його нестача відбиватиметься на діяльності всіх установ. На виховання дітей держава діє за посередництва батьків. Воно, на думку вченого, повідомляє певний напрям почуттям і прагненням дорослих, має вплив на їх думки про послух і владу, про гідність і честь, про блага та жертви. Часто це ставлення дає батькам привід готувати дітей з ранніх років до майбутнього служіння державі. Проте, як зазначає П.Юркевич, перш, ніж вміщувати дітей у державу, потрібно в дітях вмістити державу – вмістити освітою в душі державної, керівної волі і світлого, спрямовуючого до істини і добра, розуму.

Виховний вплив Церкви розпочинається практично водночас з впливом родини. Виховне значення цієї інституції визначається її статусом хранительки вищих звичаїв, які вивищуються над місцевими навичками й забобонами через ідею людства, спосіб якого визначається його єдністю з Богом. Саме в церковній общині дитина засвоює ці вищі звичаї; вона живе у людстві; її симпатії простягаються до первісного світу патріархів і охоплюють визначні епохи людства і високої людяності. Засобами виховання Церквою і в церкві виступають молитва, спільне святкування релігійних свят, а також релігійне мистецтво (музика, спів, архітектура, малярство тощо).

Висновки... Отже, у педагогічній спадщині П.Юркевич обґрунтував християнський ідеал людини, що відстоює Добро, Істину та Справедливість. Вчений був переконаний, що його

досягнення неможливе без врахування індивідуальних особливостей людини та її приналежності до певного етносу. Основними ж інститутами виховання вважав родину, спільноту, державу та Церкву. Об'єднавши свої зусилля, вони здатні прищепити підростаючій особистості цілу низку цінностей (мудрість, правда, любов, самовідданість, послух перед законом і повага прав інших людей, дотримання даного слова, вірність обов'язку тощо), керуючись якими вона буде здатною виконувати покладені на неї обов'язки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кузьміна С. Л. Філософсько-педагогічна концепція П. Д. Юркевича : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 / С. Л. Кузьміна. – К., 2000. – 21 с.
2. Ткачук М. Памфіл Юркевич і його рукописна спадщина / М. Ткачук // Юркевич П. З рукописної спадщини / [упоряд., пер. укр. й комент. М. Ткачук]. – К. : Видавничий дім „KM Academia”, Університетське видавництво „Пульсари”, 1999. – С. 7–14.
3. Юркевич П. Історія філософії права (давньої) / П. Юркевич // Юркевич П. З рукописної спадщини / [упоряд., пер. укр. й комент. М. Ткачук]. – К. : Видавничий дім „KM Academia”, Університетське видавництво „Пульсари”, 1999. – С. 31–279.
4. Юркевич П. Д. Курс общей педагогики с приложениями / П. Д. Юркевич. – М., 1869. – 404 с.
5. Юркевич П. Д. Мир з ближніми як умова християнського співжиття / П. Д. Юркевич // Юркевич П. Д. Вибране. Бібліотека часопису „Філософська і соціологічна думка”, серія „Українські мислителі” / [пер. з рос. В. П. Недашківського; упоряд., передм. й прим. А. Г. Тихолаза]. – К. : Абрис, 1993. – С. 222–229.
6. Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Д. Юркевич // Юркевич П. Д. Вибране. Бібліотека часопису „Філософська і соціологічна думка”, серія „Українські мислителі” / [пер. з рос. В. П. Недашківського; упоряд., передм. й прим. А. Г. Тихолаза]. – К. : Абрис, 1993. – С. 73–114.
7. Юркевич П. Д. Чтения о воспитании / П. Д. Юркевич. – М. : Изд-во Н. Чепелевского, 1865. – 272 с.

Аннотація

Е.В.Невмержицкая

Христианский воспитательный идеал в наследии Памфила Юркевича

В статье проанализированы педагогические взгляды известного мыслителя Памфила Юркевича. Выделены ценности воспитания, пропагандируемые в его трудах. Доказано, что воспитательный идеал, обоснованный ученым, базируется на принципах христианской морали, гуманизма, природосообразности и народности.

Ключевые слова: П.Юркевич, воспитание, цель воспитания, идеал воспитания, ценности воспитания.

Summary

O.V.Nevmerzhyts'ka

Christian Ideal of Education in Pamphil Yurkevych's Heritage

Pedagogical views of the famous thinker Pamphil Yurkevych are analyzed in the article. Values of education advocated in his writings are pointed out. It is proved that Pamphil Yurkevych's educational ideal is based on Christian morality and humanism.

Key words: education, Pamphil Yurkevych, ideal of education, purpose of education, values of education.
Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

УДК 37.034

В.В.ОЛІЙНИК,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Виховання сучасної молоді у вищій школі: проблеми і перспективи

У статті висвітлено проблеми виховання студентської молоді, а також шляхи їх вирішення.

Ключові слова: виховання, виховний процес, студентська молодь, моральні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку української держави важливими є питання формування всебічно розвиненої, духовно і морально зрілої особистості, готової до сучасного життя. Про це зазначено в державних нормативних документах, що визначають зміст освіти. У Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”) (1993) зауважено, що головною метою Програми є визначення стратегії розвитку освіти в Україні на перспективу ХХІ ст., створення життєздатної системи безперервного виховання для досягнення високих освітніх рівнів, збагачення можливостей постійного духовного самовдосконалення

особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [2, с.5-6]. У Національній доктрині розвитку освіти (2003) наголошується забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури; виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності спрямованої на процвітання України [6, с.349].

Аналіз досліджень і публікацій... Сучасні українські вчені у своїх педагогічних працях порушують окремі питання виховання студентської молоді: виховання як соціальний процес (О.Сухомлинська); мета виховання (І.Зайченко, М.Фіцула та ін.); філософія виховання особистості в контексті розбудови української держави (І.Бех, І.Зязюн, Г.Сагач та ін.); напрями виховання (Ю.Овод, Р.Шулігіна та ін.) [8; 4; 1; 5; 10; 7; 11].

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначити проблеми виховання сучасної молоді у вищій школі та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу... Розкриємо тлумачення понять „виховання”, „мета виховання”, „процес виховання”, якими оперуватимемо в статті. Так, академік О.Сухомлинська в статті „Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін” (2005) зазначає, що поняття „виховання” – складна, нелінійна й багато в чому невизначена імовірнісна система, що відповідно вимагає багатоаспектного й багатовимірного підходу до її аналізу і проектування [8, с.145]. Учений І.Зайченко в статті „Деякі про мету виховання в її історичному розвитку” (2005) наголошує, що мета виховання підростаючого покоління є прерогативою держави, визначається потребами суспільства, залежить від способу виробництва, темпів соціального і науково-технічного прогресу, досягнутого рівня розвитку педагогічної теорії і практики, можливостей суспільства та ін. [4, с.56]. У підручнику „Педагогіка” (2006) поняття „процес виховання” тлумачиться як система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. В „Енциклопедії освіти” (2008) це поняття розглядається як виховна взаємодія, в ході якої педагог як носій суспільного досвіду систематично діє з метою вдосконалення особистості, будує свою діяльність на основі зворотної інформації про її результативність [10, с.553; 3, с.87].

Виховання – процес складний, неперервний і довготривалий. Воно завжди було найважливішим із суспільних завдань. У процесі виховання формується внутрішній світ дитини. Це актуалізує необхідність методик, які давали б змогу виявляти погляди, переконання і почуття кожного вихованця, щоб збагачувати внутрішній світ особистості й вносити в нього певні корективи [10, с.238].

Визначна роль у формуванні культурних цінностей, наукового та інтелектуального потенціалу суспільства належить вищим навчальним закладам, основу яких становить професійна діяльність педагогів. Молода людина, яка здобуває професійну освіту у вищій школі, повинна творчо проявляти себе у навчальній діяльності і бути включена у систему виховного впливу в освітньому просторі. Навчально-виховний процес покликаний формувати в студентів високу культуру, гуманістичний і демократичний світогляд, високі моральні якості, виховувати їх громадянами-патріотами, творчими й цілеспрямованими спеціалістами. Проблема виховання студентської молоді є вічною. Молодь – майбутнє нашої держави. Тому в першу чергу на батьків і педагогів покладається важлива місія – виховати громадянина української держави.

Видатний український педагог В.Сухомлинський у праці „Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” зазначав, що процес виховання всебічно розвиненої особистості визначається багатством ідейних, моральних, інтелектуальних, естетичних відносин у колективі, які в своїй єдності становлять духовне життя колективу. Знання, життєва практика, багатогранні відношення особистості до природного й суспільного оточення, становлення колективу як середовища, в якому діє особистість, – усе це повинно постійно перебувати в найтіснішому взаємозв'язку і взаємозалежності [9, с.205].

Питання морально-етичного виховання особистості є актуальним у сучасному українському суспільстві. На думку вченого М.Фіцули, у моральному вихованні слід спиратися на гуманістичну ідею, за якою людині від природи притаманне прагнення до добра, правди і краси [10, с.273].

Можна сказати, що нині стан моральної культури молоді викликає занепокоєння. Мораль є регулятором взаємовідносин особистостей. Моральне виховання – безперервний процес, спрямований на оволодіння дітьми правилами і нормами поведінки. Вважаємо, метою морального виховання є навчити кожного людяності. Студентська молодь виокремлює такі життєві цінності: потреба здоров'я, свобода, високооплачувана робота, сім'я, самоповага і справедливість. Щоб діти обрали правильний життєвий шлях, їм потрібна наука як батьків, так і педагогів. Адже більшу частину молоді цікавить курс американського долара, вони мріють працювати за кордоном, що, на їхню думку, забезпечує матеріальне благополуччя. Причиною цього, вважаємо, є незатребуваність

високої культури, панування матеріальних цінностей. Щоб подолати морально-етичну кризу необхідно закликати молодь до гуманізму, розуміння і відчуття прекрасного, понять добра і зла, справедливості й несправедливості, засудження жорстокості та агресивності.

Відсутність чітко окреслених духовних пріоритетів привело до духовної кризи в нашій державі. Виділимо іншу проблему – духовно-моральне виховання молоді. Духовно-моральне виховання передбачає формування в молоді високої духовності та моральної чистоти. На нашу думку, духовність виховується духовністю, мораль – моральністю, честь – честю. Під морально-духовною активністю ми розуміємо здатність особистості свідомо та добровільно творити добро. Виховання духовно-моральних цінностей – процес не простий, повільний і вимагає комплексного підходу. Слід підкреслити, що загальнолюдські принципи (вірність, повага, доброта, справедливість, порядність, любов до ближнього) є складовою духовної і моральної культури. На жаль, сьогодні моральна і духовна культура в суспільстві загалом і серед особистостей зокрема занепадає, можна сказати зводиться нанівець. Деградація усталених духовних цінностей призвела до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки дітей. У результаті молодь частіше стала вживати спиртні напої, наркотики. У вищій школі потрібно проводити бесіди зі студентами, заняття-диспути на дану тематику, читання і обговорення художньої літератури. Основним завданням викладачів є формування в молоді позитивних моральних якостей, як совість, чесність, справедливість, порядність; прищеплення моральних ідеалів для активної участі в суспільному житті.

Сучасні інформаційні технології стали складовою частиною побутової культури суспільства. Поширення комп'ютерних програм, Інтернет – усе це породило нову проблему: психофізіологічний та соціально-психологічний вплив нових інформаційних технологій на сучасну молодь і її здоров'я. Більшість сучасної студентської молоді позитивно ставиться до комп'ютерних технологій. Одним із актуальних аспектів даної проблеми є Інтернет-залежність. Сучасні українські вчені педагоги, психологи у своїх дослідженнях Інтернет-залежність відносять до одного з різновидів залежної поведінки поряд із алкогольною і наркотичною залежністю, залежністю від азартної гри тощо. Саме Інтернет-залежність виражає себе в сфері спілкування. Несвобода в спілкуванні є основною проблемою для цієї форми залежності. Відсутність комунікації змушує студентську молодь замість безпосереднього спілкування надавати перевагу сучасним технічним засобам, що негативно впливає на навчання і виховання дітей. Вони позбавляють дітей думати, творити і головне живої мови та культури спілкування. Студентська мова стає невиразною, непослідовною, з активним вживанням сленгів. А все це впливає на творчий розвиток і звичайно на виховання молоді, а відповідно і веде до деградації суспільства.

Нині актуальною також є проблема посилення негативного впливу на формування і розвиток студентів засобів масової інформації – телебачення. Саме телевізор став для молоді основним джерелом інформації. Більшість телевізійних молодіжних програм і кінофільмів символізують зло, насилля в молодіжному середовищі, що сприяє вихованню в дітей аморальних вчинків і розвитку негативних загальнолюдських якостей, а також нівелюються такі цінності, як вірність, любов, добро, повага. Отже, телебачення, Інтернет та інші засоби масової інформації несуть велику загрозу руйнування морально-духовних цінностей суспільства.

Висновки... Таким чином, виховання студентської молоді є складним, тривалим, різностороннім процесом. У сьогоднішній соціально-економічній і політичній ситуації, щоб розв'язати питання морально-етичного, духовно-морального виховання особистості, вважаємо, потрібно всім (і молоді, і старшому поколінню) звертати велику увагу на загальнолюдські моральні цінності: совість, добро, справедливість, милосердя, людську гідність. У вищих навчальних закладах студенти мають бути охоплені різними видами діяльності як під час навчального процесу, так і в позаурочний час. Необхідно створити всі умови для реалізації їх творчих здібностей і обдарувань. В основі виховного процесу має бути сформована система виховних відносин, що забезпечувала б взаємодію педагогів і студентів направлену на розквіт духовної сутності людини, яка має стати висококваліфікованим спеціалістом, займати чіткі національні, загальнолюдські позиції, бути активною в громадському житті, відповідальною за моральне становлення себе як особистості. Можна проводити багатогранну виховну роботу: бесіди на морально-етичні, естетичні, духовно-моральні теми; позанавчальні заходи (зустрічі з відомими особистостями рідного краю: істориками, педагогами, мовознавцями, культурологами, мистецтвознавцями, ветеранами Великої Вітчизняної війни, воїнами-афганцями; тематичні вечори); колективний перегляд і обговорення кінофільмів на морально-етичні теми. І лише тоді зникнуть з повсякденного вжитку такі поняття, як аморальність, кар'єризм, прагнення до збагачення.

В даній статті ми звернули увагу на окремі проблеми виховання студентської молоді, тому подальшого висвітлення потребують питання гуманного, естетичного виховання особистості, виховання свідомої дисципліни, почуття обов'язку і відповідальності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1996. – 232 с.
2. Державна національна програма „Освіта” („Україна XXI століття”). – К. : Райдуга, 1993. – 61 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Зайченко І. В. Дещо про мету виховання в її історичному розвитку / І. В. Зайченко // Проблеми змісту педагогічної підготовки вчителя у контексті аксіологічності освіти (історичний, теоретико-практичний аспекти) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 170-річчю ювілею НПУ ім. М. П. Драгоманова / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – С. 56–61.
5. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закл. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України / Журавський В. І. // Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 345–366.
7. Овод Ю. В. Гуманне виховання як запорука успішного становлення та розвитку соціальної роботи / Ю. Овод // Психологія і педагогіка в контексті гуманізації освіти : зб. наук. пр. : [за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф., (Хмельницький, 23-28 січ. 2007 р.)] / за заг. ред. О. М. Коханка. – Хмельницький : Поділ. культ.-просвітит. Центр ім. М. К. Реріха : Хмельниц, нац. ун-т : Гуманіт. ін-т Хмельниц, нац. ун-ту, 2007. – С. 44–45.
8. Сухомлинська О. В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін / О. В. Сухомлинська // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Сер. „Педагогіка”. – 2005. – Вип. 12, ч. 2. – С. 145–150.
9. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 5–205.
10. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – [вид. 2-ге]. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.
11. Шулигіна Р. А. Морально-естетичне виховання особистості у вимірі його вартостей / Р. А. Шулигіна // Психологія і педагогіка в контексті гуманізації освіти : зб. наук. пр. : [за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф., (Хмельницький, 23-28 січ. 2007 р.)] / за заг. ред. О. М. Коханка. – Хмельницький : Поділ. культ.-просвітит. Центр ім. М. К. Реріха : Хмельниц, нац. ун-т : Гуманіт. ін-т Хмельниц, нац. ун-ту, 2007. – С. 79.

Анотація

В.В.Олійник

Воспитание современной молодежи в высшей школе: проблемы и перспективы

В статье рассматриваются проблемы воспитания студенческой молодежи, а также пути их решения.

Ключевые слова: *воспитание, воспитательный процесс, студенческая молодежь, нравственные ценности.*

Summary

V.V.Oliiynyk

Educating Today's Youth in High School: Problems and Prospects

The article deals with the problem of educating students, as well as the ways of their solving.

Key words: *education, educational process, students, moral values.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 316+378

І.В.ОЛІЙНИК,

викладач;

О.А.ЧЕРНЯВСЬКА,

студентка

(м.Хмельницький)

Про роль соціології у гендерному вихованні студенток

У статті йдеться про роль соціології у гендерному вихованні студенток, метою якого є формування у них здатності самостійного конструювання власного життя на основі ідеї гендерної рівності

Ключові слова: *гендерне виховання, гендерна рівність, гендерний стереотип, соціологічний моніторинг.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема гендерного виховання студенток є актуальною не стільки сама по собі, скільки в контексті гармонійного професійного та сімейного життя в українському суспільстві. Ми живемо в такому культурному просторі, де проголошується,

що чоловіки і жінки не схожі одне на одного, а тому повинні виконувати різні соціальні ролі. Ця ідея настільки вкорінена в нашу свідомість, що перешкоджає будь-яким змінам. Протягом двадцяти років незалежності жінкам так і не вдалося домогтися прийняття закону про гендерне квотування, що дало б змогу їм бути представленими як у державній владі, так і в керівництві потужних бізнесових та фінансових структур. У світлі цього корисно проаналізувати педагогічні можливості соціології у формуванні у студенток здатності самостійного конструювання власного життя на основі ідеї гендерної рівності.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання гендерного виховання та реалізації гендерної політики в освітній сфері знайшли висвітлення в дослідженнях Т.Василевської, В.Гошовської, Л.Петришеної, І.Грабовської, Н.Грицяк, Л.Кобилянської, О.Кулачек, К.Шевченко, Л.Смоляр, Н.Шабаєвої, М.Окси та інших.

Під час навчальної та наукової діяльності з соціології студентки мають можливість сформулювати власне ставлення до відомого гендерного стереотипу, суть якого полягає в тому, що для жінки більш важлива сім'я, а для чоловіка – професійна кар'єра. Результати окремих соціологічних досліджень переконливо доводять – більшість українок прагнуть до суспільної праці та не бажають замикатися у затісних для них межах домашньої зайнятості. Одне з таких досліджень, проведене наприкінці 2011 року компанією TNS в Україні в містах з населенням від 50 тис. осіб, засвідчило, що 86% жінок у віці від 16 до 65 років погоджуються з твердженням, що „професійна діяльність так само потрібна жінкам, як і сімейне життя”. Для чоловіків аналогічний показник становив 79%, однак повністю згодних з такою думкою серед них виявилось лише 29% [1]. Більше половини всіх українських чоловіків вважають, що успіх у професійній діяльності для жінки не є важливим [2].

Важливою є також руйнація у свідомості студенток одвічного міфу про домінування жінки в українському суспільстві. За показником гендерної рівності Україна посідає 64 місце у світі [3]. У Верховній Раді є всього 36 жінок, що становить 8% від її складу. Це менше, ніж загалом по Європі (22,3%), і навіть менше, ніж в арабських країнах (10,7%) [4]. Політична влада в Україні є практично одностатевою, тому 54% населення нашої країни у сферах державного і громадського життя не мають виразників своїх поглядів та інтересів. ООН, проаналізувавши роботу парламентів усіх держав світу, дійшла висновку, що коли в парламенті менше 40% жінок, соціальні питання в державі не вирішуються оптимально. Норвегія, Швеція та Фінляндія, в парламенті яких 50% жінок, мають і найвищий у світі рівень життя [5]. Протягом тривалого періоду заробітна плата українських жінок не перевищувала 70% заробітної плати чоловіків. Згідно офіційній статистиці, середня заробітна плата жінок у 2011 році була на 8% нижчою, ніж чоловіків [6]. Незважаючи на високу професійну й освітню підготовку, жінки обіймають посади менш престижні та оплачувані. До того ж, жінки першими втрачають роботу, а відповідно, – і джерела існування для себе і своєї сім'ї.

Жінки коли й очолюють підприємства – то здебільшого невеликі: 26% малих підприємств, 15% – середніх, 12% – великих. Бізнесом у промисловості керують тільки 2% жінок [7; 8, с.169]. У половині норвезьких компаній рада директорів складається більш ніж на 40% із жінок, бо у разі порушення відповідного закону компанію буде ліквідовано [7].

У Державному класифікаторі професій України близько 7 тисяч назв професій, посад, занять подано у формі чоловічого роду. І тільки 38 назв професій, що не мають високого соціального статусу – у формі жіночого роду: буфетниця, ворожка, покоївка, прибиральниця, квіткарка, швачка та ін. І є тільки два звання, які вирізняють жінок, – це „Мати-героїня” та „Почесна доярка” [9]. Ось ким жінці призначено бути!

Актуальним є формування у студенток позитивного ставлення до жінок, які обіймають керівні посади. Не секрет, що в нашому суспільстві побутує усталена думка, що жінка-керівник – це значно гірше, ніж чоловік на керівній посаді, особливо у змішаних та чоловічих колективах.

Засобами масової інформації тиражуються три образи сучасної української жінки. Перший пов'язаний з жіночою сексуальністю. Це образ жінки-красуні, сексуально привабливої молодої істоти, так званої „Барбі”, що не має волі, розуму, професійних прагнень, вона хіба що здатна відчувати любовні почуття до чоловіка, який і є смыслом її життя [10, с.155; 11, с.221].

Другий – образ жінки-господині, матері, „Берегині”. Маніпулюючи ним, зручно в першу чергу звільняти жінок та відмовляти їм в кар'єрному рості. Характерно, що обидва ці стереотипних образу жінки пропагують ідеал жінки на утриманні, яка повністю забезпечується чоловіком чи коханцем [12].

Третя стереотипна модель – це бізнес-леді. Така жінка має сильний характер, працелюбність, розум, вольові якості, але у неї труднощі в сімейному та особистому житті, її діти обділені увагою, потерпають від домашніх непорозумінь [13, с.138].

Одним зі способів руйнування таких гендерних стереотипів є ознайомлення студенток з результатами низки соціологічних досліджень. Зокрема, сучасним студенткам досить корисно було б дізнатися про те, що багаторічний соціологічний моніторинг у США переконливо довів – діти, чиї матері мають вищу освіту і працюють, досягають значно більших успіхів у соціальному житті, ніж діти домогосподарок. Вони є більш самостійними, ініціативними, здатними брати на себе відповідальність. Тобто важлива не сама тривалість спілкування матері з дитиною, а якість цього спілкування [14].

У європейському соціальному просторі побутує думка, згідно з якою домашня праця жінки і виконання нею ролі „берегині домашнього вогнища” не престижні. Досі існує „змова мовчання” щодо того, якою важкою справою в дійсності є ведення домашнього господарства. Про жінку, яка займається домашнім господарством та виховує дітей, часто кажуть, що вона „ніде не працює” [15, с.114]. Наявна в суспільстві дискримінація за ознакою статі виявляється у невизнанні праці жінок у домашньому господарстві як соціально значущої. Враховуючи домашні роботи, українські жінки в середньому зайняті на 25% часу більше, ніж чоловіки [16].

Як показують численні дослідження, ініціатива переходу дружин на становище домогосподарки практично завжди належить чоловікам. Їхні мотиви можуть звучати як протекціоністські, економічні або такий крок мотивується інтересами дитини/дітей [17]. Чим би не керувався чоловік, умовляючи дружину бути домогосподаркою, в результаті він отримує прислугу і можливість повністю усунути від домашньої роботи.

Ще один привід для конфліктів у родинях, де жінка домогосподарка – розподіл гендерних ролей. В окремих сім'ях „нових українців” створюються найжорсткіші патріархальні моделі взаємин. На думку психоаналітиків, половина чоловіків, чиї дружини зайняті тільки домогосподарством, підсвідомо відчувають до них досить агресивні почуття. Стомлюючись на роботі, вони вважають, що жертвують собою заради родини, тоді як їхні жінки живуть набагато легше. Ця підсвідомо агресія часто проривається на поверхню.

Дослідження в США довели, загальна задоволеність життям, разом з самооцінкою і відчуттям власної компетентності, є вищою у працюючих жінок. Ті жінки, які бачать себе лише в ролі матері та дружини, найчастіше страждають на так званий „синдром домогосподарки”. Він виявляється у почутті безпорадності та безнадійності, частих депресіях, низькій самооцінці.

При виборі життєвого шляху молода жінка може помилитись, перебуваючи під впливом одного із вище згаданих стереотипів. Зокрема, значущість професійної кар'єри майже завжди поступається перспективі вдалого одруження з впливовим, багатим чоловіком, бажано мільйонером. Дехто з українських дівчат роками живе у світі рожевих ілюзій, анітрохи не замислюючись, що кількість бідних у процентному співвідношенні значно перевищує кількість багатих. Натомість, не всі багаті прагнуть одружитися з бідними жінками, чи в якийсь інший спосіб задовольнити їхні потреби.

Зрештою студентка має усвідомити, що обмеження діяльності жінки тільки домашніми турботами і дітьми не дасть їй самореалізуватися в житті. Натомість працююча жінка відчуває на собі подвійне навантаження професійних та домашніх обов'язків, і це також може викликати безліч негативних наслідків (почуття провини перед близькими або протилежне – повну відчуженість від сім'ї та виховання дітей).

Висновки... Отже, студенткам так чи інакше доведеться зробити власний усвідомлений вибір – виключно професійна діяльність, поєднання такої діяльності з соціальною роллю матері та дружини або ж цілковите занурення у роль берегині домашнього вогнища. Завдяки ретельному аналізу даних сучасної соціологічної науки, участі у наукових дослідженнях відповідного спрямування студентки мають нагоду дізнатися про можливі наслідки вибору кожного з цих варіантів не тільки для них особисто, а й для всього суспільства в цілому.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гендерна дискримінація українців? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrainci.org/blog/332.html.
2. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї / М. І. Бега [Електронний ресурс]. – Режим доступу : vuzlib.com/content/view/1256/121/.
3. Україна стала 64 в рейтингу прав жінок жінок – Social Watch / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.socialwatch.org/node/14502.
4. Полуденко А. Жінка-президент в Україні – чи можливе таке? / Анна Полуденко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.voanews.com/ukrainian/news/ukraine/women-president-in-ua-2012-03-09-142080573.html
5. Чи є майбутнє у мрії про гендерну рівність в Україні? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_256.html.
6. Соколова Ксенія. Гендер в контексті забобонів // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 40. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dt.ua/SOCIETY/gender_u_konteksti_zaboboniv-90955.html

7. Журженко Т. Маргінальна економічна діяльність і місце в ній жінок / Т. Журженко // Гендерний аналіз українського суспільства / ПРООН, Представництво в Україні. – К. : Златограф, 1999. – С. 165–172.
8. Класифікатор професій ДК 003:2010 (повна версія – електронний варіант) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.crazyprofessor.com.ua/klassifikatori-spravochniki-kadrovaya-dokumentatsiya/klasifikator-profes-y-dk-003-2010.-gosudarstvenniy-klassifikator-professiy-dk-003-2010-polnaya-versiya-elektronniy-variant.-razdeli-1-4.html
9. Таран Л. Гендерні проблеми і засоби масової інформації / Л. Таран // Гендер і культура: зб. статей / упоряд. Агеева В., Оксамитна С. – К. : Факт, 2001. – С. 151–160.
10. Марушевська О. Образ жінки в українській пресі (на матеріалах газети „Факти і коментарі”) / Марушевська О., Шарова К. // Філософсько-антропологічні студії, 2001. Спецвипуск. – К. : Стило, 2001. – С. 220–225.
11. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm.
12. Суковата В. Стереотипи підприємництва в масовій свідомості: гендерний аналіз / В. Суковата // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 2. – С. 131–143.
13. Бондаренко Л. Ю. Мир, в котором мы живём. Рольевые сходства и различия между российскими и американскими женщинами / Л. Ю. Бондаренко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // mirludey.org/statyi/femina/fem.html.
14. Абдурасулова Т. Д. Индивидуально-психологические особенности неработающих женщин / Абдурасулова Т. Д., Лимина О. В. Ефимова Н. В. // Семейная психология и семейная терапия. – 2006. – № 2. – С. 114–126.
15. Гендерна ситуація в Україні на зламі тисячоліть / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.develop.gender-ua.org.
16. Несторович О. О вынужденных и добровольных домохозяйках / О. Несторович // Труд. – 2001. – 12 сентября.

Аннотація

И.В.Олейник, О.Чернявская

О роли социологии в гендерном воспитании студенток

В статье идёт речь о роли социологии в гендерном воспитании студенток, целью которого есть формирование у них способности самостоятельного конструирования собственной жизни на основе идеи гендерного равенства

Ключевые слова: *гендерное воспитание, гендерное равенство, гендерный стереотип, социологический мониторинг.*

Summary

I.V.Oliinyk, O.Chernyavska

On the Role of Sociology in the Gender Educating of Female Students

The role of sociology in the gender educating of female students has been highlighted in the article. The main aim of the educating of female students is to form the capability to create independently their personal lives on the basis of the idea of gender equality.

Key words: *gender educating, gender equality, gender stereotype, sociological monitoring.*

Дата надходження статті: „12” вересня 2012 р.

УДК 340.12

О.М.ОМЕЛЬЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Вплив суспільної моралі на поведінку людини

З'ясовано філософсько-правові аспекти впливу суспільної моралі на регулювання поведінки. Поведінка людини у суспільстві визначається, перш за все, природним правом, тобто домінуючими у суспільстві моральними нормами. Моральні цінності, котрі притаманні кожній людині, а також є основою кожного соціуму, здійснюють регулятивну функцію суспільних відносин та поведінки людей.

Ключові слова: *поведінка людини, суспільна мораль, природне право, права людини.*

У науковій літературі висловлюються міркування, що поведінка людини є моральною за своєю природою, більше того, моральна поведінка є однією з найбільш жорстких соціобіологічних демаркацій. Поряд з цим мораль є дуже складною системою регуляції, яка не має прямого біологічного управління, тому вважається, що відсутність об'єктивної, природної мотивації морального вчинку виводить його із сфери наукового аналізу. Видатні учені, котрі працювали над біологією пізнання (К.Пошпер, К.Лоренц, В.Матурана), одностайні в тому, що мораль є справою вільного і відповідального вибору людини. Пошпер формулює це як критичний дуалізм фактів і моральних норм або рішень, слідуючи великій традиції Юма і наполягаючи на тому, що не існує

логічного переходу від „є” до „повинен” [2, с.342]. На його думку, першим критичним дуалістом був Протагор, який учив, що в природі не існує норм і що норми створені людиною, в чому полягає одне з найбільших її досягнень. У природі ідеалів не виявити, оскільки „...вона складається з фактів і регулярностей, які самі по собі ні моральними, ні аморальними не є. Ми самі нав'язуємо ідеали природі і тим самим вносимо у світ природи мораль, хоча самі при цьому є частиною природи. Ми – продукти природи, але природа ж дала нам владу змінювати світ, передбачати і планувати майбутнє, приймати рішення, за які ми несемо моральну відповідальність. Таким чином, і рішення, і відповідальність за них з'являються в світі природи лише разом з нами” [6, с.101].

Моральна поведінка як біологічний феномен пояснюється у зв'язку з її функцією збереження виду, що знаходить концептуальне вираження в соціобіологічному дослідженні. Однак зазначають, що слабким місцем такого дослідження є її спроба однозначного зведення складного комплексу альтруїстичної поведінки до матеріального носія – генів альтруїзму/егоїзму, а також орієнтація на формально-математичні методи моделювання оптимальних поведінкових програм. Сама ж постановка питання про еволюційне вироблення альтруїстичної поведінки як способу адаптації визнається розумною та обґрунтованою, оскільки допускає широку перспективу аналізу, який не зводиться до соціобіологічних розрахунків безпосереднього репродуктивного успіху чи програшу. Таким чином, гіпотеза еволюційного походження моралі може розглядатися як загальнометодологічне фонове вирішення проблеми, в рамках якого слід виявити специфічні особливості, які відрізняють мораль людини від вчинків тварин, лише подібних до моралі, а також проаналізувати когнітивно-поведінкові механізми, які задають еволюційну перспективу моральної поведінки. При цьому слід пам'ятати, що природний світ має афектно-емоційну систему мотивації – „роби що хочеться”. Найдивніші приклади відданості, батьківської самовідданості і взаємодопомоги тварин засновані на інстинкті чи любові, але не почутті морального обов'язку, який притаманний людям. У цьому сенсі мораль є виключно людською системою регулювання поведінки, принципи якої протилежні до біологічного, афективно-емоційного механізму [8].

Відповідальність за поведінку розглядається як інтегруюча інтелектуально-психічна якість, що робить можливим моральну поведінку. К.Лоренц підкреслює цю обставину, коли говорить про „відповідальну мораль”. Безпосередніми, найближчими підставами соціальної відповідальності людини є спекулятивна нормотворчість і рефлексуюча свідомість, здатна співвіднести власні спонуки з тими „моральними законами”, безумовна цінність яких порівняна з величиною зоряної сфери. Крім того, у феномену людської моралі є ще одна характерна межа: регулююча функція людської моралі має не стільки обмежувальну, скільки направляючу дію, тобто є не стільки заборонаю, скільки розпорядженням [9].

Інші вчені розглядають мораль як регулятор поведінки людини і суспільних відносин. Так, на погляд В.А.Блюмкина і Г.Н.Гумницького, мораль – це регулятивна форма громадського усвідомлення, що відображає об'єктивну необхідність поєднання суспільного й особистого блага як вищої і кінцевої мети і спрямована на реалізацію цієї потреби у поведінці людей. Будучи її суб'єктивним відображенням, моральна необхідність виступає у формі потреб і здібностей, почуттів і поглядів особистості, суспільних норм і оцінок, проявляючись у само регулятивній [1]. В.В.Лазарев підкреслює, що мораль є особливим типом нормативного регулювання, що має універсальний характер та існує у формі сукупності норм і принципів, які поширюють свій вплив на всіх і кожного, втілюють у собі моральні цінності. Більше того, мораль втілює у своїх нормах абсолютні цінності, тому моральні норми і цінності є вищим критерієм поведінки. Саме тому вона правомочна оцінювати право з огляду на його відповідність вимогам справедливості і моральним очікуванням [5].

Сьогодні велику роль відводять дослідженню суспільної моралі. Слід погодитись, що у вітчизняній юриспруденції підходи до тлумачення суспільної моралі мають нормативістський характер і зводяться до інтерпретації цієї форми моралі як деякої сукупності правил поведінки, тобто системи відповідних норм. Такий підхід застосований і у статті 1 Закону України „Про захист суспільної моралі”, суспільна мораль тлумачиться як сукупність норм. Подальші законопроектні напрацювання не змінюють таку концепцію розуміння суспільної моралі. Проте у літературі пропонують застосовувати широкий підхід, за якого суспільна мораль не може вичерпуватися у своїй структурі лише системою правил поведінки, але також включає в себе уявлення про відповідні цінності, правила поведінки (тобто сегмент свідомості, оскільки передбачає необхідність осмислення таких правил) та відповідні їм зразки, моделі поведінки (тобто елемент діяльності людини, активного застосування відповідних правил поведінки у своєму житті). Суспільну мораль розглядають як таку сферу моральної регуляції, яка вміщує прийняті в певному суспільстві та зорієнтовані на досягнення спільного (колективного) блага цінності, правила поведінки, їх відображення у свідомості людей та відповідні поведінкові стандарти

(моделі поведінки), які формуються на основі відповідних цінностей та норм, а також володіє засобами колективного осуду аморальних вчинків членів конкретного соціуму. У цьому визначенні поряд з цінностями та правилами поведінки також як обов'язкові елементи відображені цінності та норми у свідомості членів соціуму та відповідні їм поведінкові стандарти. Таким чином, це визначення, опрацьоване в рамках широкого підходу до розуміння моралі та права, передбачає включення до структури суспільної моралі не лише цінностей і норм, але й елементів свідомості та практик (поведінкових стандартів) як певної системи норм, свідомості та діяльності людини [3].

В.В.Костицький слушно зазначає, що суспільна мораль є таким феноменом вищого порядку, якому притаманне визнання усім суспільством або його переважною більшістю відповідно системи цінностей та правил поведінки, які склалися внаслідок загальносуспільного мовчазного консенсусу [4, с.8].

І.І.Припхан вважає, що головна відмінність тлумачення суспільної моралі у праві від її розуміння в етиці, психології, соціології і філософії полягає в тому, що тут вона розглядається не як різновид суспільної свідомості, а як об'єкт правового захисту та регулятор суспільних відносин при дослідженні генезису правових норм та джерел права. При такому дослідженні передбачається, що поряд із нормами моралі, суспільні відносини регулюються і нормами права у випадку, коли моральне регулювання є недостатнім. Розглянувши різні конструкції визначень „мораль” і „суспільна мораль”, дослідник вважає, що вони не мають принципових розбіжностей і визначають мораль як систему поглядів, певне накопичення регулюючих факторів. Вони визначають зміст цих категорій через особливий ланцюг понять, які характеризуються нормативно-ціннісними характеристиками. При цьому одні науковці вкладають у критерії моральності тільки позитивне навантаження (уявлення про добро, честь, гідність, справедливість), а інші вкладають як позитивне, так і негативне значення (уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, честь і безчестя). Вчена також виокремила такі ознаки суспільної моралі, як всезагальність форми (її дія поширюється на всіх людей, незалежно від їхньої волі); універсальність (здатність проникати в найрізноманітніші суспільні відносини); нормативність; авторитетність; інституціональність (вона базується на організаційно і процедурно підтримуваних установах); імперативність [7, с.500].

Підсумовуючи, слід зауважити, що поведінка людини у суспільстві визначається, перш за все, природним правом, тобто домінуючими у суспільстві моральними нормами. Цей процес відбувається двоюко: з одного боку, поведінка людини є результатом її моральної свідомості, а тому визначається її моральними цінностями, поглядами, установками, почуттями. З іншого боку, людина у своїй поведінці враховує ставлення суспільства до своєї поведінки, а тому намагається діяти відповідно до вимог природного права (суспільних моральних цінностей та норм). Через цей механізм, моральні цінності, котрі притаманні кожній людині, а також є основою кожного соціуму, здійснюють регулятивну функцію суспільних відносин та поведінки людей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блюмкин В. А. О понятии морали. Что такое мораль / В. А. Блюмкин, Г. Н. Гумницкий. – М. : Знание, 1988. – 80 с.
2. Бойл Э. „Открытое общество” Карла Поппера: личный взгляд / Э. Бойл // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – 434 с.
3. Іванець М. Необхідність правового регулювання захисту суспільної моралі / М. Іванець, Т. Петрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Socpr/2011_1/Ivanec-Petrova.pdf
4. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як нова функція демократичної держави / В. В. Костицький // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2010. – № 3–4. – С. 6–12.
5. Общая теория права и государства: учеб. / под ред. В. В. Лазарева. – М. : Юрист, 1996. – 472 с.
6. Поппер К. Открытое общество и его враги. – Т. 1: Чары Платона / К. Поппер ; [пер. с англ.] / под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс, Международный фонд „Культурная инициатива”, 1992. – С. 100–112.
7. Припхан І. І. Суспільна мораль як категорія юридичної науки / І. І. Припхан // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 500–509.
8. Шмерлина И. А. Самосознание и мораль: гипотезы эволюционного становления / И. А. Шмерлина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.isras.ru/files/File/Publication/Novye_publicazii/Samos_i_moral_Shmerlina.pdf

Аннотация

О.Н.Омельчук

Влияние общественной морали на поведение человека

Выяснено философско-правовые аспекты влияния общественной морали на регулирование поведения. Поведение человека в обществе определяется, прежде всего, естественным правом, т.е. доминирующими в обществе моральными нормами. Моральные ценности, которые присущи каждому человеку, а также

являються основою кожного соціума, здійснюють регулятивну функцію суспільних відносин і поведінки людей.

Ключевые слова: поведінка людини, суспільна мораль, природне право, права людини.

Summary

O.M.Omel'chuk

Influence of Social Moral onto the Man's Behaviour

Philosophic and legal aspects of the impact of public morality to regulation of behavior is determined. Human behavior in society is determined, above all, by natural law, that is dominant in society moral standards. Moral values that are inherent in every person, and also are the basis of every society, exercise regulatory function of social relations and behavior.

Key words: human behavior, public morality, natural law, human rights.

Дата надходження статті: „17” вересня 2012 р.

УДК 31.017

О.Б.ПАВЛИК,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Типологія стилів виховання

У статті йдеться про проблеми виховання дітей і молоді. Автором проаналізовано основні стилі виховання та описано можливі труднощі і наслідки, пов'язані з ними. Розглянуті різні типи поведінки батьків та вихователів і їх вплив на формування особистості.

Ключові слова: практичне виховання, стилі виховання, соціалізація особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У зв'язку із входженням до Європейського простору, вища освіта України переживає часи змін та реорганізації. Це викликає необхідність у нових підходах до виховання студентської молоді, які спрямовані як на підготовку кваліфікованих фахівців, так і виховання високоморальних особистостей, що здатні до збереження культурних і духовних цінностей. Для цього потрібно перебудувати та модернізувати систему вищої освіти таким чином, щоб підняти престиж виховної роботи із студентами та покращити її якість.

Аналіз досліджень і публікацій... У вітчизняній і зарубіжній педагогіці є чимало досліджень, в яких аналізується виховання духовних якостей молоді людини. Це дослідження Н.Ничкало, І.Зязюна, С.Славінського, Г.Шевченко, Є.Бондаревської, Я.Зімного, Б.Рейхле, С.Франек, Е.Вебера. Але все ще відкритим залишається питання, яким чином виховувати молодь, як захистити її від негативного впливу сучасного світу.

Виклад основного матеріалу... На нашу думку, щоб досягти бажаного результату, повинні співпрацювати всі ланки виховного процесу: батьки, вчителі, викладачі, куратори академічних груп, працівники деканату, психологи, священники. Зокрема, польський дослідник Ян Зімний [6] наголошує на вагомій ролі духовенства у вихованні дітей та молоді. Всі люди, які спілкуються із молодим поколінням, повинні йти в ногу із часом і бути обізнаними із різними стилями виховання та труднощами, що можуть зустрітись на їх шляху.

Згідно з Еріхом Вебером, стилі виховання – це можливості поведінки під час виховання, які характеризуються типовими комплексами практичного виховання. Щодо виникнення стилів виховання, то згідно з Домке [3], основними їх передумовами є соціокультурні передумови, такі як соціальне походження, шкільна освіта, умови праці та житлові умови, уявлення про норми поведінки та цінності, суспільно-політичні та економічні відносини. У різних культурах та соціальних прошарках вони відповідно відрізняються та стають взірцями стилю поведінки.

Розрізняють власну картину поведінки, чужу картину поведінки та уявлення про мету і засоби. З точки зору батьків/вихователів, вони ґрунтуються на функціональному взаємозв'язку мети виховання та практичних дій. Але потрібно виходити з того, що й вихованці мають свої власні переконання, яким чином здобути бажане у батьків/вихователів.

Схема „мета-засіб” є взірцем мислення, що використовується повсюди, де люди планують, діють чи намагаються зрозуміти вчинки інших людей. Ця схема, як і будь-яка інша, спрощено зображає складні речі та їх взаємозв'язки. В центрі уваги практичної педагогіки вже давно стоїть питання, які засоби підходять для досягнення певної мети [2, с.219] та яка поведінка вихователів є найбільш продуктивною у вихованні молодого покоління.

У типології стилів виховання розрізняють за Баумріндом [1, с.746] авторитативний, авторитарний та податливий стиль поведінки.

Під час авторитативного виховання між батьками та дітьми панує відкрита комунікація. Всі мають право вільно висловлювати свою думку та дослухаються думки іншого. Батьки/вихователі

поводяться лояльно щодо своїх вихованців, вони підтримують їх самостійність та індивідуальність і дотримуються як прав дітей, так і своїх власних. При прийнятті рішення, вони питають думку дітей. Водночас батьки/вихователі очікують від своїх вихованців, що вони поводитимуться зріло (згідно свого віку) та будуть дотримуватись правил та норм поведінки. Ці стандарти поведінки вони пояснюють та логічно обґрунтовують. Якщо виникає необхідність, то застосовують також накази і санкції, інколи досить суворі.

При авторитарному вихованні батьки/вихователі обмежують вихованців у вільному висловленні думки. Вони мало дослухаються до них та часто діють проти їх самостійності та індивідуальності. Існують чіткі межі, більше правил і заборон, ніж потрібно. Дотримання цих правил часто супроводжується суворими покараннями (включаючи фізичні).

Податливе виховання має дещо спільне із авторитативним. Податливі батьки/вихователі теж дослухаються до своїх вихованців, підтримують їх самостійність та індивідуальність, питають їх думку при прийнятті рішень. Але такі батьки/вихователі не висловлюють певних вимог щодо поведінки дітей. Вони не очікують ані зрілої (згідно віку) поведінки, ані дотримання певних правил чи норм співіснування. Батьки/вихователі не наполягають на своїх вимогах, що, як правило, призводить до того, що їх власні потреби і права підпорядковуються потребам їхніх дітей.

Стилі виховання не повинні, але можуть складатися з методів виховання та їх елементів. Тобто, поняття стилю є ширшим, ніж методу, та включає в себе як дії, направлені на виховання, так і умови, і можливості.

Поряд із вихованням відбувається і соціалізація особи. Соціалізацією називають процес інтеграції окремого у його соціальне оточення (групу, організацію, суспільство). Ця соціально-індивідуальна інтеграція охоплює передачу (швидше примусову) уявлень про цінності та норми поведінки, соціальні ролі і функції, активне протистояння соціально-культурним цінностям і нормам та пов'язану з цим зміну власної особистості (персоналізацію).

Противагу вихованню і соціалізації являє собою дресура і маніпуляція, під якою розуміють спонукання іншої людини до певної поведінки чи уявлень, при чому мета свідомо приховується. Такі методи можуть призвести до набуття дітьми почуття страху і депресій. При цьому мають значення частота позитивного і негативного зворотного зв'язку (похвала і осуд), наявність зворотного зв'язку, інтенсивність покарань, а також батьківська підтримка чи відсторонення.

Бельський [5, с.13] стверджує, що на поведінку батьків у процесі виховання впливають індивідуальні психологічні ресурси, їх особистість, риси характеру дітей та відносини між батьками і дітьми. Також і якість стосунків між самою подружньою парою впливає на спосіб виховання, адже конфлікти між батьками переносяться на стосунки батьків і дітей [5, с.13]. При негативному впливі батьків на дітей ті стають агресивними, заляканими або гіперактивними [5, с.13]. Теж саме відбувається при наявності негативної атмосфери на роботі чи вдома у викладачів чи вихователів.

У ранньому вихованні дітей розрізняють два фактори: „готовність відреагувати” з полюсами „любов” і „ворожість” та „вимогливість і контроль” з полюсами „вимагаючи, контролюючи” і „жодних вимог і жодного контролю”. Із цих двох комбінацій випливають стилі виховання:

Під час авторитативної (авторитетної) поведінки вчителі чи батьки поводяться з дитиною на рівних, вони поважають її, дослухаються до її думки, але водночас вимагають гарних результатів і контролюють її поведінку. В центрі такого виховання знаходиться дитина, яка завдяки правильному підходу має гарні результати у навчанні, вона позбавлена депресій і страху, є впевненою у собі та більш соціально адаптованою.

У центрі авторитарного стилю виховання знаходяться батьки/вихователі, які постійно контролюють дитину та щось вимагають від неї. Таке виховання є агресивним, вихованці оточені криками, наказами, різними проявами гніву та перебувають під психологічним тиском. При авторитарному вихованні обмежується свобода і воля вихованців, з ними не дискутують, а лише нав'язують певні стандарти.

Пермісивною (ліберальною) називають таку поведінку, коли вихованці відчувають мало вимог і контролю. Вони оточені емоційно теплою атмосферою, дружнім ставленням. Важливим у такому вихованні є те, щоб вихованці не були позбавлені підтримки своїх вихователів, а їх поведінка не була занадто дитячою.

Байдужа (індиферентна) поведінка батьків/вихователів виражається в тому, що вони віддалені від своїх вихованців, у них немає емоційного зв'язку, вони не контролюють своїх вихованців і нічого від них не вимагають. У центрі такої поведінки знаходяться батьки/вихователі, а її наслідками є низька самооцінка вихованців, погана соціальна адаптація та зловживання шкідливими звичками.

Висновки... В особливо важкі кризові часи, які ми переживаємо зараз, все більшого значення набуває правильне виховання молодого покоління, збереження духовних цінностей та автентичності нашої нації. На наш погляд, найважливішим для молоді є формування правильних ідеалів, системи цінностей, що на пряму залежить від тих дорослих, які оточують і виховують молодь і дітей. Найбільш результативним є виховання власним прикладом, адже діти і молоді люди часто копіюють і наслідують поведінку дорослих, які є для них авторитетними. Тому, авторитативна поведінка вихователів/батьків і є тією золотою серединою між любов'ю, довірою і вимогливістю, а найбільш неприйнятною є байдужа поведінка, яку не можна пробачити людям, які пов'язані із дітьми, тому що вона часто калічить юні душі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Baumrind D. Parenting styles and adolescent development // In R. M. Lerner, A. C. Petersen & J. Brooks-Gunn, Encyclopedia of adolescence. – New York : Garland, 1991. – P. 746–758.
2. Brezinka, W. Erziehungsziele in der Gegenwart. Problematik und Aufgaben für Familien und Schulen. Pädagogische Rundschau, 38. Jahrgang, Heft 6, 1984, S. 713-740.
3. Domke H. Erziehungsmethoden. Aspekte und Formen des Methodischen in der Erziehung. In E. Weber (Hrsg.), Pädagogik. Eine Einführung. Band 2. Donauwörth: Auer, 1991.-432 S.
4. Lukesch, H. Elterliche Erziehungsstile. Psychologische und soziologische Bedingungen. Stuttgart - Berlin - Köln - Mainz: Kohlhammer, 1976.-541 S.
5. Reichle, B. & Franiek, S. Erziehungsstil aus Elternsicht – Deutsche erweiterte Version des Alabama Parenting Questionnaire für Grundschul Kinder (DEAPQ-EL-GS). Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie, Hogrefe Verlag Goettingen, 2009, 41 (1), S. 12-25.
6. Semper in alrum: Zawszewzwyż / red.: ks. Prof. Dr hab. Jan Zimny, Prof. Dr hab. Nella Nyczkało. – Stalowa Wola, 2010. – 862 s.

Анотація

О.В.Павлик

Типология стилей воспитания

В статье речь идёт о проблемах воспитания детей и молодёжи. Автором проанализированы основные стили воспитания и описаны возможные трудности и последствия, связанные с ними. Рассмотрены разные типы поведения родителей и воспитателей и их влияние на формирование личности.

Ключевые слова: практическое воспитание, стили воспитания, социализация личности.

Summary

О.В. Pavlyk

Typology of the Styles of Education

The article highlights the issue of children's and student's upbringing. The author has analyzed the main styles of upbringing and described the possible difficulties and consequences related to them.

Key words: practical upbringing, styles of upbringing, socializing of personality.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378.011.3:38.937-051

Л.М.ПАРАМОНЕНКО,
аспірант
(м.Луганськ)

Особенности педагогических подходов у формировании профессионального имиджа майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності

У статті розглядаються актуальні питання педагогічних умов ефективності процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики. Особлива увага акцентується на формуванні зазначеного процесу в позанавчальній діяльності як чинника розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики. За результатами дослідження виокремлено умови формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, серед яких провідною є інтегративна єдність педагогічних підходів, розкрито її особливості.

Ключові слова: професійний імідж, майбутні фахівці з перукарського мистецтва та декоративної косметики, позанавчальна діяльність, педагогічні умови, педагогічні підходи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Успішність професійної діяльності фахівців у будь-якій сфері суспільного виробництва неможлива без її розгляду у контексті формування

професійного іміджу як чинника їхнього особистісного розвитку, становлення у процесі професіогенезу та конкурентоспроможності у професійному середовищі. Необхідність формування ефективного професійного іміджу фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики вимагають соціокультурні та економічні реалії, потреба сучасного суспільства у фахівцях сфери побутового обслуговування населення з високим рівнем професійної підготовки та відповідності її загальноприйнятим світовим стандартам.

Складність процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики, що зумовлена багаторівневістю його структури та залежністю від багатьох чинників, потребує виокремлення педагогічних умов у процесі їх фахової підготовки. У науковій літературі мають місце різні підходи до їх визначення. Так, І.Матійків під педагогічними умовами розуміє „сукупність положень, дотримання яких забезпечує досягнення поставленої мети” [3, с.68]. І.Підласий наголошує, що „педагогічні умови забезпечують реалізацію змісту навчання, оптимізують форми, методи, підходи, технологію організації навчального процесу як цілісної системи” [4, с.280].

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Особливого значення набуває проблема формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у процесі позанавчальної діяльності, оскільки саме у цьому процесі створюються оптимальні умови для розкриття творчих здібностей, придбання професійного досвіду, складається сприятливе середовище для розвитку особистості. Актуальність проблеми засвідчують наукові дослідження про розвиток особистості у позанавчальній діяльності Д.Гугіна, Дж.Дьюї, О.Макаренка, С.Савченка, М.Соловей, С.Шацького, С.Шашенко та ін.

Проблема визначення, виокремлення та розкриття педагогічних умов порушується у наукових доробках О.Бережнкової, В.Жернова, І.Матійків, Д.Порох, Л.Попової, О.Севаст'янової, М.Сперанської-Скарги та ін.

В.Жернов за способом впливу на освітній процес поділяє педагогічні умови на зовнішні та внутрішні, де зовнішні умови постають продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища та реалізуються через відповідні чинники, а внутрішні педагогічні умови є похідним завданням відповідного педагогічного процесу та становить собою сукупність педагогічних заходів, що забезпечують ефективно вирішення конкретних завдань [1, с.85].

На основі вивчення наукової літератури з означеної проблеми, практики реалізації виховної діяльності в системі вищих навчальних закладів О.Севаст'янова зауважує, що найважливішими умовами забезпечення ефективності побудови й реалізації виховного процесу в сучасному вищі є: 1) гармонізація використання педагогічних підходів у процесі виховної діяльності у ВНЗ; 2) переорієнтація на якісні характеристики до організації й оцінки виховної діяльності у вищому навчальному закладі [6, с.106].

М.Сперанська-Скарга, досліджуючи процес формування професійно-педагогічного іміджу вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності, наголошує, що досліджуваний процес набуватиме цілеспрямованого, системного, особистісно зорієнтованого характеру, якщо ґрунтуватиметься на розробленій структурно-функціональній моделі як теоретичному конструкті зазначеного процесу та потребує обґрунтування та реалізації таких педагогічних умов: забезпечення вмотивованості майбутніх учителів філологічних спеціальностей щодо формування професійно-педагогічного іміджу, створення педагогічного середовища, спрямованого на формування комплексу іміджеутворюючих знань і навичок майбутніх учителів, стимулювання рефлексивної позиції та самоорганізації майбутніх учителів-філологів у позанавчальній діяльності вищого закладу освіти [7, с.12].

Спираючись на досвід попередників, вважаємо за доцільне виокремити наступні педагогічні умови забезпечення ефективного формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності:

– побудова процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі інтеграції використання педагогічних підходів, серед яких провідна роль належить особистісно-орієнтованому, діяльнісному, середовищному, культурологічному та синергетичному підходам;

– створення сприятливого виховного середовища у процесі позанавчальної діяльності майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики;

– організація та побудова процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі педагогічної структурно-функціональної моделі зазначеного процесу, що забезпечує їх вмотивованість щодо формування професійного іміджу, сприяє засвоєнню професійно-

орієнтованих іміджеутворюючих знань, умінь та навичок, стимулює рефлексивну позицію та самоорганізацію.

Як вже зазначалося, побудова процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі інтегративної єдності використання педагогічних підходів є однією з провідних умов його ефективного формування. В науковій літературі достатньо широко й всебічно представлені майже усі педагогічні підходи. Обґрунтування їх використання у процесі формування професійного іміджу розкрито у наукових розвідках А.Бірюкової, Л.Данильчук, В.Ісаченко, А.Кононенко, О.Костенко, Т.Невскої, В.Орешкіна, Л.Попової, М.Сперанської-Скарги, Н.Шкурко та ін. Але поряд з цим специфіка використання педагогічних підходів у процесі формування професійного іміджу у позанавчальній діяльності, зокрема професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у науковій літературі не висвітлена, що, на нашу думку, гальмує процес його ефективного формування. Отже, метою статті є виокремлення особливостей педагогічних підходів як умов формування ефективного професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у процесі позанавчальної діяльності. Зупинимося більш докладно на розгляді кожного з визначених підходів.

Логіка дослідження передбачає виокремлення серед різноманіття ієрархії педагогічних підходів особистісно-орієнтованого, оскільки він є провідним у реалізації гуманістичної спрямованості сучасної освітньої парадигми, чинником індивідуалізації процесу позанавчальної діяльності, що втілюється у створенні рівноваги між потребами особистості і групи, реалізує шляхи впровадження демократичних цінностей учасників виховного процесу. Сутнісні особливості особистісно-орієнтованого підходу змістовно розкривають праці І.Беха, Є.Бондаревської, С.Подмазіна, В.Серикова, С.Савченка, І.Якиманської та ін. Так, С.Савченко вважає, що особистісно-орієнтований підхід у системі вищої освіти „за своєю суттю, направленістю, цілями, технологічними особливостями найбільш близький до феномена самореалізації особистості студента, а його професійне використання забезпечує включення механізмів самовиховання, саморозвитку, саморегуляції особистості, що є головною умовою її успішної соціалізації” [5, с.188].

Проаналізувавши теоретичні дослідження науковців, пропонуємо власне трактування особливостей особистісно-орієнтованого підходу щодо процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності. Проектування та адаптація базових положень особистісно-орієнтованого підходу щодо процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, на нашу думку, забезпечують:

Цілісність процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності сприяють розвитку демократичного стилю взаємодії усіх учасників цього процесу та дозволяють мінімізувати вірогідність розвитку педагогічного впливу некерованого характеру;

побудову процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де майбутні фахівці з перукарського мистецтва та декоративної косметики виступають активними учасниками цього процесу;

формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі розвитку професійно значущих якостей особистості, знань та навичок як невід'ємної складової їхньої професійної підготовки у навчальному закладі;

урахування „індивідуального ресурсу професійного розвитку особистості” (С. Дружилов) як внутрішньої передумови формування професіоналізму й професійного іміджу, що характеризує фізичний і духовний потенціал особистості фахівця, його діяльну позицію, спрямованість на самореалізацію та є підґрунтям успішності оволодіння професією фахівця з перукарського мистецтва та декоративної косметики;

проектування та організацію процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі балансу між необхідним, зумовленого зовнішніми соціальними впливами професійним іміджем та бажаним професійним іміджем, в основі якого покладено механізмами внутрішнього саморозвитку майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики.

Побудова ефективного процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності також передбачає вибір діяльсного підходу, його основних положень у якості теоретико-методологічного підґрунтя вищезазначеного процесу. Оскільки процес формування особистості реалізується через різні види діяльності, саме діяльнисний підхід є основою виховного процесу у

системі професійної підготовки майбутніх фахівців, забезпечує реалізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників виховного педагогічного процесу, складає основу практичної якісної організації процесу позанавчальної діяльності. Природа соціально-психологічного процесу формування професійного іміджу дозволяє погодитися з думкою О.Севастьянкової [6], щодо спрямованості діяльнісного підходу на відтворення у виховному процесі реальних аналогів соціального середовища, злиття діяльнісного і середовищного підходів у своєрідний „діяльнісно-середовищний” підхід у контексті побудови процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі педагогічної структурно-функціональної моделі.

Середовищний підхід набуває актуальності у ході реалізації педагогічних умов процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, серед яких провідною є створення сприятливого виховного середовища. Ідеї розробки й розвитку середовищного підходу знайшли відображення у дослідженнях М.Боритка, Л.Виготського, Ю.Мануйлова, Л.Новикової. Аналіз наукової літератури із зазначеної проблеми дозволяє дійти висновку, що сприйняття середовища як невід'ємного чинника виховного процесу у професійному навчальному закладі об'єктивно створює підґрунтя ефективного формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності як складової виховного процесу. Створення сприятливого виховного середовища як чинника ефективності процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики знаходить своє втілення через навчально-виховні заходи, що спрямовані на розвиток творчого потенціалу, самореалізацію особистості, формуванню готовності до особистісного самовдосконалення, забезпечують реалізацію співтворчості тощо.

Актуальності зазначеної інтегративної єдності педагогічних підходів, щодо забезпечення ефективного процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, надає культурологічний підхід. Ефективне вирішення багатьох проблем виховного процесу, зокрема проблеми професійного творчого саморозвитку особистості, можливе при реалізації культурологічних принципів. Проблема побудови навчально-виховного процесу на основі культурологічного підходу порушується у наукових розробках С.Гессена, Є.Бондаревської, М.Кагана, В.Конева, В.Стьопіна та ін. Науковці пропонують та обґрунтовують застосування культурологічного підходу за полікультурним принципом, у межах якого провідними виступають професійна культура, комунікативна культура, етична культура, концепція „школи діалогу культур”, яка запропонована В. Біблером. Зауважимо, що поряд з термінологічною близькістю поняття культура до педагогічного поняття виховання сама професія фахівця з перукарського мистецтва та декоративної косметики належить до мистецтвознавчих професій, яких щільно поєднує зв'язок з культурою. Полікультурний зміст процесу позанавчальної діяльності майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики передбачає культурно-виховне середовище навчального закладу, взаємодію духовних, соціальних, технологічних компонентів, що забезпечують формування професійного іміджу на основі їхнього особистісного розвитку.

Наступним у ієрархії педагогічних підходів щодо формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності є синергетичний підхід.

Позиціонування синергетичного підходу як умови формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності зумовлено виокремленими наступними концептуальними положеннями щодо процесу формування професійного іміджу з погляду наукової педагогічної думки на синергетику:

1. Поліаспектна природа професійного іміджу зумовлює багатовекторність процесу його формування й передбачає, перш за все, інноваційні зміни соціокультурного мислення. Зміни в галузі соціокультурного мислення, які ми спостерігаємо сьогодні, мають тенденції до відмови від його лінійної спрямованості на користь нелінійної, і, як результат цього – поява підвищеного інтересу до розгляду нелінійних, нерівноважних систем, що самоорганізуються.

2. Успішне вирішення проблеми формування професійного іміджу на засадах синергетичного підходу передбачає не лише зміни у змісті, формах і методах навчально-виховної діяльності, але й, понад усе, перегляд теоретико-методологічних засад освітньої системи, її філософії загалом. Процеси, що відбуваються в сучасному освітньому просторі, свідчать про нестійкість системи, стан, далекий від рівноваги. Отже, нагальним є перехід до нових методологічних принципів. Ідеї синергетики в галузі педагогіки є предметом досліджень наукових публікацій В. Аршинова, В.Буданова, В.Виненко, Т.Назарової, Л.Новикової, О.Князевої, В.Кременя, С.Курдюмова, А.Суханова, Д.Трубецкова, В.Шаповаленко та ін.

Синергетичний підхід до освіти передбачає створення відповідної моделі освіти, яка забезпечує її відкритість, інтеграцію всіх способів опанування людиною світу, включення синергетичних уявлень у процес освіти, користування різними інформаційними системами, особистісну спрямованість процесу навчання, зміни ролі викладача в нових ситуаціях у відкритому, незворотному світі, що змінюється [9, с.279].

У такому контексті вирішення навчально-виховних завдань доцільно процес формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності розглядати з позиції синергетичного підходу як складника універсальної методологічної парадигми.

3. Процес формування професійного іміджу на методологічних засадах синергетичного підходу передбачає орієнтацію на пошук нових ідей, методів та засобів у дослідженні й керуванні відкритими нелінійними системами, здатними до самоорганізації. У зв'язку з цим актуальності набуває усвідомлення змісту синергетики як науки, що ґрунтується на основних теоріях, а саме: теорії самоорганізації, теорії біфуркацій, теорії складності, теорії флуктуацій, теорії детермінованого хаосу та ін., фундаментальних положень, механізмів переходу від хаосу до порядку й назад як механізмів, що притаманні будь-якій системі, знання компонентів синергетичного підходу: ідей, основних понять синергетики, методів пізнання тощо [8, с.62].

4. Синергетичний підхід до процесу формування професійного іміджу передбачає перегляд ролі й місця педагога в цих умовах. Оскільки процес формування іміджу є відкритою системою, що самоорганізовується, а основною функцією такої системи є керування, то атрактором керування має стати діалогова взаємодія, яка забезпечувала б життєдіяльність системи.

5. Основним методом педагогічної діяльності повинен стати резонансний вплив (діяти спільно, коли потрібно, та там, де потрібно) на процес формування іміджу як складну систему, майбутнього фахівця як підсистему, що самоорганізовується й саморозвивається, здатну до рефлексії та саморефлексії, а також на інші системи й підсистеми. Резонансний характер такого впливу передбачає виникнення дисипативних структур, спроможних перевести процес формування іміджу на новий еволюційний рівень, прискорений перехід до утворення нових іміджевих знань. Процес формування професійного іміджу обов'язково передбачає творчу діяльність, що є „найвищим етапом еволюційної самоорганізації” [2]. Діалогова взаємодія, співтворчість учасників процесу формування іміджу створюють умови, які здатні забезпечити саморозвиток майбутнього фахівця як творчої особистості.

Формування професійного іміджу як багатоаспектного саморозвивального динамічного феномена на основі концепцій синергетичного підходу надає можливість для його неперервного розвитку й стимулює нові напрями іміджевої освіти.

Висновки... Отже, особливості застосування педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності, що виокремленні у ході нашого дослідження, підтверджують недоцільність використання окремих педагогічних підходів, оскільки це вступає у протиріччя з сучасними вимогами до педагогічної діяльності та природою соціальної дійсності.

Орієнтація на інтегративну єдність педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності є умовою ефективності зазначеного процесу. Перспективи успішності вирішення цієї проблеми вимагають побудови процесу позанавчальної діяльності на якісно новому рівні, зокрема, через якість, а не кількість проведених позанавчальних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жернов В. И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза : [моногр.] / Жернов В. И. – Магнитогорск : Магнитог. гос. пед. ин-т, 1999. – 116 с.
2. Евин И. А. Искусство как сложная самоорганизующаяся система : дис. ... доктора филос. наук : спец. 09.00.04 „Эстетика” / Евин Игорь Алексеевич – М., 2009. – 284 с.
3. Матійків І. М. Психологічні умови формування професійної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07 / Матійків Ірина Миколаївна. – Львів, 2008. – 240 с.
4. Подласый И. П. Педагогика : учеб. для студ. высших пед. учеб. заведений / И. П. Подласый. – М. : Владос, 1996. – 613 с.
5. Савченко С. В. Научно-теоретические основы социализации студенческой молодежи в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Савченко Сергій Вікторович. – Луганськ, 2004. – 455 с.
6. Севаст'янова О. А. Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Севаст'янова Олена Анатоліївна. – Луганськ, 2007. – 209 с.

7. Сперанська-Скарга М. А. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М. А. Сперанська-Скарга. – Луганськ, 2011. – 22 с.

8. Степанов Е. Н. Педагогу о воспитательной системе школы и класса : учеб.-метод. пособие / Е. Н. Степанов. – М. : ТЦ „Сфера”, 2008. – 224 с.

9. Цикин В. А. Синергетика – методологическая основа современной парадигмы образования / В. А. Цикин // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Ч. 2. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 273–279.

Анотація

Л.М.Парамоненко

Особенности педагогических подходов в формировании профессионального имиджа будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике во внеучебной деятельности

В статье рассматриваются актуальные вопросы педагогических условий эффективности процесса формирования профессионального имиджа будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике. Особое внимание акцентируется на формировании указанного процесса во внеучебной деятельности как фактора развития творческого потенциала будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике. По результатам исследования выделены условия формирования профессионального имиджа будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике во внеучебной деятельности, среди которых ведущим является интегративное единство педагогических подходов, раскрыты его особенности.

Ключевые слова: профессиональный имидж, будущие специалисты по парикмахерскому искусству и декоративной косметике, внеучебная деятельность, педагогические условия, педагогические подходы.

Summary

L.M.Paramonenko

The Features of Pedagogical Approaches in Formation of Professional Image of the Future Experts in Hairdressing and Makeup in Extracurricular Activities

The article deals with current issues of pedagogical conditions of the effectiveness of the process of formation of professional image of the future experts in hairdressing and make-up. Special attention is paid to the formation of this process in extracurricular activities as a factor in the development of creative potential of future professionals in hairdressing and make-up. By results of research had been identified the conditions of a professional image of the future experts in hairdressing and makeup in extracurricular activities of which a leading thing is the integrative unity of pedagogical approaches, had been disclosed its features.

Key words: professional image, future professionals in hairdressing and makeup, extracurricular activities, pedagogical conditions, pedagogical approaches.

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 378

С.В.ПОГРЕБНЯК,

аспірант

(м.Глухів Сумської області)

Модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи

У статті запропоновано структуру моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до право виховної роботи в ПТНЗ, проаналізовані основні її компоненти (цільовий, змістовний та оціночно-результативний). Обґрунтовується цілісний характер запропонованої моделі, що сприяє оптимізації, активізації, інтенсифікації та підвищенню ефективності формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів.

Ключові слова: модель, майбутні інженери-педагоги, критерії, компоненти, готовність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах формування правової держави, коли одним з головних стає завдання, пов'язане з підготовкою людини до „життя за правилами”, актуалізується потреба виявлення механізмів створення моделі готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів.

Використання методу педагогічного моделювання є одним з перспективних шляхів вирішення проблеми підготовки сучасних фахівців і передбачає побудову такої системи, яка функціонувала б аналогічно досліджуваному процесу.

Для визначення способів оптимізації формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ, виділення її основних складових та професійно значущих

характеристик доцільним представляється використання моделювання, яке дозволяє дати всебічну характеристику досліджуваного явища, сприяє осмисленню основних понять, дає можливість продемонструвати основні властивості, приклади майбутньої діяльності, можливості реалізації відповідних правил і засобів.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Питаннями розробки педагогічних моделей займалися вітчизняні та зарубіжні науковці (Е.Романов, В.Краєвський, В.Полонський, Н.Салміна та інші).

Під „моделлю” прийнято розуміти подумки представлену або реально реалізовану систему, яка здатна відтворювати об'єкт дослідження таким чином, що при її вивченні з'являється можливість отримання нової інформації про об'єкт. За період розвитку моделювання як способу дослідження відбулася диференціація моделей на дві групи: матеріальні та абстрактні. При цьому кожна група моделей зайняла переважну позицію у певній галузі науки. В науках, пов'язаних з вивченням суспільства і людини, великого значення набувають абстрактні моделі [1].

З урахуванням специфіки організації професійної освіти змішана модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи у ПТНЗ є, з нашої точки зору, найбільш прийнятною. Вона дозволяє не тільки вводити спеціальні дисципліни правовиховного змісту та вносити зміни у навчальні дисципліни природничо-наукового, гуманітарного, професійного циклів, але й використовувати відповідні завдання під час проходження педагогічної практики, організувати науково-дослідну діяльність студентів у цьому напрямку.

В процесі розробки педагогічної моделі формування готовності до правовиховної роботи ми враховували, що у студентів мають бути: загальне ціннісно-змістове поле, досвід, набутий у спільній діяльності, подібні емоційні стани, єдність чи узгодженість мети, усвідомлене об'єднання зусиль людей, кожен з яких володіє унікальним обсягом знань, умінь, навичок, переживань.

Педагогічна модель, розроблена нами, відповідає умовам побудови цілісного педагогічного процесу:

- переважання суб'єкт-суб'єктних стосунків між педагогами і студентами;
- здійснення в педагогічному процесі діяльності педагогів і студентів поодиноці за одним й тим самим алгоритмом: аналіз ситуації, планування, виконання навчальних дій, корекції, аналізу ефективності;
- здійснення суб'єктами педагогічного процесу цілісної діяльності, направленої одночасно на засвоєння змісту освіти і перетворенні своєї особистості як у навчальний, так і у позанавчальний час;
- комплексне планування освітніх, розвивальних і виховних завдань;
- спрямованість діяльності педагогів на організацію змістовної в соціальному і етичному відношенні розвиваючої життєдіяльності студентів [22].

При побудові моделі формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів враховувалися також необхідні і достатні умови існування моделі, визначені В.Штоффом, а саме:

- між моделлю та оригіналом є відношення подібності, формування якого явно виражене і точно зафіксоване (умова відображення і витонченої аналогії);
- модель в процесі наукового пізнання є заступником досліджуваного об'єкта (умова репрезентативності);
- вивчення моделі дозволяє отримати інформацію про оригінал (умова екстраполяції) [5].

Систему формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ ми представляємо у вигляді структурної моделі, в основу побудови якої лягли принципи особистісно-діяльнісного, системного підходів та контекстного навчання (рис. 1).

Для створення моделі нами використовувалися наступні параметри: компоненти, мета, завдання та принципи побудови моделі, зміст, форми організації навчального процесу та позааудиторної роботи, методи навчання та виховання, результат впровадження моделі.

Процес формування готовності до правовиховної роботи носить поетапний характер і організовується з врахуванням трьох компонентів: цільового, змістовного та оціночно-результативного.

Розробка цільового блоку моделі здійснювалася з врахуванням принципу декомпозиції цілей, який являє собою проектування „дерева цілей”. Цей принцип передбачає, що загальна мета розділяється на ряд локальних цілей (завдань). Для досягнення загальної мети в процесі діяльності необхідно вирішити кожне з поставлених завдань. До завдань формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ можна віднести наступні:

- формування знань і уявлень про особливості проведення правовиховної роботи;
- формування системи ціннісних орієнтацій з переважанням цінностей правовиховної спрямованості;

- формування позитивного емоційного ставлення до проведення правовиховної роботи;
- формування операційних умінь і навичок, необхідних для проведення правовиховної роботи;
- розвиток умінь аналізувати власну діяльність з позицій її особистої і суспільної значущості, вплив на розвиток суспільства.

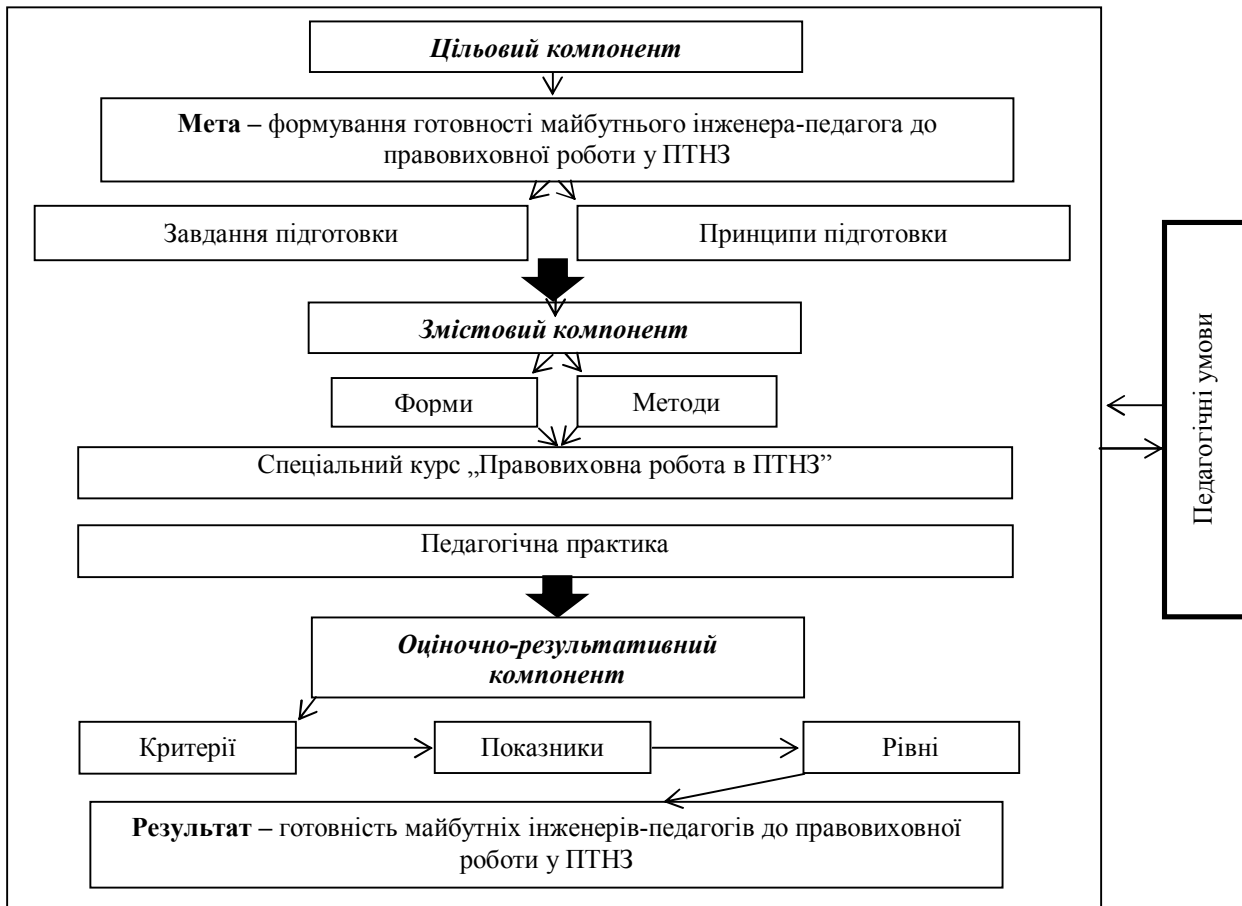

Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи в ПТНЗ

Виділення цільового компонента в пропонуваній моделі пов'язане з детальним розглядом цілей діяльності студентів та викладачів при підготовці до правовиховної роботи – практичної, освітньої, виховної та розвиваючої. А це, у свою чергу, дає підставу виявити певні закономірності процесу їх досягнення, а також конкретизувати кожен з вказаних цілей в межах досліджуваної проблеми. Всі ці цілі визначаються професійними потребами інженерно-педагогічного фахівця. Практична мета полягає в тому, аби навчити студента усвідомлювати значущість проведення правовиховної роботи і співвідносити її з майбутньою професійною діяльністю, формувати правильне уявлення про правовиховну роботу як професійно значиму, як засіб професійного самоудосконалення. Реалізація освітньої мети передбачає підвищення загальної культури і професійної компетентності студентів; поповнення і поглиблення знань з проведення правовиховної роботи шляхом самоосвіти. Підготовка до проведення правовиховної роботи сприяє формуванню професійного мислення, впливає на характер відношення до професії. У плані досягнення виховних цілей правовиховна робота володіє значним потенціалом, вносячи внесок до виховання професійно спрямованої особистості. Окремими аспектами виховання студентів є активна життєва позиція; пошана до культури, історичних і духовних цінностей; пізнавальна активність; прагнення до самоосвіти.

Досягнення розвивальних цілей означає розвиток інтелектуальної, емоційної, мотиваційної сфери особистості студента; розвиток мислення, вдосконалення умінь самостійно логічно і критично мислити, розвиток і вдосконалення всіх видів пам'яті, уваги, уяви; формування самосвідомості, саморегуляції і самовираження особистості. Досягнення цих цілей сприяє розвитку особистості професіонала інженерно-педагогічного профілю, внаслідок чого виникає потреба до використання надбаних професійних знань на практиці, бажання отримувати нові знання в результаті практичної діяльності.

Ефективність досягнення поставлених цілей визначається багато в чому не лише технологією і використаними способами організації діяльності, але і принципами, які закладаються як основа спільної діяльності педагога і вихованців.

При побудові моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи під принципом розуміється висока міра узагальнення педагогічних закономірностей, яка може бути реалізована в окремих ситуаціях (принцип гуманістичної спрямованості; принцип професійної зацікавленості; принцип взаємозв'язку теоретичної й практичної професійної підготовки; принцип оптимізації навчально-виховного процесу; принцип індивідуалізації навчання). Виокремлені принципи не є вичерпними, вони органічно поєднуються із загальнодидактичними принципами організації педагогічного процесу вищих навчальних закладів: науковості, свідомості та активності, систематичності і послідовності.

Змістовий компонент розкриває специфіку підготовки майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи у ПТНЗ, виокремлює її об'єкти, процеси або явища, зумовлює особливості здійснення, визначає проблеми, в яких віддзеркалюються потреби регіону в галузі середньої технічної освіти. Він охоплює навчальну діяльність студента, яка включає аудиторну та позааудиторну роботу.

У завдання нашого дослідження не входила розробка нових форм представлення змісту та структури навчального матеріалу, а лише узагальнювалися існуючі підходи та обґрунтовувалася можливість їх використання при проектуванні та конструюванні моделі формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ.

Вибір форм зумовлений насамперед цілями навчання, обсягом змісту, професійною підготовленістю та компетентністю самого педагога, особливостями структурування навчального матеріалу конкретної дисципліни тощо.

До таких форм навчання студентів відносяться: лекції проблемного викладу; проведення семінарів-диспутів, навчально-ділових ігор, лабораторно-практичних занять, конференцій-дискусій; самостійна робота студентів з літературою та її цілеспрямоване використання під час аудиторних занять; індивідуальні завдання, виконання яких вимагає використання нових інформаційних технологій; вирішення спеціальних тематичних кросвордів; проведення семінарів, спецкурсів, що дозволяють формувати пізнавальну активність майбутніх інженерів-педагогів тощо.

Під час реалізації змістового компонента передбачається використання методів за класифікацією, запропонованою В.Безруковою [3].

З використанням зазначених форм та методів було розроблено спеціальний курс „Правовиховна робота в ПТНЗ”, який входить до варіативно-вибіркової частини навчального плану циклу дисциплін самостійного вибору студента. Саме цей спецкурс став ядром змістового компонента. Опанування навчальним курсом бажано здійснювати протягом одного семестру на старших курсах ОКР „бакалавр” спеціальності 6.010104 „Професійна освіта”.

Оскільки суттєву роль у формуванні готовності студентів до правовиховної роботи з дітьми відведено педагогічній практиці, то до змісту програми навчально-методичної практики для студентів IV курсу спеціальності „Професійна освіта” було внесено доповнення у формі додаткових завдань.

Науково-дослідна робота направлена на забезпечення безперервності і послідовності оволодіння студентами елементами науково-дослідної діяльності з урахуванням майбутньої спеціалізації відповідно до вимог рівня професійної підготовленості випускників університету.

Під час підготовки майбутніх інженерів-педагогів постійно виникають протиріччя між вимогами, особливостями, умовами навчальної діяльності студента та ситуаціями, з якими їм доведеться зіткнутися під час професійної діяльності. Ці протиріччя легко усуваються під час науково-дослідницької діяльності студентів.

Оціночно-результативний компонент моделі визначає рівень готовності студентів до правовиховної роботи у ПТНЗ відповідно до обґрунтованих критеріїв і показників.

Облік рівня готовності студентів відбувається за допомогою заздалегідь визначених критеріїв та показників. Рівень сформованості впливає на характер утворення цілей та завдань, відбір методів та прийомів.

Результати реалізації педагогічної моделі: готовність майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи у ПТНЗ.

Розроблена нами модель має цілісний характер, оскільки всі компоненти взаємозв'язані і функціонують для досягнення єдиного кінцевого результату, що зрештою сприяє оптимізації, активізації, інтенсифікації і, в цілому, підвищенню ефективності формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів.

У межах моделі вміст професійної підготовки може бути представлений у вигляді лінійної послідовності етапів, реалізація яких починається з формування переліку умінь і навичок і закінчується виявленням комплексу знань, необхідних для формування цих навичок і умінь.

Висновки... Отже, модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правивиховної роботи у ПТНЗ містить три компоненти: цільовий, змістовий та оцінно-результативний. Вони мають між собою прямі й зворотні зв'язки, спрямовані на досягнення однієї мети, що відповідає потребам усіх учасників педагогічного процесу.

Подальша робота полягає в експериментальній апробації запропонованої концептуальної моделі для ефективного впровадження в практику системи освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Глинский Б. А. Моделирование как метод научного исследования: гносеологический анализ / Б. А. Глинский, Б. С. Грязнов, Б. С. Дынин, Е. П. Никитин. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 248 с.
2. Кирабаев С. Н. Модели современного гуманитарного образования / С. Н. Кирабаев // Высшее образование в России. – 2009. – № 1. – С. 24–32.
3. Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / А. Ю. Коджаспиров, Г. М. Коджаспирова. – М. : Издат. центр „Академия”, 2001. – 176 с.
4. Михеев В. И. Моделирование и методы теории изменений в педагогике / В. И. Михеев. – М. : Высшая школа, 1987. – 198 с.
5. Юров А. Ю. Введение в концепцию прав человека / А. Ю. Юров. – М. : Международная школа по правам человека, 2008. – 62 с.

Аннотація

С.В.Погребняк

Модель формирования готовности будущих инженеров-педагогов к правовоспитательной работе

В статье предложена структура модели формирования готовности будущих инженеров-педагогов к правовоспитательной работе в ПТУЗ, проанализированы основные ее компоненты (целевой, содержательный и оценочно-результативный). Обосновывается целостный характер предложенной модели, что способствует оптимизации, активизации, интенсификации и повышению эффективности формирования готовности к правовоспитательной работе будущих инженеров-педагогов.

Ключевые слова: модель, будущие инженеры-педагоги, критерии, компоненты, готовность.

Summary

S.V.Pohrebniak

Model of Formation of Readiness of the Future Engineers-Pedagogues to Law Educational Work

This article proposes structure of the model of forming readiness of the future engineers-pedagogues to law educational work in vocational schools, the main components (target, substantial and estimate-resultive) are analysed. The integral character of the offered model, which helps optimization, activation, intensification and growth of the effectiveness of forming readiness to the law educational work of the future engineers-pedagogues is grounded.

Keywords: model, future engineers-pedagogues, criteria, components, readiness.

Дата надходження статті: „30” вересня 2012 р.

УДК 378.14+376.1

М.В.РОГАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент
(м.Краматорськ Донецької області)

Культурно-виховне середовище вищого навчального закладу як один з чинників виховання духовної культури сучасного студента

В статті розглядаються питання впливу соціокультурного середовища на формування духовної культури студентської молоді, розкриваються ознаки та функції культурно-духовного середовища вищого навчального закладу.

Ключові слова: виховання, культурно-виховне середовище, центри духовно-інтелектуального розвитку, студентська молодь.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Прагнення педагогів і науковців до пошуку шляхів гармонізації відносин, зм'якшення кризових факторів, педагогізації середовища, прилучення студентів ще під час навчання у вищому навчальному закладі до цінностей культури, на основі яких людина формується як гуманна, моральна, духовна особистість, що реалізує себе у

світі у створенні нових цінностей культури – усе це закономірно призводить до необхідності системних досліджень в галузі проблем виховання у вищому навчальному закладі.

Формування особистісної духовної сфери фахівця здійснюється під впливом не тільки цілеспрямованого освітнього процесу, але і специфічного професійного та соціокультурного середовища, в якому він опиняється під час навчання у вищій школі. Тобто освітньо-виховний процес відбувається безпосередньо в соціокультурному середовищі, яке є могутнім фактором, що впливає на педагогічний процес.

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасних наукових дослідженнях у соціально-педагогічному аспекті сутність, зміст понять „середовище” розглядають К.Ясперс, В.Ясвін, С.Сергеев; педагогічне середовище як сферу творчого педагогічного спілкування (О.Анохін), педагогічного впливу (Н.Посталюк і ін.); „освітньо-виховне середовище” (С.Бондаревська, Л.Буева, Б.Бім-Бад, А.Лукіна, В.Веснін, Ю.Мануйлов, І.Якіманська); „освітнє середовище”, як носій найважливіших комплексних чинників, що визначають суть процесу формування особистості, розглядаються в роботах В.Бочарової, Л.Буєвої, В.Гурова, І.Кона, А.Мудрика, А.Петровського, Я.Рубіної, О.Коберника, В.Караковського, І.Кулешової, Л.Новікова, В.Семенова; сутність понять „навчально-терапевтичне середовище” (Г.Любимова), творче освітньо-виховне середовище як компонент виховної системи, що забезпечує успішність розвитку і саморозвитку особистості дитини шляхом різноманітної діяльності, створення співтовариств, сприятливої атмосфери, самоврядування (К.Приходченко).

Виклад основного матеріалу... Сучасні дослідники шукають способи організації середовища і оптимізації його впливу на особистість. Вирішити протиріччя між тенденцією до більш повного використання можливостей освітнього середовища і відсутністю відповідних технологій і має концепція середовищного підходу до навчання, виховання і розвитку особистості, в якій середовищний підхід розглядається як „теоретична основа стратегії опосередкованого управління процесами формування і розвитку особистості” або як „система дій суб'єкта управління з середовищем, що спрямовані на перетворення його на засіб діагностики, проектування і продукування педагогічного результату” освіти [1]. Адже одним з негативних наслідків диверсифікованості освіти з'явилася роз'єднаність освітніх установ, їхнє відокремлення, ослаблення їхнього виховного потенціалу (орієнтація на знання, абсолютизація спеціальної підготовки). Одним зі способів подолання останнього пропонується інтеграція освітнього середовища, соціокультурного простору: створення навчально-науково-педагогічних комплексів, які „в інтегрованому освітньому просторі створюються спільними (кооперативними) зусиллями взаємодіючих освітніх установ, що зберігають при цьому свою специфіку й автономію” [6, с.199].

Характерною рисою сучасного стану проблеми розвитку виховання в системі освіти є посилення інтеграційних процесів – об'єднання різних підходів, посилення взаємодії освітньої установи як відкритої системи з навколишнім соціально-педагогічним середовищем. Тому при визначенні стратегії розвитку виховання в нових умовах правомірно порушувати питання про формування освітнього культурно-виховного середовища – моделюванні виховного простору особистості, родини, педагогічних колективів освітніх установ, як одного з напрямків непрямих виховних впливів, тобто через „вплив середовища в цілому, що залучає індивіда до участі в суспільному житті, навчає його розумінню культури, поведінки в колективах, самостердженню себе і виконанню різних соціальних ролей” [2].

Створення гуманітарного середовища як необхідної умови успішного функціонування ВНЗ вимагає комплексного рішення взаємозалежних проблем в галузі: здійснення навчального процесу з урахуванням психологічних і фізичних особливостей студентів; організації побуту, дозвілля і відпочинку; художньої творчості; створення комфортного соціально-психологічного клімату, атмосфери довіри і творчості, реалізації ідей співробітництва, демократії і гуманізму.

Гуманітарне середовище, перш за все, культурно-виховне середовище. Таке середовище спрямоване на перетворення вищого навчального закладу в центр духовно-інтелектуального розвитку особистості, центр культури і виховання, культурно-духовного розвитку і саморозвитку індивіда.

Найбільш характерними ознаками такого середовища є:

- культивування родини як головної умови і чинника виховання;
- моральний характер взаємин як основи життя людей, змістом якого стають такі цінності, як любов, милосердя, терпимість, повага, достоїнство, оптимізм;
- культуротворчий характер життя людей, заснований на збереженні і продовженні культурно-історичних традицій, турботі про екологічне благополуччя;
- ставлення до освітньої установи як частини середовища, що гармонійно співпрацює із середовищем.

Основними напрямками функціонування гуманітарного середовища вищого навчального закладу виступають освітнє, культурне, виховне, а його функціями є: інтеграційна, адаптивна, соціокультурна, особистісно-професійна.

Культурно-виховне середовище покликане сприяти:

- одержанню майбутніми фахівцями системного гуманітарного знання;
- формуванню різних поглядів і позицій на розвиток суспільно-політичних і економічних процесів;
- розвиткові і саморозвиткові особистості студента, створенню умов для його постійного загальнокультурного і професійного росту.

Педагогічні умови впливу культурного середовища вищого навчального закладу на формування духовно-моральних цінностей студенті визначив Ю.Мануйлов, зокрема він зазначив: „Педагогічними умовами впливу культурного середовища на формування етичних цінностей її суб'єктів є відповідність культурного середовища освітньої установи принципам і цінностям полікультурної освіти, віддзеркалення нею культурного плюралізму сучасного світу, а також її цілеспрямоване формування і підтримка. Культурне середовище, що цілеспрямовано формується і підтримується певними способами і засобами, сприяє формуванню у тих, що навчаються таких етичних цінностей, як толерантність, патріотизм і громадянська відповідальність, культурна сензитивність, здатність і готовність до міжкультурної взаємодії, усвідомлення себе частиною національної і світової культур. Разом з цим, культурне середовище ефективно сприяє формуванню у її суб'єктів необхідного рівня міжкультурної компетенції і усуненню у них стереотипів по відношенню до інших культур” [2, с.67].

Функціонування культурно-виховного середовища забезпечується цілеспрямованою діяльністю всіх структур і підрозділів вищого навчального закладу: кафедр, управлінських і організаційних підрозділів, колективів викладачів і студентів.

Складовими елементами цієї діяльності є:

- викладання широкого спектру обов'язкових і елективних курсів з гуманітарних наук, включення природничонаукових і технічних знань у єдиний універсальний цикл наук про людину, про суспільство і природу;
- підвищення значущості освіти, духовно-моральних цінностей, загальної культури у формуванні особистості фахівця;
- розширення фундаментальної гуманітарної і природничо-наукової складової вищої освіти як основи цілісного і системного сприйняття світу;
- зростання ролі загальної спеціальної інформованості студента, рішення проблеми визначення принципів добору і систематизації знань, пошуку нових форм їхнього синтезу, з урахуванням особливих потреб цієї групи студентів;
- активний вплив різних видів культури, науки, мистецтва, природних і гуманітарних наук, повернення до цінностей різних релігій і конфесій;
- істотні зміни у взаєминах між викладачами і студентами: активний перехід від авторитарних методів спілкування до вільного партнерства, до співробітництва в навчально-виховному процесі, спільного творчого пошуку.

Ознаками ефективного впливу культурно-виховного середовища освітньої установи на особистість студента, нами виділені наступні:

- сприйняття студентом освітньої установи з її функціональними, наочно-рекреаційними і естетичними характеристиками, що надають можливості професійного і міжособистісного спілкування як суб'єктивно значущого аттрактивного простору і переживання свого перебування в ньому у вигляді відчуттів прихильності, комфортності, приналежності до „свого” духовно-професійного співтовариства;
- різносторонність входження в середовище, відкриття для себе можливостей самореалізації в навчальній, соціокультурній, професійній сферах вищого навчального закладу, сфері міжособового спілкування різного рівня – від епізодичного партнерства до ціннісно-орієнтаційної події, дружби і любові;
- визначення для себе стійкої сфери взаємодії – лабораторії, секції, клубу, „команди”, яка виступає як, свого роду, референтна група, що забезпечує відкрите, творче, неформальне спілкування і саморозвиток;
- ставлення до середовища освітньої установи як до джерела додаткового професійного і особистісного досвіду, присутність якої в певній мірі „добудовує” освіту до цілісності [7, с.282-285].

Отже, виховання громадянина, фізично і духовно повноцінної людини, професіонала можливо лише в цілісному педагогічному процесі, в умовах інтеграції освітньої установи і соціально-педагогічного середовища. Турбота про соціальне благополуччя, духовно-моральне і фізичне здоров'я є важливою консолідуючою ідеєю, здатної об'єднати наукове і педагогічне співтовариство,

батьків, представників адміністрації, організаторів охорони здоров'я. Освітня установа повинна розвиватися як центр культури, гуманітарної допомоги, захисти і підтримки кожної особистості. Для цього необхідні спеціальні заходи для створення культурно-виховного середовища, у якому відбувається вільний вибір особистістю способів творчої самореалізації і її культурний саморозвиток, і здійснення соціально-педагогічного захисту, допомоги і підтримки кожного студента.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артюхина А. И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен (на материале проектирования образовательной среды медицинского университета): дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Александра Ивановна Артюхина. – Волгоград, 2007. – 377 с.
2. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов. – [2-е изд., перераб.]. – Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2002. – 157 с.
3. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу / К. І. Приходченко. – Харків : Основа: Тріада, 2007. – 152 с.
4. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.
5. Тюрікова О. М. Деякі аспекти проблеми створення культуротворчого інтеграційного середовища сучасної школи / О. М. Тюрікова // Наша школа. – 2004. – № 5–6. – С. 8–11.
6. Організаційно-виховна робота серед студентів у новій національній моделі вищої освіти на поступі у ХХІ ст. : метод. посіб. – К. : КНТЕП, 2001. – 38 с.
7. Роганова М. В. Виховний соціокультурний простір університету як педагогічна проблема / М. В. Роганова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія „Педагогічні науки” : [зб. наук. праць]. – К. : КиМУ, 2006. – Вип. 8. – С. 282–294.
8. Практична педагогіка виховання : Посібник з теорії та методики виховання / за ред. М. Ю. Красовицького. – К. – Ів.-Франківськ : Плай, 2000. – 218 с.

Аннотація
М.В.Роганова

Культурно-воспитательная среда высшего учебного заведения как один из факторов воспитания духовной культуры современного студента

В статье рассматриваются вопросы влияния социокультурной среды на формирование духовной культуры студенческой молодежи, раскрываются признаки и функции культурно-духовной среды высшего учебного заведения.

Ключевые слова: воспитание, культурно-воспитательная среда, центры духовно интеллектуального развития, студенческая молодежь.

Summary

M.V.Rohanova

Cultural-Educational Environment of Higher Educational Institution as one of the Factors of Spiritual Culture of the Modern Student Education

The article deals with the questions of influence of socio-cultural environment on forming of moral culture of student young people, signs and functions of cultural-spiritual environment of higher educational establishment are revealed.

Key words: education, cultural- educational environment, centers of spiritual and intellectual development, student young people.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 37.378.7(739)(045)

Ю.В.РОМАНЕНКОВА,

*доктор мистецтвознавства, професор
(м.Київ)*

Місце експерименту в мистецькому освітньому полі сучасної України

Стаття присвячена специфіці підготовки художників ювелірних виробів в умовах сучасного українського мистецького ВНЗ. Аналіз поданий на матеріалі Інституту арт-експертизи та ювелірного мистецтва НАКККіМ Києва.

Ключові слова: ювелірне мистецтво, дизайн ювелірних виробів, мистецька освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Мистецькі вищі навчальні заклади завжди були кузницею еліти держави. Випуск фахівців у галузі образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, мистецтвознавства, театрального та кіномистецтва, музики завжди був кількісно обмежений – у ці ВНЗ вступали ті, кого називали „особливо обдарованими дітьми”, їх завжди був дуже невеликий відсоток. Це ті, кого іронічно називали „штучним товаром”, культурної еліти не буває багато, її представника як творчу особистість можна „відшліфувати” в процесі навчання у ВНЗ, але тільки за наявності природних задатків. Саме вони, випускники академій мистецтв,

культури, консерваторій, складають підвалини вітчизняної інтелігенції, це люди з рафінованим смаком, що інакше відчують, бачать, першими відчують на собі всі політичні катаклізми держави як особливо вразливі, тонко все відчують, є своєрідним індикатором усіх історико-культурних процесів країни. Тому і ставлення держави до художньої освіти має бути особливим, її не можна вибудувати і коректувати в умовах загального процесу.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... У сучасній художній освіті України є суттєві лакуни, заповнення яких може сприяти зміцненню культурного фундаменту країни. Одна з них – майже повна відсутність у вищій освіті країни на сьогоднішній день ВНЗ, де готують художників-ювелірів або дизайнерів ювелірних виробів [7]. Ювелірне мистецтво завжди було однією з найспецифічніших областей застосування сил і талантів майстрів, а професія „ювелір” – одна з найбільш затребуваних і добре оплачуваних сьогодні в країні. Представники цієї професії – люди, що володіють винятковим почуттям смаку, гармонії, прекрасно знаються на тенденціях сучасної моди. Але ювелірів з вищою освітою, що володіють як практичними навичками, так і теоретичною багатогранною підготовкою, що підтверджувалося б дипломом ВНЗ IV рівня акредитації, Україна поки практично не має. У Росії, наприклад, ВНЗ, де готують художників-ювелірів, теж не так багато, але вони є, і за останні кілька років цю лакуну почали істотно заповнювати. Кафедри ювелірного мистецтва, випускники яких отримують кваліфікацію художника-ювеліра, є у вишах Москви, Санкт-Петербурга; навчальні заклади Єкатеринбурга орієнтовані більшою мірою на каменерізне мистецтво, оскільки Урал має дуже глибоке коріння в цій царині, багатючі родовища різних мінералів, що і зумовило високий рівень підготовки фахівців переважно у галузі не стільки навіть власне ювелірного мистецтва, скільки геммології. Кілька років тому Санкт-Петербурзьким Державним університетом була організована кафедра, де займаються підготовкою художників-ювелірів, вона і стала однією з найпопулярніших за останні роки завдяки затребуваності пропонованої спеціальності і багатій матеріально-технічній базі [5].

В умовах ринкової економіки ювелірний напрямок на ринку професій користуються великим попитом і в Україні, але, незважаючи на це, ювелірів у нас готують за незначним винятком (Луганський національний університет ім. Т.Г.Шевченка) лише навчальні заклади I-II рівнів акредитації, тобто випускники отримують робітничу спеціальність (київський Міжрегіональний центр ювелірного мистецтва, Одеський навчально-виробничий центр „Академія ювелірного мистецтва”). Є низка навчальних закладів, де ведеться підготовка фахівців з художньої обробки металу, де лише один з напрямів – ювелірна справа. Це коледжі [3; 4], професійно-технічні училища, інститути III рівня акредитації [6]. Так виглядає ситуація, наприклад, у Львівській Національній академії, де традиційно підготовка фахівців прикладних мистецтв мала дуже високий рівень, як і в Харківській академії дизайну і мистецтв завжди славилася високим рівнем підготовки „прикладників”. Спеціалізованих суто в галузі ювелірного мистецтва підрозділів ВНЗ поки в країні практично немає. Тому, головна мета полягає в комплексній підготовці фахівців у галузі художнього моделювання ювелірних виробів, здатних самостійно створити унікальні, ексклюзивні авторські ювелірні прикраси від задуму до втілення власного проекту в життя в матеріалі. Дизайнери, яких готують у нас в країні багато ВНЗ, володіють знаннями насамперед у галузі комп'ютерної графіки, 3D-моделювання, але при всій важливості цих аспектів підготовки художника-ювеліра вони не є вичерпними, оскільки ці фахівці не є художниками, тому можуть лише часто створити 3D зображення з чужого ескізу, тобто бути лише виконавцями певної ланки ланцюга етапів процесу створення ювелірної прикраси. Тому в процесі створення ювелірного виробу, чи то прикраса або сувенір, задіяні кілька людей: художник, дизайнер-модельєр, і тільки потім – власне ювелір-виконавець. Але ювелірне мистецтво, коріння якого сягає в глибину століть, сучасний ринок ювелірних виробів вимагають наявності майстрів, які б підходили до процесу створення творів ювелірного мистецтва не просто як гарні ремісники, які можуть механічно втілити в життя задум інших людей, але діяти самостійно, творчо, забезпечуючи і появу ексклюзивних виробів, і водночас підвищуючи професійний рівень виконання продукції, розрахованої на середньостатистичного споживача. Тобто, дизайн ювелірних прикрас – це синтетичний вид мистецтва, що органічно в собі поєднує як чисто ремісничі технічні галузеві знання і вміння, так і суто художні. Художник-дизайнер ювелірних виробів – не просто художник-ювелір з вищою освітою, який має високий рівень професійної підготовки, це майстер, який є базовою ланкою мистецької еліти, що володіє рафінованим смаком, відчуттям кольору, ритму, тобто хороший художник і колорист, досвідчений у галузі моди, історії дизайну, декоративно-прикладного мистецтва, геммології. Такий майстер повинен вміти створити ескіз ювелірного виробу, візуалізувати свою ідею в 3D-макеті, знати технологічні особливості конструювання ювелірних виробів, властивості різних металів і сплавів, характеристики ювелірного каміння.

Тому одним із завдань, які висувуються до української вищої художньої освіти на сьогодні, можна вбачати і заповнення даної лакуни, тобто реалізацію ідеї про комплексну підготовку

фахівців у галузі ювелірного мистецтва, схильних до самостійної творчості, знайомих із сучасними технологіями і матеріалами, що використовуються в ювелірному виробництві.

Саме це стало на меті при заснуванні під егідою Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Інституту арт-експертизи та ювелірного мистецтва, однією з основних кафедр якого стала кафедра ювелірного мистецтва. Досвід колег з інших міст і країн, де є структурні підрозділи на кшталт цього, дають право сподіватися, що започаткована київським вишем справа матиме успіх та перспективу. Московський інститут арт-бізнесу та антикваріату, московський Інститут традиційного та прикладного мистецтва, Санкт-Петербурзький Державний університет з його кафедрою ювелірного мистецтва, Уральська Державна архітектурно-художня академія – достатня кількість прикладів вдалого функціонування кафедр такого спрямування.

Але для України цей напрям є ще вкрай нерозвиненим, незважаючи на його очевидну необхідність. Цією справою займаються луганчани, необхідність чого підкреслена існуванням ювелірних заводів у Ровеньках і вочевидь існуючим попитом на майстрів такої спеціалізації; факультети та окремі кафедри Львівського, Київського, Одеського навчальних закладів, зазначених вище, теж мають серед напрямів підготовки ювелірне мистецтво, але воно не виокремлено в окрему спеціалізацію, є найчастіше лише ланкою загальної підготовки з художньої обробки металу. Прикладний аспект спеціалізації вимагає особливо уважного підходу до складання навчального плану, де має бути передбачена достатня кількість академічних годин на фахові дисципліни профільно-орієнтованого блоку, врахована специфіка виробничих практик, прораховано співвідношення теоретичного та практичного блоків.

Фінансово цей напрям є дуже затратним, вимагає серйозної матеріально-технічної бази. Окремою проблемою, яка завжди актуальна при підготовці фахівців спеціальностей з прикладним аспектом, є проблема баз практик для студентів старших курсів. Поставлені цілі підготовки високопрофесійних майстрів вимагають проходження практики при майстернях, ювелірних фірмах, заводах, де студенти можуть закріпити отримані ними під час навчання навички. Існування спеціально облаштованої виробничо-експериментальної майстерні ювелірики багато в чому вирішує цю проблему, бо студенти тут матимуть змогу спостерігати різні етапи створення ювелірного виробу. Звичайно, майстерня може виконувати функції лише однієї з баз практик, бо основне її спрямування – граверна справа (рис. 1-3). Але наявність такої бази значно полегшує процес залучення студентів до практичної частини роботи художника ювелірних виробів.

Обов'язковим компонентом підготовки майбутнього художника ювелірних виробів можна вважати участь студента в творчих конкурсах дизайнерського спрямування. Безумовно, студент завжди є у вищій об'єктом спрямування на нього виховної роботи, що виражається у його залученні до організації святкових заходів, участі в концертах, конкурсах, тощо. Але формування особистості художника, тим більше – художника, що покликаний створювати ексклюзивні ювелірні вироби, вимагає особливого ставлення. Свобода мислення і дій є невід'ємним компонентом виховання особистості, з чим не можна не погодитися, враховуючи специфіку творчого ВНЗ. Тому формат участі студента в загальноакадемічному житті, його дозвілля в Академії він має визначати виключно самостійно. Художників слід залучати до оформлення інтер'єрів під час підготовки свят, створення газет, тобто до того, що передбачає „відточення” ними їх професійних навичок. Але інші сфери можна лише пропонувати, але не нав'язувати, що дасть можливість їм обрати самостійно і збільшить вірогідність того, що вони самі розширять коло своїх форм участі в житті вишу. Звісно, слід пам'ятати і про загрозу можливості перетворення студента за таких умов на чужу ланку в академічному житті, що випадає з соціуму, не беручи участі в студентських загальних заходах. Але виховний компонент не має передбачати тиску, тому основним аспектом у даному випадку слід вважати саме форму участі, тобто сферу застосування зусиль, що не передбачає відсутності свободи вибору і повинна бути спрямована на врахування майбутньої спеціалізації студента.

А участь у творчих конкурсах для студентів-дизайнерів є такою ланкою, що спрямована на формування професійної майстерності у майбутніх художників-ювелірів, і водночас є і виховним компонентом, бо формує у них почуття відповідальності за якість їх роботи, що буде представляти ВНЗ та країну. Постійним партнером НАКККІМ у галузі спільного проведення мистецьких конкурсів є Омський Державний технічний університет, який щорічно залучає студентів мистецьких спеціальностей до участі в конкурсах і конференціях, що ним проводяться. Обов'язковою для майбутніх творців ювелірних виробів є і участь у щорічній спеціалізованій виставці „ЮвелірЕкспо”. Але це наступна ланка формування їх професійних навичок, бо є можливою тільки на старших курсах, коли студентство вже має певний професійний рівень для участі в такому заході.

Висновки... Україна на сьогодні має немало високопрофесійних митців, що прекрасно знаються на дизайні ювелірних виробів, і надалі все більше відомих художників (і не тільки)

виражають бажання спробувати себе в цій царині, розуміючи її перспективність. Але поки переважна більшість з них стоїть на шляху самопідготовки, самоосвіти. Тому поставлена київською академією мета комплексної підготовки художника ювелірних виробів, що поки лежить у полі експерименту, має шанс бути досягнутою і підтриманою.

Рис. 1-3. Зразки виробів, при виготовленні яких використано метод ручного гравіювання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Інститут арт-експертизи та ювелірного мистецтва / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dakkkim.edu.ua/kafedra-mustectvoznavstva-ta-ekspertnoji-dijalnosti>.
2. Чуприна В. Проблеми підготовки фахівців ювелірної галузі в системі вищої освіти / В. Чуприна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://alma-mater.lnpu.edu.ua/magazines/osvita-donbas/osvita-2_%202007.pdf.
3. Косівський коледж прикладного і декоративного мистецтва Львівської Національної академії мистецтв / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.com.ua/ua/universities/205/>.
4. Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В. Ю. Шкрібляка / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oblosvita.com/zaklady/vnz_i_ii/1032-vizhnickij-koledzh-prikladnogo-mistectva-imeni-v-yu-shkriblyaka.html.
5. Санкт-Петербургский Государственный университет / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spbu.ru/>
6. Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://boychukart.kiev.ua/home/>.
7. Специалистов ювелирного дела готовит только один факультет Донбасса / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://topmedia.com.ua/news/show/2011-02-25/9430_specialistov-yuvelirnogo-dela-gotovit-tolko-odin-fakultet-donbassa.

Анотація

Ю.В.Романенкова

Место эксперимента в художественном образовательном поле современной Украины (на примере подготовки художников ювелирных изделий)

Статья посвящена специфике подготовки художников ювелирных изделий в условиях современного украинского ВУЗа. Анализ дан на материале Института арт-экспертизы и ювелирного искусства НАРККиИ.

Ключевые слова: ювелирное искусство, дизайн ювелирных изделий, художественное образование.

Summary

Yu.V.Romanenkova

Place of Experiment in the Field of Modern Art Education in Ukraine (by the Example of Training Artists-Jewelers)

The article is dedicated to the specifics of training of artists-jewelers under the conditions of contemporary Ukrainian university. Material of the Institute of Art Expertise and Jewelry has been analyzed.

Key words: jewelry, jewelry design, art education.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК 378

Л.М.РОСТОМОВА,

кандидат психологічних наук
(м.Одеса)

Ненормативна лексика: до питання про культуру спілкування студентства

Розглянуто стан культури мовлення студентства, визначені головні причини поширення серед них ненормативної лексики, наведені результати опитування студентів щодо їх ставлення до лихослів'я, запропоновані заходи щодо мінімізації мовленнєвих ексцесів та наближення мовлення студентів до норм літературної мови.

Ключові слова: культура мовлення, нормативна й ненормативна лексика серед студентства, засоби підвищення мовної культури.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі, коли відбувається трансформація суспільного життя України, змінюються пріоритети діяльності й розвитку особистості, особливого значення набуває культура спілкування. Криміналізація суспільства, поява у мовленні значної кількості сленгів, жаргонів, використовуваних різними групами, змушує нас серйозно замислитися над проблемою чистоти мови. Ця проблема є ключовою з погляду національної культури, у тому числі і мовної. Сьогодні є небезпека її перекручувань, зокрема різних ненормативних включень. Саме тому проблема культури мови була, є і ще довгий час буде знаходитися в центрі уваги громадськості.

Аналіз досліджень і публікацій..., у яких розглядається проблема вживання ненормативної лексики, дозволяє нам стверджувати, що саме ця проблема недостатньо розроблена й висвітлена у працях педагогів та психологів. Н.Каменська, І.Кон, Д.Лихачов, Б.Успенський, Л.Широкорадюк розглядають лихослів'я як соціокультурний феномен. Він має зв'язок із проявами жорстокості, агресії у поведінці. Цій проблемі присвячено праці Н.Алікіної, Р.Байярда, Р.Берона, З.Карпенко, О.Реана, Д.Річардсона. Недостатня увага до поставленої проблеми обумовлена низкою труднощів як наукового так і соціально-психологічного та психолого-педагогічного характеру, з якими стикаються дослідники, що вивчають причини вживання ненормативної лексики; механізми привласнення ненормативних мовних конструктивів; їх роль в комунікативній активності молоді. Проблеми піднесення культури мовлення та мистецтву риторики були присвячені праці С.Аверінцева, Л.Виготського, Н.Кошанського, О.Лосева, В.Виноградова та ін.

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є аналіз причин поширення ненормативної лексики серед студентів, розробка рекомендацій, спрямованих на мінімізацію цього негативного явища серед молоді.

Для досягнення визначеної мети нами було поставлено такі завдання:

- розглянути поняття „культура спілкування”;
- визначити основні причини та сфери вживання ненормативної лексики;
- обґрунтувати пропозиції із мінімізації випадків вживання ненормативної лексики учнівською молоддю.

Виклад основного матеріалу... Аналізуючи досліджувану проблему, насамперед варто звернути увагу на поняття „культура мови та мовлення”, що розуміється як частина загальної культури людини, наслідок її виховання та освіти у певному мовному та культурному середовищі. Це вміння правильно говорити, писати, вживати мовні засоби відповідно до мети і умов спілкування. Однією з найважливіших ознак літературної мови є значний словниковий запас, який реалізується на побутовому рівні, у студентському середовищі, при спілкуванні з викладачами, під час письма.

Поняття про культуру мови містить у собі два аспекти: 1) засвоєння літературної мови, її правильність, тобто дотримання літературних норм, сприйнятих як „ідеал” або загальноприйнятий, традиційний звичай, та 2) мовна майстерність, тобто вміння обрати найбільш точний у значенневому відношенні, стилістично і ситуативно доречний варіант висловлювання думки. Слід зауважити, що у кожній соціальній групі є свої специфічні норми мови, своєрідні еталони спілкування.

Певною мірою культура мови є виявом соціального життя людей і несе на собі відбиток освітньо-культурного рівня, мовних стереотипів, що формуються вдома та в школі, в референтних групах, зокрема створення та застосування жаргонних висловів та неологізмів. Ці особливості яскраво проявляються при спілкуванні молодих людей в соціальних мережах, на різних чатах і форумах. Для людини, що має вищу освіту, може бути дивним і неприємним те, як багато в цьому Інтернет-середовищі брутальної лайки, ворожості та грубості, сленгу й скорочень, не зрозумілих „чайникам”. Ця обставина змушує замислитися про причини поширення ненормативної лексики при спілкуванні студентів між собою, в тому числі за допомогою технічних засобів (пейджерів, СМС, на чатах), яка, з огляду на частоту використання, стає „нормою”, а ввічливість – ознакою приналежності до культури минулого [У „Лінгвістичному енциклопедичному словнику” за редакцією В.Ярцевої мовна норма тлумачиться як „сукупність найбільш стійких традиційних реалізацій мовної системи, відображених і закріплених у процесі суспільної комунікації”]. Можливо, справа у високій інтенсивності життя, коли бракує часу для слів ввічливості, слова набираються із скороченнями, замість слів використовують смайлики.

Культура спілкування студентів у вузі може розглядатися як найважливіший творчий ресурс вищої професійної освіти в справі інтелектуального розвитку особистості. Розвиток культури спілкування зобов’язує студента вищого навчального закладу оволодіти нею як універсальною характеристикою фахівця, що дозволяє виконати соціальні очікування суспільства і вийти на високий професійний і особистісний рівень.

Культура спілкування – важлива складова загальної культури особистості. Л.Д.Лихачов, позначаючи феномен „культура спілкування”, підкреслює моральний і духовний її зміст, включаючи освіченість, духовне багатство, розвинене мислення, здатність правильно розуміти явища в різних сферах життя, здатність точно передати слухачеві свої думки чи почуття.

Культура спілкування може тлумачитися і як якість особистості, що включає великий за обсягом словниковий запас; як різновид соціальної компетентності – спроможність використовувати різні стилі спілкування, різні мови, здатність бути толерантним до співрозмовника, вступати в діалог, налагоджувати співпрацю тощо.

Виходячи з представлених вище визначень, „культура спілкування” є однією із сторін базової культури особистості, яка, в свою чергу, являє собою комплекс характеристик (знань, якостей, звичок, ціннісних орієнтацій і т.д.), що дозволяють жити людині в гармонії із загальнолюдською, національною культурою, розвивати і суспільство, і індивідуальну своєрідність своєї особистості. Культура спілкування – це найважливіша умова задоволення індивідом відносинами з оточуючими і життям в цілому, необхідна передумова ефективної трудової діяльності, одна з неодмінних умов психічного, емоційного, інтелектуального, соціального розвитку особистості.

Завдання виховання культури мови покладаються насамперед на родину, освітні установи, установи культури, літературу, засоби масової інформації, громадські організації.

Аналізуючи процес комунікації, можемо констатувати очевидне зниження складності мовних стереотипів, збільшення частоти вживання слів іншомовного походження (всі ці „менеджери”, „логісти” тощо), що супроводжується посилення впливу побутового мовлення на літературну мову. Для появи змін у стандартах мовлення вагоме значення мають такі чинники:

– втрата літературною мовою її нормотворчого значення, адже читання займає все менше місце у формуванні сучасної переважно „візуальної” культури, кіно, телебачення, поп-культура сучасного кічу, попси й джинси (шкода, якщо ці „терміни” будуть всім зрозумілі);

– використання у сфері комунікації усного контекстуального мовлення, спілкування, опосередкованого технічними засобами (телефони, комп’ютери).

Сьогодні мова засобів масової інформації стає нормотворчим чинником. Вона визначає рівень мовної культури, а політичні ток-шоу, на жаль, вчать не толерантності та повазі до

співрозмовника, а подеколи й відвертому хамству. Спостерігаючи публічну комунікацію у сфері політики, економіки, права, ми не можемо не звернути увагу на нехтування традиційними нормами мовної поведінки й навіть на випадки ображення й фізичного насильства. Можемо пригадати в цьому контексті „дискусії” В.Жириновського з політичними опонентами. Поширення кримінального жаргону в мовленні молоді, на думку Г.Нещименко, свідчить про теперішнє „нездоров'я соціального організму етносу, зокрема про його криміналізацію” [3, с.107].

У сучасній мовній ситуації аргументів злочинців і наркоманів переважає вплив класичної літератури. Хоча тут варто було б зауважити, що „гнилий базар дозволяють собі тільки дешеві баклани, адже за нього відповідати доведеться”. Зниженню мовної норми у сфері публічної комунікації сприяє зниження рівня гуманітарної освіти сучасної інтелігенції, що перестає бути носієм і користувачем літературної мови. Літературною працею не так вже рідко займаються графомани, яким не має про що писати, які володіють не пером, а комп'ютерним перекладом. У книжках ми все частіше зустрічаємо грубі помилки й просто неякісний текст. Ця обставина негативно відбивається на рівні мовної культури читачів дешевих пакет-буків. Анонімне спілкування в соціальних мережах, всілякі „коментарі” просто жахають своєю грубістю та недолугістю.

Ще однією причиною поширення ненормативної лексики серед молоді є домашнє виховання, чи, скоріше, його відсутність. У засвоєнні дитиною мовних стандартів важливу роль відіграють імітація й ідентифікація, тобто наслідування поведінки значущих для неї людей, що призводить до прийняття їхніх цінностей, установок, норм поведінки, друзів, суспільних авторитетів, які впливають на соціум через ЗМІ.

Ще одним джерелом поширення ненормативної лексики певною мірою є школа, де впливають на розвиток мовлення учнів не тільки вчителі, але й учнівський колектив. Багато учнів приносять з дому „лайливі слова”. Школярі, які були колись не знайомі з такими висловлюваннями, починають вживати їх і закріплювати у своїй свідомості, мовленні. Ці норми молодіжного спілкування зберігаються і в умовах вищих навчальних закладів.

Свідчення цього ми отримали в результаті опитування студентів двох ВНЗ м.Одеса, які ми не називаємо з етичних міркувань. За його результатами постійно вживають ненормативну лексику у повсякденному житті більше 25% студентів; не вживають взагалі 5% студентів; епізодично вживають ненормативну лексику 70% студентів. Мовлення дівчат більше відповідає літературній нормі, ніж юнаків, але гендерні відмінності не були статистично достовірні. При цьому опитувані загалом негативно ставляться до вживання ненормативної лексики, вважають прийнятним використання професійного сленгу, терпимо ставляться до всіляких помилок, обмовок, експресивної лайки в певних випадках, але не роблять зауважень, не вимагають дотримуватися нормативної лексики від друзів. Отже, студенти досить поблажливі до вживання ненормативної лексики і здійснюють слабкий контроль над власною мовною поведінкою.

На запитання „Як Ви оцінюєте рівень культури спілкування серед студентів?”, більшість відповіли, що студенти мають низький рівень культури спілкування: 70% студентів вважають, що в їх спілкуванні часто присутня нецензурна лексика, грубі вирази, вживання образливих слів на адресу іншої людини. Але при цьому, відповідаючи на запитання „Як Ви оцінюєте свій власний рівень культури спілкування в даний момент?” 80%, студентів визначили свій рівень культури спілкування як „нормальний”.

Аналізуючи рівні комунікативної толерантності за тестом „Комунікативна толерантність” В.В.Бойка, ми встановили, що 8% студентів мають низький рівень толерантності (від 60 до 135 балів), що свідчить про абсолютну нетерпимість до оточуючих та високу небезпеку непорозуміння з тими, хто не схожий із суб'єктом. Бажаючих підвищити рівень комунікативної культури серед опитаних студентів більше 40%, записалося на курси ефективного спілкування 12%, на пробне заняття прийшли три особи. Коментарі тут зайві.

Л.Широкорадок [6] доводить доцільність здійснення корекційно-профілактичних заходів, спрямованих на покращання культури мовлення підлітків, які можуть проводитися у різних формах: тематичних бесід, роз'яснювальної роботи, спрямованих на формування негативного ставлення до лихослів'я; активна участь викладачів у загальних заходах, спрямованих на боротьбу з лихослів'ям; проведення тренінгів-семінарів, присвячених даній проблемі, ділових ігор, що дозволяють викладачам вчитися адекватно реагувати на мовні ексцеси учнів. В умовах ВНЗ корисно проводити дискусії з питань збереження культури мови. У процесі спілкування зі студентами ми мали можливість переконатися, що, незважаючи на вживання ненормативної лексики, багато хто з них позитивно ставиться до проведення заходів щодо боротьби з лихослів'ям.

Багато студентів не мають чітких уявлень про культуру спілкування, її сутність і структуру, про культурні форми людської взаємодії. Проблема формування культури спілкування, в широкому її розумінні, обумовлена необхідністю підвищення якості підготовки фахівців, оскільки

засвоєння і застосування студентами загальнолюдських, гуманістичних, етичних цінностей і реалізація їх безпосередньо в спілкуванні сприяють не тільки особистісному та духовному розвитку молоді людини, а й соціального, професійного потенціалу фахівця. Студентам цікаві заняття з риторики, теорії і практики переконування, аргументування думок, оптимальних алгоритмів найбільш ефективного спілкування у сучасному суспільстві, тренінги комунікативних умінь. Шкода, що деякі з них цікавляться можливістю під час тренінгу навчитися не скільки переконувати, скільки брехати іншим, маніпулювати ними у власних корисливих цілях.

На жаль, риторика тривалий час не була включена до типових навчальних планів загальноосвітньої школи, а також до державного стандарту щодо підготовки педагогів у вищих навчальних закладах. Це помітно впливало на загальний мовленнєвий розвиток як учнів, так і студентів. Варто зазначити, що в античному світі риторика складала основу єдиного типу навчальних закладів, що давали вищу освіту. З 2001 р. до типових планів загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів (гуманітарні факультети) включено курс риторики. Ми вважаємо, що вивчення іноземних мов також має значний вплив на розвиток культури мовлення.

Висновки... Літературна мова нормативна, для неї характерна стабільність мовних стандартів, що спирається на авторитет художньої літератури, науки. Культура мовлення регламентується законом. Брутальна лайка карається як хуліганство, але адміністративна й кримінальна відповідальність за це, на жаль, зустрічається нечасто. Та й самі правоохоронці не завжди є взірцем мовної культури чи, принаймні, етикету.

Культура спілкування молоді останнього десятиліття відрізняється особливою розкутістю, а подеколи й брутальністю. Порушення мовленнєвого етикету характерні для кризових періодів розвитку суспільства, для вікових криз розвитку, коли норми поведінки втрачають сталість, коли вживання жаргонізмів чи звичайного „мату” стає нормою, чи, принаймні, не зустрічає різкої відсічі від присутніх. Те, що лихослів'я має місце при дітях чи жінках, вже не має значення, адже така лексика не рідкість серед них самих. Не рідкість це і серед представників інтелігенції, серед студентської молоді. Заборона ненормативної лексики втрачена, лайка лунає в „художніх” творах і засобах масової комунікації, не тільки на вулицях, а й в стінах шкіл та університетів. За таких умов варто привернути увагу до потреби принаймні мінімізації вживання ненормативної лексики молоддю, спонукати її до лінгвістичної самоцензури, вимогливості до порушників норм спілкування.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бессонова Т. П. Особенности развития ребенка в неблагополучной семье / Т. М. Бессонова // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 1. – С. 39–41.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 1996. – 416 с.
3. Нецименко Г. П. Вопросы языкознания / Г. П. Нецименко // Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации: проблема тенденции развития. – 2001. – № 1. – С. 98–131.
4. Ростомова Л. Н. Особенности развития речи у подростков-правонарушителей / Л. Н. Ростомова // На пороге взросления. Тезисы 3-й всероссийской научно-практической конференция по психологи. – М., 2011. – С. 284–285.
5. Сироннок К. Молодіжний сленг як складова загальноомовної культури нації / К. Сироннок // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 5. – С. 69–70.
6. Ширококордюк Л. А. Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / Л. А. Ширококордюк. – К., 2001. – 17 с.

Анотація

Л.Н.Ростомова

Ненормативная лексика: к вопросу о культуре общения студенчества

Рассмотрено состояние культуры речи студенчества, определены главные причины распространения среди них ненормативной лексики, приведены результаты опроса студентов относительно их отношения к сквернословью, предложены меры по минимизации речевых эксцессов и приближение речи студентов к нормам литературного языка.

Ключевые слова: культура речи, нормативная и ненормативная лексика среди студентов, средства повышения языковой культуры.

Summary

L.M.Rostomova

Profanity: to the Question of Culture of Students Communication

The state of students speech is studied the main causes of the profanity spread among students are determined the results of a survey of students regarding their attitude toward profanity are shown, the measures to minimize the speech excesses and approaching the speech of students to the norms of the literary language are proposed.

Key words: speech culture, regulatory and profanity among students, means of improving of language culture.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Студентське самоврядування як засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців

У статті аналізуються передумови зародження й розвитку студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України, розкривається його роль у життєдіяльності ВНЗ та у підготовці майбутніх фахівців до управлінської діяльності.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, студентське самоврядування, управлінські уміння, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблеми самоврядування у закладах освіти набули значної ваги в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., тобто в період становлення Української суверенної правової держави. Їх актуальність зумовили такі основні чинники.

По-перше, активне утвердження демократичних засад в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства.

По-друге, інтеграція України у європейське співтовариство та перехід до ринкової економіки, які також, глибоко зачіпають усі складові освітньої галузі, вимагають її демократизації, адже згідно з принципами Болонського процесу студентство розглядається як партнер, суб'єкт педагогічного процесу у ВНЗ.

По-третє, студентство в усі часи виступало своєрідним барометром соціально-економічного та політичного стану суспільства. Молодь є найменш консервативним за своїми ціннісними орієнтаціями соціальним прошарком населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів. Можна з повним правом розглядати молодь, особливо студентство, як „соціальний нерв суспільства”.

По-четверте, студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації.

По-п'яте, опора на ініціативу, активну життєву позицію, європейські ціннісні орієнтації студентства є реальним показником цивілізованості суспільства, утвердження в ньому демократичних начал. Важливо чітко усвідомити, що успішна розбудова української держави залежить від самосвідомості, самодостатності, незаангажованості, свободи мислення, наполегливої праці кожного молодого громадянина України.

Проте реальний стан в окремих вищих навчальних закладах далеко не відповідає проголошеним деклараціям про студентське самоврядування. Саме цим пояснюється підвищена увага до проблеми студентського самоврядування з боку органів влади, науковців різних галузей, менеджерів освіти. Участь студентів в управлінні вищим навчальним закладом – це конкретний вияв демократизації вищої школи, утвердження її автономії, засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій... Окремі аспекти проблеми розвитку студентського самоврядування, його ролі в життєдіяльності вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, в розвитку особистості студента знайшли висвітлення в дослідженнях Т.Буяльської, В.Кременя, С.Ніколаєнка та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити шляхи вдосконалення діяльності органів студентського самоврядування як чинника формування управлінських умінь майбутніх працівників сфери освіти.

Виклад основного матеріалу... Аналіз наукової літератури і освітянської практики дає підстави стверджувати, що забезпечити успішність організації студентського самоврядування зможе людина нового покоління, яка усвідомлює й реалізує свої права, має почуття високої відповідальності та власної гідності, вважає себе самодостатнім та незалежним членом суспільства й піклується про добробут громади. Саме такі риси уможливають появу ініціативи „знизу” та реалізацію прагнення досягти позитивного результату і „бути почутим”.

З метою виховання такого покоління людей доцільно розробити концепцію формування особистості менеджера через систему студентського самоврядування, що забезпечить підготовку громадян, здатних до самоуправління й до виконання державотворчих функцій, виховуватиме

повагу до держави, формуватиме громадянські якості через налагодження демократичних стосунків.

Відомо, що Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ухвалило низку постанов, спрямованих на організацію студентського самоврядування у вищих навчальних закладах держави та надання студентам реальних прав в управлінні вищими навчальними закладами, проте далі від декларативних обіцянок справа не рухається. Причина відсутності результатів дії законів полягає в недостатньому фінансуванні програм, які сприяли б позитивним змінам за умови, що їхня реалізація буде поставлена на наукову основу і враховуватиме провідний досвід зарубіжних країн. За нинішніх економічних умов діяльність викладачів-ентузіастів на засадах добровільності, без державної підтримки, не вирішить проблеми реорганізації студентського самоврядування [1].

Сучасні дослідження підтверджують необхідність педагогічного керівництва студентським самоврядуванням. Першочерговим завданням є підготовка викладацьких кадрів, здатних працювати в нових умовах та виховувати молодь на засадах педагогіки співробітництва. Тому галузевому міністерству варто розробити освітньо-кваліфікаційну характеристику й програму підготовки фахівців для роботи з організацією та розвитку студентського самоврядування.

Для формування управлінських умінь у майбутніх фахівців вищі навчальні заклади повинні надати студентському самоврядуванню реальні повноваження, а не декларативні права. Для цього доцільно адміністрації вишів та їх студентам розробити протокол спільної діяльності й узгодити обов'язки та відповідальність сторін.

При цьому слід мати на увазі, що розширення повноважень студентського самоврядування та надання самостійності не означає, що студенти шукають відокремленості. Це, навпаки, засвідчує високий рівень педагогічного спілкування. Важливо, щоб робота студентського самоврядування органічно поєднувалася із зусиллями професорсько-викладацького складу, обслуговуючого персоналу та адміністрації вищого навчального закладу [2].

Оскільки студентське самоврядування вважають лабораторією практичного досвіду, то саме участь у діяльності студентських самоврядних організацій покликана вирішити проблему соціалізації студентської молоді. Для виховання якостей майбутніх громадян демократичного суспільства недостатньо прочитати восьмигодинний лекційний курс із демократії чи громадянського виховання. Слід сприймати громадянську освіту як педагогічний комплекс, що передбачає не лише оновлення змісту навчальних дисциплін, а й позааудиторні заходи та програми, створення сприятливого педагогічного клімату, організацію студентського самоврядування, демократичного управління у вищих навчальних закладах. Саме спільна діяльність викладачів, студентів та адміністрації впливає на формування демократичних ціннісних орієнтацій у молодих громадян [3, с. 63].

Водночас, як засвідчує аналіз діяльності ВНЗ, органи студентського самоврядування у вищому навчальному закладі спрямовують свої зусилля на розв'язання таких завдань:

- інформування студентів про їхні права та забезпечення захисту цих прав;
- виховання відповідального ставлення до своїх обов'язків та дотримання правил поведінки, Статуту й Положення про студентське самоврядування;
- підготовка студентів до участі в управлінні навчально-виховним процесом ВНЗ;
- формування в студентів громадянської відповідальності за своє майбутнє, майбутнє громади та країни; виховання поважного ставлення до Конституції студентського уряду та Основного закону України;
- підготовка студентів до практикування демократичних норм життя в суспільстві, активне залучення до вирішення проблем у країні;
- формування умінь ухвалювати рішення, здатності до самоаналізу;
- розвиток навичок планування й організаційно-адміністративних умінь;
- підвищення активності молоді в пошуку розширення форм участі в житті навчально-виховного закладу та надання студентам свободи вибору.

Для забезпечення ефективного педагогічного керівництва студентським самоуправлінням необхідно забезпечувати:

- регулярне проведення соціологічного опитування й анкетування з метою виявлення потреб та інтересів студентів;
- проведення досліджень, необхідних для вдосконалення виховної роботи навчального закладу та сприяння ефективності діяльності студентського самоврядування;
- швидке реагування на запити студентів і надання їм практичної допомоги;
- правова грамотність / компетентність майбутніх фахівців.

Висновки... Отже, ефективна співпраця адміністрації ВНЗ з органами студентського самоврядування сприятиме зростанню авторитету студентських самоврядних організацій як

інститутів, що спроможні здійснювати вплив на студентське життя, якість освіти та виробництва, ухвалення й реалізацію суспільно значущих рішень; перетворенню студентських організацій на реальний інструмент підготовки майбутніх фахівців до управлінської діяльності в різних сферах суспільного життя й економіки, освіти й культури, формування їх активної громадянської позиції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Вища освіта в Україні і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2004. – 383 с.
3. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 248 с.

Анотація

И.С.Руснак

Студенческое самоуправление как средство формирования управленческих умений будущих специалистов

В статье анализируются предпосылки зарождения и развития студенческого самоуправления в высших учебных заведениях Украины, раскрывается его роль в жизнедеятельности вуза и в подготовке будущих специалистов к управленческой деятельности.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, студенческое самоуправление, управленческие умения, учебно-воспитательный процесс.*

Summary

I.S.Rusnak

Students Self-Government as a Means of Managerial Abilities of the Future Specialists Formation

The article analyses the premises of origin and development of the students self-government in higher educational institutions of Ukraine, reveals its role in vital functions of higher educational institution and in preparation of the future specialists to the managerial activity.

Key words: *higher educational establishment, students self-government, managerial abilities, educational process.*

Дата надходження статті: „7” вересня 2012 р.

УДК 81'37:81

О.К.САДИКОВА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Розвиток полікультурної компетенції як одна з вимог сучасного виховання

Автор говорить про полікультурну компетенцію як необхідну умову успішного майбутнього сучасної людини. Оскільки поняття „полікультурна компетенція” є надзвичайно багатограним, виникає необхідність виділити її вирішальні компоненти. Формування полікультурної компетенції є метою всіх полікультурних тренінгів, які, на думку автора можна розділити на три основні групи: інформаційний, інтерактивний, культурно орієнтований.

Ключові слова: *полікультурна компетенція, соціальна, комунікативна, ділова компетенція, полікультурно компетентна людина, полікультурний тренінг (інформаційний, інтерактивний, культурноорієнтований).*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Глобалізація є одним із значущих та найважливіших явищ останніх десятиліть, як у політичному, так і економічному відношенні. Вона сприяє розвитку міжнаціональних підприємств, надає можливості працевлаштування за кордоном. Досвід закордонного працевлаштування, нерідко негативний, викликає необхідність попередньої підготовки працівників більшості великих підприємств для роботи за кордоном. При цьому все більшого значення набуває поняття „полікультурна компетенція” як ключова кваліфікація майбутнього працівника.

Сучасна література з проблем міжнаціонального менеджменту одноставно підкреслює важливість набуття та розвитку полікультурної компетенції фахівців міжнародного рівня. „Як керівні, організаційні, комунікативні здібності є основними характеристиками сучасних висококваліфікованих фахівців, так полікультурна компетенція є ключовою характеристикою міжнародної підприємницької діяльності та міжнародного менеджменту” [1, с.97].

Аналіз досліджень і публікацій... Оскільки поняття „полікультурна компетенція” є надзвичайно багатограним, виникає необхідність виділити компоненти, які, на наш погляд, є вирішальними.

Й.Келлер та Ф.Новак у своєму педагогічному словнику дають визначення компетенції як здібності до певних дій. Передумовою для ситуативно обумовлених дій є наявність певних знань та навичок. Вони включають також поняття соціальної та комунікативної (здібність до вербального та невербального розуміння) компетенції. Автори наголошують, що компетенція – це те, „що можна набути через досвід, виховання та навчання” [2, с.215].

Полікультурна компетенція, на думку К.-Х.Флексинга, це уміння відповідно орієнтуватись та поводитись у сплетіннях різних культур [3, с.4].

На думку С.Леман полікультурна компетенція є особливою формою дійової компетенції в полікультурних ситуаціях, яка включає фахову, соціальну, методичну компетенцію та компетенцію самостійної поведінки. Особливу увагу авторка приділяє соціальній компетенції – умінню адекватно поводитися та спілкуватися з представниками іншої культури. Флексинг також виділяє ці окремі компетенції. Він дає визначення ділової компетенції як розуміння власної та чужої культурної особливості, а також знання глобальних сплетінь та залежностей; до категорії соціальної компетенції відносяться такі уміння як здатність до емпатії і розуміння конфліктів, суттю компетенції самостійної поведінки є знання та усвідомлення власних культурно виражених цінностей та уявлень, а також рефлексивне саморозуміння. Дійова компетенція, на думку Флексинга, є умінням аналізувати свою та власну культуру. Передумовою для цього є певні особистісні характеристики, такі як „гнучкість, впевненість у власних силах, знання власної культури, уміння протистояти стресам, протиріччям, емпатії” [5, с.63].

Г.Чен і У.Староста вбачають у „Intercultural Communication Competence” поєднання певних особистісних ознак, загальних комунікативних навичок, уміння психологічного пристосування та усвідомлення культурних особливостей [2, с.244].

Г.Едер формулює класичні вимоги та ознаки полікультурно компетентної людини: контактність, гнучкість у спілкуванні, цілеспрямованість у діях, емоційна стабільність.

Формулювання цілей статті... Основною метою статті є визначення полікультурної компетенції та її компонент. Завданнями статті є класифікація полікультурних тренінгів відповідно до залучених методів та характеристика стимуляційної гри як першого ступеня у розвитку полікультурної компетенції.

Виклад основного матеріалу... Аналізуючи визначення „полікультурної компетенції” у науково-педагогічній літературі, можна зробити висновок про те, що полікультурна компетенція передбачає

- уміння сприймати та аналізувати полікультурні ситуації;
- уміння критично оцінювати власну систему цінностей, власні уявлення, поведінку;
- ініціювання полікультурних процесів, протистояння дискримінації;
- сприяння та розвиток в інших співчуття та розуміння в процесі полікультурного навчання;
- уміння сприймати та опрацьовувати конфлікти в контексті полікультурності;
- набуття знань (історія міграції, правові положення, культурні орієнтири, превенція ухилення, відповідні методи);
- уміння переносити набуті знання у структуру власної організації.

Таким чином, всі дефініції вказують на те, що полікультурна компетенція складається як з когнітивної, так і афективної та поведінкової компоненти. Вона передбачає знання системи цінностей та норм кожного культурного простору. На жаль, у іншомовному просторі це не завжди можливо, отже полікультурна компетенція включає також уміння швидко зрозуміти та пристосуватись до ситуації. Формування полікультурної компетенції є метою всіх полікультурних тренінгів.

„Під полікультурним тренінгом розуміють всі тренінгові заходи, під час яких учасники, що навчаються, отримують інформацію, навички та уявлення, які надають їм можливість пристосуватися до чужої культури і діяти у ній вільно” [7, с.364]. Відповідно до наведеної дефініції полікультурні тренінги повинні сприяти змінам не тільки у мисленні (когнітивний рівень), але й у реакціях та поведінці. Існує велика кількість методів, які, окремо або в поєднанні, впливають на різні аспекти полікультурної компетенції. Загалом полікультурний тренінг охоплює всі заходи, метою яких є зробити людину здатною до конструктивного пристосування, правильних рішень та ефективних дій в умовах іншої культури та сплетіннях різних культур.

Методи тренінгів полікультурної компетенції можна розділити на три основних групи:

Інформаційний тренінг спрямований на когнітивний аспект полікультурної компетенції: учасникам повідомляють переважно країнознавчу інформацію про країну майбутнього перебування: політичні та соціальні умови, правила поведінки, рекомендації щодо умов життя

місцевих мешканців т.і. Інформаційний тренінг проводиться переважно у формі доповідей та показів відео і створює перше враження про традиції та культуру. Навіть якщо подібні заходи в більшості випадків відповідають уявленням учасників і задовольняють їх цікавість про іншу країну, вони лишаються досить часто поверхневими. Про розвиток полікультурної компетенції тут не йдеться, але фактична інформація про країну майбутнього перебування є важливою частиною ґрунтового підготовчого тренінгу.

Інтерактивний тренінг. Учасники тренінгу спілкуються з мешканцями країни, де вони планують перебувати. Під час тренінгу створюються реалістичні ситуації, в яких представники різних культур спілкуються безпосередньо і можуть пристосуватися один до одного. Через запропоновані теми дискусій або проблеми, які необхідно вирішувати разом, представники різних культур мають можливість активного навчання комунікації. Тимчасові непорозуміння, які базуються на культурно обумовлених зразках поведінки, вирішуються та пояснюються.

У культурноорієнтованому тренінгу учасник повинен самостійно дізнатись, як категорія культури впливає на поведінку та розуміння кожної окремої людини; свідомо протиставляються та порівнюються стандарти різних культур. Учасники дізнаються про труднощі спілкування та непорозуміння, які можуть виникнути в процесі міжкультурного спілкування. На перший план висувається не інформація про конкретні культурні стандарти, а загальний розвиток полікультурної дійової компетенції. До цієї категорії можна віднести так звані симуляційні ігри (Simulationsspiele).

Симуляційні ігри повинні сприяти розумінню засадних процесів полікультурного навчання. У симуляційних іграх створюються можливі (конфліктні) ситуації, у яких учасники під час спілкування презентують вигадані ними культури та відповідну манеру поведінки та системи цінностей та норм. Вони базуються на принципі „навчатись у дії” („Learning by doing”). Д.Сіск описує симуляційні ігри як „experimental exercises which (...) challenge assumptions, expand perspectives and facilitate change” [8, с.81]. Але така гра не є тільки імітацією. Термін «гра» вказує тут на особливу характеристику гри, протікання та завершення якої повністю або частково залежать від рішень гравців. Отже можна говорити про комбінацію імітації та гри. Учасникам надається можливість випробувати нові правила поведінки у вигляді гри та у невимушеній атмосфері. Це надає можливість розширити кут зору учасників і стосується як когнітивного, так і афективного аспекта сприйняття. На думку К.-Х.Флексинга, симуляційні ігри вказують на можливість культурної сенсibiлізації, першого ступеня у розвитку полікультурної компетенції.

Висновки... Полікультурне виховання є складним процесом, всі учасники якого є як учнями, так і вчителями, але набуття полікультурної компетенції має бути для молоді елементарною складовою їхньої соціалізації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Thomas A./ Kineast, E./ Schroll-Machl, S.: Entwicklung interkultureller Handlungs-Kompetenz von international tätigen Fach- und Führungskräften durch interkulturelle Trainings. In: In: Götz, K. (Hrsg): Interkulturelles Lernen/ Interkulturelles Training. – München, 2000. – 237s.
2. Keller, J. A./Novak, F.: Kleines Pädagogisches Wörterbuch. – Völlig überarb. u. aktualis. Neuausg. – Freiburg: Herder, 1993. – 326 s.
3. Flechsing, K.-H.: Die Entwicklung interkultureller Kompetenz als ein Ziel globalen Lehrens und Lernens. 1996, www.gwdg.de/kflechs/iikdiaps3-96.html
4. Hinz-Rommel, W.: Interkulturelle Kompetenz. – Münster u.a., 1994. – 117 s.
5. Chen, G./ Starosta, W.J.: Foundations of Intercultural Communication. – Boston, 1998. – 179 s.
6. Prümper J. / Axel M. Interkulturelle Kompetenz durch interkulturelles Training. In: Clermont A./ Schmeisser W. (Hrg.): Internationales Personalmanagement. – München, 1997. – 198 s.
7. Sisk, Dorothy A.: Simulationgames as Training Tools. In: Fowler, S. M./ Mumford, M. (Hrg.) Intercultural Sourcebook: Cross-Cultural Training Methods Vol.1. – Yarmouth, 1995. – 273 s.

Аннотація О.К.Садикова

Развитие поликультурной компетентности как одно из требований современного воспитания

В статье автор говорит о поликультурной компетенции как о необходимом условии успешного будущего современного человека. Поскольку понятие „поликультурная компетенция” является чрезвычайно многогранным, возникает необходимость выделить ее решающие компоненты. Формирование поликультурной компетенции является целью всех поликультурных тренингов, которые, по мнению автора, можно разделить на три основные группы: информационный, интерактивный, культурноориентированный.

Ключевые слова: *поликультурная компетенция, социальная, коммуникативная, действенная компетенция, поликультурно компетентный человек, поликультурный тренинг (информационный, интерактивный, культурноориентированный).*

Summary

O.K.Sadykova

Development of Multicultural Competence as one of the Requests of Modern Education

The author of the article deals with the problem of multicultural competence as necessary request for successful future of a modern personality. As the phenomenon of "multicultural competence" is many-folded, there appears the demand to express its decisive competence. The forming of multicultural competence is the purpose of all multicultural trainings which, to the author's mind, are divided into three basic groups, i. e. informational, interactive and culturally oriented.

Key words: multicultural competence, social, communicative, active competence, multiculturally competent person, multicultural training (informational, interactive and culturally oriented).

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 373.29 : 005.8 (045)

О.О.САС,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Використання методу проектів в процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”: виховний потенціал

В статті розкрито вплив методу проектів на виховання у студентів професійних та особистісних якостей в процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”.

Ключові слова: метод проектів, проектування.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка студентів до роботи з формування мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку – важлива складова загальної професійної кваліфікації педагога дошкільного профілю. Майбутній вихователь повинен не тільки досконало оволодіти теоретичними положеннями курсу, а й набути практичних умінь і навичок їх творчого застосування. Курс „Дошкільна лінгводидактика” включає різноманітні аспекти означеної проблеми з позицій сучасної психолого-педагогічної та лінгводидактичної науки. Даний курс має на меті озброїти студентів знаннями наукових (філософських, психологічних, природничих) засад побудови методики навчання рідної мови у дошкільному закладі, історії становлення та розвитку її як науки. Важливим чинником професійно-комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів є лінгвістичний, котрий передбачає формування у них наукових знань з мовознавства, які є обов'язковою умовою ефективності розробки навчальних технологій мовленнєвої діяльності та спілкування дітей дошкільного віку з кожного розділу дошкільної лінгводидактики. Загальновідомо, що в процесі фахової підготовки вирішуються не лише навчальні, а й виховні завдання, спрямовані на виховання у студентів як професійних так і особистісних якостей.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблему удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти, різні аспекти фахового становлення майбутнього вихователя, розглядають Л.Артемова, Г.Беленька, А.Богущ, Н.Гавриш, Н.Лисенко, Т.Поніманська та ін. Розробкою проектної технології займаються К.Баханов, О.Коберник, Є.Павлютенков, М.Пелагейченко, Є.Полат, Н.Пахомова, Н.Матяш та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити виховний вплив методу проектів на студента у процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”.

Виклад основного матеріалу... Підготовка педагогічних кадрів, у тому числі і педагога дошкільного фаху, в першу чергу повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління. Вивчення курсу „Дошкільна лінгводидактика” передбачає оволодіння студентами знаннями організації роботи з навчання дошкільників елементів грамоти та навичками планування різних видів роботи з розвитку мовлення, форм організації спільної роботи дошкільного закладу і сім'ї, дошкільного закладу і школи з розвитку мовлення дітей.

У Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії викладання дисципліни „Дошкільна лінгводидактика” здійснюється на 5 курсі, що дає можливість використовувати різні форми та методи навчання. На нашу думку, одним із ефективних методів навчання в процесі професійної підготовки студентів є метод проектів, який сприяє усвідомленому засвоєнню знань та набуттю практичних умінь.

„Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені це потрібно та де і як я можу ці знання застосувати” – саме такою тезою окреслює сучасне розуміння методу проектів російський науковець Є.Полат [3].

Термін „проекткування” запозичений педагогічною наукою з техніки і будівництва, тому його використання в педагогічній галузі потребує уточнення. Педагогічна сутність проектування обумовлена розумінням його як особливого способу пізнання та перетворення дійсності, оскільки воно забезпечує прогнозування педагогічної реальності, інноваційний розвиток об'єкта проектування, дозволяє виявити проблему та створити образ майбутнього бажаного суспільно значущого результату, процесуальну складову (фази, стадії, етапи), роботу в команді, творчих групах, що створює атмосферу творчого пошуку особистісне і професійне зростання, розвиток та саморозвиток розробників та учасників проекту.

Слід зазначити, що українська школа перебуває на початковому етапі освоєння методу проектів – перспективної технології XXI століття, соціокультурного феномена, який сприяє досягненню нової якості навчально-виховного процесу.

Метод проектів виник у 20-ті роки XX ст. в США. Основоположником методу проектів вважається Джон Дьюї (1859-1952), котрий пропонував будувати навчання на активній основі, „навчання через діяння”, коли учень безпосередньо включається в активний пізнавальний процес: самостійно формулює проблему, збирає необхідну інформацію, знаходить і порівнює варіанти вирішення проблеми, робить висновки, аналізує свою діяльність, формуючи „по цеглинках” щось нове й набуваючи нового навчального й життєвого досвіду. Тобто метод проектів був запропонований, як метод навчання учнів і називали його спочатку „методом проблем”, розвивався він у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті. Виникнення такого методу було зумовлено важливістю показати учням їх особисту зацікавленість у набутих знаннях. В основі цього методу лежать ідеї В.Кілпатріка [1] та інших американських учених.

У перекладі з латинської мови „проект” означає „кинутий уперед”. Фактично, проект – це будь-який задум, що має мету, термін та конкретні кроки реалізації. Проект – це унікальна діяльність, що має початок і кінець у часі, спрямована на створення певного, унікального продукту.

У педагогіці проектування трактують як створення моделі майбутньої діяльності, що містить стадії, етапи цілеспрямованої зміни об'єкта від початкового стану до бажаного.

Під методом проектів – мають на увазі спосіб розв'язання тієї чи іншої практично або теоретично значущої проблеми, оформленої у вигляді кінцевого продукту. Використання цього методу передбачає зовнішній та внутрішній результат. Зовнішній (матеріальний) результат роботи над проектом можна бачити, сприймати на дотик, застосовувати на практиці, використовувати в повсякденному житті. Проте набагато важливішим є результат внутрішній (нематеріальний) – досвід діяльності, знання, уміння.

Проектна діяльність – це особливий вид інтелектуальної діяльності, характерними рисами якої є самостійний пошук необхідної інформації, її творче перетворення в матеріалізований продукт (виріб, сценарій, плакат, реферат, стендову доповідь, мультимедійну презентацію тощо).

Зростання популярності „методу проектів” у різних країнах протягом останнього часу веде до збільшення кількості різних підходів до тлумачення його сутності.

Отже, немає однозначного визначення поняття, існують різні підходи та використовуються суміжні поняття такі, як: проект, метод проектів, проектування, проектна діяльність, проектна технологія. Причину такої відмінності вбачаємо в тому, що автори, які вивчали цю проблему, працювали у різних країнах і визначали зміст поняття відповідно до тієї галузі дослідження, в якій вони працювали.

У фаховій літературі (М.Горчакова-Сибірська, І.Колесникова та ін.) розрізняють такі поняття, як об'єкт і предмет проектування, об'єктом проектування вважається середовище або процес, у контексті якого знаходиться предмет. Предмет проектування – очікуваний продукт, який передбачається отримати в результаті проектування. Об'єкт і предмет проектування співвідносяться як загальне і часткове.

Залежно від об'єкта, що підлягає перетворенню та цільовим установкам і очікуваному результату, у фаховій літературі (В.Бедерханова, І.Колесникова, Г.Щедровицький та ін.) розрізняють три види саме педагогічного проектування:

– соціально-педагогічне – спрямоване на розв'язання соціальних проблем педагогічними засобами і має на меті зміни соціального середовища. Об'єктом цього виду проектування є освітні системи та їх компоненти;

– психолого-педагогічне – має на меті перетворення особистості, міжособистісних відношень у межах освітнього процесу. Об'єктами цього виду проекту – є освітні процеси;

– освітнє – передбачає проектування якості освіти, інноваційні зміни освітніх систем та інститутів. Об'єктом освітнього проектування є інструментарій педагогічної діяльності.

Педагогічні проекти можуть бути різними, тому що в основі будь-якого виду лежить певна ознака, яка визначає суть цього проекту – це форма, масштаб, тривалість, складність тощо.

Провідними ознаками педагогічного проекту є соціальна значущість, педагогічна виправданість, можливість практичної реалізації, інноваційність, ефективність змін.

Педагогічні проекти мають продуктивний і діяльнісний аспекти, що є важливим аспектом під час проведення занять з „Дошкільної лінгводидактики”, оскільки проектувальник не лише розробляє модель бажаного майбутнього у вигляді освітнього продукту, а й планує свою діяльність, спрямовуючи її на досягнення передбаченого результату. Використання цього методу передбачає виконання різних соціальних ролей. Зокрема, будуючи свою роботу за методом проектів, студент може бути організатором (координатором) проектної діяльності, розробником, виконавцем та експертом освітніх проектів, проектувальником програм, навчально-методичних посібників тощо.

Виступаючи в ролі координатора проекту студент має добре орієнтуватися у проблемі, у нормативно-правовій базі, документації, тобто він має володіти наступними характеристиками:

- бути методично грамотним;
- мати організаторські якості;
- володіти навичками культурного спілкування;
- вміти встановлювати довірливі, відкриті, взаємної поваги відносини між учасниками;
- активно співробітничати в проектній діяльності;
- володіти базисними навичками роботи в мережах;
- вміти працювати з великим об'ємом інформації;
- володіти новітніми телекомунікаційними технологіями.

А це, в свою чергу, ставить студента в умови, коли він відчуває відповідальність за взяті на себе обов'язки та має продумувати план реалізації намічених завдань.

Проектування передбачає послідовне досягнення поставленої мети, тому його здійснення відбувається поетапно. Однак не можна розглядати проектну діяльність як чіткий алгоритм, оскільки це процес творчого мислення й прийняття рішень. Можна лише виділити основні етапи проекту: підготовчо-організаційний (обґрунтування проекту), технологічний (пошуковий), діяльнісний, підсумковий. Звичайно, назви етапів можуть звучати по-іншому, але їх основна змістова наповненість залишається однаковою (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Етапи проекту

№ з/п	Назва етапу	Зміст роботи
1.	Підготовчо-організаційний (обґрунтування проекту)	– визначення проблеми; – формулювання теми, мети, завдань проекту; – обґрунтування соціальної значущості проекту; – організація робочих груп; – розподіл завдань між учасниками проекту.
2.	Технологічний (пошуковий)	– дослідження проблеми й збір інформації (пошук необхідних відомостей та аналіз можливих варіантів вирішення проблеми); – вибір оптимального варіанта виконання проектного завдання (генерування ідеї); – розроблення плану роботи над проектним завданням, моделі; – добір матеріалів, визначення методів досягнення мети; – вибір форми презентації результатів проекту.
3.	Діяльнісний	– здійснення діяльності кожного учасника проекту згідно з планом роботи над проектним завданням (реалізація проекту); – підготовка презентації результатів проекту.
4.	Підсумковий	– проведення презентації (захист проекту); – оцінка результатів виконання проекту, колективних і особистих досягнень учасників проекту; – після проектні дії (корекція, використання результатів).

I. Підготовчо-організаційний (обґрунтування проекту)

Студентам повідомляється, що розробка проекту починається з аналізу ситуації та виявлення проблемного поля. Для цього збирається інформація про характер педагогічного процесу, а також про особливості, інтереси, потреби тих, для кого розроблятиметься проект. Проектувальник має встановити, що саме його не задовольняє, які є ресурси для зміни існуючої ситуації, якими можуть

бути наслідки втручання. Для цього може бути проведено опитування керівників дошкільних закладів, вихователів, батьків, діагностування дітей з обраного напрямку з метою експериментального підтвердження необхідності розробки проекту та виявлення проблемних зон, що, у свою чергу, дасть змогу визначити предмет проектування. На цьому етапі розробник проекту конкретизує те, що він прагне створити.

II. Технологічний (пошуковий)

На цьому етапі відбувається написання проекту. Після визначення актуальності та значущості теми, яке здійснюється на основі аналізу літератури, різних аспектів проблеми, що розкриваються дослідниками, та містить авторське судження, визначається конкретна мета і завдання на певний період.

Необхідним кроком є визначення етапів реалізації проекту. Слід орієнтувати студентів на чітке визначення терміну проекту, його початку і закінчення, тривалості; вказувати, щоб вони визначали часові інтервали кожного етапу: I етапу, II етапу тощо.

Важливим моментом є добір механізмів реалізації проекту. Тобто, пояснення – Як? Яким чином? За допомогою яких засобів буде реалізовано проект?

Слід наголосувати студентам на передбачення очікуваних результатів, які конкретні результати вони очікують одержати на кожному етапі і після завершення проекту. Потрібно зорієнтувати студентів на те, як оцінюватиметься проект. Коли та з якою періодичністю будуть оцінювати виконання проекту (один, два, три, чотири рази на визначений термін). Хто візьме участь в оцінюванні: самі учасники, експерти, управлінські структури. Форми контролю (самоконтролю) й оцінки (самооцінки). В якій формі буде подано інформацію про хід проекту (звіт, конкретні матеріали, сценарії, розробки, нові проекти тощо)?

Результатом роботи на цьому етапі має стати обґрунтування теоретичних положень та розробка змісту роботи.

III. Діяльнісний

Здійснюється реалізація запланованої, попередньо розробленої та обґрунтованої роботи. Також в процесі реалізації поставлених завдань важливо передбачити перевірку якості запропонованої роботи, фіксування результатів, реакції об'єктів педагогічного впливу, самоаналіз, експертну оцінку.

IV. Підсумковий

Робота над проектом завершується представленням результатів діяльності. Це може бути публічна презентація або публікація у вигляді опису проекту. Описово проект може бути поданий у вигляді схем, графіків, моделі тощо. Але слід дотримуватися певних правил опису проекту, зокрема:

- зміст має бути викладений переконливо, з доказами ефективності запланованих змін та отриманих результатів;
- матеріали потрібно представити як процес поетапного досягнення запланованого результату з визначенням термінів та ресурсів, джерела фінансування тощо;
- модель проекту має бути представлена як система з урахуванням взаємозв'язків її компонентів.

Захист або презентація проекту передбачає підготовку виступу. Виступ має бути стислим, але повним, та будуватися за такою схемою:

- постановка проблеми, обґрунтування її актуальності та практичної значущості;
- аргументація підходів для розв'язання проблеми;
- ілюстрація прикладами, цитатами;
- схематичне представлення змісту проекту;
- інформація про значущість отриманих результатів роботи над проектом.

Ми пропонуємо застосовувати метод проектів у процесі підготовки студентів до практичних та семінарських занять з курсу „Дошкільна лінгводидактика”. Зорієнтувавши студентів на такий вид роботи ми спочатку аналізуємо зразки проектів, допомагаємо їм у виборі напрямку роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку, визначити групи учасників. Тему студенти формулюють самостійно, визначають мету та завдання, розподіляють обов'язки. Звичайно, не завжди студенти мають змогу реалізувати діяльнісний етап проектування, тому іноді їхня робота полягає лише в розробці та презентації проекту. Під час презентації кожен проект оцінюється відповідно до визначених критеріїв, зазначаються позитивні та негативні сторони.

Висновки... Використання методу проектів у процесі викладання „Дошкільної лінгводидактики” пов'язане з необхідністю навчити студентів способам і прийомам самонавчання, умінням користуватися отриманими знаннями для вирішення нових пізнавальних і практичних завдань; актуальністю отримання комунікативних навичок і умінь – умінь працювати в різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі; знайомством з різними точками зору на

одну проблему; значущістю для розвитку студента уміння користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, факти, уміти їх аналізувати з різних позицій, висувати гіпотези, робити висновки. Крім того, завдання проекту полягає не тільки в тому, щоб залучити студентів до корисної діяльності, а й у тому, щоб в процесі її виконання сприяти формуванню особистісних та професійних якостей. Проектні уміння є показником високої кваліфікації педагога, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний і професійний розвиток дитини в процесі її розвитку, навчання і виховання.

Перспективи подальших розвідок... Дана проблема є багатоаспектною. Розкривши деякі теоретичні аспекти даного питання слід провести експериментальне дослідження, яке б дало змогу підтвердити теоретичні факти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Килпатрик У. Х. Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе / У. Х. Килпатрик. – П. : Блокгауз-Ефрон, 1925. – 43 с.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [Е. Полат, М. Бухаркина, М. Моисеева, А. Петров ; под ред. Е. Полат]. – М. : Академия, 2000. – 271 с.
3. Полат Е. С. Метод проектов : история и теория вопроса / Е. С. Полат // Школьные технологии. – 2006. – №6. – С. 43–47.

Анотація

Е.А.Сас

Использование метода проектов в процессе преподавания курса „Дошкольная лингводидактика”: воспитательный потенциал

В статье раскрыто влияние метода проектов на воспитание у студентов профессиональных и личностных качеств в процессе преподавания курса „Дошкольная лингводидактика”.

Ключевые слова: метод проектов, проектирование.

Summary

O.O.Sas

**The use of the Projects Method in the Process of Teaching the Course „Preschool Language Didactics”:
Upbringing Potential**

The influence of projects method onto upbringing professional and personal qualities of students in the process of teaching the course «Preschool Language Didactics» is revealed in the article.

Key words: method of projects, projecting.

Дата надходження статті: „5” вересня 2012 р.

УДК 371.134.032 (045)

Т.М.СЕВЕРІНА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

**Особистісно-професійна корекція як метод формування особистісної зрілості
майбутнього педагога**

У статті аналізується сутність концепту „особистісна зрілість”, його структурні компоненти та чинники розвитку. Розглядається проблема розроблення активних методик, що сприяють формуванню особистісної зрілості майбутнього вчителя в період його становлення у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: особистісна зрілість, самовдосконалення, особистісне зростання, тренінгові технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Швидкий розвиток інформаційних технологій, багаторівневість освіти, плюралізм педагогічних концепцій висувують нові вимоги до формування особистості майбутнього педагога. Так, ключовою фігурою освітнього процесу постає вчитель нової формації – „духовно розвинена, соціально зріла, творча особистість, компетентний фахівець, який професійно володіє всім арсеналом педагогічних засобів, який прагне самовдосконалення” [1, с.36]. За цих умов пріоритетним напрямом професійної підготовки майбутніх учителів визначається формування і розвиток духовних здібностей особистості, актуалізація внутрішніх чинників саморозвитку і саморегуляції. Одним із таких внутрішніх факторів є особистісна зрілість, яка виявляється у володінні суб'єктом інструментами власного світогляду – свободою і

відповідальністю. Іншими словами – здатністю до самостворення. Однак аналіз сучасної знаннево-просвітницької системи підготовки педагогічних кадрів свідчить про наявність суперечності між потребою загальноосвітньої школи в особистісно зрілому вчителі, що володіє інтелектуальним та культурним потенціалом та невідповідністю змісту, методів і форм навчально-виховної діяльності для розкриття та розвитку цього потенціалу. Таким чином, постає проблема розроблення активних методик, спрямованих на розвиток особистісної зрілості студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій... До проблеми формування особистісної зрілості звертались у своїх працях Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, М.Й. Боришевський, Ю.З. Гільбух, Д.О. Леонтьєв, Г.Олпорт, Л.М. Потапчук, А.А. Реан, О.В. Темрук, Т.М. Титаренко, О.С. Штепа, П.М. Якобсон.

Необхідність становлення особистісної зрілості в ранньому юнацькому віці підкреслювалася в роботах М.І. Алексєєвої, Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, М.Й. Боришевського, Ю.З. Гільбуха, І.С. Кона, Г.С. Костюка, Ю.О. Приходько, Б.О. Федоришина.

Теорія психокорекційного навчання стала предметом дослідження О.Ф. Бондаренка, Н.Л. Коломенського, Г.В. Ложкіна, Н.Ю. Максимової, В.Г. Панка, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелевої та інших.

Дисертаційні роботи з цієї проблеми були присвячені як вивченню соціально-психологічних диспозицій особистісно зрілої людини взагалі [2], так і дослідженню особливостей прояву особистісної зрілості майбутнього вчителя зокрема, виявленню рівня її розвитку та динаміки впродовж навчання у вищому навчальному закладі, визначенню механізмів, обґрунтуванню та апробації шляхів і засобів розвитку у процесі її професійної підготовки [3].

Доробок цих учених створює підґрунтя для подальшого вивчення специфіки формування і динаміки особистісної зрілості майбутніх педагогів. Однак, більшість досліджень, що стосувались проблеми особистісної зрілості, не дають цілісного системного уявлення про методичне забезпечення процесу формування особистісної зрілості студентів вищого педагогічного навчального закладу. Таким чином, соціальна значущість визначеної проблеми та її недостатнє вивчення й обумовили вибір мети нашої статті.

Формулювання цілей статті... Метою статті є теоретичне обґрунтування методу особистісно-професійної корекції у формуванні особистісної зрілості майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу... Для з'ясування характеру змістового наповнення методики формування особистісної зрілості студента звернемося до аналізу сутності поняття „особистісна зрілість”. Слід зазначити, що існування різних підходів до тлумачення цього концепту не свідчить про значні відмінності у наукових поглядах: особистісна зрілість постає своєрідним онтологічним ядром людини, критерієм її зростання та виявом особистісного потенціалу [2; 3; 4]. Так, в акмеології існує поняття „особистісно-духовна зрілість”, що „визначається рівнем самоактуалізації особистості в житті та діяльності, коли розширюється творчий потенціал, відбувається особистісне і професійне зростання та духовне самовдосконалення” [5, с.257].

Існують різні погляди і на структуру поняття „особистісна зрілість”. Зокрема, на думку А.Реана, особистісна зрілість композиційно складається з таких компонентів, як: відповідальність, терпимість, саморозвиток та позитивне мислення [6, с.91].

Інший дослідник, Л.М.Потапчук [7], крім відповідальності, у структурі поняття виокремлює ще й емоційну зрілість, самоконтроль поведінки, самостійність, адекватність самоствердження, цілепокладання, високий рівень реалізованості подій життя.

У свою чергу, Ю.З.Гільбух компонентами особистісної зрілості вважає: мотивацію досягнення; ставлення до свого „Я” (Я-концепція); почуття громадянського обов'язку; життєву установку; здатність до психологічної близькості з іншими людьми [8].

На думку О.С.Штепи, зріла особистість характеризується наявністю таких рис, як синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, здатність до децентрації та наявність власної життєвої філософії [2, с.13].

Таким чином, аналіз різних підходів щодо структури феномена „особистісна зрілість” засвідчив однаковість дослідників у визначенні таких її компонентів, як відповідальність у різних сферах життєдіяльності, позитивне ставлення до себе, терпимість, встановлення глибоких контактів з людьми, потребу у саморозвитку, прагнення до максимально повної самореалізації, наявність власної життєвої філософії.

Якщо звертатись до структурних складових особистісної зрілості власне майбутнього вчителя, то, на думку дослідників, ними є: мотиваційна (рух в ієрархії духовних потреб); емоційно-вольова (впевненість у власних силах, здатність до опору негативним зовнішнім впливам); інтелектуальна (значний запас знань, розумові здібності); моральна (сукупність властивостей та переконань, що дозволяють керувати процесом самовдосконалення) та високий професіоналізм (майстерне

володіння вміннями та навичками у конкретній сфері діяльності). У контексті останнього, нас цікавлять чинники формування особистісної зрілості студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Зокрема, Г.Ю.Кравець виокремлює такі фактори, як: 1) особистість викладача; 2) самовдосконалення як усвідомлене та цілеспрямоване вдосконалення особистості самої себе, яке розглядається у єдності його складових процесів: самооцінки, самоствердження, самореалізації та самовиховання; 3) система соціально-професійного виховання, яка забезпечує багатогранне самовираження та самовияв студентів у соціально і професійно значущій діяльності [9, с.115].

Успішність впливу цих факторів на активізацію розвитку особистісної зрілості студента відбувається за умов організації гуманістичного спілкування викладачів і студентів; наповнення освітнього процесу змістом, який стимулює особистість до вияву сенсу свого розвитку та породжує потребу особистості в професійному саморозвитку; використання у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу спеціально розробленої системи ціннісно-смыслових методів та форм, які стимулюють розвиток особистісної зрілості у студентів [9].

З огляду на зазначене вище можемо припустити, що для формування особистісної зрілості майбутнього педагога найбільш ефективним шляхом є особистісно-професійна корекція – виправлення виявлених особистісних проблем, формування професійно значущих комунікативних умінь, складання індивідуальної програми корекційної роботи з метою самовдосконалення. Відкоректована особистість – це людина з гармонічним внутрішнім світом, здатна до усвідомлення власних психологічних механізмів, що „програмують” актуальну поведінку, та самореалізації в соціально значущій діяльності. Особистісна корекція майбутнього педагога передбачає долаття ним бар’єрів, зумовлених як об’єктивними розбіжностями у теоретичній (академічній), так і практичній підготовці майбутніх фахівців.

У контексті останнього, однією із провідних форм такої роботи постає тренінг – „багатофункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи або організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини” [10, с.24]. Вибір обумовлено тим, що тренінгові технології сприяють розвитку сили волі, цілеспрямованості студентів, адаптації їх до напруженої праці та самовдосконалення; формуванню позитивного ставлення до професії вчителя; виявленню сильних та слабких сторін кожної особистості; формуванню почуттів обов’язку та відповідальності; співставленню запланованих цілей з власними можливостями та навчання способів поведінки типових для людини з високорозвинутою мотивацією. Крім того, тренінги справляють позитивний вплив на формування ціннісної свідомості майбутніх педагогів. Так, за даними наукових досліджень, у результаті застосування тренінгових форм роботи відбувається переведення інформації ціннісного характеру на рівень суб’єктивної позиції майбутнього педагога; формування здатності студента адекватно оцінювати ситуацію в умовах ціннісного вибору і на основі цього приймати самостійне рішення; забезпечення усвідомлення особистістю ідей про людину як головну цінність, унікальність її внутрішнього світу, що є основою для побудови ієрархічної системи ціннісних орієнтацій.

Отже, розглянемо різні види тренінгів, спрямованих на формування особистісної зрілості майбутнього вчителя. Зокрема, соціально-психологічний тренінг, у широкому розумінні, являє собою активну форму навчання, в процесі якого учасники мають змогу емоційно пережити в індивідуальному досвіді та інтеріоризувати психологічні знання. У вузькому розумінні, стосовно нашої проблеми, такий тренінг дозволяє вдосконалити ті компоненти особистісної зрілості, які об’єктивно піддаються формуванню за відносно короткий проміжок часу та є професійно значущими для особистості майбутнього професіонала (ставлення до свого „Я”, життєва установка, здатність до психологічної близькості з іншими людьми), і формувати професійно-педагогічну спрямованість. Так, О.В.Темрук зауважує, що „тренінг особистісної зрілості має містити вправи на формування адекватної самооцінки, позитивного ставлення до себе і майбутньої професії, розвиток емпатії, формування довіри, розширення професійно-ціннісних орієнтацій, розвиток професійних здібностей, гуманістичної спрямованості, особистісне зростання” [3, с.198]. Завданнями такого тренінгу, на думку О.О.Міненко, є: на особистісному рівні: а) опрацювання студентами власних проблемних зон; б) розширення власної моделі реальності шляхом комунікації з іншими моделями–реальностями, вираженими у формі наративу; на професійному рівні: а) ознайомлення з різними моделями реальності, що сприяє розхитуванню ригідних конструктів майбутнього педагога та розширює його професійну ідентичність; б) формування вміння розподіляти відповідальність з вихованцем у терапевтичних відносинах; в) отримання першого професійного досвіду через процес взаємодопомоги [11, с.111].

Інший вид тренінгу, тренінг рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, спрямований на визначення студентами життєвих цілей, ієрархії цінностей, пошуку смислів існування. Така форма роботи дозволяє активізувати процес розвитку професійного мислення майбутніх педагогів, що здійснюється шляхом формування у них рефлексивних і творчих умінь, вирішення фахових

завдань за допомогою методу концептуалізації, прийомів рефлексивних контрастів, технології формування критичного мислення засобами читання та письма, прийомів культурних аналогів. Результатом проведення тренінгу має стати усвідомлення студентами необхідності постійного особистісно-професійного самовдосконалення; підвищення показників внутрішньої мотивації професійного становлення.

У свою чергу, тренінг сенситивності або прогнозування поведінки, – ґрунтується на теоріях мотивації, комунікації, лідерства, групової динаміки тощо. Акцент ставиться на емоційному, а не на інтелектуальному навчанні, на розвитку сенситивності (чутливості) як навичок хорошого спостерігача, який бачить, чує, запам'ятовує, розвиває емпатію (мисленнєва ідентифікація з іншою людиною і розуміння почуттів, думок, установок). Стосовно особистості майбутнього педагога, тренінг сенситивності спрямований на становлення глибокого та адекватного розуміння власних установок, позицій, стосунків, потреб і мотивації. В результаті його запровадження у студента також підвищується якість інтерпретації поведінки партнерів зі спілкування у зв'язку з розумінням їх особистісних характеристик, зростає точність сприйняття подій, учинків, окремих елементів вербальної та невербальної поведінки.

Тренінг особистісного зростання для майбутнього фахівця як особистості – це можливість вивчити глибинні установки і відносини, які становлять основу особистісного життєвого досвіду, відповідно до яких він діє в своєму житті й отримує певні результати. Це можливість вибору нових ефективних інтерпретацій та установок, які дозволять досягти дійсно екстраординарних результатів, так само, як і застосувати вже наявні продуктивні моделі і стратегії поведінки та досягнути цілей у тих сферах життя, де вони досі не використовувалися. У професійному плані, такий тренінг може стати для студента програмою самовдосконалення професійно важливих якостей. Від них у майбутньому і залежатиме кар'єра. За таких умов концептуальний підхід саморозвитку особистості доцільно здійснювати, акцентуючи увагу на внутрішньому особистісному потенціалі, від якого залежать професійні досягнення, успіх у міжособистісних стосунках. Тільки критичне ставлення до себе, рефлексія своїх дій і вчинків під час тренінгу і поза ним дозволить майбутньому педагогу здійснювати позитивні зміни в самостворенні.

Конкретизуючи зазначене вище слід сказати, що тренінг особистісного зростання має відбуватися в умовах моделювання та аналізу конкретних професійно-педагогічних ситуацій, з використанням таких методів, як бесіди та дискусії, що спрямовані на обговорення ціннісних орієнтацій студентів, а також вирішення актуальних проблем міжособистісного та професійно-педагогічного спілкування. За таких умов загальними принципами для тренінгової роботи є: принцип персоніфікації висловлювань, принцип зворотного зв'язку, принцип активності та довірливого спілкування.

Результативність проведення тренінгу, як і успішність навчання та вдосконалення кожного його учасника, залежить від багатьох факторів. Одним із найважливіших факторів є прагнення учасника до самовдосконалення, його активність, відкритість, бажання оптимізувати власну управлінську діяльність.

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Теоретичний аналіз феномена „особистісна зрілість”, його сутності, структурних компонентів та особливостей формування в контексті особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дав змогу зробити такі висновки:

- 1) особистісна зрілість – своєрідне онтологічне ядро людини, що постає критерієм її зростання та виявом особистісного потенціалу;
- 2) майбутній учитель, який досяг особистісної зрілості, характеризується усвідомленістю власного вибору, відповідальністю за нього, відкритістю до всього нового, високим рівнем творчої активності та ініціативності, багатим внутрішнім світом і прагненням до особистісного зростання;
- 3) чинниками формування особистісної зрілості студентів вищих педагогічних навчальних закладів є: особистість викладача; самовдосконалення як усвідомлене та цілеспрямоване вдосконалення особистості самої себе; система соціально-професійного виховання;
- 4) найбільш ефективним шляхом формування особистісної зрілості є особистісно-професійна корекція, що спрямована на виправлення виявлених особистісних проблем, формування професійно значущих комунікативних умінь, складання індивідуальної програми корекційної роботи з метою самовдосконалення;
- 5) однією з форм психокорекційної роботи визначено тренінг, як засіб вдосконалення тих компонентів особистісної зрілості майбутнього педагога, які об'єктивно піддаються формуванню за відносно короткий проміжок часу, є професійно значущими для його особистості та сприяють формуванню його професійно-педагогічної спрямованості;
- 6) тренінгові технології (соціально-психологічний тренінг особистісної зрілості, тренінг рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, тренінг сенситивності, тренінг особистісного зростання)

справляють позитивний вплив на формування ціннісної свідомості майбутніх педагогів, що виявляється у розвитку їх суб'єктності, формуванні здатності адекватно оцінювати ситуацію в умовах ціннісного вибору та глибокому усвідомленні себе як унікальної особистості, готової і здатної до самовдосконалення.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі є, на нашу думку, апробація методів розвитку особистісної зрілості майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Мажикеев Т. Учитель нової формації як великий учитель / Т. Мажикеев // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2009. – № 2. – С. 36–37.
2. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Олена Станіславівна Штепа. – К., 2006. – 17 с.
3. Темрук О. В. Розвиток особистісної зрілості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Олена Василівна Темрук. – К., 2006. – 198 с.
4. Іваненко Б. Б. Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога засобами активного соціально-психологічного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Богдана Борисівна Іваненко; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.
5. Гладкова В. М. Основи акмеології : підруч. / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Львів : Новий Світ–2000, 2007. – 320 с.
6. Реан А. А. Акмеология личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21, № 3. – С. 88–95.
7. Потапчук Л. М. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Людмила Володимирівна Потапчук. – Луцьк, 2001. – 20 с.
8. Гильбух Ю. З. Тест-опросник личностной зрелости / Ю. З. Гильбух. – К. : Научно-практический центр „Психодиагностика и дифференцированное обучение”, 1994. – 23 с.
9. Кравец Г. Ю. Педагогические условия проявления личностной зрелости студентов в учебно-воспитательном процессе вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Галина Юльевна Кравец. – Иркутск, 2005. – 182 с.
10. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навч. посіб. / К. Л. Мілютіна. – К. : МАУП, 2004. – 192 с.
11. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ольга Олександрівна Міненко. – К., 2004. – 180 с.

Анотація

Т.Н.Северина

Личностно-профессиональная коррекция как метод формирования личностной зрелости будущего педагога

В статье анализируется суть концепта „личностная зрелость”, его структурные компоненты и факторы развития. Рассматривается проблема разработки активных методик, которые способствуют формированию личностной зрелости будущего учителя в период его становления в высшем учебном педагогическом заведении.

Ключевые слова: личностная зрелость, самосовершенствование, личностный рост, тренинговые технологии.

Summary

T.M.Severina

Personal-Professional Correction as a Method of Future Teacher's Personal Maturity Formation

The article is represented the analysis of the concept „personal maturity”, its structural components and factors of development. The problem of active technique elaboration, favorable for future teacher's personal maturity development within the period of his training at higher pedagogical establishment is studied.

Key words: personal maturity, self-improvement, personal development, training technologies.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Т.В.СЕЛЮКОВА,
старший викладач;
Н.О.АНДРІВ,
студентка
(м.Харків)

Трансформація цінностей як фактор морально-етичних проблем у вихованні студентської молоді

У роботі проаналізовано сучасні погляди щодо ціннісних орієнтацій молоді, їх роль в структурі особистості і розвитку, а також проблема направленості ціннісної сфери сучасних студентів. Зроблено спробу узагальнити механізми педагогічно-психологічного впливу на формування ієрархії цінностей студентів. Піднімається питання про створення орієнтовної моделі цінностей, що служитиме чинником подолання морально-етичних прогалин у вихованні. Досліджується механізм впливу виховної роботи педагогів на процес формування цінностей. Приділяється увага заходам уникнення трансформації у системі цінностей студента. Стаття також розкриває способи впливу педагогічного виховання на мотиваційно-ціннісну сферу студентської молоді

Ключові слова: цінність, молодь, освіта, потреба, спрямованість особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На всіх історичних етапах існування людства важливу роль у його розвитку відігравала молодь, більша частина серед якої – студенти. Втім, на сьогодні у всіх сферах розвитку суспільства відбуваються кардинальні зміни, основою яких є переорієнтація базових цінностей і ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді більшою мірою пов'язані із переорієнтацією цінностей, яка займає вагоме місце в загальній теорії становлення і розвитку студентів. Питання стрімкої соціалізації особисті, низького рівня емоційного спротиву студентів в силу їх фізіологічних особливостей, впливу учнівського світогляду на ієрархічну побудову цінностей та низка інших питань, зумовлюють актуальність написання даної роботи. Актуальність даної проблеми визначається наявністю протистояння між сучасними соціальними умовами, що пред'являють особливі вимоги до формування системи ціннісних орієнтацій особистості, і недостатньою вивченістю психологічних факторів і механізмів її розвитку. На сьогодні система особистісної спрямованості розглядається з точки зору існування її підсистем, виділення окремих рівнів, з'ясування предметного змісту. Вважається, що середовище ВУЗу створює необхідні умови особистісного росту і формування вищого, автономного рівня системи цінностей.

В нашій роботі окреслені завдання, пов'язані із процесом формуванням духовно-моральних якостей, вихованням лідерських якостей, соціокультурних сімейних цінностей, позитивних характеристик студентської молоді, створення умов для здорового способу життя студентів, сприятливого клімату в колективі. Крім того, розглядаються питання взаємодії цінностей із захисною, розвиваючою, компенсуючою функціями виховної системи.

Формулювання цілей статті... Метою нашого теоретичного аналізу є проведення порівняльної характеристики цінностей студентів у різні етапи розвитку суспільства, узагальнення причин їх зміни та руйнування, а також пошук ефективних шляхів впливу на процес їх формування в контексті освітнього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій... Великий внесок у вивчення ціннісних орієнтацій зробили А.В.Мудрик, І.С.Кон, В.М.Кузнецов, І.С.Артюхова, Є.К.Кіпріянова, Н.А.Кирилова, А.С.Шаров та інші. Питання цінностей молоді проаналізовано К.Ш.Ахіяровим, А.Ф.Аміровим, Є.М.Беловою, Р.Г.Гуровою, В.В.Ластівкою, Є.Л.Рудневою, Т.Н.Семенковою, А.С.Сірим, М.С.Яницьким і ін. Дана робота присвячена вивченню особливостей ціннісних орієнтацій студентів у період навчання у педагогічному вузі, їх ролі та місцю в структурі особистості.

Виклад основного матеріалу... Вважається, що сучасне суспільство кожного разу пропонує альтернативу дій, тому формування навичок із правильного здійснення вибору студентами є наразі основним завданням педагогічної діяльності. А оскільки цінності особи найбільш часто проявляються власне у ситуації вибору того чи іншого варіанту поведінки, то основна увага повинна приділятися саме формуванню базових життєвих цінностей молоді.

Під цінністю розуміють спрямованість особистості, що реалізується актами її поведінки (А.Г.Асмолов). Більшість дослідників звертає увагу на їх узагальнений характер, стійкість, змістовність і ототожнює із ціннісною орієнтацією, що є не цілком правильним, адже остання

спрямовує інтереси і потреби особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, яка проявляється через схильність віддавати перевагу одним цінностям порівняно з іншими у різних життєвих ситуаціях. Крім того, в ролі ціннісних орієнтацій виступають відносно стійкі, вибіркові ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ. У ціннісних орієнтаціях акумулюється весь життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини. Система ціннісних орієнтацій людини починає формуватися ще в ранньому дитинстві. Цікаво, що якісна специфіка ціннісних орієнтацій кожного вікового періоду пов'язана з новоутвореннями цього періоду. У віковій психології справедливо наголошується, що період юнацтва є своєрідним екстремумом онтогенезу, етапом формування власного світогляду [1, с.9].

До зовнішніх проявів реалізації ціннісних орієнтацій відносять такі як: 1) взаємовідносини особи з іншими людьми; 2) вибір конкретного стилю поведінки; 3) ставлення до самої себе; 4) рівень розвитку самооцінки та ін.

Вивчення впливу ціннісних орієнтацій особистості на різні сфери її діяльності підтверджує положення про неоднакові прояви в реальній поведінці людини загальних і специфічних умов діяльності. Причина суттєвих відмінностей у поведінці різних людей – в суб'єктивному сприйнятті даних умов, а також у відмінностях ціннісних орієнтацій. Неодноразово ціннісні орієнтації виступають компонентами структури особистості, на основі яких можна судити про рівень її сформованості.

Прийнято виділяти матеріалістичні та постматеріалістичні цінності, які характерні для молоді. Під першими розуміють відчуття фізичної та психологічної безпеки і благополуччя, а під цінностями постматеріалізму – приналежність до певної групи осіб. Колись у студентів домінувало бажання виразити себе, реалізувати таланти і здібності, належати до конкретної соціальної групи і т.д. Для типології цінностей виділяється декілька підстав. Базові цінності складають основи свідомості людей і впливають на їх вчинки в різних сферах життєдіяльності. Таких цінностей не багато, і вони формуються до 18-20 років, тобто в момент первинної соціалізації індивіда і стають стабільними протягом всього життя. Тому основою є вплив педагог виховання на студентів 1-3 курсів [2, с.40].

Існує точка зору, відповідно до якої кожна цінність і система цінностей має дві основи: з одного боку, індивід як соціальний об'єкт, а з другого – суспільство як соціокультурна система. На рівні індивіда основою для типології цінностей служить характер орієнтирів поведінки людини, у відповідності до яких вирізняють термінальні та інструментальні цінності. Інструментальні, на відміну від перших, є ближніми цілями і служать способом досягнення термінальних. Особливістю є також їх гнучкість і можливість переформування під впливом педагогічного виховання. Динамічність і високий інтелектуальний рівень студентів робить їх більш сприйнятливими до зміни цінностей.

Цінності варто відрізнити від норм, які приписують правила поведінки, невиконання яких карається законом чи засуджується суспільством. Спільним між цінностями і нормами є факт наявності відповідальності, що мають різну локалізацію: для цінностей – це внутрішня відповідальність прийняття цінності, а для норм – зовнішньо обумовлена відповідальність. Сам процес приєднання до цінностей має діяльнісний підхід, який виражається у спільній діяльності, оскільки в іншому випадку цінність не матиме того значення в структурі особистості. Це означає, що соціалізація цінності має відбуватися цілеспрямовано, конкретизуватись в процесі діяльності і спілкування [3, с.238].

Аналізуючи якісний стан розвитку цінностей сучасної молоді, робиться акцент на даних соціологічних дослідженнях. Цікаво, що будучи основним соціальним феноменом, освіта теж може виступати як цінність. Так, за даними київських соціологів, близько третини молоді вважає навчання основною життєвою ціллю своїх ровесників. Обґрунтовуючи її значення, 95% респондентів називають рівень освіти однією із найважливіших умов життєвого успіху [4, с.307]. У суспільстві домінують саме негативні чинники ціннісного вибору студентської молоді: це і постійні кризові стани в суспільстві, політичні потрясіння, відсутність основної ідеології, раціоналізація мислення та відхід від культури, бажання здобути матеріальні цінності навіть за рахунок духовних ідеалів.

На сьогоднішній день матеріальні цінності студентів переважають над духовними, в той же час людське життя не є неповторною цінністю. Втрата суспільних ідеалів, масова культура, насильство, жорстокість трансформували деяке бачення студентів. Вважається, що ставлення до життя має бути найвищою цінністю студентів і є власне найважливішим завданням освіти. У сучасної молоді ж дещо навпаки – у зв'язку з вживанням наркотиків, алкоголю, цінність власного здоров'я перестала розглядатись як така.

Результати соціологічних досліджень свідчать, що серед студентської молоді падає престиж наукової діяльності. Понад 80% респондентів-студентів українських ВНЗ вважають, що вища

школа не сприяє розвитку здібностей молоді, не прилучає до надбань культури. У колах студентської молоді знижується престиж такої цінності як робота. Лише 8% респондентів вважає її найбільш цінною частиною життя. Причому 75% студентів випускних курсів впевнені, що саме „заробіток” і „кар’єра” визначають основне місце в житті людини. Естетичні цінності теж втрапилися. І тільки 51% опитуваних віддає перевагу читанню книг. Втім, 74% студентів все ще й досі залишили основною цінністю сім’ю, дружбу, любов. Молодь відчужена від держави і 70% опитаних не відчують себе господарями своєї країни [4, с.283]. Результати опитувань свідчать, що найбільшою популярністю серед студентської молоді користуються цінності сімейного життя, далі йдуть цінності особистості, абсолютно вічні і лише на останньому місці – національні [4, с.295].

Як не дивно, але аксіологічний аналіз відмінностей поколінь вказує, що єдиною й справді високою цінністю студентської молоді виступають сім’я, благополуччя. Стали зникати ті цінності, які користувались попитом ще 10-15 років тому (добро, справедливість, допомога). На жаль, згідно з результатами дослідження, у системі ціннісних орієнтацій студентів провідне місце також посідає матеріальний добробут. Дедалі швидше втрачають свою актуальність питання творчого розвитку та естетика життя [5, с.291]. Усвідомлення життя як цінності супроводжується рядом ціннісних відношень – характеристик цього життя. Це такі категорії, як „щастя”, „свобода”, „справедливість”, „любов”, „сім’я”, „добро”, „краса”, „істина”. В процесі виховання у студентів ціннісного ставлення ефективніше було б зосередити вплив педагога на формуванні вищих цінностей, оскільки їх система так влаштована, що формуючи вищі цінності, ми сприямо проявленню нижчих.

Система і ієрархія цінностей динамічна та змінюється протягом життя, визначаючи його концепцію. Але фундамент такої концепції закладається ще в молоді роки, через що й власне приділяється величезна увага педагогічному вихованню молоді. Формування загальнолюдських цінностей – важливий аспект виховання студентів. У національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті визначені пріоритети державної політики, що акцентують увагу на „формуванні національних та загальнолюдських цінностей”.

На нашу думку, для вирішення морально-етичних проблем виховання в контексті деградації цінностей студентів дієвими будуть два шляхи вирішення даної проблеми:

- 1) вплив на процес формування цінностей через їх структуру шляхом детального контролю будь-яких новоутворень серед їх базових елементів;
- 2) створення загального „ідеалу”, який би послужив зразком для формування ціннісної сфери студентської молоді.

Щодо першого, то структура ціннісних орієнтацій розглядається з точки зору існування їх певних підсистем, виділення окремих рівнів, з’ясування її предметного змісту. З огляду на це, в структурі ціннісних орієнтацій виділяється три елементи: 1) когнітивний; 2) емоційний; 3) поведінковий. Технології впливу на емоційну складову ціннісних орієнтацій молоді також дуже різноманітні. Маючи своєю мішенню емоції, почуття, настрої, ці технології сприяють емоційно-діяльнісній активізації, виникненню емпатії, розвитку альтруїзму тощо. Вплив на емоційний елемент передбачає застосування образних технологій, які часто задовольняють потребу в адиктивних відчуттях і переживаннях. В технологіях впливу на когнітивний елемент ціннісних орієнтацій виділяють такі: пріоритетне інформування, технологія часової компресії, романтизація, сенсаційність подання матеріалу, технології „повчання”. До найдієвіших засобів впливу на цей елемент ціннісних орієнтацій було віднесене переконання. Технології впливу на поведінковий компонент ціннісних орієнтацій студентської молоді виходять з необхідності організації „готових рецептів дій”. В якості найбільш значущих виділяють пробудження імпульсу до наслідування за зразками, а також створення замовних образів, які потрібно наслідувати [1, с.10].

Оскільки система виховання впливає на формування мотиваційної сфери особистості., то вибір особистістю підстав вчинення дій означає також надання переваги одного мотиву над іншим. Власне й у цьому простежується зв’язок між ціннісною та мотиваційною сферами особистості. Таким чином, при здійсненні контролю за новоутвореннями особистості, варто брати до уваги й мотиви її поведінки.

Відносно зразкового шаблону орієнтацій, то зміст цінностей великою мірою залежить від культурного контексту й конкретного історичного періоду, в якому живе підростаюче покоління [4, с.286]. Вважається, що сьогодні молоде покоління залишилось без надійних соціальних орієнтирів [4, с.266]. Цінності студентської молоді формує інформація, що їй дається всією соціальною кон’юктурою, баченням дорослих і т.д., оскільки в молоді ще нема власного досвіду, вона все може оцінювати, виходячи зі знань, отриманих у навчальних закладах, із ЗМІ, чи оцінок батьків, прочитаної літератури.

Цілком очевидним є необхідність створення такої системи цінностей, яка би слугувала орієнтиром у вихованні молодого покоління. Система ціннісних орієнтацій становить внутрішню основу ставлення особистості до дійсності, яке є невід'ємною частиною розвитку особи. Систему цінностей соціального суб'єкта можуть складати сутнісно-життєві уявлення про добро і зло, щастя, мету та сутність життя: 1 – вітальні (здоров'я, добробут, особиста безпека, родичі, освіта, правопорядок); 2 – суспільного визначення (соціальний статус, працелюбство); 3 – міжособистісного визначення (чесність, альтруїзм, доброзичливість); 4 – демократичні (свобода слова, совісті, національний суверенітет); 5 – партикулярні; 6 – трансцендентні (прагнення до абсолюту) [4, с.277]. Ціннісні орієнтації формуються під час засвоєння соціального досвіду й виявляються в цілях, ідеалах, інтересах, переконаннях тощо. Власне тому важливу роль на даному етапі відіграватимуть особистісні якості самого педагога. Студенти переймають манеру поведінки, логічність обґрунтування того чи іншого вибору, механізм його вчинення.

Висновки... Наприкінці доцільно зауважити, що студентська молодь є соціокультурною спільністю, яка володіє специфічною системою цінностей, установок, моделей поведінки, життєвого стилю, власною субкультурою. Головним призначенням виховання ціннісного ставлення до життя постає саме в тому, щоб сприяти становленню особистості, яка відтворює самостійний вибір життєвої позиції. Прямим обов'язком педагогів є спрямовувати студентів на життя як на особливо цінний об'єкт, сформувати образ реального життя, наповнивши його ціннісним змістом. Таким чином, у статті проаналізовано сучасні погляди на ціннісні орієнтації студентів, процес їх формування, а також розкриваються механізми педагогічного впливу у вихованні молоді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ануфрієва О. В. Психологічні чинники впливу засобів масової інформації на ціннісні орієнтації студентської молоді / О. В. Ануфрієва. – К. : Знання України, 2009. – 20 с.
2. Муха-Шаек Е. Свободное время и отдых как ценности современной культуры молодежи : [моногр.] / Е. Муха-Шаек. – Одесса – Львов : Ставропигнон, 2007. – 169 с.
3. Варенов А. Г. Ценностный аспект социализации / А. Г. Варенов // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – Вип. 11–12. – С. 234–239.
4. Молодиченко В. В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти: (філософ. аналіз) / В. В. Молодиченко. – К. : Знання України, 2010. – 383 с.
5. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурянская. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

Анотація

Т.В.Селюкова, Н.О.Андреев

Трансформация ценностей как фактор морально-этических проблем в воспитании студенческой молодежи

В работе проанализированы современные взгляды относительно ценностных ориентаций молодежи, их роль в структуре личности и развития, а также проблема направленности ценностной сферы современных студентов. Сделана попытка обобщить механизмы педагогически-психологического воздействия на формирование иерархии ценностей студентов. Поднимается вопрос о создании ориентировочной модели ценностей, которая служит фактором преодоления морально-этических пробелов в воспитании. Исследуется механизм влияния воспитательной работы педагогов на процесс формирования ценностей. Уделяется внимание мерам предотвращения трансформации в системе ценностей личности студента. Статья также раскрывает способы воздействия педагогического воспитания на мотивационно-ценностную сферу студенческой молодежи.

Ключевые слова: *ценность, молодежь, образование, потребность, направленность личности.*

Summary

T.V.Seliukova, N.O.Andriiv

Transformation of Values as a Factor of Moral and Ethical Problems in the Upbringing of Young Students

In the article modern views on the value orientations of young people, their role in the structure of personality and development, as well as the problem of orientation of the value of the sphere of modern students are analyzed. The attempt to summarize the mechanisms of pedagogical - psychological influence on the formation of the hierarchy of values of students is done. The question about the creation of the indicative model of values, that will serve as a factor of overcoming the moral-ethical gaps in education is raised. The mechanism of influence of the educational work of teachers onto the process of values formation is studied. Attention is paid to measures to avoid the transformation of the system of values of the student. The article also reveals the ways of interaction of the pedagogical education with motivational-value sphere of student's youth.

Key words: *value, youth, education, need, orientation of personality.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Культурологічні та морально-етичні проблеми виховання студентської молоді

Сучасні соціальні та педагогічні реалії вимагають від вітчизняної освітньо-виховної системи оновленого змісту, форм та методів становлення студентської молоді. Пошук шляхів і засобів морального виховання студентів, що відповідали б сучасним суспільним потребам, становить одну з актуальних проблем педагогічної науки та практики сьогодення.

Реалізація змісту морального виховання дозволяє досягти бажаного ідеалу, в якому виражаються вимоги суспільства до людей у вигляді конкретного образу морально досконалої особистості, що втілила кращі якості українського народу і схвалені цивілізованим світом – уявлення про взірць поведінки і стосунків між людьми, що стають стимулом і метою розвитку людини та суспільства.

Моральні якості української нації базуються на нормах загальнолюдської моралі, принципами якої є правда, справедливість, відданість, патріотизм, гуманізм, доброта, стриманість, працелюбство, поміркованість, чесність, доброзичливість, гостинність, що споконвіку притаманні українському народові.

Шляхами і засобами морального виховання студентів є:

– моральне виховання в процесі навчання: виявлення виховних можливостей як українознавчих гуманітарних дисциплін, так і спеціальних предметів відповідно до знань і змісту морально-етичного виховання та їх реалізації на заняттях;

– моральне виховання у позааудиторній роботі: моральна освіта; залучення до різних видів діяльності морального плану; використання методів стимулювання у моральному вихованні.

Конкретні завдання і зміст морального виховання щодо кожного вихованця співпадати не можуть. Стверджуючи моральні й духовні цінності особистості, викладачам необхідно долати такі негативні риси, як егоїзм, розпусту, черствість, жорстокість, нечемність.

Відданість національним ідеалам – важливе джерело виховання в студентів свідомого ставлення до історії нашого народу і його прагнення до побудови гуманістичної правової цивілізованої держави.

Національно свідомий студент розумітиме роль навчання і суспільно корисної трудової діяльності для своєї держави. Він має усвідомити, що ця діяльність є високоморальною, спрямованою на втілення ідей національно-культурного відродження у повсякденному житті, на успішний вихід з економічної кризи, подолання аморальності та бездуховності в нашому суспільстві.

Відданість національно-гуманістичним ідеалам виростає з усвідомлення того, що наша демократична держава є найкращою, найсправедливішою, сповідує загальнолюдські цінності, утверджує найвищу форму організації суспільного життя. Це держава, де розквітатимуть й розкриватимуться здібності й таланти, найкращі моральні якості вільної людини.

Реалізуючи морально-естетичні норми демократичного суспільства, вищий навчальний заклад в основу організації повсякденного життя і діяльності студентської спільноти обирає ідею, що підносить кожного вихованця до усвідомлення значення свого місця, діяльності, мобілізує колектив на боротьбу за свідоме ставлення до навчання і праці в ім'я благородних ідеалів.

Відданість національно-гуманістичним ідеалам нерозривно пов'язана з вихованням національно свідомих, ідейних громадян. Це є провідним початком у відродженні моральних цінностей, вихованні людини з новими поглядами на навколишній світ, людини великої душі, високих гуманних ідеалів.

Навчально-виховна робота нашого вишу пройнята національною свідомістю та ідейністю, спрямовує інтелектуальну, емоційну, морально-виховну сферу життя кожного студента і студентської спільноти на боротьбу за втілення в життя споконвічних ідей українського народу.

Наукові знання, історичні дані та факти про спільність націй, національностей і народів у розв'язанні наукових, мистецьких, літературних і проблем самі собою виховують у душі поваги до всіх народів світу.

У різних регіонах України викладачі знаходять цікавий матеріал для виховання почуття дружби і поваги до народів світу, адже для подолян назавжди залишаться в пам'яті В.Тропінін і М. Пирогов; для дніпропетровців – І.Старов, А.Захаров, К.Брюлов, І.Шишкін, А.Куїнджі; для

закарпатців – Георгій Дожа; для одеситів – А.Желябов, В.Фігнер, Христо Ботев, Георгій Роковський.

Визначальну роль у реалізації мети і змісту виховання відіграє виховання сумління, честі, гідності, саме тих якостей, що притаманні українській нації, і які були невід'ємними рисами поведінки українського народу.

Важливою моральною рисою, що визначає обличчя нації та людини, їх роль і місце як у суспільстві, так і в світовій спільності, є честь і гідність.

Почуття честі, гідності проявляються в усвідомленні самого себе як особистості, котра бере участь у суспільному житті демократичної держави. Вона допомагає людині підвестись у своїй діяльності до шляхетності, доброти, шанування родинних зв'язків, взаємодопомоги, ощадливості, ставлення до свого життя і до життя інших людей як найвищої цінності.

Здійснюючи виховні завдання, педагоги мають формувати у молоді такі моральні якості, як чесність, правдивість, взаємодопомогу, простоту, скромність у громадському й особистому житті, моральну чистоту, непримиренність до несправедливості, дармоїдства, нечесності, корисливості і т.п.

Важливим завданням педагогічного колективу є виховання гуманізму і взаєморозуміння між людьми. Гуманне, демократичне суспільство – це найвищий суспільний ідеал. В основі демократичного гуманізму лежать глибока повага і взаєморозуміння між людьми. Піклування про людину і її всебічний розвиток, духовну і фізичну досконалість, сприяння поліпшенню добробуту – це найвищі принципи демократичного суспільства в умовах соціальної ринкової економіки, до чого й прагне Україна.

Гуманізм в умовах демократії і ринку включає також високу вимогливість до людини. Прищеплюючи гуманні почуття як моральні риси свідомого українця педагог повинен вселяти віру в людину, оптимізм у боротьбі за краще майбутнє.

Виховання студентів-гуманістів – це виховання в душі справжньої людяності, уважного й чуйного ставлення до людей, до потреб, запитів.

Взаєморозуміння проростає в сім'ї, стосунки між батьками, батьками і дітьми залишають слід у душі дитини на все життя. Наскільки в сім'ї, в родинному спілкуванні панує почуття взаєморозуміння, настільки воно передається дітям. Адже саме в сім'ї закладається духовний стрижень особистості й основи її моралі.

Педагогічно підготовлені, високоморальні батьки вважають своїм обов'язком формувати у дітей моральні цінності з позицій добра, честі, людяності й розуміння. Велике значення має приклад батьків у формуванні сорому, честі, співчутливого ставлення до інших.

Виходячи з принципів гуманності, педагог формує в студентів повагу до батька і матері, до старших, прищеплює необхідність піклування про молодших, людей похилого віку і хворих.

Виховуючи в студентів чуйне й уважне ставлення до людини, вищий навчальний заклад запобігає розвитку таких негативних рис, як байдужість, черствість, прищеплює почуття чесності, власної гідності, культури поведінки, нетерпиме ставлення до грубості, егоїзму.

Українознавчі дисципліни та інші предмети дають численні приклади духовного багатства українського народу, розкривають його працелюбність, героїзм, мужність і споконвічне прагнення до волі.

Різні форми позааудиторної роботи підвищують освітній рівень студентів і водночас формують необхідні моральні якості, прищеплюють високі гуманістичні почуття.

В організації й проведенні виховної роботи у вищому навчальному закладі має велике значення використання визначних досягнень рідного народу.

Адже наш народ створив багатогранну гуманістичну культуру – художню літературу, музику, живопис, театр, народне мистецтво, самобутню духовність. Українська дійсність постійно породжувала наукові, політичні, культурні, мистецькі явища й цінності.

Гордістю українців є різножанрова високолірична усна народна творчість. Пісні й думи, створені гарною мелодійною мовою, прославилися в усьому світі.

Німецькі вчені у своїй праці “Історія людства” пишуть: “Жоден народ не створив такої поетичної творчості, як український”.

Світова культура не знає аналогів українській літературі з таких критеріїв, як народність, гуманізм, демократизм. Українське письменництво гордиться красою народу, жінками-поетесами Лесею Українкою, М.Чурай, Оленою Пчілкою. Гордістю не лише нашої, а й світової літератури є творчі здобутки Г.Сковороди, Т.Шевченка, І.Франка, Б.Грінченка, Є.Маланюка, О.Олеса, П.Тичини, Г.Чупринки, М.Драй-Хмари. Вони – генії людства.

Знання про розвиток національно-визвольного, культурного, мистецького руху, які вписали в історію народу релігійно-просвітницькі братства, Запорізька Січ, Гетьманщина, Кирило-Мефодіївське братство, „Просвіта”, мають величезний виховний потенціал.

Загострення соціальних проблем та відсутність досконалої системи надання соціальних послуг найбільш вразливим верствам населення зумовили появу добровільного руху учнів та студентів – волонтерства.

У Хмельницькому національному університеті підготовка студентів до волонтерської роботи здійснюється через спеціально організовану практику; участь у благодійних акціях; акціях, спрямованих на збір і поширення інформації; проведення соціально-культурних заходів; участь у соціальних проектах; науково-дослідну діяльність (проведення наукових досліджень, участь у конференціях, підготовка рефератів, публікація тез і статей у наукових виданнях, реалізація соціальних проектів), комунікативну діяльність (індивідуальне та групове розв'язання проблемних ситуацій, „мозковий штурм”, тренінг, дискусія, ділова гра).

Ефективними формами навчання студентів специфіки волонтерської роботи є безкоштовні юридичні консультації незаможним громадянам; організація дозвілля, „літніх майданчиків” для дітей з особливими потребами та дітей з малозабезпечених родин; робота в „бюро добрих послуг” з надання допомоги дітям і родинам, що перебувають у складній життєвій ситуації; залучення студентства до роботи на „телефоні довіри”, супровід потерпілих від насильства в родині під час слідчих дій і в суді; організація ініціатив, пов'язаних із запобіганням уживання алкоголю та наркотиків школярами; участь в акціях, спрямованих на надання послуг дітям і людям похилого віку тощо.

Керуючись власним альтруїстичним бажанням допомогти людям, студенти-волонтери виконують важливу, соціально значущу роботу не тільки регіонального, всеукраїнського, але й міжнародного масштабу в контексті глобального значення волонтерського руху та постійного зростання уваги з боку світових інституцій.

Різні форми морального виховання студентів можуть ефективно застосовуватись у виховній практиці, зокрема: у роботі гуртків, клубів, на годинах куратора, у діяльності молодіжних організацій тощо. Особливо ефективним є залучення студентів до виховних заходів під час проходження практики.

Проте проблема підвищення ефективності морального виховання особистості є достатньо складною та багатогранною. Подальша розробка цього педагогічного напрямку передбачає вивчення дослідження ефективності інших форм та методів морального виховання, зокрема співпраці університетів з різними вищими навчальними закладами, зі школами, з органами місцевого самоврядування, владними структурами, засобами масової інформації, громадськими організаціями.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Психолого-педагогічні засади гуманізації загальної та професійної освіти / Г. О. Балл // Вісник НТУ КІП. – Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – Вип. 1. – С. 57–70.
 2. Бех І. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Бех // Педагогіка. – 1993. – № 3. – С. 5–14.
 3. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М. П. Васильєва. – Харків, 2004. – 38 с.
 4. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної аномії / Н. Паніна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 5–26.
 5. Штоквиш О. Формування національної самосвідомості у процесі викладання гуманітарних дисциплін // О. Штоквіш // Матеріали першої міжнародної конференції „Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства” –К. : Київський університет, 1993. – С. 68–70.
- Дата надходження статті: „11” вересня 2012 р.

Система виховної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії

У статті розкрито систему виховної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі ступеневого типу. Концептуально обґрунтовано мету, завдання, напрямки та зміст роботи, визначено основні суб'єкти виховання, їх місце і роль у виховному процесі.

Ключові слова: ступеневість, ступенева освіта, виховання, виховний процес, суб'єкти виховання, система виховної роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка педагогічних кадрів в Україні має свої специфічні риси і особливості. Історично склалося, що український учитель одночасно здійснює як навчальну, так і виховну функції. Тому система підготовки спеціалістів у вищому педагогічному закладі повинна враховувати не тільки фахове та соціальне замовлення, вона будуватиметься на споконвічних виховних принципах, коли учитель – це і носій відповідних знань, і взірець для наслідування, це представник національної еліти, національної інтелігенції. Виховувати і навчати собою – це працювати своїм розумом, поведінкою, вчинками...

Чи можна цьому навчитися, чи це царина вроджених якостей? Недаремно керівники системи освіти серед найважливіших назвали функцію управління виховним процесом, а виховну роботу – найважчим видом педагогічної діяльності. Через це вважаємо, що проблема організації та проведення виховної роботи зі студентами у педагогічному вищі в сучасних умовах є надзвичайно актуальною педагогічною проблемою, яка потребує теоретико-наукового обґрунтування та методичного вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема підготовки кадрів для галузі освіти є предметом дослідження у низці наукових і прикладних праць впродовж тривалого часу. Питання виховання у контексті педагогічної антропології вивчали вітчизняні учені І.Бех, С.Гончаренко, А.Макаренко, М.Сметанський, В.Сухомлинський, О.Сухомлинська, К.Ушинський та ін. Місце вихованості у структурі особистості учителя та роль його авторитету вивчали М. Богуславський, М.Дарманський, М.Євтух, Л.Журенко, Т.Ільїна тощо. Однак реалії сьогодення указують на необхідність системного підходу до виховання майбутнього учителя ще на студентській лаві.

Формулювання цілей статті... Метою публікації є вичленення та розгляд системоутворюючих факторів виховного процесу у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Виклад основного матеріалу... Система освітньої діяльності Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії має свою історію і лише їй притаманний особливий зміст. Специфіка полягає у тому, що підготовка спеціалістів здійснюється за освітньо кваліфікаційними рівнями. На перший курс вступають випускники з базовою середньою освітою віком 15-16 років. Їх соціальний ріст, особистісне мужніння та дорослішання відбувається в процесі професійного становлення. Даний вік є сенситивним для формування таких важливих людських та професійних рис як відповідальність, вміння працювати в колективі, приймати рішення та доводити розпочату справу до кінця. Провідними орієнтирами діяльності науково-педагогічного та студентського колективів є наступні: соціальна спрямованість, змістовно орієнтована спрямованість, процесуально орієнтована спрямованість, особистісно орієнтована спрямованість. Однак вищеназвані освітні парадигми неможливо реалізувати без чіткої і цілеспрямованої виховної роботи. Тому у 2009 році були визначені концептуальні засади організації виховної процесу в академії на наступні п'ять років. При їх розробці було враховано ряд державних, соціальних і особистісних потреб, задоволення яких неможливе без всебічно вихованої особистості студента – майбутнього вчителя.

Це потреби:

- молодій державі в педагогічних кадрах нової формації, сформованих на засадах гуманізму та демократизму, громадянської та національної культури, спроможних успішно вирішувати освітні проблеми власної країни та шукати шляхи поступу до світового освітнього простору;
- в оновленні і оздоровленні суспільства, які неможливо здійснювати без особистості вчителя-вихователя;
- у всебічно вихованому студентів – активному суб'єкті навчально-виховного процесу;
- об'єднання виховних зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу інституту для створення на його теренах педагогічно-організованого простору, відкритого для співпраці з іншими суб'єктами

соціально-педагогічної взаємодії, спроможного не тільки протистояти деструктивному впливу середовища, а і впливати на нього з метою перевиховання;

- в усвідомленні усіма суб'єктами освітнього процесу виховання як соціально-особистісного феномену, організацію самовиховання та виховання через студентський колектив;
- відходу від авторитарних методів виховання;
- у визначеності ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Саме ці потреби розглядались нами як системо утворюючі при розробці системного підходу до виховної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Метою виховної роботи з студентами є формування особистості майбутнього українського вчителя, представника української національної еліти, провідника національної ідеї, на засадах демократизму і гуманізму, громадянськості, здатного творчо, активно, відповідально впливати на виховний процес в школі.

Виховна робота має певні структурні компоненти, без врахування яких неможлива успішна реалізація мети. Це – когнітивний, мотиваційно-емоційний, морально-вольовий, вчинковий та оціночний компоненти.

Когнітивний компонент передбачає оволодіння знаннями основ світової культури та теорії і практики виховної роботи.

Мотиваційно-емоційний – спрямованість на гуманістичні та демократичні ідеали, на загальнолюдські та національні цінності, на свободу мислення, слова, позиції, дії, на любов, повагу до дитини і її сприйняття, віру в її можливості та здібності; вироблення на основі чуттєвої та змістовної тканини свідомості розумних потреб, які і пробуджували почуття та диктували мотиви поведінки студентів.

Морально-вольовий – орієнтація на загальнолюдські норми моралі, на золоте правило етики в поєднанні з умінням досягти мети, рішучістю, наполегливістю, активністю, самостійністю, вимогливістю до себе і вихованців.

Вчинковий – поведінка виступає як громадянський, моральний та професійний обов'язок перед суспільством, як особистісне переконання та суспільна потреба.

Оціночний компонент – здатність до об'єктивної самооцінки своєї вихованості і, в разі потреби, самокорекції, рівень готовності до оцінки вихованості учнів.

З мети випливають такі завдання виховної роботи:

- формування національної свідомості, гідності громадянина-патріота Української держави, представника української національної еліти;
- підготовка свідомої та високопрофесійної учительської інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації;
- вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи;
- підняття престижу української мови в академічному середовищі;
- формування здорового способу життя, культу фізично здорової та духовно багатой особистості;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості студента;
- плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток академічних традицій вузу.

Основними принципами виховної роботи є:

- демократизація і гуманізація виховного процесу, дотримання педагогічної етики, повага до особистості студента;
- високий рівень професійності в поєднанні з духовністю студентів вузу, як головної умови виховної компетентності майбутніх педагогів;
- визнання за студентами права свободи мислення, слова, права мати власні політичні та життєві позиції, які не протирічають принципам демократії і гуманізму, загальнолюдським цінностям;
- визнання принципу самодостатності особистості студента як наслідку самовиховання, організації індивідуальної діяльності, спрямованої на розвиток власного потенціалу;
- принцип єдності теорії і практики, слова і діла через спрямованість виховної роботи на суспільну і професійно-орієнтовану діяльність студента;
- принцип наступності виховної діяльності, який реалізуватиметься з урахуванням вікового статусу студентів (I ступінь – підлітковий та рання юність, II-III – юнацький);
- принцип перспективності самовиховання та самоосвіти майбутнього вчителя;
- системність в організації виховної роботи із студентами, яка передбачає:

а) визначеність у відповідності з метою змісту виховної роботи таких форм за допомогою яких реалізується зміст і якими повинні оволодіти майбутні вчителі (від програми „мінімум” до

програми „максимум”) у процесі діяльності, спілкування студентів в на факультеті, в групі, в гуртожитку;

б) визначення суб'єктів виховної діяльності у вузі (кафедри, деканати, куратори груп, студентські групи, органи студентського самоврядування тощо), їх функції, зміст та форми роботи;

в) безпосередня участь студента у виховному процесі, його місце і роль;

г) вивчення результативності виховної роботи, врахування рівня вихованості студентів, підготовленості до виховної роботи в школі;

д) організаційна, цілеспрямована робота вузу в напрямку реалізації системи виховної роботи.

В основі виховної системи такі напрямки виховної роботи:

Національно-патріотичне та громадянсько-правове виховання;

Інтелектуально-духовне;

Моральне виховання;

Екологічне;

Естетичне;

Професійне самовизначення, розумове та трудове виховання;

Фізичний розвиток та формування здорового способу життя.

Зміст виховної роботи спрямовується на здобуття студентами виховного досвіду, який забезпечить реалізацію інтересів держави, суспільства та особистості в громадянсько-національній, моральній, професійній, розумовій, трудовій, естетичній, екологічній та інших сферах суспільного життя, а також на розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного, мотиваційно-вольового та вчинкового компонентів загальнолюдської культури особистості. Виховні засоби мають сприяти становленню життєвих орієнтацій особистості майбутнього педагога, виробленню власної філософії життєдіяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній із сфер суспільного життя. Ідея вихованості на засадах демократизму та гуманізму має бути основною та наскрізною в системі всього навчально-виховного процесу.

Виховна робота у ХГПА здійснюється шляхом гуманізації освітнього процесу на основі суб'єкт-суб'єктних відносин на рівні кафедр, інституту кураторів груп, органів студентського самоврядування.

Інститут кураторства забезпечує:

Індивідуальну методичну допомогу кураторам груп та вихователям;

Поширення педагогічного досвіду;

Проводить планові засідання кураторів груп;

Організовує роботу школи молодого куратора;

Допомагає у проведенні відкритих виховних годин;

Координує співпрацю кураторів груп із громадськими організаціями та установами.

Органи студентського самоврядування захищають права та свободи студентів, співпрацюють із ректоратом, деканатами, кафедрами з питань організації навчально-виховного процесу, разом із відділом виховної роботи організують дозвілля студентів.

Виховна робота кафедр – це наукові дослідження в галузі теорії та практики виховання; організація гурткової та клубної роботи; керівництво науковими роботами студентів; консультування та керівництво виховною практикою студентів; забезпечення виховного потенціалу навчальних занять та позааудиторної роботи.

Психологічна служба академії здійснює індивідуальну та групову психодіагностику, соціально-психологічні дослідження, індивідуальне консультування; групове консультування; корекційно-відновлювальну роботу, займається психологічною просвітою, підготовкою методично-інформаційних матеріалів.

Відділ виховної роботи спрямовує свою діяльність на координацію усієї виховної роботи у рамках загальнодержавної програми гуманізації та гуманітаризації освіти, керуючись чинним законодавством та нормативними документами МОН України, Хмельницької обласної ради, Хмельницького обласного управління освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Висновки... Розробляючи систему виховання особистості майбутнього вчителя, ми дійшли висновку, що головними завданнями усіх, хто причетний до формування особистості сучасного студентства на окреслений час, є створення умов, за яких професійне становлення молоді особистості стане невіддільним від духовного розвитку, а цілеспрямована спільна робота усіх суб'єктів виховного процесу стане системоутворюючим фактором формування особистості педагога, наповниться моральним змістом, збудить патріотичні, громадянські, естетичні почуття, щоб усі, хто відповідає за виховання і розвиток підрастаючого покоління в Україні, робили це професійно, творили добро і красу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / [В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка]. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Григорьева Т. Г. Основы конструктивного общения : метод. пособие для преподавателей / Т. Г. Григорьева, Т. П. Усолицева. – М., 1997. – 171 с.
3. Євтух М. Науково-педагогічні проблеми ступеневої професійної підготовки педагогів / М. Євтух // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 19, ч. 1. – С. 3–8.
4. Історія Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в особах / за заг. ред. В. Є. Береки. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2006. – 356 с.
5. Білоцерківська Н. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Н. Г. Білоцерківська. – Харків, 2009. – 20 с.

Анотація

В.І.Слюзко

Система воспитательной работы в Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

В статтє раскрыта система воспитательной работы в высшем педагогическом учебном заведении ступенчатого типа. Концептуально обосновано цель, задания, направление и содержание работы, определены основные субъекты воспитания, их место и роль в воспитательном процессе.

Ключевые слова: ступенчатость, ступенчатое образование, воспитание, воспитательный процесс, субъекты воспитания, система воспитательной работы.

Summary

V.I.Sliuzko

System of Educational Work in Khmel'nyts'ki Humanitarian-Pedagogical Academy

The system of educational work in higher pedagogical educational establishment of gradation type has been revealed in the article. The aim, tasks, direction and content of this work have been conceptually grounded, the main subjects of education, their place and role in educational process have been determined.

Key words: gradation, gradation education, education, educational process, subjects of education, system of educational work.

Дата надходження статті: „20” вересня 2012 р.

УДК 378.14: 159.9

Л.Н.СМАЛИУС,
методист
(м. Черкаси)

Роль виховного ідеалу у професійному становленні майбутніх психологів

У статті порушується проблема створення психолого-педагогічних умов для підготовки фахівців психологічних спеціальностей. Важливою умовою їх успішної професійної реалізації є здатність до самовдосконалення впродовж життя. Сприяти цьому може розвинута мотивація досягнення та вибір ідеалу як взірця для особистісного та професійного самовдосконалення. У статті представлено аналіз вивчення уявлень про ідеал у сучасній молоді та засоби його досягнення. В умовах освітньо-виховного процесу вищої школи доцільно розвивати у студентів уявлення про ідеали, що сприятиме формуванню власного образу майбутнього психолога.

Ключові слова: самовдосконалення, професійне самовдосконалення, ідеал, виховний ідеал, мотивація досягнення.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Однією з важливих проблем сучасної вищої школи є створення виховного середовища задля формування не лише кваліфікованого фахівця, а й високоморальної особистості. Тому актуальним питанням у організації виховного процесу у вищому навчальному закладі є закладення основ для розвитку особистості, здатної постійно самовдосконалюватися – як особистісно, так і професійно. Самовдосконалення як ціложиттєвий процес саморуку особистості виступає запорукою успішної професійної реалізації. Вдосконалювати себе, відшліфувати свої особистісні риси та формувати професійно важливі якості молодь має навчитися саме у період фахового становлення. Провідна роль тут відводиться ідеалу, досягнення якого виступає одним із мотивів самовдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій... Вивченням ідеалу у психолого-педагогічних науках займалися Г.О.Балл, І.Д.Бех, Г.Г.Ващенко, С.У.Гончаренко, В.С.Журавський, І.А.Зязюн, О.Я.Савченко, С.О.Сисоєва, В.О.Огнев'юк та інші. Теоретичне обґрунтування ідеалу як мети виховання представив Г.Г.Ващенко. В основу виховного ідеалу він покладає загальнолюдські,

національні цінності та зазначає, що ідеал окремої людини, як і ідеал суспільства в цілому не є явищем статичним, постійним – він змінюється і вдосконалюється з урахуванням психічних властивостей народу, загальнолюдських та професійних цінностей, а також національних традицій, сучасних запитів суспільства та цілей на майбутнє [2]. На сьогодні склалась досить складна ситуація, зумовлена тим, що усталені ідеали минулих десятиліть зруйновані, а формування нових суспільних ідеалів, які б трансформувалися у особистісний ідеал молодої людини, відбувається надто повільно. Тому актуальним для освітнього процесу вищої школи залишається питання формування ідеалу у майбутнього фахівця, об'єктом професійної діяльності якого стане особистість людини.

Відомий психолог сучасності Г.О.Балл вважає, що поза зверненням до поняття ідеалу повноцінне вивчення людської діяльності у психолого-педагогічному аспекті є неможливим [1]. Він також виділяє поняття „професійні ідеали” та підкреслює значущість ідеалу для вдосконалювання діяльності. Професійне самовдосконалення як складова життєвого шляху може бути ефективним лише тоді, коли орієнтоване на чітко визначений та усвідомлюваний ідеал (або ідеали). Тому професійні ідеали відіграють провідну роль у фаховому становленні особистості, а отже, виступають одним із основних мотивів професійного самовдосконалення.

Формулювання цілей статті... Досягнення ідеалу є одним із важливих мотивів самовдосконалення, проте поняття ідеалу не обмежується лише ідентифікацією з кумиром, а виступає шляхом досягнення вершини, „акме”, успіху; можливістю відкриття у собі нових здібностей; засобом самоствердження тощо. Бажання досягти ідеалу в особистісному розвитку та професійному становленні, на нашу думку, зумовлене мотивацією досягнення, яка визначає прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності. Однією із складових мотивації досягнення С.С.Занюк визначає *мотив досягнення*. Це стійке особистісне утворення, яке водночас є і динамічним, оскільки актуалізується у ситуації ймовірності досягнення успіху у певній сфері діяльності. Людина, у якої достатньо розвинений мотив досягнення, має ряд характеристик:

- вона наполеглива у досягненні мети;
- не зупиняється на досягнутому результаті;
- докладает максимум зусиль, щоб виконати поставлене завдання якомога краще;
- не задовольняється простими завданнями і легкодосяжними цілями;
- схильна ставити віддалені цілі;
- переживає радість успіху внаслідок досягнення високих результатів;
- захоплюється роботою, досягаючи дедалі нових цілей, відчуваючи радість успіху [4].

Оволодіння такими якостями необхідне для майбутніх фахівців, зокрема психологів, оскільки специфіка їх професії полягає у тому, що інструментом діяльності виступає власне особистість самого психолога. Тому важливим завданням, яке порушується у процесі їх фахової підготовки, є вибір ідеалу та формування мотивації досягнення на початкових етапах професійного становлення. Вирішення цього завдання може здійснюватися шляхом формування у студентів уявлення про ідеал як вершину розвитку, як кінцевий етап самоздійснення особистості, та актуалізацією прагнення досягти ідеалу засобами професійного самовдосконалення. Потреба у досягненні ідеалу має трансформуватися у особистісну цінність майбутнього психолога, а внутрішнім чинником самовдосконалення має стати почуття морального задоволення власними здобутками. Тож *мета* даної статті полягає у тому, щоб вивчити рівень сформованості уявлень про ідеал у сучасній молоді задля розробки оптимальних умов професійного становлення висококваліфікованих фахівців.

Виклад основного матеріалу... Одним із мотивів особистісного та професійного самовдосконалення є прагнення досягнути ідеалу. Починається формування уявлення про ідеал із самоаналізу та формулювання проблеми: „Яким я хочу бути?”, „Чи задовольняє мене власний рівень знань та умінь, сформований набір якостей?”, „Чого я ще не вмію?”, „Які риси я маю розвивати у собі?”. У особистісному та професійному самовдосконаленні людина повинна керуватися певним орієнтиром – ідеалом, який виступає найвищою метою людського прагнення [6]. *Ідеал* – уявлення про найвищу досконалість, взірць, норму, які визначають спосіб мислення і характер діяльності людини. Окрім того, це поняття позначає наділення певного суб'єкта властивостями, які відповідають ідеалу [6]. Формування природних об'єктів відповідно до ідеалу виступає специфічною формою життєдіяльності людини, оскільки передбачає формулювання мети діяльності до її фактичного здійснення [7]. Людина, у якої сформований образ ідеалу, має власні орієнтири для розвитку та самовдосконалення. Отже, досягнення ідеалу становить важливу частину освітньо-виховного процесу загальноосвітньої та вищої школи.

Для того, щоб з'ясувати, наскільки у сучасній молоді сформоване уявлення про ідеал, виявити вікові особливості цих уявлень та вивчити, наскільки розвинені потреби та мотиви до здійснення

самозмін, ми провели опитування серед різних вікових груп. До першої та другої групи досліджуваних входили учні восьмого класу та відповідно десятого класів загальноосвітньої школи міста Черкаси; до третьої та четвертої – студенти першого та п'ятого (випускного) курсів психологічного факультету Черкаського національного університету. У ході анкетування ми намагалися з'ясувати, що, на думку людей різного віку, означає поняття „ідеал людини”; чи потрібно людині у житті керуватися ідеалом; чи можна жити без ідеалу; хто може бути ідеалом для сучасної молоді; звідки людина може черпати уявлення про ідеал; якими рисами має володіти ідеальна людина; чи реально в сучасному житті досягнути ідеалу та якими засобами можна це зробити.

Аналіз отриманих відповідей дає можливість зробити висновки, що у школярів 13-14 років уявлення про ідеал ще не повністю сформоване, оскільки діти частіше всього пояснюють сутність цього поняття як „відсутність недоліків”, „коли людина ідеальна у всьому”, „розумна, морально розвинена людина”, „...яка має ідеальний характер”. Іноді поняття про ідеал опитувані ототожнюють з рисами характеру людини: „доброта, краса, розум”. Викликають інтерес поодинокі відповіді на зразок: „ідеал – це герой, якого людина вважає бездоганним”, „ідеал – це достоїнства людини”, „...це та людина, яка прагне чогось у житті”. Слід зауважити, що 34 % опитаних підлітків не змогли пояснити сутність цього поняття.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що значна частина дітей підліткового віку не усвідомлюють, для чого людині потрібен ідеал, оскільки 48 % взагалі не змогли дати відповідь на запитання анкети: „Для чого людині слід мати ідеал?”. Частина учнів (26 %) пояснили, що ідеал потрібен для того, щоб „людина могла на нього рівнятися”, „щоб до чогось прагнути”, „щоб досягати цього ідеалу”. Решта (26 %) відповіли, що ідеал потрібен, для того щоб „досягнути кращого в собі”, „щоб мати мету в житті, досягати вершин”, „щоб вирізнитися поміж інших і мати свою індивідуальність”, „щоб прожити, залишивши по собі хороший слід”. В якості ідеалу серед запропонованих варіантів сучасні підлітки вибирали найчастіше сучасних кіногероїв – 52 %, батьків – 35%, зірок шоубізнесу – 29 %, фантастичних персонажів – 21 %, і лише 17 % – видатних історичних постатей. Якщо співвідносити ідеал з представниками певної професії, то найбільшою повагою серед школярів користуються: кіноактор (найбільше виборів), юрист, вчитель, психолог, інженер, менеджер, власник фірми. Не змогли відповісти, представник якої професії міг би бути для них ідеалом, 26 % опитаних. Стосовно того, хто на думку сучасних підлітків, є ідеалом для їх однолітків, то значна частина (42 %) вважають, що кінозірки, зірки спорту та шоубізнесу; більшість опитаних (58 %) не змогли відповісти на запитання. В ході проведення опитування ми з'ясували: джерелом уявлення про ідеал для більшості дітей є телебачення – 75 % , книги – 46 %, приклади життя видатних людей – 26 %. Засобів досягнення ідеалу переважна більшість учнів не змогли назвати. Лише 26 % опитаних такими засобами вважають „наполегливу працю”, „позбавлення від недоліків”, „самовдосконалення”, „самоконтроль”.

Проведене опитування дало можливість зробити висновки, що більшість учнів розуміють, що ідеал – важливий взірць у розвитку особистості, проте кінцева мета розвитку особистості дітьми не ще не усвідомлюється. Тобто, ідеал для сучасних дітей – чітко не визначений, абстрактний образ, до якого треба прагнути, хоч не завжди діти розуміють, навіщо. У відповідях восьмикласників спостерігається прагнення до доброти, очікування справедливості від оточуючих (від світу дорослих), хотілося б привітності (бути прийнятим і почутим). Діти усвідомлюють необхідність всестороннього розвитку, формування кращих рис характеру, проте не мають чіткого уявлення про шляхи досягнення поставлених цілей. З точки зору професійної спрямованості, восьмикласники в більшій мірі орієнтовані на види професійної діяльності, які приводять до швидкого матеріального забезпечення, популярності (кіноактор); професії, які передбачають інтелектуальну діяльність (юрист, психолог, вчитель, інженер), та інші професії, представниками яких, очевидно, є батьки опитуваних учнів.

Аналізуючи анкети учнів дещо старшого віку – 10 класу, ми з'ясували, що сутність поняття „ідеал” старшокласники пояснюють як „беззаперечний авторитет, приклад для наслідування”, „володіти та розвивати у собі позитивні якості”, „еталон поведінки, характеру, смаку, для інших”, „те, до чого людина прагне у житті”, „відсутність недоліків”, „людина, яка прагне до самовдосконалення”, „людина, яка є гарним прикладом в усьому”, „людина, яка самовдосконалюється, цінує правду, прагне свободи”. 12 % опитаних старшокласників зазначили, що ідеалу не існує, 18 % – не відповіли на поставлене запитання.

В якості ідеалу для сучасної молоді старшокласники назвали видатних історичних осіб (36 %), батьків (34 %), далі – сучасних кіногероїв (15 %), зірок шоубізнесу (12 %) і на останній позиції – фантастичні персонажі (7 %). До запропонованих варіантів окремі десятикласники додали і свої власні приклади ідеалу: друзі, відомі спортсмени. Джерелом ідеалу старшокласники визначають книги, приклади життя видатних людей, телебачення, інтернет, особисте життя (власний досвід).

У відповідь на запитання: „Представник якої професії міг би бути вашим ідеалом?” учні 10 класу зазначили: лікар, письменник, журналіст, науковець, психолог, вчитель, фінансист, археолог, філософ, культуролог, художник, спортсмен, музикант, каскадер. 27 % опитаних не дали точної відповіді, мотивуючи, що професія у виборі ідеалу значення не має. Ідеалом для своїх ровесників опитані вважають зірок кіно та шоубізнесу, батьків, друзів, видатних постатей (музикантів, акторів, спортсменів). Ідеальна людина, на думку старшокласників, має бути вільною і вміти зберігати свою індивідуальність. Більше половини опитаних учнів (60 %) вважають, що досягнути ідеалу у сучасному житті цілком реально, хоча це потребує великих зусиль. Засобами досягнення ідеалу старшокласники бачать самовдосконалення, наполегливу працю над самим собою.

Судження підлітків 13-14 років та молоді 15-16 років щодо місця ідеалу у становленні особистості суттєво відрізняються. Погляди десятикласників більш зрілі та виважені. На відміну від підлітків, у них сформоване уявлення про хибні ідеали та їх наслідки. Образ ідеалу старшокласників формується на основі читання книг, аналізу життєвого шляху видатних людей, врахування досвіду батьків. Підлітки ж готові некритично сприймати пропоноване телебаченням. Сучасна молодь усвідомлює необхідність здійснення саморуху особистості до ідеалу через самовдосконалення, проте знань про засоби здійснення самовдосконалення у молодих людей недостатньо. До того ж у молоді відсутні приклади ідеалу серед співвітчизників. Українські, російські діти-герої, юні патріоти, таланти, видатні спортсмени для більшості сучасних дітей не є ідеалом, бо не їх телебачення пропонує у якості ідеалу, не такими взірцевими прикладами перенасичена інтернет-мережа.

Третя та четверта групи досліджуваних – зрілі, професійно зорієнтовані люди, які мають певний досвід і власне сформоване уявлення про життєві цілі, мотиви розвитку особистості та мету професійного самовдосконалення. Завданням дослідження було також вивчити динаміку уявлення особистості про ідеал у процесі її фахового становлення. Тож студенти першого курсу заочної форми навчання (вік – 20-35 років) поняття „ідеал” пояснюють як „абсолют і втілення позитивних якостей”, „той, хто мотивує до змін”, „найвища мета, до якої прагне людина і яка визначає її діяльність”, „риси та ідеї, до яких прагне людина і яких намагається досягти”, „людина, яка впевнено іде по життю і всього досягає”, „людина, на яку рівняються багато поколінь”. Як бачимо, ця категорія опитаних тлумачить поняття ідеалу як феномен, що спонукає людину до здійснення саморуху, самовдосконалення особистості. При чому їх судження, порівняно з попередниками, більш зрілі та цілісні. 50% студентів першого курсу вважають, що у житті людині потрібно керуватися ідеалом, інші 50% – вважають, що ні, не завжди; окремі респонденти зазначають, що людині у якості орієнтира доцільно мати не ідеал, а ідеї для розвитку. Ідеал, на думку опитаних, потрібен для того, щоб „досягати поставлених цілей”, „для розвитку себе як особистості”, „для саморозвитку”, „для пошуку себе і самовдосконалення”, „щоб мати мету у житті і вчитися на помилках інших”, „для того, щоб досягати успіху”, „щоб розвиватися та удосконалюватися”, „для самоствердження”, „ідеал є стимулом для самовдосконалення”. Ідеалом сучасної людини 53 % опитаних вибрали видатних історичних осіб, 32 % – батьків, решта запропонували власні варіанти: „Ісус Христос”, „духовно багата, взірцева особистість”, „встановлені віками правила”, „збірний образ досконалої особистості”, „люди, які можуть бути прикладом для інших”. Якщо співвіднести образ ідеалу із певною професією, то повагою серед майбутніх психологів користується професія саме психолога – 37 % опитаних (проте, це, на нашу думку, незначний відсоток); окрім того, ідеальними вважають професії вчителя, вченого, лікаря, рятувальника, священика; 32 % опитаних не пов'язують уявлення про ідеал з певною професією. Окрім того, переважна більшість студентів переконані, що в професійній діяльності майбутньому психологу потрібно керуватися ідеалом.

У процесі проведеного анкетування у третій групі ми з'ясували, що з точки зору студентів першого курсу ідеал у житті людини „обов'язково повинен бути”, він „займає важливе місце у становленні особистості”, „є стимулом до самовдосконалення”, „спонукає до розвитку”, „є прагненням до кращого”. Без ідеалу особистість „не розвивається”, „не бачить мети своєї діяльності”, „не бачить прикладу для самовдосконалення”. У людей 20-35-річного віку, на відміну від опитаних школярів підліткового та юнацького віку, чітко сформоване уявлення про хибні ідеали та їх наслідки. Переважна більшість опитаних (79 %) вважають, що у сучасному житті цілком реально досягнути ідеалу, а засобами для цього визначають „навчання”, „наполеглива праця над собою”, „самовдосконалення”. Як бачимо, на початковому етапі фахового становлення майбутні психологи чітко усвідомлюють доцільність здійснення саморозвитку особистості, і для успішної реалізації професійної діяльності психолога такий постійний саморух у напрямку поставленої мети, досягнення ідеалу є важливим.

Студенти випускного (п'ятого) курсу психологічних спеціальностей заочної форми навчання віком від 21 до 44 років (четверта група досліджуваних) вважають, що ідеал – це „орієнтир у

розвитку особистості”, „набір якостей, обумовлених умовними цінностями”, „людина, вчинками якої захоплюються”, „освічена людина, яка прагне до всестороннього розвитку”, „яка дотримується Божих заповідей”, „яка має ціль у житті, усвідомлює сенс свого існування”, „людина, яка самореалізувалась і постійно самовдосконалюється”. Керуватися ідеалом у житті потрібно для „самовдосконалення, самореалізації”, „для самоствердження”, „для розвитку особистості”, „щоб не зупинятися на досягнутому”, „відчувати потребу стати кращим”. На думку опитаних студентів-випускників, ідеалом людини у сучасному житті можуть бути батьки, видатні історичні постаті, тобто, особи, які пройшли життєвий шлях, набули життєвого досвіду, досягли поставлених цілей. В якості власного ідеалу називають „особисті досягнення”, „сукупність рис характеру”, „людина, яка розвивається”, „яка всього досягла сама”, „кожна людина, яка прагне стати ідеальною”, „чоловік”, „бабуся”. Проте 42 % опитаних не змогли дати відповідь на поставлене запитання.

Джерелом ідеальних образів студенти-випускники найчастіше зазначають життя видатних людей, книги; до цього додають: „власний життєвий досвід”, „Біблія”, „збірний образ, який є узагальненням рис декількох осіб”. Ідеальна людина має володіти такими рисами: „вміння знаходити вихід із складних ситуацій”, „співчуття, доброта, високий інтелект”, „стійкість, прагнення до розвитку”, „самокритичність”, „тактовність, емпатія”, „позитивне сприйняття інших людей, висока моральність”, „цілеспрямованість”, „працелюбність”, „творчість”, „чуйність, повага до оточуючих”, „відкритість”, „почуття гумору, уміння вирішувати життєві проблеми”, „вміння бути щасливим, здатність до розвитку”.

У майбутніх психологів сформоване власне уявлення про хибні ідеали. Досягнути істинного ідеалу у сучасному житті цілком реально – вважають 58 % опитаних, проте решта вважають, що ні. Окремі респонденти зазначають, що досягти ідеалу неможливо, з огляду на те, що людина розвивається постійно. Тобто, ідеальна людина – не є кінцевим етапом розвитку особистості. Досягнувши ідеалу, така особистість здатна побачити інші мотиви, потреби для подальшого вдосконалення. Саме тому самовдосконалення – це процес, який триває впродовж усього життя. Засобами досягнення ідеалу майбутні психологи називають „прагнення, цілеспрямованість, самопізнання, набуття знань та практичне їх застосування”, а найчастіше – „постійну працю над собою” та „самовдосконалення”. Самовдосконалення вони визначають як „пізнання себе”, „прагнення до ідеального Я”, „шлях до розвитку та самоактуалізації”, „поповнення власних знань”, „навчання та практика”, „постійний, довготривалий процес”, „робота над собою”, „корекція власних недоліків”.

Оскільки опитування проводилось серед майбутніх психологів, то актуальним для аналізу було запитання: „Представник якої професії міг би бути вашим ідеалом?” Переважна більшість обрали саме професії психолога, вчителя. Решта опитаних зазначили, що професія людини особливої ролі не грає. Якщо пов'язувати бажання людей, які вже мають освіту, овоїти фах психолога з прагненням відкрити для себе нові можливості для саморозвитку, то можна зробити висновки, що набуття психологічних знань – це і є шлях самовдосконалення особистості, яка таким чином відкриває для себе нові можливості, новий потенціал, здібності та ін.

Майбутнім психологам ми пропонували відповісти на запитання, чи потрібно керуватися ідеалом у їх професійній діяльності. Думки опитаних зійшлися на тому, що на основі ідеалу, прикладів життя видатних осіб, взірцевих особистісних та професійних якостей, психолог має будувати власне бачення майстерного, висококваліфікованого фахівця, і самовдосконалюватися в окресленому напрямку. Досягти ідеалу у сучасному житті здатна не кожна людина, однак процес саморуку особистості до набуття бажаних рис може спонукати особистість до пошуку ефективних засобів самоздійснення. Такими засобами досягнення ідеалу, за даними опитування, є самопізнання та самовдосконалення.

У значної частини опитаних поняття ідеалу асоціюється не з образом конкретної людини, а в першу чергу із рисами характеру, особистісними та професійними якостями. Видатна особа не може бути ідеальною у повній мірі, оскільки, як звичайна людина, вона може мати ряд недоліків, слабкостей, комплексів тощо. Тому аналіз проведеного дослідження дає можливість стверджувати, що прагнення особистості до ідеалу не повинно бути сліпим, беззаперечним наслідуванням видатних осіб, які завдяки власним особистісним та професійним якостям змогли самореалізуватися, а радше, намагання запозичити, перейняти ці кращі риси. У образах ідеалу конкретної людини важливо виокремлювати те цінне, що може бути передане і засвоєне представниками молодого покоління. Досягнення ідеалу виступає найвищою метою прагнення людини, кінцевою метою самовдосконалення і виражається у самоздійсненні. Після визначення ідеалу починається процес самовдосконалення особистості: актуалізуються мотиви (відбувається самоусвідомлення власного образу „Я”, яке спонукає до здійснення самозмін), вибудовується план дій для саморозвитку шляхом самоорганізації та самоуправління), відбувається цілепокладання, яке виражається у плануванні діяльності, пошуку можливостей до самоздійснення.

Висновки... Таким чином, у процесі проведеного анкетування у різних вікових групах ми з'ясували:

– у сучасній шкільній та студентській молоді, не дивлячись на суперечливі погляди на ідеал, розвинена потреба у наявності певного взірця для наслідування, саморозвитку, самовдосконалення;

– найповніше уявлення про ідеал як мотив до самовдосконалення сформоване у старшокласників та студентів-першокурсників – тих, хто стоїть на порозі професійного самовизначення та на початковому етапі фахового становлення;

– частіше всього конкретні уявлення про бажані особистісні якості та професійні уміння, які варто освоїти для самореалізації, у людини формуються в процесі фахового становлення;

– ніхто з опитаних не описав шляху досягнення ідеалу, отже поза освітнім закладом людина майже не має доступної можливості отримати достатньо знань про ефективні засоби саморозвитку та самовдосконалення.

Це ще раз підкреслює необхідність розкриття педагогічних умов професійного самовдосконалення у процесі фахового становлення. Саме тому в умовах освітньо-виховного процесу вищої школи доцільно розвивати у студентів уявлення про ідеали, допомогти сформувати власний образ майбутнього психолога, розвивати мотивацію до навчальної діяльності та навички професійного самовдосконалення, що уможливить успішну професійну діяльність у майбутньому. Можливими засобами можуть бути:

– включення у лекційний матеріал фахових дисциплін тем, питань, у яких розглядаються яскраві, емоційно навантажені сторінки життя і діяльності видатних людей, зокрема, психологів чи представників споріднених галузей (педагогів, лікарів, священиків) з прикладами досягнення високих результатів у професійній діяльності;

– перегляд на кураторських годинах кінофільмів, читання та обговорення книг про видатних людей;

– підготовка студентами власних презентацій про життя видатних людей минулого та сучасності;

– проведення зі студентами першого курсу бесід, диспутів, розгляд творчих проєктів на актуальні теми: „Ідеал. Для чого він потрібен?“, „Я – психолог майбутнього“, „Ідеальний психолог. Який він?“, „Проект мого життя“;

– на семінарських, практичних заняттях стимулювати студентів до роздумів над проблемами: „Шлях до ідеалу“ „Видатна особистість: високий професіоналізм та труднощі особистого життя“ та ін.;

– зустрічі з відомими психологами, можливість співпрацювати із висококваліфікованими фахівцями у різних психологічних підходах, з використанням різних методів надання психологічної допомоги;

– розробка студентами власної програми особистісного та професійного самовдосконалення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Професійний ідеал ученого в контексті психолого-епістимологічних понять / Григорій Олексійович Балл // *Горизонти образования*. – 2010. – № 1 (29). – С. 6–18.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків: т. 1 / Григорій Ващенко. – Полтава : ред. газ. „Полтавський вісник“, 1994. – 191 с.
3. Деркач Ю. В. Шляхи мотивації студентів у сучасних умовах навчання / Ю. В. Деркач // *Проблеми освіти: науковий збірник / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. – К., 2010. – Вип. 64. – 123 с.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / Сергій Степанович Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Знання, 2011. – 486 с.
6. Тлумачний словник української мови / Анатолій Івченко. – [6-й тираж, додатк.]. – Харків : Фоліо, 2004. – 540 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – [2-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Анотація

Л.Н.Смалиус

Роль воспитательного идеала в профессиональном становлении будущих психологов

В статье поднимается проблема создания психолого-педагогических условий для подготовки специалистов психологических специальностей. Важным условием их успешной профессиональной реализации является способность к самосовершенствованию на протяжении жизни. Способствовать этому может развитие мотивации достижения и выбор идеала образца для личностного и профессионального самосовершенствования. В статье представлен анализ изучения представлений современной молодежи об идеале и средствах его достижения. В условиях образовательно-воспитательного

процесса высшей школы целесообразно развивать у студентов представления об идеалах, что приведет созданию собственного образа будущего психолога.

Ключевые слова: самосовершенствование, профессиональное самосовершенствование, идеал, воспитательный идеал, мотивация достижения.

Summary

L.N.Smalius

The Role of Educational Ideal in the Professional Formation of the Future Psychologists

The article touches the problem of creating psychological and pedagogical conditions for training psychological specialties. An important prerequisite for their successful professional realization is the ability to self-improvement during thier life. Development of motivation achievement and choice as the ideal model for personal and professional improvement can promote this. The article presents the analysis of study of representations of today's youth about the ideal and the means to achieve it. Under the conditions of educational process of high school students should develop understanding of the ideals that promote formation of their own image of the future psychologist.

Key words: self-improvement, professional self-improvement, ideal, educational ideal, achievement motivation.

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 378.011.3 : 338.48 - 051

Г.О.СОРОКІНА,

доктор педагогічних наук

(м.Луганськ)

Використання ділових ігор в процесі підготовки фахівців туристичної галузі

В статті обґрунтовано необхідність використання ділових ігор в рамках семінарських занять для студентів спеціальності „Туризм”. В публікації надано класифікацію семінарів за різними ознаками, представлено опис розроблених ділових ігор для курсу „Управління розвитком туризму”. Ділова гра „Компетентність” спрямована на перевірку рівня компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі, ділова гра „Згладжування конфліктів” передбачає відпрацювання у студентів умінь і навичок згладжування конфліктів, ділова гра „Один день з життя” дає можливість підвищити рівень усвідомлення студентами типового й специфічного в професійній діяльності того чи іншого спеціаліста туристичної галузі.

Ключові слова: семінар, ділова гра, ігрова технологія, підготовка фахівців туристичної галузі.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У вищій школі поширеною є така форма навчальних занять, як семінари, які зазвичай проводять після лекцій або паралельно з ними. Особливість семінарів полягає в тому, що основним видом навчальної діяльності студентів на них є виступ з повідомленнями, доповідями, обговорення наукових питань і проблем під контролем і керівництвом викладача. Семінари не повинні дублювати лекції, вони поглиблюють знання студентів з тої чи тої теми, розвивають творчі здібності й самостійність студентів, сприяють пробудженню інтересу до наукових досліджень тощо.

Залежно від поставленої викладачем мети семінари поділяють на кілька груп:

– семінари, покликані поглиблювати вивчення певних систематичних курсів і тематично пов'язані з ними;

– семінари, призначені для поглибленого опрацювання окремих, найбільш важливих і типових у методологічному відношенні тем і курсів;

– семінари та спецсемінари дослідницького типу з окремих наукових проблем [2, с.35].

Залежно від завдань і змісту семінари класифікують таким чином:

просемінари – своєрідні практикуми, у процесі яких студенти відпрацьовують уміння щодо виконання тих чи інших практичних робіт;

– семінар питань і відповідей;

– семінар-розгорнута бесіда;

– семінар-коментоване читання;

– семінар, що передбачає усні відповіді з наступним їх обговоренням;

– семінар-дискусія;

– семінар, що передбачає обговорення письмових рефератів студентів і їх оцінку;

- семінар-конференція;
- семінар-вирішення проблемних задач;
- семінар-прес-конференція;
- семінар-мозковий штурм [1, с.191].

Усі перераховані види семінарів ми використовуємо для підготовки фахівців туристичної галузі. Однією з найбільш ефективних форм семінарських занять для майбутніх фахівців з туризму ми вважаємо семінар-дискусію. Він становить процес діалогічного спілкування студентів, у процесі якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні й вирішенні теоретичних і практичних проблем. Семінар-дискусія спрямований на досягнення таких результатів: студент здобуває досвід побудови власної діяльності, учиться чітко й логічно висловлювати власні думки, аргументовано відстоювати власну думку, коректно спростовувати думку опонентів.

Успіх семінару-дискусії залежить від майстерності викладача й від підготовленості студентів, від рівня їхніх знань з теми, яку вивчають.

У процесі проведення семінарів-дискусій, на наш погляд, раціонально використовували технології мозкового штурму й ділової гри. Основна мета навчального „мозкового штурму” – розвиток творчого стилю мислення.

Ділова гра – це імітація робочого процесу, моделювання, спрощене відтворення реальної виробничої ситуації. Перед учасниками гри ставляться завдання, аналогічні тим, які вони вирішують у щоденній професійній діяльності. Ці завдання можуть бути найрізноманітнішими.

Використання ігрової технології в процесі навчально-виховної роботи майбутніх фахівців з туризму є необхідною. Вона виконує кілька функцій: навчальну, комунікативну, самореалізацій, ігротерапевтичну, діагностичну, коригувальну, міжнаціональної комунікації, соціалізації, розважальну й т. ін.

Аналіз досліджень і публікацій... Комплексний аналіз літератури дозволяє стверджувати, що вивченню педагогічних технологій, у тому числі й ігрових, присвячено праці багатьох учених: В.Вергасова, І.Зязюна, М.Кларіна, В.Корнеєва, В.Кукушина, І.Лернера, А.Нісімчука, О.Пехоти, І.Прокопенко, Г.Селевко, В.Сластеніна, Г.Цехмістрової та ін.

Проблему використання ігрових технологій в процесі підготовки фахівців галузі туризму розглядали з різних аспектів М.Ахмедова, В.Баранова, В.Кожеваткін, Н.Наумова, О.Фастовець та ін.

Формулювання цілей статті... Метою цієї статті є опис розроблених ділових ігор для курсу „Управління розвитком туризму”.

Імітаційне або ігрове навчання актуальне для професійної туристичної освіти, оскільки майбутній фахівець повинен не лише мати певний запас знань, але й бути керівником, організатором, технологом, уміти працювати з людьми, знати особливості ринкової економіки й уміти в ній орієнтуватися. Імітаційні та ігрові методи сприяють більш глибокому засвоєнню й закріпленню теоретичного матеріалу, навчанню студентів самостійному мисленню й діяльності, формуванню вміння вести науковий диспут і та ін. У педагогіці ігрові технології були предметами наукового розгляду Л.Д.Бобильової, С.В.Дудки, І.П.Моїсєєвої, Н.Д.Грудініної та ін. Дослідниками розроблено широкий спектр цільових орієнтацій педагогічних ігор. До них належать:

– дидактичні ігри, спрямовані на розширення кругозору, активізацію пізнавальної діяльності, застосування ЗУН у практичній діяльності, формування вмінь і навичок, необхідних у практичній діяльності, і та ін.;

– виховні ігри, орієнтовані на виховання самостійності, формування підходів, позицій, моральних, естетичних і світоглядних установок; виховання співробітництва, колективізму, товариськості, комунікабельності;

– розвивальні ігри, які сприяють розвитку уваги, пам’яті, мовлення, мислення, уяви, фантазії, творчих здібностей, емпатії, рефлексії, умінь порівнювати, зіставляти, знаходити аналогії та оптимальні рішення;

– соціалізуючі ігри, суть яких полягає в прилученні студентів до норм і цінностей суспільства, в адаптації до умов середовища, у стресовому контролі, саморегуляції; навчанні спілкуванню, психотерапії [3, с.103].

Особливо важливим для розвитку професійних знань, умінь і навичок студентів спеціальності „Туризм” є використання ділових ігор, у процесі яких розв’язують комплекс завдань: засвоєння нового, закріплення матеріалу, розвиток креативності студентів, формування загальнонавчальних умінь. Ділові ігри дають можливість майбутнім фахівцям зрозуміти й вивчити навчальний матеріал з різних позицій. Сутність ділової гри полягає у відтворенні предметного й соціального змісту професійної діяльності, моделюванні основних умов і системи відносин, характерних для відповідної діяльності. Навчальні ділові ігри є ефективною формою

навчання не лише з огляду на повне відтворення реальних умов професійної діяльності, але й завдяки повному особистісному включенню майбутніх фахівців в ігрову ситуацію, інтенсифікації міжособистісного спілкування, яскравим емоційним переживанням успіху чи невдачі. Застосування ділових ігор у процесі професійної підготовки фахівців галузі туризму дає можливість цілеспрямовано забезпечити студентів ефективними способами вирішення різних ситуацій і задач.

У навчальному процесі з метою формування готовності фахівців туристичної галузі до здійснення професійної діяльності в рамках курсу „Управління розвитком туризму” ми розробили та використовували такі ділові ігри, як „Компетентність”, „Згладжування конфліктів”, „Відділ кадрів” „Один день з життя” та ін. Коротко опишемо ці ділові ігри.

Ділова гра „Компетентність”

Мета ділової гри: перевірка компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі.

Учасники:

– конкуренти – дві команди студентів;

– наймачі – група студентів, які визначатимуть переможця, тобто того, кого візьме на роботу турфірма;

– головний суддя – викладач, який зазвичай вирішує спірні моменти.

Гра містить три етапи: передігровий, ігровий і постігровий.

На першому етапі викладач:

– знайомить групу з правилами й зі схемою гри;

– з участю студентів формує команди, визначає склад „турфірми-наймача”.

На другому етапі:

– викладач задає конкретну тему;

– команди придумують одна для одної по 7–10 завдань на задану тему (тип завдань заздалегідь декларує викладач);

– команди почергово дають одна одній завдання. Команда-суперник його виконує. У випадку, якщо суперник затрудняється з відповіддю, її дає команда, яка пропонувала завдання. У цей час турфірма-наймач оцінює, наприклад, за п'ятибальною системою кожне завдання й за 10-бальною шкалою кожну відповідь;

– наймачі обговорюють отриману інформацію та приймають рішення – кого буде прийнято на роботу.

На третьому етапі викладач зі студентами обговорює проведену гру, підкреслюючи позитивні моменти, указуючи на помилки й роблячи висновки.

Ділова гра „Згладжування конфліктів”

Мета ділової гри: відпрацювання умінь і навичок згладжування конфліктів.

Процедура: ведучий розповідає про важливість вміння швидко й ефективно згладжувати конфлікти й оголошує про те, що зараз дослідним шляхом варто спробувати з'ясувати основні методи урегулювання конфліктів.

Учасники розбиваються на трійки. Протягом п'яти хвилин кожна трійка придумує сценарій, за яким двоє учасників представляють конфліктуючі сторони (наприклад, подружжя, яке свариться), а третій – грає роль миротворця, арбітра.

На обговорення ведучий виносить такі запитання:

- які методи згладжування конфліктів було продемонстровано?
- які, на вашу думку, цікаві знахідки використали учасники під час гри?
- як варто було поводитися тим учасникам, кому не вдалось згладити конфлікт?

Ділова гра „Відділ кадрів”

Мета ділової гри: відпрацювання умінь і навичок майбутніх працівників туристичної галузі стосовно підбору робітників для турфірми.

Вона складається з двох завдань. Розглянемо їх детальніше.

Перше завдання. Студенти – начальники або співробітники відділу кадрів. Перед ними стоїть завдання відібрати майбутніх співробітників на посаду (менеджер з внутрішнього туризму; менеджер з виїзного туризму; менеджер з реклами і т. ін.). Студенти повинні визначити:

- які функціональні обов'язки цього співробітника? (необхідно перерахувати ці обов'язки й записати їх);
- за якими якостями або іншими характеристикам необхідно відібрати співробітників на цю посаду? Які існують вимоги для цієї посади?

Майбутнім фахівцям треба скласти два списки, у яких вони повинні перерахувати десять якостей, які повинен мати „ідеальний кандидат” на робоче місце з погляду працедавця, і десять якостей або причин, які, з погляду працедавця, заважають отримати роботу здобувачеві.

Друге завдання. Студентам треба уявити собі образ „типового конкурента” в боротьбі за вакантну посаду. Описати його за такими позиціями: стать; вік; сімейний стан; освіта; останнє місце роботи; досвід роботи; чому він шукає нову роботу. Далі проранжувати якості в списках за ступенем важливості з погляду працедавця й оцінити ступінь вираження кожної якості за шестибальною шкалою (від 0 до 5 балів) у таких претендентів на робоче місце:

- в „ідеального кандидата” на робоче місце;
- у себе („я як кандидат на вакансію”);
- у середнього „кандидата на вакансію” („мого конкурента” на ринку праці).

Ділова гра „Один день з життя”

Мета ділової гри – підвищення рівня усвідомлення студентами типового й специфічного в професійній діяльності того чи іншого спеціаліста туристичної галузі.

Ця гра є модифікацією відомої гри „Розповідь з іменників”, адаптованою до проблематики професійного самовизначення.

Вправа проводиться в колі. Кількість гравців – від 6–8 до 15–20 студентів. Час – від 15 до 25 хвилин. Основні етапи методики такі.

Ведучий (викладач чи студент) визначає разом з іншими гравцями, яку професію цікаво було б розглянути. Наприклад, група захотіла розглянути професію „менеджер з туризму”.

Ведучий дає учасникам загальну інструкцію: „Зараз ми спільними зусиллями постараємось скласти розповідь про типовий трудовий день нашого працівника – менеджера з туризму. Це буде розповідь тільки іменників, наприклад, розповідь про трудовий день учителя міг би бути таким: дзвоник – сніданок – дзвоник – урок – двічники – запитання – відповідь – трійка – учительська – директор – скандал – урок – відмінники – дзвоник – дім – постіль. У цій грі буде з’ясовано, наскільки гарно студенти уявляють собі роботу менеджера з туризму, а також, буде встановлено чи здатні майбутні фахівці до колективної творчості, адже в грі існує серйозна небезпека якимось невдалим штрихом (недоречно названим „заради сміху” іменником) зіпсувати всю розповідь. Важлива умова: перш ніж назвати новий іменник, кожен гравець обов’язково має повторити все, що було названо до нього. Тоді наша розповідь сприйматиметься як цілісний твір. Щоб краще було запам’ятовувати названі іменники, необхідно уважно дивитись на всіх, хто говорить, ніби пов’язуючи слово з конкретною людиною.

Ведучий може назвати перше слово, а інші гравці по черзі називають свої іменники, обов’язково повторюючи все, що називалось до них. Якщо гравців мало (6–8 студентів), то можна пройти два кола, коли кожному доведеться називати по два іменники.

Підбиваючи підсумки гри необхідно спитати в учасників, чи вийшла розповідь цілісною чи ні, чи не зіпсував її хтось своїм невдалим іменником. Якщо розповідь вийшла плутаною й сумбурною, то можна попросити когось з гравців своїми словами розповісти, про що ж було складено розповідь, що там відбувалось і чи відбувалось. Раціонально також обговорити, наскільки правдиво й типово було представлено трудовий день професіонала, який розглядався.

Досвід свідчить, що гра зазвичай проходить цікаво. Студенти нерідко перебувають у творчому напруженні й можуть навіть втомитись, тому більше двох разів проводити цю ігрову вправу не слід.

Не менш цікаво може бути проведено аналогічну вправу, але вже на тему „Сон з життя...” якогось спеціаліста. У цьому випадку можливе більш творче й бурхливе фантазування учасників, оскільки йдеться про незвичну, майже містичну ситуацію, пов’язану із загадковим світом снів.

Висновки... Отже, ділові ігри виявляються цікавими й корисними під час роботи із студентами, майбутніми фахівцями туристичної галузі, які повинні в процесі роботи взаємодіяти один з одним. Це полегшить майбутнім фахівцям розуміння функціональної структури туристичної фірми, а також посадових обов’язків працівників різних професійних категорій та ін.

У майбутніх дослідженнях нами буде розроблено ділові ігри до кожного семінару з таких фахових дисциплін як „Туристичне краєзнавство”, „Управління розвитком туризму”, „Методика викладання фахових дисциплін”.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій : модульне навчання / А. М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Арьдин В. М. Учебная деятельность студентов / В. М. Арьдин, Б. А. Атанов // Справочное пособие для абитуриентов, студентов, молодых преподавателей. – Донецк : БАО, 2001. – 123 с.
3. Сучасні технології в освіті : реком. бібліогр. показч. : в 2 ч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; уклад. : І. П. Моїсеева, Н. Д. Грудініна. – К. : Педагогічна думка, 2005. – Ч. 1: Сучасні технології навчання. – 2005. – 211 с.

Анотація

Г.А.Сорокіна

Использование деловых игр в процессе подготовки специалистов туристической отрасли

В статье обоснована необходимость использования деловых игр в рамках семинарских занятий для студентов специальности „Туризм”. В публикации представлена классификация семинаров по различным признакам, дано описание разработанных деловых игр для курса „Управление развитием туризма”. Деловая игра „Компетентность” направлена на проверку уровня компетентности специалистов туристической отрасли, деловая игра „Сглаживание конфликтов” предусматривает отработку у студентов умений и навыков сглаживания конфликтов, деловая игра „Один день из жизни” дает возможность повысить уровень осознания студентами типового и специфического в профессиональной деятельности того или иного специалиста туристической отрасли.

Ключевые слова: семинар, деловая игра, игровая технология, подготовка специалистов туристической отрасли.

Summary

H.O.Sorokina

Use of Business Games in the Process of Preparation of Specialists of Tourist Industry

The necessity of the use of business games within the framework of seminars for the students of speciality „Tourism” is grounded in the article. Classification of seminars on different signs is presented in the article, description of the worked out business games for the course „Management of Tourism Development” is given. Business game „Competence” is directed to verification of level of competence of specialists of tourist industry, business game „Smoothing out of Conflicts” envisages working off for the students abilities and skills of smoothing out conflicts, business game „One Day from Life” gives an opportunity to promote the level of realization of students model and specific in professional activity of one or another specialist of tourist industry.

Keywords: seminar, business game, playing technology, preparation of specialists of tourist industry.
Дата надходження статті: „3” вересня 2012 р.

УДК371.134-057.875(045)

І.Й.СТАРОВОЙТ,

кандидат психологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Деонтологічні засади професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів

Автор статті розкриває основні положення педагогічної деонтології, зокрема важливість принципів професійної підготовки студентів до фахової діяльності. Розглянуто зміст педагогічної деонтології, яка вчить студента ставитися до учня чи колеги не як до об'єкта своїх спостережень і педагогічних дій, а як до особистості зі своїми духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами.

Ключові слова: деонтологія, педагогічна деонтологія, професійна підготовка, студент.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальність теми статті зумовлена тим, що професійна підготовка спеціаліста взагалі та студента вищого навчального закладу зокрема є неможливою без теоретичного і практичного засвоєння деонтологічних норм. Деонтологічна наука є вченням про принципи професійної поведінки з метою забезпечення максимальної користі для виконання цієї поведінки. Основою деонтології є адміністративно-регламентуючі форми (накази, інструкції) норм поведінки тих чи інших професіоналів, їх професійних обов'язків і організації професійної діяльності.

Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільного життя і діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій... Деонтологія – це розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог та співвідношення їх. Можна вважати, що деонтологія стосується усього кола проблем, пов'язаних з моральним, зі сферою належного, потрібного.

Термін „деонтологія” вперше ввів у науковий обіг англійський філософ права Ієремія Бентам у праці „Деонтологія” (1834 р.). Деонтологія, основи якої досліджував І.Бентам, є вченням про професійні обов'язки і врахування результатів їх виконання людиною. Як зазначав учений, у

кожній дії важливий підсумок, тобто та користь, яку приносить дія. Початок користі, за І.Бентаном, становить основу деонтології.

Уважний погляд на людську історію дає змогу побачити кардинальні зміни, яких зазнало тлумачення етичної сфери. Уявлення про етичну норму, ставлення і стосунки, що виникли на європейських теренах в Елладі, виступали у ролі якостей визначальних щодо людини як такої. Згідно з Аристотелем, людина є невіддільною од суспільної діяльності (політики), однак, оскільки саме етика є вченням про належні звичаї, вона, фактично, і визначає людський взірць. У середньовіччя етика як „практичне пізнання” (Аристотель) змінюється етикою наслідування трансцендентно визначеного і проявленого в емпіричному світі взірця: височінь ідеалу зумовила глибину падіння в етичних пошуках. Новочасовість запропонувала гуманістичну легітимацію етичного закону. Людина, далекі, стала “мірою усіх речей”. Але якщо в Античності належність громадського життя визначала уявлення про людину, то у новочасовості уявлення про належну людину почали детермінувати суспільні стосунки, а значить і етичний закон – вчення про необхідний звичай. Новітні часи принесли особистісно-центричне формулювання етичного закону: етика перетворилася з вчення про належне ставлення до іншого на аксіологію рефлексії. А.Шопенгауер, Ф.Ніцше, М.О.Бердяєв уможливили „етичну робінзонаду”, мимоволі реабілітувавши Кантову „тотальну совість”. Пройшовши шлях від соціальної визначеності, через трансцендентну й антропоцентричну легітимацію, до рефлексивної самовизначальності, етичний закон набув достеменної психологічності. Є слушність стверджувати, що натомість політичній, теологічній, антропологічній визначальності усе вагомішими стають психологічні інтенції етичного пізнання.

Різні питання педагогічної деонтології, моральності, моральної поведінки знайшли відображення у психологічній літературі. Зокрема, О.С.Богданова розглядала роль моральності в поведінці молодших школярів; М.Й.Боришевський – ставлення дитини до правил поведінки у ігровій ситуації; В.О.Горчакова – засвоєння поведінкових правил дошкільнятами; М.Г.Казакіна – формування морального ідеалу; С.М.Карпова, Л.Г.Петрушина – значення сюжетно-рольової гри в становлення моральності.; І.М.Краснобаєв – формування моральних переконань у старших школярів; Курбатов Р.О. – можливість диференційованої діагностики позитивної моральної поведінки дошкільників; О.М. Лавриненко – стійкість моральних суджень школярів; Є.В.Субботський – закономірності змін морального розвитку дошкільників; М.І.Судаков – роль морального ідеалу у формуванні особистості школяра; Н.Е.Фокіна – відмінності моральних суджень молодших школярів і підлітків; В.Е.Чудновський – стійкість як характеристику моральності; П.М.Якобсон – розглядав мораль як окремий вид почуттів; С.Г.Якобсон – наголошувала на ролі етичних норм у становлення саморегуляції дитячої поведінки. Теоретико-методологічний аналіз поняття мораль здійснено О.Г.Дробницьким; розгляд структурних характеристик моральної свідомості проведено О.І.Титаренком.

Однак у літературі, попри висвітлення найрізноманітніших закономірностей та чинників засвоєння поведінкових норм, досі залишалося поза увагою значення деонтологічних засад у педагогічній діяльності.

Формулювання цілей статті... Мета статті – дослідження деонтологічних засад професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу... Деонтологія – це жива онтологія, онтологія в дії. Для неї важливий хід думок, спрямований у майбутнє, до дій, до потрібного й належного. Для останнього найбільш характерним є внутрішнє ставлення особи до реальної дійсності. Обов'язок – поняття ширше, ніж усі інші, оскільки основними тут є внутрішні процеси – думки, а не дії. Тобто, з почуття обов'язку, його ступеня впливають певні особисті норми, які характеризуються високою якістю.

В.Сокурєнко, спираючись на вчення І.Канта, зазначав, що приписи моральних і юридичних норм безпосередньо діють на суб'єкт, який усвідомлює, що його воля підкорена вимогам норм. Це породжує уявлення про внутрішній обов'язок, його загальнолюдську цінність і конкретні соціальні блага, закладені у самому вчинку. Цей процес формує той внутрішній імператив (наказ), „закон”, який людина накладає сама на себе, який необхідний сам собою. Сутність внутрішнього імперативу як вихідного моменту полягає в тому, що людина ставить собі мету, яка водночас є її внутрішнім обов'язком. У цьому немає суперечності, оскільки людина сама себе примушує, що цілком сумісно з її внутрішньою свободою й виявом власної свободи волевиявлення – права вибору поведінки у межах об'єктивно існуючого соціального нормування.

Під обов'язком розуміють те, що треба безвідмовно виконувати згідно з вимогами суспільства або виходячи із власного переконання.

Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми

професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільних: життя і діяльності.

Поняття „деонтологія” застосовується до будь-якої сфери професійної діяльності людини: медичної, юридичної, інженерної, управлінської і, звичайно до педагогічної.

Педагогічна деонтологія – наука про професійну поведінку педагогічного працівника, про його обов'язок. Змістом педагогічної деонтології є система морально-етичних норм і принципів, необхідних педагогові для виконання своїх професійних обов'язків.

Ключовими етичними категоріями педагогічної деонтології є: обов'язок, відповідальність, справедливість, честь і гідність, гуманність, демократичність, повага, співчуття.

Провідними завданнями педагогічної деонтології є:

1. Теоретичні завдання:

- розкриття соціальної та виховної значущості дотримання вчителем норм педагогічної етики у професійній діяльності;
- ознайомлення майбутнього вчителя з принципами, нормами і правилами професійно-педагогічної поведінки і чітке їх засвоєння;
- формування моральних цінностей вчительської професії та відповідних якостей педагога;
- розвиток у майбутніх учителів етичної культури на рефлексивній основі, спонукання їх до самоаналізу своїх вчинків;
- вивчення принципів поведінки педагогічних працівників, спрямованих на ефективне виконання професійних і посадових обов'язків;
- вивчення різноманіття відносин у системах „вчитель-учень”, „педагог-педагог”;
- „педагог-батьки” для встановлення правильних стосунків, які ведуть до успіху;
- вивчення несприятливих чинників педагогічного процесу з метою мінімізації їх впливу на розвиток дітей;
- пошуки шляхів усунення шкідливих наслідків недоброякісної педагогічної роботи.

2. Практичні завдання;

- визначення типових помилок педагогічної поведінки, пов'язаних із порушенням норм педагогічної моралі;
- розкриття особливостей етичної поведінки вчителя при розв'язанні складних педагогічних ситуацій: розробка алгоритму індивідуальної педагогічної взаємодії.

Основними принципами педагогічної деонтології є: гуманне ставлення до дітей; піклування про їхнє здоров'я; надання педагогічних послуг дітям незалежно від расової, політичної та регіональної приналежності; повага до честі і гідності людини /дитини/; охорона дитячих таємниць, проблем; демократичний стиль спілкування з дітьми; діалектичний взаємозв'язок поваги та вимогливості до дитини; педагогічний оптимізм тощо.

Педагогічна деонтологія вчить ставитися до учня чи колеги не як до об'єкта своїх спостережень і педагогічних дій, а як до особистості зі своїм духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами. Ігнорування або пряме порушення деонтологічних принципів не тільки знижує ефективність педагогічних зусиль, а й може завдати не виправданої шкоди психічному, моральному або фізичному здоров'ю дитини. Принцип „не зашкодь” в педагогіці має не менш глибокий сенс, ніж у медицині. Слово, дія педагога виконують не лише освітню, виховну, інформаційну, а й фізіологічну функції. Саме тому педагог повинен навчатися володіти педагогічною технікою, не завдаючи шкоди здоров'ю дитини.

Історичні, етико-соціологічні передумови, практика суспільного розвитку, розподіл праці, становлення низки професій сприяли появі соціальної потреби в узгодженні поведінки й діяльності представників професійних груп зі специфічними нормами професійного обов'язку і належної поведінки у сфері конкретної праці, формуванню професійної деонтології як складника етичної науки про систему вимог, норм, принципів належної професійної поведінки, якому генетично притаманний зв'язок етики і права.

Деонтологія дозволяє переводити загальні теоретичні питання філософії, соціології на мову конкретних понять в окремих сферах суспільства, розкривати відношення між нормою (вимогою, зобов'язанням) і конкретними діями виконавців певної діяльності, відбиваючи складні взаємозв'язки суспільства й особистості, суспільства і колективу, колективу й особистості, особистості з особистістю.

Проблема педагогічної етики як базової складової у формуванні професійності майбутніх учителів актуалізує необхідність введення до навчальних планів вищих педагогічних закладів освіти дисципліни „Педагогічна деонтологія”. Вона передбачає теоретичне і практичне опанування студентами основ педагогічної етики, розвиток гуманістичних цінностей, моральних особистісних та професійних якостей, умінь щодо здійснення індивідуальної педагогічної дії на етичних засадах та ін. Вивчення цього курсу дасть змогу майбутнім учителям оцінити свій стан

розвитку моральної свідомості і шляхом рефлексії відшукати нормативне в індивідуальному; аналізувати факти реального педагогічного процесу крізь призму морального вибору; сформувати позитивне ставлення до себе та інших учасників навчально-виховного процесу тощо.

Виникнення етики як такої відповідає запровадженню даного поняття Платоном. Відношення між поняттям „деонтологія” та деонтологічним явищем подібне до відношення між поняттям „мораль” і моральним явищем: поняття введене Цицероном, явище ж – невіддільне від функціонування будь-якої спільноти. Оскільки визначальними етичним доктринами сучасності є християнська та кантіанська етики (П.Рікер), значна увага має бути приділена деонтологічним питанням у їхніх дискурсах. Має підкреслюватись що згадані етичні системи по суті деонтологічні. Вагомо, що згідно з М.О.Бердяєвим будь-яка етична система з необхідності деонтологічна, оскільки центральним поняттям для неї є зобов'язувальність.

Залежно від способу обґрунтування та предметного змісту етику поділяють на: а) гетерономну – себто ту, яка має зовнішній, сторонній закон, наприклад, Божий Закон; б) автономну – обґрунтовується, виходячи із внутрішнього закону, створеного людиною; в) формальну – в основі загальний поведінковий принцип; г) матеріальну – етика цінностей; ґ) абсолютну – відокремлення етичних цінностей від їхньої мети, їхнє усамодостатнення; д) відносну – акцент переноситься із самої цінності на її призначення, її інструменталізація. Виходячи з особливостей усвідомлення, безпосередньо людського ставлення до етичної норми та її втілення у дії, сповідувана етика (чи, радше, мораль) може характеризуватись як евдемонічна, гедоністична, утилітаристська, перфекціоністська. Проте варто відзначити, що способи етичного обґрунтування можуть поєднуватись, включаючи ті чи інші особливості усвідомлення та його почуттєвого проявлення. Наприклад, кантіанська етика є водночас і автономною, і формальною. Жоден спосіб етичного обґрунтування, жодна етична система не є цілком домінуючою. Так, нині найпоширенішими можуть бути визнані християнська етика, етика цінностей і етика соціальна, яка має евдемонічний характер.

У психології діяльності виокремлюються чотири напрямки дослідження проблеми становлення етичної свідомості. По-перше, дослідження явища „моральної поведінки”. Дане явище розуміється як добровільне слідування суб'єктом нормам моралі, навіть якщо їхнє порушення пов'язане з певними вигодами й існує впевненість у можливості уникнути санкцій. По-друге, дослідження морально цінного та морально схвального ставлення людей одне до одного. Зазвичай, центральним проявом є альтруїстична поведінка. Головна увага у цьому напрямкові зосереджується на з'ясуванні психологічної природи (передумов і механізмів) процесу. По-третє, дослідження морального знання, уявлень, суджень. Ця проблематика охоплюється сферою когнітивної психології. Предметом вивчення є оволодіння дітьми різними аспектами моральної свідомості: розуміння моральних вимог, становлення понять справедливості і відповідальності, засвоєння критеріїв морального оцінювання тощо. По-четверте, дослідження морального переживання – з'ясування норм і критеріїв явища. Основна проблема – виділення зв'язку моральних переживань (емоційних проявів) з об'єктивними зовнішніми передумовами.

Дослідження розвитку моральності провадиться з опосередковуванням когнітивних передумов, оскільки процес формування будь-якого (у тому числі і морального) судження вимагає опанування (розгортання) необхідних мисленневих властивостей. Тобто, має бути зазначено, що попри чинну суспільну мораль, дитина здатна засвоїти її положення тільки на притаманному їй віковому рівневі й демонструвати відповідні вчинки.

Виклад психологічних теорій моральнісного розвитку має розпочинатися з висвітлення даних питань у теорії Ж.Піаже, що започаткував генетичне дослідження становлення моральної сфери. Має бути зазначено, що найвідомішими психологічними теоріями становлення моральності є теорія Л.Кольбега та, сформульована К.Гілліган, теорія відмінностей становлення чоловічих і жіночих етичних систем.

У розкритті генетичного аспекту моральнісного розвитку має відзначатися еволюція від егоцентричного ставлення до оточуючого (за якого будь-який зовнішній прояв оцінюється як позитивний чи негативний згідно правил, засвоєних від дорослих) до більш гнучкої позиції (власні судження про інших починають опосередковуватись особистими критеріями). Так, якщо семирічна дитина формулює судження про явище за характером наслідків, то з часом більша увага починає приділятися намірам, які передували дії. На думку Ж.Піаже в онтогенезі відбувається перехід від автономної моралі до гетерономної – наміру починає віддаватися перевага по відношенню до наслідків. У свою чергу, у дослідження Л.Кольберга, в якості доступного аналізу прояву моральної сфери особи виступав спосіб обґрунтування слухності вчинку. Кольберг виділяє три рівні морального розвитку: доморальний; конвенціональний; постконвенціональний. Так вирізнявальною характеристикою доморального рівня розвитку (від

4-х до 10-ти років) є обумовленість вчинку зовнішніми обставинами й нехтування точкою зору інших осіб.

Розвиток психологічної науки й психологічного знання, поліпшення методів діагностики, корекції, профілактики, реабілітації тощо є необхідною потребою суспільства. Разом з тим реалізація окреслених заходів у межах теоретичної та практичної психології у значній мірі залежить від психологічних кадрів. Психолог у своїй професійній діяльності має справу з людиною, її здоров'ям і життям, тому він повинен бути висококваліфікованим спеціалістом.

У психологічній деонтології, окрім методів, які опосередковуються усіма напрямками психології (загально філософські, загальнонаукові, спеціально психологічні), застосовуються й інші, спрямовані на визначення того або іншого вчинку етичним чи неетичним. Зокрема, послуговуються певними інструментами – етичними принципами: 1) повага до автономії клієнтів (пацієнтів); 2) не нанесення шкоди; 3) допомога; 4) справедливість.

Дотримання норм і принципів, які регулюють взаємовідносини людей, їхню соціальну поведінку – неодмінна умова існування суспільства. Засвоєння поведінкових норм підростаючим поколінням є предметом уваги у будь-якій культурі. Нині в умовах міжкультурної рецепції, зростання контактів між людьми зростає актуальність проблеми етичного самоусвідомлення. Життєвий шлях людини, відображення нею соціально-психологічної реальності є складною двосторонньою взаємодією її та соціального життя. Процес їх взаємовпливу спричинює розвиток і становлення індивіда. З точки зору соціальної психології, активність індивіда зумовлена потребою людини належати до соціуму, сприймати, оцінювати й осмислювати його, ідентифікувати себе із своїм народом, конкретною соціальною групою. Вимоги групи до поведінки індивіда спонукають його до вироблення відповідної лінії поведінки. Соціально-психологічне розуміння соціалізації особистості визначає погляд на неї як на специфічне утворення, продукт соціально-психологічного відображення соціального життя, соціальних відносин.

Відтак, діяльнісний підхід передбачає формування у майбутніх педагогів практичних навичок (моральної культури) поведінки у різноманітних ситуаціях морального вибору відповідно до норм педагогічної етики, розвиток умінь щодо використання прийомів індивідуальної педагогічної взаємодії.

Окрім діяльнісного підходу, аксіологічний підхід передбачає засвоєння студентами етичних норм, принципів і вимог до поведінки вчителя, які у своїй сукупності впливають на формування його цінностей та педагогічних установок, визначають характер його ставлення до різних суб'єктів навчально-виховного процесу.

Соціокультурний підхід спрямований на сприйняття педагогічної етики вчителем як універсального соціального регулятора поведінки вчителя у різних сферах його професійних взаємин (учні, колеги, адміністрація, батьки, професія тощо). Соціокультурну складову змісту дисципліни забезпечують також знання з питань професійної етики в історії педагогіки.

Використання активних методів і форм при оволодінні основами педагогічної деонтології (наведення історичних даних, цікавих фактів, створення проблемних та ігрових ситуацій, театралізація, імпровізація, публічне демонстрування розумових здібностей, знань і вмінь з питань професійної поведінки тощо) сприяло підвищенню пізнавальної активності студентів, інтересу до проблем нормативної професійної поведінки педагога; розвитку творчого потенціалу особистості студента; формуванню в майбутніх учителів установки на творче ставлення до педагогічної діяльності, на постійний пошук оптимальних моделей здійснення нормативної професійної поведінки; формуванню професійно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки педагога у взаємовідносинах з іншими учасниками педагогічного процесу.

Такий характер навчання з одного боку ставить студента в позицію режисера, з іншого – в позицію вчителя, у третьому випадку – ставить в позицію консультанта, у четвертому – організатора діяльності однокурсників, тощо.

Важливими є висновки психологів про те, що вчитель завжди є для учня певною Асоціальною цінністю, бо, крім, ділових якостей, уособлює конкретний тип особистості, рівень освіченості, культури, загального розвитку та інших рис, які стають предметом спостереження при контактуванні та спільній діяльності. Учні схильні вбачати в учителеві суспільні норми поведінки, розвитку – загалом взірць, зокрема у побудові взаємин з іншими людьми. Він стає джерелом для запозичення досвіду, об'єктом наслідування поведінки, формування істотних рис особистості учнів.

Висновки... На основі теоретичного дослідження проблеми нами встановлено, що деонтологія – це вчення про принципи професійної поведінки з метою забезпечення максимальної користі для виконання цієї поведінки. Основою деонтології є адміністративно-регламентуючі форми (накази, інструкції) норм поведінки тих чи інших професіоналів, їх професійних обов'язків і організації

професійної діяльності. Поняття „деонтологія” застосовується до будь-якої сфери професійної діяльності людини: медичної, юридичної, інженерної, управлінської і, звичайно до педагогічної. Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільних: життя і діяльності.

Педагогічна деонтологія вчить ставитися до учня чи колеги не як до об'єкта своїх спостережень і педагогічних дій, а як до особистості зі своїм духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами. Ігнорування або пряме порушення деонтологічних принципів не тільки знижує ефективність педагогічних зусиль, а й може завдати не виправданій шкоди психічному, моральному або фізичному здоров'ю дитини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Особистісна свобода і гуманізація освіти / Г. О. Балл // Практична психологія та соціальна робота – 2001. – № 1. – С. 3–12.
2. Блощинська В. А. Етика. Практикум : навч. посіб. / В. А. Блощинська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.
3. Васильєва М. П. Деонтологічна компетентність педагога як мета деонтологічної підготовки / М. П. Васильєв // Проблеми оновлення змісту та методів навчання у закладах освіти : зб. наук. праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Харків, 2003. – С. 22–32.
4. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 344 с.
5. Гуменюк О. Е. Психологія я-концепції : [моногр.] / О. Е. Гуменюк. – Тернопіль : Екологічна думка, 2002. – 178 с.
6. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431с.
7. Кусий Ю. О. Педагогічна деонтологія / Ю. О. Кусий // Шкільний світ. – № 21, листопад, 1998. – С. 12–18.
8. Левитан К. М. Основы педагогической деонтологии / К. М. Левитан. – М. : Наука, 1994. – 192 с.
9. Олексюк О. М. Нормативно-регулятивні механізми духовного розвитку особистості / О. М. Олексюк // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 4. – С. 85–87.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2003. – 345 с.

Анотація

И.Й. Старовойт

Деонтологические основы профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений

Автор статьи раскрывает основные положения педагогической деонтологии, а именно значимость принципов профессиональной подготовки студентов к специализированной деятельности. Рассмотрено содержание педагогической деонтологии, которая учит относиться к ученику или коллеге не как к объекту своих наблюдений и педагогических действий, а как к личности со своим духовным миром, своими желаниями, надеждами, страхами.

Ключевые слова: деонтология, педагогическая деонтология, профессиональная подготовка, студент.

Summary

I.Yo. Starovoit

Deontological Bases of Professional Preparation of the Students of Higher Educational Institutions

The author of the article reveals basic regulations of pedagogical deontology, namely the significance of principles of professional preparation of students to their specific activity. The content of pedagogical deontology, which teaches us to treat a student or colleague not as an object of our observations and pedagogical actions, but as a personality with his spiritual world, his wishes, hopes and fears, is studied.

Key words: deontology pedagogical deontology, professional preparation, student.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Вплив процесу формування фахово-інформатичної компетентності на становлення та розвиток професійної Я-концепції майбутніх правознавців

У статті визначені особливості впливу інформатичної підготовки майбутніх юристів у вищому навчальному закладі на становлення та розвиток професійної Я-концепції.

Ключові слова: інформатизація юридичної освіти, інформатична підготовка, Я-концепція.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Орієнтація сучасної юридичної освіти на особистісно-професійний розвиток майбутнього юриста виокремлює проблему створення умов, направлених на активізацію самопізнання, саморозвитку студентів, зміни їх відношення до власних досягнень, тобто на перехід від пасивно-споглядальної позиції відносно себе і реальності до активно-творчої, на створення позитивного образу „Я – майбутній юрист”.

Сучасна державна політика соціально-економічних перетворень у країні зумовила потребу у вивченні професійної Я-концепції майбутніх спеціалістів. Постійно зростають вимоги до ефективності професійної діяльності майбутніх правознавців, основою якої є професіоналізм та специфічні особистісні якості.

За визначенням Н.Н.Єршової, професійна Я-концепція – це відносно стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлена, така, що переживається як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він буде свою взаємодію з іншими людьми і формує відношення до себе [2, с.69].

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасній педагогічній літературі приділено достатньо уваги проблемі освіти та становлення особистості у інформаційному суспільстві. Дана проблема розглядається в дослідженнях Ю.Бабанського, В.Ю.Беляєва, Г.Блуднова, Т.Габай, Б.Гершунського, В.Козирева, Є.Машбиця, Г.Менг, В.Нестеренко І.Поліщука, Н.Сизінцевої, Г.Селевко, Н.Тализіної, О.Тихомирова.

У структурі Я-концепції особистості сучасні науковці виділяють фізичні ознаки, здібності, особистісні риси, цінності, інтереси, мотиви, норми, потреби, самооцінка.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є визначення впливу процесу формування фахово-інформатичної компетентності на становлення та розвиток професійної Я-концепції майбутніх правознавців у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу... Готовність студента використовувати інформаційно-комунікаційні технології залежить не тільки від його знань, умінь та навичок, але і від того, для яких цілей він має намір використовувати означені технології, чи хоче він їх використовувати, чи бачить він ефективність їх застосування у своїй майбутній професійній діяльності. У зв'язку з цим нам важливо в'яснити, чи упевнений суб'єкт у необхідності використання інформаційних технологій, чи підготовлений він до такого використання, чи готовий суб'єкт-викладач використовувати інформаційні технології в своїй професійній діяльності.

Саме тут на перший план виходить мотивація до застосування ІКТ. Цілі визначаються споживчо-мотиваційною сферою в процесі розвитку особистості. Кожна нова мета впливає на зміну мотиваційної сфери, що, у свою чергу, створює можливості постановки нової мети чи її зміни. Результати численних психологічних досліджень показали, що процес зародження і розвитку мети здійснюється в двох напрямках: 1) від мети до мотиву і 2) від мотиву до мети. З огляду на це виділяються найважливіші функції мети, якими є регулятивна і мотиваційна.

Регулятивна функція мети виявляється в тому випадку, коли ціль усвідомлюється як важлива життєва задача, обумовлена конкретною ситуацією (наприклад, зміною соціального статусу людини), і відповідна віковим й індивідуальним можливостям майбутніх фахівців, їхнім інтересам, схильностям, потребам. Для того, щоб ціль могла регулювати поведінку людини, її діяльність у конкретній професійній області, необхідно не лише глибоке усвідомлення змісту самої мети, але і її особистісне сприйняття.

Ціль може стати мотивом, внутрішнім стимулом навчання, якщо вона доступна, зрозуміла і відповідає інтересам того, кого навчають.

Коли ціль трансформується і здобуває значимий суб'єктивний зміст, то закономірно змінюється характер діяльності людини. З об'єкта навчання він стає суб'єктом, що активно

включається в процес навчання і самостійно спрямовує своє інтелектуальне і вольове зусилля на досягнення мети. Необхідність у зовнішній стимуляції його діяльності практично відпадає.

Щоб цілі набули життєво важливого значення для людини, відігравали визначальну роль у роботі уваги, пам'яті, мислення й інших психологічних показників особистості, вони повинні бути конкретними і чіткими.

Варто погодитися з думкою А.О.Вербицького і Н.А.Бакшаєвої про те, що організація навчального процесу повинна забезпечити перехід учня з позиції студента в позицію фахівця, а потім „трансформацію навчальної діяльності в професійну ... припускає зміну предметів діяльності” [1, с.79].

„Для досягнення цілей формування, точніше „вирощування” особистості професіонала, – стверджує А.О.Вербицький, – ... необхідно організувати такий освітній процес, що забезпечить перехід, трансформацію одного типу діяльності (навчально-пізнавального) в іншій (професійний) з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предмета і результатів” [1, с.124].

Ефективність підготовки майбутнього фахівця багато в чому визначається усвідомленням соціального престижу, особистісної значимості обраної професії та перспективи майбутньої професійної діяльності. Це означає таку підготовку фахівця, яка передбачає засвоєння достатнього обсягу теоретичних знань і практичних умінь, формування необхідних передумов для його успішної професійної адаптації в нових чи змінених умовах.

Необхідний такий підхід до навчання, розробки і впровадження нових педагогічних технологій, який визначає усвідомлення цілей і мотивів вибору професії чи її зміни.

Навчання набуває власної значимості для кожного студента якщо його зміст зорієнтовано на систему зрозумілих цінностей та ідеалів. Заслугує на увагу точка зору А.К.Маркової, яка стверджує, що зміст навчання – це складне особистісне утворення, і він пов'язаний з рівнем сформованості навчальної діяльності майбутніх фахівців, що передбачає усвідомлення об'єктивної значимості навчання, яке ґрунтується на суспільно вироблених моральних цінностях, прийнятих в соціальному оточенні і родині; розуміння суб'єктивної значимості навчання для себе [3, с.11].

Ставлення студентів до обраної спеціальності багато в чому визначається характером навчально-виховного процесу, у якому повинна моделюватися майбутня професійна діяльність. Створення умов для усвідомлення перспектив майбутньої фахової діяльності зумовлює специфічні особливості організації змісту професійного навчання, до числа яких відноситься необхідність створення стійкої суб'єктної позиції майбутніх фахівців, що сприяє розвитку пізнавальних можливостей, прагненню постійно поповнювати й удосконалювати свої професійні знання, розширювати свій кругозір.

Якщо у навчальному процесі активізована суб'єктна позиція студента, то формується стійкий, диференційований образ майбутнього правника, розвивається власна позиція студента, підвищується значимість професійного досвіду. В процесі навчання педагогічна дія визначається власною активністю суб'єкта, самостійним вибором мети, способів і траєкторії навчання; здатністю самовизначатися в навчанні, розвивати своє мислення і творчі здібності. Активність є вищим ступенем життєвих відносин суб'єкта. Майбутній фахівець може проявити активність тільки у випадку, коли навчальна діяльність буде поєднана з його власною мотивацією, інтересами і цілями. Комп'ютер надає можливості для активного залучення до навчання усіх студентів, сприяє мобілізації їх творчих сил, створює умови для формування дослідницьких навиків. Тому навчальний процес повинен бути організований так, щоб майбутній фахівець міг самостійно оволодіти комплексом інформатичних знань та умінь, навчитися діяти творчо, знаходити способи самореалізації, уміти самовизначатися в навколишньому світі, відчувати своє власне „Я”, навчитися управляти собою і обставинами, уміти самонавчатися і самоудосконалюватися [4, с.112].

Визначення майбутнього фахівця як активного суб'єкта пізнання ґрунтується на активізації навчально-виховної діяльності, яка забезпечує: посилення мотивації, що спонукає студентів до серйозної, складної цікавої діяльності; усвідомлення прагнення до творчості, до досягнень, самовираження; стимуляції абстрактного, логічного та образного мислення; створення умов для набуття студентами умінь і навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вирішення фахових завдань.

На активність суб'єктної позиції майбутнього правознавця у значній мірі впливає особистісно орієнтований підхід. Процес навчання індивідуальний і передбачає використання різноманітних форм, методів навчання і способів діяльності майбутніх фахівців з урахуванням їх власних особливостей. Метою реалізації особистісно орієнтованого підходу до студентів у процесі фахової підготовки є підготовка особистості, здатної до саморозвитку. При цьому важливими у даному процесі є формування навичок застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Для досягнення цієї мети потрібно відмовитися від такої організації навчання, при якій навчальна

діяльність зводиться до процесу репродуктивного засвоєння знань, (присвоєння і споживання знань), а не до його створення (продукування).

У навчанні наріжним каменем повинна бути особистість, її самобутність, самоцінність, власний суб'єктивний досвід. У цьому випадку майбутній правознавець не лише засвоє знання і способи їхньої здобуття, але і сам створює нові знання, що змінюють рівень його фахової компетентності. Тобто, відбувається вироблення суб'єктного досвіду діяльності.

Ми переконані, що оптимальні результати можна отримати лише в тому випадку, коли прийнята єдина орієнтація на певний результат, визначені конкретні напрями його досягнення. Навчити студента – майбутнього фахового спеціаліста – жити і працювати в середовищі, яке постійно змінюється, – найважливіше завдання вищої школи. Окрім того, у сучасних умовах системою освіти мають забезпечуватися можливості реалізації основних завдань соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, оскільки саме заклади освіти готують людину до активної діяльності в різних сферах економічного, політичного, культурного життя суспільства. Здатність вищих навчальних закладів гнучко і адекватно реагувати на запити ринку праці й зберігати при цьому накопичений науково-педагогічний потенціал і досвід освітньої діяльності має визначальне значення для поступального розвитку усього суспільства.

Сучасний роботодавець зацікавлений у такому юристові, який уміє логічно думати, критично і творчо мислити й самостійно розв'язувати різноманітні виробничі завдання і проблеми, має широкий світогляд і є високоосвіченою, культурною людиною.

Окрім того, фаховому юристові, який живе і працює у сучасному суспільстві, мають бути притаманні певні особисті здатності, зокрема:

- здатність до гнучкої адаптації в мінливих життєвих ситуаціях, уміння і навички самостійного здобування необхідних знань, ефективного їх застосування на практиці під час розв'язання різноманітних професійних та життєвих завдань;
- уміння використовувати сучасні технології для раціональної фахової діяльності;
- чітке усвідомлення, де і яким чином можуть бути застосовані набуті знання;
- здатність генерувати нові оригінальні ідеї, творчо мислити;
- високий рівень інформаційної культури та фахово-інформатична компетентність;
- комунікабельність, контактність у різних соціальних групах, уміння працювати у колективі, запобігати конфліктним ситуаціям та вміло виходити з них;
- самокритичність, бажання і здатність постійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня.

Ми вважаємо, що усі ці здатності мають бути сформовані у молодого фахівця під час його навчання у вищому навчальному закладі.

Важливою умовою формування фахово-інформатичної компетентності майбутніх правознавців є безперервна інформатична підготовка означених фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі та поетапне ускладнення пропонованих для розв'язання юридичних задач.

Найважливішою, на наш погляд, умовою формування інформатичної компетентності майбутніх фахівців є навчальне інформаційно-освітнє середовище, під яким ми розуміємо сукупність факторів, які сприяють виникненню і розвитку взаємодій у суб'єкт – об'єкт – суб'єктному середовищі.

Визначити характеристики освітнього середовища можна таким чином:

- освітнє середовище є системним об'єктом, що перетворює сукупність зовнішніх умов навчання, виховання і розвитку людини, зумовлює принцип системності у педагогічній науці і практиці;
- цілісність освітнього середовища досягається реалізацією комплексної мети навчання і виховання на рівні безперервної освіти;
- освітнє середовище володіє широким спектром модальності, що формує локальні середовища різної якості;
- освітнє середовище виступає не тільки як умова, але і як засіб навчання і виховання;
- освітнє середовище формується у процесі взаємодії соціального, предметного і дидактичного компонентів;
- освітнє середовище є чинником розвитку ціннісних орієнтацій особи.

Розвиток інформаційно-освітнього середовища виступає необхідною умовою тому, що саме у середовищі навчального закладу, мікросоціумі, відбувається формування студента як майбутнього фахівця, громадянина, особистості.

У широкому сенсі освітнє середовище є підсистемою соціокультурного середовища, сукупністю фактів, що історично склалися, обставин, ситуацій, тобто цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особи.

Компонентами інформаційного навчального середовища визначимо: матеріальне забезпечення (навчальна періодична література, засоби масової інформації, бібліотеки, архіви, законодавчі бази, комп'ютерні технології, банки нормативно-правової інформації і т.д.); інформатичне забезпечення (знання методів пошуку, обробки, зберігання та аналізу інформації); комунікативне забезпечення (можливість спілкування з друзями, колегами, проведення юридичних консультацій в режимі on-line тощо).

Психологічне трактування поняття середовища розкривається через взаємини особистості та середовища, де визначальною є категорія спілкування. Спілкування в контексті взаємодії особи і середовища може бути розкрите, з одного боку, як комунікативно-регулюючий процес, в якому не тільки передається сума цінностей, але і регулюється їх освоєння, з іншого боку, – як вид людської активності, що виражає взаємодію суб'єкта з суб'єктом. З огляду на це необхідно зазначити таке: середовище впливає на життєдіяльність суб'єкта і є важливим чинником регуляції його поведінки; із будь-яким компонентом середовища суб'єкт пов'язаний через процеси пристосування і, разом з тим, впливає на його зміни; процеси взаємодії між суб'єктом та середовищем носять двосторонній характер. Середовище через свої структурні елементи впливає на формування суб'єкта, який, вступаючи у взаємодію з іншими суб'єктами, предметами і явищами, створює середовище, надає йому певного соціального значення; поведінка суб'єкта значною мірою залежить від сформованого у власній свідомості образу середовища.

Таким чином, середовище – це оточуючі індивіда умови, в яких протікає його формування і діяльність.

У дослідно-експериментальній роботі інформаційно-освітнє середовище юридичного факультету представлено як системно організовану сукупність освітнього середовища, суб'єкта навчального процесу, а також органів державної влади та місцевого самоврядування; банків і баз даних, локальних і глобальних інформаційних мереж, книжкових фондів бібліотек, центрів правової і ділової інформації, судів, прокуратури, управління внутрішніх справ, господарюючих суб'єктів, а також сукупність засобів передавання даних, інформаційних правових ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного і методичного забезпечення, що забезпечують навчально-виховну діяльність. Інформаційно-освітнє середовище юридичного факультету, у нашому розумінні, – це педагогічна інформаційна система, яка передбачає пізнання навколишнього світу шляхом постановки і розв'язання професійно-орієнтованих юридичних задач за допомогою сучасної техніки збору, передавання і обробки інформації. Це також доступні суб'єкту (майбутньому правознавцю) джерела правової інформації, створені (накопичені) суспільством, що забезпечують формування його інформатичної компетентності і розвиток пізнавальних можливостей.

Зазначимо, що специфіка створеного інформаційно-освітнього середовища юридичного факультету значною мірою визначається зовнішніми зв'язками викладачів і студентів (суб'єктів) за межами навчального закладу. Це робота викладачів у правоохоронній і правозастосовчій сферах, їхня адвокатська діяльність. У той же час, фахівці-практики (працівники обласного суду, прокуратури, нотаріату, податкової інспекції, пенсійного фонду, управління соціального захисту, адвокати тощо) читають лекції та проводять семінарські заняття, здійснюють керівництво навчальною практикою, науково-дослідними, випускними кваліфікаційними роботами студентів. Студенти активно діють у рамках визначеного навчального середовища, набувають знання, усвідомлюючи їх затребуваність у студентській правовій клініці, у процесі проходження виробничих практик.

Важливим елементом інформаційного навчального середовища є сайт ВНЗ. Окрім традиційної для таких сайтів інформації, на ньому розміщується також проблемно-тематична інформація бібліографічного та змістовного характеру (списки літератури, статті, матеріали конференцій), оголошення про науково-практичні конференції, симпозіуми, різноманітні проекти, гранти.

Особливе значення для студентів має інформація правового характеру, розміщена на сайті університету, зокрема: копії ліцензій та акредитаційних свідоцтв, законодавчі акти, якими університет керується у своїй діяльності, нормативні документи, які регламентують діяльність університету тощо.

Важливою складовою університетського сайту є студентський сайт, на якому розміщується корисна й необхідна студентам інформація і де вони можуть висловити свої враження від навчання, обмінятися думками про його організацію, про життя у гуртожитках, спортивні, наукові, суспільні події тощо.

У інформаційно-освітньому середовищі юридичного факультету стрімко зростає пізнавальний інтерес, розвивається ціннісне відношення до професії, студент усвідомлює ефективність поєднання навчання з практикою.

У цілому, інформаційне освітнє середовище сприяє орієнтації майбутніх правознавців на самостійну, пошукову, науково-дослідну діяльність, використання ресурсів мережі Інтернет, різних електронних та друкованих джерел для пошуку та аналізу необхідної юридичної інформації, обґрунтуванню вибору засобів для вирішення поставленого завдання; професійну діяльність через включення у навчальний процес фахово орієнтованих юридичних завдань.

Висновки... Останніми роками аксіологічний підхід, який акцентує увагу на суб'єктній ціннісній позиції особистості в освітньому процесі, розвивається в педагогіці доволі активно. Такий підхід дозволяє розглядати освоєння ІКТ студентами-правознавцями у взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного начал. Визнаючи вивчення інформаційно-комунікаційних технологій як власну цінність, слід вважати формування інформатичної компетентності студентів-юристів закономірним процесом становлення майбутнього фахівця.

На процес навчання і формування позитивних установок на набуття професійних знань, умінь і навичок, зокрема інформатичних, ґрунтується на факторах (мотивах), котрі впливають на усвідомлення професійних інтересів студентів. До таких можна віднести: престижність професії; особисті схильності і потреби студентів; організацію освітнього процесу.

Інформаційно-комунікаційні технології служать меті формування цілісного світогляду та здійснюють вплив і на освіту людини як творчої особи. Дійсна творчість припускає компетентність людини. Комп'ютерні і комунікаційні технології, забезпечуючи компетентні дії людини, як в його професійній області, так і в культурі в цілому, тим самим укріплюють духовні сили людини, сприяють його духовному розвитку.

Становлення майбутнього правознавця визначається не тільки наявним об'ємом знань, сукупністю умінь та навичок, але і ставленням до пізнання як цінності, до інформації, до себе, до професії юриста як цінності і, на наш погляд, вони є такими, що визначають розвиток особистості фахівця.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вербицкий А. А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А. А. Вербицкий, Н. А. Бакшаева. – М. : Исследовательский центр проблем подготовки специалистов, 2000. – 200 с.
2. Ершова Н. Н. Развитие социально-перцептивной компетентности в системе профессионального общения : дис. ... канд. пед. наук / Н. Н. Ершова. – М., 1997. – 169 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманит. фонд „Знание”, 1996. – 308 с.
4. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.

Аннотация

О.С.Федорчук

Влияние процесса формирования профессионально-информатической компетентности на становление и развитие профессиональной Я-концепции будущих юристов

В статье определены особенности влияния информатической подготовки будущих юристов в высшем учебном заведении на становление и развитие профессиональной Я-концепции.

Ключевые слова: информатизация юридического образования, информатическая подготовка, Я-концепция.

Summary

O.S.Fedorchuk

Influence of the Process of Professional and Informational Competence Formation for the Establishment and Development Professional Self-Concept of Future Lawyers

The peculiarities of influence of informational preparation of the future lawyers in higher educational establishment for the establishment and development professional self-concept are determined in the article.

Key words: informatization of juridical education, informatizational preparation, self-concept.

Дата надходження статті: „4” вересня 2012 р.

В.А.ФІЛІНЮК,
кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Виховний складник лінгвістичних дисциплін у розвитку мовної особистості майбутнього філолога

У статті розглядаються проблеми моделювання та структурування мовної особистості майбутнього філолога, описується виховний вплив на компоненти мовної особистості у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін.

Ключові слова: мовна особистість, модель, майбутній філолог, виховний вплив, лінгвістичні дисципліни.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема визначення особистості сучасного студента, особистості студента-філолога, мовної особистості майбутнього словесника належить до ключових понять психології, лінгвістики та науки, що знаходиться на перетині цих гуманітарних дисциплін, – психолінгвістики. Кризь призму мовної особистості сьогодні визначають коло знань, умінь, навичок, компетенцій та інтенцій випускника ВНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій... Загальне тлумачення мовної особистості, подане В.Красних, характеризує мовну особистість як сукупність здібностей і характеристик людини, що реалізуються у її мовленні [4]. Сучасні педагоги та лінгвісти описують мовну особистість із застосуванням моделювання. О.Лавриненко у моделях виділяє такі якості, як повнота та адекватність, і визначає повноту моделі „як ступінь відповідності елементів моделі і їх відношень елементам та відношенням об'єкта, що моделюється” і адекватність моделі „як здатність моделі демонструвати ту ж поведінку, що й об'єкт, який моделюється” [5].

Ю.Караулов виділив у структурі мовної особистості три рівні: вербально-семантичний – нульовий рівень, когнітивний (тезаурусний) – перший рівень, мотиваційний (прагматичний) – другий рівень [3, с.53]. На основі такої моделі О.Лавриненко запропонувала структурно-функціональну модель мовної особистості з трьох рівнів, які перебувають між собою не в ієрархічних, а в координативних відносинах: біологічного, мовного та психологічного [5]. У моделі мовної особистості Л.Засекіної містяться три основні компоненти: когнітивний, емоційний та мотиваційний [2].

Прийнято тлумачити мовну особистість через визначення особистості як конкретної людини з індивідуально-своєрідними розумовими, емоційними, мотиваційно-вольовими властивостями [2, с.83], а також через визначення мови не лише як сукупності знаків, підпорядкованих мовним законам фонології, лексики, граматики, прагматики, а насамперед як засобу психічного відображення, узагальнення і перетворення дійсності. Мова – це важливий чинник та знаряддя соціалізації особистості, адже входження в соціум та комунікація передбачає взаємозв'язок колективного (загальнолюдського і національно специфічного) з індивідуальним.

Є.Боринштейн визначає мовну особистість як „особистість, охарактеризовану з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин” [1, с.63]. Мовній особистості майбутнього філолога властиві такі якості:

- мовна відкритість і доступність – спрямованість на спілкування і прагнення передати ідеї і цінності іншим членам спільноти;
- соціально-діяльнісна спрямованість, пов'язана з перетворювальними процесами і забезпеченням постійних особистісних змін;
- адаптивно-акумульовальна якість як мовний механізм пристосування до мінливих умов суспільства;
- соціально-культурна пізнавальна мотивація, пов'язана із прагненням “розкодувати” світ і сформувати індивідуальну мовну картину світу;
- мисленнева індивідуалізація світу як особистісно-мовна форма пізнання та творення стилю мислення, який відповідає специфіці духовного світу мовної особистості;
- культурно-репрезентативна якісна визначеність мовної особистості, яка знаходить вияв в утвердженні своєї етнічно-національної та культурно-групової приналежності й вираженні її в різних стилях мовлення в різних соціальних сферах (політиці, моралі тощо);
- естетико-мовний профіль особистості як цілісний вияв її буття у світі, утвердження її особистісного естетичного світу.

За твердженням Ю.Лотмана, культура завжди утворює надбудову до мови певної спільноти і відображає структурну схему мови [6]. Звідси, культура і виховання особистості студентів безпосередньо стосуються процесу оволодіння мовою. З цієї точки зору мовна особистість тлумачиться як сукупність пізнавальних, емоційних та мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору [2, с. 83]. За переконанням Л.Засекіної, мовною особистістю є лише суб'єкт, мова якого якнайповніше відтворює культурну спадщину свого народу, що проявляється у вербальних і позамовних елементах комунікації, мовних стереотипах, правилах етикету тощо. Однак, незважаючи на розмаїття наук, у яких ця категорія активно опрацьовується, мовна особистість студента та виховний вплив навчальних дисциплін на неї залишаються недостатньо дослідженим явищем.

Формулювання цілей статті... Ми маємо на меті простежити, як виховний потенціал фахових лінгвістичних дисциплін впливає на становлення мовної особистості майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу... Ключовою дисципліною, яка розв'язує завдання сформулювати знання, уміння і навички про українську мову як систему систем, є курс сучасної української літературної мови, до якої доєднуються пропедевтичний „Вступ до мовознавства”, прикладний „Практикум з української мови”, спеціальні науки: діалектологія, старослов'янська мова, історична граматики тощо. Усі вони спрямовані не лише на теоретичну та практичну підготовку словесника, а й мають глибокий виховний потенціал, який при ефективній реалізації впливає на формування мовної особистості.

Розглянемо можливості реалізації виховної мети мовознавчих дисциплін через три рівні моделі мовної особистості за Ю.Карауловим. Вербально-семантичний рівень утворюють слова у всій сукупності граматики-парадигматичних, семантико-синтаксичних та асоціативних відносин. Цей рівень, згідно з моделлю Ю.Караулова, передбачає нормальне володіння мовою, а для майбутнього філолога – описання формальних засобів вираження певних значень. „Нульовий рівень – слова, вербально-граматична мережа, стереотипні сполучення (патерни) – сприймається кожною мовною особистістю як дане, і будь-які індивідуально-творчі потенції особистості, що проявляються у словотворенні, оригінальності асоціацій і нестандартності словосполучень, не в змозі змінити це генетично і статистично зумовлене дане” [3, с.53].

До одиниць когнітивного рівня належать поняття, ідеї та концепти, об'єднані у семантичні поля, картину світу. Вони складають ієрархію цінностей мовної особистості, а це передбачає перехід до кола знань. Отже, когнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу особистості, яку можна формувати через реалізацію завдань інтелектуального виховання.

Інтелектуальне, або ж розумове, виховання майбутнього філолога у процесі навчання у ВНЗ передбачає ґрунтовне засвоєння студентами лінгвістики, розвиток їх пізнавальних здібностей і формування на цій основі науково-лінгвістичного світогляду. Зміст такого світогляду забезпечує постійно оновлювана система фактів, понять, положень про мову як систему систем. Також варто приділяти увагу формуванню інтелектуальних умінь через виконання завдань різного типу: дослідницьких (спостереження за мовним та мовленнєвим матеріалом, проблемно-пошукові завдання, пошуки відповіді в науковій літературі, діалектологічні експедиції тощо); порівняльних (від найпростіших до складніших порівнянь чи зіставлень з метою виявити спільні та відмінні риси); на впорядкування мислительних дій, використання алгоритмів застосування орфографічної норми або самостійне їх складання; пов'язані з аналізом і узагальненням ознак для виокремлення мовного явища в певну граматику категорію чи лексичний розряд.

Одиницями прагматичного рівня, за Ю.Карауловим, є „цілі, мотиви, інтереси, установки та інтенціональності, які спонукають мовну особистість створювати комунікативні ситуації, комунікативні ролі та сфери спілкування” [3, с.56]. На цьому рівні мовна особистість забезпечує закономірний перехід від оцінок мовної діяльності до усвідомлення діяльності загалом. Для майбутнього філолога навчально-виховний процес у ВНЗ стає середовищем формування і забезпечення насамперед професійних цілей, мотивів, установок і, насамкінець, сферою побутової комунікації.

Опишемо виховний вплив мовознавчих дисциплін на формування майбутніх філологів через когнітивний, емоційний та мотиваційний компоненти мовної особистості (за теорією Л.Засекіної [2]). Когнітивний компонент презентовано через мовну здатність, мовні здібності, мовні знання, мовні стратегії, мовну компетентність, мовну картину світу. Мовні стратегії майбутніх словесників як специфічні способи сприймання та продукування інформації утворюються із навичок та вмій користуватися мовними одиницями у різних комунікативних ситуаціях.

До складу емоційного компонента входять емоційне ставлення студентів до мовної реальності, зокрема до особливостей функціонування рідної мови, її поширення і використання у різних сферах суспільного життя. У дослідженнях визначають що емоції зазнають якісних змін: від біологічних (задоволення чи незадоволення мовної потреби), соціальних (оцінка мовних дій

соціального оточення) до психологічних емоцій (рефлексія оцінювання власної особистості як носія мови і культури певного національного середовища, ставлення до мови як смислу в процесі самореалізації і самоствердження нації через розвиток мовної культури власної особистості [2, с.86].

Цілі, мотиви, настановлення та інтенціональності становлять мотиваційний компонент мовної особистості студентів. Виховання у процесі оволодіння мовою призводить до осмислення студентами себе як мовних особистостей, що є носіями культури народу та виражниками його національної ідентичності. Вища мета самовиховання мовної особистості філолога може бути визначена як свідоме прагнення удосконалити засоби рідної мови задля розвитку культури народу.

Мовну особистість, на думку О.Лавриненко, можна розглядати з точки зору психології як цілісність з такими ознаками: мовна здатність, мовна компетентність, мовні знання, мовна картина світу [5]. Студенти філологічних спеціальностей повинні мати особливі мовні здатності як психофізіологічну основу для оволодіння мовою, які даватимуть поштовх для виникнення мовних здібностей. Мовні здібності виступають базисом для ефективного оволодіння рідною мовою в усній та письмовій формі. У процесі результативного становлення мовних здібностей студент отримує системні мовні та енциклопедичні знання. Наявність злагодженої системи мовних знань – запорука виникнення у студента-словесника мовної компетентності як рівня засвоєння категорій і одиниць мови та їх функцій, осягнення закономірностей і правил функціонування мови і свідомого користування цими правилами та закономірностями. Досягнення високого рівня попередніх ознак мовної особистості формують мовну картину світу як презентацію знань про світ через одиниці лексики, фразеології та граматики певної мови. Варто зазначити, що мовну компетентність і мовну картину світу студентів доречно формувати через систему виховних впливів, розстановку життєвих, морально-етичних, народознавчих акцентів під час викладання дисциплін вищої школи.

До сфери виховання належить і реалізація комунікативно-діяльнісних потреб мовної особистості, формування мовних мотивів, мовних цілей, мовних настанов та інтенціональності. Л.Засекіна зазначає, що ці елементи „забезпечують закономірності переходу від оцінок мовленнєвої діяльності суб'єкта до осмислення себе як мовної особистості, що є носієм культури свого народу та виражником його національної ідентичності” [2, с.87].

Установлення структури мовної особистості майбутнього філолога та особливості її функціонування через взаємодію виховних впливів під час вивчення лінгвістичних дисциплін дає змогу визначити компоненти, рівні та якості мовної особистості в сучасному соціальному просторі.

Висновки... Отже, мовна особистість майбутнього філолога – це студент ВНЗ, що послуговується мовою не лише як набором мовних норм, а насамперед як засобом професійної освіти, виховання і самоствердження, вираження національно-культурного простору, в якому він діє. Становлення мовної особистості ґрунтується на охопленні усіх структурних компонентів, що перебувають під впливом різних чинників, зокрема викладання фахових дисциплін та їх виховного потенціалу. Ґрунтовне вивчення мовної особистості майбутнього філолога як предмета комплексного дослідження вимагає подальшого розв'язання актуальних проблем психолінгвістики, соціальної психології, теорії виховання і навчання тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості / Є. Боринштейн // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С. 63–72.
2. Засекіна Л. В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі / Л. В. Засекіна // Соціальна психологія. – 2007. – № 5 (25). – С. 82–90.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 210 с.
4. Красных В. В. Основы психолінгвистики и теории коммуникации / В. В. Красных. – М. : ИТДГК „Гнозис”, 2001. – 270 с.
5. Лавриненко О. Л. Конструювання концептуальної моделі мовної особистості / О. Л. Лавриненко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://vuzlib.com/content/view/full/851/94/>. – Назва з екрана.
6. Лотман Ю. Семіосфера / Ю. Лотман. – СПб. : Искусство – СПб, 2004. – 740 с.

Аннотація

В.А.Филинюк

Воспитательная составляющая лингвистических дисциплин в развитии языковой личности будущего филолога

В статье рассматриваются проблемы моделирования и структурирования языковой личности будущего филолога, описывается воспитательное влияние на компоненты языковой личности в процессе изучения лингвистических дисциплин.

Ключевые слова: *языковая личность, модель, будущий филолог, лингвистические дисциплины.*

Summary

V.A.Filiniuk

Upbringing Component of Linguistic Disciplines in the Development of Language Personality of a Future Philologist

The problems of modeling and structuring of language personality of future philologist are examined in the article, upbringing impact onto the components of linguistic personality in the process of linguistic disciplines studying is described.

Key words: language personality, model, future philologist, linguistic disciplines.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 378.017.4

Г.В.ХІТРОВА,

аспірант

(м.Ялта АР Крим)

Характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ

У статті представлено характеристику структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді. В тексті розкривається зміст основних компонентів моделі. Надано теоретичне обґрунтування принципів, які покладено в основу моделювання процесу громадянського виховання.

Ключові слова: модель, моделювання, принцип, громадянське виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток національного освітнього середовища, перехід на нову парадигму виховання зумовлюють істотні зміни в педагогічному процесі. Освіта як соціокультурний феномен поступово стає вирішальним чинником активної взаємодії особистості з соціумом.

Громадянська освіта характеризується змінами цілей, змісту і способів організації діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу. Більша частина існуючих виховних систем і програм виховання студентської молоді зорієнтовані на розвиток критичного мислення, самостійного пошуку сенсу життя, вироблення навичок активної поведінки. Ці зміни висувають нові вимоги до реалізації процесу громадянського виховання студентської молоді у вищій школі, до особистості в цілому, здатної усвідомити й самостійно втілити основні ідеї компетентісно зорієнтованого виховання. Аналіз стану громадянського виховання студентської молоді свідчить про те, що далеко не всі здатні зрозуміти, прийняти й реалізувати нові концепції та технології громадянської освіти, а також застосувати засвоєні громадянські й практичні знання в реальному житті.

Зазначені суперечності, в свою чергу, зумовлюють необхідність розроблення моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, якою передбачається сформованість громадянськості, що значно підвищить їхню громадянсько-професійну компетентність у нових соціально-політичних умовах розвитку сучасного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз психолого-педагогічної літератури (В.Кушнір, І.Новик, О.Савченко, В.Садовський) з проблеми моделювання та дисертаційних робіт із громадянського виховання й формування громадянськості студентської молоді (О.Кафарська, І.Пацора, Н.Савелюк, Н.Савотіна, А.Сігова, І.Сопівник) свідчить про те, що сьогодні активізується дослідження цих проблем, які висвітлено в серіях науково-популярних видань, у педагогічній і методичній періодиці. Збільшення кількості робіт, присвячених дослідженню процесу моделювання громадянського виховання студентської молоді, свідчить про пильну увагу вчених до цього питання. Разом із тим, існуючі моделі формування громадянськості студентів недостатньо розкривають логіку процесу громадянського виховання, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті... Постановка завдання – розкрити зміст основних компонентів структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді; теоретично обґрунтувати принципи, які покладено в основу моделювання процесу громадянського виховання.

Виклад основного матеріалу... Визначаючи термінологічний апарат, слід заздалегідь розглянути методологічні аспекти, пов'язані з уточненням основних понять, а саме: „моделювання” та „модель”. Ці поняття мають різні сутнісні характеристики, змістове наповнення, проте є взаємопов'язаними термінами.

Зокрема, О. Савченко розглядає визначення поняття „моделювання” в різних аспектах: 1) метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; 2) побудова і вивчення моделей реально

існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; 3) в навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння [6, с. 358-359].

Під моделюванням у педагогічному процесі, за визначенням В.Кушніра [2, с.53], мається на увазі опосередковане практичне чи теоретичне дослідження педагогічного об'єкта, під час якого безпосередньо вивчається не сам об'єкт, а деяка допоміжна спеціально створена система, що: а) перебуває в деякій об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання, б) здатна заміщати його в певних відношеннях, в) у підсумку при дослідженні об'єкта дає інформацію про сам об'єкт моделювання (В.Афанасьєв) [1].

Модель – це представлення реального об'єкта, системи або поняття у вигляді, що відрізняється від його реального стану існування [5]. Навчально-виховний процес є системою надзвичайної складності. Тому для нього характерним є системне моделювання. Складність можна визначити як результат взаємодії та взаємозалежності великої кількості об'єктів у процесі їх відношень. Інше визначення, складність – це властивість об'єкта (системи, процесу, явища, ситуації), що виражається в раптовості, непередбачуваності; або в не пояснювальному характері, випадковості; його поведінки. „Найбільш загальний підхід до моделювання, – зазначають І.Новик і В.Садоський, – пов'язаний з розвитком системних досліджень і об'єднанням їх з методологією моделей. У результаті такого об'єднання сформувалася особлива сфера модельного пізнання – системне моделювання” [3, с.465].

Предмет нашого дослідження – процес моделювання системи громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ.

Методологічні аспекти педагогічного моделювання дають можливість відобразити логіку моделювання системи громадянського виховання студентської молоді в такій послідовності: 1) постановка цілей, формулювання припущення про очікувані результати; 2) побудова моделі відповідно до провідних ідей і положень особистісно-гуманістичної парадигми виховання; 3) структуризація громадянськості студентської молоді; 4) визначення основних аспектів технології громадянського виховання; 5) конкретизація основних складових відповідно до критеріїв очікуваного результату; 6) реалізація етапів формування громадянськості за умови здійснення педагогічного моніторингу, аналізу та коригування змодельованого навчально-виховного процесу.

Проаналізуємо відомі моделі формування громадянськості студентської молоді у психолого-педагогічних і дисертаційних дослідженнях.

У статті М.Рагозіна досить докладно висвітлено позицію Ради Європи щодо питання формування громадянськості. Західноєвропейські педагоги вважають, що орієнтації й основні знання з громадянськості формуються в підлітковому та юнацькому віці. Саме цей період є сензитивним щодо формування рис майбутнього громадянина [8, с.24]. Існують три моделі (теорії), що мають за мету процес соціалізації молоді, формування громадянськості.

Перша – модель участі (партисипативна модель), яка передбачає, що досвід молоді в щоденних ситуаціях (у школі, вдома) може бути перенесений в інші ситуації (політичне життя).

Когнітивно-розвивальна модель зосереджена на віковому процесі формування світогляду й обстоє необхідність досягнення певного рівня мислення для розуміння подій соціального і політичного життя.

Репрезентативна модель передбачає, що всі діти мають поняття, складні розумові уявлення про різні феномени (наприклад, права людини), які є емпіричними, спонтанними, тобто не є результатами знань, набутих у процесі навчання.

На нашу думку, враховуючи психологічні особливості студентської молоді партисипативна модель розкриває й детально описує процес формування громадянськості. В багатьох сьогоденних дослідженнях стверджується, що участь молоді в житті суспільства й держави може суттєво вплинути на формування рис громадянськості, особливо на рівні прийняття рішень [8, с. 24]. Описані вище моделі більш або менш повно функціонують у системах освіти різних країн, співіснуючи або доповнюючи одна одну.

У вітчизняних дисертаційних дослідженнях проблема моделювання системи громадянського виховання вирішується недостатньо. В розроблених моделях формування громадянськості наведена загальна структура громадянськості, з визначенням характеристик і якостей, що не дає повного розуміння того, як саме здійснювати процес формування громадянськості студентської молоді.

Зокрема, в дисертаційному дослідженні І.Сопівник розроблено модель громадянськості студентів вищих аграрних навчальних закладів, в якій визначені якості, що характеризують громадянина-професіонала, громадянина-патріота, громадянина-демократа. Водночас у представленій моделі відсутні методологічний, методичний і технологічний інструментарій формування означених якостей особистості.

Запропонована нами структурно-функціональна модель громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ найбільш повно розкриває процес формування громадянськості, який зумовлено сукупністю методологічних підходів: діяльнісного, системного, функціонального, аксіологічного й культурологічного та застосовується на основі таких методологічних принципів: системності, самоактивності, комплексності, наступності та безперервності, інтеркультурності.

Принцип системності громадянського виховання відображає специфіку формування громадянськості як цілісного компонента складної виховної системи.

Принцип комплексності громадянського виховання студентської молоді передбачає встановлення взаємозв'язків між окремими складовими навчально-виховного процесу, конструювання єдиного змісту, орієнтованого на безперервну професійну підготовку студентської молоді.

Принцип наступності та безперервності виявляється у змісті, способі формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, а саме: громадянська самосвідомість, позиція й поведінка.

Принцип інтеркультурності передбачає інтегрованість української національної культури в контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру.

Принцип самоактивності полягає в тому, що ефективність процесу формування громадянськості багато в чому залежить від суб'єкта виховного процесу – студента.

Розглянемо структурно-функціональну модель громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Модель складається з чотирьох компонентів: теоретико-методологічного, проектувального, формувального та результативного.

До теоретико-методологічного компонента моделі крім визначення методологічної бази дослідження включено педагогічні умови забезпечення ефективності формування громадянськості студентської молоді, що стосуються змісту і процесу громадянського виховання у вищій школі. Зокрема, це такі педагогічні умови: 1) формування в студентській молоді позитивної мотивації до реалізації громадянського виховання; 2) відновлення єдності громадянської, професійної та особистісної спрямованості особистості, розкриття їхнього органічного взаємозв'язку; 3) запровадження активних та інтерактивних методів і форм роботи, активнотворчої громадської діяльності; 4) упровадження в навчально-виховний процес спецкурсу „Громадянське виховання студентської молоді”.

До проектувального компонента моделі включено особливості громадянського виховання студентської молоді (психологічні, педагогічні, соціальні), які визначають критерії громадянськості (когнітивний, ціннісний, поведінковий).

У формувальному компоненті моделі представлено технологію громадянського виховання студентської молоді. Етапи технології: інформаційний, діялісно-продуктивний, рефлексивний та напрями – цільовий, змістовий та організаційно-методичний – тісно взаємопов'язані і спрямовані на досягнення оптимального результату – сформованості громадянськості студентської молоді.

Цільовий напрям технології відображає пріоритетні цілі й завдання організації виховного процесу у вищій школі, що покладено в основу законів, концепцій, нормативно-правових актів, регламентуючих діяльність вищих навчальних закладів.

Змістовий напрям процесу громадянського виховання студентської молоді узгоджується з загальними цілями вищої освіти й визначає конкретні форми й методи формування громадянськості студентів. Вибір змісту системи громадянського виховання зумовлено: вимогами державних освітніх стандартів, програмами навчальних курсів, планами виховної роботи вищих навчальних закладів.

Організаційно-методичний напрям технології громадянського виховання передбачає використання всього різноманіття форм організації навчально-виховної діяльності студентської молоді з наданням переваги активним та інноваційним способам діяльності. Оновлення змісту процесу громадянського виховання пов'язане із упровадженням інноваційних форм і методів діялісного типу, коли в основу спільної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу покладено принципи активної творчої взаємодії, єдність навчальної, дослідницької, позааудиторної громадської діяльності. Означені напрями технології громадянського виховання студентської молоді реалізуються поетапно з використанням усього методичного інструментарію: методів, засобів і форм організації навчально-виховної діяльності студентів.

Очікуваний результат – це сформованість громадянськості студентської молоді завдяки поєднанню всіх компонентів технології. Результативний компонент моделі представлено моніторингом формування громадянськості студентської молоді.

Висновки... Отже, для представленої структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу характерно: 1) відповідність запропонованої моделі теоретико-методологічним основам формування громадянськості студентської молоді, врахування психологічних, педагогічних і соціальних особливостей цього процесу; 2) забезпечення реалізації діяльнісного, системного, функціонального, аксіологічного та культурологічного підходів; 3) прогностичний характер, оскільки формування громадянськості студентської молоді не тільки охоплює навчально-виховний процес вищого навчального закладу, а й передбачає його подальше зростання під час здійснення громадсько-професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Афанасьев В. Г. Общество : системность, познание и управление / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
2. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи : дис. ... д-ра пед.наук : 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Василь Андрійович Кушнір. – К., 2003. – 482 с.
3. Новик И. Б. Модели в науке : исторические и социокультурные аспекты (послесловие) / И. Б. Новик, В. Н. Садовский // Вартофский М. Модели. Репрезентация и научное понимание. – М. : Прогресс, 1998. – С. 450–484.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закладів] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : [підруч.] / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – К. : Знання, 2007. – 270 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : [підруч. для студ. пед. ф-тів] / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 386 с.
7. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20–25.

Анотація

Г.В.Хитрова

Характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в учебно-воспитательном процесі вуза

В статті представлена характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді. В тексті розкривається зміст основних компонентів моделі. Предоставлено теоретичне обґрунтування принципів, які покладені в основу моделювання процесу громадянського виховання.

Ключові слова: модель, моделювання, принцип, громадянське виховання.

Summary

H.V.Khitrova

Characteristics of Structural-Functional Model of Civil Education of Students in Educational Process of Higher Educational Institution

Characteristics of structural-functional model of civil education of students is offered in the article. The content of basic components of the model are revealed in the text. The theoretical ground of principles which are fixed in the basis of modeling of the process of civil education is given.

Key words: model, modeling, principle, civil education.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 376.23

О.С.ХОРОШАЙЛО,

кандидат педагогічних наук

(м.Краматорськ Донецької області)

Ціннісний потенціал базової освіти в духовно-моральному вихованні студентів

У статті розглядається проблема формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів у контексті їх духовно-морального виховання.

Ключові слова: цінності, моральне становлення особистості, виховання, загальнолюдські духовно-моральні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема етичного та духовно-морального виховання молоді все глибше і ґрунтовніше торкається освітніх установ всіх типів. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що пріоритет виховання був проголошений у сфері державної політики, і це надало можливість Міністерству освіти України розробити основні напрямки виховання студентської молоді. В даній програмі зазначено, що тільки реалізація морального орієнту в соціальній і державній сфері взаємодії людей стане фундаментом гуманізму в суспільстві, його опорою.

У зв'язку з цим важливо, щоб морально-етична основа освітніх установ здобула провідне значення, що надало б можливість зосередитися на розумному і моральному в людини і допомогти кожному вихованцю визначити ціннісні основи власної життєдіяльності, відчутти солідарність з іншими людьми і розділити відповідальність за збереження моральних засад суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз сучасної наукової літератури та теоретико-експериментальних досліджень свідчить про значний інтерес до проблеми ціннісних орієнтацій, виховання духовно-моральних цінностей у студентів, що підкреслює її актуальність.

Актуальність проблеми виховання духовності та моралі підтверджується багатьма дослідженнями у різних галузях науки і практики. Теоретико-методологічна розробка сутності духовності та особливостей духовно-моральних цінностей знайшла відображення в наукових положеннях філософів (В.Баранівський, М.Бердяєв, Л.Буєва, С.Кримський, А.Кузнецова, Л.Олексюк, Г.Сковорода, В.Соловйов та ін.); психологів (І.Бех, М.Боришевський, Т.Бутковська, О.Зеліченко, С.Рубінштейн, А.Титаренко та ін.); педагогів (В.Беспалько, Т.Власова, О.Олексюк, М.Роганова, Г.Сагач, В.Серебряк, В.Шадриков, Г.Шевченко та ін.).

Ціннісні парадигми освіти наявні у фокусі багатьох сучасних педагогічних досліджень Б.Гершунського, В.Сластьоніна, О.Сухомлинської, Н.Ткачової. Проблеми формування ціннісних орієнтацій висвітлювали у своїх наукових розробках В.Алексеева, В.Бакірова, А.Здравомислова, О.Панфілова, О.Подолська, Є.Соколова, В.Ядова та ін.

Формування цілей статті... Метою даної статті є дослідження потенціалу базової освіти у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді в контексті їх духовно-морального виховання.

Виклад основного матеріалу... Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій людини є однією із найважливіших і водночас найбільш складних для розв'язання за всю свою історію – з часу постановки її у філософії до теперішніх спроб розв'язання у педагогіці.

Сучасна наука, розробляючи нові підходи гуманізації освіти на науковому та законотворчому рівнях, намагається вирішити проблему відродження духовно-моральних цінностей. Духовність та моральність є основними найважливішими характеристиками особистості. Цілеспрямоване підвищення рівня духовності суспільства, удосконалення моралі – необхідна умова формування гармонійної особистості, зміцнення моральних і духовних основ сучасного життя, подолання негативних явищ, що знайшли відображення в девальвації соціальних і моральних цінностей, занепаді інтересу до громадських обов'язків, проявах бездуховності та скептицизму, матеріалізації життя.

Проблеми морального розвитку особистості значно актуалізувалися в наш час – період радикальних змін у житті суспільства. Багаторічне відчуження людини від справжніх духовних цінностей, від віри призвело до багатьох кризових явищ, пов'язаних із занепадом духовно-моральних ідеалів, посиленням зла і насильства, відвертого пропагування спотвореного образу „героя” і його „щастя” – нехтування всіма нормами моралі. Занепад духовних цінностей призвів до посилення тенденції зростання жорстокого індивідуалізму, прагматизму, зверхнього ставлення до людини і приниження її гідності, зневаги до рідної культури та історико-культурних традицій.

Всі чинники, що обумовлюють духовно-моральне становлення і розвиток особистості, можна розділити на три групи: природні (або біологічні), соціальні і педагогічні. Проте, незважаючи на те, що на моральне формування особистості впливають соціальні умови і біологічні чинники, слід відзначити вирішальну роль у цьому процесі педагогічних факторів, оскільки вони є найбільш керованими.

В останні роки в психологічну науку уведено поняття „особистісна цінність” (І.Бех), яке визначається як „психологічне новоутворення, що виражає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену сферу довкілля, через ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує себе, своє „Я”, і в результаті цього ця сфера стає простором його діяльності” [3, с.13]. Вченим також розроблена система особистих цінностей як регулятора суспільно-значущої поведінки особистості.

Духовно-моральні цінності детермінують поведінку людей, у багатьох аспектах визначають їх взаємовідношення – міжособистісні, групові та соціальні. Завдяки їм відбувається опосередкування їх виробничої, соціально-політичної та культурно-естетичної діяльності, її гуманізація та орієнтація на загальнолюдські цінності [7].

Виховання моральних цінностей – за філософським вченням М.Бердяєва – це прорив до творчості, повідомлення нової сили людському духу. Роздвоєність духу, жах, біль, розслабленість, загибель повинні бути переможені творчістю [2].

Головна риса духовно-моральних цінностей – спрямування на благо кожної людини та життя на землі. Вони пронизують й інші цінності, тому їх нерідко важко відокремити.

Вищесказане дозволяє стверджувати, що проблема формування духовно-моральних цінностей мала для людства неабияке значення як в історичному, так і в культурному аспектах, адже вони розкривають приналежність людини до окремої культури, є регуляторами її поведінки.

Функції ціннісних орієнтацій у розумінні духовно-морального розвитку особистості полягають у формуванні системи визначених установок людини, що регулюють її поведінку в різних ситуаціях. Особливе значення при формуванні спрямованості особистості, що характеризує її з погляду духовно-моральних цінностей, мають гуманістичні ціннісні орієнтації [6, с.224].

Проаналізувавши все вище викладене, підкреслимо, що ціннісна система людини – це „складно побудований регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації і змісті особливості об'єктивної дійсності, що охоплюють зовнішній для людини світ і саму людину в усіх її об'єктивних характеристиках” [4, с.17].

У моральних цінностях відбиваються уявлення людини про добро і зло, щастя і горе, справедливість і несправедливість, любов і ненависть, честь і безчестя, працьовитість тощо, за допомогою яких людина може оцінити конкретні життєві ситуації, вчинки людей, свою поведінку. Вони фіксують визначене ставлення людей до явищ і процесів навколишнього життя, що виражає їхнє схвалення або осуд.

Виховання як соціологічну категорію ми розглядаємо у трьох аспектах: як теорію, як ставлення і як особливий вид діяльності. В процесі переходу суспільства від однієї історичної формації до іншої змінювалися конкретна мета, зміст, характер виховання, але саме воно було і залишається необхідністю для суспільства.

Важливими для нашого дослідження є ідеї В.Шадрикова. Він стверджує, що виховання – процес, спрямований на засвоєння моральних цінностей як складової частини культури [8, с.57]. На думку В.Шадрикова, усвідомлення добра і зла, поява табу, моральних заборон і схвалення є важливим у розвитку людства, що впливає на безпеку, життєздатність, самозбереження особистості.

У процесі виховання вкрай важливо сприяти формуванню духовної спрямованості особистості, яка є найвищим рівнем її розвитку, – зазначає В.Баранівський. Ціннісні орієнтації людини, духовні інтереси є важливими компонентами її духовного світу. Основним змістом ціннісних орієнтацій і духовних потреб особистості є її моральні, світоглядні переконання, які впливають на формування життєвої та поведінкової траєкторії людини, стають міцним фактором її самовдосконалення та самовиховання. „Найважливішими категоріями світогляду є „людина” і „світ” – людина, що знаходить своє місце у світі і світ в його ставленні до людини” [1, с.49-50].

Не можна не погодитися з думкою О.Олексюк [5], що одним із найважливіших джерел формування духовного потенціалу студентства виступає вищий навчальний заклад. У ньому відбувається процес залучення молоді до таких загальнолюдських моральних та естетичних цінностей, як добро, краса, істина, любов, гармонія, духовність. Гуманістичний напрямок у розв'язанні глобальних проблем вищої освіти передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості студента, орієнтованого на творче перетворення соціальної дійсності й саморозвиток. Найважливішим критерієм гуманізації вищої освіти є не стільки набуті знання, уміння та навички, скільки усвідомлення і прийняття кожним студентом гуманістичних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення, формування духовності.

Формування ціннісних орієнтацій – тривалий і складний процес, на який впливають багато факторів. Серед них важлива роль належить освіті, у зміст якої укладено систему цінностей, що передається підростаючому поколінню. Керувати виховним процесом означає не лише удосконалювати закладене в людині природою, запобігати небажаним соціальним відхиленням у її свідомості й поведінці, а, найперше, формувати в неї потребу в постійному саморозвитку та самореалізації духовних сил з огляду на те, що індивід в кінцевому підсумку стане господарем своєї долі, долі суспільної.

Завдання викладача – з'ясувати потенційні можливості студента, його здібності і довести це до його свідомості, тобто дати йому мету – реалізувати свої можливості й здібності, надалі вже тільки корегуючи його подальший розвиток.

Спираючись на все вищесказане, ми приходимо до висновку, що *метою* духовно-морального виховання студентів є: виховання особистої причетності до утвердження духовно-моральних цінностей через моральне самоудосконалення, патріотизм, гармонізацію суспільного з особистим, вироблення стимулів подальшого морального розвитку, моральної стійкості, бажання й уміння чинити опір злу, спокусі самовиправдання при порушенні духовно-моральних вимог, виховування здатності відбирати кращі моральні надбання минулого і сучасного.

Саме завдяки формуванню ціннісних орієнтацій формується прагнення студента до самовдосконалення і самовираження.

Важливо також, щоб навчальна діяльність, виконуючи свої пізнавальні функції, була націлена на реалізацію виховного потенціалу навчальних дисциплін, а кожен педагог ніс позитивний заряд взаємодії зі студентами, що ґрунтується на повазі до них, принципах особово-орієнтованого і суб'єктного підходу не на словах, а на практиці.

Адже освітня діяльність вищої школи повинна формувати не лише інтелектуальне, але і моральне становлення студентів, перспективні можливості їх моральної протидії негативним процесам в студентському і оточуючому соціальному середовищі.

Цього можна досягти при органічному включенні в контекст навчально-виховного процесу вищого навчального закладу адекватної його організаційній структурі системи морального виховання, що відповідає також соціальним запитам суспільства і сім'ї, що несе гуманістичні основи загальнолюдських цінностей. Це стає на сьогодні однією з найважливіших педагогічних підстав і принципів виховної політики держави і вимагає спеціальних зусиль педагогічного колективу.

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Отже, аналіз вітчизняної і закордонної педагогічної і психологічної літератури з проблеми формування ціннісних орієнтацій студента показав, що загальнолюдські духовно-моральні цінності виступають як базові у вихованні особистості; їх виховання засновано на гуманізмі, суть якого полягає у визнанні абсолютної цінності людини, пріоритету її прав на повноцінну реалізацію здібностей та інтересів; в їх основі покладено культурно-історичний досвід попередніх поколінь, використаний на благо власного „Я”, іншої людини, суспільства, природи. Таким чином, основою духовно-моральних цінностей є їхня спрямованість на життя, людину, традиції та принципи гуманізму.

Саме завдяки духовно-моральним цінностям формується прагнення людини до самовдосконалення і самовираження.

Духовно-моральні ціннісні орієнтації мають спонукальну силу до здійснення вчинків, але силою більш високого порядку, тому що концентрують у собі усвідомлене, відносно стійке, емоційно пережите ставлення особистості до моральних цінностей, більш послідовно і цілеспрямовано реалізоване в повсякденній поведінці. Вони є орієнтирами поведінки, які складають ядро, суть моральної системи і визначають її спрямованість.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баранівський В. Ф. Соціокультурні та духовні виміри особистості / В. Ф. Баранівський // Духовність як основа консолідації суспільства. – К., 1999. – Т. 16.
2. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. А. Бердяев. – Л.: Лениздат, 1991. – 398 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.; Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті : [моногр.] / Н. О. Ткачова. – Харків: Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 223 с.
5. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді : [моногр.] / О. М. Олексюк. – К.: КДІК, 1996. – 253 с.
6. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва : [моногр.] / [Г. П. Шевченко, О. С. Белих, Є. А. Зеленов та ін.]. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 256 с.
7. Хубиева З. А. Духовно-нравственные ценности и их роль в жизнедеятельности человека / З. А. Хубиева // Вестник СевКавГТУ: Серия „Гуманитарные науки”. – 2004. – № 1 (11) / [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ncstu.ru>.
8. Шадриков В. Д. Качество образования и образовательный стандарт / В. Д. Шадриков // Тезисы докладов междунар. конф. „Качество высшего образования: требования к уровню и оценке подготовки специалистов в высшей школе”. – Новгород: НГУ, 1995. – 225 с.

Анотація

Е.С.Хорошайло

Ценностный потенциал базового образования в духовно-моральном воспитании студентов

В статье рассматривается проблема формирования ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений в контексте их духовно-морального воспитания.

Ключевые слова: ценности, моральное становление личности, воспитание, общечеловеческие духовно-моральные ценности.

Summary

O.S.Khoroshailo

Value Potential of Base Education in Moral Education of Students

The article deals with the problem of forming of the value orientations of students of higher educational establishments in the context of their moral education.

Key words: values, moral growth of personality, education, mankind moral values.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ

Розроблено методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ. Охарактеризовано зміст основних етапів експериментальної роботи, загальнодидактичні та специфічні методи і форми навчання.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови підготовки, методика реалізації умов, інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки, методи і форми навчання, майбутній педагог.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Інформатизація освітньої сфери неможлива без створення інформаційно-освітнього середовища (ІОС), що забезпечуватиме можливість для самореалізації інтелектуально розвинутої особистості, яка володіє необхідними професійними якостями. Формування і розвиток власного інформаційного освітнього середовища, що є складовою єдиного інформаційного освітнього простору, є одним з основних стратегічних завдань кожного вищого навчального закладу (ВНЗ). Таке середовище повинне стати фундаментом для організації інноваційного освітнього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковими передумовами розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки є:

– дослідження, що розкривають сутність, зміст і структуру педагогічної освіти (О.Абдуліна [1], А.Алексюк [2], Е.Бондаревська [4], Г.Бордовський [5], М.Жалдак [7], В.Козирев [5], Н.Радіонова [5], П.Сікорський [12], В.Сластьонін [13] та ін.);

– дослідження структури та особливостей освітнього середовища (В.Воронцова [6], Ю.Мануйлов [9], В.Слободчиков [14] та ін.);

– теоретичні аспекти розвитку бібліотек, в тому числі наукових бібліотек ВНЗ (І.Багрова [3], В.Ільганаєва [8], І.Осіпова [10], Н.Пасмор [11], М.Слободяник [15] та ін.).

Аналіз результатів досліджень дає змогу констатувати, що, незважаючи на вагомі наукові доробки, в педагогічній літературі немає праць з проблем комплексного інформаційного забезпечення діяльності вузівської бібліотеки на всіх рівнях управління, реалізації її прогностичної функції в умовах реформування та інформатизації вищої освіти, створення інформаційно-освітнього середовища як фактора формування і вдосконалення навчальних і професійних компетенцій майбутнього фахівця. Ці аспекти посилюють актуальність комплексного дослідження даної проблеми.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розробити методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Вклад основного матеріалу... Аналіз змісту та організаційних форм навчання майбутніх педагогів на різних етапах їх підготовки, діагностика рівнів їх готовності до професійної діяльності, моделювання професійного становлення майбутніх фахівців в умовах ІОС наукової бібліотеки забезпечили можливість визначити структуру підготовки фахівців, обґрунтувати систему загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань, інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, виокремити етапи експериментальної роботи, що відображають послідовність формування готовності студентів до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки, логіку процесу навчання: від мотивації навчальних цілей і завдань, вивчення теоретичного і практичного матеріалу до самоконтролю результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Дослідно-експериментальна робота з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки будувалась як цілісна система навчання у ВНЗ педагогічного профілю, компоненти якої (цільовий, змістовий і процесуальний) характеризуються структурно-функціональними взаємозалежностями.

Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога передбачала постановку загальної мети (сформувати у студентів готовність до

самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ відповідно до вимог освітніх стандартів).

Для реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ було враховано положення гіпотези дослідження про те, що ефективність цього процесу підвищиться, якщо забезпечити ціннісно-орієнтаційну значущість знань, умінь та навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, організацію аналітико-синтетичної діяльності, педагогічний супровід професійного саморозвитку, що сприятиме акумулюванню інтелектуальних, програмно-методичних, організаційних і технічних ресурсів навчального процесу.

У формульованому експерименті взяли участь студенти інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. До експерименту були залучені студенти експериментальних (80 осіб) і контрольних груп (75 осіб).

Процес професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки передбачав на етапі дослідно-експериментальної роботи розв'язати такі завдання дослідження:

1. Розробити методику реалізації організаційно-педагогічних умов.
2. Визначити ефективність обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.
3. Виявити залежність між рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки та успішністю навчання.
4. Забезпечити оволодіння студентами раціональними прийомами і способами самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань навчального процесу, формалізованими методами аналітико-синтетичного опрацювання (згорання) інформації.
5. Навчити студентів застосовувати технології підготовки й оформлення результатів інформаційного пошуку в процесі підготовки курсових і дипломних робіт, написання індивідуальних навчально-дослідних завдань, рефератів, есе, доповідей і т.п.

Експериментальна робота здійснювалася поетапно. На кожному з етапів використовувалися найбільш доцільні методи, форми і засоби навчання.

На підготовчому етапі (*пропедевтичний*) було визначено якісні показники діяльності бібліотеки з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога, стан розвитку ІОС наукової бібліотеки, рівні готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС. На першому етапі (I курс) була зrealізована перша організаційно-педагогічна умова – забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі консультативної і самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами.

На другому етапі (*базовий*) студенти вивчали спецкурс за вибором „Інформаційна культура студента”, який передбачав аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу, обґрунтування комплексу загальнотеоретичних, інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. На цьому етапі (II курс) було зrealізовано другу педагогічну умову, що стосувалася організації аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу „Інформаційна культура студента”.

На третьому (*рефлексивно-корегувальний*) етапі здійснювалося управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів через контроль і самоконтроль результатів експериментального навчання, їх корекцію, визначення перспектив подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки ВНЗ (III-IV курси). Таким чином здійснювався педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

Однією з важливих умов вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки є забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок, що пов'язано з мотивацією самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, пізнавальним інтересом, який має значні спонукальні і регулятивні можливості для розвитку навчальної активності.

В процесі формульованого експерименту особливу увагу було приділено розкриттю важливості знань педагога про апарат книги (підручника, посібника) та його елементи, пошук навчальної та педагогічної інформації, методику роботи з навчальною, науковою та довідковою літературою. Окрім цього, важливим питанням експериментальної роботи було формування ціннісно-орієнтаційної значущості практичних умінь і навичок, необхідних у професійній діяльності: уміння критично оцінювати навчальну та наукову продукцію для використання у самостійній підготовці до занять, уміння раціонально читати текстову та знакову інформацію, уміння виокремлювати основний зміст теми підручника, ідеї та проблеми, узагальнювати їх.

Перша умова була зреалізована у змісті і структурі розроблених загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань й інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, які мали визначену педагогічну мету, внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, через достатнє матеріально-технічне забезпечення, використання сучасних електронних засобів навчання, які дали змогу забезпечити активне сприймання студентами, прямий і зворотний зв'язок викладача зі студентами, ефективний контроль і самоконтроль знань, умінь і навичок. Окреслені елементи навчально-виховного процесу забезпечували педагогічний вплив на всі сфери особистості, зокрема, мотиви діяльності і поведінки, свідомість, почуття.

Пізнавальний інтерес стимулювався через реалізацію принципів активності і самостійності, рефлексивності, інтерактивності, неперервності. Реалізація цих принципів передбачала використання „активних” методів (дослідницький, проблемний, частково пошуковий, метод написання анотацій, реферування документів, оформлення списків літератури, аналіз педагогічних ситуацій, порівняльний аналіз теоретичних концепцій, створення проблемних ситуацій, стимулювання самостійної розумової діяльності, методи контролю і самоконтролю) і форм (індивідуальна і самостійна робота, консультації, індивідуальні навчально-дослідні завдання, захист результатів індивідуальної роботи, аналіз шкільних підручників) організації навчальної роботи. Засвоєння комплексу знань (загальнотеоретичні, інформаційно-технологічні) та вмінь (інформаційно-пошукові, аналітико-синтетичні) здійснювалось у контексті майбутньої професійної діяльності, тому знання набували особистісного смислу, що сприяло активному включенню студентів у процес розв'язування різних рівнів навчально-пізнавальних завдань, проблемних ситуацій, які імітували зміст педагогічної діяльності. Для реалізації першої умови особливе значення мали міждисциплінарні зв'язки, що виявлялися через зміст навчального матеріалу і практику навчання (інформаційна культура студентів, вступ до педагогічної професії). Окрім цього, основою навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів була їх власна ініціатива у визначенні змісту, темпу і форм організації самостійної роботи з урахуванням потреб інших суб'єктів навчально-виховного процесу. Тому під час підготовки і проведення консультативних занять було враховано рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів, диференційовано завдання за ступенем складності, налагоджено допомогу слабким студентам.

Друга організаційно-педагогічна умова була зреалізована під час вивчення курсу за вибором „Інформаційна культура студента”. Його упровадження здійснювалось на основі вимог загальнодидактичних (науковості, систематичності, наступності, доступності, зв'язку теорії з практикою, свідомості, активності, наочності, диференційованого підходу, індивідуалізації, міцності знань) і специфічних (культурологічного підходу, системності, діяльнісного підходу, технологічності, неперервності, інтегративності) принципів.

Формування інформаційної культури було спеціально організованим, цілеспрямованим процесом, що передбачав навчання студентів спеціальним інформаційним знанням та вмінням шукати, опрацьовувати й правильно використовувати необхідну інформацію. Передумовою здійснення інформаційної підготовки студентів була наявність необхідної матеріально-технічної бази (сучасних комп'ютерів, програмного забезпечення, каналів зв'язку) та інформаційного освітнього середовища, ефективність та основу якого становили сучасні інформаційні технології.

Спецкурс „Інформаційна культура студента”, побудований за кредитно-модульною технологією організації навчального процесу, мав інтегративний характер, оскільки синтезував у своєму змісті питання і розділи з різних наукових галузей: інформатики, документознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства, основ наукових досліджень, вступу до педагогічної професії.

Заняття з навчального курсу „Інформаційна культура студента” були лекційно-практичними. Лекційний матеріал було згруповано за темами, він містив відомості про формування галузевої інформації, структуру інформаційних джерел, основні процеси інформаційної діяльності, бібліотеку як інформаційно-пошукову систему, її інформаційно-пошуковий апарат, електронні ресурси, використання сучасних інформаційних технологій тощо. Навчальний курс передбачав також знання основ бібліографії, ознайомлення з періодичними галузевими виданнями.

У практичній частині курсу відбувалося закріплення теоретичних знань студентів: вдосконалювалися навички інформаційного пошуку, оформлення його результатів (робота з каталогами: пошук інформації за прізвищем автора (-ів), назвою, тематикою, рубрикою), використання інтернет-ресурсів. Для цього на практичних заняттях використовувався інформаційно-розвивальний потенціал інформаційно-навчального середовища, до якого належали як традиційні, так і електронні пошукові системи.

Формуванню інформаційної культури сприяв практичний досвід роботи студентів в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки університету – каталогах і картотеках. Студенти

оволодівали алгоритмом пошуку інформації в алфавітному, систематичному, предметному каталогах, який можна застосовувати також і в мережі Інтернет.

Зміст практичних завдань із курсу „Інформаційна культура студента” був пошукового характеру, що давало змогу залучати студентів до активної пізнавальної діяльності, мобілізувати їхні знання.

Для індивідуалізації навчального процесу на практичних заняттях використовувалася система диференційованих завдань, що враховували рівень підготовки кожного студента і передбачали різні рівні застосування знань. Зокрема, на репродуктивному рівні були завдання такого типу: охарактеризувати інформаційно-пошукові системи, їх завдання та значення; конкретизувати загальні вимоги щодо користування інформаційно-пошуковими системами, як традиційними, так і електронними; назвати галузеві (у тому числі електронні) періодичні видання та визначити їх роль у навчальній та науковій діяльності.

У процесі виконання практичних завдань у студентів формувалися компоненти готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки: здатність орієнтуватися в потоках інформації; вміння працювати з різними джерелами інформації, знаходити і відбирати необхідний інформаційний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, ефективно вирішувати будь-яку інформаційну проблему.

Контроль за процесом засвоєння знань курсу „Інформаційна культура студента” здійснювався у формі усного й письмового опитування, тестової перевірки знань, семестрового контролю (залік). Водночас засвоєння кожної теми контролювалося шляхом опитування, написання рефератів, виконання самостійної роботи у формі пошукових завдань.

Експериментальне навчання здійснювалося як у традиційних формах, так і в умовах віртуального ІОС наукової бібліотеки. Для студентів, які мали різний досвід роботи в віртуальному ІОС були розроблені завдання різного рівня складності, навчання зорієнтовано на врахування рівня підготовки і потреб майбутніх учителів.

У процесі навчання в ІОС студенти узгоджували свою діяльність з вимогами середовища, активністю інших суб'єктів діяльності, виробляли власний спосіб регуляції, активізували психологічні якості, необхідні для виконання поставлених завдань. Таким чином, досягалася одна з пріоритетних цілей навчання – стимулювання пізнавальної активності.

Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ передбачала розвиток позитивної мотивації до самостійної навчально-пізнавальної діяльності і вдосконалення професійної підготовки в напрямку педагогічних інновацій. Логіка розвитку навчального процесу передбачала:

- постановку студентам цілі професійного росту і перспектив його досягнення;
- створення студентами образу бажаного результату кваліфікаційного розвитку: ідеалу професіонала, який з одного боку є бажаним, з іншого – може бути досягнутий у процесі навчання;
- визначення основного змісту і етапів навчання, розподіл часу і можливостей відповідно до цих етапів;
- аналіз і рефлексію студентом досягнутих ним у процесі експериментальної роботи результатів навчання, від яких виникає задоволення від результатів, або незадоволеність, прагнення до подальшого неперервного професійного росту;
- підтримку на всіх етапах навчання інтересу до педагогічної професії як цінності.

Окрім загальнодидактичних методів в експериментальному навчанні широко застосовувалися методи, які відрізняють навчання в віртуальному ІОС від традиційної дидактики.

Методи навчання через взаємодію студента з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача та інших студентів.

Застосування цих методів обумовлене широкими дидактичними можливостями, які мають мультимедійні засоби: інтерактивні бази даних, електронні журнали, комп'ютерні навчальні програми, електронні підручники та ін. Застосування цих методів і відповідних засобів навчання вводить в процес навчання в ІОС значний компонент самонавчання.

Методи індивідуалізованого навчання і взаємодії.

Методи індивідуального навчання реалізовувалися через такі сучасні засоби, як Skype, Messenger, електронна пошта, електронні книги та ін.

Вибір методів навчання на основі його цілей забезпечував поступове ускладнення мисленневих дій та операцій (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, конкретизація, згортання інформації та ін.), постійний розвиток пізнавальних можливостей кожного студента, оптимальне поєднання методів навчання на основі особливостей змісту навчального матеріалу, рівня знань, умінь та підготовленості студентів до розумової діяльності.

З позицій системного підходу важливим була відповідність методів навчання його організаційним формам.

Під час навчання в віртуальному ІОС використовувалися традиційні форми: лекції, семінари, консультації, практичні заняття, контрольні роботи, екзамени, самостійна робота та ін. Окрім того, можливо комбінувати різні форми навчання на одному занятті, якщо це виправдано з позицій педагогічних цілей.

Самостійна робота була основою педагогічного процесу, важливою і продуктивною формою у нашій системі навчання, оскільки вона постійно координувалася викладачем, який через віртуальне ІОС здійснював неперервну психолого-педагогічну підтримку студентів.

Однією з форм психолого-педагогічної підтримки і координації самостійної роботи студентів були консультації як індивідуальні, так і групові. Під час проведення таких консультацій разом з викладачем студенти вчилися більш детально аналізувати навчальний матеріал, відпрацьовувати складні питання курсу, аналізувати виконані завдання та ін.

Педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами ІОС наукової бібліотеки ВНЗ передбачав формування системи знань, способів дій на основі педагогічного керівництва і самоуправління процесом учіння, активну навчально-дослідницьку діяльність студентів, співробітництво та співтворчість суб'єктів навчального процесу, індивідуальну диференційовану корекцію навчальної діяльності та встановлення міри педагогічної допомоги з різним рівнем особистих якостей, загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань, інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. Крім цього, реалізація цієї умови передбачала забезпечення студентів засобами і методикою самоорганізації та самоконтролю в процесі їх самостійної навчально-пізнавальної діяльності, своєчасний контроль її якості.

Педагогічний супровід професійного саморозвитку майбутніх фахівців передбачав розробку системи перспектив організації навчальної і професійної діяльності, оптимальний вибір форм, методів і прийомів навчання, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, активності, самостійності і на цій основі забезпечують формування аналітико-синтетичних умінь, пов'язаних з обробкою навчальної інформації та інформаційним самообслуговуванням.

Третя педагогічна умова була спрямована на реалізацію завдання – залучити кожного студента до процесу самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами; допомогти розробити індивідуальну програму професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки; здійснити індивідуально-диференційовану корекцію навчально-пізнавальної діяльності та міру педагогічної допомоги студентам з різним рівнем знань, умінь та навичок; спільно обговорити результати професійної підготовки з викладачем, що допоможе налагодити зворотній зв'язок у навчальному процесі.

Важливим засобом педагогічного супроводу професійного саморозвитку студентів було створення програм професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки, в основі якого – процеси самооцінки, рефлексії, самоконтролю. Їх розробка реалізовувала потребу студентів у самостійності, прагненні до самовдосконалення. За допомогою цих програм збагачувалась інформація про віртуальне ІОС, його значення для налагодження зв'язків спілкування і співтворчості з іншими суб'єктами педагогічного процесу.

На основі теоретичного аналізу проблеми професійного саморозвитку, досвіду підготовки майбутніх фахівців, виконання завдань різних типів і видів було розроблено орієнтовний зміст програми професійного саморозвитку, який охоплював такі етапи:

1. Усвідомлення сутності і значення ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.
2. Усвідомлення мети і завдань навчання на рівні мотивації і суб'єктивних понять.
3. Оцінка власного рівня сформованості компонентів готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.
4. Аналіз причин недостатньої підготовленості до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами.
5. Моделювання індивідуальної траєкторії професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки.
6. Розширення меж використання інформаційно-освітнього потенціалу ІОС наукової бібліотеки в навчальній і професійній діяльності.
7. Виокремлення шляхів вдосконалення навчальної і професійної діяльності.
8. Постійний моніторинг новінок педагогічної і наукової літератури, інновацій в освіті.

Третя педагогічна умова реалізовувалася під час індивідуальних консультацій, зустрічей, віртуальних форм спілкування. Педагогічний супровід передбачав допомогу студентам у розробці програм, що були адекватні рівню їх розвитку, ступеню оволодіння операціями аналізу і синтезу, узагальнення і систематизації, розвитку вольових процесів, індивідуальних особливостей. Це

означало, що програма професійного саморозвитку передбачала вільний вибір і послідовність її позицій.

Висновки... Таким чином, реалізація педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ забезпечувала єдність викладання та учіння, спрямованість на розвиток пізнавального інтересу, самостійності навчально-пізнавальної діяльності студентів, перетворення їх в активних суб'єктів навчання. Окрім цього, цей комплекс розширював сферу саморозвитку і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності, збагачення навчальної, позанавчальної, індивідуальної та колективної роботи елементами самоорганізації і саморегулювання.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці стандартів інформаційного забезпечення навчального процесу ВНЗ різних рівнів акредитації, шляхів їх реалізації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абдулина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдулина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1990. – 139 с.*
2. Алексюк А. М. *Методи навчання і методи учіння / А. М. Алексюк. – К. : Знання, 1980. – 48 с. – (Серія Педагогічна ; № 5).*
3. Багрова И. Ю. *Национальная информационная политика: цели, содержание и механизмы реализации / И. Ю. Багрова // Мир библиотек. – 1994. – Вып. 2. – С. 18–47.*
4. Бондаревская А. И. *Культурно-образовательное пространство вуза как среда профессионально-личностного саморазвития студентов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / А. И. Бондаревская. – Ростов н/Д., 2004. – 24 с.*
5. Бордовский Г. А. *Структурно-содержательные инновации в высшем педагогическом образовании / Г. А. Бордовский, В. А. Козырев, Н. Ф. Радионова // Организационно-управленческие инновации в системе педагогического образования : сб. науч. статей / науч. ред. Ю. Г. Воров. – Барнаул, 1999 – С. 7–10.*
6. Воронцова В. Г. *Образовательная среда как системообразующий фактор деятельности высшего учебного заведения / В. Г. Воронцова // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ : тезисы докладов. – СПб., 1996. – С. 48–52.*
7. Жалдак М. И. *Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. в форме науч. доклада ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Жалдак Мирослав Иванович. – М., 1989. – 48 с.*
8. Ильганаева В. А. *Гармонизация культурной среды в условиях информатизации / В. А. Ильганаева. – Х. : ХДАК, 1999. – 36 с.*
9. Мануйлов Ю. С. *Средовой подход в воспитании : [методология исслед.] / Ю. С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – N 7. – С. 36–41.*
10. Осипова И. П. *Информационная функция библиотек в теории и практике библиотечного дела / И. П. Осипова // Библиотечное дело - XXI век : научно-практический сборник. – 2011. – № 2. – С. 164–169.*
11. Пасмор Н. П. *Бібліотека в інформаційному навчальному середовищі ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. П. Памор. – Режим доступу : http://library.uipa.kharkov.ua/library/Left_menu/Arhiv/docladi/Pasmor.htm.*
12. Сікорський П. І. *Комп'ютерні технології навчання: сутність та особливості впровадження / П. І. Сікорський // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 4. – С. 29–35.*
13. Слостенин В. А. *Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – М. : Академия, 2003. – 192 с. – (Высшее образование).*
14. Слободчиков В. И. *Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования. – М., 1995. – С. 177–184.*
15. Слободяник М. С. *Електронний фонд бібліотеки ВНЗ: постановка проблеми / М. С. Слободяник // Освіта України. – 2004. – № 44/45. – С. 10.*

Аннотація

И.А.Чайка

Методика реализации организационно-педагогических условий профессиональной подготовки будущего педагога средствами информационно-образовательной среды научной библиотеки педагогического ВУЗа

Разработана методика реализации организационно-педагогических условий профессиональной подготовки будущего педагога средствами информационно-образовательной среды научной библиотеки педагогического вуза. Дана характеристика содержанию основных этапов экспериментальной работы, общедидактическим и специфическим методам обучения.

Ключевые слова: *организационно-педагогические условия подготовки, методика реализации условий, информационно-образовательная среда научной библиотеки, методы и формы обучения, будущий педагог.*

Summary

I.A.Chaika

Methods of Relization of Organization-Pedagogical Conditions of Professional Preparation of a Future Pedagogue by Means of Information-Educational Environment of Scientific Library of Higher Pedagogical Educational Institution

The methods of realization of organizational-pedagogical conditions of professional preparation of a future pedagogue by means of information-educational environment of scientific library of higher pedagogical educational institution are worked out. The characteristics of the content of the basic periods of experimental work, general didactic and specific methods of teaching are given.

Key words: *organizational-pedagogical conditions of preparation, methods of conditions realization, information-educational environment of scientific library, methods and forms of teaching, future pedagogue.*

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

УДК 378.147

Н.В.ШАВРОВСЬКА,

кандидат психологічних наук, доцент;

В.Н.ШАВРОВСЬКА,

викладач

(м. Черкаси)

Готовність педагога до виховного впливу на молодь

Сучасний освітній процес потребує пошуку новітніх шляхів підвищення ефективності не лише навчальної, а й виховної функції педагогів. Одним із завдань, які постають перед педагогами, є необхідність вільного володіння засобами психологічного впливу. У статті розкриваються засоби формування готовності педагогів до виховання молоді. До таких засобів належать підвищення психологічної культури, подолання бар'єрів спілкування, розвиток лабільності мислення та поведінки педагога, різноманітність методів навчання.

Ключові слова: *виховний вплив, психологічна культура, бар'єри спілкування, педагогічні цінності, лабільність мислення педагога, модель поведінки.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Перед педагогами вищої школи постає ряд виховних завдань, які направлені на формування громадянської позиції студентів, виховання патріотизму та прищеплення у молоді бажання до праці на благо суспільства. Вирішення цих непростих завдань потребує від педагогів підбору новітніх засобів виховного впливу на молодь. При цьому важливо враховувати інтереси та запити сучасного студентства та бути готовим до постійного розвитку власних педагогічних знань та умінь, вдосконалення викладацької майстерності.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми пошуку нетрадиційних педагогічних технологій у навчанні та вихованні студентської молоді, застосування менеджменту у педагогічній взаємодії присвячені праці В.П.Драгуна, І.А.Зязюна, Н.Л.Коломінського, В.І.Маслова, І.П.Підласого, Л.Г.Подолька, В.І.Юрченка та ін. У сучасній педагогіці не втрачає своєї актуальності проблема органічного поєднання освіти та виховання у процесі фахової підготовки. Одним із ефективних шляхів її вирішення є підвищення психологічної культури викладача через розвиток лабільності мислення, поведінки, прагнення пошуку нестандартних засобів впливу у педагогічній взаємодії.

Формулювання цілей статті... Тому завданням нашої статті є опис можливих засобів розкриття виховного потенціалу викладача вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу... Одним із першопочаткових завдань, які постають перед педагогами, є необхідність вільного володіння засобами психологічного впливу на свідомість молодого покоління. Такими засобами можуть бути: переконання, навіювання, самопросування, зараження, пробудження імпульсу до наслідування, формування прихильності, прохання, маніпулювання. Важливо уміло володіти ними та продуктивно користуватися.

Часто наріжним каменем у спілкуванні викладача зі студентами можуть стати певні бар'єри. Найбільш поширеним бар'єром є різниця у віці, а, відповідно, і в інтересах, поглядах тощо. Це спричиняє нерозуміння один одного. Окрім того, можуть виникати бар'єри спілкування, які притаманні будь-якій комунікативній взаємодії. Найбільш типовими серед них є такі.

• Смісловий „бар'єр” – одне й те саме явище (слово, фраза, подія) для різних людей мають різне значення.

• Моральний „бар’єр” – відмінності між людьми в засвоєних ними соціальних нормах і обмеженнях; споконвічний „конфлікт батьків і дітей” у неприйнятті ними манер поведінки і спілкування, спрямованості інтересів, моди тощо (викладач у спілкуванні зі студентами: „У студентські роки ми були іншими”, тобто кращими, що не завжди відповідає дійсності).

• Інтелектуальний „бар’єр” – відмінності у рівні інтелекту, глибині передбачення і розуміння ситуації і проблем. Він часто виникає в спілкуванні з викладачем, який характеризується чітко вираженою спрямованістю на наукову діяльність, якщо йому не вдається адаптувати мову науки до інтелектуально-пізнавальних можливостей студентів.

• Ригідний „бар’єр” – відсутність гнучкості міжособистісних настанов, утруднення перебудови сприйняття, системи мотивів, емоційних відгуків у ситуації, що змінюється. Інерція, відсталість від реалій життя, звичні схеми спілкування характерні для тих досвідчених викладачів, хто не працює над самоосвітою, професійним самовдосконаленням, критичним переосмисленням своїх наукових і педагогічних здобутків.

• Емоційний „бар’єр” – відмінності в емоційних станах викладачів і студентів, особливо під час складання заліків та екзаменів; відсутність емпатії, а також недоступність розуміння доводів логіки в ситуації емоційного збудження та афективних реакцій.

• Естетичний „бар’єр”, який пов’язаний з дотриманням вимоги до форми (привабливість зовнішності, охайність одягу, вишуканість рухів тощо), а також до педагогічного такту й етикету взаємин.

Ефективним засобом уникнення можливих перепон у педагогічній взаємодії може виступити приклад викладача, який студенти сприйматимуть як взірець для наслідування.

Другою важливою складовою готовності педагога до здійснення авиховного впливу на молодь є система цінностей педагога. Слід усвідомлювати, що зовнішня складова іміджу викладача не повинна розходитися з внутрішньою: рівнем духовного розвитку, який виявляється у системі цінностей (загальнолюдських, національних, громадських та ін.), до яких належать і педагогічні цінності:

1. Безумовна пріоритетна цінність – людина, її життя, фізичне і психічне здоров’я. Для педагога – це повага до студента, віра в його розсудливість, благородство та надія на його майбутнє, прояв емпатії як здатності перейматися переживаннями та співчувати.

2. Цінності знання – орієнтація на систематичне поповнення і вдосконалення професійних знань як умови педагогічного (професійного) зростання: „Учитель живе доти, доки він учиться. Як тільки він перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель” – зазначав К.Д.Ушинський.

3. Ціннісно-мотиваційна настанова на власну творчість і розвиток своїх потенційних можливостей, прагнення до самореалізації та саморозвитку – це цінність особистісного зростання в професійній сфері.

Реалізація принципу ціннісних орієнтацій у роботі педагога означає: одухотворювати (олюднювати) доквілля; узагальнювати факт до обсягу явища; виявляти закономірність явища; закономірність трактувати як норму життя.

У зарубіжній психології виділяють певні типології викладачів. Зокрема, американський психолог М.Талон наводить моделі поведінки і діяльності викладача:

Модель 1: „Сократ”. Це викладач із репутацією любителя дискусій, суперечок, які навмисне провокує в аудиторії. Він часто обирає роль „адвоката диявола”, який обстоює непопулярні погляди. Йому властиві високий індивідуалізм, відсутність систематичності в навчальному процесі. Через постійну конфронтацію, що нагадує перехресний допит, студенти активно відстоюють власні позиції.

Модель 2: „Керівник групової дискусії”. Головним у своїй діяльності такий викладач вважає досягнення згоди і забезпечення співробітництва між студентами, відводячи собі роль посередника, для якого пошук демократичної згоди важливіший за результат дискусії.

Модель 3: „Майстер”. Викладач виступає як зразок для наслідування, котрий студент має обов’язково копіювати не стільки в навчальному процесі, скільки в ставленні до життя взагалі.

Модель 4: „Генерал”. Унікає будь-якої двозначності, підкреслено вимогливий, жорстко добивається слухняності, оскільки вважає, що завжди і в усьому має рацію, а студент як армійський новобранець повинен беззаперечно виконувати накази. За даними автора типології цей стиль найпоширеніший у педагогічній практиці, ніж усі інші, разом узяті.

Модель 5: „Менеджер”. Стиль, поширений у радикально орієнтованих університетах і пов’язаний з атмосферою ефективною діяльності, індивідуальним підходом до студентів, заохоченням їх ініціативи й самостійності. Викладач прагне до обговорення з кожним студентом змісту завдання, що розв’язується, якісного контролю і оцінки кінцевого результату.

Модель 6: „Тренер”. Атмосфера спілкування в аудиторії пройнята духом командної належності. Студенти як члени єдиної команди – кожний зокрема не має значення як

індивідуальність, проте разом вони можуть зрушити гори. Викладачу відведена роль натхненника групових зусиль, для нього головне – кінцевий результат, блискучий успіх, перемога.

Модель 7: „Гід”. Втілений образ ходячої енциклопедії, лаконічний, точний і стриманий. Відповіді на всі запитання йому відомі заздалегідь, як і можливі запитання. Технічно бездоганний і саме тому дуже часто відверто нудний.

Така типологія показує, що сучасний викладач часто є досить передбачуваним, а тому не цікавим для студентства. Це спонукає до формування ще однієї умови готовності до виховної діяльності – досконале володіння педагогічною майстерністю, що дозволить виокремити з вищеописаних моделей кращі якості та розвивати їх у собі. При цьому намагатися об'єктивно розпізнати власні огріхи та долати їх. Педагогічна майстерність, як визначає І.А.Зязюн, – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Її елементами є гуманістична спрямованість, професійні знання, педагогічні здібності та педагогічна техніка [3]. Критеріями педагогічної майстерності викладача є такі: доцільність (за спрямованістю); продуктивність (за результатами – рівень знань, умінь і навичок студентів ступінь їх вихованості); оптимальність (у виборі засобів); творчість (за змістом професійної діяльності).

У роботі з молоддю не можливо обминати увагою врахування їх потреб. Сучасні юнаки та дівчата мають ряд характерних особливостей, які слід знати, розуміти та враховувати у виховній взаємодії. Вони активно експериментують із зовнішністю та тілом (шкідливі звички, різноманітні фізичні навантаження), при чому нерідко мають слабе здоров'я. За рахунок Інтернету легко і швидко справляються із навчальними завданнями; до навчальної та трудової діяльності мають досить слабку мотивацію, проте амбітні – виявляють високий рівень домагань. Сучасні молоді люди часто не схильні критично ставитись до пропонованої інформації, проявляють залежність від думки інших, диктованої моди; поряд з цим – креативні, оригінальні, схильні до нестандартних рішень. Тонко розуміють підтекст, розкуті, чужі межі відчують слабо, хоча і достатньо мають комплексів: песимістично налаштовані, потребують віри в себе, чутливі до неправди, відчують страх самотності (несумісний із успіхом), мають труднощі з розумінням власних почуттів. Не завжди готові визначити власний сенс життя – декларують цінності, нав'язані дорослими. Усе це породжує у сьогоденних студентів значні психологічні проблеми, які, у свою чергу, відображаються на формуванні ряду потреб: у визнанні, у заохоченні, у отриманні бажаного результату при мінімальних зусиллях, у бажанні бути собою за будь-яких обставин; у самоствердженні через виокремлення серед інших, бути помітним, визнаним.

Враховуючи вищезазначене, науково-педагогічним працівникам необхідно вибудовувати процес виховного впливу на студентську молодь, базуючись на ряді положень:

- форми навчальної діяльності слід максимально урізноманітнювати;
- виявляти обізнаність у новинках науки, освітніх технологій та суспільного життя;
- застосовувати проблемні запитання, ситуації у викладі навчального матеріалу, експериментувати;
- пропонувати творчі завдання: самостійно, в парі, в групах;
- здійснювати делегування відповідальності – створювати педагогічні ситуації, коли студент перетворюється у педагога;
- розширювати критерії здійснення контролю (їх можуть пропонувати самі студенти);
- обов'язково здійснювати узагальнення, яке спонукає до системного, цілісного бачення світу (ставити акцент на формуванні світогляду);
- підкріплювати та заохочувати впевненість;
- вчасно реагувати на прояви втоми, здійснювати психопрофілактику.

Висновки... Таким чином, задля формування готовності до виховного впливу на молодь педагогам слід дотримуватись ряду рекомендацій, зокрема: виявляти повагу до особистої території, думки студента; уникати осудження; демонструвати можливості навчання, професії, життя. Обов'язково пропонувати завдання, зорієнтовані на вирішення практичних задач, з можливістю висловлювати свої думки, своє бачення, обґрунтовувати їх.

Важливим аспектом є власний саморозвиток, самокорекція викладача. Щодо самовиховання комунікативної культури викладачам можна дати такі поради: слід уникати при спілкуванні докорів, не демонструвати свою перевагу; бути уважним до партнера по спілкуванню. Також викладач має виявляти чітку громадянську позицію, проявляти лабільність мислення та гнучкість поведінки, використовувати життєві приклади та опиратися на життєвий досвід, бути готовим до зміни методів навчання, стилю поведінки та спілкування.

Список використаних джерел і літератури:

1. Архипова С. П. Основи акмеології : навч. посіб. / С. П. Архипова. – Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2004. – 120 с.
2. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А., Кандыбович С. Л. – Минск : Харвест, 2006. – 416 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підруч. для вузів / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
4. Коломінський Н. Л. Психология педагогического менеджмента / Н. Л. Коломінський. – К. : МАУП, 1996. – 268 с.
5. Маслов В. І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту / Маслов В. І., Драгун В. П., Шаркунов В. В. – К., 1996. – 164 с.
6. Подласый И. П. Продуктивная педагогика / И. П. Подласый. – М. : Народное образование, 2003. – 496 с.
7. Подоляк Л. Г. Психология вищої школи : навч. посіб. для магістрантів та аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ „Філ-студія”, 2006. – 320 с.

Анотація

Н.В.Шавровская, В.Н.Шавровская

Готовность педагога к воспитательному влиянию на молодежь

Современный образовательный процесс требует поиска новых путей повышения эффективности не только учебной, но и воспитательной функции педагогов. Одной из задач, стоящих перед педагогами является необходимость свободного владения средствами психологического воздействия. В статье раскрываются средства формирования готовности педагогов к воспитанию молодежи. К таким средствам относятся повышение психологической культуры, преодоления барьеров общения, развитие лабильности мышления и поведения педагога, разнообразие методов обучения.

Ключевые слова: *воспитательное воздействие, психологическая культура, барьеры общения, педагогические ценности, лабильность мышления педагога, модель поведения.*

Summary

N.V.Shavrovskaya, V.N.Shavrovskaya

Readiness of a Pedagogue to Educational Influence onto Young People

Modern educational process needs to find new ways to improve effectiveness not only educational, but also upbringing function of pedagogues. One of the challenges facing pedagogues is the need for fluent mastering of means of psychological impact. The article describes the features of training teachers to the education of youth. These methods include increasing of psychological culture, overcoming barriers of communication, development of lability of thinking and behavior of the pedagogue, diversity of teaching methods.

Key words: *educational impact, psychological culture, communication barriers, educational values, lability of thinking of a pedagogue, behavior model.*

Дата надходження статті: „19” вересня 2012 р.

УДК 378

Б.О.ШЕВЕЛЬ,

*кандидат педагогічних наук
(м.Глухів Сумської області)*

Критеріальний апарат діагностування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів

У статті проаналізовані підходи до визначення змісту критеріального апарату щодо діагностування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, запропоновано власне бачення їх структури та рівнів сформованості.

Ключові слова: *професійна компетентність, майбутні інженери-педагоги, критерії, рівні сформованості.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реалізація сучасних вимог до підготовки майбутніх інженерів-педагогів має на меті досягнення інтегрованого кінцевого результату навчання, в якості якого можна розглядати сформованість у випускників професійної компетентності як єдності узагальнених знань та вмінь, універсальних здібностей та готовності до розв'язання професійних завдань – від особистісних до соціальних та професійних, оволодіння діяльністю на достатньо високому рівні, готовністю до інновацій в професійній галузі тощо.

Враховуючи те, що процес формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів є складним та багатоаспектним, оцінити кількісні та якісні параметри його динаміки доволі складно. Тому важливим завданням є визначення критеріїв та показників її сформованості.

Критерій – це „дані, на основі яких відбувається оцінка, судження” [1, с.115]. Він повинен встановлювати взаємозв'язки між компонентами досліджуваної системи; відображати динаміку вимірюваного компоненту; охоплювати основні види педагогічної діяльності; поєднувати кількісні та якісні показники, в процесі появи яких можна робити висновок про рівень прояву цього феномена. При цьому критеріями професійної компетентності, виходячи з виділених її основних компонентів, є поєднання теоретичної, практичної та мотиваційної готовності та здатності фахівця, кваліфіковано здійснювати професійну діяльність.

Показником рівня (якості) підготовки (навчання) є кількісні та якісні характеристики кожного критерію.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Проблема визначення критеріїв та показників підготовки педагогічних кадрів розкривається в працях І.Сайова, Н.Кузьміної, Л.Макарової, А.Маркової, Г.Подчалимової, А.Реана та великої кількості інших дослідників.

Так, на думку Т.Льїної, під час дослідження треба дотримуватися ряду умов: 1) в кожному конкретному випадку повинен бути підібраний критерій, згідно до якого потрібно оцінювати ступінь того чи іншого способу дій; 2) повинен бути розглянутий перелік можливих дій, з-поміж яких обираються найбільш ефективні; 3) не можна випускати з поля зору іноді випадкові обставини; 4) необхідно враховувати свідому або несвідому протидію об'єкта суб'єкту [3].

Так, для оцінки рівня сформованості у студентів системи знань, вмінь та навичок необхідні змістовні показники, розміщені в навчальних програмах та підручниках. Перевіркою того, в якій мірі, як надійно та глибоко засвоїли студенти ці програми, слугують контрольні роботи, опитування на заняттях, заліки та екзамени.

Параметрами оцінки ефективності процесу навчання є: витрачений час, кількість та характер помилок, пропуски занять, повнота та правильність відповідей в порівнянні з іншими [3].

Є.Муратова та І.Федоров у своєму дослідженні методології та технології оцінки готовності випускників технічних вузів до інноваційної діяльності узагальнили вимоги до визначення та обґрунтування критеріїв та показників [5]:

- 1) критерії повинні відображати основні закономірності функціонування об'єкта;
- 2) за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами явища, що аналізується;
- 3) критерії повинні розкриватися через ряд показників, по мірі прояву яких можна говорити про більший або менший ступінь вираження даного критерію;
- 4) критерії повинні відображати динаміку вимірюваної якості в часі та просторі;
- 5) кількісні показники повинні виступати в єдності з кількісними показниками та доповнювати один одного.

Розробляючи критерії та показники сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, ми враховували те, що вони є основою для порівняння, зіставлення предметів чи явищ між собою.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми прийшли до висновку, що структура професійної компетентності майбутнього інженера-педагога включає в себе *когнітивний, операційно-практичний та мотиваційний* критерії.

Когнітивний критерій включає в себе знання, необхідні для виконання фахових функцій.

Операційно-практичний критерій включає в себе систему професійних дій:

- виконання індивідуальних графічних розрахункових робіт;
- розв'язання задач;
- виконання індивідуальних науково-дослідних завдань;
- виконання модульних робіт;
- успішне проходження практик.

Мотиваційний критерій полягає у тому як ставляться студенти до своєї майбутньої професійної діяльності.

Існують різноманітні підходи до визначення рівнів фахових компетенцій, так, наприклад, Н.Кузьміною, для оцінки продуктивності педагогічної діяльності, були визначені рівні професіоналізму педагога, в основі яких закладені сформованість професійних вмінь та спеціальних здібностей викладача:

I – (мінімальний) – репродуктивний: педагог вміє переказувати іншим те, що знає сам;

II – (низький) – адаптивний: педагог вміє адаптувати своє повідомлення до особливостей аудиторії;

III – (середній) – локально-моделюючий: педагог володіє стратегіями формування у студентів знань, навичок, вмінь з окремих розділів курсу;

IV – (високий) – системно-моделюючий: педагог володіє стратегіями формування у студентів системи знань, навичок та вмінь з предмета в цілому;

V – (вищий) системно-моделюючий діяльність та поведінку студентів: педагог володіє стратегіями перетворення свого предмета в засіб формування особистості учня [6].

Вибір педагогічних умінь автором в якості початкової одиниці професіоналізму педагога не випадковий, оскільки, визначаючи якість професійної діяльності, вони характеризують якість його особистості як суб'єкта діяльності. Але, водночас, запропоновані Н.Кузьміною рівні професіоналізму педагога складно перевірити на практиці, оскільки виникає необхідність у введенні додаткових якісних та кількісних оцінок.

Подібну позицію щодо визначення рівнів компетенцій займає Л.Спірін. В його праці пропонується п'ятирівнева система оцінки сформованості педагогічних вмінь [6]:

1-й рівень. Допрофесійний. Педагогічна діяльність професійно не осмислена, здійснюються на рівні буденної свідомості. Суб'єкт діяльності не вміє професійно грамотно ставити завдання та вирішувати їх.

2-й рівень. Початкового оволодіння вміннями (професійна адаптація). Педагогічні дії-рішення професійно осмислюються дуже обмежено; під час прийняття рішень використовується невелике коло наукових знань; рішення-дії носять суперечливий характер за своєю направленістю, часто не доцільні, несвоєчасні, неточні, неоригінальні. Завдання, в переважній більшості, вирішуються на рівні повсякденності, часто з великими недоліками та помилками.

3-й рівень. Обмеженої сформованості вмінь (професійне становлення). Професійне розуміння педагогічних дій носить локальний характер за умов як повсякденного так і теоретичного (наукового) мислення; в рішеннях-діях починають проявлятися громадянська спрямованість, деяка наукова обґрунтованість та цілеспрямованість; доцільність дій далеко не завжди реалізується успішно, оскільки є помилки у відборі мети або засобів її досягнення; відсутня оригінальність в складі дій; формування операційно-процесуальних компонентів знаходиться на низькому рівні, що визначає недостатню точність дій та їх своєчасність; задачі розв'язуються з різноманітними помилками, і, як наслідок, недостатньо вміло.

4-й рівень. Достатньої сформованості (засвоєння). Має місце науково-професійна осмисленість дій; спрямованість дій визначається суспільно значимою мотивацією та загальнолюдськими цінностями; орієнтовною основою дій в переважній більшості є науково-методичні знання та професійно відпрацьовані навички; доцільність дій визначається, як правило, відповідним добром мети та засобів її досягнення; має місце своєчасність, оперативність, точність, економічність дій; завдання вирішуються в цілому правильно.

5-й рівень. Успішного володіння професійно-педагогічними діями (умілість). Має місце високий рівень науково-професійного розуміння своїх дій; характеризується високим рівнем науковості та теоретичним змістом; направленість проявляється в чітко осмисленій громадській позиції, високих моральних переконаннях; професійність характеризується сформованістю науково-методичної основи дій та досвіду; доцільність відображається в правильному виборі завдань освіти у відповідності до прийнятих стандартів; оригінальність виступає в творчому підході у визначенні як форм діяльності, так і їх змісту; засвоєння відображається у вільному володінні професійними навичками, які забезпечують точність та економічність дій; своєчасність дій проявляється в їх оперативній відповідності змінним ситуаціям практики. Завдання вирішуються творчо та успішно.

Таким чином, про сформованість професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів можна говорити на основі того, як і якою мірою реалізуються на практиці система знань, умінь та навичок, які дозволяють адекватно організувати професійну діяльність і творчо вирішувати спеціальні завдання.

З метою проведення експериментального дослідження нами були виділені чотири рівні сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів: високий, середній, достатній та критичний, зміст вимог до яких наведено нижче.

Високий рівень характеризується здатністю забезпечувати максимальну продуктивність діяльності та проявляти сталість єдності думок, почуттів та дій, гармонією в суб'єктних характеристиках. Студентам цього рівня притаманний високий рівень знань, формуючих таке оперативне мислення, в структурі якого вони системно впорядковані та актуалізовані, дозволяють ставити та вирішувати творчі завдання під час діяльності. Студенти відрізняються проявом ініціативи, самостійності, активності під час навчальної діяльності, бездоганно володіють прийомами роботи з технічними пристроями.

Середній рівень характеризується здатністю забезпечити відносно високу продуктивність діяльності. Студенти володіють необхідними знаннями, практичними вміннями та навичками, які дозволяють грамотно виконувати професійну діяльність при контролі та консультаційній допомозі

викладачів та більш досвідчених колег. Цей рівень відрізняється узгодженістю прояву думок, почуттів, поведінки як єдності, але ця узгодженість достатньо негармонійна. В цьому проявляється недостатня розвиненість самостійності. Пізнавальна активність проявляється в засвоєнні науково-методичної літератури та ІКТ зі спрямованістю на себе. Більшість студентів залучені до часткового самовиховання, керуючись особистими та допрофесійними мотивами. Важливим для них значенням є можливість емоційного спілкування і самовиховання в процесі занять. Активність в суспільній діяльності проявляють, головним чином, при спонуканні ззовні (професорсько-викладацький склад).

Достатній рівень характеризується властивістю забезпечити продуктивність діяльності. Це реалізується, головним чином, на рівні мотиваційної сфери. Студенти володіють ситуативними знаннями, які ще не набули сили мотивації, обмежені, безсистемні. Допускають серйозні помилки або недостатньо швидко виконують прийоми роботи з технікою, розв'язують задачі тощо, тобто практичні вміння обмежені. Проявляють ситуативну залежність поведінки від зовнішніх факторів.

Критичний (низький) рівень характеризується неспроможністю забезпечити продуктивність діяльності (фахова компетенція не сформована). Відсутня пізнавальна активність в галузі фахової діяльності, знання носять фрагментарний характер та проявляються на рівні знайомства з навчальним матеріалом, вміння працювати з технічними пристроями розвинені слабо, відсутнє вміння об'єктивного аналізу педагогічних ситуацій, має місце емоційно-моральна нерозвиненість. На заняттях студенти пасивні, у них відсутні мотиви позитивної поведінки, характерна підпорядкованість впливу конкретної ситуації, перевагу має негативна установка, галузь позанавчальної діяльності ігнорує.

Границі визначених рівнів рухомі. Вони відображають ряд протиріч, головне з яких – між сучасними вимогами до фахового рівня фахівця та реально досягнутим рівнем, що є рухомою силою розвитку його фахових компетенцій в умовах сучасного педагогічного вищого навчального закладу.

Висновки... Таким чином, запропонований нами критеріальний апарат є теоретичним підґрунтям для оцінювання компетентності майбутніх інженерів-педагогів. Можливості його застосування доцільно з'ясувати у подальших дослідженнях.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ильина Т. А. О применении системного подхода к вопросам организации обучения в зарубежной педагогике / Т. А. Ильина // Советская педагогика. – 1973. – № 3. – С. 127.
2. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М. : Академия, 2002. – 208 с.
3. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя / Н. М. Кузьмина. – М. : АПН, 1990. – 149 с.
4. Методы системного педагогического исследования / под ред. Н. В. Кузьминой. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
5. Муратова Е. И. Методология и технология оценки готовности выпускников технических вузов к инновационной деятельности [Электронный ресурс] / Е. И. Муратова, И. В. Федоров // Проблемы инженерно-педагогической освіти. – 2009. – № 24-25. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pipo/2009_24-25/09meiria.PDF.
6. Спирин Л. Ф. Теория и технология решения педагогических задач / Л. Ф. Спирин. – М. : Российское педагогическое агентство, 1997. – 174 с.

Аннотация

Б.А.Шевель

Критериальный аппарат диагностирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов

В статье проанализированы подходы к определению содержания критериального аппарата для диагностирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов, предложено собственное видение их структуры и уровней формирования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие инженеры-педагоги, критерии, уровни формирования.

Summary

B.O.Shevel'

Criterion Apparatus of Diagnosing of Professional Competence of the Future Engineers-Pedagogues

This article analyzes approaches to the definition of the of the content of criteria apparatus for diagnosing professional competence of the future engineers-pedagogues, own vision of their structure and levels of formation is offered.

Key words: professional competence, future engineers-pedagogues, criteria, levels of formation.

Дата надходження статті: „19” вересня 2012 р.

Виховний потенціал географії у розвитку особистості сучасного студента

Розглянуто питання про роль соціально-економічної географії у вихованні та формуванні особистості, та уміння студента знаходити і застосовувати географічну інформацію для оцінки важливих соціально-економічних процесів теперішнього міжнародного життя, для успішної адаптації до практичної діяльності в умовах глобалізації та економічної інтеграції.

Ключові слова: соціально-економічна географія, глобалізація, сталий розвиток, виховний потенціал, адаптація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах важливих змін у житті суспільства одним із першочергових завдань вищої школи є виховання активного, свідомого громадянина. Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців у всіх сферах життя є однією з важливих проблем нашого суспільства. Дослідження цих проблем допоможе виявити недоліки, визначити ефективні шляхи розв'язання, а це дасть можливість підвищити якість життя в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідження проблем виховання підрастаючого покоління широко представлені в науковій та довідковій літературі. Цим займалися відомі науковці, серед яких А.Макаренко, Я.Корчак, С.Френе, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін. Але питання виховання особистості засобами географії вивчено недостатньо.

Формулювання цілей статті... Метою публікації є розгляд питань виховання особистості та роль географії у розв'язанні цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу... Основуючись на висновках лабораторії географічної освіти Інституту педагогіки АПН України, можна сказати, що першочерговим завданням викладача географії сьогодні є виховання громадянина [7, с.8].

У сучасному змісті курсу „Соціально-економічна географія світу” підсилюються ідеї економізації, соціологізації, екологізації і гуманізації географії. Це обумовлює головні завдання вивчення географії студентами першого курсу, серед яких:

- засвоєння першокурсниками системи знань про різноманітний і динамічний світ, взаємозв'язки природи, населення і господарства на усіх територіальних рівнях, формування розуміння географічної специфіки регіонів і країн світу;
- оволодіння уміннями поєднувати глобальний, регіональний і локальний підходи для аналізу соціально-економічних процесів і явищ;
- розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей студентів через ознайомлення їх з важливими географічними особливостями і проблемами світу, його регіонів і країн;
- виховання толерантності, поваги до різних народів і культур;
- формування уміння знаходити і застосовувати географічну інформацію для оцінки важливих соціально-економічних процесів сучасного міжнародного життя.

В умовах глобалізації світового господарства дуже важливо для географічної освіти студентів показати своєрідність організації національних господарств різних країн світу, виявляти їх спільні та відмінні риси, особливості трансформації до сучасного конкурентного ринкового середовища. Тому необхідно приділяти увагу аналізу моделей господарського розвитку різних країн світу, звернути більшу увагу на ті з них, що знаходяться у безпосередній близькості від України, показувати сучасні тенденції розвитку світового господарства в умовах глобалізації та економічної інтеграції.

Метою виховання є становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитись компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

В інституті географії НАН України відбувся науково-методичний семінар „Географічна наука в нових соціально-економічних умовах розвитку України”, де були озвучені завдання географії. У семінарі взяли участь провідні учені-географи нашої країни, які представляли науковців Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська, Львова, Ужгорода та інших міст і регіонів. У вступному слові

директор Інституту географії, голова Національного комітету географів України, академік НАН України, доктор географічних наук, професор Л.Г.Руденко відзначив сучасний стан географічної науки та окреслив шляхи її розвитку у майбутньому.

З ґрунтовною доповіддю на тему „Сучасна місія географії у розвитку суспільства. Методології, трансформації та парадигми” виступив професор Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, доктор географічних наук І.Г.Черваньов.

Географам насамперед слід посилити практичну складову використання своїх наукових розробок. З метою пришвидшення інтегрування в світовий науковий простір українським молодим ученим-географам було б корисним ознайомлення на практиці з розвитком географії в зарубіжних країнах, зокрема в країнах Західної Європи. У цьому плані цікавою була пропозиція Франції щодо навчання та стажування в цій країні.

Метою сучасної освіти є формування у студентів соціальної активності, інтелектуальних і творчих здібностей, любові до своєї країни, вміння усвідомлювати події, навколишню дійсність на різних рівнях, застосовувати географічні знання та вміння у повсякденному житті, приймати самостійні рішення. Тому, що без відповідальних громадян не може бути ні ефективної економіки, ні громадянського суспільства. Виховання громадянина, зокрема студента, це пріоритетний напрям роботи викладача географії. Громадянськість базується на принципах любові до батьківського дому, поваги до старших, бережливого ставлення до природи, дотриманні традицій свого народу, відповідальності перед суспільством за свою поведінку, правовій свідомості.

Унікальність географічних знань полягає ще й у тому, що вони реалізують світоглядну функцію. Світогляд дає людині наукову, соціально-політичну, філософську, етичну, релігійну, морально-естетичну орієнтацію. Саме залежно від свого світогляду людина розв'язує життєві проблеми, вибирає шлях, визначає сенс життя і життєву позицію. Світогляд – система поглядів на життя, природу і суспільство [1]. Це саме ті галузі знань, які формує географія. У процесі педагогічної діяльності викладач обов'язково мусить врахувати, що наукові знання стають частиною світогляду лише за умови, що вони філософськи обґрунтовані, відповідають інтересам особистості, підкріплені життєвим досвідом, перетворені в систему переконань і принципів.

Виходячи із світоглядної спрямованості географії фахівці лабораторії географічної освіти АПН України вважають що:

- географія є одним з основних предметів у системі освіти, що впливає на формування наукового світогляду студентів та їхню самосвідомість і дає змогу визначити своє місце у світі і своє усвідомлене ставлення до природи, суспільства, людей і до себе самого;
- географія має можливість інтегрувати в цілісну систему знання про природу суспільний розвиток, залучаючи при цьому крім географічного матеріалу ще дані інших дисциплін;
- географія впливає не тільки на пізнавальну сторону самосвідомості, а й сприяє формуванню ідеалів, ціннісних орієнтацій, самооцінки [7].

Важлива роль географії в естетичному вихованні. Завдання викладача навчити студентів бачити природу, сприймати її гармонію, відчувати красу, оберігати і примножувати багатства.

Одним з пріоритетних завдань географії є виховання у студентів любові до рідного краю. Педагогічною практикою підтверджено, що ефективність виховання зростає при використанні краєзнавчих матеріалів. Краєзнавство сприяє розумовому, патріотичному, моральному, трудовому, естетичному вихованню особистості. У цьому плані географія має необмежені можливості [6, с.43-47].

Важливим завданням географії є екологічне виховання студентів. Саме географія починаючи з шкільної, студентської лави вчить людину правилам поведінки в навколишньому світі і має на меті перетворити ці правила у норму на все життя.

Досягненню цієї мети значною мірою сприяє використання принципів сталого розвитку. Сталий розвиток треба розуміти як процес, за допомогою якого ми маємо навчити майбутніх громадян країни жити у гармонії з навколишнім середовищем [5, с.230]. Фундаментальними принципами сталого розвитку є:

- право кожного на здорове життя й репродуктивність у гармонії з природою;
- наділення цим правом рівною мірою сучасних і майбутніх поколінь;
- розгляд захисту навколишнього середовища як невід'ємної частини будь-якого процесу розвитку;
- право кожної країни на використання власних ресурсів, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу за межами своїх кордонів;
- суб'єкт, через який відбулося забруднення, має компенсувати збитки, завдані навколишньому середовищу, – принцип „платить той, хто забруднює”;
- до діяльності із захисту навколишнього середовища мають залучатися всі соціальні групи;
- світ, розвиток і захист середовища є взаємозалежними й нероздільними поняттями [9, с.17].

У проекті стратегії європейської економічної комісії ООН зазначено, що „освіта є одним з основних інструментів захисту навколишнього середовища й сталого розвитку”. Сьогодні географія в системі сталого розвитку зобов'язана „допомогти студентам прийняти такі цінності, розвивати такі знання й уміння, які дадуть їм змогу надалі вибирати індивідуальні й колективні розв'язки локального та глобального характеру для поліпшення якості життя без загрози для майбутнього Планети” [8].

Географія відкриває нам Землю, країни й людей, які її населяють, ознайомлює з природою своєї країни, свого рідного краю. Вона вчить нас дбайливо ставитися до природних багатств нашої країни, застерігає від необережного й нерозумного ставлення до неї, допомагає орієнтуватися в геопросторі. Без її знань нині неможливо будувати міста, промислові підприємства, розвивати сільське господарство, транспорт, здійснювати міжнародні відносини. Нам усім треба думати про майбутнє, про те, що ми залишимо нашим нащадкам, якими вони виростуть, як будуть розбудовувати нашу країну. І в цьому географам допомагають принципи сталого розвитку. Зміст географічної освіти, заснований на принципах сталого розвитку, ґрунтується на взаємозв'язку суспільство – економіка – природа. Викладач географії повинен сьогодні перейти від простої передачі знань до створення умов для активного пізнання й здобуття студентами практичного досвіду. Ми повинні переорієнтувати наші підходи до екологічної освіти у вищій школі та шкільній географії на цілі сталого розвитку [8, с.114-119].

Висновки... Географія відіграє дуже важливу роль у забезпеченні знань і вихованні студентів. Вивчаючи географію рідного краю, а потім інші курси географії, студент продовжує розширювати коло своїх знань про людину і природне середовище, їх взаємодію. Головне завдання – спрямувати діяльність студентської молоді на охорону і оздоровлення навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, збереження і розвиток соціосфери, що забезпечить нормальну життєдіяльність та екологічну безпеку людини. Для більш детального висвітлення даної проблеми необхідно продовжити дослідження стосовно всіх напрямів розвитку соціально-економічної географії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с. : іл.
2. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії / [А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко]. – К. : Либідь, 1997. – 320 с.
3. Корнеев В. П. Урок географії: місце і роль у навчальному процесі та критерії оцінювання / В. П. Корнеев // Географія та основи економіки в школі. – 2006. – № 7. – С. 2–5.
4. Локтіонов В. Шкільна географічна освіта та її виховний потенціал у системі світових координат / В. Локтіонов // Географія та основи економіки в школі. – 2005. – № 5. – С. 35–37.
5. Новий довідник: Географія / за ред. Л. В. Пасенко. – К. : Казка, 2008. – 992 с.
6. Петринка Л. В. Шкільне краєзнавство – ефективний засіб активізації навчально-виховного процесу / Л. В. Павленко // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 2. – С. 43–47.
7. Сиротенко А. Й. Виховний потенціал шкільної географічної освіти / А. Й. Сиротенко // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 4. – С. 8–11.
8. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
9. Швець М. О. Інтеграція принципів сталого розвитку на уроках географії у 8 класі / М. О. Швець // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 6. – С. 17–29.

Анотація

М.Ю.Шевчишен

Воспитательный потенциал географии в развитии личности современного студента

Рассмотрен вопрос о роли социально-экономической географии в воспитании и формировании личности, умения студента находить и использовать географическую информацию для оценки важных социально-экономических процессов современной экономической жизни, для успешной адаптации к практической деятельности в условиях глобализации и экономической интеграции.

Ключевые слова: *социально-экономическая география, глобализация, стабильное развитие, воспитательный потенциал, адаптация.*

Summary

M. Yu. Shevchyshen

Educational Potential of Geography in Development of Personality of the Modern Student

The question about the role of social-economic geography in education and formation of the ability of students to find and implement geographic information for appreciation of important social-economic processes of present international life, for successful adaptation to practical activity under the conditions of globalization and economic integration are studied.

Key words: *social-economic geography, globalization, stable development, educational potential, adaptation.*
Дата надходження статті: „13” вересня 2012 р.

Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: виклики сучасності

У статті розглянуто питання педагогічної майстерності як основи професійного становлення майбутнього вчителя.

Ключові слова: педагогічна майстерність, майбутній вчитель.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вчитель – це творець найскладнішого, що є у природі, – нової людської особистості. Завдання справді надзвичайне, перед ним відступають навіть філософи й психологи, але щоденно його вирішує багатомільйонна армія педагогів. Процес підготовки майбутнього вчителя за своєю сутністю є процесом формування педагогічної майстерності. Тільки майстер, митець може бути справжнім учителем.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання педагогічної майстерності розглядають сьогодні Ш.Амонашвілі, І.Зязюн, С.Логачевська, Л.Лузіна, Р.Скульський, Г.Сагач, О.Савченко та ін. Загальнопедагогічні засади проблеми формування педагогічної майстерності вчителя вивчали О.Абдулліна, Є.Барбіна, М.Євтух, І.Зязюн, Н.Кузьміна, М.Кухарев, О.Кучерявий, Г.Сагач, В.Сластьонін, О.Рудик, Н.Тарасевич, Г.Хозяїнов, Г.Шевченко, О.Щербаков та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розглянути питання педагогічної майстерності як основи професійного становлення майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу... Педагогічну діяльність складають, передусім, рефлексивні процеси, що полягають у відображенні однією людиною (учителем) „внутрішньої картини світу” іншої людини (учня). Вчитель повинен не лише мати особисте уявлення про об’єкт, що вивчається, але й знати, якими уявленнями про цей об’єкт наділений учень. Вчитель повинен уміти ставати на місце учня, імітувати його роздуми, передбачати можливі труднощі, розуміти, як учень сприймає нову ситуацію, пояснити, чому діє саме так. Керуючи діяльністю учнів, педагог буде свій вплив не як пряму дію, а „як передачу учневі тих „основ”, з яких учень міг би самостійно виводити свої рішення. Лише за такої умови можна поглиблювати, коректувати, розвивати внутрішній світ учня [5].

Різностороннє пізнання учня вчителями-майстрами, вміння бачити в ньому не лише суб’єкта діяльності, а й особистість із її активним ставленням до навколишнього світу забезпечується діяльністю, в якій взаємодіють ознаки її предметності й сумісності. Така діяльність створює складну систему стосунків ділової відповідальної залежності, на базі яких розвиваються міжособистісні зв’язки. Проте для цього необхідно „бачити” особистість учня незалежно від оцінок його навчальної діяльності й розуміти його індивідуальність разом із залученням його до значущої колективної діяльності, із включенням до системи стосунків, зміною його місця у структурі міжособистісних взаємин. Специфіка педагогічної соціальної перцепції полягає у тому, що вчитель прагне зрозуміти учня в процесі його особистісного становлення. Учень постійно змінюється, і тому у процесі його пізнання виникають протиріччя між попередньою думкою вчителя про особистість учня і новими фактами його поведінки й діяльності. Пізнання цього протиріччя й відчуття сумніву дають змогу вчителю не зупинитися на здобутих знаннях, а навпаки, постійно шукати в дитині нові якості. Педагог повинен культивувати в собі різнобічне соціальної перцепції до професійного рівня і творчо застосовувати результати пізнання дітей для вирішення навчально-виховних завдань.

Н.Кузьміна виділяє основні функції професійно-педагогічної діяльності: гностичну (здобування нових знань, необхідних педагогу); конструктивну (планування діяльності); організаторську (організація самостійної діяльності учнів); комунікативну (встановлення взаємин із школярами) [2].

Багатогранність і складність завдань формування нової людини в умовах відродження національної школи роблять проблеми педагогічної майстерності особливо актуальними для сучасної теорії і практики виховання. Педагогічна майстерність завжди була і буде центром притягання, еталоном, якого прагнуть досягти в своєму професійному ставленні, вчителі що працюють за покликом [4].

Педагогічна майстерність – вияв високого рівня педагогічної діяльності. Як наукова проблема вона постала у ХІХ ст. Дослідники педагогіки тлумачать її як найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків, синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва і особистих якостей учителя,

комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності. Ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). До елементів педагогічної майстерності належать: гуманістична спрямованість діяльності, професійна компетентність, професіоналізм, педагогічні здібності, педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння). Те, що основи педагогічної майстерності набули права самостійного курсу, вважаємо дуже цінним в системі підготовки вчителя ХХІ століття. Курс „Основи педагогічної майстерності” є завершальним в системі психолого-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Він базується на знаннях студентів з проблем загальної та педагогічної психології, педагогіки, методик викладання навчальних дисциплін, а також досвіду їх практичної підготовки.

Основним завданням занять з основ педагогічної майстерності є переконання майбутніх вчителів у необхідності постійної систематичної роботи з професійного самовдосконалення. Адже педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності. Студенти знайомляться з основними компонентами майстерності (гуманістична спрямованість особистості, професійні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка) і переконуються в необхідності оволодіння ними.

Однією з найважливіших проблем вважаємо ту, що пов'язана з оволодінням майбутнім вчителем педагогічною технікою, тобто прийомами особистого впливу. Перша група цих прийомів звернена до уміння керувати своєю поведінкою, володіння собою (міміка, пантоміміка), керівництва емоціями, настроєм, уміння соціальної перцепції (читання по обличчю), до техніки мовлення (дихання, постановка голосу, дикція), до зовнішнього вигляду педагога, одягу, постави. Друга – пов'язана з вмінням впливати на особистість та колектив і розкриває технологічний бік процесу навчання. Вона розглядає питання педагогічного спілкування, постановки вимог, організації перспектив. Вчитель повинен навчитись володіти своєю мімікою, адже діти вгадують настрій вчителя по обличчю. А воно може виражати впевненість, схвалення, осуд, незадоволення, радість, захоплення, байдужість, зацікавлення, обурення. Важливо для вчителя мати гарну поставу. Адже вона виражає внутрішню гідність, гордість, впевненість у собі. Правильне володіння жестами допомагає краще висловити думку, переконати співрозмовника. Оволодіння цими навичками потребує тривалої та наполегливої роботи над собою.

Робота вчителя – це робота серця і нервів, це щоденна і щогодинна витрата величезних душевних сил, це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Тому вміння володіти собою, тримати себе в руках – одне з найбільш необхідних умінь, від якого залежить і успіх діяльності педагога, і його здоров'я. Вчителю потрібно навчитись володіти емоціями, володіти почуттям гумору. Він повинен бути оптимістом, доброзичливим, вміти контролювати свою поведінку, вміти здійснювати розрядку в діяльності, володіти прийомами аутогенного тренування, виховувати емоційну культуру. Саме цих знань і умінь набувають майбутні педагоги в процесі вивчення курсу „Основи педагогічної майстерності”.

Сучасні педагогічні навчальні заклади готують не просто вчителя, а творчого вчителя. Адже креативність – одна з найважливіших педагогічних здібностей. Тому одержання знань про педагогічну увагу та шляхи оволодіння нею важливе для майбутнього вчителя. Вчитель повинен добре володіти педагогічною увагою та спостережливістю. Ми акцентуємо увагу на тому, що у досвідченого вчителя високорозвинена здатність розподіляти увагу між кількома видами діяльності, швидко переключати увагу, вміння концентрувати її на основному, охоплювати увагою весь клас, вміння проникати у внутрішній світ учнів.

Спираючись на знання, одержані при вивченні методики викладання української мови, студенти усвідомлюють, що педагогічна мова – це не тільки засіб спілкування та передачі інформації, а така організація мовлення та мовної поведінки, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування вчителя і учнів, на характер взаємовідносин між ними, на стиль їх роботи. Тому майбутні педагоги поступово набувають вміння керувати звучанням голосу, його силою, темпом, тембром, інтонацією. Від того, як вчитель розмовляє з дітьми, як розуміє їх, спрямовує навчальну діяльність, оцінює її, залежить успіх навчально-виховного процесу. Не може бути вихователем людина, у якій постійні конфлікти з дітьми. Вміння запобігти конфлікту або згасити його, якщо він виник, розуміння того, що ми маємо справу з дітьми, – то велика майстерність. Усе починається з учителя, з його уміння організувати зі школярами педагогічно доцільні стосунки як основу творчого спілкування. Тому така важлива для майбутніх педагогів тема „Майстерність педагогічного спілкування”, при вивченні якої вони знайомляться з різними стилями стосунків, стилями взаємодії та стилями спілкування, вивчають досвід використання цих стилів у практиці роботи вчителів базових шкіл. Важливою професійною якістю вчителя,

компонентом його майстерності є педагогічний такт. При вивченні відповідної теми звертаємо увагу на те, що це – міра педагогічно доцільного впливу вчителя на учнів, вміння встановлювати продуктивний стиль спілкування. Учителю не можна бути холодною, байдужою людиною. Надто розсудливого вчителя діти не люблять. Мистецтво і майстерність педагога якраз і полягає в умінні поєднати сердечність з мудрістю. Це і пояснює суть педагогічної тактики – гнучкості поведінки вчителя. Немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка була б абсолютно однаково застосована до всіх дітей. Тому що практична педагогіка – це знання і уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва.

Аналіз психологічних причин, що лежать в основі підміни ціннісних орієнтацій педагогів, свідчить про те, що одним із важливих факторів є невміння вчителя контролювати хід діяльності не взагалі, а саме окремих дій. Під педагогічними діями можна розуміти процес усвідомленого вирішення суперечностей, що виникають між окремими учасниками (або ще ширше – компонентами) педагогічної взаємодії. Тобто, педагогічна дія – це не одноразовий контакт учителя й учня, вона може бути довготривалою, її головними ознаками є: певна цілісність і взаємозв'язок окремих дій; складна внутрішня структура; деяка завершеність (поки протиріччя не вирішено, дія не може вважатися закінченою) [5]. У курсі „Основи педагогічної майстерності” заслуговує на увагу проблема взаємозв'язку шкільної і театральної педагогіки, загальне і окреме в театральному і педагогічному мистецтві. Талановитий вчитель, подібно до талановитого актора, підкоряє аудиторію природністю, привабливістю, вмінням з першої хвилини, з першого погляду на учнів визначити форму спілкування з ними.

У теоретичному курсі підручника „Основи педагогічної майстерності” під редакцією І. Зязюна висвітлено сутність, природу і складники педагогічної майстерності. В лабораторно-практичних заняттях розкрито шляхи опанування її секретами. Система особистісно зорієнтованого навчання майбутнього вчителя, розроблена авторами, становить оригінальну технологію формування готовності майбутнього педагога до професійного самовдосконалення й саморозвитку, а через нього – до продуктивної педагогічної діяльності. У підручнику розроблені лабораторно-практичні заняття до кожної теми. Вони містять завдання та вправи, педагогічні задачі та ситуації [3]. Вправи на практичне закріплення знань, умінь і навичок – головні інструментарії викладача. Адже для майбутнього вчителя надто важливе вміння створювати і осмислювати педагогічні ситуації, навчитися досконало володіти голосом, мімікою, жестами. Тому вміння використання педагогічних ситуацій має велике пізнавальне та виховне значення у практичній підготовці молодого вчителя. Студенти вчать „читати по обличчю”, вчать впевнено увійти в клас, доцільно вибрати місце при організації різних видів роботи, вчать вести індивідуальні та колективні бесіди, володіти своїми жестами тощо. Зазначені вправи і завдання, а також елементи педагогічних технологій і є для майбутнього вчителя орієнтиром для підвищення педагогічної майстерності.

Завершальним у вивченні курсу є конкурс педагогічної майстерності, де випускники у цікавій формі звітують про набуті знання, уміння і навички. Ми розглядаємо педагогічну майстерність як високий рівень професійно-педагогічної культури співтворчості з вихованцями. Це ще раз підкреслює важливість вивчення в педагогічних навчальних закладах курсу „Основи педагогічної майстерності”.

Висновки... За вчителем визнане право на індивідуальну творчість. Не зовнішні критерії відповідності-невідповідності стають критеріями його праці, а неповторні форми організації своєї діяльності, де б поєднувалася специфіка кожної конкретної ситуації, індивідуальні особливості самого вчителя, багатовимірні й різноманітні характеристики учнів, реальні умови навчання, в тому числі вплив навколишнього соціального й матеріального середовища та багато інших параметрів. Для людини, яка зробила свій вибір на користь педагогічної діяльності, найбільш важливими є наявність всебічного їх розвитку. В діяльності вчителя професіоналізм вимірюється рівнем педагогічної майстерності. Практика роботи педагогічних навчальних закладів з формування професійної майстерності вчителя переконує, що в умовах відродження національної школи, культури та самосвідомості народу вчитель як творча особистість робить педагогічний процес живим, багатограним.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя / В. А. Кан-Калик. – М : Просвещение, 1987. – 190 с.
2. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : ГПУ, 1967. – 183 с.
3. Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – [2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Рудик О. Розвиток педагогічної майстерності як необхідна передумова становлення дитячої обдарованості / О. Рудик // Обдарована дитина. – 2005. – № 9. – С. 24–30.

5. Цимбалюк І. М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці / І. М. Цимбалюк. – К. : ТОВ „Видавничий дім „Професіонал”, 2004. – 150 с.

Анотація
И.М.Шоробура

Педагогическое мастерство учителя: вызовы современности

В статье рассмотрены вопросы педагогического мастерства как основы профессионального становления будущего учителя.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, будущий учитель.

Summary

I.M.Shorobura

Pedagogical Skills of a Teacher: Challenges of Our Time

The questions of pedagogical mastery as the bases for professional development of the future teacher have been studied in the article.

Key words: pedagogical mastery, future teacher.

Дата надходження статті: „5” вересня 2012 р.

УДК 37.013.42

О.С.ПУМАКОВА,

аспірант, викладач

(м. Стаханов Луганської області)

Сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів

В статті розкрито сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів в умовах педагогічного коледжу; представлено досвід роботи викладачів зі студентами-волонтерами та проаналізовано роботу волонтерського загону педагогічного коледжу.

Ключові слова: волонтерська діяльність, студент-волонтер, бесіда, тренінг, дискусія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний розвиток суспільства визначається тенденцією розбудови соціальної держави, характеризується зростанням соціальних ініціатив, залученням широких верств населення до процесу соціальних перетворень. Волонтерська діяльність – одна з найефективніших форм роботи зі студентами, що є невичерпним джерелом засвоєння загальнолюдських цінностей та норм, належного рівня моральної культури, професійно-особистісних якостей, уміння самостійно орієнтуватися в розмаїтті нестандартних ситуацій та здатності самостійно вирішувати ті чи інші питання. Як свідчить європейський досвід, волонтерська діяльність не тільки допомагає, підтримує, стимулює студентів до розробки соціальних проєктів, реалізації соціальних програм і заходів, а й сприяє соціалізації особистості шляхом включення до життя суспільства, створює можливості для її самореалізації.

В Україні протягом останніх років значно збільшилась кількість студентів-волонтерів, які залучаються до соціально-педагогічної діяльності. Участь у волонтерській діяльності є добровільною, тому стає зрозуміло, що відповідальність за якість надавання соціальних послуг перекладається на самого волонтера. Кожен член волонтерського загону персонально відповідає за наслідки своїх дій, повинен вміти долати труднощі, надавати поради та рекомендації, мати певний набір особистісних якостей, теоретичні знання та практичні навички роботи з різними верствами населення. Тому слід розглядати волонтерську діяльність як одну зі складових компонентів професійної підготовки студентів.

Аналіз досліджень і публікацій... Вагомий внесок у становлення теорії волонтерства, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено українськими науковцями (О.Безпалько, І.Звереву, Н.Заверику, Г.Лактіоновою, Л.Мишик); концептуальні засади професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів досліджували (А.Алексюк, А.Капська, В.Радул, В.Сагарда, Є.Холостова, М.Фірсов та ін.); роль волонтерства в професійному становленні соціальних педагогів та соціальних працівників цікавить О.Караман, В.Кратінову, С.Харченко, Н.Ларіонову, О.Песоцьку; вивченням проблем волонтерства займаються І.Зверева, А.Капська, О.Безпалько, Н.Комарова, С.Толстоухова, Р.Войнова; мотиваційні факторів участі у волонтерській діяльності досліджує Н.Романова, Н.Трубнікова, Н.Черепанова; організацію волонтерської діяльності у вищих навчальних закладах досліджують Т.Лях, З.Бондаренко, В.Кратінова, О.Бурлій. Але сьогодні все ж існує безліч суперечностей як у теорії, так і практиці розвитку та функціонування волонтерського руху в Україні.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів та організації соціально-педагогічної діяльності на прикладі Стахановського педагогічного коледжу.

Виклад основного матеріалу... Волонтерська діяльність відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу, що детермінує розвиток людини і суспільства як сьогодення, так і майбутнього. Спершу звернемося до аналізу довідкової літератури, в якій викладено найбільш усталені наукові знання. Перше визначення звучить так: „Волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера” [5, с.123]. Інші визначення: „Волонтерська діяльність – активна складова побудови громадянського суспільства” [6, с.93]. Згідно із Загальною декларацією волонтерів, волонтерство розглядається „як активна участь людей у громадському житті країни, що сприяє покращенню якості життя в загальному сенсі, особистісному росту та поглибленню відчуття солідарності; реалізації основних потреб на шляху побудови більш справедливого та мирного суспільства; економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій та виражається, зазвичай, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій” [2, с. 408].

За визначенням енциклопедичних джерел, волонтерська діяльність – це широке коло, яке включає традиційні форми взаємодопомоги й самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми цивільної участі, що здійснюються добровільно на благо широкої громадськості без розрахунку на грошову винагороду [4, с.101]. „Волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – це спосіб підтримки та зміцнення таких людських цінностей, як піклування та надання допомоги членам громади; використання кожною людиною своїх прав та обов’язків як члена певної громади в процесі навчання та розвитку впродовж усього життя, реалізуючи весь свій потенціал; взаємодії між людьми, незважаючи на всі відмінності, для спільного життя в здоровому стабільному суспільстві, для спільного вироблення нових способів вирішення проблем, які виникають [9, с.37].

На думку І.Звереві, волонтерська діяльність – „це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту і процвітання спільнот і суспільства в цілому” [1, с.26]. „Волонтерство – це спосіб будувати соціальні відносини; застосовувати на практиці свої моральні та релігійні принципи; одержувати нові навички; знайти підтримку й друзів; відчутти себе здатним щось зробити; відчутти себе добре” [7, с.162]. І, нарешті, ще одне визначення „Волонтерство – це школа життя, росту і саморозвитку, яка допомагає виховувати, формувати себе як гуманну, високодуховну, культурну, ціннісно-орієнтовану особистість із здатністю та бажанням творити в душі найкращих гуманістичних надбань людства” [1, с.27].

Здійснюваний нами аналіз свідчить про те, що волонтерська діяльність сприяє по-перше, самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особи, яка її здійснює; по-друге, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки; по-третє, має суспільно корисний характер та є складовою частиною громадянського суспільства.

Сучасні науковці розглядають волонтерську діяльність не лише як важливу ланку розвитку суспільства, а як головний чинник особистісного та професійного росту. Результатом цього є: допрофільна підготовка, професійне самовизначення та становлення; оволодіння знаннями та практичними навичками соціальної роботи з дітьми та молоддю; досвід індивідуальної та групової роботи з ровесниками та дорослими; нові друзі, цікаве дозвілля; розвиток лідерських якостей, творчих здібностей; самовираження та становлення молодшої людини як особистості, як активного члена суспільства [8, с.48].

Аналіз наукових досліджень і реальна соціальна практика свідчать, що волонтерська діяльність сприяє соціалізації особистості, забезпечує засвоєння майбутніми фахівцями соціальної дійсності, нових соціальних ролей, норм і суспільних поведінкових стереотипів; допомагає особистісному росту, самореалізації; по-новому осмислити значення загальнолюдських цінностей, у тому числі співчуття, милосердя, їхню роль у гуманізації міжлюдських стосунків; ознайомлює із загальною культурою та специфічними субкультурами соціуму.

На думку О.Гордилової, у процесі волонтерської діяльності розкривається внутрішній суб’єктивний світ людини, її індивідуальність, проявляються духовні і моральні якості індивіда. Автор помічає, що волонтерська діяльність виконує функцію соціального виховання – укорінення в суспільстві, в молодіжному середовищі фундаментальних цінностей, таких, як добро, милосердя, співчуття, громадянськість, свободу вибору, справедливість, солідарність, чуйність, взаємодопомога [3, с.124].

Волонтерська діяльність включає різноманітні види соціально-педагогічної діяльності: надання соціально-педагогічної допомоги, підтримки, послуг; реалізація планів, проектів та програм; створення, розвиток і координація соціальної мережі (волонтерських організацій, громадських формувань соціально значущої спрямованості, груп самопомоги тощо); організація

виховних та благодійних заходів й акцій за різним спрямуванням, тематичними напрямками. Одна з умов забезпечення соціально-педагогічної діяльності – це достатня кількість людських ресурсів для вирішення таких соціальних проблем як: профілактика наркотичної залежності, ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки молоді, соціальна реабілітація дітей з особливими потребами, ре соціалізація осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, соціальний супровід прийомних сімей тощо. Саме тому останнім часом в Україні активно стимулюється благодійна діяльність та розвивається волонтерський рух. Наразі волонтери є рівноправними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності. Найчастіше волонтерами стають студенти.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань, практичного досвіду підготовки студентів до майбутньої соціально-педагогічної та волонтерської роботи виявив низку суперечностей: між потребою суспільства у фахівцях цього профілю, здатних до здійснення волонтерської роботи, і недостатнім рівнем підготовки майбутніх волонтерів до її виконання. Сьогодні потрібно приділити багато уваги професійній підготовці студентів-волонтерів до соціально-педагогічної діяльності.

Викладачі Стахановського педагогічного коледжу у процесі теоретичної підготовки студентів-волонтерів до виконання професійних функцій засобами волонтерської діяльності надають перевагу діалогічно-дискусійним та тренінговим технологіям навчання, які трансформують навчальний процес у співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де студент і викладач рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Діалог як форма взаємодії надає можливість студенту моделювати власні судження, індивідуальний стиль діяльності, способи самовираження через цю діяльність, відчути себе рівноправним співучасником навчальної діяльності.

Однією з найбільш поширених форм діалогічної взаємодії є бесіда, що реалізує такі функції спілкування: інформативну – передача і прийом інформації; регулятивно-комунікативну – вплив на поведінку партнерів у спілкуванні; афективно-комунікативну, яка пов'язана з виразом та передачею іншим емоцій та переживань. Щоб реалізувати всі функції бесіди, як діалогічної взаємодії, в процесі підготовки волонтерів необхідно враховувати такі рекомендації:

- обирати тему, яка актуальна для її учасників;
- аудиторія слухачів повинна мати певний обсяг інформації по даній темі;
- конкретизувати основні питання, які будуть ставитись під час бесіди;
- доповнювати та співвідносити з інформаційним наповненням бесіди наочний матеріал;
- визначити оптимальні прийоми активізації уваги учасників на початковому етапі бесіди (проблемне запитання, відео фрагмент, електроні презентації, обговорення ситуацій з життя);
- продумати оптимальні прийоми підведення підсумків бесіди залежно від її змісту (сюжетно-рольова гра, моделювання проблемної ситуації, інсценування);
- добирати доцільні прийоми для створення у слухачів необхідного емоційного фону під час бесіди (логічні акценти, паузи, музичні заставки, вправи-рухавки, релаксаційні вправи).

Готуючи студентів-волонтерів до професійної діяльності викладачі повинні враховувати психологічні особливості та віковий склад, зокрема їх прагнення до самоствердження, самореалізації та самовираження. Слід пам'ятати, що спілкування здебільшого проходить у формі дискусії, яка дає можливість кожному учаснику активно залучатися до обговорення гострих соціальних тем. Дискусія (з лат. *discussion* – розгляд) – широке публічне обговорення якогось спірного питання, вільний вербальний обмін знаннями, ідеями чи думками між викладачем та учасниками групи. Психологи довели високу ефективність занять у формі дискусії із погляду засвоєння знань, розвитку пізнавальної мотивації, використання досвіду.

Підготовку та проведення дискусії доцільно розпочинати з вибору теми, розробки плану та визначення основних питань (об'яви з переліком питань вивішуються за два тижні), вибору ведучого та оформлення приміщення. Під час дискусії слід не лише сприяти формуванню у волонтерів вміння відстоювати власну позицію, але й ознайомлювати з технологічними аспектами використання даної форми роботи у професійній діяльності.

Тренінг, на думку Ю.Ємельянова, „це група методів, які спрямовані на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності”. Л.Петровська трактує його як засіб впливу, який спрямований на розвиток знань, соціальних установок, вмінь і досвіду у сфері міжособистісного спілкування, а також засіб розвитку компетентності у спілкуванні, засіб психологічного впливу [9, с.304]. Серед великої кількості підходів до використання тренінгів як форми активного навчання ми акцентуємо увагу на соціально-просвітницькому та соціально-психологічному. Перший вид тренінгової роботи розрахований на підготовку, навчання, формування умінь і навичок волонтерів, які працюють у сфері освіти, інформаційних технологій, розваг та сприяє вибору варіантів поведінки, розвитку установок та усвідомленню потреб і мотивів професійної діяльності. Другий вид застосовується як з метою формування й удосконалення загальної комунікативної готовності волонтера, так і для вироблення специфічних

комунікативних навичок спілкування з різними категоріями населення (ВІЛ-інфіковані, діти-сироти, діти з особливими потребами, люди похилого віку). У ході підготовки до проведення тренінгу слід звертати увагу на вибір теми (за місяць оприлюднюється перелік тем, приблизна кількість 5-6 тем), обладнання (наявність флеш-чату, роздаткового матеріалу, канцелярії, меблів та теле-, відео- апаратури), приміщення, кількість учасників (не більше 12-15 осіб). Важливим є роль тренера, який повинен не лише володіти теоретичними знаннями тренінгової технології, а й мати практичні вміння та навички.

Результатом такої співпраці стало створення на базі Стахановського педагогічного коледжу волонтерського загону, головна перевага якого полягає у тому, що студенти виконують роботу, яка їм подобається, на достатньо високому рівні й отримують задоволення від результатів. Провідними напрямками роботи волонтерського загону стали: соціально-педагогічна підтримка дітей-сиріт та дітей із багатодітних та малозабезпечених родин, супровід молодих інвалідів, робота з важковиховуваними дітьми, профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі, допомога людям похилого віку та ветеранам ВВв. Для реалізації цих напрямків волонтери обрали наступні форми роботи: бесіди, диспути, лекції на різну тематику, відео-лекторії, святкові вечори, концерти, рольові ігри та театралізовані вистави, тренінгові програми; соціально-педагогічний театр, новорічні капусники, свята, благодійні акції, ярмарки, збір коштів, адресну допомогу.

Висновки... Отже, все вищевикладене дозволяє визначити, що волонтерська діяльність, по-перше, сприяє самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особи, успішній соціалізації особистості, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки та має суспільно корисний характер; по-друге, має низку суперечностей: між потребою суспільства у фахівцях цього профілю, здатних до здійснення волонтерської діяльності, і недостатнім рівнем підготовки майбутніх волонтерів до її виконання; по-третє, вимагає посиленої уваги до якості підготовки студентів-волонтерів за рахунок використання сучасних технологій навчання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бондаренко З. П. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі / З. П. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 25–30.
2. Вайнілович Н. А. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект / Н. А. Вайнілович // Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – № 2. – С. 407–410.
3. Гордилова О. Волонтерство і громадянське суспільство в Росії / О. Гордилова // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 122–131.
4. Клименюк Н. Волонтерська практика як одна із форм підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічної роботи в громаді / Н. Клименюк // Виховуємо громадянина. – 2010. – № 1–2 (50-51). – С. 101–107.
5. Крижановська Т. І. Волонтерський рух на Харківщині: проблеми та перспективи / Т. І. Крижановська // Управління розвитком. – 2010. – № 7 (83). – С. 123–124.
6. Лук'янова Н. Л. Волонтерський рух в Україні – дієвий засіб реалізації державних програм у соціальній роботі з населенням / Н. Л. Лук'янова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2009. – № 2. – С. 92–95.
7. Матвеев С. Ф. Соціальні аспекти волонтерського руху: минуле та сьогодення / Матвеев С. Ф., Когут І. О. // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1 (3). – С. 161–165.
8. Мирошніченко Н. О. Особливості підготовки волонтерів до роботи з інвалідами / Н. О. Мирошніченко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2011. – № 1/2. – С. 40–49.
9. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336с.

Анотація

Е.С.Шумакова

Современные подходы к профессиональной подготовке студентов-волонтеров

В статье раскрыты современные подходы к профессиональной подготовке студентов-волонтеров в условиях педагогического колледжа. Представлен опыт работы преподавателей со студентами-волонтерами и проанализирована работа волонтерского отряда педагогического колледжа.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, студент-волонтер, беседа, тренинг, дискуссия.

Summary

E.S.Shumakova

Modern Approaches to Professional Preparation of Students-Volunteers

Modern approaches to professional preparation of students-volunteers under the conditions of pedagogical college are exposed in the article. Experience of teachers with students-volunteers is offered, and work of volunteer detachment of pedagogical college is analysed.

Key words: volunteer activity, student-volunteer, conversation, training, discussion.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Структурна модель творчої комунікативної позиції майбутніх учителів

У статті розглянуто зміст та сутність творчої комунікативної позиції майбутніх учителів, її структура, показники та рівні вияву. Представлено модель формування творчої комунікативної позиції студентів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: *творча комунікативна позиція, етапи формування, модель, технології та методи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Значущість проблеми формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів обумовлена модернізацією сучасної системи вищої педагогічної освіти, яка полягає в підготовці компетентного та конкурентоспроможного спеціаліста, здатного здійснювати спілкування у навчально-виховному процесі на високому рівні. Динаміка розвитку суспільства та поява нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного фахівця в галузі освіти вимагають детального розгляду питання щодо комунікативної підготовки майбутніх учителів, створення відповідних умов для формування в них творчої комунікативної позиції, що сприятиме подальшому удосконаленню рівня професіоналізму педагогічних кадрів у світлі Болонського процесу. Аналіз педагогічної практики переконує в тому, що випускники педагогічних вищих навчальних закладів не завжди володіють на достатньому рівні технологією організації спілкування у навчально-виховному процесі на високому морально-культурному рівні, не завжди мають належний розвиток комунікативних умінь та навичок на основі ідей гуманізму, досягнення повного взаєморозуміння та позитивного психологічного клімату в учнівському колективі через низький рівень сформованості творчої комунікативної позиції. Тому нині особливо актуальною виступає проблема розробки моделі формування творчої комунікативної позиції майбутнього вчителя у процесі педагогічної підготовки, забезпечення здатності до подальшого самовдосконалення в даному напрямі професійного становлення.

Аналіз досліджень і публікацій... У психолого-педагогічній літературі кількох останніх десятиліть досліджені наукові основи змісту, сутності, структури та функціонального складу професійно-педагогічного спілкування (О.Бодальов, В.Гаркуша, І.Зимня, К.Казюта, В.Кан-Калик, О.Киричук, Г.Ковальов, Я.Коломінський, О.Леонтьєв, А.Маркова, О.Мудрик, В.Семиченко, Л.Столяренко). Різноманітні аспекти проблеми формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів знайшли відображення у роботах сучасних науковців: Г.Балла, Л.Барановської, С.Братченка, В.Грехньова, І.Зязюна, К.Левітана, Л.Петровської, М.Рібакової, Г.Риданової, С.Рябченко, І.Синиці, А.Співаковської, І.Тодорової, І.Чернокозова та ін. Проблема комунікативної діяльності учителів посідає важливе місце у працях класиків К.Ушинського, П.Блонського, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін. Підхід до спілкування як особливого компоненту педагогічної діяльності та питання комунікативної підготовки майбутнього вчителя розкриваються в роботах В.Кан-Каліка, В.Кашніцького, О.Леонтьєва, Л.Мудрика, С.Орлова, Н.Тамариної, Є.Шиянова. Питання професійної та комунікативної компетентності розглядалися Л.Журавльовим, І.Зязюном, Н.Кузьміною, М.Лук'яновим, О.Лебедевим, А.Панфіловою, Т.Паніною, В.Сластьоніним та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності, структури, показників та рівнів вияву творчої комунікативної позиції майбутніх учителів й розробці експериментальної моделі формування досліджуваного особистісного утворення студентів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу... Порівняльний інтерпретаційний аналіз основних дефініцій дослідження на матеріалі широкого масиву джерельної бази дозволив нам виробити комплексний погляд на сутність і зміст досліджуваного феномена, який до цього розглядався в науковій літературі здебільшого поелементно, через окремі сторони цього багатоскладового поняття та визначити творчу комунікативну позицію як складне особистісне утворення, яке характеризується наявністю інтересу та стійкої потреби у систематичному спілкуванні, емоційним задоволенням на всіх етапах комунікативної діяльності, здатністю осмислювати процес спілкування, сформованістю комунікативної культури та умінь й навичок взаємодопомоги, творчого спілкування з дітьми, здатністю встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також оволодінням якостями, що важливі для міжособистісних стосунків. Творча комунікативна позиція виявляється, перш за все, у потребі та умінні висувати оригінальні комунікативно-педагогічні

проблеми, знаходити нестандартні способи їх вирішення, використовувати отримані знання та набутий соціально-комунікативний досвід у нових педагогічних ситуаціях, що обумовлює установку на самовдосконалення особистості на розвиток творчо-комунікативних здібностей, умінь та навичок.

Як складне особистісне утворення творча комунікативна позиція майбутніх педагогів представляє собою багатокомпонентну структуру, яка включає у себе п'ять взаємопов'язаних компонентів, а саме:

– когнітивний компонент (система знань про сутність, структуру, функції, особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку комунікативної ситуації, контролювати ефективність спілкування на основі встановлення зворотнього зв'язку);

– аксіологічний компонент (стійка потреба у спілкуванні, відповідний інтерес до комунікативного процесу, прагнення студентів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності, наявність ціннісних життєвих принципів та орієнтирів у сфері спілкування, оцінка результатів спілкування; соціальна спрямованість особистості на засвоєння знань, умінь, навичок);

– праксеологічний компонент (загальні та специфічні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із іншою людиною, адекватно пізнавати її внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні вміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе; наявність досвіду соціально-комунікативної діяльності);

– творчий компонент (творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид педагогічної творчості; пошук творчих підходів до розв'язання комунікативних завдань; креативність та її прояв у педагогічному спілкуванні);

– афективний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани).

Формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів має відбуватися поетапно. Можна виділити основні етапи формування творчої комунікативної позиції студентів:

1) цільовий – усвідомлення студентами своєї позиції у спілкуванні, визначення мети, завдань, орієнтирів власної комунікативної діяльності;

2) мотиваційний – планування комунікативної діяльності (визначення засобів, прийомів і способів досягнення поставленої мети);

3) змістовно-діяльнісний – здійснення практичної діяльності, спрямованої на самостійне отримання нових знань, формування певних комунікативних якостей та оволодіння необхідними вміннями та навичками спілкування, узагальнення та перенесення;

4) аналітичний – оцінка та контроль своєї комунікативної позиції (систематичне порівняння результатів окремих етапів процесу з передбачуваними орієнтирами та критична оцінка своїх досягнень); корекція дій у процесі досягнення мети.

Дослідження структури та змісту творчої комунікативної позиції студентської молоді обумовило розробку моделі формування цього складного особистісного утворення.

У структурі експериментальної моделі ми виділяємо мету та завдання, які є підґрунтям формування у студентів творчої комунікативної позиції. Так, метою було визначено розвиток особистісної потреби у комунікативній діяльності; забезпечення високого рівня володіння системою комунікативних умінь (загальних та специфічних комунікативних умінь; експресивних умінь; перцептивно-рефлексивних умінь); контроль ефективності спілкування на основі встановлення зворотнього зв'язку; забезпечення соціальної спрямованості особистості на засвоєння знань, умінь, навичок та творчого підходу до розв'язання комунікативних завдань; формування позитивної Я-концепції та адекватних вимогам професійної діяльності психоемоційних станів.

У зв'язку з поставленою метою було визначено основні завдання формування у студентів творчої комунікативної позиції: ознайомити майбутніх фахівців з системою знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; розвинути здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку комунікативної ситуації; сформувати стійку потребу у спілкуванні, відповідний інтерес до

комунікативного процесу, прагнення студентів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності, відповідні ціннісні життєві принципи, орієнтири та мотиви у сфері спілкування; сприяти формуванню високого рівня ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями й комплексному та систематичному застосуванню майбутніми вчителями системи комунікативних умінь і навичок у подальшому професійному та особистісному зростанні.

Враховуючи мету та завдання формування творчої комунікативної позиції студентів вищих педагогічних навчальних закладів було визначено її зміст. Він передбачає оволодіння майбутніми фахівцями усією системою знань, умінь та навичок продуктивної комунікативної діяльності, яка забезпечує ефективне формування творчої комунікативної позиції особистості та є необхідною для результативного здійснення професійної діяльності.

Зміст формування творчої комунікативної позиції студентів спрямований на вирішення конкретних, чітко окреслених завдань за допомогою певних технологій та методів на кожному етапі формування досліджуваного особистісного утворення.

Результативність формування творчої комунікативної позиції майбутніх педагогів передбачає певні рівні сформованості досліджуваного особистісного утворення. Вони визначаються на основі компонентів, критеріїв та показників творчої комунікативної позиції. Залежно від міри їх прояву та відповідного ступеня розвиненості основних компонентів творчої активної позиції було визначено чотири рівні сформованості її основ у майбутніх учителів – оптимальний, достатній, середній, низький.

Оптимальний рівень творчої комунікативної позиції майбутнього вчителя передбачає наявність уявлень про цілі своєї діяльності, власний розвиток, бажання й потребу оволодіти комунікативною культурою; професійну компетентність (сформовану систему знань умінь); домінування особистісно значущих властивостей, які сприяють виявленню особливостей індивідуальності та ціннісного відношення до оточуючої дійсності, своєї діяльності, самого себе; самостійний пошук інформації і шляхів подолання комунікативних ускладнень; сформовані інтелектуальні й комунікативні уміння, володіння комунікативною технікою, що цілеспрямовано і систематично використовуються у діяльності з урахуванням конкретних умов, ситуацій та особливостей партнера по спілкуванню; наявність естетичних зовнішніх засобів, техніки та культури мови.

Достатній рівень визначається оволодінням майбутніми вчителями основними знаннями про процес спілкування; сформованістю комунікативних умінь та навичок; дотриманням правил спілкування; володінням культурою спілкування; прагненням до спілкування, наявністю стійкої потреби та інтересу до комунікативного процесу. Ініціатива та бажання брати участь у процесі спілкування непостійні, вияв незадоволеності результатом спілкування. Значущість комунікативних умінь у професійному спілкуванні свідомо. Студент на достатньому рівні володіє мовленнєвими уміннями в комунікативному процесі і адекватно до цілей застосовує їх. Достатньо розвинені емпатія та рефлексія.

Середній рівень характеризується наявністю в студентів поверхових загальних знань про процес спілкування; належним чином не сформовані комунікативні вміння та навички; відсутній стійкий інтерес та потреба у комунікативній діяльності. Ініціатива та вияв власного бажання брати участь у процесі спілкування відсутні; включення у різні види комунікативної діяльності лише за умови крайньої необхідності; мотивація виражена недостатньо; вияв незадоволеності результатом спілкування; невміння передбачити та оцінити результат спілкування. Значущість комунікативних умінь у професійному спілкуванні частково свідомо, але оскільки домінують нечіткі уявлення про методи та прийоми комунікативної діяльності, переважає інтуїтивний підхід у вирішенні комунікативних стосунків у певних ситуаціях і невміння розв'язувати їх. Рефлексія та емпатія розвинуті недостатньо.

Низький рівень характеризується емпіричними знаннями про комунікативний процес та їх механічним відтворенням, виконанням найпростіших комунікативних дій, нестійкістю ціннісних орієнтацій, несформованістю умінь і навичок комунікативної взаємодії. Значущість творчої комунікативної позиції для майбутньої професійної діяльності практично не усвідомлена. У комунікативний процес студент включається лише за вимогами керівників навчально-виховної структури. Не виявляє інтересу до особливостей комунікативного процесу, його поліпшення за рахунок удосконалення власних мовленнєвих умінь. Проте охоче включається у комунікативний процес тоді, коли його зацікавлює конкретна проблема і коли бачить цікаві шляхи їх вирішення. Негативна мотивація спілкування; незадоволеність та негативне ставлення до комунікативної діяльності і партнерів цієї діяльності. Рефлексія та емпатія нерозвинуті.

Успішність формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів залежить від цілої системи педагогічних умов (переорієнтації навчально-виховного процесу ВНЗ на цілеспрямоване формування творчої комунікативної позиції студентів; готовність викладачів до поетапного

формування у студентів потреби у комунікативній діяльності; спрямування технологій та методів навчання на формування досліджуваного особистісного феномена.

Висновки... Отже, формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів виступає основою для професійного становлення та потребує забезпечення у навчально-виховному процесі вищої школи. Подальшого вивчення потребують такі аспекти проблеми, як: розробка індивідуальних моделей формування творчої комунікативної позиції студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; вивчення можливостей інноваційних педагогічних технологій з метою ефективного впливу на активізацію творчої комунікативної позиції студентської молоді.

Список використаних джерел і літератури:

1. Васюра С. А. Коммуникативная активность школьников подросткового возраста и её развитие / С. А. Васюра // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 3. – С. 35–44.
2. Киричук В. О. Психолого-педагогічні умови стимулювання соціально-комунікативної активності старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / В. О. Киричук. – К. : НПУ, 1998. – 18 с.
3. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції / О. В. Киричук. – К. : Рад. школа, 1983. – 137 с.
4. Косова Н. М. Формирование коммуникативной активности будущего учителя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. М. Косова. – М., 1988. – 258 с.
5. Тарасюк С. Соціально-комунікативна активність дитини як фактор розвитку її індивідуальності / С. Тарасюк // Початкова школа. – 1998. – № 2. – С. 7–10.

Анотація

Д.В.Щербина

Структурная модель творческой коммуникативной позиции будущих учителей

В статье рассмотрены содержание и сущность творческой коммуникативной позиции будущих учителей, ее структура, показатели и уровни проявления. Представлена модель формирования творческой коммуникативной позиции студентов в ходе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: творческая коммуникативная позиция, этапы формирования, модель, технологии и методы.

Summary

D.V.Shcherbina

Structural Model of Creative Communicative Position of the Future Teachers

The article considers the content and essence of creative communicative position of the future teachers, its structure, parameters and expression levels. It presents the model of forming creative communicative position of students in the process of professional training.

Key words: creative communicative position, stages of formation, model, technologies and methods.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК:37.013.42:379.82

І.О.ЯВОРСЬКА,
аспірант
(м.Хмельницький)

Роль соціального педагога в організації культурно-дозвілєвої діяльності учнівської молоді

В статті розглядаються питання ролі соціального педагога у організації культурно-дозвілєвої діяльності з учнями в загальноосвітній школі, а саме визначено функції та значення соціальних педагогів до такого роду роботи в школі.

Ключові слова: соціальний педагог, загальноосвітня школа, культурно-дозвілєва діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сутність „організації” культурно-дозвілєвої діяльності полягає в заміні особистісної позиції дітей у сфері дозвілля з пасивної, яке потребує безпосереднього педагогічного керівництва, на активну, що є наслідком розвитку їхнього самоуправління в цій сфері шляхом опосередкованого педагогічного впливу.

Призначення „організації” культурно-дозвілєвої діяльності полягає в тому, щоб у процесі залучення дітей до засвоєння соціокультурних цінностей, а також активного відпочинку, не подавляти їхньої самостійності, ініціативи й індивідуальності в дозвільний час, а навпаки сприяти повноцінній самореалізації творчих сил і потенцій дітей, пробудженню їхньої активності,

самодіяльності та інтенсивного розвитку індивідуальних здібностей. У чому і проявляється покликання соціальних педагогів та їхнє головне завдання в організаційній роботі культурно-дозвілдової діяльності.

Формулювання цілей статті... Таким чином, **мета нашої статті** у визначенні ролі соціального педагога в організації культурно-дозвілдової діяльності для учнів загальноосвітньої школи.

Соціальний педагог – це спеціаліст, котрий здійснює соціально-педагогічну діяльність, об'єктом якої є діти, молодь, що потребують підтримки і допомоги у процесі соціалізації я основної умови самореалізації, самокорекції, самоствердження.

Метою діяльності соціального педагога є створення умов для психологічного комфорту та безпечного існування дитини, що досягається реалізацією основних функцій професійної діяльності [10, с.94].

Провідні функції, які виконує у своїй діяльності соціальний педагог, наступні:

- охоронно-захисна (захист і охорона прав дитини, підлітка, сім'ї в конкретній ситуації);
- профілактична (профілактика проблемної поведінки особистості, проблемних ситуацій в житті конкретної дитини і т. ін.);
- організаторська (координація дій чи засобів, які сприяють виходу дитини з важкої життєвої ситуації; забезпечення змістовного дозвілля дітей та підлітків у школі та соціальному середовищі, залучення сім'ї та представників громадськості до соціально-педагогічного процесу в навчальному закладі; профорієнтаційна діяльність та сприяння у працевлаштуванні і т. ін.).

Крім названих, соціальний педагог забезпечує і виконання таких функцій:

- організаційно-комунікативна (формування демократичної системи відносин в дитячому та підлітковому середовищі, а також взаємовідносинах вихованців та дорослих; створення взаємовідносин з вихованцями на основі діалогу, співробітництва; залучення добровільних помічників з числа батьків, мешканців мікрорайону до соціально-педагогічної роботи освітнього закладу, до сумісної праці, дозвілля; налагодження взаємодії між різними соціальними інститутами в їх роботі з дітьми, сім'ями і т. ін.);

- освітньо-виховна (організація роботи з педагогічним колективом, батьками, іншими особами з числа тих, хто оточує дитину, щодо вироблення в них адекватного уявлення про дитячі можливості потреби, удосконалення їх психолого-педагогічних знань; робота вихованцями щодо підвищення їх морального, правового, культурного рівня, усвідомлення ними необхідності здорового способу життя і т. ін.) [11, с.54].

Тому роль вчителя або керівника як організатора культурно-дозвілдової діяльності дітей полягає не у вигаданні різних форм виховної роботи, як це нерідко трапляється в реальному педагогічному процесі, а в уважному спостереженні за тим, як спрямовуються їхні інтереси, а також у допомозі їм „самим організувати роботу, дати можливість розвернутись, не йти всупереч їхнім цілям, нав'язуючи старі форми” [4, с.3-7].

Відповідно до концепції сутності діяльності сучасного вихователя, педагога або керівника, як різновиду соціального управління (Ю.М.Кулюткін, Т.С.Сухобська, Г.П.Щедровицький, В.О.Якунін та ін.) й педагогічного менеджменту (Я.Л.Коломинський, В.П.Симонов, О.М.Трубіцина, О.С.Цокур, Т.І.Шамова та ін.) та теорії психологічної структури праці вчителя (Н.В.Кузьміна), в межах яких останню розуміють як саме педагогічне керування, було конкретизовано, що педагогічна праця вихователя, вчителя або керівника з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей розгортає свою сутність як певна функціональна система (у складі гностичної, проектувальної, конструктивної, комунікативної й організаційної функцій) і як цілісний процес, управлінський акт якого містить чотири провідних етапи: орієнтувальний, моделювальний, виконавський і рефлексивний. В результаті цього ми дійшли висновку, що опанування вихователем, вчителем або керівником кожного з означених етапів педагогічної праці у визначеному напрямку передбачає, відповідно, наявності ознак його підготовленості до розробки, ухвалення, реалізації й контролю якості виконання педагогічних рішень щодо організації культурно-дозвілдової діяльності школярів [6, с.54].

На першому – орієнтувальному етапі педагогічної праці підготовленість вихователя або учителя до розробки педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється через сприйняття означеного процесу як цілісної педагогічної системи; диференціації особливостей його структурних компонентів та їх взаємозв'язків (мета; суб'єкт; об'єкт; зміст, способи; засоби; результат); усвідомлення особливостей функціонального механізму кожної із підсистем (любительська діяльність дітей у вільний час і професійна діяльність вихователя, учителя щодо її організації); бачення суб'єктивних й об'єктивних чинників підвищення ефективності цього процесу.

На другому – моделювальному етапі підготовленість вихователя або учителя до ухвалення педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється на підставі бачення ним її суперечностей і утруднень; трансформації змісту інформаційно-пізнавальних, пошуково-творчих чи рекреаційно-розважальних проблем у структуру управлінських завдань; прогнозування ймовірних реакцій дітей на педагогічні впливи, що плануються; алгоритмізації стратегії і тактики власної поведінки і дій дітей у кожному з основних видів культурно-дозвілдової діяльності.

На третьому – виконавському етапі підготовленість вихователя або учителя щодо реалізації ухвалених педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється через доведення ним основних завдань щодо раціонального використання вільного часу до дітей із зазначенням порядку і способів їх найбільш конструктивного вирішення; мотивування активної позиції й позитивного ставлення дітей до виконання функцій своєї власної інформаційно-пізнавальної, пошуково-творчої та рекреаційно-розважальної діяльності; забезпечення оптимального чергування видів культурно-дозвілдової діяльності дітей шляхом стимулювання їхньої творчої, емоційно-вольової і пізнавальної активності; оперативне регулювання і корекцію власних і чужих взаємин та дій.

На останньому – рефлексивному етапі педагогічної праці підготовленість вихователя або учителя до контролю якості виконання ухвалених педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється на підставі усвідомленого уявлення про особистісні настанови, орієнтації та індивідуальні можливості її учасників у вирішенні поставлених завдань; бачення ймовірної картини ситуації дозвілля, що потребує її аналізу з різних статусних позицій; розуміння логіки управлінських дій, сутності раціональних прийомів у своїй діяльності і культурно-дозвілловій діяльності дітей; бачення негативних моментів в обґрунтуванні й реалізації стратегії і тактики керування означеним процесом, їх причин і способів подолання [8, с.139-141]

Профіль соціально-педагогічної діяльності визначається регіонально-етнічними особливостями, потребами конкретного соціуму міста, району, села, а також особливими і професійними можливостями фахівців. Найбільш поширеними і затребуваними в нинішніх соціальних умовах є соціальні педагоги, що спеціалізуються на соціальній роботі з сім'єю, наданні їй різносторонній допомозі безпосередньо в соціумі.

Можуть бути виділені, наприклад, соціальні педагоги-організатори соціально значущої роботи з дітьми і молоддю; соціальні педагоги, що спеціалізуються на організації культурного дозвілля або фізкультурно-оздоровчої діяльності, сумісного відпочинку дітей і дорослих, сімейного дозвілля. У ряді регіонів виділяються окремо соціальний етнолог, соціальний еколог, соціальний валеолог, соціальний педагог-дефектолог і ін. Практикою доведена нецілесобразність яких-небудь обмежень і рекомендацій ззовні в даних питаннях. Ці підходи визначаються залежно від конкретної ситуації, соціокультурної і мікросоціальної специфіки, характеру виявлених проблем і потреб з прив'язкою до умов конкретного соціуму. Так, в сільській місцевості зазвичай всі аспекти соціально-педагогічної діяльності інтегровані в особі громадського соціального педагога, який є по суті професійним провідником соціальної політики.

Соціальний педагог – своєрідний духовний наставник, який впродовж ряду років як би „веде” дитину, сім'ю, здійснює соціальний патронаж, піклується про формування етичних, загальнолюдських цінностей в соціумі, допомагає передбачати і вирішувати конфліктні ситуації своїх підопічних, сприяючи їм в контактах з відповідними фахівцями.

Таким чином, соціальний педагог може працювати як штатна одиниця освітніх, культурно-дозвіллових і спортивно-оздоровчих установ різного відомчого підпорядкування, – служб соціально-педагогічної допомоги дитячих і молодіжних громадських організацій, фондів [3, с.11].

Слід пам'ятати, що соціальний педагог у школі – спеціаліст з питань надання педагогічної підтримки та допомоги перш за все дітям та членам їх сімей. Він націлений на стимулювання об'єктів/суб'єктів діяльності до самопомоги у сфері захисту своїх законних прав, свобод та інтересів, а отже, гіпотетично може виступити як опозиціонер (стосовно адміністратора, вчителя і т.д.). Зміст його діяльності має суттєві відмінності від гносеологічного ряду функціональних ознак практичного психолога, що не припускає взаємозамінюваності фахівців. У межах школи соціальний педагог і практичний психолог повинні співпрацювати щодо вирішення складних проблем дитячої особистості з собою та навколишнім середовищем, кожний у відповідності до фахових функцій.

Це, в свою чергу, зумовлює дотримання таких вимог до особи, яка претендує на відповідну посаду в навчальному закладі:

1. спеціальна фахова освіта (бажано);
2. глибоке володіння базовими теоретичними знаннями, а саме:

- основами соціальної політики держави і соціально-правового захисту дітей та молоді;
 - основами соціології, психології та педагогіки;
 - основними закономірностями розвитку особистості;
 - специфікою потреб та інтересів різних вікових груп дітей і молоді;
 - особливостями діяльності з дитиною та підлітком, різних груп дітей та підлітків із сім'єю;
 - функціями державних і недержавних організацій у системі соціально-педагогічної діяльності;
 - способами соціальної та психолого-педагогічної діагностики;
 - сучасним станом і тенденціями розвитку дитячих та молодіжних об'єднань;
3. практичний досвід діяльності в галузі соціальної роботи з дітьми та молоддю або педагогічний досвід не менше 5-ти років (обов'язково), досвід виховання власної дитини (бажано);
4. усвідомлення специфіки професійної діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу;
5. наявність позитивних рекомендацій з попереднього місця роботи або характеристики, в якій обумовлюється володіння претендентом такими вміннями: комунікативними, аналітичними, організаторськими, прогностичними, проектувальними;
6. наявність таких психологічних характеристик, тобто: емоційна врівноваженість, низька тривожність, опірність до стресів, творче мислення, добра зорова та слухова пам'ять, послідовність у діях, наполегливість, витримка, уважність, спостережливість;
7. наявність особистих педагогічних якостей, а саме: комунікабельності, візуальності (зовнішньої привабливості), красномовства (вміння навіювати та переконувати), перцептивності (сприймання іншої людини), оптимізму;
8. наявність морально-етичних особистих якостей, а саме: чесності, доброти, альтруїзму, терпимості, справедливості, тактовності, емпатійності, конфіденційності, скромності, відповідальності, відвертості, уважності;
9. наявність особистих психоаналітичних якостей, тобто: адекватної самооцінки, самоконтролю, самокритичності, прагнення до самовдосконалення, самоаналізу, самодисциплінованості;
10. схильність до управлінської діяльності, наявність якостей менеджера-лідера [4, с.3-7].

Отже, соціальному педагогові необхідно володіти такими якостями як:

- природність – здатність бути самим собою в процесі взаємодії з тими, що оточують;
- доброзичливість – здатність доброго, приязного сприйняття що оточують, готовність до всебітньої підтримки людини, що потребує цього;
- емпатія – уміння стати на позицію сприйняття миру таким, яким його сприймають інші люди з метою пошуку компромісного вирішення проблеми, яка виникла;
- відвертість – уміння щиро говорити про свої відчуття і думки, передаючи їх співбесідникові;
- делікатність – м'якість, ввічливість, тактовність в спілкуванні з іншими людьми;
- конкретність – уміння відповідати на поставлене питання або висловлювати власну думку.

Специфіка професійної діяльності соціального педагога з вихованцями в культурно-дозвіллевій сфері виявляється в таких її особливостях: по-перше, вона має нерегламентований характер і, по-друге, засобами виховання є мистецтво та художня творчість.

Соціальний педагог як організатор, керівник, режисер-постановник в художньо-творчій діяльності ставить за мету залучати молодь до творчої діяльності, до мистецтва, створювати оптимальні умови для її духовного росту та реалізації творчих умінь, виступає організатором різного роду свят, які розширюють кругозір школярів, сприяють їх всебічній обізнаності.

Висновки... Отже, ефективність соціального виховання підлітків і молоді великою мірою залежить від професійного рівня соціального педагога. Соціальний педагог у процесі художньо-творчої діяльності з вихованцями досить часто виступає в ролі сценариста, організатора, режисера-постановника різноманітних театралізованих заходів (театралізованих і збірних концертів, вечорів, розважальних програм, свят), а тому він повинен володіти як професійними, так і специфічними знаннями й уміннями.

Подальшими напрямками дослідження ми вбачаємо розкриття поняття „готовність” майбутніх соціальних педагогів до організації культурно-дозвіллевої діяльності у ЗОШ.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабенко Н. Б. Культурно-дозвіллева діяльність. Програма дисципліни / Н. Б. Бабенко. – К. : Видавничий центр ДАККМ, 2001. – 28 с.
2. Бойчев І. І. Аналіз ефективності підготовки майбутніх учителів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів / І. І. Бойчев // Наука і освіта. – Одеса, 2004. – № 4. – С. 78–81.

3. Бойчев І. І. Практикум з організації культурно-дозвілдової діяльності учнів / І. І. Бойчев ; під ред. О. С. Цокур. – Одеса, 2003. – 16 с.
4. Бойчев І. І. Професійна підготовка майбутніх учителів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів в контексті проблем педагогіки вищої школи / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 12. – С. 3–7.
5. Бойчев І. І. Специфіка педагогічної організації культурного дозвілля учнів / І. І. Бойчев // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 17. – С. 3–7.
6. Бойчев І. І. Стан проблеми підготовки майбутнього вчителя як менеджера сфери дитячого дозвілля в зарубіжній педагогіці / І. І. Бойчев // К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2004. – С. 53–56.
7. Бойчев І. І. Щодо діагностики дозвілдової культури майбутніх фахівців / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Спецвипуск // Проблеми соціалізації майбутніх фахівців у контексті вимог Болонського процесу. – Одеса, 2004. – С. 23–28.
8. Бойчев І. І. Щодо сутності сучасної концепції організації професійної підготовки майбутніх учителів / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2002. – Вип. 4–5. – С. 139–141.
9. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навч. посіб. для вузів / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 207 с.
10. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. / В. Є. Сорочинська. – К. : Кондор, 2005. – 198 с.
11. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студентів спеціальності „Соціальна педагогіка та практична психологія” / Л. П. Сокольська. – Хмельницький : ХНУ, 2006. – 98 с.

Анотація

И.А.Яворская

Роль социального педагога в организации культурно-досуговой деятельности ученической молодежи

В статье рассматриваются вопросы роли социального педагога в организации культурно-досуговой деятельности с учениками в общеобразовательной школе, а именно определены функции и цели к такому роду работы социальных педагогов в школе.

Ключевые слова: *социальный педагог, общеобразовательная школа, культурно-досуговая деятельность.*

Summary

I.O.Yavors'ka

Role of Social Teacher in Organization of Cultural and Leisure Activity of Young People at School

The questions of role of social teacher in organization of culture and leisure activity with pupils at general school are studied in the article, namely the functions and aims to such sort of work of social teachers at school are determined.

Key words: *social teacher, general school, general school, cultural and leisure activity.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 78.071.4 : 37.041 (45)

Г.В.ЯКІВЧУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Самоосвітня діяльність як умова виховання особистості майбутнього вчителя музики

У статті розглядається питання виховання особистості майбутнього вчителя музики на факультетах мистецтв, де самоосвітня діяльність виступає як один із основних компонентів цього процесу.

Ключові слова: *самоосвіта, самоосвітня діяльність, особистість майбутнього вчителя музики, виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Наука, середня і вища школа переживають сьогодні значні труднощі тому, що ще достатньою мірою не володіють самоорганізацією, самоврядуванням особистості, необхідними знаннями про самовдосконалення особистості і комплексом самопізнання, самовиховання і самоосвіти у формуванні особистості [1, с.19].

Постійні зміни, які відбуваються в суспільстві та освіті, збільшення обсягу самостійної пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі, активна участь у різних видах

діяльності, вимагають не лише оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками, а й творчого застосування їх у практичній діяльності майбутнього вчителя. Потреба у самоосвіті стає внутрішньою силою, яка спонукає людину до активної дії лише тоді, коли вона усвідомлюється особистістю, і стає зрозумілою як значення, надає суспільство даній потребі. Саме сьогоднішнє суспільство відчуває необхідність у підвищенні науково-технічного й культурного світогляду його членів, тому суспільне значення самоосвіти постійно зростає.

Вирішення цих проблем потребує пошуків та розробки шляхів виховання творчої особистості на всіх етапах навчання. Одним із них є забезпечення розвитку самоосвіти кожного студента, підвищення результативності навчально-пізнавальної діяльності, на якій розгортається самоосвітня діяльність.

Аналіз досліджень і публікацій... Багатопланову і складну проблему самоосвітньої діяльності досліджували як педагоги, так і психологи. Теоретико-методологічні аспекти самоосвіти розкриті в працях класиків світової педагогічної думки (Я.Бурлака, Л.Вовк, А.Громцева, О.Духнович, А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський). Психологічним основам самоосвіти особистості присвячені праці Л.Виготського, Л.Вовка, О.Леонтьєва, Ю.Кулюткіна, Н.Жинкіна, Г.Закірова, Н.Половнікової, Л.Рувинського, С.Рубінштейна та ін.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є зосередження уваги на самоосвітню діяльність майбутнього вчителя музики у виховному процесі навчального закладу в різних видах педагогічної та художньо-творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу... Для педагога робота над собою – необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму, зазначає І.Зязюн [2, с.40]. Справжнім педагогом-професіоналом може бути вчитель, який протягом усього життя самоудосконалюється.

Проблема самоосвіти є актуальною і в розвитку освіти вчителів мистецьких дисциплін. Наприклад, О.Рудницька у праці „Педагогіка: загальна та мистецька” [3] обґрунтовує методи самонавчання та самовиховання майбутніх вчителів мистецького профілю. О.Теплова досліджує та обґрунтовує шляхи формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики, де самоосвіта виступає як важлива складова цього процесу [4]. У дисертаційному дослідженні Н.Сегеди „Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації” самонавчання студентів виступає як один із важливих засобів [5].

У сучасній науково-педагогічній літературі під самоосвітою розуміється спеціально організована, самодіяльна, систематична пізнавальна діяльність, спрямована на досягнення певних особистісних або суспільно значимих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів і підвищення кваліфікації. Самоосвіта – це освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Вона є невід’ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань [6, с.296]. Отже, самоосвіта – це система розумового і світоглядного самовиховання, що веде до вольового та морального самовдосконалення.

Самоосвіта не може здійснюватися та розвиватися без участі емоційних та вольових сфер особистості. Тому при формуванні у студентів потреби в самоосвіті важливо враховувати характер і зміст самостійної роботи: відповідність інтересам, доступність у подоланні інтелектуального бар’єру тощо. Не менш важливим є факт усвідомлення мотивів самоосвіти, об’єктивної і суб’єктивної значущості, теоретичної і практичної підготовки студентів, ступення оволодіння вмінням здійснювати самостійну роботу, фізіологічного і емоційного стану та інших факторів. Самоосвіта тісно пов’язана з навчально-виховним процесом. Як зазначає В.Буряк [7, с.56], самоосвіта і навчання збігаються у дуже важливому кінцевому результаті діяльності – у набутих знаннях та інтелектуальному розвитку особистості. Отже, можемо зробити висновок, що через самоосвіту студентів можна використовувати найбільш доцільні й допустимі методи самостійного оволодіння знаннями. Тобто, навчання та самоосвіта повинні йти паралельно, взаємно збагачуючи й доповнюючи одне одного. Слід наголосити, що оволодіння всім комплексом самоосвітньої діяльності буде можливе та ефективно при відповідній організації навчальної роботи студентів у сучасних навчальних закладах.

О.Рудницька наголошує, що найважливішим критерієм освіченої людини є вміння вчитися. На думку вченої, головним є не сума знань, а засвоєння способів їх самостійного набуття. Особистісну спрямованість мистецької освіти можна проілюструвати трьома аспектами навчально-виховного процесу: пізнанням предметного світу, культурою спілкування, потребою в самоосвіті [8, с.329]. Будь-який навчальний заклад дає лише основну освіту, яка повинна продовжуватися самою особистістю шляхом самонавчання та самоосвіти. Саме у навчальному закладі потрібно формувати певну мотивацію до самоосвіти. З цього приводу О.Рудницька стверджує, що для такого саморозвитку потрібен ще й досвід самоосвіти, якого не можна набутти автоматично у

процесі загальної навчальної діяльності – це передбачає спеціальну роботу. Отже, на думку вченої, підготовка до самоосвітньої діяльності включає два провідних завдання: навчити методам, формам, засобам її здійснення і виховувати особистісну спрямованість на її виконання [3, с.176].

Від рівня сформованості інтелектуальних умінь, пізнавальної активності, ступеня розвитку розумових процесів, морально-вольової і мотиваційної сфер залежить і рівень самоосвіти особистості. У цьому зв'язку М.Галузинська виділяє кілька видів самоосвіти:

- найвища – самоосвіта стає постійною життєвою потребою людини, безперервним процесом дослідницького характеру;
- висока – систематична цілеспрямована самоосвіта на основі оволодіння технологією даного виду діяльності;
- середня – ситуативна самоосвіта на тлі інтересу до знання, задоволення виниклої пізнавальної діяльності;
- низька – спонтанна (позасистемна) самоосвіта часто під впливом зовнішніх обставин при відсутності належним чином розвиненої пізнавальної культури [1, с.31].

Самоосвітню діяльність особистості Н.Бухлова розглядає як сукупність декількох „само”, і серед них:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибирати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планування, організація робочого місця та діяльності;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- самовиховання та саморозвиток – результат самоосвіти [9, с.28].

Отже, завдання сучасного навчального закладу – створити умови, за яких усі ці якості особистості могли розвиватись та удосконалюватись. З цього приводу О.Рудницька підкреслює, що потрібно навчити студентів відповідати на запитання: „Як досягти поставленої мети?”, оскільки одного бажання, спрямованості й навіть вияву належної активності недостатньо. Потрібен ще й досвід самоосвіти, якого не можна набути автоматично у процесі загальної навчальної діяльності – це передбачає спеціальну роботу [1, с.176].

Таким чином, одним із важливих завдань виховання особистості майбутнього вчителя музики стає підготовка саме до зазначеної спеціальної діяльності – самоосвітньої, яка починається з того моменту, коли з'являється конкретна програма, яка визначає цілі та завдання. Аналіз самоосвітньої діяльності дає можливість виділити певний алгоритм або послідовність етапів, котрі притаманні будь-якій діяльності: цілепокладання, планування, організація, реалізація, аналіз [9, с.15].

Розглянемо більш детально етапи, які складають власне процес самоосвіти. Перший етап – цілепокладання – включає: вільний вибір кола проблем; здатність свідомо ставити мету й досягати її; вміння проявляти інтелектуальні та вольові зусилля для її досягнення. На другому етапі – планування – студент обирає форми та засоби самоосвіти. Це може бути індивідуальна самоосвіта, яка передбачає безпосередньо самостійне опрацювання джерел інформації (робота з книгою, отримання інформації за допомогою комп'ютера, Інтернету, перегляд телепередач, прослуховування радіопередач, робота з періодичними виданнями тощо) та колективні форми самоосвіти (робота в різноманітних гуртках, відвідування факультативів, підготовка до семінарів, конкурсів, конференцій тощо).

Отже, здатність до планування – це:

- вміння раціонально розподіляти сили, час та засоби в самостійній навчальній діяльності;
- вміння виділити проміжні цілі.

Етап організації включає в себе власне пошук відповідної інформації (це похід в бібліотеку, на засідання гуртка, знаходження інформаційного джерела інформації, відповідна організація свого робочого місця тощо). Студент повинен мати здатність до самоорганізації, що включає в себе ряд компонентів, це:

- вміння мобілізувати себе; цілеспрямовано, активно використовувати всі свої можливості для досягнення поставленої мети;
- вміння раціонально використовувати час, сили, засоби.

Етап реалізації передбачає безпосередню працю з джерелами інформації. На цьому етапі дуже важливо враховувати рівень підготовки студента до такої діяльності (а саме: рівень

сформованості пізнавальної самостійності, рівень загальногуманітарних, психолого-педагогічних, фахових знань, умінь та навичок, рівень інтелектуально-розумового потенціалу).

На етапі **аналізу** здійснюється самоконтроль за результатами своєї роботи та вносяться певні корективи. Така діяльність синтезуюча і потребує наявності таких якостей особистості як:

- розвинену здатність до самоконтролю (властивість особистості знаходити й виправляти свої помилки та недоліки в будь-якій діяльності);
- адекватну самооцінку (здатність особистості об'єктивно оцінювати свої можливості, особистісні якості й досягнення в навчальній діяльності);
- здатність до рефлексії й коригування (осмислення особистістю процесу й результату цього виду діяльності, усвідомлення й виправлення своїх недоліків з метою підвищення ефективності розв'язання поставлених завдань) [9, с.16].

З огляду на вищесказане, можемо виділити основні напрямки діяльності із самоосвіти майбутнього вчителя музики, яка має певні завдання: поглиблення та розширення знань про різні види музичного мистецтва, історію української музики, музичного фольклору та музичної культури різних країн; збагачення емоційно-ціннісного досвіду сприймання музичних творів, виділення в них виховного потенціалу; набуття практичних виконавських вмінь (вокальних, інструментальних, диригентських); досвіду інтерпретації, імпровізації музичних творів; опанування професійними методиками викладання музики в школі та дошкільному закладі, навиками проведення позаурочних виховних заходів тощо.

Майбутній вчитель музики може удосконалювати свою майстерність у різних видах діяльності: творчо-пізнавальній (виконання творчих завдань, власна обробка, інтерпретація музичних творів, зокрема фольклорних), художньо-творча (участь у студентських колективах, створення фольклорних, вокальних ансамблів у школі, написання сценаріїв тощо), практично-виконавській (підготовка до педагогічної практики, самостійна підготовка музичних творів, аналіз-інтерпретація цих творів, академ-концерти тощо), ціннісно-орієнтаційній (підбір репертуару, вербальний аналіз творів з основним музичним інструментом, вокалу, музичних фольклорних творів) науково-дослідницькій (написання рефератів, творчих, дипломних робіт, участь у конференціях, фольклорно-пошукова діяльність тощо).

Реалізуючи запропонований алгоритм, студент самостійно планує будь-який вид діяльності, самостійно приймає рішення; усвідомлює мету, завдання; веде пошук елементів нових знань, які необхідні для вирішення завдання; знаходить найбільш раціональні засоби та прийоми виконання самостійного завдання; підбирає варіанти виконавської інтерпретації або створює сюжетний сценарій; виконує завдання, здійснюючи при цьому самоконтроль та самооцінку теоретичних знань та виконавських вмінь.

Особливе місце в самоосвіті належить міжособистісному спілкуванню, зазначає О.Рудницька. Воно ґрунтується на тих світоглядних, інтелектуальних, моральних, естетичних якостях, які формуються у навчально-виховному процесі за допомогою організації виховних ситуацій [1, с.178]. Наприклад, створення та діяльність студентського колективу „Троїсті музики” у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії передбачало саме таку виховну ситуацію. Робота гурту побудована на засадах міжособистісного спілкування і на художньо-творчій потребі студентів до вивчення, збереження та популяризації народної пісні, народної творчості свого краю. В основі роботи колективу – принцип самостійності й пізнавально-дослідницької (етнографічно-пошукової) діяльності, поєднання індивідуальних, групових і колективних видів роботи (запис та виконання народної музичної творчості свого регіону, висування власної інтерпретації пісні з наступним їх обґрунтуванням і доведенням, аранжування музичного твору для певного складу інструментів та голосів фольклорного гурту тощо). Учасники такого колективу мають можливість самостійно підбирати репертуар, моделювати різноманітні фольклорні дійства (колядування, шедрування, фрагменти весілля, молодіжного гуляння), реалізовувати свої музичні та творчі здібності, перевіряти комунікативні навички, підвищувати культуру спілкування, закріплювати естетичні та моральні якості тощо.

Майбутні учителі музики активно включаються й у науково-дослідницьку роботу. Одним із перших підготовчих етапів до серйозної наукової діяльності є фольклорно-пошукова (яка передбачена навчальними планами факультетів мистецтв вищих педагогічних закладів у V семестрі). При підготовці творчої роботи за результатами фольклорно-пошукової практики (III курс) кожен студент має конкретну мету, ціль та завдання щодо їх виконання. Тобто, тут поєднуються навчальна, пошуково-дослідницька та самостійна діяльність студентів. Студент самостійно досліджував, записував, аналізував, систематизував та оформлював зібраний фольклорний матеріал, маючи при цьому вже певні теоретичні знання. У роботі обов'язково повинні бути представлені усна народна творчість (легенди, приказки, прислів'я, повір'я тощо); музичний фольклорний матеріал (10-12 пісень); фрагменти або цілісні обряди, звичаї, традиції

свого краю. Робота в основному носила довільний характер і студенти мали можливість проявити свої професійні знання та творчі здібності в написанні та оформленні звіту про виконання літньої фольклорно-пошукової практики.

Ефективним видом самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів є функціонування творчих студентських колективів. Одним із таких колективів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії є театр музики та пісні „Розмай” факультету мистецтв. Це експериментальна студентська лабораторія, у якій кожен учасник не лише виконує функцію виконавця музичних творів, але й має змогу підвищувати свою професійну та педагогічну майстерність. Тобто, майбутній вчитель музики самостійно (тут також спрацьовує алгоритм самоосвітньої діяльності) готує музичний твір (робить обробку, аранжировку або створює власний музичний твір) і виступає в ролі керівника колективу. І головне в такій діяльності не цінність самого музичного твору (що також важливо), з яким працює колектив, а самоствердження особистості студента, його ролі як диригента, керівника, організатора. У такій діяльності реалізується особистісне досягнення, активізується творчий потенціал особистості, що стає запорукою успіху і віри у власні сили майбутнього вчителя музики.

Висновки... Таким чином, самоосвіта у навчально-виховному процесі сучасного вузу складається і розвивається як глибоко вмотивована діяльність, як цілісний процес, обумовлений потребами та інтересами особистості. Тому самоосвітня діяльність виступає важливою і необхідною умовою виховання особистості майбутнього вчителя музики.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галузінська М. Г. Самоосвіта – один із шляхів підвищення професійної майстерності педагога : навч. посіб. / М. Г. Галузінська. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 92 с.
2. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна]. – [2-ге вид., допов. і перероб.] – К. : Вища шк, 2004. – 422 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2005. – 360 с.
4. Теплова О. Ю. Формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02. „Теорія та методика навчання” / О. Ю. Теплова. – К., 2005. – 20 с.
5. Сегеда Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання” / Н. А. Сегеда. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.
6. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
7. Буряк В. К. Формування у школярів потреби у самоосвіті : / В. К. Буряк // Рідна школа. – 2000. – № 9. – С. 55–57.
8. Рудницька О. П. Мистецька освіта і особистість / О. П. Рудницька // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти : матеріали Міжнар. наук. конф. 16-17 трав. 2000 р. / за ред. С. О. Сисоевої і О. Г. Романовського. – Харків : ХДПУ, 2000, – 430 с.
9. Бухлова Н. В. Організація самоосвітньої діяльності учнів / Н. В. Бухлова. – Харків : Основа, 2003. – 64 с. – (Серія „Бібліотека ж-лу „Управління школою”, Вип. 6).

Анотація

Г.В.Яківчук

Самообразовательная деятельность как условие воспитания личности будущего учителя музыки

В статье рассматривается проблема воспитания личности учителя музыки на факультетах искусств, где самообразовательная деятельность выступает как один из основных компонентов этого процесса.

Ключевые слова: *самообразование, самообразовательная деятельность, личность будущего учителя музыки, воспитание.*

Summary

H.V.Yakivchuk

Self-Educational Activity as a Condition of Education of Personality of the Future Music Teacher

The problem of education of personality of a music teacher in the arts faculties, where self-educational activity serves as a key component of this process is studied.

Key words: *self-education, self-educational activity, personality of the future music teacher, education.*
Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Деякі аспекти сучасної диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва

У статті розглядаються деякі питання підготовки студентів мистецьких спеціалізацій на основі особистісно орієнтованих технологій навчання, що є провідним положенням сучасної освіти і викликає необхідність подальшого розвитку таких технологій для підвищення ефективності формування особистісних якостей студентів.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, індивідуалізація процесу навчання, творчий розвиток особистості, особистісно орієнтовані технології навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.) передбачає створення умов для формування та розвитку у дітей і молодого покоління творчих здібностей, створення умов для творчого самовизначення і самореалізації. У контексті цих завдань зростають вимоги до професійної підготовки вчителів, зокрема формування їхньої творчої уяви, що забезпечує нестандартне вирішення проблем у практичній діяльності. Соціальне замовлення суспільства на виховання вчителя-творця, новатора, дослідника, який може виразити себе у творчій педагогічній діяльності, посилює значення творчої уяви як одного з компонентів педагогічної майстерності майбутніх учителів. В умовах демократичних перетворень усіх сторін суспільного життя проблема розвитку особистості майбутнього вчителя музики стає дедалі актуальнішою і вирішення її багато в чому залежить від активізації навчального процесу в оновленій освіті. Серед різноманітних засобів формування особистості важливе місце належить творам мистецтва, зокрема музиці. Її різнобічний вплив на виховання молоді набуває все більш широкого визнання в теорії та практиці педагогіки, адже музика узагальнює багатовіковий людський досвід духовно-емоційного відношення до світу і відкриває неосяжний діапазон пізнання життя, що містить цілу низку понять, ідей, думок, переживань, емоцій, почуттів.

Це дозволяє впливати водночас на інтелектуальний і емоційний розвиток особистості, формувати її ціннісне ставлення до життєвих і художніх явищ. У системі підготовки майбутніх учителів музики особливе місце займає виховання музичних смаків у процесі вокально-хорової роботи. Саме тоді активно формуються музично-естетичні ідеали, розвиваються здібності оцінювати та аналізувати музичні твори. Одним із ефективних шляхів практичної реалізації цієї проблеми, на нашу думку, є застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музики.

Аналіз досліджень і публікацій... Вагомий внесок у розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя-музиканта зробили такі вчені, як Л.Арчажнікова, Л.Коваль, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова, О.Апраксина, А.Болгарський, С.Горбенко, І.Назаренко, Л.Хлебнікова. Науковці виокремлюють специфічні риси організації навчально-виховного процесу та накреслюють коло першочергових питань, від вирішення яких залежить здатність майбутнього спеціаліста до виконання професійних завдань.

Формулювання цілей статті... Метою цієї статті є розкриття ефективності впливу хорового мистецтва на виховання гармонійної, духовно багаті особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу... Розглядаючи сучасну диригентсько-хорову педагогіку у її спадкоємних зв'язках із традиціями хорової освіти минулого, ми прагнули не лише достовірно викласти ті чи інші факти, події, тенденції, а й намагалися відтворити творчі постаті визначних діячів української хорової культури, якомога глибше осягнути духовну сутність їх праці. Втілення такої загальної концепції дослідження дозволило зробити висновок щодо розвиненості, багаторівневості та цілісності диригентсько-хорової освіти в Україні. Сучасна вища школа ставить вимоги до кожного предмету щодо формування творчої особистості студентів. Особливе місце відводиться предметам спеціального циклу, зокрема хоровому диригуванню. Успіх діяльності диригента зумовлений не тільки специфічним обдаруванням, спеціальною підготовкою і творчим ентузіазмом, але й всією його попередньою музичною діяльністю, загальною культурою, високим інтелектуальним рівнем, різнобічним обдаруванням, виключно ерудованістю. Характерною особливістю занять диригування зі студентами є те, що викладач не чує реального виконання свого студента, а тільки бачить виконання в диригентському апараті молодого диригента і в результаті такого бачення чує його внутрішнім слухом. Відсутність безпосереднього фізичного

контакту з інструментом становить перед викладачем диригування нову, зовсім відмінну від інших спеціальностей задачу: озброїти студента такою виконавською технікою, яка була б засобом виявлення його творчих намірів, впливу на виконавський колектив, що сприяло б формуванню творчої особистості майбутнього вчителя музики.

Незважаючи на особливості та специфіку вокальної роботи з хором та з хоровими співаками індивідуально, вона можлива перш за все в результаті пильного вивчення та опори на сольну постановку голосу. У зв'язку з цим, хормейстер повинен мати достатню вокальну підготовку й професійно розбиратися в питаннях постановки голосу. З конкретних методичних установок, заснованих на методиці постановки голосу, в першу чергу слід звернути увагу на розвиток в усіх хорових співаків однотипового нижньореберного діафрагмального дихання, вироблення одночасного вдиху всього хору або окремої партії, моменту затримки дихання [1, с.120]. Складність диригентської професії обумовлюється поліфункціональністю ролі диригента, який є „мислителем”, що створює інтерпретацію твору, „інженером”, плануючим конкретне звукове відтворення, „диспетчером”, розраховуючи час та якість звучання, „контролером” якісної сторони виконання, „майстром”, який в необхідних випадках виправляє помилки, „актором” та „режисером”, а також і „вихователем” та викладачем. Із специфічних диригентських рис слід виділити в першу чергу сильну волю, високе володіння концентрованою та диференційною увагою, швидкість реакції і комунікативність, здатність розуміти і бути зрозумілим. Але тільки виняткові, обдаровані „диригенти” від народження мають такі якості. Більшості доводиться зустрічатися з перевагою якоїсь однієї із здібностей. Тому завдання навчання і виховання диригента складається з того, щоб привести його природні дані в гармонійну рівновагу, тобто завадити однобічному розвитку особистості.

Грунтовне вивчення всіх музичних та загальноосвітніх предметів доповнить і закріпить знання, одержані у класі диригування, і ставить базу для розвитку загального й музичного світогляду. В класі з фаху педагог має всі можливості для тісного спілкування з кожним студентом, вивчення його характеру, особливостей його обдарування. Тому міра впливу на студента саме тут повинна бути максимальною. Щира зацікавленість їх долею допомагає викладачу знайти необхідний внутрішній контакт, без якого неможливе професійне творче зростання. Атмосфера доброзичливості, взаємодовіри, співробітництва на заняттях з фаху диригування сприяє розвитку творчої особистості студента. Особливо важливо це на першому році навчання диригування, коли в учня складається ставлення до нової спеціальності. Читання нотного тексту, його слуховий аналіз, створення музично-художнього образу, з його різноманітністю ритмічних особливостей, можуть бути доступними учням лише у внутрішній чутності. Чим вище рівень розвитку диригента-початківця, тим багатший його виконавський багаж і витончена художня інтуїція, тим більше можна очікувати і вимагати від нього у відношенні внутрішньої чутності.

Розвитку внутрішнього слуху студента сприяє: прочитання нотного тексту в дуже повільному темпі з ретельним гармонійним аналізом вертикалі, з зупинками на окремих долях такту; уявне програвання після настройки по камертону з одночасним диригуванням та чергування уявного виконання без співу з проспівуванням наміченої партії уголос; виконання хорової партії в чотирьох ручному перекладанні. Задача формування музично-слухових уявлень реалізується в умінні послідовно відтворювати у своїй свідомості всі такти хорового твору зі всіма темповими та динамічними особливостями. Виховання у диригента внутрішнього слуху сприяє й розвитку його музичної пам'яті, яка удосконалюється в процесі уявного становлення музичного образу у свідомості студента при сприйнятті партитури. Тут необхідна високорозвинена творча фантазія, без якої неможливе узагальнення усіх сприйнятих з нотного тексту зорових уявлень в єдиний музично-слуховий образ. Обмежена кількість нотного тексту, прочитаний у найвідповідальніший для розвитку особистості період затримують його професійний ріст. Накопичення досвіду в прочитанні нотного тексту сприяє вмінню свого бачення художнього твору.

Важливим в формуванні творчої особистості майбутнього вчителя-музиканта є розвиток у нього навичок самостійної роботи. Такі психологи, як С.Л.Рубінштейн, П.М.Якобсон, А.В.Петровський поєднують самостійність з вольовими якостями і вбачають її в особистісних проявах. Для цього необхідна сумі засобів-знань, навичок, вмінь, які дають змогу діяти без сторонньої допомоги та прагненні вирішувати виникаючі творчі завдання своїми силами. Можливість діяти самостійно надає студенту радість пошуку, вибору рішень, розвиває навички швидкого адаптування до нових умов. Г.Г.Голик пропонує включити в навчальний процес елементи композиторської творчості: створення учнями своїх особистих музичних прикладів на поетичні тексти, хорових транскрипцій і аранжувань – все це на основі імпровізації. Такий метод виховує вміння створювати самобутню інтерпретацію твору який диригують студенти, розвиває ініціативність і впевненість у своїх силах. У вигляді проблемних завдань можуть бути

сформульовані питання виконавського аналізу хорових партитур (метод, запропонований Л.В.Хивовим), наприклад: „за допомогою яких диригентських прийомів ви будете втілювати свій виконавський задум?”. У цій проблемі цілий комплекс питань, і відповіді на них студент повинен знайти самостійно, але під контролем викладача.

Е.К.Сет пропонує проводити індивідуальні заняття з диригування методом „відбіленого тексту партитури”: дати учню невелику незнайому чотирьохголосну партитуру хору а cappella (наприклад, „Летний вечер” Ф.Шуберта), заздалегідь переписану викладачем. В цьому запису не повинно вказувати автора, назва твору, не написано літературний текст, не проставлено нюанси, не вказано темп. Студент повинен визначити автора твору та його назву, вказати фразування, характер звуку і стиль, темп і тональність, розставити нюанси, дихання, продумати голосоведіння та форму музики по можливості створити текст. Практика показала, що студенти справляються з такими завданнями. Вони виконують їх з великим інтересом, завжди точно вказують характер, настрій твору, правильно визначають, український чи зарубіжний композитор написав цей твір. Такий метод сприяє розвитку навичок слухового спостереження активізує музичне мислення, привчає до самостійної пізнавальної діяльності. Самостійність розвиває у студентів вміння в подальшому ініціативно і творчо вирішувати поставлені перед ними завдання. Студент, прослуховуючи фортепіанне виконання, повинен уявити хорове звучання. Для цієї мети використовують диригування творів, які вже звучали в хоровому класі, прослуховування хорових творів в запису, вживання виразів, які викликають просторові асоціації („випуклість”, „рельєфність” голосів).

Формування творчої особистості в процесі підготовки майбутнього вчителя музики потребує участі окремих психологічних процесів, сприйняття, уваги та ін. Підготовка психологічної сфери діяльності на думку Т.А.Естріної, дуже важлива, вона є необхідною умовою будь-якої діяльності. Психологічна підготовка передбачає розвиток: уваги, зосередження, процесів сприйняття, спостереження, пам'яті та уявлення, здатності керувати своїми емоціями, вольових якостей: цілеспрямованості, наполегливості, рішучості, витримки, самовладання та ін. Виховання освіченої, творчої особистості – одне з пріоритетних завдань реформування освіти в нашій країні.

Сучасна школа повинна готувати активних людей, здатних розв'язувати життєві проблеми, діяти в нестандартних ситуаціях, самостійно мислити і приймати рішення, тобто людей творчих, здібних. Тим більше вчитель повинен володіти цими якостями та вміннями. Диригентська спеціальність – це особливий, специфічний вид музичного виконавства. Тільки яскравий виконавський дар може бути основою для занять диригування. Завдання полягає у формуванні тих якостей і здібностей, завдяки яким диригент може знайти і виконувати технічні або виразні прийоми диригування. Навчання диригуванню повинно бути спрямовано не на заучування рухів, а на розвиток здібностей, які лежать в основі мануальних засобів диригування.

Методика навчання диригуванню спрямована головним чином на те, що прищепити учням навички управління виконанням. Викладання може вестись двома протилежними методами. Перший – це засвоєння учням наочним чином, шляхом наслідування зовнішній формі технічних й виразних прийомів управління виконанням. Другий – коли методика навчання спрямована на розвиток здібностей і якостей необхідних для того, щоб виразні наміри могли впливати на виконавців. Це не означає, що викладач, не показуючи учню прийоми диригентської техніки, чекає, коли той знайде їх самостійно. Викладач спрямовує пошуки учня для досягнення позитивних результатів. Навчання диригента складається з 3-х розділів: заняття в класі, заняття в дома, і робота з хоровим колективом. Під час занять в класі роль хору виконує концертмейстер, а під час домашніх занять – студент диригує уявним хором. Диригенту для його діяльності крім здібностей, загальних для всіх музикантів, необхідно мати спеціальні теоретичні знання і володіти цілим комплексом специфічних диригентських якостей. Серед них слід виділити високорозвинену слухову увагу, „диригентське бачення” музичного твору, розуміння драматургії твору, вольові якості, вміння спілкуватися з колективом. Навчання диригуванню повинно вестись у поєднанні та взаємодії трьох ланок навчального процесу. В заняттях диригента повинні бути передбачені засоби для виховання багатьох здібностей та якостей, необхідних для всіх розділів роботи – засвоєння партитури, розвиток мануальних засобів керування й навичок репетиційної роботи. Відсутність на уроках виконавців не можна розглядати як недолік – це норма для кожного диригента, в таких умовах повинен навчатися молодий диригент.

Виховання і навчання диригентів становить значну складність, зумовлену тим, що серед інших видів музичного виконавства диригентське мистецтво є наймолодшим, хоча має свою багатовікову передісторію. В галузі теорії диригентського мистецтва одним з найменше досліджених і опрацьованих питань є методика викладання. Вибір конкретних методів зумовлений рядом певних факторів. Вирішальну роль тут відіграють досвід вихователя – і педагогічний, і виконавський, особливості його творчих рис, його індивідуальність. Крім того

педагог повинен враховувати рівень професійної підготовки студента, його здібності, його загальний і музичний розвиток, а поряд з ним – ступінь складності твору. Диригенту повинні бути притаманні не тільки висока ідейність, уміння правильно оцінювати явища суспільного життя й мистецтва, – він повинен бути пропагандистом всього передового, високохудожнього у вітчизняній і світовій культурі, інтерпретатором виконуваного твору, розкрити його зміст засобами диригування. В процесі становлення художньої індивідуальності диригента важливу роль відіграє формування його світогляду, постійне зростання й збагачення загальної культури. Особливої уваги в навчальному процесі вимагає ідейно-виховна робота і відповідальними за неї є педагоги з фаху. В класі з фаху педагог має всі можливості для тісного спілкування з кожним учнем, вивчення його характеру, особливостей його обдарування. Педагог – це не тільки висококваліфікований фахівець і ерудований музикант, який допомагає учневі засвоїти весь навчальний процес. Професія диригента дуже складна. Вона вимагає великого розумового і нервового напруження, міцного здоров'я, самовладання, витримки. Реалізація навчального процесу здійснюється через взаємодію викладача-диригента зі студентом. Головним засобом впливу на студентів є комунікативна діяльність, предметом якої є хорова партитура. Тут створюються сприятливі умови для спілкування викладача з учнем.

Перш ніж приступити до диригування музичного твору його необхідно досконало вивчити. Навички роботи над партитурою студент набуває поступово впродовж усього періоду навчання. Вироблення умінь і навичок роботи над партитурою є важливою умовою виховання майбутнього диригента хору.

Самостійна робота студента над партитурою складається з 3-х етапів:

- попереднє ознайомлення з партитурою;
- вивчення партитури;
- планування методів диригування партитури.

Попереднє ознайомлення з партитурою включає:

- ознайомлення з літературним текстом;
- визначення темпу, будови твору, фактуру;
- визначення теми, ідеї твору.

Вокально-педагогічна творчість майбутнього диригента – складний процес системи дій для вирішення різносторонніх завдань. Безперечно, подібні приклади реалізації на практиці головного педагогічного принципу – виховання на національній ідеї, культурі і традиції є повчальними для сучасної школи. Такі методологічні підходи повинні проявлятися в удосконаленні змісту освіти, навчальних планів і програм, у методиках викладання, в усвідомленні професійними педагогами значущості використання української музики з точки зору її професійності, народності, європеїзму. Це має стати необхідною складовою у системі підготовки кадрів.

Висновки... Питання підготовки студентів мистецьких спеціалізацій на основі особистісно орієнтованих технологій навчання є провідним положенням сучасної освіти і викликає необхідність подальшого опрацювання таких технологій, які підвищили б ефективність формування особистісних якостей студентів, тобто тих якостей, що є логічним результатом навчання і в майбутньому стане важливим принципом професійної майстерності сучасного вчителя музичного мистецтва.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дмитриев Л. И. Основы вокальной методики / Л. И. Дмитриев. – М. : Музыка, 2007. – 290 с.
2. Питання диригентської майстерності / упор. Канерштейн М. М. – К. : Музична Україна, 1980. – 182 с.
3. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія / В. Ф. Орлов. – К. : Наукова думка, 2003. – 263 с.

Анотація

М.В.Ярова

Некоторые аспекты современной дирижерско-хоровой подготовки учителей музыкального искусства

В статье рассматриваются некоторые вопросы подготовки студентов художественных специализаций на основе личностно ориентированных технологий учебы, которые являются ведущим положением современного образования и вызывает необходимость последующего развития таких технологий для повышения эффективности формирования личностных качеств студентов.

Ключевые слова: *дирижерско-хоровая подготовка, индивидуализация процесса учебы, творческое развитие личности, личностно ориентированы технологии учебы.*

Summary

M.V.Yarova

Some Aspects of Modern Conductor -Choral Preparations of Teachers of Musical Art

Some questions of preparation of students of artistic specializations are examined in the article on the basis of the personality oriented technologies of studies, which are leading position of modern education and causes the necessity of subsequent development of such technologies for the increase of efficiency of forming of personal qualities of students.

Keywords: conductor-choral preparation, individualization of process of studies, creative development of personality, personality oriented technologies of studies.

Дата надходження статті: „12” вересня 2012 р.

УДК 378.14.03. (477)

Е.М.ЯЩЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Тернопіль)*

Комунікативна культура особистості та структурні компоненти її формування у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів

У статті обґрунтовано сутність і специфіку комунікативної культури особистості. На цьому підґрунті здійснено теоретичний аналіз її структурних компонентів, а також наукові розвідки щодо ефективного впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів. Сучасні вимоги, які поставлені перед вищою школою, а також дослідницькі зусилля у сфері виховання, передбачають наповнення ціннісним змістом окреслених компонентів комунікативної культури як сфери духовної діяльності людини.

Ключові слова: комунікативна культура, особистість, структурні компоненти, навчально-виховний процес, вищі навчальні заклади

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток вітчизняної системи вищої освіти відбувається в умовах трансформацій сучасного суспільства, глобальних економічних, морально-духовних криз, знецінення культурної ідентичності. На порядок денний висувається значущість поєднання професійного й особистісного розвитку майбутнього фахівця, необхідність побудови організації навчально-виховного процесу на засадах діалогічної паритетної педагогічної взаємодії, формування у студентів етики та комунікативної активності, ціннісного ставлення до міжособистісних відносин. Особлива увага надається особистісному, культурному зростанню кожного студента, який має бути готовим до участі у відкритому діловому спілкуванні, вмінні співпрацювати, виявляти соціально-комунікативну активність.

З'ясовано, що науковці, які займаються вивченням проблем навчання і виховання вищої школи, оптимізації навчально-виховного процесу у контексті сучасних вимог, акцентують на важливості реалізації його на засадах особистісно орієнтованого підходу. Домінантою у підготовці майбутнього фахівця економічного профілю визначено саморозвиток, який підтримується не тільки самостійністю у виборі стратегічно важливих потреб і мотивів професійної діяльності, а й у виборі способів поведінки і моделей спілкування.

Аналіз досліджень і публікацій... Предметне висвітлення теоретико-методологічних аспектів проблеми формування комунікативної культури базується на наукових дослідженнях психологів, педагогів і філософів.

Сучасний стан розробленості проблеми у науковій теорії та педагогічній практиці досліджено О.Корніякою, В.Тернопільською, як компонент педагогічної культури комунікативна культура розглядається І.Зарецькою, як складова психологічної культури – М.Обозовим і Л.Колмогоровою.

До обґрунтування сутності та функціонування комунікативної культури в контексті професійної освіти звертаються В.Барковський, О.Кисельова, А.Курінна, В.Лівенцова, Г.М'ясоїд, В.Садова, І.Тимченко, О.Уваркіна, Т.Шепеленко, О.Шмайлова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми... Незважаючи на низку емпіричних досліджень, різноманітність підходів до вивчення детермінант формування комунікативної культури, це питання залишається недостатньо з'ясованим. Сучасні вимоги, які поставлені перед вищою школою, а також дослідницькі зусилля передбачають наповнення ціннісним змістом структурних компонентів формування комунікативної культури як сфери духовної діяльності людини.

Формулювання цілей статті... Мета статті – обґрунтувати сутність і специфіку комунікативної культури особистості і на цьому підґрунті здійснити теоретичний аналіз її структурних компонентів з метою розробки методичного інструментарію для ефективного впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу... Загалом поняття комунікативної культури співвідноситься з „комунікативним потенціалом особистості”, під яким розуміють: 1) набір психологічних властивостей та особливостей людини, які є не біологічно заданими чи генетично властивими, а набутими у процесі спільної діяльності з іншими людьми, у реальному міжособистісному спілкуванні; система форм, способів, шляхів, інтеграції власної життєактивності та індивідуальності у соціальній взаємодії; тобто як система, яка закріплюється у вигляді особистісних рис і потенцій і виявляється як динамічна метасистема, що розвивається і збагачується; 2) комунікативні властивості, що відображають реальні можливості особистості у взаємодії з іншими людьми та визначають глибину і повноту входження у співпрацю; 3) властивості, які виявляються як внутрішні резерви особистості й забезпечують ефективність її діяльності у ситуації підвищеної вимогливості оточення [10, с.93–94].

Крім комунікативно-особистісного потенціалу, до структури комунікативної культури особистості дослідники зараховують також такі інтегральні комунікативні властивості, як комунікабельність, контактність, комунікативну сумісність, перцептивні здібності, переважання кооперативного стилю взаємодії в соціальному контактуванні, мотивацію саморозвитку комунікативної культури, комунікативні знання і вміння, комунікативні здібності, діалогічну (на ґрунті досягнення розумного консенсусу) спільну відповідальність, моральність, взаєморозуміння.

Аналіз поняття „комунікативна культура”, як зазначає В.Тернопільська, засвідчує, що даний феномен є важливим компонентом загальної культури, соціального розвитку особистості [8, с.2].

В дослідженнях В.Садової комунікативна культура розглядається як „динамічне особистісне утворення, що концентрує в собі мистецтво мовлення і слухання, об’єктивного сприйняття і правильного розуміння школяра, сприяє побудові гуманних взаєностосунків і досягненню ефективної взаємодії на основі спільних інтересів” [6, с.6].

На думку В.Барковського, комунікативна культура становить „складне духовно-практичне утворення особистості, яке охоплює засвоєні соціальні норми та вимоги щодо професійного спілкування, розвинені психологічні механізми комунікативної взаємодії, набутий практичний досвід комунікативної діяльності” [1, с.9].

С.Сарновська під поняттям „комунікативна культура” розуміє „специфічний прояв соціальної культури, що характеризується „людським виміром” суспільних і міжсуб’єктних відносин і має на меті взаємозбагачення індивідів різними засобами інформаційного обміну, взаємотрансляцію знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування [7, с.7].

Сучасні педагогічні дослідження окреслюють проблему виховання соціально-комунікативної культури „як цілісного особистісного утворення, в якому інтегровані морально-духовні, соціальні, комунікативні функції, що забезпечують розвиток учня як суб’єкта соціально-комунікативної культури” [8, с.4]; деталізується її гендерний аспект [2, с.24].

Узагальнення проаналізованої науково-педагогічної літератури дало змогу уточнити сутність поняття „комунікативна культура”, під яким розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке включає знання про етикетні норми спілкування, систему вмотивованих, морально зорієнтованих комунікативних якостей і вмінь людини, які мають для неї особистісний сенс і регулюють поведінкові аспекти її комунікації з іншими людьми.

Поряд з визначенням сутності комунікативної культури сучасні науковці проводили аналіз її сформованості у студентів ВНЗ різного профілю.

Так, до вивчення умов, які детермінують процес формування комунікативної культури та шляхів його впровадження в практичну діяльність вищих медичних закладів, звертається О.Уваркіна. Опіраючись на результати анкетування, методіку визначення комунікативних та організаторських схильностей (КОС), дослідниця з’ясувала, що студенти мають недостатній для ефективної професійної діяльності функціональний рівень сформованості комунікативної культури. Узагальнення результатів експерименту дало їй змогу стверджувати, що знання у сфері комунікативної діяльності у переважній більшості студентів перебувають на початковому рівні, недостатньо виражена мотивація до оволодіння комунікативними вміннями, більшість особистісних рис характеру, які визначають оптимальність спілкування, не сформовані. Не виявлено жодного студента, який характеризувався б високим рівнем сформованості комунікативної культури за показниками діяльнісного компонента, часто демонструється завищена самооцінка комунікативних можливостей [9, с.5].

Дослідженню проблеми формування комунікативної культури в майбутніх працівників кримінальної міліції присвячене дисертаційне дослідження В.Барковського. Проведені ним

експериментальні вимірювання засвідчили, що студенти цих закладів не мають необхідного досвіду спілкування, відповідних знань, умінь та навичок організації та здійснення різних форм комунікативної взаємодії з людьми. На думку автора, особливої уваги потребують питання педагогічного забезпечення організації та реалізації процесу формування комунікативної культури у працівників кримінальної міліції як першооснови їх професійної майстерності, набуття досвіду професійного спілкування [1].

Цікаві результати щодо рівнів сформованості комунікативної культури у вчителів були одержанні В.Садовою. Виявлено, що для значної їх кількості характерний недостатньо високий рівень сформованості цього складного особистісного утворення, динаміка якого має тенденцію до зниження, а не до зростання [6, с.2].

У дослідженнях російських науковців виокремлюється комплекс комунікативно-особистісних властивостей особистості, які є підґрунтям здатності індивідуально впливати на інших. До його потенціалу входять: легкість і навички спілкування, адаптивність, упевненість, активна позиція у взаємодії, мотив досягнення, аффіліація, розуміння співрозмовника і соціальний інтелект у цілому [3, с.167]. Загалом виділяють такі типи індивідуального особистісного впливу, як: соціальний інтелект; особистий магнетизм; фрустраційний вплив; партнерство і довіра на основі емпатії. До компенсаторних (непрямих типів впливу належать: маніпулятивна адаптивність; відповідальність і компетентність; авторитарна „добродійність” [139, с.68].

Зарубіжні вчені П.Вацлавік, Дж.Бівін, Д.Джексон досліджували прагматичний аспект теорії людської комунікації в контексті поведінкових її елементів: повідомлення (виключно комунікація), серія повідомлень (взаємодія), паттерни комунікації. Дослідники сформулювали мету аксіоми прагматики комунікації, яка полягає в тому, що „не вступити в комунікацію неможливо загалом” [4, с.13–14]. Згідно з їхніми поглядами, комунікація є системою, яка не зводиться до простої моделі, що складається з дії і реакції, її можливо осмислити лише на транзактному рівні [4, с. 125].

На думку Р.Рюнга (Канада) і Г.Макбурні (Австрія) культура комунікацій ґрунтується на принципах діалогічних рівноправних відносин, толерантності, взаємовідповідальності, створенні нової глобальної парадигми політики вищої освіти, домінантою якої є педагогічна міжнародна етика [5].

Ґрунтуючись на визначенні комунікативної культури як складової системного багатокомпонентного утворення – базисної культури людини загалом, ми розглядаємо її в когнітивному, емоційно-ціннісному та поведінковому структурних компонентах.

Когнітивний компонент виявляється у: а) знаннях, що подаються у поняттях, визначеннях, теоріях, закономірностях, законах, моделях, класифікаціях, категоріях, фактах, уявленнях, психологічних законах та ефектах різних рівнів, видів, функцій та сторін спілкування, в інтерпретації невербального спілкування, проксемічних засобів, пара-екстралінгвістичної системи, візуального контакту, знаків жестикуляції, певних символів, техніки слухання і говоріння (психологічні знання можуть бути і науковими, і життєвими, як практичними, так і теоретичними); б) нормах, які пов'язані з: міжособистісною взаємодією, нормативністю поведінки при спілкуванні та відображаються у правилах соціальних ролей, методиках, алгоритмах, вказівках, техниках; засвоєнням норм про позиції спілкування (домінування, рівності чи пристосування), рольовими функціями, ритуалами як формами підтримки або взаємного прийняття, соціальними очікуваннями; розвитком навичок сумісності в колективі, нормативної взаємодії у рольовій і діловій грі, саморегуляцією в ситуації конфлікту; захистом від маніпуляцій у спілкуванні в контексті майбутньої професійної діяльності; тактикою впливу в роботі з людьми; в) цінностях, що проявляються у сфері відносин, а саме: орієнтуванні на взірці публічного виступу, ідеали, розвитку мотивів, устремлінь, прагнень, вірувань, міжособистісної атракції, інтимно-особистісного спілкування, емпатії, механізмів взаєморозуміння в процесі спілкування, культури висловлювань, прояві духовності особистості, подоланні бар'єрів комунікації, у викоріненні стереотипів поведінки, настановлень, помилок першого враження, каузальної атрибуції, забобонів, професійних, національних і етнічних стереотипів, здатності до самовдосконалення.

Емоційно-ціннісний компонент охоплює ціннісно-змістову сферу людини, яка представлена в культурі загалом і виявляється в здобутках, особистісних новоутвореннях, знаннях, нормах і цінностях, мотивації до самовдосконалення, культурі спілкування, рефлексії, емпатії, толерантності, прагненні до саморозвитку, культурному зростанні.

Поведінковий компонент охоплює комунікативну компетентність особи і визначається низкою завдань та їх змістом, здатністю самовдосконалювати свою культуротворчу діяльність на основі занурення в світ культури і духовності.

В навчально-виховному процесі вищого навчального закладу когнітивний компонент розкривається за умов діалогічних відносин суб'єктів взаємодії через презентативність наукових і

гуманітарних знань як інструменту свідомості і пізнання та характеризується різними формами, засобами, методами забезпечення повноцінного інформаційного обміну завдяки пробудженню внутрішнього діалогу мислення студентів.

Поведінковий компонент ґрунтується на цілеспрямованому розвитку в процесі комунікативної взаємодії окремих особистісних новоутворень. Він допомагає у формуванні умінь, котрі лежать в основі психолого-педагогічної грамотності та компетентності; особистісних та професійних норм; культури і вихованості майбутнього фахівця через організацію навчально-виховного процесу.

Емоційно-ціннісний компонент розкриває вплив дії цілеспрямованого педагогічного спілкування на саморозвиток і самоактуалізацію студентів. На цьому рівні впливової взаємодії закладено феномен соціалізації, соціальні характеристики налагодження контактів, наслідування загальнолюдського культурного досвіду та духовних й національних цінностей. Вплив відбувається через спеціально організоване викладачем раціональне розуміння, котре, завдяки програванню на заняттях рольових і ділових ігор, тренінгових елементів, творчих робіт, дискусій, що розвивають рефлексію, ідентифікацію, інтуїцію, емпатію та закріплюється у семантичному просторі особи завдяки відповідним сенсоутворенням. Цей механізм запускає в рух саморозвиток студента і не лише зовнішньо, але й внутрішньо та детермінує його потребу у зміні, удосконаленні, прояві високого рівня культури спілкування.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок з цього напрямку... На сучасному етапі дослідження комунікативної культури існує різноплановість підходів до розуміння її природи. У нашому теоретизуванні використовуємо особистісно орієнтований підхід, який дозволяє трактувати комунікативну культуру як інтегративне особистісне утворення, яке включає знання про етикетні норми спілкування, систему вмотивованих, морально зорієнтованих комунікативних якостей і вмінь людини, які мають для неї особистісний сенс і регулюють поведінкові аспекти її комунікації з іншими людьми.

Комунікативна культура формується у тісному взаємозв'язку взаємодії основних компонентів. Даний феномен віддзеркалює загальну культуру особистості, її соціальний розвиток є знаряддям суб'єкта спілкування, внутрішнім результатом його комунікативної діяльності.

В процесі дослідження виявлено, що формування високого рівня комунікативної культури студентів покращиться за умови впровадження ефективних педагогічних технологій у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Барковський В. П. Формування комунікативної культури в майбутніх працівників кримінальної міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. П. Барковський. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
2. Кравець В. Формування комунікативної культури школярів : гендерний аспект / В. Кравець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2006. – № 9. – С. 3–13. – (Серія : „Педагогіка”).
3. Куницына В. Н. Межличностное общение : учеб. [для вузов] / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
4. Межличностное общение / [сост. и общая редакция Н. В. Казариновой, В. М. Погольша]. – СПб. : Питер, 2001. – 512 с. – (Серия „Хрестоматия по психологии”).
5. Рюнт Р. Перевиховання людства: глобалізація навчального плану і педагогічної міжнародної етики в новому столітті / Розанн Рюнт // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 105–113.
6. Садова В. В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. В. Садова. – Кривий Ріг, 2000. – 20 с.
7. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 „Соціальна філософія та філософія історії” / С. О. Сарновська. – К., 2000. – 18 с.
8. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Валентина Іванівна Тернопільська. – К., 2009. – 532 с.
9. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Уваркіна. – К., 2003. – 22 с.
10. Швед О. Комунікативний потенціал сучасного студента / О. Швед // Психологія і суспільство. – 2002. – № 2. – С. 93–102.

Анотація

Э.М.Яценко

Коммуникативная культура личности и структурные компоненты ее формирования в учебно-воспитательном процессе высших учебных заведений

В статье обосновано сущность и специфику коммуникативной культуры личности. В таком контексте представлен теоретический анализ основных структурных компонентов, а также научные

поиски с целью эффективного внедрения в учебно-воспитательный процесс высших учебных заведений. Современные требования, которые выдвигаются перед высшей школой, а также исследования в сфере воспитания, предполагают наполнение ценностным смыслом основных структурных компонентов коммуникативной культуры как сферы духовной жизни человека

Ключевые слова: коммуникативная культура, личность, структурные компоненты, учебно-воспитательный процесс, высшие учебные заведения.

Summary

E.M.Yashchenko

Communicative Culture of Personality and Structural Components of its Forming in Educational Process of Higher Educational Institutions

The article deals with the essence and specifications of communicative structure of personality. The author accomplished theoretical analysis of its constituent parts as well as scientific insight into efficient implementation of tuition process at higher educational establishments. The modern requirements alongside with scholarly efforts in educational sphere assume contribution of mentioned-above constituents into communicative structure of personal spiritual development.

Key words: *communicative culture, personality, constituent part, educational process, higher educational institutions.*

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

АВТОРИ ВИПУСКУ

Андріїв Наталія Олегівна – студентка Національного університету цивільного захисту України (м.Харків)

Антонова Катерина Володимирівна – старший викладач кафедри української мови та гуманітарних наук ДЗ „Луганський державний медичний університет” (м.Луганськ)

Артерчук Тетяна Олександрівна – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України, кандидат педагогічних наук (м.Рівне)

Балабуст Надія Юріївна – аспірант Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м.Кам’янець-Подільський)

Берека Віктор Євгенович – професор кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету, доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Бех Іван Дмитрович – директор Інституту проблем виховання НАПН України, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (м.Київ)

Білоусова Людмила Іванівна – завідувач кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат фізико-математичних наук, професор (м.Харків)

Блажевич Юрій Іванович – старший викладач кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат історичних наук (м.Хмельницький)

Блажеева Зоя Дмитрівна – викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Борець Ірина Валеріївна – асистент кафедри організації авіаційних перевезень Інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету (м.Київ)

Бржозовська Світлана Іванівна – викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Бровчак Людмила Сидорівна – начальник відділу виховної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м.Вінниця)

Будяньська Вікторія Анатоліївна – здобувач кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, викладач кафедри загальної навчально-наукової підготовки Харківського національного економічного університету (м.Харків)

Вальчук Анатолій Миколайович – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат філософських наук, доцент (м.Хмельницький)

Виговська Тетяна Вікторівна – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат біологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Виговський Леонід Антонович – завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, доктор філософських наук, професор (м.Хмельницький)

Войтків Оксана Олександрівна – викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Гавриленко Лариса Миколаївна – викладач-методист Хмельницького музичного училища імені В.Заремби, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Галус Олександр Мар’янович – проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Гладкова Валентина Миколаївна – професор кафедри управління освітніми закладами та державної служби Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, кандидат педагогічних наук, професор (м.Одеса)

Головачук Надія Іванівна – старший викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, заслужений майстер народної творчості України (м.Хмельницький)

Гриб Ірина Ігорівна – студентка, член наукового товариства з педагогіки та психології ВКНЗ „Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського” (м.Володимир-Волинський Волинської області)

Григор’єва Алла Анатоліївна – викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Гринченко Ігор Борисович – декан факультету фізичного виховання, доцент кафедри циклічних видів спорту і спортивних ігор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Харків)

Гуменюк Оксана Григорівна – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат психологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Давкуш Наталія Валеріївна – доцент кафедри методик початкової та дошкільної освіти Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ „Кримський гуманітарний університет”, кандидат педагогічних наук (м.Ялта АР Крим)

Данилюк Сергій Семенович – доцент кафедри практики англійської мови Навчально-наукового інституту іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат філологічних наук, доцент (м.Черкаси)

Дарманська Ірина Миколаївна – завідувач кафедри менеджменту Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Дармороз Галина Антонівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Денищик Олексій Іванович – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Джуринський Петро Борисович – завідувач кафедри спорту та допризовної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Одеса)

Долинський Євген Володимирович – викладач кафедри перекладу Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Дяченко Марія Дмитрівна – доцент кафедри журналістики і соціальних комунікацій Класичного приватного університету, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент (м.Запоріжжя)

Желанова Вікторія В'ячеславівна – докторант, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат психологічних наук, доцент (м.Луганськ)

Закордонець Галина Володимирівна – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Зданевич Лариса Володимирівна – завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Зеленська Олена Піменівна – професор кафедри іноземних мов Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент (м.Львів)

Іванова Наталя Георгіївна – начальник наукової лабораторії №7 Національної академії Служби безпеки України, доктор психологічних наук, доцент (м.Київ)

Ісакова Ірина Миколаївна – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Казаква Наталія Вікторівна – начальник відділу педагогічної практики, доцент кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Катинська Лідія Леонідівна – здобувач Східноєвропейського університету імені Лесі Українки, викладач ВКНЗ „Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського” (м.Володимир-Волинський Волинської області)

Катревич Людмила Володимирівна – старший лаборант кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Кір'ян Марина Михайлівна – проректор з виховної роботи, доцент кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, кандидат педагогічних наук (м.Краматорськ Донецької області)

Корницька Лариса Анатоліївна – доцент кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Крутий Катерина Леонідівна – професор кафедри педагогічної майстерності вчителів початкових класів і вихователів ДНЗ Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти Кримського гуманітарного університету, доктор педагогічних наук, професор (м.Ялта АР Крим)

Кушнірук Мирослав Васильович – аспірант кафедри теорії та методики дошкільної освіти ДВНЗ „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (м.Івано-Франківськ)

Лисак Галина Олександрівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Литвинова Наталія Вікторівна – аспірант кафедри машинознавства Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (м.Глухів Сумської області)

Мазуренок Марина Вікторівна – аспірант Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Мазуренок Надія Іванівна – викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Мамон Олександр Васильович – асистент кафедри математичного аналізу та інформатики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (м.Полтава)

Мартинюк Олена Володимирівна – доцент кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Матвійчук Людмила Анатоліївна – асистент кафедри комп'ютерних технологій Луцького інституту розвитку людини Університету „Україна” (м.Луцьк)

Матушак Оксана Валентинівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Мачинська Наталія Ігорівна – професор кафедри педагогіки та соціальної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Львів)

Машкіна Людмила Андріївна – проректор з педагогічної практики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Мотозюк Людмила Миколаївна – доцент кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат психологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Невмержицька Олена Василівна – докторант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Дрогобич Львівської області)

Олійник Валентина Василівна – старший викладач Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Олійник Ірина Володимирівна – викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права (м.Хмельницький)

Ольховський Євгеній Олександрович – доцент кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат фізико-математичних наук, доцент (м.Харків)

Омельчук Олег Миколайович – ректор Хмельницького університету управління і права, кандидат юридичних наук, доцент (м.Хмельницький)

Павлик Ольга Борисівна – доцент кафедри іноземної філології Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Парамоненко Людмила Михайлівна – аспірант кафедри педагогіки, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та професійної майстерності Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м.Луганськ)

Погребняк Сергій Васильович – аспірант кафедри загальної і соціальної педагогіки та психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (м.Глухів Сумської області)

Роганова Марина Вікторівна – проректор з науково-педагогічної роботи, доцент кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, доктор педагогічних наук, доцент (м.Краматорськ Донецької області)

Романенкова Юлія Вікторівна – завідувач кафедри ювелірного мистецтва Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор мистецтвознавства, професор (м.Київ)

Ростомова Лада Миколаївна – доцент кафедри іноземних мов Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук (м.Одеса)

Руснак Іван Степанович – професор кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Садикова Ольга Кадирівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Сас Олена Олександрівна – доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Северіна Тетяна Миколаївна – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Селюкова Тетяна Василівна – старший викладач кафедри загальної психології Національного університету цивільного захисту України (м.Харків)

Скиба Микола Єгорович – ректор Хмельницького національного університету, член-кореспондент НАПН України, доктор технічних наук, професор (м.Хмельницький)

Слюзко Валентина Іванівна – проректор з гуманітарної освіти, виховання та міжнародних зв'язків Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Смалиус Людмила Никифорівна – методист департаменту навчально-методичної роботи Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (м.Черкаси)

Сорокіна Галина Олександрівна – професор кафедри туризму та гостинного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор педагогічних наук (м.Луганськ)

Старовойт Ілона Йосипівна – доцент кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат психологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Федорчук Ольга Степанівна – доцент кафедри математики, статистики та інформаційних технологій Хмельницького університету управління і права, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Філінюк Валентина Анатоліївна – доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат філологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Хітрова Ганна Вікторівна – аспірант Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти факультету педагогіки та управління навчальними закладами РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м.Ялта АР Крим)

Хорошайло Олена Станіславівна – в.о.завідувача кафедри лінгвістики Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, кандидат педагогічних наук (м.Краматорськ Донецької області)

Цаль-Цалько Олена Вікторівна – студентка, член наукового товариства з педагогіки та психології ВКНЗ „Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського” (м.Володимир-Волинський Волинської області)

Чайка Ірина Анатоліївна – викладач кафедри педагогіки та гендерної рівності, директор наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка (м.Тернопіль)

Чернявська Ольга Анатоліївна – студентка факультету управління та економіки Хмельницького університету управління і права (м.Хмельницький)

Шавровська Валентина Никонівна – викладач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (м.Черкаси)

Шавровська Наталія Володимирівна – доцент кафедри психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат психологічних наук, доцент (м.Черкаси)

Шевель Борис Олександрович – старший викладач кафедри машинознавства Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, кандидат педагогічних наук (м.Глухів Сумської області)

Шевчишен Микола Юрійович – доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат географічних наук (м.Хмельницький)

Шоробура Інна Михайлівна – ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, дійсний член Академії педагогічних і соціальних наук (м.Москва), доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Шумакова Олена Сергіївна – аспірант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, викладач соціально-гуманітарних дисциплін Стахановського навчального комплексу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Луганськ)

Щербина Дар'я Володимирівна – доцент кафедри педагогічної творчості Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Київ)

Яворська Інна Олександрівна – аспірант Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Яківчук Галина Василівна – доцент кафедри теорії та методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Ярова Марина Вікторівна – доцент кафедри теорії та методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Яценко Елеонора Михайлівна – доцент кафедри психологічних та педагогічних дисциплін Тернопільського національного економічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Тернопіль)

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Запрошуємо Вас взяти участь у випуску збірника наукових праць „Педагогічний дискурс”.

У „Педагогічному дискурсі” публікуються оригінальні (раніше ніде не опубліковані) статті теоретичного та експериментального характеру з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, школознавства, методики навчання, виховання, розвитку, професійної орієнтації учнів та студентів в закладах освіти та позашкільних установах, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки, педагогіки післядипломної освіти, ступеневої освіти тощо. Стаття повинна розкривати певну проблему в тій галузі, якій присвячена робота, та мати наукову новизну і цінність (теоретичну і (або) практичну).

Вимоги до статей:

При написанні та оформленні статей необхідно керуватись такими **вимогами**:

1. До друку приймаються статті, які відповідають тематиці збірника, що відображається у поставленому зверху зліва УДК.

2. Статті повинні бути написані українською мовою в науковому стилі і не містити граматичних помилок (стаття має бути вичитаною і завіреною філологом).

3. Структура статті повинна мати такі елементи (відповідно до Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. №7-05/1, пункт 3 (*Бюлетень ВАК України. – 2003. – №1. – С.2*)) [додаток 1]:

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше питань загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з описаного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Також стаття повинна містити список використаних джерел та літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 „Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” (див. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел... (*Бюлетень ВАК України. – 2009. – №5. – С.26-30*)); анотації і ключові слова (українською мовою після заголовка статті – 6-8 рядків, російською і англійською мовами після списку використаних джерел та літератури).

4. Автор статті несе відповідальність за правильність та достовірність поданого матеріалу, за точне цитування джерел і літератури та посилання на них, що він стверджує своїм підписом на звороті останньої сторінки, вказавши: *вичитано, відредаговано, дата, підпис*.

5. Рукопис статті подається на компакт-диску, що містить матеріали, набрані у вигляді документа MS Word 97 (чи пізніших версій цієї програми). До диску додається підписаний автором роздрукований варіант рукопису. Текст на диску повинен бути ідентичним роздрукованому. Матеріали пересилаються у конверті формату А4.

6. Параметри документа: *формат листка* – А4 (орієнтація книжкова), *поля* – верхнє, нижнє, правє, лівє – 2 см, *шриффт* – Times New Roman, Суг, розмір 10, звичайного стилю, без переносів та табуляцій, *інтервали* – міжрядковий – одинарний, відступ першого рядка – 0,7 см, вирівнювання абзаців – за шириною.

7. Увесь текст повинен бути набраний шрифтом одного типу і розміру в одну колонку. Не допускається використання вставок та гіперпосилань. Можна виділяти символи (фрагменти тексту) курсивом та (або) напівжирним шрифтом. Бажано уникати (там, де це можливо) набору тексту великими літерами. При наборі тексту необхідно дотримуватись правил комп'ютерного набору тексту, зокрема, необхідно використовувати прямі лашки (не парні), круглі дужки, розрізняти символи тире і дефіса (тире відокремлюється з обох боків пробілами та є більшим за довжиною від дефіса). Нумерація сторінок не проставляється (нумеруються сторінки олівцем на звороті роздрукованого примірника рукопису).

8. Ілюстрації (рисунок, таблиці, формули, графіки, схеми) друкуються шрифтом 10pt, розміщуються по центру, складові їх частини групуються в один об'єкт. Підписи до них та посилання на них в тексті є обов'язковими. Загальна кількість ілюстрацій не повинна перевищувати десяти (всі вони входять до загального обсягу статті).

9. Бібліографія до статті повинна включати мінімум 5 літературних джерел, оформлених у встановленому порядку з обов'язковим зазначенням кількості сторінок. У посиланні на використанні джерела та літературу зазначається їх порядковий номер у списку літератури та сторінка, які проставляються у квадратних дужках (наприклад: [4, с.32]). Якщо автор

використовує посилання на декілька літературних джерел, то це зазначається так: [4; 32]. Бібліографія складається в алфавітному порядку або за порядком посилання в тексті. Статті без бібліографії редколегією розглядатися не будуть.

10. Обсяг статті повинен бути в межах 3-6 сторінок, набраних і оформлених відповідно до п.п.6-9.

11. Матеріали розташовуються у такій послідовності:

- 1) індекс УДК;
- 2) ініціали та прізвище автора(ів);
- 3) науковий ступінь, вчене звання, посада;
- 4) місце роботи: назва установи (скорочена), населеного пункту (якщо його назва не входить до складу назви установи), назва країни (для іноземних авторів). Всі дані про місце роботи беруться у дужки;
- 5) назва статті (друкується малими літерами з першої великої);
- 6) анотація статті та ключові слова українською мовою без назви статті і прізвища автора;
- 7) текст статті (з дотриманням усіх наведених вище вимог);
- 8) список використаних джерел та літератури;
- 9) анотації статті та ключові слова російською і англійською мовами із зазначенням прізвища й ініціалів автора(ів) та назви статті;
- 10) місце для запису дати надходження тексту рукопису до редколегії – „___” _____ 201_р.

Статті, оформлені з порушенням наведених вище вимог, прийматися до розгляду не будуть. Дискети та роздруковані примірники статей авторам не повертаються.

До редколегії збірника надсилаються такі матеріали:

- 1) стаття у відповідності до наведених вище вимог;
- 2) завірений витяг із засідання кафедри навчального закладу чи лабораторії науково-дослідної установи про рекомендацію статті до друку (для аспірантів, (здобувачів));
- 3) рецензія на статтю аспіранта (здобувача), підготовлена і підписана доктором (кандидатом) наук, та завірена в установленому порядку;
- 4) на окремому аркуші відомості про автора(ів) за поданою нижче формою [додаток 2];
- 5) чистий конверт з маркою для листування з редколегією.

Вартість публікацій становить **35 грн. за 1 сторінку тексту**, оформлену відповідно до вищезазначених вимог (+ 25 грн. на пересилання збірників для авторів з інших міст). На одну статтю надсилається один примірник збірника. У разі друкування статті у співавторстві, при бажанні отримати додатковий(і) примірник(и) для співавтора(ів) здійснюється доплата, яка дорівнює вартості друкування статті. Копії квитанцій про оплату подаються разом із статтями, оригінали автори зберігають у себе.

Банківські реквізити для оплати:

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
код 02138872 в ГУДКУ Хмельницької області
р/р 35424001001229 код 815013
Призначення платежу: за друк статті.

Усі матеріали необхідно надсилати на **адресу редколегії:**

29013, м.Хмельницький, вул.Проскурівського підпілля, 139, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, науковий відділ.

E-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Тел.: (0382) 79-59-45

Контактні особи: Галус Олександр Мар'янович, Кришук Богдан Степанович.

Додаток 1
ПРО ПІДВИЩЕННЯ ВИМОГ ДО ФАХОВИХ ВИДАНЬ,
ВНЕСЕНИХ ДО ПЕРЕЛІКІВ ВАК УКРАЇНИ

(З постанови Президії ВАК України від 15.01.2003р. № 7-05/1)

Необхідною передумовою для внесення видань до переліку наукових фахових видань України є їх відповідність вимогам пункту 7 постанови Президії ВАК України від 10.02.1999 р. № 1-02/3 „Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію”. Однак окремі установи-засновники таких видань не дотримуються вимог до складу редакційної колегії видань, не організують належним чином рецензування та відбір статей до друку, не надсилають свої наукові видання до бібліотек, перелік яких затверджено постановою президії ВАК України від 22.05.1997 р. № 16/5, тим самим обмежуючи можливість наукової громадськості знайомитися із результатами дисертаційних досліджень. У зв'язку з цим Президія Вищої атестаційної комісії України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Попередити установи-засновники наукових фахових видань, що у разі відсутності видань у фондах визначених ВАК бібліотек вони будуть вилучені з переліку наукових фахових видань України, в яких дозволяється друкувати результати дисертаційних досліджень.

2. Установам-засновникам фахових видань оновити склади редакційних колегій так, щоб більшість у них становили фахівці, основним місцем роботи яких є установа-засновник фахового видання.

3. Редакційним колегіям організувати належне рецензування та ретельний відбір статей до друку. Зобов'язати їх приймати до друку у виданнях, що виходитимуть у 2003 році та у подальші роки, лише наукові статті, які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

4. Спеціалізованим ученим радам при прийманні до захисту дисертаційних робіт зараховувати статті, подані до друку, починаючи з лютого 2003 року, як фахові лише за умови дотримання вимог до них, викладених у п. 3 даної постанови.

5. Встановити обов'язковим подання до ВАК України разом із клопотанням про внесення видання до переліку фахових також копії свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу.

6. Зобов'язати установи, які є засновниками фахових видань, протягом 2003 року надсилати до ВАК України один контрольний примірник видання із супровідним листом.

7. Експертним радам ВАК України провести до 1 січня 2004 року аналіз наукового рівня публікацій у фахових виданнях і подати президії ВАК України пропозиції щодо внесення відповідних змін до переліку фахових видань.

Додаток 2
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА(ІВ)

Прізвище _____
Ім'я, по батькові _____
Науковий ступінь, вчене звання _____
Місце роботи (повна назва) _____
Посада _____
Навчальний заклад, в якому навчається (для аспірантів (здобувачів)) _____
Домашня адреса _____
Контактні телефони _____
Назва статті _____
Дата _____
Підпис _____

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Педагогічний дискурс

Збірник наукових праць

Випуск 12
Видається двічі на рік
Засновано в 2007 році

Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. –
Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 12. – 381 с.

Комп'ютерний набір та упорядкування: Кришук Б.С.
Літературні редактори: Барташук О.Ю., Нагорний Я.В. (англійська мова)
Художнє оформлення: Ільїнський С.В.

*За достовірність фактів, назв, дат, посилань на літературні джерела тощо
відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

Підписано до друку 03.10.2012 р. Здано до друку 03.10.2012 р.
Формат 60 x 84/8. Гарнітура Century Schoolbook. Умовн.друк.арк. 43.
Друк різнографією. Тираж 300 прим. Зам.№03/1012.

Адреса редколегії:

29013 м.Хмельницький, вул. Проскурівського підпілля, 139,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, науковий відділ.
тел. (0382) 79-59-45
e-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Віддруковано у науково-видавничому відділі
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
29013, м.Хмельницький, вул.Проскурівського підпілля, 139
тел.: (0382) 79-58-96

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Педагогічний дискурс

Збірник наукових праць

Випуск 12

Заснований в 2007 році

Хмельницький – 2012

УДК 37.013
ББК 74.00
П 24

Засновники:

*Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №12629-1513Р від 24.05.2007р.*

Збірник наукових праць „Педагогічний дискурс”

*включено до переліку наукових фахових видань України у галузі „Педагогічні науки”
(постанова Президії ВАК України від 18 листопада 2009 р. №1-05/5)*

Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 12. – 381 с.

У збірнику наукових праць „Педагогічний дискурс” вміщено статті Всеукраїнської науково-практичної конференції „Виховання студентської молоді в процесі професійної підготовки: сучасний стан, проблеми і перспективи”. Авторами статей розкрито: культурологічні та морально-етичні проблеми виховання студентської молоді; психолого-педагогічні умови організації виховного процесу у вищій школі; шляхи підвищення ефективності виховної функції науково-педагогічних працівників; виховний потенціал соціально-гуманітарних дисциплін у розвитку особистості сучасного студента; сучасні освітні технології та їх застосування у виховній роботі ВНЗ; студентські колективи та їх самоврядні структури як фактор формування особистості майбутніх професіоналів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: *Шоробура І.М., доктор педагогічних наук, професор, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

Заступник головного редактора: *Галус О.М., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

Відповідальний секретар: *Кришук Б.С., кандидат педагогічних наук, начальник наукового відділу Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Топузов О.М. *доктор педагогічних наук, професор, в.о.директора Інституту педагогіки НАПН України;*
Савченко О.Я. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, віце-президент НАПН України;*
Бібік Н.М. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Вашуленко М.С. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Євтух М.Б. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Бурда М.І. *доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;*
Березівська Л.Д. *доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник;*
Берека В.С. *доктор педагогічних наук, професор;*
Гупан Н.М. *доктор педагогічних наук, професор;*
Дорошенко Ю.О. *доктор технічних наук, професор;*
Даниленко Л.І. *доктор педагогічних наук, професор;*
Лисенко Н.В. *доктор педагогічних наук, професор;*
Мацько В.П. *доктор філологічних наук, доцент;*
Пустовіт Г.П. *доктор педагогічних наук, професор;*
Руснак І.С. *доктор педагогічних наук, професор;*
Семиченко В.А. *доктор психологічних наук, професор;*
Ящук І.П. *доктор педагогічних наук, доцент.*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ З НАПРЯМІВ:

менеджмент освіти: *Дарманська І.М. – к.пед.н., доцент; Біницька О.П. – к.е.н., доцент; Гамрецька Г.С. – к.філос.н., доцент; Телячий Ю.В. – к.і.н., доцент; Слюзко В.І. – к.пед.н., доцент;*

дошкільна педагогіка, психологія та фахові методики: *Пісоцька Л.С. – к.пед.н., доцент; Зданевич Л.В. – к.пед.н., доцент; Машкіна Л.А. – к.пед.н., доцент;*

шкільна педагогіка, психологія та фахові методики: *Вовк В.П. – к.психол.н., доцент; Вишинська Г.В. – к.пед.н., доцент; Гасюк І.Л. – к.фіз.вих., доцент; Дорош Г.О. – к.філол.н., доцент; Сусліна І.В. – к.пед.н., доцент; Ткачук Г.О. – к.пед.н., доцент;*

теорія і методика мистецтв: *Балема М.О. – народний артист України; Бучківська Г.В. – к.пед.н., доцент; Греськова В.В. – к.пед.н., доцент; Михаськова М.А. – к.пед.н., доцент; Павлішена Л.В. – к.філол.н.; Слоневська І.Б. – к.філос.н., доцент.*

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(протокол №10 від 3 жовтня 2012 року)*

© Інститут педагогіки НАПН України, 2012

© Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2012

© Ільїнський С.В. (обкладинка), 2012

ЗМІСТ

К.В.АНТОНОВА Вплив дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання у медичних університетах України.....	6
Т.О.АРТЕРЧУК Моральне виховання майбутнього юриста при вивченні німецької мови.....	10
Н.Ю.БАЛАБУСТ Навчально-виховні аспекти підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії (1864-1917 рр.): історіографічний вимір.....	14
В.Є.БЕРЕКА Модульний принцип організації позааудиторної навчальної діяльності студентів.....	22
І.Д.БЕХ Життя особистості у просторі духовності.....	29
Л.І.БІЛОУСОВА, Є.О.ОЛЬХОВСЬКИЙ Специфіка і складники успішності виховної роботи куратора з першокурсниками.....	38
Ю.І.БЛАЖЕВИЧ Актуалізація викладання курсу релігієзнавства як важливий чинник виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти.....	43
З.Д.БЛАЖЕСВА, А.А.ГРИГОР'ЄВА Застосування виховних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів.....	48
І.В.БОРЕЦЬ Організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі.....	53
С.І.БРЖОЗОВСЬКА Історичні витoki фольклору.....	57
Л.С.БРОВЧАК Організація студентського самоврядування як важлива умова формування організаторських здібностей майбутніх учителів.....	61
В.А.БУДЯНСЬКА Модель культури ділового спілкування майбутніх економістів.....	64
А.М.ВАЛЬЧУК Роль релігійних імортологічних ідей у формуванні свідомості сучасної української молоді.....	68
Л.А.ВИГОВСЬКИЙ, Т.В.ВИГОВСЬКА Екологічне виховання як фактор підвищення рівня екологічної свідомості студентської молоді.....	71
О.О.ВОЙТІК Сучасні підходи до використання інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах.....	75
Л.М.ГАВРИЛЕНКО Удосконалення педагогічної майстерності викладача співу.....	79
О.М.ГАЛУС До проблем моніторингового дослідження особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст”.....	83
В.М.ГЛАДКОВА Стажування як форма професійного самовдосконалення менеджера вищого навчального закладу.....	91
Н.І.ГОЛОВАЧУК Розвиток моральності майбутніх учителів початкових класів як невід'ємний елемент виховної роботи.....	100
І.Б.ГРИНЧЕНКО Процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в країнах Європи і в Україні.....	103
О.Г.ГУМЕНЮК Напрями адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ.....	109
Н.В.ДАВКУШ Особистісно зорієнтований підхід як основа виховної роботи з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів.....	113
С.С.ДАНИЛЮК Психолого-педагогічні умови організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів.....	116
І.М.ДАРМАНСЬКА Формування управлінської компетентності у майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів з позиції виховної роботи.....	123
Г.А.ДАРМОРОЗ Виховання і розвиток особистості з використанням лінгвокраїнознавчих знань.....	127
О.І.ДЕНИЩИК Теоретичні та практичні аспекти виховання студентської молоді в дусі толерантності.....	130
П.Б.ДЖУРИНСЬКИЙ Формування здоров'язберігаючого способу життя в історико-соціальному ретроспективі (від реліктових цивілізацій до епохи Середньовіччя).....	133
Є.В.ДОЛИНСЬКИЙ Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів.....	140
М.Д.ДЯЧЕНКО Виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста як педагогічна проблема.....	144
В.В.ЖЕЛАНОВА Педагогічні задачі контекстного типу як засіб формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.....	149

Г.В.ЗАКОРДОНЕЦЬ Самостійна робота як засіб неперервного вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови.....	155
О.П.ЗЕЛЕНСЬКА Деякі напрямки культурологічного виховання майбутніх правоохоронців у позааудиторний час.....	159
Н.Г.ІВАНОВА Формування професійно важливих якостей – важлива умова успішного виховання майбутніх фахівців.....	163
І.М.ІСАКОВА Психолого-педагогічні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.....	166
Н.В.КАЗАКОВА Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з учнівським самоврядуванням.....	169
Л.Л.КАТИНСЬКА, І.І.ГРИБ Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді.....	173
Л.Л.КАТИНСЬКА, О.В.ЦАЛЬ-ЦАЛЬКО Студентські колективи та їх самоврядні структури як фактор формування особистості майбутніх професіоналів.....	175
Л.В.КАТРЕВИЧ Роль професійної діяльності учителів гуманітарного профілю в умовах сучасних глобалізаційних процесів.....	178
М.М.КІР'ЯН Соціокультурна адаптація студентської молоді в інтегрованому освітньому середовищі.....	182
Л.А.КОРНИЦЬКА Виховний потенціал етнотерапії у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю.....	185
К.Л.КРУТІЙ, Л.В.ЗДАНЕВИЧ Деадаптаційні феномени як причина та наслідок порушення психічного і психологічного здоров'я дитини.....	189
М.В.КУШНІРУК Вплив індивідуальних здібностей студентів на якість навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю.....	194
Г.О.ЛИСАК Сучасні методи контролю професійної підготовленості студентів з гуманітарних дисциплін.....	198
Н.В.ЛИТВИНОВА Модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі виробничої діяльності.....	201
Н.І.МАЗУРЕНОК, М.В.МАЗУРЕНОК Реалізація особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.....	205
О.В.МАМОН Формування адекватної самооцінки студентів у процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами.....	208
О.В.МАРТИНЮК Технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності магістрантів-перекладачів.....	213
Л.А.МАТВІЙЧУК Огляд сучасних педагогічних технологій та їх впровадження в навчальний процес вищих шкіл.....	217
О.В.МАТУЦАК Морально-етичне виховання сучасної молоді в умовах полікультурності.....	222
Н.І.МАЧИНСЬКА Роль і місце дисциплін психолого-педагогічного циклу у формуванні професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю.....	225
Л.А.МАШКІНА Організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі.....	229
Л.М.МОТОЗЮК Роль педагогічного комунікативного впливу у розвитку особистості сучасного студента.....	233
О.В.НЕВМЕРЖИЦЬКА Християнський виховний ідеал у спадщині Памфіла Юркевича.....	239
В.В.ОЛІЙНИК Виховання сучасної молоді у вищій школі: проблеми і перспективи.....	244
І.В.ОЛІЙНИК, О.А.ЧЕРНЯВСЬКА Про роль соціології у гендерному вихованні студенток.....	247
О.М.ОМЕЛЬЧУК Вплив суспільної моралі на поведінку людини.....	250
О.Б.ПАВЛИК Типологія стилів виховання.....	253
Л.М.ПАРАМОНЕНКО Особливості педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності.....	255
С.В.ПОГРЕБНЯК Модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи.....	260

М.В.РОГАНОВА <i>Культурно-виховне середовище вищого навчального закладу як один з чинників виховання духовної культури сучасного студента.....</i>	264
Ю.В.РОМАНЕНКОВА <i>Місце експерименту в мистецькому освітньому полі сучасної України.....</i>	267
Л.М.РОСТОМОВА <i>Ненормативна лексика: до питання про культуру спілкування студентства.....</i>	271
І.С.РУСНАК <i>Студентське самоврядування як засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців.....</i>	275
О.К.САДИКОВА <i>Розвиток полікультурної компетенції як одна з вимог сучасного виховання.....</i>	277
О.О.САС <i>Використання методу проєктів в процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”: виховний потенціал.....</i>	280
Т.М.СЕВЕРІНА <i>Особистісно-професійна корекція як метод формування особистісної зрілості майбутнього педагога.....</i>	284
Т.В.СЕЛЮКОВА, Н.О.АНДРІЙВ <i>Трансформація цінностей як фактор морально-етичних проблем у вихованні студентської молоді.....</i>	289
М.Є.СКИБА <i>Культурологічні та морально-етичні проблеми виховання студентської молоді.....</i>	293
В.І.СЛЮЗКО <i>Система виховної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.....</i>	296
Л.Н.СМАЛИУС <i>Роль виховного ідеалу у професійному становленні майбутніх психологів.....</i>	299
Г.О.СОРОКІНА <i>Використання ділових ігор в процесі підготовки фахівців туристичної галузі.....</i>	305
І.Й.СТАРОВОЙТ <i>Деонтологічні засади професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів.....</i>	309
О.С.ФЕДОРЧУК <i>Вплив процесу формування фахово-інформатичної компетентності на становлення та розвиток професійної Я-концепції майбутніх правознавців.....</i>	315
В.А.ФІЛІНЮК <i>Виховний складник лінгвістичних дисциплін у розвитку мовної особистості майбутнього філолога.....</i>	320
Г.В.ХІТРОВА <i>Характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ.....</i>	323
О.С.ХОРОШАЙЛО <i>Ціннісний потенціал базової освіти в духовно-моральному вихованні студентів.....</i>	326
І.А.ЧАЙКА <i>Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.....</i>	330
Н.В.ШАВРОВСЬКА, В.Н.ШАВРОВСЬКА <i>Готовність педагога до виховного впливу на молоддь.....</i>	336
Б.О.ШЕВЕЛЬ <i>Критеріальний апарат діагностування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.....</i>	339
М.Ю.ШЕВЧИШЕН <i>Виховний потенціал географії у розвитку особистості сучасного студента.....</i>	343
І.М.ШОРОБУРА <i>Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: виклики сучасності.....</i>	346
О.С.ШУМАКОВА <i>Сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів.....</i>	349
Д.В.ЩЕРБИНА <i>Структурна модель творчої комунікативної позиції майбутніх учителів.....</i>	353
І.О.ЯВОРСЬКА <i>Роль соціального педагога в організації культурно-дозвілєвої діяльності учнівської молоді.....</i>	356
Г.В.ЯКІВЧУК <i>Самоосвітня діяльність як умова виховання особистості майбутнього вчителя музики.....</i>	360
М.В.ЯРОВА <i>Деякі аспекти сучасної диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва.....</i>	365
Е.М.ЯЩЕНКО <i>Комунікативна культура особистості та структурні компоненти її формування у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.....</i>	369

Вплив дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання у медичних університетах України

У статті розглянутий вплив гуманітарних дисциплін на процес адаптації іноземних студентів в медичному університеті. На основі аналізу поняття „адаптація” в широкому значенні виділений зміст поняття „адаптація іноземних студентів”. Виділені дезадаптуючі чинники процесу адаптації іноземних студентів, а також їх залежність від характерних особливостей іноземних студентів медичного університету. Розглянутий вплив та внесок окремих дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів в навчально-виховному середовищі медичного університету. Зроблений висновок, що „Українська (російська) мова як іноземна” несе в собі вагомий та суттєвий потенціал для процесу адаптації іноземних студентів в навчально-виховному середовищі медичного університету. Представлена пряма залежність результативності навчальної діяльності іноземних студентів від рівня адаптованості.

Ключові слова: іноземні студенти, адаптація, гуманітарні дисципліни, дезадаптуючі чинники, „культурний шок”, мовний бар’єр.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Кількість іноземних студентів з кожним роком в Україні зростає. Найбільш популярними серед іноземних студентів є медичні, інженерно-технічні, економічні спеціальності. Медичні університети України посідають одне з перших місць серед українських вищих навчальних закладів за кількістю іноземних студентів. В процесі реформації системи вищої освіти найбільше уваги приділяється відповідним професійно-орієнтованим дисциплінам. Дисципліни гуманітарного блоку в негуманітарних вищих навчальних закладах здебільшого „страждають” від браку кількості годин та великого обсягу інформації для самостійного вивчення студентами.

Більшість іноземних громадян, які приїжджають навчатися в Україну, не проходять підготовчі курси, а отже, одразу поринають в незвичне, невідоме, незрозуміле середовище навчального закладу та українського суспільства. Окремий курс, направлений на адаптацію іноземних громадян до навчального процесу у вищому медичному закладі та до життя в чужій країні, інтеграцію в полінаціональне оточуюче суспільство в навчально-виховному процесі вищого медичного закладу не передбачений освітньою програмою. Дану роль призвані виконувати дисципліни гуманітарного блоку: „Українська (російська) мова як іноземна”, „Історія української культури”, „Елективний курс (Краєзнавство)”, „Основи загальної психології та педагогіки”, „Філософія”.

Формулювання цілей статті... Мета статті: визначити рівень впливу окремих дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів та виявити залежність успішності в навчанні від рівня адаптованості іноземних студентів.

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідження питань адаптації в широкому значенні висвітлені в роботах вчених І.П.Павлова, І.М.Сеченова, Ч.Дарвіна, Ж.Піаже. Вивченням проблеми адаптації, соціалізації студентської молоді займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: Є.А.Ямбург, С.В.Красіков, М.М.Безруких, Г.Г.Овчинников, А.Д.Глотчкін та ін. Актуальні проблеми навчання та життя в новому соціальному середовищі студентської молоді досліджували В.Л.Кікоть, В.О.Петровський, А.В.Симоненко, Т.В.Серєда, М.І.Лісін, Д.Клаузен, З.Фройд та ін. В психологічній літературі питання адаптації студентської молоді досліджене в роботах Т.Алексєєва, Ю.Бохонкова, В.Демченко, О.Кузнєцова, Л.Литвінова, В.Скрипник та ін. Процес адаптації студентів в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу представлений в роботах С.Гурі, М.Левченко, В.Штифурак та інших вчених. Проблеми адаптації іноземних студентів досліджувала Д.Порох. В наявних дослідженнях представлені здебільшого чинники, які негативно впливають на процес адаптації і які необхідно подолати задля досягнення гармонійного розвитку студентської особистості. В науковій літературі процес адаптації іноземних громадян засобами гуманітарних дисциплін досліджений недостатньо, потребує детального аналізу та розробки практичних методів, направлених на оптимізацію процесу адаптації іноземних студентів засобами дисциплін гуманітарного блоку.

В статті нам необхідно розв’язати такі завдання: визначити зміст поняття „адаптація іноземних студентів”, виявити характерні особливості іноземних студентів у вищих медичних

зкладах, проаналізувати вплив окремих дисциплін гуманітарного блоку на процес адаптації іноземних студентів та виявити залежність між успішністю в навчанні та рівнем адаптації іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу... Адаптація в загальному значенні (від. лат. *adapto* – пристосовую) – це ефективна взаємодія організму з навколишнім середовищем [1, с.354]. Цитуючи І.Кохена, можна сказати, що адаптація – це процес, за допомогою якого людина отримує можливість продуктивно використовувати для задоволення потреб своє навколишнє середовище [2, с.41].

У численних дослідженнях адаптації відсутній єдиний принцип її класифікації, зміст її різновидів та їхній взаємозв'язок. В адаптації студентів до навчального процесу можна виділити ряд аспектів: фізіологічний, дидактичний, соціально-педагогічний та професійний.

Фізіологічний аспект адаптації – це зміна усталеного динамічного стереотипу і формування нової системи умовно-рефлекторних зв'язків.

Дидактичний аспект адаптації забезпечує єдність в системі „школа–вищій навчальний заклад”, поступове введення в сферу системи навчання вищого навчального закладу (підготовку до нових форм і методів роботи у вищому навчальному закладі, вироблення навичок самостійності в навчальній та науковій роботі).

Соціально-педагогічний аспект адаптації пов'язаний зі складнощами засвоєння нових норм, встановлення і підтримання студентом певного соціального статусу в новому колективі, який до того ж тільки формується.

Професійний аспект спрямований на формування загальних уявлень про характер вимог, які висуває дана професія до особистості та готовності студентів до успішного оволодіння обраною професійною діяльністю [3, с.41].

В процесі адаптації головним об'єктом є студент. Швидкість, якість, ефективність процесу адаптації іноземних студентів залежить не тільки від рівня організованості навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, а й від психологічно-вікових та національно-етнічних особливостей іноземних студентів певного вищого навчального закладу, а саме, медичного університету.

Отже, на нашу думку, характерними особливостями іноземних студентів вищого медичного закладу є:

строкатий національно-етнічний склад іноземних студентів: в ДЗ „Луганський державний медичний університет” навчаються іноземні студенти з більше ніж зі 100 країн світу;

національний, культурний та релігійний склад іноземних громадян досить різноманітний, що може призводити до проблем на релігійному та культурному ґрунті;

необізнаність та неготовність іноземних студентів до географічно-кліматичних умов життя в Україні, які суттєво відрізняються від звичних для них умов в країнах Африки, Індії, Іраку та ін.;

іноземні студенти відчувають значний дискомфорт у приготуванні їжі, вибору звичних для їхнього раціону харчування продуктів, особливо в перші місяці навчання, а з різким похолоданням взимку, іноземним студентам важко підібрати теплий та зручний одяг;

мовний бар'єр та „культурний шок” супроводжують іноземних студентів протягом перших місяців, а інколи і першого року навчання в медичному закладі;

постійне моральне та психологічне навантаження пов'язане з опануванням нової системи освіти, пристосуванням до вимог викладачів вищої школи, відмінний від шкільного розпорядок дня, особистісна відповідальність та тягар прийняття самостійних рішень без підтримки батьків та близьких, які знаходяться далеко;

в медичному університеті академічні групи здебільшого формуються без урахування національно-етнічного складу іноземних громадян, у зв'язку з цим, іноземні студенти вимушені ще й пристосовуватися до представників інших національностей, культур, релігій, знаходити спільну мову, уникати конфліктних ситуацій.

вік іноземних студентів становить 17-23 роки. Даний вік характеризується підвищеними вимогами до себе та до інших, становленням індивідуальності та характеру, формуванням вольових якостей характеру. Іноземні студенти в цей час потребуються батьківської підтримки, прикладу для наслідування, сторонньої допомоги;

на початковому етапі навчання, поки йде пристосування до навчання та життя в новому соціумі, іноземним студентам дуже важко дається безпосередньо процес навчання, широко розповсюджені прояви апатії, депресії. На жаль, відомі випадки самогубства іноземних студентів.

Необхідно зазначити, що згідно з наведеними особливостями іноземних студентів, які навчаються в вищому медичному закладі, процес адаптації значно ускладнений дезадаптуючими чинниками. Процес адаптації іноземних студентів не може бути некерованим. Тільки ефективна та систематизована організація процесу адаптації сприятимуть подоланню дезадаптуючих

факторів та повноцінній інтеграції іноземних студентів в нове навчально-виховне середовище медичного університету.

Реформація сучасної вищої школи, перш за все, направлена на гуманізацію навчально-виховного процесу. Розв'язання проблеми гуманітарної підготовки студентів у вищих закладах освіти в сучасних умовах можливе шляхом наповнення навчально-виховного процесу гуманітарним змістом, який узгоджується із кращими надбаннями цивілізації, орієнтований на безпосередній розвиток людини і відповідає потребам її самореалізації й актуальним завданням відродження культури [4, с.126].

В „Основних напрямках досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні” зазначається, що перспективними є дослідження проблем гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, теоретичних і прикладних складових змісту гуманітарної підготовки, зокрема, у вищих медичних навчальних закладах. У більшості вищих навчальних закладів медичного профілю домінує думка, що пріоритетною є суто професійна підготовка спеціалістів. Роль гуманітарного знання недооцінюється... Саме гуманітарні науки розвивають у людині такі якості, як порядність, відчуття прекрасного, відповідальність, людяність. Тому не вузького спеціаліста, обмеженого рамками своєї спеціальності, а освічену у вищій мірі людину повинен готувати вищий навчальний заклад” [5, с.29].

Для іноземних громадян передбачено викладання таких гуманітарних дисциплін: „Українська (російська) мова як іноземна”, „Історія української культури”, „Основи загальної педагогіки та психології”, „Історія української культури”, „Філософія”, „Елективний курс (Краєзнавство)”. В медичному університеті велика кількість годин відводиться на вивчення української (російської) мови: на першому курсі близько 300 годин, на другому – 250 годин, на третьому – 120 годин, на четвертому – 72 години. Значно менше, але не менш важливими за значущістю, відводиться на вивчення інших дисциплін гуманітарного блоку, так, наприклад, „Історія української культури” – 26 годин, „Основи загальної педагогіки та психології” – 16 годин.

На нашу думку, найвагомішим чинником в процесі адаптації іноземних студентів на початковому етапі навчання є „Українська (російська) мова як іноземна”. Іноземні студенти більшу частину навчального часу проводять на заняттях з вивчення мови, активно спілкуються з викладачем, який їх розуміє. В свою чергу, для викладача української (російської) мови як іноземної, необхідно не тільки навчити говорити та розуміти мовлення інших, а й вмотивувати його до навчання, підтримати у важкі для студента перші місяці навчання в чужому та незвичному навчально-виховному середовищі. На фоні перенасичених інформацією та завданнями професійно орієнтованих дисциплін „Українська (російська) мова як іноземна” має виступати в формі релаксаційно-мотивуючого методу заохочення, залучення та інтеграції не тільки в навчально-виховне середовище медичного університету, а й в новий український соціум. Вивчення мови сприяє налагодженню комунікативних „мостів” між студентами з різними релігійно-культурними вподобаннями. Творчі завдання, встановлення діалогічного характеру проведення заняття „викладач-студент”, „студент-викладач” та „студент-студент” формують дружню та комфортну атмосферу в академічній групі та за її межами. Методика викладання дисципліни „Українська (російська) мова як іноземна” передбачає залучення студентів до творчої роботи, організацію тематичних вечорів, конференцій, відкритих занять, метою яких є не тільки вдосконалення мовних навичок, а й гармонізація психологічного клімату в групі, знайомство студентів з культурою поведінки та етикетом спілкування, прийнятим в країні їхнього перебування. Спільні з вітчизняними студентами тематичні заходи нівелюють страх спілкування з носіями інших мов, знайомлять не тільки з мовою, а й з культурою українського народу, виводять студентів на новий рівень спілкування, організують дозвілля. Вивчення мови на сучасному етапі виходить далеко за межі аудиторних занять, оскільки неможливо опанувати мову без наочних знань про місто, в якому перебувають іноземні студенти, не побачивши специфічні українські предмети побуту, особливості сервісних служб тощо.

Не велика кількість годин, але тим не менш за значущістю в процесі адаптації іноземних студентів відіграють й інші дисципліни гуманітарного блоку: „Історія української культури” та „Історія України”, а також „Елективний курс (Краєзнавство)”. Особливо звертаємо увагу на взаємозв'язок та інтегроване вивчення двох дисциплін: „Історія української культури” та „Українська (російська) мова як іноземна”. Ознайомлення та дослідження української культури мотивує студентів до вивчення української (російської) мови, і навпаки, вивчення української (російської) мови пробуджує інтерес до вивчення культури України. Більше того, вищезазначені дисципліни формують позитивні думки, почуття гордості у іноземних студентів до країни, в якій вони отримують вищу освіту. Вивчення та обговорення історичних аспектів культурного розвитку української держави, історії становлення державності, шлях розвитку та особливості становлення української культури та менталітету дозволяють інтегрувати іноземних студентів в український

соціум, сприяють кращому порозумінню з викладачами, корінним населенням. Наочні заняття, проведені за межами аудиторій, дозволяють ближче познайомити іноземних студентів з містом, в якому вони живуть, наближують до реалій життя.

„Елективний курс (Краєзнавство)” не тільки допомагає краще пізнати іноземним студентам менталітет та національні особливості регіону, в якому вони живуть та навчаються. Отримані знання на заняттях з „Краєзнавства” дозволяють студентам адаптуватися до особливостей культури та менталітету місцевих жителів, до кліматичних умов, притаманних нашому регіону, допомагають організувати побут та дозвілля в умовах гуртожитку або орендованої квартири.

Таким чином, в умовах активного вивчення професійно-орієнтованих дисциплін медичного профілю з перших днів навчання саме дисципліни гуманітарного блоку мають на меті адаптувати іноземного студента до життя та навчання у вищому медичному університеті. Провідна роль в процесі адаптації іноземних студентів належить вивченню „Української (російської) мови як іноземної” та викладачам даної дисципліни. Для іноземних студентів викладачі мови стають кураторами та наставниками на початковому етапі навчання. Викладачі мови не тільки формують необхідні мовні знання, вміння та навички, а й несуть в собі значний виховний потенціал, формують особистість майбутнього фахівця, виховують загальнолюдські якості характеру, регулюють атмосферу в новоствореному колективі іноземних підлітків, допомагають створити оптимальні та комфортні умови навчання в медичному університеті та життя в Україні. Саме вивчення української (російської) мови дозволяє реалізувати весь потенціал молоді особистості, інтегруватися в соціум, сформувати професійно- та морально-значущі якості характеру, необхідні для сучасного фахівця.

Навіть невелика кількість годин дисциплін „Основи загальної педагогіки та психології”, „Історія української культури”, „Філософія”, „Елективний курс (Краєзнавство)” не зменшує їхньої значущості в загальному процесі адаптації іноземних студентів. Дані дисципліни виступають в ролі мотиваційних та заохочувальних факторів в навчально-виховному процесі вищого медичного закладу.

Висновки... Отже, блок гуманітарних дисциплін дозволяє іноземним студентам ефективніше та скоріше адаптуватися до навчання в чужій країні, відчувати себе повноцінними членами суспільства, а це, в свою чергу, підвищує результативність та ефективність навчання, сприяє психологічній та моральній рівноваженості, є підґрунтям для повноцінного розвитку гармонійної особистості.

Подальше дослідження процесу адаптації іноземних студентів в вищому медичному закладі ми вбачаємо в розробці методів оптимізації процесу адаптації іноземних студентів засобами дисциплін гуманітарного блоку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Психологія : [учебн. для гум. вузов] / [под общ. ред. В. Н. Дружинина]. – СПб. : Питер, 2001. – 656 с.
2. Cohen Yehudi. Culture as Adaptation // Y. Cohen (ed.) Man in Adaptation: The Cultural Present / Cohen Y. – Chicago : Aldine, 1968. – 120 p.
3. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти : [навч. посіб.] / Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. – К., 2001. – 128 с.
4. Вознюк О. М. Особливості вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах / О. М. Вознюк // Вісник НТУУ „КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2006. – Вип. 1. – С. 126–128.
5. Григор’єва С. В. Гуманітаризація вищої освіти як шлях формування спеціаліста ХХІ ст. / С. В. Григор’єва // Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи. – 2000. – С. 29–30.

Анотація

Е.В. Антонова

Влияние дисциплин гуманитарного блока на процесс адаптации иностранных студентов на начальном этапе обучения в медицинских университетах Украины

В статье рассмотрено влияние гуманитарных дисциплин на процесс адаптации иностранных студентов в медицинском университете. На основе анализа понятия „адаптация” в широком значении выделено содержание понятия „адаптация иностранных студентов”. Выделены дезадаптирующие факторы процесса адаптации иностранных студентов, а также их зависимость от характерных особенностей иностранных студентов в медицинском университете. Рассмотрено влияние и вклад отдельных дисциплин гуманитарного блока на процесс адаптации иностранных студентов в учебно-воспитательной среде медицинского университета. Сделан вывод, что „Украинский (русский) язык как иностранный” несет в себе весомый и существенный потенциал для процесса адаптации иностранных студентов в учебно-воспитательной среде медицинского университета. Представлена прямая зависимость результативности учебной деятельности иностранных студентов от уровня адаптированности.

Ключевые слова: иностранные студенты, адаптация, гуманитарные дисциплины, дезадаптирующие факторы, „культурный шок”, языковой барьер.

Summary

K.V.Antonova

Humanitarian Disciplines Influence on the Foreign Students Adaptation Process at the Initial Stage of Education in the Medical Universities of Ukraine

In this article the influence of the humanities on the adaptation of international students in the medical university is considered. Based on analysis of the concept of "adaptation" in the broad sense the meaning of "adaptation of foreign students" is outlined. Maladjusted factors of the process of foreign students adaptation, as well as their dependence on the characteristic peculiarities of foreign students at the medical university are singled out. The influence and the contribution of some disciplines of humanitarian block on the adaptation of foreign students in the educational environment of medical university are studied. It is concluded that "the Ukrainian (Russian) language as a foreign language" carries a significant and substantial potential for the adaptation of foreign students in the educational environment of medical university. Direct dependence of the effectiveness of the training of foreign students from the level of adaptation is offered.

Keywords: foreign students, adaptation, humanitarian disciplines, maladjusted factors, „cultural shock”, linguistic barrier.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 37.034.112.2

Т.О.АРТЕРЧУК,

кандидат педагогічних наук
(м.Рівне)

Моральне виховання майбутнього юриста при вивченні німецької мови

У статті розглянуто можливості виховного впливу на майбутніх фахівців-юристів засобами німецької мови. Автор підкреслює моральний потенціал, що його містить у собі як зміст іншомовного тексту (літературні уривки, прислів'я, крилаті вислови), так і форма проведення заняття (комунікативні вправи, парна і групова робота, рольова гра).

Ключові слова: моральне виховання, іноземна мова, студенти-правники

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема духовного виховання сьогодні стоїть у нашому суспільстві як ніколи гостро. Причин тому досить багато і одна з них – абсолютна деідеологізація суспільства, ліквідація інституту виховання. Відмова від ідеології минулого призвела до розпаду „зв'язку часів”, нівелювала почуття співпричетності до історії своєї батьківщини. Тиражовані на всю країну засоби масової інформації ведуть руйнівну антидуховну пропаганду, стають причиною зниження критеріїв моральності і нерідко погрожують психологічному здоров'ю людини.

За таких умов усе більшої ваги у завданнях юридичної освіти набуває моральне виховання особистості. Адже високий рівень моральної культури особливо необхідний юристам, оскільки ігнорування ними загальнолюдських цінностей та норм суспільної та релігійної моралі призводить до порушень законності, зловживання владою і службовим становищем, деформації їхньої моральної та правової свідомості. На вивчення майбутніми правниками етичних проблем своєї професії, знання та дотримання ними моральних норм і принципів у процесі виконання службових обов'язків повинні бути спрямовані не лише професійна етика чи юридична деонтологія, але й всі навчальні дисципліни, які вивчаються студентами-правниками. Не є винятком і курс іноземної, зокрема, німецької мови.

Аналіз досліджень і публікацій... Навчальна дисципліна „Іноземна (німецька) мова” в юридичному навчальному закладі має істотну особливість: вона вивчається як засіб спілкування, а тематика й ситуації для мовлення привносяться з побутової, академічної, професійної та багатьох інших сфер життя студента. Можливості виховного процесу через такий предмет, як „Іноземна (німецька) мова” унікальні. В процесі оволодіння іноземною мовою розвиваються як інтелектуальні, мовні, емоційні здібності студентів-правників, так і їхні особистісні якості. Іноземна мова, як ніякий інший навчальний предмет, відкритий для використання змісту з різних областей знань. Питанням морального виховання студентської молоді засобами іноземної мови присвятила своє дисертаційне дослідження А.М.Юзлікаєва [4]. У роботі О.С.Хорошайло [1] досліджено формування у студентів загальнолюдських цінностей під час занять з іноземної мови, російські вчителі-практики, наприклад О.М.Арапова [2], Л.О.Озерова [3] та інші дослідили питання морального виховання учнів на уроках іноземної мови та залучення школярів до

духовних цінностей у процесі морального виховання на уроках іноземної мови. Проте можливості виховного впливу на майбутніх фахівців-правників засобами вивчення іноземної мови в українській та російській науково-педагогічній літературі висвітлене неповно.

Формулювання цілей статті... Тому метою даної статті є розкриття перспектив (прийомів) здійснення морального виховання студентів-правників під час вивчення ними німецької мови.

Виклад основного матеріалу... Моральне виховання в широкому сенсі педагогічної, психологічної науки – це багатогранний процес, який включає в себе формування багатокомпонентних новоутворень, що здійснюють регуляцію моральної поведінки особистості. Сюди відноситься формування моральних вчинків, звичок, почуттів, знань, поглядів, переконань, ідеалів. Моральні знання здатні регулювати діяльність особистості на рівні свідомості. Духовно-моральне виховання особистості – це процес безперервного сходження особистості до вищих цінностей людського буття.

Мова є скарбницею культури народу, в ній відображений весь пізнавальний досвід нації, її морально-етичні, соціокультурні, художньо-естетичні, виховні ідеали. Процес навчання майбутніх юристів німецькій мові містить унікальний педагогічний потенціал для їхнього духовно-морального і естетичного виховання.

У зв'язку з цим викладачу іноземної мови у юридичному вищому навчальному закладі об'єктивно необхідна спрямованість виховання в процесі вивчення іноземної мови на загальнолюдські духовні цінності, кращі національні, місцеві та міжнародні культурні традиції, використання виховно-педагогічного потенціалу німецьких та вітчизняних творів мистецтва, пошук найбільш ефективних засобів підвищення моральної культури студентів, адекватних їх віковим і соціально-психологічним особливостям.

Формування моральних понять – досить складний і тривалий процес. Він вимагає постійних зусиль викладача, систематичної і планомірної роботи з формування почуттів і свідомості вихованців. У процесі вивчення іноземної мови студенти засвоюють моральні норми поведінки через штучно створені проблемні ситуації. У спілкуванні студенти мають можливість, на відміну від інших видів діяльності, максимально проявити свої ціннісні якості, оволодіти нормами поведінки і взаємодії з іншими людьми, придбати індивідуальний моральний досвід, оцінити вчинки і дії оточуючих людей і отримати оцінку своїх вчинків. Опора на гуманістичні традиції народу – неодмінна умова успіху викладача, якщо він ставить перед собою завдання допомогти студентам в оволодінні загальнолюдськими цінностями.

Навчальний предмет „Іноземна мова” як ніякий інший, відкритий для використання змісту з різних областей знань, змісту інших навчальних предметів. У ході вивчення іноземних мов піднімаються й обговорюються проблеми, що дозволяють формувати навички критичного мислення, співвідносити свої погляди з нормами суспільної моралі. На заняттях з іноземної мови викладач має можливість формувати світогляд студента, його характер, оскільки предмет „Іноземна мова”, крім області конкретних лінгвістичних та екстралінгвістичних компетенцій, торкається питань ставлення та поведінки молодої людини в тій чи іншій життєвій ситуації. Серед тем, що обговорюються в ході вивчення іноземних мов, звучать багато насущних проблем. Серед них виділяються такі, як проблеми толерантності, проблеми сучасної сім'ї, проблеми благодійності, проблеми матеріалізму та національної культури, проблеми злиднів і боротьби з ними, а на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням питання норми й моралі, поняття права, його походження й необхідності дотримання, проблеми злочинності серед молоді й шляхи подолання її причин та наслідків, проблеми розвитку в Україні правового суспільства.

Слухаючи і читаючи приказки, прислів'я, знайомлячись з народною музикою, студенти набувають нові знання: про життя, про працю людей, про цінності народу, про потворне й ганебне; про розуміння краси, набувають уявлення про добро і зло; засвоюють мудрість народу та його повагу до людини. Наприклад, сприйняття сенсу прислів'їв служить свого роду характеристикою рівня розумового розвитку молодої людини, а самі прислів'я одночасно сприяють цьому розвитку. Але головне в прислів'ях – турбота про моральне виховання. Мудрі прислів'я допомагають оцінювати свої вчинки і дії інших людей:

Lügen haben kurze Beine. Брехнею далеко не зайдеш

Finden und verhehlen ist so gut wie stehlen. Знайти і приховати – все одно, що вкрасти Gewalt geht vor Recht. Сила закон перемагає.

Gesetze haben weite Maschen. Закони мають широкі лазівки.

Висловлювання великих людей також мають великий виховний потенціал для майбутнього фахівця-юриста. Наприклад: „Wenn man alle Gesetze studieren sollte, so hätte man gar keine Zeit, sie zu übertreten”. Johann Wolfgang von Goethe Якщо вивчити всі закони, не залишиться часу на їх порушення – Й.-В. Гете

„Wie unsere Körper ohne Geist, so ist ein Staat ohne Gesetz”. Cicero Держава без закону, немов тіло без духа. – Цицерон

У діалогах, як ні в чому іншому, вводяться і відпрацьовуються основні формули мовного етикету. Очевидно, що виховна цінність діалогу типу:

– Siehst du, jetzt trinkst du schon den fünften Whisky! (Ти п'єш віскі вже вп'яте!)

– Und du das achte Bier! (А ти – восьмий келих пива!)

є нижчою, від мовних моделей співчуття

– Oh, Ihre Hand sieht ja schlimm (О, Ваша рука має кепський вигляд)

– Ja, sie tut auch ganz schön weh. (Так, і вона добряче болить)

– Nehmen Sie das hier. Das hilft gegen die Schmerzen (Візьміть ось це, воно допоможе вгамувати біль) [5, с.26].

Під час вивчення теми „Ділове листування” доцільно використовувати посібник Д.Нібіш „Як писати ділові листи” [6], в якому даються не лише стилістично правильні формули ввічливості, але й пояснюється їхня вага для підтримання доброзичливих, позитивних стосунків з адресатами. Наприклад, викладено такі принципи:

• *Дякуйте за одержаного листа.* Wir freuen uns über Ihr Interesse und unterbreiten Ihnen folgendes Angebot...

• *Не перекладайте вину на своїх співробітників.* Keine Beschuldigungen von Mitarbeitern (Unser Mitarbeiter, Herr X, hat leider ...)

• *Виражайте свою увагу до листа Вашого дописувача.* Nehmen Sie auf das Schreiben des Kunden Bezug: Es tut uns leid, zu erfahren, dass Sie mit unseren Produkten nicht zufrieden sind.

• *Визнайте помилку і попросіть прощення.* Erklären Sie den Fehler und entschuldigen Sie sich: Wir mussten feststellen, dass ein Tippfehler / ein Bearbeitungsfehler / ein Missverständnis Ursache des Problems war. / Wir bitten Sie sehr, die Verzögerung / unseren Fehler zu entschuldigen.

Велику роль у духовно-моральному вихованні відіграє література. Через осмислення і аналіз літературних творів відбувається осмислення загальнолюдських цінностей, збереження духовної спадщини народів. На жаль, у викладанні іноземних мов у юридичному вищому навчальному закладі літературний компонент вкрай обмежений.

Цілісність морального виховання студентів-правників досягається, коли основою, джерелом і матеріалом педагогічного процесу є саме складне й суперечливе життя. Моральні цінності формуються в повсякденних стосунках і складнощах життя, в яких молодій людині доводиться розбиратися, робити вибір, приймати рішення і здійснювати вчинки. В результаті зріє моральна свідомість, зміцнюються принципи поведінки й уміння володіти собою. Успіх викладача німецької мови у формуванні загальнолюдських цінностей у студентів-правників залежить від таких важливих чинників, як наявність високих моральних якостей у самого викладача; чітко сформульовані викладачем цілі й завдання виховного характеру, які він ставить на кожному занятті; вдумливий та кваліфікований аналіз навчальних занять з точки зору формування у студентів загальнолюдських цінностей.

Виховне значення на занятті з німецької мови мають не лише зміст, але й форми і прийоми роботи студентів. Наприклад при організації читання за допомогою комунікативних вправ слід залучати студентів до активного обговорення прочитаного, до висловлення власної думки й оцінки питань, порушених у тексті. За допомогою роботи в парах у студентів виховується почуття відповідальності за виконання завдання, вони звикають допомагати один одному, здійснювати контроль над товаришем, що, в свою чергу, розвиває увагу, сприяє розвитку колективізму.

До методів і прийомів, які сприяють моральному вихованню студентів на занятті з іноземної мови, може бути віднесена й групова робота. Саме в групах проходить обговорення тієї чи іншої проблеми, саме у взаємодії з оточуючими дітьми складаються певні точки зору. Таким чином, обговорення проблеми в даному випадку виступає одним із прийомів роботи. Причому, робота не закінчується одним лише обговоренням. Рішення, прийняте в ході обговорення якоїсь проблеми, презентується всій групі студентів, у той час як мала група вибирає краще рішення і обґрунтовує свій вибір.

Наступним ефективним прийомом роботи в згаданому вище напрямку є рольова гра, що також є формою колективної взаємодії. Проте в даному випадку кожен студент вже несе індивідуальну відповідальність за прийняте рішення. У той самий час у рольовій грі зазвичай попередньо обумовлюється траєкторія поведінки учасника гри в певній ситуації. Хоча в деяких випадках обумовлюватися може тільки результат взаємодії, тоді як траєкторія поведінки залишається за вибором самого студента. В ході використання даного прийому роботи також слід ввести етап рефлексії для того, щоб студенти могли проаналізувати доречність, необхідність і ефективність тієї або іншої моделі поведінки. Звичайно, багато в чому рольова поведінка визначається досліджуванним мовним матеріалом, але моральна спрямованість також впливає на

передбачуваний варіант поведінки. Завдання викладача – показати зразки поведінки, обґрунтувавши їх з точки зору розумності та моралі, визначити поведінку дитини в передбачуваній проблемній ситуації і в разі необхідності провести корекцію даної поведінки, але ні в якому разі не у формі повчання та настанови. Краще за все, якщо коригувати модель поведінки буде не викладач, а самі студенти, пропонуючи свої варіанти і обґрунтовуючи свій вибір.

Висновки... Як висновок зазначимо, що навчання німецькій мові надає безмежні виховні можливості за умови використання іноземної мови як засобу для залучення студентів до духовної культури інших народів, пізнання дійсності шляхом іншомовного спілкування, самопізнання й самовираження особистості в процесі спілкування. Вивчення іноземної мови формує відчуття солідарності, дружби, взаєморозуміння між народами, і головне: вивчення іноземної мови цілком може впливати на формування студента-правника як здорової моральної особистості. Під час вивчення іноземної мови здійснюється виховання найважливіших моральних якостей особистості: патріотизму й гуманізму. Повноцінне використання виховного, освітнього і розвивального потенціалу дисципліни „Іноземна (німецька) мова” у юридичному вузі створює міцну основу для формування творчої інтелігентної людини, що практично володіє іноземною мовою. Результатом цього є особистість, яка здатна брати активну участь у соціально-економічному і культурному розвитку суспільства, повноцінно включатися в інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки) / [електронний ресурс]. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 4. – 336 с. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2010_4/Hor.pdf.
2. Арапова Е. М. Нравственное воспитание на уроках иностранного языка / Е. М. Арапова // Фестиваль педагогических идей „Открытый урок”. – М., 2009 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/415447/>.
3. Озерова Л. А. Духовно-нравственное воспитание на уроках английского языка / Л. А. Озерова // Учеб.-метод. портал. – 2012 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uchmet.ru/articles/141863/>.
4. Юзликаева А. М. Нравственное воспитание студенческой молодежи средствами иностранного языка : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук / А. М. Юзликаева. Ташкент, 1991. – 21 с.
5. Bovermann M. Schritte 2 Deutsch als Fremdsprache / Bovermann M., Penning-Hiemstra S. – Würzburg Huber Verlag, 2003. – 148 s.
6. Niebisch Daniela BRIEFE SCHREIBEN IM BERUF Beispiele, Regeln, Tipps. – Planegg : Spotlight Verlag GmbH. – 2007. – 24 S.

Анотація

Т.О.Артерчук

Нравственное воспитание будущего юриста при изучении немецкого языка

В статье рассмотрены возможности воспитательного воздействия на будущих специалистов-юристов средствами немецкого языка. Автор подчеркивает нравственный потенциал, который включает в себя как содержание иноязычного текста (литературные отрывки, пословицы, крылатые выражения), так и форма проведения занятия (коммуникативные упражнения, парная и групповая работа, ролевая игра).

Ключевые слова: нравственное воспитание, иностранный язык, студенты-юристы

Summary

Т.О.Arterchuk

Moral Education of Future Lawyers while Studying German Language

The article deals with the possibilities of educational influence on future legal professionals by means of German language. The author emphasizes the moral potential which includes the content of foreign language training (literary extracts, proverbs, phrases) as well as the form of the lesson (communicative exercises, pair and group work, role-playing games).

Key words: moral education, foreign language, law students.

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

Навчально-виховні аспекти підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії (1864-1917 рр.): історіографічний вимір

В статті на основі історико-педагогічної літератури, архівних матеріалів та публікацій періодичних видань аналізується малодосліджена проблема навчально-виховних аспектів підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії в другій половині XIX ст. – на початку XX ст. в наукових доробках вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: навчально-виховні аспекти, шкільна освіта, педагогічні кадри, навчальні заклади, гімназії, земські установи, навчальні програми.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Глибокі соціально-політичні, духовні та економічні зрушення, що відбуваються в суверенній, демократичній Україні, спонукають до реформування системи освіти, що має забезпечити умови розвитку й самореалізації кожної особистості, пріоритетність загальнолюдських цінностей громадянського суспільства. Сьогодні гостро стоїть питання ефективності реформування освіти в Україні, підготовки педагогічних кадрів, вишукуються нові підходи до навчально-виховного процесу. Неабияке значення має врахування позитивного історичного досвіду, набутого у освітніх закладах періоду капіталізму. А тому нині, коли з'явилися нові гімназії, ліцеї, коледжі та інші учбові установи, звернення до історії народної освіти дорядянського часу, формування кадрового потенціалу, осмислення педагогічних підвалин, на яких стояла середня школа у XIX – на початку XX ст., є необхідним і обов'язковим завданням для подолання штучного розриву в просторі і часі закономірного процесу розвитку освіти в Україні і у нашому краї.

Варто зазначити, що вивчати шкільні системи минулого складно. Однак, численні архівні документи, різноманітна література та преса тих років дають чітку картину її історії, розкривають політику царизму в галузі середньої освіти, систему управління, кадрового забезпечення, джерела та обсяги фінансування, розвиток матеріальної бази, форми і методи організації навчально-виховного процесу, кількісний і якісний склад педагогічних та учнівських колективів тощо.

Не потрібно забувати, що царизм, особливо із 30-х років XIX ст., почав інтенсивно насаджувати на Поділлі „російське начало”. Середні навчальні заклади були в цьому надійною опорою. Великодержавна, русифікаторська політика царизму активно втілювалася у середніх навчальних закладах, насамперед через ідеологічно заангажовані педагогічні кадри. Відбувався процес „зросійщення” українців, поляків, євреїв та молоді інших національностей. Водночас, не дивлячись, в цілому, на реакційну політику царизму в галузі

Формулювання цілей статті... Метою цього дослідження є вивчення, аналіз та обґрунтування проблеми навчально-виховних аспектів підготовки педагогічних кадрів для шкільної освіти в Подільській губернії в другій половині XIX ст. – на початку XX ст. в наукових доробках вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Виклад основного матеріалу... Проблему підготовки педагогічних кадрів, стану шкільної освіти за більш як півстолітній досліджуваний період аналізували як дослідники дорядянського періоду, так і дослідники XX ст. та сучасного етапу. Однак стан її в цей період, на нашу думку, вивчено ще недостатньо. Ми все ще не маємо цілісної картини розвитку та вдосконалення шкільної освіти, об'єктивного аналізу підготовки педагогічних кадрів для галузі, особливостей цих процесів у Подільській губернії.

Весь історіографічний процес із вивчення, аналізу і систематизації відповідних матеріалів і фактів з історії становлення і розвитку шкільної освіти та підготовки педагогічних кадрів на Поділлі в досліджуваний період можна умовно розділити на три основних етапи:

1. Російсько-імперський, який охоплював другу половину XIX – початок XX ст. й відзначався утвердженням раціонально-прагматичної концепції вирішення освітянських проблем в дусі імперських стандартів і взірців.

Більшість робіт вчених і педагогів XIX ст. – початку XX ст. носили узагальнюючий характер, хоч деякі з них висвітлювали окремі аспекти досліджуваної проблеми на Поділлі. Зокрема, це ми знаходимо в працях М.Барсова „Школи Волині і Поділля в 1862 році” [1], М.Константиновича „Деякі дані про народну освіту в Південно-Західному краї” [2], М. Мукалова „Народна школа в Південно-Західному краї (Історико-статистичний нарис)” [3], І.Михалевича „Кам'янець-Подільська гімназія. Історична записка про її п'ятдесятирічне існування”, „Подільська гімназія у

Вінниць” [4-5], Е Шмідта „Історія середніх навчальних закладів в Росії” [6], Б.Веселовського „Історія земства за 40 років” [7], С.Русової „Українські земства в справі заведення народної освіти” [8], М.Драгоманова „Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії” [9], С.Рождественського „Огляд діяльності Міністерства народної освіти. 1802-1902”, „Нариси з історії систем народної освіти в Росії у XVIII-XIX століттях” [10-11], Б.Веселовського „Земства і земська реформа” [12], К.О. ... „Народна освіта на Поділлі” [13], В.Трутовського „Сучасне земство” [14], М.Костомарова „Про викладання на південно-руській мові” [15], О.Пругавіна „Закони і довідкові видання по початковій освіті” [16], С.Стрибульського „Історичні відомості про Немирівську гімназію” [17], В.Гульдмана „Подільський адрес-календар”, „Подільська губернія” [18-19], С.Саченка „Статистичні нариси Поділля” [20], І.Посадського „Середні навчальні заклади Київського учбового округу за десятиріччя” [21], М.Бунге „До питання про народну освіту в Росії” [22] та ін.

Необхідно зазначити, що вищезгадувані праці носили заангажований і в більшості випадків, антиукраїнський характер, що диктувалося тогочасними імперськими і церковними установками, а в радянські часи ідеологічні засади наукових досліджень в освітній галузі, як і в цілому у гуманітарній сфері, диктувалися ідеями марксизму-ленінізму, класовим підходом до явищ суспільного життя, сліпою ненавистю до проявів українського націоналізму тощо.

2. Після подій 1917 р. розпочався радянський або формаційно-позитивістський період, який охопив майже все ХХ ст. Спочатку освітянській проблемі науковці тривалий час не приділяли достатньої уваги. Відсутність ґрунтовних досліджень в цьому напрямку до 40-50 рр. ХХ ст., на нашу думку, пояснюється процесом становлення радянської історичної та педагогічної науки та розбудови радянської мережі навчальних закладів. Лише в кінці 40-х і на початку 50-х років ХХ ст. почали з'являтися праці, в яких недостатньо приділялося уваги щодо участі держави в модернізації системи освіти та перспективах освітньої політики, а основний наголос робився на суцільній конфронтації прогресивного студентства із самодержавним ладом, її політичному забарвленню тощо. Лише наприкінці 40-х років вийшла комплексна праця М.Константинова з історії гімназій та училищ, а в 50-ті роки – з'явилися на світ дослідження Ш.Ганеліна та В.Смирнова, в яких була зроблена спроба висвітлити роль громадськості і педагогів у розробці статутів гімназій. Проте значна заідеологізованість цих досліджень вплинула на висновки авторів.

В такому ж контексті видрукувані праці радянських дослідників П.Кудрявцева „До історії освіти на Україні” [23], М.Муратова „Книжкова справа в Росії у XIX і ХХ століттях” [24], Е.Мединського „Історія російської педагогіки з найдавніших часів до великої пролетарської революції” [25], М.Константинова „Нариси з історії середньої школи (гімназії і реальні училища з кінця XIX століття до лютневої революції 1917 року)” [26], Ш.Ганеліна „Нариси з історії середньої школи в Росії другої половини XIX століття” [27], В.Смирнова „Реформа початкової і середньої школи в 60-х роках XIX ст.” [28], Ф.Корольова „Народна освіта в Росії напередодні лютневої революції 1917 року” [29], О.Козирьова „Народна освіта в Росії в другій половині XIX століття” [30], М.Заволоки „Загальноосвітня школа України в кінці XIX – на початку ХХ ст.” [31], М.Щербака, Н.Щербак „Національна політика царизму на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок ХХ ст.)” [32], Л.Анохіної „З історії освіти у м.Вінниця (II половина XIX – поч. ХХ ст.)” [33], С.Стельмаха „Політика самодержав'я в галузі народної освіти на Україні в 60-90 роках XIX ст.” [34], Є.Степанович „Мережа учбових закладів України у другій половині XIX – початку ХХ ст. (початкові, середні та спеціальні)” [35], М.Поліщука „Стан початкової освіти на Правобережній Україні в 60-90 роках XIX ст.” [36], Р.Родіна „Народна освіта на Правобережній Україні в 70-80 роках XIX ст.” [37], С.Каменева „Церква і освіта в Росії” [38], П.Жильцова, В.Величкіної „Вчитель сільської школи. Навчальний посібник. Ч.1. Вчитель сільської дореволюційної школи” [39], Є.Дніпрова „Школа в Росії в другій половині XIX ст.” [40], О.Завадської „Народна освіта в царській Росії напередодні Жовтня” [41], К.Суботіної „Народна освіта і бюджет” [42], Л.Петко „Народна освіта на Україні напередодні Великої Жовтневої соціалістичної революції” [43], Ф.Паначина „Вчительство Росії на зорі ХХ століття” [44], О.Ососкова „Проблеми введення загальної початкової освіти в дореволюційній Росії (1861-1916 рр.)” [45], С.Озерської „Ушинський К.Д. і земська школа” [46] та ін.

На нашу думку, варто виокремити постать Степана Сірополка – видатного дослідника історії освіти України, який в період визвольних змагань українського народу 1917-1920 рр. працював радником Генерального секретаріату народної освіти, товаришем міністра народної освіти УНР, а після еміграції уряду УНР до Польщі – керував цим міністерством до середини 1923 р. Після переїзду до Праги С.Сірополко працював професором педагогічних дисциплін в європейських вищих навчальних закладах, вів активну громадську діяльність, багато працював над своєю головною книгою життя „Історія освіти в Україні”, яка в незалежній Україні була надрукована у

видавництві „Наукова думка” в м.Києві наприкінці 2001 р. Ця монографія вичерпно висвітлює питання розвитку освіти в Україні від початків нашої історії до недавнього минулого. Зокрема, тут є й матеріали стосовно освітянської галузі Подільської губернії в досліджуваний період [47].

3. Взятий в роки перебудови в СРСР курс на демократизацію і децентралізацію управління різними галузями суспільного життя, зокрема й в освітянській сфері, став визначальним для організації освіти й виховання, вирішення проблем підготовки педагогічних кадрів, розширення науково-дослідних робіт із освітянської проблематики уже в незалежній Україні. Принципові зміни в цьому напрямку внесли закони про освіту, про мову, концепції дошкільного виховання, загальноосвітньої та вищої школи, оригінальні навчальні програми, підручники, посібники, наукові розробки.

Особливо активізувалася дослідницька робота як в державі, так і в регіональному вимірі щодо вивчення, аналізу і висвітлення питань історії освіти на різних етапах українського державотворення, зокрема і в досліджуваний період. За часи незалежності з'явилися фундаментальні дослідження „Історія української школи та педагогіки: Хрестоматія” [48], „Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія” [49], „Розвиток народної освіти і педагогічної думки (X – початок XX ст.): Нариси” [50], „Історія української педагогіки” [51], „Історія педагогіки” [52], „Нариси історії українського шкільництва” [53], „Історія української школи і педагогіки” [54], „Історія педагогіки” [55], „Історія педагогіки України” [56] та ін.

Важливий матеріал щодо досліджуваного періоду опублікований в наукових збірниках міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, які проводились в 90-х роках XX ст. – на початку XXI ст. в Україні. Це VIII – XIII Подільські історико-краєзнавчі конференції (1990-2010 рр.), друга науково-практична конференція „Культура Поділля: історія і сучасність”, присвячена 500-річчю м.Хмельницького (1993 р.), міжнародна науково-практична конференція „Духовні витоки Поділля: творці історії краю” (1994 р.), міжнародна науково-практична конференція „Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (2003-2012 рр.), матеріали Могилів-Подільських краєзнавчих конференцій тощо.

Вагомий науковий доробок багатьох відомих українських і зарубіжних дослідників опублікований в матеріалах таких всеукраїнських та регіональних видань як „Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей”, „Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей)”, „Вісник академії педагогічних наук України”, „Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць”, „Наукові праці Кам'янець-Подільського педагогічного університету: історичні науки”, „Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки”, „Педагогічне Поділля: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Соціально-педагогічна”, „Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць” та ін.

Варто також відзначити окремі випуски збірників наукових праць „Подільська старовина”, „Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки”, „Літопис Хмельниччини”, „Юхим Сіцінський в історії та культурі Поділля” тощо.

Цінний фактологічний та методологічний матеріал міститься у наукових статтях, розробках і дослідженнях сучасних українських, зокрема й подільських, вчених і краєзнавців І.Боголюбової [57], Ю.Бояра [58], А.Буравченкова [59], В.Гурського [60], В.Гуцала [61], Л.Дровозюк [62], О.Завальнюка [63], В.Коваля [65], Т.Конькової [65], О.Кошеля [66], В.Малого [67], Е.Мельника [68], Г.Мітіна [69], Є.Луценко [70], В.Перерва [71], Ю.Хоптяр [72], А.Трембцького [73] та ін.

Статті та дослідження цих авторів вирізняються незаангажованістю, об'єктивністю, науковістю, реально та повно віддзеркалюють історичний освітянський процес у XIX-XX ст. та на сучасному етапі.

Особливо важливий внесок у дослідженні та аналізу зазначеної проблеми вніс подільський вчений І.Сесак [74-88]. Його науковий доробок складає 2 монографії, майже 20 публікацій з цієї теми та захищену кандидатську дисертацію.

Методологічні засади та сучасні наукові підходи до вивчення досліджуваної проблеми обґрунтовано висвітлені в працях відомої української дослідниці, доктора педагогічних наук, професора І.Шоробури [89-95].

Великий обсяг невикористаних раніше матеріалів знаходиться у фондах Центрального державного історичного архіву у м.Києві, державних архівів Вінницької та Хмельницької областей. Найбільш повно автором опрацьовано справи фондів Хмельницького міського державного архіву, це зокрема: дирекція народних училищ (ф.67), Кам'янець-Подільська чоловіча гімназія (ф.319), Летичівська чоловіча гімназія (ф.55), Кам'янець-Подільська маріїнська жіноча гімназія (ф.65), Кам'янець-Подільська Славутинська жіноча гімназія (ф.684), Кам'янець-

Подільське 8-ми-класне технічне училище (ф.66), Проскурівське Олексіївське реальне училище (ф.57), Кам'янець-Подільська художньо-ремісничка майстерня (ф.63), Подільська духовна семінарія (ф.64) та інші. У роботі широко використані також архівні документи і матеріали фондів: канцелярія подільського губернатора (ф.228), подільська губернська земська управа (ф.233) та інші, які містять цінні відомості з історії середніх шкіл Поділля.

У державному архіві Вінницької області збереглися дані про Вінницький учительський інститут (ф.54), реальні училища: Вінницьке (ф.15) і Могилів-Подільське (ф.16), комерційні училища: Вінницьке 7-ми-класне (ф.20), Могилів-Подільське (ф.48) і Тульчинське (ф.698). Найбільше архівних документів (понад 2,5 тисячі) стосується історії гімназій. Це більше 10 фондів, в яких зберігаються справи чоловічих і жіночих гімназій Вінниці, Жмеринки, Гайсина, Брацлава.

Найбільш повна інформація про середні навчальні заклади Поділля знаходиться у таких архівних справах як, звіти за окремі роки, протоколи засідань педагогічних рад чи конференцій, навчальні плани і програми, фінансові звіти, списки учителів та учнів, їх особові справи тощо. Особливу цінність становлять протоколи засідань педагогічних рад чи конференцій за окремі роки. З них можна дізнатися про розподіл навчальних годин між учителями, вставлення учителів до вирішення тих чи інших важливих питань діяльності навчальних закладів тощо. Архівні справи з книгами протоколів педагогічних рад дають унікальну можливість для вивчення політики царизму відносно кадрових питань, а також різних типів середніх шкіл і практичного їх втілення у навчальних закладах. Значне місце під час засідань педагогічних рад займали питання про заслуховування циркулярних розпоряджень попечителя Київського навчального округу, інших урядових повідомлень та постанов, а також питання про успішність і поведінку учнів, прийом і звільнення вчителів, звільнення від плати за навчання, перевід у старші класи та інші.

В архівних документах наявні протоколи обстеження шкіл, доповіді окремих осіб і товариств про середні навчальні заклади, педагогічні кадри, прохання різного характеру, заяви тощо. Значну цінність становлять архівні справи, у яких збереглась переписка місцевих шкільних властей з Міністерством народної освіти, Міністерством торгівлі і промисловості, Відомством установ імператриці Марії, органами влади, громадськими організаціями тощо. Для вивчення діяльності різних типів середніх шкіл краю важливе значення мають архівні справи, які містять кошториси доходів і витрат, фінансові звіти та інші бухгалтерські документи. Вони проливають світло на багато сторін їх діяльності, допомагають краще зрозуміти механізм функціонування навчальних закладів, систему роботи з педагогами і учнями.

Наявні документи і матеріали, що зберігаються в фондах державних архівів України, а також багаточисленні друковані видання (особливо статистичного характеру), періодична преса тих часів, дають можливість для об'єктивного, наукового висвітлення історії підготовки вчительських кадрів краю в період капіталізму. Особливої уваги заслуговують „Циркуляри по Києвському учебному округу”, які щомісячно видавались Управлінням навчального округу і склались з двох відділів – офіційного і неофіційного. В офіційному відділі ми знаходимо усі необхідні керівні вказівки для навчальних закладів, що перебували у віданні Міністерства народної освіти: закони, царські повеління, постанови Сенату, розпорядження Міністерства народної освіти і Ученого комітету тощо. У неофіційному відділі містились статті педагогічного, наукового і загальнолітературного характеру, критичні замітки про книги, шкільна хроніка тощо.

Для розуміння суті політики в галузі середньої школи, освітянської кадрової політики, першочергового значення набуває вивчення законів, що були видані царизмом у досліджуваний період. Так, діяльність чоловічих гімназій Поділля визначали закони 1828 р. („Статут гімназій і училищ, підвідомчих університетам”), 1864 і 1871 років („Статут гімназій і прогімназій Міністерства народної освіти”). Функціонування жіночих гімназій краю визначали закони 1869 р. („Положення про жіночі гімназії і прогімназії в губерніях: Київській, Подільській і Волинській”), 1870 р. („Положення про жіночі гімназії і прогімназії Міністерства народної освіти”). Діяли закони, що визначали діяльність інших типів середніх шкіл Поділля [79, с.10].

Значний фактичний матеріал, зокрема про гімназії, технічні та реальні училища Поділля, почерпнуто із багаточисленних звітів попечителя Київського навчального округу за окремі роки. При уважному опрацюванні цих статистичних видань простежуються в загальних рисах основні характерні показники розвитку окремих типів середніх шкіл: їх кількість, фінансування і матеріальна база, педагогічний склад, учнівські контингенти тощо. Хоч, як відомо, царська статистика мала свої недоліки, однак, збережені до наших днів ці, вкрай цінні історичні джерела, дають можливість, в цілому, правильно оцінити стан середньої освіти у той чи інший період.

Необхідно також зазначити, що статистичні видання тих часів склались у суворій послідовності і одноманітності. Кожного року у чітко визначені терміни директори навчальних

закладів, підпорядкованих Міністерству народної освіти, зобов'язані були в обов'язковому порядку направляти звіти і необхідні дані в Управління попечителя Київського навчального округу, де вони узагальнювались і видавались майже щорічно великими тиражами. Ці видання, як і ряд інших, зокрема „Памятная книжка Киевского учебного округа” за окремі роки, являють собою своєрідні енциклопедичні видання з історії освіти в Україні у дорадянські часи.

Значну кількість цифрових даних нами почерпнуто із щорічних статистичних видань „Обзор Подольской губернии...” за окремі роки [97-100]. Видані у свій час як додатки до звітів подільських губернаторів царю, вони, в цілому, показують стан середньої освіти на Поділлі, однак не можуть слугувати для всебічного її вивчення, бо сухі статистичні цифри потребують значного доповнення даними з архівних документів, літературних джерел, періодичних видань тощо.

Цінними джерелами для вивчення історії середніх шкіл краю є такі видання: „Памятная книжка Подольской губернии...” за окремі роки. Наприклад, в одній з них за 1911 рік у першому розділі („Адрес-календарь Подольской губернии”) зібрані дані про усі навчальні заклади, які були в кожному з 12 повітів у 1909 році. Більш того, наводяться відомості про учителів, які в них працювали тощо [96].

Почесне місце серед звітних даних, які допомагають більш глибоко зрозуміти стан середньої освіти на Поділлі, займають земські видання за окремі роки. У них прослідковується не тільки турбота місцевих органів самоуправління (земств) про надання матеріальної і фінансової допомоги середнім школам краю, але і бажання розширити їх мережу, заснувати нові, вкрай необхідні середні навчальні заклади, зокрема, учительські семінарії.

Висновки... Отже, ми проаналізували і систематизували існуючі історичні джерела про різні типи середніх навчальних закладів Поділля, співставили і критично їх оцінили. В цілому, необхідно зазначити, що існуюча на сьогоднішній день в Україні джерельна база (документи і матеріали фондів Центрального державного історичного архіву у м. Києві, державних архівів Хмельницької, Вінницької та інших областей, їх бібліотек, а також, наукових бібліотек України та ін.) дає змогу об'єктивно, з наукових позицій висвітлити історію середніх навчальних закладів Поділля в період капіталізму, освітянську кадрову політику царського уряду.

Практичне значення проведеного дослідження ми вбачаємо у тому, що матеріали і висновки дослідження можуть бути використані викладачами вузів при читанні курсів історії освіти і педагогічної думки в Україні, історії культури, історії краю тощо, розробці історико-педагогічних спецкурсів, посібників, підручників, інших навчально-методичних матеріалів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барсов Н. Школы на Волыни и Подолии в 1862 году / Н. Барсов. – СПб. : [б. и.], 1863. – 156 с.
2. Константинович М. Некоторые данные о народном образовании в Юго-западном крае / М. Константинович. – К. : Тип. ун-та, 1874. – 57 с.
3. Мукалов Н. Народная школа в Юго-Западном крае (Историко-статистический очерк) / Н. Мукалов. – К. : Губерн. тип., 1892. – 60 с.
4. Михалевич И. Каменец-Подольская гимназия. Историческая записка о пятидесятилетнем ее существовании (1833-1883). В двух частях с приложениями / И. Михалевич. – Каменец-Подольск : [б. и.], 1883. – 434 с.
5. Михалевич И. Подольская гимназия в Виннице / И. Михалевич. – Каменец-Подольск : [б. и.], 1890.
6. Шмидт Е. История средних учебных заведений в России / Е. Шмидт. – СПб. : тип. В. С. Балашева, 1878. – 684 с.
7. Веселовский Б. История земства за 40 лет. Т. 4 / Б. Веселовский. – СПб. : издательство О. Н. Поповой, 1911. – 696 с.
8. Русова С. Українські земства в справі заведення народної освіти / С. Русова // Світло. – 1911. – Кн. 3. – С. 32–47.
9. Драгоманов М. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії / М. Драгоманов. – Geneve-Vale-Lyon : H. Georg Libraire Editeur, 1877. – 152 с.
10. Рождественский С. Обзоръ деятельности Министерства Народного Просвещения. 1802-1902 / С. Рождественский. – СПб. : Издание Министерства народного просвещения, 1902. – 917 с.
11. Рождественский С. Очерки по истории систем народного просвещения в России в XVIII-XIX веках / С. Рождественский. – СПб. : М. А. Александров, 1912. – 727 с.
12. Веселовский Б. Земство и земская реформа / Б. Веселовский. – Петроград : Т-во О. Н. Попова, 1918. – 48 с.
13. К.О. Народна освіта на Поділлі. Ч. 4. / К.О. // Світло. – К., 1910.
14. Трутовский В. Е. Современное земство / Владимир Трутовский ; под ред. и с предисл. Б. Б. Веселовского. – Пг. : И. И. Певин, 1915. – 288 с.
15. Костомаров Н. О преподавании на южно-русском языке / Н. Костомаров // Основа. – 1862. – Май. – С. 2.
16. Пругавин А. С. Законы и справочные сведения по начальному народному образованию / А. С. Пругавин. – [2-е знач. доп. изд.]. – СПб. : Общественная польза, 1904. – XLVIII, – 1095 с.

17. Стрибульський С. Историческая записка о Немировской гимназии / С. Стрибульський. – Немиров : Типография С.Я. Брантмана, 1888. – 430 с.
18. Гульдман В. К. Подольский адрес-календарь / В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский : Типография Губернского Правления, 1895. – 463 с.
19. Гульдман В. К. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания Гульдмана / В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский : Подольский губ. стат. ком., 1889. – 510 с.
20. Саченко С. Статистические очерки Подоллии / С. Саченко. – Каменец-Подольский : Тип. С. П. Киржацкого, 1906. – 47 с.
21. Посадский И. В. Средние учебные заведения Киевского учебного округа за десятилетие 1889-1898 гг. / И. В. Посадский. – К., 1899.
22. Бунге Н.А. К вопросу о народном образовании в России / Н. А. Бунге. – К. : Тип. Т-ва И. Н. Курьеревъ и Ко, 1901. – 50 с.
23. Кудрявцев П. До історії освіти на Україні / П. Кудрявцев // Збірник іст.-філолог. відділу ВУАН. – К., 1927. – Кн. 13–14.
24. Муратов М. В. Книжное дело в России в XIX и XX веках / М. В. Муратов. – М. : Государственное социальное-экономическое издательство, 1931. – 256 с.
25. Медынский Е. Н. История русской педагогики с древнейших времен до великой пролетарской революции / Е. Н. Медынский. – М.: Учпедгиз, 1936. – 472 с.
26. Константинов Н. А. Очерки по истории средней школы (гимназии и реальные училища с конца XIX века до февральской революции 1917 года) / Н. А. Константинов. – М. : Учпедгиз, 1947. – 248 с.
27. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX века / Ш. И. Ганелин. – Л. : Учпедгиз. Ленингр. отд-ние, 1959. – 276 с.
28. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60-х годах XIX в. / В. З. Смирнов. – М. : Изд-во Академии педагог. наук РСФСР, 1954. – 310 с.
29. Королев Ф. Ф. Народное образование в России накануне февральской революции 1917 года / Ф. Ф. Королев // Советская педагогика. – 1951. – № 12. – С. 41–67.
30. Козырев А. В. Народное образование в России во второй половине XIX века / А. В. Козырев. – Ставрополь : Ставропольский гос. пед. институт, 1948. – 22 с.
31. Заволока М. Г. Загальноосвітня школа України в кінці XIX – на початку XX ст. / М. Г. Заволока : дис. канд. пед. наук : 13730. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1971. – 215 с.
32. Щербак М. Г. Національна політика царату на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX століття) / Щербак М. Г., Щербак Н. О. – К. : ІЗЮН, 1997. – 92 с.
33. Анохіна Л. С. З історії освіти м. Вінниці (II пол. XIX – початок XX ст.) / Л. С. Анохіна // Вінницький обласний краєзнавчий музей / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://muzeu.vn.ua/node/106>.
34. Стельмах С. П. Политика самодержавия в области народного образования на Украине в 60-90 годах XIX века : дис. канд. ист. Наук : 07.00.02 / С. П. Стельмах. – К. : КГУ им. Т. Шевченка, 1991. – 231 с.
35. Степанович Є. П. Мережа учбових закладів України у другій половині XIX - початку XX ст. (початкові, середні та спеціальні) / Є. П. Степанович // Историчні дослідження : Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць. – К. : Наукова думка, 1985. – Вип. 11 : Вітчизняна історія. – С. 25–29.
36. Поліщук М. С. Стан початкової освіти на Правобережній Україні в 60-90-х роках XIX ст. / М. С. Поліщук // Український історичний журнал. – К. : Наукова думка, 1971. – Вип. 3 (№120). – С. 69–74.
37. Родин Р. И. Народное образование на Правобережной Украине в 70-80-х годах XIX века / Р. И. Родин. – К. : Киевский университет им. Т.Шевченка, 1969. – 64 с.
38. Каменев С. А. Церковь и просвещение в России / С. А. Каменев. – М. : Безбожник, 1930. – 201 с.
39. Жильцов П. А. Учитель сельской школы. Учебное пособие. Ч.1. Учитель сельской дореволюционной школы / П. А. Жильцов, В. М. Величина. – М. : Просвещение, 1973. – 100 с.
40. Днепров Э. Д. Школа России во второй половине XIX в. / Э. Д. Днепров // Советская педагогика. – 1975. – № 9. – С. 113–124.
41. Завадська О. Я. Народна освіта в царській Росії напередодні Жовтня / О. Я. Завадська // Педагогіка. Респ. наук. метод. зб. – Вип. 20. – К., 1981. – С. 89.
42. Субботина К. Народное образование и бюджет / К. Субботина. – М. : Финансы, 1965. – 144 с.
43. Петко Л. П. Народна освіта на Україні напередодні Великої Жовтневої соціалістичної революції / Л. П. Петко // Вісник Київського університету. Історія. Вип. 19. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1977. – С. 36.
44. Паначин Ф. Учительство России на заре XX столетия / Ф. Паначин // Народное образование. – М., 1973. – № 9. – С. 85.
45. Ососков А. В. Проблемы введения всеобщего начального обучения в дореволюционной России (1861-1917 гг.) / А. В. Ососков : автореф. дис. докт. пед. наук. – М. : НИИ Общей педагогики АПН СССР, 1970. – С. 54.
46. Озерская Ф. С. Ушинский К. Д. и земская школа / Ф. С. Озерская // Советская педагогика. – 1974. – № 2. – С. 48–56.
47. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с. Розділ VII. Освіта на Наддніпрянській Україні в XIX ст. – С. 232–425. ; Розділ VIII. Освіта на Наддніпрянській Україні від 1901 до 1920 р. – С. 426–496.
48. Історія української школи та педагогіки: Хрестоматія / упоряд. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 766 с.
49. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / упоряд. Л. Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.

50. Розвиток народної освіти і педагогічної думки (X – початок XX ст.): Нариси / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Рад. шк., 1991. – 381 с.
51. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
52. Історія педагогіки / за ред. проф. М. В. Левківського, докт. пед. наук О. А. Дубасенюк. – Житомир : Поліграф. центр ЖДПУ, 1999. – 336 с.
53. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933) / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
54. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки : Курс лекцій / В.П. Кравець. – Тернопіль : Тернопіль, 1994. – 358 с.
55. Левківський М. В. Історія педагогіки : [навч.-метод. посіб.] / М. В. Левківський. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.
56. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підруч. / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
57. Боголюбова І. М. Учбові заклади Проскурова в XIX ст. – на початку XX ст. / І. М. Боголюбова // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої наук.-практ. конф., присвяч. 500-річчю м.Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 40–42.
58. Бояр Ю. А. Становлення та розвиток церковнопарафіяльних шкіл Подільської губернії (1861-1917 рр.) / Ю. А. Бояр // Літопис Хмельниччини – 2004: краєзнавчий збірник. – Хмельницький : ПП Заколотний М. І., 2004. – С. 112–120.
59. Буравченков А. Стан церковно-парафіяльних шкіл на Поділлі (кінець XIX – початок XX ст.) / А. Буравченков, Е. Мельник // Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту: іст. науки. Т. 5(7). – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. – С. 317–323.
60. Гурський В. А. Освітня діяльність інтелігенції в контексті розвитку педагогічної думки у 2-й половині XIX – початку XX ст. / В. А. Гурський // Наук. праці Кам.-Под. держ. пед. ун-ту: іст. науки. Т. 3(5). – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. пед. ун-т, Вид-во „Стилос” (м. Київ), 1999. – С. 177–184.
61. Гуцал В. А. Культурно-просвітницька роль Кам'янець-Подільської гімназії (середина XIX – початок XX ст.) / В. А. Гуцал // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф.: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 199–202.
62. Дровозюк Л. М. Земські школи Поділля на початку XX ст. / Л. М. Дровозюк // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф. : [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 225–227.
63. Завальнюк О. М. Освітні ниви Євфимія Сіцінського / О. М.Завальнюк, А. М. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т.3. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 165–177.
64. Коваль В. В. Учителство початкових шкіл Поділля: підготовка, освітній рівень, соціально-економічне становище, професійна і політична діяльність (1900-1914 рр.) / В. В. Коваль / Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. – Т. 13: Присвячений 90-річчю Кам'янецької доби УНР. – С. 100–116.
65. Конькова Т. І. Жіноча гімназична освіта на Поділлі у другій половині XIX ст. / Т. І. Конькова, І. В. Сесак // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 197-199.
66. Кошель О. М. Православна церква і освіта на Поділлі / О. М. Кошель // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Зб. наук. праць за підс. Міжнародної наук.-практ. конф. „Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (16-17 трав. 2003 р.). – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. пед. ун-т, інф.-видавн. відділ, 2004. – С. 74–76.
67. Малий В. В. Освітній рівень подолян наприкінці XIX ст. (за даними Всеросійського перепису населення 1897 р.) / В. В. Малий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), АТ „Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 1998. – С. 79–83.
68. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільська жіноча гімназія С. О. Славутинської (1901-1921 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 3. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 127–138.
69. Мітін Г. Д. З історії церковних шкіл на Поділлі / Г. Д. Мітін, І. В. Сесак // Мат. ІХ Подільської іст.-краєзн.ї конф. : [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 192–197.
70. Луценко Є. М. До історії педагогічної освіти Подільського краю (кінець XIX століття) / Є. М. Луценко // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої наук.-практ. конф., присвяченої 500-річчю м. Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 274–275.
71. Перерва В. С. Національна політика Російської імперії та церковнопарафіяльні школи Подільської єпархії XIX – початку XX ст.: погляд із Санкт-Петербурга / В. С. Перерва // Вісник Кам.-Под. нац.ун-ту ім. І.Огієнка. Іст. науки. Вип. 3 : До 20-річчя кафедри історії України. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – С. 389–395.
72. Хоптяр Ю. А. Запровадження загальної початкової освіти та розширення мережі шкільних навчальних закладів м. Кам'янця-Подільського (1907-1914 рр.) / Ю. А. Хоптяр // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), АТ „Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 1998. – С. 106–109.

73. Трембіцький А. М. Освітянські ниви Євфимія Сіцінського / А. М. Трембіцький, О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т. 3. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – С. 165–177.
74. Сесак І. В. Гімназії м. Кам'янця-Подільського на початку ХХ століття / І. В. Сесак // Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. Зб. наук. праць за підс. Міжнародної наук.-практ. конф. „Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків” (16-17 трав. 2003 р.). – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. ун-т, інформ.-видавн. відділ, 2004. – С. 93–95.
75. Сесак І. В. З історії діяльності земських установ Поділля в галузі народної освіти (1904-1920 рр.) / І. В. Сесак // Подільська старовина: зб. наук. праць. – Вінниця : Державна картографічна фабрика (м.Вінниця), 1993. – С. 195–196.
76. Сесак І. В. З історії Кам'янець-Подільської Маріїнської жіночої гімназії (1867-1917 рр.) / І. В. Сесак // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т.1. – Кам'янець-Подільський : (Кам.-Под. держ. пед. ун-т), АТ „Коломийська друкарня ім. Шухевича”, 1998. – С. 97–105.
77. Сесак І. В. З історії Кам'янець-Подільської приватно жіночої гімназії С. А. Славутинської (1905-1914 рр.) / І. В. Сесак // Матеріали Х Подільської іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. ун-т, Оіюм, 2000. – С. 486–491.
78. Сесак І. В. З історії шкільних бібліотек початкових Міністерських училищ Поділля (кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст.) / І. В. Сесак // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р., м.Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 236–238.
79. Сесак І. В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Ч.ІІ. Середні навчальні заклади Поділля у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1999. – 184 с.
80. Сесак І. В. Стан грамотності населення Поділля в дожовтневий період (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / І. В. Сесак // VIII Подільська іст.-краєзн. конференція. Тези доповідей. Секція історії дожовтневого періоду. – Кам'янець-Подільський: Дунаєвецька районна друкарня, 1990. – С. 31–32.
81. Сесак І. В. Тульчинське єпархіальне училище: сторінки історії (1867-1917 рр.) / І. В. Сесак // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Т.8. : Мат. четвертого круглого столу „Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – С. 324–337.
82. Сесак І. В. Учительські семінарії Поділля на початку ХХ століття (1907-1914 рр.) / І. В. Сесак // Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої наук.-практ. конф., присвяченої 500-річчю м.Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький : Поділля, 1993. – С. 283–285.
83. Сесак І. В. Учні-католики середніх навчальних закладів Поділля в кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Зб. наук. праць за мат. міжнародної наук. конф. (23-24 черв. 1999 р.) ; Інститут історії НАН України та ін. – Хмельницький : Поділля, 1999. – С. 254–260.
84. Сесак І. В. Школи грамоти Поділля в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф.: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 227–229.
85. Сесак І. В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Ч.1. Початкові школи Поділля у другій половині ХІХ ст. – на початку ХХ ст. / І. В. Сесак, Г. Д. Мітін. – Кам'янець-Подільський: наук.-видавн. відділ Кам.-Под. педінституту, 1996. – 125 с.
86. Сесак І. В. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільської чоловічої гімназії (ХІХ ст.) / І. В. Сесак, С. Г. Стаднік // Духовні витоки Поділля: творці історії краю. Мат. міжнародної наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р. м. Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 234–235.
87. Сесак І. В. Із історії Кам'янець-Подільської чоловічої гімназії (1831-1920) / І. В. Сесак, С. Г. Стаднік // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р., м. Кам'янець-Подільський). – Хмельницький : Поділля, 1994. – С. 358–359.
88. Сесак І. В. З історії першого приватного жіночого навчального закладу гімназичного типу на Поділлі на початку ХХ ст. / І. В. Сесак, А. Ф. Суворий / Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф.: [присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні]. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. друкарня, 1995. – С. 233–235.
89. Шоробура І. М. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій : навч. посіб. / І. М. Шоробура. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2011. – 205 с.
90. Шоробура І. М. Удосконалення педагогічної майстерності вчителя в умовах інформаційного розвитку суспільства / І. М. Шоробура, А. А. Григор'єва // Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Житомир, 20-21 трав. 2011 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 34–36.
91. Шоробура І. М. Сучасні проблеми полікультурного виховання в Україні / І.М. Шоробура // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полі культурної освіти : зб. наук. праць / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Світлани Сисоевої. – Хмельницький : Видавець ПП Заколотний М. І., 2011. – С. 122–127.
92. Шоробура І. М. 90-річний досвід підготовки вчителів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії / І. М. Шоробура // Початкова школа – 2011. – № 12. – С. 42–43.
93. Шоробура І. М. Теоретичні аспекти соціально-педагогічної роботи / І. М. Шоробура, М. М. Ворник // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2011. – Вип. 9. – С. 371–375.
94. Шоробура І. М. Педагогічний менеджмент : курс лекцій / Шоробура І. М. ; Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2010. – 191 с.

95. Шоробура І. М. Становлення та розвиток шкільної географічної освіти в Україні (XIX – XX століття) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / І. М. Шоробура. – К., 2007. – 43 с.

96. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 г. / сост. В. В. Филимонов. – Каменец-Подольск : Тип. Подольского губернского правления, 1911. – 216 с.

97. Обзор Подольской губернии за 1890 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], 1890. – 172 с.

98. Обзор Подольской губернии за 1895 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], 1895. – 208 с.

99. Обзор Подольской губернии за 1901 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], [1901]. – 215 с.

100. Обзор Подольской губернии за 1903 год. Приложения к всеподданнейшему отчету Подольского губернатора. – [Б.м.] : [Б.н], 1903. 195 с.

Анотація
Н.Ю.Балабуст

Учебно-воспитательные аспекты подготовки педагогических кадров для школьного образования в Подольской губернии (1864-1917 гг.): историографическое измерение

В статье на основе историко-педагогической литературы, архивных материалов и публикаций периодических изданий анализируется малоизвестная проблема учебно-воспитательной подготовки педагогических кадров для школьного образования в Подольской губернии во второй половине XIX в. – начале XX в. в научных доработках отечественных и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: учебно-воспитательные аспекты, школьное образование, педагогические кадры, учебные заведения, гимназии, земские учреждения, учебные программы.

Summary
N.Yu.Balabust

Educational Aspects of Training of Pedagogical Staff for School Education in Podillya Province (1864-1917): Historiographical Dimension

Based on historical and educational literature, archival materials and publications of periodicals the article analyzes unfamiliar educational aspects of teachers training for schools in Podillya province in the second half of the nineteenth century - early twentieth century in scientific works of domestic and foreign researchers.

Keywords: educational aspects, school education, pedagogical staff, educational institutions, gymnasia, zemstvo institutions, curricula.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 378.14;371.39 (045)

В.Є.БЕРЕКА,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)*

Модульний принцип організації позааудиторної навчальної діяльності студентів

Розглянуто проблему модульного принципу організації позааудиторної навчальної діяльності студентів з точки зору забезпечення покращення ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі. Обґрунтовано доцільність застосування модульного принципу у процесі самостійної навчальної діяльності.

Ключові слова: модуль, навчальна діяльність, позааудиторна навчальна діяльність, принцип.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Зміни, що відбуваються останнім часом у вищій школі України, вимагають сучасних фахівців, які не тільки володіють професійними знаннями, вміннями та навичками, але й здатні застосувати їх в повсякденній практичній діяльності, за умов складних (нетипових) ситуацій. Це передбачає в стінах навчального закладу формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна постійно вдосконалювати свої професійні здібності, розвивати їх задля успішної роботи в межах посади.

Сформувати такого фахівця можливо за умови використання нових технологій навчання, зокрема, модульної технології, яка сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студента.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання модульної організації навчальної діяльності студентів достатньо повно висвітлено в працях А.Алексюка, Я.Болубаша, В.Голованової, В.Бондаря, І.Мороза, Н.Ничкало, Л.Романишиної, П.Сікорського, С.Сисоевої та ін.

Однак, недостатньо розробленою залишається проблема модульної організації позааудиторної навчальної діяльності студентів.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – дослідити аспекти модульного принципу організації позааудиторної навчальної діяльності студентів з точки зору забезпечення покращення ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу... Модульне навчання передбачає структурування навчального матеріалу, змісту навчання та організацію роботи студентів з повними, логічно завершеними діяльнісними блоками (модулями). Модуль, як правило, співпадає з темою навчального процесу, проте, на відміну від теми, в модулі всі елементи мають свою оцінку: відвідування занять, виконання завдань, навчально-пізнавальна діяльність, початковий, проміжний та підсумковий рівень знань, робота з додатковими джерелами інформації [6]. У модулі чітко визначені цілі навчання, завдання та рівні засвоєння навчального матеріалу, зазначені дидактичні засоби та засоби діагностики. За умови модульного навчання послідовність вивчення навчального матеріалу, рівень та контроль якості його засвоєння піддається програмуванню [16]. Дуже важливим є забезпечення курсантів змістовим методичним матеріалом, а також доступом до локальних інформаційно-пошукових мереж ВНЗ. Тут у нагоді стануть розроблені викладачами електронні підручники, посібники та відеофільми [4].

Аналізуючи результати наукових досліджень з питань запровадження модульно-рейтингової технології навчання, опираючись на нормативну базу щодо її запровадження до навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів, України [10], можна зробити загальні висновки щодо переваг модульної технології навчання над традиційною, зокрема:

- навчання у модулях, де містяться мета, алгоритм дій, інформаційний блок, навчально-матеріальне забезпечення та засоби самоконтролю, демократизує та лібералізує процес навчання, підвищує його якість;

- систематизація роботи студента в позааудиторний час розвиває їх активне творче мислення, що надзвичайно важливо під час відпрацювання та прийняття рішення в повсякденних ситуаціях педагогічної діяльності;

- перенесення акценту в організації навчального процесу з аудиторних занять на самостійну роботу якісно формує навички самостійної навчальної діяльності, підвищує відповідальність студента за результати своєї праці;

- форми відносин викладача і студента стають рівноправними, „суб’єкт-суб’єктними”;

- застосування рейтингової оцінки диференціює навчальний процес, підвищує його змагальність, дає змогу кожному студенту розкрити свої особистісні здібності.

Перехід до модульної системи навчання потребує перегляду кваліфікаційних вимог до викладачів, освітньо-кваліфікаційного рівня випускників та термінів навчання. Враховуючи, що замовники на підготовку фахівців не зацікавлені в збільшенні термінів навчання, перед ВНЗ постає завдання перебудови змісту та форм навчання з метою забезпечення якості освіти на рівні європейських вимог при збереженні належного рівня фахово-спеціальної підготовки. За чотири роки надати необхідну базову підготовку та підготувати фахівця, здатного професійно виконувати оперативно-службові завдання складне і пов’язане з дефіцитом часу.

Модульна система навчання, як сама прогресивна на даний час, висуває вимоги, за якими студент „...повинен свідомо бути відповідальним за кількість, продуктивність і якість своєї праці, а отже, і повною мірою бути співучасником організації навчального процесу за принципом «суб’єкт – суб’єкт». У будь якому випадку для забезпечення якості освіти в навчальному закладі, який ставить собі це за мету, має бути сформовано систему інтелектуального виховання» [5].

Беручи до уваги дослідження науковців (А.Алексюк [1], Л.Романишина [15], П.Сікорський [17]) щодо побудови навчальних модулів, що пов’язані між собою за спільною ознакою, містять завдання, спрямовані на розвиток умінь самостійної навчальної діяльності, в організації позааудиторного навчального часу студентів нами було запроваджено модульний підхід. Всю позааудиторну навчальну діяльність студентів ми структурували на три модулі. Кожний модуль містив компоненти, які складали його зміст та розкривали поетапний механізм виконання навчальних завдань студентом у позааудиторний час.

Перший організаційний модуль складався із комплексу заходів організаційного плану, спрямований на забезпечення належних умов навчальної діяльності студента в позааудиторний час. Він був організований за трьома рівнями: рівень навчального закладу; рівень факультету; рівень навчальної групи.

На рівні навчального закладу в повсякденній діяльності були передбачені наступні заходи:

- відображення модульної технології навчання та організації позааудиторної навчальної діяльності в положеннях про вищий навчальний заклад та його структурні підрозділи;
- проведення оперативних нарад керівництва вищого навчального закладу щодо стану успішності навчання та відвідування занять студентами;
- проведення методичних семінарів щодо модульної технології навчання з науково-педагогічними працівниками та кураторами у системі професійної підготовки;
- вивчення досвіду використання модульної технології навчання та позааудиторної навчальної діяльності студентів у ВПНЗ під час роботи школи педагогічної майстерності;
- запровадження мотиваційних чинників в організації позааудиторної навчальної діяльності студентів (фотографії на дошці пошани, відрядження науковців до інших навчальних закладів з метою обміну досвідом, інші заходи);
- організація роботи комп'ютерних класів під час позааудиторного навчального часу;
- організація позапланової роботи бібліотек у неробочий час.

На рівні факультету було заплановано проведення:

- службових нарад керівництва факультету щодо стану з відпрацюванням незадовільних оцінок та пропущених занять;
- навчально-методичних зборів з кураторами щодо організації позааудиторної навчальної діяльності студентів, академічних груп факультету щодо підсумків навчальної діяльності за семестр, визначенням місць з навчання серед академічних груп:
- інструктивно-методичних занять з кураторами щодо організації навчання студентів за модульною технологією в позааудиторний час з дисциплін спеціальної та профільної підготовки;
- самостійної підготовки у вихідні дні зі студентами, які мали проблеми з відпрацюванням незадовільних оцінок та пропущених занять.

Другий змістовий модуль включав в себе навчальний, методичний та комунікативний компоненти.

Навчальний компонент визначав порядок самостійної навчальної діяльності студента в позааудиторний час:

- планування підготовки до занять на день та навчальний тиждень;
- використання у своїй самостійній навчальній роботі від одного до чотирьох дидактичних ресурсів: конспект або підручник (посібник); консультація на кафедрі; бібліотечні ресурси; сучасні інформаційні технології;
- за необхідністю планування роботи з відпрацювання пропущеного навчального матеріалу та отриманих незадовільних оцінок;
- планування роботи з підготовки до складання підсумкових (модульних) контролів, заліково-екзаменаційної сесії.

Методичний компонент розкривав методику самостійної навчальної діяльності студента в позааудиторний навчальний час, яка мала за мету навчити:

- поопераційному виконанню навчальних дій з поетапного засвоєння навчального матеріалу, вибору цих дій під час роботи;
- самостійному формуванню навичок розумової діяльності, користуванню засобами самодіагностики визначення рівня знань;
- умілому використанню наявних дидактичних засобів, вмінню самостійно аналізувати інформацію та робити висновки;
- своєчасному відпрацюванню пропущених занять та незадовільних оцінок, формуванню відповідальності за результати своєї навчальної праці;
- основам організації науково-дослідної та пошукової роботи, т. ін.

За А.Маклаковим [14, с.156], комунікативна якість особистості є важливою характеристикою, яка визначає процес адаптації до умов професійної діяльності. Студент навчального закладу практично завжди знаходиться в колективі та в оточенні засобів інформації, успішність його діяльності пов'язана з умінням налагодити з ними взаємодію. Комунікативний компонент модульної організації позааудиторного часу студентів здійснювався через:

- навчальну взаємодію в ланці: „викладач – студент”; „куратор – студент”; „куратор – викладач”; „студент – студент”;
- інформаційну взаємодію шляхом отримання студентами навчальної інформації через бібліотечні ресурси та інтернет-мережу;
- самопрезентацій, наукових доповідей та публічних виступів студентів перед аудиторією під час засідань наукових гуртків, роботи наукових семінарів та конференцій.

Третій контрольний модуль був закладений в алгоритмі роботи куратора під час організації позааудиторного навчального часу. Перший компонент цього модулю полягав в тому, що куратор, під час позааудиторної навчальної діяльності студентів здійснювали контроль її організації:

початок та закінчення самостійної підготовки; присутність студентів під час її проведення; порядок отримання навчально-методичної літератури, інші контрольні заходи.

Другий компонент передбачав здійснення куратором, старостою групи контролю використання студентами позааудиторного навчального часу за призначенням. Куратори в зазначеному аспекті перевіряли:

- розподіл виділеного позааудиторного навчального часу на підготовку до конкретних навчальних дисциплін;
- порядок відвідування студентами кафедр, бібліотек та комп'ютерних класів;
- відпрацювання студентами пропущених занять і незадовільних оцінок;
- залучення студентів до науково-дослідної та пошукової роботи. Куратори намагалися організувати позааудиторний час студентів таким чином, щоб кожному навчальному завданню відповідали раціональні форми його організації..

За умови модульної технології в навчальних модулях розкриваються засоби контролю та самодіагностики. Контрольний модуль, який зазначав порядок контролю результатів навчальної праці студентів, легко було здійснити на практиці. Він складався з перевірок:

- виконання навчальних завдань та готовності студентів до занять на наступний день і тиждень;
- виправлення незадовільних оцінок у студентів;
- відпрацювання студентами пропущених занять, інших навчальних завдань.

В окремих випадках, у разі неготовності до занять куратор переносив терміни виконання навчальних завдань студентів у інші часові інтервали позааудиторного часу: особистий час, виконання виховних та організаційних заходів.

Досвід використання модульної технології засвідчив, що самостійна навчальна діяльність студентів ВПНЗ набула ознак систематичності та послідовності. Студент розуміє, яке саме значення у його навчально-пізнавальній діяльності відіграє самостійна робота над навчальним матеріалом.

Це співпадає з головною метою модульної технології навчання, яка створена на засадах Болонського процесу: навчити студента вчитися. Модульна технологія передбачає освоєння студентами навчальних модулів з предметів навчання та запровадження системи рейтингового оцінювання. П.Сікорський акцентує, що рейтингова система оцінювання спрямована на стимулювання навчальної праці, її систематизацію [17]. За модульною технологією навчання „...студент самостійно вчиться плануванню своєї навчально-пізнавальної діяльності, її організації, а також здійснює самоконтроль та самооцінку досягнутих результатів. Це надає йому можливість усвідомити себе в навчальному процесі, самому визначити рівень засвоєння знань та видів діяльності, побачити існуючі проблеми” [7, с.25].

Цьому сприяло проведення рейтингового контролю, що обліковував усі результати навчальної праці студента: активність під час навчальних занять, використання різноманітних форм навчальної діяльності в позааудиторний час, науково-дослідна робота, участь у наукових семінарах (конференціях), інших заходах. Рейтингова оцінка знань, вмінь та навичок найбільш повно характеризувала якість підготовки студентів з обраної спеціальності. Оцінці в балах підлягало кожне завдання, встановлювався його рейтинг та терміни виконання, таким чином, здійснювались контроль і оцінка якості знань та вмінь з урахуванням систематичної роботи студента [3].

Підсумовуючи дослідження з реалізації модульної технології навчання та запровадження рейтингової оцінки визначення рівня знань і вмінь студентів у вищій школі (Л.Алексюк [1], Л.Романишина [15], П.Сікорський [17]), ми визначаємо рейтинг, як комплексний кількісний та якісний показник, що враховує результати навчально-пізнавальної діяльності студента у всіх видах аудиторних занять та його самостійної навчальної роботи у позааудиторний час на протязі визначеного навчального періоду (місяць, семестр, навчальний рік).

Модульна система навчання пропонує інший підхід у відпрацюванні заборгованостей. Наприкінці вивчення кожного модуля студенти склали модульний контроль, в разі неуспішного результату студент не міг приступити до вивчення наступного навчального матеріалу. Система складання модульних контролів спонукала студентів вчасно виконувати всі контрольні завдання кожного модуля. Це вимагало нових підходів до організації самостійної роботи зі студентами, індивідуальної роботи викладача з кожним студентом, забезпечення навчально-методичними матеріалами, „відкритості” та „прозорості” організації навчального процесу. У зв'язку з цим підвищується актуальність проблеми своєчасного відпрацювання пропущеного матеріалу.

Студент через систему індивідуальних завдань під керівництвом куратора і за допомогою викладача вчився самостійно вирішувати навчальні задачі, відпрацьовувати алгоритм дій, що спонукало його до відповідального ставлення до навчання, а в подальшій педагогічній діяльності

буде допомагати йому правильно приймати педагогічні рішення. Вирішуючи індивідуальні творчі завдання, він, також, вчився раціонально використовувати навчальний час, відведений на самостійну роботу. Підвищувалися відповідальність студентів за результати навчання, мотивація навчання, відбувався розвиток його особистісних здібностей.

Спрямованість останніх керівних документів міністерства освіти та науки, [10-13] на індивідуально-орієнтовану організацію навчального процесу відкриває перед ВПНЗ перспективу встановлення та розвитку власних підходів до стимулювання систематичної роботи студентів протягом усього періоду навчання, формування у них навичок самостійної роботи.

Вибірка з комп'ютерної бази даних обліку успішності та відвідування занять виявила незадовільну динаміку відпрацювання студентами на протязі певного навчального періоду пропущених занять:

- на першому курсі з 9 студентів, які відпрацьовували пропущені заняття в семестрі, лише 3 студенти до початку вивчення нової теми своєчасно відпрацювали пропущений матеріал;
- на другому курсі із 11 студентів, які відпрацьовували пропуски, 2 студенти вклалися у відведені терміни;
- на третьому курсі із 4 студентів, які відпрацьовували пропуски, тільки 2 студенти своєчасно склали заборгованості.

На другому курсі часова відстань між пропуском та його відпрацюванням у окремих студентів становило 5-6 тижнів, на третьому курсі – 4 тижні. Така картина з відпрацюванням пропущених занять характерна майже для всіх навчальних дисциплін профільної підготовки студентів.

Фактичне відпрацювання пропущених занять у ВПНЗ відбувалося наступним чином: студенти відпрацьовували пропущені теми несвоєчасно, не до початку вивчення нового навчального матеріалу, а вже після подачі нових тем навчальної програми, із запізненням на одне – два заняття.

Як наслідок, в окремих студентів не закріплювалася логічна послідовність та втрачалася взаємопов'язаність елементів навчального матеріалу, в навчальному процесі не досягалося мети та завдань дисципліни, студенти зазнавали складнощів у навчанні, не виказували інтерес до навчальної діяльності.

Аналізуючи ситуацію з фактичним відпрацюванням пропущеного та незасвоєного матеріалу студентами ми запропонували такий механізм для ВПНЗ, який би максимально унеможливилював затягування з відпрацюванням.

Задля цього куратори, які безпосередньо планували позааудиторний час студентів, активно втручалися в цей процес.

Вирішення завдань та досягнення позитивних результатів стало можливим за рахунок реалізації ресурсу позааудиторного часу. Адже, під час позааудиторного часу студент вчився планувати свою навчальну діяльність, раціонально використовувати його для відпрацювання пропущеного навчального матеріалу, формування професійних здібностей.

За аудиторними годинами, що фіксуються в журналах обліку навчальних занять, можна відстежити відвідування та відпрацювання пропущених занять студентами. Години самостійної підготовки не відображаються в розкладах та журналах обліку занять, за винятком індивідуальної роботи під керівництвом викладача. Відповідно, не можна проаналізувати стан справ із засвоєнням тем, що відводяться на самостійну підготовку, або з участю студентів у самостійній підготовці.

З метою обліку всіх годин, які відводяться на навчальну дисципліну, в навчальних групах Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії були заведені журнали обліку самостійної роботи курсанта, де фіксувалися години самостійної роботи з навчальних дисциплін. Досвід запровадження таких журналів показав, що всі аудиторні і позааудиторні години з навчальної дисципліни, що передбачені навчальним планом, відображаються в звітних документах і показують виконання навчального плану. Відповідальність за ведення журналів несли старости груп, як безпосередні організатори навчальної позааудиторної роботи студентів.

Практика доводить, що пропуски студентами лекцій (з поважних причин) можна не обліковувати, оскільки студент самостійно може відтворити лекцію за допомогою конспекту іншого студента, знайти необхідний навчальний матеріал у посібниках, підручниках, бібліотеці, електронних джерелах та опрацювати його в позааудиторний час. За умови поширення індивідуалізації навчання в навчально-виховному процесі, посилення відповідальності студента за своє учіння, це сприятиме встановленню робочих стосунків між викладачем і студентом, розгляданню студента як рівноправного учасника педагогічного процесу [2].

У вищій школі встановлена класифікація видів занять (лекція, семінар, практичне заняття), що закріплено в „Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах” [8].

Під час семінарських та практичних занять визначається поточний рівень засвоєння студентами навчального матеріалу, відбувається демонстрація студентами отриманих знань шляхом суджень, доповідей, дискусій, виконання практичних дій, рішення типових професійних задач.

За умови відсутності студента на семінарі, практичному занятті або його неготовності, викладач робив певний висновок, що студент не засвоїв пройдений матеріал і переходить до вивчення наступного йому зарано. Куратор налагоджував роботу з ведення обліку пропущених занять та їх відпрацювання, працю в тісній взаємодії з викладачем. Встановлення контролю за відпрацюванням пропущених занять надало певні результати в навчальній діяльності, привчило студентів до виконавської дисципліни та планування позааудиторного часу. З часом на старших курсах від такого контролю, за умови своєчасного відпрацювання студентами пропусків, куратори відмовлялись.

Володіючи інформацією щодо пропущених занять з дисципліни, характеру пропусків, куратор контролював рівномірність службового навантаження студентів, організував роботу зі студентами, які тривалий період знаходились на лікуванні, були звільнені від занять тощо.

У випадку тривалої відсутності, кількісний еквівалент якої умовно встановимо пропуск восьми та більше семінарських (практичних) занять з однієї дисципліни, студент під керівництвом складав та погоджував з викладачем індивідуальний графік відпрацювання пропущених тем. В організації навчального процесу ВПНЗ є рекомендації щодо формування модулю, кратному цілому кредиту або його половині, виходячи з цього, стандартний модуль з навчальної дисципліни складав 18-36 аудиторних годин занять [8, с.9]. Виходячи з досвіду організації навчального процесу, за умови невідвідування підряд шести аудиторних годин, студент зазнавав складнощів в опрацюванні навчального модулю.

Контроль за виконанням індивідуальних графіків здійснював проректор з навчальної роботи. Створення кожному студенту найбільш сприятливих умов для оволодіння програмним матеріалом – одна із сторін реалізації принципу індивідуального навчання і є пріоритетним службовим завданням куратора.

Запроваджена схема відпрацювання пропущених занять була випробувана на практиці і показала, що:

1. Реалізація послідовності вивчення навчальних тем (модулів) сприяла засвоєнню робочої навчальної програми з дисципліни на якісному рівні.

2. Студенти не зазнавали певних складнощів при засвоєнні навчального матеріалу, в них формувалася інтерес до навчальної діяльності.

3. У позааудиторний час студенти привчалися до планування самостійної навчальної діяльності, у них підвищилася відповідальність за її результати, формувалися навички самоорганізації та самоконтролю.

4. Підвищилися показники навчального процесу: загальна успішність, якість навчання та середній бал з навчальних дисциплін.

За умови модульної технології навчання, використання тільки аудиторного часу стає недостатнім, оскільки ця система передбачає перенесення акценту в навчальному процесі на самостійне оволодіння студентами системою знань, що відбувається, як правило, в час, вільний від занять. Ресурси цього часу були спрямовані на формування власної навчальної діяльності студентів, що призвело до розкриття їхнього потенціалу, розвитку самоорганізації. В свою чергу рівень самостійної навчальної діяльності студентів підвищив результати навчання. Процес став керованим з боку викладацького складу, керівництва навчального закладу.

Висновки... Модульне навчання – провідна форма навчальної діяльності студентів, спрямована на підвищення освітніх результатів. Його використання під час самостійної роботи дає змогу: демократизувати та лібералізувати процес навчання, підвищити його якість; розвивати активне творче мислення студентів; формувати навички самостійної навчальної діяльності; зробити рівноправними відносини викладача і студента; застосувати рейтингову оцінку навчального процесу, підвищити його змагальність, забезпечити студенту розкриття своїх особистісних здібностей.

Всю позааудиторну навчальну діяльність студентів структуровано на три модулі (організаційний, змістовий, контрольний). Перший складається із комплексу заходів організаційного плану, спрямований на забезпечення належних умов навчальної діяльності студента в позааудиторний час. Другий – включає в себе навчальний, методичний та комунікативний компоненти. Третій – передбачає роботу куратора під час організації позааудиторного навчального часу, а також засоби самоконтролю та самодіагностики з боку студента.

Вирішення завдань та досягнення позитивних результатів стало можливим за рахунок реалізації ресурсу позааудиторного часу. Адже, під час позааудиторного часу студент вчився планувати свою навчальну діяльність, раціонально використовувати його для відпрацювання пропущеного навчального матеріалу, формування професійних здібностей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підруч.] / Анатолій Миколайович Алексюк. – К. : Либідь, 1999. – 557 с.
2. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : [навч. посіб. для слух. закладів підвищ. квал. вищої освіти] / Ярослав Якович Болюбаш. – К. : ВВП „КОМПАС”, 1997. – 64 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І.; за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навч. книга. – Богдан, 2004. – 384 с.
4. Голованова В. М. Модульне навчання як засіб формування навмчок самоосвіти студентів / В. М. Голованова / Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у ВНЗ : всеукр. наук.-теор. конф., 12 трав. 2006 р.: тези допов. – Хмельницький : Нац. академ. держ. прикор. служби України ім. Б. Хмельницького, 2006. – С. 6–7.
5. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / [уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко]. – К. : Изд., 2004. – 24 с.
6. Мороз І. В. Кредитно-модульна система в організації навчального процесу: довідник для студ. / І. В. Мороз, Міністерство освіти і науки України. – К. : Освіта України, 2005. – 90 с.
7. Образцов П. И. Дидактика высшей школы : [учеб. пособ.] / П. И. Образцов, В. М. Косухин. – Орел : Академия спецсвязи России, 2004. – 317 с.
8. Положення про організацію навчального процесу в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії / укл. В. Є. Берега, І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – 52 с.
9. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : затв. наказом мін. освіти України 02.06.1993 №61 // Зб. норм. актів та метод. реком. з питань організації, планування та проведення навчально-виховного процесу в навч. педагогічних закладах / укл. Я. Я. Болюбаш та ін. – К., 1999.
10. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: наказ Мін. освіти і науки України від 30.12.2005 №774 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х т., Т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 314–317.
11. Програма проведення педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 №48 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х томах, т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 214–230.
12. Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни „Вища освіта і Болонський процес” : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.05.2004 №414 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х томах, т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 213.
13. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.10.2004 №812 // Вища освіта в Україні: норм. зб. у 2-х томах, т.1 / за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової. – К. : Форум, 2007. – С. 214–313/
14. Психология и педагогика : [учеб. / под ред. А. Г. Маклакова]. – СПб. : Питер, 5005. – 464 с.
15. Романишина Л. М. Модульно-рейтингова технологія викладання у вищих навчальних закладах / Людмила Михайлівна Романишина. – Тернопіль : ТДПУ, 2000. – 48 с.
16. Романишина Л. М. Система поетапного контролю навчальної діяльності студентів педагогічних університетів за модульно-рейтинговою технологією навчання з дисциплін природничого циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. М. Романишина. – К., 1998. – 39 с.
17. Сікорський П. І. Модульно-рейтингова система навчання в ліцеях : навч.-метод. посіб. / П. І. Сікорський. – Л. : Академічний експрес, 1997. – 96 с.

Анотація

В.Е.Берега

Модульный принцип организации внеаудиторной учебной деятельности студентов

Рассмотрено проблему модульного принципа организации внеаудиторной учебной деятельности студентов с точки зрения обеспечения улучшения эффективности учебного процесса в высшем учебном заведении. Обосновано целесообразность применения модульного принципа в процессе самостоятельной учебной деятельности.

Ключевые слова: модуль, учебная деятельность, внеаудиторная учебная деятельность, принцип.

Summary

V.Ye.Berega

Module Principle of Organization of Extracurriculum Activities of Students

The problem of module principle of organization of extracurriculum activities of students from the point of view of providing the improving of effectiveness of educational process at the higher educational establishment has been studied. Expediency of module principle use in the process of individual educational activity has been proved.

Key words: module, educational activity, extracurriculum activity, principle.

Дата надходження статті: „29” серпня 2012 р.

Життя особистості у просторі духовності

Життя групи в атмосфері ціннісного протиріччя

Міжособистісні взаємодії, що виникають у певній соціальній групі, безпосередньо впливають на перебіг життя кожного її члена. Ця залежність властива і малим стихійним, і неконтактним формальним об'єднанням, що відображають загальну структуру суспільства. Слід зважати на те, що інтенсивність впливу цих груп на індивідуальне життя особистості дещо відмінна. Мала неформальна група у цьому плані буде дієвішою. Досі групові процеси ціннісно-сміслової гармонізації чи конфронтації простежувалися як на теоретичному, так і на прикладному рівнях лише у контексті формування єдиної суспільно важливої мотиваційної основи функціонування тієї чи іншої групи та її прогресивного розвитку. Тут перевага надавалася категорії ціннісно-орієнтаційної згуртованості та змісту міжсуб'єктних контактів, які виникали під її впливом.

Не заперечуючи продуктивності такого підходу, слід вказати на його пізнавальні обмеження. Видається доцільним з'ясування у цьому зв'язку дійсних мотивів як рушійних спонук першого етапу створення групи, виокремлюючи принаймні дві полярні позиції її членів. Таке кардинальне розмежування чіткіше простежується у групах, ціннісними орієнтаціями яких є: необхідність захисту довкілля, утвердження здорового способу життя чи розгортання волонтерства, реалізації соціальних проектів тощо. Важливий той фактор, що подібні ціннісно-мотиваційні устремління підтримуються відповідними державними інституціями у формі забезпечення соціального престижу члена таких груп та його потреби у визнанні, і це може стати для деяких членів групи провідним ціннісним аргументом їхнього рішення увійти до складу тієї чи іншої групи.

Членів групи з такою провідною мотивацією кваліфікуватимемо *егоцентристами*. Натомість – членів групи, основна мотивація яких – перелічені ціннісні орієнтири, вважатимемо *соціоцентристами*.

На початку функціонування групи очевидного протиріччя між соціоцентриками та егоцентриками не спостерігається. Останні активно вживаються у позицію соціального престижу, і це їх задовольняє. Їх також влаштовує формальна єдність із соціоцентрично спрямованими членами групи. Адже всі вони, наприклад, волонтери у широкому соціальному сприйнятті. Тут ще відсутня градація членів групи за ціннісними критеріями і показниками. Залежно від того, як члени групи соціоцентричної спрямованості починають проявляти запопадливість, включаючись у практичну суспільно значущу діяльність, виникають перші прояви незадоволення у егоцентристів. Вони роблять висновок, що реальні справи членів групи соціоцентричного спрямування затьмарять їхню самоцінність і значущість. Така ситуація стає для них неприйнятною й через те, що порушується, як вони вважають, їхня морально-психологічна безпека. Тепер члени групи егоцентричного спрямування звертаються до соціоцентристів з висловлюваннями про бажаність безпечного, а не надто напруженого життя, про необхідність отримання різноманітних спільних задовольень. Коли ж соціоцентристи на такий спосіб життя групи не пристають, члени групи егоцентричного спрямування діють в атмосфері ціннісного протиріччя. Егоцентристи відкрито не сприймають ціннісних прагнень соціоцентристів та вдаються до інсинуацій, образ, а то й спрямовано перешкоджають їхній добродійній діяльності.

У такій ситуації слід формувати громадську думку, яка сягає за межі конфліктної групи. Це дасть змогу дещо нейтралізувати неприємельські потяги членів групи егоцентричного спрямування і змінити їхню ціннісну орієнтацію.

Орієнтири вибору особистістю життєвого шляху

З чим поріднити своє життя? Це запитання постає перед кожною особистістю. При цьому йдеться не лише про вибір професії, а й про те, у яких соціальних відносинах вона перебуватиме, яку спрямованість інтересів, прагнень, спілкування, поведінки пропонуватимуть їй оточуючі. Зазначимо, що знання про характер можливих життєвих ситуацій даються підростаючій особистості у досить обмеженому обсязі, що й призводить до численних внутрішніх і зовнішніх конфліктів, подолати які їй досить важко. Внаслідок цього в особистості можуть виникати стани розчарування власним життям, невдоволеності собою.

Звичайно, передбачити навіть основні життєві колізії особистості досить важко, проте це не означає, що вони не підлягають хоча б імовірному прогнозуванню, а отже, і їх вибірковому попередженню. З цією метою доцільно використати поняття „корисність певного способу життя

для особистості". Звідси знання про те, що корисне для особистості у плані специфіки способу життя може бути правильно визначене не абстрактно, а лише з урахуванням її психологічних можливостей зберігати внутрішню стабільність і цілісність у складних міжособистісних взаємодіях. Вони можуть характеризуватися меншою чи більшою силою напруження, частотою прояву та вибірковістю. Ці характеристики корелюють з основою життя особистості, якою є її професійна діяльність. Саме від обшвиру тих соціальних відносин, які нею породжуються, залежатимуть сутнісні ознаки міжособистісних взаємодій.

Тож особистість, вибираючи власний життєвий шлях, має зважати на те, чи зможе вона витримати труднощі як похідні наслідки обраної професійної діяльності. До них доцільно віднести заздрість людей близького оточення особистості через її значні професійні досягнення. Люди, що демонструють таку моральну ваду, можуть цим самим ускладнити самопочуття особистості: вона страждатиме. Цей стан схильний погіршуватися, коли особистість, окрім заздрості, зазнає ще й нічим не обґрунтованих наклепів.

До того ж особистість, завдяки власним здібностям і зусиллям, відрізняється від свого соціального оточення більшим матеріальним статком, і це теж може виявитися для неї сильнотіючим подразником. Оточуючим людям буває важко змиритися з вишцістю особистості у певному життєвому напрямі. Важливо також мати на увазі, що конкретний спосіб життя може відрізнятися від іншого розмаїтстю соціальних зв'язків, у яких перебуває особистість. Це потребує від неї відповідного піклування як стосовно себе, так і стосовно суб'єктів, з якими вона взаємодіє. Отже, вона мусить враховувати свої можливості і в цьому плані.

Ступінь задоволеності життям пов'язаний зі ступенем свободи особистості від досить важких для неї життєвих обставин. Саме на цю закономірність має орієнтуватися особистість, обираючи свій життєвий шлях.

Завади благочинному життю особистості

Підростаюча особистість у своєму прагненні до зміцнення духовно повноцінного життя має потребу у відповідній підтримці як наявності у своєму внутрішньому світі суспільно важливих цінностей. Однак їхня природа така, що вони не з'являються самі по собі, а є результатом цілеспрямованого суспільного впливу. Тому бажано, щоб цей вплив, суб'єктами якого є батьки, вихователі, ровесники, дорослі, був ціннісно узгодженим, передбачав гармонію у єдності цілей та способів їх досягнення.

Все ж часто трапляється так, що підростаюча особистість на шляху свого духовно-морального становлення не відчуває згаданої гармонії, а натомість зіштовхується з усілякими перепонами. Останні гальмують уже надбані особистістю здобутки та позбавляють можливості до подальшого благочинного зростання. Більше того, за такого психічного стану в життя підростаючої особистості вторгаються низькі бажання і пристрасті, кардинально змінюючи її моральну структуру.

У виховному аспекті важливо розуміти, що перепони як деструктивні впливи мають різний ступінь дієвості на підростаючу особистість. Вплив нижчого ступеня перетворювальної дієвості – це така міжіндивідуальна дія, за якої виникає лише функціональне зближення двох осіб. У цьому випадку відбувається демонстрація певної норми чи способу поведінки одним індивідом та її сприймання іншим. У цілому ця взаємодія розгортається у когнітивному плані.

Вплив вищого рівня перетворювальної дієвості відбувається у площині внутрішнього Я і суб'єкта, і об'єкта впливу. Відтак, виникає душевна цілісність, за якої суб'єкт впливу проникає в особистісне ядро об'єкта впливу, спрямовано змінюючи його. Залежно від того, який заряд (особистісно конструктивний чи деструктивний) транслює суб'єкт впливу, залежатиме і його ефект стосовно об'єкта впливу.

З огляду на це, вищим рівнем перетворювальної дієвості володіють батьки підростаючої особистості, їхній вплив характеризується не лише відсутністю внутрішніх меж між ними і дитиною, а й постійністю її перебування у зоні батьківського впливу. Є підстави стверджувати, що якраз ситуація постійності впливу виявляється визначальною у процесі особистісного становлення дитини. Тому саме батьки за негативної виховної позиції можуть стати істотною завадою на шляху благочинного життя підростаючої особистості. Моральне розбещення дитини може статися через їхню прихильність до соціально примітивних потреб та інтересів. Звертаючи увагу тільки на це й вибудовуючи відповідний стиль життя, всі інші суспільні цінності вони ігнорують, що негативно відбивається на їхніх дітях як особистостях.

Серйозні перепони благочинному життю особистості може створювати не завжди моральне людське довкілля (ровесники, дорослі), від якого їй важко дистанціюватися. Воно ж своєю чисельністю може затьмарити тих осіб, які позитивно впливають на підростаючу особистість. З метою нейтралізації деструктивного впливу на підростаючу особистість її оточення слід протиставити йому всю силу батьківсько-педагогічної ідейної згуртованості, здатної спрямувати розвиток вихованця у суспільно важливе русло.

Життя у вимірах доброчинності й вимагання

Особистість упродовж свого життя перебуває у постійних стосунках з іншими людьми. Тому для їх етичної характеристики важливо, як вона ставиться до конкретної людини – учасника цих стосунків. З урахуванням цієї позиції слід вести мову про керівництво міжособистісними стосунками. Звичайно, йдеться про духовно-моральне наставництво, а отже, про певні духовно-моральні цінності. Вважається, що найголовніша цінність у стосунках особистості з іншими – це доброчинність. Саме вона – їх ключовий мотив.

Лише свідомо оволодівши даною цінністю як спонукою до духовно-морального діяння, особистість стає вільною, тобто будівничим свого життя. За цієї умови вона не може чинити на догоду людині з іншими, найчастіше утилітарними цінностями, оскільки сформувала для себе міцні та надійні підвалини ладу, миру, злагоди.

За такого внутрішнього душевного стану особистість не пов'язує себе з себелюбством і власною вигодою, реалізуючи різноманітні добрі вчинки. Останні і можуть керуватися якимись іншими мотивами, однак такими, що охоплюються межами доброчинності.

Ці моральні межі існують упродовж багатьох віків, і людство у цілому їх приймає. Наведемо список моральних приписів з єгипетської „Книги мертвих”:

- Я не чинив зла людям.
- Я не робив нічого огидного.
- Я не піднімав руку на слабшого.
- Я не був причиною хвороби.
- Я не вбивав і не напучував убивати.
- Я нікому не завдав болю і страждань.
- Я ніколи не казав неправди.
- Я не крав.
- Я не заздри.
- Я не чинив перелюбу.
- Я не згрішив стосовно Істини.
- Я не чинив блюзнірства.
- Я не чинив мерзоти перед богами.

Досконала особистість, орієнтуючись на свій морально-духовний стрижень, у моральному плані може віддати належне недругові, відданому своїй справі, та виявити акт неповаги до зрадливого співника, хоч би яким корисним він був для неї.

Духовно розвинена особистість не змінить своїх позитивних уявлень про іншу людину, якщо вона якось неістотно образила її.

Антипод вільній, доброчинній особистості – це особистість залежна від своїх егоїстичних потягів. Саме цією тенденцією визначається стиль її життя. Вона у всіх своїх діяннях прагне й вимагає відплати чи нагороди. По-справжньому про добрі діла такої особистості говорити досить важко, оскільки їхній мотивації бракує людяності.

Особистість зі схильністю до вимагання не може усвідомити і змиритися з тим, що люди особливо поважають тих, хто попри всілякі нагороди прагне допомогти і саме про це піклується більше, ніж про винагороду. Згодом потяг до вимагання у такої особистості може трансформуватися у відкрите чи приховане здирицтво зі всіма негативними наслідками, що випливають із цього. Особистість зі стійким прагненням до вимагання кваліфікують як малодушну, жалюгідну, якій не властиві благородні справи.

Життя особистості у вимірі порядності-непорядності

Життя особистості, за якого воно прямо чи опосередковано є умовою достойного життя інших людей, називатимемо порядним. Відтак на особистість накладається *відповідальність* за інших людей і за свої вчинки стосовно них. У виховному плані це означає, що особистість під час здійснення будь-якого вчинку мусить глибоко усвідомлювати, яким буде його прямий і побічний результати, і лише з урахуванням їхньої суспільної значущості приймати відповідне рішення.

Часто буває так, що одна людина надає матеріальну допомогу іншій, яка її потребує (за можливості дає певну суму грошей). З цього морального діяння можуть виникнути два полярні наслідки. Один дійсно гуманний: людина, що просила допомоги, задовольнила якусь життєво важливу потребу. Другий наслідок – аморальний: це, наприклад, задоволення потреби, що пов'язана із наркозалежністю особи. Знаючи, яким чином людина, котра просить допомоги, розпорядиться нею, доброчинець і має прийняти адекватне рішення (допомогти чи не допомогти).

Справжнім виявом порядності є такі життєві події, коли людина помірковано ставиться до власної користі, щоб допомогти іншим.

Інша ситуація. На настійну вимогу дитини заможні батьки купують їй надто дорогі речі чи організують відпочинок за межами країни. Школяр демонструє перед своїми ровесниками

власні набутки, а то й хизується перед ними. Внаслідок цього у групі ровесників виникають прояви заздрості, спокуси, особистісно руйнівного погососу. Діти починають висувати непомірні претензії до своїх батьків. У такому випадку заможній родині, зважаючи на широкий морально-деструктивний резонанс, слід було утриматися від подібного діяння, або здійснити його у пом'якшеній формі. Тобто не переходити межу, коли певна соціальна нерівність викликає протистояння чи незадоволення. Зазначимо, що таку закономірність слід враховувати не лише на суб'єкт-суб'єктному рівні, а й під час організації широких соціальних відносин, що характеризують стан суспільства у цілому.

На який же глибинний внутрішній орієнтир має спиратися особистість, щоб її життя розгорталось у вимірі порядності? Ним має виступити так званий „принцип цілей”, за якого поводитися з будь-якою особою у будь-якій ситуації слід як із ціллю, і ніколи як із засобом (для досягнення своїх або будь-чиїх цілей). Поводитися з особами як із цілями означає поважати їхні погляди й дозволити їм безперешкодну реалізацію їхніх уявлень про добре життя. Взаємодіяти з ними як із засобами досягнення наших цілей – означає накладати на них наші бажання і прагнення, змушувати робити те, що ми хочемо всупереч їхній волі.

Принцип цілей відображає зацікавленість особистості у людській незалежності та різноманітності. Але це ідеальний курс, яким не завжди вдається прямувати. Існує багато ситуацій (важких конфліктів, насильства), коли неможливо поводитися з усіма особами як з цілями. У разі неможливості потрібно намагатися підтримувати цей ідеал у максимальних межах, обираючи дії, які найкраще відновлять і збережуть моральну сферу.

Зі сказаного випливає, що порядне життя утверджується там, де забезпечується спільна користь, де одна особистість робить усе можливе для безпеки іншої (і матеріальної, і душевної).

Несприйнятливість особистості до підступів як показник її життєвої стійкості

Особистість відчуває життєвий комфорт, коли правила людського гуртожитку передбачають взаєморозуміння, співчуття, підтримку, взаємозахист. Однак життєві реалії такого ґатунку є лише сферою ідеалів, не знаходячи адекватного практичного міжособистісного втілення. Причиною такого суспільного стану є індивідуальні відмінності у прагненнях, цінностях, духовно-моральній спрямованості, що безпосередньо відбивається на відсутності потребнісно-мотиваційної й смисложиттєвої однастайності у малих чи широких суспільних групах. Внаслідок цього кожна особистість у своєму житті переживає різноманітні конфліктні ситуації, з яких їй потрібно певним чином виходити, при цьому щось психологічно втрачаючи або чогось набуваючи. Тут життєво важливим має бути баланс між цими втратами і надбаннями, оскільки без його збереження особистість може потрапити у затяжний негативний психологічний стан.

Особистості, життєвим кредом якої є активна суспільна позиція, слід зважати на природну схильність людини до першості без будь-яких обмежень, тобто чи є у неї для цього відповідні розумові й душевні здібності, чи немає. Таке прагнення, якщо воно без необхідних для цього підстав, виявляється досить сильним, схиляє людину до суб'єктивізму у ставленні до інших, особливо, коли вони у чомусь її випереджають, зокрема у соціальному статусі чи в результативності тієї чи іншої діяльності. Успішна особистість має бути готовою до вираження почуттів заздрості й ненависті з боку деяких осіб, що її оточують.

Психологічний імунітет особистості до підступів недружніх осіб має бути результатом сформованих у неї розсудливості, обачливості, прозорливості, терпіння, духовної мужності. Якщо ж особистість, за описаних нами знегод Переживатиме почуття роздратованості, вона не зможе перебувати у стані життєвої стійкості, необхідної для успішного досягнення поставлених цілей. Не бажаючи їх приховувати, недобррозичливіці злословлять і несправедливо осуджують, таємно зводять наклепи і ворогують відкрито. Особистості видається доцільним реагувати на них, надмірно не побоюючись. Бажано не ігнорувати повністю, хоч би вони були абсолютно неправдивими, а спробувати переконаннями погасити їх. Якщо така виховна дія виявиться не результативною, то особистість має повне моральне право знехтувати обвинувачуючими.

Соціально активній і професійно досконалій особистості доводиться сприймати необ'єктивні судження стосовно результатів своєї праці від осіб, свідомість яких затьмарена заздрістю до неї. До того ж таке їхнє ставлення й оцінка поєднуються у них з недосвідченістю у даній справі. У такому випадку особистість мусить бути сама суддею своїх результатів. Хорошими чи поганими вони можуть вважатися тоді, коли автор оцінить їх самостійно. Думку згаданих осіб при цьому не слід брати до уваги, а поставитися до них із жалем, знаючи, що власні здібності від їхньої оцінки не зменшаться.

Успішній особистості доводиться потрапляти у ситуації, коли вона змушена критикувати когось за недостойні вчинки. Звинувачений, обурюючись за таку оцінку і не маючи іншого способу відплатити, закидає її насмішками, огризанням, сподіваючись таким чином приховати свої вади.

За такої поведінки звинуваченого, особистості слід виявити великодушність і не опуститися до його рівня.

Ситуації самозахисту у житті особистості

У плінні життя особистості з різною мірою виразності виявляються два процеси. Одному властиві буденна розміреність, звичне переплетіння справ, усталена ціннісна спрямованість взаємин, у якій перебуває особистість. Другий процес визначається сильною динамікою всіх аспектів життя особистості, зумовленою зміною смисло-ціннісних орієнтирів, а отже, й стилю життя особистості. Вона здійснює певний життєвий вибір і відстоює його.

Ці два процеси своєрідно переживає підростаюча особистість у різні вікові періоди – від дошкільного до юнацького. Так, звичний ритм життя школяра може порушитися у випадку, коли члени учнівської групи разом із педагогом пропонують йому нову соціальну роль: бути керівником учнівського парламенту, відповідальним за випуск інформаційного бюлетеня, членом волонтерського об'єднання тощо. Така пропозиція не випадкова: вона обґрунтовується сукупністю ділових і особистісних якостей, якими володіє цей школяр.

Звичайно, розуміння його ровесниками у цьому контексті не відзначається однотайністю, сутнісне сприйняття школяра у них різне. Річ у тім, що внутрішній світ людини є до певної міри таємницею не лише для інших, а й для неї самої. Все ж саморозуміння завжди змістовніше за стороннє розуміння тієї чи іншої особистості.

Описана нами ситуація розгортається таким чином, що школяр, сприйнявши колективну пропозицію, відмовляється від неї, і це його остаточне рішення; він не піддається на будь-які умовляння. Така поведінка школяра викликала образу у ровесників; вони звинувачують його у зарозумілості, гордовитості, зневажливості. Тож перед школярем постає альтернатива: примиритися з осудженням ровесників, чи спробувати захищати своє рішення. Перша можливість є кроком пасивним, внаслідок якого він втрачає набутий соціальний статус, положення у міжособистісних стосунках, авторитет у групі. Необхідність збереження свого особистісного „обличчя” змушує школяра до самозахисту.

Він вибудовується на центральному аргументі, згідно з яким ровесники поверхово розуміють психологічну сутність справи, на яку вони споряджають школяра. Вона ж потребує високої розсудливості, відповідальності та душевного натхнення. Стосовно цих якостей школяр висловлюється досить самокритично. Це має бути не просто вербальна констатація, а наведення конкретних вчинків, які не сповна відповідають даним особистісним цінностям. Він нагадує ровесникам випадки, коли вони насміхалися з його легкодухості. Крім цього, школяр просить ровесників зважити на деякі його характерологічні особливості: запальність, нерішучість, нестриманість, невпевненість у собі. Всі вони не даватимуть йому змоги бути успішним у новій справі та отримувати задоволення від неї. Цими доказами школяр відхиляє ті негативні якості, якими вони його наділили. Своєю ж душевною сповіддю він утвердив себе як особистість, переконавши ровесників у своїй правоті й захистивши власне моральне Я.

Життя особистості в умовах емоційного неладу

Ціннісно значущим для людини видається прагнення жити у стані спокою, не відчуваючи хоч би найменших емоційних потрясінь. Однак реальні життєві ситуації, у яких вона постійно перебуває, роблять це прагнення недосяжним. У її житті трапляються різні негаразди, мужньо переносити які вона не в змозі.

Відтак, у людини невідворотно виникає, зокрема, переживання смутку – цієї найбільш психологічно руйнівної емоції. Сила смутку може настільки оволодіти її душею, що вона навіть іде з життя. Такий стан є нічим іншим, як блокуванням охоронних помислів, це й призводить, зрештою, до безпомічності та втрати самовладання.

Тож життєво необхідною метою для підростаючої особистості має виступати ґрунтовне усвідомлення всіх змістових нюансів, пов'язаних з переживанням смутку. Часто буває так: становище, у яке потрапляє особистість, видається їй жахливим через те, що так вважає її оточення. Однак особистості не слід повністю покладатися на думку інших людей. Доцільніше розглянути власне становище безвідносно, відмежувавшись від помилкового упередження.

Багато нещастя видаються значними і нестерпними, доки не будуть добре осмисленими. Після чого особистість дійде висновку, що вони значно легші, ніж здавалося. Тоді може виявитися – той чи інший негаразд не дає серйозного приводу для смутку.

Будь-які фізичні чи психічні негаразди, особливо певну хворобу, особистість легше переносить, коли вона перебуває не наодинці зі своїм лихом, а серед рідних чи значущих людей. Вони й повинні бути поряд і співпереживати. В міру своїх сил значуще оточення має полегшувати її смутку, розраджуючи словом, допомагаючи ділом і використовуючи решту відповідних засобів. Головним життєдайним прийомом тут виступить підтримання в особистості стійкої надії на краще

майбутнє. Це не дасть їй „занепасти духом” і зайняти пасивну позицію, яка ускладнить перебіг хвороби.

Якщо ж обставини складаються так, що підтримка значущої людини не досягла успіху, все ж думка про те, що вона зі свого боку не упустила нічого необхідного, полегшить їй моральний стан. Адже хто зробив усе можливе для припинення страждань ближнього, той, якщо і не досяг мети, звільняється хоча б від докорів сумління і, склавши з себе цей тягар, мусить нести лише тягар скорботи.

Життя особистості у приниженні й незалежності

Серед смислоцінних пріоритетів особистості вагоме місце має займати і прагнення жити бездоганно, орієнтуючись на загальноприйняті моральні зразки. Однак за певних життєвих обставин це прагнення виявляється нездійсненим. Основна причина такого стану бачається у соціальній ситуації розвитку особистості, яка може бути несприятливою у цьому плані. Вона здатна спрямувати підрастаючу особистість у деструктивну площину її становлення, і тоді невідворотними стають для неї різні за ступенем душевні негаразди, життєві суперечності тощо. Провідним чинником несприятливої соціальної ситуації для повноцінного розвитку особистості виступає конкретна особа, від якої йде негативний вплив. Через власну моральну незрілість підрастаюча особистість може повністю підпасти під її владу, втративши будь-яку життєву самостійність.

Морально примітивна особа все ж має певні характерологічні риси, які змушують підрастаючу особистість підкорятися їй. До них можна віднести деструктивно спрямовані лідерські якості, комунікативні здібності, привабливу сукупність соціальних ролей.

Усе це і спонукає підрастаючу особистість до принизливої прислужливості, яка не спорадична, а життєво постійна. Якби таке ставлення було більш-менш утаємниченим, його можна було б віднести до розряду маловажливого. Та це, на жаль, відбувається привселюдно, а отже, руйнівна сила такого явища збільшується.

Важливою для підрастаючої особистості є і та обставина, що внаслідок тотальної залежності й приниження вона перебуває у сфері мізерних інтересів морально примітивної особи. Їй ніколи розширити свій життєвий горизонт, наповнити його суспільно значущими справами, сформулювати гідну життєву позицію та практично утверджувати її. Натомість вона сповна пізнає марнотність дрібних життєвих справ, відчуває тягар важкого підкорення. Незважаючи на це, у підрастаючої особистості може сформуватися звичка до такої життєвої спрямованості, яку буде досить важко здолати. Тут потрібен комплекс корекційно-виховних дій, спрямованих на відторгнення сформованої пристрасті й застарілої прихильності.

Педагогу у своїй роботі найперше доцільно використовувати закономірність, згідно з якою людина з презирством ставиться до того, хто проявляє підлесливість, а поважає тих, котрі сліпо не догоджають їй. Саме це правило має глибоко усвідомити підрастаюча особистість, щоб вчасно розірвати ланцюг приниження і підкорення. Вона мусить упевнитися, що морально примітивна особа глузує з неї, якщо не явно, то приховано, й хизується цією жорстокою владою.

У такій рефлексивно-перетворювальній роботі у підрастаючої особистості й може сформуватися цінність незалежного життя як внутрішньої свободи, що його звеличує. Місце невпевненості, розгубленості у житті підрастаючої особистості займуть життєва перспектива й успіх, виховаються суспільно важливі звички. Відтак підрастаюча особистість справедливо оцінить власні внутрішні зміни й нові надії. Усе це й буде складовими життя, сповненого свободи і великого задоволення.

Життя двох у душевному співзвуччі

Повчальним для підрастаючої особистості буде розуміння нею шляху, який долають двоє молодих людей (підлітків) з метою духовного зближення. Це міжособистісне дійство виявляється обопільно важливим, якщо навіть на певному етапі недостатньо усвідомлюється ними. Все ж притягальна сила інтимної природи зближує їх перш за все у сутнісних душевних характеристиках, хоча у кожного з них залишаються деякі індивідуальні відмінності як вияв їхньої самобутності.

У кожного з підлітків до певного часу була власна незалежна від іншого історія життя, допоки їхні шляхи не перетнулися. Чинником, що об'єднав їх спочатку формально, було спільне навчання: оволодіння одними і тими ж навчальними предметами, спілкування з одними і тими ж учителями. Однак це лише зовнішні фактори, хоча й важливі для душевного зближення, проте все ж недостатні.

Вирішальним для цього процесу є їхнє ставлення до спільної навчальної діяльності. Воно має характеризуватися сильним інтересом, устремлінням і старанністю. Причому таке ставлення має бути розподіленим між двома підлітками, бути за своєю сутністю одним і тим самим. Однак душевно об'єднуювальним центром для двох підлітків стають однакові бажання, що породжуються

спільними заняттями. Відтепер між ними виникає згода у помислах, які стосуються не лише їхнього сьогодення, а й майбутнього, пов'язаного з вибором власного життєвого шляху. Зауважимо, що сучасна педагогічна практика не враховує повною мірою своєрідності розкритих нами діяльнісних бажань у загальному процесі виховання особистості, збіднюючи його у плані формування духовно наповнених міжособистісних взаємин школярів.

З огляду на сказане, можна констатувати, що душевне співзвуччя підлітків залежить від міри їхніх почувань, од відповідної рівноваги. Це ж означає, що спільні переживання відзначаються достатньою силою і суспільно значущою предметною спрямованістю. При цьому, незважаючи на душевну однотайність підлітків, у кожного з них можуть залишатися індивідуальні мрії та буттєві прагнення, що здатні порушити їхній особистісно-почуттєвий баланс. Та це кардинально не може змінити дружніх взаємин. їм властиві закони високої дружби, яка характеризується вірністю і щирістю.

Сімейне життя у граничних негативних переживаннях

Особлива сфера буття, яку разом створюють чоловік і дружина, сімейне життя є найбільш чуттєво трепетним і жаданим. Будуючи спільне життя, молоде подружжя завжди сподівається на щастя – найвище почуття, що ґрунтується на взаємній любові.

Однак реально кожен шлюб зазнає істотних трансформацій, зумовлених як індивідуальними психологічними особливостями подружжя, так і різноманітними й нескінченними проблемами, які доводиться долати спільно. Ці зміни найперше стосуються почуттєвої сфери чоловіка й дружини, їхніх емоційних взаємин. Тому існує думка, що взагалі неможливо відшукати шлюбу, вільного від будь-якого незадоволення.

Саме це положення має бути глибоко усвідомлене тими, хто тільки-но вступив у шлюб, і молодими людьми, які лише готуються до нього, тобто опановують складне мистецтво жити у шлюбі.

Уявімо собі сімейну ситуацію, коли чоловік лагідний і покірливий, дружина примхлива і язиката. Як він щоденно переноситиме таку її поведінку? Або, навпаки, вона буде скромною і тихою, а він зарозумілий і гнівливий. Яким чином вона пристосується до його витівок? У таких умовах подружжю слід виявляти велике терпіння, якого багатьом людям часто бракує.

Сильним подразником, що руйнує сімейну гармонію, є підкорення, до якого вдається чоловік або дружина. Тут ідеться про домінування у сімейних справах, про схильність до повеління. Подружжя не може діяти вільно, оскільки вони змушені підкорятися один одному. Постійне підкорення, що межує з насиллям, руйнує дружні стосунки; якщо не буде дружби і любові, а натомість страх і примус, то втрачатиметься сенс шлюбу.

Загрозу сімейному щастю несуть життєва недбалість і гордовитість подружжя. Ці негативні особистісні якості спричинюють пристрасть до непомірної розкоші, марнотратства і непотрібних турбот, що зрештою призводить до сімейного фінансового банкрутства й розладу.

Найнебезпечніші для сімейного життя – ревності. Якщо хтось від природи ревнивий або піддався цьому почуттю з певних причин, сімейне життя перетворюється на справжнє пекло. У ньому пануватиме підозра, незгода, сум і сум'яття. Захоплений цим переживанням перебуває у сильному роздратуванні; відтак, зневірюється у своєму партнерові. Особистість, що перебуває у стані ревності, легко вірить усьому й однаково відкрита для всіх, не може відрізнити наклепників від добродіїв; їй навіть видаються достовірнішими слова тих, хто збільшує її підозру, ніж тих, хто намагається її відвернути.

З огляду на сказане, слід нівелювати у молоді уявлення про шлюб як легку справу, а натомість прищепити глибоку відповідальність за нього, оскільки тут перетинаються інтереси суспільства, особисті і доля дітей як продовжувачів їхнього роду.

Кожна особистість формує свій спосіб життя. Бажано, щоб у ньому не було місця всьому низькому і мерзенному. Для цього від неї вимагаються великі зусилля і прагнення. Вони мають бути спрямовані на те, щоб людина навчилася чути іншу людину, була відкритою до неї у своїй позитивній сутності. Тоді життя людини матиме справжню цінність і для себе, і для суспільства. Лише добродійні справи, помисли і переживання сприяють повноті життя особистості. Тому вона має чітко розрізнити, що є дорогоцінним у її житті, а що марнотним, і вибирати позицію блага, щоб життя зрештою не принесло їй почуття розчарування і безплідності. Тож слід зважати на те, що внутрішні ускладнення долаються лише любов'ю як керівним принципом життя ЛЮДИНИ.

Життя особистості у ціннісній палкості

Кожна епоха утримує у своїй історичній пам'яті унікальні особистості, яким властива сила духу, внутрішня завзятість. Життя таких особистостей мотивується духовно-моральними цінностями, що утворюють їхню глибинну сутність, втрата якої рівнозначна фізичному небуттю. Така духовно-моральна непохитність за умови, коли виникають реальні загрози її руйнуванню,

спонукає особистість на дії, які неможливо пояснити тією чи іншою буттєвою мотивацією: вони пов'язані з її вершинними ціннісними смислами.

Можна заперечити, що багатьом людям властиві стійкі моральні погляди, які межують з переконаннями, однак це не ознака їхньої унікальності. У цьому зв'язку доцільно зважати на ту обставину, що особистості з ціннісною палкістю не лише живуть у злагоді зі своїми духовними надбаннями, а повсякчас відстоюють їх у різноманітних міжособистісних стосунках і взаємодіях. Тож стояти за істину значно складніше психологічно, ніж лише дотримуватись її. Саме таких особистостей люди особливо шанують.

З огляду на сказане, видається надзвичайно важливим пояснити, хоча б у першому наближенні, внутрішній механізм становлення особистості, яка прагне людського ідеалу, тобто сенсу людського життя. Тут, на наш погляд, слід послатися на категорію своє, яка досі залишається науково невідрефлексованою, а отже і не задіяною у теоретичному розмірковуванні та методичному використанні.

Зазначимо, що лінгвістичний термін своє досить рано усвідомлюється (на рівні сприймання) підростаючою особистістю і входить до її словникового запасу, яким вона користується у буденному спілкуванні. Однак цей термін первинно пов'язується з певними матеріальними речами, які стають для підростаючої особистості значущими і входять до реальних обставин її життя. Внаслідок цього вона само-презентує себе через свої речі. Особистість, таким чином, об'єктивується у них і стверджується за їх допомогою. Власні речі підростаючої особистості можуть виступити засобами її альтруїстичної поведінки, або демонстрації зверхності. Тут усе залежатиме від якості виховання, яке вона отримує у певних вікових періодах.

Психологічно важкий описаний нами механізм, коли йдеться про речі ідеальні, тобто духовні. На відміну від речей матеріальних, які можуть ставати для особистості своїми шляхом дарування або участі у їх виготовленні, духовні речі завжди передбачають її душевну працю. Щоправда, інтенсивність цієї праці може бути різною, що безпосередньо відіб'ється на характеристиці духовної цінності як свого надбання.

Річ у тім, що духовне своє може мати певну градацію як більш чи менш властиве для особистості. Зрозуміло, що лише тоді, коли та чи інша духовна якість стає властивішою для особистості, вона піднімається для ціннісної палкості як внутрішнього стану, який визначає її духовно-моральні діяння. Щоб таке духовне зростання відбулося, слід культивувати такий виховний процес, за якого внутрішня робота підростаючої особистості була б, по-перше, якомога активнішою й операційно розгорнутою. Вирішуючи певні духовно-моральні проблеми (за доцільного керівництва педагога), вихованець досягне особистісного результату, який стане по-справжньому своїм, увійде до структури Я-духовне. По-друге, досягнення мети виховання конкретної духовної цінності на рівні палкості особистості потребує специфічної мотивації цього процесу. На етапі породження, який необхідно вичленяти, духовна цінність утворюється всією, на даний час сформованою, цілісною духовною структурою підростаючої особистості. У мовленнєвому вираженні це може бути представлено так: „Мені властиві чуйність, вдячність, справедливість, я ж прагну, щоб до них додалася і вірність”. На етапі входження духовної цінності у структуру Я-духовне, коли дана цінність набуває статусу *свое*, мотивація розгортається як апеляція особистості до свого духовного *Я*, але вже як такого, що дало зобов'язання (поклялося) діяти відповідно до своєї духовної цінності.

За такого внутрішнього духовного процесу й можливе долучення особистості до життя у ціннісній палкості.

Духовна присутність наставника у житті групи як фактор її самореалізації

Важливими для педагогічного пізнання видаються ситуації з життя шкільної групи, коли серед її учасників відсутній вихователь. Тут умовно можна вичленити два поведінкові сценарії. Перший характеризується різною мірою відхилення від суспільно прийнятих способів міжособистісних взаємин, порушенням членами групи звичних правил субординації, використанням у спілкуванні ненормативної лексики та ін.

Необ'єктивним був би висновок про стійку групову асоціальну настанову. Саме такої думки дотримується і наставник, який по-справжньому ділить із вихованцями своє життя. Суть тут полягає у психологічному ефекті "вирватися на волю", за якого й відбуваються вищезазначені поведінкові прояви. Вони є практичним утіленням потягу членів групи до самоствердження, що реалізується у неконтрольованих умовах.

Зазначимо, що у цій ситуації йдеться про відсутність контролю з боку особистості, яка безпосередньо причетна до формування у вихованців суспільно значущої ціннісної структури. Звідси впливає важливе для педагога положення, згідно з яким дана шкільна група перебуває на тому рівні вихованості, коли у мотиваційній системі, окрім певних духовно-моральних компонентів, має бути присутній наставник, відповідальний за цю систему, або його виховні

методи були переважно зовнішньо підкріплювальними. За їх відсутності й виник описаний нами поведінковий сценарій.

Розуміння способу поведінки групи за реальної відсутності наставника дає можливість досягнути ситуацію його духовної присутності під кутом зору самореалізації всіх членів групи. З огляду на це, йтиметься про вищий механізм групового функціонування, коли самореалізація кожного члена групи не зазнає відхилень від сформованих у них принципів.

Уточнимо, що другим поведінковим сценарієм стосується колективної діяльності та спілкування, які розгортаються у рамках привласнених кожним вихованцем добродійностей. Важливо, що вихованці не тільки обмінюються між собою засвоєними духовно-моральними цінностями, а й демонструють стійке завзяття, яке початково було їм властиве за реальної взаємодії з наставником.

І це незважаючи на те, що ситуація групової самостійності значно психологічно складніша, ніж за присутності наставника. Річ у тім, що члени групи втрачають можливість одержати не тільки якусь пораду, а й дружню підтримку, в якій вони відчують потребу. Однак лише за такого групового стану сповна розкриваються особисті можливості кожного вихованця.

Чому ж ідеальна присутність наставника стає для членів групи реальнодіючим духовним орієнтиром? Щоб це суб'єкт-суб'єктне явище відбулося, має скластися особлива міжособистісна взаємодія у взаєминах „наставник – вихованець”. Наставник має бути непересічною особистістю, котра випромінює щодо вихованців любов, яка покриває кожного з них, пронизуючи і висвітлюючи кожен їхню цінність. Останні ж розчиняються у любові вихователя і таким чином створюють специфічну мотивацію як синтез духовних цінностей і духовного образу наставника. Цей внутрішній синтез у згорнутому вигляді зберігає процес перетворення соціальної дії (впливу дорослого на дитину) у власне особистісне надбання вихованця, тобто трансформацію інтерпсихологічного утворення у інтрапсихологічне, за Л.Виготським. Така цілісна мотивація і є показником вищого ступеня розвитку окремого вихованця і групи у цілому.

Міжособистісна допомога як життєве благо

Упродовж життя кожна людина відчуває потребу у певній допомозі. Незалежно від того, матеріальна вона чи емоційно-душевна, для особистості допомога завжди об'єктивно значуща. Така необхідність особливо відчутна у ранніх періодах розвитку дитини, та й у дорослому віці особистості без неї не обійтися, навіть незважаючи на її високу самодостатність.

Все ж суб'єктивна значущість допомоги, переживання її особистістю як акту справжньої добродійності з боку іншої особистості не є очевидною і однозначною. Тут усе залежить од рівня розвитку ціннісного самоствавлення особи, яка потребує допомоги.

Зазвичай особистість, яка переживає стан страждання, не просто просить про звичайну допомогу, а про таку, що надається певним чином. Якщо допомога надходить у бажаних для неї формах, вона залюбки її приймає. Такими формами є ті, що виключають дошкульні судження-оцінки, зауваження, які призводять до самоприниження, до можливої деформації наявного особистісного образу Я. В іншому випадку в особистості, що терпить нужду, неодмінно виникає внутрішній конфлікт. Допомога для неї виявляється психологічно гіркою, а не радісною, оскільки вона була поставлена в умови приниження перед „рятівником”.

Для особистості, у якої недостатньо сформоване почуття самоповаги чи гідності, перелічений негативний супровід допомоги не відіграє психологічно руйнівної ролі. Така особистість центрована лише на задоволення своєї потреби; у неї виникає рефлексія щодо відмови бути собою і всіх можливий негативних наслідків цього процесу. Все ж більш типовими є ті життєві ситуації, коли особистість при взаємодії з суб'єктом допомоги, переживаючи певні страждання, все ж не вважає їх нестерпними! тому не протестує проти них за умови, що вона може залишитися собою зі своїм моральним Я.

Таким чином, акт допомоги виявляється досить емоційно чутливою морально-психологічною дією, яка може як гальмувати духовно-моральний розвиток особистості, так і сприяти йому. Тому знання про сутність дії допомоги – необхідна складова виховного багажу педагога.

Список використаних джерел та літератури:

1. Балл А. Г. Психология в раціоналістической перспективе : избр. работы / Г. А. Балл. – К. : Основа, 2006. – 408.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986.
3. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка / Л. С. Выготский // Психология личности (тексты). – М., 1982. – С. 161.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
5. Кремень В. Г. Філософія людини центризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К. : Т-во „Знання” України, 2011. – 520 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М., 1975.

7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 416 с.
8. Рувинский Л. И. нравственное воспитание личности / Л. И. Рувинский. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1981. – 184 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976. – 654 с.
Дата надходження статті: „27” серпня 2012 р.

УДК 37.04:378

Л.І.БІЛОУСОВА,
кандидат фізико-математичних наук, професор;
Є.О.ОЛЬХОВСЬКИЙ
кандидат фізико-математичних наук, доцент
(м.Харків)

Специфіка і складники успішності виховної роботи куратора з першокурсниками

Статтю присвячено висвітленню факторів, що зумовлюють специфіку роботи куратора зі студентами першого курсу і визначають її завдання. Окреслено практико-орієнтовані шляхи забезпечення успішності цієї роботи.

Ключові слова: *виховна робота, куратор, першокурсники, специфіка роботи куратора, успішність роботи куратора.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах інтенсивних процесів державотворення і трансформації суспільних відносин, які відбуваються в нашій країні, великого значення набуває діяльність вищих навчальних закладів, спрямована на підготовку не просто кваліфікованих кадрів для вітчизняних освіти, науки, економіки, виробництва тощо, а представників інтелектуальної еліти України, яким притаманне володіння ґрунтовними професійними знаннями і водночас високий рівень духовності, морально-етичних цінностей, внутрішньої культури. У вирішенні окресленого завдання велику роль відіграє куратор студентської академічної групи, здатний проводити багатовекторну роботу з майбутніми фахівцями, активно впливати на становлення їх професійних та особистісних якостей.

Особливого сенсу набуває робота куратора зі студентами вищих педагогічних навчальних закладів з огляду на те, що вона є одним із способів надання майбутнім вчителям певних зразків практичної організації і проведення колективних виховних заходів, реалізації індивідуальної виховної роботи з учнями. Не можна також не підкреслити, що робота куратора позначається на якості підготовки педагогічних працівників, оскільки їх висока моральність, загальнокультурний рівень, активна життєва позиція виступають показниками професійної готовності і впливовим фактором формування таких якостей у підростаючого покоління. Вищезазначене актуалізує проведення досліджень у напрямі пошуку шляхів забезпечення успішності виховної роботи куратора академічної групи.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми виховної роботи кураторів академічних груп у вищих навчальних закладах широко обговорюються в психолого-педагогічній літературі як у науково-теоретичному аспекті, так і в практичній площині. Проведені дослідження розкривають теоретичні і практичні засади роботи кураторів (Т.Б.Буяльська, В.С.Демчук, Л.А.Мацко, М.Д.Прищак, С.В.Романова, І.М.Соколова, М.І.Соловей та інші), функції куратора та особливості його роботи в молодіжному середовищі в сучасних умовах (Л.П.Матвіїшин), специфіку підготовки кураторів (Н.С.Красносільська, А.В.Лук'янець та інші) тощо. У концепції виховної роботи, яка розробляється в кожному вищому закладі освіти і запроваджується в практику його роботи, окрема увага приділяється питанням організації роботи куратора студентської групи.

На роботу куратора істотно впливають динамічні зміни, що відбуваються в системі вищої освіти. Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, створення Інтернет орієнтованого інформаційно-навчального середовища в закладах вищої освіти, реалізація концептуально нових підходів до підготовки майбутнього фахівця, що віддзеркалюють сучасні погляди на сутність освіти, – все це потребує переосмислення ролі куратора і напрямів його діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях, методичній літературі з питань організації виховної роботи у вищих навчальних закладах підкреслюється особлива роль куратора на першому році навчання студентів, оскільки саме в цей час відбувається їх адаптація до нових умов навчання,

формується студентський колектив, закладаються основи свідомого ставлення до майбутньої професії, до оволодіння знаннями і вміннями, що становлять фундамент фахової компетентності, до набуття професійно значимих особистісних якостей. Проблеми адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі широко обговорюються у психолого-педагогічній літературі (Е.Г.Міквабія). Вітчизняні й зарубіжні дослідники розглядають проблему адаптації студентів під різними кутами: в ракурсі переходу від шкільної до вузівської кредитно-модульної системи організації навчального процесу (Т.А.Гузик, В.В.Колечко, С.М.Кондратюк, Л.В.Мороз), з точки зору особливостей професійної або предметної підготовки (А.О.Виноградова, І.М.Личагіна, Е.Г.Міквабія, Ю.М.Ткач, О.М.Хоменко), як складний процес, який потребує педагогічної підтримки, запровадження спеціальних технологій (І.В.Ніколаюк, Ю.В.Стафеева, Л.О.Мазуркевич, Є.В.Лихошерст, Є.Калашнікова). Труднощі процесу адаптації аналізують Т.Ю.Волгіна, Т.Д.Кричківська, І.С.Третьякова.

Дослідники підкреслюють, що проблема адаптації є складною і багатоаспектною, і хоча найбільш гострою вона постає для першокурсників, процес її вирішення є тривалим і охоплює й подальші роки навчання студента у вищому навчальному закладі. Висвітленню ролі, функцій і завдань куратора у вирішенні проблеми адаптації студентів першого курсу присвячені праці Т.Б.Буяльської і М.Д.Прищак [1], М.Ю.Коваль і А.Г.Кузьміна [3], О.А.Короткевич [5], Л.В.Мороз [7]. Складність і багатоаспектність роботи куратора на першому курсі, її вплив на подальший процес становлення майбутнього спеціаліста стимулюють проведення досліджень в напрямі пошуку шляхів удосконалення цієї роботи.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення специфіки виховної роботи куратора з першокурсниками у вищому педагогічному закладі освіти і шляхів забезпечення успішності цієї роботи.

Виклад основного матеріалу... Виховна робота куратора в студентській академічній групі являє собою цілісний і упорядкований комплекс закономірно побудованих, взаємопов'язаних компонентів, які у своїй сукупності сприяють професійному становленню і розвитку особистості, формуванню її активної життєвої позиції, набуттю вмінь самостійної роботи і роботи в складі колективу. На кожному році навчання студентів робота куратора конкретизується у певних заходах. Спрямованість, форми і методи цієї роботи узгоджуються із завданнями підготовки майбутніх фахівців на поточному етапі. Специфіка роботи куратора зі студентами на першому році їх навчання у вищому закладі освіти зумовлена низкою факторів:

- система організації навчального процесу, режим проведення аудиторних занять, форми і методи навчання, способи оцінювання навчальних досягнень у вищому навчальному закладі суттєво відрізняються від тих, що використовуються в загальноосвітній школі. Акцентування на самостійній роботі і відсутність явного повсякденного контролю за навчанням студентів, з одного боку, а з іншого – їх залучення до різних видів активності, таких як участь у роботі наукових гуртків, студентських клубів, творчих колективів, спортивних секцій тощо, сприяють тому, що для студента-першокурсника необхідність систематичної роботи з опрацювання навчального матеріалу не є очевидною і відсувається на другий план. У такій ситуації куратор має допомогти студентові вирішити проблему правильного розподілу позааудиторного часу, зорієнтувати на систематичну навчальну роботу і її раціональне поєднання з іншими видами діяльності, виходячи з урахування індивідуальних особливостей студента, його навчальних і творчих здібностей, уподобань і нахилів;

- для першокурсників характерна найбільша розбіжність у стартовому рівні знань, умінь, навичок, інтелектуального розвитку, який визначає ступінь підготовленості студента до засвоєння матеріалу навчальних дисциплін за програмою підготовки фахівця у вищій школі. Основну допомогу студентам у подоланні труднощів у навчанні надають викладачі відповідних дисциплін, проте студенти часто побоюються звертатися до них за допомогою, вважають за краще приховувати свої утруднення, нерозуміння навчального матеріалу, що призводить до відставання у навчанні, а іноді й до конфліктних ситуацій між студентом і викладачем, до відрахування студента. На відміну від викладача, куратор, ґрунтовно ознайомлений з передісторією навчання першокурсника, його особистісними якостями, навчальними здібностями, особливостями індивідуального життя, здатний спрогнозувати можливість таких утруднень або виявити їх наявність на ранній стадії, з'ясувати причини, вчасно врегулювати ситуацію, не допускаючи її загострення;

- на жаль, як свідчать бесіди зі студентами, у виборі педагогічної професії і напряму навчання абітурієнти часто керуються не власним внутрішнім устремлінням до педагогічної діяльності, а порадами батьків, прикладами товаришів, беруть за основу можливість навчатися на держбюджеті, а не за контрактом або взагалі можливість поступити до якогось вищого навчального закладу з наявними балами в атестаті і здобутими результатами зовнішнього

незалежного оцінювання. Досить значна частка першокурсників зізнаються, що вирішальну роль у виборі навчального закладу для них відіграли випадкові фактори. Саме це є причиною таких явищ, як «відсів» студентів на першому році навчання, а пізніше – перехід в інший заклад освіти, переведення на контрактну форму навчання з тим, щоб після закінчення одержати право на самостійне працевлаштування не в освітянській сфері. Позбутися таких негативних явищ або суттєво зменшити їх може цілеспрямована робота викладацького колективу з прищеплення студентам любові до вибраної професії, розкриття її значимості і перспектив. У рамках цієї роботи куратор першокурсників може відіграти значну роль у вихованні у студентів інтересу до педагогічної діяльності, формування їх мотивації до оволодіння педагогічною майстерністю, присвячуючи цій проблемі спеціальні позааудиторні заходи;

- більшість студентів-першокурсників навчання у вищому закладі освіти не відрізняють за сутністю від навчання в школі, вони сідають на студентські лави так само, як раніше за шкільні парти, проте успішне професійне становлення особистості неможливе без її активної життєвої позиції. Студент має усвідомити, що він є найбільш зацікавленою особою в досягненні якомога вищих результатів свого навчання в університеті, бо це шлях до високооплачуваної роботи, професійної кар'єри, добробуту. І водночас, саме студент несе найбільшу відповідальність за те, що результати його навчання виявилися нижчими, ніж могли б бути. Такого розуміння дуже важко досягти, адже багато студентів вважають, що навчання полягає у відвідуванні занять, і подолати таке переконання, сприяти формуванню активної життєвої позиції студента є одним із завдань куратора;

- на початковому етапі свого існування студентська група являє собою формальне об'єднання незнайомих між собою молодих осіб, які мають різний життєвий досвід, прийшли з різних шкіл і місцевостей, але будуть навчатися разом. Майбутнє групи суттєво залежить від того, як складуться міжособистісні взаємини, яким буде мікроклімат в групі, чи перетвориться вона на дієздатний і згуртований колектив, налаштований на навчання. З такою групою легко працювати викладачам, вона буде успішною і помітною у всіх ракурсах студентського життя, а студентські роки залишать добрі спогади в пам'яті кожного. Формування колективу є першочерговим завданням куратора, адже практика роботи вищих навчальних закладів свідчить, що якою склалася група на першому курсі, такою вона, як правило, і залишається протягом усього терміну навчання;

- частина студентів, які прибули з інших населених пунктів, вперше опиняються без невиспущої уваги і неперервного нагляду батьків. Такі студенти мають адаптуватися до життя в гуртожитку, засвоїти певні правила і норми, що регламентують їх поведінку. Вільне життя студентської молоді поза батьківського кола потребує саморегулювання, самообмеження, а такі навички не завжди виявляються достатньо розвиненими у першокурсників. Звідси випливає необхідність здійснення куратором «батьківського» нагляду за поведінкою студента, надання йому допомоги в адаптації до нових умов життя;

- процес адаптації першокурсників охоплює також ознайомлення з вищим навчальним закладом, у стінах якого пройдуть п'ять років їх навчання. Саме куратор має розкрити студентам історію та усталені традиції закладу, розповісти про його славетних діячів і випускників, виховуючи у студентів повагу до закладу, де вони здобувають вищу освіту, бажання підтримувати його дух і традиції;

- певна частка студентської молоді вперше розпочинає життя у великому місті, де існують багато привабливих місць і способів для розваг. Дуже часто такі розважальні заклади, розташовані поблизу гуртожитку, притягують студентів, і їх міське життя не виходить за межі вузького замкненого кола. Завданням куратора є ознайомити студентів з неповторною історією міста, його пам'ятними і просто цікавими місцями, культурним життям, залучити студентів до відвідування тих закладів, де вони можуть набути знань, підвищити свій культурний рівень, провести час із справжньою користю для себе.

З наведеного випливає, що специфічною особливістю роботи куратора з першокурсниками є її спрямованість на вирішення різнопланових проблеми адаптації студентів – до нових умов навчання, життя, до нового оточення, нових завдань, пов'язаних з набуттям професійної компетентності. У психолого-педагогічній літературі проблема адаптації першокурсників розглядається у психологічному, педагогічному, соціологічному ракурсах, дослідники зосереджуються на її окремих аспектах, проте перед куратором у практиці його роботи проблема адаптації постає у всій своїй повноті. З огляду на багатогранність, складність і значимість роботи куратора академічної групи на першому курсі стає зрозумілим необхідність вироблення певних орієнтирів, дотримання яких сприяє успішності цієї роботи. Окреслимо їх.

Довіра студентів є головною умовою успішної роботи куратора. В організаційному плані робота куратора здійснюється здебільшого з використанням групових форм, проте такі форми

мають поєднуватися з індивідуальною роботою, в процесі якої досягається порозуміння між куратором і студентом, формуються довірливі відносини між ними. Потрібно, щоб студенти сприймали куратора як старшого друга, який здатний почути й зрозуміти їх, дати слушну пораду, з яким можна поділитися своїми проблемами і тривогами, сподіваннями і мріями. Для встановлення таких взаємин куратор у спілкуванні із студентом повинен демонструвати повагу до нього та його гідності, щирість, відкритість, доброзичливість, здатність до розуміння студента. В педагогічній науці таке спілкування характеризується як фасилітаційне [4]. Фасилітаційне спілкування будується на гуманістичних засадах і передбачає співпрацю, підтримку, турботу, допомогу. Воно стимулює розвиток активності особистості, надихає і спонукає її до інтенсивної, свідомої самозміни відповідно до особистісно пріоритетних сенсів життєдіяльності, тим самим актуалізуючи процес спрямованого і продуктивного саморозвитку [2]. Зазначимо, що піклування про студентів не виключає необхідності встановлювати зрозумілі й справедливі вимоги, які стосуються навчання, дисциплінованості, поведінки студента, і контролювати дотримання цих вимог.

Перша сесія – серйозне випробування як для студентів, так і для куратора. Потрібно докласти всіх зусиль, щоб група пройшла першу сесію благополучно, тому що заборгованості важко ліквідувати, вони мають сумну тенденцію далі зростати, а це тягар для студента і шлях до відрахування. Необхідно роз'яснити студентам „таємниці” системи накопичення балів і її безсумнівні переваги для тих, хто систематично працює і не відкладає виконання завдань „на потім”. Куратору слід постійно тримати в полі зору, як просувається цей процес накопичення у його підопічних, і неодмінно схвалювати кожний, навіть і незначний здобуток. Це слугуватиме певного роду поштовхом для тих студентів, які ще не відкрили свій рахунок. Успішне складання першої сесії – вагомий крок до стабільного навчання.

Для вирішення непростішої проблеми згуртування групи куратору доцільно проводити роботу зі студентами в стилі „ми – команда”, а це означає установку на взаємодопомогу, взаємопідтримку, на спільну роботу. Кожен студент є індивідуальністю, у кожного свій талант і свої слабкі місця, але вони мають уміти діяти разом, радіти успіхам кожного й уболівати один за одного. Щоб впливати на процес становлення взаємовідносин і загальної атмосфери в групі, куратору потрібно не обмежувати своє спілкування із студентами кураторськими годинами, а бути поряд з групою якомога більше, вибираючи для цього „правильні” місця. Студенти-першокурсники добре знайомляться один з одним і згуртовуються у туристичних походах, на екскурсіях, які зазвичай проводяться за планом, але варто запровадити колективні відвідування вистав, музеїв, прогулянки містом, яким можна надати пізнавального характеру, корисно показати студентам центральну бібліотеку міста, її читачькі зали, книгосховище. Куратор має бути разом з групою на різних заходах, до яких залучають студентів, – концертах художньої самодіяльності, спортивних змаганнях тощо.

На початковому етапі дружні взаємини є основним фактором для створення сприятливого мікроклімату в групі, але справжня команда формується задля досягнення спільної значимої для всіх цілі, вирішення завдання, яке потребує концентрації колективних зусиль. Куратор повинен ставити перед групою такі завдання і цілі, які працюють на основну мету – особистісний розвиток і професійне становлення студентів.

У роботі зі студентами корисно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології [6]. Сучасна молодь упевнено відчуває себе в світі новітніх цифрових технологій, багато часу проводить в Інтернеті, майже кожний студент має свій акаунт у соціальній мережі, часто не в одній. Куратор має сприйматися студентами як сучасна людина, яка теж розуміється в цифрових технологіях, володіє новітніми засобами комунікації. Їх використання дає куратору додаткові зручності – можливість спілкуватися із студентами в будь-який зручний для нього час, з'ясовувати якісь термінові питання, розсилати студентам нагадування, повідомлення тощо. До того ж, спілкування в мережі дає змогу куратору краще дізнатися, чим живе студент. Корисно залучити студентів до створення і ведення веб-сторінки групи, де вони презентують свою групу і ведуть часопис її життя, розміщують цікаву інформацію, повідомляють про здобуті успіхи тощо. Така робота відіграє роль колективного проекту, який сприяє формуванню аналітичного погляду студента на своє студентське життя і виступає певним стимулом для здобуття нових, зокрема навчальних досягнень.

Надійними помічниками куратора у виховній роботі з першокурсниками, вчорашніми школярами, є їх батьки. Якщо студент тривалий час не відвідує заняття без поважних причин, відстає у навчанні, демонструє неналежну поведінку, куратор має повідомити про це батьків, щоб разом вплинути на студента, виробити запобіжні дії. Для батьків їх діти – найважливіше у житті, тому не тільки про негаразди, а й про успіхи студентів слід повідомляти батьків, надсилати листи

з подякою за добре вихованих дітей або повідомляти особисто, чим позитивним і як відзначилися їх діти.

Відомо, що особливій увазі куратора потребують першокурсники, які мешкають у гуртожитку. Куратор має переконатися, що вони мають належні умови для навчання, з'ясувати, як вони дотримуються правил внутрішнього розпорядку, як створюють затишок у своїх кімнатах, піклуються про тепло і чистоту. Доречно придивитись до тих, хто проживає в одній кімнаті з першокурсником, який студент старшого курсу буде передавати йому власний досвід студентського життя і навчання. Якщо виникає потреба в урегулюванні якихось питань, куратор має першим звернути на це увагу і вирішити проблему, не доводячи її до конфлікту, або звернутися до батьків за допомогою. Конфліктні ситуації заважають студенту нормально навчатися, провокують на необачні вчинки, і цього треба уникати.

Висновки... Попри те, що робота куратора першокурсників є складною і забирає багато часу, досягти її успішності цілком можливо, і це не тільки збереже зусилля куратора у наступні роки навчання, а й забезпечить подальше прогресування групи.

Перспективним напрямом наукових розробок є дослідження напрямів використання Інтернет-технологій у роботі куратора.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буяльська Т. Б. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів з адаптації студентів першого курсу в умовах вищого навчального закладу / Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 5. – С. 105–112.
2. Галіцан О. А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя [Електронний ресурс] / О. А. Галіцан // Народна освіта. – 2010. – Вип. 3(9). – Режим доступу : http://www.narodna_osvita.kiev.ua/vupusku/9/statti/galican.htm.
3. Коваль М. Ю. Анализ роли куратора в адаптации студентов к жизни и учебе в вузе (из опыта работы на автотранспортном факультете АлтГТУ) / Коваль М. Ю., Кузьмин А. Г. // Основные проблемы и направления воспитательной работы в современном вузе : тез. докл. Всерос. науч.-практ. конф. – Барнаул : АлтГТУ, 2010. – С. 161–164.
4. Коломійченко С. Ю. Сутність фасилітуючої педагогічної взаємодії / С. Ю. Коломійченко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. – Вип. 32. – С. 26–31.
5. Короткевич О. А. Роль куратора учебной группы в повышении эффективности адаптации студентов-первокурсников [Електронний ресурс] / О. А. Короткевич. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_KAND_2007/Pedagogica/18630.djc.htm.
6. Лисенко С. А. Особливості формування комунікативної компетентності куратора студентської групи в умовах інформаційного суспільства / Лисенко С. А., Мефанік М. С. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2012. – № 2. – С. 196–203.
7. Мороз Л. В. Умови адаптації студентів першого курсу до кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Л. В. Мороз ; Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України. – К., 2011. – Вип. 68. – С. 169–178.

Анотація

Л.И.Белюсова, Е.А.Ольховский

Специфика и составляющие успешности воспитательной работы куратора с первокурсниками

Статья посвящена освещению факторов, которые обуславливают специфику работы куратора со студентами первого курса и определяют ее задания. Очерчены практико-ориентированные пути обеспечения успешности этой работы.

Ключевые слова: *воспитательная работа, куратор, первокурсники, специфика работы куратора, успешность работы куратора.*

Summary

L.I.Bilousova, Ye.O.Olkhovskiy

Specificity and Components of Successful Educational Work of a Curator with First-Year Students

The article is devoted to coverage of the factors that cause the specificity of curator's work with first-year students and it determines tasks of such work. The practice-oriented ways of success achievement in this work are outlined.

Keywords: *educational work, curator, first-year students, specificity of curator's work, success of curator's work.*

Дата надходження статті: „10” вересня 2012 р.

Актуалізація викладання курсу релігієзнавства як важливий чинник виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти

В цій статті автором на основі вивчення останніх досліджень та публікацій вітчизняних і зарубіжних вчених висвітлено проблему актуалізації викладання курсу релігієзнавства як важливого чинника виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти.

Ключові слова: *релігієзнавство, духовність, толерантність, студентська молодь, фахівці початкової ланки освіти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... За роки незалежності громадяни України здобули свободу слова, реальну свободу віросповідання, прилучилися до істинних духовних пріоритетів, віковичних моральних цінностей українського народу. Відродилася з попелу і піднялась з руїн християнська церква, яка вже протягом тисячоліття формує моральність і духовність наших людей.

Не секрет, що нинішня молодь, в т.ч. студентська і учнівська, більше цікавиться культом нищих пристрастей, культом грошей ніж багатими духовними традиціями християнства, на яких формувалася і формується наша державність, історія і культура. У багатьох випадках забуваються такі поняття як Вітчизна, патріотизм, добро, зло, мораль, милосердя, чесність, людяність, любов, міцна сім'я, родинні цінності. Нас хвилюють спроби різними засобами підмінити нашу традиційну духовність і культуру псевдодуховністю і антикультурою. На наш погляд, організувати виховання і навчання молоді без духовного стрижня, без ідеї, яка об'єднує і надихає на добрі справи людей, неможливо. Для отримання позитивних результатів необхідно об'єднати зусилля держави, суспільства, церкви, педагогів, науковців, краєзнавців, психологів, батьківської громадськості для того, щоб поняття добра, справедливості, високої духовності стали в житті підростаючого покоління визначальними і пріоритетними. Для цього є низка форм і методів впливу на ці процеси.

Насамперед необхідно врахувати, що потяг людини до пізнання таємниць навколишнього світу, самого себе, окремих явищ і процесів, невичерпний і вічний. Є знання, які необхідні фахівцю для успішної діяльності у своїй професійній сфері. Водночас є й такі поняття, ідеї, теорії, погляди, факти, засвоєння яких важливе для становлення людини як особистості, для формування її високої духовної культури, системи ціннісних орієнтацій та ідеалів. До галузей, які містять такі знання, належить релігієзнавство, наука про становлення, розвиток і занепад релігійних систем в історії людської цивілізації.

Формулювання цілей статті... Метою цього дослідження є *вивчення, аналіз та обґрунтування проблеми актуалізації викладання курсу релігієзнавства як важливого чинника виховання духовності та толерантності студентської молоді, професійної підготовки фахівців початкової ланки освіти.*

Виклад основного матеріалу... Правильно сформовані світоглядні орієнтації студентської молоді, їх уявлення про духовні цінності допомагають майбутнім вчителям початкової школи чітко визначити свою програму життя, специфіку роботи з дітьми і батьками різних світоглядних культур у школі. Курс релігієзнавства в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії носить синтетичний характер, враховує специфіку факультетів. Для студентів факультету дошкільного виховання виділено 26 годин лекцій і семінарських занять, на факультеті початкового навчання – 34 години, на факультеті мистецтв – 26 годин, на заочному – 8 годин. Зрозуміло, що так кількість навчальних годин не дає змоги детально розглянути всі напрямки і аспекти релігієзнавчого курсу, однак при творчому підході можна висвітлити актуальні проблеми курсу на сучасному етапі, враховуючи, що основна мета занять – допомогти студентам правильно орієнтуватися у колі релігійно-церковних питань як теоретичного, так і практичного характеру, загалом підвищити рівень їхньої гуманітарної і громадянської освіченості. Важливо доповнити релігієзнавчу освіту релігієзнавчим вихованням, яке покликане формувати світоглядну і конфесійну толерантність, виробити установку на пізнання дійсної суті релігійних явищ, свідоме, а не упереджене користування своїми світоглядними переконаннями у стосунках з іншими людьми, в оцінці тих чи інших феноменів духовної культури.

Як вже зазначалось, специфіка підготовки фахівців в гуманітарно-педагогічній академії вимагає від викладачів диференційованого підходу до окремих тем курсу релігієзнавства, виокремлення пріоритетних напрямків для майбутніх вчителів початкової школи, вихователів дитячих дошкільних закладів, вчителів музики і образотворчого мистецтва, викладачів української і іноземної філології. Так, наприклад, студенти старших курсів, які вже прослухали курси політології, соціології та філософії, краще засвоюють такі складні релігієзнавчі поняття як „свобода совісті”, „релігійна символіка”, „державно-церковні відносини”, „вільнодумство і атеїзм”, „міжконфесійна толерантність”, „суверенітет конфесій або релігійний плюралізм” тощо. Для всіх категорій студентів важливо засвоїти форми, методи і принципи роботи з дітьми різного віку і різних релігійних поглядів. Залежно від специфіки факультету, можливо певна корекція тематики курсу. Важливу виховну роль відіграють практичні заняття, відвідування храмів різних релігійних громад (православних, католицьких, греко-католицьких, протестантських), проведення конференцій і „круглих столів”, організація соціологічних опитувань, тестувань тощо.

Важливим чинником для формування християнських світоглядних позицій у студентів і школярів є педагогічна практика майбутніх фахівців в школах, ліцеях, гімназіях, навчально-виховних комплексах, дошкільних та позашкільних закладах. Під час проведення різноманітних виховних заходів йде взаємний процес пізнання загальноетичних норм і принципів як дошкільнятами так і учнями початкової школи, а також студентами-практикантами, які готують ці заходи, що приурочені до державних, релігійних та професійних свят. Допмагають в цьому й постійні консультації викладачів-релігієзнавців щодо особливостей організації і проведення виховних релігійних заходів до свят Миколая, Різдва, Великодня, весняних гаївок, рідної мови, Матері, сім'ї тощо.

Для формування високих духовних ідеалів і цінностей, на наш погляд, необхідно більше уваги надавати туристично-екскурсійній роботі з студентами. Цікаві подорожі та екскурсії регіонами України, особливо по рідному краю, є безцінним джерелом виховання любові до своєї малої батьківщини, до її духовних багатств і історико-архітектурних пам'яток: культових споруд і фортечних комплексів в Кам'янці-Подільському, Меджибожі, Старокостянтинові, Ізяславі, Летичеві, Сатанові, церкви-фортеці в Сутківцях, чернечих обителів в Головчинцях, Городищі, залишків унікальних скельних монастирів в Подністров'ї, особливо в Бакоті, величних храмів в багатьох містах і селах регіону, зразків дерев'яних культових споруд в різних районах Хмельниччини. Використання цих історичних та культурних багатств рідного краю дає можливість відчутти зв'язок поколінь, велич людських творінь, їх непересічне значення в нашому житті [1, с.6-7, 11-21, 38, 43, 50, 102-103, 109-111, 141-145].

Необхідно зазначити, що на Поділлі споконвіків користувалися цілющою водою для заліковування ран, при різних хворобах серцево-судинної системи, кишківника, печінки, нирок, варикозу, екземи, лишай, ревматизму, подагри, мігрені тощо. Як свідчать архівні матеріали, церковна література, спогади очевидців, православна церква в певні історичні періоди по різному ставилася до такого явища, як „цілющі” джерела, „чудотворні” ікони, лики святих на зрізах дерев та ін. Так, наприклад, в кінці XVIII – в XIX ст. в селі Сокільці Ушицького повіту ще з середини XVIII ст. користувалося великою популярністю цілюще джерело, до якого на десяту п'ятницю після Великодня завжди збиралося по кілька тисяч людей з навколишніх сіл і повітів, щоб зцілити свої хвороби та недуги. Цим користувалися православні священники і католицькі ксьондзи, які під час таких паломництв проводили богослужіння, продавали іконки, хрестики, свічки, освячували воду з «цілющого» колодязя тощо. Після рапорту Ушицького духовного правління, духовна консисторія наказала оштрафувати священників і дяконів, які відлучались без дозволу зі своїх парафій для заробітку грошей на „цілющій” воді, відповідно по три і по одному рублю на користь вдів і сиріт. Водночас консисторія звернулася з клопотанням до губернського правління для вжиття заходів щодо закриття цього колодязя і заборони зібрань людей біля нього в майбутньому [2, арк. 21-23].

Такі ж проблеми щодо „цілющих” колодязів і джерел були в селах Юзефівка Балтського повіту [3, арк. 2, 4-5], Джурин Гайсинського повіту [4, арк. 1-6], Росоша Проскурівського повіту [5, арк. 1-2, 29-30], Любомирка Ольгопільського повіту [6, арк. 1, 32] та інших. Духовна консисторія своїм указом у 1798 р. зобов'язала духовні правління два рази на рік доповідати архіерею про проведену в парафіях роботу, щоб не „виникали будь-які забобони і марновірства, прояви лихослів'я при іконах святих, а також при колодязях і джерелах фальшивих чудес, чи не з'являються де фальшиві навіжені, юродиві і чаклуни...” [7, арк. 1-55]. В XX – на початку XXI ст. церква почала підтримувати і освячувати цілющі джерела, якщо відповідні інстанції підтверджували їх лікувальні властивості.

Якщо вищенаведені приклади несуть в собі виховний потенціал і слугують чинником патріотизму, то однією з найактуальніших проблем теоретично-прикладного значення для

підготовки високопрофесійного фахівця початкової освіти є формування принципу толерантності в громадянському суспільстві, особливо в релігійній сфері. Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні здатність сприймати щось, не схвалюючи це. На індивідуальному рівні це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя інших. Нині цей термін використовується для позначення широкого кола та існування соціальних груп, релігійних конфесій, політичних партій та ідей, які частина людей вважає несприятливими [8]. Досягнути і практично втілити в життя цей принцип на початку незалежності України довго не вдавалося. Проголошення в Україні ідеологічної багатоманітності, світоглядного плюралізму, розширення реальних прав і свобод для церков і релігійних організацій, різке зростання не лише релігійної мережі традиційних церков, а й поява нових релігійних течій і напрямків призвела до конфлікту релігійних інтересів, що вилилось на початку 90-х років ХХ століття у приховану, а то й відкриту боротьбу за душі і серця віруючих, за культові будівлі і майно, за віртуальне церковне „главенство”, за вплив на суспільну думку, на представників влади, політиків, засобів масової інформації. Саме в процесі боротьби за обмежену кількість культових будівель в деяких регіонах України, особливо в західній її частині, проявилися найгостріші випадки релігійного радикалізму, екстремізму, нетерпимості, нехтування правами інших тощо. Не сприяли утвердженню принципів толерантності розкол в українському православ'ї, правовий нігілізм, історична інерція колективної свідомості тощо. Така глибинна і тотальна диференціація релігійного простору України надовго відсунула на другий план принципи толерантності. Лише в останні роки це стає можливою реальністю.

Наголошуємо студентам, що аналіз релігійної ситуації і міжконфесійних відносин в країнах дальнього й ближнього зарубіжжя засвідчує, що проблема толерантизації зазначених відносин набула на сьогодні глобального характеру і актуалізована цілою низкою причин, відображаючи серйозну стурбованість не лише релігійних, а й людських спільнот в цілому, масштабами таких процесів та їх інтолерантним характером (ескалація нетерпимості, агресивності та розбрату, активізація та масштабність тероризму, екстремізм тощо). При цьому релігія стає тим чинником, яким часто намагаються виправдати масштабні акти насильства по всьому світу, втручання одних держав у справи інших, обмеження прав і свобод одних релігійних груп іншими [9, с.49].

25 березня 2010 року Рада із прав людини Організації Об'єднаних Націй прийняла резолюцію „Боротьба проти дифамації релігій”, в якій, від імені членів цієї міжнародної організації, різко засуджує будь-які прояви релігійного екстремізму: „...з глибокою заклопотаністю відзначаючи випадки прояву нетерпимості, дискримінації та актів насильства по відношенню до послідовників певних релігій, які відбуваються в багатьох частинах світу, на додаток до негативного висвітлення деяких релігій у засобах масової інформації та ухвалення й застосування законів та адміністративних заходів, які дискримінують осіб певної етнічної та релігійної приналежності і спеціально спрямованих проти них ... і ставлять під загрозу можливість повного здійснення ними прав людини і основних свобод, підкреслюючи, що дифамація релігій є грубою образою людської гідності і веде до незаконного обмеження свободи релігії, яку сповідують її послідовники, і підбурювання до релігійної ненависті та насильства...” [10, с.34-39].

Враховуючи, що конфесійна карта світу і України залишається надзвичайно розмаїтою (сьогодні в світі нараховують більше трьох тисяч різних конфесійних утворень, в Україні – 55 віросповідних напрямків, майже 140 відгалужень), на лекціях та семінарських заняттях ми намагаємося донести до студентів основні положення цих актуальних проблем релігійної сфери, наводячи приклади всеукраїнської та регіональної статистики. Майбутні педагоги з цікавістю визнають, що українське суспільство справедливо вважається одним з найбільших релігійних з поміж інших країн Європи. Відповідно до соціологічних досліджень, близько 90% українців вважають себе віруючими людьми, ототожнюючи себе з тією чи іншою конфесією або залишаючись позаконфесійними. До речі, такий відсоток віруючих весь час зростає: 2003 р. – 60%, 2006 р. – 74,7 %, 2008 р. – 86,4% [11, с.37]. Цікаво, що кількість віруючих у світі, насамперед у цивілізованих країнах постійно скорочується. З року в рік зростає кількість людей, які відкрито називають себе атеїстами. Більше всіх їх (до 40%) нині в США і Голландії, а лідерство в цьому серед країн Європи захопила Чехія – понад 60% безбожників [12, с.60].

За 20-річний період незалежності і законодавчого забезпечення релігійної свободи в Україні відновились та стрімко розвинулись, і в основному, сформувалась мережа релігійних організацій, яка й надалі продовжує зростати. Нині на теренах нашої держави діє 35863 релігійних організацій (на 1 січня 2011 року). Названа цифра включає 34405 релігійних громад, 460 монастирів із 6736 насельниками, 200 духовних навчальних закладів із 18738 слухачами, 357 місій, 78 братств. Священнослужителів в різних конфесіях в 2010 році було 30199 осіб, з них 812 – іноземці. При релігійних громадах працювали 12762 недільні школи, видруковувалось 386 часописів і газет [13, с.45].

Велику цікавість в студентів викликають дані про релігійні конфесії Хмельниччини. Нині тут діють 1864 релігійних організацій 42 різних церков, за їх кількістю наша область займає третє місце в державі, за кількістю православних громад (майже 1200). Хмельниччина посідає перше місце не тільки в Україні, а й у світі. На теренах краю діють 5 єпархіальних управлінь, і 4 обласних об'єднання протестантських церков, одна дієцезія Римсько-католицької Церкви, одна провінція (управління) Непорочного Серця Пресвятої Діви Марії РКЦ, одне духовне управління „Родове вогнище рідної православної віри”, 24 монастирі, 9 духовних навчальних закладів (зареєстровано 6), 3 братства, 20 місій, 49 бібліотек (філій) духовної літератури, видруковується 15 періодичних видань (газети, інформаційні бюлетені, вісники) [14, с.2-3].

Як бачимо, в Україні і в нашому регіоні релігійний плюралізм займає важливу нішу, і від розуміння цього процесу кожним громадянином держави в т.ч. студентством, залежить мир і спокій, взаєморозуміння і толерантність в міжконфесійному і міжетнічному вимірах. Досягнути цього не просто, але широка інформація для майбутніх педагогів дає можливість розглянути цю актуальну проблему з усіх сторін, знайти варіанти безконфліктного спілкування з представниками різних релігійних угруповань. Варто зазначити, що за останні роки в Україні було віднайдено деякі механізми при допомозі яких почав існувати крихкий баланс міжконфесійного порозуміння, який дозволив перейти від відкритого протистояння прихильників різних релігійних об'єднань до толерантного співжиття та навіть співробітництва із спеціальних питань державно-церковних відносин, соціального служіння, освітньо-виховної діяльності та захисту суспільної моралі.

Значною мірою цьому сприяв чинний Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації” 1991 року, який створив належні демократичні умови для вільного розвитку мережі релігійних організацій та сприяє міжконфесійному миру, а також Конституція України, прийнята у 1996 році. Не менш важливу роль у цьому також зіграла та продовжує відігравати Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка як міжконфесійний консультативно-дорадчий орган є майданчиком для порозуміння представників 18 основних конфесійних напрямків, які представляють понад 95% релігійної мережі України [15, с.31]. До речі, така ж Рада створена при Хмельницькій облдержадміністрації та в більшості районів області.

Як бачимо, держава і релігійні конфесії намагаються знайти консенсус у своїх відносинах, толерантність або релігійну терпимість у особистих стосунках. Для студентів наводимо відповідні приклади з релігійного життя нашого краю. Цьому сприяють й ті факти, що декілька головних конфесій очолюють наші земляки: митрополит Київський і всієї України, Предстоятель Української православної церкви, Блаженніший Володимир родом з с. Марківці Летичівського району; Григорій Комендант, до недавнього часу Голова Всеукраїнського союзу баптистів, Президент Європейського союзу баптистів, уродженець Дунаєвець, його замінив наш земляк з Кам'янецьчини Микола Каспров; владика Дмитрій Рудок з Красилівщини є ректором Київської богословської академії і семінарії Української православної церкви Київського Патріархату; владика Митрофан, родом з Білогір'я керує канцелярією Блаженішого Володимира; владика Леон Дубравський, який очолює Кам'янець – Подільську римсько-католицьку дієцезію, що до недавнього часу обслуговувала 10 областей України, а нині керує релігійними громадами РКЦ Хмельниччини і Вінниччини, хоча родом з Полісся, але вже більше 20-ти років працює на теренах нашого краю; вже майже 25 років очолює Хмельницьку єпархію УПЦ митрополит Антоній і хоча він уродженець Київщини, але душею і серцем прикипів до нашої землі, інженер-будівельник за професією, він посприяв будівництву і реставрації майже 200 храмів в районах області, відкрив 8 монастирів [16, с.72-73]. Цікава доля уродженця с.Черче Чемеровецького району Володимира Куровського, який народився в сім'ї селянина, закінчив Подільську аграрно-технічну академію в Кам'янці-Подільському. Потім захопився історією давніх вірувань слов'ян, разом з іншими рідновірами у 2001 році створив і очолив першу в Україні громаду Рідної православної Віри „Джерело рода”, в 2001 році був обраний Верховним Волхвом Рідної Православної Віри, а в 2005 році Верховним Волхвом Руси-України. Нещодавно Володимир Куровський вирішив познайомитись як живуть рідновіри в близькому і далекому зарубіжжі [16, с.72-73].

Як бачимо, розгляд цієї проблеми в динаміці показує, що і в декларованій толерантності, і в її практичних виявах за останні роки в Україні і в нашому регіоні відбулися і відбуваються певні позитивні зміни у бік справжньої релігійної терпимості, що підтверджуються даними соціологічних досліджень. Піднімаючи цю проблему на семінарських і практичних заняттях разом із студентами знаходимо шляхи подальшого утвердження принципу толерантності в міжконфесійних і міжетнічних відносинах. Це мінімізація чи й нейтралізація дії низки причин, що негативно діють на стан міжконфесійних відносин, сприяють виявам нетолерантних стосунків – політизація релігії, втручання державних структур у ці відносини, розкол православних церков, дія екстремістськи налаштованих віруючих, релігійних груп, біляцерковних структур тощо.

Важливими чинниками цього процесу є трансформація вітчизняного законодавства у напрямі запровадження правових норм, що виключають чи мінімізують підстави для релігійної нерівності, дискримінації за світоглядною та віросповідною ознаками, вироблення надійних адміністративно-правових механізмів попередження, недопущення на місцях практики прихованої нетолерантності при розв'язанні місцевими органами влади питань релігійної сфери [17, с.32-33].

Велике значення для вирішення цієї проблеми має сприяння переговорному процесу між конфліктуючими сторонами у релігійній сфері, заохочення практики співробітництва церков, релігійних організацій у реалізації суспільнозначущих проєктів – опікування хворими, соціальна допомога дитячим будинкам, інтернатам, інвалідам, волонтерська робота в реабілітаційних центрах, хоспісах, надання гуманітарної допомоги організаціям відпочинку дітей та молоді тощо.

Важливим елементом толерантизації є виховання релігійної терпимості на всіх рівнях і напрямках (у навчальних закладах, медичних установах, релігійних громадах, сім'ях, засобах масової інформації і т.п.), апелюючи до історичного досвіду України щодо терпимого, поважливого ставлення до інших релігій та віросповідань, світоглядних позицій та переконань. Необхідно також врахувати позитивний і негативний досвід вирішення цієї проблеми в зарубіжних країнах. Цьому також сприятиме підвищення професійного рівня матеріалів щодо релігійної сфери, міжконфесійних та міжетнічних відносин у засобах масової інформації [17, с.33].

Висновки... Таким чином для вирішення цих проблем, як вже зазначалося, необхідно ще багато попрацювати над вдосконаленням вітчизняного законодавства, виробленням надійних адміністративно-правових механізмів попередження і недопущення проявів релігійної нетерпимості, сприянням позитивних умов для вирішення спільних благодійних проєктів, підвищенням професійного рівня в цьому напрямі працівників засобів масової інформації, вихованням релігійної толерантності на всіх рівнях суспільного життя – в навчальних закладах, сім'ях, релігійних громадах, органах влади, в громадських організаціях, політичних партіях тощо [18, с.29-33]. Зрозуміло, що ці проблеми характерні для нашого регіону і їх вирішення залежить від позиції виконавчих владних структур і релігійних конфесій краю, від їх спільного бажання поліпшити духовний і морально-психологічний клімат Хмельниччини.

Як бачимо, наведені вище світоглядні питання і проблеми релігієзнавчого характеру, перше, підкреслюють їх актуальність і необхідність донесення відповідних знань студентам в доступній формі, по-друге, широке використання місцевого матеріалу дає їм можливість глибше зрозуміти суть релігійних процесів і явищ на регіональному і всеукраїнському рівнях, по-третє, допомагає студентам не тільки правильно зрозуміти і осмислити духовні надбання людства, а й свідомо і плідно їх засвоїти, чітко визначити свою програму життя.

Таким чином питання актуалізації вивчення курсу релігієзнавства при формуванні ціннісних орієнтацій і ідеалів студентської молоді є нині пріоритетним чинником підвищення рівня їх духовної культури, професійної майстерності і особистих морально-етичних норм і принципів.

На наш погляд, матеріали цього дослідження можна використовувати не тільки в курсі релігієзнавства, але й в курсах історії України, світової і української культури, краєзнавства, при проведенні різних виховних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Хмельниччина справжня: фотокнига / упоряд. Т. Колесниченко. – Хмельницький : Поліграфіст-2, 2007. – 156 с.
2. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХМО). – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 3578. – 131 арк.
3. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 76. – 7 арк.
4. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 1145. – 6 арк.
5. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 208. – 31 арк.
6. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 1365. – 33 арк.
7. ДАХМО. – Ф. 315. – Оп. 1. – Спр. 35. – 55 арк.
8. uk.wikipedia.org/wiki/Толерантність.
9. Климів В. Проблеми і шляхи толерантизації міжконфесійних відносин / В. Климів // Релігійна панорама. – 2010. – № 12. – С. 49–51.
10. Боротьба проти дифамації релігій. Резолюція Ради з прав людини ООН від 25 березня 2010 р. // Релігійна панорама. – 2010. – № 5. – 72 с.
11. Владиченко Л. Релігійна мережа України: практика статистичного обліку / Л. Владиченко // Релігійна панорама. – 2010. – № 12. – С. 33–39.
12. Прогноз – ера безбожжя в цивілізованих країнах // Релігійна панорама. – 2011. – № 2. – 88 с.
13. Колодний А. Релігійне життя України 2010 року / А. Колодний // Релігійна панорама. – 2011. – № 1. – С. 45–50.
14. Поточний архів управління внутрішньої політики Хмельницької облдержадміністрації. Папка №1. Інформаційний звіт за 2011 рік „Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин у Хмельницькій області”. – 86 с.

15. Резолюція круглого столу „Діалог між владою та конфесіями в контексті європейської системи цінностей” (20 грудня 2010 р.) // Релігійна панорама. – 2010. – № 12. – 96 с.
16. Особистий архів автора. Папка „Визначні релігійні діячі Хмельниччини”. – 129 с.
17. Климов В. Толерантність міжконфесійних відносин як культура нового тисячоліття / В. Климов // Релігійна панорама. – 2010. – № 1. – С. 29–33.
18. Поточний архів управління внутрішньої політики Хмельницької облдержадміністрації. Папка №1. Інформаційний звіт за 2009 рік „Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин у Хмельницькій області”. – 78 с.

Анотація

Ю.І.Блажевич

Актуалізація преподавання курса релігієведения как важный фактор воспитания духовности и толерантности студенческой молодежи, профессиональной подготовки специалистов начального звена образования

В этой статье автором на основе изучения последних исследований и публикаций отечественных и зарубежных ученых освещено проблему актуализации преподавания курса релігієведения как важного фактора воспитания духовности и толерантности студенческой молодежи, профессиональной подготовки специалистов начального звена образования.

Ключевые слова: релігієведение, духовность, толерантность, студенческая молодежь, специалисты начального звена образования.

Summary

Yu.I.Blazhevych

Update of Religion Studies Teaching as an Important Factor of Bringing up Spirituality and Tolerance of Students, Professional Training of Elementary-Level Education Specialists

In the article on the basis of study of recent researches and publications of domestic and foreign scholars the author highlights the problem of updating the teaching of religion studies as an important factor of bringing up spirituality and tolerance of students and professional training of elementary-level education specialists.

Keywords: religion studies, spirituality, tolerance, students, elementary-level education specialists.

Дата надходження статті: „14” вересня 2012 р.

УДК 371.132+378.018 (045)

З.Д.БЛАЖЕСВА,
викладач;
А.А.ГРИГОР'ЄВА,
викладач
(м.Хмельницький)

Застосування виховних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів

У статті розглядаються особливості застосування виховних педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів. Аналізуються різноманітні підходи до трактування понять „технологія”, „педагогічна технологія” та „технологія виховання”. Розкриваються завдання та функції виховних педагогічних технологій у навчальному процесі.

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія виховання, особистісно орієнтована технологія навчання, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку освітньої системи все більша увага приділяється вихованню підростаючого покоління. В організації виховного процесу виникає багато труднощів щодо форм, методів та засобів виховання, шляхів досягнення поставленої виховної мети.

Сучасна педагогічна освіта спрямована на застосування нових науково-практичних підходів до всебічного виховання студентів, їх розвитку та постійного вдосконалення. Вчителі загальноосвітніх шкіл повинні володіти широким соціально-культурним світосприйняттям, бути національно свідомими особистостями, мати чіткі уявлення про шляхи і можливості виховання школярів в цілому, знати про інноваційні підходи до організації та проведення виховної роботи.

У наш час продовжуються спроби переосмислення суті та змісту виховного процесу. Це виявляється у появі нових методів, засобів виховання, інноваційних педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу. Педагогічні технології, в тому числі і виховні технології, мають велике значення для кожного вчителя. Педагогам недостатньо лише знати методику, необхідно вміти трансформувати знання та вміння. З освоєнням технологічної сторони

педагогічного процесу з'являється можливість відтворити теорію, отримати бажаний результат. Тобто у технології заздалегідь визначається що і як, якими засобами виробляється.

Однією із основних ознак педагогічної технології є діагностичне цілепокладання, тому деякі автори відносять поняття „технологія” лише до сфери дидактики. У навчальному процесі вчитель точно знає, якої мети він має досягти відповідно до навчальних планів та програм, якими знаннями та вміннями мають оволодіти учні. У вихованні, навпаки, чітко визначити мету практично неможливо. Прихильники цієї теорії вважають, що неможливо створити виховну технологію, а можна говорити лише про елементи технологізації виховного процесу.

Сучасна практика виховання знаходиться у перехідній стадії: деякі вчителі та вихователі вже відходять від інтуїтивного вирішення виховних завдань і працюють за науковими технологіями. Виникає необхідність технологізації виховного процесу, зокрема, використання особистісно зорієнтованих технологій.

Проблема полягає у складності процесу виховання, в якому особистість повинна формуватись комплексно та повноцінно. Не можливо сформувати особистість зусиллями різних вихователів, учителів, які володіють різними технологіями. Особистість може сформувати лише особистість, тому вихователь повинен вести виховний процес спочатку до кінця, спираючись на загальну технологію, проявляючи власну ініціативу, творчість та майстерність.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблему педагогічних технологій розглядали у своїх працях В.Беспалько, Б.Блум, І.Підласий, О.Савченко. Введення особистісно орієнтованих технологій обґрунтоване академіком АПН України І.Бехом. Сутність поняття „педагогічної технології” досліджували Т.Ільїна, І.Лернер, Т.Назарова та інші.

Формулювання цілей статті... Відповідно до теми та мети нами визначені наступні завдання: з'ясувати сутність понять „технологія”, „виховна технологія”; розкрити зміст технології виховної роботи; з'ясувати місце особистості учня у виховних технологіях; спрогнозувати результати виховного процесу за умови використання виховних технологій.

Виклад основного матеріалу... Поняття „технологія” (з грецької *techne* – майстерність, мистецтво і *logos* – вчення, поняття) в педагогіку прийшло ще в 20-ті роки ХХ століття. Вже тоді воно трактувалося по-різному: як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію та як уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

На сьогодні немає єдиного визначення поняття „педагогічна технологія”. Наприклад, В.Беспалько визначає цей термін як проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; це змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу [1, с.241].

Термін „технологія виховання” має дещо інший зміст. Вперше його ввів в педагогічну науку А.Макаренко, а Я.-А.Коменський розглядав технології як досконалий метод виховання. Сьогодні під технологією виховання розуміють обґрунтовану систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретного виховного завдання. Кожне завдання має відповідну технологію виховання. Зміна завдання веде до зміни технологій [3, с.408].

Поняття „освітня технологія” почали використовувати у США у 30-х р. ХХ ст. Головною метою педагогічної технології було гарантування досягнення учнями запланованих позитивних результатів навчання шляхом підвищення ефективності освітнього процесу. У 70-80 р. педагогічні технології навчання використовувалися у розвинутих капіталістичних країнах і отримали визнання з боку ЮНЕСКО. За визначенням ЮНЕСКО, технологія навчання – це системний метод створення, застосування й визначення процесу навчання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, завданням якого є оптимізація освіти. Наприкінці 80-х р. і на початку 90-х підвищилась увага до педагогічної технології і в країнах Східної Європи (Н.Нікандров, Т.Ільїна, М.Кларін та ін.).

У багатьох міжнародних виданнях, присвячених педагогічній технології, окреслюється два напрями у її розвитку: використання технічних засобів навчання і “технологічний підхід” до організації навчального процесу загалом. Саме останній напрям став основою для розробки педагогічних технологій.

Поняття „технологія” є багатоаспектним та широким, тому різні вчені трактують по-своєму сутність цього феномена. Так, Б.Лихачов розглядає педагогічну технологію як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу. І.Волков тлумачить її як опис системи дій учителя та учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу. Педагог-дослідник П.Москаленко вважає цей феномен послідовним (системно представленим) рядом вказівок, діяльностей і операцій моделювання, реалізації діагностики ефективності, корекції процесу навчання або виховання. В.Беспалько визначає педагогічну технологію як проект певної педагогічної системи,

що реалізується на практиці, як змістову техніку реалізації навчально-виховного процесу. Н.Мойсеюк вважає, що педагогічна технологія – це науково обґрунтована педагогічна (дидактична) система, яка гарантує досягнення певної навчальної цілі шляхом неухильного виконання визначеної послідовності взаємодій учителя та учнів, використання відповідної сукупності методів і форм навчання в умовах оперативного контролю й оцінювання проміжних результатів процесу навчання, їх корекції [3].

Асоціація з педагогічних комунікацій і технологій США трактує її як комплексний, інтегрований процес, який включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти засвоєння знань.

Отже, педагогічна технологія є предметом вивчення багатьох наукових напрямів у сучасній педагогіці, залежно від яких вона розглядається, зокрема:

– як компонент педагогічної майстерності, що становить науково обґрунтований професійний вибір операційного впливу педагога на дитину в контексті взаємодії її зі світом з метою формування у неї ставлення до цього світу, гармонійно поєднуючи свободу особистісного виявлення і соціокультурну норму (Н.Щуркова);

– як проект педагогічної системи, яка реалізується на практиці (В.Беспалько);

– як сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають спеціальний вибір і компонування форм, методів, способів, прийомів, виховних засобів (схем, рисунків, діаграм, карт) (Б.Лихачов);

– як систематичний метод планування, використання й оцінювання всього процесу навчання та засвоєння знань шляхом урахування людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти (А.Воронін, В.Симоненко);

– як упорядковану сукупність дій, операцій і процедур, які інструментально забезпечують досягнення передбачуваного результату в умовах освітнього процесу, що постійно змінюється (В.Сластьонін);

– як продуману в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя (В.Монахов) [7, с. 78].

В освітній практиці педагогічна технологія може функціонувати на таких рівнях:

1. Загальнопедагогічний рівень функціонування педагогічної технології. Загальнодидактична, загальновиховна технологія репрезентує цілісний освітній процес у регіоні, освітньому закладі, на певному рівні навчання чи виховання. У такому вигляді педагогічна технологія тотожна педагогічній системі, оскільки вона містить сукупність цілей, змісту, засобів і методів навчання (виховання), алгоритм діяльності суб'єктів і об'єктів навчально-виховного процесу.

2. Предметно-методичний рівень функціонування педагогічної технології. Йдеться про застосування педагогічної технології як окремої методики, тобто як сукупності методів і засобів реалізації певного змісту навчання та виховання в межах одного предмета, групи, в діяльності педагога.

3. Локальний (модульний) рівень функціонування педагогічної технології. Зорієнтована на цей рівень педагогічна технологія реалізується як технологія окремих частин навчально-виховного процесу, розв'язання окремих дидактичних і виховних завдань (технологія окремих видів діяльності, формування понять, виховання окремих особистісних якостей тощо) [2].

У зв'язку з цим, правомірним є розмежування таких понять, як „освітня технологія”, „педагогічна технологія”, „технологія навчання (виховання, управління)”, оскільки кожне з них має свою ієрархію цілей, завдань, змісту.

Узагальнюючи сучасні дослідження в галузі педагогічної технології, можна виділити характерні риси технології виховання: цілепокладання, процесуальність, поділ процесу, його послідовність, безперервність, раціональність і стабільність, гарантованість педагогічного результату на основі постійної корекції і зворотного зв'язку, індивідуальна майстерність педагога.

У педагогіці вчені вдавались до багатьох спроб зробити виховання схожим на добре налагоджений механізм. Однак, зробити це дуже складно, бо єдиний механізм для реалізації різноманітних цілей виробити неможливо. Тому предмет технологій виховної роботи – це конструювання системи виховного процесу, виходячи із заданих виховних установок (виховні орієнтири, цілі і зміст виховання).

Кожен вчитель початкових класів повинен добре розуміти зміст технологій виховної роботи, вкладати в нього внутрішній контакт між своєю особистістю та вихованцями, а також характер особистісних зв'язків, в основу яких покладено розуміння учнями мотивів педагогічного впливу, дій і вимог вчителя.

Проаналізувавши наукові джерела, ми визначили такі завдання виховних технологій: виховувати інтелектуально розвинуту особистість; формувати творчу особистість з почуттям особистої гідності, розумінням суті приватної та державної власності; виховувати почуття потреби для отримання високих професійних якостей у майбутньому, вміння при необхідності змінювати професію; вчити самостійно, критично мислити, вміти бачити труднощі, які виникають в реальному світі, і шукати шляхи раціонального їх вирішення; стимулювати до самовиховання, самовдосконалення та інше.

Сучасні технології виховання реалізують основні функції комплексного підходу шляхом впливу на свідомість, почуття і поведінку вихованців, органічного поєднання виховання і самовиховання особистості. Вчитель початкових класів повинен пам'ятати про єдність та координацію виховних зусиль усіх соціальних інститутів, які займаються вихованням (сім'я, школа, засоби масової інформації, соціальні групи, література, мистецтво тощо). Велике значення має і системний підхід до процесу виховання, який передбачає взаємозв'язок і взаємовплив усіх компонентів виховання, їх послідовність і супідрядність. Одним із шляхів є також урахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які сприяють чи перешкоджають одержанню найоптимальніших результатів роботи. В ролі цих факторів виступають спосіб життя школяра, умови життя, які спричиняють становлення певного способу життя в окремих регіонах, засоби масової інформації, рівень розвитку й умови життя колективу, індивідуальні особливості вихованців [4].

Результат виховної роботи – ідеал випускника: духовно-моральна, громадська, практично-орієнтована, фізично і психічно здорова особистість; випускник сучасної школи, який буде жити і працювати в наступному тисячолітті, постіндустріальному суспільстві.

До важливих властивостей, якими повинен володіти майбутній вчитель, ми відносимо: гуманістичну спрямованість діяльності (ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації); його професійну компетентність (знання, вміння, навички, постійне самовдосконалення, високий рівень культури); педагогічні здібності: комунікативність, перцептивність (розуміння інших), динамізм особистості (активність, гнучкість впливу), емоційна стабільність (саморегуляція), оптимістичне прогнозування (віра в позитивне в кожній людині, у перспективу її розвитку), творчість та ін.; педагогічну техніку: внутрішню (вміння володіти своїм фізичним, психічним, емоційним станом; голосом, мімікою, пантомімікою) та зовнішню (вміння впливати на інших) [5].

Вчитель повинен володіти професійними знаннями, серед яких: знання з педагогіки, психології, анатомії та фізіології, фахових методик, суспільних наук, гуманітарних наук, комп'ютерних технологій. До педагогічних умінь та навичок належать: конструктивні (планування навчально-виховної роботи; вибір доцільних форм, методів та видів діяльності; здійснення індивідуального і диференційованого підходу до учнів), комунікативні (встановлення контакту з учнями, колективом, батьками, колегами, регулювання стосунків учнів в колективі) організаторські (організація і керування учнівським колективом, організація роботи з батьками, організація різних видів діяльності учнів), дидактичні (пояснення учням змісту навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку, керування самостійною пізнавальною діяльністю учнів), пізнавальні (вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик; вивчення психолого-педагогічної літератури, використання досягнень науки у практиці; аналіз передового педагогічного досвіду та його творче використання у власній практиці), прикладні (вміння співати, малювати, грати на музичному інструменті; володіння ТЗН та комп'ютером), дослідницькі (використання психолого-педагогічних досліджень на практиці, введення педагогічних інновацій у навчально-виховний процес). Педагог повинен володіти особистісними якостями, такими як: любов до дітей, почуття національної гідності, креативність, витримка, стриманість, терплячість, вимогливість та об'єктивність, оптимізм та любов до життя [5].

Як бачимо, система виховної роботи в школах різного типу повинна базуватись на ідеях гуманізму, демократичності і передбачає ряд основних аспектів: вплив на вихованців у трьох напрямках: на свідомість, почуття та поведінку; позитивний результат досягається при органічному з'єднанні виховання (зовнішнього педагогічного впливу) і самовиховання особистості; координація зусиль школи, сім'ї, соціального середовища; позитивні якості особистості формуються через систему конкретних виховних заходів, справ, ігор.

Інтенсивність включення дитини в конкретну виховну ситуацію, яка створюється відповідною технологією, залежить від того, наскільки вона здатна скласти чітке уявлення про те, ким вона може і хоче стати. Йдеться про ідеальну модель, ідеальний образ себе. Це уявлення мусить бути реалістичним, тобто узгодженим з природним розвитком даного індивіда і тому досяжним. Отже, вихованець має ставити мету створення індивідуального фонду „можу” і „хочу”. При цьому всі психологічні утворення мають виступити узгоджено, підтримуючи одне одного і переходячи одне в одне. У практичному плані ця єдність проявляється в тому, що суб'єкт знає, чого він бажає, має в своєму розпорядженні відповідну схему дій, і, крім того, діє, а не просто мріє.

Формування ідеальної моделі, ідеального образу себе стає орієнтиром особистісного становлення. Ідеальна модель не є моделлю граничної досконалості. Вона представляє собою модель наступного кроку вихованця по шляху його саморозвитку, наприклад, виховання певної якості чи ряду якостей. Таким чином, це реалістична модель можливого внутрішнього і зовнішнього життя, модель, до здійснення якої можливо наближатися, і яку можливо в міру росту поступово змінювати і розширювати.

Можливості особистісного самовизначення вихованців у особистісно зорієнтованому вихованні розширюється саме за рахунок збільшення ступенів свободи їх дій і внутрішньої активності, лише за таких умов дитина в змозі відчувати, що вона не просто перебуває, а повноцінно живе в атмосфері високої людяності, яка має наповнити її своїм гуманним змістом. Тут потреба і почуття „бути Людиною” реально пронизує кожну діючу вчинок дитини. При цьому вона не повинна відчувати штучність ситуації, створеної педагогом для досягнення своїх цілей. За особистісно зорієнтованого виховання дитина перебуває у природних взаєминах з дорослим – доброю, чуйною людиною, яка своїм життям одухотворяє і її. Існуючи для дітей і заради дітей, вчитель тільки за такої позиції може успішно налагодити взаємини з ними.

Висновки... Окреслена проблема є багатоаспектною та недостатньо розробленою, тому потребує подальшого аналізу та розробки. Результати дослідження можуть бути використані в практиці роботи вчителів початкових класів та вихователів під час організації навчально-виховного процесу, позакласної та позашкільної діяльності.

Таким чином особистісно орієнтовані технології створюють простір для прояву особистих потреб вихованців. Ці технології виховної роботи передбачають самостійний вибір і використання доступних для сприйняття різноманітних форм і методів виховання, врахування вікових особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей особистості, базуються на історично обумовлених традиціях виховання людини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дем'янюк Т. Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі : наук.-метод. посіб. / Тамара Дмитрівна Дем'янюк. – Суми : ТОВ Видавництво „Антей”, 2006. – 384 с.
2. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики : навч. посіб. / Ілона Миколаївна Дичківська. – Рівне : РДГУ, 2001. – 233 с.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Неля Євтихівна Мойсеюк. – [4-е вид., доповн.]. – 2003. – 615 с.
4. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2003. – 255 с.
5. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Язюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за заг. ред І. А. Язюна]. – [2-е вид., допов. і переробл.] – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Підласий І. П. Педагогічні інновації / Іван Павлович Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 3–16.
7. Шоробура І. М. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій : навч. посіб. / І. М. Шоробура, А. А. Григор'єва. – Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2011. – 205 с.

Анотація

З.Д.Блажеєва, А.А.Григор'єва

Использование воспитательных педагогических технологий в подготовке будущих педагогов

В статье рассматриваются особенности использования воспитательных педагогических технологий в подготовке будущих педагогов. Анализируются различные подходы к трактованию понятий „технология”, „педагогическая технология” и „технология воспитания”. Раскрываются задания и функции воспитательных педагогических технологий в учебном процессе.

Ключевые слова: педагогическая технология, технология воспитания, личносно ориентированная технология обучения, учебно-воспитательный процесс.

Summary

Z.D.Blazheyeva, A.A.Grygor'yeva

Usage of Educational Pedagogical Technologies in Future Pedagogues' Preparation

Peculiarities of usage of educational pedagogical technologies in future pedagogues' preparation are studied in the article. Different approaches to the treatise of the notions “technology”, “pedagogical technology” and “technology of education” are analyzed. Tasks and functions of educational pedagogical technologies in educational process are revealed.

Key words: pedagogical technology, technology of education, personally-oriented technology of education, educational process.

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

Організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі

В статті виявлені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: диференціація, індивідуалізація, інтеграція, ключові компетентності, майбутні фахівці з транспортних систем, метод проектів, мотивація, організаційно-педагогічні умови, проектування, системний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальність формування професійних і особливо ключових (загальних, універсальних) компетентностей визначається входженням України в єдиний Європейський освітній простір і обумовлена необхідністю розширення професійного визнання, співставлення і сумісності дипломів і кваліфікацій. У європейському проекті „Визначення та відбір ключових компетенцій” (DeSeCo) ключові компетенції визначаються як якості особистості важливі „у багатьох життєвих сферах і слугують запорукою життєвого успіху та ефективного функціонування суспільства”.

Проте сучасна професійна підготовка фахівців транспортного профілю, які повинні вміти організовувати ефективне функціонування транспортних систем; здійснювати ефективне та оптимальне керівництво процесами узгодженої взаємодії усіх видів транспорту та організації обслуговування клієнтів, потребує підвищення рівня сформованості ключових компетентностей, що, можливе за умови переосмислення теоретико-методичних та організаційних основ і підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем, системного впровадження інноваційних педагогічних технологій, у першу чергу, проектних, які дають можливість підвищити рівень сформованості ключових компетентностей, що складають основу професійної компетентності майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі.

Аналіз досліджень і публікацій... Ключові компетенції складають основу навчання протягом усього життя, як показано в працях В.Боденька, Е.Зеера, А.Зимньої, О.Олейникової, А.Хуторського, С.Шишова, Дж.Равенна, С.Шо та ін. Що стосується ключових компетентностей фахівців з транспортних систем, то ця проблема в науковій літературі, на нашу думку, висвітлена недостатньо.

Формулювання цілей статті... **Метою статті** є виявлення та теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов, що дають змогу досягти результативності формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі засобами проектних технологій у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу... Для ефективної підготовки спеціаліста, формування тих чи інших якостей і властивостей його особистості, виникає потреба у створенні певних (організаційних, соціальних, економічних, психологічних, педагогічних) умов.

Ми припустили: ефективність формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем залежить від упровадження в процес їх професійної підготовки таких організаційно-педагогічних умов:

Здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем з урахуванням інтегрованого характеру практичної діяльності.

Сучасна діяльність фахівців з транспортних систем пов'язана з розв'язанням складних типових і нетипових виробничих завдань, що потребують комплексного застосування знань і умінь із різних навчальних дисциплін. Інноваційні процеси в економічній діяльності підприємств транспортної індустрії в умовах ринкових перетворень вимагають застосування нових технологій, впровадження ринкових важелів виробництва, що обумовлює інтегрований характер професійної діяльності майбутніх фахівців і породжує різноманітні проблеми, розв'язання яких можливе лише на основі інтеграції останніх досягнень науки і освіти. Ось чому в сучасних ринкових умовах різко підвищилась актуальність проблеми інтеграції знань у підготовці фахівців, де інтеграційні процеси розглядаються як провідна тенденція сучасного освітнього простору.

Слід зазначити, що інтегровані наукові знання володіють такою важливою ознакою, як системність, тобто вони є не простим накопиченням розрізнених знань, а взаємопов'язаною системою, що ґрунтується на певних положеннях і закономірностях, і далі, в процесі розвитку

науки і наукових знань, спостерігається їх інтеграція, яка знаходить своє відображення в тісній взаємодії і взаємопереплетенні навчальних дисциплін і формуванні на цій основі нової якості знань.

Оскільки інтегрований характер професійної діяльності фахівця з транспортних систем вимагає застосування на практиці цілісних та системних знань, умінь використовувати інформацію відповідно до конкретно поставленого завдання й прогнозувати розвиток подій, це в свою чергу, вимагає представлення дисциплін навчального плану не як спрощені проєкції окремих, не пов'язаних з практикою, наук, а як цілісної (теоретичної і практичної) сторони діяльності майбутніх фахівців; зміст навчальних дисциплін стає основою для розробки і формування послідовності проблем, вирішення яких сприяє становленню і розвитку професійних дій фахівців, а навчальний процес орієнтується на формування діяльнісної готовності студентів до професії [1, с.117].

Згідно з системно-проблемним підходом до відбору змісту освіти, характер інтегрування професійних навчальних дисциплін визначається сутністю актуальних реальних науково-практичних проблем, виокремлення й вирішення яких сприяє формуванню у студентів різних компетенцій [3, с.156; 5, с.104]. Саме тому, на нашу думку, основним у навчальній діяльності, яка включає основи наукової структуризації інформаційного поля, є застосування системного підходу як особливого методу, що концентрує інформацію про загальні особливості різних предметів, явищ та процесів, що обумовлює її широкі можливості ефективного використання у формуванні певної системи професійної підготовки фахівця будь-якої галузі діяльності.

Однією з найважливіших ознак системи є її цілісність, що відображає завершеність і внутрішню єдність об'єкта щодо формування відповідної цілісної системи знань. Причому, розглядаючи процес підготовки як спіралевидний висхід, що має свою динаміку зростання: від фрагментарних знань про певну галузь взаємопов'язаних явищ, до їх загальної теорії, а від неї – до інтегрованих знань із сімейства наукових дисциплін, що об'єднані в цілісну систему загальною теорією.

Одним із напрямів практичної реалізації цього підходу є організація професійних навчальних курсів за принципом інтеграції, тобто налагодження міжпредметних зв'язків за горизонталлю у формі міжциклових зв'язків між різними навчальними предметами. Інший напрям інтегрування навчальних дисциплін означає здійснення міжпредметних зв'язків за вертикаллю, в межах одного навчального курсу [4, с.7]. Використання цих двох видів міжпредметних зв'язків в нашому дослідженні сприятиме, на наш погляд, оптимізації навчального-виховного процесу, що спрямований на формування ключових компетентностей для фахівців з транспортних систем.

Другою організаційно-педагогічною умовою ми розглядаємо **використання та реалізацію проєктних технологій та окремих їх елементів для створення проєктів, що реалізують різні сторони професійної діяльності майбутніх фахівців з транспортних систем.**

Так, термін „*проєкт*” ми розглядатимемо у широкому розумінні цього поняття (від задуму до реального результату) та вважатимемо, що – це об'єкт діяльності, що зароджується у свідомості суб'єкта, перетворюється у процесі впливу на нього та оформлюється у певній реальній формі (матеріальній, графічній, знаковій тощо). Під *проєктуванням* ми розумітимемо процес створення проєкту, а *проєктну діяльність* ми визначатимемо як сукупність певних дій та операцій, що здійснює суб'єкт у процесі проєктування; як творчу роботу, що спричиняє формування ключових компетентностей у майбутніх фахівців з транспортних систем:

- інформаційної (принцип самостійності, що спрямовує студентів на самостійну діяльність щодо пошуку інформації та методів її здійснення);
- комунікативної (принцип інтерактивності діяльності, який полягає в обміні інформацією між учасниками проєктної діяльності);
- соціально-діяльнісної (принцип суб'єктності навчання, завдяки якому у процесі проєктної діяльності реалізуються суб'єкт-суб'єктні відношення між викладачем і студентами, принцип групової взаємодії);
- ціннісно-сислової (принцип мотивації);
- особистісного самовдосконалення (принцип само-і взаємоконтролю, що передбачає передачу функції контролю від викладача до всіх учасників процесу; принцип ініціативності студентів та принцип рефлексії й корекції проєктної діяльності, що дають можливість досягнути оптимальності результату);
- загальнокультурної та навчально-пізнавальної, яка ґрунтується на міждисциплінарних зв'язках, орієнтуючись на вирішенні проблем майбутньої професійної діяльності та розвитку пізнавальних, творчих навичках та критичного мислення.

Отже, оптимальним методом упровадження нового змісту професійної підготовки майбутніх

фахівців з транспортних систем є метод проектів, який ми визначаємо як *спосіб організації* навчально-пізнавальної діяльності щодо розв'язання певних проблем майбутньої професійної діяльності, який передбачає ретельне планування діяльності, використання різноманітних засобів навчання, інтегрування знань, умінь та навичок з різних навчальних дисциплін та галузей науки з метою набуття нових, практичну реалізацію запланованого, отримання відчутного результату у вигляді сформованості ключових компетентностей.

Для ефективної реалізації сформульованого науково-обґрунтованого змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем за допомогою проектних технологій в якості третьої організаційно-педагогічної умови вибираємо ***забезпечення позитивної внутрішньої мотивації в процесі професійного становлення студентів.***

Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студента складається із сукупності певних мотивів і відображає намагання його досягти певного рівня розвитку в учінні та майбутній професійній діяльності, що становить основу професійної мотивації – підґрунтя мотиваційного компоненту у формуванні професійної компетентності: набути глибокі, міцні й різноманітні загальнонаукові та фахові знання, навички й уміння. Зазвичай навчально-пізнавальна діяльність студентів завжди є полімотивованою, що визначається сукупністю зовнішніх і внутрішніх мотивів.

Серед *зовнішніх мотивів* учіння майбутніх фахівців з транспортних систем доцільно зазначити: широкі соціальні мотиви, позаяк вони виходять за межі самого навчального процесу, але пов'язані з тими життєвими відносинами, в які вступає майбутній фахівець завдяки учінню; це прагнення студентів набути певного рівня професійної кваліфікації, що ґрунтується на отриманих знаннях, сформованих уміннях і навичках, щоб зайняти певне місце в суспільному середовищі; це усвідомлення і сприйняття ролі навчально-пізнавальних дій, ролі професійної підготовки як у житті, так і в конкретній професійній діяльності, на основі побудови стосунків з середовищем, що їх оточує (батьками, педагогами, своїми товаришами, а в майбутньому – з колегами по роботі тощо). Це означає, що мотиви навчально-пізнавальної діяльності у процесі професійної підготовки та формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем мають для студентів вищих технічних навчальних закладів соціально-практичний зміст.

Як пропонує В.Ягупов, *внутрішні мотиви* можна класифікувати у дві групи, а саме:

– перша група – *пізнавальні мотиви*, які закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності і ґрунтуються на інтересі студентів до змісту майбутньої професійної діяльності (намагання пізнати щось нове, корисне і необхідне, досконало володіти професійними навичками й уміннями, зрозуміти сутність різних професійних явищ і процесів) та процесу пізнавальних дій (намагання виявляти ерудованість, розумову активність, вміння аналізувати й обґрунтовувати певні проблеми і знаходити власні шляхи їх вирішення тощо). До складу цієї групи входять різноманітні навчально-пізнавальні інтереси, задоволення, що виникають у студентів внаслідок напруженої інтелектуальної активності, трудових зусиль, подолання труднощів. Сучасна психологія об'єднує такі мотиви в поняття „пізнавальні інтереси”; друга група внутрішніх мотивів – *мотиви досягнення*, в основі яких лежить прагнення досягнення успіху й уникнення невдач. Це можуть бути широкі соціальні мотиви – прагнення бути конкурентоспроможним компетентним фахівцем, мотиви самовизначення, вдосконалення; вузькокорисні мотиви (намагання отримати заохочення, високі оцінки, прагнення бути найкращим серед товаришів); негативні мотиви (намагання уникнути неприємних стосунків з педагогами, товаришами).

Ми врахували всі групи мотивів для формування професійної мотивації, що є першоосовою для формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем.

Наступною організаційно-педагогічною умовою ми розглядаємо ***цілеспрямоване використання в процесі навчальної діяльності рівневої диференціації та індивідуалізації навчання.***

Враховуючи те, що принцип гуманізації навчання означає необхідність його індивідуалізації та диференціації з метою визначення природних задатків кожного студента для того, щоб дати йому відповідне навчальне навантаження, систематично контролювати рівень навчальних досягнень для їх подальшого розвитку, тому професійна підготовка майбутніх фахівців авіатранспортної галузі вимагає урахування індивідуальних особливостей студентів та використання диференційованого підходу.

Під диференційованим навчанням будемо розглядати навчально-виховний процес, для якого характерним є врахування типологічних індивідуальних відмінностей тих, хто навчається, тобто розуміння диференційованого навчання полягає у вивченні індивідуальних особливостей студентів. Отже, розглядаючи диференційоване навчання як спеціально організовану навчально-пізнавальну діяльність, яка, враховуючи вікові, індивідуальні особливості суб'єктів учіння, їхній

соціальний досвід і стартовий стан, спрямований на оптимальний фізичний, духовний та психічний розвиток учнів (студентів), засвоєння необхідної суми знань, практичних дій за різними навчальними планами і програмами [8, с.199], ми будемо вбачати у диференційованому підході роботу викладача зі студентами відповідно до рівня їх навчальних навичок і реальних навчальних можливостей.

За умови проектного навчання перед викладачем стоїть завдання розкрити реальні можливості кожного студента, що потребує не уніфікації та однаковості навчання, а розвитку індивідуальних нахилів і здібностей майбутнього фахівця. Саме диференційований підхід до кожного студента передбачає таке розуміння індивідуалізації навчання, яке полягає у плануванні обов'язкових результатів навчання і, на цій основі, – вищих рівнів оволодіння навчальним матеріалом. В цьому випадку студент має можливість вибирати обсяг та глибину засвоєння певного навчального матеріалу, оптимізувати навантаження, враховуючи власні здібності, нахили, інтереси і потреби. Викладач буде навчально-виховний процес з урахуванням тих особливостей, які є типовими індивідуальними відмінностями і дають можливість кожну групу студентів подати диференційовано за відповідними критеріями, які поділяються на психологічні компоненти, навички навчальної праці, компоненти вихованості, вплив оточуючих, біологічні компоненти.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми... З'ясувавши сутність проектного навчання, ми дійшли висновку, що особистісно орієнтований підхід у навчанні, складаючи гуманістичну сторону професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортних систем, сприяє творчому становленню і професійному самовизначенню конкурентоспроможного фахівця, стимулює вироблення студентом особистого стилю і темпу навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вербицький А. О. Гуманізація і компетентність: контексти інтеграції / А. О. Вербицький, О. Г. Ларионова. – М. : МГПОУ, 2006. – 172 с.
2. Воинова О. И. Проектные технологии обучения общенаучным дисциплинам в системе высшего технического образования / О. И. Воинова : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ольга Игоревна Воинова. – М., 2008. – 186 с.
3. Іваничук М. Г. Про деякі психологічні механізми інтегрованого навчання / М. Г. Іваничук // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. статей. – К. : Пед. преса, 2001. – Ч.1, вип. 3. – С. 155–160.
4. Колесникова И. А. Педагогические проблемы интеграции в образовании / И. А. Колесникова // Проблемы интеграции в естественнонаучном образовании. – СПб., 1996. – С. 5–9.
5. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Ч. Куписевич [пер. с польск. О. В. Долженко]. – М. : Высшая школа, 1986. – 307 с.
6. Педагогические технологии : [учебное пособие для студентов педагогических специальностей] / [под общей редакцией В. С. Кукушина]. – М. : ИКЦ „Март” : – Ростов н/Д: издательский центр „Март”, 2006. – 336 с.
7. Метод проектів : традиції, перспективи, життєві результати : Практико орієнтований збірник / [керівник авторського колективу С.М. Шевцов] ; за ред. І. Г. Єрмакова. – К. : Видавництво „Департамент”, 2003. – 500 с.
8. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 292 с.

Анотація

И.В.Борец

Организационно-педагогические условия формирования ключевых компетентностей будущих специалистов транспортных систем авиационной отрасли

В статье выявлены и обоснованы организационно-педагогические условия формирования ключевых компетентностей будущих специалистов транспортных систем авиационной отрасли в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: *будущие специалисты по транспортным системам, дифференциация, индивидуализация, интеграция, ключевые компетентности, метод проектов, мотивация, организационно-педагогические условия, проектирование, системный подход.*

Summary

I.V.Borets

Organizational and Pedagogical Conditions of Formation of Key Competencies of Future Specialists in Aviation Transport Systems

In the article the organizational and pedagogical conditions of formation of key competencies of future specialists in transport systems in the aviation industry training are detected and grounded.

Key words: *future specialists in transportation systems, differentiation, individualization, integration, key competencies, motivation, project method, system approach, organizational and pedagogical conditions.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Історичні витoki фольклору

В статті розглядаються питання історичних виток фольклору, народної пісні. Виховання особистості засобами фольклору сприяє формуванню внутрішніх регуляторів поведінки. Подається характеристика історії історичних джерел фольклору. Висвітлюються основні положення історії фольклору.

Ключові слова: фольклор, історія фольклору, народна пісня, витoki фольклору, моральні цінності, виховні можливості фольклору.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На початку ХХІ століття зміни етно-культурної ситуації в світі зумовлюють потребу засвоєння загальнолюдських цінностей. Процеси актуалізують реалізацію етно-культурного виховання школярів, необхідність якого в нашій країні обґрунтується посиленням демографічного руху, поживленням процесів національно-культурного самовизначення народів, що проживають в Україні, гострою соціальною кризою, котра впливає на свідомість, почуття, характер кожної окремої людини, дитини. Є перспектива багатозначного за цілями і змістом етно-культурного виховання, його необхідно реалізувати передусім у молодших школярів в початкових класах, коли в школяра формується механізм свідомості, самосвідомості, самоаналізу, відповідальності за свою поведінку.

Аналіз досліджень і публікацій... Українські вчені розглядають питання історії фольклору, зокрема, Є.Голобородько, М.Стельмахович, Б.Струпарик; є дослідження Т.Алексеєнко, І.Бех, М.Боришевський, А.Бойко, Н.Лавриненко, В.Постовий та ін. щодо особливостей розвитку етно-культурних цінностей.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розкриття витоків фольклору та народної пісні.

Виклад основного матеріалу... Величезну роль у формуванні духовної культури людини завжди відігравало мистецтво. Воно допомагало людям оцінити красу життя і взаємних відносин, красу рідної землі і її природи, красу вірності й щирості. Адже світ мистецтва, наповнений неповторними звуками й формами, словами й кольорами, – це світ невичерпної народної мудрості, людських мрій і почуттів. Особливе місце у формуванні й вихованні людини завжди належало музиці, бо особливість музики полягає в тому, що вона діє на почуття безпосередньо. У той час, як інші види мистецтва, наприклад: твори образотворчого мистецтва, архітектура, поезія – діють спочатку на інтелект, а потім на почуття, музика викликає емоційні переживання відразу і здатна викликати могутню реакцію слухачів. Відомий український педагог Григорій Ващенко підкреслює велику виховну й об'єднуючу роль музики, її вплив на слухача: „Коли її слухає якась велика група людей, вона спільно переживає певний настрій, чи то буде радість, чи смуток, чи тиха журба. Крім того, музика, особливо урочиста, як, наприклад, релігійні гімни, виводить нас із кола дрібних щоденних, часто егоїстичних переживань і навіть примушує забувати своє „я“. Людина в такому стані розчиняється в світі вічного і безмежного” [9, с.162].

Почувши фольклор в ранньому дитинстві, тиху колискову, людина все життя продовжує сприймати музику, яку чує звідусіль: з телебачення й радіо, в театрі й концертному залі, на танцювальному майданчику й стадіоні. Адже з музикою приємно відпочивати й легко працювати, вона збагачує духовний світ людини, прикрашає її життя. Сила дії музики на людину величезна: вона може підвищити настрій або, навпаки, сум, викликати безмежну радість, або перенести в стан безмежного горя, підняти бойовий дух воїнів і заспокоїти дитину, подарувати фантастичні мрії й відновити далекі спогади. Музика може розповісти про героїчні події минулого, передати дзвін мечів і гомін людського натовпу, намалювати прекрасні картини природи. Але музиці особливо притаманно відображати настрій людей, їх почуття та переживання. Відомо, що ще в стародавні часи в Греції вперше була створена теорія виховання, яка орієнтувалася на гармонійний розвиток духовних і тілесних сил людини. Центральною темою давньогрецького мистецтва була людина, яка поєднувала в собі ідеальне тіло, цілісний могутній характер і величезну силу волі, високий інтелект і моральну чистоту. Великі мислителі Платон і Арістотель надавали музиці особливе значення у вихованні всебічно розвинутої, гармонійної особистості. Тому видатні діячі держави обов'язково були виховані, грамотні та музично обдаровані громадяни. Вважалося, що гармонія й музичний ритм привчали до упорядкованості в думках, русі, емоціях і діяльності.

Намагаючись збудувати ідеальну державу, Платон виховував у своїх громадян сувору простоту, мужність і вимагав самого жорстокого контролю над музикою. За його переконаннями, музика може мати як високоморальний, так і розбещуючий вплив на людину. Тому дозволяє в своїй державі використання тільки двох ладів: того, який виховував би людину мужню, віддану державі і здатну захистити рідну землю, і того, який в важкий час виховував би мудру й помірковану людину. Серед музичних інструментів відбирає тільки ліри, кифари і свірелі. Він вимагає також ретельного контролю над поетичними творами та їх авторами, пропонує встановити цензуру у відношенні постановок трагедій [8, с.129].

Пріоритет музиці у вихованні людини віддавав і Арістотель. Він підкреслював, що музика має вплив на людську психіку і етику, на моральні якості людини. Як і Платон, Арістотель робить ретельний відбір ладів і музичних інструментів. Він ділить лади на етичні, які діють на моральні якості людини; практичні, які викликають прагнення діяти; ентузіастичні, які приводять в захоплюючий стан, і вказує, в яких випадках і якими ладами належить користуватися. Із засобів етичного впливу Арістотель віддає перевагу музиці над усіма іншими об'єктами чуттєвого сприйняття, вважаючи, що навіть одна мелодія, без супроводу її словами, поєднає в собі етичні властивості, тоді як ні барви, ні запахи, ні смакові відчуття нічого подібного в собі не мають [4, с.621].

Антична музична культура греків стала надбанням Візантійської культури, а звідти поширилася разом з християнством на землі Київської Русі.

Дослідження етнографів, народознавців, музикознавців М.Грінченка, Д.Антоновича та інших стверджують, що серцевиною української музичної культури є народна пісня. То й не дивно, що творчість видатних українських композиторів М.Лисенка, П.Ніщинського, К.Стеценка, Я.Степового, М.Аркаса, Б.Лятошинського, Д.Січинського, М.Леонтовича, С.Людкевича, Л.Ревуцького, В.Косенка, М.Вериківського, П.Козицького, П.Майбороди, О.Білаша ввібрала в себе всю красу та мальовничу колоритність українських мелодій.

Український народ, як і інші народи, „не пам'ятає початку своїм казкам і пісням. Так споконвіку ведеться, що переповідаються вони усно з роду в рід, з покоління в покоління, як священний заповіт старовини ... „старим людям – на слухання, а молодим для пам'яті ...” [6, с.25-26].

Про давність української пісні свідчить вживання в них імен перед християнських божеств, особливо Дажбога, а у веснянках Діла і Лада. В основному це були обрядові пісні, особливо колядки, щедрівки, веснянки, русальні, купальські пісні тощо. У цих піснях, що дійшли до наших днів, оспівується краса рідного краю, органічний зв'язок людини з природою, з культурою всього живого – обожнюванням землі, води, дерев, небесних світил та всього довкілля. Ця самовіддана любов до рідної землі визначила подальшу долю нашого народу – він не шукав нових місць проживання, а залишався навіки автохтоном, сином своєї землі.

З прийняттям Київською Руссю у 988 році християнства українська пісня зазнала впливу візантійської культури, Своєрідною генетичною пам'яттю у вихованні української людності княжої доби слід вважати билини (билиці), що потім переросли у перші українські думи, про які існувала хибна думка, ніби їх появою на світ стала доба козацтва.

„Дума про похід руських (українських) князів на половців літа (611–1103)”, „Дума про Пирятинського Поповича Олексія”, „Дума про Марусю Попівну Богуславну”, „Ілля Муромець і злидні кабацькі”, „Святогор”, „Три подорожі Іллі Муромця” були досить поширеними в Київській Русі.

Як і в більшості творів народного епосу, основні герої дум-билиць київського циклу тричі виступають в путь, тричі вступають в бій, доповідають князеві; метафори й гіперболи, епітети й повтори – все підпорядковане одній меті: уславити витязів, славних захисників рідної землі, добрих молодців, Богатирів Землі Київської, показати їх самовідданість, прагнення до волі, незламність у боротьбі із напасниками-зайдами, інші якості, гідні наслідування, що становлять гордість нашого менталітету і основні чинники виховного ідеалу.

Піднесення народної української пісні припадає на період Козацької республіки. Ф.Колесса вважає: „З повстання і розвитком козащини витворюється нова верства пісенна; се вже справжні історичні пісні з живими споминами про татарські й турецькі напади та козацько-польські війни: ці пісні складено під свіжим враженням історичних подій, що потрясли цілою суспільністю та займали увагу широких народних мас. Сюди належать, наприклад, пісні про Нечая, Семена Палія, Саву Чалого, перше зруйнування Січі і т.п. Козацька доба української історії привела за собою також появу окремої групи пісенної, історичних дум, лірико-епічних рецитацій, що оспівують головну боротьбу козаків із турками й поляками, ведену в XVI-XVIIст.: „се справжній епос козацький високої історичної й літературної вартості” [7, с.26]. Увесь цей пишний розцвіт пісні в добі барокко Ф.Колесса ставить у зв'язок з появою нового типу народних співців – кобзарів-

бандуристів і лірників – та нових народних інструментів – кобзи, бандури й ліри. Нарешті, в добі ж бароко, Ф. Колесса виявляє „деяке зближення між народними піснями й віршовою та пісенною літературою”.

У піснях періоду визвольних змагань українського народу за свою незалежність високо звучить ідея патріотизму. Яскравими пісненими образами патріота є легендарний Байда, видатні полководці – Б. Хмельницький, І. Богун, М. Кривоніс, Д. Нечай, О. Морозенко, І. Сірко, П. Сагайдачний, П. Дорошенко, С. Палій, П. Калнишевський та ін.

Широко змальовано боротьбу запорозького козацтва проти турків, татар, польської шляхти в тематиці козацьких пісень. В історичних, козацьких піснях відбивається ставлення народу до зайд-поневолювачів, оспівується непримиренність до рабства, готовність до боротьби за волю України. Такі пісні як „Розлилися круті бережечки”, „Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаче”, „Зажурилась Україна, бо нічим прожити”, „В Цариграді на риночку” та багато інших знали в Україні від малого до старого, вони звучали закликком до боротьби з ворогом.

Пісня „Розлилися круті бережечки” пройшла через століття, і на її основі на початку ХХ століття виникла пісня „Гей, у лузі а калина похилилася”, яка стала народною, піснею-гімном.

Національний оптимізм, віра в відродження України, що сповідується в пісні, співпадає з прагненнями й почуттями народу і робить її невмирущою. Вона є закликком до праці по розбудові незалежної української держави.

Велику роль у створенні пісень та їх поширенні відіграли кобзарі. Дослідниця історії Запорозького козацтва Олена Апанович про їх діяльність повідомляє, що кобзарі виступали авторами, творцями пісень і дум, котрі й понині викликають наше захоплення. Вони закликали людей до боротьби, самі брали участь у битвах. А яка неоціненна досі ще гідним чином не визнана і їх благородна місія; скількох невільників вони врятували! Немало кобзарів побувало в Туреччині і в Криму, вони ставали майже єдиною злукою між батьківщиною та бранцями. Музикантів ніхто не займав, кордони були відкриті для них. Тому народних співців України можна було побачити в Кафі, і в Стамбулі, і в Трапезунді. Саме вони подавали вісті про невільників на батьківщину. Кобзарі створювали думи про полонених та про визволення їх, бо були очевидцями страшних мук. До нас дійшли „Плач невільників”, думи „Втеча невільників”, „Смерть козака в Азові”. Кобзарі офіційно входили до складу Запорозького війська і разом із довбишами, сурмачами та іншими виконавцями грали козацьку полкову музику. Такі воїни носили бандуру поряд зі списом та шаблею.

Бандуристами ставали також ті козаки, хто втрачав зір у боях чи полоні і був музично чи поетично обдарований, мав блискучу пам'ять: адже доводилося запам'ятовувати думи по 300 рядків. Кобзарі користувалися надзвичайною пошаною в Запорозькому війську і серед народу. До речі, музиканти – тринбачі (трубачі), сурмачі, довбиші-теж виховувалися в школі співів [3, с. 217-233].

Історичні пісні, насичені високими вселюдськими пориваннями, відображають певні історичні події, битви, походи, страждання й горе народу, оспівують історичних осіб, різні сторони життя тогочасного суспільства. Цей жанр динамічний і в XVIII–XIX ст. Маємо в піснях нові історичні сторінки визвольного руху гайдамаків, Довбуша, Кармелюка.

Суспільно-побутові пісні: чумацькі, ремісницькі, рекрутські, солдатські, бурлацькі, наймитські, заробітчанські, переселенські – засуджують соціальну й національну нерівність, що в свою чергу збуджувало свідомість трудящих мас, об'єднувало їх національною ідеєю, втілення якої приведе до торжества правди й добра.

Родино-побутові пісні возвеличують людину, її почуття. Прославляють жінку-матір, оспівують чисте кохання, обожнюють рідну природу. „Розпрягайте, хлопці, коні”, „Ой у полі вітер віє”, „Ой зійди, зійди, ясен місяцю”, „Ой ти, місяцю-зоре”, „Ой місяцю, місяченьку”, „Ой дівчино, шумить гай”, „Ой у полі три криниченьки”, „По той бік гора”, „За городом качки пливуть” і десятки тисяч інших народних пісень випромінюють добро, щирість, любов, мудрість і правдивість свого народу, його закоханість у рідну природу, у життя, прищеплюють молоді розуміння честі, вірності, справедливості, порядності, непримиренності до їх антипод: нещирості, злочинства, розпусти, лінощів, підлості, брехні тощо.

То ж той, для кого українська народна пісня є станом його душі має повнокровне духовне життя, спорідненість з долею свого народу.

Аналіз пісенного масиву, досліджень пісенної творчості народу показує, що пісня веде свій родовід з незапам'ятних часів палеоліту. У ній підбивається історичний поступ нації, народна педагогічна мудрість, народний світогляд, народні ідеали тощо. Пісня була і є зв'язуючою ланкою між поколіннями, забезпечує їх наступність, вона відображає життєдайний досвід матеріального й духовного життя народу. Наша пісня, як і мова, за висловом Бориса Харчука: „З гомоном полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована саявом місяця, зірок і

переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом – кожна її ниточка вимочена в Дунаї, криницях і струмках людської звитяги. Вона із земних глибин і з небесних висот – уся з могутні інтелекту й криці моралі. Вона з коліскової молодої матері над первістком – уся з шелесту дерева життя й пізнання зі старого в новий світ. Вона вся з тучі й грому, як з волі і з роси – така українська пісня...” [2, с.149-150].

За способом зображення дійсності українські народні пісні бувають епічними, ліричними, драматичними.

До епічного роду належать билини, балади, історичні пісні. Іноді сюди зараховують обрядові пісні.

До ліричного роду відносяться соціально-побутові (козацькі, чумацькі, наймитські, рекрутські) і побутові пісні (про жіночу долю, кохання, жартівливі, танцювальні та ін.).

Драматичний рід використовує рольовий розпис та діалог. В основному, це новорічні, різдвяні, пасхальні та інші вистави, деякі ігрові діалогічні пісні (веснянка „А ми просо сіяли”) [5, с.16].

Пісня, що існує з часів палеоліту, тривалий час не вивчалася. В кінці XVII – початку XVIII ст. були надруковані перші нотні записи українських народних пісень у збірнику вихованця Києво-Могилянської академії Захарія Дзюбаревича. Ці пісні належали переважно до кантового стилю, а не народного. Близько 1770 р був зроблений бурсаками і виявлений Г.Галаганом запис вертепу в с.Сокиринцях. У цей час привертала увагу записувачів пісні серйозного морального змісту. До побутових, не гідних уваги освічених людей, відносили тоді народні календарні, танцювальні, жартівливі, ліричні тощо пісні. Дослідник фольклористики М.Азадовський відзначив, що для попередньої епохи й початку XVIII століття характерний стихійний інтерес до фольклору [1, с.112].

Висновки.... Таким чином, вивчення історичних джерел народної пісні та фольклору переконливо доводить, що важливо знати історію, це є відбиток нашого минулого. Потрібно удосконалювати знання історії фольклору, це є важливим елементом гармонійного розвитку. Перш за все робить наше суспільство комунікабельним. Метою є виховання всебічного розвитку особистості, повагу та шану до наших пращурів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аристотель/ Политика / Аристотель // Соч. : [в 4 т.]. – М., 1983. – Т. 4. – С. 375–644.
2. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса / Ю. В. Бромлей. – М., 1989. – 199 с.
3. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 414 с.
4. Життя етносу: соціокультурні нариси : навч. посіб. / [під. кер. : Б. Попова, В. Ігнатова, М. Степико та ін.]. – К. : Либідь, 1997. – 240 с.
5. Історія русів. – К. : Радянський письменник, 1991. – 318 с.
6. Історія українського народу / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
7. Історія української музики в 6-ти т. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1889. – 464 с. ; Т. 3. – К. : Наукова думка, 1992. – 424 с.
8. Кононенко П. П. Українознавство : навч. посіб. / П. П. Кононенко – К. : Заповіт, 1994. – 320 с.
9. Любар Р. О. Історія педагогічної думки і освіти в Україні / Любар Р. О., Рейзенкінд Т. Й. – К., 1996. – Ч. 3. У неволі. – 104 с.
10. Лосев А. Ф. Античная музыкальная эстетика / А. Ф. Лосев. – М., 1960. – 399 с.

Аннотація

С.И.Бржозовская

Исторические истоки фольклёра

В статье рассматриваются вопросы исторических виток фольклора, народной песни. Воспитания личности средствами фольклора способствует формированию внутренних регуляторов поведения. Дается характеристика истории исторических источников фольклора. Освещаются основные положения истории фольклора.

Ключевые слова: фольклор, история фольклора, народная песня, истоки фольклора, моральные ценности, воспитательные возможности фольклора.

Summary

S.I.Brzhozous'ka

Historical Sources of Folklore

The article examines historical turns of folklore and folk songs. Education of a personality by means of folklore promotes formation of internal behavior regulators. Characteristic of the history of the historical sources of folklore is provided. The key items of folklore history are highlighted.

Key words: folklore, folklore history, folk song, sources of folklore, moral values, educational possibilities of folklore.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Організація студентського самоврядування як важлива умова формування організаторських здібностей майбутніх учителів

У статті розглядаються особливості організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах. Аналізується та обґрунтовується значення студентського самоврядування як умови формування організаторських здібностей майбутніх учителів.

Ключові слова: студентське самоврядування, виховання, організаторські здібності, майбутні учителі.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним із принципів Болонського процесу є активна участь студентів як конструктивних партнерів в управлінні вищим навчальним закладом та визначенні змісту і якості освіти. Зокрема у документах Болонського процесу зазначено, що „студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших навчальних закладах...”.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем становлення студентського самоврядування дозволяє стверджувати, що „розвиток студентського самоврядування є ефективним засобом демократизації вищих навчальних закладів” [3, с.90]. Успішне здійснення цього процесу є запорукою формування якісно нового типу відносин між особистістю і колективом, між особистістю і суспільством. „Особистість студента ставатиме не тільки об'єктом соціальних впливів, – вважає М.Сметанський, – а й суб'єктом. Виникне явище своєрідного педагогічного резонансу. Збіг зовнішніх (цілеспрямований вплив викладачів, колективу, громадськості) і внутрішніх (самовиховання) процесів сприятиме найкращим результатам при порівняно менших затратах сил і часу” [3, с.92].

Саме тому в межах програми „Tempus” (схеми співробітництва країн ЄС у сфері вищої освіти) студентське самоврядування визначене одним із пріоритетів для України у галузі управління університетами. Це форма управління, за якої студенти на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, курсу, спеціальності, студентського містечка, іншого структурного підрозділу вищого навчального закладу мають право самостійно вирішувати питання внутрішнього управління.

Звернення до західного досвіду дозволяє зазначити, що у нормативних документах, які стосуються управління університетами, вказано на обов'язковість існування органів студентського самоврядування. Ці вимоги європейського законодавства є надзвичайно дієвими щодо втілення у практику університетського керівництва молодіжного представництва. Органи студентського самоврядування виступають у ролі своєрідних посередників між адміністрацією університету й студентською громадою, забезпечуючи їх ефективне спілкування.

Особливий інтерес викликають наукові дослідження останніх років щодо набуття вмінь професійної майстерності, розвитку професійно цінних особистісних якостей у процесі організаційно-управлінської роботи, становлення студентської молоді як суб'єкта власної життєтворчості, її соціальної зрілості та самореалізації.

Потрібно зауважити, що виміром якості професіоналізму майбутнього учителя є сукупність показників, які розкривають зміст таких критеріїв: особистісний (впевненість в собі, волюві якості, почуття обов'язку, працелюбність, емпатія, толерантність тощо), діяльнісний (самовладання, самоаналізу, самоконтролю, вміння оперативно приймати рішення, розподіляти ролі, колективно планувати тощо), когнітивний (ерудованість, критичність мислення, знання про сутність процесу спілкування, особливості міжособистісної взаємодії, прийоми впливу на особистість тощо). Розв'язання завдань розвитку даних професійно важливих особистісних якостей значною мірою залежить від обґрунтованої організації роботи студентського самоврядування у вищих навчальних закладах. Самоврядування є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх учителів. Його організація має вирішальний вплив на процес формування майбутніх фахівців, оскільки однією з провідних функцій учителя в школі є організаційна: організація учнівського колективу, організація колективних творчих справ, координація дій школи і сім'ї у розвитку особистості школяра.

Аналіз досліджень і публікацій... Організаційні аспекти самоврядування студентів, проблеми їхньої соціальної зрілості та самореалізації, становлення студентів як суб'єктів життєтворчості, виховання здатності до свідомої саморегуляції розглядаються у працях І.Беха, Л.Божович, Л.Буева, Т.Буяльської, М.Гриньової, О.Дубасенюк, Л.Жалдак, З.Зикова, І.Зязюна, А.Капської,

В.Караковського, Т.Кириленко, М.Красовицького, В.Моргуна, В.Семиченко, М.Сметанського, Т.Степури, Г.Троцько, М.Фіцули та інших вчених.

Дослідники Т.Баландіна, Т.Бондар, Г.Гарбузова, Л.Загайтова, О.Колмогорова, В.Овчинников, В.Певзнер, Н.Помелова, К.Потопа, І.Тімерманіс, Л.Шигапова, В.Яхно у своїх дисертаційних дослідженнях розглядають історію студентського самоврядування, тенденції його розвитку у країнах ближнього та дальнього зарубіжжя, визначають самоврядування студентів як соціальний феномен, фіксують значення студентського самоврядування у вихованні професійно значущих якостей майбутніх фахівців.

Вітчизняні і зарубіжні педагоги минулого, Д.Дьюї, О.Залужний, О.Лозинський, А.Макаренко, С.Русова, В.Сухомлинський, С.Шацький, досліджували процеси розвитку педагогічного колективу та виховання лідерів. Ряд дослідників (Н.Белякова, В.Каширін, Є.Лук'янчиков, О.Маковський, Н.Мараховська, О.Романовський, О.Скрипніков) розглядали необхідність формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання. Учена Н.Семченко досліджувала розвиток лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності, А.Лутошкін, Р.Охрімчук, Т.Хацкевич – у громадській діяльності. Питання лідерської ролі вчителя вивчали також І.Іванов, Ю.Гільбух, О.Киричук, Я.Коломийський, К.Кларк, А.Болдвін, Л.Темен, Д.Кетена.

Формулювання цілей статті... **Мета статті:** аналіз особливостей організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах як важливої умови формування організаторських здібностей у майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу... Система сучасного студентського самоврядування охоплює органи студентського самоврядування академічних груп, курсів, факультетів (інститутів) вищого навчального закладу, які діють в інтересах студентської громади та сформовані з числа її членів на основі виборності. Ю.Кращенко в своїх дослідженнях розглядає студентське самоврядування як системне утворення, яке охоплює багато сфер життєдіяльності студентської громади вищого навчального закладу та завдяки такій структурі характеризується наступністю у впливі на розвиток організаторських здібностей.

Студентське самоврядування варто віднести до тих інтерактивних процесів, завдяки яким відбувається становлення різних аспектів організаторських здібностей майбутніх учителів. Студентське самоврядування забезпечує розвиток умінь ставити цілі та завдання, розподіляти ролі, інструктувати, колективно планувати роботу, встановлювати ділові стосунки з людьми, контролювати, аналізувати, передбачати результат прийнятих рішень, відхилення та небажані явища у роботі, знаходити адекватну ситуації форму впливу, попереджати конфліктні ситуації, критично оцінювати результати взаємодії. Тому студентське самоврядування не тільки вирішує сьогоденні потреби молоді, яка готує себе до педагогічної діяльності, але й, водночас, слугує школою демократичного життя з його ведучими ознаками – набуттям вмінь оцінювати результати власної діяльності і нести за них відповідальність, регулювати взаємовідносини особистості з колективом, інтегрувати спільні зусилля.

Організація самоврядування у вищому навчальному закладі, зокрема, в педагогічному, є важливою умовою оптимізації управління студентським життям на основі якнайширшого залучення студентів до цього процесу. Ідеться про конкретне залучення студентів до справ навчального закладу, громади, суспільства, про розвиток лідерського потенціалу юнаків і дівчат у процесі навчання та виховання. Це створює передумови для вирішення соціально важливих педагогічних завдань.

Органи студентського самоврядування педагогічного університету є системою ієрархізованих виховних впливів, в основі якої лежить самоосвіта та самовиховання майбутніх фахівців. Завдяки налагодженій роботі органів студентського самоврядування стає можливою не тільки продуктивна взаємодія між студентами, які входять до ради студентського самоврядування, але й з більш широкими колами тих, хто навчається у вищому навчальному закладі. Перспективність роботи органів самоврядування підкреслює В.Кремень, який доводить, що їх головна мета полягає передусім у створенні умов самореалізації молодих людей в інтересах особистості, суспільства і держави [2]. Навички, здобуті за кілька років діяльності у студентському самоврядуванні, сприяють подальшому розвитку вміння спілкуватися з колегами по роботі, учнями, батьківським корпусом, представниками влади і громадськості.

На думку Л.Божович, знання про розвиток міжособистісної взаємодії у студентському колективі є важливими для майбутнього вчителя. Вчена акцентує увагу на тих переживаннях, в яких фігурують особистісні компоненти, що допомагають в організації самоврядування.

Погляд на студентське самоврядування як школу розвитку та самовдосконалення професійних якостей майбутнього учителя підтримує Л.Буєва. Вона вважає такий процес результатом творчого, цілеспрямованого, самостійного руху студента до вершин особистісного і професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню, самоактуалізації.

Т.Буяльська акцентує увагу на вихованні гуманістичних цінностей, яке відбувається системно і цілеспрямовано під час участі студентів у роботі в організації самоврядування. Вона вважає, що таке виховання ґрунтується на принципах послідовності, перманентності, взаємозв'язків, взаємодоповнень, які на кожному етапі навчально-виховного процесу формують у студентів нову якісну складову цілісного гуманістичного світогляду. Важливою для нашого дослідження є думка Т.Буяльської, що саме через студентське самоврядування розвивається гуманістичне спрямування професійного світогляду майбутнього вчителя.

М.Гриньова, аналізуючи лідерські якості членів студентського самоврядування, визначає їх як сукупність характеристик особистості, що допомагають їй займати лідерські позиції у групі. Ці якості проявляються, насамперед, в організаторських здібностях, умінні здійснювати значний вплив на поведінку і настрої людей, бути прикладом для наслідування.

У своїх дослідженнях К.Потопа, Л.Шигапова підтримують думку М.Гриньової, підкреслюючи, що складність функціональних обов'язків учителя передбачає високий рівень розвитку лідерських якостей, організаторських здібностей учителів, і саме студентське самоврядування створює можливості для їх становлення.

Важливою для нашого дослідження є думка Л.Жалдак, яка розглядає окремий аспект організації студентського самоврядування: взаємодію наставників студентської групи з органами студентського самоврядування [1]. За умови тісної співпраці у тріаді: наставник – студентська група – органи студентського самоврядування, згуртування студентського колективу відбувається швидше; ті, хто навчається, набувають ціннісних орієнтацій щодо активної життєвої позиції, громадянськості, особливості організації студентського самоврядування вищих навчальних закладах оволодівають професійно важливими знаннями і уміннями впливу на особистість з метою досягнення позитивних результатів взаємодії. Г.Троцько підкреслює, що „студентське самоврядування... – дозволяє залучити енергію молоді на вдосконалення навчального процесу і водночас уникати будь-якого суб'єктивізму у прийнятті рішень керівництвом” [4]. Отже, особливості організації студентського самоврядування у вищому педагогічному навчальному закладі є водночас фактором, умовою і засобом професійного становлення учителя-вихователя.

Висновки... Таким чином, система студентського самоврядування у вищій школі є одним з дієвих шляхів формування організаторських здібностей у майбутніх учителів. Самоосвітня та самовиховна робота студентів в органах самоврядування сприяє успішному засвоєнню особистістю норм, правил, традицій, правил міжособистісного і професійного спілкування, що має подальший позитивний вплив на успішне входження майбутнього вчителя у педагогічну професію.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жалдак Л. М. Відродження студентського самоврядування на рівні академічної групи у вищому аграрному закладі освіти / Л. М. Жалдак // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / кол. авт. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 36. – С. 210–219.
2. Кремень В. Освіта в контексті соціокультурних змін / В. Кремень // День. – 2008. – 26 груд.
3. Сметанський М. І. Студентське самоврядування / М. І. Сметанський // Рад. шк. – 1990. – № 6 (729). – С. 90–93.
4. Троцько Г. В. Студентське самоврядування як засіб розвитку особистості / Г. В. Троцько // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць до 15-річчя АПН України : у 5 т. / АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – С. 296–307.

Анотація

Л.С.Бровчак

Организация студенческого самоуправления как важное условие формирования организаторских способностей будущих учителей

В статье рассматриваются особенности организации студенческого самоуправления в высших учебных заведениях. Анализируется и обосновывается значение студенческого самоуправления как условия формирования организаторских способностей будущих учителей.

Ключевые слова: *студенческое самоуправление, воспитания, организаторские способности, будущие учителя.*

Summary

L.S.Brovchak

Organization of Students' Self-Government as an Important Condition of Organizational Capabilities of the Future Teachers Formation

The article deals with the peculiarities of the students' self-government in higher educational institutions. The value of students' self-government as a condition of organizational capabilities of future teachers are analyzed and grounded.

Key words: *students' self-government, education, organizational capabilities, future teachers.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Модель культури ділового спілкування майбутніх економістів

У статті розглядаються засади формування моделі культури ділового спілкування студентів у процесі їх професійної підготовки. Проаналізовано поняття „культура” з урахуванням різних підходів – лінгвістичного, психолого-педагогічного, соціального. У роботі визначено засади культури спілкування, розглянуто і проаналізовано підґрунтя культури ділового спілкування, окреслено компоненти моделі культури ділового спілкування студентів-економістів: мотиваційно-ціннісний, мовленнєво-інформаційний, операційно-діяльнісний. Окреслено специфіку формування культури ділового спілкування в економічному ВНЗ: студенти мають вчитися правильно пояснювати певні економічні явища, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчитися умінню вести майбутні ділові переговори, заключати контракти тощо.

Ключові слова: модель, культура, ділове спілкування, студент-економіст, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Функціонування ринкової економіки значною мірою залежить від рівня економічної освіченості суспільства і, перш за все, студентства. У зв'язку з цим, актуалізується необхідність якісної підготовки студентів економічного профілю до професійної діяльності, яка за своєю природою є комунікативною.

Поєднання фундаментальних знань економіки з культурою ділового спілкування дає студентам таку освіту, яка дозволяє їм ефективно здійснювати професійну діяльність в сфері управлінської праці, пов'язану з організацією взаємодії з широким колом осіб. Природно, що у різних професійних групах є свої додаткові вимоги до культури спілкування співрозмовників. Професійні вимоги висувуються до мови людини, до дотримання нею канонів власної професії.

Аналіз досліджень і публікацій... Формування культури ділового спілкування студентів досліджується в працях Б.М.Головіна, В.І.Іванової, Н.Б.Крилової, М.О.Фаєнкової та ін. Однак не вирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз моделі культури ділового спілкування студентів-економістів в процесі їх професійної підготовки як педагогічної проблеми.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати засади формування моделі культури ділового спілкування студентів у процесі їх професійної підготовки. Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**: визначити засади культури спілкування, розглянути і проаналізувати підґрунтя культури ділового спілкування, окреслити компоненти моделі культури ділового спілкування студентів-економістів.

Виклад основного матеріалу... Вважаємо, що аналіз моделі формування культури ділового спілкування студентів-економістів необхідно починати з визначення засад культури ділового спілкування. Культуру фахівця Н.Б.Крилова бачить у сформованості наступних складових, які характерні для розуміння культури фахівця будь-якого профілю: система знань і інтересів, що визначають кругозір особистості; система переконань, що утворюють світоглядний рівень; система умінь і розвитих на їхній основі здібностей, що виявляються в практичній діяльності; система індивідуальних норм поведінки й освоєних методів діяльності; система почуттів, що утворюють рівень емоційної культури.

Ми згодні з думкою Н.Б.Крилової, яка присвятила чимало досліджень формуванню професійної культури фахівця, у тому, що „тільки всебічний розвиток особистості в поєднанні теоретичних і практичних форм фундаментальної, гуманітарної і спеціальної підготовки формує цілісну культуру фахівця, створює моральну, інтелектуальну і психологічну базу для праці в умовах інтенсивного розвитку виробництва, керування, науки і культури, формує широкий спектр творчих здібностей фахівця, мотивів і установок на продуктивну діяльність” [1, с.37].

Аналізуючи поняття „культура”, не можна не зупинитися на різних підходах – лінгвістичному, психолого-педагогічному, соціальному – задля ґрунтовного аналізу означеного «культура спілкування».

У лінгвістичному підході, оскільки мова є засобом спілкування і найважливішим компонентом культури, аналізується розвиток мови і культурного розвитку, що виявляється в тому, що із зростанням культури мова швидко просувається вперед у своїй поступальній ході.

Дбайливе відношення до мови – пошана до культури взагалі. Спілкування у такому випадку стає знаряддям найактивнішого розкриття власної особистості.

Культура спілкування полягає в ступені розвитку і багатстві її лексики і синтаксису, відточеності її семантики, різноманітності і гнучкості її інтонації та ін. На думку Б.М.Головіна, „чим більш розвинута, багатша система мови, тим більше можливості варіювати мовні структури, забезпечуючи якнайкращі умови комунікативної мовної дії” [2, с.183]. Культура спілкування ґрунтується на умінні використовувати мовні засоби в різних умовах спілкування. Сюди відносяться: багатство, чистота, виразність, точність і правильність мови.

М.О.Фаснова, розглядаючи культуру спілкування з лінгвістичного підходу, виділяє декілька рівнів культури мовного спілкування: високо розвинені пізнавальні процеси, у першу чергу мислення; сукупність мовних і немовних знань; культура мови, що є сумою знань, умінь і навичок забезпечує такі характеристики висловлювання як логічність, експресивність, стилістична адекватність.

Культура спілкування розуміється як „високо розвинене уміння здійснювати комунікацію відповідно нормам, що історично склалися в даному мовному колективі, з урахуванням психологічних механізмів дії на адресата, використовуючи лінгвістичні засоби і способи реалізації такого спілкування, з метою оволодіння умінням планувати дискурс і управляти ім” [3, с.7].

Для об'єктивного і усебічного вивчення поняття „культура спілкування”, проаналізуємо психолого-педагогічний підхід до цього поняття. Слово „культура” в одному зі своїх значень синонімічне словам „виховання, освіта, розвиток”. Культура при такому підході означає не що інше, як освіта – оволодіння загальним знанням, історично відібраними зразками діяльності і соціального спілкування.

Представляє науковий інтерес погляд В.І.Іванової про механізм формування культури в умовах ВНЗ. На думку авторки, культура майбутнього фахівця формується у його усебічній професійній діяльності. Широта, діапазон, її зміст визначають масштаби розвитку, саморегуляції і самовизначення особистості студента. Особистісний рівень культури визначається „якістю діяльності і спілкування на підставі того, як практично освоєні норми спілкування, як співвідносяться ці норми з реальною повсякденною поведінкою і діяльністю в людському співтоваристві” [4, с.25].

Вища школа готує випускників до різноманітної діяльності: професійної, соціально-культурної, суспільної, закладає не просто конкретні знання визначеного діапазону й обсягу, а фундамент соціальної ініціативи, здатності роботи з людиною і для людини. Створюючи культурний потенціал майбутнього фахівця, ВНЗ визначає спосіб його життєдіяльності і соціального буття. Залежність рівня й особливостей культури, діяльності і способи життя фахівця можуть мінятися в часі, у конкретних видах і сферах його соціальної практики.

„Культура є підсумком якісного розвитку особистості, і в її основі лежить головний показник розвиненості культури – міра творчої активності самої особистості”, – наголошує Н.Б.Крилова [1, с.14]. Успіх чи неуспіх випускника як фахівця значною мірою буде залежати від того, наскільки точно, правильно він формулюватиме свої думки, вміє враховувати ситуацію спілкування.

Помилки, допущені в спілкуванні, істотно впливають на діяльність, службову кар'єру і психічний стан. Причиною цього, найчастіше, є низька культура спілкування, пов'язана з недоліком спеціальних знань про спілкування, і відсутністю основи для розвитку необхідних комунікативних умінь і навичок. Крім того, існують й інші причини низького рівня культури спілкування як усного, так і письмового. Назвемо основні із них: 1. Знання культури спілкування і мовна грамотність не усвідомлюються студентами як такі, що є обов'язковими для досягнення високих щаблів у службовій кар'єрі; навіть майбутня професія не висуває таких вимог. 2. Шаблоність, несамостійність мислення, нетворчий підхід у розв'язанні різноманітних проблем як загального характеру, так і в офіційній сфері. 3. Невміння відділяти явища, одиниці, структури рідної мови від іншої в умовах функціонування двох і більше мов.

Так, аналіз психолого-педагогічного напрямку культури спілкування дає підстави стверджувати, що результатом освіти, розвитку і саморозвитку студента є певний рівень формування і оволодіння ним культурою спілкування в умовах професійної діяльності.

Розвиток культури спілкування студента також відбувається й в соціальному підході. Розвиток культури спілкування майбутнього фахівця визначається всією системою соціокультурної ситуації, що складається і динамічно розвивається у суспільстві. Вона може сприяти або перешкоджати цьому. В умовах вищого навчального закладу формування культури спілкування студента проаналізовано в роботі Н.Б.Крилової. У ній обґрунтовано базові теоретичні положення, пов'язані з соціально-культурним розвитком особистості.

Культуру спілкування фахівця Н.Б.Крилова характеризує як вираження зрілості і розвиненості всієї системи соціально значущих особистісних якостей, що продуктивно

реалізуються в індивідуальній діяльності. Культура спілкування дозволяє не тільки обмінюватися інформацією, але і добитися її адекватного розуміння. Із-за низького рівня культури спілкування, на жаль, часто виникають так звані комунікативні бар'єри, тобто психологічні перешкоди на шляху передачі і приймання інформації між партнерами спілкування. Комунікативні бар'єри підрозділяються на бар'єри нерозуміння соціально-культурних відмінностей і бар'єри співвідносин.

Культура спілкування фахівця як інтегральний показник соціальної поведінки і діяльності полягає в єдності і взаємозв'язку її соціальних складових: ступінь широти кругозору; спрямованість і ступінь сформованості світогляду; ступінь соціальної активності в цілому і соціально значущих норм поведінки; орієнтація у поведінці і культурних цінностях; володіння різноманітними здібностями спілкування; облік і характер емоційної сприйнятливості та інтуїції.

Під культурою спілкування можна розуміти значущі показники якостей і здібностей особистості персоніфікувати свою професійну діяльність за рахунок гармонійного поєднання професійної і загальнолюдської культури спілкування.

Аналіз різних (лінгвістичного, психолого-педагогічного, соціального) підходів дозволяє дійти висновку про те, що культура як феноменальне явище означає сукупність матеріальних і духовних цінностей, це явище історичне, яке розвивається залежно від зміни соціально-економічних відносин і політичних систем. Культура – специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, у системі соціальних норм і установ, у духовних цінностях, у сукупності відносин людей до природи, до інших людей. Людина, створюючи предметний світ культури, створює і саму себе. Культура є не тільки діяльністю як такою, а і способом організації цієї діяльності.

Термін „культура ділового спілкування” вперше з'явився в наукових працях у 80-х роках ХХ ст. Однією з перших в Україні цей термін у науку ввела дослідниця Т.К. Чмут. Під час опитування, проведеного нею у різних навчальних закладах, студенти відповіли, що це: сукупність вмінь людини аналізувати вчинки інших людей; складова мовлення; вміння поводитися культурно; вміння знайти правильний та делікатний підхід; бажання бути культурним та приємним співрозмовником. Видно, що опитувані не диференціювали культуру мовлення, мови, поведінки та спілкування. У науковій літературі культуру спілкування авторка трактує як єдність культури поведінки, мовлення і мови [5, с.11].

Під культурою спілкування (за визначенням Т.К. Чмут) можна розуміти наявні в суспільстві і житті людини форми творіння спілкування, систематизацію та реалізацію його норм, способів та засобів відповідно до ієрархії цінностей та установок. Спілкування та його культура – це творчість, яка веде до самовдосконалення, і водночас це – цінність для кожної людини і для суспільства загалом. Від усвідомлення цього залежить успіх у взаємодії людей. Цінністю культура спілкування стає тоді, коли слугує задоволенню їх актуальних потреб у спільній діяльності та духовному розвитку. При цьому творчість у спілкуванні веде до становлення сукупного суб'єкта „Ми” та розвитку одноосібного „Я”, а як наслідок – до самоактуалізації та самореалізації особистості, досягнення спільної мети та втілення гуманістичних комунікативних установок. Таке поняття культури спілкування дає можливість розглядати її як володіння досконалими його нормами, які виступають у єдності з творчою та особистісною складовою. Нормами при цьому можуть бути знання, зокрема методологічні, вміння і теоретично обґрунтовані способи дій, а також норми-цілі, норми-ідеали, які впливають на особистість.

У психолого-педагогічних працях з проблем ділового та професійного спілкування досить часто зустрічаються синонімічні поняття, близькі за значенням до поняття „культура ділового спілкування”: „професійно-орієнтована культура поведінки”, „культура службового спілкування”, „етика професійного спілкування” та інші.

Аналіз авторських підходів до визначення цього ключового поняття дав можливість уточнити зміст „культури ділового спілкування майбутнього економіста”. Ми вважаємо, що це – важливий компонент загальної культури майбутнього фахівця, його особистісна, мотиваційна, професійна, здатна до рефлексії якість, що забезпечує його професійну реалізацію. Вона синтезує в собі комплекс мотивацій, цінностей, норм, знань, умінь, навичок, способів та прийомів комунікативної поведінки і передбачає їх творче застосування, орієнтоване на оптимізацію процесу спілкування, забезпечення продуктивної спільної діяльності та гармонізацію особистості самого спеціаліста. Культура ділового спілкування – це провідний показник якості та дієвості ділового спілкування майбутнього економіста. Вона існує в постійній взаємодії зовнішнього вираження з внутрішнім світом людини, виступаючи засобом створення сприятливого емоційного поля взаємодії, досягнення взаєморозуміння під час виконання професійних завдань.

Ми виділили у структурі культури ділового спілкування майбутнього економіста три взаємопов'язані компоненти: *мотиваційно-ціннісний, мовленнєво-інформаційний, операційно-*

діяльнісний. У зв'язку з тим, що вказані компоненти будуть виступати предметом педагогічного впливу під час проведення формувального експерименту, їх ґрунтовний аналіз буде предметом дослідження у наступних роботах.

Мотиваційно-ціннісний компонент описує комплекс мотивів, цінностей, систему ціннісних орієнтацій і смислових установок фахівця, які визначають загальну спрямованість ділового спілкування, характер та успішність взаємодії з партнерами, якими керується майбутній фахівець під час ділового спілкування і які опосередковують його сприймання та оцінку різноманітних професійних ситуацій, визначають вибір способів і прийомів спілкування з партнерами.

Мовленнєво-інформаційний компонент відображає комунікативно-смисловий аспект професійної взаємодії майбутнього економіста: використання вербальних і невербальних засобів обміну інформацією; комунікативні якості ділового мовлення (правильність, чистоту, точність, логічність, доступність, лаконічність, доречність, етичність і дієвість); техніку підготовки та проведення публічних виступів; володіння прийомами ведення продуктивної дискусії в ситуаціях ділової взаємодії, можливість отримувати інформацією, аналізувати, обмінюватися нею, у тому числі й за допомогою новітніх засобів Інтернет.

Операційно-діяльнісний компонент розкриває зміст основних етапів комунікативної взаємодії, а також якості, знання та уміння, необхідні для їх виконання, характеризується типовою діяльністю у межах ділового спілкування, окреслює типові стратегії, моделі, способи і прийоми організації взаємодії, які дають змогу ефективно здійснювати ділове спілкування.

Ментальний прошарок ділової культури пов'язаний із ситуаціями, коли звичні норми і цінності стають неефективними і люди починають конструювати нові. У країнах з високим рівнем економічного розвитку ділова культура є добре сформованою, орієнтованою на творчість, незалежність і взаємодію. На етапі формування ділової культури в Україні виникають проблеми її взаємодії з європейською і східними культурами, її залежністю від менталітету української нації.

Ми вважаємо, що хоча ділове спілкування майбутнього економіста об'єктивно виявляється у формі певних способів і прийомів взаємодії з партнерами, його сутність не обмежується одними лише зовнішніми елементами вербальної і невербальної поведінки. Здійснений нами аналіз і опис типових форм, способів і прийомів ділового спілкування у процесі взаємодії є недостатнім для розкриття внутрішнього змісту і компонентів культури ділового спілкування і, відповідно, для визначення шляхів і способів її формування [6]. Специфіка підготовки майбутніх економістів виявляється в тому, що під час занять в економічному ВНЗ студенти мають вчитися правильно пояснювати певні економічні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем професійні завдання, пов'язані із економічною ситуацією, оцінювати, прогнозувати економічні ситуації, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчитися умінню вести майбутні ділові переговори, заключати контракти, вести Інтернет-спілкування тощо.

Формально-описовий підхід до трактування культури ділового спілкування, як нам здається, нерідко призводить до хибних уявлень про можливі механізми та способи її вдосконалення, породжує ілюзію, що для її розвитку достатньо сформувати у майбутнього економіста набір адекватних, ефективних стратегій, способів і прийомів ділової взаємодії. Однак проблема невисокого рівня культури ділового спілкування часто криється не стільки у незнанні продуктивних способів спілкування чи у відсутності певних комунікативних умінь, скільки в особливостях мотиваційно-ціннісної сфери спілкування.

Висновки... Наприкінці дослідження ми дійшли висновку щодо аналізу наукової літератури з поняття „культура спілкування” і „культура ділового спілкування”, нами було обґрунтовано модель та її структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний, мовленнєво-інформаційний, операційно-діяльнісний. Розроблена і пропонується нами модель формування культури ділового спілкування вимагає врахування особливості майбутніх фахівців економічного профілю: під час занять в економічному ВНЗ студенти мають вчитися правильно пояснювати певні економічні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем професійні завдання, пов'язані із економічною ситуацією, оцінювати, прогнозувати економічні ситуації, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчитися умінню вести майбутні ділові переговори, заключати контракти, вести Інтернет-спілкування тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова – М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.
2. Головин Б. Н. Основы культуры речи : учебное пособие для студентов по специальности „Русский язык” / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 319 с.
3. Фаенова М. О. Обучение культуре общения на английском языке : науч.теорет. пособ. / М. О. Фаенова – М. : Высшая школа, 1991. – 144с.
4. Иванова В. И. Формирование культуры делового общения у будущих инженеров : дис. ... канд. пед. наук / В. И. Иванова. – Брянск, 2003. – 184 с.

5. Чмут Т. К. Культура спілкування / Т. К. Чмут – Хмельницький : ХІРУП, 1999. – 358 с.

6. Будянська В. А. Культура ділового спілкування у професійній підготовці майбутніх економістів-менеджерів / В. А. Будянська // Вища освіта України. Теор. та наук.-мет. часопис. Додаток 4, том V (17). Тем. випуск : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи. Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі. – К. : Гнозис, 2009. – С. 363–368.

Анотація

В.А.Будянская

Модель культури ділового об'єднання майбутніх економістів

В статті розглянуті основи формування моделі культури ділового об'єднання студентів в процесі їх професійної підготовки. Проаналізовано поняття "культура" з урахуванням різних підходів – лінгвістичного, психолого-педагогічного, соціального. В роботі визначені основи культури об'єднання, розглянуто і проаналізовано основу культури ділового об'єднання, описані компоненти моделі культури ділового об'єднання студентів-економістів: мотиваційно-ціннісний, лінгво-інформаційний, операційно-діяльний. Описано специфіку формування культури ділового об'єднання в економічному ВНЗ: студенти повинні правильно пояснювати певні економічні явища, оформляти і працювати з діловою кореспонденцією, вивчати вміння вести майбутні ділові переговори, укладати контракти і тому подібне.

Ключові слова: модель, культура, ділове об'єднання, студент-економіст, професійна підготовка.

Summary

V.A.Budianskaya

Model of Culture of Future Economists Business Communication

The bases of forming the model of culture of business communication of students in the process of their professional training are considered in the article. The term „culture” is analyzed taking into account different approaches – linguistic, psychological, pedagogical and social. The bases of culture of communication are analyzed in the work, the basis of culture of business communication is considered and analyzed, the components of model of culture of business communication of students are outlined: motivational and valued, linguistic and informative, operational and active. The specifics of forming the culture of business communication in economic institutes is outlined: students must study to explain certain economic phenomena correctly, work with business correspondence, conduct future business negotiations, sign contracts etc.

Key words: model, culture, business communication, student-economist, professional training.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 29.316.653

А.М.ВАЛЬЧУК,

кандидат філософських наук, доцент

(м.Хмельницький)

Роль релігійних імортологічних ідей у формуванні свідомості сучасної української молоді

Дослідження присвячене розгляду значення релігійної імортології у формуванні свідомості молоді. Показується роль імортологічних ідей в житті людей. Наголошується на специфічному впливі їх в житті сучасної української молоді.

Ключові слова: імортологія, життя, смерть, безсмертя.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Різноманітні проблеми, що виникають перед людиною мобілізують її на певні дії, що призведуть до їх вирішення. Але, на жаль, дуже часто виникають такі проблеми, вирішення яких є занадто важким, а часом і не можливим в конкретній ситуації. Найбільше таких проблем виникає серед тих груп населення, що не мають достатньо можливостей для їх вирішення. До таких груп відноситься і молодь. Людина знає про бажане для неї, але не маючи можливостей, не може реалізувати всі потенційні поривання. Саме конфлікт між бажаним та дійсним призводить до страждання. А якщо такий конфлікт включає в себе ще й інших людей, то часто він переходить в ранг неможливих для вирішення. В перехідні періоди, коли виникають різні проблеми економічного, політичного, ідейного характеру, часто проходить збільшення випадків асоціальної та неадекватної поведінки, різних девіацій серед багатьох верств населення, часто зростає кількість посягань на людське життя та багато інших негативних соціальних явищ. Такі деструктивні явища призводять до загострення соціальних відносин. Для нормального функціонування суспільства необхідно враховувати всі можливі сторони цього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Сучасний стан життя населення України є багато в чому непевним та не чітко визначеним. Це проявляється у посиленні песимістичних настроїв серед людей. Державні інституції мали б допомогти людям переборювати такий стан. На жаль сьогодні ми не дуже бачимо ефективну допомогу зі сторони держави. Держава не має чіткого механізму впливу на подібні соціальні явища. Такий механізм вироблений в релігії. Саме релігія в сучасних українських умовах зберігає можливості врегулювати деякі явища суспільної свідомості.

Духовна культура українського народу, як і більшості східнослов'янських народів формувалась багато в чому під впливом християнства. Саме така релігійна традиція в більшості випадків допомагала консолідувати, а частіше зберігати певну цілісність нової суспільної свідомості.

Релігійне життя в Україні, як свідчать історичні дані, вже протягом багатьох тисячоліть розвивається бурхливо та займає значну частку в соціумі. Людина завжди наптовхується на ряд питань в своєму житті, які дефінуються та рефлектуються в рамках релігійної віри. Роль релігії в житті людства часто є визначальною і життєво необхідною. Ситуація в українському суспільстві за останні декілька десятиліть характеризується зростанням інтересу до релігії. Вона стала серйозним чинником впливу на процеси розвитку самого суспільства. Саме релігія є соціальним показником рівня гуманності, та демократичності державного утворення, а неврахування її чинників може призвести до появи протиріч, а в критичних ситуаціях і до протистояння всередині самої держави.

Більшість наших громадян, як свідчать числені соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. Вона стала серйозним чинником впливу на процеси розвитку самого суспільства, а зокрема розвитку моралі. Більшість наших громадян, як свідчать численні соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. За її допомогою ми намагаємось дати відповіді на ті запитання, які постійно виникають в процесі життя.

Завдяки релігії, а особливо християнству, апокаліптичні картини без сумніву мали вагомий вплив на суспільну свідомість та мораль. Страшний суд для всього світу - це вагомий доказ необхідності роздумування над своїм життям та майбутньою смертю. Смерть як єдина невідворотня межа, як іспит на вірно прожите життя посідає особливе значення. Міняються ціннісні орієнтації в самому житті. Імортичні, есхатологічні питання часто виступають як фундаментальні при формуванні моралі людини. Особливо це спостерігається серед молоді, в роки формування зрілого ставлення до себе та свого життя. Людина завжди наптовхується на ряд питань в своєму житті, які рефлектуються в рамках релігії. Особливе місце приділяється віруванню в існування людини після смерті. Проблема життя, смерті та безсмерття посідала чільне місце в духовності східнослов'янського регіону. Вона відіграла значну роль у формуванні світогляду як тогочасного населення України, так і слов'янського населення Європи загалом.

В релігієзнавчих працях дослідників ми можемо знайти такі визначення смерті і дотичної до неї проблеми безсмертя, що це – „одна з головних проблем світоглядного самоусвідомлення людини” [3, с.309].

Страх перед власним майбутнім небуттям може породити бажання в людині розібратись та проаналізувати проблематичність власного існування і того, що буде після його припинення. Саме дослідженням таких проблем і займається імортигологія як наука про безсмертя. Традиційно під імортилізмом розуміють „різного роду релігійно-ідеалістичні вчення про трансцендентне особисте безсмертя” [2, с.360-361], де мається на увазі посмертне існування людини.

Перші згадки (письмові) про імортизм в людському бутті були вже в часи виникнення ранніх цивілізацій. Чи не найвідоміший релігійний твір людства – Біблія. З самого початку говориться про імортичні уявлення про надприродне. А в 3 главі першої книги Буття читаємо: „У поті свого лица ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти порошок, – і до порошку вернешся” [3, Бут.1.3.19]. Згодом тема смертності людей переростає в тему апокаліптичного завершення існування створеного світу. Одним з перших творів такого циклу можна вважати „Книгу Даниїла”. Майбутнє завершення існування світу по-новому визначало людське існування. Рефлексія над проблемою тимчасовості та суетності людського життя, індивідуалістичні тенденції у відношенні до світу проявлялись більш яскраво завдяки приходу християнства. Без сумніву, сама історія життя Ісуса, що говорив про майбутнє людини після її смерті, про те, як треба жити, щоб заслужити щастя в Раю, про нікчемність та гріховність земного існування, має неабиякий вплив на світогляд. В Нагірній проповіді Ісус говорить про ідеал земного життя для тих, хто має бажання вийти в Царство Небесне. „Виходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі, – і нею багато-хто ходить. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, – і мало таких, що знаходять її!” [13, Мат.6.13,14].

Доля посмертного існування починає хвилювати кожну окрему людину по-іншому. Завдяки релігії, а особливо християнству, апокаліптичні картини без сумніву мали вагомий вплив на суспільну свідомість та мораль. Страшний суд для всього світу – це вагомий доказ необхідності роздумування над своїм життям та майбутньою смертю. Саме факт смертності підштовхує до змін в свідомості, хоча і не є постійно діючою детермінантою. Під впливом споглядання смерті виникає новий образ гідного та правильного людського життя. Міняються ціннісні орієнтації в самому житті. Імортичні питання часто виступають як фундаментальні при формуванні світогляду людини. Особливо це спостерігається серед молоді, в роки формування зрілого ставлення до себе та свого життя.

Питання імортиологічного характеру постійно цікавлять людство. Страх смерті є досить вагомим чинником у формуванні соціальної поведінки молодих людей. Часто він призводить до серйозних змін у суспільній свідомості, що може виражатись навіть у між особистісних стосунках. Цей страх породжує обережне ставлення до різних суспільних явищ, а особливо коли вони є дотичними до проблеми самозбереження.

Якщо проаналізувати перелік вказаних проблем виходячи з їх значимості відносно життя та смерті, то можна побачити чітку тенденцію. Страх смерті як імортичний чинник тут є корисним інструментом у розумінні цих соціальних проблем. Найбільш невідконтрольним для суспільства є злочинність, воно не може захистити індивіда від посягання на саме існування, тому вона є першою у списку кризових явищ. Економічні проблеми є загрозою для виживання людини, правда вони не є такими одномоментними як злочинність, але мають велику силу впливу за об'ємом. Для прикладу ситуація відносно СНІДу. Його потенційну загрозу відчуває все суспільство. Страх перед СНІДом є вираженням страху смерті, адже СНІД є поки що невиліковною хворобою. Саме через страх раптової смерті від цієї чуми ХХ століття молодь і виділяється у потенційно шкідливі соціальні групи наркоманів, хворих на СНІД та гомосексуалістів. Це ще раз засвідчує роль проблеми життя та смерті у формуванні громадської думки.

Молода людина хоче, щоб після смерті вона не зникла з суспільного поля. А питання, що пов'язані з імортичною тематикою на даний момент найбільше цікавлять лише релігійні організації та у деяких випадках науковців. Держава ж часто усувається від допомоги по розгляду та аналізу таких проблем.

Одним із чинників соціалізації сучасної української молоді виступає освітня сфера, зокрема вищі навчальні заклади. Останнім часом можна спостерігати досить кардинальні зміни у системі вищої освіти, зокрема це стосується гуманітарної освіти в нашій державі. З кожним навчальним роком зменшується кількість загальногуманітарних дисциплін в навчальних планах вищих навчальних закладів. Особливо жахає зменшення аудиторних годин на вивчення філософії, етики, релігієзнавства, історії, естетики, логіки, соціології та ряду інших. Багато дисциплін виводяться з навчального процесу (риторика, соціоекологія, тощо). І подібна ситуація характерна не тільки для технічних ВНЗ, а навіть і для гуманітарних. Така популярна професія як менеджер у нас часто освоюється виключно з економічних підходів, дегуманітаризація тут іде швидкими темпами. Престиж диплому вузу раніше підтримувався високим (ну хоча б вищим як після середньої школи) загальнокультурним рівнем його власника. Який культурний вплив може здійснити сучасна Україна, яка знаходиться на шляху дегуманізації та дегуманітаризації як вищої освіти, так і освіти загалом. „Криза людської культури” (в період якої ми маємо „щастя” перебувати) – це дисбаланс розвитку духовної (гуманітарної в освіті) та матеріальної (вузькоспеціалізованої) складових. А в нас, виявляється, система освіти тільки й намагається цю „кризу” поглибити. Це часто призводить до однобокості формування цілісного, універсально розвинутої особистості. Якщо в процесі навчання у вищому навчальному закладі молода людина не знаходить відповіді на важливі для себе питання, то вона шукатиме інших шляхів.

В молодому віці під час визначення власного сенсу життя часто починається боротьба із самим собою. Як можливий вихід молодь використовує релігію, яка допомагає через свої постулати по іншому віднести до самої ситуації. В цьому ще один чинник зростання релігійності серед молодого покоління. Молодь в першу чергу зацікавлена у можливості використання релігійних ідей у власному житті. А ось розбіжності в догматичній не є суттєвою перешкодою для релігійного самовизначення молоді.

Духовно-релігійні орієнтири впливають на формування світогляду та специфіку рефлексії над проблемами життя пов'язаних з рівнем духовного розвитку. А це свідчить про необхідність вивчення та аналізу імортичних проблем (смерті, посмертного існування, проблема самогубств тощо). Проблема життя, смерті та безсмертя, усвідомлення людиною своєї кінченості посідає одне з провідних місць в духовній традиції людства, врешті-решт, вплинувши на формування світогляду, зокрема специфічно-українського.

Висновки... Звичайно, висновки побудовані на таких дослідженнях не можуть претендувати на абсолютну істину. Але цього їм не потрібно, адже вони відображають певні соціальні тенденції. А це свідчить про необхідність вивчення та аналізу вищезгаданих проблем, як-то проблеми життя, смерті та безсмерття.

В молодому віці між особистісні контакти як всередині групи, так і з старшим поколінням не є завжди позитивними з психологічної точки зору. Часто такі стосунки переходять в розряд конфліктів. До того ж конфлікт є не тільки зовнішнім, а часто він є внутрішнім станом. Починається боротьба із самим собою. Як можливий вихід молодь використовує релігію, яка допомагає через свої постулати по іншому віднести до самої ситуації. В цьому ще один чинник зростання релігійності серед молодого покоління.

Напевно, перш ніж розпочинати якусь соціально-трансформуючу діяльність (реформи, революції) потрібно звернути увагу на її доцільності відносно факту минулості, смертності та уявлень про людську вічність. Процес соціалізації української молоді людини виступає вінцем історичного розвитку культури нашого народу. Саме в цьому процесі комплекс іммертологічних проблем виступає як структурно-діючий комплекс, який поєднує колективно-родові парадигми зі значними особистісно-орієнтованими християнськими ідеями й виступає чинником суспільного розвитку. Ігнорування ж цього фактору може призвести до вкрай небажаних наслідків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – К., Українського біблійного товариства 1988. – 959 с.
2. Вишев І. В. Иммертология / Глобалистика: Энциклопедия. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
3. Релігієзнавчий словник / за ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 392 с.

Анотація

А.Н.Вальчук

Роль религиозных иммертологических идей в формировании сознания современной украинской молодежи

Исследование посвящено рассмотрению значения религиозной иммертологии в формировании сознания молодежи. Показывается роль иммертологических идей в жизни людей. Акцентируется на специфическом влиянии их на жизнь современной украинской молодежи.

Ключевые слова: иммертология, жизнь, смерть, бессмертие.

Summary

A.M.Val'chuk

Role of Religious Immortology Ideas in Formation of Consciousness of Modern Ukrainian Youth

The research is devoted to consideration of religious immortology meaning in formation of consciousness of youth. The role of immortology ideas in life of the people is shown. Special attention is paid to their specific influence on life of modern Ukrainian youth.

Key words: immortology, life, death, immortality.

Дата надходження статті: „4” вересня 2012 р.

УДК 502/504+378

Л.А.ВИГОВСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор;

Т.В.ВИГОВСЬКА,

кандидат біологічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Екологічне виховання як фактор підвищення рівня екологічної свідомості студентської молоді

Розглядається екологічне виховання як чинник формування екологічної свідомості у студентської молоді. У студентської молоді виокремлюються три рівні зрілості екологічної свідомості: найвно-реалістичний, буденно-емпіричний та свідомо-теоретичний. Аналізуються шляхи формування екологічної свідомості у студентської молоді в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна свідомість, рівні екологічної свідомості особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку суспільства, велика увага приділяється формуванню екологічної культури та свідомості, інформуванню людей щодо екологічної ситуації в світі та регіоні. Це сприятиме їх обізнаності з

можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації.

Формулювання цілей статті... Обґрунтування необхідності формування екологічної культури особистості та суспільства, що сприятиме екологізації всіх сфер людської діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Ретельний аналіз існуючих сьогодні зарубіжних і вітчизняних концепцій та концептуальних підходів щодо розвитку екологічної освіти розкриті в працях російських вчених К.К.Гомоюнова, В.М.Коликова, М.В.Костенка, М.П.Федорова та інші. В Україні дану проблематику розробляли Г.О.Білявський, В.М.Боголюбов, М.І.Дробноход, М.М.Кисельов, А.А.Мінаєв та інші.

Як відомо, важливим чинником формування екологічної культури особистості є екологізація всіх сфер людської діяльності. Вона охоплює предметну, духовно-практичну та теоретичну області, тобто безпосередню предметну сферу, світогляд та науку. В наш час, коли гуманізація суспільних процесів стає провідним напрямком діяльності держав світу, екологізація розглядається як специфічна риса гуманізації. Загалом, якщо гуманізація – це ставлення до людини як до мети всіх діянь, співвідношення будь-якої специфічної форми практики чи пізнання із загальнолюдськими цінностями, моральними регулятивами, особливостями особистісних стосунків, то екологізація – це така гуманізація діяльності, коли до рівня найцінніших вимірів людини відносяться також довкілля [3, с.23].

У такій ситуації формування екологічної свідомості в кожного члена суспільства є нагальною потребою. Адже усвідомлення кожною людиною свого нерозривного зв'язку з природою формує у неї потребу бережливого ставлення до навколишнього середовища, сприянню його відтворення, гармонізації стосунків з природою.

Екологічна свідомість є однією із форм суспільної свідомості, однією із найважливіших складових науково-філософського світогляду. Як специфічна і самостійна форма, вона виникла лише в ХХ ст. в результаті адекватного відображення насущності глобальної екологічної катастрофи та наростанням кризових явищ у взаємовідносинах суспільства і природи в цілому. Правда, існування елементів екологічної свідомості мало місце і на ранніх етапах існування людського суспільства. Це пояснюється тим, що практична діяльність людей неможлива без відображення в їх свідомості об'єктивно існуючих динамічних зв'язків між ними і навколишнім середовищем. В реальному житті таке відображення здійснюється через світогляд, який, як відомо, суттєво впливає на характер діяльності – як окремих індивідів, так і цілих соціальних груп і класів. Реалізуючись в системі ціннісних орієнтацій людини, світогляд зумовлює вибіркоче і стійке ставлення індивіда до соціально значимих явищ і подій минулого, сьогоднішнього і майбутнього. Тому він і виконує досить важливу регулятивну функцію в житті людей.

В історії людства першою формою світогляду виступає міфологічний світогляд. Він відображає умови, коли людина в практичному плані себе вже відокремила від природи, але в теоретичному ще не усвідомила своєї протилежності їй. Звідси і намагання жити в гармонії з природою, оскільки людина вважала себе нерозривною частиною її. Більш того, в силу значення навколишнього середовища для життя індивіда, природа обожнювалася. Таке шанобливе ставлення передавалось з покоління в покоління через відповідні обряди і традиції. Практикувались також ритуали жертвоприношення певним явищам природи. Таким чином, елементи екологічної свідомості були невід'ємним елементом такого світогляду, зумовлювали у людей шанобливе і бережне ставлення до природи як вищого явища.

Історично зумовлене виникнення релігій „одкровення”, зокрема, християнства, означало свого роду світоглядну революцію, оскільки вони на нових методологічних засадах зумовили новий тип особистості. У такому світогляді людина вже і в теоретичному плані відокремилась від природи, більш того, стала над нею, що дозволило їй усвідомити себе царем природи. Якраз через те такий світогляд і зумовив знамените мічурінське кредо „Ми не повинні чекати милостей від природи...”.

Зверхне ставлення у свідомості суспільства до природи утверджували і вагомі результати науково-технічного прогресу. Людство тоді ще не усвідомлювало, що економічний прогрес давався за рахунок екологічного регресу, грабування природних ресурсів.

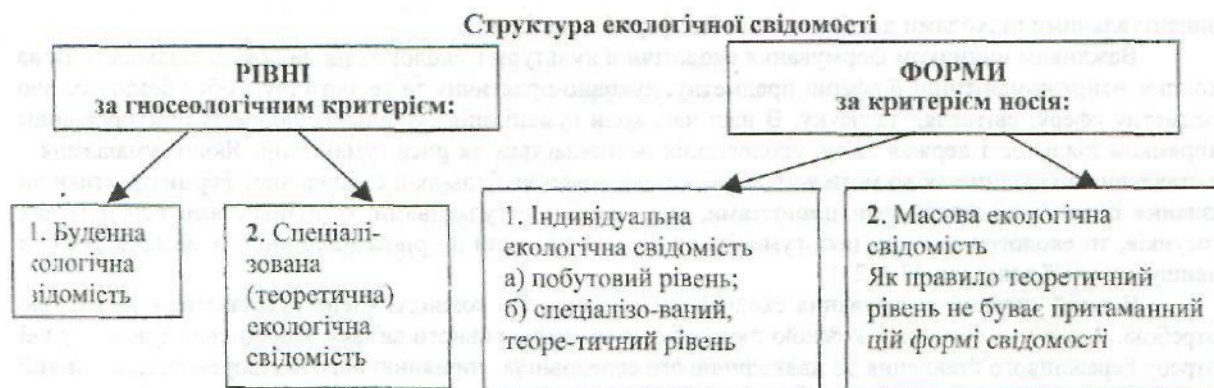
У сучасних умовах людство, використовуючи різноманітну техніку і новітні технології, перетворило свій вплив на природу в могутню геологічну силу, яка часто значно перевищує стихійні сили природи. Про це, зокрема, свідчить і той загальновідомий факт, що тепер у рік добувається більше 150 млрд. тонн корисних копалин. У господарському обороті використовується близько 55% землі. В розвинутих країнах матеріальні потреби задовольняються в 32 рази вище ніж 100 років тому. Якщо видобування мінеральних ресурсів, накопичення шкідливих відходів виробництва і забруднення довкілля буде продовжуватись такими ж темпами, то вже в найближчому часі людство підійде до межі власного існування. Тому, поки ще не пізно, потрібно змінити світогляд людства, сформувати його на засадах екологічної свідомості.

Необхідно уточнити саме поняття екологічна свідомість. Свідомість, взагалі як філософське поняття, це є програма, яка здатна керувати створенням і використанням засобів праці і спілкуванням і яка сама створюється в процесі суспільно-трудова діяльності людини.

Екологічна свідомість – це розуміння ролі екологічних факторів в житті суспільства, яке сприяє екологічному мисленню та еколого-економічному природокористуванню.

Рівень екологічної свідомості – це ступінь розуміння ролі екологічних факторів в житті суспільства. І, відповідно, екологічна несвідомість населення – це низький рівень екологічної свідомості аж до нульового рівня.

О.І.Салтовський пропонує наступну структуру екологічної свідомості особистості [4, с.10].

Зрозуміло, що характеристика рівня сформованості екологічної свідомості одночасно є і характеристикою рівня екологічної зрілості. Це пояснюється тим, що типологічні групи на такій основі відрізняються між собою отупінню сприйняття екологічних ідей і засвоєння екологічних принципів. В цьому аспекті можна (звичайно, умовно) визначити три основні рівні екологічної зрілості: наївно-реалістичний, буденно-емпіричний і свідомо-теоретичний.

Наївно-реалістичний рівень зрілості екологічної свідомості характерний для початкового рівня в становленні такої свідомості. Йому притаманний ще не сформований підхід до оцінки екологічних проблем, розуміння їх значення для існування індивіда. Така людина в реальному житті веде себе як стихійний еколог, оскільки на основі власного досвіду переконана, що природу потрібно берегти. Але таке ставлення базується не на наукових знаннях, а на тому, що в своєму житті вона не зустрічалась з екологічними фактами, яких не можна було б пояснити на рівні буденної свідомості. Ця людина в принципі екологічною роботою не займається. Хоч для неї притаманний великий спектр думок і дій: від повної індіферентності стосовно проблем екології до пасивної участі в окремих екологічних діях. Це пояснюється рядом причин: відсутністю необхідного рівня наукових знань про природу і суспільство, нерозуміння екології як соціального явища, впливу технократичних традицій, а то і просто небажання утруднювати себе.

Другий рівень екологічної зрілості – буденно-емпіричний. Він характеризується більш вираженою екологічною направленістю свідомості, відсутністю негативного ставлення до проблем екології в раціональній та емоційній сфері особистості. Така направленість формується на основі елементарного засвоєння наукових знань, власного емпіричного досвіду, бажання змінити щось на краще. І хоч буденна екологічна свідомість таких людей ще не піднялась до рівня теоретичних узагальнень, проте час від часу вони демонструють свою зацікавленість у вирішенні тих чи інших екологічних проблем.

Третій рівень екологічної зрілості – свідомо-теоретичний. Йому характерні усвідомлене і стійке ставлення до екологічних проблем у всіх їх проявах, вміння з наукових позицій глибоко і аргументовано захищати свої екологічні позиції, використовувати екологічний потенціал досягнень сучасної науки. Особи цієї групи, маючи достатню теоретичну підготовку і чітку екологічну установку, проявляють активність у всіх сферах екологічного виховання. Сенс свого життя, обов'язок вони вбачають в боротьбі з забрудненням довкілля, запровадженням новітніх технологій, котрі цього не допускають. Звідси і їх активна життєва позиція стосовно захисту довкілля, що проявляється в участі руху „зелених” і т.д.

Співставляючи рівні екологічної зрілості з рівнями екологічної свідомості за гносеологічним критерієм (рис), приходимо до висновку, що перший і другий рівень екологічної зрілості характерний для буденної екологічної свідомості, а третій – для спеціалізованої (теоретичної) екологічної свідомості.

Для екологічної свідомості характерні наступні функції:

- Світоглядна – яка виявляється в процесі осмислення людиною себе і природи; їх

взаємовідношення і взаємозумовленність;

- Регулятивна – *постає у виробленні певних механізмів раціонального управління взаємовідносинами суспільства та природи;*

- Пізнавальна – *є формою з'ясування дійсного характеру соціоприродних відносин, причин глобальної екологічної кризи, пошук шляхів для її вирішення в інтересах як самої людини, так і природи;*

- Нормативна – *реалізується в процесі розробки норм раціональної природо перетворюючої діяльності;*

- Прогностична – *у своєму виявленні передбачає можливі негативні наслідки господарської діяльності людини та пошуку засобів їх мінімізації;*

- Виховна – *створює підґрунтя для формування екологічної культури, екологічної відповідальності та екологічної поведінки як окремих індивідів, так і суспільства в цілому.* (дет. див. [4, с. 11]).

Для екологічної свідомості характерні певні особливості, які відрізняють її від інших форм суспільної свідомості. Це:

1. Комплексний характер. Екологічно мисляча людина повинна володіти вмінням не лише усвідомлювати взаємозв'язок окремих явищ природи та наслідків людської природоперетворюючої діяльності, а й прослідковувати, в якому взаємозв'язку вони знаходяться з іншими явищами більш широкої системи, ніж та, яка безпосередньо розглядається.

2. Вміння охоплювати об'єкт відображення та пізнання у всій його різноякісності, гетерогенності.

3. Здатність бачити не тільки найближчі наслідки змін, що здійснюються в природі, але й наслідки більш віддаленого порядку. Бачити не тільки прямі, але й зворотні зв'язки з тим, що відбувається в природі та суспільстві [4, с.108].

Практика свідчить, що природа перебуває в найкращому стані в тих країнах, де екологічна політика влади поєднується з особистим внеском громадян. Ні уряду, ні тим більше природоохоронному відомству не під силу вирішити екологічні проблеми доти, поки справа охорони довкілля не стане одним із пріоритетів в житті більшості громадян. На жаль, поки що значна частина населення України, як свідчать соціологічні дослідження, не проявляє підвищеного інтересу до стану екологічних проблем. В умовах загострення економічної кризи не бачить їх пріоритетності, а якщо і бачить, то не вірить, що громадськість може суттєво вплинути на владу на всіх рівнях у плані їх вирішення, оскільки в державі ще недостатньо розроблений ефективний і прозорий механізм такого впливу. У результаті об'єктивних і суб'єктивних чинників рівень екологічної зрілості наших громадян порівняно з жителями західноєвропейських країн набагато нижчий.

Нашим співвітчизникам в основному характерний наївно-реалістичний чи в кращому випадку буденно-емпіричний рівень екологічної зрілості. І це в умовах планетарної Чорнобильської трагедії, погіршення навіть в умовах економічної стагнації стану повітряного і водного басейнів, всього довкілля. Тому досить актуальною є проблема підвищення ефективності системи екологічної освіти в Україні в плані формування високого рівня екологічної зрілості громадян, що в кінцевому результаті зумовить у них потребу активної участі у вирішенні проблем, пов'язаних із захистом довкілля, бережливого і шанобливого відношення до нього.

Згідно з Концепцією екологічної освіти в Україні передбачено проведення загальної екологічної освіти та виховання. Вона має охопити все населення України, починаючи від дитячого садка і закінчуючи післядипломною екологічною освітою та неформальною екологічною освітою всіх верств населення.

Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтується на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта з одного боку, повинна бути елементом загальної системи освіти, і з іншого боку, виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Ця мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності [2, с.4].

Дошкільна екологічна освіта має бути спрямована на прищеплення любові до Вітчизни та рідного краю, пізнання понять життя і смерті, формування навичок бережливого ставлення до навколишньої живої та неживої природи, прагнення зберегти рослинний і тваринний світ, зробити кращим навколишнє природне середовище.

Шкільна екологічна освіта повинна мати на меті вивчення основ загальної екології, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки біосфери на рівні викладання дисциплін біології, хімії, фізики та географії в середній школі.

Метою екологічної освіти у вищій школі має бути підготовка фахівців вищої кваліфікації (вчителів, викладачів, інженерів, магістрів, кандидатів і докторів наук) для організації суспільного життя і виробництва, проведення наукових досліджень у галузі екології, тобто вирішення повсякденних екологічних завдань і глобальних екологічних проблем. Тут потрібно фундаментально вивчати загальну теоретичну та прикладну екологію (охорону природи, раціональне природокористування та екологічну безпеку біосфери) [1, с.326].

Але на шляху реалізації цієї Концепції неперервної екологічної освіти в країні є ряд проблем, які слід вирішувати в першу чергу. На нашу думку, це такі проблеми:

1. Відсутність стандартів екологічної освіти в Україні.
2. Відсутність різнорівневих програм з дисципліни „Основи екології”.
3. Незабезпеченість екологічних дисциплін навчально-методичними матеріалами.
4. Відсутність центру по поширенню наочних посібників з екології та з інших близьких природничих дисциплін.
5. Недосконалість системи підготовки та перепідготовки викладачів екології різних ступенів екологічної освіти.
6. Недосконалість системи наукових досліджень в галузі екології та підготовки наукових кадрів з екології.

Багато з цих проблем, на нашу думку, можна вирішити найближчим часом і цим поліпшити якість екологічної освіти в Україні, що безсумнівно сприятиме розв'язанню багатьох екологічних проблем в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Запольський А. К. Основи екології / А. К. Запольський, А. І. Салюк. – К. : Вища школа, 2001. – 358 с.
2. Концепція екологічної освіти України. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2001. – 15 с.
3. Крисаченко В. С. Екологічна культура / Валентин Семенович Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
4. Салтовський О. І. Основи соціальної екології : курс лекцій / Олександр Іванович Салтовський. – К. : МАУП. –1997. – 171 с.
5. www.nbu.gov.ua

Анотація

Л.А.Выговский, Т.В.Выговская

Экологическое воспитание как фактор повышения уровня экологического сознания студенческой молодежи

Рассматривается экологическое воспитание как фактор формирования экологического сознания у студенческой молодежи. У студенческой молодежи выделяются три уровни зрелости экологического сознания: наивно-реалистичный, обыденно-эмпирический и сознательно-теоретический. Анализируются пути формирования экологического сознания у студенческой молодежи в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическое сознание, уровни экологического сознания.

Summary

L.A.Vygov's'kyi, T.V.Vygov's'ka

Ecological Education as a Factor of Increase of Ecological Consciousness Level of Students

Ecological education as a factor of ecological consciousness formation of students is considered. Three levels of maturity of ecological consciousness are distinguished for students: naively-realistic, ordinary-empiric and consciously-theoretical. The ways of forming of ecological consciousness of students during teaching and educational process are analyzed.

Key words: ecological education, ecological consciousness, levels of ecological consciousness.

Дата надходження статті: „18” вересня 2012 р.

УДК [81'243 : 378.14] : 005.342 (045)

О.О.ВОЙТІК,

викладач

(м.Хмельницький)

Сучасні підходи до використання інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах

Стаття присвячена сучасним підходам до використання інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах, допоміжним засобам для покращення вивчення нового лексичного, граматичного та освітнього матеріалу, вихованню студентів у навчальному процесі.

Ключові слова: освіта, інноваційні технології, освітні тенденції, іноземні мови, навчальний процес, інтернет-ресурс, комунікативна культура, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Введення нових наукових технологій у наше розвинене суспільство вже стало стабільною закономірністю, яка стрімко набирає обертів.

Науковий прогрес вже торкнувся майже усіх сфер нашого життя. Не обійшов він науку та освіту. Говорячи про останнє, можна сказати, що новітні технології стали провідною ланкою в освітньому процесі. Це застосування інноваційних методів навчання, впровадження різноманітних методик як провідних вітчизняних, так і закордонних науковців та вчених, а головне поява сучасних освітніх технологій за допомогою яких, кожен викладач чи вчитель має змогу краще навчити та виховати своїх студентів. Використання даних освітніх тенденцій вже стало традицією при викладанні предметів як у вузі, так і школі. Яскравим прикладом цього нововведення є вивчення іноземних мов, шляхом використання інноваційних технологій.

Як вже відомо, вивчення іноземних мов завжди обумовлене появою нових методик, за якими кожна людина може отримати знання та вивчити історію, культуру і традиції країни, мова якої вивчається. Окрім цього, педагог, який навчає, завжди вдається до різних інновацій, щоб донести інформацію до слухача, навчити його оперувати отриманими знаннями, а головне за допомогою навчання, виховати освічену особистість.

Аналіз досліджень і публікацій... На сьогоднішній день впровадження освітніх технологій набуло широкого вжитку. Викладачі різних предметів досить часто звертаються до використання нових методів навчання. Не винятком є впровадження науково-технічного прогресу у вивчення іноземних мов. Розробкою і впровадженням у навчальний процес нових інформаційних технологій активно займаються такі дослідники як Є.І.Дмітрев, С.У.Новиков, Є.С.Полат, Т.А.Поліпова, Л.А.Цветкова та ін. Проте використання допоміжних засобів та методів досі носять експериментальний характер, та не у всіх випадках є ефективними помічниками, які покращують навчальний процес

Формулювання цілей статті... Стаття присвячена використанню інноваційних технологій у навчанні іноземним мовам у вищих навчальних закладах, допоміжним засобам для покращення вивчення нового лексичного, граматичного та освітнього матеріалу, вихованню студентів у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу... Освіта належить до найважливіших напрямків державної політики України. Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості.

З огляду на визначені пріоритети, найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Використання новітніх технологій в навчанні дозволяє йти в одну ногу з часом, підвищувати зацікавленість учнів до навчання. Саме тому, актуальним питанням залишається на сьогодні розвиток сучасних освітніх технологій, поширення їх в сучасних освітніх закладах України. Також важливим та актуальним залишається наукове вивчення використання сучасних технологій навчання [2, 6-8].

Національна стратегія визначає основні напрями і шляхи реалізації ідей та положень Національної доктрини розвитку освіти, здійснення реформування освіти впродовж найближчих 10 років у нових соціально-економічних умовах [4].

В останні роки все частіше піднімається питання про застосування нових інформаційних технологій не тільки у середній школі, але й у вищому навчальному закладі. Це стосується не тільки використання нових технічних засобів, насамперед, це застосування нових форм і методів викладання, нового підходу до процесу навчання. Основною метою навчання іноземним мовам є формування і розвиток комунікативної культури студентів, навчання практичному оволодінню іноземною мовою, а головне виховання культури поведінки та мовлення.

На сьогоднішній день значні перетворення в області освіти торкнулися і навчання англійської мови у вузі. Зокрема стали інтенсивно впроваджуватися в навчальний процес нові інформаційні технології, такі як використання Інтернет-ресурсів, що для студента являється основним джерелом для пошуку потрібної інформації. Крім того кожен викладач також активно користується даним ресурсом для підготовки навчального процесу. За останні роки викладачі іноземних мов не профільного спрямування активно використовують мультимедійні засоби: магнітофони та відеоманітофони, навчаючі комп'ютерні програми, фахову періодику; все це базується на використанні комп'ютера. Для студента це легший спосіб для вивчення та запам'ятовування нового матеріалу, крім того за допомогою наочності можна навчити студента культурі поведінки та мовлення, виховати освічену особистість.

Необхідно, щоб кожен викладач зрозумів просту думку: комп'ютер у навчальному процесі – не механічний педагог, чи аналог викладача, а засіб для навчання студентів, що підсилює і розширює можливості його навчальної діяльності. Те, що викладач бажає одержати в результаті використання машини, у неї необхідно запрограмувати [5].

Таким чином, комп'ютер бере на себе ліву частку рутинної роботи викладача, вивільняючи йому час для творчої діяльності, що на сучасному рівні розвитку техніки не може бути віддана комп'ютеру [6].

Ефективність інноваційних засобів навчання і контролю для використання на заняттях по іноземній мові визначається за наступними критеріями:

- вони повинні сприяти підвищенню продуктивності праці й ефективності навчального процесу;
- забезпечувати негайне і постійне підкріплення правильності навчальних дій кожного студента;
- підвищувати зацікавленість, потребу у вивченні мови;
- забезпечувати оперативний зворотний зв'язок і поопераційний контроль дій усіх тих, кого навчають;
- мати можливість швидкого введення відповідей без тривалого їхнього кодування і шифрування;
- носити виховний характер [3, 6].

Як показує практика, з усіх існуючих засобів навчання, комп'ютери щонайкраще „вписуються” у структуру навчального процесу, найбільше повно задовольняють дидактичним вимогам і максимально наближають процес навчання англійської мови до реальних умов. Комп'ютери можуть сприймати нову інформацію, певним чином обробляти її і приймати рішення, можуть запам'ятовувати необхідні дані, відтворювати зображення, що рухаються, контролювати роботу таких технічних засобів навчання, як синтезатори мови, відеомагнітофони, магнітофони. Комп'ютери істотно розширюють можливості викладачів по індивідуалізації навчання й активізації пізнавальної діяльності учнів у навчанні англійської мови, дозволяють максимально адаптувати процес навчання до індивідуальних особливостей учнів [5].

Застосування комп'ютерів на уроках англійської мови значно підвищує інтенсивність навчального процесу. При комп'ютерному навчанні засвоюється набагато більша кількість матеріалу, чим це робилося за той самий час в умовах традиційного навчання. Машина не тільки навчає, але й допомагає правильно розподілити час, виховати в особистості терплячість та уважність. Крім того, матеріал при використанні комп'ютера краще засвоюється [3, 7].

Комп'ютер забезпечує і всебічний контроль навчального процесу. Контроль, як відомо, є невід'ємною частиною навчального процесу і виконує функцію зворотного зв'язку між студентом і викладачем. При використанні комп'ютера для контролю якості знань учнів досягається і велика об'єктивність оцінки. Крім того, комп'ютерний контроль дозволяє значно заощадити навчальний час, тому що здійснюється одночасна перевірка знань всіх учнів. Це дає можливість викладачу приділити більше уваги творчим аспектам роботи з учнями.

Необхідно відзначити, що комп'ютер знімає такий негативний психологічний фактор, як „страх”. Під час традиційних аудиторних занять різні фактори (дефекти вимови, страх припуститися помилки, невміння уголос формулювати свої думки і т.п.) не дозволяють багатьом студентам показати свої реальні знання. Таким чином студент, як правило, не чуває скутості і намагається виявити максимум своїх знань.

Висновки... На закінчення відзначимо, що зміни в структурі освіти є надзвичайно важливою і принциповою вимогою. Вони змінюють як систему освіти, так і систему суспільства. Без такої переорієнтації неможлива оптимізація процесів подальшого національно-культурного розвитку і гуманізації освіти в цілому.

На етапі оптимізації процесу навчання іноземним мовам, завдання викладача полягає в тому, щоб створити умови практичного опанування мови кожним студентом, вибрати такі методи навчання, які б дозволили кожній особистості проявити свою активність і творчість. Завдання викладача – активізація пізнавальної діяльності студента в процесі вивчення іноземної мови.

Сучасні педагогічні технології такі, як навчання у співпраці, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів допомагають реалізувати особово-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів, їх рівня знань.

Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на уроках іноземної мови включають: вивчення та поповнення словникового запасу; відпрацювання вимови; удосконалення діалогічного та монологічного мовлення; покращення писемного мовлення; удосконалення знань з граматики; виховання терплячості та гуманності.

Можливості використання Інтернет-ресурсів величезні. Глобальна мережа Інтернет створює умови для здобуття будь-якої необхідної студентам і викладачам інформації, що знаходиться в будь-якій точці земної кулі: народознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет і журналів, перегляд фільмів іноземними мовами, пошук електронних підручників, можливість спілкування з однолітками-іноземцями.

Масова комп'ютеризація пов'язана з тим, що сучасний комп'ютер є ефективним засобом оптимізації умов розумової праці в будь-якому його прояві. Однак, існує така особливість комп'ютера, яка розкривається лише при використанні його як пристрою для навчання і як помічника у отриманні знань – це те, що він не має емоцій та душі, з ним не можна поспілкуватися. Пристрій може доброзичливо спілкуватися з користувачем і в якісь моменти підтримати його, проте він ніколи не проявить ознак дратівливості і не дасть відчуття, що йому стало нудно. У цьому сенсі вживання комп'ютерів є, можливо, найбільш корисним при індивідуалізації певних аспектів викладання.

Звичайно, викладач повинний приймати активну участь у складанні поурочного планування, що визначає послідовність дій студента в поставленій задачі. Але в реалізації найважливішої психолого-педагогічної функції навчання – пред'явленні та виконанні студентами цілей і задач навчально-пізнавальної діяльності в умовах комп'ютеризації можливий гострий дефіцит безпосереднього спілкування викладача і студента, тут не вистачає живого слова викладача.

Отже, освітній процес потрібно забезпечити новими психолого-педагогічними методиками, які б забезпечували гуманістичну орієнтацію професійної підготовки студентів вузів. Що стосується викладання іноземних мов, то тут слід залучати у навчальний процес всі необхідні ресурси, щоб у результаті отримати освічену та виховану особистість.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вільямс Р. Комп'ютер у школі / Р. Вільямс, К. Марлі. – К. : Вища школа, 2005. – 267 с.
2. Євстратенко С. С. Роль інформаційних технологій в процесі вивчення лексики на уроках англійської мови / С.С. Євстратенко. Випускна робота. – Херсон, 2012. – 31 с.
3. Зимова І. А. Психологічні аспекти навчання говорінню іноземною мовою / І. А. Зимова. – М. : Освіта, 1978. – 245 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.
5. Носенко Є. Л. Застосування ІТ в освіті / Є. Л. Носенко // Іноземні мови в школі. – 2004. – № 6. – С. 9–11.
6. Поліпова Т. А. Упровадження комп'ютерних технологій у викладання іноземної мови / Т. А. Поліпова // Іноземні мови в школі. – 2002. – № 3. – С. 13–14.
7. Цветкова Л. А. Використання комп'ютера при навчанні лексиці в початковій школі / Л. А. Цветкова // Іноземні мови в школі. – 2002. – № 2. – С. 14–15.

Анотація

О.А.Войтик

Современные подходы к использованию инновационных технологий в обучении иностранным языкам в высших учебных заведениях

Статья посвящена современным подходам к использованию инновационных технологий в обучении иностранным языкам в высших учебных заведениях. Вспомогательным средством для улучшения изучения нового лексического, грамматического и образовательного материала, воспитательном процессе путем применения образовательных технологий.

Ключевые слова: образование, инновационные технологии, образовательные тенденции, иностранные языки, учебный процесс, интернет-ресурс, коммуникативная культура, воспитание.

Summary

O.O.Voitik

Current Approaches to the Use of Innovative Technologies in the Teaching of Foreign Languages in Higher Educational Institutions

The article is devoted to the modern approaches to the use of innovative technologies in the teaching of foreign languages in higher educational institutions. Additional means for better learning of new vocabulary, grammar, and educational material, the educational process through the use of educational technology.

Keywords: education, innovation, educational trends, foreign languages, learning process, Internet resource, communicative culture, upbringing.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Удосконалення педагогічної майстерності викладача співу

У статті розкриваються проблеми вдосконалення педагогічної майстерності викладача співу, звертається увага на дотримання викладачем принципів мистецької педагогіки та володіння відповідними методами вокальної роботи.

Ключові слова: педагогічна майстерність, творчість, вокальна інтуїція, викладач співу.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні реалії у вищій музичній освіті України свідчать про зниження рівня педагогічної майстерності викладачів співу. Сутність педагогічного обдарування, компоненти майстерності співака-викладача ще не достатньо висвітлені у вокально-методичній та науковій літературі.

Аналіз досліджень і публікацій... Педагогічна майстерність вчителя традиційно перебуває в центрі уваги наукових досліджень як неоднозначний особистісний соціальний феномен. На думку багатьох учених (І.Беха, І.Зязюна, О.Рудницької, О.Савченко, С.Сисоевої, В.Сластьоніна, О.Щербакової та ін.), суспільство цілеспрямовано ускладнює вимоги до педагогічної майстерності вчителя, вбачаючи в учителі не лише носія окремих педагогічних ідей, але й гармонійно розвинену, соціально активну особистість з конкретно визначеним духовним потенціалом.

Вивчалися такі аспекти, пов'язані з педагогічною майстерністю вчителя, як виховний потенціал та професійна культура вчителя (Г.Тарасенко), зміст музичної компетентності майбутнього вчителя (Т.Совік, С.Барановська, Т.Карпенко), новаційні пошуки в системі сучасної мистецької освіти (Л.Мартинюк). Актуальним є дослідження М.Лазарева про феномен творчості як провідної складової парадигми інноваційної освіти.

У працях сучасних учених І.Зязюна, С.Сисоевої, А.Душного наголошується на необхідності дієво-перетворюючого характеру навчального процесу, на активності особистості як необхідній складовій її творчих здобутків.

Початки вивчення проблеми педагогічної майстерності викладача співу розкривалися відомими вокалістами-методистами минулого сторіччя, а саме: П.Голубевим „Поради молодим педагогам-вокалістам” (1956, 1962, 1983 рр.), В.Багадуровим „Вокальне виховання дітей” (1953), К.Малініною „Вокальне виховання дітей” (1964 р.) та ін.

Дізнатися про методіку постановки голосу можна зі статей та монографій про видатних співаків України: „Народна артистка України: В.Ф.Арканова: уроки майстерності” [2, с.141–144]. „Володимир Ігнатенко. Життєвий та творчий шлях”, автор М.Лагойда, „Вокально-педагогічні принципи Валерія Висоцького”, автор М.Жишкович [8; 5]. Із згаданих праць ми дізнаємося про видатних викладачів академічного співу 20-го сторіччя, про особливості методів та прийомів їх роботи з різними типами голосів, про творчу „атмосферу”, яка панувала в класах. Ці матеріали збагачують вокальну педагогіку, велику цінність несуть висновки, зроблені видатними вокалістами-педагогами на матеріалі власного педагогічного досвіду.

Формулювання цілей статті... Проблема педагогічної майстерності викладача-співака, його творча спрямованість, майстерність поєднання виконавства та педагогічної техніки в класі сольного співу на сьогодні недостатньо представлена у музичній педагогіці, тому є досить актуальною.

Виклад основного матеріалу... Будь-яке мистецтво має свої особливі технічні засоби, без застосування яких неможливе довершене виконання навіть за умов найкращих природних здібностей виконавця. Для того, щоб стати справжнім майстром необхідно досягнути і засвоїти технічні навички, і тільки після цього досягається майстерність і стає доступною творчість. У порівнянні з інструменталістом, котрий вже має готовий, налаштований інструмент, вокаліст не може взяти до рук, роздивитися будову, прослідкувати очима за роботою голосового апарату. Співак може керувати своїм голосом інтуїтивно, слідкуючи за власними відчуттями, які відбуваються у його голосовому апараті. Викладачеві-вокалісту доводиться керувати процесами, не підвладними простому спостереженню – роботою цілого організму. Також інструменталісту не доводиться супроводжувати своє виконання вимовою слів, що є обов'язковим і нелегким мистецтвом для співака. Успіх у подоланні всіх цих відносних труднощів залежить як від учня та його викладача – кожного окремо, так і від їхньої творчої співпраці, від уміння викладача вдало подолати, а учня – відповідно сприйняти і засвоїти необхідні знання та навички [3, с.3-14].

Молоді співаки після закінчення музичних училищ, чи музичних академій за власним бажанням, або за необхідністю йдуть до закладів мистецької освіти працювати викладачами співу. Здебільшого постає перед ними питання – „Співати ми вміємо, але як навчити співати інших не уявляємо”. Молоді співаки починають викладати спів, не озброєні педагогічно технікою. Деякі

вважають, що вона не потрібна, достатньо бути гарним виконавцем, щоб стати успішним викладачем. Якщо ж початківець отримав у стінах навчального закладу деяку методичну підготовку, це не звільняє його від необхідності подальшого самовдосконалення оволодіння педагогічною майстерністю.

Молодий музикант, який відноситься до своїх педагогічних обов'язків з захопленням, почуттям відповідальності, який володіє педагогічним даром (що проявляється перш за все в пошуках найбільш ефективних методів впливу на кожного учня), Ю зможе поступово збагатити комплекс своїх прийомів. Але скільки помилок він зробить при цьому, скільки буде „вікривати Америк!”.

Специфіка педагогічної майстерності викладача співу полягає в тому, що обдарований викладач здатний навчити більшому, чим він сам вміє, а слабкий – меншому. Кожний викладач зобов'язаний досконало володіти своєю спеціальністю. Виховувати співака має тільки той, який сам високопрофесійний музикант, хто любить, відчуває, розуміє музику, хто сам постійно розширює свої знання, хто вдосконалює або підтримує своє володіння інструментом, голосом. Справжній викладач не зводить процес навчання співу до простої передачі власних знань і вмінь від вчителя до учня, використовуючи при цьому метод показу-наслідування. Цей метод демонструє тільки поверхово зовнішній бік виконання, але не дає розуміння та усвідомлення роботи голосового апарату, психіки, емоцій під час співу.

З перших занять викладачеві потрібно викликати довіру в учня, запевнити його у правильності й природності методів розвитку вокальних даних, які він використовує. Для цього буде доречним бесіда про власний творчий шлях, з'ясування причин, які спонукали учня до занять саме співом, наведення прикладів вдалого розвитку вокального таланту на власному творчому шляху викладачем чи з історії вокального мистецтва. Поряд з цим необхідним є пояснення складності та відповідальності співацької професії, окрім комплексу фізичних (вокальних, музичних, сценічних, психо-емоційних та ін.) даних, вона вимагає беззастережної відданості справі, жертвовності, підкорення усього життя цій меті, величезної працездатності, цілеспрямованості та сили волі. Аксиомою є доброзичлива обстановка на уроці, атмосфера взаємоповаги і довіри як першоджерела будь-якого виховного, а надто – творчого процесу. Перебільшену оцінку своєї значущості, зверхнє ставлення до учня частіше всього можна помітити не в істинних музикантів (і загалом діячів культури).

Взаємостосунки вчителя та учня можуть набувати різних відтінків. Розглянемо найбільш поширені (не забуваючи, що будь-яка типологія спрощує життя і дає лише зручну схему для вивчення питання).

Авторитарна педагогіка – заснована, безумовно, на визнанні непохитного авторитету вчителя. Учень приймає зауваження викладача без пояснень і доведень. Авторитарна педагогіка в крайніх її проявах принижує учня, знижуючи результати навчання, тому що засвоєння матеріалу відбувається пасивно, душевні сили учня не задіяні. Про виховний вплив такого навчання не може бути мови. Більш того, авторитарна педагогіка призводить до занепаду мистецтва самого викладача: йому не має потреби шукати прийоми, які збагачують процес навчання, роблять його цікавим і захоплюючим: йому не доводиться очікувати від учня непокори, виходячи з цього він втрачає стимули для шліфування своїх методів. Це – прямий шлях до шаблону, безликому підходу до учня, деградації.

Антиподом авторитарної педагогіки є „вільна” (її називають ще ліберальною) педагогіка. Її гасло – «самовиявлення» учня, нічим не обмежений і не спрямований розвиток особистості. Трапляється, окремі викладачі переймаються, головним чином, розвитком сильних сторін учня, і в той же час не приділяють уваги для розвитку більш слабких його сторін. У результаті, швидкі успіхи учня підвищують репутацію викладача, але учень росте обмеженим музикантом і стає в подальшому неповноцінним співаком.

Третій шлях, не є компромісним чи проміжним між двома першими, не є їх синтезом. Це в основі своїй є принципово іншим шляхом, сутність якого можна визначити як цілеспрямоване індивідуальне виховання. Його характеризує впевнена, свідомо цілеспрямованість діяльності викладача, активне керівництво розвитком учня для досягнення поставленої мети.

Кожний учень йде до своєї мети своїм особливим шляхом, зумовленим його характером, його здібностями, його індивідуальним сприйняттям музики. Викладач, який би досвідчений не був, як би досконало не знав своїх учнів, не може передбачити усіх деталей особливості розвитку кожного з них. Про все це можна дізнатися лише в процесі творчої діяльності, завдяки постійному контакту, спілкуванню з учнем. Шлях молодого співака гнучкий та складний. Викладач разом з учнем має пройти цей шлях, спостерігаючи, вивчаючи, інколи непомітно спрямовуючи його на правильні дії, а інколи і енергійно втручаючись у процес. Викладач не боїться вносити зміни та поправки у свої плани. Викладач приймає знахідки учня, доводить до усвідомлення ним права на

сумісну роботу над музичним твором, що забезпечує дійсна, а не фіктивна активність учня. „Шлях відкриттів” сприяє вихованню самостійності учня, прояву його ініціативи.

Виховний потенціал учителя на уроках вокалу має першочергове значення. За Г.Тарасенко виховний потенціал вчителя – це культурно-енергетична характеристика виховного поля педагога, яка репрезентує культуротворчі можливості вчителя в межах реалізації педагогічних функцій. Не можливо обійти й важливість професійної культури вчителя. Професійна культура вчителя – це складне інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості педагога, яке зароджується в системі ставлень до природи і соціального середовища, визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну концепцію життєвих прагнень і позицій. Розвинена професійна культура є гарантом виправдання соціальних сподівань, – лише завдяки їй учитель може здійснити той тип діяльності, якого потребує від нього суспільство [8, с.30-32].

В.Антонюк слушно зауважує, що в сучасній вокальній педагогіці давно існує проблема мовленнєвої культури вокалістів. Зазначені проблеми мають функціональну специфіку, засновану на синтезі моделюючих систем побутового, спеціального і художнього мовлення. Автор зазначає, що викладачеві з фаху важливо зацікавити майбутніх співаків розширенням кола їх професійного спілкування з представниками інших країн, спонукати до вивчення репертуару мовами оригіналу, пробудити в них інтерес до національного стилю, етнічних традицій, – з метою точнішої інтерпретації композиторського задуму, правдивого втілення художніх образів. А критерієм істини має бути високе мистецтво співу. В.Антонюк приходить висновку, що мовленнєва культура вокалістів – комунікативний феномен, спрямований на створення необхідних професійних рис індивідуальності майбутніх співаків через семантику мовлення, – метасистему, яка моделює самобутню стратегію вокально-педагогічної творчості [1, с.12-13].

Для більш повного розв'язання цієї проблеми слухним буде вказати перелік духовних цінностей, якими має володіти майбутній викладач мистецьких дисциплін. Це такі цінності, як вихованість, толерантність, вміння зрозуміти іншу думку, гарні манери, орієнтація на саморозвиток творчої індивідуальності вчителя.

На нашу думку, викладач співу має володіти особливим хистом, назвемо його „вокальною інтуїцією”, що означає правильне перенесення відчуттів учня під час співу на вчителя, зумовленість відповідна відчуттям використання сукупності прийомів та методів на уроці (точність висловлювання вчителя, доступність та зрозумілість у поясненні набуття вокальних навичок, цілеспрямованість вимог на уроці індивідуально до кожного учня, добір вокально-педагогічного репертуару, комплексу розівок), якісна прогнозованість розвитку голосу на шляху вдосконалення його природи.

Працювати рекомендується виключно з добрим настроєм як викладачеві так і учневі. Розспівування та виконуваний репертуар мають приносити задоволення та радість, як під час виконання творів у класі так і на сцені. Деякі висловлять думку, що мова йде про використання основного принципу педагогіки – індивідуального підходу. Але де в чому можна й не погодитись, можна на „відмінно” закінчити навчання в академії чи училищі, досконало знати всі методичні вокальні терміни, методи прийоми побудови співацького голосу, але під час використання цих знань на практиці з учнями зайти в „глухий кут”. Тут особливу роль має відіграти володіння „вокальною інтуїцією”, чого не вистачає молодим педагогам-вокалістам.

У вокальній педагогіці існує поняття – „вокально-педагогічний слух” – це здатність гарно відчувати і правильно уявляти собі діяльність різних частин голосоутворювального апарату: дихальної системи, гортані, резонаторів у процесі співу. Вокально-педагогічний слух має вирішальне значення у вокальному вихованні, стає зрозумілим, наскільки в педагогічному процесі важливе налаштоване вухо педагога до правильного сприймання вікових та типових (ліричне сопрано, драматичний баритон і т.д.) особливостей звучання голосу.

Щодо останніх наукових розвідок у галузі формування вокально-слухових навичок доцільним буде навести визначення поняття „вокального слуху” та „вокально-слухових навичок” О.Маруфенко, а саме: „Вокальний слух – це здатність педагога володіти системою усвідомлених, цілеспрямованих, взаємопов'язаних розумових і практичних дій, які дозволяють йому успішно виконувати діагностичні, прогностичні та коригувальні функції в процесі вокально-педагогічної діяльності” [7, с.12]. „Вокально-слухові навички – автоматизовані дії з аналізу та корекції процесу голосоутворення з контролем за роботою окремих складових як власного, так і дитячого співацького апарату”. Тобто, вокальний педагог, який сам добре володіє вокально-слуховими навичками здатний сформувати такі у свого вихованця за рахунок спонукання останнього до постійного аналізу та контролю власного звучання.

Ще одним незамінним критерієм педагогічної майстерності викладача-вокаліста є творчий потенціал учителя. Викладач співу має бути творчою особистістю, щоб досягнути позитивних результатів. М.Лазарев зауважує у статті „Творчість як родова властивість людини і основа

педагогічної діяльності”, що однією з причин недостатнього професіоналізму викладачів сучасної школи є низький творчий потенціал багатьох викладачів. Автор підкреслює, що творчість – найскладніше й утаємничене явище людського життя, творчість за своєю природою безкорислива і несумісна з егоїзмом. Найважливіші види і результати творчості – відкриття і винахід. Відкриття встановлює раніше не відомі науці об'єктивні закономірності, явища, властивості, ефекти, вносить докорінні зміни до існуючих наукових знань. Для творчої особистості характерні принаймні дві істотні риси: спрямованість на створення соціально значущих результатів та індивідуальний стиль діяльності. Справжній творчості властива не тільки новизна засобів і продукту, але їх гуманність та прогресивність [5, с. 95-96].

Успіх творчого розвитку майбутніх педагогів-музикантів значною мірою залежить від того, наскільки глибоко викладач усвідомлює індивідуальні особливості студентів і вміє відповідно добирати методи і прийоми роботи з ними. Викладач мусить всіляко підтримувати навіть найменші початки специфічного, характерного саме для цього учня реагування на художні явища. Йдеться не тільки про естетичні смаки, ті чи інші художні уподобання, а й особливості відгуку на них. Завдання педагога – усвідомити індивідуальні властивості учня, об'єктивно їх оцінити, визначити шляхи необхідних дій з метою активізації творчої діяльності. Індивідуальність – одна з найважливіших ознак творчості.

Висновки... Отже, показниками педагогічної майстерності викладача-вокаліста є не тільки володіння теоретичними знаннями (історії вокального мистецтва, особливостей голосу, будови голосового апарату), а й володіння розвиненими професіональними якостями (відчуттям „вокальної інтуїції”, вокально-педагогічний слух, вмінням визначити вокальні задатки учня, вбачати перспективу розвитку його співацького голосу, володіти мовленнєвою культурою), володіти низкою методів для формування співацького голосу, бути творчою особистістю та використовувати принцип цілеспрямованого індивідуального виховання під час занять співом.

Істинним та глибоким критерієм оцінки діяльності викладача-вокаліста, як і будь-якого викладача музиканта, слугує його внесок у музичну культуру країни – музична діяльність на мистецькій ниві його учнів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Антонюк В. Г. Проблеми мовленнєвої культури вокалістів / Валентина Геніївна Антонюк // Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін : матер. всеук. від. наук.-прак. конф. (7-9 квіт.). – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 12–13.
2. Гордеева Є. С. Народна артистка України: В. Ф. Арканова: уроки майстерності / Є. С. Гордеева // Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали міжн. наук. конф. (22-23 лист.). – Харків : ХДАК, 2007. – С. 141–144.
3. Жишківич М. А. Основи вокально-педагогічних навиків: методичні поради для студентів вокальних ф-тів вищ. навч. закл. культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації / Мирослава Жишківич. – Львів : Львів. держ. музична акад. ім. М.В. Лисенка, 2007. – 44 с.
4. Жишківич М.А. Вокально-педагогічні принципи Валерія Висоцького: методичні рекомендації для студентів вищ. навч. закл. культури і мистецтв / Мирослава Жишківич. – К. : Держ. метод. кабінет навч. закл. культури і мистецтв, 2004. – 40 с.
5. Лазарев М.О. Творчість як родова властивість людини і основа педагогічної діяльності / М.О.Лазарев // Педагогічні науки:теорія, історія, інноваційні технології: наук.журнал. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка. – 2011. – С. 93-97.
6. Лагойда М. Володимир Ігнатенко. Життєвий та творчий шлях / Мирослава Лагойда. – Львів : НВФ Українські технології, 2003. – 152 с.
7. Маруфенко О. В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання музики” / Маруфенко О. В. – К., 2006. – 20 с.
8. Тарасенко Г. Виховний потенціал учителя в контексті його професійної культури / Галина Тарасенко // Збірник наук. праць. Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. – Вип. 15. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2008. – С. 30–32.

Анотація

Л.М.Гавриленко

Проблеми усвоєння педагогічного мастерства преподавателя пения

В статье раскрываются проблемы усвоєння педагогічного мастерства преподавателя пения, обращается внимание на придерживание преподавателем принципов педагогики искусств и овладение соответствующими методами вокальной работы.

Ключевые слова: педагогіческое мастерство, творчество, вокальная интуиция, преподаватель пения.

Summary

L.M.Gavrylenko

The Problems of Pedagogical Mastery Improvement of a Teacher of Singing

The problems of pedagogical mastery improvement of a teacher of singing are revealed in the article, attention is paid to following by a teacher principles of pedagogics of arts, and mastery of the corresponding methods of vocal work.

Keywords: pedagogical mastery, creation, vocal intuition, teacher of singing.

Дата надходження статті: „21” серпня 2012 р.

УДК 37.02:378.2.007.2 (045)

О.М.ГАЛУС,

доктор педагогічних наук, професор

(м.Хмельницький)

До проблем моніторингового дослідження особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст”

В статті розглядаються особливості дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст” на основі моніторингових можливостей.

Ключові слова: моніторинг, дидактична адаптація, старший підлітковий та ранній юнацький вік.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах реформування вищої освіти України, її інтеграції у європейський науковий і культурно-освітній простір важливими постають питання якісної професійної підготовки фахівців, конкурентноздатних на ринку праці. У професійній підготовці майбутніх учителів великого значення набувають питання їх дидактичної підготовки. Дослідження учених свідчать про те, що результативність дидактичної підготовки фахівців залежить від того, як успішно проходить процес їх дидактичної адаптації. Дидактична адаптація особистості – складний процес, що пов'язаний з особливостями пристосування особистості до нової системи навчання в умовах меншого зовнішнього (педагогічного) контролю за засвоєнням набагато більшого обсягу знань у порівнянні зі школою, з посиленням самостійної підготовки тощо. Пристосування студентів першого курсу до нової системи організації й контролю навчання залежить від того, наскільки успішно вони зуміють адаптуватися до змін в умовах і незвичної методики організації й контролю результатів навчання у ВНЗ. Дидактична адаптація студентів потребує цілеспрямованого моніторингового дослідження, який передбачає комплекс наукових, технологічних, організаційних та інших засобів, що забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку адаптаційних процесів.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми дидактичної адаптації студентів ВНЗ досліджуються вітчизняними та зарубіжними ученими (Д.Андреева [1], Н.Добринін [2], М.Дьяченко, Л.Кандилович [3], О.Мороз [6], А.Новодворскіс [7], В.Семиченко [12] та ін.). Моніторингові педагогічні дослідження проводили В.Беспалько, А.Дахін, Г.Єльнікова [4], В.Кальней, А.Майоров, С.Подмазін, С.Шишов та ін.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розкриття особливостей дидактичної адаптації студентів вищих педагогічних навчальних закладів на освітньо-кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст” на основі моніторингових можливостей.

Виклад основного матеріалу... Відповідно до Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженого постановою КМ України від 20.01.1998 року № 65 (65-98-п), “молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності” [10].

Навчання осіб за даним освітньо-кваліфікаційним рівнем здійснюється у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (у нашому випадку педагогічних училищах, коледжах), або у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, якщо у їх складі є вищі навчальні заклади I (II) рівня акредитації або відповідний структурний підрозділ. У Хмельницькій гуманітарно-

педагогічній академії здійснюється чотирьох-ступенева підготовка фахівців початкової ланки освіти за напрямом 0101 „Педагогічна освіта” зі спеціальностей „Дошкільна освіта”, „Початкова освіта”, „Педагогіка і методика середньої освіти. Музика”. Випускник закладу, який здобув освітньо-кваліфікаційний рівень „молодший спеціаліст” (тривалість навчання 4 роки), може продовжити навчання зі спорідненої спеціальності за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” (2 роки), „магістр” (1 рік) в академії.

Йдеться мова про студентів віком 15-19 років. Тому важливо враховувати особливості психофізіологічного розвитку особистості у старшому підлітковому та ранньому юнацькому віці. Цей вік володіє рядом особливостей і, насамперед, соціально визнана самостійність, однак не завжди підкріплена самостійністю фактичною. В особистому відношенні це вік більш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру і головне – оволодіння комплексом ролей дорослої людини, включаючи громадські, суспільні, політичні, професійні, трудові. Аналіз психолого-педагогічних досліджень вчених свідчить про проходження складних психофізіологічних, поведінкових, мотиваційних процесів у старшому підлітковому і ранньому юнацькому віці [8].

Старший підлітковий вік (15 років) – першокурсники на освітньо кваліфікаційному рівні „молодший спеціаліст”, як в цілому підлітковий вік, характеризується бурхливим і нерівномірним ростом і розвитком організму, коли проходить інтенсивний ріст тіла, удосконалюється мускульний апарат, іде процес окостеніння скелету. Невідповідність, нерівномірність розвитку серця і судин, а також посилена діяльність залоз внутрішньої секреції часто приводять до деяких часових розладів кровообігу, підвищенню кров'яного тиску, напрузі серцевої діяльності у старших підлітків, а також до підвищення їх збудливості, що може проявлятися у роздратованості, швидкій втомлюваності, головокружінні та серцебитті. Нервова система ще не завжди здатна витримувати сильні або тривало діючі подразники і під впливом них часто переходить в стан гальмування або, навпаки, сильного збудження.

Навчальна діяльність забезпечується розвитком первинних і вторинних властивостей індивідуальної організації. Підвищується сила нервової системи відносно процесів збудження і гальмування в період до 18 років. У старшому підлітковому періоді (15 років) і ранньому юнацькому (16 років) спостерігається прискорений і односпрямований ріст уваги, особливо її стійкості. Динаміка продуктивності окремих видів пам'яті носить коливальний, криволінійний характер. При цьому найвищий рівень продуктивності вербальної пам'яті досягається в 16 років [11]. Зростає концентрація уваги, обсяг пам'яті, логізація навчального матеріалу, завершується формування абстрактно-логічного мислення.

У старших підлітків розвиваються навички наукового мислення, завдяки яким вони розмірковують про минуле, сьогоденне і майбутнє, висувають гіпотези, передбачення, будують прогнози. Появляється тяжіння та захоплення загальними науковими теоріями, формулами тощо. Схильність до теоретизування становиться, як відомо, віковою особливістю. Створюються власні теорії життя, політики, філософії, формули щастя і кохання. Особливість ранньої юнацької психіки, що пов'язана з формально-операційним мисленням, – зміна відносин категорій можливості і діяльності. Освоєння логічного мислення неминує породжує інтелектуальне експериментування, своєрідну гру в поняття, формули тощо. Звідси максималізм суджень, своєрідний егоцентризм юнацького мислення: асимілюючи весь оточуючий світ в свої універсальні теорії, юнак, за словами Ж.Піаже, веде себе так, ніби світ повинен був підкорятися системам, а не системи дійсності [9].

У *ранньому юнацькому віці* (16 років) виникає проблема вибору життєвих цінностей. Юність прагне до формування внутрішньої позиції по відношенню до себе („Хто я?”, „Яким я повинен бути?”), по відношенню до інших людей. А також до моральних цінностей. Саме в юності людина свідомо відпрацьовує своє місце серед категорій добра і зла. „Честь”, „гідність”, „право”, „обов'язок” та ін. характеризуючі особистість категорії гостро хвилюють людину в юності. У цей період людина розширює діапазон добра і зла до граничних меж і випробовує свій розум і свою душу в діапазоні від прекрасного, піднесеного, доброго до жахливого, низького, злого. Формується самосвідомість, тобто уявлення про себе самого, самооцінювання своєї зовнішності, розумових, моральних, вольових якостей. Посилюється вольова регуляція. Одним із важливих моментів є продовження розвитку самосвідомості, самооцінки; виникає інтерес до себе, до якостей своєї особистості, потреба порівнювати себе з іншими, оцінювати себе, розібратися в своїх почуттях і переживаннях.

Формується власний світогляд як цілісна система поглядів, знань, переконань, своєї життєвої філософії. Якою б пристрасною не була спрямованість юності на пошук свого місця в світі, наскільки не була б вона інтелектуально готовою до осмислення всього існуючого, багато чого вона не знає – ще немає досвіду реального практичного і духовного життя серед близьких та інших людей. Крім того, саме в юності по-справжньому пробуджується дане природою прагнення до

іншої статі. Вступивши в юність підлітком, молода людина завершує цей період справжньою дорослістю, коли вона дійсно самостійно визначає для себе свою долю: шлях свого духовного розвитку і земного існування. Вона планує своє місце серед людей, свою діяльність, свій спосіб життя. У той же час віковий період юності може нічого не дати людині в плані розвитку здатності до рефлексії і духовності. Проживши цей період, людина може залишатися в психологічному статусі підлітка.

В юності загострюється потреба в усамітненні, прагнення відмежовувати свій унікальний світ від вторгнення сторонніх і близьких людей для того, щоб через рефлексії зміцнити почуття особистості, зберегти свою індивідуальність, реалізувати свої вимоги на визнання. Уособлення як засіб утримання дистанції при взаємодії з іншими дозволяє молодій людині „зберегти своє обличчя” на емоційному і раціональному рівні спілкування. Спостерігається прагнення до утвердження своєї незалежності, оригінальності на фоні відсутності справжньої самостійності. З іншого боку, відбувається підвладнення впливу ровесників, підвищене навіювання і конформізм по відношенню до ровесників. Орієнтація на спілкування з ровесниками часто проявляється в боязні бути відкинутим ровесниками. Емоційне благополуччя першокурника все більше починає залежати від того місця, яке він посідає в колективі, починає визначатися перш за все ставленням і оцінками товаришів. Появляється тенденція групування, що обумовлює схильність до утворення групувань, „братств”, готовність безоглядно слідувати за лідером.

Юність розвиває у собі рефлексивні здібності. Розвинута рефлексія дає можливість для витонченої почуттєвості у власні переживання, спонукання, взаємодіючі мотиви і одночасно – холодного аналізу і співвіднесення інтимного з нормативним. Рефлексії виводять молоду людину за межі її внутрішнього світу і дозволяють зайняти позицію в цьому світі. Саме в цьому віці людина або звертається до морального цинізму, або починає свідомо прагнути до духовного росту, до побудови життя на основі поняття традиційних і нових моральних орієнтацій. Підвищена критичність по відношенню до дорослих, гостра реакція на спроби оточуючих применшити гідність та принизити їх дорослість, недооцінити правові можливості є причинами частих конфліктів у цьому віці.

Найбільш високими темпами розвивається особистість першокурника, що характеризується двома протилежними тенденціями: з одного боку, встановлюються все більш тісні міжіндивідуальні контакти, посилюється орієнтація на групу, з іншого боку, проходить ріст самостійності, ускладнення внутрішнього світу і формування особистісних властивостей. Появляється вміння самостійно розбиратися у важкорозв'язуваних питаннях. Кризи деяких першокурників пов'язані з виникаючими новоутвореннями, серед яких центральне місце посідають „почуття дорослості” і виникнення нового рівня самосвідомості. Характерна особливість першокурника проявляється у загостреному прагненні утвердити себе в суспільстві, добитися від дорослих визнання своїх прав і можливостей.

Криза старшого підліткового та раннього юнацького віку проходить значно легше, якщо у ньому в цей період виникають відносно постійні особистісні інтереси або які-небудь інші стійкі мотиви поведінки. Особистісні інтереси на відміну від епізодичних характеризуються своєю „ненасиченістю”: чим більше вони задовольняються, тим більш стійкими і напруженими стають. Такими, наприклад, є пізнавальні інтереси, естетичні тощо. Задоволення таких інтересів пов'язане з постановкою все нових цілей. Наявність у першокурника стійких особистісних інтересів робить його цілеспрямованим, внутрішньо більш зібраним і організованим.

Основою для адекватного професійного вибору є формування пізнавальних інтересів і професійної спрямованості особистості. У віці 16-17 років посилюється інтеграція інтересів і в той же час їх диференційованість у відповідності зі статтю, має місце об'єднання пізнавальних і професійних інтересів, посилюються взаємозв'язки інтересів з індивідуально-психологічними властивостями. На 3-4 курсах першого освітньо-кваліфікаційного рівня – етапі початкової професіоналізації відбувається звуження пізнавальних інтересів, що визначається сформованою професійною спрямованістю і вибором професії (Головей Л.А., 1996). Інтереси, які досягли високого рівня розвитку, представляють собою основу для формування професійної спрямованості особистості і адекватного, зрілого професійного вибору. Професійна спрямованість опирається на індивідуально-психологічні особливості, систему потенціалів особистості і має достатньо виражену статеву специфіку: у юнаків частіше зустрічається технічна спрямованість, у дівчат – соціальна і художня.

Власне вибір професії – практичне прийняття рішення, включає два головних компоненти: визначення рівня кваліфікації майбутньої праці, обсягу і тривалості необхідної підготовки до неї, тобто вибір конкретної спеціальності. Однак, за даними соціологів, орієнтація на вступ до ВНЗ формується раніше, ніж дозріває вибір конкретної спеціальності [5].

Окрім інтересів, здібностей і ціннісних орієнтацій, важливу роль в прийнятті рішення відіграє оцінка своїх об'єктивних можливостей – матеріальних умов сім'ї, рівня навчальної підготовки, стану здоров'я тощо. Важливими психологічними передумовами успішного професійного самовизначення є сформований інтелектуальний потенціал, адекватна самооцінка, емоційна зрілість і саморегуляція особистості.

Як було зазначено вище, процес професійної адаптації досить складний. Увага вчених до професійної адаптації як фізіологічного, соціального, діяльнісного, міжособистісного, психологічного явища не випадкова, тому що управління процесом включення індивіда в нове соціальне середовище можливе лише у тому випадку, коли пізнана сутність цього процесу, особливості його проходження відбуваються в різних умовах.

Вивчення проблем дидактичної адаптації студента до умов педагогічного ВНЗ дуже важливе для наукового визначення чинників ефективної підготовки майбутнього вчителя, вироблення позитивного ставлення до майбутньої діяльності, заглибленість обраною професією, що сприяє підвищенню успішності. Рівень академічної успішності нами розглядається як синтетичний показник успішної дидактичної адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ.

Відомо, що *навчально-виховний процес* у ВНЗ різко відрізняється від шкільного за формами, методами, засобами і організацією навчального процесу. Вчорашній випускник школи переходить на новий режим, який потребує високої самовіддачі і самоорганізованості при різкому обмеженні контрольних і стимулюючих зовнішніх чинників і значному збільшенні обсягу самостійної навчальної роботи.

Новизна дидактичної обстановки багато в чому знецінює набуті в школі способи засвоєння навчального матеріалу. Спроби компенсувати це старанністю не завжди приводить до успіху. Проходить немало часу, поки студент виробить прийоми самостійної роботи, адекватні вузівським методам навчання.

Як показали дослідження, проведені на окремих факультетах, при порівнянні ставлення студентів до шкільної і вузівської форм навчання можна відмітити пріоритет, який надавали студенти вузівській формі навчання в порівнянні зі шкільною (79,2% проти 19,8%). Це відбувається тому, що за словами студентів, „навчатися у ВНЗ цікавіше, крім того, ВНЗ розвиває самостійність, дозволяє найбільш повніше і змістовніше використовувати час, у ВНЗ вища якість викладання, а головне – бачиш перед собою мету”. Середня школа, на жаль, не достатньо розвиває в учнів пізнавальний теоретичний інтерес, не прищеплює їм внутрішнього прагнення до глибокого вивчення дисциплін. Лише у ВНЗ досліджувані предмети розкриваються перед студентами як наука. Проте шкільна форма навчання має свої переваги: „... у школі більше пояснюють незрозуміле, систематично займаються; витрачають менше часу на складання дисциплін, а головне – постійно контролюють підготовку до занять”.

Студенти першого курсу відчують значні труднощі, *пов'язані з переходом на вузівські форми навчання*. Причому в якості основної причини, яка викликає труднощі, студенти називають *необхідність організувати самостійне навчання*. Привчені до щоденної опіки і контролю в школі, деякі першокурсники не вміють приймати елементарні рішення. У них недостатньо виховані навички самоосвіти і самовиховання. На великий обсяг самостійної роботи вказали студенти педагогічних спеціальностей – 28,6%, гуманітарних – 27,9%. Існує залежність між успішністю студентів та їх спроможністю організувати самостійну навчальну роботу та подолати труднощі, які пов'язані з великими її обсягами: а) навчаються на “відмінно” – 24,8% студентів відчують труднощі, пов'язані з великим обсягом самостійної роботи; б) на “добре” – 26,8% студентів; в) на „задовільно” – 32,0%.

Перехід на нові форми навчання викликає труднощі у більшості студентів. Однак сприйняття і оцінка ефективності різних форм навчання – лекцій, лабораторних робіт, практикумів, контрольних робіт, семінарських занять, колоквиумів, самостійної (індивідуальної) роботи студентів, курсових робіт – у кожного студента індивідуальні і залежать від багатьох причин. У ВНЗ змінюється спосіб подачі навчального матеріалу (він зводиться до читання лекцій і до вказівки літератури, яку необхідно вивчити самостійно) і спосіб перевірки засвоєння (заліки, іспити наприкінці семестру). Але, незважаючи на це, проведене опитування дозволило виявити певну тенденцію у зміні ставлення студентів до форм навчальної роботи: з підвищенням курсу погіршується ставлення до тих форм навчальної роботи, які є близькими до шкільних (контрольні роботи, опитування на семінарах, практичних заняттях), і поліпшується ставлення студентів до традиційно вузівських форм навчальної роботи (курсіві роботи, лабораторні роботи тощо).

Відповідно до вказаних вище досліджень, близько 64% студентів перших та других курсів відчували труднощі, пов'язані з переходом на вузівські форми навчання (49,% за даними А.Новодворскіса, 45,7% – Д.Андреевої). Перехід на нові форми навчання є найбільш відчутним для студентів першого курсу (перехідні труднощі відчули 73% опитаних студентів). З

підвищенням курсу студенти пристосовуються до нових форм навчання, однак перехідні труднощі виявляються досить відчутними, що їх усвідомлюють на другому курсі 55,5% студентів і на третьому – 53,5%.

У науковій психолого-педагогічній літературі вказується на дидактичний бар'єр як чинник, що негативно впливає на успішність студентів-першокурсників. Зокрема А.Новодворскіс зазначав: „Такий дидактичний бар'єр створює нові умови роботи, відмінні від умов, до яких учні звикли в середній школі. З перших же днів свого перебування у вузі студент стикається з новою структурою навчального закладу... з новою системою навчання, новою методикою і новими вимогами... Позначається відсутність у студентів навичок самостійної ритмічної роботи” [7]. Успішність подолання дидактичного бар'єру в процесі адаптації буде визначатися тим, як ставляться до навчання студенти, як вони оцінюють його якість.

Однією з головних причин, що визначають ставлення студентів до навчання, є *оцінка його якості*: 49,5% опитаних назвали якість хорошою, 34,6% – задовільною, 4,6% – поганою, 11,3% – не визначилися. Ця оцінка пов'язана з цілим рядом показників. Так, більше половини студентів-юнаків (52,3%) вважають якість навчання у ВНЗ хорошою, а частка студентів-дівчат, що дали таку ж оцінку навчанню, на 10% нижча. Дівчата схильні до більш критичної оцінки, у результаті чого дві жіночі групи, що дали хорошу і задовільну оцінку якості навчання, виявилися чисельно рівними. Вплив статі студентів на оцінку якості навчання у ВНЗ можна продемонструвати такими даними: а) хороша оцінка якості: юнаки – 52,3%, дівчата – 41,7%; б) задовільна: юнаки – 32,7%, дівчата – 42,2%; в) незадовільна: юнаки – 3,7%, дівчата – 5,6%; г) не визначилися: юнаки – 11,3%, дівчата – 10,5%.

З кожним роком перебування у ВНЗ студенти стають усе більш вимогливішими до якості навчання:

1 курс: хороша оцінка якості навчання – 61,3% студентів, задовільна – 23,1%, незадовільна – 2,3%, не визначились 13,3%;

2 курс: хороша – 54,3% студентів, задовільна – 34,7%, незадовільна – 4,4%, не визначились – 6,6%;

3 курс: хороша – 47,4% студентів, задовільна – 41,2%, незадовільна – 4,1%, не визначилися – 6,4%;

4 курс: хороша – 41,3% студентів, задовільна – 39,8%, незадовільна – 9,7%, не визначилися – 9,2%.

Як видно з даних, частка студентів, що вважають якість навчання хорошою, до четвертого курсу знижується на 20% у порівнянні з першим курсом, а відсоток тих, хто назвав навчання незадовільним, навпаки, зростає більше, ніж в чотири рази.

У процесі навчання студентам нерідко приходиться зіштовхуватися з різноманітними проблемами і труднощами, які часом залежать від матеріального становища студентів і їх спроможності у придбанні всього необхідного для успішного навчання. Найпоширенішою проблемою, з якою 47,5% опитаних стикаються постійно, є *недолік навчальної літератури*: більше половини – 68,5% студентів вказують на постійну нестачу літератури, ніколи не відчувають нестачі навчальної літератури лише 7,3% студентів. При цьому дефіцит літератури зберігається протягом всього навчання практично без змін. Дівчат проблема з літературою турбує вдвічі частіше, ніж юнаків.

На другому місці за частотою повторюваності постає суб'єктивний чинник *“небажання регулярно (систематично) навчатися протягом семестру”*. Сталість даної проблеми відзначив кожен четвертий студент, а періодично небажання регулярно навчатися відчувають 55,2% опитаних. Студентки більш організовані і дисципліновані, але у їхньому середовищі частка постійного небажання регулярно навчатися вища, ніж частка тих, хто цього стану практично не відчуває. Серед небажаючих регулярно навчатися протягом семестру 17,9% студентів.

У цілому в студентів ставлення до навчання не змінюється від курсу до курсу. Так, здатність до регулярних занять протягом року зберігають 21,1% першокурсників і 20,8% студентів четвертих курсів. Між успішністю та постійним небажанням навчатися виявлена досить висока кореляція: навчаються на „5” – 14,3% студентів, які постійно не бажають навчатися; на „4”-„5” – 20,3%; на „3”-„4” – 31,2%; на „3” – 58,8%. Більшість студентів, чия успішність не піднімається вище задовільної оцінки, як правило, не виявляють інтересу до самого процесу навчання і не розраховують на стипендію.

Кожному п'ятому студентові постійно *бракує часу для підготовки занять*. Стільки ж студентів, навпаки, не відчувають дефіциту часу. Частка в усьому встигаючих студентів серед дівчат і юнаків приблизно однакова. Однак частка тих, хто постійно відчуває недолік часу для занять серед юнаків на 5-6% вища, ніж серед дівчат. Брак часу на підготовку до занять розцінюється як невміння добре планувати свій час. Для 53,4% першокурсників у першому

семестрі ця проблема постає досить гостро, хоча у майбутньому при допомозі викладачів та кураторів в цілому вона розв'язується.

На невміння правильно організувати свою роботу вказали близько 32,5% студентів. Студенти 1-4 курсів по-різному оцінили проблему раціональної організації своєї роботи: 1 курс – 40,1%, 2 курс – 31,3%, 3 курс – 20,4%, 4 курс – 28,5%. У більшості вміння правильно розпоряджатися часом для занять пов'язане із загальною успішністю студентів: навчаються на „5” – 24,6% студентів, які ніколи не відчувають нестачі часу для підготовки занять; на „4”-„5” – 23,4%; на „3”-„4” – 18,1%; на „3” – 16,3%.

Однак навіть серед відмінників кожний п'ятий респондент поскаржився на постійний дефіцит часу, а ще 55,6% студентів, що навчаються на „відмінно”, відчувають періодично труднощі через недолік часу. В процесі дослідження причин дидактичної дезадаптованості студентів 1-2 курсів виявлено зв'язок між умінням планувати навчальний час та оцінкою студентського життя в цілому. Студенти, які вдало планують свій навчальний час, 67,5% подобається їхнє сьогодишнє життя, у той час як у групі, що не вміють це робити, частка задоволених студентським життям знижується до 45,5%. З погляду успішності найбільш задоволені своїм життям студенти, які навчаються на „добре” та „задовільно” (63,5 – 65,5%). Частка тих, кому подобається сьогодишнє життя, серед відмінників становить 53,5%.

Проблеми планування навчального і вільного часу впливають на сприйняття себе як людини, яка нічого не вміє. Про це заявили студенти, яких стосується дана ситуація: викладання предметів задовільне – 8,3% студентів; планувати навчальний час вдається – 8,7%; навчаюся на „4”-„3” – 10,7%; викладанням предметів в основному задоволений – 11,6%; навчаюся на „5” – 12,0%; планувати навчальний час частково вдається – 12,3%; навчаюся на „5”-„4” – 12,9%; викладанням не зовсім задоволений – 13,7%; навчаюся на „3” – 17,0%; планувати навчальний час не вдається – 19,0%; викладанням не задоволений – 19,3%.

Студенти, які цілком задоволені рівнем викладання у ВНЗ та вміють планувати свій навчальний час, не мають підстав нудьгувати: навчаюся на „3” – 70,0% студентів; викладання задовільне – 66,3%; планувати навчальний час вдається – 62,4%; навчаюся на „5” – 58,5%; навчаюся на „4”-„3” – 58,1%; планувати навчальний час частково вдається – 56,8%; викладання не зовсім задовільне – 53,6%; навчаюся на „5”-„4” – 52,3%; викладання не задовільне – 47,2%; планувати навчальний час не вдається – 45,6%.

Є підстави говорити про кореляційний зв'язок між ставленням до навчання та оцінкою студентами своїх можливостей. Так, серед студентів, хто не вміє спланувати свій навчальний час, відчувають, що нічого не встигають, вдвічі більше, ніж серед тих студентів, кому це вдається. Найбільш організованими та встигаючими є студенти, які навчаються на „добре” та „відмінно”. Студенти, які вважають, що нічого не встигають, показали такі результати: планувати навчальний час не вдається – 62,4% студентів; викладання не цілком задовільне – 56,2%; навчаюся на „4”-„3” – 54,2%; викладання не задовільне – 51,8%; планувати навчальний час частково вдається – 49,8%; навчаюся на „3” – 49,0%; викладання задовільне – 46,0%; навчаюся на „5” – 44,0%; навчаюся на „5”-„4” – 41,0%; викладання в основному задовільне – 40,7%; планувати навчальний час вдається – 31,2%.

Оптимістичний погляд у майбутнє значною мірою формується у студентів у результаті задоволеності якістю викладання у ВНЗ, а також на основі уміння планувати свій навчальний час. У студентів, що встигають у навчанні, оцінки вищі „задовільно”, впевненість у власних силах виявляється практично рівною мірою. Менш впевнені у майбутньому успіху лише трієчники. Студенти, які впевнені, що у них буде все гаразд, показали такі результати: викладання задовільне – 88,7%; планувати навчальний час вдається – 83,0%; викладання в основному задовільне – 78,8%; навчаюся на „5”-„4” – 78,0%; навчаюся на „4”-„3” – 77,9%; планувати навчальний час частково вдається – 77,5%; навчаюся на „5” – 76,0%; навчаюся на „3” – 67,0%; викладання не цілком задовільне – 65,1%; планувати навчальний час не вдається – 60,8%.

Кожний п'ятий студент вважає, що в нього немає стимулу для підвищення своєї успішності. Юнаки посилаються на відсутність стимулу частіше, ніж дівчата (23,7% проти 16,8%). Проблема відсутності стимулу для підвищення успішності корелює з успішністю студентів: навчаються на „5” – 12,4% студентів, які вказують на постійну відсутність стимулів до підвищення успішності; на „4”-„5” – 17,1%; на „3”-„4” – 24,8%; на „3” – 40,4%”. Найбільш не зацікавленими в підвищенні успішності є круглі „трієчники”, чий шанси на одержання стипендії мінімальні.

Серед інших труднощів, з якими приходиться зіштовхуватися студентам у процесі навчання, не носять настільки масового і регулярного характеру. До таких труднощів відносяться: недостатня підготовка, отримана в школі, через яку постійно страждають в цілому 12,4% студентів (32,7% першокурсників); занадто надмірне навчальне навантаження – в цілому 17,9% студентів

(46,7% першокурсників); складність досліджуваних дисциплін – в цілому 27,1% студентів (56,0% першокурсників). Як свідчать дані, ці проблеми є актуальними в основному для першокурсників.

Дані проблеми взаємозалежні і, найчастіше, є наслідком *недостатньої шкільної підготовки*. Недостатня підготовка, отримана в школі, відображається на успішності студентів, про що свідчать дані: навчаються на „5” – 7,1% студентів, які постійно відчувають труднощі у навчанні через недостатню шкільну підготовку; на „4”-„5” – 8,3% студентів; на „3”-„4” – 16,3% студентів; на „3” – 38,8%.

Особливо помітною є слабка шкільна підготовка у студентів, чия успішність не піднімається вище оцінки „задовільно”. Фактично лише п'ята частина „трієчників” не відчувають слабкості підготовки, отриманої в школі. У той же час навіть серед відмінників періодично відчуває недостатність шкільної підготовки кожен третій.

При цьому дослідження не виявило яких-небудь розходжень у рівні шкільної підготовки юнаків і дівчат. Недостатня шкільна підготовка більшою мірою позначається на навчанні студентів на перших курсах. Для першокурсників певні труднощі виникають в процесі роботи із першоджерелами, що також можна кваліфікувати як недолік у шкільній підготовці. На це вказали в цілому 26,1% студентів, серед яких 42,7% – першокурсники.

Занадто надмірне навчальне навантаження у ВНЗ представляється для 25,6% юнаків і 19,1% дівчат. Але і група студентів, що не вважають навантаження надмірним, також складається у більшості з юнаків, ніж дівчат. Великою мірою на оцінку навчального навантаження впливає успішність студентів: навчаються на „5” – 6,7% студентів, які вважають навчальне навантаження занадто великим; на „4”-„5” – 9,8%; на „3”-„4” – 13,5%; на „3” – 39,1%.

Аналогічна ситуація склалася й у відношенні оцінки ступеня *складності досліджуваних дисциплін*. Із загальної кількості опитаних 9,7% вважають більшість досліджуваних дисциплін складними, 81,2% назвали такими лише частину дисциплін і для 9,1% респондентів досліджувані дисципліни не представляють складності. Ніколи не відчувають труднощів в навчанні, пов'язаних з надмірною складністю досліджуваних предметів, 31,5% відмінників і лише 5,2% трієчників. Існує кореляційний зв'язок між рівнем успішності та частиною студентів, які не вважають навчальні предмети складними: навчаються на „5” – 31,5% студентів, які не вважають навчальні предмети складними; на „4”-„5” – 19,3%; на „3”-„4” – 11,3%; на „3” – 5,2%. Відповідно на постійну складність навчальних дисциплін указали 7,8% опитаних – відмінників і 28,1% респондентів, що навчаються на „задовільно”.

У процесі анкетування студенти відмітили загалом *недоліки в організації навчального процесу* як чинник, який негативно впливає на процес їх професійної адаптації. Спостерігається певна закономірність: із зростанням курсу навчання студенти більш вимогливіше ставляться до організації навчального процесу, виділяючи при цьому певні недоліки: 1 курс – 19,6% студентів, 2 курс – 24,4%, 3 курс – 25,6%, 4 курс – 26,7%. Недостатньо раціональна організація навчального процесу у ВНЗ впливає на *розумову перевтому студентів*, яка виявляється в ослабленні уваги і пам'яті, а також у відчутті втоми до кінця дня.

Результати анкетування свідчать про *недостатній диференційований підхід* з боку викладачів до врахування здібностей студентів, що негативно відображається на їх дидактичній адаптації: 1 курс – 11,3% студентів, 2 курс – 16,1%, 3 курс – 12,1%, 4 курс – 11,0%. Певної закономірності у відповідях студентів на виявлення диференційованого підходу до врахування їх здібностей викладачами за курсами навчання не виявлено.

Як свідчать дані вчених-психологів, у студентів молодших курсів *недостатньо виявлені та сформовані вольові якості*, які б сприяли подоланню труднощів студентів в процесі навчання. Студентам буває дуже важко набуті і підтримувати задовільний особистий статус. Часті невдачі ставлять загрозу почуття власної гідності. Іноді цей процес проходить особливо болісно. Бувають випадки, коли незадоволеність собою досягає того, що студент не може сприймати себе таким, яким він є; основні зусилля спрямовуються на самозахист, їх уже не вистачає на конструктивні дії.

Негативно впливає на процес дидактичної адаптації в цілому і подолання дидактичного бар'єру зокрема у студентів *відсутність у них спеціальних психолого-педагогічних здібностей*. Дані анкетування засвідчили це у 7,3% першокурсників, 18,5% другокурсників, 5,3% третьокурсників, 11,7% четвертокурсників.

При спробі встановити залежність дидактичної адаптації від місця проживання студентів до вступу у ВНЗ у подоланні дидактичного бар'єра не виявлено особливих розбіжностей. Розходження виявлено стосовно звикання до особливостей міського способу життя (переважна більшість студентів, яка відзначила труднощі звикання до цього, відносяться до іногородніх) і до особливостей самостійного життя у відриві від сім'ї (на це вказали 21% студентів, що приїхали з інших міст, 29% з районних центрів, 87% зі сільської місцевості).

На запитання „Яким чином Ви переважно хочете одержати знання?” студенти перших (178 осіб) і четвертих (140 осіб) курсів (початок і закінчення I освітньо-кваліфікаційного рівня) вказали на однакові джерела, в цілому їхню наступність у значимості: а) навчаюся на заняттях, курсах – 69,7% першокурсників і 76,4% четвертокурсників; б) звертаюся до спеціаліста, консультанта – відповідно 51,7% і 50,7%; в) вивчаю книги, спеціальні журнали – 40,4% і 52,9%; г) працюю у мережі Інтернет – 37,1% і 43,6%; д) проводжу бесіди із друзями, знайомими – 28,7% і 24,3%; е) самостійно – 24,2% і 27,9%; є) проглядаю телевізійні програми – 20,2% і 27,1%; ж) читаю газети, слухаю радіо – 16,3% і 22,1%.

На запитання „Що утруднює отримання Вами потрібної навчальної інформації?” студенти вказали на такі причини: а) не вистачає коштів, щоб сплатити за додаткові заняття, консультації – 51,7% першокурсників і 62,9% четвертокурсників; б) не знаю, які знання можуть допомогти у розв’язанні проблеми – відповідно 27,5% і 19,3%; в) немає часу, щоб займатися на курсах – 20,8% і 33,6%; г) надто втомлююся, щоб займатися освітою – 18,5% і 10,7%. Таким чином, серед причин, які утруднюють отримання потрібної інформації, домінують зовнішні обставини матеріального характеру (відсутність коштів).

На запитання „Що Ви відчуваєте, коли стикаєтеся з новим для Вас заняттям у навчанні?” студенти як першого, так і четвертого курсу надали перевагу допитливості та пізнавальному інтересу (відповідно 66,3% і 59,3%), важко сказати – 24,2% і 25,0%, обережність і очікування – 13,5% і 13,6%.

В процесі дослідження дидактичного аспекту адаптації студентів на першому освітньо-кваліфікаційному рівні було використано методики („Вивчення ставлення до навчання і навчальних предметів” Т.Казанцевої, „Пізнавальна потреба” В.Юркевича), анкети.

Висновки... Зі сказаного вище випливає, що процес дидактичної адаптації може і повинен бути керованим шляхом моніторингового дослідження і ВНЗ покликаний сприяти цілеспрямованій і швидкій адаптації студентів. Для цього потрібно, щоб організація навчального процесу постійно удосконалювалася з урахуванням чинників, які впливають на успішність дидактичної адаптації студентів на I освітньо-кваліфікаційному рівні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреева Д. А. Влияние адаптации студентов на учебную активность / Д. А. Андреева // Проблемы активности студентов. – Ростов н/Д : РГУ, 1975. – 165 с.
2. Добрынин Н. Д. Адаптация студентов к содержанию высшего образования / Н. Д. Добрынин // Проблемы адаптации студентов. – Вильнюс : Вильнюс. гос. ун-т, 1978. – С. 51–53.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособ. / Михаил Иванович Дьяченко, Лев Александрович Кандыбович. – [3 изд., перераб. и доп.]. – Минск : Университетское, 1993. – 368 с.
4. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : моногр. / Галина Василівна Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
5. Кон И. С. Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности : учеб. пособ. [для пед. ин-тов] / Игорь Семенович Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
6. Мороз А. Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Теория и история педагогики” / А. Г. Мороз. – К., 1983. – 50 с.
7. Новодворскис А. И. Адаптация молодежи к условиям вуза / А. И. Новодворскис // Студент и вузовский коллектив. – Каунас, 1978. – С. 2–8.
8. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособ. / отв. ред. М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 544 с. – Библиогр. : с. 539–541.
9. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Жан Пиаже ; пер. с франц. – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
10. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.98 р. № 65. – К., 1998.
11. Рибалка В. В. Психология развития творческой личности : навч. посіб. / Валентин Васильевич Рибалка – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с. – Библиогр. : в кінці розд.
12. Семиченко В. А. Психология направленности : учеб.-метод. пособ. / Валентина Анатольевна Семиченко, Александр Марьянович Галус ; под общ. ред. В. А. Семиченко. – Хмельницкий : ХГПИ, 2003. – 521 с.

Аннотация

А.М.Галус

К проблемам мониторингового исследования особенностей дидактической адаптации студентов высших педагогических учебных заведений на образовательно-квалификационном уровне „младший специалист”

В статье рассматриваются особенности дидактической адаптации студентов высших педагогических учебных заведений на образовательно-квалификационном уровне „младший специалист” на основе мониторинговых возможностей.

Ключевые слова: мониторинг, дидактическая адаптация, старший подростковый и ранний юношеский возраст.

Summary

О.М.Халус

To the Problems of Monitoring Research of Peculiarities Didactic Adaptation of Students of Higher Pedagogical Educational Institutions at Education-Qualificational Level „Junior Specialist”

Peculiarities of didactic adaptation of students of higher pedagogical educational institutions at education-qualificational level “Junior Specialist” on the basis of monitoring possibilities are studied in the article.

Key words: *monitoring, didactic adaptation, senior teenage and early youth age.*

Дата надходження статті: „20” серпня 2012 р.

УДК:374.013+378.013+155+158.7

В.М.ГЛАДКОВА,

*кандидат педагогічних наук, професор
(м.Одеса)*

Стажування як форма професійного самовдосконалення менеджера вищого навчального закладу

У статті розглянуті особливості професійного самовдосконалення менеджера вищого навчального закладу, що відбувається у формі стажування. Наведено загальну програму стажування зазначеної категорії керівного складу вищого навчального закладу, здійснювану в очно-дистанційній формі. Для забезпечення ефективного самовдосконалення рекомендовану систему тренінгів аутопрофесійної компетентності.

Ключові слова: *менеджер вищого навчального закладу, професійне самовдосконалення, стажування, тренінги аутопрофесійної компетентності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Для педагогічного персоналу навчальних закладів функціонує система підвищення кваліфікації, що відбувається у різних формах – інституту підвищення кваліфікації (ІПП), факультету підвищення кваліфікації (ФПП), стажування. З керівним складом навчальних закладів, особливо вищих навчальних закладів, ситуація набагато складніша. Завідувачі кафедр, декани факультетів, директори інститутів, проректори та ректори підвищують свою кваліфікацію найчастіше через участь у роботі спеціально організованих семінарів, науково-методичних конференцій, круглих столів за визначеними напрямками. Для кадрового резерву на управлінські посади працюють спеціально організовані „Школи кадрового резерву”, навчання в яких відбувається, як правило, протягом одного року.

Розглядаючи проблему підвищення кваліфікації педагогів закладів додаткової освіти дітей О.В.Новохатько зазначає, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників – це каталізатор самоосвіти та самовиховання, це підстава для продуктивної праці не лише педагога, але й керівника освітнього закладу [3]. Науковець підкреслює, що, незважаючи на виняткову важливість вирішення проблеми створення ефективної системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників (і в тому числі менеджерів освітніх установ), цей процес часто наштовхується на низку протиріч, серед яких слід виділити суперечності: між вимогами періодично підвищувати кваліфікацію, існуючою мотивацією до розвитку найвищого рівня професіоналізму – майстерності, з одного боку, та обмеженістю пропонованих традиційною системою підвищення кваліфікації освітніх послуг, з іншого; між декларуванням особистісно-орієнтованого підходу щодо підвищення кваліфікації та недостатньою можливістю реалізації такого підходу тощо.

У своєму дисертаційному дослідженні О.В.Новохатько підкреслює, що в сучасних умовах необхідною складовою системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників є стажування [3].

Стажування як нову форму підвищення кваліфікації впроваджують інститути підвищення кваліфікації. Так, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, постійно вдосконалюючи та оновлюючи систему неперервної освіти педагогічних кадрів, з 2009 року також використовує стажування [7]. Метою цього стажування зазначений заклад визначає вдосконалення управлінської, науково-методичної та професійно-фахової компетентності слухачів, сприяння їх професійному й особистісному розвитку. Основними формами організації навчального процесу в межах системи підвищення кваліфікації були прийняті: наставництво; зустрічі з провідними спеціалістами галузі освіти; відкриті уроки, заняття; взаємовідвідування уроків стажером і наставником; індивідуальні та групові консультації (дні консультацій затверджуються обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти); семінари, підсумкові науково-практичні конференції; комунікативні тренінги; педагогічна лабораторія; педагогічна майстерня; практикум-моделювання.

Слід взяти до уваги досвід інституту вищої кваліфікації Київського національного торговельно-економічного університету [11]. Координатор програми перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва „Українська ініціатива” К.С.Шклярчук відзначає, що її метою є формування в усіх регіонах України критичної маси молодих управлінців, здатних господарювати в умовах ринкової економіки та впроваджувати в неї європейські стандарти і новітні технології. Серед основних завдань Програми підкреслюється важливість щорічної шестимісячної і десятимісячної перепідготовки молодих фахівців вищої і середньої ланок управління підприємств і організацій на базі відібраних за конкурсом вищих навчальних закладів. За результатами перепідготовки фахівцям пропонується тривале стажування на підприємствах країн ЄС або українських підприємствах (протягом двох-трьох місяців); а після завершення стажування випускники Програми беруть участь у постпрограмних заходах. На нашу думку, деякі елементи цієї Програми можна запозичити для організації стажування керівних кадрів системи освіти.

Ділячись досвідом організації роботи з підвищення кваліфікації вчителів Житомирської області, Л.Л. Філярська наголошує на важливості дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації як форми організації навчального процесу та педагогічної технології, що базується на скерованій самостійній роботі слухачів за умов широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернету [10].

Формулювання цілей статті... **Мета дослідження** – розробити систему стажування керівних кадрів вищих навчальних закладів для їх професійного самовдосконалення.

У наукових розвідках В.В.Олійника підкреслюється важливість дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти та системі підвищення кваліфікації керівників освіти [4; 5; 6].

На нашу думку, підвищення кваліфікації керівного складу вищих навчальних закладів слід здійснювати у формі стажування з використанням очно-дистанційної форми.

Загальна програма стажування зазначеного контингенту працівників передбачає три етапи – настановчий, робочий та підсумковий (табл.1).

Таблиця 1

Етапи стажування керівного складу ВНЗ

Етап стажування		Тривалість етапу	Зміст	Форма роботи
№	Назва			
1	Настановчий	2...3 дні	Ознайомлення з інформацією та її опрацювання; вибір теми для індивідуально-творчого завдання.	Очні лекції-інформації, семінари, квазі-професійні ігри; завдання на індивідуальну роботу.
2	Робочий	30 днів	Індивідуально-творча робота: соціально-організаційний проект розвитку організації, авторська програма саморозвитку (самореалізації).	Заочна, дистанційна, коучинг.
3	Підсумковий	2...3 дні	Захист-презентація індивідуально-творчої роботи: соціально-організаційного проекту, авторської програми саморозвитку. Розробка та узгодження програми акмеологічного коучингу.	Очна: семінар-тренінг, захист і обговорення результатів індивідуально-творчих робіт (може відбуватися в режимі on-line конференції).

Для визначення сутності того, з чим повинен мати справу в процесі стажування учасник цієї програми, необхідно спочатку визначити основні вимоги щодо знань та вмінь керівника будь-якого рангу у вищому навчальному закладі, який повинен одночасно бути і управлінцем, і керівником, і організатором [2].

Як управлінець він має бути обізнаним із питань: основних положень історії й теорії менеджменту; теорії управління та основних положень кібернетики; підходів і методів моделювання та аналізу; основ діяльнісного прогнозування; методів статистики та обліку; основних положень сучасних економічних теорій; основ бізнес-культур, міжнародного права і т.д. Управлінець повинен бути функціонально грамотним в галузі інформаційних технологій, мови та математики.

Менеджер-керівник повинен знати: основи теорії діяльності та епістимології, лінгвістики, аксіології, семіотики, семантики, герменевтики; основи риторики й евристики; основні положення психології та соціології управління; сучасні норми етики та естетики; загальні положення валеології. Крім того, керівник повинен бути функціонально грамотним в галузі фінансів і мови.

Менеджер-організатор повинен володіти знаннями: формальних та змістовно-генетичних логік, методів аналізу, синтезу, узагальнень і т.д.; загальних положень теорії діяльності й теорії систем; основ маркетингу і бізнес-адміністрування; основ організації освітніх процесів; основ права та правознавства в галузі освіти, трудового та конституційного законодавства; основ праксеології, наукової організації праці та оптимізації навчального процесу; комп'ютерних технологій; різних підходів у менеджменті.

Що ж до практичного застосування теоретичних знань, то менеджер за кожним напрямом повинен мати такі вміння. Менеджер-управлінець – уміння: розробляти оптимальні моделі керованих процесів, оптимізувати їх за визначеними показниками (технологічними, економічними, правовими і етичними); виділяти релевантні показники та критерії процесів діяльності в зоні своєї компетентності; ухвалювати рішення про необхідність втручання у функціонування системи і процеси діяльності, ступені цього втручання; мобілізувати необхідні ресурси для зведення системи діяльності до оптимальних показників за розробленими моделями; оцінювати досягнення системою діяльності поставлених цілей, виконання функцій, стан ресурсів і потенціалу системи діяльності; приймати рішення про припинення діяльності застарілих систем діяльності, створення та запуск нових процесів. Менеджер-керівник – уміння: працювати з правовою та нормативною документацією, аналітичними та статистичними матеріалами, щоб після їх опрацювання грамотно формулювати цілі діяльності підпорядкованої організації та практичні завдання підлеглим; трансформувати цілі та завдання, поставлені перед ним вищим керівництвом, в цілі і завдання своїм підлеглим і колективу, яким він керує; розробляти і доводити до розуміння підлеглих критерії успішної та неуспішної роботи, місії та філософії організації; розподіляти функції, права та обов'язки між підлеглими, делегувати повноваження, ділитися правами, розподіляти роботу та завдання в послідовності їх виконання, на основі наявних ресурсів часу, кваліфікації, компетенції та повноважень підлеглих йому працівників; формулювати дисциплінарні принципи, правила внутрішнього розпорядку і життя колективу, норми корпоративної культури; підтримувати робочу атмосферу і здоровий клімат в колективі, стимулювати професійний розвиток фахівців і творчий потенціал співробітників; приймати на себе відповідальність за досягнення і помилки підлеглому йому колективу; забезпечувати реалізацію конституційних прав працівників свого колективу, реалізацію положень КЗПП, галузевих нормативів і колективного договору. Менеджер-організатор – уміння: розробляти програму дій і заходів щодо досягнення мети або вирішення завдання; узгоджувати програму дій з чинним законодавством і галузевими нормативними актами; правильно оцінювати ресурси (час, фінансові кошти, кількість виконавців, необхідну і достатню їх кваліфікацію, інформацію для виконавців і для надання громадськості та іншим зацікавленим особам і організаціям), що необхідні для досягнення цілі або розв'язання задачі; розробляти кошторис і бюджет програми по досягненню мети та розв'язанню задачі; правильно висловлювати зміст і сенс завдання у вигляді, який зрозумілий усім учасникам програми, а також громадськості, іншим зацікавленим особам та організаціям, розробляти медіа-план і планувати PR-компанію програми; розподіляти відповідальність між усіма учасниками програми по досягненню мети або розв'язанню задачі, делегувати повноваження, розробляти інструкції виконавцям і складати протоколи доручень; розробляти критерії оцінки та параметри ефективності досягнення мети, розв'язання задачі, а також окремих етапів й елементів реалізації програми; проводити аналіз виконання програми дій, складати та оформляти звіт про виконану роботу; пов'язувати й узгоджувати доручену йому роботу з комплексом дій і заходів в системі освіти в цілому тощо [699].

Відповідно до викладеного, теоретичний блок програми стажування керівника навчального закладу (в тому числі вищого) передбачає інформаційне ознайомлення з питаннями в галузях: менеджменту, сучасного діловодства, економіки, права, управлінської психології, фундаментальної та синергетичної акмеології. Загалом, перед початком роботи з кожним черговим набором серед прогнозованих учасників стажування проводиться попереднє опитування щодо визначення тих теоретичних і практичних професійних напрямів, які є найбільш цікавими і конче необхідними для них. На підставі отриманої інформації розробляється програма ознайомлення із сучасними викладками щодо питань, які цікавлять учасників стажування.

Теоретичний матеріал опрацьовується на очних лекціях-презентаціях та семінарах. При цьому значну допомогу надає участь у ділових та квазіпрофесійних іграх.

Ділові ігри досить широко використовуються у практиці управління персоналом у комерційних та державних організаціях. Як зазначає В.П.Пугачов, використовувати в управлінні

в цілому ділові ігри залежно від функцій та цільового призначення поділяються на навчальні (включаючи тренінгові), спрямовані на розв'язання практичних задач, проектні й дослідницькі [8, с. 45-47].

Науковці О.С.Анісімов та А.О.Деркач виділяють організаційно-діяльнісні (ОДІ) та організаційно-мисленеві (ОМІ) ігри [1, с.256].

Для використання в системі професійного становлення та підвищення кваліфікації ми пропонуємо використовувати квазіпрофесійні ігри (рис. 2).

У структурі пропонованих квазіпрофесійних ігор виокремлюються традиційні (ТРІ) та інноваційні (ІНІ) ігри.

Традиційні ігри вже досить давно використовуються в процесі професійної та соціальної підготовки майбутніх фахівців. Це імітаційні (ІМІ) або сюжетно-рольові (СЮРІ) ігри. Мета таких ігор полягає в більш детальному ознайомленні майбутнього (або діючого) фахівця з особливостями професійного середовища, його впливу на людину, із професійними ролями працівників та стилем поведінки в рамках певної ролі. Тобто, в цьому випадку мається на меті відпрацювання адаптаційних умінь і, можливо, навичок. На нашу думку, такі ігри можна використовувати на підготовчій сесії перед основним тренінгом на відпрацювання професійних управлінських умінь.

У ході традиційних ігор учасники вирішують завдання, що є аналогічними тим, які щоденно постають перед ними у професійній діяльності. Особливість цих ігор полягає в тому, що учасник діє чітко згідно інструкції, посадової ролі, запланованого сюжету. Традиційні ігри є досить жорсткими щодо дотримання визначених правил, програвання певних ролей, вони потребують обширної інформації, орієнтовані на раціональні дії учасників. Ігри такого типу закриті для розвитку. У них рішення наперед визначені. Вони орієнтовані на відпрацювання навичок діяти у стандартних ситуаціях. Проте у професійній діяльності менеджера освітнього закладу частіше доводиться мати справу з непередбачуваними обставинами, коли дії лише в межах інструкцій можуть не дати ніякого результату. І не кожен керівник зможе ефективно діяти в таких ситуаціях. Тому, на наш погляд, доцільно в процесі підвищення кваліфікації (стажування) керівних кадрів навчального закладу використовувати інноваційні ігри, які являють собою відкриті системи, що є відкритими для зовнішніх і внутрішніх впливів.

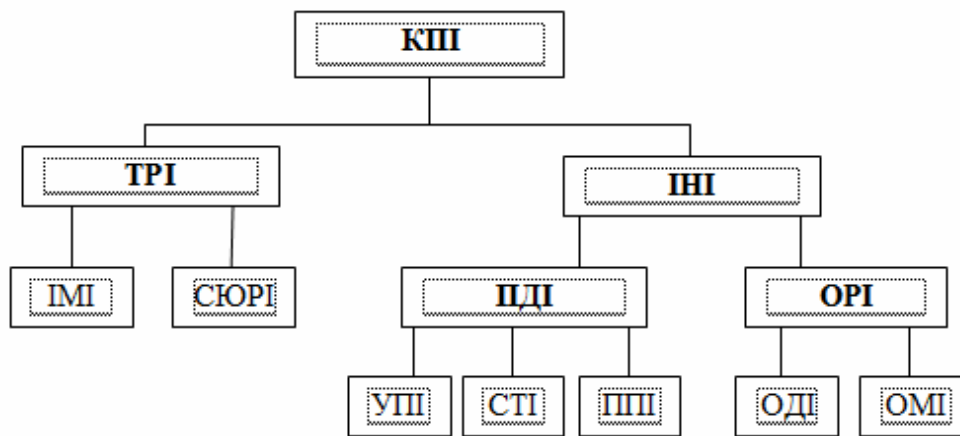

Рис.2. Система квазіпрофесійних ігор:

КПІ – квазіпрофесійні ігри; **ТРІ** – традиційні ігри; **ІМІ** – імітаційні ігри;
СЮРІ – сюжетно-рольові ігри; **ІНІ** – інноваційні ігри;
ОРІ – організаційні ігри; **ОДІ** – організаційно-діяльнісні ігри;
ОМІ – організаційно-мисленеві ігри; **ПДІ** – професійно-діяльнісні ігри;
УПІ – управлінські ігри; **СТІ** – ситуаційні ігри; **ППІ** – проблемно-пошукові ігри.

Інноваційна гра орієнтована на об'єднання людей для вироблення інноваційних рішень. Учасники при цьому навчаються новим способам діяльності та мислення: груповій роботі, постановці проблем, аналітичним процедурам, конструктивній критиці тощо, навчаються умінню орієнтуватися в нестандартних (подекуди екстремальних) ситуаціях, оволодівають відповідними засобами та вмінням їх застосовувати. Вони орієнтовані на розвиток своїх умінь і здібностей, а також на якомога повніше їх використання [9].

Інноваційні ігри, на відміну від традиційних ділових ігор, характеризуються відсутністю заданої жорсткості, певною свободою. Вони не потребують вичерпної інформації щодо вирішення поставленої проблеми. Такі ігри орієнтовані на емоційну та особистісну включеність учасників, на

відпрацювання навичок діяти у нестандартних ситуаціях, тому що результати вирішуваних завдань наперед не визначені. Вони мають розвивальний характер.

Інноваційні ігри (ІНІ) поділяються на професійно-діяльнісні (ПДІ) та організаційні (ОПІ) ігри. Як ми вже раніше зазначали, питанням сутності та особливостей організаційних ігор приділяли увагу науковці у галузі управлінської акмеології О.С.Анісімов та А.О.Деркач [1].

У рамках організаційно-мисленевої гри створюються так звані квазідіяльнісні ситуації та квазівідносини між учасниками. Ці ігри призначені для моделювання управлінської мисленевої діяльності, націленої на будь-які напрями (як професійні, так і особистісні).

Організаційно-діяльнісні ігри використовуються переважно для вирішення складних соціально-виробничих проблем. Інформація про стан соціально-виробничої системи, як правило, є лаконічною недостатньо повною. І найпершим завданням для учасників є її поповнення. В ході організаційної гри здійснюється вироблення конкретного рішення проблеми, проте, не аналізуються можливі наслідки такого рішення. Часто розглядаються кризові для системи стани і виявляються шляхи виходу із кризи. Ролі учасників гри є досить умовними. Рішення відпрацьовується поза межами штатних організаційних структур. Всіх учасників гри об'єднує спільна мета. Передбачається наявність великої кількості альтернативних рішень, над якими працюють об'єднані у мікроколективи учасники.

До складу професійно-діяльнісних (ПДІ) ігор належать суто управлінські (УПІ), ситуаційні (СТІ) ті проблемно-пошукові (ППІ) ігри.

В управлінських іграх моделюються виробничі ситуації з практики управлінської діяльності менеджера освітнього закладу. Їхня відмінність від традиційних імітаційних ігор полягає в тому, що в них увесь процес вибудовується не за чітко визначеним сценарієм, а через вільне ініціативне занурення в проблему і визначення свого місця при її вирішенні. У таких іграх реалізуються термінальні, інструментальні та операційні функції керівника навчального закладу при виконанні ним професійних завдань як менеджера-управлінця, менеджера-керівника та менеджера-організатора.

Тривалість організаційної управлінської гри, як правило, складає від двох до п'яти днів.

Сутність ситуаційної гри полягає в тому, що її учасникам подається певна виробнича ситуація з нестатністю вихідних даних на конкретний дискретний момент часу. Перед учасниками гри постає завдання вироблення власних варіантів управлінського рішення у зазначеній ситуації, їхнє обговорення, публічний захист рішень і ухвалення одного спільного рішення. На результативність такої гри позитивно впливає змагання між мікрогрупами та окремими учасниками.

Досить результативним, на наш погляд, є використання проблемно-пошукових ігор, в яких соціальна чи професійна проблема вирішується нетривіальним (може й метафоричними) методами. Найкраще, коли на початку гри учасники самі створюють банк таких проблем. Потім, після поділу гравців на мікроколективи, кожному з таких колективів випадковим чином дається опис вирішуваної проблеми. Учасники „занурюються” в завдання і, використовуючи методи „синектики”, „мозкового штурму” або якісь інші пропонують шляхи вирішення конкретної проблеми. Причому, обов'язковим є дотримання умови, щоб пропонувані шляхи не були звичайними, відомими всім. Зрештою, наприкінці гри кожен мікроколектив презентує свій варіант рішення і відбувається обговорення отриманих результатів. Саме у такій грі учасники більше розкриваються, розкріпачуються, більше пізнають себе, свої можливості.

Наприкінці настановчого етапу стажування здійснюється вибір теми для індивідуально-творчого завдання.

Протягом наступного робочого етапу кожний стажист готує індивідуально-творчу роботу згідно обраної теми. Таким завданням може бути соціально-організаційний проект розвитку організації, авторська програма саморозвитку (самореалізації) тощо. Робота над індивідуально-творчим завданням здійснюється в заочному режимі, може набирати дистанційної форми та передбачає коучинг.

Через 30 днів (тривалість робочого етапу) проходить в очній формі: захист і обговорення результатів індивідуально-творчих робіт (за потреби цей процес може відбуватися в режимі on-line конференції).

Наприкінці, обов'язково має здійснюватися розробка та узгодження програми акмеологічного коучингу.

Вище проаналізовані квазіпрофесійні ігри можуть використовуватись автономно у практикумах при стажуванні менеджерів освітніх закладів або в структурі тренінгової роботи. У таких іграх учасники навчаються самоменеджменту та самоорганізації, напрацьовують уміння розробляти нові проекти та управляти ними, набувають (або удосконалюють) вміння

конфліктологічної компетентності. У таких іграх стимулюється творча активність учасників, розвивається їхня креативність.

Тренінгові заняття спрямовані на формування та подальший розвиток аутопрофесійної компетентності. Для цього ми пропонуємо систему тренінгів аутопрофесійної компетентності ТАК (рис. 3).

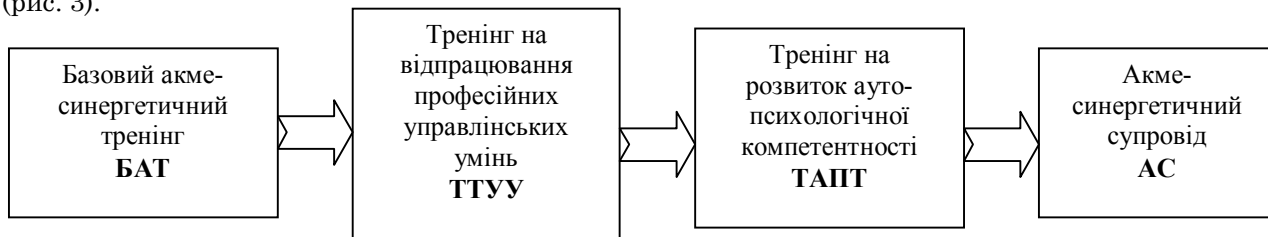

Рис. 3. Система тренінгів аутопрофесійної компетентності ТАК

В умовах динамічного розвитку всіх сфер життя вкрай необхідно формувати та удосконалювати соціальну і професійну активність фахівця, його відповідальність за результати своєї професійної діяльності, здатність навчатися протягом усього життя. Формуванню здатності до особистісно-професійного саморозвитку сприяє застосування акмеологічних технологій особистісного і професійного розвитку.

Акмеологічні технології націлені на розвиток внутрішнього потенціалу, підвищення професіоналізму та адаптаційних можливостей менеджерів. Основне завдання акмеологічних технологій – сформувати та закріпити у самосвідомості фахівця (зокрема, менеджера освітнього закладу) необхідність у саморозумінні, саморозвиткові та самореалізації, уможливується за допомогою різних прийомів і технік самоактуалізації особистісного та професійного “Я”.

Виходячи з таких позицій, акмеологічні технології визначаються як методи або способи розвитку особистості менеджера освітнього закладу до високого рівня професіоналізму. Акмеологічні технології корекційно-розвивального навчання – це цілеспрямована система професійних акмеологічних дій, що орієнтована на комплексне подолання проблем розвитку та удосконалення професіоналізму, відновлення резервів особистості менеджера і включення його в повноцінний процес розвитку з подальшою успішною адаптацією в професійному середовищі.

Ми розглядаємо можливість формування у фахівців в рамках акмеологічної технології розвитку аутопрофесійної компетентності загалом і аутопсихологічної компетентності, зокрема, формою реалізації якої обрано акмеологічний тренінг саморозвитку.

Алгоритм формування аутопрофесійної компетентності передбачає послідовну реалізацію наступних стадій: актуалізація особистісно-професійних проблем; формування суб'єкта самоперетворювальної діяльності; завдання орієнтовної основи самоперетворювальних дій; формування операційно-технологічної складової самоперетворювальної діяльності; перехід від зовнішніх (матеріалізованих) до внутрішніх (психологічних) дій.

На основі цього алгоритму була розроблена типова структура технологічного модуля, а саме розвивальних тренінгів. Завданнями акмеологічного тренінгу саморозвитку є: формування суб'єкта саморозвитку; підвищення аутосенситивності; підвищення інструментальної гнучкості в особистісній та професійній сферах; навчання засобам керування психічними станами в зазначених сферах; накреслення перспектив подальшого особистісного та професійного зростання. Акмеологічний тренінг спрямований, перш за все, на створення умов для саморозкриття його учасників і самостійного пошуку способів вирішення власних психологічних проблем, на прогнозування свого особистісного і професійного розвитку, націленого на досягнення вершин (акме) на цьому шляху (рис. 4).

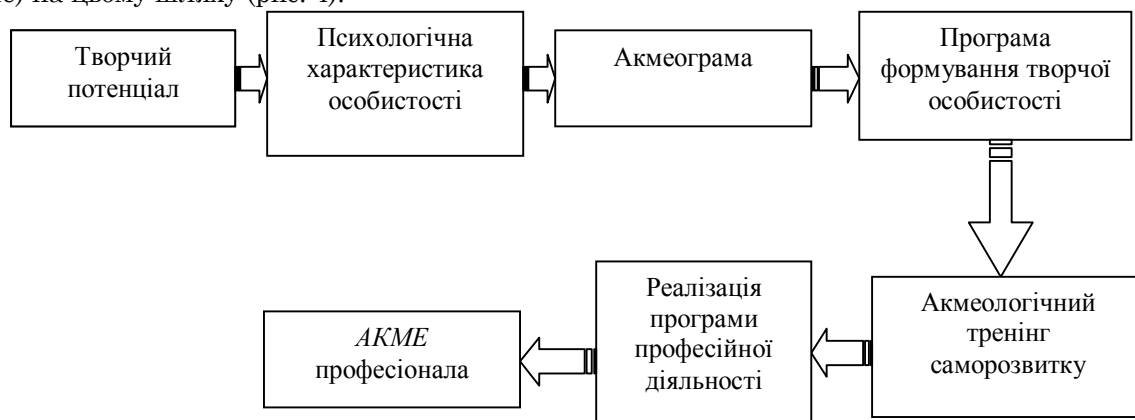

Рис. 4. Акмеологічний тренінг саморозвитку

Ми пропонуємо систему акмеологічних тренінгів, тому що будь-який соціально-психологічний або акмеологічний тренінг націлений на формування, вдосконалення якихось певних якостей, властивостей особистості. При цьому мається на увазі, що після проходження одного тренінгу менеджер за своїми особистими міркуваннями може вибрати інший, часто навіть ніяким чином не пов'язуючи його з попереднім. Тут може приваблювати незвичність назви, престижність, мода і т.д. Ми ж базуємося на системному підході в розвитку і вдосконаленні людини. За наслідками проходження базового акмеологічного тренінгу розвитку, кожен учасник може за допомогою тренера не лише вибрати *оптимальний (особисто для нього!) порядок проходження тренінгів*, але і користуватися посттренінговою підтримкою, акмеологічним супроводом. Він готовий до цілеспрямованої психічної роботи по зміні особистісних рис і поведінкових характеристик, тобто до формування аутопсихологічної компетентності (рис. 5):

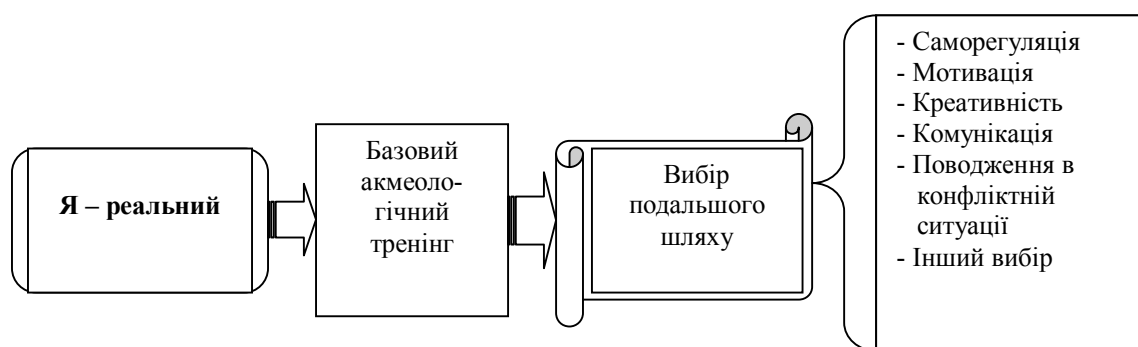

Рис. 5. Порядок проходження базового акмеологічного тренінгу

Тренінги передбачають акмеологічний вплив, який базується на інтеграції методів групової роботи з методами індивідуальної роботи (з фасилітатором – керівником тренінгу).

Система акмеологічних тренінгів самовдосконалення спрямована на опанування певних знань у галузі акмеології, психології управління, менеджменту та інших наук; розвиток здібностей керівника (загальних і спеціальних – відповідно мети конкретного тренінгу і запитів учасників); формування умінь адекватно сприймати себе та оточуючих. У процесі участі у таких тренінгах відпрацьовуються та корегуються норми особистісного поведіння та міжособистісної взаємодії, розвивається здатність швидко й чітко реагувати на конкретну ситуацію, швидко перебудовуватися залежно від створених умов, складу учасників групи та інших умов.

Система акмеологічних тренінгів самовдосконалення побудована за принципом кумулятивної шкали, коли „кожний наступний елемент включає в себе усі попередні, проте може розглядатися і окремо” [317]. Структура цієї системи наведена в таблиці 2.

Проведення акмеологічного тренінгу включає три основні етапи: підготовку; проведення циклу занять; аналіз та оцінку досвіду тренінгу та його ефективності.

На етапі підготовки акмеологічного тренінгу належить скласти програму тренінгу з урахуванням замовлення (що саме підлягає вдосконаленню) і специфіки професійної діяльності передбачуваних учасників тренінгу. За метою програми акмеологічні тренінги можна поділити на два класи: спеціалізований тренінг; універсальний тренінг.

Спеціалізований тренінг спрямований на формування та удосконалення умінь у певній сфері саморозвитку (наприклад, підвищення стійкості до стресових ситуацій, толерантності до невизначеності і екстремальності, управління часовим ресурсом і т.п.).

Універсальний тренінг припускає формування базових навичок самоврядування: в емоційній сфері – зняття м'язової психічної напруженості, навчання навичкам позитивного самосприйняття й ін.; у когнітивній сфері – навчання прийомам поліпшення пам'яті, концентрації уваги, гнучкості мислення, креативності, мовній гнучкості й ін.; у мотиваційно-смысловій сфері – навчання прийомам усвідомлення і формулювання цілей, нарощування спонукальної мети, особистісної гнучкості тощо.

Система акмеологічних тренінгів (САТР) розвитку є доволі гнучкою і передбачає вибір кожним учасником ланцюжка тренінгів відповідно до власних запитів.

Тренінгові групи функціонують таким чином:

– із бажаних пройти САТР формуються групи, по 12 – 20 учасників у кожній;

– кожна група проходить *базовий акмеологічний тренінг*, результати якого допомагають кожному учаснику обрати для себе власний шлях саморозкриття, самовдосконалювання та самокорекції;

– відповідно до вибудованого ланцюжка тренінгів з учасників за кожним напрямом формуються групи, які працюють за конкретною програмою.

Проведення кожного тренінгу (незалежно від конкретних цілей і завдань) включає чотири основні компоненти:

- *підготовчий* – діагностичний;
- *інформаційний* – повідомлення основних теоретичних положень із теми тренінгу;
- *основний* – проведення циклу занять;
- *заключний* – аналіз та оцінка досвіду тренінгу, а також його ефективності.

У кожному із тренінгів системи учасники ознайомлюються з прийомами саморегуляції, ефективними методами експрес-релаксації, аутотренінгу та ін.

Програми конкретних тренінгів можуть коректуватися відповідно до запитів потенційних учасників.

Розрахункова тривалість кожного тренінгу – 3 дні (20 годин). Форма занять – групові та індивідуальні. Кількісний склад групи – 12 ... 20 учасників.

Розглянуту систему акмеологічних тренінгів розвитку професіоналізму можна рекомендувати як один із найважливіших елементів професійної підготовки і перепідготовки педагога, його особистісного розвитку, тобто під час створення авторської системи професійної діяльності фахівця.

В результаті проходження базового акмеологічного тренінгу розвитку професіоналізму у менеджерів освітніх установ формуються уміння чітко формулювати ціль та конкретизувати задачі зі самовдосконалення, досягається позитивне самосприйняття; у них знижується поріг чутливості до власних психічних процесів і станів, знімається жорсткість сценаріїв поведінки, формується уміння керувати власними психічними станами в різних професійних ситуаціях, формується уміння виразно бачити перспективи власного розвитку, прогнозувати майбутнє і не боятися його.

Аутопрофесійну компетентність можна оцінювати за такими показниками: поведінкова та інтелектуальна гнучкість; адаптаційність; здатність до самоуправління (власним розвитком, емоційними станами); високий рівень мотивованості не лише на результат, але й на процес самовдосконалення та самореалізацію; адекватність самооцінки; самоідентифікація себе у професії тощо.

Заключним етапом у формуванні аутопрофесійної компетентності менеджера освітнього закладу є акме-синергетичний супровід (АС), який може здійснюватися у формі індивідуального та групового консультування, періодичного психодіагностування, корекційної роботи (тренінгів, квазіпрофесійних традиційних ігор), розвивальних тренінгів, квазіпрофесійних інноваційних ігор, профілактичних бесід тощо. Вибір конкретної форми акме-синергетичного супроводу залежить від кожного конкретного суб'єкта, який прагне якомога повнішої самореалізації на шляху майстерності – свого АКМЕ.

Таблиця 2

Структура системи акмеологічних тренінгів розвитку (САТР)

Назва тренінгу	Цілі тренінгу	Плановані результати	Програма тренінгу
«Кращими за гори можуть бути тільки гори, на яких я не був» (базовий акмеологічний тренінг)	Пізнання власних якостей як особистості, суб'єкта діяльності й індивідуальності та прогнозування траєкторії життєвого шляху з самореалізацією внутрішнього потенціалу.	Уміння аналізувати своє життя і професійну діяльність. Уміння розробляти програму самопізнання, самокорекції, самоудосконалення та самоконтролю з метою всебічного розкриття внутрішнього потенціалу.	1. <i>Діагностика</i> особистісних якостей, станів і ресурсів, життєвих позицій. 2. <i>Інформаційне ознайомлення</i> з акмеологією як філософією життя. 3. <i>Ознайомлення</i> з методами аналізу професійної діяльності фахівця (професійно-кваліфікаційна характеристика, схема «Дія – Результат»). 4. <i>Формування</i> умінь укладання власної психологічної характеристики. 5. <i>Ознайомлення</i> з методикою розробки власної траєкторії майбутнього професійного та особистісного самовдосконалення та <i>формування</i> умінь укладання акмеограми. 6. <i>Ознайомлення</i> зі способами реалізації накресленої програми самовдосконалення. 7. <i>Обговорення результатів тренінгу</i> .
«Ефективна саморегуляція»	Формування адекватного переключення з одного виду діяльності на інший.	Уміння знімати надмірне психічне напруження. Уміння коректувати негативні психічні стани. Уміння адекватно переключатися з одного виду діяльності на інший. Уміння мобілізації необхідних психічних ресурсів.	1. <i>Діагностична оцінка</i> особистісних якостей, станів і ресурсів. 2. <i>Ознайомлення</i> з теорією щодо психічних станів. 3. <i>Відпрацювання</i> основних вправ з формування умінь зняття надмірного психічного напруження. 4. <i>Ознайомлення</i> зі способами коректування негативних психічних станів. 5. <i>Відпрацювання</i> основних вправ з формування умінь адекватного переключення з одного виду діяльності на інший. 6. <i>Відпрацювання</i> основних вправ з формування основ мобілізації необхідних психічних ресурсів. 7. <i>Ознайомлення</i> зі способами психологічного захисту. 8. <i>Обговорення результатів тренінгу</i> .
«Твори, вигадуй, пробуй» (тренінг креативності)	Пізнання креативності в собі та її розвиток.	Усвідомлення наявності й сутності бар'єрів прояву креативності. Уміння створювати характеристику креативного середовища. Уміння управляти креативним процесом.	1. <i>Діагностика</i> креативних якостей особистості. 2. <i>Ознайомлення</i> з поняттям креативності і сутністю основних етапів креативного процесу (підготовка, фрустрація, інкубація, інсайт, розробка). 3. <i>Відпрацювання</i> основних вправ на виявлення особливостей креативного процесу та застосування їх у розв'язанні творчих задач. 4. <i>Обговорення результатів тренінгу</i> .

Висновки... Для підвищення кваліфікації керівного складу вищих навчальних закладів слід здійснювати у формі стажування з використанням очно-дистанційної форми.

Подальшому самовдосконаленню менеджера освітнього закладу може сприяти участь у системі тренінгів формування аутопрофесійної компетентності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Анисимов О. С. Основы общей и управленческой акмеологии : учеб. пособ. / О. С. Анисимов, А. А. Деркач. – М.-Новгород, 1995. – 272 с.
2. Квалификационная характеристика менеджера образования (типовая модель, проект) / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://209.85.135.104/search?q=cache:0J18k JngtL8J: academy.edu.by/details/personnels/kрупnik/ articles/model14.doc>.
3. Новохатько О. В. Стажировка как форма повышения квалификации педагогов учреждения дополнительного образования детей : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Ольга Васильевна Новохатько. – М., 2004. – 183 с.
4. Олійник В. В. Концепція дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / В. В. Олійник. – К. : ЦППО, 1999. – 14 с.
5. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект : навч. посіб. / В. В. Олійник. – К. : ЦППО, 2001. – 148 с.
6. Підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою навчання / за ред. В. В. Олійника. – К. : Логос, 2006. – 408 с.
7. Пропонуємо нову форму підвищення кваліфікації / Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ippo.dn.ua/news/show/231>.
8. Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом : учеб. для студ. вузов / В. П. Пугачев. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 285 с.
9. Управление персоналом: Словарь-справочник / [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/personal.htm>.
10. Фамілярська Л. Л. Модель організації самостійної роботи слухачів на дистанційному етапі підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання / Л. Л. Фамілярська / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zippo.net.ua/index.php?page id=604>.
11. <http://www.ivk-knteu.org.ua/iniziativa.php>.

Аннотация

В.Н.Гладкова

Стажировка как форма профессионального самосовершенствования менеджера высшего учебного заведения

В статье рассмотрены особенности профессионального самосовершенствования менеджера высшего учебного заведения, происходящего в форме стажировки. Приведена общая программа стажировки отмеченной категории руководящего состава высшего учебного заведения, которая осуществляется в очно-дистанционной форме. Для обеспечения эффективного самосовершенствования рекомендуется система тренингов аутопрофессиональной компетентности.

Ключевые слова: менеджер высшего учебного заведения, профессиональное самосовершенствование, стажировка, тренинги аутопрофессиональной компетентности.

Summary

V.N.Gladkova

Probation as a Form of Professional Self-Perfection of Managers of Higher Educational Establishment

The article describes the features of professional self-improvement of a manager of higher educational establishment, that takes place in the form of probation. The general program of the mentioned category training of managerial staff of higher educational establishment, which is implemented in a full-time and distance forms. To ensure an effective self-perfection the system of autoprofessional competence is recommended.

Key words: manager, higher educational establishment, vocational self-perfection, probation, autoprofessional competency training.

Дата надходження статті: „22” серпня 2012 р.

Н.І.ГОЛОВАЧУК,
старший викладач,
заслужений майстер народної творчості України
(м.Хмельницький)

Розвиток моральності майбутніх учителів початкових класів як невід'ємний елемент виховної роботи

У статті розглядається змістове наповнення моральності та загальні засади її формування у майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: мораль, моральність, виховання, виховна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У нових соціально-економічних умовах особливої актуальності набувають проблеми удосконалення системи морального виховання учнівської молоді, починаючи з початкової ланки освіти. Визначальним чинником у цьому є високий рівень вихованості, культури та моральності педагога. Тому перед вищими педагогічними навчальними закладами постало завдання удосконалення змісту і методики морального виховання майбутнього учителя.

„Суспільна моральна свідомість, носієм якої є суспільство, акумулює не тільки і не стільки моральну практику сучасників, а значною мірою використовує досвід минулих поколінь та історичних епох, їх пошуки і досягнення. Суспільну моральну свідомість також структурують за двома рівнями. Основою емоційно-почуттєвого її рівня є моральні почуття, невідрефлектовані моральні судження й відповідні оцінні уявлення, судження. Такий рівень свідомості та її компоненти відрізняються нечіткістю, суперечливістю і пов'язані з безпосередніми потребами людини, носять більш конкретний, поєднаний з інтересами соціальних груп, спільнот, прагматичний, утилітарний характер. Раціонально-теоретичний рівень суспільної моральної свідомості спрямований на вирішення головних питань сенсу життя, має чіткий, послідовний, раціональний і системний характер. Це за своєю суттю – моральна філософія, або етика [5, с.2].

Виховання є невід'ємним елементом будь-якої освітньої системи, незалежно від того, у якому типі навчального закладу воно здійснюється. Тобто виховний процес охоплює як дошкільну освіту, так і загальну середню, професійно-технічну та вищу. Спроможність педагогічними працівниками формувати у майбутніх педагогів й прищеплювати систему моральних цінностей залежить від їхнього рівня як загальнопрофесійної, як і моральної вихованості.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковцями проведено низку досліджень з проблем виховання духовної та моральної культури у молоді. Так, означена проблема розглядається у працях В.Білоусової, Н.Ганнусенко, К.Журби, В.Киричок, С.Магушкіної, Р.Мандрищук, Н.Острогляда, Л.Осьмак, В.Павленчик, О.Пшеничнюк, Н.Сідячевої, О.Феоктістової, С.Циганок, Д.Чернілевського, К.Чорної та ін.

Формування цілей статті... Метою статті є дослідження понять, що мають зв'язок із поняттям „моральність”, з'ясування їх сутності та висвітлення основних засад морального виховання майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу... „Виховання – соціальне, цілеспрямоване створення духовних, матеріальних, організаційних умов для розвитку людини. Категорія виховання – одна з основних в педагогіці. Історично сформувалися різні підходи до її розгляду.

Виховання (як суспільне явище) – функція суспільства з підготовки молодого покоління до життя, що здійснюється усім соціальним ладом: суспільними інститутами, організаціями, церквою, засобами масової інформації і культури, сім'єю і школою в інтересах передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду і підготовки до результативної праці.

За визначенням Г.Коджаспірової та О.Коджаспірова, виховання як педагогічне явище – це цілеспрямована змістовна професійна діяльність педагога, що сприяє максимальному розвитку особистості дитини, входженню в контекст сучасної культури, становленню її як суб'єкта власного життя, формуванню її мотивів і цінностей [6, с.23-24].

За визначенням Д.Чернілевського, О.Пшеничнюк, Н.Сідячевої, виховання моральне – це „цілеспрямоване формування системи моральних ставлень, здатності до їх удосконалення і вміння діяти з урахуванням суспільних моральних вимог і норм, міцної системи звичайної повсякденної моральної поведінки” [6, с.24].

Р.Мандрищук мораль розглядає як вираження духовності, регулятор поведінки особистості. Науковець зазначає, що мораль – це система поглядів і уявлень, що складається із сукупності

писаних і неписаних правил, норм і принципів, що визначають поведінку, дії людини в конкретному середовищі [4, с.7].

„Моральність є основою, базовим компонентом духовного світу особистості. Цей феномен можна віднести до загальнолюдських цінностей, оскільки існують універсальні і вічні основи духовного світу особистості. Проте різні народи в різні часи вклали в ці поняття свій специфічний зміст. Тому типів духовності цивілізація знає стільки, скільки існує релігійних вірувань і більш-менш ґрунтовних філософських вчень і теорій” [1, с.8].

„Якщо під мораллю розуміти тільки свідомість, то відокремлення від діяльності принизило б зміст моралі. Свідомість формується, щоб об'єктивуватися, тобто стати людськими діями і взаєминами. Тому термін мораль часто є синонімом слова моральність. Однак деякі автори підкреслюють, що поняття моралі стосується об'єктивного, суспільного боку явища, а моральність – суб'єктивний, індивідуальний бік того ж явища [6, с.277].

Кожен учитель початкових класів працює із дітьми і відповідно формує майбутнє нашої держави, адже задатки моральності закладаються людині ще з дитинства не тільки батьками, оточуючим середовищем, а й педагогічними працівниками.

„Духовне виховання – це система, уклад життя в родині й школі, умова, яка забезпечує здійснення розумового, інтелектуального, емоційно-чуттєвого розвитку дитини та формування її світогляду; передача молодому поколінню морально-етичних ідеалів, ідей, уявлень народу, виражених у народній творчості, та інших художньо-мистецьких цінностей. В українців традиційне виховання пов'язане із релігійністю” [4, с.7].

Майбутні учителі початкових класів мають бути з високим рівнем моральності, так як від них певною мірою залежить загальний рівень культури суспільства. Здійснюючи моральне виховання студентів, педагогічний працівник має застосовувати відповідні методи, прийоми, підходи, засоби, які допоможуть йому більш повно донести до студента відповідну інформацію.

Обґрунтовуючи особливості виховної системи, необхідно зауважити, що педагогічний працівник має обирати оптимальний зміст виховання, організовувати самовиховання студентів, враховувати особливості кожного студента при організації виховної діяльності, комплексно проектувати завдання виховання, використовувати індивідуальні (групові) форми й методи роботи зі студентами, координувати вплив на особистість студента.

К.О.Журба визначає етапи технологій формування духовної культури у дітей, до яких відносить: „оволодіння необхідними знаннями, які служать основою духовної культури індивіда і в той же час являються досвідом духовного розвитку людства; формування стійких переконань у дітей в процесі навчальної та виховної роботи; формування емоційної сфери у дітей, позитивної мотивації до духовного зростання; формування духовних цінностей, запитів, потреб та інтересів у дітей; формування поведінкових стереотипів, які б відповідали нормам поведінки, законам високої духовності і моралі; організація процесу самоосвіти і самовиховання дітей, розвиток творчих здібностей [2, с.11].

Майбутні учителі будуть навчати і виховувати нові покоління людей. Тому дуже важливим є доведення до їх розуміння положення, що організована система в державі буде більш дієвою, більш сприйнятною її громадянами, коли в ній норми позитивного права будуть за своєю суттю відповідати нормам природного права.

„Покликання педагога як однієї з вищих духовних здібностей – безкорисливій любові до людей. Без неї працювати в освітній установі дуже важко і навіть шкідливо. З нею ж – з любов'ю, як з рятувальним колом, викладач безстрашно кидається в бурхливе море взаємодій і взаємин молоді, що навчається, з бажанням заспокоїти цю стихію і навчити студентів плавати.

І.Льїн твердив, що педагогіка є мистецтвом робити людину етичною” [6, с. 127].

Отже, знання правил морального життя, користування ними та застосування у життєвих ситуаціях є основою вихованості не тільки педагогічних працівників, а й громадян у цілому.

На нашу думку, моральність виступає ширшим поняттям, ніж духовність. Але означена друга категорія є невід'ємною частиною першої. З цією метою у процесі організації виховної роботи куратором групи доцільно використовувати вічно діючі джерела природного права. Наприклад – 10 заповідей, що лягли в основу „Мойсеєва права” в початкових книгах Старого Завіту:

1. Хай не буде тобі інших богів переді мною.
2. Не роби собі подоби Бога.
3. Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно.
4. Пам'ятай день суботній (недільний), щоб святити його!
5. Шануй батька та матір свою.
6. Не вбивай!
7. Не чини перелюбу!
8. Не кради!

9. Не свідкуй неправдиво на свого ближнього!

10. Не заздри! [3, с.24].

Інше джерело – Нагорна проповідь Ісуса Христа та ідеал моральної поведінки, що формулюється в його заповідях:

- Блаженні лагідні, бо землю успадковують вони.
- Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне.
- Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.
- Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.
- Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.
- Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне.

Говорячи про вічні основи духовного світу особистості, куратор групи формує у майбутніх учителів початкових класів норми моральної вихованості.

„Особливого значення в моральній регуляції набуває формування в кожній особистості здатності самостійно визначати свою лінію поведінки без зовнішнього контролю, спираючись на такі етичні категорії, як совість, почуття власної гідності, честь та ін. Адекватною формою моральної регуляції є саморегуляція, моральної оцінки –самооцінка, морального виховання – самовиховання” [1, с.7-8].

„Моделюючи виховний захід, важливо добирати інтерактивні техніки за такою схемою: колективні (мозкова атака, дискусії у великій групі, розминки та ігри, що змінюють напруження), групові (обговорення малою групою, дебати), колективно-групові (керовані фантазії, дослідження випадків, рольові ігри), індивідуальні (коло, анкетування, творча праця, закінчення речень). Такий підхід допоможе класоводові залучати до творчої співпраці найневпевненіших у собі дітей, керувати їхньою колективною думкою так, щоб не знівельовати особисту думку кожного, а головне – спонукати всіх учасників заходу до конкретних дій [7, с.47-48].

Для формування позитивної спрямованості свідомості студентів й корегування їх антиморальної поведінки педагогічний працівник має співпрацювати із батьками. У разі необхідності педагогічний працівник зобов'язаний надати батьками методичну педагогічну допомогу. Основними формами роботи з батьками є загальновідомі батьківські збори, індивідуальні бесіди із батьками, відвідування сім'ї за місцем проживання. Серед інших організаційних форм роботи із батьками слід виділити консультації, педагогічні практикуми виконання батьками доручень та ін.

Висновки... Кожен педагогічний працівник у процесі виховної діяльності має переслідувати стратегічні завдання зі створення умов для всебічного розвитку студента й формування його особистості, у тому числі моральних якостей. Таким чином, педагогічний працівник має здійснювати індивідуальну роботу із студентом з метою коригування відхилень у поведінці й свідомого ставлення до моральних зобов'язань, активно формувати у колективі студентської молоді думку про несприйнятливність антиморальної поведінки, виховувати у студентів почуття товариськості та взаємоповаги.

Список використаних джерел і літератури:

1. Виховання моральності підростаючого покоління : наук.-метод. посіб. / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко, В. А. Киричок, Л. П. Осьмак, В. О. Павленчик, О. Л. Феоктістова, С. Д. Циганок ; за ред. К. І. Чорної]. – К. : Богдана, 2005. – 288 с.
2. Виховання духовної культури у підлітків : метод. реком. / К. О. Журба. – К. : ТОВ „Інфодрук”, 2004. – 116 с.
3. Генік Л. Виховне значення десятих заповідей Божих (Декалогу) // Л. Генік // Завуч. – 2002. – № 3 (117). – січень. – С. 23–27.
4. Мандрищук Р. А. Моральність і духовність – найвищі цінності у вихованні сучасної молоді / Р. А. Мандрищук // Класному керівнику усе для роботи. – 2011. – № 12 (36). – С. 7–9.
5. Острогляд Н. В. Вплив сім'ї на розвиток морально-етичних якостей дитини / Острогляд Н. В., Матушкіна С. С. // Класному керівнику усе для роботи. – 2011. – № 12 (36). – С. 2–6.
6. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості : навч. посіб. / Чернілевський Д. В., Пшеничний О. В., Сідячева Н. В. – Київ-Вінниця : Академія креативної педагогіки, 2009. – 384 с.
7. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва : [моногр.] / О. Л. Шквир. – Хмельницький : ХГПІ, 2006. – 180 с.

Анотація

Н.И.Головачук

Развитие моральности будущих учителей начальных классов как неотъемлемая часть воспитательной работы

В статье рассматривается смысловое содержание моральности и общие направления ее формирования у будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: мораль, моральность, воспитание, воспитательная работа.

Summary
N.I.Golovachuk

Development of Morality of the Future Primary School Teachers as an Integral Element of Educational Work

The Content filling of morality and general bases of its forming for the future primary school teachers is studied in the article.

Key words: moral, morality, education, educational work.

Дата надходження статті: „21” серпня 2012 р.

УДК 378.147

І.Б.ГРИНЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Харків)

Процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в країнах Європи і в Україні

У статті розглядаються засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у нових умовах, окреслено сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Європи й України. В статті розглянуто основні напрями впровадження педагогічних технологій, у тому числі й інноваційних, у процес професійної підготовки. У роботі підкреслено необхідність системного впровадження інновацій в європейських країнах й Україні, реалізації нових цільових настанов, оновлення змісту, використання новітніх форм, засобів, методів навчання. Йдеться також про упровадження оновлених технологічних, науково-методичних матеріалів у навчальний процес вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна підготовка, інновації, майбутній учитель фізичної культури, ВНЗ Європи й України.

Постановка проблеми у загальному вигляді... При реформуванні вищої школи України винятково важливого значення набуває професійна підготовка майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах, де забезпечується не тільки спрямування навчально-виховного процесу на озброєння майбутніх фахівців спеціальними знаннями, уміннями і навичками, а й розвиток професійно значущих якостей особистості майбутнього фахівця. Особливого значення набуває професійна підготовка фахівців з фізичного виховання та спорту, розвиток інтелектуального потенціалу, можливостей, інтересів, нахилів, мотивів і ціннісних настанов студентів. Сьогодні перед системою міжнародної вищої освіти постає проблема переходу від традиційної педагогічної парадигми до навчання інноваційного типу на основі розвитку основ проектування різноманітних педагогічних технологій і, насамперед, технологій розвитку і зміцнення здоров'я нації.

Концептуальні положення щодо змісту і організації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах базуються на засадах Законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Державної національної програми „Освіта” („Україна XXI століття”), Національної доктрини розвитку освіти, Болонської декларації (1999), Євросоюзу, рекомендаціях ЮНЕСКО, які наголошують на необхідності неперервності, гнучкості, доступності, відкритості, гуманістичної спрямованості фізкультурної освіти.

Нова концепція розвитку фізичної культури України обумовлює необхідність відповідних змін у підготовці майбутніх учителів фізичної культури в системі вищої педагогічної освіти. В останні роки помітно зріс інтерес до вивчення ролі і місця фізичної культури в системі вищої освіти, переглядаються сформовані раніше підходи. Це знаходить висвітлення в змісті нового освітнього стандарту, нових навчальних планах і програмах, пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учительських кадрів.

Професійна підготовка майбутнього учителя фізичної культури у вищій педагогічній школі являє собою процес становлення його особистості, розвитку загальної і професійної педагогічної культури, компетентності, професійних компетенцій, що виступають передумовою ефективної майбутньої професійної діяльності вчителя в ЗОШ. Професійна готовність майбутнього учителя фізичної культури виступає як цілісний стан особистості, що виражає якісні характеристики її спрямованості, свідомості, професійної позиції, іміджу, рівня оволодіння професійно-педагогічними діями. Перед професійною підготовкою студентів – майбутніх учителів фізкультури – постало завдання всебічного гармонічного розвитку особистості школяра, його духовного, фізичного і психічного здоров'я.

В таких умовах виникає гостра необхідність переосмислення цільових настанов професійної підготовки студентів в педагогічних вузах на факультетах фізичної культури відповідно адекватним уявленням про професійну діяльність студентів – майбутніх учителів фізкультури – і їх соціальної ролі в сучасній вищій професійній освіті [3; 4].

Аналіз досліджень і публікацій... Окремі аспекти фізичного виховання як педагогічного процесу і процесу професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту досліджувалися в працях українських і російських науковців: Г.М.Арзютов, О.М.Вацеба, Е.С.Вільчковський, М.С.Герцик, О.Ц.Демінський, В.І.Завацький, Ю.П.Кобяков [3], Б.Ф.Курдюков [4], О.С.Куц, В.М.Платонов, Л.П.Сущенко [5], О.В.Тимошенко [6], О.Л.Шабаліна [7], Б.М.Шиян, Ю.М.Шкретій.

Окремі питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту за кордоном досліджувалися в працях Б.Л.Вульфсон, І.А.Лисенко, Р.Матушек. Однак не вирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз основних напрямів впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури як педагогічної проблеми в світі.

Формулювання цілей статті... **Метою** статті є аналіз засади впровадження інновацій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах в Європі й Україні. Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**: окреслити сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Європи й України, розглянути основні напрями впровадження нових технологій у процес професійної підготовки студентів – майбутніх фахівців фізичної культури.

Виклад основного матеріалу... На сьогоднішній день міжнародний освітній простір активно заповнюється інноваціями – новими педагогічними технологіями, множинність яких породжує і різноманіття визначень цього поняття, серед яких тематично найбільш близьким нам представляється наступне визначення: педагогічна технологія – продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації і проведення навчального процесу з забезпеченням комфортних умов для студентів і викладачів у ВНЗ. Задля впровадження інновацій необхідно дотримуватися визначеного змісту освіти.

Зміст освіти – один з чинників економічного і соціального прогресу, він має бути орієнтований на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації; зміцнення і вдосконалення правової держави.

Зміст освіти покликаний забезпечити: відповідну світовому рівню загальну і професійну культуру суспільства; формуванню у студентів картини світу, адекватної сучасному рівню знань і рівню освітньої програми (ступені навчання), інтеграцію особистості в національну і світову культуру; формування людини і громадянина, інтегрованого в сучасне суспільство і націленого на вдосконалення цього суспільства; відтворення і розвиток кадрового потенціалу суспільства. Професійна підготовка будь-якого рівня спрямована на отримання студентами професії і відповідної кваліфікації.

Зміст освіти повинен сприяти взаєморозумінню і співпраці між людьми, між народами незалежно від їх расової, національної, етнічної, релігійної і соціальної приналежності, враховувати різноманітність світоглядних підходів, сприяти реалізації права на власну думку.

У нашому дослідженні ми спираємося на думку про те, що, повторюючи традиційну для педагогіки формулу, на рівні загального теоретичного уявлення, зміст відбиває традиційний набір державних проблем і значною мірою ними визначається, будучи формалізацією соціального замовлення.

В Європі більшість університетів й інститутів фізичної культури об'єднано в мережу вищих навчальних закладів, яка визнана Європейською комісією. Пріоритетом у діяльності Європейської мережі спортивних наук у вищій освіті (ENSSHE) є досягнення узгодження в організації освітніх програм, які найбільше відповідають потребам ринку робочої сили в Європейському Союзі.

Грунтовний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у зарубіжних країнах свідчить про те, що до структури професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту входять факультети: фізичного виховання університетів, фізичної освіти університетів, фізкультури та спорту університетів; інститути: фізичного виховання, фізичної культури, спортивні, фізкультурні педагогічні; факультети фізичного виховання у коледжах; технікуми фізичної культури; вищі педагогічні училища; інструкторські курси з масової фізичної культури при університетах.

У вищих навчальних закладах зарубіжних країн навчальні плани включають такі цикли дисциплін: загальнонаукові, соціально-гуманітарні, педагогічні, спеціальні, спортивні. В уніфікованій „Європейській моделі” навчальних планів вищих навчальних закладів фізичної культури, як свідчить аналіз дослідниці Л.П.Сущенко до циклу загальнонаукових дисциплін

входять: фізіологія, анатомія, здоров'я, біомеханіка, статистика, біохімія, біометрія, біологія-гістологія, фізика, хімія. Соціально-гуманітарний цикл дисциплін містить: соціологію, філософію, іноземні мови, право; цикл педагогічних дисциплін – дидактику, педагогіку, психологію. Дидактика, історія, теорія та методика фізичного виховання, організація, теорія руху, антропомоторика входять до циклу спеціальних дисциплін, а до циклу спортивних дисциплін – плавання, легка атлетика, гімнастика, ритміка, ігри, танці, рекреація, предмети за вибором, лижний спорт, заняття на природі [5].

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту у Великій Британії здійснюється на факультетах фізичної культури при університетах та інститутах. У Бельгії підготовка фахівців відповідного профілю здійснюється в досить розгалуженій мережі вищих навчальних закладів. Дослідниця Л.П.Сущенко вважає, що характерною особливістю організації навчального процесу є модульна організація у вигляді освітніх циклів різної тривалості, що дозволяє студентам залежно від їх матеріальних можливостей, інтересів і здібностей досягти того чи іншого рівня освіти і професійної підготовки [5]. У Фінляндії існують 11 національних і 3 регіональних центрів підготовки фахівців [8]. Інститути здійснюють базову й додаткову професійну освіту, підготовку тренерів для клубів і спортивних товариств, центрів підготовки спортсменів, розробляють оздоровчо-рекреативні програми для шкіл, проводять курси для інструкторів фітнесу, спеціальних груп.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту у Франції здійснюється у державних і приватних навчальних закладах. Університетська підготовка фахівців фізичного виховання та спорту, що спрямовується на поєднання фундаментальної теоретичної освіти й професійної практики, спеціалізованої на різних етапах навчання, здійснюється за умов пріоритету спеціальних гуманітарних дисциплін над дисциплінами природничо-науковими; багатоступенева підготовка фахівців фізичного виховання та спорту різних профілів зумовлює необхідність базового і спеціалізованого етапів, організація та зміст навчання на яких принципово відрізняються; базова підготовка спрямовується на оволодіння студентами всього комплексу дисциплін, що пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, у тому числі дисциплін організаційно-управлінських і економічних; спеціалізована підготовка не торкається вивчення допоміжних та інших дисциплін.

Професійна підготовка магістрів у діяльності вищих навчальних закладів зарубіжних країн відрізняється варіативністю змісту й напрямів навчальних програм. Так, у Великій Британії в університеті м.Лідса існують дві програми магістерської підготовки: „Спорт і вчення про тренування” і „Фізична активність, тренування та здоров'я” [9]. В Італії Міланський інститут фізичної культури проводить підготовку магістрів за трьома такими програмами: „Теорія фізичної культури”, „Адаптивна фізична культура”, „Фізична культура для людей похилого віку”, а інститут фізичної культури Флоренції – за програмою „Менеджмент фізичної культури” (за Л.П.Сущенко) [5].

У зарубіжних країнах значна увага приділяється післядипломній освіті фахівців фізичного виховання та спорту, спостерігається становлення її концепції та спроба практичного здійснення. Своєю появою і розвитком ця концепція зобов'язана, в першу чергу, міжнародному співробітництву в межах ЮНЕСКО, завдяки якому вчені змогли налагодити обмін ідеями й національним досвідом. Аналіз наукових праць (Б.Л.Вульфсон, І.А.Лисенко) свідчить, що можна виділити два типи системи післядипломної фізкультурної освіти: французький та англосаксонський (Велика Британія, Німеччина). Основу першого складають спеціалізовані професійні школи, а основу другого – університети. У структурі навчальних закладів існують традиційні організаційні форми післядипломної освіти, а також навчальні заклади з альтернативними видами навчання дорослих, що доповнюють базову освіту. У традиційних навчальних закладах післядипломна підготовка пов'язана з широким упровадженням треступеневої моделі професійної освіти, а також використанням організаційних форм і методів для підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Порівняльний аналіз нормативних документів свідчить про те, що розподіл кількості годин серед дисциплін навчальних планів вищих навчальних закладів у різних зарубіжних країнах суттєво відрізняється. Навчальні плани вищих навчальних закладів зарубіжних країн, характерною особливістю яких є варіативність, містять три типи курсів – обов'язкові, частково за вибором, повністю за вибором.

В Україні структурними компонентами загально-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури виступають навчально-пізнавальна, практична і самостійна практична діяльність. Основними критеріями рівня сформованості загально-педагогічної готовності майбутніх учителів виступають: педагогічна спрямованість, суб'єктна позиція, методологічне мислення, рефлексія, оволодіння педагогічними діями й операціями. Стратегія і тактика

загально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури будується на основі таких принципів: професійно-педагогічної спрямованості; інтегративності; системності; індивідуалізації і диференціації; єдності загального, особистісного і індивідуального. Технологія загально-педагогічної підготовки майбутнього учителя фізичної культури являє собою цілісну сукупність дій, операцій і процедур, поетапно здійснюваних за наступним алгоритмом: діагностика розвитку загально-педагогічної підготовки вчителя – поетапний розвиток загально-педагогічної культури за допомогою спеціально організованого навчання; діагностика розвитку загально-педагогічної підготовки – корекція обраної спочатку стратегії і тактики навчання [6].

Вчений Б.Ф.Курдюков стверджує, що педагогічна технологія професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури є алгоритмом послідовної реалізації спроектованої цілісної системи навчально-виховного процесу. Цей алгоритм передбачає чітко визначений набір відповідності і взаємозв'язку елементів педагогічної діяльності. До основних структурних компонентів автор відносить: модель фахівця, зміст освіти, учасників навчального процесу, педагогічні умови, результат навчання [4].

Відповідність змісту вищої фізкультурної освіти вимогам соціального замовлення забезпечується за рахунок розширенням структури, змісту навчання. Основними освітніми компонентами виступають: загальноосвітнє, спеціальне, професійно-педагогічне навчання. Взаємодіючи між собою, вони утворюють інтеграційні зони: загально-спеціальну, загально-професійну, спеціально-професійну, стверджує дослідник Б.Ф.Курдюков [4]. У сукупності ці компоненти становлять цілісну структуру змісту підготовки фахівця в галузі фізкультурної освіти.

Як відомо, підготовка фахівців в галузі фізичної культури в Україні в педагогічному вищому навчальному закладі відрізняється від підготовки фахівців у спеціалізованих вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту тим, що має базовий педагогічний компонент. Загальнопедагогічна підготовка майбутнього учителя фізичної культури являє собою процес і результат вивчення педагогічних дисциплін і проходження педагогічної практики, коли відбувається формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності в ЗОШ зі школярами як основної мети професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ.

З метою аналізу змісту професійної підготовки здійснимо стислу характеристику гуманітарної, природничої, загально-професійної підготовки фахівця з фізичної культури в Україні.

Гуманітарна підготовка фахівця з фізичної культури включає цикл гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, до складу яких входять: іноземна мова, історія, філософія, психологія і педагогіка, соціологія.

Встановлений перелік дисциплін і їх зміст дають комплексне уявлення про кожен з наук, їх місце в системі гуманітарного знання, про соціально-культурну сферу сучасного суспільства, орієнтують майбутнього вчителя на формування власного ціннісного відношення до визначальних процесів і явищ. Зміст даних дисциплін також спрямований на оволодіння майбутнім вчителем комплексом умінь і навичок, що формують активного суб'єкта соціального середовища.

Дисципліни гуманітарного і соціально-економічного циклу націлені на осмислення культурологічних, соціальних і економічних проблем на теоретичному рівні, поповнення і систематизацію знань, виявлення домінуючих в тій або іншій галузі цінностей, формування навичок рефлексії і саморефлексії, актуалізацію творчого потенціалу.

Саме дисципліни гуманітарного циклу здатні до розкриття людської екзистенції, до формування у фахівця в єдності особистісних і професійних якостей. Однією з основних проблем, навколо якої повинно інтегруватися знання з гуманітарних і соціально-економічних дисциплін у ВНЗ при підготовці майбутнього вчителя фізичної культури, є проблема людини, її інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, його інтегральної природи.

Ефективність гуманітарної складової в професійній підготовці фахівця з фізичної культури безпосередньо залежить від міцної теоретико-методологічної бази, створеної на основі вивчення антропогенних чинників професійної діяльності, що відповідає організації педагогічного процесу і соціокультурної інфраструктури освіти, впровадження нетрадиційних методів навчання, інформаційних технологій та ін.

Таким чином, гуманітарні і соціально-економічні дисципліни, що відбивають гуманітарну підготовку майбутнього фахівця з фізичної культури, націлені на управління процесом формування цінностей і установок, соціальних орієнтацій відповідно до цілей і завдань, домінуючих мотивами і суб'єктивними можливостями особистості і є найважливішим компонентом професійної підготовки і майстерності фахівця з фізичної культури.

Природничо-наукова підготовка фахівця з фізичної культури включає цикл загальних математичних і природничих дисциплін, до складу який входять: математика, інформатика, фізика, хімія, біологія з основами екології.

Встановлений перелік дисциплін і їх зміст виконують в першу чергу світоглядну функцію, відбиваючи сучасну наукову картину світу, дають ряд практичних умінь і навичок у вирішенні професійних і соціальних проблем.

Загально-професійна підготовка фахівця з фізичної культури включає цикл загально-професійних дисциплін, в який входять: анатомія, фізіологія, біохімія, біомеханіка, гігієна, спортивна медицина, лікувальна фізична культура і масаж, історія фізичної культури і спорту, теорія фізичної культури і спорту, психологія фізичної культури і спорту, педагогіка фізичної культури і спорту, інформаційні технології у фізичній культурі і спорті, технології фізкультурно-спортивної діяльності тощо.

Встановлений перелік дисциплін і їх зміст спрямований на вирішення наступних завдань:

- формування цілісного наукового світогляду;
- забезпечення міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін для подальшої фундаменталізації вищої освіти;
- формування у студентів навчальних, дослідницьких, організаторських, комунікативних та інших вмінь та навичок, необхідних фахівцеві;
- навчання студентів умінню ефективно застосовувати науковий потенціал, отриманий при вивченні дисциплін загально-предметного циклу для вирішення педагогічних завдань.

В процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в Україні ми виділяємо три основні етапи:

Перший етап (1-2 курс), передусім, спрямований на формування у студентів інноваційного мислення, мотивованої спрямованості на опанування інформаційними технологіями, розуміння того, що лише інформаційні технології дозволять практично реалізувати ідеї нової парадигми в галузі фізичної культури і спорту.

Другий етап (3-4 курс) спрямований на безпосереднє знайомство з традиційними і інформаційними технологіями фізичної культури і спорту. В процесі цього етапу, коли студенти приступають безпосередньо до вивчення спеціальних дисциплін, потрібно максимально висвітлити зміст найбільш відомих інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту і сформувати здатність до опанування передового досвіду і проектуванню його в сферу майбутньої професійної діяльності.

Третій етап (4-5 курс) спрямований на практичну реалізацію інформаційних технологій фізичної культури і спорту в процесі педагогічної і професійно-орієнтованої практик.

Хотілося б відмітити, що розділення на етапи і визначення основних цілей для кожного з етапів досить умовно, оскільки процес професійної підготовки відбувається на кожному з етапів. Проте, як вже відзначалося, для ефективної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури засобами інформаційних технологій, необхідно, щоб кожна дисципліна, кожна форма роботи із студентами була спрямована на вирішення цієї проблеми. Лише у цьому випадку можна досягти кінцевого результату – підготовки майбутніх вчителів фізичної культури нового типу.

Психолого-педагогічними засадами ефективності загально-педагогічної підготовки майбутнього учителя фізичної культури виступають: фундаменталізація навчального матеріалу; системна організація процесу пізнання педагогічної дійсності; формування методологічного мислення майбутнього вчителя; актуалізація людинотворчої сутності професійної діяльності майбутнього учителя фізичної культури; інтеграція теоретичної і практичної складової загально-педагогічної підготовки [5].

Багаторічний власний досвід роботи в Харківському національному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди дозволяє стверджувати, що професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури має враховувати нові умови, які з'являються завдяки сучасним міжнародним, національним вимогам до підготовки фахівців. Так, майбутній вчитель фізичної культури розглядається нами як особистість, яка вмотивовано здобуває кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності в умовах впровадження сучасних педагогічних технологій у вищих навчальних закладах для забезпечення в подальшій професійній діяльності здорового способу життя школярів. А професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури розглядається нами як процес, який відображає науково-методичні, обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямовані на формування протягом всього періоду навчання готовності студентів до професійної діяльності в ЗОШ з організації фізичного виховання школярів з урахуванням сучасних вимог.

Ми вважаємо, що одним із сучасних засобів оптимізації процесу професійної підготовки

майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах України є впровадження нових педагогічних технологій, у тому числі й інформаційних [1; 2].

Інформатизація освіти передбачає спрямованість системи професійної підготовки на формування інформаційного середовища у ВНЗ, широке застосування в навчальному процесі нових педагогічних, у тому числі й, інформаційних технологій. У зв'язку з цим, державна національна програма „Вчитель” серед провідних напрямків розвитку системи освіти передбачає оновлення змісту і форм професійної діяльності педагогічних працівників, підвищення ролі вчителя у розвитку інформаційного суспільства. До основних заходів, спрямованих на виконання програми, крім іншого, належить забезпечення підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій.

Наше дослідження показало, що у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури використання можливостей інформаційних технологій і Інтернету може здійснюватися за такими напрямками: самостійний пошук студентами інформації на веб-сторінках, створення студентами особистісних творчих продуктів на тему, яка вивчається, демонстрація особистісних творчих продуктів студентів для веб-глядачів, використання тематично підібраних гіпертекстових матеріалів, електронної пошти студентами заочної форми навчання, робота з каталогами літератури різних бібліотек.

Теоретико-методологічний та практичний рівні професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури мають спиратися на впровадження засобів інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності: усвідомлення майбутніми вчителями інформаційних технологій як важливого засобу успішної професійної діяльності, а не мети діяльності, формування інформаційного середовища, поетапність і структурна чіткість процесу навчання із врахуванням його специфіки (спортивна діяльність студентів, часті виїзди на змагання, значні фізичні навантаження), систематичне включення студентів в активну педагогічну діяльність із застосуванням інформаційних технологій; забезпечення спрямованості студентів на творчу самореалізацію, чому сприяє оцінка її результатів з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Системна реалізація цих умов забезпечувала продуктивну підготовку студентів до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

Так, готовність майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності можна розглядати як складову загальної професійно-педагогічної готовності студента до діяльності, що характеризується здатністю педагога застосовувати інформаційні технології для забезпечення процесу фізичного виховання школярів й аналізу його результатів та вміння передавати школярам спеціально відібраний і дидактично опрацьований за допомогою засобів інформаційних технологій навчальний матеріал.

Висновки... Наприкінці дослідження ми дійшли висновку, що в педагогічній науці й практиці професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури розглядається як така, що спрямована на підготовку студентів вищих навчальних закладів до виконання конкретних видів професійної діяльності в галузі „Фізична культура та спорт”, оволодіння ними сукупністю знань про людину і фізичну культуру, розвиток емоційно-ціннісних відношень, моральних норм, умінь передавати цінності фізичної культури школярам.

В сучасних умовах розвитку освітньої сфери зростає інтерес вчених до інформаційних технологій, їх засобів та можливостей застосування в галузі фізичного виховання і спорту. Застосування інформаційних технологій в даній галузі оптимізує навчальний процес, діяльність вчителя й учнів, сприяє якісному засвоєнню ними навчального матеріалу. Інформаційні технології вимагають від майбутніх вчителів даної галузі підвищення їх загальної інформаційної культури, знань та умінь застосовувати ці технології у професійній діяльності.

Проте, оцінюючи стан цієї проблеми, відзначимо, що наявні науково-педагогічні дослідження і, розроблені на їх основі, методичні матеріали не забезпечують повної належної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності, тому потребують більш ретельного дослідження. Перспективним у цьому плані вважаємо дослідження формування інформаційно-комунікаційного середовища в вищому навчальному закладі в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гринченко І. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в нових умовах / І. Б. Гринченко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. Додаток 3, Т. VII. Тематичний випуск: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – К. : Гнозис, 2011. – С. 84–93.
2. Гринченко І. Б. Впровадження нових педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. / І. Б. Гринченко // Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції „Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку” (25-27 липня 2012 р.). – Одеса, 2012. – С. 113–115.

3. Кобяков Ю. П. Проектирование и реализация здоровьеразвивающей технологии физического воспитания студентов вузов : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08. / Ю. П. Кобяков. – М., 2006. – 350 с.
4. Курдюков Б. Ф. Теория и методология модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов физической культуры в системе высшего образования : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08. / Б. Ф. Курдюков. – Краснодар, 2004. – 303 с.
5. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Л. П. Сущенко. – К., 2003. – 46 с.
6. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Тимошенко. – Київ, 2009. – 35с.
7. Шабалина О. Л. Общепедагогическая подготовка учителя физической культуры в системе высшего профессионального образования : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / О. Л. Шабалина. – М., 2003 – 320 с.
8. Franke E. School physical education as a promoter of sport for all among the population: Paper to World Congress on Sport for all. Tampere, Finland, June 4-7, 1990. – Osnabruck : Univ. of Osnabruck, 1990. – 100 p.
9. Bouchard, C. Physical activity, fitness and health: The model and key concepts. // C. Bouchard, R.J. Shephard, T. Stephens (eds.) Physical activity, fitness and health: International proceedings and consensus statement. – Champaign, IL : Human Kinetics Publishers. 1994. – 380 p.

Анотація

И.Б.Гринченко

Процесс профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в странах Европы и в Украине

В статье рассмотрены основы профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в новых условиях, проанализировано современное положение профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в высших учебных заведениях Европы и Украины. В статье рассмотрены основные направления внедрения педагогических технологий, в том числе и инновационных, в процесс профессиональной подготовки. В работе подчеркнута необходимость системного внедрения инноваций в европейских странах и Украине, реализации новых целевых установок, обновление содержания, использования новых форм, средств, методов обучения. Речь идет также о внедрении обновленных технологических, научно-методических материалов в учебный процесс высшего учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, инновации, будущий учитель физической культуры, ВУЗы Европы и Украины.

Summary

I.B.Hrynchenko

The Process of Professional Training of Physical Training Teachers in the Countries of Europe and Ukraine

The basis of professional preparation of the future physical training teachers under the new conditions are considered in the article; the analysis of modern principles of professional training of future physical training teachers in European and Ukrainian higher educational establishments is conducted. The main approaches of introduction of pedagogical technologies including innovational ones into the process of professional training are analyzed. The necessity of system introduction of innovations in the countries of Europe and in Ukraine, new aims, content renovation, usage of new forms, means, methods of learning and teaching is underlined in the work. It also deals with the usage of renovated technological, scientific and methodical materials in the educational process of higher educational establishments.

Key words: professional training, innovations, future teacher of physical training, European and Ukrainian higher educational establishments.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 159.9+378

О.Г.ГУМЕНЮК,

кандидат психологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Напрями адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ

У статті розглядається інформація про психолого-педагогічні особливості адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищій школі. Інформація може бути цікавою для викладачів вищої школи.

Ключові слова: адаптація; стадії адаптації; дидактичний, професійний, соціально-психологічний аспекти адаптації; соціально-психологічна адаптація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Необхідною умовою успішного навчання студентів є їх готовність до пізнавальної діяльності, яка багато в чому визначається мірою адаптації першокурсників до вузівського навчального процесу.

Студент, який постає перед проблемою включення в нові умови, фактично вирішує проблему знаходження свого місця в суспільстві, тобто визначає той соціальний локус, який відтворює його

ставлення до оточення. Початок навчання у вищій школі є для студента ситуацією незнайомою і, з огляду на соціально-психологічний її аспект, потенційно загрозливою. Це зумовлено неадекватною орієнтацією вчорашнього школяра в соціально-психологічному просторі нової для нього навчальної орієнтації.

Процес адаптації першокурсників до умов навчання у вузі є складним та багатостороннім, оскільки зумовлений взаємодією психологічних, соціальних і біологічних чинників. Відповідно, актуальність досліджуваної теми є беззаперечною.

Формулювання цілей статті... Метою обраної для дослідження проблеми є визначення пріоритетних психолого-педагогічних напрямів адаптації першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі.

Відповідно до мети, досить важливим є висвітлення таких питань як особливості прояву процесу адаптації студентів; провідні чинники реалізації процесу адаптації та латентності її прояву.

Аналіз досліджень і публікацій... На думку К.Г.Делікатного, адаптацію студентів необхідно визнати однією з найбільш значущих психолого-педагогічних проблем вищої школи в умовах її докорінної реформи [3, с.26].

Рівень адаптації студентів до навчання, її мотиви та спрямованість бувають різними за тривалістю, інтенсивністю та цілеспрямованістю. Одні досить успішно адаптуються протягом першого семестру, інші – до кінця другого семестру, треті – впродовж третього й четвертого семестрів [3, с.29].

Таке явище залежить від багатьох причин: характеру орієнтації й установок на навчання у ВНЗ; профілю вибраної спеціальності; умов життя; психолого-суб'єктивних даних складу студентів, зокрема, міри пластичності та динамічності їх індивідуальної психіки; організації навчально-виховного процесу на факультеті й кафедрах; усередині колективних взаємин студентів між собою і викладачами; цілого ряду інших об'єктивних та суб'єктивних показників [5, с.17].

Дослідники наголошують, що адаптація першокурсників найчастіше відтворюється у наступних аспектах:

1. Дидактичний. Він пов'язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу.

2. Професійний, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, поступове набуття професійних умінь та навичок.

3. Соціально-психологічний – пов'язаний з труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі.

Для підвищення якості навчальної праці студентів велике значення мають проблеми перебудови, які склалися в школі, стереотипи навчальної діяльності та озброєння їх новими уміньми й навичками навчально-пізнавальної діяльності. У зв'язку із цим Г.М.Андреева зазначає: „Вища школа відрізняється від середньої не тільки спеціалізацією підготовки, мірою складності й великим обсягом навчального матеріалу, але, мабуть, головним чином методикою навчальної роботи, в якій закладений творчий початок, і рівнем самостійності студентів” [1, с.84].

Провідне значення перелічених особливостей як початкових для процесу адаптації студентів підкреслюється в працях Г.М.Андреевої, К.Г.Делікатного, М.І.Дьяченко, Е.В.Заїки, Л.А.Кандибович, В.В.Луценко та багатьох інших. Хоча можна не погодитися, що ці чинники зумовлені недоліками виховання в сім'ї, упущенням навчання в середній школі, впливом соціального середовища.

Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури дозволяє чітко виділити три головні напрями адаптації першокурсника: 1) дидактичний, пов'язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу. Ця новизна і пов'язані з нею труднощі створюють свого роду дидактичний бар'єр, який необхідно подолати. Головними труднощами даного аспекту є зростання обсягу та складності навчального матеріалу, збільшення питомої ваги самостійної роботи, а також невміння працювати самостійно, планувати та розподіляти свій час та інше; 2) професійний, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, набуття професійних умінь і навичок; 3) соціально-психологічний, пов'язаний з труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі [1, с.84].

На нашу думку, соціально-психологічна адаптація нерідко ускладнює дидактичну, оскільки вимагає переключення уваги з навчання на спілкування. Усі ці сторони одного процесу тісно пов'язані між собою. Кожна з них має свої характерні риси й особливості і відіграє важливу роль в житті першокурсника. Розглянемо ці аспекти більш детально.

Виклад основного матеріалу... Дидактичний аспект відіграє важливу роль в процесі адаптації першокурсника до нових умов навчання у вузі, бо навчання є основою діяльності студента, а успішність в навчанні – одним з головних критеріїв його адаптованості. Студенти перших курсів, набуваючи статусу самостійних дорослих людей, залишаються у своїй більшості за віком, психологією, розвитком, світоглядом і життєвим досвідом близькими до учнів старших класів середньої школи. Тому навчально-виховна робота на першому курсі має проводитися з урахуванням вікових особливостей студентів.

Перехід вчорашніх школярів від класно-урочної системи навчання до переважно самостійних занять нерідко відбувається досить боляче, а часто і з великими ускладненнями. Труднощі пристосування до нових форм навчання значно знижують розумову працездатність студентів. „Психологічна невідповідність до вузівських форм навчання, – пише В.П.Кондратова, – може сприяти поступовому накопиченню розумової, психологічної втоми, що негативно відбивається на загальному самопочутті студента, ослаблює його увагу, пам'ять, мислення, волю, без оптимального стану яких неможлива успішна навчальна діяльність”. Труднощі, що відчувають першокурсники у зв'язку з переходом на нові форми та методи навчальної роботи, закономірні, їх наукове пояснення ґрунтується на фізіологічному вченні про вищу нервову діяльність і, зокрема, на ідеях про динамічний стереотип.

Вступ випускника середньої школи до вузу та наступне його пристосування до нових форм і методів навчання, є значною мірою процесом не стільки вироблення нових, скільки перебудови вже існуючих стереотипів навчальної роботи. Студенту необхідно докорінно ламати звички пізнавальної діяльності, що склалися за роки навчання у школі, і формувати нові. Будь-яке перенесення раніше засвоєних навчальних вмінь та навичок сприяє більш успішному оволодінню новими стереотипами діяльності лише за умови, якщо між ними є певна схожість. Вузівське ж навчання має ряд суттєвих відмінностей порівняно зі шкільним і багато в чому специфічне за своєю методикою. Тому не всі вміння і навички навчальної роботи, засвоєні у школі, можуть бути застосовані в системі вузівського навчання і потребують корекції і вдосконалення. Більш того, деякі шкільні стереотипи навчальної діяльності не підходять до вузівського навчання і в деяких випадках є для нього перешкодою. В цьому випадку проявляється відоме в психології явище інтерференції, коли раніше засвоєні вміння та навички перешкоджають успішному здійсненню нової діяльності і потребують певної перебудови.

Вплив стереотипів шкільного навчання значною мірою виявляється в організації навчальної роботи з повторення і закріплення матеріалу. Система шкільного навчання побудована таким чином, що пояснення нового матеріалу та його закріплення поєднуються в одне ціле самою структурою уроку. У вузі ж синхронність між повідомленням нових знань та їх закріпленням більшою мірою відсутня. Крім того, викладення матеріалу під час лекції та його закріплення на практичних або семінарських заняттях часто розділені тривалим проміжком часу. Тому у вузі робота з осмислення й засвоєння теоретичного матеріалу, що викладається в лекції, повинна синхронізуватися з процесом самостійної позааудиторної роботи і супроводжуватися його глибоким осмисленням і самоконтролем.

Від того, наскільки правильно організовується ця робота, залежить глибина й міцність знань студентів. Специфіка вузівського навчання багато в чому зумовлена відсутністю систематичного поточного контролю за якістю засвоєння знань. У середній школі, як відомо, контроль за навчальною роботою та засвоєнням виучуваного матеріалу здійснюється на кожному уроці. У вузі ж, де немає щоденної перевірки знань, випускники шкіл отримують більшу свободу дій. Відбувається різка зміна, а точніше руйнування, тих стереотипів взаємин з викладачами, які роками склалися в середній школі. Відчуваючи себе достатньо вільними від педагогічного контролю, багато першокурсників підмінюють регулярну роботу з засвоєння знань епізодичними, безсистемними заняттями, що призводить у подальшому до відставання.

Така система навчальної роботи не забезпечує належної підготовки студентів. Надзвичайно важливе значення для успішного навчання в вузі має правильна організація самоосвітньої роботи студентів з розширення та заглиблення своїх знань.

Навчальні заняття у вузі, зокрема лекції, мають по відношенню до процесу засвоєння знань лише установчий, орієнтуючий характер. Лекція відіграє роль чинника, що спрямовує самостійну творчу діяльність студентів, і її не можна розглядати як головне джерело знань. Студентам необхідно самим активно здобувати знання різними шляхами: працювати з підручником, додатковою літературою, науковими першоджерелами.

Проте цих навичок майбутні студенти в школі не здобувають. Додаткова література, що вивчається школярами, складається лише із невеликої кількості першоджерел. Відповідно, ми бачимо, що одне з найважливіших завдань, яке стоїть перед викладачами вузу, полягає в озброєнні студентів методами самостійної роботи. Головна увага вищої школи повинна бути

зосереджена на всебічному поліпшенні професійної підготовки спеціалістів. Розв'язання цього завдання починається на перших курсах. У ході навчання молода людина дістає відомості про майбутню професію, ознайомлюється із спеціальною літературою. Водночас відбувається процес адаптації до обраної професії. Тому одним із головних завдань вузу повинно стати надання допомоги першокурсникам у професійній адаптації.

Професійна адаптація в умовах вузу є процесом формування у студентів інтересу до обраної професії, прагнення досконало оволодіти нею. Така адаптація передбачає оволодіння повним обсягом знань, умінь і навичок за професією, методикою і логікою науки. Професійне формування студента успішно здійснюється лише за умови, якщо воно ґрунтується на інтересі, нахилах та здібностях молодшої людини до певної професії.

Важливу роль у процесі соціально-психологічної адаптації відіграє також студентська академічна група. Від того як складаються взаємини першокурсника з групою, залежить швидкість та ефективність його адаптації в вузі.

Труднощі в цьому аспекті адаптації викликані тим, що існують значні відмінності між соціальною ситуацією, яку покинув першокурсник, і ситуацією, до якої йому доведеться адаптуватися. Середовище студентського колективу на перших порах є більш сприятливим для саморозкриття і самореалізації, оскільки його новизна знімає деякі емоційні бар'єри, дещо нейтралізує складні установки, стереотипи поведінки, стимулює переоцінку цінностей.

У процесі становлення колективу велике значення мають такі соціально-психологічні явища, які значно впливають на адаптацію першокурсника в ньому: самоствердження, суспільна думка, колективні настрої, традиції і таке інше. Велике значення має самоствердження особистості в новому колективі, тобто її прагнення зайняти та утримувати в системі психологічних відносин в колективі певну позицію, яка б забезпечувала даній особистості повагу, визнання, довіру, підтримку з боку інших членів колективу. Прагнення до самоствердження у новоствореній групі студентів може призвести до боротьби між її членами за лідерство.

Зміна статусу, протидія груповим нормам спричиняють відчуття незахищеності, дискомфорту. Іншим елементом психології колективу, що впливає на адаптацію першокурсника в ньому, є суспільна думка. Вона впливає на особистість, всю групу, на формування її звичаїв, традицій, інтересів, норм.

Досить важливо, щоби академічна група була щодо кожного з її членів референтною, тобто справляла значний вплив на формування переконань студентів, їх особистісних установок, ставлення до оточуючих людей, навчання тощо. Для цього необхідно, щоб група формувалася як згуртований, об'єднаний спільними цілями, чітко діючий колектив.

Значну допомогу студентам у подоланні труднощів, багатьох з яких можна уникнути, має надавати куратор. Головне його завдання – створення згуртованого колективу студентів академічної групи, формування студента як майбутнього спеціаліста.

Студентська молодь, особливо на перших курсах, не має ще необхідного життєвого досвіду, не навчилася самостійно здійснювати головні функції колективу – навчальну і виховну.

Куратор повинен враховувати, що вчорашній школяр за роки навчання звик до того, що в суспільних та навчальних справах первинного колективу він постійно отримував допомогу з боку класного керівника. Тому роль куратора на першому курсі полягає перш за все в згуртуванні колективу, подоланні роз'єднаності та відчуженості у взаєминах між студентами. Іноді стверджують, що на першому курсі ще немає колективу, що тут він тільки починає формуватися.

Однак повністю з цим погодитися, на нашу думку, не можна. Звичайно, на першому курсі до складу груп входять люди, різні за віком, походженнями, особистими якостями, інтересами, однак у них є спільна діяльність, єдині прагнення, тому краще говорити про ступінь сформованості колективу на першому курсі, його згуртованості.

Нехай академічна група тут і не відповідає всім формальним показникам, які визначають колектив, однак вона являє собою не що інше, як колектив, який є важливим фактором і разом з тим результатом соціально-психологічної адаптації першокурсників до нових умов навчання у вищому закладі освіти.

Студент-першокурсник, по суті, вперше включається в групу собі рівних, які іноді не проявляють тієї терпимості, яка властива дорослим у ставленні до дітей. За таких умов важко знайти душевний спокій та рівновагу, такі необхідні для напруженого навчання у вузі. Поки що студенти освоюватимуться, відсутність стабільності у міжособистісних взаємовідносинах заважає їм діяти з ритмічністю і зосередженням, що є необхідним для виконання навчального навантаження.

Висновки... Таким чином, ми можемо зробити висновок, що процес адаптації у вищому навчальному закладі носить індивідуальний характер. Відповідно, застосування кожного з напрямів процесу адаптації є досить важливими для гармонійної та ефективної діяльності

студента у вузі. Тому з перших днів навчання у вузі студентам повинна надаватися допомога, спрямована на подолання труднощів, що виникають в усіх аспектах їхньої адаптації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреева Г. М. Социальная идентичность: временные и средовые компоненты: хрестоматия [для студ. высш. учеб. завед.] / Галина Михайловна Андреева. – СПб., 2011. – 201 с.
2. Войтович Н. Відмінності шкільного та студентського колективів як аспект проблеми адаптації першокурсників до умов ВНЗ / Н. Войтович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у ВЗО : зб. наук. статей. – Луцьк : держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – № 4–5. – С. 57–65.
3. Делікатний К. Г. Становлення студента: Питання адаптації випускника школи у вузі / Костянтин Григорович Делікатний. – К. : Знання, 2009. – 48 с.
4. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособие для вузов / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : изд-во БГУ, 2001. – 383 с.
5. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе / Е. В. Заика // Практична психологія і соціальна робота. – 2009. – № 5. – С. 13–20.
6. Луценко В. В. Урахування типологічних особливостей студентів у їхній навчально-пізнавальній діяльності / В. В. Луценко // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Харків : ХДПУ, 2000. – № 6. – С. 81–87.
7. Панькович О. Проблеми адаптації у вищому закладі освіти: методики індивідуально-психологічного консультування / О. Панькович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти : зб. наук. статей. – Луцьк : держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 70–71.

Анотація

О.Г.Гуменюк

Направления адаптации первокурсников к условиям обучения в вузе

В статье рассматривается информация о психолого-педагогических особенностях адаптации студентов первого курса к учебному процессу высшей школы. Информация может быть полезной для преподавателей высшей школы.

Ключевые слова: адаптация; стадии адаптации; дидактический, профессиональный, социально-психологический аспекты адаптации; социально-психологическая адаптация.

Summary

О.Н.Нуменик

Directions of the First Year Students' Adaptation to the Conditions of Study at Higher Educational Establishment

Information about psychological and pedagogical peculiarities of first-year students' adaptation to the educational process of higher school is studied in the article. The information can be useful for high school teachers.

Key words: adaptation, stages of adaptation, didactic, professional, social and psychological aspects of adaptation, social and psychological adaptation.

Дата надходження статті: „5” вересня 2012 р.

УДК 371.13:378.011

Н.В.ДАВКУШ,

*кандидат педагогічних наук
(м.Ялта, АР Крим)*

Особистісно зорієнтований підхід як основа виховної роботи з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів

У статті автор розкриває особливості використання особистісно зорієнтованого підходу у процесі виховної роботи у вищому навчальному закладі. Обґрунтовує принципи виховної роботи зі студентами педагогічного вчз спираючись на концептуальні засади особистісно зорієнтованого підходу.

Ключові слова: особистісно зорієнтований підхід, виховання, підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів, принципи виховної роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним із важливих принципів, що покладений в основу сучасного навчання і виховання особистості, зокрема й щодо формування в неї загальної культури, є особистісно зорієнтований підхід, який висуває у центр виховної системи особистість, зосереджуючи увагу на необхідності створення комфортних, безконфліктних і безпечних умов для її розвитку, реалізації природних потенціалів.

Студент повинен вибудувати в міру свого соціального розвитку й підростання особистий варіант життя, гідний його як людини, набути власного досвіду повноцінних взаємин,

ствердження свого істинного людського „Я”.

Особливості особистісно зорієнтованого підходу у вихованні передбачають: по-перше, визнання пріоритету особистості; по-друге, спрямування на те, що пріоритет особистості має стати основою філософії виховання, ідеології у сфері виховання, центральною ціннісною орієнтацією як вихователів, так і вихованців.

Ідея особистісно зорієнтованого навчання і виховання як пріоритетного напрямку розвитку освіти України не є новою. Але, без сумніву, ця ідея залишається актуальною в наш час. І не лише актуальною, але і не до кінця розробленою, тому і не достатньо впроваджуваною педагогами.

Аналіз досліджень і публікацій... Концептуальні й методичні передумови та окремі аспекти особистісного підходу відображені у працях, присвячених дослідженням особистості як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології. З-поміж авторів можна назвати К.Абульханову-Славську, Б.Ананьєва, О.Асмолова, І.Беха, Л.Божович, Й.Боришевського, Л.Виготського, В.Давидова, У.Джеймса, П.Жане, Г.Костюка, М.Ланге, О.Леонтєва, Ф.Лерша, А.Маслоу, В.Мерліна, В.Моляко, Г.Олпорта, П.Пелеха, К.Платонова, В.Рибалка, К.Роджерса, С.Рубінштейна, І.Сікорського, Е.Шпрангера, В.Штерна, І.Якиманську та ін.

Особистісно орієнтований підхід бере свої витoki з гуманістичної теорії, що розглядає дитину як цілісну особистість, яка постійно прагне самоздійснення. Провідними засадами тут є самоцінність особистості, глибока повага та емпатія до неї, врахування її індивідуальності. На переконання психологів гуманістичного напрямку, ядро будь-якої особистості становить позитивний початок, що проявляється в потязі людини до зростання, розвитку, самоактуалізації.

Формулювання цілей статті... Розкрити та обґрунтувати необхідність використання у виховній роботі з майбутніми вихователями дошкільних навчальних закладів основних напрямів особистісно зорієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу... Д. Белухін, відстоюючи важливість особистісного підходу, зазначав, що він дає змогу долати однобічність уявлення про те, що психіка людини розвивається тільки мірою засвоєння надбань людства. Особистість також розвивається і у процесі перетворення суб'єктом дійсності, що його оточує [2].

Але, як показують результати досліджень, далеко не всі педагоги, як практики так і починаючи, правильно орієнтуються в суті поняття „особистісно зорієнтоване виховання”. Основною помилкою у розумінні цього поняття є ототожнення особистісного та індивідуального підходів до вихованців. Індивідуальний підхід полягає в адаптації діяльності педагога, навчального і виховного процесу до індивідуальності учня. Індивідуальний підхід може бути складовою особистісного, але не більше того. В найгіршому разі особистісний підхід ототожнено з індивідуалізмом. В особистісно зорієнтованому освітньому процесі головною діючою одиницею є діалогічна цілісність: особистість вихованця – особистість педагога. Крім того, сама дитина як індивід не є центром освітнього процесу. Таким центром є її особистість, точніше: особистість у минулому – особистість тепер – особистість у майбутньому. Особистість у минулому – це передусім суб'єктний досвід діяльності та моральних переживань дитини. Особистість тепер – це особистість дитини як суб'єкта діяльності та взаємин з певною системою особистісних цінностей. Особистість у майбутньому – це той „Я-ідеал”, якого прагнуть сама особистість і соціум, зміст життєвих значень, планів, мети і цінностей особистості. *Особистісно зорієнтований виховний процес будується не просто на основі врахування індивідуальних особливостей вихованців, а в послідовному ставленні до них як до особистостей, які є відповідальними і свідомими суб'єктами діяльності.*

Особистісно зорієнтоване виховання спрямоване на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, якій відповідають цінності служіння, коли основним життєвим ставленням виявляється любов до інших людей. Це дає людині змогу виходити за межі своїх актуальних, наявних можливостей.

Для здійснення особистісно зорієнтованого виховання необхідно дотримуватись трьох позицій: розуміння дитини, визнання дитини і прийняття дитини.

Одна з найгостріших людських потреб – бути зрозумілим, прийнятим, визнаним. Кожна людина прагне, щоб її розуміли та приймали в будь-якому стані, в будь-якому прояві, з визнанням усіх наявних переваг і поблажливості до наявних недоліків. Тому позиція, що враховує ці потреби, має бути домінантою особистісно зорієнтованого виховання.

Розуміння педагогом дитини неможливе без правильної оцінки її емоційних станів. Педагог має виходити з того, що основним джерелом інформації про цю сферу людської психіки є: міміка та поза, жести й рухи, інтонація і темп мовлення. Спостерігаючи прояви поведінки вихованця, педагог може зробити висновки стосовно його особистості. Однак глибоке розуміння дитини не можна будувати на відчужено – дослідницькому до неї ставленні. Педагогу потрібно співчутливе, емпатійне розуміння та готовність прийняти вихованця навіть з його недоліками.

Щоб процес розуміння вихованців вихователем загалом був результативним, у них у процесі навчання у вищому навчальному закладі необхідно сформувати такі якості:

- здатність сприймати й адекватно психологічно інтерпретувати поведінку дитини безпосередньо в кожному мить спілкування, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини, які ці зміни викликають;
- наявність широкого набору оцінних критеріїв, які б давали йому змогу порівнювати характер змін, які настають у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і своєчасно робити з цього правильні висновки;
- уміння постійно вдосконалюватись і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку вихованці;
- глибокі знання про типові помилки „стереотипізації”, „нав'язування суб'єктивного бачення” тощо, яких нерідко припускаються вихователі, оцінюючи зовнішній і внутрішній образ вихованців, а також психологічно пояснюючи спостережувану картину їхньої поведінки [1; 4].

Визнання – це передусім право дитини бути собою, індивідуальністю, яка має свою позицію щодо тих чи інших явищ, ситуацій, проблем. Вимога визнання дитини ґрунтується на вірі в її можливості, а значить у самовдосконалення, на розумінні нескінченності пізнання людини, навіть коли вона ще зовсім мала. Таке ставлення спрямовує педагога на активізацію особистісних переживань вихованця.

Прийняття означає безумовне позитивне ставлення до дитини, незалежно від того, тішить вона дорослих чи ні. Прийняття – це не оцінка, це визнання того, що інший має право бути таким, яким він є. Якщо педагог приймає дитину, то приймає її недоліки, не оцінюючи їх. Він просто знає, що вони існують. Педагог, який здатен до прийняття, не тільки приймає вихованця, а й показує йому, що приймає його таким, який він є.

Отже, педагог має бути готовим і здатним до взаємодії з дитиною або дитячим колективом, зокрема:

- будувати спілкування з дітьми на засадах гуманістичних принципів (діалогічності та емпатійного розуміння; прийняття та довіри до можливостей і здібностей дитини; визнання та ставлення до дитини як до суверенної особистості; щирості та відкритості для дитини особистих моральних якостей, переконань, цінностей, інтересів);
- будувати спільну виховну діяльність із дітьми на основі співпраці;
- створювати виховні ситуації (протиріччя, успіху тощо) в навчальній, трудовій, ігровій, художній та інших видах діяльності дітей;
- розкривати та реалізовувати виховний потенціал процесу навчання (через зміст, форми та методи навчання), предметно-естетичного середовища, в якому перебувають діти;
- підтримувати процеси самопізнання, саморозвитку дитини через організацію групової та індивідуальної роботи;
- створювати реальні можливості для особистісної самореалізації, життєвого самовизначення дитини;
- трансплювати гуманістичну культуру взаємин дитини на себе, на довкілля;
- бути відкритим до виховного впливу дітей [5].

В умовах сьогодення особливо актуальним є фундаментальне положення класика української психології Г.Костюка, що „виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості ... виховувати – це проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості і керувати здійсненням накреслених проєктів” [3].

Особистісний підхід до виховання розглядає особистість не гармонійно, а ієрархічно розвинутою, в якій природне, фізіологічне, психічне підпорядковується духовному.

Вихідною позицією в особистісно зорієнтованому вихованні має бути *відмова від концепції формування особистості і створення концепції сприяння її розвитку*. В.Сухомлинський вважав що: „Ніколи не буває, що дитині кажеш „оце” і одержуєш „оце”. Ти дитині кажеш „оце”, а отримуєш дещо „інше”. „Формування” ставить дитину в ситуацію трагічного вибору: або залишитись самим собою, або слідувати нав'язаним ідеалам, моделям поведінки і повторювати чужі думки” [6].

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Отже, виникає необхідність *підвищення розвивальної ефективності виховання*, оптимізації процесу керування виховною діяльністю як дитини, так і майбутнього педагога. А це пов'язано зі створенням і використанням якісно нових виховних методів. Останні мають ґрунтуватися не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохочення і покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання й позитивного емоційного оцінювання, які апелюють насамперед до самосвідомості та передбачають творче ставлення людини до суспільних норм і цінностей. Такі методи можна назвати виховними технологіями особистісної орієнтації. В основі таких технологій повинні лежати такі принципи: цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно-розвивального спілкування; використання

співпереживання як психологічного механізму виховання особистості; систематичного аналізу своїх і чужих вчинків; виховання у колективі і через колектив на засадах гармонії інтересів особистості і колективу; суб'єктно-суб'єктний характер взаємин вихователів і вихованців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія : підруч. / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Белухин Д. А. Основы личностно ориентированной педагогики : курс лекций / Д. А. Белухин. – Москва-Воронеж, 1996. – Ч. 1.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1999. – 208 с.
4. Сагарда В. В. Концепція цілісної методичної системи підготовки педагогів в умовах університетської освіти / В. В. Сагарда // Вища і середня педагогічна освіта. – К., 1993. – Вип. 16. – С.16–21.
5. Сметанський М. Шляхи удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів / М. Сметанський // Шлях освіти. – 2002. – №4. – С. 36–39.
6. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 24–27.

Анотація

Н.В.Давкуш

Личностно ориентированный подход как основа воспитательной работы с будущими воспитателями дошкольных учебных заведений

В статье автор раскрывает особенности использования личностно ориентированного подхода в процессе воспитательной работы в высшем учебном заведении. Обосновывает принципы воспитательной работы со студентами педагогического вуза опираясь на концептуальные основы личностно ориентированного подхода.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, воспитание, подготовка воспитателей дошкольных учебных заведений, принципы воспитательной работы.

Summary

N.V.Davkush

Personally Oriented Approach as a Basis of Educational Work with the Future Teachers of Preschool Educational Establishments

In the article the author reveals peculiarities of personality-oriented approach in the educational work in the process of educational work in higher educational establishment. The principles of educational work with students of pedagogical higher pedagogical educational establishment on the conceptual foundations of personality-oriented approach are grounded.

Key words: personally oriented approach, education, training of pre-school teachers, principles of educational work.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 371.134: 811.1/.2 + 81'24 (045)

С.С.ДАНИЛЮК,

кандидат філологічних наук, доцент
(м. Черкаси)

Психолого-педагогічні умови організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів

Статтю присвячено висвітленню психолого-педагогічних умов організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів. Визначено комплекс психолого-педагогічних умов, які слід брати до уваги в навчальному процесі. Виокремлено зовнішні та внутрішні мотиви навчальної діяльності майбутніх філологів. Крім того, у статті наведено психолого-педагогічну характеристику студентства.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, професійна компетентність, навчальна діяльність, мотивація, пізнавальна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... При побудові навчальної діяльності важливим є створення сприятливих психолого-педагогічних умов, що відповідає одному з основних дидактичних принципів навчання. Умова визначається як „філософська категорія, котра виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може. Сам предмет виступає як щось обумовлене, а умова – як відносно зовнішнє щодо предмету розмаїття об'єктивного світу.

На відміну від причини, котра безпосередньо породжує те чи інше явище або процес, умова становить те середовище, обстановку, в якій останні виникають, існують і розвиваються” [24, с.642]. С.І.Ожегов трактує умову як „обставину, від якої щось залежить” [15, с.839]. Т.Ф.Єфремова під умовою в лінгвістиці розуміє „те, що уможливило щось інше, від чого залежить щось інше, те, що визначає щось інше” [13, с.986]. В.М.Савченко вважає умовою „те, від чого залежить щось інше (обумовлене), що уможливило наявність речі, стану, процесу, на відміну від причини, яка з необхідністю, неминучістю породжує що-небудь (дію, результат дії), і від підстави, котра є логічною умовою наслідку” [19, с.274].

Г.В.Круглякова розглядає умову як стійкі чинники, що впливають на цей предмет, без яких він (предмет) існувати не може й від якого залежить реалізація задуманої програми. Зовнішні умови впливають на процес засвоєння знань і формування набору певних умінь, відбиваючись через внутрішню свідомість. Кінцевий результат визначається не окремо взятими причинами, а їх сукупністю в тісному зв'язку з усіма зовнішніми та внутрішніми умовами, які, в свою чергу, є підсумком попередніх взаємодій [6, с.48]. Таким чином, виявлені педагогічні умови – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх чинників діяльності, які забезпечують високу результативність навчального процесу та сприяють ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх філологів.

Комплекс психолого-педагогічних умов має такий вигляд [6, с.48-49]: 1) наявність позитивної мотивації майбутніх філологів у процесі навчальної діяльності; 2) урахування психологічних й інтелектуальних властивостей особистості майбутніх філологів; 3) самостійна пізнавальна активність майбутніх філологів у ході навчально-пізнавального процесу; 4) діалектичне мислення педагога як координатора та модератора діяльності майбутніх філологів.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема студентства як особливої соціально-психологічної і вікової категорії розглядалася в дослідженнях Б.Г.Ананьева, М.І.Дьяченка, І.О.Зимньої, Л.А.Кандибовича, Н.В.Кузьміної, Ю.М.Кулюткіна, Г.Ю.Любимової, Є.М.Никиреєва, П.О.Просецького, В.О.Сластьоніна, К.І.Степанової, В.О.Якуніна й ін.

Враховуючи особливості студентського віку, є підстави припускати, що системоутворювальною особистісною якістю у структурі професійного становлення майбутніх філологів є рефлексія. Спираючись на роботи К.О.Абульханової-Славської, Є.М.Андропова, Ю.К.Бабанського, С.А.Калашникової, С.Л.Рубінштейна, Д.М.Узнадзе й ін. про рефлексію життя людини в цілому, або її етапів, зазначимо, що студентський вік є найсенситивнішим до розвитку комплексу різноманітних здібностей, у тому числі до аналізу, рефлексії та творчого самовираження.

Формулювання цілей статті... За мету статті поставлено завдання висвітлити психолого-педагогічні умови організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу... Розглянемо, яким чином вищезазначені психолого-педагогічні умови можуть сприяти ефективній побудові навчальної діяльності при формуванні професійної компетентності майбутніх філологів.

На думку І.І.Халеевої, велике значення у професійному становленні майбутнього філолога як професійної мовної особистості має лінгвістична підготовка, оскільки від того, яка закладена лінгвістична та культурологічна база й як у ній відбивається майбутня професійна діяльність, залежить професійна компетентність майбутнього філолога в цілому [25, с.43]. Відомо, що мовну особистість можна охарактеризувати за допомогою таких п'яти чинників [22, с.24]: мовні здібності; комунікативні потреби; комунікативні компетентності; мовна свідомість; мовна поведінка.

Відправною точкою будь-якої діяльності є наявність потреби у здійсненні дії. М.М.Обозов визначає поняття потреби як „стан індивіда, що створюється нестачею об'єктів, необхідних для його існування та розвитку й виступає джерелом його активності” [14, с.35]. Ця потреба продиктована існуванням суперечності між тим, що майбутні філологи „вже вміють виконувати” і тим, що їм „необхідно зробити”. Коли перед майбутніми філологами постає проблема, вона спонукає їх зняти цю суперечність, почати діяти. Інакше кажучи, має сформуватися комплекс стійких позитивних мотивів й емоцій, заснованих на потребах індивіда. Л.С.Виготський писав, що „сама думка народжується не з порожньої думки, а з мотиваційної сфери нашої свідомості, яка охоплює наші потяги та потреби, наші інтереси і спонукання, наші афекти й емоції. За думкою стоять афективна та вольова тенденції” [4, с.379].

М.Г.Петровський позначає вплив потреби на подальшу діяльність людини таким чином: „потреби є як передумовами, так і результатом не лише власне діяльності людей, а й пізнавальних процесів” [17, с.131]. Науковець зазначає також, що саме через потреби „здійснюється регулювання поведінки, визначається спрямованість мислення, почуттів і волі” [там само]. Крім того, динаміка потреб полягає в „переході від усвідомлення мети (як передумови

діяльності) до мобілізації засобів, за допомогою яких відбувається оволодіння цією самою об'єктивованою метою" [17, с.132].

Коли йдеться про ознаки професіоналізму майбутніх філологів, перше, що спадає на думку, – це, звичайно, досконале володіння мовою. Воно є здатністю людини мислити за допомогою мови. Тобто можна говорити про добре розвинене лінгвістичне мислення, яке, власне, й є професійним для майбутніх філологів. Лінгвістичне мислення визначається як якісно нове утворення особистості, що виникає у суб'єктів навчання на основі вивчення структури змісту мовних елементів, аналізу особливостей їхніх взаємозв'язків, розкриття специфіки фонетичних, лексичних, граматичних та інших явищ і закономірностей вивчуваної мови як системи, й характеризується високим рівнем сформованості розумових операцій, наявністю позитивної мотивації до процесу оволодіння лінгвістичними знаннями та вміннями, а також творчим ставленням до процесу опанування мовою. Лінгвістичне мислення майбутніх філологів, як і будь-який різновид професійного мислення, формується та розвивається у процесі здійснення професійної діяльності. Тому навчання майбутніх філологів має бути максимально наближеним до майбутньої професійної діяльності. Із позиції цього підходу, особистість майбутнього філолога постає як суб'єкт діяльності, котрий, формуючись і розвиваючись у процесі діяльності та спілкування з іншими людьми, визначає характер як діяльності, так і спілкування відповідно [21, с.90].

Дані психології дозволяють зробити висновок, що мотиви й емоції є важливим компонентом едукативного процесу. Таким чином, створення відповідного емоційного настрою є важливою умовою успішного перебігу процесу навчання. Доречно навести в цьому випадку точку зору С.Л.Рубінштейна, який зазначає, що для того, аби студент по-справжньому включився в роботу, слід зробити поставлені в ході навчальної діяльності завдання не лише „зрозумілими, а й внутрішньо приємними студентам, тобто щоб завдання набули значущості та знайшли, таким чином, відгук й опорну точку в їхніх переживаннях. Рівень свідомості істотно залежить від того, наскільки особистісно значущим для студентів виявляється те, що є об'єктивно, суспільно значущим" [20, с.81].

Світовий педагогічний досвід свідчить про те, що одним із найважливіших рушійних чинників в едукативному процесі майбутніх філологів є мотиваційний, або ціннісно-орієнтаційний. Лінгвістична спрямованість майбутніх філологів виражається в позитивній мотивації суб'єкта навчання до процесу навчання й опанування лінгвістичними знаннями, сукупності стійких інтересів до розвитку комунікативної, лінгвокраїнознавчої та соціокультурної компетенцій [21, с.90]. О.Ф.Волобуєва зазначає, що високий ступінь мотивації навчальної діяльності майбутніх філологів на заняттях забезпечує їхню зацікавленість у такій діяльності [2, с.66]. Тому мотиваційний аспект едукативного процесу є надзвичайно важливим. Викладач має пам'ятати, що усвідомлення індивідом корисності та необхідності своїх дій чи діяльності в цілому, а також передбачення почуття задоволення від самого процесу діяльності чи від досягнення її мети є основою мотивації. Таким чином, на педагога покладається завдання зробити все можливе для того, щоб перебування майбутніх філологів у навчальній групі було комфортним. Лише за таких умов майбутні філологи зможуть максимально виявити свої здібності та розкритися [21, с.90].

У зв'язку з вищевикладеним особливого значення набуває виокремлення зовнішніх і внутрішніх мотивів навчальної діяльності. На думку Н.Ф.Тализіної, „при внутрішній мотивації мотивом служить пізнавальний інтерес, пов'язаний із цим предметом. У цьому випадку отримання знань виступає не засобом досягнення якихось інших цілей, а метою діяльності студентів. Лише в цьому випадку має місце власна діяльність студентів, яка безпосередньо задовольняє пізнавальну потребу. В інших випадках людина вчиться заради задоволення інших потреб, а не пізнавальних" [23, с.71].

Внутрішні мотиви носять особистісно значущий характер. Вони зумовлені пізнавальною потребою суб'єкта, задоволенням, яке він отримує від процесу пізнання та реалізації свого особистого потенціалу. Домінування внутрішньої мотивації характеризується виявом високої пізнавальної активності майбутніх філологів у процесі навчальної діяльності, оволодіння навчальним матеріалом є як мотивом, так і метою навчання. Майбутні філологи безпосередньо залучені до процесу пізнання, й вони отримують від цього емоційне задоволення. Зовнішні мотиви характеризуються тим, що оволодіння змістом навчального предмета не є метою, а виступає засобом досягнення інших цілей. При зовнішній мотивації майбутні філологи, як правило, відчужені від процесу пізнання, виявляють пасивність, переживають безглуздість того, що відбувається або їхня активність має вимушений характер. Зміст навчальних дисциплін не є для них особистісно значущим. Одним із прийомів підвищення мотивації майбутніх філологів є трансформація зовнішніх мотивів у внутрішні, особистісно значущі. Слід показати майбутнім

філологам, яким чином отримані на цьому етапі знання та практичні вміння можуть бути використані ними в їхній професійній діяльності. Також важливо сформувати у майбутніх філологів розуміння важливості їхньої розумової праці для розвитку їхньої особистості та становлення їхніх професійних якостей і цінностей.

Кожному викладачеві слід пам'ятати про те, що колектив студентської групи своєю внутрішньою й зовнішньою організацією суттєво впливає на ставлення всіх членів навчальної групи до мотивації в оволодінні майбутньою спеціальністю. З огляду на це можна стверджувати, що однією із основних соціально-психологічних умов ефективного впливу студентської спільноти на розвиток особистості кожного окремого майбутнього філолога, формування його мотиваційної сфери є оптимізація міжособистісних взаємин. Основними чинниками розвитку колективу студентської групи як засобу виховання пізнавальних потреб і мотивів є: спільна діяльність щодо обговорення цікавих професійно спрямованих тем; системність виховної роботи; позитивний вплив соціуму; визначення перспектив навчальної групи. Таким чином, на якість засвоєння знань майбутніми філологами у ВНЗ суттєвим чином впливає характер міжособистісних стосунків у навчальній групі. Завдання викладача полягає у врахуванні всіх соціально-психологічних детермінантів групового впливу на особистість кожного майбутнього філолога [там само, с.91-92].

Важливо також ураховувати психологічні стани майбутніх філологів у процесі здійснення ними навчальної діяльності, оскільки вони прямо впливають на стан задоволення від діяльності в навчальній групі, а також зумовлюють виникнення й утворення специфічних рис особистості та професійно важливих якостей, визначають успішність перебігу пізнавальних процесів членів групи. Керування процесом групового розвитку і психічних станів є реальною основою для цілеспрямованої активізації резервних можливостей індивідів, їхніх творчих здібностей [там само, с. 91].

М.Шоу підкреслює той факт, що приміщення, де відбуваються заняття, відіграє чималу роль у створенні позитивного психологічного клімату серед студентів такими словами: „Серед багатьох аспектів фізичного оточення, що впливають на групові процеси, найзначущішими є матеріальні складові, зокрема, форма та розмір кімнати, освітлення, колір стін тощо” [27, с.172]. Зазначені чинники безпосередньо впливають на афективно-перцептивне сприйняття майбутніми філологами навколишнього оточення, сприяють виникненню емпатійності, творчості й інтересу до освоєння діяльності.

На увагу заслуговує той факт, що навчальні групи майбутніх філологів характеризуються однорідністю вікового складу, злиттям в єдиний процес навчання і виховання, порівняно високим ступенем самоврядування, інтенсивністю спілкування [21, с.91]. У зв'язку із цим ураховання вікових психологічних особливостей та індивідуальних інтересів майбутніх філологів, є досить актуальним і логічним. Безперечно, що кожний вік характеризується певним ступенем розвитку інтелектуальних якостей та психологічних особливостей особистості й викликає необхідність ураховання вікових особливостей майбутніх філологів при організації едукативного процесу. Ураховання вікових особливостей та індивідуальних відмінностей передбачає опору на властиві тому чи іншому віку особливості нервової системи і має на меті проектування й формування нових рис і властивостей особистості.

У нашому дослідженні суб'єктами навчальної діяльності є юнаки та дівчата віком 20-22 років. Цей віковий період (18-25 років) називається пізньою юністю. Молодих людей цієї вікової категорії характеризує зрілість у розумовому та моральному відношенні, що створює передумови для критичної оцінки власної особистості в цілому. Їх вирізняє сміливість, рішучість, здатність до захоплення, оптимізм, самостійність, прямотинійність, розвивається самокритичність. Це період прийняття відповідальних рішень, вибору й оволодіння професією, визначення стилю діяльності й свого місця в житті [16]. Зазначений вік належить до другого періоду юності або першого періоду зрілості, якому властиві порівняно високий освітній рівень, активне споживання культури, відносна економічна самостійність, розвиток пізнавальної мотивації, підвищена потреба в комунікації, соціальна активність [5; 10].

Психолого-педагогічна характеристика студентства визначає дві тенденції, які характеризують цей віковий період [7, с.25]: 1) підвищений інтерес до власної особистості, самопізнання та самовиховання; 2) прагнення до розширення соціальних зв'язків. Соціальна й інтелектуальна зрілість передбачають не лише вироблення системи поглядів на світ, а й на своє місце в ньому, усвідомлення себе носієм певних суспільних цінностей, а отже, і соціально корисною особистістю. Саме тому у студентському періоді помітно зміцнюються ті якості, котрих не вистачало повною мірою у старших класах – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива [9, с.52-53].

Студентський вік характеризується високим рівнем розвитку пізнавальних процесів, появою нових вимог до себе та до оточуючих, зміною провідних видів діяльності. Підкреслюється здатність

майбутніх філологів робити загальні висновки на основі конкретних даних і, навпаки, переходити до конкретних умовиводів на базі загальних відомостей, тобто повною мірою виражена здатність до індукції та дедукції. Л.С.Виготський, аналізуючи особливості розвитку психіки в цьому віковому періоді, особливе місце відводив самосвідомості, коли відбувається критична оцінка себе та навколишнього світу, визначення свого місця в соціальному середовищі [3, с.238]. Л.С.Виготський зазначає, що студенти мислять категоріями, за допомогою вироблених у мисленні понять, виникає категоріальне сприйняття. „Студенти не лише усвідомлюють і осмислюють сприйняту ними дійсність, а й осмислюють її у поняттях, тобто для них в акті наочного сприйняття складно синтезується абстрактне та конкретне мислення. Вони впорядковують видиму дійсність за допомогою вироблених у мисленні понять” [4, с.278].

Ще однією особливістю малих груп є довгостроковий вплив на групу зовнішнього статусу. Він визначає призначення групи, професійно-кваліфікаційний розподіл позицій індивідів відповідно до призначення групи. Зважаючи на це, на викладача покладаються такі завдання [21, с.91]: 1) створити відкриту, дружню й позитивну атмосферу в навчальній групі; 2) доповнювати владу, що поєднується із роллю та статусом викладача, із владою знань і компетенцією; 3) мати довіру серед усіх членів навчальної групи; 4) підтримувати дух змагання, відповідно до навчальних цілей, та максималізувати зусилля співпраці серед суб'єктів навчання; 5) створювати всі необхідні умови для того, щоб майбутні філологи почували себе комфортно; 6) підвищувати самоконтроль усіх членів навчальної групи.

Сфера пізнавальних, у тому числі й навчальних інтересів, виходить за межі навчального закладу та набуває форми пізнавальної самодіяльності – прагнення до пошуку й отримання знань та інформації самостійно, до формування необхідних для цього умінь на базі вже наявних. Характерною особливістю студентського віку є прагнення до самоосвіти. У студентів виникає особливе пізнавальне ставлення до самих себе, яке виступає у вигляді бажання та вміння аналізувати й оцінювати власні вчинки, а також поставити себе на місце іншої людини, бачити і сприймати світ із інших позицій, аніж свої власні [4, с.118]. У цьому віці важливо підтримати й розвинути це прагнення, перетворити його на міцно закріплене вміння в саморозвитку та самопізнанні. Викладач, організовуючи навчальну діяльність, має взяти до уваги зазначені особливості інтелектуального і психічного розвитку особистості. Працюючи з різними видами інформації, здійснюючи її аналітико-синтетичне опрацювання, створюючи власний інформаційний документ, майбутні філологи вчаться планувати й організовувати свою пізнавальну активність, поповнюють свої знання про навколишній світ, усвідомлюють себе активними членами суспільства, таким чином, відбувається саморозвиток і становлення вольової й інтелектуальної сфер особистості.

Виокремлюються такі основні задатки, що визначають успішність навчання в цілому та формування професійної компетентності [6, с.53]: 1) темперамент і відповідний тип навченості індивіда (комунікативно-мовний та когнітивно-лінгвістичний); 2) мнемічні здібності особистості (особливості пам'яті як процесу сприйняття, опрацювання та зберігання інформації).

Психолого-педагогічний аналіз пізнавальної діяльності майбутніх філологів показав, що при виборі форм і прийомів організації едукативного процесу врахування темпераменту кожного зі студентів позитивно впливає на хід та результат навчання. За Ю.В.Науменком, студенти з вираженим комунікативним типом навчання відрізняються такими характеристиками, як ініціативність, яскрава емоційна реакція, висока реактивність. Студенти когнітивно-лінгвістичного типу навчання характеризуються „прихованою” пізнавальною активністю, коли комунікація відступає на другий план, і переважають навчальні дії [12, с.15].

Л.С.Виготський, аналізуючи психічні особливості пам'яті студентів, говорить про те, що пам'ять у цьому віці звільняється від ейдетично наочних образів, на перший план висувається вербальна пам'ять, пов'язана з осмисленням, аналізом, систематизацією матеріалу. На думку науковця, „пам'ять заповнюється не стільки образами конкретних предметів, скільки їхніми поняттями, зв'язками, відношеннями” [4, с.280].

Щодо проблеми мнемічних здібностей майбутніх філологів, то пам'ять має складну, багаторівневу структуру. Одні її рівні – це здатність до фіксації інформації, інші пов'язані з її кодуванням. Таким чином, виокремлюються, відповідно, два види здібностей – фіксація та смислове опрацювання інформації [6, с.54]. Відповідно, адекватне використання педагогом знань про особливості психіки, пам'яті, темпераменту та здібностей майбутніх філологів підвищує результативність їхньої навчальної діяльності.

Наступною умовою, котра виступає як органічне продовження двох попередніх, є самостійна пізнавальна активність майбутніх філологів у ході навчально-пізнавального процесу. Відповідно до компетентнісного підходу, який розробляється в психолого-педагогічній літературі, засвоєння певних знань і формування різних умінь та навичок відбувається лише під час самостійної

активної діяльності майбутніх філологів. Як наслідок, відбувається зсув акцентів із викладання на навчання, який і є сутністю освіти. У цьому випадку якісно змінюється роль викладача в едукативному процесі: з особи, яка передає знання та контролює оволодіння ними, він стає людиною, яка планує й організовує навчання, виконує консультативну роль. Важливу роль відіграє також і використання викладачем методологічного принципу організації едукативного процесу як суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Викладач виходить із ситуації того, хто видає готове знання, запитує та контролює, він переходить на позицію спільного з майбутніми філологами учасника в отриманні ними знань [там само].

Самостійна робота включає в себе як пізнавальну та практичну діяльність майбутніх філологів у позааудиторний час (підготовку до семінарських, практичних, лабораторних занять), так і самостійну розумову діяльність, котру майбутні філологи здійснюють на лекціях, семінарських і практичних заняттях, іспитах, заліках, індивідуальних співбесідах тощо.

П.А.Юцавічене запропонував трактування самостійного виду роботи, яке найбільше відповідає інтересам дидактики. Дослідник виокремлює два види самостійності: змістовну й організаційну. Змістовну самостійність він визначає як здатність людини приймати на певному рівні правильне рішення без сторонньої допомоги. Відповідно, він виокремлює чотири рівні змістовної самостійності: виконавську самостійність; самостійність дії у типових ситуаціях; самостійність дії у нетипових ситуаціях; творчу самостійність. Організаційна самостійність виражається у здатності людини організувати всю самостійну роботу із реалізації прийнятого рішення. Похідним від поняття „самостійність” є „самостійна робота” [26, с.57].

У сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення самостійної роботи. Так, досліджуючи питання організації самостійної роботи, П.І.Підкасистий дійшов висновку, що вона виступає „специфічним засобом організації й управління самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, котра має включати метод навчального та наукового пізнання” [18, с.8-9]. Н.В.Кузьміна зазначає, що „істотною ознакою самостійної роботи є наявність внутрішніх спонук і пов'язаного з нею усвідомлення сенсу та мети роботи. Самостійна робота є конкретним виявом самостійності розуму” [8, с.47]. А.Г.Молибог вважає самостійну роботу „основою будь-якої освіти...” [11, с.84]. Всі вищевказані визначення самостійної роботи цінні тим, що вони підкреслюють важливість цієї форми навчання, характеризують окремі її аспекти.

П.І.Підкасистий визначає такі типи самостійної роботи [18, с.9]: відтворювальну, реконструктивно-варіативну, евристичну, творчу.

Відтворювальна самостійна робота включає в себе розв'язання типових завдань, виконання різних вправ за запропонованим зразком. Вона є найелементарнішою та служить лише для вироблення початкового досвіду роботи з інформацією і знанням (виокремленням основних проблем та питань, загальними відомості про отриману інформацію).

Реконструктивно-варіативний тип самостійної роботи передбачає необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й їхньої структури, залучення наявних знань для розв'язання певних завдань. Зазначений тип самостійної роботи цікавий тим, що формує у майбутніх філологів навички та вміння опрацювання, аналізу, синтезу, реконструкції інформації на базі „старих” знань й уможливорює появу „нового” знання. У реконструктивно-варіативному типі самостійної роботи, крім перетворень і реконструкцій, мають місце узагальнення та залучення індивідуального досвіду, які змушують майбутніх філологів оперувати окремими поняттями, характеристиками, особливостями предмета та виходять на образний рівень.

Евристичний тип самостійної роботи заснований на інтеграції операцій, що виявляються у складній активній формі. Інформація, відомості чи ідеї, різні способи й алгоритми розв'язання завдань наводяться в підказках, у так званих «евристичних відомостях, приписах і рекомендаціях». Узагальнення та висновки дозволяють розібратися в ситуації і провести евристичні міркування й пошукову роботу. Така організація діяльності має проблемний характер. На цьому етапі основною формою організації навчання є самостійна та колективна робота.

Наступним типом самостійної роботи є творчий (продуктивний). Творчість – це найцікавіша та найбагатогранніша діяльність розвивального навчання. Вона є процесом інтенсивного накопичення знань, навичок і вмінь, розвитку інтелектуального потенціалу, самореалізації особистості. Творчі самостійні роботи передбачають уміння бачити проблему дослідження, самостійно її формулювати, виділяти гіпотезу, розробляти план розв'язання проблеми.

Розглядаючи питання про роль самостійної роботи майбутніх філологів у процесі навчально-пізнавальної активності, слід навести думку вченого В.П.Беспалька. Так, він визначає самостійність як „таку дію людини, котру вона здійснює без безпосередньої допомоги та вказівок іншої людини, керуючись лише власними уявленнями про порядок і правильність виконуваних операцій” [1, с.153]. Пізнавальна діяльність майбутніх філологів будується за суворо запропонованими їм правилами або алгоритмами й є керованою з боку викладача. У цьому

випадку майбутні філологи не є самостійними, їхня діяльність задана їм, хоча й неявно. „Для засвоєння інформації обов'язковою є власна активність (не плутати з самостійністю) студента, котра, як відомо, називається пізнавальною діяльністю” [там само, с.154]. „При цьому важливо віддиференціювати контекст наукового поняття „самостійність” від буденного контексту „самоу виконувати пізнавальну діяльність” [там само, с.156].

Наведені погляди на самостійність майбутніх філологів у ході навчання уможливають виокремлення двох аспектів у цьому питанні [6, с.58]: 1) самостійної роботи, здійснюваної майбутніми філологами під час навчальних занять; 2) самостійності майбутніх філологів у межах самоосвіти в позааудиторний час. Отже, самостійною є така навчальна діяльність, за якої в умовах систематичного зменшення прямої допомоги викладача майбутні філологи виконують завдання, котрі сприяють свідомому та міцному засвоєнню знань, навичок і вмінь. Систематичне зменшення прямої допомоги викладача служить засобом розвитку самостійності майбутніх філологів і підвищення їхньої творчої активності при навчанні.

Висновки... Таким чином, доходимо висновку про те, що мотиви й емоції є важливим компонентом едукативного процесу. Відповідно, створення певного емоційного настрою є важливою умовою успішного перебігу процесу навчання. Позитивна мотивація навчання сприяє найповнішому засвоєнню програмного матеріалу, формуванню особистісно-значущих якостей майбутніх філологів. Якщо викладач постійно ставитиме майбутніх філологів у позицію дослідників, то виучувана інформація й отримані знання сприйматимуться з інтересом, підвищиться пізнавальна активність майбутніх філологів. Викладач, організовуючи навчальну діяльність, має брати до уваги такі принципи: цільового планування; досягнення загальних цілей навчання (виховної, освітньої, розвивальної); відповідності завданням вивчення конкретної дисципліни.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження... Серед подальших перспектив дослідження вбачаємо необхідність висвітлити лінгвістичні засади організації навчальної діяльності студентів у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Издательство Института профессионального образования Министерства образования России, 1995. – 336 с.
2. Волобуева О. Ф. Щодо основ комунікативно-мотивованого підходу до оволодіння іноземною мовою / О. Ф. Волобуева, О. М. Гринчишин // Збірка наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Проблеми загальної і педагогічної психології. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002. – Т. IV. – Ч. 6. – С. 65–67.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991а. – 479 с.
4. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : АСТ, 2008. – 226 с.
6. Круглякова Г. В. Содержание и технология формирования профессиональной информационно-коммуникативной компетенции студентов-филологов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Круглякова Галина Владимировна. – Тольятти, 2007. – 199 с.
7. Кузьмина Н. В. Методологические проблемы вузовской подготовки / Н. В. Кузьмина, С. А. Тихомиров // Проблемы педагогики высшей школы. – Л. : Знание, 1972. – С. 25–26.
8. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
9. Левковская Я. В. Формирование профессиональной компетентности будущих переводчиков в вузе на основе акмеологического подхода : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Левковская Яна Владимировна. – Магнитогорск, 2007. – 184 с.
10. Лисовский В. Т. Личность студента / В. Т. Лисовский, А. В. Дмитриев. – Л. : ЛГУ, 1974. – 183 с.
11. Молибог А. Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе / А. Г. Молибог. – М. : Высшая школа, 1971. – 296 с.
12. Науменко Ю. В. Дифференцированное обучение. Проблемы и перспективы развития / Ю. В. Науменко. – Волгоград : Перемена, 1994. – 24 с.
13. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка / [авт.-сост. Ефремова Т. Ф.]. – М. : Русский язык, 2000. – 1233 с.
14. Обозов Н. Н. Словарь практического психолога / Н. Н. Обозов, В. А. Терехин. – С.-Пб. : Международная академия технических наук, 1995. – 123 с.
15. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : ООО „ИТИ Технологии”, 2003. – 944 с.
16. Педагогика и психология высшей школы / [Буланова-Топоркова М. В. и др.] ; под ред. С. И. Самыгина. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 544 с.
17. Петровский А. В. Теоретическая психология / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 496 с.
18. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.

19. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – С.-Пб. : Питер, 2002. – 720 с.
20. Савченко В. Н. Начала современного естествознания: тезаурус / В. Н. Савченко, В. П. Смагин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 336 с.
21. Скиба К. М. Психологічні особливості підготовки майбутніх перекладачів / К. М. Скиба // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. – 2008. – Вісник №12. – С. 86–93.
22. Слостенін В. А. Педагогіка / В. А. Слостенін, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М. : Академия, 2005. – 576 с.
23. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся / Н. Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.
24. Философский энциклопедический словарь / [ред. Л. Ф. Ильичева и др.]. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
25. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / И. И. Халеева. – М. : Высшая школа, 1989 – 342 с.
26. Юцавичене П. А. Основы модульного обучения / П. А. Юцавичене. – Вильнюс : Министерство народного образования Литовской ССР, ИПХ СНХ при Совете Министров Литовской ССР, 1989. – 68 с.
27. Shaw M. E. Group Dynamics. The Psychology of Small Group / M. E. Shaw. – New York : McGraw-Hill, 1976. – 464 p.

Анотація

С.С.Данилюк

Психолого-педагогические условия организации учебной деятельности студентов в процессе формирования профессиональной компетентности будущих филологов

Статья посвящена освещению психолого-педагогических условий организации учебной деятельности студентов в процессе формирования профессиональной компетентности будущих филологов. Определен комплекс психолого-педагогических условий, которые следует принимать во внимание в учебном процессе. Выделены внешние и внутренние мотивы учебной деятельности будущих филологов. Кроме того, в статье приведена психолого-педагогическая характеристика студенчества.

Ключевые слова: *психолого-педагогические условия, профессиональная компетентность, учебная деятельность, мотивация, познавательная деятельность.*

Summary

S.S.Danyliuk

Psychological-and-Pedagogical Conditions of Organization of Students' Learning Activities in the Process of Formation of Future Philologists' Professional Competence

The article deals with psychological-and-pedagogical conditions of organization of students' learning activities in the process of formation of future philologists' professional competence. The complex of psychological-and-pedagogical conditions that should be taken into account in the learning process is defined. External and internal motives of future philologists' learning activity are singled out. Besides, psychological-and-pedagogical characteristics of students are provided in the article.

Key words: *psychological-and-pedagogical conditions, professional competence, learning activity, motivation, cognitive activity.*

Дата надходження статті: „21” вересня 2012 р.

УДК 37.017+371.111:005.336.2(045)

І.М.ДАРМАНСЬКА,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Формування управлінської компетентності у майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів з позиції виховної роботи

У статті розглянуто змістове наповнення виховної роботи з майбутніми керівниками загальноосвітніх навчальних закладів у процесі формування їх управлінської компетентності.

Ключові слова: *виховна робота, управлінська компетентність, моральність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... „Пріоритет сучасної моральності – загальнолюдські гуманістичні цінності. Критеріями цих цінностей виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як доброзичливість, повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, вміння прощати, не чинити зла, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули і наміри людей. Особливе значення має сформованість (розвиток) потреби в емоційному та духовному контактах з людьми, потреба у самоповазі, співчутті і співпереживанні

людям. Але чільне місце поміж названих цінностей посідають гуманна поведінка, виявлення поваги до людської гідності, людяність, бажання допомогти, прояви довіри, толерантності” [1, с.7].

Видатний представник гуманізму в Північній Європі Еразм Роттердамський (1469–1536 рр.), який намагався поєднати християнську філософію та античне уявлення про людину говорив, що життя проявляється лише в своїй багатогранності та суперечливості, тому потрібна людська мудрість, яка поєднує усі без винятку суперечності.

Для успішного виконання управлінських функцій у керівника загальноосвітнього навчального закладу мають бути сформовані та в достатньому ступені виражені дві основних групи якостей: професійно-ділові та організаторські. Виходячи з того, що уміння керувати, організаторські здібності розвиваються під впливом досвіду організаторської роботи, в процесі підготовки майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів необхідно створювати умови для формування у них моральних якостей, які в подальшому допоможуть реалізувати себе як справжній „керівник-організатор”. Оволодіння директором школи сучасним стилем управлінської діяльності вимагає від нього високої управлінської компетентності.

У різні часові періоди актуальним питанням було і є питання організації ефективної системи управлінських кадрів. Еволюційний процес, що відбувається у суспільстві, і пов'язаний з розвитком людської цивілізації, безпосередньо пов'язаний із „управлінською революцією”.

Під управлінням в широкому аспекті ми розуміємо діяльність посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, яка спрямована реалізовувати наступні функції: регіонального та державного розвитку, контролюючі, виконавчі, розпорядчі, охоронні, організаційні та інші, спрямовані на задоволення потреб кожного суб'єкта з врахуванням конституційних засад, які характеризують Україну як незалежну, суверенну, демократичну, соціальну та правову державу. Управління в вузькому розумінні ми розглядаємо в контексті освітньої діяльності чи сфери. Управління освітою – це цілеспрямована діяльність територіально-функціонуючих установ з метою реалізації спільних і єдиних для всіх рівнів функцій щодо створення оптимальних умов навчання та системного механізму їх реалізації.

Аналіз досліджень і публікацій... Питанням управління освітою та процесам становлення управлінських кадрів приділяли увагу такі вчені, як В.І.Бондар, Г.В.Єльнікова, М.М.Дарманський, Ю.А.Конаржевський, Н.В.Кузьміна, В.І.Луговий, В.І.Маслов, В.С.Пікельна, Р.Х.Шакуров, та ін.

Формулювання цілей статті... Метою статті є дослідження процесу формування управлінської компетентності у майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів з позицій виховного характеру.

Виклад основного матеріалу... Компетентність розглядається як коло повноважень управлінця, а компетенції як сукупність взаємозалежних якостей керівника, які виражаються у знаннях, вміннях, навичках. Компетентність є більш широким поняттям і за своїм змістом встановлює оцінку характеристику управлінця як суб'єкта навчально-виховного процесу, його здатність виконувати управлінські функції. Компетенція – це об'єктивна категорія, яка дозволяє управлінцю розв'язувати внутрішньошкільні та зовнішні проблеми, визначати прогнозовані результати, здійснювати їх оцінку, чітко організовувати навчально-виховний процес, визначати причини, що перешкоджають успішній діяльності закладу освіти, приймати рішення щодо їх усунення на основі інтеграції професійно-педагогічного (управлінського) та особистого досвіду, а також набутих знань і сформованих умінь і навичок.

Управлінська компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу – це своєрідне бачення ним школи, учня, учителя; сконцентрованість етичних установок, психолого-педагогічних і професійно-управлінських знань і умінь; наявність професійно-особистісних якостей; уміння здійснювати розумові та практичні дії. Тому з метою формування управлінської компетентності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу необхідно звертати увагу на розвиток усвідомлено-наукового та позитивного ставлення до управлінської діяльності; формування важливих професійно-особистісних якостей; створення фундаменту професійних знань і умінь; оволодіння управлінськими та педагогічними технологіями і техніками.

Відомий американський психолог Фред Фідлер, який „досліджує проблеми організаційної поведінки і ефективності стилів управління, представник школи людських відносин, професор психології менеджменту в Університеті Джорджа Вашингтона... виділяє два основних стили керівництва:

1. Керівники, що орієнтовані на відносини, дістають основне задоволення від добрих взаємин з іншими людьми. Їхнє почуття власного достоїнства дуже сильно залежить від того, як інші ставляться до них, вони дуже чутливі до інтересів групи й піклуються про задоволення потреб її членів. Вони заохочують підлеглих до участі в управлінні і до продукування нових ідей.

2. Керівники, що орієнтовані на завдання, в основному піклуються про успішне виконання завдань, що стоять перед ними. Вони організують роботу своїх підлеглих за чіткими наказами і стандартними процедурами і, у свою чергу, вважають, що підлеглі почувають себе більш комфортно, працюючи під чітким управлінським впливом з боку свого керівника. У разі відсутності формальних правил і стандартів вони намагатимуться створити для цього необхідні умови” [3, с.235].

Враховуючи наявні стилі керівництва, необхідно пам'ятати, що управлінську компетентність майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу необхідно формувати з урахуванням виховного потенціалу. Тобто формування моральності є однією із головних вимог при становленні майбутнього директора школи.

„Моральність означає реальний стан моральної свідомості, стосунки, вчинки людей, тобто те, що є, на противагу тому, що мало бути. Моральність виступає внутрішньою ціннісною основою духовності, культури суб'єкта, яка спрямовує людську активність на утвердження самоцінності особистості, усвідомлення обов'язків людини перед іншими людьми, перед батьківщиною, суспільством, природою. У ставленні до особистості моральність виступає метою, перспективою її вдосконалення і, насамкінець, вимогою” [1, с.7].

„Пріоритет сучасної моральності – загальнолюдські гуманістичні цінності. Критеріями цих цінностей виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як доброзичливість, повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, вміння прощати, не чинити зла, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули і наміри людей. Особливе значення має сформованість (розвиток) потреби в емоційному та духовному контактах з людьми, потреба у самоповазі, співчутті і співпереживанні людям. Але чільне місце поміж названих цінностей посідають гуманна поведінка, виявлення поваги до людської гідності, людяність, бажання допомогти, прояви довіри, толерантності” [1, с.7].

„Християнські моральні принципи становлять систему таких правил, застосування яких дозволяє виконати євангельські заповіді в максимальній чистоті і повноті. Ці правила є чимось на зразок комплексу інструкцій, застосовуючи які, людина на практиці виконує заповідані Богом моральні норми. Навіть саме розуміння необхідності подібних інструктивних джерел уже є першим з таких правил. І встановлення самого порядку основних заповідей – про любов до Бога і до ближнього – також розкривається як найважливіше об'єктивне правило морального життя. Усі моральні „інструкції”, „правила”, „алгоритми” необхідні для того, щоб допомогти визначити правильний порядок дій. Щодо морального життя людини це має подвійний сенс.

По-перше, в ситуаціях важкого вибору, які мають альтернативний характер, знання правильного порядку допомагає „закрити” мінімальну альтернативність, зробити точний моральний вибір; у тих випадках, коли вибір був помилковим, тому що були враховані не всі або неточно враховані всі правила вибору, можна спробувати виправити помилку і, принаймні, не допускати у подальшому подібних помилок, щоб утворилася стійка навичка поведінки і взаємин у таких ситуаціях” [4, с.176-177].

Не тільки філософи, педагоги, соціологи та юристи вважають за доцільне використовувати потенційні можливості природного права для виховання людських якостей, виховання толерантної, доброї людини. Доктор технічних наук Ю.Г.Фокін, який в Росії багато років займався проблемами підготовки майбутніх фахівців, у своїй монографії „Преподавание и воспитание в высшей школе” дає приклад сучасних проєкцій ядра моралі із 12 вірша 7 глави Євангелія від Матвія.

Ядром моралі в даному випадку виступає постулат: „Ставтесь до людей так, як би ви хотіли, щоб вони ставились до вас”. Ядро моралі складається з проєкцій першого, другого й третього порядку. До проєкцій першого порядку належать: „Життя людини крихке. Кожна людина в чомусь неповторна і не замінима”; „Виконуйте закони: вони встановлені суспільством для захисту кожного від свавілля”; „Щоб бути вільним, не обмежуйте свободу інших”; „Не відсторонюйтесь від життя суспільства, не дозволяйте іншим обирати ваше майбутнє”; „Не обіцяйте даремно, будьте обов'язковими”; „Не відступайте від правди”; „Ставтесь до людей з повагою”; „Будьте доброзичливими, кваптесь робити добро”; „Не чиніть зла, в конфліктах шукайте мир”.

Проєкції другого і третього порядку взаємообумовлені: „Не завдайте шкоди життю і здоров'ю людям: вони безцінні (Будьте обачливими, не ризикуйте даремно)”; „Зробіть самі себе здоровими, а своє життя – щасливим (Перемагайте власну недосконалість; Не продумавши і не уявивши бажаного, не досягнеш його; Повага і успіх супроводжують тих, хто сам себе поважає і впевнений в успіхові)”; „Навчіться насолоджуватись життям, не гасіть радість (Хочеш роботою своєю насолоджуватись – повинен на ній горіти)”; „Дозволено все, що не заборонено законом”; „Не відповідайте злом на зло, протиставляйте злу тільки дозволені законом дії (в тому числі необхідна оборона)”; „Нечіткі правові норми або процедури їх реалізації можуть бути звернені до зла

кожному”; „Свобода кожного закінчується там, де розпочинається свобода іншого”; „Звільняйтесь від сліпої віри авторитетам, вникайте у суть справи”; „Не обіцяйте неможливого, обговорюйте умови”; „Заздалегідь сповіщайте інших про вимушені зміни”; „У кожній справі намагайтесь пізнати істину і тонкощі”; „Позбавляйтесь від догм і помилок”; „Поважайте думки інших, протиставляючи їм тільки аргументовані докази”; „Намагайтесь зрозуміти іншого, оцінюйте не його, а його вчинки”; „Бережіть продукти праці інших, не принижуйте досягнутого іншими”; „Хто не поважає інших, не поважає себе”; „Поважайте батьків, не запізнитесь з турботою про них”; „Співчуйте тим, хто потрапив в біду і допомагайте їм”; „Дратування, гнів приносить шкоду іншим, незалежно від вашого бажання”; „Добрі вчинки сприяють вашому щастю”; „Не думайте про вчинення зла, не задріть”; „Злі думки і слова повертаються реальним злом”; „Не влаштовуйте своє щастя, ображаючи інших”.

Подані правила та норми поведінки, які склались давно, дійшли до нашого часу і діють сьогодні, впливаючи на правосвідомість людей, на виховання в них таких людських якостей, як доброта, честь, толерантність, правда, справедливість та ін.

Керівник загальноосвітнього навчального закладу має володіти соціально-психологічними якостями, які складають її структуру як професіонала. Директор школи має виступати особистістю, що характеризується наявністю, перш за все, моральних якостей та відмінних (індивідуальних) особливостей.

С.У.Гончаренко в словнику „Професійна освіта” зазначає: „Особистість – людина як соціальна істота, суб’єкт пізнання і праці. Особливостями особистості є свідомість, довільні дії, здатність пізнавати себе, регулювати свою поведінку і діяльність, керувати іншими. Основними в характеристиці особистості є її суспільна спрямованість, потреби, інтереси і мотиви, які зумовлюють поведінку, цілеспрямованість діяльності і вчинки. До психологічної характеристики особистості входять загальні якості та здібності. Спрямованість особистості органічно пов’язана з пізнавальною діяльністю, почуттями і волею. Знання, вміння і навички як основи духовного багатства особистості визначають трудові можливості людини, її місце в суспільстві” [2, 229-230].

Висновки... Якщо розглядати особистість керівника навчального закладу, необхідно зазначити, що це особливий суб’єкт, який має характеризуватися високими моральними якостями, має володіти знаннями та вміннями в галузі управління навчально-виховними закладами різного типу та рівня акредитації, спроможний скерувати дії підлеглих у русло, що забезпечить розвиток підростаючого покоління, і як наслідок, ефективне функціонування держави в цілому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виховання моральності підростаючого покоління : наук.-метод. посіб. / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко, В. А. Киричок, Л. П. Осмак, В. О. Павленчик, О. Л. Феоктістова, С. Д. Циганок ; за ред. К. І. Чорної]. – К. : Богдана, 2005. – 288 с.
2. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
3. Туленков М. В. Сучасні теорії менеджменту : навч. посіб. / М. В. Туленков. – К. : Каравела, 2007. – 304 с.
4. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості : навч. посіб. / Чернілевський Д. В., Пшеничнюк О. В., Сідачева Н. В. – Київ-Вінниця : Академія креативної педагогіки, 2009. – 384 с.

Анотація

И.М.Дарманская

Формирование управленческой компетентности у будущих руководителей общеобразовательных заведений с позиции воспитательной работы

В статье рассмотрено смысловое наполнение воспитательной работы с будущими руководителями общеобразовательных заведений в процессе формирования их управленческой компетентности.

Ключевые слова: воспитательная работа, управленческая компетентность, моральность.

Summary

I.M.Darmans'ka

Forming of Managerial Competence of the Future Managers of General Education Institutions from the Point of View of Educational Work

The content filling of educational work with the future managers of general education institutions in the process of their managerial competence forming is studied in the article.

Key words: educational work, managerial competence, morality.

Дата надходження статті: „20” вересня 2012 р.

Виховання і розвиток особистості з використанням лінгвокраїнознавчих знань

Стаття присвячена питанню застосування лінгвокраїнознавчих знань у процесі вивчення іноземної мови (на прикладі вивчення німецької). Проаналізовано педагогічні та лінгвістичні дослідження поняття „країнознавчі фонові знання“; обґрунтовано важливість знань лінгвокраїнознавства як складової професійної компетенції майбутнього фахівця.

Ключові слова: лінгвокраїнознавча компетенція, країнознавчі фонові знання, вивчення німецької мови, полікультурний простір, виховання і розвиток людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді... З огляду на модернізацію змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців, зумовлених Болонським процесом, європейськими документами, що регламентують нову мовну політику в Європі і в Україні, з метою поліпшення формування його професійної компетентності використання лінгвокраїнознавчих знань у процесі вивчення ІМ розглядається як одним із важливих завдань розвитку соціокультурної компетентності у професійній підготовці майбутнього фахівця. Поглиблення міжнародних зв'язків України, інтеграція країни до загальноєвропейських структур підвищує роль іноземної мови (ІМ) як важливого засобу міжкультурної комунікації. З розвитком євроінтеграційних процесів у демократичному суспільстві створюються умови для реалізації таких завдань, як гуманізації освіти; адаптації особистості до життя у полікультурному просторі; виховання і розвиток людини, орієнтованої на співпрацю і взаємодію у полікультурному середовищі; гуманістичного розвитку особистості у контексті діалогу культур.

Аналіз досліджень і публікацій... Основоположниками наукових досліджень місця лінгвокраїнознавчого аспекту іншомовних знань у вітчизняній науці були Є.М.Верещагін, В.Г.Костомаров, Г.Д.Томахін. Саме вони виокремили поняття фонових знань у контексті загальних мовних знань. Логічним продовженням їхніх досліджень було виділення лінгвокраїнознавства як навчальної дисципліни і галузі лінгвістичних знань В.В.Сафоновою. Лінгвокраїнознавчі особливості вивчення ІМ досліджували Н.Ф.Бориско, О.О.Миролюбов, Ю.І.Пассов, В.Т.Топалов та ін.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – дослідити ефективність використання лінгвокраїнознавчого матеріалу у процесі вивчення іноземної мови .

Виклад основного матеріалу... Одночасне вивчення мови та культури не випадкове. Саме такий підхід дає змогу вдало поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами, які виявляються не тільки як засіб комунікації, але й як спосіб ознайомлення студентів з новою для них дійсністю. Так процес вивчення ІМ потенційно акумулює величезні можливості для подальшої підтримки мотивації студентів. Сьогодні акцент сучасних методичних досліджень змістився на забезпечення умов для реалізації лінгвокраїнознавчого підходу до навчання іноземної мови. Пропоновані методики забезпечують:

- ознайомлення студентів з мовними одиницями, що найбільш яскраво відображають національні особливості культури народу – носія мови й середовища його існування;
- головну увагу традиційно приділяють країнознавчим фоновим знанням. Країнознавчі фонові знання (за визначенням Є.М.Верещагіна й В.Г.Костомарова) – це „знання, які наявні у свідомості людини, а також тієї спільноти людей, до якої певний індивід належить” [2, с.57]. Дослідники узагальнили, що кожна людська спільність володіє чотирма групами подібних фонових знань. До першої належать загальнолюдські поняття, серед них „сонце”, „повітря”, „вітер” тощо. До другої групи належать фонові знання про специфічні поняття, характерні для всіх членів окремої етнічної та мовної спільності. Ця група лінгвокраїнознавчих та країнознавчих знань утворилася у процесі історичного розвитку того чи іншого суспільства, відображає його культуру, звичаї тощо. Країнознавчі фонові знання охоплюють систему світогляду, поглядів, що панують у певному суспільстві, етичних оцінок, естетичних смаків, норм поведінки тощо. Третю групу становлять соціально-групові фонові знання, тобто знання, характерні для окремих соціальних груп (лікарів, інженерів, учителів та інших професійних груп). Такі знання також можуть мати значні відмінності і часто відрізняються у різних історично сформованих соціокультурних середовищах. Четверту групу становлять регіональні знання, пов'язані з особливостями ізольованих регіонів різного масштабу. Країнознавчі фонові знання дуже важливі для „розшифрування” та інтерпретації лексики з національно-культурною семантикою. У цьому

випадку йтиметься про фразеологічні одиниці з „культурним компонентом”. Адже різні сторони життя народу, традиції побуту, звичаї, історичні події, що відомі членам певної мовної спільноти (і невідомі іноземцеві), зумовили виникнення тієї чи іншої фразеологічної одиниці з культурним елементом семантики. Отже, країнознавчі фонові знання є важливим чинником взаєморозуміння у процесі міжкультурної комунікації. Досягнення певного рівня сформованості лінгвокраїнознавчої компетенції як кінцевого результату полікультурної освіти і виховання передбачає не тільки оволодіння іншомовним фонетичним, лексичним, граматичними матеріалом, скільки засвоєння елементів іншомовної культури народу, мову якого вивчають. Найбільш доцільним звертання до країнознавчого матеріалу є під час вивчення таких тем як „Подорож”, „Німеччина”, „Ділова поїздка за кордон”, „Ділова зустріч”, а також під час засідань гуртка з іноземної мови. Варто зазначити, що вивчення країнознавчих тем сприятиме залученню до діалогу культур; оволодінню знаннями про культуру, історію, географію та традиції країни, мову якої вивчають; порівнянню мовних явищ, іншої системи розуміння, через яку можна сприймати дійсність; порівнянню явищ рідної мови (культури) з іноземними; умінню вчитися самостійно (працювати зі словником, підручником, довідковою літературою); вмінню долати комунікативні бар’єри та негативні етнокультурні стереотипи у процесі вивчення ІМ, що дасть змогу педагогові достатньо реалізувати свою культурно свідому роль у побудові навчально-виховного процесу. Зокрема, у німецькій мові є значна кількість фразеологічних одиниць із національно-культурним компонентом, які потребують коментарів. Наведемо деякі приклади. Пізнавальну лінгвокраїнознавчу інформацію має фразеологізм *unterdem Pantoffel stehen*. За стародавнім звичаєм під час вінчання в церкві молодий і молода намагалися наступити один одному на ногу. Вважали, що той, кому пощастить першому наступити іншому на ногу, верховодитиме у сім’ї протягом усього життя. Сьогодні цей фразеологізм вживають у значенні „бути в жінки під каблук/під п’ятою”, так і у ширшому значенні „бути у цілковитій залежності від когось-небудь”. Цікавим з погляду викладання німецької мови є фразеологізм *Schweinhaben*. Цей вираз повертає нас у часи лицарських турнірів, коли під час стрілецьких змагань окрім найкращого, нагороджували найгіршого. Спочатку нагородою були різні свійські тварини. Найгірший стрілець одержував свиню, яку він, власне, не заслужив. Проте це був хоч якийсь, але прибуток, отже, йому пощастило. Інший варіант пояснення: на території Німеччини з давніх часів найдешевшим видом скотарства було свинарство, воно давало чималі прибутки. А тому свиня була у німецькому ареалі як символ благополуччя, багатства. Наприклад, новорічне привітання „*Viel Glück zum Jahreswechsel*“ супроводжується часто зображенням поросяти, грошова скарбничка має форму свині (*Sparschweinchen*). Сьогодні цей фразеологізм означає „мати щастя, щастити”. Вивчення іноземної культури проходить не лише шляхом оволодіння формами вираження думок та засобів комунікації, а й завдяки засвоєнню нормативної поведінки, яка характерна для носія цієї мови у певних комунікативних ситуаціях. Особливо це стосується сфери ділової активності, оскільки в сучасній економічній ситуації саме мова ділового спілкування привертає найбільшу увагу потенційних студентів. Так, наприклад, при обговоренні бізнес-проекту та укладанні угоди представники ділових кіл Америки досить часто демонструють свою готовність до продуктивної роботи таким чином: знімають піджак та заковчують рукава, а для представників німецького бізнесу цей самий сигнал говорить про неможливість укладання угоди через певні суперечності. Тому під час вивчення теми „Ділова зустріч” викладачу варто підібрати не лише перелік правил поведінки ділових партнерів у таких ситуаціях („*Verhaltensregeln in geschäftlichen Situationen*“), а й надати зразки діалогів зі сфери ділової активності, починаючи від зустрічі представника зацікавленої фірми й до переговорів та, в разі необхідності, відвідування ресторану [10]. Із матеріалів для аудіювання студенти одержують інформацію про культуру поведінки за столом, про випадки використання *du-Form* та *Sie-Form*, про звичні форми звертання у повсякденному житті: *Seien Sie so gut, könnten Sie mir nicht sagen; Ich möchte fragen* та інші.

Підвищений інтерес студентів до вивчення іноземної мови виникає також і під час перекладу текстів, які містять країнознавчу інформацію.

Велику роль у засвоєнні лінгвокультурологічного матеріалу відіграє аудіювання. Психологи визнають, що аудіативний матеріал легше сприймається, коли він викликає інтерес у слухачів, а у змісті аудіативного тексту помітна наявність проблеми і новизна інформації. Для забезпечення мотиваційного аспекту прослуханого тексту, створення зацікавленого ставлення до інформації країнознавчого матеріалу можна використовувати рекламу. Реклама – це частина повсякденної масової культури. Реклама визначається як форма комунікації, що намагається перекласти якість товарів на мову [9]. Озвучений текст про відомі у всьому світі фірми Німеччини і їх продукції одночасно з рекламним візуальним матеріалом викликає у слухача не лише щире зацікавлення вже знайомими виробами цих фірм, але й допомагає швидше запам’ятати назви і продукцію решти перерахованих в цьому тексті підприємств. (Підручник: С. Conlin. *Unternehmen Deutsch*.

Hörtexte – S. 166) [10]. У результаті роботи над країнознавчим матеріалом студенти зрозуміли, що для того, щоб природно спілкуватися з носіями мови, потрібно знати, що саме вони говорять у різних обставинах, тобто бути компетентним щодо вживання спеціальної лексики, зокрема під час знайомства, при відмовленні у чомусь, призначенні зустрічі і т.д., а також знати, в яких ситуаціях потрібно просто зберігати мовчання. Студенти навчилися говорити те, що вони ніколи не говорять рідною мовою в подібних обставинах. І що також важливо, треба знати, що саме очікує почути у відповідь той, хто говорить іншою мовою. Студенти зрозуміли, що ігнорування чинників, культурних відмінностей у спілкуванні може призвести до нерозуміння і часто до припинення спілкування взагалі. Засвоєння особливостей комунікації відбувається успішно в процесі організації комунікативних практикумів з використанням лінгвокультурологічних коментарів. Під час їх проведення студенти аналізують цікаві ситуації з життя, що викликають емоційний відгук, намагаються висловити своє ставлення і думки, вживають певні культурозумовлені мовні засоби. Коментарі включають змістовий коментар реалій, коментар фонові лексики, форм етикету; історичні коментарі; коментарі поведінки, метою яких є надання уявлення про комунікативні дії в найтиповіших ситуаціях спілкування; сполучні коментарі, що допускають різні варіації зазначених дій. Для проведення комунікативних практикумів використовуються скетчі (рольові ситуації) і дискусії. Скетчі складаються таким чином, щоб студенти могли висловити своє ставлення до певної події, вчинку і свою точку зору як носії української культури та уявити себе на місці людини-носія іншої культури і мови. Наприклад, що сказав би німець (або що він очікує почути), якому потрібна інформація від співрозмовника, або як він висловлює пропозицію комплімент, пораду, схвалення, згоду тощо. Наприклад, даючи поради другові, що збирається в Берлін, студенти звертають увагу на розходження культур, німецький і український стилі спілкування. У той час, як український є відкритим і безпосереднім, у Німеччині діє принцип невтручання в справи інших. Тому німці не люблять давати поради. Дати пораду в Німеччині – це те саме, що говорити як і що робити. Тому своєму українському другові студент сказав би: „Ти повинен”, а даючи раду німцю, слід починати зі слів: „На твоєму місці я б ... Програючи рольові ситуації, студенти відзначають, що розмова німецькою сповнена натяків, півтонів, напівтверджень. Організуючи ділову зустріч, український партнер повинен пам'ятати про надзвичайну пунктуальність німців, тому запізнення хоч на хвилину справить негативне враження на представників німецької сторони. Таке розуміння основних цінностей іншої культури допомагає уникнути труднощів комунікації, сприяє формуванню полікультурних поглядів мовних особистостей студентів.

Висновки... Багаторічний досвід роботи у навчальному закладі засвідчує, що лінгвокраїнознавчий аспект у процесі організації навчання іноземної мови дає змогу не тільки глибше простежити національну специфіку мови, але й здобути ґрунтовні та всебічні знання про країну, мову якої вивчають (у цьому випадку – Німеччину), лінгвокраїнознавча інформація сприяє розвитку та формуванню лінгвокраїнознавчих знань, які необхідні як під час навчання, так і в майбутній професійній діяльності. Лінгвокультурологія забезпечує повніше засвоєння національної та іншомовної культури, розвиток іншомовних комунікативних навичок і умінь; розширення загального кругозору, формування більш зрілого світобачення, орієнтованого на сучасний полікультурний простір, підвищення інтересу у процесі вивчення іноземної мови, розвиток стимулу до самостійної роботи над мовою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Верещагин Е. Н. Лингвострановедческая теория слова / Е. Н. Верещагин, В. Г. Костомаров // – М., 1980. – 167 с.
2. Верещагин Е. Н. Язык и культура / Е. Н. Верещагин., В. Г. Костомаров // Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – [3-е изд., перераб. и доп]. – М., 1983. – 231 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К., 2003. – 273 с.
4. Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании / А. Мейе. – М., 1954. – С. 8.
5. Національна Доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта. – 2002. – 24 квіт.–1 трав. – С. 2–4.
6. Томахин Г. Д. Понятия лингвострановедения. Их лингвистические и лингводидактические основы / Г. Д. Томахин // ИЯШ. – 1980. – № 3. – С. 77–80.
7. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / К. Д. Ушинский. – М., 1945. – С. 8.
8. Бугрім В. Ментальність і реклама / В. Бугрім, Т.Компанець // Рекламист. – 1998. – № 8.
9. Vorderwülbecke A. Stufeninternational Hörtexte / Vorderwülbecke A., Vorderwülbecke K. – Stuttgart, 1999. – С. 346.
10. Шилінська І. Формування культурно-мовної особистості у процесі вивчення іноземної мови / Шилінська Ірина // Іноземномовна комунікація: здобутки і перспективи: Тези доповідей другої Міжнародної наукової конференції (Тернопіль, 24-25 квіт. 2008 р.). – Тернопіль : ТзОВ „Терно-Граф”, 2008. – С. 320–321.

Анотація

Г.А.Дармороз

Воспитание и развитие личности при использовании лингвострановедческих знаний

Статья посвящена вопросу использования лингвострановедческих знаний в процессе изучения иностранного языка (на примере изучения немецкого). Проанализированы педагогические и лингвистические понятия „страноведческие фоновые знания“, обоснована значимость изучения лингвострановедения как составляющей профессиональной компетенции будущего специалиста.

Ключевые слова: лингвокраеведческая компетенция, краеведческие фоновые знания, изучение немецкого языка, поликультурное пространство, воспитание и развитие личности.

Summary

G.A.Darmoroz

Personality Upbringing and Personality's Development with the Help of Linguistic and Cultural Knowledges

The article concerns the question of using linguistic and cultural knowledge in the process of learning foreign language (by the sample of learning German). It analyses pedagogical and linguistic notions „country study background knowledge“; significance of the linguistic and cultural knowledge as an ingredient of prospective specialists' professional competence.

Key words: linguistic and cultural competence, cultural background knowledge, learning German, multi-cultural space, educational and development of a personality.

Дата надходження статті: „12“ вересня 2012 р.

УДК 378

О.І.ДЕНИЩИК,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Теоретичні та практичні аспекти виховання студентської молоді в дусі толерантності

Обґрунтовано актуальність проблеми виховання толерантності у сучасний період; проаналізовано стан розробленості проблеми; розкрито сутність і структуру поняття „толерантність“; висвітлено наукові підходи, з'ясовано особливості та зміст формування толерантності.

Ключові слова: честь, гідність людини, толерантність, терпимість, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Конституцією України (ст. 3) проголошується, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [1, с.4]. Питання утвердження та забезпечення прав і свобод, які гарантуються державою, тісно пов'язані з проблемою толерантності.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз наукових праць свідчить, що сучасний стан розбудови демократичної та правової української держави, соціальні та економічні перетворення, інтеграція України в європейське та світове співтовариство, складні глобалізаційні процеси породжують нові виклики, сприяють виникненню суттєвих протиріч колізій та джерел нетерпимості.

Наукові пошуки О.Асмолова, М.Бабія, Г.Бардієра, С.Бондиревої, В.Гараджі, Б.Гершунського, О.Клепцової, Д.Колесова, В.Лекторського, В.Лісового, Дж.Локка, І.Набока, М.Періха, К.Роджерса, Л.Филипович та інших дають підставу стверджувати, що проблема толерантності була, є і буде основною, визначальною для української держави на всіх етапах її розвитку, так як вона тісно пов'язана з питаннями міжособистісного спілкування і соціальної комунікації, свідомості та поведінки людини в соціумі. Більш того, у ХХ ст. та на початку ХХІ ст. проблему толерантності надзвичайно актуалізувало різке зростання проявів агресивності та ворожнечі, ескалація конфліктів на міжконфесійному та міжетнічному ґрунті, великомасштабні міграційні процеси, поява нової загрози – світового тероризму [2, с.270].

У Великій Британії, Франції та інших країнах Європи і світу в останні два роки почастишали факти ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, дискримінації щодо біженців, робітників – мігрантів, емігрантів, що викликало розбрат, масові заворушення, погроми, підпали, акти насильства.

Ось чому проблема толерантності знаходиться в центрі уваги ООН, Ради Європи, ОБСЄ, а на 28 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в 1995 році прийнята „Декларація принципів толерантності“.

Формулювання цілей статті... Обґрунтування важливості формування толерантності в сучасний період.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Як зазначають І.Набок, О.Клепцова, С.Крук, зміст терміна „толерантність” дотепер чітко не визначений, має досить широкий діапазон інтерпретацій, оскільки через свою різнобічність є об'єктом вивчення майже всіх гуманітарних та соціальних наук [2, с.271; 3, с.6; 6, с.13].

До цього часу відсутній повний переклад латинського поняття „tolerantia”. Найбільш поширеними визначеннями є терпіння, терплячість, віротерпимість, поблажливість, політкоректність, вибачливість, доброзичливість, милосивість, здатність приймати інші думки (О.Клепцова, М.Бабій, В.Савельєв, С.Бондирева, Д.Колесов, В.Лісовий, В.Гараджа).

С.Бондирева та Д.Колесов аналізують поняття „толерантність” та „інтолерантність”, які є, як вони вважають, особливим видом стосунків і відіграють роль базисних. Толерантність породжує почуття довіри, прагнення до компромісу і співробітництва, а також радість, товарицькість, приязнь. Відповідно інтолерантність породжує негативізм, недоброзичливість, а також негативні емоції: гнів, злість, лють [4, с.5].

На думку М.Бабія, „... у своєму сутнісному вираженні толерантність – це визнання за людиною, політичними, релігійними, культурними утвореннями, етнічними спільнотами права на власне розуміння істини, на власну правду, життєву позицію, політичні світоглядні цінності й самобутність. Толерантність – це визнання багатоманіття в усіх сферах його вияву, а плюралізму як цінності” [7, с. 5].

У „Декларації принципів толерантності” поняття толерантності визнано як повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Це єдність у різноманітті [5, с.87].

Толерантність є необхідною умовою людського співжиття. Вона уможливує співіснування не лише протилежних психологічних типів людей, а й різних культур, націй, держав, іноді навіть ворожих одні одним. На основі толерантності вибудовується соціальна взаємодія.

Проте толерантність передбачає й інший бік прояву людської взаємодії. Вона спонукає не тільки до примирення, а й до відмежування – дистанціювання (наприклад, злочинців дистанціюють від суспільства, відправляючи їх після рішення суду в місця позбавлення волі).

Однак історія засвідчила, що існують і інтолерантні форми дистанціювання. Так, цивілізованими є суд, а нецивілізованими – здобутки тоталітарних режимів: гетто, концентраційні табори тощо. Водночас толерантність сприяє примиренню (Іспанія), досягненню компромісу, покаянню одних народів перед іншими (німці після Другої світової війни), компенсації завданої моральної та матеріальної шкоди (виплати ФРН оstarбайтерам з України, які працювали у фашистській неволі, 600 дойчмарок).

В.Гараджа вважає, що питання толерантності виходить за межі проблеми формування свідомості особистості. Це, перш за все, проблема формування толерантного суспільства, яке створює ефективні засоби протидії релігійній ворожнечі, забезпечує умови гармонійного співіснування різних культур, релігійних традицій, політичний і світоглядний плюралізм [8, с.11].

У статті 1 „Декларації принципів толерантності” підкреслюється, що формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті і переконань. Підкреслюється, що толерантність – це передусім, активна позиція кожної особистості, її повинні виявляти також групи людей та держави. Наголошується, що у школах, університетах та осередках неформальної освіти необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості та доброзичливості, уважності та чуйності, почуття солідарності, турботливості та товарицькості.

І.Набок відмічає, що у Декларації відбулася зміна акцентів з освіти на виховання, тобто мова йде про подолання одностороннього когнітивного розуміння змісту освіти і недооцінку ціннісно-мотиваційного її компонента [2, с.277].

Побудова навчально-виховного процесу на основі педагогічної спадщини В.Сухомлинського, „педагогіки співробітництва”, „педагогіки успіху”, „педагогіки діалогу” (Ш.Амонашвілі, І.Волков, Є.Льїн, С.Лисенкова), „психології і педагогіки ненасилля” (В.Маралов та В.Сітаров) створює умови для виховання студентської молоді в дусі толерантності.

Водночас заслуговують на увагу пропозиції С.Бондиревої, Д.Колесова та О.Клепцової щодо наукової розробки основ педагогіки толерантності. Її мета – виховання студентської молоді на ненасильницькій основі в дусі толерантності, миролюбства, співробітництва поваги прав і свобод інших людей, бережного ставлення до всього живого, розв'язання конфліктів без використання будь-яких форм насильства [6, с.118].

Виконання невідкладного завдання щодо виховання студентської молоді в дусі толерантності можливе лише за умови гуманізації освітнього простору через запровадження ідей толерантності,

пошуку, розробки та введення в дію нових методів організації навчально-виховного процесу, побудованих на толерантній основі, активізації ефективних, перевірених практикою форм і методів цієї роботи.

Досвід виховної роботи у Хмельницькому університеті управління та права свідчить, що надання безкоштовної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення в умовах „Юридичної клініки” та у процесі виїздів у населені пункти області дозволяє сформувати поряд з професійними навичками такі моральні якості, як гуманізм, терпимість, доброзичливість, порядність, здатність до співпереживання та співчуття. Усього за 13 років існування „Юридичної клініки” таку допомогу надано більш ніж восьми тисячам подолан.

Практична підготовка в умовах клініки сприяє перетворенню особистості студента на активного суб'єкта, переводить моральні цінності та переконання в конкретні дії та добродійні вчинки, а участь у діяльності, спрямованій на надання допомоги найбільш вразливим групам (пенсіонерам, інвалідам, малозабезпеченим громадянам) є одним із проявів альтруїзму – благодіяння.

Постійний пошук активних методів виховання студентської молоді дає можливість зробити висновок, що у сучасних умовах найбільш ефективними є культурно-освітні програми та колективні творчі справи [8, с.22].

Так, у культурно-освітню програму, спрямовану на виховання юнаків та дівчат, крім участі студентів у роботі „Юридичної клініки”, включено також в систему заходів щодо правової просвіти населення, які проводять студенти у складі лекційних груп, що формуються студентською радою університету, у процесі проходження усіх видів практики, правничих загонах, які створюються для надання безкоштовної допомоги старшокласникам із малозабезпечених або неблагополучних сімей.

У процесі здійснення програми застосовано комплекс нових методів, прийомів, демократичних форм спілкування: брейн-ринги, диспути, круглі столи, публічні дискусії та теледебати на обласному телебаченні, зокрема просвітницький проект ток-шоу „Аргумент”, вікторини з правознавства та державного управління за участю студентів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Активне обговорення актуальних соціальних та етичних проблем („Нетерпимість і релігія”, „Що найбільш цінне у сучасному світі?”, „Конфлікт поколінь і чи можливе його розв'язання” та інших) дало можливість усім учасникам дебатів виявити здатність працювати у складі команди та вирішувати складні ситуації морального спрямування, відстоювати власну думку, будувати стосунки на засадах гуманізму, поваги та толерантності [8, с.50].

Забезпеченню цілісного особистісного розвитку студентів під впливом виховного соціокультурного середовища та конкретних заходів щодо формування толерантності активно сприяють молодіжні культурно-освітні програми „У майбутнє через культуру”. Водночас вони дають можливість вивчати психологічні аспекти розвитку особистості, зокрема формування самосвідомості та Я-ідентичності, активної життєвої позиції, розвитку волювої саморегуляції та міжособистісних стосунків.

На становлення особистості активно впливає участь студентів у таких колективних творчих справах, як волонтерський рух і благодійництво. За умови поєднання цих двох напрямів досягається формування у студентів моральних цінностей, виховання потреби оцінювати свої вчинки через категорії добра і зла.

Форми та способи участі у цій роботі студенти обирають самостійно. Досвід свідчить, що при проведенні благодійних акцій „Милосердя” і „Турбота”, організації волонтерського руху їх виховний вплив значно зростає, якщо вони здійснюються комплексно і мають довготривалий характер. Так, шефство над обласним шпиталем для інвалідів і ветеранів війни та праці передбачає систематичне надання безкоштовної правової допомоги як окремими студентами, так і у процесі виїздів „Юридичної клініки”, проведення концертів гуртками художньої самодіяльності. Зусилля студентів-учасників волонтерського руху спрямовуються на надання допомоги ветеранам та інвалідам війни і праці, мешканцям Будинку маляти, безпритульним дітям, старшим людям, які проживають у Міському будинку людей похилого віку.

Для визначення рівнів сформованості толерантності нами використовуються адаптовані тести: „Погляд у себе: толерантне ставлення до багатоманітності” та „Погляд у себе: здатність долати проблеми, пов'язані з відмінностями культур” [9, с.482, 593].

Висновок та перспективи подальших досліджень... Основні закономірності виховання, які вироблені педагогічною наукою, свідчать про те, що розвиток особистості та, зокрема, формування толерантності можливі лише за наявності оптимальних педагогічних умов. Тому в подальшому буде зосереджена увага на дослідженні питань удосконалення соціально-педагогічної складової та комплексного використання можливостей усіх навчальних дисциплін; піднесення ролі науково-

педагогічних працівників, методистів-кураторів курсів і наставників у ефективному використанні соціокультурного середовища в позааудиторний час; посилення впливу студентських колективів та їх самоврядних структур на залучення студентів до участі у творчій, навчально-пізнавальній, культурно-просвітницькій та інших видах діяльності, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвинених особистостей майбутніх професіоналів, виховання їх у душі толерантності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України (з офіційним тлумаченням Конституційного суду України) / відповід. редакц. канд. юрид. наук С.Б. Чехович. – К. : Ліра-К, 2005. – 96 с.
2. Набок І.Л. Педагогика міжнародного об'єднання : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / И. Л. Набок – М. : Академия, 2010. – 304 с.
3. Крук С. І. Формування толерантності в особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / С. І. Крук. – Тернопіль, 2011. – 21 с.
4. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М. : МПСИ ; НПО „МОДЕК”, 2003. – 240 с.
5. Декларація принципів толерантності. Толерантність: теорія і практика: Роздуми філософів і релігійних знавців. Міжнародні правові документи (витяги) / упорядник, автор передмови Бабій М. Ю. – К. : Центреліг. інформ. і свободи україн. Асоціації релігійних знавців, 2004. – 125 с.
6. Клепцова Е. У. Психология и педагогика толерантности : учеб. пособ. для слушат. системы дополн. профес. педагог. образования / Е. У. Слепцова. – М. : Академический Проект, 2004. – 176 с.
7. Бабій М. Ю. Передмова / М. Ю. Бабій. Толерантність: теорія і практика: Роздуми філософів і релігійних знавців. Міжнародні-правові документи (витяги) / упорядник, автор передмови Бабій М. Ю. – К. : Центреліг. інформ. і свободи україн. Асоціації релігійних знавців, 2004. – 125 с.
8. Денищик О. І. Формування моральної культури майбутніх юристів у процесі професійної підготовки : наук.-метод. посіб. / О. І. Денищик ; за ред. О. М. Галуса. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – 159 с.
9. Гелрїгел Д. Організаційна поведінка / Д. Гелрїгел, Дж. В. Слокум-молодший, Р. В. Вудмен, С. Н. Бренінг ; перекл. з англ. І. Тарасюк, М. Зарецька, Н. Гайдукович. – К. : С. Павличко „Основи”, 2001. – 726 с.

Анотація

А.И.Денищик

Теоретические и практические аспекты воспитания студенческой молодежи в духе толерантности

Обосновано актуальность проблемы воспитания толерантности у современной период; проанализировано состояние разработки проблемы; освещены научные подходы, определены особенности и содержание формирования толерантности.

Ключовые слова: *честь, достоинство человека, толерантность, терпимость, воспитание.*

Summary

O.I.Denyshchuk

Theoretical and Practical Aspects of Student's Upbringing in the Spirit of Tolerance

The actuality of tolerance upbringing in modern period is grounded, the state of the problem development is analyzed, scientific approaches are lighted up, peculiarities and the contents of the tolerance formation are studied out.

Key words: *honor, human dignity, tolerance, latitude, upbringing.*

Дата надходження статті: „3” вересня 2012 р.

УДК 51+92+94(4)

П.Б.ДЖУРИНСЬКИЙ,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Одеса)*

Формування здоров'язберігаючого способу життя в історико-соціалній ретроспективі (від реліктових цивілізацій до епохи Середньовіччя)

У статті розглянуті питання еволюції здоров'язберігаючого способу життя в історико-соціалній ретроспективі від античної епохи до епохи середньовіччя. Здійснений аналіз історико-педагогічної літератури щодо еволюції знань про здоров'я та здоров'язберезувальний спосіб життя. Встановлено, що надбанням древніх було переконання в тому, що саме спосіб життя людей має забезпечувати збереження здоров'я, профілактику хвороб.

Ключові слова: *здоров'язберігаючий спосіб життя, збереження і зміцнення здоров'я, історія, культи, вірування, традиції, культура руху, здорове харчування, особиста гігієна.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність здійснення реформаційних процесів в усіх галузях суспільного життя, зокрема освітній. Сучасна освіта як соціална інституція має важливу роль не лише у формуванні економічного, інтелектуального, морального і культурного потенціалу

суспільства. З одного боку, вона відтворює знання й досвід, накопичені людством, а з іншого – визначає подальший шлях життєдіяльності окремої особистості, а через нього – нації і держави.

Дослідження проблеми формування здорового способу життя потребує її вивчення з точки зору виникнення, розвитку і становлення основних підходів до культивування здорового способу життя у світовій практиці.

Науковий інтерес для нас становить пошук відповідей на такі запитання:

1. Чому і коли у процесі розвитку людства виникла потреба у пошуку таких способів поведінки, які б сприяли збереженню здоров'я і запобігали хворобам?
2. Як формувалися зміст і структура (елементи) соціально схваленого способу поведінки людей, що забезпечував їм здоров'я, продовження роду, поступальний розвиток суспільства?
3. У чому полягала своєрідність підходів до культивування здорового способу життя у різних народів і в різні історичні епохи?
4. Чи є і якою мірою прийнятний історичний досвід формування здорового способу життя для сучасника?

Навіть поверхневий погляд на історичний шлях людства щодо пошуку відповідей на численні питання про збереження здоров'я людини переконує, що від початку її існування він був складним, повним хвилюючих відкриттів, знахідок, трагічних помилок і втрат.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема взаємозалежності способу життя людини і стану її здоров'я, можливостей реалізації у соціальній сфері цікавила багатьох видатних філософів, зокрема таких як Ф.Бекон [3], І.Кант [10] та інших.

Дослідження історичних аспектів виникнення, розвитку й становлення проблеми формування здорового способу життя було здійснене багатьма вченими. Спільним для цих робіт був підхід, в основі якого – висвітлення головних віх розвитку поглядів людства на збереження і зміцнення здоров'я в контексті загального історичного процесу, синтез медичної і соціальної практики. Представимо короткий огляд цих досліджень.

Філософські і наукові здобутки античної епохи стали предметом аналітичних досліджень А.Надточаєва [11]. Він простежує основні етапи розвитку філософії і науки античних країн, їх особливості, здійснює порівняльний аналіз. Особливий інтерес для нашого дослідження становить опис основних принципів життя спілки, заснованої Піфагором, які вчений визначив як нормативні вимоги дотримання здорового способу життя.

Монографічне дослідження Л.Вінничук, присвячене вивченню особливостей побуту, звичаїв, матеріальної культури народів Стародавньої Греції і Риму, містить опис наукової традиції греків і римлян у збереженні здоров'я і лікуванні хвороб [7]. Опис системних варіантів зцілення, оригінальних медичних концепцій, їх порівняльний аналіз, представлений у роботі, був здійснений із використанням писемних (текстів Арістотеля, Геродота, Платона, Сенеки та інших) і археологічних джерел, що дає підстави оцінити дослідницький пошук автора досить високо.

Формулювання цілей статті... **Мета дослідження** – вивчити еволюцію здорового способу життя в історико-соціальній ретроспективі від реліктових цивілізацій до епохи середньовіччя.

Предмет дослідження – здоровий спосіб життя від реліктових цивілізацій до епохи середньовіччя.

Виклад основного матеріалу... На сьогодні здоровий спосіб життя – це запорука самореалізації особистості, її життєвого успіху і щастя людини, і водночас – чинник створення соціального багатства країни, критерій добробуту держави. Тому кінець минулого й початок нового тисячоліття не випадково додав до наукового пошуку та повсякденної життєдіяльності людини необхідність у створенні сучасної теорії формування здорового способу життя, яка увібрала б у себе тисячолітній досвід людства і нові реалії буття сучасної людини, враховувала її потреби, інтереси та бажання.

Л.Сущенко належить ґрунтовний аналіз соціальних технологій культивування здорового способу життя [13]. Звернений також до вивчення звичаїв народів античності дослідницький пошук В.Бичкова. Учений здійснив спробу пояснити своєрідність впливу християнства на формування естетичних смаків греків, їх бачення краси здорового тіла [4].

Американським ученим Францу Александеру та Шелтону Селеснику належить цікаве дослідження історії пізнання людством способів зцілення недуг психічного характеру [2]. Їм вдалося створити об'ємну картину просування людської думки від примітивного до науково обґрунтованого розуміння природи психіки, її окремих станів, що коливаються між здоров'ям і нездоров'ям.

У навчальному посібнику для студентів вищих педагогічних навчальних закладів „Валеологія” [6] подано коротке узагальнення історичного шляху людства від реліктових цивілізацій до наших днів. Авторам вдалося виокремити те оригінальне, що внесла кожна історична формація в теорію і практику збереження і зміцнення здоров'я людини, формування

здорового способу життя, проаналізувати цей внесок із позицій прийнятності сучасниками. Високо оцінюючи напрацювання попередників, спробуємо на основі узагальнення їх напрацювань представити свій погляд на розв'язання визначених завдань.

Історія розвитку людства, характерними символами якої завжди було прагнення людини до прогресу, пізнання законів природи і соціуму, свідчить про те, що в усі суспільно-історичні формації незмінним залишалося прагнення людей жити якомога довше і не страждати від хвороб, народжувати і виховувати життєздатне потомство. Кожна суспільно-історична формація намагалася знайти розв'язання цієї проблеми, яке б відповідало створеним економічним, культурним умовам, панівним уявленням про світ і місце людини в ньому.

Одна з найбільш ранніх цивілізацій, якій належать перші невпевнені кроки на шляху до усвідомлення причинного зв'язку станів „здоров'я-хвороба” і способу життя – вавилонська. Вона існувала приблизно IV тис. років до н.е., тобто до того, як релігія, наука і мистецтво набули організованих форм. Пояснення причинності хвороб і здоров'я для вавилонян було магічним, а досвід оздоровлення людини став органічною частиною релігійної практики.

Величезним поштовхом уперед в еволюції поглядів стародавніх людей на засоби збереження здоров'я й попередження хвороб було проведення саме вавилонянами паралелі між способом життя людини і її самопочуттям: вони вперше почали досліджувати історію життя пацієнта і пов'язували її з виникненням захворювань, започаткувавши таким чином відому сучаснику практику ведення анамнезу.

Аналіз досягнень ще однієї визначної цивілізації древності – єгипетської – свідчить про те, що єгиптяни з успіхом застосовували в храмах, побудованих на честь цілителя Імхотепа, ту атмосферу для хворих, яка й у наші дні може бути визнана найбільш корисною для здоров'я людини. І хоча стародавні єгиптяни ще не оперували терміном „здоровий спосіб життя”, але їм вдалося з успіхом застосувати його компоненти – культуру дозвілля, емоційне розвантаження, отримання позитивних емоцій – для зміцнення здоров'я. На власному досвіді ми також переконуємося у великому оздоровчому впливі на людський організм мистецтва, подорожей, заняття хобі тощо.

Вавилоняни і єгиптяни справили певний вплив на практику оздоровлення душі і тіла в Стародавній Іудеї. Проте самобутність цієї практики визначила віра в єдиного Бога. Старий Заповіт привніс розуміння причинності здоров'я і хвороб, джерелом і подавцем яких був Бог – творець світу і життя: „Я – Володар, що зцілює тебе”, „Я – той, хто вбиває і воскрешає”, „Я раню і зцілюю”. Якщо людина вела спосіб життя, у якому допускався гріх, її чекала божественна кара – хвороба. І тільки Бог міг дати зцілення. Біблія як основа християнства стала своєрідним проповідником того способу життя, що веде до здоров'я і допомагає уникнути хвороб.

Найсильнішою рисою давньоєврейської медицини було її профілактичне начало. Очевидно, завдяки цій спрямованості медицини в релігійних текстах давніх євреїв проповідується дотримання певних правил і норм для збереження здоров'я. Ці приписи відображають спосіб життя давніх народів, але окремі з них залишаються цінними і сьогодні. Так, велика увага у Біблії приділяється правильному харчуванню. Уже у першій книзі Мойсея Бог призначає людині харчуватися рослинною їжею. У Євангелії зазначається, що утримуватися від їжі корисно хворим. Іудеям, які приймали обітницю назорейства (усамітнення від людей з метою присвячення себе Богу), приписувалося відмовитися від вина та інших міцних напоїв. Ще одним елементом здорового способу життя в сучасному його розумінні, якому саме стародавні іудеї надали рангу культу, була особиста гігієна. За звичаєм, люди очищали себе і предмети навколо себе вогнем, а те, що вогню не витримувало, мили у воді. Кожного сьомого дня, перш ніж увійти у намет, Біблія вимагала прати одяг, білизну. У головній книзі християнської цивілізації здобуття людиною духовності ставиться у тісний взаємозв'язок із дотриманням правил здорового способу життя. Безперечно, священний авторитет Біблії мав важливу роль у формуванні свідомого ставлення до свого здоров'я у тих народів, які прийняли християнство [6].

Інші писемні пам'ятки давнини – зороастрійська „Авеста”, індійська „Аюрведа”, китайські медичні трактати та інші джерела містять не лише відомості з анатомії та фізіології людини, лікувальні прийоми і цілющі засоби, знання про гігієнічні правила, дотримання яких є необхідним для запобігання хворобам, але й спроби систематизації накопичених знань. Це свідчить про формування холістичного підходу до розуміння проблем здоров'я, усвідомлення народами країн Сходу важливості здорового способу життя, взаємозв'язку фізичного, психічного й духовного начал у досягненні досконалого здоров'я.

Перший значний період пізнання персами проблем власного здоров'я почався десь у середині I тисячоліття до н.е. Джерело інформації про стародавню перську філософію – „Зандавеста”, одна з книг якої – „Венідад” – містить декілька розділів, присвячених проблемам здоров'я і хвороб. Для персів характерним було переконання, що дотримання моральних чеснот робить спосіб життя

людини здоровим. Його складники – профілактика й особиста гігієна, здоровий розум і здорове тіло, добрі справи і хороші думки – традиційно у Персії розглядалися як шлях до збереження і зміцнення здоров'я. Погляди персів на здоров'я, хвороби, здоровий спосіб життя виявили себе у набутках інших народів, зокрема держав Далекого Сходу, таких як Стародавня Індія та Стародавній Китай.

У Стародавній Індії, як ні в жодній країні давнини, була широко поширена ідея відмови від земних радощів буття заради можливості пізнати інше життя у майбутньому. Слід відзначити, що такий спосіб життя давніх індусів, метою якого було повне відсторонення від земних пристрастей, відхід від реалізації себе в земному житті й пошук внутрішньої гармонії був довго не зрозумілим і чужим культурній традиції дотримання способу життя Заходу, у якій людині відводиться роль дієвого й цілеспрямованого творця своєї долі, активного перетворювача природи й соціуму. Але в останні десятиліття людської історії, коли людина боїться за метою виробництва загубити саму себе [14], а соціальні проблеми особливо загострилися й боляче зачіпають кожного, західна людина почала демонструвати велику прихильність до східної філософії, зокрема вчення буддизму – духовної спадщини Стародавньої Індії. Вчення буддизму дає змогу зрозуміти погляди давніх індусів на здоровий спосіб життя.

Буддизм є цікавою й повчальною концепцією духовного життя людини, основу якої становлять „чотири великих істини”, одна з яких полягає у твердженні: „щоб позбутися страждань необхідно вести добродійне життя за законами „правильної поведінки” і „правильного знання”. „Правильна поведінка” означає організацію способу життя за такими принципами: не вбивай і нікому не шкодь (принцип Ахімси); не кради; не бреш; не прелюбодій; не вживай напоїв, що дурманяють. Буддисти переконані, що „правильна поведінка” і „правильне знання” допомагають людині побудувати той спосіб життя, який приведе до духовного й фізичного здоров'я, допоможе досягнути вічності духу.

Цікавим ученням про людину, її спосіб життя і здоров'я, науковий і прикладний інтерес до якого не зникає й сьогодні, є система оздоровлення Стародавнього Китаю. Це вчення можна розглядати як прообраз сучасного системного підходу до вивчення людини і питань збереження її здоров'я. Концепція єдиного організму, неподільність психічного і тілесного, окремого органа й усього організму – основа розуміння давньокитайськими цілителями станів здоров'я і хвороби, умов активного довголіття. Найкраще за все ця концепція викладена у вченні про два світових начала – „їнь” і „ян”, про канали організму, про п'ять першоелементів (п'ять начал) і енергію „Чи”.

Узагальнюючи вищесказане слід відзначити, що головним позитивним надбанням древніх було переконання в тому, що саме спосіб життя людини має забезпечувати збереження здоров'я, профілактику хвороб душі і тіла. Дотримання певних правил його організації має позбавити людину фізичних і психічних страждань, зробити щасливою у земному житті.

Хронологічний порядок розвитку наукового пізнання проблем взаємопов'язаності здоров'я і способу життя від містичних уявлень до вивчення людини і навколишнього середовища – природного і соціального – не випадковий. Людина спочатку намагалася пояснити світло зірок, потім – природу, згодом коло її теоретичних і прикладних інтересів зосередилося навколо проблем власного тіла, зокрема здоров'я, і, нарешті, її увагу привернуло суспільне життя. Відома теза Ф. Ніцше про те, що людина більше за все віддалена від того, що найближче до неї самої, виведена із історичної очевидності, із співвіднесення древності і сучасності.

Сучасне розуміння прямої залежності способу життя людини і стану її здоров'я, який визначає можливості розв'язання біологічних і соціальних завдань, базується на умовиводах представників давніх цивілізацій і суттєво доповнюється вченнями талановитих філософів класичної епохи, зокрема Стародавньої Греції. Так, греки дуже високо цінували здорове, вправне тіло, котре досягалося в результаті фізичних вправ, харчових обмежень, постійного тренування волі й характеру.

Історія зберегла переконливі докази уважного й захопленого ставлення греків саме до фізичної краси. Уяву сучасника збуджують скульптурні шедеври, що увічнили досконалість форм людського тіла, зокрема скульптури Аполлона, Геракла, Венери тощо. Причому в Давній Греції культ тіла підноситься до державних законів, формується струнка система фізичного виховання. Зокрема, в Афінах створюється школа, у якій формування здорового способу життя здійснюється під впливом гуманістичних ідеалів, а у Спарті здоровий спосіб життя набуває державної чинності і розглядається не як особистий вибір людини, а як громадянський обов'язок, вимога слідування запитам і цілям войовничої країни. У цей період з'являються сталі традиції дотримання здорового способу життя, одна з яких набула загальнодержавного статусу – Олімпійські ігри (776 р. до н.е.), що не втратили свого історичного значення й у наш час, набувши світового масштабу проведення, зачаровуючи красою, гармонією, досконалістю і здоров'ям їх учасників.

Узагальнені відомості того часу про взаємозв'язок здоров'я і способу життя людини містяться в унікальних трактатах „Про здоровий спосіб життя” та „Про повітря, воду й ґрунти” Гіппократа (460 – 377 до н.е.). Він стверджував, що більшість хвороб залежить від дій, вчинків, думок людини, умов її життя та природних факторів: „Відповідно з віком, порою року, звичкою, країною, місцевістю, будовою тіла слід влаштувати і спосіб життя так, щоб ми могли протистояти і спеці, і холоду, бо тільки таким чином досягається найкраще здоров'я” [8]. Учений зазначав: „Яка діяльність людини, така вона й сама, такі її хвороби”. Він рекомендував для збереження доброго здоров'я застосовувати оздоровчі процедури – ванни, дієту (вчений називав неправильне харчування „матір'ю усіх хвороб”), дотримуватися особистої гігієни.

Подальший крок, що повернув увагу науковців і практиків до людини як об'єкта пізнання, сфокусував інтереси на внутрішній її природі, здійснили софісти, яскравим представником яких був Протагор з Абдери (480 – 410 рр. до н.е.). Згідно з Протагором, світ можна зрозуміти завдяки порівнянню, у якому людина стає „мірою усіх речей”. Уперше в основу організації життєдіяльності людини на засадах здорового способу життя були покладені моральні принципи.

Піфагор (580 – 500 рр. до н.е.) звернув увагу на здатність людини мислити, закликав до пізнання людини з її етичними й соціальними проблемами. Піфагор заснував спілку, спосіб життя членів якої базувався на дотриманні основних принципів – „акусмата”, які зводяться до такого: „... фізична витривалість, відраза до чуттєвих насолод, простота в одязі, помірність у їжі, а також прагнення до одухотворення життя і до гармонійного розвитку фізичних і духовних сил” [11]. Ці принципи можна розглядати як нормативні вимоги щодо дотримання здорового способу життя.

Сократ, Платон і Арістотель у своїх ученнях також переорієнтували фокус наукових інтересів від матеріального світу до самої людини, вбачаючи у цьому необхідну умову вирішення етичних, соціальних проблем і питань організації здорової життєдіяльності людини. Так, міркування Платона про взаємозв'язок фізичного тіла із світом розуму, бажань, почуттів містять дивовижне передбачення подальших наукових поглядів на взаємообумовленість фізичної, психічної і духовної складових способу життя людини у досягненні досконалого здоров'я, утверджують вплив на його стан соціального оточення.

Хоча в термінології Давньої Греції не використовувалося поняття „соціальне благополуччя”, у цей період здійснюються спроби визначити соціальну зумовленість здоров'я людини, зазначається його значущість для розквіту й досягнення добробуту суспільства. Уперше держава починає виявляти цілеспрямовану турботу про стан здоров'я своїх громадян. З позицій сучасної теорії здорового способу життя можна стверджувати, що Класична епоха поклала початок дослідженню аксіологічного аспекту поняття „здоров'я”.

Якщо спосіб життя в Стародавній Греції у період розквіту її культури втілював внутрішню гармонію, досконалість фізичних форм, велич розуму й прагнення до пізнання, то громадяни Стародавнього Риму свій спосіб життя будували, спираючись на соціальні інститути й раціональну організацію суспільства, заснованих на законодавстві, технологічних досягненнях і військовій міці.

На початку становлення Римська Імперія, як будь-яка тоталітарна держава, висувала до своїх громадян сувору вимогу дотримуватися способу життя, що вів до досконалого фізичного здоров'я, витривалості у воєнних походах, невибагливості до побутових умов, загартованості й стійкості до несприятливих природних чинників. Воїни отримували їжу раз на день, постійно тренувалися і могли бути суворо покараними за порушення правил особистої гігієни. Згодом, коли Імперія стала могутньою й завоювання інших територій не висувалося як умова існування і розвитку держави, змінилися й погляди Риму на спосіб життя. Життєвим кредо громадян Імперії у період її розквіту стало відоме гасло: „Хліба й видовищ!” Саме у цей період медицина, що до цього часу увібрала, згрупувала, систематизувала знання про немедикаментозні системи збереження здоров'я людей, поступово втрачала своє оздоровче й профілактичне значення і більше спеціалізувалася на лікуванні хвороб.

Слід звернути увагу на ту обставину, що із занепадом грецької і римської культур розуміння сутності оздоровлення, ролі здорового способу життя почало нехтуватися і зникло практично з усіх галузей життя людини на тривалий період „розумової сплячки темних років” [2], щоб відродитися знову у період Ренесансу, який передував сучасній науковій епісі. Забулися постулати Гіппократа, серед яких відомий принцип „*Vis medicatrix natural*” („Природа лікує”), сутність якого – у активності самої людини при здійсненні оздоровлення свого тіла, активізації природних захисних сил організму, коли лікар – лише помічник. Сприяла цьому й своєрідна ізоляція давньосхідних держав (зокрема, Китаю та Індії), які зберегли і продовжували культивувати досвід оздоровчих систем, пропагувати здоровий спосіб життя.

При визначенні здобутків Середньовіччя у розв'язанні проблем здоров'я і здорового способу життя важливо проаналізувати складні й різномірні тенденції, що виражаються, на наш погляд, у

парадоксальному поєднанні регресу й прогресу наукової думки і практичного досвіду того періоду, який можна назвати епохою вражаючих контрастів у розумінні людини, її сутності та способу життя. У Середньовіччі дивним чином переплелися досить суперечливі течії: греко-римські ідеї, відродження ранньохристиянського руху, надприродна демонологія і вплив Сходу. У середні віки на перший план виходить духовний компонент структури способу життя. Порівняно рідкісні приклади раціональних підходів були лише „пережитками” минулого, а не оригінальними науковими напрямками. В ті часи релігія охоплювала всі сфери життєдіяльності віруючих. Російський філософ В.В.Бичков так характеризував ситуацію, що склалася на той час: „Християнство, що спрямувало свою увагу до внутрішнього світу людини, висувало новий тип героя. Герой у розумінні християн – це людина, яка вміє відмовитися від матеріальних благ заради духовних. Християнський герой покірний і зовнішньо пасивний. Його ідеал не Геракл або боги Олімпу, а Ісус, розіп'ятий на хресті” [4].

Характерним для середньовічних учених було прагнення звести свою основну діяльність до збереження наукової спадщини, а не розроблення нових ідей. Традиція грецького скептичного емпіризму, олександрійська вченість, римські адаптації грецької спадщини – усе це стало здобутком монастирських бібліотек та арабських сховищ. Лише зрідка помічалися спроби арабських учених внести нове в науку авторитетів, яка суворо охоронялася схоластами й монахами. Арабські вчені намагалися не лише осмислити античну ідею єдності фізичного і духовного здоров'я: „У здоровому тілі – здоровий дух”, але й розвинути її, адаптуючи до умов своєї життєдіяльності.

Найбільшу популярність серед своїх сучасників і нащадків набув Авіценна (980–1037), який виклав власну систему поглядів на здоровий спосіб життя у праці „Канон медичної науки”. Чинниками здорового способу життя Авіценна вважав такі: „1. Врівноваженість натури. 2. Вибір їжі і пиття. 3. Очищення (тіла) від надлишків. 4. Збереження (правильної) тілобудови. 5. Поліпшення того, що вдихається через ніс. 6. Пристосування одягу. 7. Врівноваженість фізичного і душевного рухів” [1].

Розглядаючи можливості людини у врегулюванні життєво важливих функцій організму з метою збереження здоров'я Авіценна відзначав: „Мистецтво збереження здоров'я не є мистецтвом, яке запобігає смерті. ...Мистецтво збереження здоров'я є ніби засобом доведення людського тіла шляхом збереження необхідних для нього сприятливих умов до того віку, коли настає природна смерть” [1]. Таким чином, Авіценна висловив дуже цікаву думку про те, що збереження здоров'я і продовження життя – це предмет турботи самої людини.

Однак практичні методи Авіценни мало використовувалися в тодішній практиці європейців. Оскільки монахам довіряли людину і її здоров'я, вони вбачали шлях до зцілення лише через духовну практику. Тільки діяльність заснованого в XI – XII ст. університету в Салерно сприяла вивільненню підходу до здоров'я і здорового способу життя.

Висновки:

1. Результати досліджень виявили, що поштовхом уперед в еволюції поглядів стародавніх людей на засоби збереження здоров'я й попередження хвороб було проведення саме вавилонянами паралелі між способом життя людини і її самопочуттям: вони вперше почали досліджувати історію життя пацієнта і пов'язували її з виникненням захворювань, започаткувавши таким чином відому сучаснику практику ведення анамнезу.

2. Встановлено, що найсильнішою рисою давньоєврейської медицини було її профілактичне начало. Очевидно, завдяки цій спрямованості медицини в релігійних текстах давніх євреїв проповідується дотримання певних правил і норм для збереження здоров'я.

3. Писемні пам'ятки давнини – зороастрійська „Авеста”, індійська „Аюрведа”, китайські медичні трактати та інші джерела свідчать про формування холістичного підходу до розуміння проблем здоров'я, усвідомлення народами країн Сходу важливості здорового способу життя, взаємозв'язку фізичного, психічного й духовного начал у досягненні досконалого здоров'я.

4. У стародавній перській філософії характерним було переконання, що дотримання моральних чеснот робить спосіб життя людини здоровим. Його складники – профілактика й особиста гігієна, здоровий розум і здорове тіло, добрі справи і хороші думки – традиційно у Персії розглядалися як шлях до збереження і зміцнення здоров'я. Так, відомий вчений, лікар та філософ Авіценна висловив дуже цікаву думку про те, що збереження здоров'я і продовження життя – це предмет турботи самої людини.

5. Відзначимо, що головним позитивним надбанням древніх було переконання в тому, що саме спосіб життя людини має забезпечувати збереження здоров'я, профілактику хвороб душі і тіла. Дотримання певних правил його організації має позбавити людину фізичних і психічних страждань, зробити щасливим у земному житті.

6. Результати досліджень встановили, що характерним для середньовічних учених було прагнення звести свою основну діяльність до збереження наукової спадщини, а не розроблення нових ідей. Традиція грецького скептичного емпіризму, олександрійська вченість, римські адаптації грецької спадщини – усе це стало здобутком монастирських бібліотек та арабських сховищ. Арабські вчені намагалися не лише осмислити античну ідею єдності фізичного і духовного здоров'я: „У здоровому тілі – здоровий дух”, але й розвинути її, адаптуючи до умов своєї життєдіяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абу Али ибн Сина (Авиценна). Канон врачебной науки. – [2-е изд.]. – Ташкент : Фан, 1981. – Кн. 1. – 550 с.
2. Александер Ф. Человек и его душа: познание и врачевание от древности до наших дней / Александер Ф., Селесник Ш. ; пер. с англ. – М. : Прогресс-Культура, 1995. – 608 с.
3. Бэкон Ф. О поддержании здоровья // Соч. В 2-х т. / [пер., общ. ред. и вступ. статья А. Л. Субботина]. – М. : Мысль, 1971. – Т. 2. – С. 424.
4. Бычков В. В. Эстетика поздней античности / В. В. Бычков. – М. : Наука, 1981. – 243 с.
5. Бобрицька В. І. Програма з валеології (для студ. біол. спец. вищих закладів освіти). Рекомендовано МО України / Бобрицька В. І., Гриньова М. В. – Полтава : ТОВ „Поліграфічний центр „Скайтек”, 1999. – С. 3–36.
6. Валеологія : навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти : в 2-х ч. / [Бобрицька В. І., Гладкий С. О., Гриньова М. В. та ін. / за ред. В. І. Бобрицької]. – Полтава : ТОВ „Поліграфічний центр „Скайтек”, 2000. – 306 с.
7. Винничук Л. В заботах о здоровье: медицина в Греции. Медицина в Риме / Л. Винничук // Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима ; пер. с польск. В. К. Ронина. – М. : Высш. шк., 1988. – С. 237–251.
8. Гиппократ. О здоровом образе жизни // Гиппократ. Избранные книги. – М. : Гос. из-во биологической и медицинской литературы, 1936. – С. 217.
9. Камаева А. А. Состояние здоровья и успеваемость студентов вузов / Камаева А. А., Бакшаева М. А. – Йошкар-Ола : Мар. гос. ун-т, 1987. – 50 с.
10. Кант И. О способности человеческого духа силою твердой воли побеждать болезненные ощущения / И. Кант // Трактаты и письма. – М. : Наука, 1980. – С. 122–303.
11. Надточаев А. С. Философия и наука в эпоху античности / А. С. Надточаев. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 107 с.
12. Назаров И. Т. Культура воли. Система самовоспитания здоровой личности / И. Т. Назарова. – Л. : Трудники печати, 1929. – С. 3–48.
13. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 308 с.
14. Фромм Э. Человек для себя / Фромм Э. ; пер. с англ. и послесл. Л. А. Чернышевой. – Мн. : Коллегиум, 1992. – 253 с.

Аннотация

П.Б.Джуринский

Формирование здоровьесберегающего способа жизни в историко-социальной ретроспективе (от реликтовых цивилизаций к эпохе средневековья)

В статье рассмотрены вопросы эволюции здоровьесберегающего способа жизни в историко-социальной ретроспективе от эпохи античности к эпохе средневековья. Проведен анализ историко-педагогической литературы по эволюции знаний о здоровье и здоровьесберегающем способе жизни. Установлено, что приобретением древних было убеждение в том, что способ жизни людей должен обеспечивать сохранение здоровья, профилактику заболеваний.

Ключевые слова: здоровьесберегающий способ жизни, сбережение и укрепление здоровья, история, культы, верования, традиции, культура движения, здоровое питание, личная гигиена.

Summary

P.B.Dzhuryns'kyi

Forming the Health-Saving Way of Life in Historic-Social Retrospective View (from Civilizations of Relict to Epokhe of Middle Ages)

The questions of evolution of health-saving way of life in the historic-social retrospective view from the epoch of antiquity to the epoch of middle ages are considered in the article. The analysis of historic-pedagogical literature on the evolution of knowledge about health and health-saving way of life is conducted. It is found out acquirement of ancient people was belief that the way of life must provide safeguarding of life and prevention of diseases.

Key words: health-preserving way of life, preserving and strengthening of health, history, cults, beliefs, traditions, culture of motion, healthy nourishment, personal hygiene.

Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів

У статті досліджуються методи роботи і використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів. Аналізується вплив і ефективність комп'ютерних технологій, мережі Інтернет на інтенсифікацію навчального, виховного процесу і ставлення до цих засобів майбутніх перекладачів.

Ключові слова: інформаційні технології, комп'ютерні засоби навчання, мережа Інтернет, майбутні перекладачі.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Практика застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всіх сферах людської діяльності доводить, що інформатизація суспільства є закономірним процесом розвитку цивілізації, котрий переходить на якісно новий рівень. Саме тому М.Карпенко вважає, що „найближчим часом інформація в інформаційному суспільстві стане не тільки результатом праці більшості населення нашої планети, але й об'єктом праці” [2].

В умовах сучасного динамічного розвитку суспільства, ускладнення технічної та соціальної інфраструктури все відчутнішим є той факт, що інформація є таким самим стратегічним ресурсом, як і традиційні матеріальні й енергетичні. Саме сучасні інформаційні технології, що дозволяють створювати, зберігати, переробляти інформацію та забезпечувати ефективні способи її подання користувачеві, стали важливим чинником життя суспільства та засобом підвищення ефективності управління всіма галузями суспільної діяльності [3].

Аналіз досліджень і публікацій... Процес інформатизації суспільства й освіти знайшов своє відображення у вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі. Зокрема, дидактичні проблеми і перспективи використання ІКТ у навчанні досліджують Н.Апатова, Т.Сергеева, І.Роберт, використання засобів ІКТ у навчально-виховному процесі розглядають В.Беспалько, Р.Гуревич, В.Краснопольський, Є.Полат, Д.Соєр, Р.Шенк та інші, систему підготовки вчителя до використання ІКТ у навчальному процесі та формування основ інформаційної культури запропонували та обґрунтували М.Варшауер, М.Жалдак, Л.Морська та інші. Проблему професійної підготовки та організації навчання у вищих навчальних закладах висвітлили у своїх працях Дж.Велінгтон, М.Дяченко, Л.Кандибович, Т.Коваль, О.Романишина та інші. Але недостатньо опрацьоване питання формування інформаційної компетенції майбутніх фахівців у сфері іншомовної комунікації.

Аналіз науково-педагогічних джерел і проведене дослідження стану вивчення цієї проблеми, а також вивчення досвіду використання ІКТ під час вивчення різних дисциплін у навчальних закладах України, свідчить про те, що проблеми використання ІКТ у виховному процесі розроблені недостатньо, але проводяться активні розвідки у цьому напрямку.

За останні роки з'явилась низка дисертаційних робіт, присвячених питанню впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес як в загальноосвітніх школах, так і вищих навчальних закладах, що свідчить про активне використання ІКТ у практиці роботи як вчителів, так і викладачів.

Із дисертацій, присвячених практичному використанню ІКТ, на нашу думку, варто згадати роботи В.Арестенка, О.Кареліної, В.Краснопольського, Л.Морської, О.Рогульської, Д.Таушана, О.Шупти, А.Янковця та ін. Для нашого дослідження роботи зазначених авторів є особливо цінними, оскільки кожна з дисертацій стосується питань удосконалення навчально-виховного процесу в умовах інформаційного суспільства як у вищій, так і в середній школі.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення значення і способів використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу... Актуалізуючи важливість цієї проблеми, Г.Селевко наголошує, що інформатизація сфери освіти має випереджати інформатизацію інших напрямів суспільного виробництва, оскільки саме тут закладаються основи оволодіння інформаційними технологіями, інформаційної культури всього суспільства [6].

Система освіти завжди була відкрита упровадженню в навчальний процес інформаційних технологій, котрі базуються на апаратних та програмних продуктах самого широкого

призначення. Інформатизація освітньо-виховного процесу на сучасному етапі реалізується за такими напрямками:

- а) насичення навчальних закладів технічними та апаратними засобами навчання, що базуються на нових інформаційних технологіях;
- б) розвиток та вдосконалення прикладного загального та спеціального навчального програмного забезпечення;
- в) підвищення інформаційної культури педагогічних кадрів, навчання їх навичок застосування комп'ютерів у практичній освітній діяльності;
- г) розробка нових ІКТ навчання [1, с.92].

Інформаційні технології, змінивши поняття про час, джерела інформації та швидкості їх отримання, змінили всю систему освіти і виховання, особливо вищої школи.

З їх появою (40-ві – середина 50-х рр. минулого століття) власне пов'язано і використання терміна „технологія навчання”, який означав „застосування досягнень інженерної думки в навчальному процесі” [4].

Термін „технологія навчання” часто пов'язують з технічними засобами навчання – магнітофонами, діапроекторами, відеомагнітофонами, комп'ютерами тощо й їхнім навчально-методичним забезпеченням у вигляді фонограми, відеограми, відеофонограми і комп'ютерної програми (запису мови на магнітній стрічці, транспарантів для графопроектора, відеозапису і т.ін.) [7].

Останнім часом з'явилося нове розуміння технології, під якою мається на увазі техніка навчання: „технологія навчання пов'язана з науковим підходом до того, як вчити: на основі яких принципів, за допомогою яких методів і методичних прийомів, якими засобами навчання, з урахуванням яких чинників, для того, щоб одержати найкращий педагогічний ефект у конкретних навчальних умовах. Технологія навчання іноземних мов завдяки науковому підходу до організації навчального процесу озброює викладача знаннями, необхідними для навчання іноземного мовлення, читання і письма, як того вимагає програма” [7, с.76].

У результаті аналізу сучасної наукової літератури ми дійшли висновку, що існують різні поняття та їх визначення, котрі стосуються інформаційних технологій: „комп'ютерні технології”, „інформаційні технології”, „нові інформаційні технології”, „новітні телекомунікаційні технології”, „інформаційно-телекомунікаційні технології” тощо. Найчастіше ними називають різноманітні програмні та апаратні засоби, що на побутовому рівні відомі як комп'ютери та комп'ютерна периферія. Тому Б.Дерешко пропонує розглядати ІКТ як в широкому, так і у вузькому смислі [1].

Поняття „інформаційні технології” у широкому розумінні є сукупністю способів, організаційних форм і технічних засобів, котрі застосовуються в суспільстві для вирішення різноманітних завдань інформаційного забезпечення в сферах управління, політики, економіки, культури, науки та освіти. У вузькому сенсі інформаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, котрі забезпечують збір, збереження, обробку, передачу, виведення і поширення інформації з метою зниження трудомісткості та підвищення оперативності використання інформаційних ресурсів [5].

Розвиток інформаційних технологій на сучасному етапі базується на широкому використанні комунікацій (від лат. *comunicatio* – повідомлення, зв'язок, шлях повідомлення) для передачі даних у просторі: телебачення, радіозв'язок, телефон, Інтернет/Інтранет та ін. Це зумовило трансформацію терміна „інформаційні технології” у поняття „інформаційно-комунікаційні технології”. Отже, під ІКТ розуміємо сукупність електронних технічних засобів і програмного забезпечення, а також організацію, форми і методи їх застосування в навчальному процесі, спрямовані на ефективне використання освітніх інформаційних ресурсів у навчанні та вихованні [1, с.93].

„Засобами ІКТ” А.Янковець пропонує називати „комплекс технічних, програмно-апаратних, програмних засобів, систем і пристроїв, що функціонують на базі засобів обчислювальної техніки; сучасних засобів і систем інформаційного обміну, що забезпечують автоматизацію введення, накопичення, збереження, обробки, передачі й оперативного керування інформацією” [8, с.28].

До засобів ІКТ зараховують: комп'ютерну техніку, периферійне устаткування, засоби Інтернет-технологій, засоби телекомунікації (мережеве устаткування, програмні комплекси, телефонні та безпроводні лінії, волоконно-оптичні та супутникові канали зв'язку та ін.) і їхній інструментарій [3].

Сучасна техніка відкриває великі можливості поліпшення наочності (поєднання зорової наочності зі слуховою, використання відео, анімації, мульти-, гіпермедіа, та Інтернет-технологій тощо) та активізує навчально-виховну діяльність студентів у процесі мовної підготовки. Так, наприклад, застосування технології мультимедіа сприяє збільшенню обсягів аудіо- та візуальної інформації, що дає можливість здійснювати аудіосупровід навчальної і виховної інформації, при

цьому значно підвищується ефективність сприйняття коментарів до навчального матеріалу, що паралельно демонструється на дисплеї комп'ютера або на великому проєкційному екрані за допомогою мультимедійного проєктора. Поєднання аудіокоментарів з відеоінформацією чи анімацією забезпечує наочне подання навчального матеріалу.

Інтенсивна організація навчально-виховного процесу передбачає наявність оперативного зворотнього зв'язку, швидкого отримання об'єктивної інформації про перебіг педагогічного процесу, про рівні підготовленості студентів у процесі проведення опитувань, тестувань, контрольних робіт, заліків та іспитів, а також оперативного регулювання і корекції навчально-пізнавальної діяльності. За цих умов комп'ютерний контроль і самоконтроль стає ефективним засобом зворотнього зв'язку, на що звертають увагу В.Беспалько, В.Биков, Г.Кедрович. У теорії поетапного формування розумових дій у навчально-виховному процесі (П. Гальперін, Н.Тализіна) показано, що розумова дія формується більш ефективно, якщо під час навчання здійснюється контроль за окремими його етапами [3]. Автоматизація контролю забезпечує більш повну й об'єктивну інформацію про рівень підготовленості студентів. Робота студентів з такими системами передбачає евристичний пошук, прогнозування, інтуїцію – усе те, що найбільшою мірою розвиває їхній творчий потенціал, підвищує інтенсивність навчання і виховання.

Слід звернути увагу на значні можливості комп'ютера в реалізації проблемного навчання і виховання. Працюючи з комп'ютером, студент щораз відкриває для себе щось суб'єктивно нове. Розвиваються його розум і воля, він вчиться, виховується долати труднощі, приймати нетрадиційні рішення у складних ситуаціях [7].

Навчальні програми, які реалізують проблемне навчання, особливо „інтелектуальні” навчальні програми, дають можливість здійснювати рефлексивне керування виховною діяльністю, що передбачає побудову моделі студента. Деякі з них генерують навчальні впливи (навчальні тексти, завдання, питання, підказки).

Організація проблемних ситуацій та умов для розв'язання проблем складає зміст діяльності викладача; діяльність студентів буде полягати в усвідомленні проблем і їхньому розв'язанні.

У процесі мовної підготовки перекладача із застосуванням засобів ІКТ проблемна ситуація створюється за умови послідовного нарощування розумових і психологічних навантажень, які передбачені особливостями діяльності перекладача. Деякі автори вважають за доцільне використання комп'ютера для виховання і навчання шляхом моделювання проблемних ситуацій і для виконання тренувальних вправ, що розвивають і закріплюють навички нової діяльності [4].

Впровадження засобів ІКТ, особливо комп'ютерних засобів у навчальний процес, підвищило ступінь самостійності навчальної діяльності студентів. Залежно від технічних можливостей засобів ІКТ, студент отримує доступ до різної інформації, що стимулює його самостійну роботу. Відомо, що правильна організація самостійної роботи сприяє активізації процесу навчання [1]. Отже, самостійність в отриманні більшого обсягу знань на практичних заняттях з використанням апаратних та програмних засобів ІКТ сприяє формуванню психологічної, теоретичної і практичної готовності студентів до самоосвіти. Зауважимо, що здатність до самоосвіти є невід'ємною частиною якісної професійної підготовки фахівця з перекладу.

Використання засобів ІКТ сприяє активізації навчання за рахунок активного залучення до навчального процесу кожного студента; організації самостійної роботи на занятті; підвищення наочності подання навчальної інформації. Активізація виховання досягається забезпеченням оперативного зворотнього зв'язку під час інтерактивного діалогу; реалізації проблемного навчання.

У вищих навчальних закладах у процесі мовної підготовки застосовуються такі форми занять як лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота (у тому числі, під керівництвом викладача), консультації, заліки, іспити, написання та захист курсових і дипломних, науково-дослідних робіт, які можна розглядати як спосіб керування пізнавальною, виховною діяльністю студентів для розв'язання певних навчальних завдань [3].

Недоліки традиційної системи навчання (відсутність постійного зворотного зв'язку між студентом і викладачем) змушують педагогів шукати нові організаційні форми і засоби навчання і виховання. Застосування комп'ютера в навчально-виховному процесі дає можливість тією чи іншою мірою розв'язати завдання пошуку нових організаційних форм навчання іноземних мов, які б сприяли досягненню оптимального освітнього і виховного ефекту.

Ефективність організаційних форм навчання і застосування із застосуванням можливостей засобів ІКТ багато в чому буде залежати від активного сприйняття матеріалу, глибокого його усвідомлення (розуміння), застосування одержаних знань, умінь і навичок їх закріплення під час різних навчальних дій [8].

Проведений аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що підвищення ефективності мовної підготовки та інтенсифікації процесу формування професійної компетентності перекладача з використанням засобів ІКТ досягається за рахунок:

- застосування різних форм і методів організації навчальної і виховної діяльності;
- раціонального поєднання активної інтелектуальної і вольової діяльності студентів;
- оптимального поєднання провідної ролі викладача, який організовує і спрямовує навчальний і виховний процес в цілому, а також самостійну роботу студента з комп'ютером;
- поєднання групових та індивідуальних способів організації навчання і виховання з використанням засобів ІКТ залежно від можливостей студента;
- використання комп'ютера не лише як засобу керування навчальною діяльністю, а й для виконання функції керування навчанням і вихованням.

Будь-який розвиток навичок і вмінь самоосвіти студентів також є одним з факторів інтенсифікації процесу мовної підготовки. Відомо, що найкращих результатів у професійній діяльності досягає той, хто вміє активно застосовувати свої знання і досвід на практиці. Якщо студенти вчилися й удосконалювалися за власною ініціативою, то отримані ними знання є більш довговічними. Використання можливостей засобів ІКТ у навчально-виховному процесі відкриває нову сторінку в розвитку самостійності студентів, у формуванні їх індивідуально-психологічних якостей, навичок навчання і самонавчання, так як вони дають студентам можливість за менший час опанувати великим обсягом навчального матеріалу. А це є важливою умовою розвивального впливу навчання.

Рівень розвитку навичок навчальної праці студента визначається його вмінням ставити перед собою мету діяльності, визначати головні завдання та способи їх вирішення. Велике значення має вміння планувати свої дії, коригувати їхнє здійснення, самостійно порівнювати досягнутий у навчанні результат з поставленою метою.

На практичних заняттях з іноземної мови та перекладу із застосуванням засобів ІКТ посилення самостійності досягається за рахунок необхідності використання кожним студентом певних знань та вмінь у процесі розв'язання навчальних і виховних завдань.

Активне використання ІКТ вносить до навчально-виховної діяльності елементи творчості, що проявляються у процесі розв'язування студентами нових, цікавих завдань, вирішення незвичайних проблемних ситуацій, виконання вправ, що потребують нестандартного підходу. Отже, формування самостійності та творчого підходу до навчальної діяльності є передумовою появи зазначених якостей і в інших видах роботи, у тому числі в майбутній професійній діяльності.

Використання ІКТ під час підготовки до професійної діяльності допомагає студенту усвідомити себе суб'єктом навчальної діяльності. Це відбувається саме за рахунок розвитку самостійності студента, передачі йому активних функцій, що допомагає майбутньому фахівцю відчувати себе в ситуації, наближеній до професійної.

Завершуючи аналіз впливу інформатизації навчання і виховання при вивченні іноземних мов, відзначимо той факт, що більшість науковців дотримуються думки про те, що використання засобів ІКТ сприяє підвищенню ефективності навчання і виховання за умов правильного вибору педагогами всіх компонентів педагогічного процесу (мети, змісту, форм, методів і засобів), що відповідають технічним можливостям наявних засобів ІКТ та комплексному використанню в навчальному процесі різних можливостей цих засобів.

Висновки... Аналіз програмного забезпечення, яке можна використовувати у процесі професійної підготовки і виховання фахівців у галузі іншомовної комунікації, перекладачів зокрема, виявив доцільність його класифікації у такий спосіб: інтерактивні мультимедійні електронні підручники-посібники; комп'ютерні навчальні програми; мультимедійні енциклопедії, електронні бібліотеки; текстово-контролюючі програми.

Проведений аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що ефективність мовної підготовки та інтенсифікації процесу формування професійної компетентності перекладача досягається за рахунок активного використання засобів ІКТ із застосуванням різних форм і методів організації навчально-виховної діяльності, поєднання групових та індивідуальних способів організації навчання залежно від можливостей студента. Автоматизація контролю знань і вмінь студентів дає можливість підвищити об'єктивність оцінювання, якісно та швидко перевірити рівень знань, умінь і навичок студентів з навчального предмета.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дерешко Б. Ю. Классификация информационно-коммуникационных образовательных технологий и их использование в учебном процессе вуза / Б. Ю. Дерешко // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2005. – № 6. – С. 92–103.

2. Карпенко М. П. Состояние и перспективы развития информационных и телекоммуникационных технологий в образовании / М. П. Карпенко // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2005. – № 4. – С. 29–34.
3. Мацюк О. О. Інформаційний підхід до підготовки фахівців у сфері іншомовної комунікації / О. О. Мацюк // Европейская наука XXI века – 2007 : матеріали міжнародної науково-практ. конф., (Дніпропетровськ, 16–31 трав. 2007 р.). – Дніпропетровськ, 2007. – 267 с.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / [Сисоева С. О., Алексюк А. М., Воловик П. М. та ін.]; за ред. Сисоевої С. О. – К. : ВПОЛ, 2001. – 502 с.
5. Першиков В. И. Толковый словарь по информатике / В. И. Першиков, В. М. Савинков. – [2-е изд., доп.]. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 258 с.
6. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т. 2 / Селевко Г. К. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
7. Сучасні технології навчання іншомовного спілкування / [Ніколаєва С. Ю., Грінюк Г. А., Олійник Т. І. та ін.]. – К. : Ленвіт, 1997. – Вип. 1 (3). – 96 с.
8. Янковець А. В. Підготовка майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Янковець Андрій Володимирович. – Хмельницький, 2005. – 190 с.

Аннотация

Е.В.Долинский

Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе будущих переводчиков

В статье исследуются методы работы и использования информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе будущих переводчиков. Анализируется влияние и эффективность компьютерных технологий, сети Интернет на интенсификацию учебного, воспитательного процесса и отношение к этим средствам будущих переводчиков.

Ключевые слова: информационные технологии, компьютерные средства обучения, сеть Интернет, будущие переводчики.

Summary

Ye.V.Dolynskyi

Using Information and Communication Technologies in Educational Process of Future Translators

This article examines methods of work and the use of information and communication technologies in educational process of future translators. The effect and efficiency of computer technologies, the Internet network onto intensification of training, educational process and the attitude of future translators to these tools are analyzed.

Key words: information technologies, computer educational tools, Internet network, future translators.

Дата надходження статті: „5” липня 2012 р.

УДК 070.422.001:378.14

М.Д.ДЯЧЕНКО,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
(м. Запоріжжя)

Виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста як педагогічна проблема

У статті висвітлено наукові погляди на розвиток духовності молодого покоління, на процес виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста в процесі підготовки до професійно-творчої діяльності, доведено важливість і необхідність створення журналістського творчого освітнього середовища як однієї з умов формування духовно багатой творчої індивідуальності студента.

Ключові слова: духовна взаємодія, духовні цінності, духовність, духовно-творчий розвиток особистості, журналіст, журналістське творчо-професійне освітнє середовище, інтелектуальна співтворчість, майбутній журналіст, професійна освіта, самореалізація, сучасний соціум, творча індивідуальність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Журналіст у демократичному суспільстві виконує не лише інформаційну й аналітичну функції – він водночас є просвітителем і вихователем, який глибоко усвідомлює своє професійне призначення й соціальну роль, бо безпосередньо впливає на формування громадської думки й суспільних орієнтирів, на моральні й духовні цінності нації.

Сучасний український соціум потребує освічених, компетентних, чесних, гуманних, толерантних, креативних з високим рівнем професійної культури й духовності, здатних: творчо сприймати дійсність й оперативно реагувати на зміни в усіх сферах життя; спрямовувати суспільство на нову якість спілкування; глибоко усвідомлювати відповідальність перед законом та власним сумлінням за свою діяльність; сприяти консолідації нації.

Актуальність статті викликана соціальною потребою в духовно багатих, творчих журналістах і необхідністю вдосконалення системи підготовки до професійно-творчої діяльності студентів журналістських спеціальностей в умовах духовної взаємодії й інтелектуальної співтворчості викладачів та студентів у процесі професійного навчання.

Формулювання цілей статті... Теоретична значущість і недостатня розробленість питання визначили тему статті, а її **метою** стало висвітлення наукових поглядів на виховання духовної, творчої особистості та на проблему підготовки майбутніх журналістів до активної професійно-творчої діяльності в сучасному соціумі.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання теорії і практики підготовки журналістів у системі вищої освіти, професійного розвитку та формування професіоналізму журналіста, висвітлені в роботах російських вчених: Андреевої, В.Ворошилова, А.Грабельникова, О.Дорошук, Я.Засурського, М.Кіма, С.Корконосенка, В.Кузнецова, А.Марачевої, Л.Світлич, М.Симкачової, І.Фомичової, М.Чемерис, А.Шишкіна та ін.

Особливостям діяльності журналіста, специфіці журналістської творчості присвячені наукові розвідки багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників: Р.Бухарцева, С.Виноградової, В.Горохова, О.Грабельников, І.Дзялошинського, М.Житарюка, Я.Засурського, В.Здоровеги, Г.Лазутіної, К.Маркелова, Г.Мельник, М.Метіс, І.Михайлина, А.Москаленка, В.Олешка, С.Пасті, Є.Проніної, Є.Прохорова, Девід Рендалл, В.Різуна, О.Самарцева, Ф.Сібберта, А.Тепляшина, В.Третякова, І.Чемерис, В.Шкляра, В.Учонової та ін.

Процес професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців досліджували В.Андреев, Н.Бітянова, Д.Богоявленська, Л.Виготський, К.Гольдштейн, В.Зазикін, О.Лук, С.Максименко, А.Маслоу, Л.Мільто, В.Мухіна, Г.Олпорт, О.Пехота, Я.Пономарьов, К.Роджерс, Є.Сьютіч, Є.Федотова, Ю.Фокін, В.Фрицок, І.Ширшова та ін.

Проблема формування гуманної особистості високого рівня культури висвітлена в наукових доробках учених, Ш.Амонашвілі, Г.Балла, І.Беха, О.Бодальова, С.Гончаренка, В.Гриньової, Р.Додонова, М.Євтуха, І.Зязюна, В.Кременя, Н.Крилової, В.Кудіна, В.Лозової, В.Лугового, Ю.Мальованого, В.Мерліна, Г.Нестеренко, І.Прокопенка, Н.Протасової, О.Савченко, В.Сухомлинського, А.Суценка, Т.Суценко, Г.Троцько, Н.Щуркової, В.Ярошевич та ін.

Духовний розвиток особистості досліджується в царині філософських (В.Андрущенко, І.Гудима, С.Хрипко та ін.), психологи (Г.Балл, І.Бех, В.Москалець, Е.Помиткін та ін.), педагоги (М.Боришевський, К.Журба, І.Зязюн, Г.Шевченко та ін.).

Виклад основного матеріалу... Поняття духовності походить від слова „дух” (синонім свідомості), означає увесь внутрішній світ людини, її активно-творчий початок, своєрідний спосіб розбудови особистості. Духовність – це творча спрямованість, насага людини. Виходити з розуміння людини як духовної істоти означає визнавати за нею безумовне право на духовне самостановлення, самодіяльність, тобто сприймаємо її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, за здійснення якої вона несе відповідальність [8].

Положення та ідеї щодо духовного розвитку особистості ґрунтуються на засадах гуманістичної психології (Г.Балл, Г.Костюк, А.Маслоу, Р.Мей, К.Роджерс, В.Франкл та ін.), концепції гуманізації освіти (Ш.Амонашвілі, Г.Балл, І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Рибалко, М.Романенко, А.Суценко та ін.) та на гуманістичних підходах до педагогічного процесу (Я.Коменський, А.Макаренко, М.Монтессорі, Ж.Руссо, Г.Сковорода, В.Сухомлинський та ін.).

Серед професійних функцій сучасного журналіста важливу роль відіграє функція формування духовності українського читача, глядача, слухача. Духовні цінності суспільства є найвищим рівнем регуляції соціальних процесів, вони формують усталену систему суспільних відносин і зміцнюють соціум, суттєво впливають на формування громадської думки.

Відтак вектор журналістської освіти має бути спрямованим на духовний саморозвиток майбутнього журналіста, на збагачення його внутрішнього світу, для чого необхідно створити педагогічні умови, які сприяють формуванню духовного життя творчої особистості студента, здатного в майбутній професійній діяльності виконувати функцію духовного єднання і зміцнення суспільства, конструктивно впливати на „духовний код” соціуму, на його політичну й соціальну стабільність.

Розвиток творчої особистості майбутнього журналіста неможливий без духовності, глибокого усвідомлення ним вічних духовних цінностей. Творчість є формальним і статичним об'єднанням

продуктів духу: предметних цінностей (культури) і цінностей стану (особистості, долі, любові, смерті й т. і.) [6, с.17], творчість – це „прояснення і душевне очищення, катарсис” [9, с.5].

Для творчої натхненної особистості журналіста духовність є життєвою необхідністю й сенсовою цінністю, а творчість – головним стимулом і найважливішим регулятивом, єдино можливим способом життя, світосприйняття, самоствердження й самореалізації. Творчий журналіст здатний створювати не лише правдивий, але й оригінальний, одухотворений самобутній інформаційний продукт; постійно прагне до духовного саморозвитку й самовдосконалення, до впливу на зміцнення духовності нації.

Духовність окремої людини й суспільства загалом – одна з найактуальніших проблем сучасності; країни, що не мають духовного суверенітету і які надовго втрачають духовний простір, приречені: вони не мають майбутнього як незалежні країни [2].

Важливим завданням підготовки майбутніх журналістів до професійно-творчої діяльності сьогодні має бути створення умов для особистісного духовного зростання майбутніх журналістів й підготовки їх до професійно-творчої діяльності в умовах сучасного соціуму. Формування духовно-творчого світу особистості майбутнього журналіста потребує комплексного і багаторівневого розв'язання. У процесі підготовки студента до професійно-творчої діяльності важливо закріплювати в його світогляді систему духовних цінностей, щоби майбутня самореалізація його в соціальних ролях тісно перепліталася з духовністю.

Яку людину можна вважати духовно багатого? Людину, яка живе в гармонії із собою і світом, в якій сформовані духовні цінності, особисті чесноти, професійні риси, накреслені життєві орієнтири – все, що складає її життєве кредо, ідеал. Цінності, на думку В.Тугаринова, – це „те, що потрібно людям для задоволення потреб та інтересів, а також ідеї та їх стимули як норми, цілі і ідеалу” [13, с.274].

Виховання – це специфічний процес формування соціальних і духовних відносин [14]. Цілісна й гармонійна особистість може формуватися в цілісному педагогічному процесі. Виховне середовище навчального закладу можна розглядати у двох вимірах: діяльнісно-комунікативному й соціально-психологічному. „Пізнання духовності – це така ж вічна проблема, як і пізнання людського життя. Людина – істота духовна, це іманентна властивість людини. І людське життя, і духовність надзвичайно складні; багатогранні прояви буття знаходяться в постійному саморозвитку, а тому постійно ставлять перед дослідником нові завдання” [1, с.188].

Наразі виховання духовно багатого особистості є особливо актуальним завданням. Адже духовність, висока моральна свідомість журналіста повинні визначати його діяльність [5, с.8]. Творча особистість майбутнього журналіста повинна зростати на засадах духовності; показниками такого зростання є усвідомлення своїх професійних функцій, соціальної ролі; зміцнення внутрішньої чесноти, толерантності, емпатії, справедливості.

На наш погляд, освітньо-виховна система сьогодні ще не достатньо уваги приділяє формуванню духовності студентів, розвитку їхньої творчої індивідуальності. Але незважаючи на втрату духовних орієнтирів, вища освіта та високий культурний статус студентства накладає на майбутніх журналістів відбиток інтелігентності, завдяки чому їм вдається протистояти прагматизму суспільства та натиску масової культури [4, с.93].

Настала потреба у створенні такої системи для творчої самореалізації студента, яка зможе, „з одного боку, надати кожній людині повну свободу, а з іншого – зробити так, щоб вона бажала робити те, що необхідне суспільству” [3, с.9].

Це вимагає створення творчого освітньо-виховного середовища – „творче освітньо-виховне середовище – це таке оточення особистості, в якому гармонізується стан людини, нейтралізуються наслідки стресу, розвиваються творчі здібності, здійснюється оздоровчий вплив на весь організм; взаємовідносини із соціальним оточенням спрямовуються у конструктивне русло; полегшуються контакти з власною сутністю, з внутрішнім „я”; зростають виявлення цілеспрямованої творчої активності, включення до процесу творчої імпровізації” [8, с.44-45].

Освітнє середовище, максимально наближене до професійно-журналістського, на нашу думку, є сукупністю сприятливих психолого-педагогічних умов для формування й розвитку творчої, вільної, високодуховної особистості майбутнього журналіста, здатного до творчого саморозвитку й самовдосконалення на перспективу, адже за словами А.Москаленка, „університетська освіта – це ключ до дверей оволодіння журналістською професією. А далі – самоосвіта протягом усього творчого життя” [6, с.14].

Серед педагогічних умов, що сприяють духовно-творчому розвитку особистості майбутнього журналіста, найнеобхіднішими вважаємо такі: орієнтація на індивідуально-творчий розвиток особистості; реалізація особистісного й діяльнісного підходів до формування професійної компетентності та готовності до професійно-творчої діяльності майбутніх журналістів; цілеспрямована внутрішньовузівська підготовка викладачів до формування професійно-творчої

компетентності студентів; створення спеціального педагогічно комфортного (максимально наближеного до професійного) журналістського середовища для постійного розвитку особистості; професійно-адаптивна спрямованість на готовність майбутнього журналіста до соціальної відповідальності; конструювання журналістських ситуацій, спрямованих на розвиток творчого мислення та комунікативних здібностей; цілеспрямоване використання засобів масової комунікації; участь студентів у роботі шкіл молодого журналіста (для майбутніх абітурієнтів) та у теле- та радіопередачах на міських та обласних теле- і радіоканалах; активізація творчої активності студентів; включення студентів у „імпровізоване поле діяльності”; моделювання індивідуальної ситуації успіху, сприяння самореалізації студентів; створення розгалуженої системи стимулювання професійно-творчого самовиявлення майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки; забезпечення тісного взаємозв'язку вищої школи з професійним журналістським середовищем і, що на нашу думку, є особливо значущим у підготовці майбутніх журналістів до професійно-творчої діяльності – це забезпечення духовної взаємодії та творчої співпраці студентів і викладачів на засадах рівноправного конструктивного діалогу.

На думку Т.Суценко, взаємне духовне збагачення „як основна клітинка сучасного педагогічного процесу передбачає: чуйне ставлення до юнацьких переживань, прагнення до згоди і зближення зі студентом. Це вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує і вражає, яка стимулює розкриття його самобутності в кращому самовиявленні. Це вихід із простору вимушеного спілкування і поетапний розвиток духовного потенціалу. Це, нарешті, піднесення особистості, підвищення її особистісного статусу” [12, с.40].

Духовно-творчою, на нашу думку, є діяльність, яка рухає людину вперед, до самозростання і самовдосконалення, діяльність, завдяки якій людина підноситься на вищий ступінь розвитку. Однією з найважливіших умов формування духовно-творчої особистості майбутнього журналіста, на наше переконання є забезпечення творчої співпраці між студентами і викладачами та взаємне духовне збагачення „як основна клітинка сучасного педагогічного процесу передбачає: чуйне ставлення до юнацьких переживань, прагнення до згоди і зближення зі студентом. Це вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує і вражає, яка стимулює розкриття його самобутності в кращому самовиявленні. Це вихід із простору вимушеного спілкування і поетапний розвиток духовного потенціалу. Це, нарешті, піднесення особистості, підвищення її особистісного статусу” [11, с.40].

Духовність – це творча спрямованість, насага, енергія людини, органічна єдність її внутрішньої і зовнішньої культури, вміння знайти правильну лінію поведінки в нестандартній, нерегламентованій правилами ситуації, це – здатність людини до самоусвідомлення себе як особистості.

Висновки... Отже, для виховання духовно-творчої особистості майбутнього журналіста необхідно забезпечити такі умови:

- створення творчого освітнього простору, що забезпечує розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста, оскільки він знаходить своє вираження у нестандартних способах навчальної діяльності, у схильності до пошукової, дослідницької діяльності, до ініціативи, до висловлення власних пропозицій; у незалежній поведінці в навчальних ситуаціях;
- моделювання журналістських ситуацій, наближених до екстремальних, в яких студенти повинні виявити вміння оперативного діяти, швидко оцінювати й аналізувати ситуацію, приймати певні самостійні рішення;
- активізація процесів самопізнання, самооцінки, саморозвитку, самокорекції, максимальної самореалізації;
- поєднання індивідуальної та колективної форм навчальної діяльності студентів;
- самоорганізація творчої самостійності майбутніх журналістів;
- конструювання журналістських ситуацій, що стимулюють творче мислення, саморозвиток культури діалогу, творчий підхід до вирішення професійних завдань;
- встановлення гуманістичних міжособистісних стосунків на діалогічних засадах як базової основи розвитку творчого потенціалу;
- творча співпраця та духовна взаємодія студентів і викладачів на діалогічних засадах;
- використання інноваційних технологій, зокрема індивідуально-творчого навчання, що передбачає вивчення індивідуальних професійно значущих здібностей студентів і їх подальший духовно-творчий розвиток у процесі навчання;
- включення студентів до творчої проектної діяльності через створення творчого проекту, його оформлення і публічного захисту.

Майбутнє суспільства значною мірою залежить від духовності журналістів та їх творчого підходу до виконання професійних функцій. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на сучасний соціум, на формування громадської думки, суспільних орієнтирів,

на розвиток і зміцнення духовних цінностей українців. У зв'язку з цим сьогодні актуалізується проблема формування творчої, високоінтелектуальної, духовно-вільної особистості під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білодід Ю. Духовність : сутність, структура, функції : [моногр.] / Ю. Білодід. – Житомир, 2003. – 191 с.
2. Дацюк С. Що таке духовність та навіщо вона потрібна? / С. Дацюк // Українська правда. – 2009. – 16 червня.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
4. Карпухин О. Самооценка молодежи как индикатор ее социокультурной идентификации / И. А. Зязюн // Социологическая исследования. – М., 1998. – № 12.
5. Кузнецова О. Д. Ціннісно-етичне регулювання журналістської діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.08 / О. Д. Кузнецова. – К., 1999. – 40 с.
6. Москаленко А. Теорія журналістики : навч. посіб. / А. Москаленко. – К. : „ЕксОб”, 2002. – 334 с
7. Олешко В. Ф. Журналистика как творчество : учеб. пособие для курсов „Основы журналистики” и „Основы творческой деятельности журналиста” – серия „Практическая журналистика” / В. Ф. Олешко. – М. : РИП-холдинг, 2004. – 222 с.
8. Приходченко К. Формування особистісних якостей навчаючих у творчому освітньо-виховному середовищі навчального закладу / К. Приходченко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2011. – № 1 (8). – С. 42–4616, с. 44–45.
9. Рогова О. Г. Духовні цінності та проблема морального розвитку особистості / О. Г. Рогова / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/16240904/sotsiologiya/tipologiya>.
10. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. / В. А. Романець. – [2-ге вид.]. – К. : Либідь, 2001. – 288 с.
11. Сущенко Т. І. Магістерський педагогічний процес підготовки викладачів як зразок майбутньої професійної діяльності / Т. І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / редкол. : Т. І. Сущенко та ін. – Запоріжжя. – 2012. – Вип. 24 (77). – С. 457–464.
12. Сущенко Т. И. Особенности педагогического процесса высшей школы в эпоху приоритета личности / Т. И. Сущенко // Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегия, практика. 3-я Международная научно-практическая конференция 24–25 марта 2011 года: сборник докладов и тезисов выступлений / [авт.-сост. В. П. Сергеева, Н. В. Чернышева, Н. Н. Рудь]. – М. : МГПИ АПКиППРО, 2011. – 438 с.
13. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л. : ЛГУ, 1988. – 344 с.
14. Чиркин В. Е. общечеловеческие ценности и Российское право / В. Е. Чиркин // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 70–78.

Анотація

М.Д.Дяченко

Воспитание духовно-творческой личности будущего журналиста как педагогическая проблема

В статье освещены научные взгляды на развитие духовности молодого поколения, на процесс воспитания духовно-творческой личности будущего журналиста в процессе подготовки к профессионально-творческой деятельности, доказана важность и необходимость создания журналистского творческого образовательной среды как одного из условий формирования духовно богатой творческой индивидуальности студента.

Ключевые слова: *духовная взаимодействие, духовные ценности, духовность, духовно-творческое развитие личности, журналист, журналистское творчески-профессиональная образовательная среда, интеллектуальное творчество, будущий журналист, профессиональное образование, самореализация, современный социум, творческая индивидуальность.*

Summary

M.D.Diachenko

Upbringing of Spiritual and Creative Personality of the Future Journalist as a Pedagogical Problem

The article deals with the scientific views on the spiritual development of the young generation, on the process of upbringing spiritual and creative personality of the future journalist in the process of preparation for vocational and artistic activities; the importance and necessity of creation of journalistic creative educational environment as one of the conditions for the formation of spiritually rich personality of the student is proved.

Key words: *spiritual interaction, spiritual values, spirituality, spiritual and creative development of personality, journalist, journalistic creative-professional educational environment, intelligent co-authorship, future journalist, professional education, self-realization, modern society, creative individuality.*

Дата надходження статті: „19” вересня 2012 р.

Педагогічні задачі контекстного типу як засіб формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

У представлений статті актуалізовано вагомість реалізації задачного підходу в технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. Автор обґрунтовує доцільність упровадження задач контекстного типу як засобу формування рефлексивної компетентності. Відповідно до динаміки руху діяльності у технології контекстного навчання розглядається використання певних типів задач. У статті пропонується алгоритм аналізу педагогічних ситуацій та розв'язання педагогічних задач.

Ключові слова: задачний підхід, задача, педагогічна задача, педагогічна задача контекстної спрямованості, педагогічна ситуація, контекстне навчання, рефлексивна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У наукових дослідженнях з психології обґрунтовано положення про те, що практично навчальна діяльність представлена як система навчальних задач (Г.Балл, В.Давидов, Д.Ельконін). Цей підхід підтримують й відомі педагоги та акмеологи, на думку яких, професійна діяльність вчителя є процесом розв'язання безлічі різних по складності і предметному змісту педагогічних задач, сукупність яких формує компоненти педагогічної діяльності, а саме: гностичний, проєкційно-конструктивний, організаторський, комунікативний (А.Деркач, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін, Г.Сухобська, В.Сластьонін та ін.). До того ж у дослідженнях Ю.Кулюткіна й Г.Сухобської доведено рефлексивну природу діяльності вчителя й обґрунтовано положення, що рефлексивні процеси буквально пронизують розв'язання самих різноманітних задач, з якими має справу вчитель. Ця позиція науковців детермінується тією обставиною, що педагогічна діяльність є мета-діяльністю, тобто передбачає постійну міжособистісну взаємодію. Рефлексивні ж процеси є вагомою характеристикою всякої міжособистісної взаємодії. Відтак реалізація задачного підходу у сучасній системі вищої освіти в Україні є одним з напрямів її модернізації та пов'язана з положеннями рефлексивно орієнтованої освіти. У межах цього підходу найбільш відомими формами навчання є аналіз педагогічних ситуацій та розв'язання педагогічних задач. Згідно з задачним підходом, у кожній ситуації виокремлюються системи, що являють собою задачі, та системи, що забезпечують розв'язання цих задач; указуються якісні та кількісні характеристики задач, а також засоби їх розв'язання (Г.Балл) [1, с.5]. Ці форми навчання спрямовані на розвиток ціннісно-смыслові сфери, критичності професійного мислення, рефлексивних та перцептивних якостей, а також „суб'єктності” майбутнього фахівця. Найбільш доцільною щодо впровадження задачного підходу, на нашу думку, є технологія контекстного навчання. Оскільки проблемна ситуація у всій її предметній та соціальній різноманітності й суперечності є провідною одиницею цієї освітньої системи (А.Вербицький).

Аналіз досліджень і публікацій... Задачу як науковий феномен досліджено у працях відомих психологів (Г.Балл, В.Давидов, Г.Костюк, О.Леонтьєв, А.Маркова, Ю.Машбиць, В.Моляко, Л.Фрідман та ін.) та педагогів (В.Безпалько, П.Ерднієв, В.Краєвський, Г.Саранцев, А.Уман, А.Усова та ін.). Загальнотеоретичні положення задачного підходу обґрунтовано у дослідженнях Г.Балла, А.Єсаулова, В.Загвязинського, Д.Пойа, Л.Фрідмана. Низка дослідників доводить доцільність включення задач у процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Задача, на їх думку, сприяє формуванню педагогічного мислення, оволодінню педагогічними вміннями та навичками в межах реалізації особистісно-діяльнісного підходу (О.Дубасенюк, Л.Кондрашова, Н.Кузьміна, М.Левіна, В.Сластьонін, Л.Спірін, Л.Фрумкін та ін.). Провідні положення теорії та практики розв'язання педагогічних задач розглянуто у роботах Н.Бордовської, Л.Кондрашової, Н.Кузьміної, Ю.Кулюткіна, М.Левіна, В.Сластьоніна, Л.Спіріна, Г.Сухобської, Л.Фрумкіна. Проблема підготовки майбутніх учителів до розв'язання педагогічних задач досліджувалася І.Алексашиною, Ю.Кравченко; дидактичних – Т.Максаєвою; методичних – М.Азейнбергом; Т.Ковтуною; дидактико-методичних – О.Маляренко, Н.Черв'яковою; соціально-педагогічних – В.Ковальчук; акмеологічних – І.Бодровою, А.Деркачем; психологічних – С.Корнієнком, Р.Каршук. Вагомими є праці, що присвячені проблемі підготовки вчителя початкових класів до розв'язання педагогічних задач (Н.Демидова, В.Докучаєва, О.Маляренко, І.Лавринєць, Н.Черв'якова). Методику розв'язання педагогічних задач розроблено у дослідженні Л.Мільто. Виховний потенціал педагогічних задач розкрито в працях О.Матвієнко. Задачний підхід у підготовці фахівців інших спеціальностей розглянуто у дослідженнях Т.Лазаревої, О.Мондраєвої, Н.Праворської, О.Смілянець та ін. Стосовно проблем соціальної педагогіки ця

проблема порушується у працях Г.Павличкової, Л.Спіріна. Задачі як засіб розвитку професійно значущих якостей майбутніх учителів досліджувалися К.Журавльовою, Н.Касперович, О.Поляковою, С.Решновою, С.Шоленковою та ін. Вагомим у контексті розробки нашої проблеми є дослідження І.Стеценко, у якому доводиться доцільність впровадження навчальних задач у процес формування педагогічної рефлексії студента. Технологія контекстного навчання обґрунтована в дослідженнях А.Вербицького. Низка досліджень спрямована на розкриття провідних організаційних форм технології контекстного навчання, а саме: лекцій контекстного типу (Н.Борисова, А.Вербицький); ділової гри як форми контекстного навчання (Е.Андреева, А.Вербицький). К.Гамбург доводить доцільність упровадження віртуальних стендових лабораторних робіт як інноваційної форми контекстного навчання. Методика системного вибору форм і методів навчання з опорою на теорію контекстного навчання розроблена Н.Борисовою. Вона обґрунтовує доцільність вибору форм і методів навчання контекстного типу на основі кваліфікаційної характеристики фахівця, навчально-тематичного плану та класифікації методів і форм активного навчання. При цьому перші два визначають цілі, зміст навчання і рівень вимог до учня, а критерії, класифікації методів і форм активного навчання слугують орієнтиром при виборі конкретних форм і методів навчання. Проте при такій зацікавленості „задачною” проблематикою, а також різними аспектами технології контекстного навчання, питання щодо впровадження педагогічних задач у технологію контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів залишається поза увагою науковців.

Формулювання цілей статті... **Метою статті** є аналіз упровадження педагогічних задач контекстного типу як засобу формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у межах технології контекстного навчання.

Виклад основного матеріалу... При розробці технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів, результативно-цільовою основою якої є формування рефлексивної компетентності, а також особистісних конструктів, обумовлених нею, ми ґрунтувались на положеннях задачного підходу до професійної освіти. У його розумінні ми поділяємо думку В.Загвязинського, що сутність задачного підходу до організації навчання полягає в тому, щоб побудувати навчальне пізнання як систему задач та розробити принципи, засоби, й прийоми, які допоможуть студентам в усвідомленні проблемності поданих задач, допоможуть знайти способи, за допомогою яких розв'язання проблемних ситуацій набуде для студентів особистісної значущості; а також навчать їх бачити та аналізувати проблемні ситуації, виокремлювати проблеми й задачі [2, с.98].

Поняття „задача” є міждисциплінарним феноменом й досліджується в точних науках (математиці, фізиці), а також у педагогіці та психології. У науковій літературі не існує загальноприйнятого розуміння *поняття „задача”*. Її визначають як мовне формулювання проблеми (С.Рубінштейн), як знакові моделі проблемної ситуації (Л.Фрідман), як інформаційну систему, яка включає неузгоджені частини, тим самим викликаючи потребу перебудови та узгодження (А.Єсаулов). У більш загальному ж вигляді задача розглядається як мета, що дається у певних умовах (О.Леонтьєв) й потребує ефективного засобу її досягнення (О.Тихоміров); як система, обов'язковими компонентами якої є предмет задачі, що знаходиться в початковому стані та модель стану предмета задачі, що потребується (Г.Балл); як результат усвідомлення суб'єктом мети, умов, проблеми діяльності (Л.Спірін, М.Фрумкін); як об'єкт мисленнєвої діяльності, до складу якого входить вимога, що потребує практичного перетворення або відповіді на теоретичне питання шляхом пошуку умов, завдяки яким можна розкрити зв'язки між відомими й невідомими її елементами (Л.Гурова).

Щодо *типології задач* як психолого-педагогічного феномену, існують *педагогічні, дидактичні, методичні, дидактико-методичні, акмеологічні задачі*. У нашому дослідженні ґрунтовним є поняття *педагогічна задача*. При цьому, педагогічну задачу ми розуміємо як окремий випадок задачі, як співвідношення роду та виду. Відома російська дослідниця Н.Кузьміна визначає її як „усвідомлювану педагогом проблемну ситуацію, що пов'язана з необхідністю перевести тих, хто навчається, з одного рівня вихованості, освіченості (стан А) по найбільш оптимальному шляху, що веде до мети, в інший стан (стан Б)” [4, с.27]. До того ж вона наголошує на тому, що „задача вважається педагогічною за наявності трьох обов'язкових умов, а саме: 1) у процесі педагогічної діяльності виникають певні утруднення, подолання яких здійснюється кількома способами; 2) висувається вимога знаходження оптимального способу досягнення бажаного результату та з множин рішень обирається одне, яке виступає критерієм; 3) має місце система обмежень під час переходу від одного стану до іншого” [5, с.54]. Л.Спірін, розглядає педагогічну задачу як результат усвідомлення суб'єктом педагогічної діяльності цілей навчально-виховної роботи, комплексу умов, за яких вона здійснюється. Одночасно це й результат усвідомлення суперечностей між відомою метою роботи та невідомими шляхами досягнення цієї мети [13, с.43].

Отже, трактування поняття „задача” й „педагогічна задача” не є однозначними. У наведених вище визначеннях для нас вагомими є такі положення:

- задача є системним явищем, що виникає у діяльності.
- вона розгортається в певних умовах, тобто на фоні проблемної ситуації, що є основою змісту контекстного навчання;
- вона передбачає суб'єктне усвідомлення, тобто включається механізм рефлексії, з одного боку, а з другого – антиципації, які є провідними механізмами контекстного навчання.

Відтак задачі не виникають мимоволі, по суб'єктивному бажанню людини. Вони виникають в діяльності, мета якої досягається завжди в певних умовах, сукупність яких утворює певну ситуацію діяльності. При цьому, якщо на шляху до досягнення цілей відбувається стикання з тими або іншими ускладненнями, то виникає ситуація, яку у педагогіці прийнято називати проблемною. Проблема ситуація – це ситуація „розладу” між цілями і можливостями їх досягнення (А.Матюшкин) [6, с.32]. При цьому, на думку Л.Спіріна, будь-яка педагогічна ситуація за своєю суттю є проблемною [12, с.12]. С.Рубінштейн стверджує, що проблема ситуація – це стан інтелектуального напруження, який виникає в людини, коли вона не може пояснити, зрозуміти факт діяльності за допомогою раніше засвоєних і відомих їй способів [11, с.87].

Дане визначення дає підставу уважати, що формулювання задачі відбувається в результаті аналізу, вивчення конкретних умов взаємодії суб'єктів у відповідній ситуації. Отже, спочатку в освітньому процесі виникає проблема ситуація (за С.Ожеговим – *ситуація* – це сукупність обставин, станів [9, с.717]). Тобто, ситуація нібито „первинна” по відношенню до задачі. Ситуація є об'єктивним станом педагогічної системи в певний період часу (Л.Спірін). Педагогічну ситуацію визначають різноманітні умови, у яких протікає діяльність педагога, а саме: учень з його знаннями і переконаннями; колектив учнів з різною мірою його сформованості; доступність завдань, які повинен виконувати учень; рівень професійної компетентності вчителя. При цьому *педагогічна ситуація* виступає як обмежена часом, місцем, кількістю учасників частина цілісного педагогічного процесу, процес розгортання якої характеризується виникненням протиріч та конфліктів.

Існують різні класифікації педагогічних ситуацій, а саме: за місцем виникнення і протікання (ситуації в школі, в сім'ї, в позашкільних виховних установах), за сутністю педагогічного процесу (ситуації дидактичні, виховні, навчально-виховні); за характером взаємодії („учитель – учень”, „учитель – клас”, „учень – учень” та ін.), за закладеними в ситуації виховними перспективами (стратегічні, тактичні, оперативні); а також уявні та реальні; ситуації сумісного переживання, змагання, успіху-неуспіху, привабливості, новизни, несподіванки.

Відтак педагогічна ситуація є підґрунтям розгортання педагогічної задачі й її аналіз є початковою ланкою розв'язання педагогічних задач.

У нашому дослідженні ми вводимо та обґрунтовуємо *поняття педагогічної задачі контекстної спрямованості*, у якій засобами моделювання предметного та соціального контексту відтворюється зміст майбутньої професійної діяльності та здійснюється загальний і професійний розвиток особистості майбутнього фахівця. Мета задач контекстного типу співвідноситься з провідною метою розробленої нами технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів, що полягає у формуванні рефлексивної компетентності, а також рефлексивно обумовлених особистісних конструктів, а саме: професійної мотивації, ціннісно-смыслові сфери, професійної суб'єктності.

Щодо *класифікації педагогічних задач*, то їх існує досить велика кількість (В.Беспалько, Н.Бордовська та А.Реан, В.Ковальчук, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткін й Г.Сухобська, В.Сластьонін, Л.Спірін). Розглянемо деякі з них. Зокрема, Л.Спірін поділяє всі задачі, „які доводиться розв'язувати вчителю в повсякденному житті”, на стратегічні, тактичні й оперативні, причому, останні він класифікує за структурою етапів циклу педагогічного управління, а саме: задачі етапу педагогічного діагностування, задачі етапу педагогічного цілепокладання, задачі етапу педагогічного планування, задачі етапу практичного здійснення запланованих дій, задачі аналізу результатів виконаної роботи [12, с.36]. При цьому *стратегічні задачі* мають на меті суттєву зміну об'єкта. *Тактичні задачі* спрямовані на реалізацію стратегічної задачі відповідно до плану її вирішення. Вони передбачають формування необхідних якостей особистості. *Оперативні задачі* є елементами розв'язання тактичних й стратегічних задач. Їх мета спрямувати окремі дії й вчинки у певне русло (Л.Мільто) [7, с.43].

Ю.Кулюткін, Г.Сухобська виокремлюють *аналітичні задачі*, що спрямовані на формування умінь аналізувати й оцінювати педагогічні ситуації; *проективні*, метою яких є формування умінь самостійно розробляти засоби розв'язання вже поставленої задачі; *ігрові* (задачі, що моделюють процес взаємодії вчителя та учнів) [8, с.43].

На підставі цих класифікацій педагогічні задачі контекстної спрямованості за часовими параметрами та масштабом завдань поділяються нами на стратегічні, тактичні та оперативні. При цьому стратегічні задачі в технології контекстного навчання спрямовані на формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, яку ми вважаємо доцільним розглядаємо у двох аспектах. Підставою першого є відоме у психолого-педагогічній теорії виокремлення певних видів педагогічної рефлексії. Тобто у цій площині рефлексивна компетентність майбутнього вчителя початкових класів є інтеграцією особистісної, міжособистісної, методологічної та предметно-функціональної рефлексії. При цьому особистісна рефлексія розуміється нами як переосмислення і корегування вчителем своєї свідомості, діяльності та спілкування; міжособистісна – як самопізнання вчителя, здійснюване шляхом проникнення у внутрішній світ іншої людини для розуміння і оцінювання себе; методологічну – як аналіз, оцінювання і корегування педагогічних теорій, власної діяльності, сприйняття її іншими; предметно-функціональна рефлексія – як осмислення всіх аспектів своєї професійної діяльності. Основою розуміння другого аспекту рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів є структурно-діяльнісна ознака. У цьому випадку зазначений феномен ми визначаємо як інтегровану характеристику особистості майбутнього вчителя, що представлена сукупністю компонентів, адекватних рефлексивній діяльності, а саме:

- мотиваційно-ціннісний компонент, що включає мотиви, ціннісні орієнтації, установку до рефлексивної діяльності, позитивну, відкриту Я-концепцію;
- когнітивний, представлений спеціальними психолого-педагогічними, диференційно-психологічними, соціально-психологічними, аутопсихологічними знаннями як теоретичної основи педагогічної рефлексії;
- операційно-діяльнісний, що містить систему рефлексивно-аналітичних умінь, пов'язаних з самопізнанням і розумінням іншого, самооцінкою й оцінкою інших людей, самоінтерпретацією та інтерпретацією іншого, аналізом, проектуванням та корекцією педагогічних технологій і власної діяльності, що відповідно до класифікації Н.Кузьміної, представлені гностичними, соціально-перцептивними, проектувально-конструктивними, організаторськими, комунікативними вміннями.

Сутністю тактичних задач контекстної спрямованості є формування певних складових рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, а саме: окремих видів педагогічної рефлексії, а також її структурно діяльнісних складових. Оперативні задачі рефлексивної спрямованості уявляють собою певний рефлексивний вихід, певний рефлексивний акт.

За функціональними компонентами педагогічної діяльності ми поділяємо задачі контекстної спрямованості на рефлексивно-аналітичні, проєктивні, ігрові. При цьому рефлексивно-аналітичні задачі, пов'язані з аналізом педагогічної ситуації, на фоні якої будується задача. Проєктивні задачі спрямовані на розробку проєкту розв'язання. Метою ігрових задач є практичне впровадження проєкту розв'язання на основі моделювання в навчальному процесі предметного й соціального контексту професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Використання певних видів педагогічних задач контекстної спрямованості обумовлено логікою руху діяльностей у технології контекстного навчання. Розглянемо, як це відбувається.

Навчальна діяльність академічного типу, основу якої складає передача й засвоєння інформації. Класичним прикладом є інформаційна лекція та семінар, але в контекстному навчанні на їх основі з'являються такі форми навчання, як лекція удвох, лекція-візуалізація, лекція із запланованими помилками, лекція-прес-конференція. Навчальній діяльності академічного типу відповідає семіотична навчальна модель, що являє собою вербальні або письмові тексти, які містять теоретичну інформацію для індивідуального присвоєння кожним студентом. Одиницею роботи студента є мовленнєва дія. Проте, на відміну від традиційних підходів уже на даному етапі задаються предметний та соціальний контексти майбутньої професійної діяльності: обговорюються основні протиріччя, що виникають в її процесі, на теоретичному рівні моделюються дії фахівців. Отримані таким чином знання перестають бути абстрактними й суто теоретичними та позитивно впливають на формування рефлексивної сфери студента.

Цей етап технології контекстного навчання швидше буде пов'язаний з формуванням рефлексії не як професійної якості, а як базового особистісного механізму. Змістовні аспекти даного етапу будуть пов'язані із зверненням студента до себе, з формуванням мотивації, установки, ціннісним ставленням до рефлексивної діяльності. На даному етапі переважною є особистісна рефлексія, хоча і починають з'являтися елементи міжособистісної рефлексії. Якщо говорити про типи рефлексії, то переважає когнітивна, інтрапсихічна, ситуативна, ретроспективна рефлексія. Тобто, зазначене є тільки підґрунтям щодо формування рефлексивної

компетентності. На цьому етапі ми вважаємо доцільним використання у межах зазначених форм контекстного навчання оперативних аналітичних задач, які, на нашу думку, будуть оптимізувати процес самопізнання, самоусвідомлення.

Квазіпрофесійна діяльність моделює в аудиторних умовах зміст й динаміку професії, відносин зайнятих в ній людей, як це відбувається, наприклад, у контекстній діловій грі, аналізі педагогічних ситуацій та розв'язанні професійно-педагогічних завдань й інших формах контекстного навчання. При цьому провідну роль відіграють імітаційні навчальні моделі, що відтворюють ситуації майбутньої професійної діяльності, які потребують аналізу й прийняття рішень на основі теоретичної інформації. Одиницею роботи студента є предметна дія. Інформація тут виступає засобом здійснення пізнавальної та рефлексивно-аналітичної діяльності, у процесі яких вона перетворюється в знання майбутнього фахівця.

На даному етапі відбувається формування педагогічної рефлексії вже як професійно-особистісної якості вчителя. Змістовні аспекти даного етапу будуть пов'язані з формуванням системи знань і умінь, необхідних у сфері реалізації міжособистісного пізнання, оскільки переважною є міжособистісна рефлексія. На цьому етапі розширюється діапазон видів педагогічних задач контекстної спрямованості, оскільки, квазіпрофесійна діяльність є навчальною за формою та професійною за змістом. Тобто в навчальний процес включаються як оперативні, так й тактичні задачі. Аналітичні задачі поєднуються з проєктивними. Починається процес моделювання ситуацій майбутньої професійної діяльності, тобто впроваджуються ігрові задачі.

Навчально-професійна діяльність – це діяльність, де студент уже приймає позицію фахівця. Робота студента за своїми цілями, змістом формами й технологіями виявляється фактично професійною. На цьому етапі завершується процес трансформації навчальної діяльності в професійну. Даному етапу логічно відповідає соціальна навчальна модель як типова проблемна ситуація або фрагмент професійної діяльності, що аналізується та перетворюється у формах сумісної діяльності студентів. Робота в групах як соціальних моделях професійного середовища сприяє формуванню не тільки предметної, а й соціальної компетентності майбутнього фахівця. Провідною одиницею активності студента є вчинок.

У процесі навчально-професійної діяльності відбувається формування рефлексивної компетентності як цілісної, інтегрованої професійно-особистісної якості майбутнього вчителя початкових класів. Змістовні аспекти даного етапу пов'язані з формуванням цілісного науково-методологічного аналізу, проєктуванням, моделюванням, прогнозуванням рефлексивної діяльності. Тут уже переважають вищі типи рефлексії, а саме: предметно-функціональна, методологічна, когнітивна, афективна, поведінкова, інтерпсихічна, перспективна.

Даний етап розробленої нами технології інтегрує всі типи задач контекстної спрямованості, оскільки навчальна діяльність вже є професійною й пов'язана з формуванням складних професійних конструктів особистості майбутнього фахівця.

Щодо механізму розв'язання педагогічних задач, Л.Спірін стверджує, що *розв'язати задачу* – значить побудувати мисленнєво чи письмово орієнтовну основу діяльності у вигляді прогнозу, а потім виконати цю діяльність [12, с.26]. На думку В.Ковальчук, оптимально розв'язати задачу – означає якнайкраще спроєктувати орієнтаційну основу дій, створити найкращі умови для їх виконання та творчо виконати дії, використавши при цьому систему методів, що призведуть до очікуваного результату [3, с.46].

У психолого-педагогічній науці існує певний досвід схематизації та алгоритмізації процесу розв'язання педагогічних задач (І.Зязюн, Л.Кондрашова, О.Семенова, Л.Спірін, М.Стешінський, М.Фрумкін, А.Чернишов, В.Якунін). Наприклад, технологія розв'язання педагогічних задач представлена українським науковцем І.Зязюном у вигляді такої послідовності дій педагога:

- 1) аналіз ситуації в цілісному процесі педагогічної діяльності;
- 2) усвідомлення проблеми і формування задачі, завершення процесу аналізу умов ситуації;
- 3) розробка проєкту рішення – конструювання розв'язання ситуації з різними варіантами розгортання подій;
- 4) практична реалізація запланованого рішення;
- 5) аналіз результату: порівняння наслідків розв'язання задачі з поставленими завданнями [10, с.39-40].

Тобто, як бачимо, розв'язання педагогічних завдань є складним процесуальним циклом взаємозв'язаних і взаємообумовлених фаз та етапів, а саме:

• *діагностико-аналітична фаза*, що включає *аналітичний етап*, який починається з аналізу і оцінки ситуації, що склалася, і закінчується формулюванням самого завдання, що підлягає рішення;

• *конструктивна фаза*, що об'єднує етап планування і конструювання, де висувуються гіпотези рішення, конкретні способи рішення вже поставленої задачі, розробляється „проект” рішення.

• *виконавська фаза*, що пов'язана з реалізацією задуму, з практичним втіленням розробленого „проекту”.

Отже, розв'язання педагогічних задач є складним, багатоаспектним, творчим процесом, який не можливо повністю схематизувати. Але дії та операції, пов'язані з рефлексивно-аналітичною діяльністю, які ми можемо формально уявити, можемо надати в розробленому нами алгоритмі розв'язання педагогічних задач, типових для умов педагогічного процесу у початковій школі та родинному колі. Цей алгоритм можна стисло представити так:

1. *Характеристика педагогічної системи*: умови та обставини, за яких відбувається дія (у класі, на шкільному подвір'ї, у сім'ї); тип педагогічної ситуації (шкільна, сімейна, змішаного характеру); її структура (підсистеми, що її складають: „учитель-учень”, „учитель-учні”, „учень-учень”, „учень-учні”, „батьки-дитина”, „учитель-батьки”); рівень розвитку педагогічної системи (позитивний чи негативний виховний вплив особистості вихователя, батьків, дитячого колективу).

2. *З'ясування об'єктів та суб'єктів навчально-виховного процесу, їх психолого-педагогічна характеристика*: позиції учасників ситуації відносно тих, на кого спрямований педагогічний вплив); характеристика індивідуально-особистісних якостей об'єктів та суб'єктів (професійно-особистісні якості учителя: цілі, мотиви його поведінки, професійні знання, уміння; вікові та індивідуальні якості учнів; особистісні якості батьків, стиль сімейного виховання).

3. *Характеристика взаємовідносин учасників ситуації*: стиль педагогічного спілкування вчителя з дітьми (авторитарний, демократичний, ліберальний); характеристика міжособистісних відносин у дитячому колективі; особливості взаємодії вчителя з колективом учнів; стиль виховання у родині.

4. *Визначення протиріч, формулювання проблеми*: причини того, що відбувається, що ускладнює ситуацію; шляхи подолання негативних явищ у цій ситуації.

5. *Формулювання педагогічної задачі*, що містить елементи цілепокладання, конкретизації завдання, яке необхідно розв'язати.

6. *Проектування рішення*, що пов'язане з висуненням гіпотез, з визначенням загальної стратегії розв'язання задачі.

7. *Конструювання*, що передбачає операції з конструювання всіх компонентів педагогічного процесу відповідно до мети задачі.

8. *Аналіз та рефлексія результатів розв'язання задачі*, що містить порівняння наслідків розв'язання з поставленими цілями, а також усвідомлення своєї участі у процесі, своєї позиції щодо цього.

Наголосимо, що цей алгоритм дає змогу майбутньому вчителю початкових класів усвідомити загальну логіку „прочитання” ситуації, а також поетапного, покрокового розв'язання педагогічної задачі.

Висновки... Відтак запровадження задачного підходу є одним з пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти в Україні. Реалізація цього підходу пов'язана з рефлексивно орієнтованою освітою. Найбільш доцільною щодо впровадження задачного підходу, на нашу думку, є технологія контекстного навчання. При цьому провідні ідеї задачного підходу, а також контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів синтезуються у педагогічних задачах контекстної спрямованості, які, на нашу думку, містять вагомий потенціал щодо формування рефлексивної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. У межах представленої статті ми не мали можливості розглянути всі аспекти зазначеної проблеми. Подальшого розгляду потребує питання щодо фасилітуючої ролі викладача у процесі групового розв'язання педагогічних задач контекстної спрямованості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. А. Теория учебных задач : психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
2. Загвязинский В. И. Теория обучения. Современная интерпретация : учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений, обучающихся по спец. 031000 „Педагогика и психология” / В. И. Загвязинский. – М. : Academia, 2001. – 188 с.
3. Ковальчук В. А. Методичні основи розв'язання соціально-педагогічних задач у процесі підготовки майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ковальчук Валентина Антонівна. – Житомир, 2000. – 190 с.
4. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1992. – 126 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.

6. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении : науч. изд. / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
7. Мильто Л. О. Методика розв'язання педагогічних задач / Л. О. Мильто. – Суми: видавничо-виробниче підприємство „Мрія ЛТД”, 2000. – 132 с.
8. Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской, Я. И. Петров и др. / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М. : Педагогика, 1981. – 120 с.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70 000 слов / С. И. Ожегов ; ред. Н. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.
10. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 1989. – 486 с.
12. Спириин Л. Ф. Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя / Л. Ф. Спириин. – Ярославль : ЯГПИ, 1976. – 82 с.
13. Спириин Л. Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающее профессионально-педагогическое обучение и самообразование) / Л. Ф. Спириин ; ред. П. И. Пидкасистый. – М. : Рос. пед. агентство, 1997. – 173 с.

Анотація

В.В.Желанова

Педагогические задачи контекстного типа как средство формирования рефлексивной компетентности будущего учителя начальных классов

В представленной статье актуализирована значимость реализации задачного подхода в технологии контекстного обучения будущего учителя начальных классов. Автор обосновывает целесообразность внедрения задач контекстного типа как способа формирования рефлексивной компетентности. В соответствии с динамикой движения деятельности в технологии контекстного обучения рассматривается использование определенных типов задач. В статье предлагается алгоритм анализа педагогических ситуаций и решения педагогических задач.

Ключевые слова: *задачный подход, задача, педагогическая задача, педагогическая задача контекстной направленности, педагогическая ситуация, контекстное обучение, рефлексивная компетентность.*

Summary

V.V.Zhelanova

Pedagogical Tasks of Contextual Type as a Means of Reflexive Competence of the Future Primary School Teacher Formation

Meaningfulness of realization of this approach in the technology of context teaching of the future primary school teacher has been actualized in the offered article. The author grounds reasonability of introduction of tasks of context type as a method of forming of reflexive competence. According to the dynamics of motion of activity in technology of the context teaching the use of certain types of tasks is examined. The algorithm of pedagogical situations analysis and decision of pedagogical tasks is offered in the article.

Key words: *task approach, task, pedagogical task, pedagogical task of context orientation, pedagogical situation, context teaching, reflection competence.*

Дата надходження статті: „12” вересня 2012 р.

УДК 371.13+37.041:81'243(045)

Г.В.ЗАКОРДОНЕЦЬ,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Самостійна робота як засіб неперервного вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови

У статті проаналізовано сутність понять „самостійність” та „самостійна робота”; розглянуто підходи до організації самостійної роботи; визначено роль самостійної роботи у формуванні самоосвітньої компетенції як засобу вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови.

Ключові слова: *самостійна робота, професійна діяльність, самоконтроль, самоосвітня компетентність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах стрімкого розвитку науки і техніки, швидкого накопичення та оновлення інформації, неможливо навчити людину на все життя, проте можна пробудити в ній інтерес до накопичення знань, навчити її вчитись. Вислів „вчись вчитись” став як ніколи актуальним. Л.М.Фрідман зауважує, що для того, щоб праця стала для кожної людини формою самостійної діяльності, все її попереднє життя має бути формою

самостійної діяльності. Суспільство висуває нове соціальне замовлення перед школою загалом та ВНЗ педагогічної освіти зокрема. Питома вага самостійної, пізнавальної діяльності має докорінно збільшитись в умовах кредитно-трансферної системи. Різноманітні сторони самостійної діяльності студента, його самоорганізація, самоуправління, самоконтроль і самостійна робота завжди були предметом вивчення та дослідження.

Динамізм сучасної цивілізації, посилення ролі особистості в суспільстві і виробництві, зростання її потреб, гуманізація і демократизація суспільних відносин, інтелектуалізація праці та інші тенденції зумовлюють необхідність заміни формули „освіта на все життя” формулою „освіта через усе життя”. Серед основних пріоритетів сучасної політики у сфері освіти є розвиток мотивації до навчання, що є фундаментом для одержання освіти протягом життя [7, 2].

Сучасний словник з педагогіки трактує самостійність як уміння поставити певну мету, наполегливо досягати її власними силами, відповідально ставитись до своєї діяльності, діяти при цьому свідомо і ініціативно не тільки в знайомій ситуації, але й у нових умовах, які вимагають прийняття нестандартних рішень [1, с.297].

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідники І.А.Зязюн, В.А.Козаков, К.К.Платонов, М.М.Солдатенко, М.І.Смірнова та інші розглядають самостійність у декількох аспектах: як властивість особистості; як здібність суб'єкта діяти без допомоги інших людей; як спосіб мислення і діяльності; як рису характеру особистості; як характеристику діяльності студента в конкретній навчальній ситуації з постійним виявом здібності досягати мети діяльності без допомоги; як здатність і уміння людини управляти власною діяльністю.

Самостійність і творчість майбутніх фахівців формується під час самостійної роботи. В українському педагогічному словнику самостійна навчальна робота трактується як „різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється на навчальних заняттях або вдома за завданням вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі” [2, с.275].

Самостійна робота визнається вищою формою навчальної діяльності. У такому розумінні самостійна робота студента – це діяльність, що організується тим, хто навчається, з огляду на його пізнавальні мотиви у найбільш зручній, раціональній з його точки зору час, та контролюється ним самим на основі опосередкованого системного управління з боку викладача. Якщо самостійна робота в школі в основному виконується на уроках, то у ВНЗ – це позааудиторна діяльність.

Аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що сучасна практика модернізації системи навчання ІМ становить виключний інтерес для дослідників. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній методичці накопичений чималий досвід у навчанні ІМ (О.Бігич, Н.Бориско, С.Гапонова, М.Ляховицький, С.Ніколаєва, С.Тер-Мінасова та ін.). Разом з тим недостатній рівень іншомовної комунікативної компетенції студентів, відсутність мотивації до вивчення ІМ вимагають оптимізації навчального процесу, суттєвою і визначальною частиною якого є самонавчання і самостійна робота студентів. На теоретичному і методологічному рівнях проблему організації самостійної роботи студентів у процесі оволодіння знаннями розглядали А.Алексюк, М.Гарунов, Б.Єсіпов, І.Льєсов, В.Козаков, І.Лернер, Н.Ничкало, М.Солдатенко, А.Усова та інші. Самостійній роботі студентів у процесі оволодіння ІМ присвячено численні наукові дослідження, які детально висвітлюють окремі напрямки цієї проблеми (М.Алієва, Т.Гусак, К.Карпов, М.Ляховицький, С.Ніколаєва, І.Павлова, О.Письменна та ін.).

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є з'ясування ролі самостійної роботи студентів з іноземної мови у формуванні самоосвітньої компетенції як засобу підтримування та неперервного вдосконалення професійної діяльності вчителя іноземної мови, її виховного потенціалу у розвитку особистості студентської молоді.

Виклад основного матеріалу... З психології відомо, що знання, отриманні самостійно, шляхом подолання труднощів засвоюються краще і є міцнішими, ніж одержані від викладача в готовому вигляді. Працюючи самостійно, кожен студент безпосередньо працює з матеріалом, який потрібно засвоїти, концентрує на ньому свою увагу, мобілізує всі резерви інтелектуального, емоційного та волевого характеру. Окрім цього, самостійна робота носить індивідуалізований характер. Джерело інформації, знань для кожного залежить від власних потреб та можливостей. Таким чином, кожен сам несе відповідальність за роботу і врешті-решт, за її результативність, успішність.

Ознакою сьогодення можна вважати надзвичайну насиченість навчальної роботи студента з ІМ в умовах кредитно-модульної організації академічного процесу, скорочення годин, які відводяться на її вивчення і обумовлений цим пошук результативної системи організації самостійної роботи студентів, який супроводжується стрімким збільшенням обсягу і змісту навчальної інформації.

Розумне поєднання аудиторної та позааудиторної роботи приносить результат, коли позааудиторна самостійна робота дозволяє студентам успішно брати участь в аудиторній роботі, полегшує їй, знімає багато труднощів в навчанні, допомагає закріплювати уміння та навички. Правильне поєднання традиційних вправ та видів самостійної роботи з новими робить процес більш ефективним. Під час самостійної роботи кожен працює у своєму темпі, концентруючи увагу на важливому для нього. В цей час формуються навички самоконтролю та самокорекції. На самостійну роботу варто виносити матеріал, який не був пояснений на занятті. Важливим для виконання самостійної роботи є те, що час залежить від індивідуальних особливостей студента. На самостійну роботу викладачі різних країн дивляться по-різному, зокрема європейці – як на аудиторне заняття, яке проводиться під керівництвом викладача. Американці сприймають самостійну роботу, як „довідкову бібліотеку”, де студенти працюють самостійно та індивідуально в позааудиторний час [12, с.45]. Проте успішність самостійної роботи у всіх випадках залежить від трьох важливих умов: високої мотивації в навчанні, вміння студента самостійно управляти своєю діяльністю, відповідного управління навчальним процесом зі сторони тих, хто обслуговує студента. Самостійна робота активізує розумову та творчу діяльність знижує поріг втомлюваності. Її цінність полягає у тому, що підвищується мотивація через те, що студент отримує цікаву інформацію лінгвістичного, країнознавчого, літературного та побутового характеру. До переваг самостійної роботи відноситься те, що студент практикується, помиляється, корегує свої помилки без свідків, повторює одне і те ж стільки разів, скільки необхідно для запам'ятовування.

Все вищезгадане є надзвичайно важливим у роботі вчителя і викладача. При організації самостійної роботи варто взяти до уваги принцип послідовності та посильності. Необхідно знати і враховувати інтереси та нахили студентів. Щоб самостійна робота була успішною, варто створити таку ситуацію, щоб студент відчув дефіцит засвоєного матеріалу для спілкування і, вказавши джерело інформації для заповнення дефіциту, дати поштовх до пошуку інформації самостійно. Мотивуючи та пробуджуючи інтерес до пошуку, викладач повинен забезпечити виконання самостійної роботи, „залишаючись у тіні”. Управління самостійною роботою має на меті дві цілі: міцне засвоєння знань і оволодіння прийомами навчальної праці. Саме це є передумовою неперервної освіти [12, с.45]. Для виконання самостійної роботи важливу роль відіграють пам'ятки, навідні питання та опори. Пам'ятки розраховані на здатність студента свідомо управляти своєю волею, емоціями та на виховання цих здібностей. Вони відіграють стратегічну роль, тобто формують суб'єкт навчання, який відповідально та зацікавлено застосовує прийоми навчальної роботи. Наступним дидактичним засобом опосередкованого керівництва самостійної роботи є навідні питання, які точно концентрують увагу на важливій стороні явища, про яке потрібно дізнатись і відсікають вторинне, звужуючи зону пошуку. Такі питання передбачають безпосередній зворотній зв'язок, сприяють концентрації уваги на суттєвих моментах, впливають на розвиток уваги, спонукають бачити в мовних явищах засіб вираження та розпізнавання думки. Опора також є важливою допомогою при виконанні самостійної роботи. В ході самостійної роботи студент осмислює її змістовно-смысловий план у єдності із засобами вираження, тобто добирає опори з різних джерел інформації. Опори обираються відповідно з індивідуальними можливостями, з орієнтацією на конкретну мовленнєву задачу. Часто такою опорою є текст. Робота з опорами дає змогу збагатити мовлення та розширити методичний потенціал студента.

Самоконтроль є найвищим показником оволодіння мовою, її подальшим вдосконаленням. Види самоконтролю розмежовують на основі наступних принципів класифікації: за елементами, що входять у структуру самоконтролю (констатуючий і корегувальний); за способом отримання інформації про протікання операційних дій (безпосередній і опосередкований); в залежності від того, які органи почуттів задіяні (зоровий, слуховий, комбінований); за етапами (підготовчий, поточний, заключний); за формою організації навчальної діяльності (фронтальний, індивідуальний, взаємний самоконтроль) [5, с.46]. Навчальний самоконтроль пов'язаний із засвоєнням змісту предмету. Самоконтроль під час навчання іноземної мови розглядають, як свідоме контролювання, оцінку і саморегулювання студентами власної навчальної діяльності і самостійне управління нею; інтелектуальне вміння порівнювати в процесі оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю результати власного виконання тієї чи іншої навчальної задачі з визначеними еталонами і при цьому самостійно знаходити, виправляти і попереджати помилки в своїй діяльності чи її результати; навчальну дію з порівняння результатів власного виконання тієї чи іншої навчальної задачі зі змістом і звуковим оформленням відповідного іншомовного матеріалу. Порівняння проводиться студентом з неодмінною опорою на навчальний матеріал і на свій попередній досвід з метою подальшого самостійного виправлення і осмислення помилки, що була допущена.

В ситуації, коли студент зіштовхується з необхідністю вибору різних способів реалізації своєї діяльності, в залежності від поставлених цілей, рівня навчальних досягнень, індивідуальних

особливостей, для усунення невизначеності, потрібно задіяти засоби саморегуляції. Характерною особливістю програм саморегуляції є те, що вони рухливі і, як правило, включають в себе екстраполяцію подразників зовнішнього середовища, які відіграють вирішальну роль для задоволення соціально значущих потреб організму. Значення самоконтролю для розвитку навичок самостійної роботи з іноземної мови ми бачимо у наступному: у подвійному завданні студента у процесі практичного оволодіння іноземною мовою (засвоєння і контроль над успішністю засвоєння) виникає якісно нове емоційне і моральне ставлення до навчання, що позитивно позначається на загальній ефективності оволодіння іноземною мовою, самореалізації студента у процесі його подальшої освіти. Можливість самокорекції робить студента спокійнішим, а його діяльність більш упевненою і правильною.

Таким чином, ідея самоконтролю, ідея включення самого студента до контролю за своєю діяльністю заслуговує особливої уваги з боку методистів. Але сама собою ця ідея реалізуватися не може. Необхідна спеціальна робота з організаційного та методичного забезпечення впровадження цієї ідеї у навчальний процес.

Самоконтроль робить студента суб'єктом навчання. Самоконтроль розвивається з мірою оволодіння мовою і проходить стадії від зовнішнього до внутрішнього, автоматичного. При зовнішньому самоконтролі відбувається порівняння еталону, який існує в пам'яті, з джерелом інформації. При виявленні відхилень відбувається самокорекція. До зовнішнього самоконтролю відносяться ключі і тести для самоперевірки. Зовнішній самоконтроль виступає в єдності з контролем викладача. Їх сумісне застосування сприяє розвитку внутрішнього автоматичного контролю. Вміле управління самостійною роботою передбачає її чітку організацію.

Отже, самоконтролю належать ті навчальні дії, які успішно перевіряють самі студенти, а контролю – навчальні дії, які не можуть бути самостійно оцінені студентами, тобто те, що не можна дати з відповідями. Вправи, які пропонуються для самоконтролю, дають можливість перевірити слова і вирази, граматичні явища, розуміння тексту. Головна властивість таких вправ полягає у тому, що в процесі виконання дій відбувається їх засвоєння, застосування правила призводить до його розвитку, зміни, збагачення.

Функції самостійної роботи під керівництвом і без передбачають одну мету (комунікацію, підготовку до мовлення), але знаходяться на різних реєстрах. Така підготовка дає реальний результат в ході комунікативного процесу. Якщо самостійна робота ведеться систематично, вона сприяє міцному засвоєнню іноземної мови в поєднанні з розвитком прийомів навчальної діяльності.

Враховуючи думку дослідників щодо цілей самостійної роботи студентів, ми вважаємо її метою формування самостійності та творчості у процесі здійснення навчальних дій щодо засвоєння навчального матеріалу та уміння самостійно визначати, організовувати, контролювати та корегувати свою навчальну діяльність не тільки під час навчання закладів освіти, але й впродовж життя, в своїй подальшій професійній діяльності.

Висновки... Організація самостійної роботи – це джерело для розробки нових методів та прийомів навчання іноземній мові, джерело підвищення мотивації навчання і набуття більш високих показників професійної майстерності. Самостійна робота сприяє самостійності мислення, допомагає орієнтуватись у потоці інформації, самому здобувати знання, користуючись раціональними прийомами роботи з книгою та іншими джерелами, узагальнювати різноманітні матеріали, давати їм оцінку, вчить формувати власні думки, порівнювати, аналізувати, виокремлювати головне. Варто акцентувати увагу на тому, що об'єктивні труднощі оволодіння навчальними програмами вищої школи підсилюються процесом “швидкого старіння знань”, а, відтак, наразі неможливо уявити фахівця, який не усвідомлював би необхідності займатися самоосвітою і самовдосконаленням упродовж життя. Таким чином, самостійна робота є одним з засобів підтримання та неперервного вдосконалення професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
2. Гринькова М. В. Саморегуляція / Марина Вікторівна Гринькова. – Полтава : АСМІ, 2006. – 264 с.
3. Довгунець В. І. Вимоги до організації професійно-орієнтованої самостійної роботи студентів / В. І. Довгунець // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 травня 2010 р.). – Полтава.
4. Красильникова В. О. Учебные задания по английскому языку с ориентацией на самостоятельную работу учащихся / В. О. Красильникова // ИЯШ. – 1990. – № 6. – С. 31–34
5. Лында А. С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся / А. С. Лында. – М. : Высшая школа, 1979. – 156 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Ступенева підготовка вчителя/викладача іноземної мови в університеті / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1999. – № 2. – С. 3–8.

7. Обучение в течение жизни: политика стран ОЭСР в области непрерывного образования. – Центр ОЭСР – ВШЭ, 2005. – 12 с.
8. Пасічник О. С. Контроль і самоконтроль у змісті сучасних вітчизняних шкільних підручників з іноземної мови / О. С. Пасічник // Наукові записки НДУ ім. Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. – 2009. – № 3. – С. 103–107.
9. Рабинович Ф. М. Самостоятельная работа учащихся / Ф. М. Рабинович // ИЯШ. – 1985. – № 3. – С. 31–37.
10. Современный словарь по педагогике / сост. Рапацевич Е. С. – Минск : Современное слово, 2001. – 689 с.
11. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : [учеб.пособие] / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
12. Шатова Н. Р. „Лаборатория чтения” как форма управления внеаудиторной самостоятельной работой обучающихся / Н. Р. Шатова // ИЯШ. – 1989. – № 1. – С. 42–45.
13. Wilson J. J. Letting go / Wilson J. J. // English Teaching professional. – 2005. – № 39. – P. 46–47.

Анотація

Г.В.Закордо́нец

Самостоятельная работа как способ непрерывного совершенствования профессиональной деятельности учителя иностранного языка

В статье проанализировано сущность понятий „самостоятельность” и „самостоятельная работа”; рассмотрены подходы к организации самостоятельной работы; определена роль самостоятельной работы в формировании самообразовательной компетенции как способа совершенствования профессиональной деятельности учителя иностранного языка.

Ключевые слова: самостоятельная работа, профессиональная деятельность, самоконтроль, самообразовательная компетентность.

Summary

G.V.Zakordonets

Independent Work as a Mean of Continuous Improvement of a Foreign Language Teacher Professional Activity

Essence of concept “independence” and “self dependent” work is revealed; approaches to organization of self dependent work are analyzed; the role of self dependent work in foundation of self competence as a mean of improvement of a foreign language teacher professional activity is defined.

Key words: independent work, professional activity, self control, self educational competence.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 130.2+378.1

О.П.ЗЕЛЕНСЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент
(м.Львів)

Деякі напрямки культурологічного виховання майбутніх правоохоронців у позааудиторний час

Духовно-просвітницька, аматорська, художньо-творча діяльність курсантів ВНЗ МВС України в позааудиторний час, крім їх духовного розвитку, має своїм завданням практичну підготовку до здійснення ними як професійної, так і виховної роботи у правоохоронній діяльності.

Ключові слова: виховання, культурологічне виховання, художньо-творча діяльність, культурно-дозвіллева діяльність, клубне об'єднання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... З появою нової суспільно-політичної системи, орієнтованої на розвиток ринкової економіки, в усіх сферах нашого життя проходять значні зміни. В системі освіти також відбуваються природні об'єктивно зумовлені позитивні перетворення. Однією з таких надзвичайно важливих змін є гуманізація освіти як шкільної, так і вищої. Гуманність суспільства – основний критерій рівня розвитку цивілізації в будь-якій країні – виховується грамотною організацією та здійсненням освітньої діяльності. Освіта тоді стане гуманною, коли вона створить сприятливі умови для розкриття і розвитку тих здібностей, якими людина наділена від природи. У процесі набуття вищої освіти відбувається єдність навчання, виховання та розвитку особистості, формування її духовних цінностей, зокрема здійснюється трансляція та відтворення цінностей культури, оскільки одна з соціальних функцій вищої освіти –

культуросотворча. Надання вищій освіті культурологічної спрямованості продиктовано сучасними умовами соціокультурних реалій ХХІ століття.

Н.Голованова, розглядаючи підходи до виховання в сучасній вітчизняній педагогіці, на основі праць О.Газманова, А.Іванова, Н.Крилова, доходить висновку, що в основі цього підходу лежать ідеї філософії постмодернізму і гуманістичної психології, зокрема К.Роджерса. Прихильники культурологічного підходу вважають центральною фігурою освіти, її головним діючим суб'єктом саму дитину. За дитиною затверджується право самій визначати не тільки „ким бути”, „якій бути”, але й „як жити”, тобто право самостійно будувати свій образ життя, вибирати галузь інтелектуальних, фізичних, художніх інтересів, самостійно вирішувати свої проблеми. А вихователь у такій системі взаємовідносин визнається як рівноправний партнер у спільних заняттях, як доброзичливий організатор підтримки дитини в рамках її проблем [1, с.40-41]. На нашу думку, тут не повністю висвітлена характеристика культурологічного підходу до виховання, але лише його певні аспекти, зокрема формування основ та створення умов для саморегуляції особистості, певної соціальної та комунікативної компетентності, виховання в неї певного світогляду, розвиток культури міжособистісних відносин. А культурологічне виховання, що є цілеспрямованим педагогічним процесом, передбачає також озброєння особистості та оволодіння нею історико-теоретичними знаннями, прикладними навичками в галузі загальнолюдської та національної культури і мистецтв, виховання патріотів України, громадян правової демократичної держави, які поважають права і свободи особистості, виявляють національну та релігійну терпимість, зберігають історичну спадкоємність поколінь, формування духовних, естетичних і моральних якостей, поглядів і звичок, уміння застосовувати їх в практичній діяльності, а також формування трудової мотивації.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми виховання молоді посідають чільне місце в педагогічній думці. Ними займалися К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський, І.Огієнко, Б.Грінченко, І.Бех, І.Мартинюк, М.Стельмахович, Б.Ступарик, С.Миропольський, В.Верховинець, В.Бутенко, Л.Масол, В.Кремень, В.Бехтерев, А.Лігоцький, Г.Костюк, Ш.Амонашвілі, Г.Ващенко, Ю.Азаров, Я.Коломенський, Б.Лихачов, С.Подмазін, Р.Сеульський, В.Смирнов, Ю.Фокін, Б.Щупаков та інші. Питання культурологічного виховання молоді, ідеї про необхідність створення системи неперервної культурологічної освіти і виховання студентів розглядаються в українській педагогічній теорії і практиці видатними педагогами С.Миропольським, В.Верховинцем, А.Макаренко, В.Сухомлинським, В.Бутенком, Л.Масолом, В.Бехтеревим, В.Андрущенко, С.Ніколаєнком, П.Підласистим, Д.Чижевським та іншими. Однак культурологічне навчання і виховання майбутніх правоохоронців, пошук оптимальних методів цієї роботи ще не стали предметом особливої уваги науковців і вимагає свого дослідження. Це пояснюється певною залежністю правоохоронної діяльності від рівня їх культурологічних знань, навичок, умінь, якостей та звичок і ефективності їх застосування. Оскільки стан *загального* професійного розвитку майбутнього фахівця МВС України, культура його особистості відіграють значну роль у підвищенні ефективності того чи іншого виду його цілеспрямованої діяльності, важливо продовжувати шукати шляхи удосконалення методики проведення ефективної виховної роботи серед курсантів ВНЗ МВС України як у навчальний, так і в позааудиторний час.

Виклад основного матеріалу... Пізнавальна та наукова діяльність культурологічного спрямування враховувалася при розробці змісту і методів культурологічної підготовки курсантів ВНЗ МВС України. Під поняттям пізнавальна діяльність ми розуміємо процес засвоєння знань, що сприяють розвитку культурологічної свідомості, ціннісних орієнтацій у взаємовідносинах з людьми, а також відповідну морально значущу поведінку. Головним завданням їх пізнавальної діяльності є поглиблення знань про загальнолюдську та національну культуру, історію України, про життя і діяльність визначних діячів культури України тощо, набутих у ході навчально-виховного процесу, удосконалення їх у позааудиторний час та піднесення їх до світоглядного рівня.

Кожний метод виконує якусь певну організаційну, пізнавальну чи виховну функцію. Це положення бралось до уваги при відборі методів, рекомендованих для культурологічного виховання на основі філософії, етики, соціології, педагогіки, естетики, духовної спадщини України та інших гуманітарних наук. Тому їх умовно можна розділили на чотири великі групи: методи культурологічного виховання під керівництвом педагога; методи формування культурологічної свідомості; методи формування культурологічної свідомості на основі вивчених раніше гуманітарних наук, духовної спадщини України; методи стимулювання.

Нам хотілося б зупинитися на деяких формах духовно-просвітницької, аматорської, художньо-творчої діяльності курсантів ВНЗ МВС України в позааудиторний час, що крім їх духовного розвитку, мають своїм завданням практичну підготовку до здійснення ними виховної роботи в правоохоронній діяльності. Позааудиторна виховна робота у ВНЗ є складовою загальною

підготовки майбутніх правоохоронців, яка має суттєвий потенціал для набуття ними відповідних знань і формування певних умінь і навичок для їх практичної реалізації.

Художньо-творча діяльність має не тільки соціально-культурну спрямованість, але й орієнтована як на себе, так і на соціум. Підвищенню художньо-естетичної культури, духовності, формування соціальної активності, прищепленню практичних умінь і навичок організації художньо-творчої діяльності, розвитку професійної компетенції майбутнього фахівця МВС України сприяє участь курсантів у навчальних та аматорських колективах, концертні виступи в навчальному закладі, за його межами, участь у творчих вечорах, святах, контакти з майстрами мистецтв, відвідування театрів, концертних залів, музеїв тощо.

Науковці А.Каргін, Л.Карпова, Ф.Прокоф'єв, В.Розумний, А.Романов, О.Сасихов, Є.Смірнова, Ю.Соколовський, Ю.Стрельцов, В.Тріюдин та інші досліджують соціально-культурну та художньо-творчу, культурно-дозвілєву діяльність молоді у вільний час, її види, зміст, форми і методи.

Що стосується культурно-дозвілєвої діяльності курсантів, то умови ВНЗ МВС України передбачають включення курсантів у соціокультурну та художньо-творчу діяльність з метою підняття їх загальної та художньо-естетичної культури, духовного розвитку, з одного боку, та прищеплення їм умінь і навичок реалізації набутих теоретичних знань з організації, змісту, форм і методів проведення вільного часу, з іншого боку.

Такі види виховної роботи досить складні, але вкрай важливі та необхідні. Наприклад, В.Смірнов зазначає, що керівництво клубними об'єднаннями є одним з важливих видів педагогічної праці, оскільки воно пов'язане з моделюванням системи потреб і поведінки особистості в умовах добровільності, розмаїття складу та максимальної орієнтації на побажання і настрої учасників [6, с.37].

О.Музичук, який займається проблемами естетичного виховання, підкреслює, що клубна діяльність у людському суспільстві викликається потребою в насолоді. Ніякого іншого, зовнішнього стимулу, що здатний викликати інтерес до клубної діяльності, немає і бути не може, людина абсолютно вільна в рішенні брати чи не брати участь у клубній діяльності і в якій мірі, це її вільний вибір. Він також зазначав, що мотивом, який спонукає до участі в клубній діяльності, є потреба в радісному спілкуванні, яке спонукає людину шукати духовну близькість з іншими людьми в рамках певної організаційної структури, що робить можливим синтез творчості і ритуально-ігрової форми її організації [3, с.16].

Такої ж думки дотримується С.Смірнов. Він розкриває основні методичні прийоми організаційної роботи по створенню клубних об'єднань, якими, на нашу думку, також слід керуватися як у ВНЗ МВС України, так і в практичній виховній роботі в правоохоронних органах. До цих методичних прийомів він відносить такі:

- ✓ В організації клубного об'єднання слід відштовхуватися від характеру потреб та інтересів учасників, а не від власного вольового рішення клубного працівника.
- ✓ З самого початку заохочувати, закріплювати будь-які форми прояву активності, довіряючи потенційним учасникам організаційні та інші відповідальні дії.
- ✓ Виявляти увагу до кожного потенційного учасника майбутніх об'єднань.
- ✓ Сприяти виникненню зв'язків між людьми, знайомити їх, зацікавлювати один одним.
- ✓ Забезпечити з самого початку позитивний емоційний настрій кожної людини і групи в цілому. Широко та з педагогічним тактом використовувати методи схвалення і заохочення.
- ✓ Виявляти терпіння, неквапливість. Дати зрозуміти учасникам об'єднання, що ідея його створення є їх особистим прагненням [7, с.96].

Л.Карпова всебічно досліджує роль художньо-творчої діяльності у вільний час у формуванні естетичної культури правоохоронця. Вона стверджує, що активна участь у ній сприяє підвищенню культурного рівня, розвитку творчих здібностей правоохоронців, згуртованого колективу, а також відтворенню духовних і фізичних сил правоохоронців [4; 5].

Серед аспектів естетизації клубної діяльності Д.Джола та А.Щербо виділяють естетичну організацію клубного середовища, вільну творчість за законами краси і радісне, справжнє гуманне спілкування [2]. У процесі такої діяльності, коли учасники беруть активну участь у самодіяльній художній творчості під час дозвілля, мають спільний інтерес, виникає плідотворна співтворчість людей у вільний час, почуття близькості, створюються умови для самоактуалізації, самоствердження особистості, засноване на принципах справжнього гуманізму. Це сприяє тому, що майбутні правоохоронці виявляються не тільки хорошими фахівцями свої справи, але й надійними товаришами, що поважають власну гідність і гідність іншого.

О.Сасихов, хоча і погоджується з необхідністю ретельно вивчати, знати реальні запити і нахили людей усіх соціальних і вікових категорій у дозвілєвій діяльності, разом з тим дотримується думки, що знати реальні запити ще не означає йти в них на повідку, оскільки не всі

вони мають достатню соціальну та культурну цінність. Він також вважає, що при створенні нових об'єднань слід враховувати наявну матеріальну базу для їх плідної діяльності [4; 5].

Однією з головних умов плідної роботи будь-якого клубного об'єднання, на думку дослідників клубної роботи, є абсолютно добровільна участь курсантів чи студентів у діяльності того чи іншого об'єднання, свобода вибору виду діяльності у вільний час, активна участь членів об'єднання у самоврядуванні, плануванні діяльності, обговоренні тих проблем, які становлять для них інтерес. Тому мета, завдання, програма діяльності тут розробляються керівником об'єднання спільно з учасниками. При цьому враховуються як потреби та інтереси учасників, так і завдання педагогічного процесу. Це дуже складний вид педагогічної діяльності. В клубному об'єднанні, пише С.Смирнов, без врахування реальних інтересів, бажань учасників педагогічний процес взагалі неможливий, тому що він не тільки засіб забезпечення найбільшої ефективності, але й умова самого здійснення педагогічного процесу [7, с.36].

Головна мета діяльності художньо-творчих об'єднань – художньо-естетичне виховання учасників. У їх роботі, поряд з відпрацюванням умінь і навичок в обраному виді діяльності (практичні заняття), певне місце повинні займати питання теорії та історії сучасних тенденцій у розвитку того чи іншого виду мистецтва, елементи естетичних знань (теоретичні заняття). Ці об'єднання також повинні мати вихід у практичну соціокультурну сферу: ставити вистави, давати концерти або окремі номери в концертних програмах, брати участь у масових клубних заходах, святах, обрядах і ритуалах тощо.

Висновки... Отже, духовно-просвітницька, аматорська, художньо-творча діяльність курсантів ВНЗ МВС України в позааудиторний час, крім їх духовного розвитку, має своїм завданням практичну підготовку до здійснення ними як професійної, так і виховної роботи у правоохоронній діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Голованова Н. Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике / Н. Ф. Голованова // Педагогика. – 2007. – № 10. – С. 38–47.
2. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів : навч.-метод. посіб. / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 391 с.
3. Музичук О. М. Сутність професійної підготовки персоналу ОВС / О. М. Музичук // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 125–130 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2007-1/07tompro.pdf>
4. Сливка С. С. Інформаційна культура юриста : [моногр.] / С. С. Сливка. – Івано-Франківськ : Таля, 1996. – 156 с.
5. Сливка С. С. Правнична деонтологія : підруч. / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 1999. – 336 с.
6. Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях : учеб. пособие для пед. уч. заведений / В. И. Смирнов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 416 с.
7. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности : учеб. пособие для студ. высш. пед. уч. заведений / С. Д. Смирнов. – М. : Академия, 2001. – 304 с.

Анотація

Е.П.Зеленская

Некоторые направления культурологического воспитания будущих работников правоохранительных органов во внеаудиторное время

Заданием духовно-просветительной, аматорской, художественно-творческой деятельности курсантов ВУЗов МВД Украины во внеаудиторное время является не только их духовное развитие, но и практическая подготовка к осуществлению ними как профессиональной, так и воспитательной работы в сфере правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: *воспитание, культурологическое воспитание, художественно-творческая деятельность, культурная деятельность в свободное время, клубное объединение.*

Summary

O.P.Zelenska

Some Directions of Culturological Education of the Future Law Enforcement Officers during the After Classes Activities

The task of the spiritual, instructive, amateur, artistic and creative activity of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine after classes is not only the spiritual development, but also their practical training to carry out the professional and the educative work in the sphere of the law enforcement activity.

Key words: *education, culturological education, artistic and creative activity, cultural activity at leisure time, club organization.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

Формування професійно важливих якостей – важлива умова успішного виховання майбутніх фахівців

У статті розглядаються наукові підходи до трактовки поняття „професійно важливі якості” та психолого-педагогічні феномени формування професійно важливих якостей фахівця у процесі виховання у вищій школі.

Ключові слова: професійно важливі якості, професійна придатність, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Завдання виховання висококваліфікованих фахівців було і залишається нагальними для української освіти, що має спрямовувати свої зусилля на формування професіоналів, які б відповідали вимогам суспільного та економічного розвитку держави. Одним зі важливих шляхів розв'язання цього питання є виховання у майбутніх фахівців системи професійно важливих якостей. Останні є необхідною умовою становлення психологічно готового, професійно придатного, успішного спеціаліста певної галузі. Спрямування виховного процесу у вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ) на формування та розвиток професійно важливих якостей має бути пріоритетним напрямом професійної підготовки фахівців.

Тож, вищезазначені важливі завдання породжують актуальну проблему зосередження виховного процесу вищої школи на успішному формуванні у студентської молоді необхідних професійно важливих якостей.

Аналіз досліджень і публікацій... Психолого-педагогічним засадам професійного навчання та виховання студентської молоді, професійної підготовки фахівців присвятили свій науковий пошук Г.Балл, В.Гордієнко, Г.Красильникова, С.Красильников, Д.Крюкова, В.Кузнецов, В.Манько, В.Рибалка, М.Скиба, О.Федик та ін.

У психологічній науці проблеми розвитку професійно важливих якостей особистості у процесі професійної діяльності та фахової підготовки досліджували І.Алексеева, О.Батаршев, В.Бодров, О.Волков, Ю.Ірхін, Я.Когут, Г.Ложкін, С.Максименко, Є.Майорова, І.Мартинюк, В.Рибалка, О.Столяренко, О.Сегеда та ін.

Разом з тим майже відсутні публікації з проблем формування професійно важливих якостей фахівців у процесі їх виховання у ВНЗ. Також відсутній єдиний підхід до визначення самого поняття „професійно важливі якості”.

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначення поняття професійно важливих якостей фахівця та психолого-педагогічних феноменів їх формування у процесі виховання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу... Формування особистості професіонала здійснюється впродовж усього його професійного життя: починається із виникнення мотиву освоїти певний вид діяльності; продовжується підготовкою у ВНЗ, професійною діяльністю за фахом й досягненням високого рівня професійної майстерності та зрілості. У цьому ж процесі професійного розвитку – професіогенезі, який є досить складним і тривалим, зароджуються та вдосконалюються професійно важливі якості.

Під поняттям „професіогенез” розуміють процес формування соціальних якостей особистості, які забезпечують задоволення потреб суспільного розвитку на основі висококваліфікованої праці й загальнолюдських цінностей [1].

Крім того, професіогенез залежить від трьох основних передумов:

- по-перше – від індивідуально-психологічних особливостей людини, її психофізіологічного потенціалу та розвинених особистісних й професійно важливих якостей;
- по-друге – від умов та вимог діяльності, що висуває певна професія до особистості;
- по-третє – від рівня співвідношення особистісних характеристик, якостей фахівця й вимог діяльності; чим вищим буде зазначений рівень співвідношення, тим успішнішим буде професійний розвиток людини.

Процес підготовки у навчальному закладі поєднує процеси навчання та виховання у цілісний педагогічний процес (навчально-виховний) – цілеспрямовану, динамічну взаємодію викладача та студента, у процесі якої здійснюється їх навчання, виховання, розвиток та формування професійно придатного фахівця.

Так, науковці співвідносять розвиток професійно значущих якостей фахівця із професійною придатністю. Остання розглядається, по-перше, як сукупність якостей, властивостей людини, що визначають успішність формування придатності до конкретної діяльності (видів діяльностей), і, по-друге, як сукупність наявних, сформованих професійних знань, навичок, умінь, а також психологічних, фізіологічних й інших якостей і властивостей, що забезпечують ефективне виконання професійних завдань [5, с.10].

Розвиток професійної придатності починається на етапі навчання у ВНЗ й продовжується як у системі неперервної освіти (в інститутах післядипломної освіти та на курсах перепідготовки кадрів), так і у процесі безпосередньої професійної діяльності. Випускник ВНЗ не може одразу мати високий рівень професійної придатності, оскільки формування і розвиток професійно важливих якостей відбувається у процесі його подальшого професійного становлення.

Процес формування професійно важливих якостей є досить динамічним, складним і зазнає постійних змін у процесі професіогенезу особистості. Як зазначають науковці, формування особистості – це процес зміни особистості при взаємодії її з реальною дійсністю, утворення фізичних і соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості [7, с.490]. Саме поняття „формування” відображає результат активних форм впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на процес розвитку [4, с.191]. Формування професійно важливих якостей – це їх утворення та розвиток у процесі виховання.

Аналіз наукових розробок свідчить, що на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення поняття „професійно важливі якості” (далі – ПВЯ). Загалом у науковій літературі спостерігаються переважно три підходи до визначення професійно важливих якостей.

Перший підхід: ПВЯ – характеристики людини, що базуються на природній біологічній основі й визначають успішність і рівень пристосованості її до діяльності.

Цього підходу дотримувались В.Бодров, Я.Когут, І.Мартинюк, В.Рибалка, В.Романов, О.Столяренко та ін. Вони до професійно важливих якостей відносили психофізіологічні, психологічні характеристики особистості, її здібності та здатності.

Другий підхід: ПВЯ – індивідуально-психологічні особливості фахівця.

Прихильниками цього підходу є І.Алексеева, О.Батаршев, Є.Майорова та ін. Під професійно важливими якостями вони розуміли індивідуально-психологічні особливості та властивості фахівця.

Третій підхід: ПВЯ – уміння, здібності та властивості особистості, що формуються у процесі навчання. Тож, визначаючи перелік ПВЯ науковці характеризують, крім властивостей, здібностей, здатностей, ще й уміння (В.Вареник, О.Волков, Ю.Ірхін, О.Сегеда, В.Чирков та ін.).

Це пояснюється тим, що у науковій, методичній літературі часто трапляються взаємозначення понять „уміння”, „здатність”, „здібності”, „якості”. Наприклад: „уміння – це ті професійно важливі якості суб'єкта діяльності, через які реалізується процес регуляції трудової діяльності” [8, с.10].

У психологічній практиці досить часто у поняття „професійні здібності” включають не тільки характеристики здібностей, а й особливості специфічних для конкретної професії професійно важливих якостей. Здібності ж розглядають як властивості, що розвиваються [5, с.40-41].

Разом з тим, у „Комплексі нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти”, виданому МОНмолодьспортом України, ці поняття також взаємопов'язані: „уміння – здатність людини виконувати певні дії на основі відповідних знань та навичок” [3, с.25]. Здатність визначається як властивість індивіда здійснювати, виконувати щонебудь, поводити себе певним чином; у тому числі психічний та фізичний стан індивіда, у якому він спроможний виконувати певний вид продуктивної діяльності [3, с.17]. Через властивості особи визначаються і якості особистості випускника вищого навчального закладу, а саме: „...цілісна сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи...” [3, с.26].

Отже, із вищевказаного випливає таке: ПВЯ мають біологічну основу; розвиваються у процесі професійної підготовки та діяльності; є передумовою придатності до певного виду діяльності; до ПВЯ відносять фізіологічні та психологічні характеристики людини, її індивідуально-психологічні особливості, властивості, здібності, здатності, уміння.

Крім того, із наведених визначень виходить, що здатність об'єднує здібності, властивості, уміння й виступає такою особистісною характеристикою, яка визначає її спроможність до здійснення певного виду діяльності.

Під професійно важливими якостями фахівця слід розуміти його психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою їх успішності.

Якості особистості є інтегральним продуктом тих діяльностей якими вона займалася, а її

нинішня активність – головний фактор змін, що відбуваються [6]. Тобто професійна діяльність є простором для розвитку й удосконалення наявних якостей та утворення нових.

У процесі ж професійної підготовки тільки формується система необхідних якостей відповідно до вимог майбутньої діяльності. Складові психологічної структури особистості (темперамент, характер, здібності, індивідуальні особливості пізнавальних і емоційно-вольових процесів; життєвий і професійний досвід; спрямованість) також зазнають змін, „підлаштовуються” під майбутню професійну діяльність.

Випускник ВНЗ повинен мати первинний набір необхідних груп якостей: психофізіологічних, моральних, інтелектуальних, комунікативних та ін. Наповнення кожної із зазначених груп буде здійснюватись залежно від специфіки професії та вимог діяльності до особистості фахівця. А їх розвиток залежатиме від його психофізіологічних, психологічних характеристик та особливостей виховання у вищій школі.

Відповідно, одним із важливих завдань навчального закладу є організація та проведення виховних заходів, що впливають на розвиток особистості майбутнього фахівця (наприклад, виховання через предмет, виховні заходи морально-патріотичного характеру, зустрічі із випускниками та досвідченими фахівцями у певній галузі, відвідування театрів, музеїв, галерей тощо, конкурси на краще виконання певного професійного завдання, інтелектуальні змагання й т. ін.).

Також слід зазначити, що виховні заходи будуть достатньо ефективними лише за умов наявності у студентів таких мотивів, як бажання брати в них участь, інтерес до цих заходів. Необхідні також і певні умови для утворення вказаних мотивів. Такі умови можуть бути створені через установа атмосфери співпраці між викладачами, кураторами навчальних груп, керівництвом навчальних закладів та студентами.

Важливо також звернути увагу й на мотивацію студентів до професійної діяльності, що складається із ієрархії мотивів, які формуються та розвиваються протягом навчання у ВНЗ. Ієрархія мотивів змінюється залежно від впливу низки чинників (умов навчання, іміджу професії, ставлення до навчання та майбутньої діяльності, особистісного розвитку тощо), але найбільш стійкими мотивами, що спонукають до оволодіння діяльністю є наступні: інтерес до професії, бажання самоствердитись, прагнення застосовувати отримані знання на практиці, бажання стати професіоналом; прагнення до матеріальної забезпеченості тощо.

Крім того, необхідно враховувати, що формування особистості є досить особливим процесом освоєння спеціальної сфери суспільного досвіду, але він відрізняється від засвоєння знань, умінь і способів дій, оскільки тут йдеться про таке засвоєння, у результаті якого відбувається утворення нових мотивів і потреб, їх перетворення, підпорядкованість і т.п. А досягнути всього цього шляхом простого засвоєння не можна [2, с.284]. У зв'язку з цим, до вказаного вище доцільно додати таке: якщо відбувається тільки отримання нової інформації, узагальнення знань, а не розвиток особистості майбутнього професіонала, можуть спостерігатися слабкі функціональні зв'язки між отриманою інформаційною основою і психологічною готовністю до її практичної реалізації, то стверджувати про достатній рівень сформованості особистості фахівця неможливо.

Висновки та перспектив подальших розвідок... Вищезазначене дозволило дійти таких висновків:

- процес формування професійно важливих якостей є досить динамічним, складним і зазнає постійних змін у процесі професіогенезу особистості; рівень професійної придатності фахівця взаємопов'язаний із рівнем розвитку його професійно важливих якостей; випускник ВНЗ не може мати високого рівня професійної придатності, оскільки формування і розвиток професійно важливих якостей продовжується у процесі його подальшого професійного становлення;

- професійно важливі якості фахівця – це його психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й діяльності та є основою їх успішності;

- виховання особистості майбутнього фахівця в умовах ВНЗ доцільно розглядати як цілеспрямований процес утворення й удосконалення комплексу професійно важливих якостей, під впливом психолого-педагогічних особливостей навчально-виховного процесу.

Перспективним вбачається розроблення комплексу психолого-педагогічних методик формування та розвитку певних груп професійно-важливих якостей майбутніх професіоналів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности: теоретические и прикладные проблемы / В. А. Бодров. – М. : Ин-т психологии РАН, 2006. – 623 с.
2. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию : курс лекций / Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1988. – 320 с.
3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої

освіти / [за заг. ред. В. Д. Шинкарука]. – К. : МОН України, 2008. – 68 с.

4. Ложки Г. В. Психологические основы профессионализации личности в особых условиях деятельности / Г. В. Ложки // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях : матеріали міжрегіон. наук. семінару, (Київ, 25 берез. 2010 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України. – К. : НУОУ, 2010. – С. 189–192.

5. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности: учеб. пособие / [под общ. ред. В. А. Бодрова]. – М. : ПЕР СЭ, 2003 – 768 с.

6. Прикладная юридическая психология : учеб. пособ. для вузов / [под ред. А. М. Столяренко]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639 с.

7. Столяренко Л. Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах : учеб. пособ. / Л. Д. Столяренко, С. И. Самыгин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. – 576 с.

8. Чирков В. И. Психологические основы подготовки кадров : текст лекций / В. И. Чирков. – Ярославль : Ярославский гос. ун-т, 1988. – 48 с.

Анотація

Н.Г.Иванова

Формирование профессионально важных качеств – важное условие успешного воспитания будущих специалистов

В статье рассматриваются научные подходы к трактовке понятия „профессионально важные качества” и психолого-педагогические феномены формирования профессионально важных качеств специалиста в процессе воспитания в высшей школе.

Ключевые слова: профессионально важные качества, профессиональная пригодность, воспитание.

Summary

N.G.Ivanova

Professionally Important Qualities Formation as an Important Condition for the Successful Training of the Future Specialists

The article deals with the scientific approaches to the interpretation of the term „professionally important qualities” and with the psychological and pedagogical phenomena in formation of the professionally important qualities of the specialist during his training at the high school.

Key words: professionally important qualities, professional suitability, education.

Дата надходження статті: „25” вересня 2012 р.

УДК [371.124.064:005.336.2]:811.11(045)

І.М.ІСАКОВА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Психолого-педагогічні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов

У статті аналізуються психолого-педагогічні основи формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, вивчається цей аспект, який сприятиме глибшому розумінню механізмів формування даної компетенції.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, іноземні мови, розвиток, мотивація, пізнавальні та соціальні інтереси студентів.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Як відомо, головною метою навчального процесу як системи є здійснення його основних функцій – навчання, розвитку і виховання. При цьому повідомлення системи знань повинно бути результативним, тобто включатися в структуру свідомості; розвиваючим, тобто поширювати потенційні можливості особистості та ціннісно-орієнтуючим. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень П.Я.Гальперіна, Н.А.Менчинської, Я.А.Пономарьова та ін. нами виділено методологічні положення, які стосуються ефективного функціонування навчально-пізнавальної діяльності:

– знання як продукт навчально-пізнавальної діяльності є результатом інтеграції зовнішньої дії та внутрішньої активності суб'єкта навчання;

– ефективність навчання залежить від інформаційної різноманітності зовнішнього середовища, різноманітності проявів активності суб'єкта навчання, структури та змісту попереднього досвіду, сформованості механізмів рефлексії.

Пошук нових шляхів підвищення якості підготовки майбутніх учителів іноземних мов (ІМ) викликає постійний інтерес науковців. Ми вважаємо, що знання психологічних особливостей особистості студента надасть можливість відшукати реальні можливості їх урахування як для особистісного та інтелектуального розвитку майбутніх фахівців, так і для формування соціокультурної компетенції (СКК), важливої складової комунікативної компетенції.

Ми розуміємо СКК майбутніх учителів ІМ як інтегративну характеристику спеціаліста, яка включає країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, вміння та навички співвідносити мовні засоби з метою й умовами спілкування; уміння організувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови; уміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання, а також володіння такими важливими якостями як комунікабельність, емпатія, толерантність.

Аналіз досліджень і публікацій... Слід зазначити, що проблема формування СКК як одного з показників готовності особистості до міжкультурної комунікації все більше привертає увагу науковців. У працях Н.Ф.Бориско, Є.М.Верещагіна, Г.В.Колшанського, А.Мейе, Ю.І.Пасова висвітлено питання необхідності паралельного вивчення мови й культури. Л.С.Дімова, С.Ю.Ільїна, О.І.Селіванова, В.М.Топалова вивчають проблему формування СКК у рамках підготовки студентів мовних та немовних спеціальностей під час навчання усного іноземного спілкування. Про необхідність створення обов'язкового фонду знань при вивченні ІМ йдеться у працях А.В.Волошиної, Ю.І.Пасова, В.Л.Скалкина, Ю.О.Сорокіна та ін..

Формування цілей статті... Проведений нами аналіз наукових праць свідчить про те, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми, що розглядається. Тому метою статті є аналіз психологічних передумов формування СКК майбутніх учителів ІМ, оскільки вивчення цього аспекту сприятиме глибшому розумінню механізмів формування даної компетенції.

Виклад основного матеріалу... У психологічній літературі студентство розглядається як особливий віковий період „пізньої юності” – „ранньої зрілості” від 17 до 25 років. Даний віковий період розподіляється на два періоди: від 17 до 19 років (молодші 1-3 курси) та від 20 до 22 років (старші курси).

Юнацький вік характеризується розвитком та вдосконаленням вищої нервової діяльності. Процеси мислення стають системнішими і критичнішими, розвивається пам'ять. У її структурі з'являються операційні механізми, що дозволяють переробляти інформацію на перцептивному рівні. Також мнемічна спроможність у юнацькому віці зростає, що дає змогу студенту зосереджено, цілеспрямовано та свідомо орієнтуватися в інформації, яку він запам'ятовує. Б.Г.Ананьєв, І.О.Зимня розкривають студентський вік як період психофізіологічних оптимумів: сенсорно-перцептивних, психомоторних мовленнєво-моторних функцій, які супроводжуються активним розвитком когнітивних процесів. Особистість володіє складними розумовими операціями аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, узагальнення, конкретизації, абстракції, а також достатньо розвинутим понятійним апаратом [1; 3]. Таким чином, студенти мають якнайкращі можливості для засвоєння країнознавчої, лінгвокраїнознавчої та соціолінгвістичної інформації.

Психологи також визначають вік 17-19 років як період найбільш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення та стабілізації характеру, а також оволодіння комплексом соціальних ролей, притаманних дорослій людині: професійно-трудова, громадських тощо [1; 3; 5]. Цей період також пов'язаний із початком економічної активності, під якою демографи розуміють залучення людини до самостійної виробничої діяльності, початок трудової діяльності. Вік 17-19 років є центральним періодом становлення характеру та інтелекту з огляду на зміну мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій та інтенсивне формування спеціальних здібностей. Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, І.О.Зимня розглядають процес розвитку особистості студента у зв'язку з проблемою його адаптації до навчального процесу у ВНЗ. При цьому адаптація розуміється як цілеспрямований і свідомий процес, в якому головною дійовою особою є людина, яка має світогляд, соціальні установки, спрямованість, сукупність знань, емоційні та вольові характеристики [2].

На думку І.О.Зимньої, цілісний психічний розвиток індивіда здійснюється за кількома лініями розвитку [1]. Ми визначаємо інтелектуальний, особистісний та комунікативний розвиток студентів як основні напрямки виявлення їхніх вікових характеристик, які ми враховуватимемо у процесі формування СКК.

Психологи визначають юнацький вік як заключний етап в процесі розвитку особистості людини, періодом досягнення інтелектуальної та соціальної зрілості (Л.І.Хомович, Д.Б.Ельконін). Найважливішим психологічним процесом цього віку є становлення самосвідомості, тобто „усвідомлення людиною себе самої як особистості, своєї діяльності як члена суспільства, стосунків із іншими людьми, рис характеру, власних дій та вчинків, їх мотивів, цілей, розумових,

моральних, фізичних якостей тощо” [7, с.165]. Студент активно включається в систему стосунків і взаємодій з іншими людьми, виділяє себе як „Я”, протиставляє себе іншим, але в той же час нерозривно пов’язує себе з іншими. Самосвідомість являє собою вищий рівень свідомості, що є основою розвитку розумової активності та самостійності. Це образ власного „Я” з позиції усвідомленого адекватного сприйняття себе як результату системи власних потреб, досягнень та перетворень. Ми вважаємо, що розвиток самосвідомості є підвалинами програмування необхідних поведінкових установок та формування правильного самокритичного ставлення студента до себе.

Розвиток самосвідомості характеризується змінами:

- в емоційній сфері – переростанням окремих самооцінок, якостей в загальне цілісне ставлення до себе;
- у регулятивній сфері – більшою диференційністю, вмінням відокремити успіх або неуспіх в конкретній діяльності від загального ставлення до себе;
- у когнітивній сфері – утворенням особистої системи норм і цінностей; посиленням особистісного, психологічного, динамічного аспектів самовизначення [9, с.38].

Для юнацького віку також характерною є складність становлення особистісних рис. Набувають подальшого розвитку такі якості як цілеспрямованість, рішучість наполегливість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою. Пізнавальну систему індивіда складають вірування, думки, соціальні установки та цінності. Цінності мають важливе значення у процесі соціалізації особистості, оскільки, саме вони мотивують, орієнтують і спрямовують діяльність особистості [5]. Характерною особливістю є також посилення свідомих мотивів поведінки.

Мотивація розглядається психологами як процес формування мотивів, які детермінують поведінку людини. Мотив (від лат. *movere* – приводити в рух, підштовхувати) представляє собою складне психологічне утворення, що спонукає до усвідомлення дій та служить основою для них [6]. За І.П.Підласим, у ролі мотивів виступають у складному взаємозв’язку різноманітні спонукання: потреби та інтереси, прагнення та емоції, настанови та ідеали [5, с.140]. І.О.Зимня вважає мотивацію рушійною силою будь-якої діяльності, в тому числі й навчальної [1, с.66].

О.Б.Тарнапольський та С.П.Кожушко виділяють принцип забезпечення мотиваційної достатності, основою якого виступає внутрішня та зовнішня потреба людини у самовдосконаленні. На думку дослідників, вплив позитивної зовнішньої мотивації на пізнавальну діяльність студентів є нестійким та малоєфективним [7, с.17]. причина даного явища, як визначає Х.Хекхаузен, полягає в тому, що між діяльністю та її метою не встановлюється тематичний зв’язок, і, таким чином, діяльність не здійснюється заради її змісту [8, с.19]. О.М.Леонтьєв визначає таку мотивацію як перспективну, яка виражає віддалені мотиви діяльності дорослої людини, а саме: усвідомлення нею важливості вивчення ІМ, формування СКК для професійного росту. Вплив внутрішньої мотивації або процесуальної (за визначенням О.М.Леонтьєва), є найсильнішим та найтривалішим, оскільки він пов’язаний з отриманням задоволення від навчання [3].

Пізнавальні і соціальні мотиви є визначальними у процесі навчання ІМ і потребують значної уваги, оскільки вони у взаємодії відповідають сутності цієї навчальної дисципліни. Пізнання мови спрямоване, насамперед, на спілкування, оволодіння мовами поза спілкуванням неможливе. В юнацькому віці взаємозв’язок пізнавальних і соціальних мотивів оволодіння ІМ посилюються. Як відмічає А.К.Маркова, у цей віковий період відбуваються певні якісні зміни у співвідношенні пізнавальних і соціальних мотивів, здійснюється їх взаємовплив і взаємопроникнення [4, с.84].

Пізнавальна діяльність є провідною діяльністю студентського віку. Саме вона визначає розвиток процесів і становлення особистості (П.Я.Гальперін, О.К.Тихомиров, Н.Ф.Тализіна, В.Я.Ляудис, Г.С.Сухобська) і характеризується такими особливостями, як ціннісне ставлення не лише до знань, але й до методів, прийомів діяльності, а також великою різноманітністю організаційних форм, внутрішнім контролем та оцінкою ефективності.

Поєднання соціальних мотивів діяльності та пізнавальних інтересів забезпечує формування світогляду як основного регулятора його соціального обумовленої поведінки, що, у свою чергу, позитивно впливає на вивчення іноземної мови з урахуванням соціального і культурного контекстів спілкування.

Між рівнем сформованості пізнавальних інтересів і рівнем успішності існує певна залежність: чим сильніша мотивація, тим вища результативність формування СКК. Коли студент усвідомлює наявність інтересу до іноземних мов, то починає активно вивчати її. Цей процес, як свідчить педагогічна практика, особливо характерний для студентів. Таким чином, важливою передумовою успішного формування СКК ми вважаємо врахування пізнавальних інтересів студентів у процесі навчання ІМ, оскільки використання методів і прийомів, підтриманих особистою зацікавленістю, значно зростає.

Висновки... Розглянуті особливості психічного та мовленнєво-комунікативного розвитку студентів свідчать, що це етап якісних змін і є найбільш сприятливим для формування СКК як

здатності особистості до ефективного використання набутих знань і вмінь у різноманітних ситуаціях спілкування. Таким чином, за умови актуалізації суб'єктом навчання власних особистісних установок, послідовної орієнтації навчального процесу на пізнавальні та соціальні інтереси студентів, його потреби та прагнення до спілкування, може бути досягнута успішна реалізація процесу формування СКК.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учеб. для вузов] / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 273 с.
2. Левитов Н. Д. Психология характера / Н. Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1969. – 423 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание, Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат. – 304 с.
4. Маркова А. К. Психология усвоения языка как средства общения / А. К. Маркова. – М. : Педагогика, 1974. – 240 с.
5. Подласый И. П. Педагогика начальной школы : [учеб. пособие для студ. пед. колледжей] / И. П. Подласый. – М. : Владос, 2001. – 400 с.
6. Психолінгвістика : сб. статей / [сост. А. М. Шахнарович]. – М. : Прогресс, 1884. – 367 с.
7. Тарнапольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : [учеб. пособие] / О. Б. Тарнапольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвіт, 2004. – 192 с.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2 т. / Х. Хекхаузен. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 2. – 392 с.
9. Шерстюк О. М. Сучасні підходи щодо викладання іноземних мов / О. М. Шерстюк // Іноземні мови. – 2000. – № 1. – С. 65–72.

Аннотація

И.Н.Исакова

Психолого-педагогические основы формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков

В статье анализируются психолого-педагогические основы формирования социокультурной компетенции будущих учителей иностранных языков, изучается этот аспект, способствующий более глубокому пониманию механизмов формирования данной компетенции.

Ключевые слова: *социокультурная компетенция, иностранные языки, развитие, мотивация, познавательный и социальный интерес студентов.*

Summary

I.M.Isakova

Psychologic-Pedagogical Principles of Sociocultural Competence Formation of the Future Teachers of Foreign Languages

In this article psychologic-pedagogical principles of sociocultural competence formation of future teachers of foreign languages are analysed, this aspect is taught, which promotes better understanding of the given competence mechanism formation.

Key words: *sociocultural competence, foreign languages, development, motivation, cognitive and social students' interest.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 371. 134 + 373.31 + 371.59 (045)

Н.В.КАЗАКОВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з учнівським самоврядуванням

На основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури з питань підготовки вчителя початкових класів до виховної роботи визначено сутність поняття «підготовка вчителя початкових класів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування»; розкрито особливості його роботи з цього напрямку. Подано перелік знань, умінь і навичок, необхідних майбутнім учителям для організації роботи з учнівським самоврядуванням, та особистісних якостей, які забезпечують результативність виховної діяльності.

Ключові слова: *майбутні учителі початкових класів, учнівське самоврядування, виховна робота.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Важливу роль у підготовці свідомих, соціально активних молодих людей відіграє залучення підростаючого покоління до учнівського самоврядування. У низці документів, зокрема у Конвенції ООН про права дитини, підсумковому документі спеціальної Сесії Генеральної Асамблеї ООН „Світ, сприятливий для життя дітей” (2002

р., Нью-Йорк), Резолюції міжурядової конференції „Зробимо Європу та Центральну Азію регіоном, придатним для життя дитини” (2004 р., Сараєво), Законі України „Про молодіжні та дитячі громадські організації”, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні значну увагу приділено створенню умов для реалізації права дітей на свободу асоціацій і мирних зборів, розвитку структур, які сприяють участі дітей у всіх сферах діяльності, що стосуються їхнього життя. Одним із напрямів реалізації концептуальних положень цих документів у загальноосвітніх закладах є розвиток учнівського самоврядування.

Головною умовою розвитку самоврядування можна виділити наявність педагогів, які хочуть і вміють співпрацювати з учнями. Саме від них залежить, чи зможуть вони довірити дітям самостійно вирішувати більшість питань їхнього колективного життя, чи зуміють переконати у тому, що, крім них ці обов'язки ніхто не зможе виконати. Тільки тоді самоврядування стане потребою колективу. Проте варто зауважити, що учнівське самоврядування у початковій школі, переважно, існує формально, лише на папері, а у реальному житті його діяльність ледь відчувається. Це пов'язано з тим, що вчителі не завжди довіряють дітям серйозну справу управління виховною діяльністю школи; система самоврядування, що існує в стінах школи створюється без участі дітей та не виникає інтересу й бажання працювати; або ж у вчителів початкових класів не достатній рівень теоретичних знань, рівень сформованості практичних умінь і навичок організувати роботу з розвитку учнівського самоврядування. Тому важливо у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення виховної роботи в школі важливу увагу приділити підготовці студентів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема учнівського самоврядування є однією з актуальних проблем виховної роботи в науці. Теорію самоврядування розробляли О.С.Газман, В.Е.Гурін, В.А.Караковський, М.І.Сметанський, В.Н.Сорока-Росинський, А.С.Макаренко, С.Т.Шацький та ін.. Специфіку організації і розвитку самоврядування у загальноосвітній школі розкрито у працях Н.П.Волкової, Л.Л.Кацінської, Н.К.Крупської, А.С.Макаренка, В.М.Оржеховської, М.М.Фіцули та ін.. Засади розвитку учнівського самоврядування у початковій школі висвітлено в працях Ш.О.Амонашвілі, М.Ю.Красовицького, В.О.Сухомлинського, Н.Чиренко, Л.Шелестової та ін..

Дослідженню проблеми професійної підготовки учителів-вихователів у вищих педагогічних навчальних закладах приділяється належна увага. Питання теоретичної і практичної підготовки педагога до виховної діяльності висвітлено в працях І.Д.Беха, В.І.Воробей, О.В.Киричука, Б.С.Кобзаря, М.В.Левківського, В.І.Лозової, Г.В.Троцько та ін. Шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи розкрито у працях А.Й.Капської, Л.О.Хомич, Т.І.Шанскової та ін.. Технологію підготовки майбутніх учителів початкових класів до класного керівництва розкрито у дослідженні О.Л.Шквир. Безумовно, кожна з наукових праць є самодостатньою, цінною для удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Водночас зазначимо, що недостатньо розкрито питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування. А, як засвідчує практика, випускник вищого педагогічного навчального закладу, зокрема учитель початкових класів, повинен мати як науково-теоретичні знання, так і практичні уміння і навички в цій галузі.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у розкритті на основі аналізу науково-педагогічної літератури особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з учнівським самоврядуванням.

Виклад основного матеріалу... Одним із напрямків діяльності класного керівника початкової школи є організація та виховання учнівського колективу. Самоврядування в початковій школі базується на трьох рівнях: у класному колективі, на паралелі та рівні школи. Робота з організації самоврядування здійснюється в основному класним керівником, який працює над згуртуванням колективу, створенням і розвитком системи учнівського самоуправління і підготовкою лідерів для загальношкільного, а згодом і державного. Ми визначаємо підготовку студентів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування як процес забезпечення теоретичної, практичної і морально-етичної готовності майбутніх учителів початкових класів; формування професійних і особистісних якостей, знань, умінь і навичок виховної роботи для виконання функцій класного керівника.

Теоретичний аналіз літератури (Л.В.Байборода, М.І.Рожков [5], О.Л.Шквир [6] та ін.) дозволив нам визначити перелік знань, умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів щодо організації роботи з розвитку учнівського самоврядування. Перелік знань: знати історію розвитку самоврядування в Україні і за рубежом; нормативно-правові документи, що регулюють роботу самоврядування; суть і структуру учнівського самоврядування; принципи організації

самоврядування школярів; методи педагогічного впливу на учнівський колектив; стилі педагогічного керівництва самоврядуванням молодших школярів; шляхи згуртування колективу; критерії відбору і методи навчання активу; різні моделі організації учнівського самоврядування, умови їх успішної роботи. Перелік умінь і навичок: *гностичні* – уміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, в тому числі і різні виховні системи, рівень розвитку і вихованості учнів; аналізувати умови, в яких здійснюється процес виховання, і завдання, що стоять перед педагогами; аналізувати й оцінювати власну виховну діяльність; *проектувальні* – уміння прогнозувати, передбачати розвиток особистості кожного вихованця і групи в цілому; моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів; прогнозувати власну систему; педагогічної діяльності; *конструктивні* – уміння планувати спільно з учнями виховну роботу: відбирати її доцільні форми та методи; передбачати труднощі у виховному процесі, конструювати новітні засоби та прийом виховання: взаємодії з вихованцями; *комунікативні* – уміння будувати доцільні стосунки з учнями, батьками, колегами; створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей, нахилів учнів; регулювати міжособистісні стосунки в класі, групі; уміло орієнтуватися у педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв'язання; керувати власними емоціями, поведінкою; *організаторські* – уміння стимулювати розвиток колективу учнів і кожного з вихованців, їх активність, ініціативу; спільно з учням організувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавим творчими справами; сприяти накопиченню в учнів соціального досвіду, позитивних рис, організувати свою діяльність і час в процесі виховної роботи з учнями; *прикладні* – уміння малювати, співати, грати на музичних інструментах, виразно читати, танцювати, організувати масові заходи, екскурсії, походи, користуватися технічними засобами.

В.І.Смирнов виділяє такі вміння, необхідні майбутньому вчителю для організації роботи з розвитку самоврядування: здійснювати діагностику розвитку колективу, характеру внутрішньокolleктивних відносин; визначати соціально значущі і привабливі для дітей цілі та перспективи розвитку колективу; педагогічно доцільно планувати і стимулювати діяльність колективу; поєднувати педагогічне керівництво з розвитком ініціативи, самодіяльності й колективної творчості дітей; організувати колективне самоврядування, тактовно здійснюючи педагогічне керівництво дитячим самоврядуванням; застосовувати адекватні методи, прийоми та техніку управління груповим спілкуванням, сумісною діяльністю [3, с.191].

Якості особистості: любов до дітей, професії, громадська морально-етична зрілість, патріотизм, гуманізм, вимогливість до себе та учнів, тактовність, толерантність, високий рівень культури, творчість, цілеспрямованість, самокритичність, комунікативність, оптимізм, спостережливість, ерудованість, діловитість. Ці якості вважаються домінуючими для педагога. Але, на наш погляд, варто виділити також периферійні якості, які полягають у привітності, почутті гумору, артистизмі, мудрості (нааявності життєвого досвіду), зовнішній привабливості та ін.

Л.Л.Кацинська виділяє відповідні галузі діяльності педагога при роботі з учнівським самоврядуванням [2, с.12]: організаторську, комунікативну і гностичну, які мають свої особливості та висувають певні вимоги до процесу проведення консультативно-педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням. Організаторська діяльність педагогів і керівників громадських організацій школи має на меті впорядкувати роботу органів учнівського самоврядування й конкретних учнів, відповідальних за певний напрямок, надати їх діяльності планомірний і погоджений характер, доводити до учнів-виконавців практичні вказівки і розпорядження, проводити інструктування, здійснювати контроль за роботою органів учнівського самоврядування класу. Комунікативна діяльність включає налагодження правильних відносин, з однієї сторони, між педагогами-консультантами й учнями, відповідальними за певний напрямок роботи, а з другої сторони, встановлення ділових міжособових й педагогічно доцільних відносин між педагогічними працівниками й учнями-керівниками органів учнівського самоврядування, між педагогічним і учнівським колективами. Гностична діяльність педагогічних працівників передбачає аналіз своєї щоденної діяльності щодо педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням, виявлення успіхів та недоліків [2, с.12].

І.М.Бойко додає ще й таку галузь як діагностика діяльності класного колективу, яка передбачає діалогічну педагогіку, діагностику особливостей школярів, вміння будувати комфортні стосунки з вчителями-предметниками, крокувати завжди поруч і трохи попереду учнівського колективу, допомогу дітям у пошуку самовизначення [1, с.12].

Організатори молодіжного контенту, створеного у рамках міжнародного проекту „Громадянська освіта – Україна” (Компонет „Позакласна діяльність”) за підтримки Європейського Союзу, „Молодь діє: молодь самоврядує” розглядають такі професійні особливості педагога, який працює з шкільним самоврядуванням: схильність до демократичної взаємодії та спілкування з

школярами (уміння сприймати учня як особистість у стані розвитку, здатність будувати партнерські стосунки з дітьми); оптимістичне прогнозування розвитку особистості школяра (здатність бачити в учневі кращі риси його особистості та можливість їх розвитку); організаторські уміння; життєрадісне світосприйняття і володіння технологічними засобами його створення у дитячому колективі (уміння надихати дітей, створювати бадьорий, мажорний настрій); здатність до творчості; здатність до педагогічного аналізу і проектування (уміння оцінити реальний стан розвитку дитячого колективу чи конкретної дитини і спроектувати діяльність, спрямовану на їхній розвиток).

В.Л.Омельяненко, С.Г.Мельничук, С.В.Омельяненко серед факторів успішного розвитку колективу виділяють дотримання певних вимог до особистості педагога, що працює із самоврядуванням, вони полягають у знанні теорії і практики формування колективу; вмінні будувати перспективи розвитку колективу; вмінні формувати актив і працювати з ним (допомагати, спрямовувати); вмінні організувати спільну діяльність учнів; виборі свого особистого педагогічного стилю і тону [4, с.122].

Висновки... Отже, говорячи про готовність вчителя початкової школи до організації учнівського самоврядування, слід брати до уваги оволодіння ним теоретичними знаннями, уміннями і навичками, необхідними для даного виду діяльності, високу педагогічну культуру, яка виявляється в сформованості певних особистісних якостей. Однак проведене дослідження не вичерпує проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування. Сьогодні виникає потреба у теоретичному обґрунтуванні шляхів підготовки студентів до організації роботи з розвитку учнівського самоврядування (удосконалення змісту, форм і методів роботи зі студентами при вивченні педагогічних дисциплін; підготовка студентів до роботи з органами учнівського самоврядування у процесі педагогічної практики; розвиток студентського самоврядування у вищому педагогічному навчальному закладі). Подальшого дослідження потребують зміст, форми і методи роботи вчителя початкових класів з органами учнівського самоврядування; педагогічна взаємодія як умова розвитку учнівського самоврядування у початковій школі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойко Л. В. Класний керівник і самоврядування / Л. В. Бойко // Позакласний час. – 2001. – №2–3. – С. 11–15.
2. Кацінська Л. Л. Управління виховною діяльністю школи / Л. Л. Кацінська. – Рівне, 1995. – 50 с.
3. Лозовая В.И. Вопросы теории воспитания : учебное пособие [для студ. пед. вузов.] / В. И. Лозовая, А. В. Троцко. – Харьков : Основа, 1994. – 161 с.
4. Омельяненко В. Л. Педагогіка. Частина 2. Теорія виховання. Школотознавство : навч. посіб. [для студентів] / [В. Л. Омельяненко, С. Г. Мельничук, С.В. Омельяненко]. – Кіровоград, 2004. – 140 с.
5. Рожков М. И. Организация воспитательного процесса в школе : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 256 с.
6. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. Л. Шквир. – Житомир, 2004. – 20 с.

Анотація

Н.В.Казакова

Подготовка будущих учителей начальных классов к организации работы с ученическим самоуправлением

На основе теоретического анализа научно-педагогической литературы по вопросам подготовки учителя начальных классов к воспитательной работе определена суть понятия „подготовка учителя начальных классов к организации работы по развитию ученического самоуправления”; раскрыты особенности его работы по этому направлению. Подан перечень знаний, умений и навыков, необходимых будущим учителям для организации работы с ученическим самоуправлением, та личностных качеств, которые обеспечивают результативность воспитательной деятельности.

Ключевые слова: *будущие учителя начальных классов, ученическое самоуправление, воспитательная работа.*

Summary

N.V.Kazakova

Preparation of the Future Primary School Teachers to Organization of Work with Pupils Self-Government

On the basis of theoretical analysis of scientific-pedagogical literature on the questions of primary school teacher preparation to educational work, the essence of the notion „preparation of the primary school teacher to organization of work with development of pupils' self-government” is determined; peculiarities of his work in this direction are revealed. The list of knowledge, skills and abilities which are essential for the future primary school teacher in his work organization with pupils' self-government is given, as well as personal qualities which secure effectiveness of educational activity.

Key words: *future primary school teachers, pupils' self-government, educational work.*

Дата надходження статті: „10” вересня 2012 р.

Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді

В даній статті порушується питання однієї з найважливіших проблем сучасної студентської молоді: формування їх морально-етичних цінностей та орієнтацій як важливих складових духовно-морального розвитку особистості.

Ключові слова: морально-етичні цінності, студентська молодь, потенціал особистості, моральна культура, моральні цінності, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У вирі кардинальних змін (політичних, соціальних, економічних) відбувається моральне зубожіння, зниження значущості моральних норм, ідей, принципів, зниження рівня моральної культури. Проблема морально-етичного виховання молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства є дуже актуальною і потребує подальшого вивчення.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз наукової літератури показує, що проблема професійного становлення особистості знаходить своє вирішення шляхом приділення уваги розвитку культури особистості, її духовного світу, який розглядається як багатство інтелектуального, морального й емоційного потенціалу особистості.

Багатогранні аспекти морально-етичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях філософів М.Бердяєва, Г.Сковороди, І.Франка, педагогів Х.Алчевської, Г.Ващенко, Я.Коменського, В.Сухомлинського, К.Ушинського, сучасних вчених Ю.Бабанського, І.Беха, Н.Волошиної, А.Капської, Є.Пасічника, М.Стельмаховича, Б.Степанишина.

Формулювання цілей статті... **Мета статті:** дослідити та проаналізувати, що являють собою моральні цінності в житті сучасного студента, та встановити взаємозв'язок із формуванням морально-етичних цінностей сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу... Кожна доба будь-якого історичного періоду викликає до життя ті чи інші соціальні ідеали, породжує нові форми громадянського життя, нові ідейні течії, які відбиваються у змісті діяльності школі, завданнях виховання зростаючої особистості. Школа та виховання мають функціонувати відповідно до потреб своєї країни, нації. Головною запорукою процвітання держави є морально-етичне виховання молоді, частина якої щороку поповнює лави службовців. Адже саме вони вносять свої корективи в закони, суспільне життя, етико-моральні засади. Щоб ці реформи не призводили до краху, морально-етичне виховання повинно супроводжувати молодь впродовж всього їхнього шкільного й студентського життя. Можна багато говорити про виховання молоді як абстрактної маси, але ті пафосні розмови ні до чого не призведуть.

Система навчання є стратегічно важливою сферою людської діяльності, проте вона не повинна зводитись виключно до передачі знань, а виконувати функції формування особистісних якостей студентів.

У моральній поведінці особистості виявляється і зовнішня, і внутрішня саморегуляція. Тому саме завдяки моральному вихованню перебудовується сама людська особистість відповідно до моральних цінностей, які віддзеркалюють суспільні відносини, правила та норми поведінки людей.

В.О.Сухомлинський вказував, звертаючись до кожного з нас: „Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують”. Майбутній спеціаліст – випускник педагогічного закладу, повинен володіти системою морально – етичних якостей необхідних для успішної професійної діяльності: гуманність, доброта, чесність, працелюбність, повага до батьків, людей взагалі, чуйність, милосердя, дисциплінованість, совісність, доброзичливість, національна гідність, скромність, справедливість, почуття колективізму, інтелігентність, почуття патріотизму, інтернаціоналізму, материнства, екологічна і правова культура.

На сучасному етапі розбудови української держави важливого значення набуває формування почуття патріотизму, національної самосвідомості студентської молоді як запоруки її активної участі в соціально-економічній діяльності. Тому навчально-виховний процес у ВНЗ необхідно вибудовувати таким чином, щоб пробудити у студентів національні почуття, виховати в них

повагу і любов до свого народу, формувати суспільно значущі особистісні риси громадянина України [1].

У формуванні патріотизму в студентській молоді важливу роль відіграють екскурсії історичними місцями рідного краю, ознайомлення з побутом, культурою населення різних регіонів, усього українського народу; безпосередня участь студентів у підготовці і проведенні національних, релігійних, календарно-обрядових свят України. Виховний ідеал української людини криється у пісенному фонді України, у звичаях українського народу, в його літературі, в мистецтві, у християнській вірі й історичному минулому. Відтворити минуле з його культурними скарбами і черпати зі скарбниць інших народів – те, що відповідає нашій духовності, дасть тверді основи для створення нашого власного виховного ідеалу. Результатом невизначеності молоді є те, що сучасна молодь залишається сам на сам зі своїми проблемами, не має соціальної підтримки й не може визначитись в різноманітних політичних, соціальних, економічних, морально-етичних напрямках.

Стрижнем усієї системи виховання в Україні повинна бути національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини як громадянина України, незалежно від її етнічної приналежності. Особливу відповідальність за виховання молодого покоління мають взяти на себе засоби масової інформації. На сьогоднішній день вони відіграють найбільшу роль в формуванні дитячої свідомості. Тому, на мою думку, вони мають нести позитивну інформацію, яка створювала б позитивний настрій, віру в світле майбутнє і впевненість в завтрашньому дні, а також популяризацію української мови, як єдиної державної. Без мови немає нації, без нації немає держави. Органи державної влади повинні розробити рекомендації щодо посилення патріотичної спрямованості програм радіомовлення та телебачення, матеріалів друкованих засобів масової інформації, активно протидіяти фактам, що фальсифікують історію України та її сьогодення, не допускати до ефіру матеріали, які паплюжать честь і гідність держави та її символів. Не допустити пропаганди культу насильства, жорстокості і бездуховності, поширення порнографії та інших матеріалів, що підривають суспільну мораль, підтримувати україномовні молодіжні друковані засоби масової інформації, теле- та радіопрограми, виробляти кіно- і відеофільми, виходячи із нашої багатовікової історії. Важливим чинником формування моральної самосвідомості є родинне виховання – це природна і постійно діюча ланка виховання, що обумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя. Основними завданнями родинного виховання є виховання фізично й морально здорової особистості, забезпечення необхідних екосоціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини (генотип), повноцінного психічного та духовного її становлення, формування навичок здорового способу життя; створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, взаєморозуміння, чуйності, доброзичливості, належних умов для розвитку почуттів; засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, здатності піклуватися про молодших і немічних; забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоvodu, прилучення дітей до народних традицій, рідної мови, виховання поваги до законів, прав і свобод людини, залучення дітей до світу знань, виховання поваги до науки, школи і вчителя, розвиток прагнення до освіти і творчого самовдосконалення; включення в спільну побутову та господарську діяльність, розвиток рис творчої працелюбної особистості, формування почуття власності та навичок господарювання; формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті, забезпечення умов для практичної творчої діяльності дітей.

В.О.Сухомлинський наголошував на дотриманні істини моралі: „Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром...”.

Здійснивши анкетування серед групи студентів педагогічного коледжу у кількості 30 студентів і проаналізувавши результати, приходимо до висновку: 83% опитаних вважають необхідним підтримувати українські традиції, звичаї, зважають на думку оточуючих та визнають, що особистісні риси викладача є необхідним прикладом для наслідування; 11% студентів не вважають необхідним для наслідування приклад викладача та не зважають на громадську думку; 6% не дали однозначної відповіді на запитання про важливість дотримання українських традицій. Але всі опитані цінують в людях такі моральні цінності як доброта, гуманність, людяність, щирість, чесність, повагу до інших, толерантність, справедливість.

Найефективнішим методом формування у студентів необхідних етичних якостей є особистий приклад викладача. Важливо також враховувати й те, що основи професійної етики формуються у професійній діяльності, у безпосередньому контакті з професією. Тому керівники виробничої

практики мають звертати увагу студентів на дотримання етичних норм, яких дотримуються в школах, та давати оцінку відхиленням від цих норм.

Висновки... Отже, ефективність морального виховання студентів визначають такі чинники: створення у вищому навчальному закладі психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського співжиття; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку студентів, особливостей їх майбутнього фаху; своєчасне виправлення неправильної поведінки; підтвердження декларованих педагогами моральних принципів їх моральною практикою, яка б відповідала найвищим критеріям моральності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горда М. Морально-етичне виховання майбутніх учителів національної школи в процесі вивчення творів історичної тематики літературного краєзнавства Буковини / М. Горда // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці : ЧДУ, 1998. – Вип. 36. – С. 166–171.
2. Етика : навч. посіб. / за ред. В. Лозовий. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
3. Ігнатенко П. Громадське виховання учнів в умовах українського державотворення : посібник для вчителів / Ігнатенко П., Косарева Н., Поплужний В. // Рідна школа. – 1996. – № 3. – С. 31–50.
4. Коваленко Є. І. Софія Русова – видатний педагог України / Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук // Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. / [за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук]. – К. : Либідь, 1997. Кн. 1. – 1997. – С. 7–43.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.Л.Катынская, И.И.Гриб

Нравственно-этические проблемы воспитания студенческой молодежи

В данной статье поднимается вопрос одной из важнейших проблем современной студенческой молодежи: формирование их морально-этических ценностей и ориентаций как важных составляющих духовно-нравственного развития личности.

Ключевые слова: морально-этические ценности, студенческая молодежь, потенциал личности, нравственная культура, нравственные ценности, профессиональная подготовка.

Summary

L.L.Katyn's'ka, I.I.Hryb

The Moral and Ethical Problems of Students' Education

The article brings up into consideration one of the most important problems of modern students: forming their moral and ethical values and orientations as main components of spiritual and moral development of the individual.

Key words: moral and ethical values, student youth, potential of the individual, moral culture, moral vocational training.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК 371.59-057.875 (045)

Л.Л.КАТИНСЬКА,

викладач;

О.В.ЦАЛЬ-ЦАЛЬКО,

студентка

(м.Володимир-Волинський Волинської області)

Студентські колективи та їх самоврядні структури як фактор формування особистості майбутніх професіоналів

В даній статті порушується питання однієї з найважливіших проблем сучасної студентської молоді: вплив студентських колективів та їх самоврядних структур на формування особистості майбутніх професіоналів.

Ключові слова: органи студентського самоврядування, самореалізація, студентський колектив.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Чи є студентське самоврядування важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз наукової літератури показує, що розвиток студентського самоврядування має ряд проблем, які перешкоджають ефективному

функціонуванню цього інституту в нашій державі. Дані проблеми потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті... Мета статті: дослідити та проаналізувати проблеми які, перешкоджають ефективному функціонуванню самоврядних структур, та безпосереднє ставлення студентської молоді до цих структур.

Виклад основного матеріалу... Становленню професійно-особистісної позиції студента і розвитку їх автономності сприяє організація у вузі студентського самоврядування. Автономність – це якість особистості, що поєднує в собі вміння набувати нові знання і творчо застосовувати їх у різних ситуаціях з прагненням до такої роботи. Під системою студентського самоврядування у вузі розуміється цілісний механізм, що дозволяє студентам брати участь в управлінні вузом і своєю життєдіяльністю в ньому через колегіальні взаємодіючі органи самоврядування – на всіх рівнях управління вузом, в тому числі самоврядування в гуртожитках, а також громадських студентських організаціях за інтересами.

Сьогодні значного поширення і розвитку в Україні набув такий тип організацій студентської молоді як органи студентського самоврядування в навчальних закладах різного рівня акредитації, які поступово перетворюються із підструктур вищих навчальних закладів на самостійні організації. Незважаючи на те, що студентське самоврядування в українському варіанті має досить недовгу історію, за час його становлення вже встигли окреслитися певні спільні тенденції і, що найсуттєвіше, спільні проблеми, які потребують детальнішого вивчення і аналізу, а основне – напрацювання механізмів вирішення цих проблем на різних рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи вищими навчальними закладами.

Метою організації системи студентського самоврядування є створення умов для розвитку особистості студента, як людини інтелектуальної, творчої, ініціативної, здатного до саморозвитку, який визнає гуманне ставлення до людини найвищою цінністю, володіє демократичним свідомістю, що відповідає сучасним соціально-економічним вимогам до висококваліфікованого фахівця.

Завдання студентського самоврядування полягає в тому, щоб допомогти студентам та аспірантам в їхній науковій, професійній та громадській роботі, посприяти в організації відпочинку тощо. А найважливіше завдання студентського самоврядування полягає в захисті інтересів студентів і та їх узгодженні з інтересами адміністрації вищих навчальних закладів і держави.

Аналізуючи розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України, фахівці в даній сфері назвали ряд проблем, які перешкоджають ефективному функціонуванню цього інституту в нашій державі. Першочерговою проблемою є проблема неналежного законодавчого регулювання інституту студентського самоврядування. Згідно з існуючим законодавством права участі студентського самоврядування в розв'язанні питань, що стосуються вищої освіти, нерідко є лише декларативними і дуже обмеженими.

Ще однією суттєвою проблемою, на нашу думку, є недостатнє фінансування органів студентського самоврядування для реалізації завдань та виконання власних функцій.

Порівнюючи стан розвитку студентського самоврядування в Україні та країнах Європейського Союзу, відзначаємо, що в цих країнах набагато вищий рівень усвідомлення суспільством, державними органами влади зокрема, ролі і значущості освіти. Надзвичайно глибоким є розуміння необхідності всіляко підтримувати і розвивати різноманітні форми студентської демократії. Саме тому європейське студентське самоврядування (і освіта взагалі) мають потужні економічні можливості, що забезпечують самостійність вирішення багатьох соціально-виховних освітянських завдань. Виникла потреба у формуванні такої особистості, яка б могла розв'язувати як щоденні, так і масштабні завдання, що забезпечують не просто виживання, а прогрес нації. Такою наукою управління для студентів є участь у студентському самоврядуванні. Стосовно значення студентського самоврядування як елемента навчально-виховного процесу виділяють наступні аспекти:

Студентське самоврядування виховує реальних лідерів українського суспільства, формує еліту нації.

Самоврядування дає змогу студенту, як і кожному громадянину, бути почутим. Участь в органах студентського самоврядування дає молодій людині відчуття того, що вона є громадянином Української держави, створює можливості реалізувати себе як обдаровану і талановиту особистість, стимулює активність молодого громадянина у суспільному житті загалом.

Студентське самоврядування сприяє налагодженню конструктивної співпраці між студентами та адміністрацією вищого навчального закладу. Можливість управляти деякими напрямками його функціонування активізує молодь, спонукає її до ознайомлення з усім, що відбувається навколо. Відстоюючи інтереси студентства, зокрема стосовно організації навчального процесу,

представники студентського самоврядування формують значно вищі вимоги до вищих навчальних закладів та їх працівників, вдосконалюючи не тільки процес викладання, а й обох його суб'єктів.

Участь у роботі студентського самоврядування дозволяє також набути організаторських вмінь, привчає молодого громадянина Української держави відповідально виконувати свої обов'язки та покладені на нього завдання.

З метою покращання функціонування студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України пропонуємо Міністерству освіти і науки України вжити таких заходів:

- Створити можливості для аналізу процесів розвитку студентського самоврядування в Україні, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень з організації самоврядування у вищих навчальних закладах.

- Скоординувати роботу фахівців по вивченню та узагальненню історичного досвіду студентського самоврядування в країнах Європи. Звернути увагу на проблеми (в порівнянні з досвідом європейських країн), які гальмують удосконалення процесів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України.

- Підвищувати рівень зацікавленості студентів суспільним життям власного вищого навчального закладу за допомогою видання регулярних студентських видань, листівок, брошур, створення відповідних веб-сайтів тощо.

- Спонукаати адміністрацію вищих навчальних закладів України до створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату в колективах, атмосфери довіри студентів до викладачів і керівництва, належних матеріально-технічних умов для вільного самовиявлення студентів.

- Передбачити кадрову підтримку студентського самоврядування в особах проректора з виховної роботи, заступників декана з виховної роботи.

- Планувати проведення міжнародних науково-практичних конференцій з проблем студентського самоврядування за участю представників європейських вищих навчальних закладів.

Запропоновані заходи, на нашу думку, принесуть користь всім: викладачам та кафедрам, активістам студентського самоврядування, студентству і державі загалом.

У ході дослідження з метою визначення чи дійсно робота в органах студентського самоврядування сприяє формуванню особистості майбутнього професіонала, були опитані члени цих структур. Проаналізувавши результати анкетування можна зробити висновок: 85% опитаних вважає, що успіх – це самореалізація, бажають обіймати високі посади. Їхня робота в студентській раді частково покращує життя в ВНЗ та дозволяє проявити себе. 13% впевнені, що успіх – це кар'єра, для них є важливим матеріальне становище. Життя ВНЗ повністю залежить від їхньої діяльності. Лише 4% з опитаних вважають успіх – це високий заробіток, при цьому прагнуть мати цікаву роботу. Вони думають, що їхня діяльність частково сприяє покращенню життя в ВНЗ і допомагає самореалізуватися.

Висновки... Отже, студентське самоврядування є засобом реалізації студентською громадою своїх прав, обов'язків та ініціатив через прийняття рішень і їх впровадження за допомогою власних ресурсів у сфері, що визнається адміністрацією, та у співпраці з нею, а також гарантії брати участь через своїх представників у вирішенні питань, які стосуються студентства. Студентське самоврядування – це форма управління, за якої студенти на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, курсу, спеціальності, іншого структурного підрозділу ВНЗ мають право самостійно вирішувати питання внутрішнього управління. Головна мета діяльності органів студентського самоврядування полягає передусім у створенні умов самореалізації молодих людей в інтересах особистості, суспільства і держави, у захисті прав студентів. Студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації. Самоврядування сприяє:

- виробленню в студентів організаторських навичок, розвитку їхньої соціальної активності;
- вихованню у студентів вміння співпрацювати на принципах рівності, гласності, відкритості;
- формування у студентів таких якостей, як відповідальність за доручену справу, колектив, принциповість, уміння критикувати і належним чином сприймати критику, давати об'єктивну оцінку власним вчинкам і вчинкам людей, що оточують, самостійність, готовність залежно від конкретних умов знаходити правильні рішення, долати труднощі, ініціативність, уміння вносити в будь-яку справу свої зусилля, думки, пропозиції, створення умов самореалізації особистості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Закон України „Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20.

3. Закон України „Про освіту” // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 21.
4. Студентське самоврядування як невід’ємна складова демократизації вищої школи. – К. : Знання, 2005. – 55 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – С. 354–360.

Анотація

Л.Л.Катынская, Е.В.Цаль-Цалько

Студенческие коллективы и их самоуправляющиеся структуры как фактор формирования личности будущих профессионалов

В данной статье поднимается вопрос одной из важнейших проблем современной студенческой молодежи: влияние студенческих коллективов и их самоуправляющихся структур на формирование личности будущих профессионалов.

Ключевые слова: органы студенческого самоуправления, самореализация, студенческий коллектив.

Summary

L.L.Katyns'ka, O.V.Tsal'-Tsal'ko

Student Collectives and their Self-Governing Structures as a factor in Shaping of Future Professionals' Personality

This article raises the question of one of the greatest problems of modern students: the influence of student collectives and the self-governing bodies onto the shaping of personality of future professionals.

Key words: bodies of student government, self-fulfilment, student collective.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК 371.132

Л.В.КАТРЕВИЧ,

здобувач

(м.Хмельницький)

Роль професійної діяльності учителів гуманітарного профілю в умовах сучасних глобалізаційних процесів

У статті обґрунтовується роль учителя гуманітарного профілю в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Окреслено вимоги до професіонала ХХІ століття, ключові відношення, оволодіння якими є визначальним критерієм якості освіти та значення діяльності учителя-гуманітарія для виховання і підготовки сучасної молоді до опанування цими ключовими відношеннями. Зазначена роль учителя гуманітарного профілю у збереженні національної спадщини народу, вихованні в особистості ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: учитель гуманітарного профілю, сучасні глобалізаційні процеси, інтеграційні процеси, компетенція, міжкультурні компетенції, ціннісні орієнтації, національна спадщина.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Становлення глобальної господарської системи, що руйнує кордони національних господарств, пов'язаних з міцними торговельними, фінансовими, політичними, соціальними і культурними відносинами, – найбільш значущий процес, який визначив обличчя світу на межі ХХ-ХХІ століть. Безсумнівим є те, що світ стає цілісним у фінансово-економічному, інформаційному та технологічному аспектах. Глобальні інтеграційні процеси охоплюють і культурно-духовну сферу, зокрема освіту. Все це істотно впливає на зміст і темпи формування нових типів відносин у сучасному суспільстві і фахівців нового покоління. Зростає мобільність світової спільноти. Велика кількість людей мігрує, працює за кордоном, подорожує для роботи і дозвілля. Від людини ХХІ століття потрібна здатність адаптуватися до жорстких умов життя, змін структури і змісту професій, культурного середовища. Все частіше виникають потреби у знаннях особливостей різних культур, історії та законів держав, володіння іноземними мовами.

Особливої гостроти набуває питання ролі та значення діяльності учителів гуманітарного профілю для виховання в сучасній молоді готовності до реального життя та влиття у світовий соціум і всі його процеси.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що питання важливості якісної професійної підготовки учителів-гуманітаріїв та їх важливий внесок у виховання сучасної молоді є досить актуальним. Проблемами підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів та учителів гуманітарних дисциплін зокрема займаються сучасні науковці-дослідники Ф.Аліпханова,

Л.Базиль, І.Задорожна, О.Зимовець, А.Зубрик, Л.Пухова, О.Семенов, М.Сова, Л.Хомич, І.Цар, І.Щербак, В.Янковський та інші.

Дослідниця Л.Хомич наголошує на важливості якісної підготовки учителів, підкріплюючи цю думку наступним: „Поверхове знання традицій і звичаїв народів може призвести до конфліктів не тільки побутового характеру, а й міжнаціонального. Нерозуміння етики та культури одного народу іншими і, навпаки, несподіваний збій у трактуванні моральних ідеалів між народами, навіть якщо вони не мають спільних кордонів і безпосередніх контактів, також можуть спричинити непорозуміння” [7, с.143].

І.Цар слушно зазначає, що учитель гуманітарного профілю є носієм гуманності та високих ідеалів у суспільстві, на відміну від учителів інших наук, має більш розвинену творчу уяву, краще оперують образним мисленням [8, с.175].

Проте роль учителя-гуманітарія в сучасних глобальних інтеграційних процесах, значення його діяльності для виховання молоді є недостатньо дослідженими та невизначеними.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у конкретизації значення педагогічної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу... Сьогодні вже немає сумніву, що перед людством об'єктивною стала глобальна проблематика, порядок денний XXI століття – невідкладні проблеми глобальної організації світоустрою. Глобальні зміни, разом з іншими об'єктивними факторами, сприяють пошуку ефективних шляхів зменшення несприятливих наслідків, надійних методів прогнозування можливих змін з метою виживання і подальшого процвітання держав. Процеси глобальної інтеграції спрямовані на усунення перешкод на шляхах руху товарів, послуг, капіталів і людей через велику кількість країн. В той час, коли ці перешкоди зникають, культурні та мовні бар'єри стають невіршеними ключовими проблемами.

Завданням сучасного суспільства в умовах глобалізації є перетворення його потреб у корисні можливості для людини і нації. Освіта відіграє важливу роль у майбутньому матеріальному благополуччі людини. Актуальними є рекомендації Ради Європи по визначенню п'яти груп ключових відношень, оволодіння якими є визначальним критерієм якості освіти:

1. Політичні й соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти, брати участь у функціонуванні й розвитку демократичних інститутів.
2. Компетенції, що стосуються відношень у суспільстві, тобто міжкультурні компетенції.
3. Компетенції, що визначають володіння усним і письмовим спілкуванням.
4. Компетенції, пов'язані з адекватним сприйманням та застосуванням сучасної інформації.
5. Компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися як основу безперервної підготовки в професійному плані, а також в особистому й громадському житті [3, с.249].

Знання й інтелект стали новою формулою власності для створення і нагромадження багатства. Питання знання та користування інформацією набувають все більшого загострення в планах економічного, соціального, політичного та культурного розвитку. Нові інформаційно-комунікаційні технології розширюють можливості доступу до матеріалів на всіх мовах. Це акцентує увагу на перевазі тих, хто володіє іноземними мовами, та на недоліках того, хто функціонально обмежений тільки однією мовою. Мовні та культурні компетенції стають одними з ключових чинників влиття в світовий соціум.

Не виникає сумніву, що вчителі гуманітарного профілю відіграють важливу роль в сучасних глобалізаційних процесах, євроінтеграції, формуванні європейського простору вищої освіти. Діяльність цих фахівців є багатофункціональною і сприяє розвитку різних галузей життя суспільства, насамперед освіти, науки, виробництва, духовного життя. Учителі гуманітарних дисциплін мають стратегічну роль у підготовці глобальної освітньої системи до вирішення проблем, які стають нагальними в ході сучасних світових процесів. Це, насамперед, володіння іноземними мовами та знання й розуміння історії, законів, естетико-культурних аспектів різних народів, відтак забезпечення суспільства міжкультурними компетенціями, а також володіння усним та письмовим спілкуванням на високому рівні.

Із розвитком сучасного суспільства виникають все нові вимоги до вчителів гуманітарних дисциплін, які стосуються як змісту, так і методів та засобів навчання. Постає питання про те, що раніше ефективні методи є недовірними у процесі навчання сучасного молодого покоління. Сьогодні у класних кімнатах потрібні комплексні, інтеграційні та динамічні методики викладання та навчання, які допомагають учневі розвивати уміння та навички якісного та раціонального застосування цих знань мов, історії, законів, релігії, культури у повсякденному житті. Такі методи повинні допомагати учневі розвивати його комунікативні, соціальні, культурні компетенції. Тому, головною метою діяльності учителя гуманітарного профілю є забезпечити своїх учнів знаннями та розвинути у них навички в галузі мов і культур, навчити їх розуміти навколишній світ, усувати

мовні та культурні бар'єри у спілкуванні та інших видах діяльності, прагнення до саморозвитку, самоаналізу та самовдосконалення, розвивати вміння передбачати події та визначати спосіб їх вирішення, здатності до міжетнічного й міжкультурного діалогу, запобігати упередженому ставленню до інших народів, небажання пізнавати інші культури, а також виплекати у них вміння та спроможність відігравати активну роль на багатьох рівнях різних сфер життя у світі, тобто підготувати конкурентноспроможного спеціаліста вищої кваліфікації, який є політично та соціально компетентний та здатен постійного зростання в професійному плані.

Будівництво світової єдності на політичному рівні багато в чому залежить від збереження і поваги до унікальності народу. В цьому контексті, мова та культура певного народу стають маркером ідентичності його і країни, до якої він належить. Європейський Союз визнає це через широкий спектр законодавчих актів, спрямованих на захист мовно-культурного розмаїття, особливо у відношенні до тих мов та культур, які є мало відомими та мало вивченими. Держави-учасниці зокрема, вживають все більше заходів в цьому напрямку, особливо стосовно регіональних та місцевих мов і мов тих людей, хто не є європейцями. 19-20 вересня 2003 року у Берліні відбулась Конференція міністрів, які відповідають за вищу освіту, в результаті чого було прийнято комюніке „Створення загальноєвропейського простору вищої освіти”. Цей документ, серед інших, містить такі положення: „Загальноєвропейський простір вищої освіти... матиме велику користь від спільної діяльності з європейським дослідницьким простором, зміцнюючи у такий спосіб фундамент для Європи знань. Метою ... є збереження європейського культурного багатства та мовної різноманітності, що ґрунтуються на культурній спадщині різних традицій і стимулюванні інноваційного потенціалу та соціального й економічного розвитку...” [4, с.70]. Подальшому визнанню культури як вагомого чинника безпеки нації сприяли програмні матеріали Всесвітньої конференції у Мехіко, де, зокрема, проголошено культурну автономію невід'ємною складовою національного суверенітету, а повага, збереження і розвиток національної культурної самобутності було визначено як питання першочергової ваги, оскільки воно відображає спільне прагнення країн, що розвиваються [5, с.33]. Відтак актуальним завданням культурної політики на національному та міждержавному рівнях стає спрямування впливу процесів глобалізації на збільшення можливостей розвитку національних культур, що і зумовило зростання уваги до питань культурного розвитку людства. Найважливішим компонентом духовного та культурного життя виступає система освіти, яка пов'язана з реалізацією процесу поширення знань. Процеси пропаганди серед молоді любові та поваги до національної мови, культури, історії, традицій напряму пов'язані із діяльністю учителів гуманітарного профілю. У цьому вимірі роль учителя-гуманітарія полягає у задоволенні освітніх і культурних потреб національних меншин; формування у молодих громадян всіх національностей повноцінних уявлень про етнічне та мовно-культурне різноманіття сучасного суспільства, переконаності в цінності культурного різноманіття; виховання у представників усіх національностей взаємного розуміння, поваги й толерантності, подолання комплексів культурної меншовартості, другорядності власних культур стосовно культур домінуючих в економічній та політичній сферах держав; виховання лояльних, патріотичних громадян своєї батьківщини.

Зростає роль учителя гуманітарного профілю у зв'язку з поступовою втратою духовно-моральних пріоритетів і цінностей у суспільстві. У сучасному науковому дискурсі гуманітарні аспекти визначаються як проблема збереження людської особистості за руйнації традиційних культурних норм і цінностей (М.Лермонтова) і водночас важливою умовою творчості народу (Ю.Громико). Саме ціннісна система є соціокультурною основою сфери безпеки суспільства, що виконує стабілізуючу, інтегруючу і консолідуючу функції (В.Горлинський). На думку Л.Хомич бездуховність сучасної епохи є причиною усіх криз (політичної, економічної, екологічної тощо). Її подолання пов'язане з усвідомленням кожною людиною моральних, духовних та естетичних цінностей [7, с.142]. Учитель-гуманітарій виховує загальнолюдські ідеали в особистості через надання знань про людську спільноту, її історію, народи, діяльність ООН та інших міжнародних організацій, що спрямована на збереження миру.

Висновки... Отже, учителі гуманітарного профілю відіграють важливу роль виховання в сучасній молоді готовності до реального життя та влиття у світовий соціум і всі його процеси. Це твердження підкріплюється переліком ключових компетенцій, які вчитель-гуманітарій покликаний виховати в молодому поколінні. Серед них політичні, соціальні, комунікативні компетенції, вміння сприймати і застосовувати сучасну інформацію, готовність до безперервного навчання, професійного та особистісного розвитку, активної громадянської позиції. Ціннісні орієнтації, які виховує в молодій особистості учитель гуманітарного профілю, стають вирішальними під час спілкування та взаємодії людей різних вікових, етнічних, національних груп. Невід'ємним внеском учителя гуманітарного профілю на державному рівні є пропаганда любові та поваги, прагнення до збереження національної мови, культури, традицій. Учителі

гуманітарних дисциплін відіграють важливу роль у підготовці глобальної освітньої системи до вирішення проблем, які стають нагальними в ході сучасних світових процесів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базиль Л. Сучасний професійний профіль учителя рідної мови і літератури у зарубіжному досвіді / Л. Базиль // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – № 1. – С. 136–145.
2. Гривнак Б. Л. Особливості євроінтеграції системи вищої освіти України / Б. Л. Гривнак // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. – 2011. – Т. 1. – С. 158–165.
3. Малицька О. В. Формування загальнозначущих компетенцій випускників ВНЗ у контексті Болонської декларації / О. В. Малицька // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2006. – Вип. 12. – С. 249–257.
4. Рябоконт О. В. Інтеграція України у Європейський освітній простір: загальнопедагогічний та лінгводидактичний аспекти / О. В. Рябоконт, В. А. Сапогов // Наукові записки. – 2006. – Вип. 18. – С. 70–73.
5. Сідак В. Мораль і безпека особи, нації, держави. Історико-філософські нариси / В. Сідак, І. Валько. – К., 2001. – 221 с.
6. Слоновьська О. Б. Компаративний аспект полікультурної освіти вчителів гуманітарного профілю Канади та України / О. Б. Слоновьська // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Вип. 60. – С. 129–133.
7. Хомич Л. Наскрізні цінності у змісті навчання і виховання майбутніх педагогів / Л. Хомич // Професійна освіта: педагогіка і психологія. – 2010. – С. 139–145.
8. Цар І. О. Сучасний стан професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю / І. О. Цар // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 136. – С. 172–176.

Анотація

Л.В.Катревич

Роль профессиональной деятельности учителей гуманитарного профиля в условиях современных глобализационных процессов

В статье обосновывается роль учителя гуманитарного профиля в условиях современных глобализационных процессах. Определены требования к профессионалу XXI века, ключевые отношения, овладение которыми является определяющим критерием качества образования и значение деятельности учителя-гуманитария для воспитания и подготовки современной молодежи к освоению этими ключевыми отношениями. Указана роль учителя гуманитарного профиля в сохранении национального наследия народа, воспитании в личности ценностных ориентаций.

Ключевые слова: *учитель гуманитарного профиля, современные глобализационные процессы, интеграционные процессы, компетенция, межкультурные компетенции, ценностные ориентации, национальное наследие.*

Summary

L.V.Katrevych

Role of Professional Activity of Teachers of Humanitarian Profile under the Conditions of Modern Globalizational Processes

The role of a teacher of humanitarian profile in modern globalization processes is revealed in the article. The main qualities of XXI century specialists are determined. The article describes crucial aspects which define quality of education and significance of a teacher of humanitarian profile activity for educating and training modern youth to develop these crucial aspects. Importance of a teacher of humanitarian profile for national heritage preservation and value orientation upbringing of a person is pointed.

Key words: *teacher of humanitarian profile, modern globalization processes, integration processes, competence, intercultural competence, value orientation, national heritage.*

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

Соціокультурна адаптація студентської молоді в інтегрованому освітньому середовищі

Важливе місце в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця займає його соціокультурна адаптація у вищому навчальному закладі. Формування внутрішнього, духовного світу студентів – центральна ланка в рішенні сучасних проблем становлення фахівця нового типу. Разом з оволодінням теоретичними і практичними знаннями в інтегрованому освітньому середовищі, студент набуває в процесі навчання у внз досвіду внутрішньогрупового спілкування, взаємодії з різними соціальними інститутами, навички організації і управління в колективі, формує професійну культуру і культуру міжособових стосунків, розширює свій духовний, емоційно-чуттєвий і моральний потенціал. Отже, виховна діяльність, яка здійснюється через інститут кураторства і студентське самоврядування є одним з пріоритетних напрямів в роботі внз і держави в цілому, а подальше примноження і широке використання духовних багатств суспільства є ключовим для естетичного виховання студентської молоді, її культурного розвитку.

Ключові слова: соціокультурна адаптація, духовний потенціал, духовна культура особистості, творча діяльність, духовна реабілітація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних тенденціях розвитку українського суспільства спостерігається наявна культурна, моральна і духовна деградація, що призводить до саморуйнування людини і соціальних зв'язків усередині суспільства. Тому зараз особливо гостро стоїть проблема збереження його культурних і духовних цінностей, неоцінимої культурно-історичної спадщини, що формується віками. Іноді учителі і викладачі не можуть, через обмеження рамками учбового процесу, або навіть не намагаються, через суб'єктивні причини, донести своїм слухачам істинні культурні і моральні цінності. Підрастаюче покоління, у свою чергу, навіть сприймаючи інформацію, не розуміє, що дають ці знання, маючи які людина сама починає становитися культурною, розвиваючи в собі такі чудові і корисні якості як цивілізованість, вченість, інтелігентність і відповідальність, потребу шанувати Вищий початок, любов до Природи і Батьківщини, преклоніння перед Красою світу, витонченість художнього смаку, шанування Знання, творчу працю, творчу активність. Ймовірно, що жодна людина не може вважати себе культурною без виховання в собі цих якостей, які відкриють перед нею дещо іншу невідчутну, але прекрасну сторону цього світу, а саме його духовну сторону.

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасних наукових дослідженнях у соціально-педагогічному аспекті сутність, зміст понять „середовище” розглядають К.Ясперс, В.Ясвін, С.Сергеев; педагогічне середовище як сферу творчого педагогічного спілкування (О.Анохін), педагогічного впливу (Н.Посталюк і ін.); „освітньо-виховне середовище” (Є.Бондаревська, Л.Буева, Б.Бім-Бад, А.Лукіна, В.Веснін, Ю.Мануйлов, І.Якіманська); „освітнє середовище”, як носій найважливіших комплексних чинників, що визначають суть процесу формування особистості, розглядаються в роботах В.Бочарової, Л.Буєвої, В.Гурова, І.Кона, А.Мудрика, А.Петровського, Я.Рубіної, О.Коберника, В.Караковського, І.Кулешової, Л.Новікова, В.Семенова.

Сутність понять „навчально-терапевтичне середовище” (Г.Любимова), творче освітньо-виховне середовище як компонент виховної системи, що забезпечує успішність розвитку і саморозвитку особистості дитини шляхом різноманітної діяльності, створення співтовариств, сприятливої атмосфери, самоврядування (К.Приходченко).

Зміцнення духовних зв'язків з навколишнім середовищем, як природним, так і соціальним, формування стійкого інтересу до історичного минулого свого народу і народів своєї країни, формування фундаментальних потреб розглядали П.Симонов, Я.Єршов, О.В'яземський, А.Кузин. Ціннісний-смысловий підхід у формуванні духовності розглядають Г.Аванесова, А.Арсеньєв, Б.Братусь, Л.Буева, З.Лекторський, Б.Лихачов, В.Слободчиков, С.Соловейчик, С.Рубинштейн, В.Шердаков, Н.Щуркова), роблячи акцент на включеності людини в світ культури, етичному самовдосконаленні. Культурно-діяльнісний підхід, який полягає в розумінні духовності як формі самоорганізації і управління людиною самою собою і відображає творчу спрямованість діяльності особи в соціумі розглядають Г.Шевченко, М.Роганова, В.Мурашов, И.Силуянова.

Формулювання цілей статті... Центральним питанням нашої статті є розгляд проблеми соціокультурної адаптації студентської молоді, акцентується увага на основних напрямках духовного розвитку особистості студентів.

Виклад основного матеріалу... Величезна робота в Донбаському інституті техніки і менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая спрямована на формування духовності студентської молоді і їх соціокультурної адаптації в умовах інтегрованого навчання. Якщо підготовка за фахом, отримання професійних знань є базисом в здобутті вищої освіти, матеріальною складовою майбутнього фахівця, то без духовної надбудови перспектива його розвитку взагалі втрачає сенс. Тому проблеми духовного відродження суспільства, милосердя, виховання духовної культури молоді являються складовою навчально-виховної політики ДІТМ МНТУ і одним з пріоритетних напрямів його діяльності, що послужило основою для розробки і практичного застосування інноваційних і соціально значущих програм і проєктів у формуванні внутрішнього світу особи студента.

Соціокультурна адаптація студентів припускає складну попередню організаційну роботу по різноманітних напрямках і включає: організаційно-методичну роботу з педагогічним составом, організацію діяльності інституту кураторства, організацію волонтерського руху, психологічну підтримку студентів, організацію студентського самоврядування, роботу творчих студій, культурно-досугову діяльність, формування сучасних студентських традицій.

Пакет нормативних документів, розроблених і затверджених в установленому порядку сприяє цілеспрямованому і планомірному здійсненню виховної роботи ВНЗ. Предписуючі, підтверджувальні документи, документи законодавчого характеру, розпорядлива документація і методичні матеріали є складовими методичної збірки „В допомогу куратору”.

Ключовим моментом адаптації студентів нашого навчального закладу є діяльність творчих студій, яка організована по наступних напрямках.

Метою роботи „Флора-студія” є еколого-естетичний розвиток і формування ціннісного відношення до природи. Студенти з особливими освітніми потребами нарівні із студентами в інтегрованому навчально-виховному середовищі знайомляться з основами роботи дизайн-студії, вчать створювати „острівці радості і еко-систем”, діяльність студії щільно переплітається з роботою студії екологічного дизайну.

Основна мета роботи Фото-студії „Портфоліо” – фототерапія. Освоєння спеціальних комп’ютерних програм сприяє створенню нових образів, які, у свою чергу, вчиняють коригуючий вплив на психіку студентів, з установками на позитивне мислення, самореалізацію і творчу активність. Комплексні заняття у фото-студії дозволяють розкрити тонкі душевні переживання студентів, глибше зануритися в глибини власної свідомості.

Веб-студія „ИНВА-LAND” – сайт соціальної мережі для інвалідів всього світу, створений студентами ДІТМа з метою проінформувати соціум про проблеми людей з обмеженими можливостями, вакансіях для працевлаштування, створити умови для спілкування, дружби, рішення специфічних проблем, можливості оздоровлення, надання юридичної допомоги та ін.

Студія „ДІТМ Спортивний” сприяє зміцненню фізичного здоров’я завдяки масовим інтегрованим спортивним заходам з легкої атлетики, тенісу, більярду, футболу, баскетболу, шахам і іншим видам спорту. Формує позитивне відношення до здорового способу життя.

Студія „ДІТМ Туристичний”. Вивчення культурно-історичної спадщини сприяє найкращому сприйняттю національної культури, традицій, пам’яток архітектури, багаті спадщини нашої країни, розвитку внутрішнього світу студентів через зіткнення з прекрасним, розвиток самосвідомості і формування чіткої життєвої і цивільної позиції.

Студія „Волонтер-CLUB”. Здійснює супровід студентів з інвалідністю під час проведення акцій, культурних заходів, актів милосердя і добродійності, здійснюється підтримка людей літнього віку, ветеранів, дітей-інвалідів. Добродійні акції, які проводяться у рамках роботи студії, плідні і дають свій внесок у духовний розвиток студентів (Акції „Подаруємо казку дітям” (до дня Святого Миколая), „Подаруй дитині життя” (збір засобів на операції онкохворим дітям), акції до дня інвалідів, до дня літніх людей, проведення щотижневого Liberty Day (численні разові акції, що розвивають креативне неупереджене мислення студентів).

Студія „Витоки”. Одним з напрямів у виховній роботі стало вивчення культурно-історичної спадщини рідного міста і краю у рамках відвідування історичного і художнього музеїв міста, творчих зустрічей, проведення уроків національного виховання, ознайомлення з народними і культурними традиціями, створення за допомогою інформаційних технологій бази даних про історичні пам’ятники нашого регіону. Сама атмосфера музею, експозиції, фотовиставки сприяють формуванню у студентської молоді національних і духовних цінностей, виховують у них моральні почуття, розвивають естетичний смак і громадянську відповідальність. Лекції про православну культуру примушують замислитися студентів про сенс життя, про вічні цінності: про любов, про бога, про щастя, проаналізувати власний стан душі.

Основна мета роботи „Лингво Арт-студія” – розвиток творчих і комунікативних здібностей, підвищення культурного рівня, формування мотивації до вивчення іноземних мов з використанням елементів музикотерапії, драма-терапії, бібліотерапії, логотерапії.

Студія „Патріот” сприяє формуванню високої цивільної свідомості, активної громадянської позиції, готовності до виконання конституційних обов'язків. Реалізується через організацію тематичних вечорів, творчих конкурсів, студентського самоврядування, зустріч з ветеранами, пошукові експедиції, сприяє організації роботи студентського наукового суспільства.

Імідж-студія „Student-Models”. Метою роботи студії є створення усебічного образу успішної людини, підвищення самооцінки, поліпшення емоційного стану через створення індивідуального іміджу в зачісці, макіяжі, стилі одягу і поведінці. Сприяє вивченню історії одягу і сучасних модних тенденцій, розкриває красу повсякденного життя через розуміння значущості індивідуального іміджу в житті кожної людини.

Редакційна колегія „Student-Time” розвиває організаторські здібності наших студентів, відкриває в них завдатки журналіста, сприяє формуванню особових якостей, завдатків лідера, розкриває творчий потенціал студентів.

Мета роботи „Юридичної клініки” – надання різнобічної правової допомоги в питаннях соціального захисту (у тому числі соціально незахищених громадян), формування основ юридичної грамотності населення, придбання санаторних путівок, придбання пільгової медичної техніки, комп'ютерів, призначення пенсій, робота з фондом соціального захисту та ін.

Основним напрямком в соціокультурній адаптації студентів ДІТМа є робота студії духовної реабілітації „Храм моєї душі”. Історія розвитку суспільства показує, що як без Віри, так і без ідеалів суспільство швидко деморалізується. І не думати про це не можна, особливо людям, які займаються вихованням підростаючого покоління. Тому всякий рух у напрямку до Віри, до Духовності є також рухом, спрямованим на виховання високо морального суспільства, здатного витримати нестабільність у нашому світі. У студії займаються вихованням духовно-моральних, загальнолюдських цінностей через організацію бесід зі священнослужителями різних конфесій, тематичні філософські лекції, участь в роботі православних молодіжних таборів, робота православного театру, молитво-терапію, притче-терапію. Стало традицією посвячення в студенти наших першокурсників і вручення дипломів випускникам проводити у Святині Донбасу – Святогірській Свято-Успенській Лаврі. І це не випадково, адже зміцнення духовного здоров'я – справа майбутнього. Це потрібно ще осмислити і усвідомити кожній людині і суспільству в цілому. І шлях духовного оздоровлення один – це сходження по східцях духовності до її Вершини. Духовний наставник проводить Урок Духовності: подячний молебень на початок навчального року, дає повчання на отримання знань. Відвідування студентів Святогірської Свято-Успенської Лаври, присутність на святковій літургії – один з епізодів безперервного процесу духовно-морального виховання в ДІТМ МНТУ.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку... Таким чином, в результаті комплексного, цілісного, систематичного підходу до виховної роботи і сприяння соціокультурної адаптації студентів в умовах інтегрованого навчання ми вийшли на абсолютно новий, якісний рівень духовного розвитку, душевного здоров'я за усіма показниками творчої і інтелектуальної діяльності, що сприяло якнайповнішій інтеграції (інклюзії) студентів в сучасному суспільстві.

Студенти і випускники ДІТМа – це найцінніший інтелектуальний капітал нашого суспільства, майбутнє Донбасу і України. Ми переконані, освічена і вихована людина зможе змінити наше українське суспільство в творчому напрямі, який дозволяє людству протистояти екологічним катаклізмам і духовній деградації. Освіта – рушійна сила майбутнього, це те, що дозволяє вже зараз управляти змінами складного і непередбачуваного світу і суспільства в цілому.

Але, на жаль, саме суспільство не завжди готове зрозуміти існуючі проблеми. У зв'язку з цим занурення у соціокультурне середовище і використання комплексного впливу на студентську молодь стане важливим кроком в створенні сприятливого суспільного клімату, сприяючого соціальній інтеграції майбутніх фахівців. Необхідне подальше вдосконалення не тільки форм проведення соціокультурних заходів і розширення категорій учасників, але і перехід від разових заходів до створення загальнонаціональної концепції соціокультурної адаптації студентської молоді. Розробка такої концепції сприятиме впровадженню нових соціально-культурних програм, пошукам системних зв'язків і визначенням єдиного підходу до змісту, процесу і підвищенню якості проведення соціокультурних заходів у різних освітніх установах. В зв'язку з цим важливим є постійна взаємодія організацій різних форм власності в реалізації соціокультурних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артюхина А. И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен (на материале проектирования образовательной среды медицинского университета) : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Александра Ивановна Артюхина. – Волгоград, 2007. – 377 с.

2. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов. – [2-е изд., перераб.]. – Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2002. – 157 с.
3. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу / К. І. Приходченко. – Харків : Основа ; Тріада, 2007. – 152 с.
4. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.
5. Роганова М. В. Виховний соціокультурний простір університету як педагогічна проблема / М. В. Роганова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія „Педагогічні науки” : [зб. наук. праць]. – К. : КиМУ, 2006. – Вип. 8. – С. 282–294.

Аннотация

М.М.Кирьян

Социокультурная адаптация студенческой молодежи в интегрированной образовательной среде

Рассматривается проблема социокультурной адаптации студентов в интегрированной образовательной среде

Ключевые слова: *социокультурная адаптация, духовный потенциал, духовная культура личности, творческая деятельность, духовная реабилитация.*

Summary

M.M.Kir'yan

Socio-Cultural Adaptation of Student Youth in the Integrated Educational Environment

The problem of socio-cultural adaptation of students in the integrated educational environment is examined.

Keywords: *socio-cultural adaptation, moral potential, moral culture of personality, creative activity, moral rehabilitation.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 37.337.35

Л.А.КОРНИЦЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Виховний потенціал етнодизайну у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю

У статті розглядаються шляхи удосконалення системи професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю та виховання студентської молоді на засадах національної культури і дизайну в процесі навчальної діяльності.

Ключові слова: *професійна підготовка, студент, виховання, мистецтво, дизайн, народне мистецтво, етнодизайн, культура, інженери-педагоги швейного профілю.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Професійна підготовка майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю в умовах глобалізаційних процесів і становлення державності, пошуку власного іміджу серед інших держав світу набуває особливого соціокультурного значення. Модна індустрія – це потужна економічна сила, що засобами одягу може формувати смаки та ідеали, особливо молоді. Кожна культура репрезентує себе через національний костюм. В умовах сьогодення, задля збереження культурної ідентифікації, у процесі професійної освіти, через виховання у молоді культури одягу, художньо-естетичної культури, естетичних смаків формується модний імідж держави.

Аналіз досліджень і публікацій... Деякі аспекти цієї проблематики, а саме виховання молоді засобами національної культури і дизайну, присутні в теоретичних дослідженнях Є.Антоновича, О.Генісаредського, Є.Гребенюка, В.Даниленка, Є.Лазарева, М.Криволапова, О.Максименко, Л.Оршанського, О.Отич, В.Прусака, В.Радкевич, В.Сидоринка, О.Щербак та інших.

Формулювання цілей статті... Мета статті – показати можливі шляхи нового підходу до професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю на засадах етнодизайну, що базується на поєднанні технічного (інженерного) і гуманітарного (народного мистецтва) аспектів. Питання підготовки таких фахівців потребує обґрунтованого висвітлення, розроблення організаційного і науково-методичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу... Кожний етап розвитку людини, кожний її крок у світі додає їй різних за змістом знань. Суспільність – основоположна риса людського буття. Лише у суспільстві відбувається становлення людської сутності, набуваються і шліфуються знання, виявляються внутрішні сили, здатні у своєму розвитку відтворювати усе багатоманіття дійсності, а кожний спрямований на це діяльнісний акт – як самоствердження. З діяльністю здійснюється входження людини у певний культурний простір, що й зумовлює формування її духовної суті.

Одним з етапів безперервного входження у суспільне буття (від вузько сімейного, дошкільного, шкільного тощо) і набуття суспільно корисних знань, є студентство.

Студентство – це особлива фаза, стадія соціалізації (студентські роки), через яку проходить значна частина молоді. Студенти – це загальна назва осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.

Для довідки, „студент” – (лат. *studens*, родовий відмінок – *studentis* – „ретельно працюючий”, „такий, що займається”), ученя вищого, у деяких країнах і середнього навчального закладу. У Стародавньому Римі, а також й у середні віки, студентами називали будь-яких осіб, зайнятих процесом пізнання. З організацією у XII ст. університетів, термін „студент” став уживатися для означення тих, хто навчається, [2], здобуває певні знання, щоб згодом реалізувати їх у суспільній діяльності.

Людством накопичено чимало знань, багато з яких з розвитком промисловості й глобалізаційних процесів, пішло у небуття. З шаленою стрімкістю виникають нові види знань, що так само стрімко застарівають й з'являються усе нові й нові. Завдяки цим процесам лише за одне, ХХ століття, світ змінився. У ХХІ столітті інформаційний простір стає ще потужнішим, стає кардинально іншим. Зрозуміло, що іншою має стати й підготовка молоді до життя. Очевидно, мають змінитися роль освіти і виховання.

Слід згадати, що у цьому інформаційному потоці глобалізаційних знань, що були направлені на технократизацію навколишнього світу та ейфорії від підкорення і перетворення природи людиною, дещо забулося про власні культурні корені, про одвічні філософські роздуми людини, хто ми є на цій землі? Чи є її дітьми, чи варварами? Вочевидь, де глобалізаційні процеси розгортаються всупереч гуманітарним і національним пріоритетам, виникають суспільні катаклізми і збурення [6].

Незважаючи на всі „перемоги”, у ХХІ століття людство увійшло з усвідомленням втрати чогось справжнього, непересічного. Глобалізація кінця ХХ – початку ХХІ століття дає зрозуміти яким тісним і яким безмежним є світ на нашій планеті. Вона визначає дух взаємодії і взаємозалежності народів і культур й, водночас, виявляє дух внутрішньої самостійності, заснованої на усвідомленні самодостатності, дух непокори зовнішнім впливам, наві'язуванням чужерідних цінностей – антиглобалізації.

Кожен народ, задля свого соціального існування, протягом сторіч виробив ті правила і закони співіснування, які визначали його культурний ареал, визначають його ідентифікацію серед інших спільнот світу й сьогодні.

Українська нація у своєму досвіді, що ґрунтується на споконвічних принципах моралі та естетики, не вичерпала свої духовні можливості, у силу різних обставин, „не розгорнула їх у повному обсязі і творчій потенції. Ці можливості – невичерпні. Саме вони мають поставити культурні, моральні та організаційні перестороги негативним проявам глобалізаційних процесів” [6].

Відмова від духовної практики є показником людських деформацій, а отже й суспільного неблагополуччя. У ній немає місця чомусь сторонньому. Пошук власного смислу не обмежується певними екстремальними періодами, він триває упродовж життя різних поколінь об'єднаних спільною справою людського вдосконалення [1, с.7].

Згідно з вище зазначеним можна стверджувати, що сучасна освіта, зокрема професійна, відповідно до процесів „глобалізації та анти глобалізації”, має формувати, перш за все, особистість гуманітарної культури, високого професіонала, який би був патріотом своєї Батьківщини, висококультурною і високоморальною людиною. Тому особливої важливості, не тільки в Україні, набуває гуманітарна складова вищої освіти, що стає необхідною для збереження і подальшого розвитку людської цивілізації.

Професійна освіта інженерів-педагогів швейного профілю (кафедра теорії і методики трудового та професійного навчання Хмельницького національного університету) здійснюється на засадах культурної ідентифікації. В основу професійного навчання покладено етнодизайн – інтеграційне утворення традицій і сучасності. Навчання ґрунтується на поглибленому оволодінні студентами знань з історії українського костюму (з найдавніших культур, що мали місце на теренах сучасної України й, зокрема, найпотужнішої і найбільш відомої у світі – Трипільської; через мистецтво Київської Русі, періоду козацької доби, українського бароко до ХХ ст.), в контексті розвитку європейських мистецьких стилів і моди. У процесі оволодіння художньо-проектною грамотою, вирішуючи ситуаційні творчі завдання, відбувається дослідження студентами народного вбрання, елементи якого трансформуються, через стилізацію, у форми сучасного одягу.

Як майбутні педагоги, студенти спеціальності „Професійна освіта” напряму підготовки „Моделювання, конструювання і технологія швейних виробів” мають бути носіями культури власного народу. Набуття професійних знань через оволодіння художньою естетикою костюма на

традиціях українського народного мистецтва, використання споконвічних елементів національної культури (орнаменти, колір, матеріали, оздоблення тощо) у проектуванні сучасних костюмних форм і гуманітаризацією інженерної спеціалізації.

Залучення студентів до художньої обробки матеріалів, до традицій декоративно-ужиткового мистецтва й використання їх в оформленні сучасних швейних виробів, наближає майбутніх педагогів професійної школи до культурних витоків українського народу.

Наближення до народного мистецтва піднімає завісу суєтності і вводить у світ, що дає наснагу і натхнення до творчості, кличе високими ідеалами. Воно – це стежина, що веде, це прагнення до краси, а ще намагання пізнати Світ, зріднитися з тією прекрасною землею наповненою запахом квітів і щебетанням пташок, вітром і сонцем, де працьовитий народ уславлює її піснею. Усі безкінечні віки нашої традиції закодовані у витворах народних майстрів, які нарівні інтуїції відчують форму, композицію, колір, ритм тощо. Споконвічні традиції проявлені у вишиваних й тканих, мальованих орнаментах, ритмічній побудові їх композицій, сполученні кольорів, що впізнаємо і любимо, надихаємося ними і продовжуємо вже у сучасних формах.

Спокушений чужими ідеалами сучасник втрачає цілісність, маліе зійшовши на бездоріжжя світових роздоріж. Адже де багато доріг – там бездоріжжя, тому стежка – метафора життєвого шляху. Тож кажуть, треба знайти свою стежину. Стежина може перерости в широкий шлях, а буває й дорога пересихає на стежину. Народне мистецтво кличе до першоджерел – це і естетика і етика, це світогляд цілих поколінь. Матриця нашої естетики – коди краси, що втілюються через наповнення їх реальним змістом. Ми мусимо стати відповіддю, що носимо в собі [7, с.52].

Маємо зважати на те як і кого виховуємо, на яку стежину відряджаємо, бо їм, сьогоднішнім студентам, вистеляти шляхи нашої Батьківщини. Позитивних зрушень у підвищенні ефективності навчально-виховної роботи, як показує експериментальна діяльність кафедри, можливо досягти при поєднанні таких факторів:

- формування професійних знань на основі культурних досягнень власного народу;
- цілеспрямованого добору змісту фахових дисциплін;
- виконання студентами навчальних творчих завдань, які б наближали їх до народного мистецтва, є дієвими засобами розвитку творчих здібностей й, водночас, формування національної свідомості особистості, у нашому випадку майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю.

Змістове наповнення професійно орієнтованих дисциплін містить певний потенціал для формування їхніх ціннісних орієнтирів (які, нажаль, у більшості молоді є zdeформованими, можливо й не по їхній вині, а в силу тих глобалізаційних процесів, що принесли маргінальні, бездуховні, чужі нашій культурі ідеали), який необхідно використовувати з метою виховання громадян-патріотів.

Світовий досвід свідчить, що необхідною передумовою інтелектуального прогресу нації є її національна ідентифікація, яка неможлива без урахування і використання історико-культурної спадщини. Непересічність і космічний універсалізм етнонаціонального ставлення до світу, це „точка опори” для відродження українського пластичного мистецтва і пов’язаного з ним виробництва [5, с.32].

У світі все взаємопов’язане і взаємозалежне, усе має знаходитися в гармонії. Цій гармонізації сприяє дизайн у різних своїх проявах: архітектурі, інтер’єрі, одязі, предметному середовищі тощо. Тож, основним завданням національного дизайну мусить бути пошук у культурі власного народу чогось „особливого”, корінного, забутого, ще повністю не реалізованого.

Сьогодні відбувається активне інтегрування сучасних напрямів в мистецтві і дизайні у комплексну структуру навчання, освоєння нових технологій в процесі здобуття професії, тим самим підкреслюючи їх необхідність (як мистецтва і як науки). Дизайн виконує одразу декілька функцій: образотворчу, гедоністичну, комунікативну, виховну, пізнавальну, естетичну. Він синтезує саме ті знання, які є невід’ємною складовою загальної культури людини. Дизайн, в якому використовуються традиційні для культури певного народу елементи, прийнято називати етнодизайном.

Етнодизайн – це один з інструментів формування „суспільства з певними характеристиками”, які будуть унікальними за своєю суттю, що дасть можливість цьому суспільству, а також його продуктам виробництва, бути впізнаними міжнародним товариством. Сьогодні, як і багато століть тому, основою у становленні міждержавних відносин є індивідуальність та національна відмінність [4].

Прообраз сучасного етнодизайну вийшов з архаїчних форм народного мистецтва та народної творчості. Народна творчість як і сучасний дизайн схильні до символізації. Людина на зорі свого творчого становлення несвідомо перетворювала у символи форми навколишнього світу. Вона використовувала їх як у світі вжиткових речей, так і в образотворчому мистецтві. Ці символи виконували інформаційну, семантичну, оберегову, релігійну функції. Беручи свій початок ще з

незапам'ятних часів символічне мистецтво не перестає розвиватися і до цього дня, вже у різних видах сучасних мистецтв, зокрема й дизайні.

Дизайн поєднує у собі раціональне та ірраціональне мислення. Сучасний конструктивізм і традиції народного мистецтва, на перший погляд, здаються спробою поєднати непоєднуване. Етнічний дизайн завжди балансує на грані між двома стилями, відокремленими один від одного часом, простором і культурними відмінностями. Часто етнічна складова дійсно дизайнерських творів зводиться лише до декількох складових, підібраних настільки ретельно, що цивілізація і „варварство”, майбутнє і минуле зливаються в єдине естетичне ціле [4]. А от щоб синтез високих технологій XXI століття та „етніки” не перетворився на стилістичний дисонанс, потрібно володіти бездоганним смаком і відчуттям гармонії

Естетичне, як найвищий прояв людського генію, в мистецтві масової культури, перестало відігравати роль фундаменту, як це було в елітарному чи народному мистецтві. Мистецтво – це відображення високої ідеї, яка вказує шлях до досконалості. Сучасна масова культура – це віддзеркалення нашої хворобливої дійсності, що має місце у суспільному житті і не завжди таке „мистецтво” є естетичним, а навіть брутальним. Сучасне мистецтво є феноменом деілокалізованим, феноменом цивілізації, а не культури як сукупності регіональних цінностей [5, с.31]. Воно не несе просвітницької, виховної функції, високої культури у суспільну свідомість, не пропонує високих ідей для розвитку людського духу. Раціоналізм, що переважає у культурі західно європейського способу мислення, дав свої наслідки у вигляді як загально економічної кризи, так і кризи духовної.

Сучасний дизайн (художнє конструювання) – продукт нового етапу розвитку цивілізації, причина і наслідок індустрії і комерції разом узятих. Традиції народного мистецтва вибудовані еволюцією, історією, культурою, способом життя людей багатьох поколінь. Традиційні вжиткові речі оптимальні й досконалі, функціональні і красиві, оскільки вони завершили свій розвиток і лише повторюються, відтворюються за ремісничими канонами [2].

Стрімке зростання науково-технічного прогресу, вдосконалення і виникнення нових напрямів у дизайні на певному етапі відвернули увагу від витоків, первинних форм, народної колористики, стираючи межі традиційного і національного. Безумовно, естетика сучасного суспільства безпосередньо залежить від скорішого впровадження нової „культурної ідеології”, яка, посилячись на культурний, моральний, художній, естетичний досвід минулих поколінь у поєднанні з новітніми технологічними процесами, буде будуватися навколо гуманних інтересів і потреб людини й навколишнього середовища, в якому плине її життя. Тож зв'язок дизайну (етнодизайну) з такою „ідеологією” – безпосередній.

Сьогодні дизайн сприймається як щось єдине, ціле, завершене. При цьому його подвійна природа – поєднання „конструктивного” і „художнього”, немов забувається. „Конструювання” – це розум з його головними інструментами: логікою, математикою, філософією із їх поняттями і формулами, а „художнє” – це зовсім інше, зовсім протилежне, це – образ, почуття, емоції. Там, де закінчуються образи, починається філософія, математика, логіка. У художника – світ образів, у конструктора – понять. Конструктор створює „тіло”, а художник – „дух”. Бездуховність виконавця веде до бездуховності результату [2]. Одухотворення речей і є тим шляхом досконалого рішення проблем виховання.

Слід зауважити, що у сучасному урбанізованому житті, етнічний дизайн призводить до органічної єдності людини, предметного середовища, природи, традицій тощо. У дизайні вирішеному в етностилі немає місця штучним матеріалам. Використовуються виключно натуральні, природні, екологічно чисті. Для одягу наприклад це: лляні, бавовняні, вовняні тканини, можливо з етнічним декором; шкіра, хутро, дерево, ріг, глина тощо – в аксесуарах. Найчастіше саме матеріал, з якого виготовлено виріб або аксесуар, декор (розпис тканин, орнамент) чи стилізація конструктивних особливостей першоджерела є достатніми для того, щоб назвати твір етнічним.

Висновки... Кожен етнос (народ), як вид стійкого соціального угруповання людей, що історично виник у певних територіальних межах, володіє тією індивідуальною рисою, властивою саме йому і ніякому іншому народу; тією індивідуальністю, яка, пройшовши крізь тисячоліття шляхом стилізації та оновлення, залишається неповторною „родзинкою”, властивою тільки для певної країни, регіону чи селища. Вона створена, розвинена і збережена поколіннями людей і визначає етичні принципи народу. Етичні принципи – все те, що має постійну цінність для народної культури і, в той же час, є джерелом пізнання і стимулом до індивідуального і суспільного розвитку наступних поколінь. Знання про практичну реалізацію цих цінностей існують у багатьох культурах.

Етнодизайн, у системі освіти, на нашу думку, виступає як засіб естетичного розвитку особистості й, водночас, громадянського і патріотичного виховання. Слід зауважити, що кожна

нація має свої психологічні і культурні особливості, які повинні враховуватися у суспільних проєктах різного плану, у тому числі й освітніх. Кризовий стан, в якому знаходиться сьогодні не тільки наше суспільство, робить особливо значущим вирішення проблем наступності та передачі накопиченого традиційного культурного досвіду саме через систему освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гриценко В. Людина і культура : навч. посібник для учнів ст. класів серед. загальноосвіт. закл. / Валентина Гриценко. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
2. Гарин Н. П. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ethnobs.ru/other/263/_aview_b18657
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Этнодизайн – искусство сложное, но интересное [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.comfort-house.ru/articles/2006/11/15/entodesign.html>
5. Криволапов М. Дизайн і технології в системі неперервної освіти / М. Криволапов, В. Мадзігон // Пластичне мистецтво. – 2002. – № 1. – С. 31–33.
6. Наш час – глобалізація і антиглобалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://terepishchy.com/nash-chas-hlobalizatsiya-i-antyhlobalizatsiya/>
7. Радько С. Про народне мистецтво / Сергій Радько // Народне мистецтво. – 2007. – № 3–4. – С. 52–53.

Анотація

Л.А.Корницька

Воспитательный потенциал этнодизайна в процессе профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов швейного профиля

В статье рассматриваются пути совершенствования системы профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов швейного профиля и воспитания студенческой молодежи на основе национальной культуры и дизайна в процессе учебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, студент, воспитание, искусство, дизайн, народное искусство, этнодизайн, культура, инженеры-педагоги швейного профиля

Summary

L.A.Kornits'ka

Educational Potential of eEthnological Design in the Process of Training of the Future Engineers-Teachers of Sewing Profile

The article studies the ways to improve the system of professional training of the future engineers-teachers of sewing profile and teaching students on the basis of national culture and design in the process of educational activity.

Key words: professional training, student, education, art, design, folk art, ethnological design, culture, engineers-teachers of sewing profile.

Дата надходження статті: „8” вересня 2012 р.

УДК 371.78-056.47(045)

К.Л.КРУТІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Ялта АР Крим);*

Л.В.ЗДАНЕВИЧ,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Дезадаптаційні феномени як причина та наслідок порушення психічного і психологічного здоров'я дитини

У статті подано аналіз дефініцій, що найбільш часто використовуються в суміжних науках – психології, педагогіці та медицині. Визначено зміст понять, запропоновано авторські підходи до розмежування понять і критеріїв.

Ключові слова: дезадаптація, здоров'я, психічне здоров'я, психологічне здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У педагогічній, психологічній і медичній науках існує безліч понять, що дають можливість оцінити функції організму людини на всіх рівнях його організації, особливості розвитку особистості, специфіку її внутрішніх станів та адаптаційних (дезадаптаційних) процесів. Дезадаптація – це порушення адаптації, пристосування організму до постійно мінливих умов зовнішнього чи внутрішнього середовища; стан динамічної невідповідності між живим організмом і зовнішнім середовищем, що призводить до порушення фізіологічного функціонування, зміни форм поведінки, розвитку патологічних процесів або повна невідповідність між організмом і зовнішніми умовами його існування

несумісне з життєдіяльністю. Ступінь дезадаптації характеризується рівнем дезорганізації функціональних систем організму. У залежності від характеру функціонування, виокремлюють дві форми дезадаптації: непатологічну: підтримання гомеостазу можливо за режиму посиленого, але „нормального” фізіологічного функціонування; патологічну: підтримання гомеостазу можливо лише при переході до патологічного функціонування.

Аналіз досліджень і публікацій... Найбільш сутнісними, але в той же час, досить суперечливими, є дві дефініції – „психічне здоров'я” та „психологічне здоров'я”. Сьогодні ще продовжують залишатися поза увагою і позитивним втручання діти, чий стан можна схарактеризувати як прикордонний щодо норми і кваліфікувати як „психічно не хворі, але психологічно вже не здорові”. Зауважимо, що традиційний психіатричний сервіс передбачає роботу тільки з контингентом, що має фіксований медичний „статус” – діагноз, облікову форму тощо. За межами уваги лікарів-психіатрів виявляється значна частина дітей і підлітків з так званими донозологічними станами, які ускладнюють адаптацію дітей у соціумі, їх здатність виконувати вимоги освітньої програми, привносять значні внутрішні страждання [17, с.9]. Визначення рівня психічного та психологічного здоров'я дошкільників і школярів має неабияке значення як для фахівців і батьків, які приймають рішення про своєчасну кваліфіковану допомогу дітям, так і для оцінки поширеності психічних розладів у дитячо-підліткової популяції. Одним із способів оцінки психічного здоров'я дітей є моніторинг за допомогою систематичного і динамічного контролю низки психологічних, педагогічних, соціальних і медичних показників [15].

Психологічна служба дошкільного навчального закладу за умов правильної її організації здатна вести динамічне спостереження за дітьми, забезпечити раннє виявлення порушень психічного і психологічного здоров'я дітей, пов'язаних із дезадаптацією дітей дошкільного віку, корекцію і профілактику здоров'я, а за необхідністю, залучаючи сили фахівців сфери охорони здоров'я.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз дефініцій, що найбільш часто використовуються в суміжних науках – психології, педагогіці та медицині; визначенні змісту понять та запропонованні авторських підходів до розмежування понять і критеріїв.

Виклад основного матеріалу... Передусім визначимося з дефініцією здоров'я. У контексті нашого дослідження будемо використовувати тлумачення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), яка запропонувала таке визначення: це – „... стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя” [3], отже, *здоров'я* – це комплексний, багатоаспектний феномен, що охоплює медичні, психологічні, педагогічні та інші аспекти.

У психології здоров'я багато авторів дотримуються системного підходу до його розгляду (О.С.Васильєва, Ф.Р.Філатов та ін.) [16]. У широкому значенні виокремлюють біологічний, психологічний, соціальний і духовний (ментальний) рівні функціонування здоров'я. Вивчаючи здоров'я людини, дослідники на біологічному рівні шукають механізми, що забезпечують його нормальну життєдіяльність; на психологічному рівні розглядають поняття „здорової особистості” та умов її формування; на соціальному рівні роблять акцент на повноцінному виконанні людиною своїх соціальних функцій; на духовному – гармонію тіла, душі та духу [5].

Розглянемо докладно ці дві суперечливі дефініції.

Термін „психічне здоров'я” було введено ВООЗ у 1979 році. У США і Великобританії (і в цілому в англomовних публікаціях) словосполучення „mental health” позначає якісне виконання психічних функцій, результат продуктивної діяльності, встановлення відносин з іншими людьми, здатність адаптуватися до змін і справлятися з неприємностями. З раннього онтогенезу до пізніших періодів життя психічне здоров'я складає основу інтелектуальної діяльності та комунікативних навичок, навчання, емоційного зростання, стійкості і самоповаги.

В інших визначеннях підкреслюється, що психічне здоров'я – це відносно стійкий стан буття, в якому індивід достатньо задоволений собою і відчуває інтерес до життя і самореалізації.

З точки зору багатьох авторів [8; 12; 14], психічне здоров'я є інтегральною характеристикою повноцінності психічного функціонування індивіда, що охоплює розуміння природи і механізмів його підтримання. Це власна життєздатність індивіда, адже основу психічного здоров'я становить повноцінний розвиток вищих психічних функцій, психічних процесів і механізмів на всіх етапах онтогенезу.

Поняття психічного здоров'я не може бути зведене тільки до поняття норми, тобто оптимуму функціонування та розвитку організму і особистості в цілому. Норма становить лише одну третину здоров'я. Розуміння психічного здоров'я також не може бути зведене лише до комфортності власного самопочуття (станом душевного благополуччя), тому що це відображає суб'єктивний підхід, а реальна клінічна практика заснована на суто об'єктивному підході.

Усі фізіологічні, психічні, емоційні, інтелектуальні та інші властивості дитини дошкільного віку перебувають у стадії розвитку та формування, що необхідно враховувати під час оцінки

психічного здоров'я. Швидкий біологічний і психічний розвиток, характерний для дошкільного віку, робить дитину надзвичайно вразливою до впливу багаточисельних фізичних і психо-соціальних чинників навколишнього середовища [4; 6; 9 та ін]. Чинники зовнішнього середовища представлені макросередовищем – кліматичні і природні умови, техногенні забруднення повітря, води, ґрунту тощо, і мікросередовищем – шкідливі умови праці та навчання, погані матеріально-побутові умови, міграційні процеси тощо [1; 14]. Психічне здоров'я дітей настільки вразливе, що вплив одного з чинників викликає виражені клінічні прояви, оборотність яких залежить від віку дітей і тривалості впливу.

Інтеграція даних із суміжних наук до єдиного комплексу знань, розгляд його з позицій системного підходу, дозволяє нам визначити *психічне здоров'я як багатовимірний феномен*, що поєднує в собі різні компоненти і відбиває фундаментальні аспекти розвитку особистості. Зазначимо, що в цьому контексті індивідуальність розглядається як комплексне поняття, що охоплює адекватні віку: емоційність – здатність адекватно виражати почуття і емоції в різних життєвих ситуаціях; інтелектуальність – процес вилучення, засвоєння інформації, уміння переробляти і використовувати її відповідно до отриманих знань; особистісні характеристики – процес усвідомлення себе як особистості, якій притаманне самовідчуття, самооцінка, самопізнання і самореалізація [13].

На основі досліджених у літературі численних визначень психічного здоров'я запропонуємо своє *розуміння поняття психічного здоров'я – це максимальний ступінь прояву індивідуальності особистості при адекватному рівні її адаптації (відсутності дезадаптації) до довкілля і відсутності психічних розладів.*

Основними критеріями психічного здоров'я (за визначенням ВООЗ) є:

- 1) усвідомлення і відчуття безперервності, сталості та ідентичності свого фізичного і психічного „Я”;
- 2) почуття сталості та ідентичності переживань в однотипних ситуаціях;
- 3) критичність до своєї власної психічної продукції (діяльності) та її результатів;
- 4) відповідність психічних реакцій (адекватність) силі і частоті середовищних впливів, соціальним обставинам і ситуаціям;
- 5) здатність керування поведінкою відповідно до соціальних норм, правил, законів;
- 6) здатність планувати власну діяльність і реалізовувати її;
- 7) здатність змінювати спосіб поведінки залежно від зміни життєвих ситуацій і обставин [3].

На підставі зазначених критеріїв кожна обстежена дитина може відноситися до однієї з чотирьох груп психічного здоров'я:

I – абсолютно здорові і оптимально адаптовані;

II – здорові з напругою адаптаційних процесів і легкими функціональними порушеннями (психоадаптаційний стан), що характеризуються „нормальними ситуаційними” реакціями; „мікросимптомами” і „моносимптомами”, а також здорові з обтяженим анамнезом і ризиком розвитку нервово-психічних розладів;

III – зі значним напруженням адаптаційних процесів (психодезадаптаційний стан), що характеризуються відносно стабільним симптомокомплексом і супроводжується відносно стійкими (від півроку і більше) порушеннями в стані здоров'я доклінічного рівня;

IV – зі зривом адаптаційних механізмів – психодезадаптаційний стан клінічного рівня у вигляді невротичного, неврозоподобного, патохарактерологічного та інших варіантів [15, с.53].

Проблема психологічного здоров'я є актуальною, розроблялась і розробляється низкою дослідників (В.О.Ананьєв, Б.С.Братусь, І.М.Гурвич, І.В.Дубровіна, О.М.Леонтьєв, О.В.Хухлаєва та ін.)

Поява терміну „психологічне здоров'я” пов'язана з розвитком гуманітарної методології пізнання людини. Цей термін фіксує два понятійних словосполучення: *психологія людини і психологія здоров'я*; це фундаментальні категорії для перспектив розвитку психології як науково-практичної дисципліни. І.В.Дубровіна визначає „психічне здоров'я” як нормальну роботу окремих психічних процесів і механізмів, а термін „психологічне здоров'я” відносить до особистості в цілому, до проявів людського духу, що дозволяє відокремити психологічний аспект від медичного, соціологічного, філософського. Саме психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою [2].

На думку О.В.Хухлаєвої, розуміючи психологічне здоров'я як наявність динамічної рівноваги між індивідом і середовищем, слід вважати його критерієм гармонії між дитиною та соціумом. Науковцем виокремлюються такі рівні психологічного здоров'я: вищий – креативний, з наявністю стійкої адаптації та активним творчим ставленням до довкілля; дезадаптивний – діти з порушенням регулятивних процесів, з порушенням балансу „дитина-суспільство”; середній – адаптивний, на якому діти в цілому адаптовані до соціуму, але можуть проявляти ознаки дезадаптації в окремих сферах, підвищену тривожність [19].

Загалом, майже всі дослідники тотожні в таких ключових позиціях: *психологічне здоров'я – це стресостійкість, гармонія і духовність.*

Критеріями психологічного здоров'я є: добре розвинена рефлексія, стресостійкість, уміння знаходити власні ресурси у важкій ситуації (І.В.Дубровина), повнота емоційних і поведінкових виявів особистості (В.С.Хомік), опора на власну внутрішню сутність (F.Pearls), самоприйняття і вміння справлятися зі своїми емоційними труднощами без шкоди для оточуючих, „самооб'єктивність” як чітке уявлення про свої сильні та слабкі сторони, наявність системи цінностей, що містять головну мету та надають сенсу всьому, що робить людина (G.Allport). Важливим критерієм психологічного здоров'я є характер і динаміка основних процесів, що визначають життя індивіда (Л.М.Аболін), зокрема, зміна його властивостей і особливостей на різних вікових етапах (К.А.Абульханова, Б.С.Братусь, С.Л.Рубінштейн та ін.).

Отже, психологічне здоров'я безсумнівно пов'язано з психічним здоров'ям, саме останнє створює основу для здоров'я психологічного. Іншими словами, *психічне здоров'я є видовим поняттям для розуміння психологічного здоров'я.*

У психологічній літературі достатньо глибоко проаналізовано чинники, що впливають на психологічне здоров'я дитини. Більшість з цих чинників носять *соціально-психологічний, соціально-культурний та соціально-економічний характер* [11, с.124]. Коротко схарактеризуємо їх.

Соціально-культурний характер чинників, що несприятливо впливають на психологічне здоров'я, обумовлено прискоренням темпу сучасного життя, дефіцитом часу, недостатніми умовами для зняття емоційного напруження і для розслаблення. Наслідком цього є надмірна завантаженість батьків, їхня невротизація, поява безлічі особистісних проблем у поєднанні з недостатньою поінформованістю про шляхи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів і про можливості психологічної та психотерапевтичної допомоги. Така особистісна дисгармонія батьків знаходить своє відбиття в розвитку дітей і негативний впливає на їхню психіку.

На емоційну атмосферу родини і на психологічний стан її членів впливають також *соціально-економічний* чинник, серед яких О.І.Захаров виокремлює такі: незадовільні житлово-побутові умови, зайнятість батьків, ранній вихід матері на роботу і перехід дитини до ясел-садочка. Відвідування дітей у ранньому віці (до 3-х років) ДНЗ або залучення няні для їхнього виховання є сильною психотравмальною подією, оскільки такі діти ще не готові до розлуки з матір'ю. У ситуації нормального емоційного спілкування дитини з матір'ю до трьох років у дітей виформовується почуття „Я”, тобто сприйняття себе як окремого індивіда, поступово зменшується відчуття залежності від батьків. При частих і тривалих розлуках із матір'ю у дітей раннього віку наростає потреба в прихильності, що може призвести до появи невротичних реакцій. Лише наприкінці третього року життя в дитини з'являється бажання „розлучитися” з матір'ю і стати більш незалежною. Крім того, у цьому віці вже виникає стійка потреба в спілкуванні з однолітками, у спільних іграх з іншими дітьми. Тому дитину у віці трьох років можна вести до дошкільного закладу, не ризикуючи її психологічним здоров'ям [7; 8, с.75]. Фахівці одностайні в думці, що суб'єктивний стан дитини має безпосередній зв'язок з навколишніми обставинами (О.С.Васильєва, О.І.Захаров, А.С.Співаковська та ін.) Ґрунтуючись на аналізі досліджень, проведених у різних країнах світу, експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) констатували, що порушення психологічного здоров'я набагато частіше відзначаються в дітей, які живуть в ситуації дисгармонійних відносин з дорослими. Ці ж дослідження виявили, що переважна частина порушень здоров'я в дитячому віці має дві характерні риси: по-перше, вони являють собою лише кількісні відхилення від нормального процесу психічного розвитку, по-друге, їх прояви можна розглядати як реакцію на психотравмвальні ситуації [10].

До *соціально-психологічних чинників*, що впливають на психологічне здоров'я дітей, відносяться, перш за все, дисгармонія сімейних відносин і сімейного виховання або порушення у сфері дитячо-батьківських відносин. Проблемі подружніх і дитячо-батьківських відносин приділяється пильна увага як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Сучасними дослідниками виокремлюються причини і характер внутрішньосімейних конфліктів, розглядаються шляхи їх корекції тощо.

Висновки... Безумовно, найкращим профілактичним засобом дезадаптації є збереження психічного і психологічного здоров'я дітей, добрі стосунки батьків з дітьми, розуміння дорослими внутрішнього світу своєї дитини, її проблем і переживань, уміння поставити себе на місце своїх дітей.

Перспективу подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у з'ясуванні дезадаптаційних феноменів у дітей різних вікових категорій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Васильева О. С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений / Васильева О. С, Филатов Ф. Р. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
2. Дубровина И. В. Психическое здоровье детей и подростков / И. В. Дубровина. – М. : Академия, 2000. – 256 с.
3. Европейская декларация по охране психического здоров'я / Хельсинки. Финляндия. 12-15 января, 2005. – 11 с.
4. Егорова Л. Х. О важности сохранения психологического здоровья на разных этапах детского онтогенеза / Егорова Л. Х., Алешина И. Н. // Психолого-педагогический журнал „Гаудеамус”. – 2006. – Т. 1, № 9. – С. 31–36.
5. Ермолаева М. В. Психология развивающей и коррекционной работы с дошкольниками : учеб.-метод. пособие / М. В. Ермолаева. – М. : Изд-во Московского психолого-соц. института ; Воронеж : Изд-во НПО МОДЭК, 2002. – 176 с.
6. Захаренков В. В. Состояние психического здоровья и проблемы его мониторинга / Захаренков В. В., Левина И. Л. // Сибирский педагогический журнал. – 2010. – № 6. – С. 90–98.
7. Захаров А. И. Психотерапия неврозов у детей и подростков / А. И. Захаров. – СПб. : КАРО, 2006. – С. 21–89.
8. Калитеевская Е. Р. Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию / Е. Р. Калитеевская // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М., 1997. – С. 223–230.
9. Карпов А. М. Вызовы эпохи охране психического здоровья / А. М. Карпов // Практическая медицина. – 2010. – 41 (апрель). – С. 6–10.
10. Контекст психического здоровья. Свод методических рекомендаций по вопросам политики и оказания услуг в области психического здоровья. – Женева, 2003. – 64 с.
11. Крищенко Е. П. Исследование проблемы субъекта в современной отечественной психологии / Е. П. Крищенко // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2008. – № 1–2. – С. 175–185.
12. Левина И. Л. Психическое здоровье учащихся общеобразовательных учреждений разного вида / И. Л. Левина // Бюллетень ВСНЦ СО РАМН. – 2002. – №6 (Том 1). – С. 180–182.
13. Левина И. Л. Распространенность, типология, клиническая динамика и профилактика школьной дезадаптации : автореф. дис...д.м.н. / И. Л. Левина. – Томск, 2003. – 44 с.
14. Лызь Н. А. О структуре психического здоровья человека (обзор исследований) / Н. А. Лызь // Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. – 2004. – Т. 41, № 6. – С. 241–251.
15. Мониторинг „Образование и здоровье” в системе управления качеством образования : [моногр.] / В. В. Захаренков, И. В. Виблая, А. М. Олещенко, И. Л. Левина. – Новокузнецк, 2010. – 144 с.
16. Никифоров Г. С. Психология здоровья : учеб. для ВУЗов / Г. С. Никифоров. – СПб. : Питер, 2003. – 607 с.
17. Слободская Е. Р. Психическое здоровье детей и подростков : распространенность отклонений и факторы риска и защиты / Е. Р. Слободская // Вопр. психического здоровья детей и подростков. – 2008. – № 2 (8). – С. 8–20.
18. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, семья. Том 2 / А. С. Спиваковская. – М. : ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 464 с.
19. Хухлаева О. В. Маленькие игры в большое счастье. Как сохранить психическое здоровье дошкольника / Хухлаева О.В. и др. – М. : Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 224 с.

Аннотация

К.Л.Крутий, Л.В.Зданевич

Дезадаптационные феномены как причина и следствие нарушения психического и психологического здоровья ребенка

В статье представлен анализ дефиниций, наиболее часто используемых в смежных науках - психологии, педагогике и медицине. Определено содержание понятий, предложено авторские подходы к разграничению понятий и критериев.

Ключевые слова: дезадаптация, здоровье, психическое здоровье, психологическое здоровье.

Summary

К.Л.Krutii, L.V.Zdanevych

Disadaptational Phenomena as a Reason and Consequence of Abnormalities of Psychic and Psychological Health of a Child

The article offers analysis of the definitions most commonly used in related disciplines – psychology, education and medicine. The content of the concepts is suggested, the author's approaches to the delimitation of the concepts and criteria are offered.

Key words: *disadaptation, health, mental health, psychological health.*

Дата надходження статті: „18” вересня 2012 р.

Вплив індивідуальних здібностей студентів на якість навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю

В статті описано роль індивідуальних здібностей студентів аграріїв в процесі навчання в професійно-технічних навчальних закладах, визначено основні фактори, що впливають на формування у студентів індивідуальних здібностей, наведено три типи людей за класифікацією академіка І.П.Павлова на які поділяються всі студенти, а саме: художній, мислительний і середній типи. Описано функціональні рівні структури особистості за визначенням провідних вчених в даній освітній царині. На основі наведених даних зроблено рекомендації, щодо врахування індивідуальних здібностей студентів в навчальному процесі.

Ключові слова: *індивідуальні здібності професійно-технічна освіта, учень, студент, аграрна освіта, європейська інтеграція, кваліфікований робітник, навчальний заклад.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Майбутня трудова діяльність в аграрному секторі ставить зростаючі вимоги до розвитку й удосконалення індивідуальних здібностей студентів у період їхнього навчання у професійно-технічних навчальних закладах. Це пов'язано насамперед з тим, що рівень розвитку індивідуальних здібностей, психофізичних якостей і трудової підготовленості будуть визначати конкурентоспроможність фахівця на ринку праці. Отже значення індивідуальних здібностей для ефективної професійної діяльності молоді зростає.

Формулювання цілей статті... **Мета** – теоретично обґрунтувати вплив індивідуальних здібностей студентів професійно-технічних навчальних закладів на рівень оволодіння ними обраною спеціальністю. Вибір нашої держави – європейська інтеграція. Цей курс проголосив Президент України, його схвалила Верховна Рада, підтримала переважна більшість суспільства і політичних партій. Європейський вибір у розвитку України зумовлений історичними, економічними та соціальними чинниками. Його суть полягає у виборі шляху розвитку в напрямку європейської цивілізаційної моделі, що дає можливість досягти прогресу в усіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. Європейський вибір України – це одночасно і рух до стандартів демократії, інформаційного суспільства, соціально орієнтованого ринкового господарства, що базується на засадах верховенства права і забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу... Україна має достатній потенціал для здійснення прориву до нових технологій у промисловому виробництві, до нових відносин у сфері економіки, до нових поглядів на якість і рівень життя, до нових підходів у сфері освіти та науки, до соціокультурної інтеграції нашого суспільства в європейське співтовариство.

Сучасна економіка аналогічно висуває високі вимоги до рівня кваліфікації й компетентності кожного працівника компетентності кожного працівника в різних галузях народного господарства, світова практика, свідчить про те, що найбільш стійкою є економіка тих країн, в яких спостерігається неспинне зростання кадрового корпусу високоосвічених і висококваліфікованих робітників. Така ситуація об'єктивно зумовлює суттєві зміни у змісті, формах і методах роботи в означених нами навчальних закладах. На часі здійснення вирішального повороту від масового, загального навчання – до посилення індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей майбутніх працівників, спираючись на їх самостійність у роботі, активні форми та методи навчання, максимально доводячи значення впливу людського фактора. Покращення підготовки фахівців аграрного сектору безпосередньо потребує від викладача врахування індивідуальних здібностей кожного студента а враховуючи те, що їхня кількість у групі не зменшується, а обсяг інформації зростає, викладачеві слід постійно шукати шляхи вирішення проблеми синтезу, тобто поєднання індивідуалізації навчання з його інтенсифікацією. На часі, як бачимо, компетентний підхід оскільки його доцільність полягає у можливості зберігати гнучкість та автономію в архітектурі навчальних планів фахової підготовки. Зміни у підходах до навчання стосуються, насамперед, зміщення акцентів з процесу на результати навчання, зміни ролі викладача, концентрації уваги на навчанні, змін в організації навчання, зміни динаміки (інтенсивності) програм, зміни методів оцінювання. Отже зроблено спробу визначити комплекс компетенцій, спільних для всіх студентів. За робочою класифікацією їх розділено на три категорії: інструментальні, міжособистісні і системні. Для дослідження порушеної нами проблеми актуальними розглядаємо інструментальні здібності. Вони включають

когнітивні здібності (здатність розуміти і використовувати ідеї та міркування, методологічні здібності, здатність розуміти і керувати оточенням, організувати робочий час, вибудовувати стратегію навчання, приймати рішення і вирішувати проблеми); технологічні уміння (уміння, пов'язані з використанням техніки, комп'ютерні навички та здібності інформаційного управління); лінгвістичні уміння; комунікативні компетенції. Розглядаємо їх конкретизований набір. Це: здатність до аналізу та синтезу, уміння організувати і планувати, базові загальні знання, базові знання з професії, комунікативні навички з рідної мови, елементарні комп'ютерні навички, навички оперування інформацією (здатність отримувати та аналізувати інформацію з різних джерел), здатність вирішувати проблеми, здатність приймати рішення.

Не менш важливими є й міжособистісні – індивідуальні здібності, пов'язані з умінням виражати почуття і формувати стосунки, з критичним осмисленням і здатністю до самокритики, а також соціальні навички, пов'язані з процесами соціальної взаємодії і співпраці, умінням працювати в групах, брати соціальні та етичні зобов'язання. Вони охоплюють здатність до критики та самокритики, здатність працювати в команді, міжособистісні навички, здатність працювати в міждисциплінарній команді, здатність співпрацювати з експертами в інших предметних областях, здатність сприймати різноманітність та міжкультурні відмінності, здатність працювати в міжнародному контексті, прихильність до етичних цінностей.

Щодо системних – це поєднання розуміння, відношення та знання, що дозволять сприймати співвідношення частин цілого одна з одною та оцінювати місце кожного з компонентів у системі, здатність планувати зміни з метою удосконалення системи та конструювати нові системи. Системні компетенції потребують засвоєння інструментальних та базових як підґрунтя. Вони охоплюють: здатність застосовувати знання на практиці, дослідницькі здібності, здібності до навчання, здатність адаптуватися до нових ситуацій, здатність генеруватися до нових ідей (творчості), здатність до лідерства, розуміння культур та звичаїв інших країн, здатність працювати автономно, здатність до розробки проєктів та керування ними, здатність до ініціативи і підприємництва, відповідальність за якість, прагнення до успіху.

У руслі проблеми нашого дослідження окремо слід розглядати спеціальні компетенції, а також встановити рівень значущості спеціальних компетенцій для першого і другого циклів.

До першого ступеня було віднесено низку загальних для різних предметних галузей компетенцій. Це: здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни, здатність логічно і послідовно викладати засвоєні знання, здатність вникати в контекст (чіткого осмислення) нової інформації та давати їй тлумачення, уміння демонструвати розуміння загальної структури дисципліни і зв'язок між її розділами, здатність розуміти і використовувати методи критичного аналізу і розвитку теорій, здатність правильно використовувати методи і техніку дисципліни, здатність оцінювати здатність досліджень у певній предметній галузі, здатність розуміти результати спостережень та експериментальних способів перевірки наукових теорій [4, с.155].

Відповідно випускники другого рівня повинні опанувати предметною галуззю на вищому рівні, тобто володіти новітніми методами й технікою (дослідження), зняти новітні теорії та їх інтерпретації; оперувати методами незалежного дослідження і вміти пояснювати його результати на більш високому науковому рівні та бути здатними до оригінального внеску в дисципліну відповідно до канонів певної предметної галузі, скажімо у межах кваліфікаційної роботи, а також продемонструвати оригінальність і творчий підхід та оволодіти компетенціями на професійному рівні [5].

Досліджуючи здібність студента, слід враховувати його можливості в певній галузі діяльності. При інших рівних умовах (підготовленість, знання, навички, вміння) здібний студент отримує кращі результати порівняно з менш здібними.

У розділі здібностей, маємо на увазі, передусім, загальнолюдські істотні властивості, спільні для всіх студентів. Водночас у їхніх спільних здібностей завжди притаманні типологічні й індивідуальні відмінності. Так, згідно життєвих спостережень, добре відомо що одні студенти схильні до образного, конкретного пізнання об'єктивної дійсності. Інші ж, навпаки, прагнуть до узагальненого, понятійного її відображення. Академік І.Павлов вважав, що в цьому відношенні можна виділити художній, мислительний і середній типи людей [1].

Для художнього типу властиві відносна перевага першої сигнальної системи, що є основою чуттєвого, образного пізнання дійсності.

Для мислительного типу характерною є відносна перевага другої, мовної сигнальної системи, що й зумовлює схильність особистості до абстрактного узагальнюючого мислення. Таким чином, тут увиразненні якісні особливості пізнавальних здібностей студентів. У середнього ж типу перша і друга сигнальні системи є відносно врівноваженими.

Індивідуальні відмінності у здібностях студентів є результатом їхнього розвитку, що узалежнено від суспільних умов життя. Вони змінюються зі зміною чинних умов, однак

зберігаються при сприятливості життєвих обставин. Так, скажімо, може слугувати перевагою мислительний тип характеру в студента, який виріс у сім'ї вчителів. розглядаємо це свідченням того, що у своєму розвиненому вигляді вони охоплюють певні знання. Вони є важливим показником не лише розумового, а й загально духовного розвитку особистості. Як ми уже зазначили вище, між знаннями і здібностями існує двосторонній зв'язок: набуття знань узалежнено від здібностей, натомість унаслідок опанування ними розвиваються ті ж здібності. До складу здібностей входять не всі і не будь-які, а узагальнені, систематизовані знання. Як результат пізнання студентом лише об'єктивної дійсності, вони діють у його житті засобом орієнтування в нових ситуаціях, розуміння нових об'єктів, їхнього групування, класифікації і розумного прогнозування.

Узагальнені знання стають компонентами здібностей, входять до складу умінь особистісних діянь, дозволяють діяти і оперувати ними для розв'язання нових задач. На тісний зв'язок умінь із знаннями, розумінням предметів пізнання вказує значення самого слова „уміння”. Без знань немає вмінь. однак уміє лише той, хто не лише знає, а й може застосувати свої знання на практиці, користуватися ними у змінюваних ситуаціях. Отже, можна стверджувати, що вміння – це знання студента – майбутнього робітника в дії. Розвиток здібностей залежить не лише від навчання, а й від інших видів діяльності. Скажімо, як поєднання навчання з продуктивною працею, що відкриває широкі перспективи для удосконалення якості засвоєння знань студентами, підвищення рівня їх загальної освіченості і, водночас, для удосконалення їх професійної підготовки. Працюючи, студенти навчаються того, чого вони не можуть навчитися в процесі навчальної розумової діяльності [3].

Розвиток здібностей обумовлений активною діяльністю індивіда в процесі засвоєння суспільного досвіду, зв'язком здібностей з якостями особистості. На думку О.Голубевої, Є.Ільїна, К.Платонова, Б.Теплова, В.Шадрикова та інших здібності, у зв'язку зі структурою особистості, складаються з кількох функціональних рівнів. До першого входять спрямованість, стосунки й моральні риси особистості. До другого – знання, навички, вміння й звички. Третій об'єднує індивідуальні здібності, форми відображення реальної дійсності. Четвертий функціональне утворення, що об'єднує властивості темпераменту або типологічні основи вищої нервової діяльності. Узагальнена сутність розвитку й реалізації індивідуальних здібностей полягає у взаємодії функціональних утворень як показника придатності особистості до певного виду діяльності [2].

Натомість кожен вид діяльності висуває складні вимоги до студента, отже для її успішного виконання, він повинен володіти певною системою здібностей. Саме цей фактор необхідно враховувати під час зарахування абітурієнтів до складу студентів професійно-технічних навчальних закладів.

Основною вимогою таких закладів освіти є базова середня освіта та виховання студента у середовищі спорідненому до обраної спеціальності. Це можуть бути сім'ї, в яких батьки охоплені обраною спеціальністю, або індивідуальні прояви студента-абітурієнта до обраної спеціальності у вигляді відвідування ним відповідних гуртків у школах чи ж самостійна трудова діяльність в обраній галузі виробництва.

Реалізація цієї вимоги завжди залежала від специфіки педагогічної системи, значною мірою від викладача, його фахової компетентності та інших індивідуально-психологічних характеристик, а також від індивідуальних особливостей студента. Існує можливість враховувати індивідуальний розвиток не кожного окремого студента, а груп студентів, що володіють подібними особливостями. Для цього необхідно розробити класифікацію, створити діагностичний інструментарій, скомплектувати різнорівневі завдання, що виявляють ступінь індивідуальних здібностей студента. Індивідуалізація фахового розвитку сприяє студенту також у формуванні в нього індивідуального стилю своєї навчальної діяльності. Допомогти студентові сформувати індивідуальний стиль навчальної діяльності – означає допомогти йому знайти свої специфічні, оптимальні засоби пристосування до навчальних ситуацій тощо.

Основний ресурс для цього – засвоєння студентами базового змісту освіти, але індивідуально неповторним засобом. При цьому індивідуалізація навчання не повинна бути спрямована на селекцію і добір найбільш талановитих студентів і надання їм сприятливих умов розвитку. Необхідно створити таке навчально-формуєче середовище, в якому студенти могли б розвивати свої здібності, захоплення, творчий потенціал, реалізовувати потреби та інтереси.

Відтак, до визначення освітнього середовища, зазначеного вище, варто додати: освітнє середовище складає сукупність зовнішніх умов, в яких відбувається повсякденна життєдіяльність індивіда, що аналізується з точки зору наявних у ній можливостей для формування його освіченості. Це поняття означає умови реалізації освітнього процесу в освітньому закладі та включення освітнього процесу в усю сукупність соціальних, культурних і предметних

взаємозв'язків. Поняття може бути застосоване у двох значеннях: комплекс освітніх послуг, реально доступних для членів певної територіальної спільноти; сукупність соціальних, економічних, культурних та інших обставин, в яких здійснюється освітня діяльність [4, с.168].

Отже, підсумовуючи вище сказане, доходимо до висновку, про те, що урахування індивідуальних здібностей є не менш важливими у підготовці майбутніх спеціалістів у системі професійно-технічної освіти, а ніж будь-який інший людський фактор.

Висновки... Узагальнюючи вище наведені матеріали можна з впевненістю стверджувати, що індивідуальні здібності студентів є найважливішими у навчально-виховному процесі підготовки робітничих кадрів. Їх урахування в процесі навчання в професійно-технічних навчальних закладах розглядаємо запорукою підготовки висококваліфікованих та конкурентно спроможних робітників на всеукраїнському та світовому ринках праці.

Список використаних джерел і літератури:

1. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г. С. Костюк // Товариство „ЗНАННЯ” Української РСР. – К., 1963. – 80 с.
2. Рудь А. В. Методика вивчення механізації сільськогосподарського виробництва фахівцями-аграріями неінженерних спеціальностей / А. В. Рудь // Збірник наукових праць. Наука і методика. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 23–30.
3. Бубка С. Н. Формування індивідуальних здібностей студентів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / С. Н. Бубка. – К., 2001 – 20 с.
4. Вища освіта України і болонський процес: навч. посібник / Степко М. Ф. Болюбаш Я. Я. Шинкарук В. Д. та ін. ; [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 348 с.
5. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Журавський В. С., Згуровський М. З. – К. : ІВЦ Видавництво „Політехніка”, 2003. – 200 с.

Анотація

М.В.Кушнирук

Влияние индивидуальных способностей студентов на качество учебно-воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях аграрного профиля

В статье описано роль индивидуальных способностей студентов аграриев в процессе обучения в профессионально-технических учебных заведениях, определены основные факторы, влияющие на формирование у студентов индивидуальных способностей, приведены три типа людей по классификации академика И.П.Павлова на которые делятся все студенты, а именно: художественный, мыслительных и средний типы. Описаны функциональные уровни структуры личности по определению ученых в данном образовательном области. На основе приведенных данных сделаны рекомендации, относительно учета индивидуальных способностей студентов в учебном процессе.

Ключевые слова: *индивидуальные способности профессионально-техническое образование, ученик, студент, аграрное образование, европейская интеграция, квалифицированный рабочий, учебное заведение.*

Summary

M.V.Kushniruk

Effect of Individual Abilities of Students to the Quality of Educational Process in Vocational Education Institutions of Agrarian Profile

The article describes the role of individual students' abilities in teaching farmers in vocational education, the major factors affecting the formation of the students' individual abilities. Three types of people according to the classification of Academician I.P.Pavlova which can all students be divided by are shown. They are: artistic, cognitive and medium types. The functional levels of the structure of the individual according to determination of the scientists in this educational field are described. On the basis of these data the recommendations as for the calculation of individual abilities of students in the learning process are made.

Key words: *individual skills, vocational education, pupil, student, agricultural education, European integration, skilled worker, educational institution.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Сучасні методи контролю професійної підготовленості студентів з гуманітарних дисциплін

У статті обґрунтовано зміст, переваги та недоліки сучасних методів контролю навчальних досягнень студентів за умов кредитно-трансферної системи навчання.

Ключові слова: контроль, методи контролю, тестовий контроль, альтернативні та комбіновані методи контролю.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Передумовою входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору є виконання умов Болонської декларації, яка вимагає дотримання вимог міжнародної та європейської систем стандартів і сертифікації. Як відомо, Болонський процес передбачає досягнення певних цілей, серед яких головними є: використання двоциклового навчання, запровадження кредитної системи, формування системи контролю якості освіти, розширення мобільності викладачів та студентів. Виходячи з цього, організація навчання за кредитно-трансферною системою навчання дозволяє говорити про те, що контроль знань і умінь студентів має бути організований належним чином.

На основі аналізу наукової літератури із досліджуваної проблеми [1; 2; 6; 8] ми прийшли до висновку, що контроль є важливою ланкою у педагогічному процесі і являється невід'ємним компонентом педагогічної діяльності. Метою контролю є перевірка низки запланованих параметрів знань та умінь студентів, серед яких важливими є такі як: повнота, структурність, інтегрованість, рівень засвоєння, тощо. Оскільки ці параметри знань перевіряються на різних етапах навчання, тому доцільно використовувати різні методи контролю.

Аналіз досліджень і публікацій... Зазначимо, що питання контролю навчальних досягнень студентів знайшло своє відображення у дослідженнях багатьох психологів та педагогів. В останні роки з'явилися праці, в яких висвітлюються: питання змісту процесу оцінювання (С.І.Архангельський, І.А.Зімня, Б.Т.Ліхачов, В.А.Сластьонін); психолого-педагогічні аспекти проблеми (С.Л.Близнюк, К.Г.Делікатний, Л.М.Романишина); методика проведення контролю (А.М.Алексюк, І.В.Зайченко, В.О.Сластьонін, М.М.Фіцула, П.М.Щербань). Проте, у зазначених працях питання використання сучасних методів контролю навчальних досягнень студентів з гуманітарних дисциплін за умов кредитно-трансферної системи навчання не є розкритим у повній мірі і потребує окремого розгляду.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності сучасних методів контролю професійної підготовленості студентів. Завдання: на основі аналізу педагогічної літератури з зазначеної проблеми, визначити зміст, переваги та недоліки сучасних методів контролю навчальних досягнень студентів за умов кредитно-трансферної системи навчання.

Виклад основного матеріалу... Педагогічна наука визначає методи контролю як способи перевірки й оцінювання професійної підготовленості студентів, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання об'єктивних результатів про успішність та ефективність навчального процесу. Різні автори пропонують власний перелік методів контролю. Так, наприклад, І.П.Підласий [6] виокремлює такі методи здійснення контролю, як: письмовий, графічний, практичний, програмований, тестовий, за допомогою аудіовізуальних технічних засобів. А.М.Алексюк [1], П.М.Щербань [9] виділяють методи: усного контролю, письмового контролю, практичного контролю та дидактичні тести. В.О.Сластьонін [8] вважає, що найбільш доцільними є усний індивідуальний контроль, усний фронтальний контроль, письмовий контроль, практичний контроль, програмований контроль, самоконтроль, комбінований контроль.

На нашу думку, найбільш повну та узагальнену класифікацію методів контролю запропонував Ю.К.Бабанський. Автор виділив три групи методів контролю професійної підготовленості студентів, а саме:

- 1) методи усної перевірки результатів навчання (бесіда, виступ, пояснення, аналіз тексту, схем тощо);
- 2) методи письмової перевірки результатів навчання (контрольні роботи (завдання), ІНДЗ, тестування тощо);
- 3) методи практичної перевірки (проведення лабораторного дослідження, моделювання педагогічної ситуації тощо) [2, с. 59].

Традиційні методи контролю, у переважній більшості, спрямовані на встановлення рівня знання й розуміння інформації [9]. Як вказує М.І. Бурда [3, с.131], точність обліку результатів традиційних методів виявлення рівня знань і умінь невисока, оскільки норми оцінок сформульовано переважно на якісному рівні, що не дозволяє однозначно тлумачити їх вимоги. Аналіз наукових робіт [1; 5] з питань контролю знань виявив основні недоліки традиційних методів: інформаційна однозначність, відсутність об'єктивних вимірних показників, якісна однобічність, суб'єктивний вплив на результат контролю.

Проте, впровадження кредитно-трансферної системи навчання потребує нових, сучасних методів контролю професійної підготовленості студентів з гуманітарних дисциплін, оскільки саме вони у повній мірі виявляють рівень оволодіння інтелектуальними уміньми, навичками комунікації у вирішенні складних проблем, використання правових та інших соціальних інструментів.

Виходячи з того, що обсяг інформації, який необхідно засвоїти студентам є значним, більшу частину матеріалу пропонується вивчати самостійно. Таким чином, провідною складовою частиною навчального процесу стає самостійна робота студента, яка повинна мати конкретні змістові характеристики, контролюватися, перевірятися й оцінюватися. При цьому контроль та оцінювання правильності виконання поставлених завдань відіграє важливу роль. У таких випадках особливої уваги набуває виконання завдань у *тестовій формі*.

Тестовий контроль поступово витісняє інші традиційні види контролю знань, зокрема, усну та письмову перевірку. До тестового контролю у підготовці фахівців звертається велика кількість науковців (І.С.Булах, М.І.Бурда, О.М.Майоров, Є.А.Михалічов, Л.П.Одерій, А.Й.Ягодзінський та інші). Принциповою відмінністю тестів від звичайних завдань, є те, що тест це – науково обґрунтований метод і одночасно інструмент дослідження ряду наукових напрямів вивчення особистості, здібностей, а також інших питань, необхідних для наукової організації навчального процесу. Якщо раніше тестова форма контролю була предметом дискусії, то на сьогоднішній день доцільність використання тестів визнано у психології, педагогіці, методиці.

Тестування, як і будь-який інший метод контролю знань студентів, має переваги й недоліки. До переваг автори Л.В.Іванова, А.О.Муромцева, А.Й.Ягодзінський [5, с.94] відносять: об'єктивність і справедливість оцінки знань; відсутність емоційних стресів і перевантажень, психологічного впливу на студента; порівняння оцінок з однієї і тієї ж дисципліни щодо викладачів, факультетів, інститутів, що дозволяє одержати об'єктивний результат про рівень підготовки студентів і якість викладання; можливість широкого використання технічних засобів і персонального комп'ютера, які підвищують ефективність і якість роботи викладачів; можливість заощадження часу викладачів і студентів. До того ж він охоплює великий обсяг інформації, зменшує затрати часу на опитування, підвищує об'єктивність, є стимулюючим чинником та дає можливість розробляти всеосяжний план оцінки знань студентів. У зв'язку з цим, викладачі нерідко використовують тестові методи для перевірки загального рівня знань студентів з проблеми в цілому.

Зазначимо, що тестовий контроль поряд із позитивними сторонами має ряд недоліків. Зокрема, шляхом тестової перевірки неможливо з'ясувати особистісну оцінку явищ. Як стверджує В.О.Вихруц, „масове застосування тестів у навчальному процесі призводить до механічного засвоєння навчального матеріалу” [4, с.70]. З метою уникнення зазначених недоліків, доцільно поєднувати письмовий, усний та тестовий контроль знань, пропонуючи майбутнім фахівцям завдання різного характеру.

При оцінюванні професійної підготовленості студентів університетів не завжди можна ефективно скористатися традиційними методами контролю. З огляду на це, американські науковці М.Брайд, Д.Дрейк, М.Левінські [10] пропонують використовувати *альтернативні та комбіновані методи*. Викладач не може покладатися тільки на усні опитування й контрольні роботи, щоб з'ясувати, як багато матеріалу студенти можуть відтворити за певний відрізок часу, оцінити навички аргументування й спілкування. Саме в цьому значенні використовується визначення „альтернативне оцінювання”. Це готує студентів до справжнього професійного життя. Традиційні усні опитування й письмові контрольні роботи не відповідають новим вимогам. Таким чином, повинні бути знайдені нові методи оцінювання.

До альтернативних методів оцінювання належать: участь у тематичних засіданнях; написання есе; участь у рольових іграх, диспутах; підготовка виставки чи збір матеріалу з певної теми (портфоліо). Критеріями таких методів оцінювання можуть бути: вміння виділяти головне; робити порівняння; визначати суттєву інформацію; ставити відповідні запитання; послідовно розповідати про проблему, відокремлювати факти від суб'єктивного судження, а також хибну інформацію від істинної, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, знаходити і наводити аргументи, робити висновки, бачити варіанти вирішення, перевіряти висновки на практиці, передбачати наслідки рішень, демонструвати логічно обґрунтовані судження. О.І.Пометун [7] пропонує

використовувати такі альтернативні методи оцінювання як: експрес-опитування, розширене опитування, контрольна справа або творче завдання, спостереження та самооцінка.

Методи контролю професійної підготовленості студентів університетів виступають засобами гуманізації навчального процесу, тільки тоді, коли сприяють розкриттю особистості. В іншому випадку – призводять до дегуманізації та відчуження особистості. Тому, на нашу думку, важливою проблемою, яка постає перед викладачами при контролі професійної підготовленості студентів університетів з гуманітарних дисциплін, є урізноманітнення методів контролю, що забезпечується такими чинниками:

– посилена позитивна мотивація контролю (такий підхід дає можливість виявити внутрішні резерви особистості студента для її розвитку, навчання та виховання. Через мотивацію можна впливати як на продуктивність діяльності, так і на розвиток самої особистості. Посильні навчально-пізнавальні завдання приносять радість студенту, і, як результат, у нього підвищується мотивація до навчання, а у викладача з'являються реальні важелі для індивідуалізації процесу планування навчання при активній співпраці зі студентом. Такий контроль здійснюється у грі, під час тренінгів, практичних занять та інших видів діяльності, де студент має змогу виявити свої здібності в конкретній ситуації);

– урізноманітнення форм і типів контрольної діяльності з урахуванням загальних особливостей контингенту студентів (методи контролю визначаються викладачем відповідно до педагогічних вимог з урахуванням індивідуальних особливостей студентів (темпераменту, характеру, здібностей, нахилів тощо). Такий підхід сприяє всебічному й об'єктивному контролю професійної підготовленості студентів);

– забезпечення активної діяльності під час контролю (викладачеві важливо проконтролювати навчальну діяльність студента: його активність на заняттях, спосіб спілкування з колегами, готовність до співпраці, дотримання правил обміну думками на заняттях);

– використання прийомів взаємоконтролю та взаємооцінювання (отримані під час контролю дані, використовуються з метою розвитку свідомості та забезпечення “простору для самоствердження” у студентів, що має важливе значення при самооцінці. До методів взаємоконтролю, що використовуються на заняттях з предметів гуманітарного циклу належать: взаєморецензування усних відповідей, взаєморецензування письмових відповідей (на дошці, при роботі попарно або в мікрогрупах) та взаємоопитування);

– цілеспрямоване і систематичне формування самоконтролю як важливого складника навчальної діяльності (студент, працюючи самостійно, вчиться планувати навчальну діяльність, самоконтролювати та самооцінювати її. Це дає йому можливість усвідомити себе в діяльності, самому визначити рівень засвоєння знань, усвідомити прогалини в знаннях та вміннях та визначити шляхи їх усунення).

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок... Отже, у результаті дослідження зроблено висновок про те, що викладач повинен вдумливо підходити до використання різних форм і методів контролю та оцінювання професійної підготовленості студентів за умов кредитно-трансферної системи навчання. З'ясовано, що якісний контроль можливий лише за умови оптимального поєднання різноманітних як традиційних, так і сучасних методів контролю. Перспективними напрямками дослідження вважаємо вивчення та аналіз позитивного зарубіжного досвіду стосовно використання сучасних методів контролю з метою запозичення його прогресивних ідей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. для студ., асп. та молодих викл. / Алексюк А. М. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Бабанский Ю. К. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Бабанский Ю. К., Сластенин В. А., Сорокин Н. А. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
3. Бурда М. І. Методичні основи диференційованого формування геометричних умінь учнів основної школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Бурда М. І. – К., 1994. – 347 с.
4. Вихрущ В. Дидактико-психологічні основи тестового контролю учбової діяльності студента педагогічного вузу / В. Вихрущ, А. Вихрущ // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. : Педагогіка. – 2006. – Вип. 4. – С. 68–73.
5. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців (методичні та методологічні аспекти) : навчальний посібник / [А. Й. Ягодзінський, А. О. Муромцева, Л. В. Іванова та ін.] ; Одес. держ. екон. ун-т. – К., 1997. – 216 с.
6. Подласый И. П. Педагогика : Новый курс : учеб. для студентов высш. учеб. заведений. В 2 кн. Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения / Подласый И. П. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 576 с.
7. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко ; за ред. О. Пометун. – К. : А.С.К., 2006. – 192 с.

8. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под. ред. В. А. Слостенина. – [2-е изд.]. – М. : Академия, 2003. – 576 с.
9. Щербань П. М. Прикладна педагогіка / Щербань П. М. – К. : Вища шк., 2002. – 215 с.
10. John C. Alternative Assessment in the Social Sciences / C. John. – Springfield : Illinois State Board of Education, 1996. – 186 p.

Аннотація

Г.А.Лысак

Современные методы контроля профессиональной подготовленности студентов по гуманитарным дисциплинам

В статье раскрыто содержание, преимущества и недостатки современных методов контроля учебных достижений студентов в условиях кредитно-трансферной системы обучения.

Ключевые слова: контроль, методы контроля, тестовый контроль, альтернативные и комбинированные методы контроля.

Summary

H.O.Lysak

Modern Control Methods of Students' Professional Preparation in Humanities

The article features the content, advantages and disadvantages of modern methods of control of students' professional preparation under the conditions of credit-transfer educational system.

Key words: control, methods of control, tests, alternative and combined control.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378

Н.В.ЛИТВИНОВА,

аспірант

(м.Глухів Сумської області)

Модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі виробничої діяльності

У статті розглядаються проблеми формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю з використанням моделювання процесу виробничої діяльності. Висвітлюються основні компоненти моделі формування професійної компетентності зазначених фахівців.

Ключові слова: модель, інженер-педагог будівельного профілю, професійна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Останні десятиліття проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців все частіше привертає увагу дослідників. Державі потрібні сучасні спеціалісти, які зможуть працювати в умовах ринкової економіки, а для цього потрібно вирішити низку питань, а саме: якими компетенціями повинен володіти випускник вищого навчального закладу, що повинен знати, уміти тощо. Для їх вирішення необхідно розробити модель підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемою формування професійної компетентності майбутніх фахівців опікувалися такі вчені, як: С.Батишев, Е.Зеер, Н.Кузьміна, А.Макарова, Г.Суходольський, Н.Тализіна та багато інших. Переважна більшість науковців виділяють дві складові моделі підготовки майбутніх спеціалістів: індивідуальні функції та професійні знання.

Формулювання цілей статті... Мета статті – теоретично обґрунтувати та розробити модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності.

Виклад основного матеріалу... Побудову теоретичної моделі процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців потрібно починати з розгляду базових дефініцій.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови термін „модель” визначається, як „зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт; предмет, відтворений у зменшеному, іноді у збільшеному або натуральному вигляді; уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т. ін.) образ якого-небудь процесу або явища, що використовується як його „представник” [2, с.535].

Т.Шкваріна зауважує, що моделювання «полягає в заміні вихідного об'єкта дослідження його „проекцією” – моделлю з подальшим дослідженням створеної моделі аналітичними методами» [7, с.102]. Вона виділяє при цьому чотири етапи моделювання:

- 1) на основі певного кола знань про реальний об'єкт будується модель – замінювач об'єкта з урахуванням завдань дослідження;
- 2) дослідження моделі, виконання „модельних” експериментів та формулювання певної множини здобутих знань;
- 3) перенесення здобутих знань з моделі на оригінал і, як результат, формулювання вже множини знань про сам об'єкт;
- 4) практична перевірка одержаних за допомогою моделювання знань і їх використання для узагальненої теорії об'єкта чи управління ним [7, с.103].

На думку І.Зязюна, „модель – це штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який, будучи подібним досліджуваному об'єкту (чи явищу), відображає і відтворює у більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта” [3, с.209].

Н. Боритко вважає, що для побудови моделі педагогічної діяльності необхідно: „1) обґрунтувати принципи, система яких визначає концепцію діяльності; 2) розробити етапи становлення педагогічної діяльності та внести зміни в сформовану методичну систему”. Система принципів повинна бути подана у вигляді ієрархічної моделі, яка включає в себе нормативні вимоги до діяльності педагога, та перевірятися в умовах експериментальної діяльності [1, с.132].

Існує ще таке тлумачення поняття „педагогічне моделювання” – це дослідження педагогічних об'єктів (явищ) за допомогою моделювання понятійних, процесуальних, структурно-змістових і концептуальних характеристик й окремих „сторін” навчально-виховного процесу в межах визначеного соціокультурного простору на загальноосвітньому, професійно орієнтованому або іншому рівнях” [5].

У нашому науковому дослідженні моделювання розглядаємо як систему аналізу розвитку професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю, а модель, як метод розуміння формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Ми розробили декілька компонентів моделі формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності: цільовий, змістовий, діяльнісний та результативний.

На основі запропонованих компонентів нами було сформовано декілька етапів. Перший етап розробки моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців полягає у визначенні мети та встановленні взаємозв'язків між завданнями формування кожного з компонентів моделі.

Наявність мети в даній моделі зумовлює спрямованість діяльності викладачів вищого навчального закладу на підготовку майбутніх фахівців з високим професійним рівнем.

Мета нашої педагогічної моделі – формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності.

Другий етап розробки моделі полягає у визначенні місця виробничої діяльності студентів, до якої ми відносимо дисципліну „Виробниче навчання” та виробничу практику, в структурі формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю.

У нашому дослідженні „Виробниче навчання” та виробничу практику можна поєднати інтегруючим поняттям „виробнича діяльність”. Тож надалі ми будемо розглядати формування у майбутніх фахівців професійної компетентності під час виробничої діяльності.

Розглянемо трактування різними дослідниками поняття „виробнича діяльність”. Його розглядали такі відомі діячі, як К.Маркс, А.Маршал та інші. Пізніше інші послідовники розширили розуміння цього трактування, але якщо проаналізувати його сутність, то основа не змінилася [6, с.94].

В інших джерелах можна знайти визначення поняття «виробнича діяльність»: сукупність дій робітників з використанням засобів праці, необхідних для перевтілення ресурсів у готову продукцію, що включають в себе виробництво та переробку різних видів сировини, будівництво, надання різних видів послуг [8, с.76].

Н.Ульяшин та Н.Ульяшина під виробничим навчанням розуміють частину освітнього процесу зі стійкими закономірностями навчання, який є складовою частиною професійного навчання, де здійснюється підготовка до робітничої професії, а також підвищення кваліфікації безпосередньо на виробництві або в умовах, наближених до нього.

Під поняттям „виробнича діяльність” ми пропонуємо розуміти процес, під час якого здійснюється комплекс дій з використанням необхідних засобів праці для досягнення певних результатів.

Головна мета студентів під час проходження виробничого навчання – навчитися працювати, бути зацікавленим та поважати обрану справу, без цього неможливо стати справжнім фахівцем. Приймаючи самостійні рішення в різних виробничих ситуаціях у студентів формується пізнавальна активність, що в свою чергу впливає на якість освіти.

Виробнича практика, як аспект професійного навчання у вищій школі, спрямована на практичне пізнання закономірностей та принципів виробничої діяльності, на реалізацію їх у ході практичної діяльності в освітньому закладі на теоретичне осмислення педагогічних явищ і чинників. Якщо в процесі теоретичного навчання спеціальні та психолого-педагогічні дисципліни вивчаються окремо, то в практичній роботі студентів ВНЗ знання по цих дисциплінах спрямовані на розв'язання певних професійних завдань.

Формування професійної компетентності в період виробничої практики – тривалий процес, тому дуже важливо розробити програму формування професійної компетентності по етапах, систематично аналізувати та оцінювати хід та результати роботи. Виробнича практика є ефективним засобом підготовки студентів до професійної діяльності, при цьому тут велику роль відіграє організація самостійної роботи студентів.

Для ефективного функціонування моделі професійної компетентності майбутніх фахівців повинні бути створені певні педагогічні умови.

Н.Яковлева визначає педагогічні умови як комплекс взаємодіючих заходів, спрямованих на формування професійної компетентності майбутніх фахівців: „процес підготовки студентів до професійної діяльності виглядає як система, й ця система може вдало функціонувати за певних комплексних умов, оскільки випадкові, розрізнені умови не можуть вирішувати це завдання ефективно” [9, с.69].

Тож, третім етапом розробки педагогічної моделі є визначення необхідних педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю: забезпечення лабораторно-практичних занять обладнанням (навчально-методичні матеріали, обладнання, пристрої, інструменти тощо), використання якого дозволить моделювати сучасну виробничу діяльність та ознайомлювати студентів з прогресивними методами будівництва; проведення виробничої практики в реальних виробничих умовах або наближених до них; забезпечення студентів-практикантів і керівників методичними рекомендаціями щодо проходження виробничої практики; дотримання правил техніки безпеки, охорони праці та виробничої санітарії під час проходження виробничої практики в реальних умовах; взаємодія студентів та викладачів у кожній виробничій ситуації під час проходження виробничої практики та інших видів діяльності (лабораторно-практичні заняття, позавиробнича діяльність тощо); володіння викладачами та керівниками від підприємства інноваційними методами та інформацією про нововведення в будівельній індустрії.

У попередньому дослідженні, ми визначили, що формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю відбувається у поєднанні наступних компетенцій: навчально-методичної, спеціальної, інформаційно-комунікаційної та соціальної [4, с.157-160].

Четвертим етапом розробки нашої педагогічної моделі є оцінювання результатів формування впливу. Як узагальнені показники професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю ми виділили когнітивний, мотиваційний та діяльнісний компоненти.

У відповідності до показників, нами визначені наступні критерії сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців: характеризується високою якістю знань за даною професією; розвитком логічного мислення; гнучкістю та адаптивністю придбаних способів професійної діяльності та ефективною співпрацею в професійному середовищі; стійкою відповідальною позицією; уміннями вирішувати завдання, моделюючи та прогнозуючи можливі наслідки власної професійної діяльності тощо.

Система розроблених критеріїв дозволяє оцінити результати реалізації моделі, які знаходять своє відображення в сукупності сформованих якостей, знань, умінь і навичок, які характеризують професійну компетентність майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю. Розроблена модель (рис. 1) є теоретичною основою для розробки цільової комплексної програми та організації дослідно-експериментальної роботи зі студентами.

У відповідності до критеріїв нами було розроблено три рівні сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю: високий, середній та низький.

Запропонована нами педагогічна модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю розглядається як результативний спосіб організації методів підготовки компетентних фахівців. Модель є відкритою, постійно здатною удосконалюватися та за потреби може бути оновлена новими компонентами.

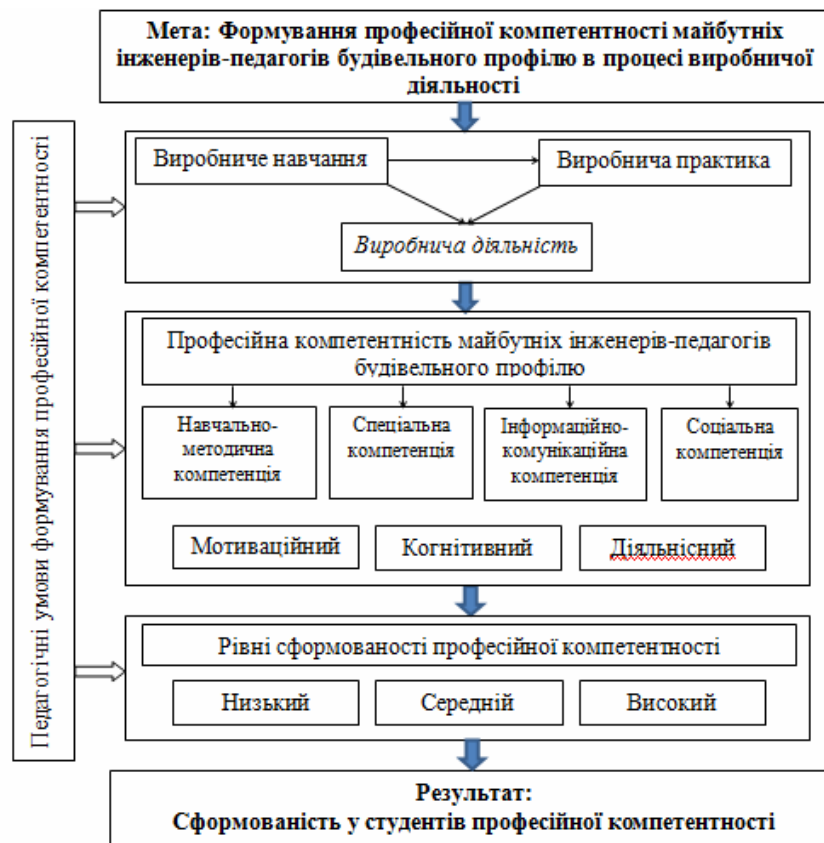

Рис. 1. Модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю в процесі виробничої діяльності

Розроблена нами педагогічна модель формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів будівельного профілю дозволяє почати розглядати питання діагностування рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борытко Н. М. В пространстве воспитательной деятельности : [моногр.] / науч. ред. Н. К. Сергеев. – Волгоград : Перемена, 2001. – 181 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
3. Зязюн І. А. Світоглядні пріоритети педагогіки / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. у 2-х част. – Ч-1 / Редкол. : І. А. Зязюн та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2002.
4. Литвинова Н. В. Професійна компетентність як об'єкт дослідження науковців / Н. В. Литвинова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : зб. наук. праць – №3 (46). – Рівне, 2012. – С. 157–160.
5. Педагогічне моделювання [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрану.
6. Хоменко Л. М. Пропедевтика вивчення основ сучасного швейного виробництва в процесі вивчення обслуговуючих видів праці / Л. М. Хоменко // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 3. – С. 92–96.
7. Шкваріна Т. М. Модель змісту підготовки вчителя до здійснення іншомовної освіти дошкільників / Т. М. Шкваріна // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2008. – № 40. – С. 102–105.
8. Як стати майстерним педагогом : навч.-метод. посіб. / кол. автор. : Ковальчук В. І., Сергеева Л. М. та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К. : ТОВ „Етіс плюс”, 2007. – 184 с.
9. Яковлева Н. М. Подготовка студентов к творческой воспитательной деятельности / Н. М. Яковлева. – Челябинск : Изд-во ЧГПИ, 1991. – 128 с.

Аннотація

Н.В.Литвинова

Модель формирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов в процессе производственной деятельности

В статье рассматриваются проблемы формирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов строительного профиля с использованием моделирования процесса производственной деятельности. Освещаются основные компоненты модели формирования профессиональной компетентности указанных специалистов.

Ключевые слова: модель, инженер-педагог строительного профиля, профессиональная компетентность.

Summary

N.V.Litvinova

Model of Formation of Professional Competence of the Future Engineers-Teachers in the Process of Production Activity

The problems of formation of professional competence of future teachers-engineers of building profile using modeling of the process of production activity are studied. The key components of the model of formation of professional competence of the mentioned specialists are highlighted.

Key words: model, engineer-teacher of the building profile, professional competence.

Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

УДК 81'243:378.14(045)

Н.І.МАЗУРЕНОК,
викладач;
М.В.МАЗУРЕНОК,
аспірант
(м.Хмельницький)

Реалізація особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах

У статті розкриваються особливості реалізації особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, іноземна мова, поняття, принципи, методи та прийоми.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні інтеграційні процеси, входження України в європейський освітній простір, міжнародний обмін інформацією у різних галузях знань значною мірою впливають на підвищення статусу іноземної мови як важливого засобу комунікації та навчального предмета, що потребує від педагогів використання нових підходів та методів взаємодії зі студентами.

Важливим стратегічним напрямком становлення сучасної мовної освіти є реалізація особистісно орієнтованого підходу через створення сприятливих умов для інтелектуального зростання особистості, розкриття творчого потенціалу. Динамічний розвиток суспільства потребує формування в людині не стільки типового, скільки індивідуального, що дає змогу їй залишатися самою собою у швидкозмінному соціумі. Особистісно орієнтований підхід у навчанні та вихованні підростаючого покоління є простором для становлення культуротворчої особистості, яка здатна продуктивно реалізувати свої здібності, знання та уміння задля власного розвитку та розвитку держави.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемі особистісно орієнтованого підходу в навчанні присвячено ряд психолого-педагогічних праць, у яких висвітлено окремі її аспекти: забезпечення сприятливих умов формування людини як унікальної особистості (Б.Г.Ананьев, Г.О.Балл, В.О.Сухомлинський, І.Д.Бех, О.В.Киричук, О.Л.Кононко, М.В.Левківський та ін.); визначення психолого-педагогічних вимог до реалізації особистісного підходу в навчанні (К.О.Абульханова-Славська, В.В.Давидов, О.М.Пехота, Л.М.Проколенко та ін.); розробка форм особистісно орієнтованого підходу до навчання (В.І.Андреев, О.В.Барabanщиков, Л.М.Деркач, І.О.Зимня, О.Я.Савченко, М.Ф.Феденко та ін.); забезпечення умов особистісно орієнтованого навчання та виховання (В.В.Рибалка, В.В.Суриков, І.С.Якиманська та ін.). Проте у педагогіці й психології залишаються недостатньо дослідженими проблеми комплексного підходу до розробки змісту особистісно орієнтованого навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах; визначення умов для реалізації творчого потенціалу особистості, культивування специфічних видів діяльності та форм активності у процесі навчання.

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є розкриття особливостей реалізації особистісно орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу... Одним із найважливіших завдань реформування сучасної освіти є реалізація особистісно орієнтованого підходу як методологічної орієнтації у педагогічній діяльності, що дає змогу з опорою на систему понять, ідей, способів дій забезпечити та підтримати

процеси самопізнання, самопобудови, самореалізації особистості студента, розвиток її неповторної індивідуальності.

Важливими компонентами, що складають структуру особистісно орієнтованого підходу, є такі основні поняття:

- індивідуальність – неповторна своєрідність людини, унікальне поєднання в ній одиничних та загальних рис, яке вирізняє одну людину від інших;
- особистість – сукупність властивостей індивіда;
- самоактуалізована особистість – людина, що свідомо і активно реалізує намагання стати самою собою, найбільш повно розкрити свої можливості та здібності;
- самовираження – процес та результат розвитку та прояв притаманних індивіду якостей та здібностей;
- суб'єкт – індивід, якому притаманна свідомо творча активність і свобода у пізнанні та перетворенні себе та навколишньої дійсності;
- суб'єктність – якість людини, що виражає здатність її бути суб'єктом та виявляти свободу, активність у виборі та здійсненні діяльності;
- Я-концепція – пережита та усвідомлена людиною система уявлень про саму себе, на основі якої вона будує свою життєдіяльність, взаємодію з іншими, ставлення до себе та оточуючих;
- вибір – можливість вибирати та результат вибіркової діяльності – оптимальний з-поміж інших варіантів своєї активності;
- педагогічна підтримка, фасилітація – діяльність педагога з надання превентивної та оперативної допомоги дитині в розв'язанні її проблем навчання, спілкування, збереження психічного та фізичного здоров'я [6, с.54-55].

З метою реалізації особистісного підходу на заняттях з іноземної мови у вузах важливо враховувати такі принципи:

- принцип самоактуалізації – передбачає спонукання та підтримку намагання студента до вияву та розвитку своїх природних та соціально набутих можливостей;
- принцип індивідуальності – спрямовує викладача та студента на формування індивідуальності особистості;
- принцип суб'єктності – виявляється у створенні умов для активності, ініціативи особистості, застосування нею творчого підходу до діяльності, для збагачення власного суб'єктного досвіду;
- принцип вибору – надання суб'єктних повноважень студентам у виборі мети, змісту, форм та способів організації навчально-виховного процесу;
- принцип творчості та успіху – створення ситуацій для індивідуальної творчості, що дає змогу визначати та розвивати індивідуальні особливості студентів; забезпечення успіху в діяльності сприяє виробленню позитивної Я-концепції;
- принцип довіри та підтримки – відмова від авторитарного стилю спілкування, надмірної вимогливості та контролю, побудова гуманно-демократичних стосунків між викладачем та студентом, віра в особистість, підтримка її намірів щодо самореалізації та самоствердження [5, с.180].

У структурі особистісного підходу важливим є технологічний компонент, який включає способи та прийоми педагогічної діяльності. На думку І.С.Якиманської, арсеналом особистісного підходу є методи та прийоми, що відповідають таким вимогам: діалогічність, творчий характер діяльності, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку студента, надання необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту та способів учіння та поведінки. Тому, на заняттях з іноземної мови з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу доцільно використовувати діалог, ігрові та рефлексивні методи та прийоми, методи активізації та підтримки, діагностики та само діагностики [5, с.181].

Реалізація особистісно орієнтованого підходу у навчанні іноземних мов потребує зміни векторів у педагогіці: від навчання як нормативно побудованого процесу до учіння як індивідуальної діяльності студента, її корекції та педагогічної підтримки. При цьому слід враховувати такі вихідні положення:

- пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності студента як активного носія суб'єктивного досвіду, який склався завдяки до впливу спеціально організованого навчання у вузі;
- освіта є єдністю двох взаємопов'язаних складових – навчання та учіння;
- проектування освітнього процесу має передбачати можливість організувати учіння як індивідуальну діяльність з трансформації соціально значущих нормативів засвоєння в особистісно значущі;
- при конструюванні та реалізації освітнього процесу необхідна особлива робота з виявлення досвіду кожного студента, його соціалізація, контроль за способами пізнавальної діяльності, співробітництво викладача та студента;

- в освітньому процесі відбувається „зустріч” суспільно-історичного досвіду, що задається навчанням, та даного суб’єктивного досвіду студента, який реалізується ним в учінні;
- взаємодія двох видів досвіду повинна йти не по лінії утискування індивідуального наповнення його суспільним досвідом, а шляхом їх постійного узгодження;
- процес освіти рухається від визначеного студентського образу Я-реального до Я-ідеального; при цьому педагог створює умови для успішності означеного процесу [6, с.60-61].

Психологи та філософи освіти стверджують, що сьогоденнім студентам притаманні прагматичність та розкутість думок, дій, а це потребує від педагогів використання нових підходів, методів та прийомів взаємодії.

Специфікою навчання студентів педагогічних вузів є те, що в майбутньому вони будуть працювати з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, де одним із провідних видів діяльності є ігрова та навчальна діяльність. Тому на різних етапах вивчення іноземної мови з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу, формування фонетичних, лексичних та граматичних умінь та навичок доцільно використовувати мовні ігри, які сприяють активізації попереднього досвіду, інтересу та творчості.

Удосконаленню правильної вимови, уміння чітко та виразно вимовляти кожен звук, слово, володіти різними темпами мовлення сприяють фонетичні ігри. На практичних заняттях з іноземної мови доцільно організовувати гру „Ланцюжок”, коли початком слова буде звук, на який закінчується попереднє слово, „Прогулянка”, де одне й те ж слово вживається у різних реченнях, „Снігова лавина” (студент називає фразу до теми, наступний повторює названий попереднім студентом вираз і називає свій і т.д.).

Основною метою лексичних ігор є формування навичок монологічного та діалогічного мовлення. Цьому сприяє атмосфера колективного спілкування на основі комунікативної ситуації. Так, наприклад, можна організувати гру „Гість у домі”. Група ділиться на підгрупи, кожній з яких пропонується ситуація і ставиться завдання скласти діалог. Виграє підгрупа, яка швидко і правильно виконає завдання. Активізація вивченої лексики відбувається під час гри „Знайди слово”. Викладач готує заздалегідь картки зі складами, з яких студенти повинні скласти слово, написати артікул, утворити множину і записати слова в алфавітному порядку.

Широко застосовуються у практиці як методичний прийом навчання іноземних мов рольові ігри, які активізують мовленнєву діяльність студентів, формують у них уміння самостійно висловлювати свої думки, виховують почуття впевненості в собі, сприяють створенню позитивного психологічного мікроклімату на занятті. Рольова гра є ситуативно-варіативною вправою, яка поєднує в собі елементи як ігрової, так і навчальної діяльності.

Продумуючи рольову гру, педагог повинен враховувати, що ситуація має бути найбільш наближеною до дійсності. Необхідно дати інформацію про соціальні взаємини партнерів, наприклад, офіційні, неофіційні. Викладачу слід надати студентам можливість вибору певної ролі (журналіст та відомий спортсмен, тренер, лікар та пацієнт, екскурсовод та туристи, ведучий телепередачі та запрошений гість тощо). Учасники рольової гри не повинні діяти індивідуально, а тільки колективно, репліки одного повинні викликати відповідну реакцію партнера. Потрібно намагатися передбачати можливі типові помилки у ході рольової гри, і попередити їх, продумавши попередні вправи на застосування визначених граматичних структур, лексичних одиниць, що обов’язково будуть використовуватися у рольовій грі.

Викладачі Н.М.Якимчук, Л.Ф.Леонова з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу на заняття з іноземної мови радять використовувати такі рольові ігри:

1. „Обмін думками” – „Що для мене найкращий відпочинок?”
2. „Читацька конференція” – „Книги, які ми любимо читати”
3. „Дискусія на тему з розподілом ролей” – „Що значить бути молодим”
4. „Інтерв’ю з зіркою” – „Як досягти успіху в житті”
5. „Мікрофон” – „Захист прав молоді”
6. „Рецензія” – „Ми рецензуємо фільм”
7. „Конференція” – „Моя майбутня професія” [8].

Спілкування під час рольової гри може носити репродуктивний, напівтворчий та творчий характер. Репродуктивний спосіб мовлення використовується студентами з низьким рівнем володіння іноземною мовою. Вони відтворюють у грі текст-зразок. Студенти із середнім рівнем знань можуть додати у текст-зразок додаткові елементи. Учасники з високим рівнем володіння засобами іноземної мови спілкуються більш творчо, виявляючи здатність до самостійності в іншомовній мовленнєвій діяльності. *Усе це забезпечує розвиток ініціативності, креативності та критичності мислення, сприяє самовдосконаленню і самовихованню кожного студента.*

Висновки... Таким чином, реалізація особистісно орієнтованого підходу у поєднанні з комунікативною спрямованістю в процесі навчання іноземним мовам створює умови для

самоствердження, самореалізації, самовизначення особистості, утвердження її як найвищої цінності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Богомазова В. Н. Формування навичок мовленнєвої компетенції / В. Н. Богомазова // Німецька мова в школі. – 2010. – № 3. – С. 5–9.
2. Валуга К. М. Гра в процесі вивчення англійської мови / К. М. Валуга // Англійська мова і література. – 2005. – № 7. – С. 2–4.
3. Гис В. Й. Методика проведення гри як засобу активної пізнавальної діяльності / В. Й. Гис // Англійська мова і література. – 2010. – № 6. – С. 7–10.
4. Колісник В. П. Підвищення ефективності навчання за допомогою гри / В. П. Колісник // Англійська мова і література. – 2010. – № 3. – С. 2–6.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є.Мойсеюк – [3-є вид., доповн.]. – К. : Друкарня ВАТ „КДНК”, 2001. – 608 с.
6. Управління якістю освіти / [Войтенко В. І., Лавренюк А. О., Малинич Л. М., Мельник В. В., Гуменюк В. В. ; за заг. ред. Лавренюка А. О]. – Хмельницький : ХОШПО ; Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. – 184 с.
7. Ціпан Н. Г. Розвиток комунікативних здібностей учнів при вивченні англійської мови / Н. Г. Ціпан // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 51–57.
7. Чепурна М. В. Рольова гра – один із основних засобів особистісно зорієнтованого навчання / М. В. Чепурна // Англійська мова і література. – 2006. – № 22–23. – С. 17–27.
8. Якимчук Н. М. Застосування рольових ігор на заняттях з іноземної мови в умовах комунікативного навчання / Якимчук Наталія Михайлівна, Леонова Любов Федорівна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : lpk.at.ua/EV/vupusk3/26.

Анотація

Н.І.Мазуренко, М.В.Мазуренко

Реалізація личностно орієнтованого підходу на заняттях іноземного мови у вищих педагогічних навчальних закладах

У статті розкриваються особливості реалізації личностно орієнтованого підходу на заняттях іноземного мови у вищих педагогічних навчальних закладах

Ключові слова: *личностно орієнтований підхід, іноземний мови, поняття, принципи, методи і прийоми.*

Summary

N.I.Mazurenok, M.V.Mazurenok

Realization of Personality Oriented Approach of the Foreign Language Lessons in Higher Pedagogical Establishments

In this article the features of realization of personality oriented approach of the foreign language lessons in higher pedagogical establishments are observed.

Key words: *personality oriented approach, foreign language, concepts, principles, methods and ways.*
Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 159.923.2:378.147:[004.738.5]-057.875

О.В.МАМОН,
асистент
(м.Полтава)

Формування адекватної самооцінки студентів у процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами

У пропонованій статті досліджено проблему формування самооцінки студентів. Проаналізовано вплив використання в навчальному процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами на формування адекватної самооцінки студентів; встановлено взаємозв'язок між залученням студента до колективної взаємодії та формуванням у нього адекватної самооцінки; визначено переваги залучення студентів до оцінки незалежних робіт, узятих з Інтернет-колекції, та роль такої оцінної діяльності в процесі формування здатності самоконтролю; схарактеризовано особливості освітнього застосування Інтернет-ресурсів, їхній вплив на функції самооцінки; доведено, що в умовах застосування новітніх технологій зростає значущість самостійної роботи студента й набуття ним умінь самооцінки навчальної діяльності.

Ключові слова: *самооцінка, функції самооцінки, самостійна робота, колективна робота, Інтернет-ресурси.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних умовах бурхливого розвитку науки, швидкого оновлення знань і технологій одним із найважливіших завдань професійної підготовки

майбутніх фахівців є створення умов для продуктивної самостійної роботи студентів, розвиток їхньої мотивації до самоосвіти й подальшого безперервного самостійного набуття знань. Розв'язання цього завдання безпосередньо пов'язане з формуванням у студентів здатності контролювати та адекватно оцінювати власну навчальну діяльність. Навчальний процес у вищій школі повинен організовуватися з урахуванням таких якостей, що дадуть можливість забезпечити високий рівень пізнавальної активності студентів, досягти запланованих результатів у навчанні.

Аналіз досліджень і публікацій... Однією з найпоширеніших форм організації навчання на сьогодні є колективна, оскільки саме вона може не лише стати важливим резервом підвищення ефективності навчання, а й сприяти активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, перетворенню їх із об'єктів у суб'єкти навчання, формуванню в них самостійності, здатності до самоосвіти та самовиховання. Ця проблема досліджується педагогами, психологами, соціологами. Наголошуємо, що недоліками колективної форми навчання вважають: зниження ролі вчителя, відсутність мотивації навчання, нераціональне використання часу. Тому педагоги, звертаючись до колективної форми навчання, намагаються оволодіти новими педагогічними прийомами.

У педагогічній науці протягом чотирьох останніх десятиліть розробляється теорія про колективні способи навчання, що втілила дореволюційний досвід вітчизняного педагога О.Г.Ривіна. Над механізмом використання методів свого вчителя працював В.К.Дяченко.

У сучасній педагогічній літературі поняття „колективна форма навчання” та „групова форма навчання” часто використовують як синоніми, причиною чого є відсутність чітких відмінних рис у потрактуванні термінів „група” і „колектив”. О.Л.Кононко виділяє такі ознаки колективу: згуртованість, оптимістичний психологічний клімат, високий рівень спрацьованості, взаємодопомоги, виконання необхідних функцій і ролей [7, с.141]. Загальні принципи організації групової роботи досліджено В.К.Дяченком, В.В.Котовим, Г.О.Цукерман, О.Г.Ярошенко та ін. Психолого-педагогічні дослідження цих учених свідчать, що групова навчальна діяльність сприяє самостійності, активації й результативності навчання студентів, умінню доводити та обстоювати свою позицію і водночас прислуховуватися до думки товаришів, культурі ведення діалогу, відповідальності за результати своєї праці.

Принадно зауважуємо, що дослідники визначають: спільна діяльність – це такий вид групової діяльності, у процесі якої дії її учасників підпорядковані спільній меті. Така діяльність є основною ознакою переважно всіх видів груп, оскільки являє собою свідому взаємодію двох чи декількох осіб у процесі спільного досягнення загальної мети в праці, грі, спорті, навчанні, вихованні, керівництві тощо. Найвищий вид спільної діяльності – колективна діяльність [11, с.81].

У психолого-педагогічній літературі багато уваги приділено проблемам самостійної роботи, самостійної діяльності, самоосвіти, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю, самооцінки. І.В.Роберт, О.В.Виштака та інші вчені розглядають питання організації самостійної роботи з використанням інформаційних технологій, виокремлюють різновиди самостійної роботи і види завдань для її організації та здійснення самоконтролю після вивчення чергового модуля за допомогою відповідної програми [5; 10]. Уміння й навички самостійної роботи як засіб підвищення ефективності та успішності в навчально-пізнавальній діяльності розглянули у своїх дослідженнях Н.А.Аверін [1], Ю.К.Бабанський [4], Н.Ф.Тализіна [12]. Самоконтроль і самооцінка як психічне утворення приваблює дослідників різних сфер науки про людину – педагогіки (Н.В.Кузьміна, А.О.Реан та ін.), психології (Б.Г.Ананьєв, А.А.Бодалєв, Л.Б.Ітельсон, В.В.Краєвській, А.С.Линда, Г.С.Нікіфоров та ін.), соціології (Ю.І.Тарський).

У педагогіці особливості самооцінки й способи її формування в студентів досліджували А.В.Захарова, Н.В.Кузьміна, В.Ф.Сафін та ін. Дослідники зазначають, що процес формування самооцінки в студента багато в чому сприяє сприйняттю себе як активного суб'єкта діяльності з перших днів навчання у вищому навчальному закладі. Від рівня сформованості самооцінки в студента безпосередньо залежить ступінь продуктивності й ефективності його навчальної діяльності, що підтверджують дослідження Р.Бернса, Л.В.Бороздіної, А.І.Ліпкиної, О.А.Серебрякової та ін.

Формулювання цілей статті... Аналіз наукової літератури з питань формування в студентів адекватної самооцінки в процесі колективної роботи з Інтернет-ресурсами засвідчив, що спеціальних досліджень розв'язання цієї проблеми немає. У зв'язку з цим невизначеність шляхів формування в студентів адекватної самооцінки на сьогодні є актуальним об'єктом дослідження в галузі психолого-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу... Самооцінка, як центральна ланка вільної саморегуляції, визначає напрямок і рівень активності людини, її ставлення до інших людей і самої себе. Будучи важливою детермінантою всіх форм, видів діяльності й соціальної поведінки людини й виконуючи мотиваційну, регулятивну, орієнтаційну, рефлексивну й захисну функції, вона впливає на розвиток особистості, її діяльність, поведінку та взаємовідносини з іншими людьми.

Маркуючи задоволення чи незадоволення собою, рівень самоповаги, самооцінка забезпечує усвідомлення особистого успіху або неуспіху, досягнення цілей визначеного рівня (рівня домагань особистості). Люди з адекватною і високою самооцінкою налаштовані оптимістично, вони відчують упевненість у своїх силах й успішно розв'язують поставлені перед ними завдання. Такі люди менше схильні до стресу та тривожності, доброзичливо сприймають навколишній світ і самих себе. Адекватна самооцінка дає людині моральне задоволення та є індикатором людської гідності. Тому вважаємо, що на ефективність поведінки людини передусім впливає самооцінка (оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей).

Самооцінка студента є важливим регулятором його поведінки та навчальної діяльності. Під самооцінкою власної навчальної діяльності студента ми розуміємо осмислення ним свого ставлення до навчання та власного успіху в процесі засвоєння того чи того навчального матеріалу.

Самоконтроль і самооцінка є компонентами навчальної діяльності студента, вони впливають на її ефективність, допомагаючи студентові простежити за своїми діями та належно їх оцінити, спланувати власну діяльність, здійснити прогнозування очікуваних результатів, певним чином скоригувати свої дії залежно від зміни умов, спрямованих на удосконалення знань студентів.

Наголосимо, що навчання – це не самоосвіта індивіда за своєю суттю, а систематична, керована викладачем самостійна діяльність студента, що рано чи пізно домінує, особливо в сучасних умовах підготовки фахівців у системі вищої освіти. У процесі формування самооцінки студента відбувається зміна позиції, збільшується частка його самостійності в оволодінні новими знаннями, поступово зовнішній контроль переходить у внутрішній та перетворюється на самоконтроль, таким чином відбувається перехід до повної саморегуляції.

Розглядаючи питання формування умінь самооцінки навчальної діяльності в студентів, слід урахувати:

- Самооцінка і самоконтроль є компонентами навчальної діяльності, що тісно пов'язані між собою. Оскільки самоконтроль – невід'ємний компонент самооцінки, то необхідною передумовою становлення в студентів адекватної самооцінки своєї навчальної діяльності є сформованість навичок самоконтролю.
- Об'єктивність самоконтролю, як і адекватність самооцінки, потребує міцної опори на чітко визначені й усвідомлені критерії.
- Аналітичне та критичне мислення є підґрунтям самооцінної діяльності студента.
- Формування умінь самооцінки в студентів відбувається в процесі спеціально організованої діяльності, що потребує спеціальних умінь оцінювання.
- Складна природа умінь самооцінки зумовлює дотримання поетапності в їхньому формуванні.

Самооцінка – складна за своєю природою, бо значною мірою впливає на розвиток особистості за допомогою таких функцій:

- *орієнтаційної* (передбачає орієнтування в ситуаціях оцінювання себе, своїх можливостей, своєї діяльності);
- *регулятивної* (забезпечує свідому саморегуляцію своєї поведінки в умовах, що вимагають необхідних свідомих зусиль для досягнення поставленої мети);
- *мотиваційної* (забезпечує усвідомлену поведінку, реалізацію обраної позиції, самореалізацію);
- *рефлексивної* (виявляється в здатності людини усвідомлювати власні дії та аргументувати, обґрунтовувати власну діяльність).

Усебічний функціональний опис доводить необхідність не тільки навчити студентів адекватно оцінювати власну навчальну, а надалі й професійну діяльність, але й сформувати в них уміння виявляти власні помилки, шукати причини їхнього виникнення та способи корекції своєї діяльності. Найбільшою прогалиною будь-якого професіонала є невміння знаходити свої помилки, а ще більше усвідомлювати їх [7].

У процесі формування самооцінки в студентів відводять важливу роль розвиткові умінь дати собі змістовну характеристику, самостійно регулювати свою навчальну діяльність. Основою для такої оцінної діяльності студента є організація його самостійної розумової та практичної діяльності, розвиток аналітичного й критичного мислення. За допомогою використання Інтернету студент отримує унікальну можливість для самоосвіти, оскільки освітні Інтернет-ресурси активізують його пізнавальні можливості, формують інформаційну культуру, навички дослідницької та аналітичної діяльності, а також уміння самостійно приймати рішення.

Студент навчається орієнтуватися в різних ситуаціях, тобто автоматично виконується *орієнтаційна функція самооцінки* (самооцінка в цьому разі виявляється як рефлексивне ставлення студента до себе, коли його „Я” одночасно є і суб'єктом, і об'єктом самоаналізу).

Використання можливостей Інтернету в навчальній діяльності не лише відкриває доступ до невичерпного масиву освітньої інформації, а й дає змогу організувати процес її пошуку, переробки та представлення. Освітні веб-сайти – невід’ємна частина процесу організації самоосвіти, саморозвитку, самоконтролю та самооцінки. Наведемо основні напрямки застосування освітніх Інтернет-ресурсів:

- підготовка викладача до занять;
- організація практичної роботи на занятті;
- позааудиторна роботи студентів;
- самоосвіта педагога;
- самостійна робота студентів.

Активно розробляються методики та форми використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі.

Необхідно залучати студентів як до індивідуального, так і до колективного оцінювання певного виду роботи. Об’єкт аналізу та оцінювання вибирається з Інтернет-колекцій студентських рефератів, дипломних робіт, унеможливує вплив суб’єктивних чинників на оцінювання. Вважаємо, що під час оцінювання важливо враховувати:

а) визначення позитивних якостей результатів навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності студентів;

б) наявність зауважень (пожахань);

в) відповідність заданим критеріям.

Завдяки такій специфіці аналізу та оцінювання робіт, що проводять інші студенти, найчіткіше простежитися індивідом *аналіз власних результатів навчальної діяльності*.

Самоконтроль і самооцінка є важливими для планування, організації і підведення підсумків виконаної роботи, а також порівняння отриманих результатів та очікуваних. Без умінь самоконтролю і самооцінки самостійна робота студента буде малоефективною і не результативною.

Формування самооцінки, як зазначалося вище, змінює позицію студента. У процесі оволодіння новими знаннями збільшується частка його самостійності, відбувається перехід від спільної діяльності викладача й студента до повної саморегуляції, що призводить до змін форм співпраці викладача зі студентом: поступово зовнішній контроль поступається місцем внутрішньому та переходить у самоконтроль. Формування навичок самоконтролю передбачає становлення в студентів адекватної самооцінки своєї навчальної діяльності.

Процес оцінювання безумовно вимагає від студента попереднього аналізу наданої роботи, він має визначити її позитивні сторони, ступінь корисності тієї чи тієї роботи, виникає необхідність у її глибшому вивченні. У результаті такої оцінної діяльності в студентів з’являється розуміння самого процесу оцінювання, усвідомлення та сприйняття критеріїв оцінювання навчальної діяльності, що призводить до подальшого розвитку усвідомленої рефлексивної самооцінки та рефлексивного самоаналізу. У зв’язку з цим підвищується рефлексивність самооцінки студентів, а отже, і розвивається *регулятивна функція самооцінки*.

Зауважуємо, що регулятивна функція самооцінки забезпечується її включенням до мотиваційної сфери. Мотиваційна функція розвитку самооцінки здійснюється та вдосконалюється залежно від того, як студент опановує різні способи самооцінки. Саме досвід аналізу студентом чужих робіт, узятих із Інтернет-простору, сприйняття механізму оцінювання отриманих результатів безпосередньо впливає на процес формування самооцінки. Здійснюється *мотиваційна функція самооцінки* на основі усвідомленої самооцінної діяльності.

Під час колективного оцінювання забезпечуються умови для навчального самовизначення студентів, формуються навички організаторської роботи та, що найважливіше, здійснюється вплив на *рефлексивну функцію самооцінки*.

Основний зміст групової роботи – розвиток колективного мислення, що передбачає актуалізацію розуміння, комунікації, аналіз суперечливих думок і висловлювань, а отже – опанування та захист своєї власної точки зору, подальшу рефлексію.

Під час колективної взаємодії група повинна не просто обмінюватися думками, шукати компромісу й обирати правильні рішення – а перебувати в процесі колективного мислення й робити колективні судження. Кожен учасник групи повинен розуміти ідеї інших, зіставляти їх зі своїми, виділяти основне й другорядне, – усе це забезпечується процесами рефлексії. Саме рефлексія дозволяє зрозуміти, що і як думають учасники групи, критично оцінити свої уявлення та свою специфіку роботи. Вона супроводжує робочі процеси в групі та одночасно є особливою формою, а то й навіть обов’язковим етапом групової роботи.

Є.І.Пассов розглядає контроль як один із „інструментів системи управління навчанням” і стверджує, що „контролем у навчанні є деяка фаза, необхідна для того, щоб перевести студента в

режим самоконтролю” [9]. Самоконтроль – внутрішній „педагог”, який нічого не пропустить, бо все знає про людину.

Зазначаємо, що процес переходу від зовнішніх форм оцінки (контролю) до самооцінки (самоконтролю) відбувається поетапно:

- залучення студентів до спільної оцінної діяльності в умовах колективного навчального процесу (використання взаємооцінки і взаємоконтролю);
- самостійна оцінка студентами власної діяльності та самоконтроль.

Без самооцінки студентами результатів своєї роботи неможливий розвиток такого процесу, як самоуправління. Самооцінка позитивно сприймається самими студентами, вона знижує їхнє негативне ставлення до самого процесу оцінювання, надає можливість для обговорення й розв’язання проблем, що виникають. Проте досить небезпечними є випадки, коли студенти переоцінюють власні можливості. Крім того самооцінка дуже часто не збігається з оцінкою викладача.

Погоджуємося з необхідністю використання наданих критеріїв оцінювання роботи. Проведення аналізу обраної роботи згідно з критеріями оцінювання та подальша розробка рекомендацій щодо усунення суттєвих помилок мотивує в студента появу усвідомленої та мотивованої навчальної діяльності в подальшому, адже, маючи на меті досягнення кращих результатів, він намагатиметься аналізувати виконану роботу, порівнювати проміжні результати з уже знаними критеріями, еталонами на кожному етапі навчальної діяльності. Тобто така діяльність розвиває в студента схильність до самоаналізу.

Загалом у систему оцінювання доречно закласти такий механізм, що заохочує та розвиває самооцінку студентом своїх досягнень, а також рефлексію того, що відбувається з ним у процесі навчання. При цьому студент, який проводить самооцінку, має можливість порівняти отримані ним результати з оцінками однокурсників і викладача.

Висновки... Розв’язання завдань підготовки освічених майбутніх фахівців залежить від формування людини як особистості. Основною рисою професіоналізму є вміння аналізувати, скоригувати та вдосконалити самостійно свою діяльність. Самооцінка – внутрішній чинник особистості, який регулює формування професійних якостей та є стимулом їх вдосконалення. На сьогодні є актуальним пошук таких форм організації навчальної діяльності, що ведуть до високого рівня вмотивованої пізнавальної активності завдяки влучно підібраній інформації про майбутню професійну діяльність та розвивають творчий потенціал; активізують оптимальне розкриття можливостей особистості, формування здатності вільно й відповідально визначати свою позицію в колективі, гнучко та конструктивно реагувати в процесі розв’язання поставлених завдань, досягнення передбачуваних результатів. Серед таких форм особливої уваги заслуговують групові форми організації пізнавальної діяльності студентів з Інтернет-ресурсами.

У навчальній діяльності необхідно створювати спеціальні умови для групової (колективної) роботи з Інтернет-ресурсами з метою формування в студентів адекватної самооцінки на основі аналізу й зіставлення знань та умінь своїх та інших виконавців, розвитку рефлексивних здібностей, активізації особистих потреб до самовдосконалення. Для визначення оцінки будь-якої роботи в колективі потрібно детально її вивчити, а залучення до обговорення результатів виконавця формує в нього здатність до самоаналізу. Отже, організація колективної роботи студентів із використанням Інтернет-ресурсів дає змогу активно залучати до освітнього процесу всіх його учасників, підвищувати мотивацію навчання, надає величезний простір для самостійної діяльності студентів, сприяє становленню студентів як суб’єктів навчальної діяльності й формуванню в них здатності до саморегуляції, самоконтролю, адекватної самооцінки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Аверин Н. А. Как научить учиться / Н. А. Аверин, Е. С. Львов. – К. : Знание УССР, 1988. – 48 с.
2. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. Т. 2. / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1982. – 288 с.
3. Артюшина М. В. Взаємозв’язок соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти“ / М. В. Артюшина ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.
4. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 253 с.
5. Виштак О. В. Дидактические возможности учебных изданий в совершенствовании самостоятельной деятельности учащихся / О. В. Виштак // Информатика и образование. – 2003. – № 2. – С. 110–115.
6. Дьяченко В. К. Коллективная и групповая формы организации обучения в школе / В. К. Дьяченко // Начальная школа. – 1998. – № 1. – С. 17–24.
7. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении. О коллективном способе учебной работы : кн. для учителя / В. К. Дьяченко. – М. : Просвещение, 1991. – 191 с.
8. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) / О. Л. Кононко. – К. : Стило, 2002. – 336 с.

9. Пассов Е. И. Контроль в обучении иностранному языку : учеб. пособие / Е. И. Пассов, Е. С. Кузнецова. – Воронеж : Интерлингва, 2002. – 40 с.
10. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования / И. В. Роберт. – М. : Школа-Прес, 1994. – 205 с.
11. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мищериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
12. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1975. – 343 с.
13. Фоменко Л. Б. Обучение студентов технического вуза стратегиям самостоятельной работы с использованием новых информационных технологий : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. Б. Фоменко. – Ижевск, 2006. – 229 с.

Анотація

А.В.Мамон

Формирование адекватной самооценки студентов в процессе коллективной работы с Интернет-ресурсами

В статье рассматривается процесс формирования самооценки студентов. Проанализировано влияние использования в процессе обучения студентов коллективной работе с Интернет-ресурсами на формирование у них адекватной самооценки. Установлена взаимосвязь между привлечением студента к коллективному взаимодействию и формированием у него адекватной самооценки. Рассмотрены преимущества привлечения студента к оценке независимых работ, взятых с Интернет-коллекции, и роль такой оценочной деятельности в процессе формирования умений самоконтроля. Определены особенности образовательного применения Интернет-ресурсов, их влияние на функции самооценки. Показано, что в условиях применения новейших технологий растет значимость самостоятельной работы студента, а отсюда и приобретения им умений самооценки учебной деятельности.

Ключевые слова: самооценка, функции самооценки, самостоятельная работа, коллективная работа, Интернет-ресурсы.

Summary

O.V.Mamon

Formation of Students' Self-Esteem in a Process of Collective Work with Internet Resources

The article enlightens process of forming of students' self-esteem. The influence of the use in the learning process of collective work with Internet resources on forming of students' adequate self-esteem is analysed. Intercommunication between the involve of students into the group interaction and the formation of adequate self-esteem is set. Advantages of the involve of students into the assessment of independent works, taken from an Internet-collection, and the role of such assessed activity in the process of forming of self-control skills are considered. Features of using Internet resources in education are determined, their influence on function of self-esteem is shown. It is shown that meaningfulness of student's independent work grows under the conditions of application of the newest technologies, and acquisition abilities of self-esteem of their educational activity.

Key words: self-esteem, functions of self-esteem, independent work, teamwork, Internet resources.

Дата надходження статті: „19” липня 2012 р.

УДК 372.8:378:811

О.В.МАРТИНЮК,

кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності магістрантів-перекладачів

У статті мова йде про технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності студентів-перекладачів на етапі магістерської підготовки з урахуванням досвіду провідних зарубіжних університетів США, Іспанії та інших країн світу. Зокрема, схарактеризовано роль інтерактивних технологій навчання (технології „квізів”, технології чатів, „вікі”-технології, форумів, технології глосаріїв, технології інтерактивних семінарів), технології „менеджменту власних знань”, індивідуальних дослідницько-перекладацьких проєктів у процесі виховання самостійності у магістрантів-перекладачів.

Ключові слова: технологія навчання, магістрант, перекладач, дослідницька діяльність, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах глобалізації суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, техніко-технологічних змін у галузях виробництва, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, активізації економічної, освітньої, наукової та

культурної інтеграції України до загальноєвропейської і світової спільноти актуалізується необхідність пошуку нових концептуальних підходів до професійної підготовки фахівців у галузі перекладу. Ефективність реалізації професійних функцій перекладача та задоволення потреб споживачів перекладацьких послуг залежать насамперед від рівня його професійної підготовки. Магістерська підготовка перекладачів як фахівців найвищого освітньо-кваліфікаційного рівня не має залишатись осторонь процесів оновлення змісту та форм організації навчання, упровадження новітніх методів та технологій підготовки фахівців. Зростаючі потреби суспільства у висококваліфікованих, конкурентноздатних, інтелектуально розвинених перекладачах-професіоналах зумовлюють необхідність акцентування уваги на формуванні навичок самостійної дослідницької діяльності у процесі магістерської підготовки перекладачів.

Аналіз досліджень і публікацій... Вагому теоретичну і практичну цінність для дослідження становлять праці В.Береки, С.Бурдіної, Д.Спенсера, Р.Шарана та ін. (ступенева освіта, підготовка магістрів); В.Комісарова, Г.Мірама, О.Чередниченка, А.Швейцера та ін. (педагогічні умови формування професійної компетентності перекладача); Т.Кучай, Е.Піма, Р.Тінслея, Л.Черноватого, О.Шупти та ін. (організаційно-педагогічні аспекти професійної підготовки перекладачів); Р.Гуревича, Л.Морської, Л.Романишиної, Н.Шунди та ін. (використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі). Незважаючи на нагальність проблем професійної підготовки перекладачів для вітчизняних та зарубіжних науковців, технології формування навичок самостійної дослідницької діяльності перекладачів освітньо-кваліфікаційного рівня „Магістр” не були предметом окремих наукових досліджень.

Формулювання цілей статті... **Метою** нашого дослідження є характеристика технологій формування навичок самостійної дослідницької діяльності студентів-перекладачів на етапі магістерської підготовки.

Виклад основного матеріалу... Професійна діяльність перекладача, окрім забезпечення міжмовної усної або письмової комунікації, передбачає пошук, дослідження і систематизацію інформаційних ресурсів у певній галузі професійної діяльності, переклад спеціальної термінології, редагування матеріалів. Отже, ефективність реалізації професійних функцій перекладача та задоволення потреб споживачів перекладацьких послуг багато в чому залежать від рівня сформованості його дослідницьких навичок.

Як показує практика окремих американських ВНЗ (Кентський університет, Монтерейський інститут міжнародних досліджень, Вісконсинзький університет та ін.), формування навичок самостійної дослідницької діяльності може ефективно здійснюватись шляхом виконання *індивідуальних дослідницько-перекладацьких проєктів*, передбачених навчальними планами майже усіх магістерських програм підготовки перекладачів. Магістранти працюють над такими проєктами самостійно протягом усього семестру. Дослідницько-перекладацькі проєкти складаються з таких основних частин: автентичний текст для перекладу, перекладений магістрантом текст, виклад результатів аналізу матеріалів, термінологічний глосарій, додатки. Матеріали для опрацювання обираються магістрантом та узгоджуються з керівником проєкту. Для уникнення повторного перекладу у бібліотеках складається бібліографія опрацьованих раніше текстів. Результати роботи перевіряються та оцінюються комісією факультету. За роботу над такими проєктами зараховується від трьох до п'яти кредитів [2; 4; 5].

У процесі підготовки перекладачів ОКР „магістр” доцільним є використання технології, яку П.Кастберг називає „менеджмент власних знань” (personal knowledge management) [1]. Особливо ефективною вона є для формування такої важливої складової професійної компетенції перекладача, як тематична компетенція (вона передбачає не лише знання специфіки галузі професійної діяльності, а й уміння досліджувати, аналізувати та систематизувати зібрану самостійно інформацію). Пояснимо механізм її дії (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи реалізації технології „менеджер власних знань” у навчальному процесі

№ етапу	Завдання	Дії студента
1	визначити	Усвідомлення дефіциту інформації для перекладу уривка спеціалізованого тексту
2	отримати	Пошук джерел необхідної інформації
3	проаналізувати	Аналіз та оцінювання важливості знайденої інформації
4	систематизувати	Створення бази даних
5	застосувати	Виділення та використання інформації у процесі перекладу
6	оптимізувати	Подальший перегляд та оптимізація результатів

Отримавши від викладача завдання на переклад тексту з певної галузі знань, магістрант усвідомлює дефіцит знань у ній і починає шукати джерела необхідної інформації. Подальшими його кроками є критичний аналіз інформації, виділення та систематизація важливих фактів. Сформувавши теоретичну базу знань, студент виконує переклад тексту. Однак тут варто наголосити на необхідності постійного перегляду та оновлення систематизованих інформаційних ресурсів. Функція викладача – спрямовувати навчальну діяльність студентів відповідно до визначених етапів та аналізувати результати роботи. Перевагою такої технології є формування навичок дослідження сфери професійної діяльності. Недолік вбачаємо у довготривалості процесу опрацювання окремого завдання.

Однією з важливих складових професійної підготовки магістра-перекладача є розвиток навичок самостійної роботи з мережею Інтернет. Магістранти мають здійснювати пошук та дослідження матеріалів (каталогів продукції, специфікацій, інструкцій, науково-популярних статей тощо) іноземною мовою, розробляти власні веб-сайти, замовляти необхідну навчальну літературу. Формування навичок самостійної дослідницької діяльності магістрантів-перекладачів активізується за умов використання *інтерактивних технологій навчання*. Іспанська дослідниця М.Варела визначає такі їх функції у процесі підготовки перекладачів:

- а) поглиблення лінгвістичних знань;
- б) підвищення рівня міжкультурної компетенції;
- в) формування навичок дослідження у сфері професійної діяльності (розвиток спеціально-предметної або тематичної компетенції);
- г) удосконалення техніки перекладу;
- д) ознайомлення з професійними аспектами перекладацької діяльності (виконання завдань за наявності часових обмежень, спілкування з клієнтами);
- е) формування навичок редагування перекладів та забезпечення якості перекладацьких послуг;
- є) набуття умінь координувати перекладацькі проекти, працювати у команді;
- ж) формування навичок роботи з термінологічними базами;
- з) стимулювання автономного навчання та самооцінювання [6].

Проаналізуємо, які з цих функцій виконують інтерактивні технології у підготовці магістрів перекладу.

Технологія „квізів”. Використовується не лише для перевірки засвоєння матеріалу, а й для вдосконалення лінгвістичних навичок. Роль викладача полягає у розробці електронних тестових завдань відкритої чи закритої форми. Завдання можуть подаватись у вигляді послідовно розміщених уривків перекладу цілісного тексту з виділеними помилками та варіантами їх виправлення, з яких студенти мають вибрати один правильний на основі порівняння текстів вихідної та цільової мов. Якщо такі завдання можна виконувати кількома спробами, їх використовують для самопідготовки. Окрім оцінювання результатів роботи, комп'ютерна програма автоматично пропонує перелік літератури для опрацювання, відповідно до зроблених студентом помилок. Завдання ускладнюються часовими обмеженнями. Технологія може виконувати функції а), б), д), е) та з).

Технологія чатів. Передбачає синхронне віртуальне спілкування між учасниками навчального процесу. Механізм дії цієї технології базується на груповій формі навчання (не більше п'яти учасників в одній групі). Студенти перекладають невеликий уривок тексту, одночасно обговорюючи між собою варіанти перекладу та обмінюючись досвідом пошуку інформації щодо наявної термінології. Таким чином, вони змушені обдумувати доцільність різних прийомів перекладу і прослідкувати послідовність етапів перекладацької діяльності. Викладачі можуть координувати цей процес, пропонувати власні ідеї, забезпечувати взаємозв'язок між усіма учасниками навчального процесу, підсумовувати результати роботи. Функції технології: в), г), та з).

„Вікі”-технологія. „Вікі” – робочі сторінки, куди кілька студентів можуть розміщувати документи різноманітного формату (тексти з перекладами, зображення, звукові та відеофайли), отримані у результаті їх навчальної діяльності. Одним із прикладів використання „вікі”-технології є так зване „електронне перекладацьке портфоліо”, що містить напрацювання магістранта за певний проміжок часу. Магістранти можуть залишати коментарі до розміщених документів та обирати для оцінювання ті з них, які вважають за потрібне. Таким чином, вони отримують змогу спостерігати за власним професійним зростанням, а викладачі – оцінювати результати навчання. Технологія виконує функції в), г), е) та з).

Форуми, як і чати, можуть використовуватися з навчальною метою (зокрема, у кооперованому навчанні). Викладачі пропонують текст вихідною мовою із задалегідь визначеними проблемами перекладу або текст вихідною і цільовою мовами з недоліками у перекладі. Магістранти

перекладають текст, а потім взаємоперевіряють і виправляють переклади або аналізують готовий переклад тексту, пропонуючи власні варіанти усунення його недоліків. Викладачі мотивують взаємодію між студентами та ініціюють дебати щодо шляхів вирішення перекладацьких проблем. На відміну від чатів, форуми надають більше часу для опрацювання завдань. Функції технології: а), б), в), е) та з).

Технологія глосаріїв. Метою її є створення переліку еквівалентів перекладу і (або) визначень лексичних одиниць, який би у подальшому виконував функції словника. Глосарії можуть також містити граматичну інформацію, контекстуальні зразки, таблиці та рисунки тощо. Терміни, що вживаються у текстах, часто мають гіперпосилання на словникові статті. Глосарій є не лише інформаційною базою, а й забезпечує якість перекладу, стандартизує та споріднює термінологію, що вживається у певних видах текстів. Функції технології: а), б), е), ж) та з).

Технологія інтерактивних семінарів (з англ. *workshop*). Магістранти виконують переклад тексту та формулюють відповіді на поставлені викладачем запитання у групах, де кожен з них отримує свою частку роботи (дослідження термінології, безпосередній переклад тексту, редагування, перевірка лінгвістичної та смислової відповідності вихідного та цільового текстів тощо). Така навчальна діяльність інсценує роботу віртуальної команди фахівців над перекладацьким проектом в умовах, максимально наближених до професійної діяльності з обмеженням у часі виконання окремих завдань. Наступним етапом є обговорення проблем перекладу та обґрунтування вибору варіантів перекладу. Магістранти мають змогу взаємоаналізувати переклади, обирати найкращі результати. Викладач координує діяльність студентів, дає поради, підсумовує результати роботи. Функції технології: в), г), е), є) та з).

Іспанські науковці К. Лопес та М. Терцедор дотримуються думки, що так званій „соціальної конструктивізм” та *групове навчання* під час виконання практичних завдань на заняттях з перекладу активізують формування умінь та навичок фахової діяльності. Технологія навчання перекладу, яку пропонують ці автори, базується на наданні студентам ролі головних учасників навчального процесу. На противагу традиційним технологіям навчання, їх підхід передбачає співпрацю між студентами групи, які самі знаходять необхідні матеріали, опрацьовують їх та здійснюють взаємоперевірку результатів виконаної роботи під наглядом викладача. Студенти по чергово виступають у ролі і замовників перекладацьких послуг, і професійних перекладачів. Важливою умовою дієвості такої технології К.Лопес та М.Терцедор вважають аудіо-візуальні матеріали та мультимедійне обладнання, що посилює рецептивну здатність студентів [3].

Зауважимо, що таку технологію навчання доцільно використовувати не на усіх етапах навчальної діяльності. Найбільш ефективною, на нашу думку, вона є для закріплення та повторення матеріалу, коли студенти вже мають загальне уявлення про особливості тієї чи іншої сфери перекладу та володіють більшою частиною запланованої програмою термінології. Важливим елементом системи оцінювання знань магістрантів науковці називають самооцінку студентів.

Важливу роль у навчальному процесі має відігравати *самостійна робота* магістрантів. Завдання для самостійного опрацювання протягом семестру повинні містити у собі великий обсяг теоретичного матеріалу, який потрібно прочитати самостійно, невеликі індивідуальні завдання (наприклад, дослідження, переклад автентичної літератури, написання наукової статті за результатами проведеного дослідження) або групові проекти.

Висновки... Отже, процес формування навичок самостійної дослідницької діяльності посідає важливе місце у магістерській підготовці фахівців, про що свідчить і зарубіжний освітній досвід. Виховання самостійності у магістрантів-перекладачів є суттєвим кроком до забезпечення ефективності майбутньої перекладацької діяльності. Розглянуті вище технології (дослідницько-перекладацькі проекти, „менеджмент власних знань”, інтерактивні технології навчання такі як „квізи”, чати, „вікі”-технології, форуми, глосарії, інтерактивні семінари) у поєднанні з активною самостійною роботою студентів, на нашу думку, сприятимуть ефективному формуванню навичок дослідження сфери професійної діяльності, аналізу та систематизації зібраної інформації, поглибленню лінгвістичних знань, ознайомленню з професійними аспектами перекладацької діяльності, підвищенню рівня міжкультурної компетенції, стимулюватимуть до автономного навчання та самооцінювання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Kastberg P. Personal knowledge management in the training of non-literary translators [Електронний ресурс] / P. Kastberg // The Journal of Specialized Translation. – 2009. – Issue 11. – P. 88–101. – Режим доступу : http://www.jostrans.org/issue11/art_kastberg.php. – Загол. з екрану. – Мова англ.
2. Kent State University [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://appling.kent.edu>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

3. López-Rodríguez C. I. Corpora and students autonomy in scientific and technical translation training [Електронний ресурс] / C. I. López-Rodríguez, M. I. Tercedor-Sánchez // The Journal of Specialized Translation. – 2008. – Issue 9. – Режим доступу : http://www.jostrans.org/issue09/art_lopez_tercedor.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. Monterey Institute of International Studies [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://www.miiis.edu>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
5. University of Wisconsin-Madison [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://www.wisc.edu>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
6. Varela M. How New Technologies Improve Translation Pedagogy [Електронний ресурс] / M. Varela // Translation Journal. – 2007. – Volume 11. – No. 4. – Режим доступу : <http://translationjournal.net/journal//42technology.htm>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Анотація

Е.В.Мартынюк

Технологии формирования навыков самостоятельной исследовательской деятельности магистрантов-переводчиков

В статье речь идёт о технологиях формирования навыков самостоятельной исследовательской деятельности студентов-переводчиков на этапе магистерской подготовки с учётом опыта ведущих зарубежных университетов США, Испании и других стран мира. В частности дана характеристика роли интерактивных технологий обучения (технологии „квизов”, технологии чатов, „вики”-технологии, форумов, технологии глоссариев, технологии интерактивных семинаров), технологии „менеджмента собственных знаний”, индивидуальных исследовательско-переводческих проектов в процессе воспитания самостоятельности магистрантов-переводчиков.

Ключевые слова: технология обучения, магистрант, переводчик, исследовательская деятельность, профессиональная подготовка.

Summary

E.V.Martyniuk

Technologies of Independent Research Skills Development of Master's Translators

The article deals with the technologies of independent research skills development of translation students in the process of their Master's degree training. The author analyzes the experience of the leading universities of the USA, Spain and other countries. In particular, the author characterizes the role of interactive technologies of training (quizzes, chats, "wiki"-technologies, forums, glossaries, on-line seminars), „personal knowledge management” approach, independent translation and research projects in the development of independence in the training of Master's degree translation students.

Key words: training technology, Master's degree student, translator, research activity, professional training.
Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

УДК 378:004

Л.А.МАТВІЙЧУК,
асистент
(м.Луцьк)

Огляд сучасних педагогічних технологій та їх впровадження в навчальний процес вищих шкіл

В статті проведений огляд оптимальних сучасних педагогічних технологій. З'ясовано раціональне використання у навчальному процесі комбінування педагогічних технологій. Розкрито суть поняттям та сформульовані показники якості „педагогічні технології”.

Ключові слова: педагогічні технології, технологія, процес навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація вищої освіти дає можливість задуматись багатьом педагогам у визначенні перспективних технологій навчання вищих закладів освіти. Це питання є актуальним у всі часи розвитку освітніх технологій. Тому нині впровадження у навчальний процес сучасних технологій навчання є саме тим правильним рішенням, котре додасть продуктивності у процес навчання, розкриє можливості не тільки педагогів, але й надасть змогу розвивати творчі здібності студентам, у більш цікавій формі засвоювати матеріал та готуватись у відповідності до поставлених завдань, які студенти отримують в процесі таких технологій, адже розмаїття педагогічних технологій по різному визначає підхід до освітнього процесу саме з новими методиками використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Впровадження інформаційних технологій у викладання фахових дисциплін дає змогу змінити ставлення до навчання, перетворивши його на новий перспективний вигляд. Сучасні технології дають можливість підвищення рівня якості отримання знань, вмінь та навичок, вплинути на виховання самих студентів.

Нині лишається зробити аналіз педагогічним технологіям та виділити серед них ті оптимальні технології, які принесуть в навчально-виховний процес високий рівень якості вищої освіти та, власне, задовольнять стандарти освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... Впровадженням у навчальний процес педагогічних технологій займалися багато науковців та освітян, серед них: Ш.Амонашвілі, П.Біланюк, Л.Виготський, М.Грушевський, В.Гальперіна, Д.Донцов, П.Дяченко, І.Крип'якевич, К.Левицький, І.Франко, А.Шептицький, В.Шаталова, С.Шевченко та ін.

Серед сучасних науковців слід відмітити: В.Андреева, В.Безпалка, А.Нісімчука, І.Підласого, Г.Салевка, С.Сисоеву, В.Сластьоніна, В.Фоменка, Н.Тализину і ін.

Поміж великої кількості педагогічних технологій сьогодні не всі є добре вивченими та впровадженими в практику. Тому лишається зробити короткий аналіз та провести чітку лінію перевагам оптимальних технологій, які б добре вписувались у навчально-виховний процес та були б продуктивними і цікавими для студентів, щоб обрані педагогічні технології, якими користується педагог стали прикладом наслідування іншим викладачам навчальних закладів, так як педагогічних технологій нині є чимало.

Формулювання цілей статті... Метою нашої роботи є проведення огляду та визначення оптимальних сучасних педагогічних технологій для їх впровадження, розкриття їх показників якості в навчальному процесі вищих закладів освіти.

Виклад основного матеріалу... Ідею технологізації вперше висунув видатний педагог Ян-Амос Коменський, який вбачав навчальний процес із допомогою нових технологій здійснення такого навчального процесу, котрий, на його думку, є першим поштовхом до продуктивної системи освіти. Він вбачав, що нова технологія за своїм функціонуванням є самостійна „дидактична машина”, володіння якою принесе хороші успіхи.

Термін „педагогічна технологія” в системі освіти згадується вперше у 1886 році англійцем Дж.Саллі, але визначення сутності даного поняття триває й дотепер. Педагоги, науковці, дослідники шукають оптимального рішення застосування технологій у навчальному процесі, аналізуючи місце, розробку, впровадження нових технологій та способи їх ефективного використання педагогами у своїй трудовій діяльності.

Простими словами, під „педагогічними технологіями” можна розуміти інструмент, який в руках педагога є ефективним засобом виховання особистості (студента). Можна сказати, це засіб реалізації певних поставлених цілей, головне – правильно розрахувати, який необхідно отримати результат, чітко визначити поставлену мету.

Слово „технологія” має грецьке походження та означає „майстерність робити речі”. На нашу думку, зміст поняття „технологія” нині можна розуміти як оптимальний процес проходження продукту з використанням інновації для досягнення високих результатів.

Саме сьогодні нова (інноваційна) технологія може принести великі успіхи в систему освіти, тому вміння раціонально її використовувати є тим якісним результатом, до якого йдуть новатори освіти та виробництва.

В системі освіти, під визначенням змісту „технологія” розуміється використання технічних засобів для отримання результатів, тому є правильним кроком щораз більше використовувати технічне обладнання та розробляти дидактичні засоби нового зразка (з використання комп'ютерних технологій) для здійснення навчальної діяльності, так як сьогодні не всі напрямки навчання (дисципліни) мають розроблені технічно-дидактичні засоби та використовуються в підготовці майбутніх фахівців.

Зокрема, А.С.Нісімчук формулює педагогічну технологію як „науку про освіту, навчання, виховання особистості на основі позитивних якостей на основі особистісно-орієнтованого підходу, використання комп'ютерної техніки” [2, с.10].

Спираючись на твердження Л.Гребінкіної, „педагогічна технологія” – це система, яка гарантує отримання педагогічного результату завдяки послідовно спроектованому навчальному процесу [3, с.81].

Остаточного, однозначного визначення „педагогічна технологія” так і не знайдено, тому що саме педагогічна технологія дає творчо розкриватися викладачеві в процесі педагогічної діяльності, користуватися та створювати нові методики передавання знань від викладача – студенту, створювати свій неповторний педагогічний клімат на занятті, стимулюючи мотивацію студента до вивчення дисципліни.

Нині оптимальна педагогічна технологія – це та, яка синтезує досвід традиційної системи подання знань з сучасною на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

Провівши аналіз науково-педагогічної літератури в напрямку сучасних педагогічних технологій, хочеться зробити їх огляд, так як деякі з них є актуальними та нині впроваджуються в систему освіти і певною мірою є використані окремими педагогами в організації навчального процесу.

Коротка характеристика сучасних педагогічних технологій:

1) Колективний спосіб навчання – це така організація праці, в процесі якої навчання здійснюється шляхом спілкування в динамічних (змінних) парах, коли учасники вчать один одного. Технологія ґрунтується на принципах наявності динамічних (змінних) пар учнів, взаємонавчання, взаємоконтролю, взаємоуправління, де головний елемент – лідер, яким був викладач. Розробником даної технології є А.Ревін. Але також слід відмітити, що існує ще групова технологія – за організацією є комбінованою, такою, що поєднує групову роботу учнів (один вчить багатьох), парну та індивідуальну. Однак, домінуюче значення має групова форма роботи. До групових технологій належать: класно-урочна організація, лекційно-семінарська система, дидактичні ігри, бригадно-лабораторний метод тощо. Розробник даної технології – В.Дяченко.

2) Технологія особистісно-орієнтованого навчання – це актуальна освітня технологія навчання, що спрямована на самовизначення, саморозкриття та самореалізацію особистостей студентів та покликана „сформувати в них культуру життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє життя” [5, с.210]. Концепціями такого навчання є: використання освіти задля забезпечення професійних знань, вмінь майбутнього фахівця, розвиток індивідуального підходу.

3) Ігрові технології – допомагають формуванню особистості студента. Такі технології, в процесі навчання, дають можливість студентам бути в різних ролях та, зрозуміло, підвищують інтерес до професії і дають сформувати вміння та навички у процесі майбутньої трудової діяльності. В процесі навчання використовують ігри: рольові, імітаційні, операційні, психологічні [4] за Г.Салевко.

Розробники – Д.Ельконін, В.Коваленко, Б.Нікітін, П.Підкасистий, М.Стронін та ін.

4) Інформаційні технології навчання – це навчальний процес, здійснений на основі сучасних електронних засобів використання комп’ютерної техніки. Організація навчання такими технологіями допоможе, перш за все, розвинути ті важливі здібності студента, які необхідні при формуванні майбутньої професії, – це творчість, креативність і т.д. Вони дають можливість творчо підходити педагогу до своєї роботи, звільняють його від повсякденної рутинної роботи, автоматизують всю діяльність суспільства, без якого сьогодні неможна уявити буденне життя та відпочинок.

5) Технології інтерактивного навчання – побудовані на концептуальній ідеї взаємного навчання. Розробники технології вважають, що саме процес пізнання здійснюється в ході активної взаємодії між студентами та виділяють: технології кооперативного, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань. Окремі види технології використовуються на будь-якому етапі традиційного заняття, трансформуючи його в інтерактивний.

Дана технологія складається з декількох етапів:

- мотивація – здійснюється педагогом мотивування студентів до теми методом короткого екскурсу з цікавих подій, повідомлень, запитань для пробудження зацікавленості всіх учасників навчального процесу;

- озвучення теми заняття – представляються до уваги студентів перелік питань, які будуть в процесі навчання опрацьовані з отриманням результату;

- подання матеріалу по темі – здійснюється подання навчального матеріалу у вигляді коротких лекцій з виділенням найважливіших моментів для студента;

- інтерактивна вправа – для закріплення нового матеріалу з метою досягнення максимального ефекту від заняття. Під інтерактивною вправою розуміють проведення настанов (інструкцій) педагогом у виконанні поставлених вправ; об’єднання студентів у групи та розподіл між ними навчальних ролей; реалізація студентами поставлених завдань; представлення результатів студентами;

- підбиття підсумків заняття, отримання оцінок – робиться аналіз проробленої роботи, виносяться питання, ставляться завдання для самостійного опрацювання, оголошуються результати роботи.

Види інтерактивних технологій: мозковий штурм, „займи позицію”, розігрування ситуацій у ролях, ток-шоу та ін.

Розробники технології – О.Пометун, Л.Пироженко.

6) Проблемне навчання – здійснюється робота в групах, формується вміння працювати у команді, імітація стосунків „як у великій дружній сім'ї” дуже високо цінується керівниками сучасних корпорацій. Взаємодопомога стає невід'ємним та необхідним атрибутом навчання. Це є дуже важливим аспектом майбутньої професійної діяльності. Проблемне навчання відкриває можливості до залучення інтерактивних методів. Розв'язання проблемних завдань сприяє розвитку відповідальності за результати навчання, формуванню професійних знань та навичок.

7) Метод проектів – орієнтується на дієвий спосіб здобуття нових знань у контексті конкретної ситуації та їх використанні на практиці. Нам відомо, що під цими технологіями розуміють метод навчання, форму організації занять, систему організації навчання. Метод проектів як технологія у сучасних умовах, трансформувалася у проектну систему організації навчання (К.Ваханов), за якої студенти набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проектів, – зазначає К.Ваханов. Студенти, розбиті на малі групи, розпочинають роботу зі збору необхідної інформації та визначення основних напрямів її аналізу. Наступним етапом є обробка інформації у великій групі й обговорення змісту і форми звіту. Завершальним етапом в проектній системі є підсумкова конференція, на якій заслуховується й обговорюється звіт. Засновник технології – К.Ваханов.

8) Дистанційне навчання – отримання освіти без обов'язкової тривалої присутності слухача в стінах навчального закладу у чітко визначений час. Переваги цього підходу до навчання, в першу чергу, будуть обумовлюватись більш широким розповсюдженням і доступністю відповідних технічних засобів, постійно зростаючим рівнем зручності при їх використанні, а також накопиченням спеціальних дидактичних та навчально-методичних матеріалів [1, с.38-40].

Організація дистанційного навчання повинна містити визначені види забезпечення: технічне (ПК, мережеве обладнання, підключення до глобальної мережі, веб-камера, мікрофон), програмне (мережеві програми, комп'ютерні навчальні програми, інструментальні програми для розробки навчальних програм), методичне (методичні рекомендації з технології дистанційного навчання), інформаційне (конспекти лекцій, підручники, електронні лекції, відеолекції), організаційне (нормативні документи держави (закони, положення, накази) та навчального закладу).

9) Технології модульного навчання – встановлюють підхід до навчання, який відображається в змісті, організаційних формах і методах. Принцип навчання будується окремими вузлами, які називаються модулями. Модуль повинен завершуватися „вичиткою” матеріалу цілого розділу. Модульна побудова курсу має ряд переваг і є одним із ефективних шляхів інтенсифікації навчального процесу, особливо в умовах інтенсивної підготовки спеціалістів. Серед переваг є:

- методичне забезпечення, – обґрунтоване, затверджене всіма видами навчального процесу;
- системний підхід до побудови курсу та встановленню його змісту;
- гнучка структура модульної побудови курсу;
- ефективне здійснення контролю знань студентів;
- простіше визначення кількості відмінників.

Розробники технології – Г.Левітас, В.Гузеев.

10) Кредитно-модульно-рейтингова технологія – „модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів)” [5, с.200]. Впровадження кредитно-модульно-рейтингової технології ще досі не є досліджене в цілому, тому є відкритим для наукових досліджень.

11) Технологія інтенсифікації навчання на основі опорних схем і знакових моделей – полягає у багаторазовому повторенні матеріалу; частковий поетапний контроль; різні рівні складності; динаміка діяльності, навчальний матеріал подається блок-схемами. Розробник технології – В.Шаталов.

12) Інші технології.

Простими словами під „педагогічними технологіями” можна розуміти інструмент, в руках педагога є ефективним засобом виховання особистості (студента). Можна сказати це засіб реалізації певних поставлених цілей, головне правильно розрахувати, який необхідно отримати результат, чітко визначати поставлену мету.

Сьогодні нараховується близько двадцяти сучасних педагогічних технологій навчання, за якими продуктивно здійснювати освітній процес, але є багато перешкод для їх реалізації, ці проблеми виливаються безпосередньо на місцях здійснення освітніх послуг – навчальних закладах.

Проблемні питання, які постають перед ВУЗами, ніяк не стосуються методів, форм чи засобів навчання. Головна проблема для реалізації сучасних технологій – це вкрай погане обладнання лабораторій, лекційних аудиторій, де здійснюється безпосередньо передача досвіду від викладача – студенту. Їх обладнання дасть змогу педагогам здійснювати заплановані задуми та вільно використовувати у своїй роботі, а це як технічне так і програмне забезпечення, яке на сьогодні є

все ж таки проблемним питанням номер один, якою б мірою ми не старалися втілювати Програми та Закони освіти про покращення процесу навчання.

Показник якості педагогічних технологій можна охарактеризувати за такими основними критеріями: мобільністю, успішністю, системністю, комплексністю, науковістю, структурованістю.

Мобільність сучасних технологій виражається в легкості зміни місця роботи, уявлення про те, як і де має працювати людина. Мобільність надає всі функції, які можна отримати безпосередньо за основним місцем роботи.

Успішність педагогічних технологій проявляється в результаті використання сучасних педагогічних засобів у процесі формування професійних знань, вмінь та навичок, що виступає важливим елементом фахівця.

Системність включає два компоненти: комплектність і цілісність.

Комплектність – багатофакторність і склад різних педагогічних процесів робить педагогічні технології комплексними. Використання: на лекційному, практичному, лабораторному занятті. Цілісність педагогічних технологій – якість інтегрованості.

Науковість – (концептуальність, розвиваючий характер).

Структурованість – (логічна, алгоритмічна послідовність педагогічних технологій. Можливість права вибору в тій послідовності, яка є найбільш прийнятною для навчаємого в процесі навчання) [4, с.32-33].

Висновки... Отже, провівши огляд сучасних педагогічних технологій, ми дійшли висновку, що все ж таки варто використовувати в процесі навчання декілька педагогічних технологій, так як вони дадуть можливість охопити з різних боків інтереси студентів, розвинути мотивацію до навчання (окремі педагогічні технології носять ігровий характер, що дають можливість студентам увійти в певні образи, майбутні професії). Такі методи дадуть перспективу для досягнення бажаного педагогічного результату.

Перспективою подальшої розвідки є комбінована методика використання педагогічних технологій курсу „Емпіричні методи програмної інженерії”.

Список використаних джерел і літератури:

1. Деньян К. Растет популярность дистанционного обучения через Интернет / К. Деньян // Дистанционное образование : науч.-практич. журнал. – М. : МЭСИ, 1999. – № 4. – С. 38–40.
2. Нісімчук А. С. Педагогіка : підруч. / Андрій Сергійович Нісімчук. – К. : Атака, 2007. – 344 с.
3. Педагогическое мастерство и педагогические технологии : учеб. пособ. / под ред. Л. К. Гребенкиной, Л. А. Бойковой. – [3-е изд., испр.и доп.]. – 2000. – 256 с.
4. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.А.Матвійчук

Обзор современных педагогических технологий и внедрение в учебный процесс высших школ

В статье проведен обзор оптимальных современных педагогических технологий. Выяснено рациональное использование в учебном процессе комбинирования педагогических технологий. Раскрыта суть понятиям и сформулированы показатели качества „педагогические технологии”.

Ключевые слова: педагогические технологии, технология, процесс обучения.

Summary

L.A.Matviichuk

Review of Modern Teaching Technologies, and Applications into the Educational Process of Higher Schools

The article reviewed the best modern teaching technologies. Rational use in the educational process of combining educational technology was found out. The essence of the concepts is revealed and indicators of quality „educational technology are formulated”.

Key words: pedagogical technologies, technology, process of teaching.

Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

Морально-етичне виховання сучасної молоді в умовах полікультурності

У статті розглядаються проблеми навчання і виховання молоді в умовах полікультурності на прикладі навчальних закладів США, Швеції та України. Охарактеризовано навчальні плани і програми окремих американських університетів – Північної Кароліни (Чепел-Хілл), Південної Каліфорнії, Старий Домініон (шт.Вірджинія), Ратджерс (шт.Нью-Джерсі) та ін. та проаналізовано культурологічну підготовку у вищих навчальних закладах протягом усього навчання. Формування культурно-мовної особистості та її морально-етичне виховання впливає з ознайомлення з основними функціями культури, впливом культури на сприйняття світу і, таким чином, на розвиток полікультурності.

Ключові слова: полікультурність, мораль, моральність, морально-етичне виховання, поліетнічне виховання, гуманізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В реальному житті нашого суспільства наступив той період, коли необхідно усвідомити, якщо не буде вирішена проблема розвитку і становлення моральної особистості молоді, то ні про які перетворення в нашому реальному житті не може бути й мови. Підхід має бути один: що робиться для молоді, має робитися разом з нею. При цьому доцільно уникати однобічного підходу до визначення цілей і змісту виховання молодих людей, який передбачає і однобічний характер виховної діяльності. В такій ситуації він, в основному, носить вербальний характер. Це призводить до екстенсивного характеру виховного процесу, до того, що словесна педагогіка може стати панівною у цьому процесі, породжуючи лавину формальних заходів. У студентів розвивається небезпечно роздвоєння свідомості і моральної поведінки [1].

Соціальний розвиток сучасної молоді потребує рішучого переведення його з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора, автора і співвиконавця всього виховного процесу. Адже відома істина стверджує, що бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації. Соціальний прогрес, на жаль, не завжди збігається з моральним удосконаленням особи, хоча нерідко за найважливіших соціальних обставин розкривається моральний вимір буття людини. Але у кожному суспільстві у людській свідомості вкладалися певні моральні цінності, ціннісні орієнтації у її поведінці, діяльності, що висвітлює те, заради чого діє і мислить людина саме так, а не інакше [6].

Нинішній виховний процес молоді особи у демократичному суспільстві повинен перебачити досить високий рівень індивідуальної свободи особистості, відмову державних структур від жорсткого визначення форм та методів соціалізації, постійного контролю як за суспільними інститутами, що її здійснюють, так і за самим громадянином. Передача молодим громадянам традиційних елементів політичної культури та політичного процесу в цілому в демократичному суспільстві завжди повинні доповнюватись прищепленням навичок самостійного пошуку вирішення тих чи інших проблем, нових методів здійснення завдань, які постають перед молоддю, формуванням нових елементів політичної культури.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковий доробок українських і зарубіжних дослідників свідчить про актуальність та багатоаспектність проблеми полі культурності освіти у вищих навчальних закладах України та світу. Результати розгляду національної системи освіти США дозволяють констатувати розширення полікультурної спрямованості вузівського навчання - одна з основних рис освіти США. На сучасному етапі в теорії та практиці полікультурної освіти намітилися певні підходи: вивчення здобутків світової культури та їх практичне використання; міжпредметний підхід до вивчення класики світової культури (М.Бауман, А.Майлз та ін.); визнання пріоритету гуманітарної культури та необхідності глибокого знання світової класики (О.Дубовик, В.Розін, Л.Волинець), проблеми морально-етичного виховання в українській освіті (І.Шилінська, В.Кулібабчук та ін.), проблеми гуманітаризації та гуманізації вищої освіти (В.Андрущенко, І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, М.Култаєва та ін.), різні аспекти полікультурного виховання у вітчизняній педагогічній науці (О.Савицька, Г.Палаткіна, А.Джуринський, Л.Горбунова, Н.Кропотова та ін.), проблеми підготовки викладачів, здатних працювати у полікультурному педагогічному середовищі (Д.Брітцман, К.Хоей, Н.Зімфер та ін.).

Формулювання цілей статті... **Метою** нашого дослідження є визначення шляхів вирішення проблеми морально-етичного виховання молоді та основних підходів до розширення полікультурної спрямованості навчання.

Виклад основного матеріалу... Моральне виховання – спільна виховна діяльність навчального закладу, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності. Результати морального виховання характеризуються такими поняттями: мораль, моральність, моральна свідомість, моральні переконання, моральні почуття, моральні звички, моральна спрямованість тощо. Зміст сучасного морально-етичного виховання молодого покоління, зумовлений потребами й вимогами суспільства до формування всебічно розвиненої особистості, рівнем її моральності. З огляду на ці чинники завданням сучасного морально-етичного виховання є формування національної свідомості й самосвідомості, прагнення жити в гармонії з природою, свідомої дисципліни, обов'язку та відповідальності, поваги до закону, до старших, до жінки тощо. У вихованні почуття національної гідності великого значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини. У сучасному морально-етичному вихованні, доцільно спиратися на гуманістичну ідею про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди й краси [5].

Надзвичайної уваги приділяють сьогодні морально-етичному вихованню молоді вищих навчальних закладів, адже навчання передбачає виховання. Актуальність проблеми формування демократичної політичної культури молоді вищих вимагає концептуального переопрацювання змісту гуманітарних дисциплін, пошуку активних методів навчання; у змісті гуманітарних загальноузівських дисциплін повинна домінувати проблематика людини, суспільства, культури, науки у їх поєднанні, взаємовпливі та взаємозалежності. Переважна більшість студентів не відчують стимулювання їхнього інтересу до політики навчально-виховним процесом. Процес навчання відбувається за допомогою старих методів (читай – запам'ятовуй); на репродуктивне відтворення інформації зорієнтована більшість викладачів курсів суспільних дисциплін. У деяких вузах відбувається скорочення курсів політології, непомірно зростає педнавантаження, не функціонує система перепідготовки педагогів-політологів. Зазначені недоліки мають негативний вплив на якість викладання і вивчення політології, на формування політичної культури студентської молоді та гальмують відродження і розбудову національної системи освіти. В сучасних умовах нагальною є проблема істотного підвищення теоретико-методологічного і методичного рівня політичної освіти, формування політологічної інфраструктури, творчої особистості, що дозволить вивести політичну освіту України на рівень розвинених країн світу [3].

В педагогічних системах різних країн світу накопичено значний потенціал вирішення проблем поліетнічного виховання засобами культурологічних дисциплін. Один з вирішальних критеріїв успіху модернізації освіти – вирішення проблеми національної ідентифікації в контексті тих соціальних і культурних процесів, котрі пов'язані з переходом до громадянського суспільства.

В умовах загальноосвітніх інтеграційних процесів неупереджений порівняльний аналіз вирішення виховних проблем у різних національних освітніх системах є продуктивним.

Школа у Швеції, до прикладу, має призвичаїти учнів не лише до спілкування іноземними мовами, а й до обізнаності з визначними здобутками шведської, північно-європейської, загальноєвропейської та світової культур [2, с.11]. Російські педагоги вважають, що в сучасному світі за полікультурною освітою майбутнє. Перш за все тому, що вона протистоїть негативним наслідкам процесів глобалізації і, в той же час, не висуває на передній план етнічні і конфесійні розбіжності.

В університеті Каліфорнії в Берклі з 1989 р. були сформульовані так звані „полікультурні вимоги для випускників університету”, що отримали назву „вимоги з американських культур”. Курси, розроблені для задоволення цих вимог, мали на меті поглибити і розширити розуміння расово і етнічно різнобічного американського суспільства. Курси вміщували п'ять обов'язкових блоків: вивчення культури американців – вихідців з Африки, Азії, Латинської Америки, Європи та вивчення культурної спадщини американських індіанців. Зараз у Берклі пропонується понад 85 курсів, які відповідають цим вимогам.

Теоретичне осмислення багатого американського досвіду полікультурного навчання доцільно використовувати у практиці реформування вітчизняної освіти. Тобто в освітньому просторі США відбувається становлення культурології як науково-прикладної міждисциплінарної галузі та спеціальної навчальної дисципліни. Аналізуючи теорію та практику загальнокультурної підготовки студентів у вищих навчальних закладах США можна констатувати, що одним з основних завдань освіти на сучасному етапі вважається виховання культури соціально відповідального рішення і вчинку, а відтак активної творчої діяльності, в якій можна виділити

три блоки: здатність до спілкування з культурою і в культурі, здатність до відтворення культури, здатність до самовідтворення в культурі. Аналіз навчальних планів і програм окремих американських університетів – Північної Кароліни (Чепел-Хілл), Південної Каліфорнії, Старий Домініон (шт.Вірджинія), Ратжерс (шт.Нью-Джерсі) та ін.; свідчить, що культурологічна підготовка у вищих навчальних закладах країни відбувається протягом усього навчання. На здійснення культурологічної підготовки спрямовані передусім загальноосвітні програми, мета яких полягає у подальшому духовному розвитку молоді, допомозі їй при орієнтації у суспільстві та адаптації до суспільних змін, ознайомлення з культурною спадщиною людства. Результати розгляду національної системи освіти США дозволяють констатувати розширення полікультурної спрямованості вузівського навчання – одна з основних рис освіти США. На сучасному етапі в теорії та практиці полікультурної освіти намітилися певні підходи: вивчення здобутків світової культури та їх практичне використання; міжпредметний підхід до вивчення класики світової культури; визнання пріоритету гуманітарної культури та необхідності глибокого знання світової класики.

Як бачимо, у теорії та практиці вищої освіти, що склалися у США, приділяється значна увага вирішенню проблеми полікультурного і поліетнічного виховання, накопичено значний досвід моделей вирішення цієї проблеми. Культурологічна спрямованість вузівського навчання – одна з основних рис освіти США, що, доречі, значно відрізняє американську традицію від європейської, в той же час, вказуючи на значну близькість у підходах з педагогічними системами країн СНД, зокрема України. Актуальність проблеми мультикультурної, поліетнічної освіти в Україні зумовлена тим, що Україна – поліетнічна держава: неукраїнці становлять у ній понад чверть усього населення. Тож культурологічні дисципліни такі, як „Україно/народознавство”, „Художня культура світу”, „Художня культура України”, „Культурологія” мають значний потенціал для вирішення проблем полікультурної освіти, і зокрема, поліетнічної освіти, як одного з її напрямків. Курс „Україно/народознавство” знайомить учнівську молодь з культурою та побутом населення України. Цілком природно, що в межах курсу „пріоритет” віддається вивченню матеріальної та духовної культури українського народу, ставиться мета формування національної самосвідомості вихованців. Вивчення різних тем курсу дає можливість більше дізнатися про історію життя свого народу, зрозуміти його світогляд, моральні засади, усвідомити себе справжніми представниками української нації, носіями її характерних рис [2, с.12].

Висновки... Культурологічна підготовка молоді – новий напрямок гуманітарної освіти, тому і теоретичне осмислення проблеми і шляхи практичного вирішення її потребують подальшого удосконалення. Ознайомлення із соціальним і культурним життям носіїв мови як засобу комунікації можливі лише за умови розвитку пізнавальних інтересів тих, хто навчається – школярів та студентів: вони повинні знаходити джерела корисної полікультурної інформації. Мова є також засобом пізнання світу – комуніканти не лише передають, а й формують думки про себе. Формування культурно-мовної особистості передбачає ознайомлення з основними функціями культури, впливом культури на сприйняття світу і, таким чином, на розвиток полікультурності [7, с.321].

Список використаних джерел і літератури:

1. Всесвітня експертна мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11323
2. Волинець Л. Загально-мистецька освіта у школах Швеції / Л. Волинець // Мистецтво та освіта. – № 3. – С. 10–14.
3. Гребінь С. М. Проблеми Соціалізації та інкультурації дитини в сучасній освітній парадигмі / С. М. Гребінь / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/porta/Soc_Gum/Kultv/2012_28/32_grebi.pdf.
4. Донцов А. В Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді / А. В. Донцов // Високі технології виховання. – Харків : ІСДО, 1995. – С. 86–90.
5. Кругляк М. С. Проблеми морально-етичного виховання сучасної молоді / С. М. Кругляк / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://almater.lnpu.edu.ua/magazines/visnyk/7_part1_2010_ped.pdf.
6. Кулібачук В. В. Моральне виховання молоді як проблема української освіти / В. В. Кулібачук / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kvvpuo.pdf>.
7. Шилінська І. Формування культурно-мовної особистості у процесі вивчення іноземної мови / Шилінська Ірина // Іноземномовна комунікація: здобутки і перспективи : тези доповідей другої Міжнародної наукової конференції (Тернопіль, 24-25 квіт. 2008 р.). – Тернопіль : ТЗОВ „Терно-Граф”, 2008. – С. 320–321.

Анотація

О.В.Матушак

Морально-етичне виховання сучасної молоді в умовах полікультурності

В статті розглядаються проблеми освіти і виховання молоді в умовах полікультурності на прикладі США, Швеції та України. Дана характеристика навчальних планів і

программ отдельных американских университетов, проанализировано культурологическую подготовку в высших учебных заведениях. Формирование культурно-языковой личности, ее морально-этическое воспитание исходит из ознакомления с основными функциями культуры, влиянием культуры на восприятие мира и, как результат, на развитие поликультурности.

Ключевые слова: поликультурность, мораль, моральность, морально-этическое воспитание, полиэтничное воспитание, гуманизм.

Summary

O.V.Matushchak

Moral and Ethical Education of Modern Youth under the Conditions of Multiculturalness

The article deals with the problems of studying and raising youth within multiculturalness on the example of the USA, the Sweden and Ukraine. It gives characteristic of curricula and programs of certain American universities. It also gives the analysis of culturological training at higher educational establishments. The forming of cultural and linguistic personality background, together with its moral and ethical raising, lies in learning the basic functions of culture and its impact on perceiving the world and, finally, on the development of multiculturalness.

Key words: multiculturalness, moral, morality, moral and ethical education, multiethnic education, humanism.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378.047: 22.016

Н.І.МАЧИНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Львів)

Роль і місце дисциплін психолого-педагогічного циклу у формуванні професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю

У статті аналізуються теоретичні аспекти понять „компетентність”, „компетентнісний підхід”, подається характеристика окремих компетенцій як складових професійно-педагогічної підготовки майбутнього фахівця в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю. Автором виокремлюється професійно-педагогічна компетентність, визначається необхідність її формування у процесі педагогічної підготовки магістранта в умовах вищого навчального закладу непедагогічного профілю; розкривається роль дисциплін психолого-педагогічного циклу у формуванні професійно-педагогічної компетентності магістрантів.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, магістрант, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна освіта, педагогічна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вища освіта постійно вдосконалювалася та реформувалася відповідно до запитів суспільства. Реформування вищої освіти в Україні, впровадження Болонського процесу у вищих навчальних закладах потребує інноваційних підходів до вивчення педагогічних дисциплін. Модель вищої освіти, до якої ми прагнемо, включає в себе: підвищення якості та успішності навчання, застосування сучасних новітніх технологій у навчальному процесі, зокрема мультимедійних засобів, ситуаційних завдань педагогіки як елементів технології за кредитно-модульною системою навчання.

Система вітчизняної вищої освіти переживає переломний період своєї історії – впровадження кредитно-модульної системи навчання. Результати цього процесу показали ефективність обраної стратегії: вона дає імпульс для різнобічного розвитку особистості, активізує творчу діяльність студентів, їхню ініціативу, наближає викладача до конкретного студента, допомагає розкрити його індивідуальність. Удосконалення всієї системи освіти в Україні спрямоване на формування творчої особистості, яка здатна вирішувати завдання в нестандартних умовах, гнучко і самостійно використовувати знання в різних життєвих ситуаціях. Застосування інноваційних технологічних джерел інформації підвищує ефективність самостійної роботи, дає можливість для творчості, дозволяє реалізувати принципово нові форми і методи навчання [5].

Аналіз досліджень і публікацій... Особливості формування різних аспектів професійної компетентності майбутніх педагогів різних фахів активно досліджуються такими науковцями, як О.А.Дубасенюк, А.К.Маркова, Н.В.Кузьміна, Л.В.Карпов, М.В.Михайличенко, Л.Л.Хоружа,

В.І.Шахов; педагогічна компетентність як сукупність якостей, що визначають ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця досліджувалась у працях В.П.Бездухова, Т.Г.Браже, Є.В.Бондаревської, І.Я.Зимньої, Л.М.Мітіної та ін..

Основу компетентності фахівця, на думку таких науковців, як В.І.Жуков, В.О.Сластьонін, К.А.Абульханова, С.О.Сисоева, та інших, складають: компетентність діяльності, спілкування і саморозвитку. Професійно-педагогічна компетентність, на думку дослідників, – це професійна підготовка і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків діяльності, міра і основний критерій його відповідності вимогам професійно-педагогічної діяльності.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати вплив дисциплін психолого-педагогічного циклу на формування професійно-педагогічної компетентності

Виклад основного матеріалу... „Академізація” вищої школи, за висловом академіка НАН України Ю.С.Шемшученка, є важливим за сучасних умов фактором освітніх інновацій, модернізації вищої освіти на принципово нових засадах [9]. Поглиблюється науково-теоретичний рівень професійної підготовки фахівця. Водночас посилюється її практичне спрямування. Оскільки майбутні випускники працюватимуть в умовах жорсткої конкуренції та серйозного професійного ризику, їх кваліфікація повинна бути такою, щоб забезпечувати європейський рівень професійних вимог та стандартів. Для цього мають бути сформовані навички постійного оновлення й удосконалення свого фахового рівня упродовж усього життя, готовність до здобуття нової кваліфікації, перепрофілювання у тій чи іншій галузі професійної діяльності.

Сукупність методів та прийомів, що застосовують науково-педагогічні працівники у процесі викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу, використовуються не тільки з метою формування у випускників вищих навчальних закладів системи теоретичних знань, практичних умінь і навичок, але й з метою підготовки фахівця такого рівня, який би виступав конкурентноспроможним на сучасному ринку освітніх послуг.

Конкурентноспроможність, а отже, і новий якісний стан фахівця можна віднести до числа стратегічних цінностей, що поряд з орієнтацією на власні сили і наполегливістю, сприяють подоланню індивідуального психологічного бар'єру, пригніченості, песимізму, невизначеності в життєвій перспективі, упорядковують всю систему життєдіяльності в умовах переходу до нових ринкових відносин і в результаті допомагають соціуму вийти з тупикової ситуації.

Концепції модернізації освіти, по суті, означають зміну освітньої парадигми, що визначається багатьма дослідниками. Довгі роки існувала парадигма „ЗУН” (знання, уміння і навички) – парадигма результату освіти, що включала теоретичне обґрунтування, визначення номенклатури, ієрархії знань, умінь і навичок, методик їх формування, контролю і оцінки. Ця парадигма тривалий час сприймалась педагогічною наукою як основна. Але зміни, що відбуваються в Україні та в світі призвели до змін в області цілей освіти. Ці зміни відповідають глобальному завданню входження людини у соціальний світ, її адаптації у цьому світі. В якості загального визначення результату освіти в цьому розрізі виступило поняття „компетентності” [8].

Питання життєвої компетентності у формуванні життєвого успіху особистості, феномену компетентності у просторі наукового знання, проблеми політичної компетентності правлячої еліти виступають важливими проблемними завданнями у педагогічній підготовці майбутніх фахівців вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. Узагальнюючи визначення різних видів компетентності, що їх наводять науковці, можна визначити професійну компетентність як здатність людини розв'язувати проблеми та завдання, що виникають у процесі її професійної діяльності [3].

Важливими засобами реалізації проблеми формування життєвої компетентності виступають:

- організація життя студента, переорієнтація навчального процесу на ініціативну поведінку слухачів; відхід навчання від орієнтації на засвоєння зразків;
- визнання важливої ролі самостійної проектної і дослідницької діяльності; спілкування студентів для розвитку в них соціальної компетентності, освоєння різних способів рефлексивного розвитку;
- розуміння ролі позитивної підтримки та супроводу студентів з різними життєвими потребами.

Таким чином, забезпечуються цілісний розвиток і саморозвиток студента у багатоманітних формах життя.

На думку науковців, європейські виміри освіти сконцентровані навколо розвитку ключових компетенцій, які б допомогли молодій людині зорієнтуватись у мінливому світі, відкритому суспільстві, культурній різноманітності. Особистість у відкритому суспільстві також повинна бути відкритою, володіти відповідними якостями, ціннісними орієнтаціями й установками, які дадуть змогу сповна реалізувати свій творчий потенціал у демократичному суспільстві. Вони знаходять свій прояв у європейському ідеалі особистості. Це зокрема:

- планування власної діяльності та власного життя;
- зростання зацікавленості суспільно-політичним життям та максимально активна участь у ньому;
- відкритість новим знанням і новій практиці як у стосунках з людьми, так і в навчанні, фаховій діяльності;
- зростання незалежності від таких традиційних чинників соціалізації як сім'я, релігія, політичні партії;
- віра у власні сили та можливості, неприйняття позиції фаталізму та пасивності при зустрічі з труднощами;
- прагнення отримувати якомога більше інформації, вміння аналізувати й виробляти на основі неї свою позицію [4].

Для визначення концептуальних засад проектування професійної компетентності важливе значення має погляд експертів Ради Європи на перспективи і сутність компетентісно спрямованої освіти, визначальними складовими якої є:

- повага до прав людини, демократичних цінностей, толерантність, повага до іншої думки, солідарність, любов до ближнього, відкидання примітивного егоїзму і споживацького ставлення до буття, почуття відповідальності і дотримання обов'язку, надійність у діяльності, відкритість до інших мов, культур і континентів;
- формування навичок спілкування і взаємодії з іншими особами і партнерами; набування праксеологічних умінь розв'язування різноманітних проблем (логічного і критичного способу міркувань, ясного розуміння і розпізнавання головних аспектів проблем, організації дій для їх розв'язання, формулювання результатів точним і зрозумілим способом тощо);
- автономність у праці за умови вміння працювати і в групі; збирання і селекція інформації, її поглиблений аналіз і вивчення за умови збереження мотивації до свідомого навчання впродовж усього життя; формування багатогляду і використання її в креативній та інноваційній діяльності;
- гнучкість, психічна стійкість і налаштованість на пристосування до нових ситуацій і діяльність у незвичних умовах [3].

Професійна компетентність – це теоретичні, практичні та психологічні види підготовленості особистості майбутнього фахівця, що проявляються в його здатності та готовності до здійснення конкретного виду професійної діяльності [7].

Структура компетентності фахівця ґрунтується на принципі єдності свідомості та діяльності особистості, системи професійної діяльності та її основних компонентів. Професійну компетентність фахівця необхідно розглядати в процесуально-динамічному аспекті:

- вона виявляється через діяльність і має діалектичний характер та охоплює всі сфери особистості;
- вона є провідною метою, до реалізації якої має прагнути фахівець у процесі свого професійного розвитку та становлення.

На основі модифікації цього виду професійної компетенції можна виокремити структурні компоненти професійної компетенції фахівця взагалі. Отже, структурними компонентами професійної компетенції фахівця є три сфери: мотиваційна, предметно-практична, саморегуляції.

Розвиненість мотиваційної сфери забезпечує сформованість:

- загальнокультурної компетенції, що передбачає знання вітчизняної та світової культури, розвинену культуру мови та поведінки, володіння адекватними навичками спілкування, уміння жити в соціумі та встановлювати контакти з людьми;
- особистісно-мотиваційної компетентності, яка передбачає сформованість ціннісних орієнтацій, гуманістичну спрямованість діяльності;
- соціальної компетентності, пов'язаної зі здатністю нести відповідальність за свої дії, брати участь у спільному прийнятті рішень з колегами, регулювати конфлікти толерантним шляхом на основі відповідних норм і правил [1].

Предметно-практична сфера характеризується сукупністю професійних умінь і включає певні підвиди професійно-педагогічної компетентності:

- методологічну компетентність (передбачає знання принципів, методів, форм пізнання як у межах відповідного фаху, так і у межах наукового пошуку взагалі, сформованість світогляду, знання методів вирішення проблемних завдань, здатність до інноваційної діяльності, уміння прогнозувати, проектувати та управляти);
- практично-діяльнісну (передбачає сформованість знань і умінь у процесі здійснення професійної та самоосвітньої діяльності, уміння мотивувати і планувати діяльність, визначати її зміст; проводити дослідну діяльність з фаху);
- інформаційну (включає володіння новими інформаційними технологіями);

- управлінську (передбачає сформованість знань основ теорії управління; розвиненість умінь аналітичних, організаційних, цілепокладання, планування);
- комунікативну (передбачає сформованість відповідних умінь і якостей фахівця, які сприяють ефективній взаємодії з іншими суб'єктами виробничого процесу та здатність вирішувати завдання у процесі спілкування та міжособистісної взаємодії) [6].

Професійно-педагогічна компетентність складається із системи професійних психологічних і педагогічних знань, умінь, навичок та якостей фахівця, яка має проникливу структуру аж до нейрофізіологічних властивостей і процесів особистості, що забезпечується актуалізацією суто психологічної компетентності як готовності і здатності фахівця до цілеспрямованої психічної роботи щодо зміни особистісних рис та поведінкових характеристик [2].

Висновки... Таким чином, професійно-педагогічна компетентність майбутнього магістра формується в умовах вищого навчального закладу непедагогічного профілю через вивчення магістрантами дисциплін психолого-педагогічного циклу, що передбачає не тільки оволодіння майбутніми фахівцями сукупністю необхідних теоретичних знань, системи практичних умінь та навичок, що визначатимуть готовність магістрантів до виконання професійно-педагогічної діяльності, але й сприяє загальному формуванню особистості студента, його гуманітарної складової як вагомого чинника професійного зростання фахівця впродовж життя.

Реалізація завдань формування професійно-педагогічної компетентності здійснюється через систему педагогічної підготовки, що передбачає формування у випускника органічної системи основних якостей педагога, оскільки вони, з одного боку, характеризують індивідуальність особистості, а з іншого, розкривають потенціал професіоналізму, спрямованого на служіння справі законності і добробуту людей. А від рівня професійно-педагогічної підготовки випускників різних типів вищих навчальних закладів залежить рівень морально-психологічного клімату у суспільстві, його ефективний розвиток і становлення кожної особистості зокрема. Подальшого дослідження потребують розроблення та впровадження методичних рекомендацій щодо організації навчального процесу та вивчення навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу в умовах магістратури вищого навчального закладу непедагогічного профілю.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : навч. посіб. / О. І. Гура – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
2. Донченко І. А. Особливості підготовки викладачів вищого навчального закладу на базі магістратури / І. А. Донченко // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – II том, 452 с. – С. 64–68.
3. Корнев О. М. Вища школа – основа формування професійної компетентності майбутніх фахівців / О. М. Корнев // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – III том, 440 с. – С. 244–250.
4. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К. : Віра інсайт, 2000. – 123 с.
5. Люріна Т. І. Використання новітніх технологій у викладанні педагогіки вищої школи фахівців / Т. І. Люріна // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – III том, 440 с. – С. 258–263.
6. Новікова Л. М. Сутність професійної компетентності студентів та контроль за результатами її сформованості у майбутніх економістів / Л. М. Новікова // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості світи. – К., 2007. – II том, 452 с. – С. 214–221.
7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / В. Л. Ортинський – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
8. Сисоева С. О. Інформаційна компетентність фахівця: технології формування : навч.-метод. посіб. / С. О. Сисоева, Н. В. Баловсяк. – Чернівці : Технодрук, 2006. – 208 с.
9. Шемшученко Ю. С. Інтеграція юридичної освіти і науки / Ю. С. Шемшученко // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 3. – С. 3–6.

Анотація

Н.И.Мачинская

Роль и место дисциплин психолого-педагогического цикла в формировании профессионально-педагогической компетентности будущего специалиста в условиях магистратуры высшего учебного заведения непедагогического профиля

В статье анализируются теоретические аспекты понятий „компетентность”, „компетентностный подход”, предлагается характеристика отдельных компетенций как составляющих профессионально-педагогической подготовки будущего специалиста в условиях магистратуры высшего учебного заведения непедагогического профиля. Автором выделяется профессионально-педагогическая компетентность, определяется необходимость ее формирования в процессе педагогической подготовки магистранта в условиях высшего учебного заведения непедагогического профиля; раскрывается роль дисциплин психолого-педагогического цикла в формировании профессионально-педагогической компетентности магистрантов.

Ключевые слова: *компетентность, компетентностный подход, магистрант, профессионально-педагогическая компетентность, педагогическое образование, педагогическая подготовка.*

Summary

N.I.Machyns'ka

The Role and the Place of Disciplines of Psycho-Pedagogical Cycle in the Formation of Professional Pedagogical Competence of Future Specialists under the Conditions of the Magistrates of Higher Educational Establishment of Non-Pedagogical Profile

The article examines the theoretical aspects of the concepts of „competence”, „competence approach” the characteristic of individual competencies as the components of vocational and educational training of future specialists in graduate university non-teaching profile is given. The author singled the professional and pedagogical competence, the necessity of its formation in the process of teacher training undergraduates in university of non-teaching profile is determined, the role of psychological and pedagogical disciplines cycle in shaping of vocational teacher competence of the undergraduates is discloses.

Keywords: *competence, competence approach, graduate, professional and pedagogical competence, pedagogical education, pedagogical training.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378.01.008:005.22 (045)

Л.А.МАШКІНА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі

У статті розкрито організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі. Визначено мету, зміст, методи, форми, основні напрями виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *виховний процес у вищій школі, форми і методи виховання, напрями виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Виховання студентів – один із головних складників педагогіки вищої школи. Нова парадигма виховання має привести до становлення високоморальної, активної, винахідливої особистості, якій притаманна гідність із стійкими переконаннями, із знанням своїх прав і вмінням захистити їх. Вона повинна поважати закони України і прагнути їх дотримуватися, усвідомлюючи свої здібності й можливості, вміти самостійно обґрунтувати власні рішення та активно, наполегливо реалізувати їх, використовуючи всі законні можливості правової демократичної держави.

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасних наукових дослідженнях (І.Бех, Н.Іванова, Н.Монахов, О.Вишневський, Ю.Васильєв та ін.) визначено основні підходи до національного виховання студентської молоді, закономірності, основні форми та зміст морального, естетичного, трудового, економічного, фізичного виховання. Зокрема, академік І.Бех розкриває виховні закони у життєвій перспективі особистості, звертає увагу на грані добродійного життя, на духовний розвиток, на ціннісні аспекти майбутніх фахівців [1].

Науковці О.Вишневський, Н.Монахов висвітлюють систему моральних цінностей особистості, як-от: абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні, цінності особистого життя. У дослідженнях Ю.Васильєва, Н.Іванова приділяється увага сучасному змісту виховної роботи у вищому навчальному закладі, особливостям специфіки професійної діяльності. Але у науковій літературі недостатньо інформації про сучасні підходи до організації виховного процесу у вищій школі.

Формулювання цілей статті... Мета статті – висвітлити організаційно-методичні засади виховного процесу у вищій школі, показати його закономірності, зміст, форми, методи у контексті сучасних вимог.

Виклад основного матеріалу... У процесі підготовки фахівця важливо не лише озброїти його знаннями, уміннями та навичками професійної діяльності, а й сформувати у нього відповідний світогляд, моральні, правові, трудові, естетичні та інші якості особистості. Ефективність виховної роботи значною мірою залежить від правильно вибудованого процесу виховання, продуманого вибору форм і методів його реалізації.

Виховання у вищій школі – процес систематичного і цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості студента з метою підготовки його до виробничої, суспільної і культурної діяльності. На сучасному етапі розвитку вищої школи виховання у широкому

розумінні передбачає формування творчої особистості майбутнього педагога і водночас високоморальної, толерантної особистості, громадянина і патріота.

Мета виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, засвоєння культури міжнаціональних відносин, формування, незалежно від національної належності, рис громадянина Української держави, високої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, екологічної культури. До головних цілей належать також формування у молодих людей національної свідомості, високої освіченості, працелюбності, соціальної активності, шанобливого ставлення до себе й до інших, відповідальності, жертовності, шляхетності, оптимістичного світогляду тощо.

Мета виховання конкретизується через систему виховних завдань, до яких належать: забезпечення умов для самореалізації особистості, введення молоді людини у світ соціального, політичного, інтелектуального, культурного, господарського досвіду українського народу, виховання правової, духовної культури, формування мовної культури, внутрішньої потреби в суспільно корисній праці та інших чеснот, притаманних українському народові [4].

Принципи виховання – це основа, вихідні положення, які становлять фундамент змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховання. Принципи зумовлюються метою виховання.

Розглянемо сутність і вимоги основних принципів виховання.

1. Принцип народності передбачає єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу; шанобливе ставлення до національних надбань тих народів, які мешкають в Україні.

2. Принцип демократичності потребує подолання авторитарного стилю виховання; забезпечення співробітництва вихователів і вихованців; врахування думки колективу й кожної особистості; виховання особистості як вищої природної і соціальної цінності; формування колективу на засадах волі і прагнень його членів; в цілому формування вільної особистості.

3. Принцип природовідповідності спрямований на врахування багатогранної природи людини, особливостей її анатомо-фізіологічного і психічного розвитку.

4. Принцип гуманізації передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального і соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, добротності.

5. Принцип неперервності впливає з того, що виховання є багатогранним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими рамками.

6. Принцип індивідуалізації та диференціації: врахування у навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку особистості; застосування засобів впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних фізичних і соціально-психічних властивостей.

7. Принцип етнізації передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості і національної гідності; створення умов для студентів усіх національностей, що є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу; виховувати в молоді почуття соціальної відповідальності за збереження, примноження і продовження етнічної культури.

8. Принцип культуровідповідності передбачає невід'ємний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, свого народу: знання загальнолюдських багатств у царині культури, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв'язку з загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь [5].

Виховання як цілеспрямований процес формування майбутнього фахівця здійснюється за допомогою певних методів і форм, від добору яких, а також від врахування особливостей студентської молоді та умов навчально-виховної діяльності вищого навчального закладу значною мірою залежить формування особистості майбутнього спеціаліста.

Залежно від функцій, які виконують методи виховання у формуванні особистості, їх поділяють на методи формування свідомості, методи формування суспільної поведінки, методи стимулювання діяльності й поведінки, методи контролю й аналізу ефективності виховання (Ю.Бабанський).

Методи формування свідомості – це методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю з метою формування поглядів і переконань. До них належать бесіда, лекція, диспут і метод прикладу.

Бесіда. Особливість її полягає в тому, що педагог, спираючись на наявні у студентів знання, моральні, етичні норми, підводить їх до засвоєння нових. Успішне проведення бесіди забезпечується обґрунтуванням актуальності теми; формулюванням питань, які спонукають до розмови; спрямуванням розмови у потрібному напрямі; залученням студентів до оцінювання

подій, вчинків, явищ суспільного життя. Це сприяє формуванню у них відповідного ставлення до дійсності, до своїх моральних і громадських обов'язків. Важливим є підсумовування розмови, прийняття конкретної раціональної програми дій для втілення її в життя [2].

Лекція. Сутність її полягає в послідовному, систематичному викладі певної проблеми. Вона може мати епізодичний характер або належати до певного тематичного циклу. Успіх лекції залежить від добре продуманої композиційної побудови, вдало дібраних переконливих аргументів, необхідних для оцінювання подій і фактів, особистих якостей лектора, його здатності володіти спеціальними психологічними прийомами.

Диспут. Як метод формування свідомості особистості передбачає вільний, невимушений обмін думками, колективне обговорення різноманітних питань. Під час диспуту його учасники відстоюють свою позицію, переконуються в правильності чи помилковості своїх поглядів. Тут розкриваються їх ерудиція, культура мови, розвивається логічне мислення. Тематику диспутів слід добирати так, щоб спонукати його учасників до роздумів над серйозними світоглядними питаннями: про мету життя, щастя, обов'язок людини перед суспільством та ін. [4].

Метод прикладу. Його використовують для конкретизації певного теоретичного твердження, доведення істинності моральної норми. Він є переконливим аргументом і часто спонукає до наслідування. Інтенсивність виховного впливу прикладу зумовлена його наочністю і конкретністю. Чим він ближчий і зрозуміліший, тим потужніша його виховна сила.

Методи формування суспільної поведінки. Ці методи передбачають організацію діяльності студентів та формування досвіду суспільної поведінки. До них належать педагогічна вимога, громадська думка, вправління, привчання, доручення.

Педагогічна вимога. Це педагогічний вплив на свідомість вихованця з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його негативних дій чи вчинків. Вимога впливає на свідомість студента, активізує вольові якості, перебудовує мотиваційну і почуттєву сфери діяльності в позитивному напрямі, сприяє формуванню позитивних навичок поведінки [3].

Громадська думка. Як метод виховання вона є колективною вимогою. Педагог повинен формувати громадську думку заздалегідь, а не тоді, коли необхідно обговорити певний вчинок. Успішності цього процесу сприяють єдність педагогічних вимог, чітка система самоврядування, систематична робота зі студентським активом.

Вправління. Сутність його полягає у створенні умов для формування і закріплення позитивних форм поведінки особистості. Вправлінням людина займається протягом усього життя, але найчастіше – у молодому віці. У вищому навчальному закладі студентові щоденно доводиться вправлятися у виконанні розпорядку дня, дотриманні навчальної і трудової дисципліни. Якщо студент завжди і у всьому намагатиметься дотримуватись вимог, постійно вправлятиметься у позитивній поведінці, то в нього сформується і зміцніють відповідні навички і звички [3].

Привчання. Воно ґрунтується на вимозі виконати певні дії. Йдеться насамперед про режим життя і діяльності молоді людини. Саме режим виховує безперервність зусиль щодо влаштування життя студента, заощаджує його енергію; привчає вчасно виконувати будь-яку роботу, а також неухильно дотримуватися встановлених вимог. У такий спосіб формуватиметься характер і правильна поведінка молоді людини.

Доручення. Як метод виховання має своєю метою вправління людини в позитивних діях і вчинках. Для цього педагог чи студентський колектив дає студентові певне завдання, виконання якого вимагає певних дій або вчинків. Використання цього методу потребує врахування індивідуальних особливостей особистості.

Заохочення. Ґрунтується воно на схваленні позитивних дій і вчинків з метою спонукання особистості до їх повторення. Однак не кожне заохочення активізує процес виховання. Воно має виховну силу тільки за певних умов.

Покарання. Сутність його полягає у несхваленні, осуді негативних дій і вчинків з метою їх припинення або запобігання їм у майбутньому. Покарання має сприяти зміцненню почуття відповідальності за свою поведінку, дисциплінованості, несприйнятливості до негативного, здатності протистояти негідним бажанням [5].

У вихованні студентів, розвитку їх творчих здібностей, формуванні необхідних майбутньому фахівцеві якостей важлива роль належить спеціально організованій позааудиторній виховній роботі. Форми її організації у вищому навчальному закладі можуть бути масові, групові та індивідуальні. Особливістю масових форм виховної роботи є широка участь в ній студентів. До них належать святкування державних та релігійних свят, знаменних подій у житті вищого навчального закладу, проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, вечорів запитань та відповідей, тижнів з різних навчальних предметів, зустрічей з видатними людьми, конкурсів, олімпіад, фестивалів, виставок тощо.

Утвердженню патріотичних почуттів, співпричетності до важливих подій сприяє, наприклад, участь студентів у відзначенні Дня Незалежності, Дня знань, Дня захисника Вітчизни, Свята Перемоги та ін. Масовими є загальноуніверситетські вечори, присвячені Дню університету, Дню факультету, Дню студента, Дню науки та ін. Ефективною формою виховання студентської молоді є читацькі конференції. Шляхом пропагування наукової, художньої, публіцистичної літератури студентській молоді прищеплюється інтерес до книги, формуються літературно-естетичні смаки. Старшокурсники виступають з доповідями, повідомленнями, в яких аналізують особливості творчості, жанру, стилю, проблематики автора [2].

Критеріями виховної роботи є: ставлення до суспільства, праці, людей, активність життєвої позиції, спрямованість особистості студента, її потреби, мотиви, інтереси, ідеали; рівень правосвідомості і правосвідомості; рівень моральної свідомості і моральної поведінки; рівень громадянської, політичної свідомості, поведінки; ціннісні орієнтації студентів; рівень культури, форми й засоби культурного самовияву і самоутвердження; конструктивність або деструктивність поведінкових виявів студента; самовідчуття студента (соціальне, етичне тощо) [2].

Висновки... Отже, формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця вимагає здійснення цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках: моральному, правовому, екологічному, трудовому, економічному, естетичному, фізичному та ін. Реалізація змісту і завдань кожного з означених напрямів передбачає підбір відповідних форм та методів виховання, врахування специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього людських і професійних якостей.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Перспективи подальших розвідок щодо організаційно-методичних засад виховного процесу у вищій школі ми вбачаємо у проектуванні системи виховної роботи зі студентською молоддю, сучасних технологій та моделей реалізації цієї системи та ін.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : [навч. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
3. Слостенін В. А. Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Слостенін. – М. : Академия, 2000. – 450 с.
4. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : [навч. посіб.] / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Анотація

Л.А.Машкина

Организационно-методические основы воспитательного процесса в высшей школе

В статье раскрыты организационно-методические основы воспитательного процесса в высшей школе. Определено цель, содержание, методы, формы, основные направления воспитательной работы в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: *воспитательный процесс в высшей школе, формы и методы воспитания, направления воспитания.*

Summary

L.A.Mashkina

Organisation-Methodical Bases of Educational Process in High School

The article reveals organisation-methodical bases of educational process in high school. The aim, content, forms, basic directions of educational work at higher educational institution are determined.

Key words: *educational process in high school, forms and methods of teaching, directions of education.*

Дата надходження статті: „22” серпня 2012 р.

Роль педагогічного комунікативного впливу у розвитку особистості сучасного студента

Автор статті розкриває окремі особливості педагогічного комунікативного впливу у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів. Розглянуто комунікативний компонент педагогічної діяльності, як основний засіб впливу на розвиток особистості сучасного студента. Виокремлено чинники ефективності комунікативного впливу викладача на студентів.

Ключові слова: спілкування, комунікація, педагогічний комунікативний вплив, розвиток особистості, студент.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Основними завданнями освіти вищого навчального закладу є не тільки надання систематизованих знань, формування вмінь і навичок, поглядів, а підготовка всебічно розвинутої молоді людини як особистості, що має тверді гуманістичні переконання та сформовані загальнолюдські моральні цінності. Безперечно, для того, щоб студент міг володіти широким діапазоном знань та був особистісно розвиненим, необхідний відповідний рівень професійного спілкування та ефективний комунікативний вплив, який би відповідав вимогам майбутньої професійної діяльності.

Наукові дослідження з психології свідчать, що вся система ставлення людини до інших людей реалізується у комунікації. Його специфіка визначається тим, що в процесі спілкування суб'єктивний світ однієї людини розкривається для іншої, відбувається взаємний обмін діяльністю, інтересами, почуттями та ін. У спілкуванні людина формується і самовизначається, виявляючи свої індивідуальні особливості. Завдяки комунікації здійснюється інтеграція людей, виробляються норми поведінки, взаємодії. Спілкування координує спільні дії людей і задовольняє первинну потребу в психологічному контакті.

Вплив однієї особи на іншу в процесі міжособистісної взаємодії – це невід'ємна частина будь-яких форм спілкування. Серед багатьох джерел впливу на студентів особливе місце належить викладачу. Викладач та студент, що перебувають у творчій взаємодії та співпраці, забезпечують успіх один одному у своїй самореалізації, в розвитку духовно-морального потенціалу особистості. У процесі особистісного зростання студента, його самовдосконалення відбувається цілеспрямований педагогічний вплив на професійно важливі якості, такі, як самосприйняття, креативність, толерантність, відповідальність та інші. А також підвищують відповідальність за прийняття рішень, формують уміння прогнозу результатів, уміння вибору оптимальних дій тощо.

Аналіз досліджень і публікацій... Виникнення комунікації зумовлене розвитком наукової думки. До неї вдавалися мислителі Давньої Греції: Демосфен, Сократ, Арістотель; Давнього Риму – Аврелій, Гракх, Цицерон, Квінтіліан та ін. У XVI–XIX ст. з інституалізацією педагогіки як самостійної науки, проблеми комунікації почали оформлятися в дидактичні принципи природовідповідності у Я.А.Коменського, Ж.Ж.Руссо, культуровідповідності та самостійної активності в А.Дістервега, практичної корисності у Дж.Локка та ін. [6, 8].

Сучасність ознаменована вивченням найрізноманітніших аспектів проблеми комунікації: форм, методів, структури, технології педагогічного спілкування, комунікативних потреб, здібностей, методів комунікативного впливу тощо. Для розуміння сутності комунікації важливо враховувати його функціональну та багаторівневу структуру (Г.М.Андреева, О.О.Бодальов, О.М.Леонтьев, Б.Ф.Ломов, Б.Д.Паригін та інші). В.А.Кан-Калик і Г.А.Ковальов визначають процес педагогічної комунікації як творчий процес. Н.Д.Нікандров у своїх працях педагогічне спілкування виокремлює як інструмент впливу. Н.В.Кузьміна, Є.О.Маслико, Л.М.Дичковська розглядають педагогічне спілкування як один із факторів навчання, що є професійним за цілями, завданнями, змістом, рівню майстерності, якості й ефективності суб'єкт-суб'єктного спілкування. Е.Сидоренко розглядає проблему комунікативного впливу і з позицій того, як впливати на інших людей і як протистояти їхнім діям.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити зміст педагогічного комунікативного впливу та його роль у розвитку особистості сучасного студента.

Виклад основного матеріалу... Практика свідчить, що на відміну від психологічних механізмів життєдіяльності особистості, які пов'язані з реалізацією її внутрішнього потенціалу або зовнішньої стосовно неї соціальної детермінації, механізми спілкування реалізують силу й потенціал внутрігрупової і масової взаємодії та взаємовпливу індивідів один на одного. Водночас

на відміну від механізмів діяльності, які ґрунтуються на усвідомленій і цілеспрямованій активності суб'єкта, механізми спілкування мають переважно неусвідомлюваний, спонтанний характер, що не піддається зазвичай повному соціальному контролю.

Здатність викладача організувати спілкування, є підґрунтям продуктивної діяльності студента. Тому, педагогічне спілкування, як професійно-етичний феномен, потребує від викладача спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків „викладач-студент”. Як різновид комунікативної діяльності педагогічне спілкування виявляється під час пізнання викладачем студентів, в організації безпосереднього впливу на них, в управлінні власною поведінкою, організації процесу взаємовідносин. Повноцінне педагогічне спілкування є не лише багатограним, а й поліфункціональним. Воно забезпечує обмін інформацією і співпереживання, пізнання особистості і самоутвердження, продуктивну організацію взаємодії. Обмін інформацією і ставлення реалізує комунікативний бік спілкування, пізнання особистості і самоутвердження – перцептивний, а організація взаємодії – інтерактивний. Орієнтація на поліфункціональність спілкування дає змогу викладачу організувати взаємодію на заняттях і поза ними як цілісний процес: не обмежуватися плануванням лише інформаційної функції, а створювати умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагати кожному студенту гідно самоутверджуватися та розвиватись. Для того щоб студент став активним співучасником комунікативного процесу, необхідно забезпечити суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків, який полягає в рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній спрямованості, активності викладача та студента, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності до прийняття аргументів співрозмовника, взаємодії з ним.

Комунікація за своєю моделлю є двостороннім потоком інформації. У цій моделі оцінюють якість передачі інформації, її повноту, зміст, форму, що дає змогу не лише оперативно і правильно сформулювати уявлення про відповідну проблему (інформацію), але й обрати партнерів, розробити стратегію і тактику, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей. Важливим щодо ефективності комунікації є зрозумілість, доступність інформації [1, с.219].

Педагогічна комунікація – організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття, засвоєння, використання й передачі інформації з різних джерел [7, с.23]. Ось як описує доцільну комунікативну поведінку педагога І.А.Зязюн: „Мовлення викладача має відповідати низці педагогічних вимог, а саме: бути логічним, доступним, чітким, переконливим. І річ тут не тільки в тому, щоб забезпечити активне сприйняття його студентами. Педагогічна доцільність мовлення викладача на певному етапі заняття полягає в тому, щоб не тільки передати студентам знання, а й сформувати в них емоційно-ціннісне ставлення до них, викликати потребу керуватися цими знаннями у своєму житті, зробити їх основою власних переконань. Розв'язати це завдання викладач зможе лише тоді, коли він буде не просто інформувати, транслювати знання, а й впливати на свідомість, почуття студентів, спонукати їх до співроздумів і співпереживань під час сприйняття навчального матеріалу. Основним засобом діяльності викладача при цьому є мовлення” [3, с.134].

У процесі педагогічної комунікації інформація виконує педагогічні функції (переконує та спонукає до певної поведінки, коригує моральні, інтелектуальні й комунікативні риси студента). Педагогічні функції комунікації: інформаційна (реалізується у навчально-виховній діяльності та взаємодії); пізнавальна (допомагає розумінню й вивченню навколишнього світу, особистості, колективу, себе); експресивна (дає змогу доступно, цікаво й емоційно-виразно передавати знання, уміння й навички); управлінська (допомагає керувати своєю поведінкою і впливати на інших людей). У зв'язку з цим комунікативність викладача є професійно значущою за своєю роллю.

Професійно-педагогічна комунікація – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [7, с.61]. Компонентами педагогічної комунікативності викладача є: наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні зі студентами в найрізноманітніших сферах; взаємодія загальнолюдських та професійних показників комунікативності; емоційне задоволення на всіх етапах спілкування; наявність здібностей до педагогічної комунікації, набуття комунікативних навичок і вмінь [4, с.105].

У контексті аналізу складових педагогічного комунікативного впливу на розвиток особистості студента необхідно розглянути поняття „значущий” і „впливовий” інший. А.Петровський стверджує, що взаємодія і взаємовплив можуть вважатися ефективними за умови, якщо учасники цих процесів є взаємно значущими. Він пропонує виокремити три форми метаіндивідуальної репрезентації особистості „значущого іншого”. Перша форма – це його авторитет, який виявляється у визнанні оточенням за „значущим іншим” права приймати відповідальні рішення в

суттєвих для них обставинах. Друга форма враховує емоційний статус значущого іншого, його здатність притягувати або відштовхувати людей, бути обраним чи відторгненим, викликати симпатію чи антипатію, тобто йдеться про атракцію. Нарешті, третя форма – інституціалізована роль, в якій домінують владні повноваження: статус влади [5, с.89]. В.Погольша, порівнюючи терміни „значущий“ і „впливовий“, зосереджує увагу на двох різних аспектах впливу: внутрішньому, глибоко особистому, що зачіпає почуття, установки, життєву позицію людини в цілому, і зовнішньому, поведінковому, часто ситуативному, котрий не вимагає довірливості і взаємопроникнення [5, с.94]. Отож пояснення поняття «значущий інший», торкаючись глибини почуттів, зводиться до такої характеристики людини: та, з якою існує емоційна близькість, котра забезпечує задоволення потреби в захисті, підтримці, наслідуванні, авторитеті, дружбі й довірі. То має бути не обов'язково дуже впливова особа, але вона є значущою для певного індивіда. А „впливова людина“ – це та, котра асоціюється із такими рисами, як владність, досвідченість. Натомість „значущий“ і „впливовий“ інший – це водночас важливі, поважні особи, на чю думку зважають. Вони є небайдужими до індивіда, здатні змінити його позицію, настрої, вплинути на прийняття рішення, спонукують до дії тощо. Риси значущої людини і впливової людини можуть поєднуватися в одній особі, зокрема у особистості викладача.

Комунікативний вплив характеризують такі параметри, як внутрішня комунікативна установка того, хто повідомляє інформацію стосовно себе й реципієнта, вербальні і невербальні особливості самого повідомлення, характеристики комунікативного простору спілкування, складові соціально-психологічного середовища. Будь-який вплив педагога спрямований, у кінцевому рахунку, на формування, закріплення і зміну установок, ставлень, думок, почуттів, дій студентів, тобто покликаний впливати на всі сторони їх психічної і практичної діяльності. Важливе місце у такому впливі належить переконанню. Переконання – це метод педагогічного комунікативного впливу, при якому викладач звертається до свідомості, почуттів і досвіду людей з метою формування у них свідомого ставлення до навколишньої дійсності. Переконання – це, перш за все, вплив на свідомість людини, на її розуміння себе і зовнішнього світу, з тим, щоб це розуміння привести у відповідність до вимог наукового знання, вимог суспільства, ВНЗ. Переконання розуміють у двох значеннях: по-перше, як спосіб чи метод впливу, по-друге, як результат переконуючого впливу. Як метод педагогічного впливу, воно спрямоване на формування у студентів поглядів і критеріїв, які є для них керівництвом у практичній діяльності, тобто, веде до вироблення власних переконань особистості. Як результат практичного впливу, переконання являють собою тверді, засновані на певних принципах, життєві позиції студента. Переконання формуються у процесі засвоєння студентами системи знань, яка передбачена навчальною програмою. Переконання прийнято розуміти як сформовану потребу особистості діяти у відповідності до своїх знань. Це система усвідомлених потреб особистості, які спонукають її діяти у відповідності до її поглядів, принципів, світогляду. Саме тому викладачам важливо знати, що при переході знань у переконання необхідно, щоб моральні цінності отримували особистісну значущість для молоді, щоб вимоги суспільства, статутів ВНЗ перетворювались у їх внутрішні потреби [8, с.203].

До умов ефективності переконуючого комунікативного впливу відносяться: по-перше, сила самого впливу, яка визначається його змістовністю і авторитетом людини, яка переконує. По-друге, ефективність переконуючого впливу залежить від особливостей психічного складу тієї особистості, на яку впливають, їх врахуванні при побудові переконання. При цьому мають на увазі потреби, інтереси, установки, смаки, особливості мислення того, кому адресований переконуючий вплив. По-третє, ефективність переконання залежить від інтелектуально-емоційного стану переконуючого і переконуваного в момент їх взаємовідношень. Переконання не можна ні в якому разі отожднювати з моралізацією. На лекції, у бесіді, у дискусії, у ході обговорення будь-яких питань викладач повинен переконати слухачів у правоті своїх поглядів, довести істинність своїх суджень, відкинути ті погляди, судження і поняття членів групи, які він вважає хибними.

Іншим засобом впливу на аудиторію є навіювання. У загальному вигляді навіювання можна визначити як психологічний вплив, який здійснюється за допомогою мовних і немовних засобів і відрізняється від, наприклад, переконання зниженою аргументацією. У педагогічному процесі навіювання здійснюється, головним чином, у стані бадьорості. Воно буває планованим і непланованим, мимовільним. При цілеспрямованому навіюванні викладач ставить перед собою мету навіяти студенту ту чи іншу думку, дію, вчинок тощо. За способом впливу навіювання може бути прямим і опосередкованим. При прямому впливі навіюючий, прямо і відкрито закликає того, хто сприймає навіювання до здійснення певної дії чи утримує його від неї. До прямого педагогічного навіювання відносяться навіюючі настанови, команди, накази, тощо. Навіююча настанова характеризується тим, що слово педагога, висловлене в імперативній формі, без аргументації, обумовлює відповідну виконавську поведінку студентів, здійснюючи безпосередній

вплив на їх установки, неусвідомлені мотиви й емоційну сферу. Навіюючий вплив часто може використовуватись з метою вироблення у студентів впевненості в собі, переборення страху, з метою корегування рівня домагань особистості, переборення когнітивного дисонансу, ослаблення негативних звичок, зміни образу поведінки тощо. Чим старшою і більш критичною стає людина, тим важче проводити навіювання. Опосередковане, непряме навіювання розраховане також на безумовне прийняття інформації, але саме повідомлення подається не в наказовій формі, а у вигляді розповіді, опису якогось випадку чи натяку, які сприймаються людиною і впливають на її поведінку. Основними формами такого навіювання є натяк, опосередкована навіююча підтримка, осуд.

Навіювання і переконання як основні способи педагогічного комунікативного впливу на студентів не можуть використовуватись ізольовано, поза загальною системою виховного впливу на заняттях, їх пов'язує, перш за все, те, що у більшості випадків вони здійснюються з допомогою слова і залежать від особистості викладача [8, с.211].

Викладацькому складу необхідно навчати студентів адекватно визначати особисті психічні стани, свій вклад у виникнення непорозумінь в процесі міжособистісного спілкування з іншими людьми, виявляти інфантильні джерела стереотипних деструктивних тенденцій поведінки, які є непродуктивними для оптимального професійного спілкування. Студенти повинні глибоко засвоїти, що ефективність їх майбутньої діяльності залежатиме не лише від їх знань та умінь, але й у великій мірі від моральних та особистих якостей.

Педагогічний вплив на особистість студента може бути ефективним тоді, коли в комунікативному процесі особлива увага приділяється зворотному зв'язку. Зворотний зв'язок – це процес обміну змістовною та оціночною реакцією партнерів по спілкуванню на інформацію і поведінку один одного [6, с.115]. За допомогою зворотного зв'язку, викладач управляє своєю поведінкою, орієнтуючись на студента. Така необхідність зумовлена об'єктивними факторами, що набувають форми закономірних принципів. Серед останніх психологи виділяють такі: закон невизначеності сприймання. Одна і та ж інформація або педагогічна дія можуть сприйматися різними студентами неоднаково залежно від психологічної структури окремої особистості; закон неадекватності сприймання людини людиною, оскільки людина є складною автономною психологічною системою; закон неадекватності самооцінки, яка може бути завищеною або заниженою; закон самозбереження. Провідним мотивом людини є намагання захистити себе, зберегти особистий статус, власну гідність.

Розрізняють такі форми зворотного зв'язку у при комунікативному педагогічному впливі:

– свідомо або несвідомо дозований. Часто викладачі або студенти надають неповну або неточну інформацію, щоб запобігти негативним реакціям, або з інших причин;

– опосередкований зворотний зв'язок – це обмін завуальованими реакціями, щоб ввести в оману або скоригувати поведінку. Він може бути також зумовлений неможливістю з морально-етичних норм висловлюватися прямо й відверто. Такий зворотний зв'язок негативно позначається на навчально-виховному процесі. Причини опосередкованого зворотного зв'язку такі: відсутність взаємної довіри між викладачем і студентом; неправильно вибраний стиль спілкування; окремі особистісні якості учасників спілкування - неправдивість, надмірна скромність, тощо; наявність у комунікаторів психологічних комплексів, наприклад “захисного”; відсутність достатньої мотивації до діяльності.

– позитивний або негативний зворотний зв'язок. Особливе значення таких зворотних зв'язків між викладачем і студентом зумовлене процесом сприймання інформації. Обмеженнями для негативного зворотного зв'язку з боку студента можуть бути: побоювання можливих неприємних наслідків для себе; соціально-культурний фактор (норми, традиції, які обмежують критичні висловлювання); психологічне напруження. Щодо викладачів, то негативний зворотний зв'язок щодо студентів вони часто розглядають як ефективну форму педагогічного спілкування (свого роду спосіб заставити студента побоюватись). Як наслідок, виникають комунікативні бар'єри в спілкуванні, конфлікти. Разом з тим негативний зворотний зв'язок в педагогічному спілкуванні має об'єктивну основу, оскільки не всі студенти однаково ставляться до своїх функціональних обов'язків. Завдання полягає в тому, щоб педагог знаходив найбільш ефективні форми негативного зворотного зв'язку [5, с.167].

Комунікативний вплив також суттєво залежить від уміння реалізовувати оптимальні стилі професійного педагогічного спілкування, зокрема: домінантний – висока вимогливість, суворість, жорсткість, принциповість, директивність; статусно-рольовий – характерні такі особливості як чітке дотримання статусної субординації, серйозність, офіційність, особистісна закритість, відокремленість від студентів; агресивний – характеризується надмірною критичністю, холодністю спілкування зі студентами та проявами ворожості у ставленні до них, яке проявляється у наказному тоні, іронічних зауваженнях, надмірній суворості, різких, сердитих висловлюваннях;

особистісно-відкритий – передбачає спілкування викладача зі студентами на рівних, навіть не уникаючи розмов на особисті теми (такий стиль може призвести до фамільярного панібратського ставлення); м'який – характеризується такими особливостями як поступливість, надмірна м'якість, терпимість, делікатність, тактовність, скромність; доброзичливий – характеризується такими особливостями як чуйність, доброта, ввічливість, розуміння (для таких викладачів характерним є високий рівень емпатії) [3, с.132].

Науковці виокремлюють наступні чинники, від яких залежить ефективність будь-якого способу комунікативного впливу викладача на студентів:

1. Знання педагогом особливостей студентів (культурно-освітніх, національних, вікових, психологічних) з якими спілкується. На їх підставі у процесі комунікативного впливу враховують загальний рівень інтелекту, культури, здатність сприймати певний обсяг інформаційного фонду.

2. Досконале знання змісту, предмета того, про що йтиметься.

3. Уміння педагога об'єктивно оцінювати свої особистісно-ділові якості, компетентність щодо винесених для обговорення проблем. Завищеність (як і заниженість) самооцінки створюють додаткові труднощі в досягненні мети. Залежно від особливостей розмови слід обирати тон спілкування, а знаючи власні примхи, стежити, щоб вони не вплинули на об'єктивність оцінки почутого у відповідь.

4. Володіння педагогом технологічним інструментарієм риторики (теорії красномовства), який зводиться до таких положень:

– доступно, чітко й логічно викладати свої думки. Не слід говорити швидше, ніж більшість людей, адже студент повинен встигнути осмислити інформацію. Ефект розмови визначається не кількістю висловлених, а кількістю засвоєних ідей. Викладаючи матеріал, педагог повинен стежити, наскільки включений у сприймання студент;

– слухати і чути студентів, пам'ятаючи, що багато людей чують те, що прагнуть чути (слова, інформація сприймаються суб'єктивно). Крім того, слід знати, що слухати означає напружувати орган слуху, а чути – напружувати мозок, концентруючи увагу на словах співрозмовника. Одночасно можна слухати й не чути, оскільки свідомість може бути зайнята іншими проблемами;

– моделювати спілкування не від себе, а від студентів, їх потреб та інтересів;

– сміливо захищати свої погляди, прислухаючись до поглядів студентів;

– ілюструвати ключові моменти, використовувати приклади з життя;

– використовувати експресивність мови – уміння викликати співпереживання, задіювати людські відчуття; правильно ставити запитання, бути активним в обговоренні. Це демонструє інтерес викладача до теми розмови, спонукає студента розгортати свою систему аргументів.

– уміти ставити питання, пам'ятаючи, що якщо розмова заходить у глухий кут, можна змінити її добре сформульованими запитаннями, наприклад: „Чи приведе це рішення до здійснення мети, якої ми прагнемо?” Водночас і себе варто запитати: „Що слід зробити в цій ситуації?”. Якщо студент у розмові заявляє категоричні „не можу”, „не хочу”, доцільно погодитися з ним, запитавши: „Що необхідно Вам для того, аби зробити це вчасно?”, „Що могло б зробити вашу відповідь результативнішою?” та ін.;

– не відхилятися від основної теми розмови;

– дбати про „ефект візуального іміджу” (зовнішню привабливість, доброзичливий погляд, елегантну манеру спілкування);

– дотримуватися „ефекту перших фраз”. Йдеться про енергійний початок розмови. Особливо він спрацьовує під час подачі лекційного матеріалу, публічних виступів;

– знати причини, що призводять до певної втрати інформації під час лекційних занять. Йдеться про „ефект дисперсії” – розсіювання інформації в міру її віддаленості від відправника. Це є наслідком дії об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних причин дисперсійних втрат належать: а) розрив між швидкістю словесного мислення (400 слів за хвилину) і швидкістю мови (125 слів за хвилину). Внаслідок цього у студентів з'являється резерв часу, що відкриває простір для сторонніх думок; б) обмеженість обсягу уваги: одночасно студент може сприймати не більше чотирьох-п'яти не пов'язаних між собою об'єктів; в) склад студентського колективу (вік, емоційний стан, досвід, культурний рівень); г) дискомфорт фізичного середовища, в якому відбувається процес комунікації – непривабливість приміщення, незручність сидіння, ненормальне освітлення, задуха тощо; ґ) природна втомлюваність уваги. Людина, як правило, починає втомлюватися через 15–20 хв. (перша криза уваги). Друга криза настає через 30–35 хв. Із суб'єктивних причин втрати інформації й послаблення уваги найвідчутніші: а) якість виступу (йдеться про виступ педагога перед аудиторією), виклад загальновідомого, недостатнє заохочення студента до розмови, обговорення проблеми, невідповідність теми бесіди інтересам студента, нерозуміння студентом того, про що говорить викладач; б) інерція включення викладача у розмову – стурбованість іншими справами, морально-психологічний дискомфорт тощо; в) індивідуальні особливості

викладача: антипатія до чужих думок, абсолютизація своєї думки, завищені амбіції та ін.; г) антагонізм професійних поглядів; г) мовний бар'єр – неграмотність мовлення, неправильність словесних наголосів тощо; д) неприйняття іміджу викладача – антипатія, спричинена зовнішнім виглядом, манерами поведінки;

– дотримуватися „ефекту краю” (елементи інформації, розташовані на початку і наприкінці, запам'ятовуються швидше, ніж елементи, що знаходяться всередині).;

– вміло користуватися контрзасобами проти недоброчесних прийомів під час розмови: використовувати зауваження студентів з позитивною метою, не зважати на неприємні зауваження, попросити викласти те саме позитивно, говорити спокійно, використовувати гумор, змінювати напрям розмови, користуватися прийомами на зразок: „Будь ласка, повторіть, як Ви почули мої слова” тощо;

– дотримуватися принципу, за яким зрозуміти – ще не означає прийняти інформацію. Студент, зрозумівши почуте, може з ним не погодитися, якщо інформація суперечить його переконанням, не задовольняє потреб, спричинює когнітивний або моральний дисонанс, дискомфорт;

– вміло відповідати студентам. Таке мистецтво полягає в умінні не говорити неприємного. Навіть заперечуючи, слід намагатися уникнути ситуативного негативного фону. Цей прийом називають „так – але”. Сутність його полягає в тому, що, незалежно від змісту висловлювання, від того, має студент рацію чи ні, перші слова у відповідь мають бути тільки стверджувальними: „Справді”, „Правильно”, „Я згоден”, „Ви маєте рацію”, „З цим не можна не погодитися” тощо. Опонент, не дослухавши до кінця, відчує приємність. Позитивний емоційний фон не заважатиме сприйняттю ним наступних слів – „але”, оскільки воно матиме позитивний емоційний фон;

– вчасно зупинитись. Ця важлива якість базується на емпатії. Якщо дискусія стає занадто емоційною чи хтось застосував недопустиму тактику, що вплинуло на самопочуття, завжди можна перервати бесіду чи виступ (переговори) і використати перерву. Це можливо також якщо розмова зайшла в глухий кут, її можна перервати з умовою за потреби повернутися до неї в майбутньому.

5. Знання педагогом наслідків комунікації. Інформація є цінним ресурсом, вона може підвищувати, захищати статус того, хто нею володіє [1-8].

Педагогічний комунікативний вплив буде успішним, якщо викладач у своїй взаємодії зі студентами враховуватиме такі моменти: впливовість – це властивість яка детермінується довірою студентів; очікування викладача впливають на очікування студентів (віра в успіхи студентів); винагорода або заохочення вносять позитивні зміни у навчально-виховний процес; публічне вираження своїх поглядів зміцнює повагу студентів; необхідно і самим слідувати своїм повчанням; ключовим фактором у навчанні та вихованні є особистісне взаєморозуміння.

Педагогам необхідно пам'ятати, що ефективність навчання та виховання значною мірою залежить не тільки від здібностей, системи мотивації студентів, але й від особистісних якостей того, хто здійснює педагогічну діяльність.

Висновки... Аналіз проблеми педагогічного комунікативного впливу вказує на те, що у вихованні особистості сучасного студента слід опиратись на визнання пріоритету особистості викладача у навчально-виховній діяльності вищого навчального закладу. Саме особистісний чинник є тією психологічною компонентою, що вносить індивідуальне „забарвлення” в педагогічне спілкування. Зміни в освіті зумовили і зміни до особистості викладача вищої школи, його професійної компетенції, здатності орієнтуватися у зростаючих інформаційних потоках, уміння ефективно використовувати засоби комунікативного впливу, створювати оптимальні умови для особистісного розвитку студента. Це, у свою чергу, вимагає серйозної уваги до психологічних аспектів роботи педагога, зокрема: педагогічної мудрості в організації взаємин з студентами; уміння оперативно й правильно орієнтуватися у мінливих умовах педагогічного спілкування, знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б його індивідуальності, ситуації спілкування та індивідуальним особливостям студента; чутливість та уміння підтримувати зворотний зв'язок у комунікації; високої культури, яка засвідчує вміння викладача реалізовувати власні можливості в спілкуванні з іншими людьми, здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у навчальному процесі.

Практика комунікативного впливу засвідчує, що кожна людина має право впливати на інших, як і право не піддаватися чужому впливу. У процесі взаємовпливу люди виражають свої почуття, емоції, потреби, обстоюють значущість їх і власного існування. З цієї точки зору комунікативний вплив є правомірним. Важливим є те, наскільки конструктивними і дієвими є способи педагогічного комунікативного впливу, наскільки вони корисні, ефективні і перспективні для розвитку особистості студента.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гриценко Т. Б. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / Т. Б. Гриценко – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
2. Махінов В. М. Вплив соціокультурного фактора на формування комунікативної компетенції майбутнього вчителя / В. М. Махінов // педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – Вип. 8. – С. 122–125.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Комунікативний простір міжособистісних відносин / Л. Е. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Вип. 4. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 130–136.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Структурно-функціональна модель спілкування: соціально-психологічний аспект аналізу / Л. Е. Орбан-Лембрик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2004. – Вип. VI. – С. 104–114.
5. Осипова А. А. Манипуляції в общении и их нейтрализация: умей сказать „нет!“ / А. А. Осипова – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 220 с.
6. Пітерс Д. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Д. Д. Пітерс ; [пер. з англ. А. Іщенка]. – К. : Академія, 2004 – 302 с.
7. Ромашина С. Я. Дидактические основы формирования культуры коммуникативного воздействия педагога : учеб. пособие / С. Я. Ромашина. – Барнаул : БГПУ, 2002. – 204 с.
8. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посіб. / І. М. Цимбалюк – К. : ВД „Професіонал“, 2004. – 304 с.

Анотація

Л.Н.Мотозюк

Роль педагогического коммуникативного воздействия в развитии личности современного студента

Автор статьи раскрывает отдельные особенности педагогического коммуникативного воздействия в обучающем и воспитательном процессе высших учебных заведений. Рассмотрено коммуникативный компонент педагогической деятельности, как основной способ воздействия на развитие личности современного студента. Выделены ключевые компоненты эффективности коммуникативного воздействия преподавателя на студентов.

Ключевые слова: *общение, коммуникация, педагогическое коммуникативное воздействие, развитие личности, студент.*

Summary

L.M.Motoziuk

The Role of Pedagogical Communicative Influence in the Development of the Modern Student

The author of the article reveals some peculiarities of pedagogical communicative influence in teaching and educational process in higher educational institutions. Communicative component of pedagogical activity, as the main way of influence onto the development of the modern student personality. The key components of the effectiveness of communicative influence of a teacher to the students are singled out.

Key words: *communication, pedagogical communicative influence, personality development, student.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 37.034

О.В.НЕВМЕРЖИЦЬКА,

докторант, кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Дрогобич Львівської області)

Християнський виховний ідеал у спадщині Памфіла Юркевича

У статті проаналізовано педагогічні погляди відомого мислителя Памфіла Юркевича. Виокремлено цінності виховання, пропоровані у його працях. Доведено, що виховний ідеал, обґрунтований вченим, базується на засадах християнської моралі, гуманізму, природовідповідності та народності.

Ключові слова: *П.Юркевич, виховання, мета виховання, ідеал виховання, цінності виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Молодь сучасної України – це її майбутнє, її духовний та інтелектуальний потенціал. Мабуть тому надзвичайно важливим завданням було і залишається моральне виховання студентської молоді. Майбутні фахівці повинні не лише досконало оволодіти навичками професійної діяльності, але насамперед оволодіти цілим комплексом цінностей, які допоможуть їм орієнтуватися у всіх сферах життя.

Очевидно, що проблема формування цінностей особистості є актуальною та важливою. Від її розв'язання на рівні кожної виховної інституції залежить вихованість усього суспільного. Над її питаннями ефективного формування ціннісних орієнтацій особистості на теоретичному та

практичному рівні працює велика кількість науковців. Проте це неможливо зробити без звертання до вітчизняної історичної спадщини. Вважаємо, що цінні поради можна отримати з творчості видатного філософа Памфіла Юркевича. Тривалий час у вітчизняній філософській науці його ім'я незаслужено замовчувалося. У сучасній російській науковій літературі іноді його ім'я згадують у контексті російської філософії, хоча тридцять п'ять років свого життя він провів саме в Україні. Тут розпочався його життєвий шлях, тут він здобув освіту, розпочав викладацьку діяльність і став відомим філософом. Він працював у сфері вищої освіти і, безумовно, робота зі студентами не могла не вплинути на формування його педагогічних поглядів.

Народився майбутній філософ та педагог у 1927 р. в священничій родині на Полтавщині. Освіту здобув у Переяславському духовному училищі (1841), а згодом – у Полтавській духовній семінарії (1847), по завершенні якої вступив до Київської духовної академії. До 1861 р. його доля була пов'язана з цим навчальним закладом: спочатку як студента, а потім – викладача. Він мав честь навчатися у видатних філософів П. Авсеньева, С. Гогоцького, Д. Поспехова. А далі – пішов їх стопами, у 1851 р. став викладачем, зробивши стрімкий кар'єрний злет до заступника декана академії. У 1857 р. очолив кафедру філософії, викладав також німецьку мову. Саме тут з-під його пера вийшли відомі філософські праці: „Ідея”, „Серце і його значення у духовному житті людини згідно з ученням слова Божого”, „Матеріалізм та завдання філософії”, „Мир з ближніми як умова християнського співжиття”, „Докази буття Божого” тощо. У них він чітко проілюстрував глибоку обізнаність з станом європейської філософської думки та задекларував свою чітку позицію на засадах ідеалізму та християнської релігії.

У 1861 р. рішенням Міністерства народної освіти П.Юркевич був переведений до Московського університету на посаду професора філософії. Тут він читав лекції з історії філософії, логіки, психології та педагогіки. Саме завдяки йому остання стала обов'язковою для усіх студентів, які хотіли присвятити своє життя педагогічній діяльності. З 1869 р. і до кінця життя у 1874 р. педагог працював на посаді декана історико-філософського факультету. Саме у московський період життя П.Юркевич написав відомі педагогічні праці „Читання про виховання”, „Курс загальної педагогіки з додатками”, „Загальні основи методики” тощо.

Серед учнів та послідовників П.Юркевича – відомі російські філософи В.Соловйов, С.Трубецькой, С.Булгаков, М.Бердяев, М.Лосський, В.Зеньковський та ін. Його наукову спадщину високо оцінював Д. Чижевський.

Аналіз досліджень і публікацій... Сьогодні спадщину вченого досліджують філософи, правники, педагоги. Філософія Памфіла Юркевича стала предметом зацікавлень І.Бичка, В.Горського, С.Вільчинської, Л.Кудрик та ін. Дослідження проблем права і держави у творчій спадщині П.Д.Юркевича здійснили В.Тихонов, Г.Боровська та ін. Педагогічна спадщина вченого стала предметом досліджень С.Кузьміної, Л.Пироженко, М.Ткачука тощо. Зокрема, С.Кузьміна розглядала педагогіку П.Юркевича в контексті його філософських поглядів та дійшла висновку, що у наш час філософсько-педагогічна концепція П.Юркевича набуває особливої актуальності, оскільки її стрижневою темою є виявлення суто людських смислів педагогічної діяльності. Філософсько-педагогічна концепція мислителя складає безпосередній інтерес і з точки зору аналізу фундаментальних принципів гуманізму, розв'язання проблеми поєднання загальнолюдського і національного пріоритетів у системі освіти, розробки нових філософсько-педагогічних теорій [1].

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у виокремленні виховних цінностей, які пропагувалися педагогічною спадщиною П.Юркевича.

Виклад основного матеріалу... В основі наукових поглядів філософа – кордоцентризм, антропоцентризм, українські духовні традиції. Як зазначає дослідник його творчості М.Ткачук, „філософія П.Юркевича тому й набула особливого значення у вітчизняній філософській культурі, що органічно поєднала глибинну спорідненість з православною традицією, життя у цій традиції з глибоким переосмисленням і переживанням світового досвіду філософствування. Ідеї Платона і Канта, Лотце і Шопенгауера є такими само живильними ферментами Юркевичевої думки, як і твори святих отців” [2, с.13].

П.Юркевич є творцем „філософії серця” – оригінальної філософської системи, в центрі якої – учіння про серце як „осердя всього тілесного і духовного життя людини, як найістотніший орган і щонайближче містище всіх сил, функцій, рухів, бажань, почувань і думок людини з усіма їхніми напрямками й відтінками” [6, с.73]. У праці „Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого” автор стверджує, що серце є:

- хранителем і носієм усіх тілесних сил людини;
- осердям душевного й духовного життя людини, в якому зароджується її рішучість на ті чи інші вчинки, виникають різноманітні наміри й бажання; вмістилищем волі та жадань;
- містищем всіх пізнавальних дій душі;

– осердям багатоманітних душевних почувань, хвилювань і пристрастей;
– осердям моральнісного життя людини, в якому поєднуються всі моральні стани людини від таємничої любові до Бога до тієї зарозумілості, яка ставить своє серце нарівні з серцем Бога; вихідним місцем всього доброго та злого у словах, думках і вчинках людини; джерелом життя [6].

Стверджуючи, що філософія поділяється на три частини: логіку, метафізику й моральну філософію, П.Юркевич великого значення надавав останній, яку відносив до оцінювальних наук (таких, що дають правило для оцінки, торкаючись різниці між добром і злом, справедливим і несправедливим, істинним і хибним, правильним і хаотичним). Її предметом він вважав дослідження моральних ідей з огляду на різницю між добром і злом, а основною ідеєю – визначення норм (ідей), за якими ми можемо здійснювати таке порівняння [3, с.46].

Ці норми він поділяв на:

1) умовні, випадкові, суб'єктивні, згідно з якими вчинок схвалюється або засуджується нами за своїм внутрішнім достоїнством, незалежно від чогось стороннього, та які змінюються відповідно до зрілості, часу й освіти. Суб'єктивні норми поділяються на два види: а) ми обираємо нормою для оцінки наших вчинків щось зовнішнє, таке, що викликає в нас приємне або неприємне враження; б) ми обираємо норму як засіб для досягнення цілей;

2) норми, що характеризують внутрішню гідність нашої особи, володіють безумовною якістю і є всезагальними нормами вчинків, обраних і схвалених усяким людським розумом.

Для педагогіки П.Юркевича, яку проаналізуємо нижче, важливим є твердження про суб'єктність особистості. Він писав: „внаслідок свого розуму людина здатна вибирати між добрим і поганим, правим і неправим... Цей вільний вибір, це вільне підпорядкування себе законам моральної свободи ми називаємо *вільним самовизначенням* суб'єкта. Моральна особа людини усвідомлює справедливе і несправедливе, здатна піднятися над приємним і корисним, відійти від випадкових умов і вчинити так, як вимагає свідомість обов'язку...” [3, с.49].

Відтак кожна людина є моральною особою, здатною свідомо підпорядковувати себе законам моральної свободи, розрізняти закони, спричинені добродетністю, і закони, спричинені необхідністю [3, с.48], а усі її моральні відносини можна описати у трьох ідеях – права, справедливості та любові [3, с.50].

Філософ був переконаний, що люди наділені почуттям людяності, „яке надає нашому родові особливе, вище значення серед інших живих істот цього світу... Почуття це, з якого народжуються моральнісні квіти товариськості, щирості, відвертості, простоти, співчуття й жалю до нещасних, виховується правильними впливами науки, живих прикладів, а надто істинною, теплою релігійністю, для якої все добре не тільки добре, але й священне, й хто виховує інших у цьому певному моральнісному дусі, той старється для замирення людей і для зміцнення живого союзу й цілющого спілкування між ними” [5, с.225].

Педагогіка П.Юркевича [4; 7] базується на християнських основах. Він був переконаний, що саме християнське виховання дітей є служінням всьому людству і самому людству. Визнаючи дитину – даром Божим, довіреним батькам благом, вважав її представником майбутнього досконалого людства, якому належить здійснити надію царства Божого на землі ширше і повніше, ніж це було можливо для сьогоdnішнього дорослого покоління. Оскільки християнство вчить про високу гідність людської особистості, П.Юркевич був переконаним, що вихованець є суб'єктом виховного процесу, а сам процес виховання повинен посприяти розвитку у його душі багатосторонньої самодіяльності. Він також зазначав: як навчання діє безпосередньо на розум, так виховання – на волю, викликаючи у вихованцеві певні приємні чи неприємні відчуття, не допускаючи одним відчуттів і повторюючи інші, і внаслідок цього формуючи в них добрі звички і усуваючи появу поганих. Це виховання не є дресурою... Формуючи певні звички, виховання ставить їх у залежність від переконань вихованця, внаслідок чого звички ці набувають самостійного характеру. Відтак людина розвивається, як рослина; знаходить, чи відкриває саму себе як істоту свідому, і нарешті винаходить методи життя і знання, як істота розумна. З трьох ступенів: розвитку, відкриття, винаходження, вихователю доводиться мати справу головним чином з останнім, щоб допомогти вихованцеві у мистецтві винаходження кращих методів життя і знання. Діячем, головним працівником залишається вихованець і кожне виховання є лише засобом для самовиховання.

Мету виховання мислитель вбачав у тому, щоб сприяти людині у досягненні вищої досконалості, зробити її здатною до виконання обов'язків у Церкві, сім'ї та державі, а також сприяти у реалізації її особистісного призначення. Іншими словами, виховання повинно ставити собі за мету те, що поставив би перед собою сам вихованець, якби був дорослим. При цьому автор зазначив, що вихованець у зрілому віці повинен бути: 1) знающим добре; 2) люблячим добре і 3) спроможним творити добре. Мислитель стверджував, що не громадянські звичаї, не вміння

жити на світі, не велика кількість відомостей, не щастя й не користь, а розумна і добра людина – є беззаперечною метою виховання.

Для досягнення цієї мети вихованцеві необхідно прищепити низку цінностей. Сам філософ хоча й не послуговується цим терміном, але чітко виокремлює ті ідеї, які повинна засвоїти кожна особистість. Зокрема він зазначав, що людина покликана проявити у собі образ Божий справами мудрості, правди, любові і святості. Вона не лише повинна оволодіти цими рисами безсмертя, але й бути досконалою, як досконалий Отець Небесний і сприяти приходу Царства Божого, яке є правдою, радістю і миром.

Серед інших цінностей виховання, які зустрічаємо у педагогічних працях автора – великодушність і самовідданість, послух перед законом і повага прав інших людей, дотримання даного слова, вірність обов'язку, справедливість і безкорислива любов. П.Юркевич наголошував також, що у серці вихованця треба пробуджувати любов до вищого та ідеального, до священного і Божественного, ту любов, які змушує людину забути про себе задля служіння правді і добру.

Проте педагога турбувало те, що на практиці реалізується лише ідеал середньої людини. Аналізуючи реальний стан речей, він зазначає, що любов до добра не стає натхненною силою, але зводиться до звичок схвалених способів співжиття. Любов до прекрасного не спонукає до творчості, яка вимагає обмежень і відречень, але вважається необхідною як здатність насолоджуватися естетичними формами. Погано, якщо молода людина не володіє своїми почуттями, але не бажано, щоб вона забувала про вигоди, які набуває людина, яка вміє демонструвати свою чуттєвість і набувати з її допомогою корисних їй друзів. І таким чином моральний скептицизм часто ставить нездоланну перепону для здійснення педагогічного ідеалу.

П.Юркевич усвідомлював залежність виховного ідеалу від виховних методів та засобів. Зокрема, всі виховні заходи він поділяв на позитивні та негативні. Перші спонукають, розвивають і розширюють те добре, що притаманне вихованцю; інші обмежують і присікають розвиток негативного у людині. Негативні засоби мають лише охоронне значення, на певний відрізок часу обмежуючи дитину у її діях; позитивні – є розвиваючими, внаслідок їх застосування форми досконалого життя і діяльності не стільки нав'язуються зовні, скільки виробляються зсередини. Автор наводить приклад розвиваючого виховання у афінян та обмежуючого – у давніх іудеїв, при цьому зазначаючи, що небезпеки першого полягають у тому, що воно вносить елемент змінності у виховний ідеал і життя, а небезпеки іншого полягають у тому, що воно робить виховний ідеал формальним.

Проте, на думку автора, добрий вихователь знаходить можливість переведення негативних засобів у позитивні: він відводить від зла спонуканням до добра і будує життя дітей так, щоб якомога менше використовувати заборони, погрози, обмеження і покарання.

Основною формою будь-якої виховної дії педагог вважав вимогу, яка на його думку може виражатися у формі повчань, нагадувань, застережень, умовлянь, порад і прохань. Застосування цих виховних засобів, на думку педагога, є надзвичайно корисним, оскільки дозволяє вихованцям відчувати себе вільними та самостійними. Педагог не здійснює грубого втручання у внутрішній світ дитини. Він або надає їй певні практичні ідеї (повчання), чи створює їй опору, яка стосується її минулого чи майбутнього (нагадування, застереження), або ж змушує вихованця зануритися у свій внутрішній світ глибше, ніж це буває у процесі щоденного самоспостереження (умовляння), повідомляє йому думки про щось краще (порада), або ж створює ситуацію, коли надмірна вага обов'язку переходить у задоволення права (прохання).

Великого значення у процесі виховання, а відтак засвоєння цінностей, П.Юркевич надавав методам стимулювання діяльності. Він дав чіткі рекомендації щодо застосування похвали і осуду, обіцянок і погроз, висловив своє ставлення до так званих „штучних спонукань”, а також обґрунтував вимоги до використання покарань.

Педагог вважав, що похвала повинна бути підбадьорюючою, спонукаючою до інших позитивних дій. У той же час осуд має застосовуватися якомога рідше, лише як протидія неувважності вихованця, оскільки викликає у вихованцеві неспокій, який не дає зосередитися на справі. Вихователь завжди повинен пам'ятати, що осуд має, з одного боку, бути в межах строгої справедливості, а з іншого, – він повинен бути просякнутий неспідробною турботою станом вихованця. Коли осуд базується на любові, він приймає форму докору; коли на авторитеті – то догани. З докором поєднується нагадування і умовляння, з доганою – повчання і застереження.

Обіцянка та погроза стають рушіями душевного життя вихованця тому, що перша спонукає його очікуванню приємних наслідків діяльності, а друга – обмежує його очікуванням неприємних наслідків. При цьому автор наголошує на тому, що обіцянка і погроза скеровують діяльність вихованця, приєднуючи до неї такі наслідки, які вимагаються чи дозволяються моральним порядком життя, а не фізичним.

П.Юркевич був переконаний, що виховання повинно базуватися на особистісному союзі між вихованцем і вихователем. Там, де цей союз відсутній чи надто слабкий, чи односторонній, там вигадуються різні механізми, щоб замінити нестачу справжніх рушіїв. Такі спонукання він називав штучними. Почесне місце у класі – місце, для отримання якого учні часто змагаються між собою, дошка пошани, на якій красуються імена всіх відмінників, читання перед класом чи всією школою оцінок за поведінку чи успіхи, похвальні листи, медалі, стипендії, виставка чи ярмарка учнівських робіт, поблажки чуттєвим схильностям як нагорода, особлива обстановка, з якою здійснюються тілесні покарання – подразнюють честолюбство дітей, неприродно прославляючи чи принижуючи їх. Штучні спонукання взагалі, на думку педагога, відучують вихованця від добросовісності, старанності і безкорисливої любові до істинного і доброго, від уваги до того, ким він є і що робить.

Звертаючись до класифікації покарань, зробленої Куртманом, П.Юркевич виділяє такі їх види: покарання, які торкаються почуття честі (осуд, присоромлення); покарання, що базуються на обмеженні (позбавлення прогулянки, права на приймну гру, на вихід до міста, до товариша, до рідних, позбавлення волі, арешт тощо); примусова робота; тілесні покарання, виключення зі школи, грошові штрафи. Проте сам автор наголошує на тому, що найбільш дієвим, корисним та природним покаранням є позбавлення звичної прихильності вихователя.

Оскільки у процесі виховання основна роль відводиться вихованцеві, то й сам процес виховання повинен бути природовідповідним, розвивальним і гуманним. П.Юркевич чітко окреслив вимоги, яким повинно відповідати таке виховання:

- 1) воно має базуватися на всебічному знанні індивідуальності вихованця;
- 2) право вихователя підкоряти собі вихованця повинно мати в своїй основі авторитет і любов;
- 3) сприяючі виховні заходи мають переважати протидіючі;
- 4) безпосередній моральний вплив на вихованця повинен робити непотрібним будь-яке насилля, примус чи ніяковість;
- 5) спонукання до виконання виховних вимог має полягати в чистоті насолоди, або в простому усвідомленні відмінностей між добрим і поганим, чи в прагненні до ідеального і прекрасного.

Основними виховними інституціями П.Юркевич вважає сім'ю, суспільство, державу та Церкву. Відтак очевидно, що для життя у кожній з цих спільнот особистість має засвоїти певні цінності.

Виховання у сім'ї є природним процесом, адже дитина для батьків – священний предмет, і батьки, виховуючи її, лише виконують служіння покладене на них Богом, який є істинним Отцем всього людства та їх новонародженого маляти. Родина є найважливішим інститутом виховання, оскільки своїм особливим устроєм та духом формує у дітях дорогі якості серця і волі: любов, послух, любов і живу віру в Бога. Загальний дух, загальне благо і органічне ставлення окремого до загального, притаманна сім'ї, – це моральні сили, які здійснюють благодотворний вплив на облагородження серця і формування волі.

Оскільки дитина живе у суспільстві, вона мусить засвоїти його неписані закони, втілені у думках, забобонах, звичаях, способах життя і в особливих переконаннях відносно похвального і безчесного. Крім того, складно позбавити дитину впливів суспільства, які можуть бути, як позитивними, так і негативними. А тому вона повинна бути готовою до життя у ньому і виконання покладених на неї обов'язків.

Держава також є важливим виховним середовищем. Для того, щоб підтримувати державний лад, у її підданих має бути певний рівень освіти. Його нестача відбиватиметься на діяльності всіх установ. На виховання дітей держава діє за посередництва батьків. Воно, на думку вченого, повідомляє певний напрям почуттям і прагненням дорослих, має вплив на їх думки про послух і владу, про гідність і честь, про блага та жертви. Часто це ставлення дає батькам привід готувати дітей з ранніх років до майбутнього служіння державі. Проте, як зазначає П.Юркевич, перш, ніж вміщувати дітей у державу, потрібно в дітях вмістити державу – вмістити освітою в душі державної, керівної волі і світлого, спрямовуючого до істини і добра, розуму.

Виховний вплив Церкви розпочинається практично водночас з впливом родини. Виховне значення цієї інституції визначається її статусом хранительки вищих звичаїв, які вивіщуються над місцевими навичками й забобонами через ідею людства, спосіб якого визначається його єдністю з Богом. Саме в церковній общині дитина засвоює ці вищі звичаї; вона живе у людстві; її симпатії простягаються до первісного світу патріархів і охоплюють визначні епохи людства і високої людяності. Засобами виховання Церквою і в церкві виступають молитва, спільне святкування релігійних свят, а також релігійне мистецтво (музика, спів, архітектура, малярство тощо).

Висновки... Отже, у педагогічній спадщині П.Юркевич обґрунтував християнський ідеал людини, що відстоює Добро, Істину та Справедливість. Вчений був переконаний, що його

досягнення неможливе без врахування індивідуальних особливостей людини та її приналежності до певного етносу. Основними ж інститутами виховання вважав родину, спільноту, державу та Церкву. Об'єднавши свої зусилля, вони здатні прищепити підростаючій особистості цілу низку цінностей (мудрість, правда, любов, самовідданість, послух перед законом і повага прав інших людей, дотримання даного слова, вірність обов'язку тощо), керуючись якими вона буде здатною виконувати покладені на неї обов'язки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кузьміна С. Л. Філософсько-педагогічна концепція П. Д. Юркевича : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 / С. Л. Кузьміна. – К., 2000. – 21 с.
2. Ткачук М. Памфіл Юркевич і його рукописна спадщина / М. Ткачук // Юркевич П. З рукописної спадщини / [упоряд., пер. укр. й комент. М. Ткачук]. – К. : Видавничий дім „KM Academia”, Університетське видавництво „Пульсари”, 1999. – С. 7–14.
3. Юркевич П. Історія філософії права (давньої) / П. Юркевич // Юркевич П. З рукописної спадщини / [упоряд., пер. укр. й комент. М. Ткачук]. – К. : Видавничий дім „KM Academia”, Університетське видавництво „Пульсари”, 1999. – С. 31–279.
4. Юркевич П. Д. Курс общей педагогики с приложениями / П. Д. Юркевич. – М., 1869. – 404 с.
5. Юркевич П. Д. Мир з ближніми як умова християнського співжиття / П. Д. Юркевич // Юркевич П. Д. Вибране. Бібліотека часопису „Філософська і соціологічна думка”, серія „Українські мислителі” / [пер. з рос. В. П. Недашківського; упоряд., передм. й прим. А. Г. Тихолаза]. – К. : Абрис, 1993. – С. 222–229.
6. Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Д. Юркевич // Юркевич П. Д. Вибране. Бібліотека часопису „Філософська і соціологічна думка”, серія „Українські мислителі” / [пер. з рос. В. П. Недашківського; упоряд., передм. й прим. А. Г. Тихолаза]. – К. : Абрис, 1993. – С. 73–114.
7. Юркевич П. Д. Чтения о воспитании / П. Д. Юркевич. – М. : Изд-во Н. Чепелевского, 1865. – 272 с.

Аннотація

Е.В.Невмержицкая

Христианский воспитательный идеал в наследии Памфила Юркевича

В статье проанализированы педагогические взгляды известного мыслителя Памфила Юркевича. Выделены ценности воспитания, пропагандируемые в его трудах. Доказано, что воспитательный идеал, обоснованный ученым, базируется на принципах христианской морали, гуманизма, природосообразности и народности.

Ключевые слова: П.Юркевич, воспитание, цель воспитания, идеал воспитания, ценности воспитания.

Summary

O.V.Nevmerzhyts'ka

Christian Ideal of Education in Pamphil Yurkevych's Heritage

Pedagogical views of the famous thinker Pamphil Yurkevych are analyzed in the article. Values of education advocated in his writings are pointed out. It is proved that Pamphil Yurkevych's educational ideal is based on Christian morality and humanism.

Key words: education, Pamphil Yurkevych, ideal of education, purpose of education, values of education.
Дата надходження статті: „27” вересня 2012 р.

УДК 37.034

В.В.ОЛІЙНИК,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Виховання сучасної молоді у вищій школі: проблеми і перспективи

У статті висвітлено проблеми виховання студентської молоді, а також шляхи їх вирішення.

Ключові слова: виховання, виховний процес, студентська молодь, моральні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку української держави важливими є питання формування всебічно розвиненої, духовно і морально зрілої особистості, готової до сучасного життя. Про це зазначено в державних нормативних документах, що визначають зміст освіти. У Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”) (1993) зауважено, що головною метою Програми є визначення стратегії розвитку освіти в Україні на перспективу ХХІ ст., створення життєздатної системи безперервного виховання для досягнення високих освітніх рівнів, збагачення можливостей постійного духовного самовдосконалення

особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [2, с.5-6]. У Національній доктрині розвитку освіти (2003) наголошується забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури; виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності спрямованої на процвітання України [6, с.349].

Аналіз досліджень і публікацій... Сучасні українські вчені у своїх педагогічних працях порушують окремі питання виховання студентської молоді: виховання як соціальний процес (О.Сухомлинська); мета виховання (І.Зайченко, М.Фіцула та ін.); філософія виховання особистості в контексті розбудови української держави (І.Бех, І.Зязюн, Г.Сагач та ін.); напрями виховання (Ю.Овод, Р.Шулігіна та ін.) [8; 4; 1; 5; 10; 7; 11].

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначити проблеми виховання сучасної молоді у вищій школі та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу... Розкриємо тлумачення понять „виховання”, „мета виховання”, „процес виховання”, якими оперуватимемо в статті. Так, академік О.Сухомлинська в статті „Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін” (2005) зазначає, що поняття „виховання” – складна, нелінійна й багато в чому невизначена імовірнісна система, що відповідно вимагає багатоаспектного й багатовимірного підходу до її аналізу і проектування [8, с.145]. Учений І.Зайченко в статті „Деякі про мету виховання в її історичному розвитку” (2005) наголошує, що мета виховання підростаючого покоління є прерогативою держави, визначається потребами суспільства, залежить від способу виробництва, темпів соціального і науково-технічного прогресу, досягнутого рівня розвитку педагогічної теорії і практики, можливостей суспільства та ін. [4, с.56]. У підручнику „Педагогіка” (2006) поняття „процес виховання” тлумачиться як система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. В „Енциклопедії освіти” (2008) це поняття розглядається як виховна взаємодія, в ході якої педагог як носій суспільного досвіду систематично діє з метою вдосконалення особистості, будує свою діяльність на основі зворотної інформації про її результативність [10, с.553; 3, с.87].

Виховання – процес складний, неперервний і довготривалий. Воно завжди було найважливішим із суспільних завдань. У процесі виховання формується внутрішній світ дитини. Це актуалізує необхідність методик, які давали б змогу виявляти погляди, переконання і почуття кожного вихованця, щоб збагачувати внутрішній світ особистості й вносити в нього певні корективи [10, с.238].

Визначна роль у формуванні культурних цінностей, наукового та інтелектуального потенціалу суспільства належить вищим навчальним закладам, основу яких становить професійна діяльність педагогів. Молода людина, яка здобуває професійну освіту у вищій школі, повинна творчо проявляти себе у навчальній діяльності і бути включена у систему виховного впливу в освітньому просторі. Навчально-виховний процес покликаний формувати в студентів високу культуру, гуманістичний і демократичний світогляд, високі моральні якості, виховувати їх громадянами-патріотами, творчими й цілеспрямованими спеціалістами. Проблема виховання студентської молоді є вічною. Молодь – майбутнє нашої держави. Тому в першу чергу на батьків і педагогів покладається важлива місія – виховати громадянина української держави.

Видатний український педагог В.Сухомлинський у праці „Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” зазначав, що процес виховання всебічно розвиненої особистості визначається багатством ідейних, моральних, інтелектуальних, естетичних відносин у колективі, які в своїй єдності становлять духовне життя колективу. Знання, життєва практика, багатогранні відношення особистості до природного й суспільного оточення, становлення колективу як середовища, в якому діє особистість, – усе це повинно постійно перебувати в найтіснішому взаємозв'язку і взаємозалежності [9, с.205].

Питання морально-етичного виховання особистості є актуальним у сучасному українському суспільстві. На думку вченого М.Фіцули, у моральному вихованні слід спиратися на гуманістичну ідею, за якою людині від природи притаманне прагнення до добра, правди і краси [10, с.273].

Можна сказати, що нині стан моральної культури молоді викликає занепокоєння. Мораль є регулятором взаємовідносин особистостей. Моральне виховання – безперервний процес, спрямований на оволодіння дітьми правилами і нормами поведінки. Вважаємо, метою морального виховання є навчити кожного людяності. Студентська молодь виокремлює такі життєві цінності: потреба здоров'я, свобода, високооплачувана робота, сім'я, самоповага і справедливість. Щоб діти обрали правильний життєвий шлях, їм потрібна наука як батьків, так і педагогів. Адже більшу частину молоді цікавить курс американського долара, вони мріють працювати за кордоном, що, на їхню думку, забезпечує матеріальне благополуччя. Причиною цього, вважаємо, є незатребуваність

високої культури, панування матеріальних цінностей. Щоб подолати морально-етичну кризу необхідно закликати молодь до гуманізму, розуміння і відчуття прекрасного, понять добра і зла, справедливості й несправедливості, засудження жорстокості та агресивності.

Відсутність чітко окреслених духовних пріоритетів привело до духовної кризи в нашій державі. Виділимо іншу проблему – духовно-моральне виховання молоді. Духовно-моральне виховання передбачає формування в молоді високої духовності та моральної чистоти. На нашу думку, духовність виховується духовністю, мораль – моральністю, честь – честю. Під морально-духовною активністю ми розуміємо здатність особистості свідомо та добровільно творити добро. Виховання духовно-моральних цінностей – процес не простий, повільний і вимагає комплексного підходу. Слід підкреслити, що загальнолюдські принципи (вірність, повага, доброта, справедливість, порядність, любов до ближнього) є складовою духовної і моральної культури. На жаль, сьогодні моральна і духовна культура в суспільстві загалом і серед особистостей зокрема занепадає, можна сказати зводиться нанівець. Деградація усталених духовних цінностей призвела до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки дітей. У результаті молодь частіше стала вживати спиртні напої, наркотики. У вищій школі потрібно проводити бесіди зі студентами, заняття-диспути на дану тематику, читання і обговорення художньої літератури. Основним завданням викладачів є формування в молоді позитивних моральних якостей, як совість, чесність, справедливість, порядність; прищеплення моральних ідеалів для активної участі в суспільному житті.

Сучасні інформаційні технології стали складовою частиною побутової культури суспільства. Поширення комп'ютерних програм, Інтернет – усе це породило нову проблему: психофізіологічний та соціально-психологічний вплив нових інформаційних технологій на сучасну молодь і її здоров'я. Більшість сучасної студентської молоді позитивно ставиться до комп'ютерних технологій. Одним із актуальних аспектів даної проблеми є Інтернет-залежність. Сучасні українські вчені педагоги, психологи у своїх дослідженнях Інтернет-залежність відносять до одного з різновидів залежної поведінки поряд із алкогольною і наркотичною залежністю, залежністю від азартної гри тощо. Саме Інтернет-залежність виражає себе в сфері спілкування. Несвобода в спілкуванні є основною проблемою для цієї форми залежності. Відсутність комунікації змушує студентську молодь замість безпосереднього спілкування надавати перевагу сучасним технічним засобам, що негативно впливає на навчання і виховання дітей. Вони позбавляють дітей думати, творити і головне живої мови та культури спілкування. Студентська мова стає невиразною, непослідовною, з активним вживанням сленгів. А все це впливає на творчий розвиток і звичайно на виховання молоді, а відповідно і веде до деградації суспільства.

Нині актуальною також є проблема посилення негативного впливу на формування і розвиток студентів засобів масової інформації – телебачення. Саме телевізор став для молоді основним джерелом інформації. Більшість телевізійних молодіжних програм і кінофільмів символізують зло, насилля в молодіжному середовищі, що сприяє вихованню в дітей аморальних вчинків і розвитку негативних загальнолюдських якостей, а також нівелюються такі цінності, як вірність, любов, добро, повага. Отже, телебачення, Інтернет та інші засоби масової інформації несуть велику загрозу руйнування морально-духовних цінностей суспільства.

Висновки... Таким чином, виховання студентської молоді є складним, тривалим, різностороннім процесом. У сьогоднішній соціально-економічній і політичній ситуації, щоб розв'язати питання морально-етичного, духовно-морального виховання особистості, вважаємо, потрібно всім (і молоді, і старшому поколінню) звертати велику увагу на загальнолюдські моральні цінності: совість, добро, справедливість, милосердя, людську гідність. У вищих навчальних закладах студенти мають бути охоплені різними видами діяльності як під час навчального процесу, так і в позаурочний час. Необхідно створити всі умови для реалізації їх творчих здібностей і обдарувань. В основі виховного процесу має бути сформована система виховних відносин, що забезпечувала б взаємодію педагогів і студентів направлену на розквіт духовної сутності людини, яка має стати висококваліфікованим спеціалістом, займати чіткі національні, загальнолюдські позиції, бути активною в громадському житті, відповідальною за моральне становлення себе як особистості. Можна проводити багатогранну виховну роботу: бесіди на морально-етичні, естетичні, духовно-моральні теми; позанавчальні заходи (зустрічі з відомими особистостями рідного краю: істориками, педагогами, мовознавцями, культурологами, мистецтвознавцями, ветеранами Великої Вітчизняної війни, воїнами-афганцями; тематичні вечори); колективний перегляд і обговорення кінофільмів на морально-етичні теми. І лише тоді зникнуть з повсякденного вжитку такі поняття, як аморальність, кар'єризм, прагнення до збагачення.

В даній статті ми звернули увагу на окремі проблеми виховання студентської молоді, тому подальшого висвітлення потребують питання гуманного, естетичного виховання особистості, виховання свідомої дисципліни, почуття обов'язку і відповідальності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1996. – 232 с.
2. Державна національна програма „Освіта” („Україна XXI століття”). – К. : Райдуга, 1993. – 61 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Зайченко І. В. Дещо про мету виховання в її історичному розвитку / І. В. Зайченко // Проблеми змісту педагогічної підготовки вчителя у контексті аксіологічності освіти (історичний, теоретико-практичний аспекти) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 170-річ. ювілею НПУ ім. М. П. Драгоманова / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – С. 56–61.
5. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закл. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України / Журавський В. І. // Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 345–366.
7. Овод Ю. В. Гуманне виховання як запорука успішного становлення та розвитку соціальної роботи / Ю. Овод // Психологія і педагогіка в контексті гуманізації освіти : зб. наук. пр. : [за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф., (Хмельницький, 23-28 січ. 2007 р.)] / за заг. ред. О. М. Коханка. – Хмельницький : Поділ. культ.-просвітит. Центр ім. М. К. Реріха : Хмельниц, нац. ун-т : Гуманіт. ін-т Хмельниц, нац. ун-ту, 2007. – С. 44–45.
8. Сухомлинська О. В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін / О. В. Сухомлинська // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Сер. „Педагогіка”. – 2005. – Вип. 12, ч. 2. – С. 145–150.
9. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 5–205.
10. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – [вид. 2-ге]. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.
11. Шулигіна Р. А. Морально-естетичне виховання особистості у вимірі його вартостей / Р. А. Шулигіна // Психологія і педагогіка в контексті гуманізації освіти : зб. наук. пр. : [за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф., (Хмельницький, 23-28 січ. 2007 р.)] / за заг. ред. О. М. Коханка. – Хмельницький : Поділ. культ.-просвітит. Центр ім. М. К. Реріха : Хмельниц, нац. ун-т : Гуманіт. ін-т Хмельниц, нац. ун-ту, 2007. – С. 79.

Анотація

В.В.Олійник

Воспитание современной молодежи в высшей школе: проблемы и перспективы

В статье рассматриваются проблемы воспитания студенческой молодежи, а также пути их решения.

Ключевые слова: *воспитание, воспитательный процесс, студенческая молодежь, нравственные ценности.*

Summary

V.V.Oliiynyk

Educating Today's Youth in High School: Problems and Prospects

The article deals with the problem of educating students, as well as the ways of their solving.

Key words: *education, educational process, students, moral values.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 316+378

І.В.ОЛІЙНИК,

викладач;

О.А.ЧЕРНЯВСЬКА,

студентка

(м.Хмельницький)

Про роль соціології у гендерному вихованні студенток

У статті йдеться про роль соціології у гендерному вихованні студенток, метою якого є формування у них здатності самостійного конструювання власного життя на основі ідеї гендерної рівності

Ключові слова: *гендерне виховання, гендерна рівність, гендерний стереотип, соціологічний моніторинг.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема гендерного виховання студенток є актуальною не стільки сама по собі, скільки в контексті гармонійного професійного та сімейного життя в українському суспільстві. Ми живемо в такому культурному просторі, де проголошується,

що чоловіки і жінки не схожі одне на одного, а тому повинні виконувати різні соціальні ролі. Ця ідея настільки вкорінена в нашу свідомість, що перешкоджає будь-яким змінам. Протягом двадцяти років незалежності жінкам так і не вдалося домогтися прийняття закону про гендерне квотування, що дало б змогу їм бути представленими як у державній владі, так і в керівництві потужних бізнесових та фінансових структур. У світлі цього корисно проаналізувати педагогічні можливості соціології у формуванні у студенток здатності самостійного конструювання власного життя на основі ідеї гендерної рівності.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання гендерного виховання та реалізації гендерної політики в освітній сфері знайшли висвітлення в дослідженнях Т.Василевської, В.Гошовської, Л.Петришеної, І.Грабовської, Н.Грицяк, Л.Кобилянської, О.Кулачек, К.Шевченко, Л.Смоляр, Н.Шабаєвої, М.Окси та інших.

Під час навчальної та наукової діяльності з соціології студентки мають можливість сформулювати власне ставлення до відомого гендерного стереотипу, суть якого полягає в тому, що для жінки більш важлива сім'я, а для чоловіка – професійна кар'єра. Результати окремих соціологічних досліджень переконливо доводять – більшість українок прагнуть до суспільної праці та не бажають замикатися у затісних для них межах домашньої зайнятості. Одне з таких досліджень, проведене наприкінці 2011 року компанією TNS в Україні в містах з населенням від 50 тис. осіб, засвідчило, що 86% жінок у віці від 16 до 65 років погоджуються з твердженням, що „професійна діяльність так само потрібна жінкам, як і сімейне життя”. Для чоловіків аналогічний показник становив 79%, однак повністю згодних з такою думкою серед них виявилось лише 29% [1]. Більше половини всіх українських чоловіків вважають, що успіх у професійній діяльності для жінки не є важливим [2].

Важливою є також руйнація у свідомості студенток одвічного міфу про домінування жінки в українському суспільстві. За показником гендерної рівності Україна посідає 64 місце у світі [3]. У Верховній Раді є всього 36 жінок, що становить 8% від її складу. Це менше, ніж загалом по Європі (22,3%), і навіть менше, ніж в арабських країнах (10,7%) [4]. Політична влада в Україні є практично одностатевою, тому 54% населення нашої країни у сферах державного і громадського життя не мають виразників своїх поглядів та інтересів. ООН, проаналізувавши роботу парламентів усіх держав світу, дійшла висновку, що коли в парламенті менше 40% жінок, соціальні питання в державі не вирішуються оптимально. Норвегія, Швеція та Фінляндія, в парламенті яких 50% жінок, мають і найвищий у світі рівень життя [5]. Протягом тривалого періоду заробітна плата українських жінок не перевищувала 70% заробітної плати чоловіків. Згідно офіційній статистиці, середня заробітна плата жінок у 2011 році була на 8% нижчою, ніж чоловіків [6]. Незважаючи на високу професійну й освітню підготовку, жінки обіймають посади менш престижні та оплачувані. До того ж, жінки першими втрачають роботу, а відповідно, – і джерела існування для себе і своєї сім'ї.

Жінки коли й очолюють підприємства – то здебільшого невеликі: 26% малих підприємств, 15% – середніх, 12% – великих. Бізнесом у промисловості керують тільки 2% жінок [7; 8, с.169]. У половині норвезьких компаній рада директорів складається більш ніж на 40% із жінок, бо у разі порушення відповідного закону компанію буде ліквідовано [7].

У Державному класифікаторі професій України близько 7 тисяч назв професій, посад, занять подано у формі чоловічого роду. І тільки 38 назв професій, що не мають високого соціального статусу – у формі жіночого роду: буфетниця, ворожка, покоївка, прибиральниця, квіткарка, швачка та ін. І є тільки два звання, які вирізняють жінок, – це „Мати-героїня” та „Почесна доярка” [9]. Ось ким жінці призначено бути!

Актуальним є формування у студенток позитивного ставлення до жінок, які обіймають керівні посади. Не секрет, що в нашому суспільстві побутує усталена думка, що жінка-керівник – це значно гірше, ніж чоловік на керівній посаді, особливо у змішаних та чоловічих колективах.

Засобами масової інформації тиражуються три образи сучасної української жінки. Перший пов'язаний з жіночою сексуальністю. Це образ жінки-красуні, сексуально привабливої молоді істоти, так званої „Барбі”, що не має волі, розуму, професійних прагнень, вона хіба що здатна відчувати любовні почуття до чоловіка, який і є смыслом її життя [10, с.155; 11, с.221].

Другий – образ жінки-господині, матері, „Берегині”. Маніпулюючи ним, зручно в першу чергу звільняти жінок та відмовляти їм в кар'єрному рості. Характерно, що обидва ці стереотипних образу жінки пропагують ідеал жінки на утриманні, яка повністю забезпечується чоловіком чи коханцем [12].

Третя стереотипна модель – це бізнес-леді. Така жінка має сильний характер, працелюбність, розум, вольові якості, але у неї труднощі в сімейному та особистому житті, її діти обділені увагою, потерпають від домашніх непорозумінь [13, с.138].

Одним зі способів руйнування таких гендерних стереотипів є ознайомлення студенток з результатами низки соціологічних досліджень. Зокрема, сучасним студенткам досить корисно було б дізнатися про те, що багаторічний соціологічний моніторинг у США переконливо довів – діти, чиї матері мають вищу освіту і працюють, досягають значно більших успіхів у соціальному житті, ніж діти домогосподарок. Вони є більш самостійними, ініціативними, здатними брати на себе відповідальність. Тобто важлива не сама тривалість спілкування матері з дитиною, а якість цього спілкування [14].

У європейському соціальному просторі побутує думка, згідно з якою домашня праця жінки і виконання нею ролі „берегині домашнього вогнища” не престижні. Досі існує „змова мовчання” щодо того, якою важкою справою в дійсності є ведення домашнього господарства. Про жінку, яка займається домашнім господарством та виховує дітей, часто кажуть, що вона „ніде не працює” [15, с.114]. Наявна в суспільстві дискримінація за ознакою статі виявляється у невизнанні праці жінок у домашньому господарстві як соціально значущої. Враховуючи домашні роботи, українські жінки в середньому зайняті на 25% часу більше, ніж чоловіки [16].

Як показують численні дослідження, ініціатива переходу дружин на становище домогосподарки практично завжди належить чоловікам. Їхні мотиви можуть звучати як протекціоністські, економічні або такий крок мотивується інтересами дитини/дітей [17]. Чим би не керувався чоловік, умовляючи дружину бути домогосподаркою, в результаті він отримує прислугу і можливість повністю усунути від домашньої роботи.

Ще один привід для конфліктів у родинях, де жінка домогосподарка – розподіл гендерних ролей. В окремих сім'ях „нових українців” створюються найжорсткіші патріархальні моделі взаємин. На думку психоаналітиків, половина чоловіків, чиї дружини зайняті тільки домогосподарством, підсвідомо відчувають до них досить агресивні почуття. Стомлюючись на роботі, вони вважають, що жертвують собою заради родини, тоді як їхні жінки живуть набагато легше. Ця підсвідомо агресія часто проривається на поверхню.

Дослідження в США довели, загальна задоволеність життям, разом з самооцінкою і відчуттям власної компетентності, є вищою у працюючих жінок. Ті жінки, які бачать себе лише в ролі матері та дружини, найчастіше страждають на так званий „синдром домогосподарки”. Він виявляється у почутті безпорадності та безнадійності, частих депресіях, низькій самооцінці.

При виборі життєвого шляху молода жінка може помилитись, перебуваючи під впливом одного із вище згаданих стереотипів. Зокрема, значущість професійної кар'єри майже завжди поступається перспективі вдалого одруження з впливовим, багатим чоловіком, бажано мільйонером. Дехто з українських дівчат роками живе у світі рожевих ілюзій, анітрохи не замислюючись, що кількість бідних у процентному співвідношенні значно перевищує кількість багатих. Натомість, не всі багаті прагнуть одружитися з бідними жінками, чи в якийсь інший спосіб задовольнити їхні потреби.

Зрештою студентка має усвідомити, що обмеження діяльності жінки тільки домашніми турботами і дітьми не дасть їй самореалізуватися в житті. Натомість працююча жінка відчуває на собі подвійне навантаження професійних та домашніх обов'язків, і це також може викликати безліч негативних наслідків (почуття провини перед близькими або протилежне – повну відчуженість від сім'ї та виховання дітей).

Висновки... Отже, студенткам так чи інакше доведеться зробити власний усвідомлений вибір – виключно професійна діяльність, поєднання такої діяльності з соціальною роллю матері та дружини або ж цілковите занурення у роль берегині домашнього вогнища. Завдяки ретельному аналізу даних сучасної соціологічної науки, участі у наукових дослідженнях відповідного спрямування студентки мають нагоду дізнатися про можливі наслідки вибору кожного з цих варіантів не тільки для них особисто, а й для всього суспільства в цілому.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гендерна дискримінація українців? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrainci.org/blog/332.html.
2. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї / М. І. Бега [Електронний ресурс]. – Режим доступу : vuzlib.com/content/view/1256/121/.
3. Україна стала 64 в рейтингу прав жінок жінок – Social Watch / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.socialwatch.org/node/14502.
4. Полуденко А. Жінка-президент в Україні – чи можливе таке? / Анна Полуденко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.voanews.com/ukrainian/news/ukraine/women-president-in-ua-2012-03-09-142080573.html
5. Чи є майбутнє у мрії про гендерну рівність в Україні? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_256.html.
6. Соколова Ксенія. Гендер в контексті забобонів // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 40. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dt.ua/SOCIETY/gender_u_konteksti_zaboboniv-90955.html

7. Журженко Т. Маргінальна економічна діяльність і місце в ній жінок / Т. Журженко // Гендерний аналіз українського суспільства / ПРООН, Представництво в Україні. – К. : Златограф, 1999. – С. 165–172.
8. Класифікатор професій ДК 003:2010 (повна версія – електронний варіант) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.crazyprofessor.com.ua/klassifikatori-spravochniki-kadrovaya-dokumentatsiya/klasifikator-profes-y-dk-003-2010.-gosudarstvenniy-klassifikator-professiy-dk-003-2010-polnaya-versiya-elektronniy-variant.-razdeli-1-4.html
9. Таран Л. Гендерні проблеми і засоби масової інформації / Л. Таран // Гендер і культура: зб. статей / упоряд. Агеева В., Оксамитна С. – К. : Факт, 2001. – С. 151–160.
10. Марушевська О. Образ жінки в українській пресі (на матеріалах газети „Факти і коментарі”) / Марушевська О., Шарова К. // Філософсько-антропологічні студії, 2001. Спецвипуск. – К. : Стило, 2001. – С. 220–225.
11. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm.
12. Суковата В. Стереотипи підприємництва в масовій свідомості: гендерний аналіз / В. Суковата // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 2. – С. 131–143.
13. Бондаренко Л. Ю. Мир, в котором мы живём. Рольевые сходства и различия между российскими и американскими женщинами / Л. Ю. Бондаренко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // mirludey.org/statyi/femina/fem.html.
14. Абдурасулова Т. Д. Индивидуально-психологические особенности неработающих женщин / Абдурасулова Т. Д., Лимина О. В. Ефимова Н. В. // Семейная психология и семейная терапия. – 2006. – № 2. – С. 114–126.
15. Гендерна ситуація в Україні на зламі тисячоліть / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.develop.gender-ua.org.
16. Несторович О. О вынужденных и добровольных домохозяйках / О. Несторович // Труд. – 2001. – 12 сентября.

Аннотація

И.В.Олейник, О.Чернявская

О роли социологии в гендерном воспитании студенток

В статье идёт речь о роли социологии в гендерном воспитании студенток, целью которого есть формирование у них способности самостоятельного конструирования собственной жизни на основе идеи гендерного равенства

Ключевые слова: *гендерное воспитание, гендерное равенство, гендерный стереотип, социологический мониторинг.*

Summary

I.V.Oliinyk, O.Chernyavska

On the Role of Sociology in the Gender Educating of Female Students

The role of sociology in the gender educating of female students has been highlighted in the article. The main aim of the educating of female students is to form the capability to create independently their personal lives on the basis of the idea of gender equality.

Key words: *gender educating, gender equality, gender stereotype, sociological monitoring.*

Дата надходження статті: „12” вересня 2012 р.

УДК 340.12

О.М.ОМЕЛЬЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Вплив суспільної моралі на поведінку людини

З'ясовано філософсько-правові аспекти впливу суспільної моралі на регулювання поведінки. Поведінка людини у суспільстві визначається, перш за все, природним правом, тобто домінуючими у суспільстві моральними нормами. Моральні цінності, котрі притаманні кожній людині, а також є основою кожного соціуму, здійснюють регулятивну функцію суспільних відносин та поведінки людей.

Ключові слова: *поведінка людини, суспільна мораль, природне право, права людини.*

У науковій літературі висловлюються міркування, що поведінка людини є моральною за своєю природою, більше того, моральна поведінка є однією з найбільш жорстких соціобіологічних демаркацій. Поряд з цим мораль є дуже складною системою регуляції, яка не має прямого біологічного управління, тому вважається, що відсутність об'єктивної, природної мотивації морального вчинку виводить його із сфери наукового аналізу. Видатні учені, котрі працювали над біологією пізнання (К.Пошпер, К.Лоренц, В.Матурана), одностайні в тому, що мораль є справою вільного і відповідального вибору людини. Пошпер формулює це як критичний дуалізм фактів і моральних норм або рішень, слідуючи великій традиції Юма і наполягаючи на тому, що не існує

логічного переходу від „є” до „повинен” [2, с.342]. На його думку, першим критичним дуалістом був Протагор, який учив, що в природі не існує норм і що норми створені людиною, в чому полягає одне з найбільших її досягнень. У природі ідеалів не виявити, оскільки „...вона складається з фактів і регулярностей, які самі по собі ні моральними, ні аморальними не є. Ми самі нав'язуємо ідеали природі і тим самим вносимо у світ природи мораль, хоча самі при цьому є частиною природи. Ми – продукти природи, але природа ж дала нам владу змінювати світ, передбачати і планувати майбутнє, приймати рішення, за які ми несемо моральну відповідальність. Таким чином, і рішення, і відповідальність за них з'являються в світі природи лише разом з нами” [6, с.101].

Моральна поведінка як біологічний феномен пояснюється у зв'язку з її функцією збереження виду, що знаходить концептуальне вираження в соціобіологічному дослідженні. Однак зазначають, що слабким місцем такого дослідження є її спроба однозначного зведення складного комплексу альтруїстичної поведінки до матеріального носія – генів альтруїзму/егоїзму, а також орієнтація на формально-математичні методи моделювання оптимальних поведінкових програм. Сама ж постановка питання про еволюційне вироблення альтруїстичної поведінки як способу адаптації визнається розумною та обґрунтованою, оскільки допускає широку перспективу аналізу, який не зводиться до соціобіологічних розрахунків безпосереднього репродуктивного успіху чи програшу. Таким чином, гіпотеза еволюційного походження моралі може розглядатися як загальнометодологічне фонове вирішення проблеми, в рамках якого слід виявити специфічні особливості, які відрізняють мораль людини від вчинків тварин, лише подібних до моралі, а також проаналізувати когнітивно-поведінкові механізми, які задають еволюційну перспективу моральної поведінки. При цьому слід пам'ятати, що природний світ має афектно-емоційну систему мотивації – „роби що хочеться”. Найдивніші приклади відданості, батьківської самовідданості і взаємодопомоги тварин засновані на інстинкті чи любові, але не почутті морального обов'язку, який притаманний людям. У цьому сенсі мораль є виключно людською системою регулювання поведінки, принципи якої протилежні до біологічного, афективно-емоційного механізму [8].

Відповідальність за поведінку розглядається як інтегруюча інтелектуально-психічна якість, що робить можливим моральну поведінку. К.Лоренц підкреслює цю обставину, коли говорить про „відповідальну мораль”. Безпосередніми, найближчими підставами соціальної відповідальності людини є спекулятивна нормотворчість і рефлексуюча свідомість, здатна співвіднести власні спонуки з тими „моральними законами”, безумовна цінність яких порівняна з величиною зоряної сфери. Крім того, у феномену людської моралі є ще одна характерна межа: регулююча функція людської моралі має не стільки обмежувальну, скільки направляючу дію, тобто є не стільки заборонаю, скільки розпорядженням [9].

Інші вчені розглядають мораль як регулятор поведінки людини і суспільних відносин. Так, на погляд В.А.Блюмкина і Г.Н.Гумницького, мораль – це регулятивна форма громадського усвідомлення, що відображає об'єктивну необхідність поєднання суспільного й особистого блага як вищої і кінцевої мети і спрямована на реалізацію цієї потреби у поведінці людей. Будучи її суб'єктивним відображенням, моральна необхідність виступає у формі потреб і здібностей, почуттів і поглядів особистості, суспільних норм і оцінок, проявляючись у само регулятивній [1]. В.В.Лазарев підкреслює, що мораль є особливим типом нормативного регулювання, що має універсальний характер та існує у формі сукупності норм і принципів, які поширюють свій вплив на всіх і кожного, втілюють у собі моральні цінності. Більше того, мораль втілює у своїх нормах абсолютні цінності, тому моральні норми і цінності є вищим критерієм поведінки. Саме тому вона правомочна оцінювати право з огляду на його відповідність вимогам справедливості і моральним очікуванням [5].

Сьогодні велику роль відводять дослідженню суспільної моралі. Слід погодитись, що у вітчизняній юриспруденції підходи до тлумачення суспільної моралі мають нормативістський характер і зводяться до інтерпретації цієї форми моралі як деякої сукупності правил поведінки, тобто системи відповідних норм. Такий підхід застосований і у статті 1 Закону України „Про захист суспільної моралі”, суспільна мораль тлумачиться як сукупність норм. Подальші законопроектні напрацювання не змінюють таку концепцію розуміння суспільної моралі. Проте у літературі пропонують застосовувати широкий підхід, за якого суспільна мораль не може вичерпуватися у своїй структурі лише системою правил поведінки, але також включає в себе уявлення про відповідні цінності, правила поведінки (тобто сегмент свідомості, оскільки передбачає необхідність осмислення таких правил) та відповідні їм зразки, моделі поведінки (тобто елемент діяльності людини, активного застосування відповідних правил поведінки у своєму житті). Суспільну мораль розглядають як таку сферу моральної регуляції, яка вміщує прийняті в певному суспільстві та зорієнтовані на досягнення спільного (колективного) блага цінності, правила поведінки, їх відображення у свідомості людей та відповідні поведінкові стандарти

(моделі поведінки), які формуються на основі відповідних цінностей та норм, а також володіє засобами колективного осуду аморальних вчинків членів конкретного соціуму. У цьому визначенні поряд з цінностями та правилами поведінки також як обов'язкові елементи відображені цінності та норми у свідомості членів соціуму та відповідні їм поведінкові стандарти. Таким чином, це визначення, опрацьоване в рамках широкого підходу до розуміння моралі та права, передбачає включення до структури суспільної моралі не лише цінностей і норм, але й елементів свідомості та практик (поведінкових стандартів) як певної системи норм, свідомості та діяльності людини [3].

В.В.Костицький слушно зазначає, що суспільна мораль є таким феноменом вищого порядку, якому притаманне визнання усім суспільством або його переважною більшістю відповідно системи цінностей та правил поведінки, які склалися внаслідок загальносуспільного мовчазного консенсусу [4, с.8].

І.І.Припхан вважає, що головна відмінність тлумачення суспільної моралі у праві від її розуміння в етиці, психології, соціології і філософії полягає в тому, що тут вона розглядається не як різновид суспільної свідомості, а як об'єкт правового захисту та регулятор суспільних відносин при дослідженні генезису правових норм та джерел права. При такому дослідженні передбачається, що поряд із нормами моралі, суспільні відносини регулюються і нормами права у випадку, коли моральне регулювання є недостатнім. Розглянувши різні конструкції визначень „мораль” і „суспільна мораль”, дослідник вважає, що вони не мають принципових розбіжностей і визначають мораль як систему поглядів, певне накопичення регулюючих факторів. Вони визначають зміст цих категорій через особливий ланцюг понять, які характеризуються нормативно-ціннісними характеристиками. При цьому одні науковці вкладають у критерії моральності тільки позитивне навантаження (уявлення про добро, честь, гідність, справедливість), а інші вкладають як позитивне, так і негативне значення (уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, честь і безчестя). Вчена також виокремила такі ознаки суспільної моралі, як всезагальність форми (її дія поширюється на всіх людей, незалежно від їхньої волі); універсальність (здатність проникати в найрізноманітніші суспільні відносини); нормативність; авторитетність; інституціональність (вона базується на організаційно і процедурно підтримуваних установах); імперативність [7, с.500].

Підсумовуючи, слід зауважити, що поведінка людини у суспільстві визначається, перш за все, природним правом, тобто домінуючими у суспільстві моральними нормами. Цей процес відбувається двоюко: з одного боку, поведінка людини є результатом її моральної свідомості, а тому визначається її моральними цінностями, поглядами, установками, почуттями. З іншого боку, людина у своїй поведінці враховує ставлення суспільства до своєї поведінки, а тому намагається діяти відповідно до вимог природного права (суспільних моральних цінностей та норм). Через цей механізм, моральні цінності, котрі притаманні кожній людині, а також є основою кожного соціуму, здійснюють регулятивну функцію суспільних відносин та поведінки людей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блюмкин В. А. О понятии морали. Что такое мораль / В. А. Блюмкин, Г. Н. Гумницкий. – М. : Знание, 1988. – 80 с.
2. Бойл Э. „Открытое общество” Карла Поппера: личный взгляд / Э. Бойл // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук. – 434 с.
3. Іванець М. Необхідність правового регулювання захисту суспільної моралі / М. Іванець, Т. Петрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Socpr/2011_1/Ivanec-Petrova.pdf
4. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як нова функція демократичної держави / В. В. Костицький // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2010. – № 3–4. – С. 6–12.
5. Общая теория права и государства: учеб. / под ред. В. В. Лазарева. – М. : Юрист, 1996. – 472 с.
6. Поппер К. Открытое общество и его враги. – Т. 1: Чары Платона / К. Поппер ; [пер. с англ.] / под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс, Международный фонд „Культурная инициатива”, 1992. – С. 100–112.
7. Припхан І. І. Суспільна мораль як категорія юридичної науки / І. І. Припхан // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 500–509.
8. Шмерлина И. А. Самосознание и мораль: гипотезы эволюционного становления / И. А. Шмерлина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.isras.ru/files/File/Publication/Novye_publicazii/Samos_i_moral_Shmerlina.pdf

Аннотація

О.Н.Омельчук

Влияние общественной морали на поведение человека

Выяснено философско-правовые аспекты влияния общественной морали на регулирование поведения. Поведение человека в обществе определяется, прежде всего, естественным правом, т.е. доминирующими в обществе моральными нормами. Моральные ценности, которые присущи каждому человеку, а также

являються основою кожного соціума, здійснюють регулятивну функцію суспільних відносин і поведінки людей.

Ключевые слова: поведінка людини, суспільна мораль, природне право, права людини.

Summary

O.M.Omel'chuk

Influence of Social Moral onto the Man's Behaviour

Philosophic and legal aspects of the impact of public morality to regulation of behavior is determined. Human behavior in society is determined, above all, by natural law, that is dominant in society moral standards. Moral values that are inherent in every person, and also are the basis of every society, exercise regulatory function of social relations and behavior.

Key words: human behavior, public morality, natural law, human rights.

Дата надходження статті: „17” вересня 2012 р.

УДК 31.017

О.Б.ПАВЛИК,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Типологія стилів виховання

У статті йдеться про проблеми виховання дітей і молоді. Автором проаналізовано основні стилі виховання та описано можливі труднощі і наслідки, пов'язані з ними. Розглянуті різні типи поведінки батьків та вихователів і їх вплив на формування особистості.

Ключові слова: практичне виховання, стилі виховання, соціалізація особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У зв'язку із входженням до Європейського простору, вища освіта України переживає часи змін та реорганізації. Це викликає необхідність у нових підходах до виховання студентської молоді, які спрямовані як на підготовку кваліфікованих фахівців, так і виховання високоморальних особистостей, що здатні до збереження культурних і духовних цінностей. Для цього потрібно перебудувати та модернізувати систему вищої освіти таким чином, щоб підняти престиж виховної роботи із студентами та покращити її якість.

Аналіз досліджень і публікацій... У вітчизняній і зарубіжній педагогіці є чимало досліджень, в яких аналізується виховання духовних якостей молоді людини. Це дослідження Н.Ничкало, І.Зязюна, С.Славінського, Г.Шевченко, Є.Бондаревської, Я.Зімного, Б.Рейхле, С.Франек, Е.Вебера. Але все ще відкритим залишається питання, яким чином виховувати молодь, як захистити її від негативного впливу сучасного світу.

Виклад основного матеріалу... На нашу думку, щоб досягти бажаного результату, повинні співпрацювати всі ланки виховного процесу: батьки, вчителі, викладачі, куратори академічних груп, працівники деканату, психологи, священники. Зокрема, польський дослідник Ян Зімний [6] наголошує на вагомій ролі духовенства у вихованні дітей та молоді. Всі люди, які спілкуються із молодим поколінням, повинні йти в ногу із часом і бути обізнаними із різними стилями виховання та труднощами, що можуть зустрітись на їх шляху.

Згідно з Еріхом Вебером, стилі виховання – це можливості поведінки під час виховання, які характеризуються типовими комплексами практичного виховання. Щодо виникнення стилів виховання, то згідно з Домке [3], основними їх передумовами є соціокультурні передумови, такі як соціальне походження, шкільна освіта, умови праці та житлові умови, уявлення про норми поведінки та цінності, суспільно-політичні та економічні відносини. У різних культурах та соціальних прошарках вони відповідно відрізняються та стають взірцями стилю поведінки.

Розрізняють власну картину поведінки, чужу картину поведінки та уявлення про мету і засоби. З точки зору батьків/вихователів, вони ґрунтуються на функціональному взаємозв'язку мети виховання та практичних дій. Але потрібно виходити з того, що й вихованці мають свої власні переконання, яким чином здобути бажане у батьків/вихователів.

Схема „мета-засіб” є взірцем мислення, що використовується повсюди, де люди планують, діють чи намагаються зрозуміти вчинки інших людей. Ця схема, як і будь-яка інша, спрощено зображає складні речі та їх взаємозв'язки. В центрі уваги практичної педагогіки вже давно стоїть питання, які засоби підходять для досягнення певної мети [2, с.219] та яка поведінка вихователів є найбільш продуктивною у вихованні молодого покоління.

У типології стилів виховання розрізняють за Баумріндом [1, с.746] авторитативний, авторитарний та податливий стиль поведінки.

Під час авторитативного виховання між батьками та дітьми панує відкрита комунікація. Всі мають право вільно висловлювати свою думку та дослухаються думки іншого. Батьки/вихователі

поводяться лояльно щодо своїх вихованців, вони підтримують їх самостійність та індивідуальність і дотримуються як прав дітей, так і своїх власних. При прийнятті рішення, вони питають думку дітей. Водночас батьки/вихователі очікують від своїх вихованців, що вони поводитимуться зріло (згідно свого віку) та будуть дотримуватись правил та норм поведінки. Ці стандарти поведінки вони пояснюють та логічно обґрунтовують. Якщо виникає необхідність, то застосовують також накази і санкції, інколи досить суворі.

При авторитарному вихованні батьки/вихователі обмежують вихованців у вільному висловленні думки. Вони мало дослухаються до них та часто діють проти їх самостійності та індивідуальності. Існують чіткі межі, більше правил і заборон, ніж потрібно. Дотримання цих правил часто супроводжується суворими покараннями (включаючи фізичні).

Податливе виховання має дещо спільне із авторитативним. Податливі батьки/вихователі теж дослухаються до своїх вихованців, підтримують їх самостійність та індивідуальність, питають їх думку при прийнятті рішень. Але такі батьки/вихователі не висловлюють певних вимог щодо поведінки дітей. Вони не очікують ані зрілої (згідно віку) поведінки, ані дотримання певних правил чи норм співіснування. Батьки/вихователі не наполягають на своїх вимогах, що, як правило, призводить до того, що їх власні потреби і права підпорядковуються потребам їхніх дітей.

Стилі виховання не повинні, але можуть складатися з методів виховання та їх елементів. Тобто, поняття стилю є ширшим, ніж методу, та включає в себе як дії, направлені на виховання, так і умови, і можливості.

Поряд із вихованням відбувається і соціалізація особи. Соціалізацією називають процес інтеграції окремого у його соціальне оточення (групу, організацію, суспільство). Ця соціально-індивідуальна інтеграція охоплює передачу (швидше примусову) уявлень про цінності та норми поведінки, соціальні ролі і функції, активне протистояння соціально-культурним цінностям і нормам та пов'язану з цим зміну власної особистості (персоналізацію).

Противагу вихованню і соціалізації являє собою дресура і маніпуляція, під якою розуміють спонукання іншої людини до певної поведінки чи уявлень, при чому мета свідомо приховується. Такі методи можуть призвести до набуття дітьми почуття страху і депресій. При цьому мають значення частота позитивного і негативного зворотного зв'язку (похвала і осуд), наявність зворотного зв'язку, інтенсивність покарань, а також батьківська підтримка чи відсторонення.

Бельський [5, с.13] стверджує, що на поведінку батьків у процесі виховання впливають індивідуальні психологічні ресурси, їх особистість, риси характеру дітей та відносини між батьками і дітьми. Також і якість стосунків між самою подружньою парою впливає на спосіб виховання, адже конфлікти між батьками переносяться на стосунки батьків і дітей [5, с.13]. При негативному впливі батьків на дітей ті стають агресивними, заляканими або гіперактивними [5, с.13]. Теж саме відбувається при наявності негативної атмосфери на роботі чи вдома у викладачів чи вихователів.

У ранньому вихованні дітей розрізняють два фактори: „готовність відреагувати” з полюсами „любов” і „ворожість” та „вимогливість і контроль” з полюсами „вимагаючи, контролюючи” і „жодних вимог і жодного контролю”. Із цих двох комбінацій випливають стилі виховання:

Під час авторитативної (авторитетної) поведінки вчителі чи батьки поводяться з дитиною на рівних, вони поважають її, дослухаються до її думки, але водночас вимагають гарних результатів і контролюють її поведінку. В центрі такого виховання знаходиться дитина, яка завдяки правильному підходу має гарні результати у навчанні, вона позбавлена депресій і страху, є впевненою у собі та більш соціально адаптованою.

У центрі авторитарного стилю виховання знаходяться батьки/вихователі, які постійно контролюють дитину та щось вимагають від неї. Таке виховання є агресивним, вихованці оточені криками, наказами, різними проявами гніву та перебувають під психологічним тиском. При авторитарному вихованні обмежується свобода і воля вихованців, з ними не дискутують, а лише нав'язують певні стандарти.

Пермісивною (ліберальною) називають таку поведінку, коли вихованці відчувають мало вимог і контролю. Вони оточені емоційно теплою атмосферою, дружнім ставленням. Важливим у такому вихованні є те, щоб вихованці не були позбавлені підтримки своїх вихователів, а їх поведінка не була занадто дитячою.

Байдужа (індиферентна) поведінка батьків/вихователів виражається в тому, що вони віддалені від своїх вихованців, у них немає емоційного зв'язку, вони не контролюють своїх вихованців і нічого від них не вимагають. У центрі такої поведінки знаходяться батьки/вихователі, а її наслідками є низька самооцінка вихованців, погана соціальна адаптація та зловживання шкідливими звичками.

Висновки... В особливо важкі кризові часи, які ми переживаємо зараз, все більшого значення набуває правильне виховання молодого покоління, збереження духовних цінностей та автентичності нашої нації. На наш погляд, найважливішим для молоді є формування правильних ідеалів, системи цінностей, що на пряму залежить від тих дорослих, які оточують і виховують молодь і дітей. Найбільш результативним є виховання власним прикладом, адже діти і молоді люди часто копіюють і наслідують поведінку дорослих, які є для них авторитетними. Тому, авторитативна поведінка вихователів/батьків і є тією золотою серединою між любов'ю, довірою і вимогливістю, а найбільш неприйнятною є байдужа поведінка, яку не можна пробачити людям, які пов'язані із дітьми, тому що вона часто калічить юні душі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Baumrind D. Parenting styles and adolescent development // In R. M. Lerner, A. C. Petersen & J. Brooks-Gunn, Encyclopedia of adolescence. – New York : Garland, 1991. – P. 746–758.
2. Brezinka, W. Erziehungsziele in der Gegenwart. Problematik und Aufgaben für Familien und Schulen. Pädagogische Rundschau, 38. Jahrgang, Heft 6, 1984, S. 713-740.
3. Domke H. Erziehungsmethoden. Aspekte und Formen des Methodischen in der Erziehung. In E. Weber (Hrsg.), Pädagogik. Eine Einführung. Band 2. Donauwörth: Auer, 1991.-432 S.
4. Lukesch, H. Elterliche Erziehungsstile. Psychologische und soziologische Bedingungen. Stuttgart - Berlin - Köln - Mainz: Kohlhammer, 1976.-541 S.
5. Reichle, B. & Franiek, S. Erziehungsstil aus Elternsicht – Deutsche erweiterte Version des Alabama Parenting Questionnaire für Grundschul Kinder (DEAPQ-EL-GS). Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie, Hogrefe Verlag Goettingen, 2009, 41 (1), S. 12-25.
6. Semper in alrum: Zawszewzwyż / red.: ks. Prof. Dr hab. Jan Zimny, Prof. Dr hab. Nella Nyczkało. – Stalowa Wola, 2010. – 862 s.

Анотація

О.В.Павлик

Типология стилей воспитания

В статье речь идёт о проблемах воспитания детей и молодёжи. Автором проанализированы основные стили воспитания и описаны возможные трудности и последствия, связанные с ними. Рассмотрены разные типы поведения родителей и воспитателей и их влияние на формирование личности.

Ключевые слова: практическое воспитание, стили воспитания, социализация личности.

Summary

О.В.Pavlyk

Typology of the Styles of Education

The article highlights the issue of children's and student's upbringing. The author has analyzed the main styles of upbringing and described the possible difficulties and consequences related to them.

Key words: practical upbringing, styles of upbringing, socializing of personality.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 378.011.3:38.937-051

Л.М.ПАРАМОНЕНКО,
аспірант
(м.Луганськ)

Особливості педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності

У статті розглядаються актуальні питання педагогічних умов ефективності процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики. Особлива увага акцентується на формуванні зазначеного процесу в позанавчальній діяльності як чинника розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики. За результатами дослідження виокремлено умови формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, серед яких провідною є інтегративна єдність педагогічних підходів, розкрито її особливості.

Ключові слова: професійний імідж, майбутні фахівці з перукарського мистецтва та декоративної косметики, позанавчальна діяльність, педагогічні умови, педагогічні підходи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Успішність професійної діяльності фахівців у будь-якій сфері суспільного виробництва неможлива без її розгляду у контексті формування

професійного іміджу як чинника їхнього особистісного розвитку, становлення у процесі професіогенезу та конкурентоспроможності у професійному середовищі. Необхідність формування ефективного професійного іміджу фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики вимагають соціокультурні та економічні реалії, потреба сучасного суспільства у фахівцях сфери побутового обслуговування населення з високим рівнем професійної підготовки та відповідності її загальноприйнятим світовим стандартам.

Складність процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики, що зумовлена багаторівневістю його структури та залежністю від багатьох чинників, потребує виокремлення педагогічних умов у процесі їх фахової підготовки. У науковій літературі мають місце різні підходи до їх визначення. Так, І.Матійків під педагогічними умовами розуміє „сукупність положень, дотримання яких забезпечує досягнення поставленої мети” [3, с.68]. І.Підласий наголошує, що „педагогічні умови забезпечують реалізацію змісту навчання, оптимізують форми, методи, підходи, технологію організації навчального процесу як цілісної системи” [4, с.280].

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Особливого значення набуває проблема формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у процесі позанавчальної діяльності, оскільки саме у цьому процесі створюються оптимальні умови для розкриття творчих здібностей, придбання професійного досвіду, складається сприятливе середовище для розвитку особистості. Актуальність проблеми засвідчують наукові дослідження про розвиток особистості у позанавчальній діяльності Д.Гугіна, Дж.Дьюї, О.Макаренка, С.Савченка, М.Соловей, С.Шацького, С.Шашенко та ін.

Проблема визначення, виокремлення та розкриття педагогічних умов порушується у наукових доробках О.Бережнкової, В.Жернова, І.Матійків, Д.Порох, Л.Попової, О.Севаст'янової, М.Сперанської-Скарги та ін.

В.Жернов за способом впливу на освітній процес поділяє педагогічні умови на зовнішні та внутрішні, де зовнішні умови постають продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища та реалізуються через відповідні чинники, а внутрішні педагогічні умови є похідним завданням відповідного педагогічного процесу та становить собою сукупність педагогічних заходів, що забезпечують ефективно вирішення конкретних завдань [1, с.85].

На основі вивчення наукової літератури з означеної проблеми, практики реалізації виховної діяльності в системі вищих навчальних закладів О.Севаст'янова зауважує, що найважливішими умовами забезпечення ефективності побудови й реалізації виховного процесу в сучасному вищі є: 1) гармонізація використання педагогічних підходів у процесі виховної діяльності у ВНЗ; 2) переорієнтація на якісні характеристики до організації й оцінки виховної діяльності у вищому навчальному закладі [6, с.106].

М.Сперанська-Скарга, досліджуючи процес формування професійно-педагогічного іміджу вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності, наголошує, що досліджуваний процес набуватиме цілеспрямованого, системного, особистісно зорієнтованого характеру, якщо ґрунтуватиметься на розробленій структурно-функціональній моделі як теоретичному конструкті зазначеного процесу та потребує обґрунтування та реалізації таких педагогічних умов: забезпечення вмотивованості майбутніх учителів філологічних спеціальностей щодо формування професійно-педагогічного іміджу, створення педагогічного середовища, спрямованого на формування комплексу іміджеутворюючих знань і навичок майбутніх учителів, стимулювання рефлексивної позиції та самоорганізації майбутніх учителів-філологів у позанавчальній діяльності вищого закладу освіти [7, с.12].

Спираючись на досвід попередників, вважаємо за доцільне виокремити наступні педагогічні умови забезпечення ефективного формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності:

– побудова процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі інтеграції використання педагогічних підходів, серед яких провідна роль належить особистісно-орієнтованому, діяльнісному, середовищному, культурологічному та синергетичному підходам;

– створення сприятливого виховного середовища у процесі позанавчальної діяльності майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики;

– організація та побудова процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі педагогічної структурно-функціональної моделі зазначеного процесу, що забезпечує їх вмотивованість щодо формування професійного іміджу, сприяє засвоєнню професійно-

орієнтованих іміджеутворюючих знань, умінь та навичок, стимулює рефлексивну позицію та самоорганізацію.

Як вже зазначалося, побудова процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі інтегративної єдності використання педагогічних підходів є однією з провідних умов його ефективного формування. В науковій літературі достатньо широко й всебічно представлені майже усі педагогічні підходи. Обґрунтування їх використання у процесі формування професійного іміджу розкрито у наукових розвідках А.Бірюкової, Л.Данильчук, В.Ісаченко, А.Кононенко, О.Костенко, Т.Невскої, В.Орешкіна, Л.Попової, М.Сперанської-Скарги, Н.Шкурко та ін. Але поряд з цим специфіка використання педагогічних підходів у процесі формування професійного іміджу у позанавчальній діяльності, зокрема професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у науковій літературі не висвітлена, що, на нашу думку, гальмує процес його ефективного формування. Отже, метою статті є виокремлення особливостей педагогічних підходів як умов формування ефективного професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у процесі позанавчальної діяльності. Зупинимося більш докладно на розгляді кожного з визначених підходів.

Логіка дослідження передбачає виокремлення серед різноманіття ієрархії педагогічних підходів особистісно-орієнтованого, оскільки він є провідним у реалізації гуманістичної спрямованості сучасної освітньої парадигми, чинником індивідуалізації процесу позанавчальної діяльності, що втілюється у створенні рівноваги між потребами особистості і групи, реалізує шляхи впровадження демократичних цінностей учасників виховного процесу. Сутнісні особливості особистісно-орієнтованого підходу змістовно розкривають праці І.Беха, Є.Бондаревської, С.Подмазіна, В.Серикова, С.Савченка, І.Якиманської та ін. Так, С.Савченко вважає, що особистісно-орієнтований підхід у системі вищої освіти „за своєю суттю, направленістю, цілями, технологічними особливостями найбільш близький до феномена самореалізації особистості студента, а його професійне використання забезпечує включення механізмів самовиховання, саморозвитку, саморегуляції особистості, що є головною умовою її успішної соціалізації” [5, с.188].

Проаналізувавши теоретичні дослідження науковців, пропонуємо власне трактування особливостей особистісно-орієнтованого підходу щодо процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності. Проектування та адаптація базових положень особистісно-орієнтованого підходу щодо процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, на нашу думку, забезпечують:

Цілісність процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності сприяють розвитку демократичного стилю взаємодії усіх учасників цього процесу та дозволяють мінімізувати вірогідність розвитку педагогічного впливу некерованого характеру;

побудову процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де майбутні фахівці з перукарського мистецтва та декоративної косметики виступають активними учасниками цього процесу;

формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі розвитку професійно значущих якостей особистості, знань та навичок як невід'ємної складової їхньої професійної підготовки у навчальному закладі;

урахування „індивідуального ресурсу професійного розвитку особистості” (С. Дружилов) як внутрішньої передумови формування професіоналізму й професійного іміджу, що характеризує фізичний і духовний потенціал особистості фахівця, його діяльну позицію, спрямованість на самореалізацію та є підґрунтям успішності оволодіння професією фахівця з перукарського мистецтва та декоративної косметики;

проектування та організацію процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі балансу між необхідним, зумовленого зовнішніми соціальними впливами професійним іміжем та бажаним професійним іміжем, в основі якого покладено механізмами внутрішнього саморозвитку майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики.

Побудова ефективного процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності також передбачає вибір діяльсного підходу, його основних положень у якості теоретико-методологічного підґрунтя вищезазначеного процесу. Оскільки процес формування особистості реалізується через різні види діяльності, саме діяльнний підхід є основою виховного процесу у

системі професійної підготовки майбутніх фахівців, забезпечує реалізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників виховного педагогічного процесу, складає основу практичної якісної організації процесу позанавчальної діяльності. Природа соціально-психологічного процесу формування професійного іміджу дозволяє погодитися з думкою О.Севастьянкової [6], щодо спрямованості діяльнісного підходу на відтворення у виховному процесі реальних аналогів соціального середовища, злиття діяльнісного і середовищного підходів у своєрідний „діяльнісно-середовищний” підхід у контексті побудови процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності на основі педагогічної структурно-функціональної моделі.

Середовищний підхід набуває актуальності у ході реалізації педагогічних умов процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, серед яких провідною є створення сприятливого виховного середовища. Ідеї розробки й розвитку середовищного підходу знайшли відображення у дослідженнях М.Боритка, Л.Виготського, Ю.Мануйлова, Л.Новикової. Аналіз наукової літератури із зазначеної проблеми дозволяє дійти висновку, що сприйняття середовища як невід'ємного чинника виховного процесу у професійному навчальному закладі об'єктивно створює підґрунтя ефективного формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності як складової виховного процесу. Створення сприятливого виховного середовища як чинника ефективності процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики знаходить своє втілення через навчально-виховні заходи, що спрямовані на розвиток творчого потенціалу, самореалізацію особистості, формуванню готовності до особистісного самовдосконалення, забезпечують реалізацію співтворчості тощо.

Актуальності зазначеної інтегративної єдності педагогічних підходів, щодо забезпечення ефективного процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності, надає культурологічний підхід. Ефективне вирішення багатьох проблем виховного процесу, зокрема проблеми професійного творчого саморозвитку особистості, можливе при реалізації культурологічних принципів. Проблема побудови навчально-виховного процесу на основі культурологічного підходу порушується у наукових розробках С.Гессена, Є.Бондаревської, М.Кагана, В.Конева, В.Стьопіна та ін. Науковці пропонують та обґрунтовують застосування культурологічного підходу за полікультурним принципом, у межах якого провідними виступають професійна культура, комунікативна культура, етична культура, концепція „школи діалогу культур”, яка запропонована В. Біблером. Зауважимо, що поряд з термінологічною близькістю поняття культура до педагогічного поняття виховання сама професія фахівця з перукарського мистецтва та декоративної косметики належить до мистецтвознавчих професій, яких щільно поєднує зв'язок з культурою. Полікультурний зміст процесу позанавчальної діяльності майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики передбачає культурно-виховне середовище навчального закладу, взаємодію духовних, соціальних, технологічних компонентів, що забезпечують формування професійного іміджу на основі їхнього особистісного розвитку.

Наступним у ієрархії педагогічних підходів щодо формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності є синергетичний підхід.

Позиціонування синергетичного підходу як умови формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності зумовлено виокремленими наступними концептуальними положеннями щодо процесу формування професійного іміджу з погляду наукової педагогічної думки на синергетику:

1. Поліаспектна природа професійного іміджу зумовлює багатовекторність процесу його формування й передбачає, перш за все, інноваційні зміни соціокультурного мислення. Зміни в галузі соціокультурного мислення, які ми спостерігаємо сьогодні, мають тенденції до відмови від його лінійної спрямованості на користь нелінійної, і, як результат цього – поява підвищеного інтересу до розгляду нелінійних, нерівноважних систем, що самоорганізуються.

2. Успішне вирішення проблеми формування професійного іміджу на засадах синергетичного підходу передбачає не лише зміни у змісті, формах і методах навчально-виховної діяльності, але й, понад усе, перегляд теоретико-методологічних засад освітньої системи, її філософії загалом. Процеси, що відбуваються в сучасному освітньому просторі, свідчать про нестійкість системи, стан, далекий від рівноваги. Отже, нагальним є перехід до нових методологічних принципів. Ідеї синергетики в галузі педагогіки є предметом досліджень наукових публікацій В. Аршинова, В.Буданова, В.Виненко, Т.Назарової, Л.Новикової, О.Князевої, В.Кременя, С.Курдюмова, А.Суханова, Д.Трубецкова, В.Шаповаленко та ін.

Синергетичний підхід до освіти передбачає створення відповідної моделі освіти, яка забезпечує її відкритість, інтеграцію всіх способів опанування людиною світу, включення синергетичних уявлень у процес освіти, користування різними інформаційними системами, особистісну спрямованість процесу навчання, зміни ролі викладача в нових ситуаціях у відкритому, незворотному світі, що змінюється [9, с.279].

У такому контексті вирішення навчально-виховних завдань доцільно процес формування професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики у позанавчальній діяльності розглядати з позиції синергетичного підходу як складника універсальної методологічної парадигми.

3. Процес формування професійного іміджу на методологічних засадах синергетичного підходу передбачає орієнтацію на пошук нових ідей, методів та засобів у дослідженні й керуванні відкритими нелінійними системами, здатними до самоорганізації. У зв'язку з цим актуальності набуває усвідомлення змісту синергетики як науки, що ґрунтується на основних теоріях, а саме: теорії самоорганізації, теорії біфуркацій, теорії складності, теорії флуктуацій, теорії детермінованого хаосу та ін., фундаментальних положень, механізмів переходу від хаосу до порядку й назад як механізмів, що притаманні будь-якій системі, знання компонентів синергетичного підходу: ідей, основних понять синергетики, методів пізнання тощо [8, с.62].

4. Синергетичний підхід до процесу формування професійного іміджу передбачає перегляд ролі й місця педагога в цих умовах. Оскільки процес формування іміджу є відкритою системою, що самоорганізовується, а основною функцією такої системи є керування, то атрактором керування має стати діалогова взаємодія, яка забезпечувала б життєдіяльність системи.

5. Основним методом педагогічної діяльності повинен стати резонансний вплив (діяти спільно, коли потрібно, та там, де потрібно) на процес формування іміджу як складну систему, майбутнього фахівця як підсистему, що самоорганізовується й саморозвивається, здатну до рефлексії та саморефлексії, а також на інші системи й підсистеми. Резонансний характер такого впливу передбачає виникнення дисипативних структур, спроможних перевести процес формування іміджу на новий еволюційний рівень, прискорений перехід до утворення нових іміджевих знань. Процес формування професійного іміджу обов'язково передбачає творчу діяльність, що є „найвищим етапом еволюційної самоорганізації” [2]. Діалогова взаємодія, співтворчість учасників процесу формування іміджу створюють умови, які здатні забезпечити саморозвиток майбутнього фахівця як творчої особистості.

Формування професійного іміджу як багатоаспектного саморозвивального динамічного феномена на основі концепцій синергетичного підходу надає можливість для його неперервного розвитку й стимулює нові напрями іміджевої освіти.

Висновки... Отже, особливості застосування педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності, що виокремленні у ході нашого дослідження, підтверджують недоцільність використання окремих педагогічних підходів, оскільки це вступає у протиріччя з сучасними вимогами до педагогічної діяльності та природою соціальної дійсності.

Орієнтація на інтегративну єдність педагогічних підходів у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики в позанавчальній діяльності є умовою ефективності зазначеного процесу. Перспективи успішності вирішення цієї проблеми вимагають побудови процесу позанавчальної діяльності на якісно новому рівні, зокрема, через якість, а не кількість проведених позанавчальних заходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жернов В. И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза : [моногр.] / Жернов В. И. – Магнитогорск : Магнитог. гос. пед. ин-т, 1999. – 116 с.
2. Евин И. А. Искусство как сложная самоорганизующаяся система : дис. ... доктора филос. наук : спец. 09.00.04 „Эстетика” / Евин Игорь Алексеевич – М., 2009. –284 с.
3. Матійків І. М. Психологічні умови формування професійної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07 / Матійків Ірина Миколаївна. – Львів, 2008. – 240 с.
4. Подласый И. П. Педагогика : учеб. для студ. высших пед. учеб. заведений / И. П. Подласый. – М. : Владос, 1996. – 613 с.
5. Савченко С. В. Научно-теоретические основы социализации студенческой молодежи в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Савченко Сергій Вікторович. – Луганськ, 2004. – 455 с.
6. Севаст'янова О. А. Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Севаст'янова Олена Анатоліївна. – Луганськ, 2007. – 209 с.

7. Сперанська-Скарга М. А. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М. А. Сперанська-Скарга. – Луганськ, 2011. – 22 с.

8. Степанов Е. Н. Педагогу о воспитательной системе школы и класса : учеб.-метод. пособие / Е. Н. Степанов. – М. : ТЦ „Сфера”, 2008. – 224 с.

9. Цикин В. А. Синергетика – методологическая основа современной парадигмы образования / В. А. Цикин // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Ч. 2. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 273–279.

Анотація

Л.М.Парамоненко

Особенности педагогических подходов в формировании профессионального имиджа будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике во внеучебной деятельности

В статье рассматриваются актуальные вопросы педагогических условий эффективности процесса формирования профессионального имиджа будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике. Особое внимание акцентируется на формировании указанного процесса во внеучебной деятельности как фактора развития творческого потенциала будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике. По результатам исследования выделены условия формирования профессионального имиджа будущих специалистов по парикмахерскому искусству и декоративной косметике во внеучебной деятельности, среди которых ведущим является интегративное единство педагогических подходов, раскрыты его особенности.

Ключевые слова: профессиональный имидж, будущие специалисты по парикмахерскому искусству и декоративной косметике, внеучебная деятельность, педагогические условия, педагогические подходы.

Summary

L.M.Paramonenko

The Features of Pedagogical Approaches in Formation of Professional Image of the Future Experts in Hairdressing and Makeup in Extracurricular Activities

The article deals with current issues of pedagogical conditions of the effectiveness of the process of formation of professional image of the future experts in hairdressing and make-up. Special attention is paid to the formation of this process in extracurricular activities as a factor in the development of creative potential of future professionals in hairdressing and make-up. By results of research had been identified the conditions of a professional image of the future experts in hairdressing and makeup in extracurricular activities of which a leading thing is the integrative unity of pedagogical approaches, had been disclosed its features.

Key words: professional image, future professionals in hairdressing and makeup, extracurricular activities, pedagogical conditions, pedagogical approaches.

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 378

С.В.ПОГРЕБНЯК,

аспірант

(м.Глухів Сумської області)

Модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи

У статті запропоновано структуру моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до право виховної роботи в ПТНЗ, проаналізовані основні її компоненти (цільовий, змістовний та оціночно-результативний). Обґрунтовується цілісний характер запропонованої моделі, що сприяє оптимізації, активізації, інтенсифікації та підвищенню ефективності формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів.

Ключові слова: модель, майбутні інженери-педагоги, критерії, компоненти, готовність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах формування правової держави, коли одним з головних стає завдання, пов'язане з підготовкою людини до „життя за правилами”, актуалізується потреба виявлення механізмів створення моделі готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів.

Використання методу педагогічного моделювання є одним з перспективних шляхів вирішення проблеми підготовки сучасних фахівців і передбачає побудову такої системи, яка функціонувала б аналогічно досліджуваному процесу.

Для визначення способів оптимізації формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ, виділення її основних складових та професійно значущих

характеристик доцільним представляється використання моделювання, яке дозволяє дати всебічну характеристику досліджуваного явища, сприяє осмисленню основних понять, дає можливість продемонструвати основні властивості, приклади майбутньої діяльності, можливості реалізації відповідних правил і засобів.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Питаннями розробки педагогічних моделей займалися вітчизняні та зарубіжні науковці (Е.Романов, В.Краєвський, В.Полонський, Н.Салміна та інші).

Під „моделлю” прийнято розуміти подумки представлену або реально реалізовану систему, яка здатна відтворювати об'єкт дослідження таким чином, що при її вивченні з'являється можливість отримання нової інформації про об'єкт. За період розвитку моделювання як способу дослідження відбулася диференціація моделей на дві групи: матеріальні та абстрактні. При цьому кожна група моделей зайняла переважну позицію у певній галузі науки. В науках, пов'язаних з вивченням суспільства і людини, великого значення набувають абстрактні моделі [1].

З урахуванням специфіки організації професійної освіти змішана модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи у ПТНЗ є, з нашої точки зору, найбільш прийнятною. Вона дозволяє не тільки вводити спеціальні дисципліни правовиховного змісту та вносити зміни у навчальні дисципліни природничо-наукового, гуманітарного, професійного циклів, але й використовувати відповідні завдання під час проходження педагогічної практики, організувати науково-дослідну діяльність студентів у цьому напрямку.

В процесі розробки педагогічної моделі формування готовності до правовиховної роботи ми враховували, що у студентів мають бути: загальне ціннісно-змістове поле, досвід, набутий у спільній діяльності, подібні емоційні стани, єдність чи узгодженість мети, усвідомлене об'єднання зусиль людей, кожен з яких володіє унікальним обсягом знань, умінь, навичок, переживань.

Педагогічна модель, розроблена нами, відповідає умовам побудови цілісного педагогічного процесу:

- переважання суб'єкт-суб'єктних стосунків між педагогами і студентами;
- здійснення в педагогічному процесі діяльності педагогів і студентів поодиноці за одним й тим самим алгоритмом: аналіз ситуації, планування, виконання навчальних дій, корекції, аналізу ефективності;
- здійснення суб'єктами педагогічного процесу цілісної діяльності, направленої одночасно на засвоєння змісту освіти і перетворенні своєї особистості як у навчальний, так і у позанавчальний час;
- комплексне планування освітніх, розвивальних і виховних завдань;
- спрямованість діяльності педагогів на організацію змістовної в соціальному і етичному відношенні розвиваючої життєдіяльності студентів [22].

При побудові моделі формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів враховувалися також необхідні і достатні умови існування моделі, визначені В.Штоффом, а саме:

- між моделлю та оригіналом є відношення подібності, формування якого явно виражене і точно зафіксоване (умова відображення і витонченої аналогії);
- модель в процесі наукового пізнання є заступником досліджуваного об'єкта (умова репрезентативності);
- вивчення моделі дозволяє отримати інформацію про оригінал (умова екстраполяції) [5].

Систему формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ ми представляємо у вигляді структурної моделі, в основу побудови якої лягли принципи особистісно-діяльнісного, системного підходів та контекстного навчання (рис. 1).

Для створення моделі нами використовувалися наступні параметри: компоненти, мета, завдання та принципи побудови моделі, зміст, форми організації навчального процесу та позааудиторної роботи, методи навчання та виховання, результат впровадження моделі.

Процес формування готовності до правовиховної роботи носить поетапний характер і організовується з врахуванням трьох компонентів: цільового, змістовного та оціночно-результативного.

Розробка цільового блоку моделі здійснювалася з врахуванням принципу декомпозиції цілей, який являє собою проектування „дерева цілей”. Цей принцип передбачає, що загальна мета розділяється на ряд локальних цілей (завдань). Для досягнення загальної мети в процесі діяльності необхідно вирішити кожне з поставлених завдань. До завдань формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ можна віднести наступні:

- формування знань і уявлень про особливості проведення правовиховної роботи;
- формування системи ціннісних орієнтацій з переважанням цінностей правовиховної спрямованості;

- формування позитивного емоційного ставлення до проведення правовиховної роботи;
- формування операційних умінь і навичок, необхідних для проведення правовиховної роботи;
- розвиток умінь аналізувати власну діяльність з позицій її особистої і суспільної значущості, вплив на розвиток суспільства.

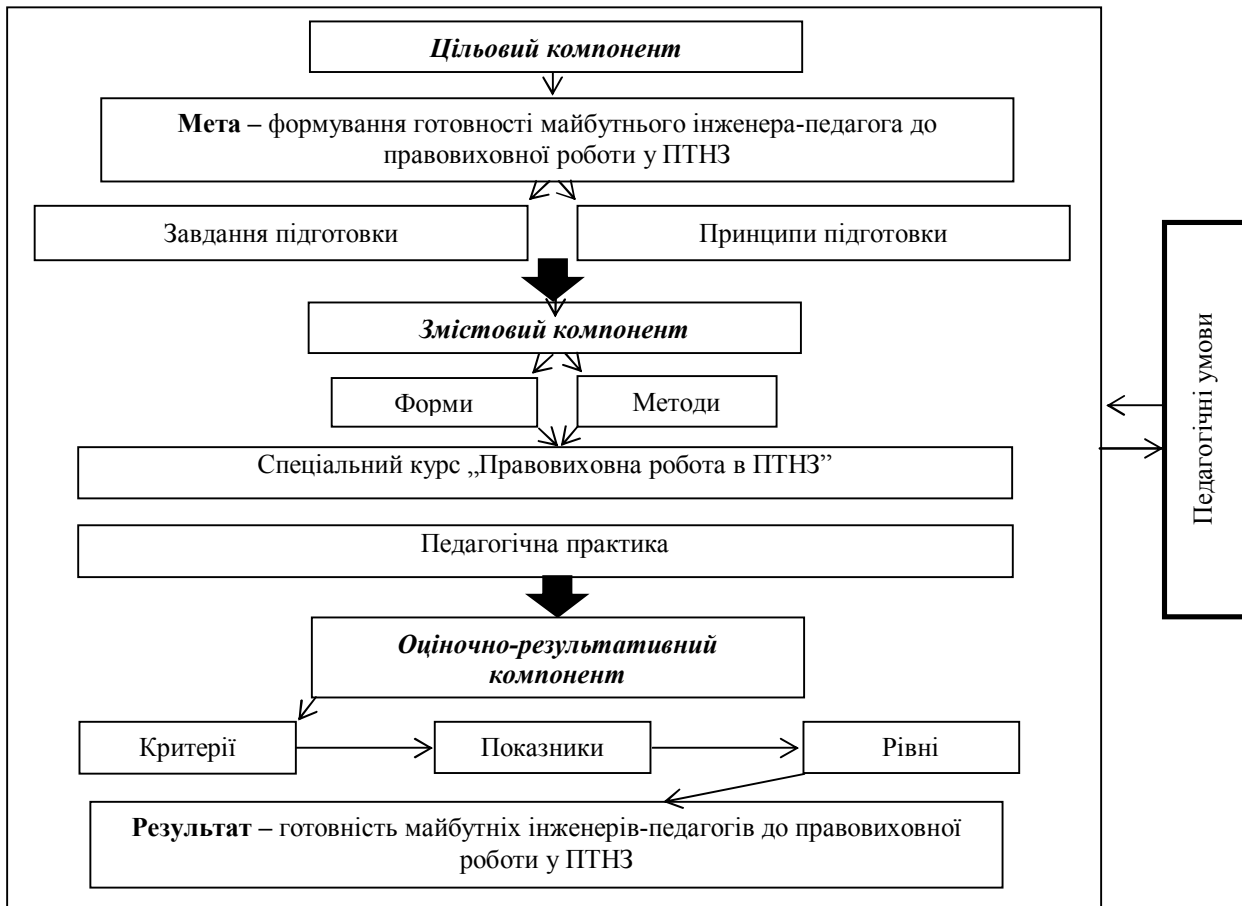

Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи в ПТНЗ

Виділення цільового компонента в пропонуваній моделі пов'язане з детальним розглядом цілей діяльності студентів та викладачів при підготовці до правовиховної роботи – практичної, освітньої, виховної та розвиваючої. А це, у свою чергу, дає підставу виявити певні закономірності процесу їх досягнення, а також конкретизувати кожен з вказаних цілей в межах досліджуваної проблеми. Всі ці цілі визначаються професійними потребами інженерно-педагогічного фахівця. Практична мета полягає в тому, аби навчити студента усвідомлювати значущість проведення правовиховної роботи і співвідносити її з майбутньою професійною діяльністю, формувати правильне уявлення про правовиховну роботу як професійно значиму, як засіб професійного самоудосконалення. Реалізація освітньої мети передбачає підвищення загальної культури і професійної компетентності студентів; поповнення і поглиблення знань з проведення правовиховної роботи шляхом самоосвіти. Підготовка до проведення правовиховної роботи сприяє формуванню професійного мислення, впливає на характер відношення до професії. У плані досягнення виховних цілей правовиховна робота володіє значним потенціалом, вносячи внесок до виховання професійно спрямованої особистості. Окремими аспектами виховання студентів є активна життєва позиція; пошана до культури, історичних і духовних цінностей; пізнавальна активність; прагнення до самоосвіти.

Досягнення розвивальних цілей означає розвиток інтелектуальної, емоційної, мотиваційної сфери особистості студента; розвиток мислення, вдосконалення умінь самостійно логічно і критично мислити, розвиток і вдосконалення всіх видів пам'яті, уваги, уяви; формування самосвідомості, саморегуляції і самовираження особистості. Досягнення цих цілей сприяє розвитку особистості професіонала інженерно-педагогічного профілю, внаслідок чого виникає потреба до використання надбаних професійних знань на практиці, бажання отримувати нові знання в результаті практичної діяльності.

Ефективність досягнення поставлених цілей визначається багато в чому не лише технологією і використаними способами організації діяльності, але і принципами, які закладаються як основа спільної діяльності педагога і вихованців.

При побудові моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи під принципом розуміється висока міра узагальнення педагогічних закономірностей, яка може бути реалізована в окремих ситуаціях (принцип гуманістичної спрямованості; принцип професійної зацікавленості; принцип взаємозв'язку теоретичної й практичної професійної підготовки; принцип оптимізації навчально-виховного процесу; принцип індивідуалізації навчання). Виокремлені принципи не є вичерпними, вони органічно поєднуються із загальнодидактичними принципами організації педагогічного процесу вищих навчальних закладів: науковості, свідомості та активності, систематичності і послідовності.

Змістовий компонент розкриває специфіку підготовки майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи у ПТНЗ, виокремлює її об'єкти, процеси або явища, зумовлює особливості здійснення, визначає проблеми, в яких віддзеркалюються потреби регіону в галузі середньої технічної освіти. Він охоплює навчальну діяльність студента, яка включає аудиторну та позааудиторну роботу.

У завдання нашого дослідження не входила розробка нових форм представлення змісту та структури навчального матеріалу, а лише узагальнювалися існуючі підходи та обґрунтовувалася можливість їх використання при проектуванні та конструюванні моделі формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів у ПТНЗ.

Вибір форм зумовлений насамперед цілями навчання, обсягом змісту, професійною підготовленістю та компетентністю самого педагога, особливостями структурування навчального матеріалу конкретної дисципліни тощо.

До таких форм навчання студентів відносяться: лекції проблемного викладу; проведення семінарів-диспутів, навчально-ділових ігор, лабораторно-практичних занять, конференцій-дискусій; самостійна робота студентів з літературою та її цілеспрямоване використання під час аудиторних занять; індивідуальні завдання, виконання яких вимагає використання нових інформаційних технологій; вирішення спеціальних тематичних кросвордів; проведення семінарів, спецкурсів, що дозволяють формувати пізнавальну активність майбутніх інженерів-педагогів тощо.

Під час реалізації змістового компонента передбачається використання методів за класифікацією, запропонованою В.Безруковою [3].

З використанням зазначених форм та методів було розроблено спеціальний курс „Правовиховна робота в ПТНЗ”, який входить до варіативно-вибіркової частини навчального плану циклу дисциплін самостійного вибору студента. Саме цей спецкурс став ядром змістового компонента. Опанування навчальним курсом бажано здійснювати протягом одного семестру на старших курсах ОКР „бакалавр” спеціальності 6.010104 „Професійна освіта”.

Оскільки суттєву роль у формуванні готовності студентів до правовиховної роботи з дітьми відведено педагогічній практиці, то до змісту програми навчально-методичної практики для студентів IV курсу спеціальності „Професійна освіта” було внесено доповнення у формі додаткових завдань.

Науково-дослідна робота направлена на забезпечення безперервності і послідовності оволодіння студентами елементами науково-дослідної діяльності з урахуванням майбутньої спеціалізації відповідно до вимог рівня професійної підготовленості випускників університету.

Під час підготовки майбутніх інженерів-педагогів постійно виникають протиріччя між вимогами, особливостями, умовами навчальної діяльності студента та ситуаціями, з якими їм доведеться зіткнутися під час професійної діяльності. Ці протиріччя легко усуваються під час науково-дослідницької діяльності студентів.

Оціночно-результативний компонент моделі визначає рівень готовності студентів до правовиховної роботи у ПТНЗ відповідно до обґрунтованих критеріїв і показників.

Облік рівня готовності студентів відбувається за допомогою заздалегідь визначених критеріїв та показників. Рівень сформованості впливає на характер утворення цілей та завдань, відбір методів та прийомів.

Результати реалізації педагогічної моделі: готовність майбутніх інженерів-педагогів до правовиховної роботи у ПТНЗ.

Розроблена нами модель має цілісний характер, оскільки всі компоненти взаємозв'язані і функціонують для досягнення єдиного кінцевого результату, що зрештою сприяє оптимізації, активізації, інтенсифікації і, в цілому, підвищенню ефективності формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів.

У межах моделі вміст професійної підготовки може бути представлений у вигляді лінійної послідовності етапів, реалізація яких починається з формування переліку умінь і навичок і закінчується виявленням комплексу знань, необхідних для формування цих навичок і умінь.

Висновки... Отже, модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до правивиховної роботи у ПТНЗ містить три компоненти: цільовий, змістовий та оцінно-результативний. Вони мають між собою прямі й зворотні зв'язки, спрямовані на досягнення однієї мети, що відповідає потребам усіх учасників педагогічного процесу.

Подальша робота полягає в експериментальній апробації запропонованої концептуальної моделі для ефективного впровадження в практику системи освіти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Глинский Б. А. Моделирование как метод научного исследования: гносеологический анализ / Б. А. Глинский, Б. С. Грязнов, Б. С. Дынин, Е. П. Никитин. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 248 с.
2. Кирабаев С. Н. Модели современного гуманитарного образования / С. Н. Кирабаев // Высшее образование в России. – 2009. – № 1. – С. 24–32.
3. Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / А. Ю. Коджаспиров, Г. М. Коджаспирова. – М. : Издат. центр „Академия”, 2001. – 176 с.
4. Михеев В. И. Моделирование и методы теории изменений в педагогике / В. И. Михеев. – М. : Высшая школа, 1987. – 198 с.
5. Юров А. Ю. Введение в концепцию прав человека / А. Ю. Юров. – М. : Международная школа по правам человека, 2008. – 62 с.

Аннотація

С.В.Погребняк

Модель формирования готовности будущих инженеров-педагогов к правовоспитательной работе

В статье предложена структура модели формирования готовности будущих инженеров-педагогов к правовоспитательной работе в ПТУЗ, проанализированы основные ее компоненты (целевой, содержательный и оценочно-результативный). Обосновывается целостный характер предложенной модели, что способствует оптимизации, активизации, интенсификации и повышению эффективности формирования готовности к правовоспитательной работе будущих инженеров-педагогов.

Ключевые слова: модель, будущие инженеры-педагоги, критерии, компоненты, готовность.

Summary

S.V.Pohrebniak

Model of Formation of Readiness of the Future Engineers-Pedagogues to Law Educational Work

This article proposes structure of the model of forming readiness of the future engineers-pedagogues to law educational work in vocational schools, the main components (target, substantial and estimate-resultive) are analysed. The integral character of the offered model, which helps optimization, activation, intensification and growth of the effectiveness of forming readiness to the law educational work of the future engineers-pedagogues is grounded.

Keywords: model, future engineers-pedagogues, criteria, components, readiness.

Дата надходження статті: „30” вересня 2012 р.

УДК 378.14+376.1

М.В.РОГАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент
(м.Краматорськ Донецької області)

Культурно-виховне середовище вищого навчального закладу як один з чинників виховання духовної культури сучасного студента

В статті розглядаються питання впливу соціокультурного середовища на формування духовної культури студентської молоді, розкриваються ознаки та функції культурно-духовного середовища вищого навчального закладу.

Ключові слова: виховання, культурно-виховне середовище, центри духовно-інтелектуального розвитку, студентська молодь.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Прагнення педагогів і науковців до пошуку шляхів гармонізації відносин, зм'якшення кризових факторів, педагогізації середовища, прилучення студентів ще під час навчання у вищому навчальному закладі до цінностей культури, на основі яких людина формується як гуманна, моральна, духовна особистість, що реалізує себе у

світі у створенні нових цінностей культури – усе це закономірно призводить до необхідності системних досліджень в галузі проблем виховання у вищому навчальному закладі.

Формування особистісної духовної сфери фахівця здійснюється під впливом не тільки цілеспрямованого освітнього процесу, але і специфічного професійного та соціокультурного середовища, в якому він опиняється під час навчання у вищій школі. Тобто освітньо-виховний процес відбувається безпосередньо в соціокультурному середовищі, яке є могутнім фактором, що впливає на педагогічний процес.

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасних наукових дослідженнях у соціально-педагогічному аспекті сутність, зміст понять „середовище” розглядають К.Ясперс, В.Ясвін, С.Сергеев; педагогічне середовище як сферу творчого педагогічного спілкування (О.Анохін), педагогічного впливу (Н.Посталюк і ін.); „освітньо-виховне середовище” (С.Бондаревська, Л.Буева, Б.Бім-Бад, А.Лукіна, В.Веснін, Ю.Мануйлов, І.Якіманська); „освітнє середовище”, як носій найважливіших комплексних чинників, що визначають суть процесу формування особистості, розглядаються в роботах В.Бочарової, Л.Буєвої, В.Гурова, І.Кона, А.Мудрика, А.Петровського, Я.Рубіної, О.Коберника, В.Караковського, І.Кулешової, Л.Новікова, В.Семенова; сутність понять „навчально-терапевтичне середовище” (Г.Любимова), творче освітньо-виховне середовище як компонент виховної системи, що забезпечує успішність розвитку і саморозвитку особистості дитини шляхом різноманітної діяльності, створення співтовариств, сприятливої атмосфери, самоврядування (К.Приходченко).

Виклад основного матеріалу... Сучасні дослідники шукають способи організації середовища і оптимізації його впливу на особистість. Вирішити протиріччя між тенденцією до більш повного використання можливостей освітнього середовища і відсутністю відповідних технологій і має концепція середовищного підходу до навчання, виховання і розвитку особистості, в якій середовищний підхід розглядається як „теоретична основа стратегії опосередкованого управління процесами формування і розвитку особистості” або як „система дій суб'єкта управління з середовищем, що спрямовані на перетворення його на засіб діагностики, проектування і продукування педагогічного результату” освіти [1]. Адже одним з негативних наслідків диверсифікованості освіти з'явилася роз'єднаність освітніх установ, їхнє відокремлення, ослаблення їхнього виховного потенціалу (орієнтація на знання, абсолютизація спеціальної підготовки). Одним зі способів подолання останнього пропонується інтеграція освітнього середовища, соціокультурного простору: створення навчально-науково-педагогічних комплексів, які „в інтегрованому освітньому просторі створюються спільними (кооперативними) зусиллями взаємодіючих освітніх установ, що зберігають при цьому свою специфіку й автономію” [6, с.199].

Характерною рисою сучасного стану проблеми розвитку виховання в системі освіти є посилення інтеграційних процесів – об'єднання різних підходів, посилення взаємодії освітньої установи як відкритої системи з навколишнім соціально-педагогічним середовищем. Тому при визначенні стратегії розвитку виховання в нових умовах правомірно порушувати питання про формування освітнього культурно-виховного середовища – моделюванні виховного простору особистості, родини, педагогічних колективів освітніх установ, як одного з напрямків непрямих виховних впливів, тобто через „вплив середовища в цілому, що залучає індивіда до участі в суспільному житті, навчає його розумінню культури, поведінки в колективах, самостердженню себе і виконанню різних соціальних ролей” [2].

Створення гуманітарного середовища як необхідної умови успішного функціонування ВНЗ вимагає комплексного рішення взаємозалежних проблем в галузі: здійснення навчального процесу з урахуванням психологічних і фізичних особливостей студентів; організації побуту, дозвілля і відпочинку; художньої творчості; створення комфортного соціально-психологічного клімату, атмосфери довіри і творчості, реалізації ідей співробітництва, демократії і гуманізму.

Гуманітарне середовище, перш за все, культурно-виховне середовище. Таке середовище спрямоване на перетворення вищого навчального закладу в центр духовно-інтелектуального розвитку особистості, центр культури і виховання, культурно-духовного розвитку і саморозвитку індивіда.

Найбільш характерними ознаками такого середовища є:

- культивування родини як головної умови і чинника виховання;
- моральний характер взаємин як основи життя людей, змістом якого стають такі цінності, як любов, милосердя, терпимість, повага, достоїнство, оптимізм;
- культуротворчий характер життя людей, заснований на збереженні і продовженні культурно-історичних традицій, турботі про екологічне благополуччя;
- ставлення до освітньої установи як частини середовища, що гармонійно співпрацює із середовищем.

Основними напрямками функціонування гуманітарного середовища вищого навчального закладу виступають освітнє, культурне, виховне, а його функціями є: інтеграційна, адаптивна, соціокультурна, особистісно-професійна.

Культурно-виховне середовище покликане сприяти:

- одержанню майбутніми фахівцями системного гуманітарного знання;
- формуванню різних поглядів і позицій на розвиток суспільно-політичних і економічних процесів;
- розвиткові і саморозвиткові особистості студента, створенню умов для його постійного загальнокультурного і професійного росту.

Педагогічні умови впливу культурного середовища вищого навчального закладу на формування духовно-моральних цінностей студенті визначив Ю.Мануйлов, зокрема він зазначив: „Педагогічними умовами впливу культурного середовища на формування етичних цінностей її суб'єктів є відповідність культурного середовища освітньої установи принципам і цінностям полікультурної освіти, віддзеркалення нею культурного плюралізму сучасного світу, а також її цілеспрямоване формування і підтримка. Культурне середовище, що цілеспрямовано формується і підтримується певними способами і засобами, сприяє формуванню у тих, що навчаються таких етичних цінностей, як толерантність, патріотизм і громадянська відповідальність, культурна сензитивність, здатність і готовність до міжкультурної взаємодії, усвідомлення себе частиною національної і світової культур. Разом з цим, культурне середовище ефективно сприяє формуванню у її суб'єктів необхідного рівня міжкультурної компетенції і усуненню у них стереотипів по відношенню до інших культур” [2, с.67].

Функціонування культурно-виховного середовища забезпечується цілеспрямованою діяльністю всіх структур і підрозділів вищого навчального закладу: кафедр, управлінських і організаційних підрозділів, колективів викладачів і студентів.

Складовими елементами цієї діяльності є:

- викладання широкого спектру обов'язкових і елективних курсів з гуманітарних наук, включення природничонаукових і технічних знань у єдиний універсальний цикл наук про людину, про суспільство і природу;
- підвищення значущості освіти, духовно-моральних цінностей, загальної культури у формуванні особистості фахівця;
- розширення фундаментальної гуманітарної і природничо-наукової складової вищої освіти як основи цілісного і системного сприйняття світу;
- зростання ролі загальної спеціальної інформованості студента, рішення проблеми визначення принципів добору і систематизації знань, пошуку нових форм їхнього синтезу, з урахуванням особливих потреб цієї групи студентів;
- активний вплив різних видів культури, науки, мистецтва, природних і гуманітарних наук, повернення до цінностей різних релігій і конфесій;
- істотні зміни у взаєминах між викладачами і студентами: активний перехід від авторитарних методів спілкування до вільного партнерства, до співробітництва в навчально-виховному процесі, спільного творчого пошуку.

Ознаками ефективного впливу культурно-виховного середовища освітньої установи на особистість студента, нами виділені наступні:

- сприйняття студентом освітньої установи з її функціональними, наочно-рекреаційними і естетичними характеристиками, що надають можливості професійного і міжособистісного спілкування як суб'єктивно значущого атрактивного простору і переживання свого перебування в ньому у вигляді відчуттів прихильності, комфортності, приналежності до „свого” духовно-професійного співтовариства;
- різносторонність входження в середовище, відкриття для себе можливостей самореалізації в навчальній, соціокультурній, професійній сферах вищого навчального закладу, сфері міжособового спілкування різного рівня – від епізодичного партнерства до ціннісно-орієнтаційної події, дружби і любові;
- визначення для себе стійкої сфери взаємодії – лабораторії, секції, клубу, „команди”, яка виступає як, свого роду, референтна група, що забезпечує відкрите, творче, неформальне спілкування і саморозвиток;
- ставлення до середовища освітньої установи як до джерела додаткового професійного і особистісного досвіду, присутність якої в певній мірі „добудовує” освіту до цілісності [7, с.282-285].

Отже, виховання громадянина, фізично і духовно повноцінної людини, професіонала можливо лише в цілісному педагогічному процесі, в умовах інтеграції освітньої установи і соціально-педагогічного середовища. Турбота про соціальне благополуччя, духовно-моральне і фізичне здоров'я є важливою консолідуючою ідеєю, здатної об'єднати наукове і педагогічне співтовариство,

батьків, представників адміністрації, організаторів охорони здоров'я. Освітня установа повинна розвиватися як центр культури, гуманітарної допомоги, захисти і підтримки кожної особистості. Для цього необхідні спеціальні заходи для створення культурно-виховного середовища, у якому відбувається вільний вибір особистістю способів творчої самореалізації і її культурний саморозвиток, і здійснення соціально-педагогічного захисту, допомоги і підтримки кожного студента.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артюхина А. И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен (на материале проектирования образовательной среды медицинского университета): дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Александра Ивановна Артюхина. – Волгоград, 2007. – 377 с.
2. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов. – [2-е изд., перераб.]. – Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2002. – 157 с.
3. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу / К. І. Приходченко. – Харків : Основа: Тріада, 2007. – 152 с.
4. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.
5. Тюрікова О. М. Деякі аспекти проблеми створення культуротворчого інтеграційного середовища сучасної школи / О. М. Тюрікова // Наша школа. – 2004. – № 5–6. – С. 8–11.
6. Організаційно-виховна робота серед студентів у новій національній моделі вищої освіти на поступі у ХХІ ст. : метод. посіб. – К. : КНТЕП, 2001. – 38 с.
7. Роганова М. В. Виховний соціокультурний простір університету як педагогічна проблема / М. В. Роганова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія „Педагогічні науки” : [зб. наук. праць]. – К. : КиМУ, 2006. – Вип. 8. – С. 282–294.
8. Практична педагогіка виховання : Посібник з теорії та методики виховання / за ред. М. Ю. Красовицького. – К. – Ів.-Франківськ : Плай, 2000. – 218 с.

Аннотація
М.В.Роганова

Культурно-воспитательная среда высшего учебного заведения как один из факторов воспитания духовной культуры современного студента

В статье рассматриваются вопросы влияния социокультурной среды на формирование духовной культуры студенческой молодежи, раскрываются признаки и функции культурно-духовной среды высшего учебного заведения.

Ключевые слова: воспитание, культурно-воспитательная среда, центры духовно интеллектуального развития, студенческая молодежь.

Summary

M.V.Rohanova

Cultural-Educational Environment of Higher Educational Institution as one of the Factors of Spiritual Culture of the Modern Student Education

The article deals with the questions of influence of socio-cultural environment on forming of moral culture of student young people, signs and functions of cultural-spiritual environment of higher educational establishment are revealed.

Key words: education, cultural- educational environment, centers of spiritual and intellectual development, student young people.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 37.378.7(739)(045)

Ю.В.РОМАНЕНКОВА,

*доктор мистецтвознавства, професор
(м.Київ)*

Місце експерименту в мистецькому освітньому полі сучасної України

Стаття присвячена специфіці підготовки художників ювелірних виробів в умовах сучасного українського мистецького ВНЗ. Аналіз поданий на матеріалі Інституту арт-експертизи та ювелірного мистецтва НАКККіМ Києва.

Ключові слова: ювелірне мистецтво, дизайн ювелірних виробів, мистецька освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Мистецькі вищі навчальні заклади завжди були кузницею еліти держави. Випуск фахівців у галузі образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, мистецтвознавства, театрального та кіномистецтва, музики завжди був кількісно обмежений – у ці ВНЗ вступали ті, кого називали „особливо обдарованими дітьми”, їх завжди був дуже невеликий відсоток. Це ті, кого іронічно називали „штучним товаром”, культурної еліти не буває багато, її представника як творчу особистість можна „відшліфувати” в процесі навчання у ВНЗ, але тільки за наявності природних задатків. Саме вони, випускники академій мистецтв,

культури, консерваторій, складають підвалини вітчизняної інтелігенції, це люди з рафінованим смаком, що інакше відчують, бачать, першими відчують на собі всі політичні катаклізми держави як особливо вразливі, тонко все відчують, є своєрідним індикатором усіх історико-культурних процесів країни. Тому і ставлення держави до художньої освіти має бути особливим, її не можна вибудувати і коректувати в умовах загального процесу.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... У сучасній художній освіті України є суттєві лакуни, заповнення яких може сприяти зміцненню культурного фундаменту країни. Одна з них – майже повна відсутність у вищій освіті країни на сьогоднішній день ВНЗ, де готують художників-ювелірів або дизайнерів ювелірних виробів [7]. Ювелірне мистецтво завжди було однією з найспецифічніших областей застосування сил і талантів майстрів, а професія „ювелір” – одна з найбільш затребуваних і добре оплачуваних сьогодні в країні. Представники цієї професії – люди, що володіють винятковим почуттям смаку, гармонії, прекрасно знаються на тенденціях сучасної моди. Але ювелірів з вищою освітою, що володіють як практичними навичками, так і теоретичною багатогранною підготовкою, що підтверджувалося б дипломом ВНЗ IV рівня акредитації, Україна поки практично не має. У Росії, наприклад, ВНЗ, де готують художників-ювелірів, теж не так багато, але вони є, і за останні кілька років цю лакуну почали істотно заповнювати. Кафедри ювелірного мистецтва, випускники яких отримують кваліфікацію художника-ювеліра, є у вишах Москви, Санкт-Петербурга; навчальні заклади Єкатеринбурга орієнтовані більшою мірою на каменерізне мистецтво, оскільки Урал має дуже глибоке коріння в цій царині, багатючі родовища різних мінералів, що і зумовило високий рівень підготовки фахівців переважно у галузі не стільки навіть власне ювелірного мистецтва, скільки геммології. Кілька років тому Санкт-Петербурзьким Державним університетом була організована кафедра, де займаються підготовкою художників-ювелірів, вона і стала однією з найпопулярніших за останні роки завдяки затребуваності пропонованої спеціальності і багатій матеріально-технічній базі [5].

В умовах ринкової економіки ювелірний напрямок на ринку професій користуються великим попитом і в Україні, але, незважаючи на це, ювелірів у нас готують за незначним винятком (Луганський національний університет ім. Т.Г.Шевченка) лише навчальні заклади I-II рівнів акредитації, тобто випускники отримують робітничу спеціальність (київський Міжрегіональний центр ювелірного мистецтва, Одеський навчально-виробничий центр „Академія ювелірного мистецтва”). Є низка навчальних закладів, де ведеться підготовка фахівців з художньої обробки металу, де лише один з напрямів – ювелірна справа. Це коледжі [3; 4], професійно-технічні училища, інститути III рівня акредитації [6]. Так виглядає ситуація, наприклад, у Львівській Національній академії, де традиційно підготовка фахівців прикладних мистецтв мала дуже високий рівень, як і в Харківській академії дизайну і мистецтв завжди славилася високим рівнем підготовки „прикладників”. Спеціалізованих суто в галузі ювелірного мистецтва підрозділів ВНЗ поки в країні практично немає. Тому, головна мета полягає в комплексній підготовці фахівців у галузі художнього моделювання ювелірних виробів, здатних самостійно створити унікальні, ексклюзивні авторські ювелірні прикраси від задуму до втілення власного проекту в життя в матеріалі. Дизайнери, яких готують у нас в країні багато ВНЗ, володіють знаннями насамперед у галузі комп'ютерної графіки, 3D-моделювання, але при всій важливості цих аспектів підготовки художника-ювеліра вони не є вичерпними, оскільки ці фахівці не є художниками, тому можуть лише часто створити 3D зображення з чужого ескізу, тобто бути лише виконавцями певної ланки ланцюга етапів процесу створення ювелірної прикраси. Тому в процесі створення ювелірного виробу, чи то прикраса або сувенір, задіяні кілька людей: художник, дизайнер-модельєр, і тільки потім – власне ювелір-виконавець. Але ювелірне мистецтво, коріння якого сягає в глибину століть, сучасний ринок ювелірних виробів вимагають наявності майстрів, які б підходили до процесу створення творів ювелірного мистецтва не просто як гарні ремісники, які можуть механічно втілити в життя задум інших людей, але діяти самостійно, творчо, забезпечуючи і появу ексклюзивних виробів, і водночас підвищуючи професійний рівень виконання продукції, розрахованої на середньостатистичного споживача. Тобто, дизайн ювелірних прикрас – це синтетичний вид мистецтва, що органічно в собі поєднує як чисто ремісничі технічні галузеві знання і вміння, так і суто художні. Художник-дизайнер ювелірних виробів – не просто художник-ювелір з вищою освітою, який має високий рівень професійної підготовки, це майстер, який є базовою ланкою мистецької еліти, що володіє рафінованим смаком, відчуттям кольору, ритму, тобто хороший художник і колорист, досвідчений у галузі моди, історії дизайну, декоративно-прикладного мистецтва, геммології. Такий майстер повинен вміти створити ескіз ювелірного виробу, візуалізувати свою ідею в 3D-макеті, знати технологічні особливості конструювання ювелірних виробів, властивості різних металів і сплавів, характеристики ювелірного каміння.

Тому одним із завдань, які висувуються до української вищої художньої освіти на сьогодні, можна вбачати і заповнення даної лакуни, тобто реалізацію ідеї про комплексну підготовку

фахівців у галузі ювелірного мистецтва, схильних до самостійної творчості, знайомих із сучасними технологіями і матеріалами, що використовуються в ювелірному виробництві.

Саме це стало на меті при заснуванні під егідою Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Інституту арт-експертизи та ювелірного мистецтва, однією з основних кафедр якого стала кафедра ювелірного мистецтва. Досвід колег з інших міст і країн, де є структурні підрозділи на кшталт цього, дають право сподіватися, що започаткована київським вишем справа матиме успіх та перспективу. Московський інститут арт-бізнесу та антикваріату, московський Інститут традиційного та прикладного мистецтва, Санкт-Петербурзький Державний університет з його кафедрою ювелірного мистецтва, Уральська Державна архітектурно-художня академія – достатня кількість прикладів вдалого функціонування кафедр такого спрямування.

Але для України цей напрям є ще вкрай нерозвиненим, незважаючи на його очевидну необхідність. Цією справою займаються луганчани, необхідність чого підкреслена існуванням ювелірних заводів у Ровеньках і вочевидь існуючим попитом на майстрів такої спеціалізації; факультети та окремі кафедри Львівського, Київського, Одеського навчальних закладів, зазначених вище, теж мають серед напрямів підготовки ювелірне мистецтво, але воно не виокремлено в окрему спеціалізацію, є найчастіше лише ланкою загальної підготовки з художньої обробки металу. Прикладний аспект спеціалізації вимагає особливо уважного підходу до складання навчального плану, де має бути передбачена достатня кількість академічних годин на фахові дисципліни профільно-орієнтованого блоку, врахована специфіка виробничих практик, прораховано співвідношення теоретичного та практичного блоків.

Фінансово цей напрям є дуже затратним, вимагає серйозної матеріально-технічної бази. Окремою проблемою, яка завжди актуальна при підготовці фахівців спеціальностей з прикладним аспектом, є проблема баз практик для студентів старших курсів. Поставлені цілі підготовки високопрофесійних майстрів вимагають проходження практики при майстернях, ювелірних фірмах, заводах, де студенти можуть закріпити отримані ними під час навчання навички. Існування спеціально облаштованої виробничо-експериментальної майстерні ювелірики багато в чому вирішує цю проблему, бо студенти тут матимуть змогу спостерігати різні етапи створення ювелірного виробу. Звичайно, майстерня може виконувати функції лише однієї з баз практик, бо основне її спрямування – граверна справа (рис. 1-3). Але наявність такої бази значно полегшує процес залучення студентів до практичної частини роботи художника ювелірних виробів.

Обов'язковим компонентом підготовки майбутнього художника ювелірних виробів можна вважати участь студента в творчих конкурсах дизайнерського спрямування. Безумовно, студент завжди є у вищій об'єктом спрямування на нього виховної роботи, що виражається у його залученні до організації святкових заходів, участі в концертах, конкурсах, тощо. Але формування особистості художника, тим більше – художника, що покликаний створювати ексклюзивні ювелірні вироби, вимагає особливого ставлення. Свобода мислення і дій є невід'ємним компонентом виховання особистості, з чим не можна не погодитися, враховуючи специфіку творчого ВНЗ. Тому формат участі студента в загальноакадемічному житті, його дозвілля в Академії він має визначати виключно самостійно. Художників слід залучати до оформлення інтер'єрів під час підготовки свят, створення газет, тобто до того, що передбачає „відточення” ними їх професійних навичок. Але інші сфери можна лише пропонувати, але не нав'язувати, що дасть можливість їм обрати самостійно і збільшить вірогідність того, що вони самі розширять коло своїх форм участі в житті вишу. Звісно, слід пам'ятати і про загрозу можливості перетворення студента за таких умов на чужу ланку в академічному житті, що випадає з соціуму, не беручи участі в студентських загальних заходах. Але виховний компонент не має передбачати тиску, тому основним аспектом у даному випадку слід вважати саме форму участі, тобто сферу застосування зусиль, що не передбачає відсутності свободи вибору і повинна бути спрямована на врахування майбутньої спеціалізації студента.

А участь у творчих конкурсах для студентів-дизайнерів є такою ланкою, що спрямована на формування професійної майстерності у майбутніх художників-ювелірів, і водночас є і виховним компонентом, бо формує у них почуття відповідальності за якість їх роботи, що буде представляти ВНЗ та країну. Постійним партнером НАКККІМ у галузі спільного проведення мистецьких конкурсів є Омський Державний технічний університет, який щорічно залучає студентів мистецьких спеціальностей до участі в конкурсах і конференціях, що ним проводяться. Обов'язковою для майбутніх творців ювелірних виробів є і участь у щорічній спеціалізованій виставці „ЮвелірЕкспо”. Але це наступна ланка формування їх професійних навичок, бо є можливою тільки на старших курсах, коли студентство вже має певний професійний рівень для участі в такому заході.

Висновки... Україна на сьогодні має немало високопрофесійних митців, що прекрасно знаються на дизайні ювелірних виробів, і надалі все більше відомих художників (і не тільки)

виражають бажання спробувати себе в цій царині, розуміючи її перспективність. Але поки переважна більшість з них стоїть на шляху самопідготовки, самоосвіти. Тому поставлена київською академією мета комплексної підготовки художника ювелірних виробів, що поки лежить у полі експерименту, має шанс бути досягнутою і підтриманою.

Рис. 1-3. Зразки виробів, при виготовленні яких використано метод ручного гравіювання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Інститут арт-експертизи та ювелірного мистецтва / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dakkkim.edu.ua/kafedra-mustectvoznavstva-ta-ekspertnoji-dijalnosti>.
2. Чуприна В. Проблеми підготовки фахівців ювелірної галузі в системі вищої освіти / В. Чуприна / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://alma-mater.lnpu.edu.ua/magazines/osvita-donbas/osvita-2_%202007.pdf.
3. Косівський коледж прикладного і декоративного мистецтва Львівської Національної академії мистецтв / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.com.ua/ua/universities/205/>.
4. Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В. Ю. Шкрібляка / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oblosvita.com/zaklady/vnz_i_ii/1032-vizhnickij-koledzh-prikladnogo-mistectva-imeni-v-yu-shkriblyaka.html.
5. Санкт-Петербургский Государственный университет / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spbu.ru/>
6. Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://boychukart.kiev.ua/home/>.
7. Специалистов ювелирного дела готовит только один факультет Донбасса / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://topmedia.com.ua/news/show/2011-02-25/9430_specialistov-yuvelirnogo-dela-gotovit-tolko-odin-fakultet-donbassa.

Анотація

Ю.В.Романенкова

Место эксперимента в художественном образовательном поле современной Украины (на примере подготовки художников ювелирных изделий)

Статья посвящена специфике подготовки художников ювелирных изделий в условиях современного украинского ВУЗа. Анализ дан на материале Института арт-экспертизы и ювелирного искусства НАРККиИ.

Ключевые слова: ювелирное искусство, дизайн ювелирных изделий, художественное образование.

Summary

Yu.V.Romanenkova

Place of Experiment in the Field of Modern Art Education in Ukraine (by the Example of Training Artists-Jewelers)

The article is dedicated to the specifics of training of artists-jewelers under the conditions of contemporary Ukrainian university. Material of the Institute of Art Expertise and Jewelry has been analyzed.

Key words: jewelry, jewelry design, art education.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК 378

Л.М.РОСТОМОВА,

кандидат психологічних наук
(м.Одеса)

Ненормативна лексика: до питання про культуру спілкування студентства

Розглянуто стан культури мовлення студентства, визначені головні причини поширення серед них ненормативної лексики, наведені результати опитування студентів щодо їх ставлення до лихослів'я, запропоновані заходи щодо мінімізації мовленнєвих ексцесів та наближення мовлення студентів до норм літературної мови.

Ключові слова: культура мовлення, нормативна й ненормативна лексика серед студентства, засоби підвищення мовної культури.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі, коли відбувається трансформація суспільного життя України, змінюються пріоритети діяльності й розвитку особистості, особливого значення набуває культура спілкування. Криміналізація суспільства, поява у мовленні значної кількості сленгів, жаргонів, використовуваних різними групами, змушує нас серйозно замислитися над проблемою чистоти мови. Ця проблема є ключовою з погляду національної культури, у тому числі і мовної. Сьогодні є небезпека її перекручувань, зокрема різних ненормативних включень. Саме тому проблема культури мови була, є і ще довгий час буде знаходитися в центрі уваги громадськості.

Аналіз досліджень і публікацій..., у яких розглядається проблема вживання ненормативної лексики, дозволяє нам стверджувати, що саме ця проблема недостатньо розроблена й висвітлена у працях педагогів та психологів. Н.Каменська, І.Кон, Д.Лихачов, Б.Успенський, Л.Широкоградюк розглядають лихослів'я як соціокультурний феномен. Він має зв'язок із проявами жорстокості, агресії у поведінці. Цій проблемі присвячено праці Н.Алікіної, Р.Байярда, Р.Берона, З.Карпенко, О.Реана, Д.Річардсона. Недостатня увага до поставленої проблеми обумовлена низкою труднощів як наукового так і соціально-психологічного та психолого-педагогічного характеру, з якими стикаються дослідники, що вивчають причини вживання ненормативної лексики; механізми привласнення ненормативних мовних конструктів; їх роль в комунікативній активності молоді. Проблеми піднесення культури мовлення та мистецтву риторики були присвячені праці С.Аверінцева, Л.Виготського, Н.Кошанського, О.Лосева, В.Виноградова та ін.

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є аналіз причин поширення ненормативної лексики серед студентів, розробка рекомендацій, спрямованих на мінімізацію цього негативного явища серед молоді.

Для досягнення визначеної мети нами було поставлено такі завдання:

- розглянути поняття „культура спілкування”;
- визначити основні причини та сфери вживання ненормативної лексики;
- обґрунтувати пропозиції із мінімізації випадків вживання ненормативної лексики учнівською молоддю.

Виклад основного матеріалу... Аналізуючи досліджувану проблему, насамперед варто звернути увагу на поняття „культура мови та мовлення”, що розуміється як частина загальної культури людини, наслідок її виховання та освіти у певному мовному та культурному середовищі. Це вміння правильно говорити, писати, вживати мовні засоби відповідно до мети і умов спілкування. Однією з найважливіших ознак літературної мови є значний словниковий запас, який реалізується на побутовому рівні, у студентському середовищі, при спілкуванні з викладачами, під час письма.

Поняття про культуру мови містить у собі два аспекти: 1) засвоєння літературної мови, її правильність, тобто дотримання літературних норм, сприйнятих як „ідеал” або загальноприйнятий, традиційний звичай, та 2) мовна майстерність, тобто вміння обрати найбільш точний у значенневому відношенні, стилістично і ситуативно доречний варіант висловлювання думки. Слід зауважити, що у кожній соціальній групі є свої специфічні норми мови, своєрідні еталони спілкування.

Певною мірою культура мови є виявом соціального життя людей і несе на собі відбиток освітньо-культурного рівня, мовних стереотипів, що формуються вдома та в школі, в референтних групах, зокрема створення та застосування жаргонних висловів та неологізмів. Ці особливості яскраво проявляються при спілкуванні молодих людей в соціальних мережах, на різних чатах і форумах. Для людини, що має вищу освіту, може бути дивним і неприємним те, як багато в цьому Інтернет-середовищі брутальної лайки, ворожості та грубості, сленгу й скорочень, не зрозумілих „чайникам”. Ця обставина змушує замислитися про причини поширення ненормативної лексики при спілкуванні студентів між собою, в тому числі за допомогою технічних засобів (пейджерів, СМС, на чатах), яка, з огляду на частоту використання, стає „нормою”, а ввічливість – ознакою приналежності до культури минулого [У „Лінгвістичному енциклопедичному словнику” за редакцією В.Ярцевої мовна норма тлумачиться як „сукупність найбільш стійких традиційних реалізацій мовної системи, відображених і закріплених у процесі суспільної комунікації”]. Можливо, справа у високій інтенсивності життя, коли бракує часу для слів ввічливості, слова набираються із скороченнями, замість слів використовують смайлики.

Культура спілкування студентів у вузі може розглядатися як найважливіший творчий ресурс вищої професійної освіти в справі інтелектуального розвитку особистості. Розвиток культури спілкування зобов’язує студента вищого навчального закладу оволодіти нею як універсальною характеристикою фахівця, що дозволяє виконати соціальні очікування суспільства і вийти на високий професійний і особистісний рівень.

Культура спілкування – важлива складова загальної культури особистості. Л.Д.Лихачов, позначаючи феномен „культура спілкування”, підкреслює моральний і духовний її зміст, включаючи освіченість, духовне багатство, розвинене мислення, здатність правильно розуміти явища в різних сферах життя, здатність точно передати слухачеві свої думки чи почуття.

Культура спілкування може тлумачитися і як якість особистості, що включає великий за обсягом словниковий запас; як різновид соціальної компетентності – спроможність використовувати різні стилі спілкування, різні мови, здатність бути толерантним до співрозмовника, вступати в діалог, налагоджувати співпрацю тощо.

Виходячи з представлених вище визначень, „культура спілкування” є однією із сторін базової культури особистості, яка, в свою чергу, являє собою комплекс характеристик (знань, якостей, звичок, ціннісних орієнтацій і т.д.), що дозволяють жити людині в гармонії із загальнолюдською, національною культурою, розвивати і суспільство, і індивідуальну своєрідність своєї особистості. Культура спілкування – це найважливіша умова задоволення індивідом відносинами з оточуючими і життям в цілому, необхідна передумова ефективної трудової діяльності, одна з неодмінних умов психічного, емоційного, інтелектуального, соціального розвитку особистості.

Завдання виховання культури мови покладаються насамперед на родину, освітні установи, установи культури, літературу, засоби масової інформації, громадські організації.

Аналізуючи процес комунікації, можемо констатувати очевидне зниження складності мовних стереотипів, збільшення частоти вживання слів іншомовного походження (всі ці „менеджери”, „логісти” тощо), що супроводжується посилення впливу побутового мовлення на літературну мову. Для появи змін у стандартах мовлення вагоме значення мають такі чинники:

– втрата літературною мовою її нормотворчого значення, адже читання займає все менше місце у формуванні сучасної переважно „візуальної” культури, кіно, телебачення, поп-культура сучасного кічу, попси й джинси (шкода, якщо ці „терміни” будуть всім зрозумілі);

– використання у сфері комунікації усного контекстуального мовлення, спілкування, опосередкованого технічними засобами (телефони, комп’ютери).

Сьогодні мова засобів масової інформації стає нормотворчим чинником. Вона визначає рівень мовної культури, а політичні ток-шоу, на жаль, вчать не толерантності та повазі до

співрозмовника, а подеколи й відвертому хамству. Спостерігаючи публічну комунікацію у сфері політики, економіки, права, ми не можемо не звернути увагу на нехтування традиційними нормами мовної поведінки й навіть на випадки ображення й фізичного насильства. Можемо пригадати в цьому контексті „дискусії” В.Жириновського з політичними опонентами. Поширення кримінального жаргону в мовленні молоді, на думку Г.Нещименко, свідчить про теперішнє „нездоров'я соціального організму етносу, зокрема про його криміналізацію” [3, с.107].

У сучасній мовній ситуації арго злочинців і наркоманів переважає вплив класичної літератури. Хоча тут варто було б зауважити, що „гнилий базар дозволяють собі тільки дешеві баклани, адже за нього відповідати доведеться”. Зниженню мовної норми у сфері публічної комунікації сприяє зниження рівня гуманітарної освіти сучасної інтелігенції, що перестає бути носієм і користувачем літературної мови. Літературною працею не так вже рідко займаються графомани, яким не має про що писати, які володіють не пером, а комп'ютерним перекладом. У книжках ми все частіше зустрічаємо грубі помилки й просто неякісний текст. Ця обставина негативно відбивається на рівні мовної культури читачів дешевих пакет-буків. Анонімне спілкування в соціальних мережах, всілякі „коментарі” просто жахають своєю грубістю та недолугістю.

Ще однією причиною поширення ненормативної лексики серед молоді є домашнє виховання, чи, скоріше, його відсутність. У засвоєнні дитиною мовних стандартів важливу роль відіграють імітація й ідентифікація, тобто наслідування поведінки значущих для неї людей, що призводить до прийняття їхніх цінностей, установок, норм поведінки, друзів, суспільних авторитетів, які впливають на соціум через ЗМІ.

Ще одним джерелом поширення ненормативної лексики певною мірою є школа, де впливають на розвиток мовлення учнів не тільки вчителі, але й учнівський колектив. Багато учнів приносять з дому „лайливі слова”. Школярі, які були колись не знайомі з такими висловлюваннями, починають вживати їх і закріплювати у своїй свідомості, мовленні. Ці норми молодіжного спілкування зберігаються і в умовах вищих навчальних закладів.

Свідчення цього ми отримали в результаті опитування студентів двох ВНЗ м.Одеса, які ми не називаємо з етичних міркувань. За його результатами постійно вживають ненормативну лексику у повсякденному житті більше 25% студентів; не вживають взагалі 5% студентів; епізодично вживають ненормативну лексику 70% студентів. Мовлення дівчат більше відповідає літературній нормі, ніж юнаків, але гендерні відмінності не були статистично достовірні. При цьому опитувані загалом негативно ставляться до вживання ненормативної лексики, вважають прийнятним використання професійного сленгу, терпимо ставляться до всіляких помилок, обмовок, експресивної лайки в певних випадках, але не роблять зауважень, не вимагають дотримуватися нормативної лексики від друзів. Отже, студенти досить поблажливі до вживання ненормативної лексики і здійснюють слабкий контроль над власною мовною поведінкою.

На запитання „Як Ви оцінюєте рівень культури спілкування серед студентів?”, більшість відповіли, що студенти мають низький рівень культури спілкування: 70% студентів вважають, що в їх спілкуванні часто присутня нецензурна лексика, грубі вирази, вживання образливих слів на адресу іншої людини. Але при цьому, відповідаючи на запитання „Як Ви оцінюєте свій власний рівень культури спілкування в даний момент?” 80%, студентів визначили свій рівень культури спілкування як „нормальний”.

Аналізуючи рівні комунікативної толерантності за тестом „Комунікативна толерантність” В.В.Бойка, ми встановили, що 8% студентів мають низький рівень толерантності (від 60 до 135 балів), що свідчить про абсолютну нетерпимість до оточуючих та високу небезпеку непорозуміння з тими, хто не схожий із суб'єктом. Бажаючих підвищити рівень комунікативної культури серед опитаних студентів більше 40%, записалося на курси ефективного спілкування 12%, на пробне заняття прийшли три особи. Коментарі тут зайві.

Л.Широкорадок [6] доводить доцільність здійснення корекційно-профілактичних заходів, спрямованих на покращання культури мовлення підлітків, які можуть проводитися у різних формах: тематичних бесід, роз'яснювальної роботи, спрямованих на формування негативного ставлення до лихослів'я; активна участь викладачів у загальних заходах, спрямованих на боротьбу з лихослів'ям; проведення тренінгів-семініарів, присвячених даній проблемі, ділових ігор, що дозволяють викладачам вчитися адекватно реагувати на мовні ексцеси учнів. В умовах ВНЗ корисно проводити дискусії з питань збереження культури мови. У процесі спілкування зі студентами ми мали можливість переконатися, що, незважаючи на вживання ненормативної лексики, багато хто з них позитивно ставиться до проведення заходів щодо боротьби з лихослів'ям.

Багато студентів не мають чітких уявлень про культуру спілкування, її сутність і структуру, про культурні форми людської взаємодії. Проблема формування культури спілкування, в широкому її розумінні, обумовлена необхідністю підвищення якості підготовки фахівців, оскільки

засвоєння і застосування студентами загальнолюдських, гуманістичних, етичних цінностей і реалізація їх безпосередньо в спілкуванні сприяють не тільки особистісному та духовному розвитку молоді людини, а й соціального, професійного потенціалу фахівця. Студентам цікаві заняття з риторики, теорії і практики переконування, аргументування думок, оптимальних алгоритмів найбільш ефективного спілкування у сучасному суспільстві, тренінги комунікативних умінь. Шкода, що деякі з них цікавляться можливістю під час тренінгу навчитися не скільки переконувати, скільки брехати іншим, маніпулювати ними у власних корисливих цілях.

На жаль, риторика тривалий час не була включена до типових навчальних планів загальноосвітньої школи, а також до державного стандарту щодо підготовки педагогів у вищих навчальних закладах. Це помітно впливало на загальний мовленнєвий розвиток як учнів, так і студентів. Варто зазначити, що в античному світі риторика складала основу єдиного типу навчальних закладів, що давали вищу освіту. З 2001 р. до типових планів загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів (гуманітарні факультети) включено курс риторики. Ми вважаємо, що вивчення іноземних мов також має значний вплив на розвиток культури мовлення.

Висновки... Літературна мова нормативна, для неї характерна стабільність мовних стандартів, що спирається на авторитет художньої літератури, науки. Культура мовлення регламентується законом. Брутальна лайка карається як хуліганство, але адміністративна й кримінальна відповідальність за це, на жаль, зустрічається нечасто. Та й самі правоохоронці не завжди є взірцем мовної культури чи, принаймні, етикету.

Культура спілкування молоді останнього десятиліття відрізняється особливою розкутістю, а подеколи й брутальністю. Порушення мовленнєвого етикету характерні для кризових періодів розвитку суспільства, для вікових криз розвитку, коли норми поведінки втрачають сталість, коли вживання жаргонізмів чи звичайного „мату” стає нормою, чи, принаймні, не зустрічає різкої відсічі від присутніх. Те, що лихослів'я має місце при дітях чи жінках, вже не має значення, адже така лексика не рідкість серед них самих. Не рідкість це і серед представників інтелігенції, серед студентської молоді. Заборона ненормативної лексики втрачена, лайка лунає в „художніх” творах і засобах масової комунікації, не тільки на вулицях, а й в стінах шкіл та університетів. За таких умов варто привернути увагу до потреби принаймні мінімізації вживання ненормативної лексики молоддю, спонукати її до лінгвістичної самоцензури, вимогливості до порушників норм спілкування.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бессонова Т. П. Особенности развития ребенка в неблагополучной семье / Т. М. Бессонова // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 1. – С. 39–41.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 1996. – 416 с.
3. Нецименко Г. П. Вопросы языкознания / Г. П. Нецименко // Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации: проблема тенденции развития. – 2001. – № 1. – С. 98–131.
4. Ростомова Л. Н. Особенности развития речи у подростков-правонарушителей / Л. Н. Ростомова // На пороге взросления. Тезисы 3-й всероссийской научно-практической конференция по психологи. – М., 2011. – С. 284–285.
5. Сироннок К. Молодіжний сленг як складова загальноомовної культури нації / К. Сироннок // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 5. – С. 69–70.
6. Ширококордюк Л. А. Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / Л. А. Ширококордюк. – К., 2001. – 17 с.

Анотація

Л.Н.Ростомова

Ненормативная лексика: к вопросу о культуре общения студенчества

Рассмотрено состояние культуры речи студенчества, определены главные причины распространения среди них ненормативной лексики, приведены результаты опроса студентов относительно их отношения к сквернословью, предложены меры по минимизации речевых эксцессов и приближение речи студентов к нормам литературного языка.

Ключевые слова: культура речи, нормативная и ненормативная лексика среди студентов, средства повышения языковой культуры.

Summary

L.M.Rostomova

Profanity: to the Question of Culture of Students Communication

The state of students speech is studied the main causes of the profanity spread among students are determined the results of a survey of students regarding their attitude toward profanity are shown, the measures to minimize the speech excesses and approaching the speech of students to the norms of the literary language are proposed.

Key words: speech culture, regulatory and profanity among students, means of improving of language culture.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Студентське самоврядування як засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців

У статті аналізуються передумови зародження й розвитку студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України, розкривається його роль у життєдіяльності ВНЗ та у підготовці майбутніх фахівців до управлінської діяльності.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, студентське самоврядування, управлінські уміння, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблеми самоврядування у закладах освіти набули значної ваги в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., тобто в період становлення Української суверенної правової держави. Їх актуальність зумовили такі основні чинники.

По-перше, активне утвердження демократичних засад в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства.

По-друге, інтеграція України у європейське співтовариство та перехід до ринкової економіки, які також, глибоко зачіпають усі складові освітньої галузі, вимагають її демократизації, адже згідно з принципами Болонського процесу студентство розглядається як партнер, суб'єкт педагогічного процесу у ВНЗ.

По-третє, студентство в усі часи виступало своєрідним барометром соціально-економічного та політичного стану суспільства. Молодь є найменш консервативним за своїми ціннісними орієнтаціями соціальним прошарком населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, їй притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів. Можна з повним правом розглядати молодь, особливо студентство, як „соціальний нерв суспільства”.

По-четверте, студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації.

По-п'яте, опора на ініціативу, активну життєву позицію, європейські ціннісні орієнтації студентства є реальним показником цивілізованості суспільства, утвердження в ньому демократичних начал. Важливо чітко усвідомити, що успішна розбудова української держави залежить від самосвідомості, самодостатності, незаангажованості, свободи мислення, наполегливої праці кожного молодого громадянина України.

Проте реальний стан в окремих вищих навчальних закладах далеко не відповідає проголошеним деклараціям про студентське самоврядування. Саме цим пояснюється підвищена увага до проблеми студентського самоврядування з боку органів влади, науковців різних галузей, менеджерів освіти. Участь студентів в управлінні вищим навчальним закладом – це конкретний вияв демократизації вищої школи, утвердження її автономії, засіб формування управлінських умінь майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій... Окремі аспекти проблеми розвитку студентського самоврядування, його ролі в життєдіяльності вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, в розвитку особистості студента знайшли висвітлення в дослідженнях Т.Буяльської, В.Кременя, С.Ніколаєнка та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити шляхи вдосконалення діяльності органів студентського самоврядування як чинника формування управлінських умінь майбутніх працівників сфери освіти.

Виклад основного матеріалу... Аналіз наукової літератури і освітянської практики дає підстави стверджувати, що забезпечити успішність організації студентського самоврядування зможе людина нового покоління, яка усвідомлює й реалізує свої права, має почуття високої відповідальності та власної гідності, вважає себе самодостатнім та незалежним членом суспільства й піклується про добробут громади. Саме такі риси уможливають появу ініціативи „знизу” та реалізацію прагнення досягти позитивного результату і „бути почутим”.

З метою виховання такого покоління людей доцільно розробити концепцію формування особистості менеджера через систему студентського самоврядування, що забезпечить підготовку громадян, здатних до самоуправління й до виконання державотворчих функцій, виховуватиме

повагу до держави, формуватиме громадянські якості через налагодження демократичних стосунків.

Відомо, що Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ухвалило низку постанов, спрямованих на організацію студентського самоврядування у вищих навчальних закладах держави та надання студентам реальних прав в управлінні вищими навчальними закладами, проте далі від декларативних обіцянок справа не рухається. Причина відсутності результатів дії законів полягає в недостатньому фінансуванні програм, які сприяли б позитивним змінам за умови, що їхня реалізація буде поставлена на наукову основу і враховуватиме провідний досвід зарубіжних країн. За нинішніх економічних умов діяльність викладачів-ентузіастів на засадах добровільності, без державної підтримки, не вирішить проблеми реорганізації студентського самоврядування [1].

Сучасні дослідження підтверджують необхідність педагогічного керівництва студентським самоврядуванням. Першочерговим завданням є підготовка викладацьких кадрів, здатних працювати в нових умовах та виховувати молодь на засадах педагогіки співробітництва. Тому галузевому міністерству варто розробити освітньо-кваліфікаційну характеристику й програму підготовки фахівців для роботи з організацією та розвитку студентського самоврядування.

Для формування управлінських умінь у майбутніх фахівців вищі навчальні заклади повинні надати студентському самоврядуванню реальні повноваження, а не декларативні права. Для цього доцільно адміністрації вишів та їх студентам розробити протокол спільної діяльності й узгодити обов'язки та відповідальність сторін.

При цьому слід мати на увазі, що розширення повноважень студентського самоврядування та надання самостійності не означає, що студенти шукають відокремленості. Це, навпаки, засвідчує високий рівень педагогічного спілкування. Важливо, щоб робота студентського самоврядування органічно поєднувалася із зусиллями професорсько-викладацького складу, обслуговуючого персоналу та адміністрації вищого навчального закладу [2].

Оскільки студентське самоврядування вважають лабораторією практичного досвіду, то саме участь у діяльності студентських самоврядних організацій покликана вирішити проблему соціалізації студентської молоді. Для виховання якостей майбутніх громадян демократичного суспільства недостатньо прочитати восьмигодинний лекційний курс із демократії чи громадянського виховання. Слід сприймати громадянську освіту як педагогічний комплекс, що передбачає не лише оновлення змісту навчальних дисциплін, а й позааудиторні заходи та програми, створення сприятливого педагогічного клімату, організацію студентського самоврядування, демократичного управління у вищих навчальних закладах. Саме спільна діяльність викладачів, студентів та адміністрації впливає на формування демократичних ціннісних орієнтацій у молодих громадян [3, с. 63].

Водночас, як засвідчує аналіз діяльності ВНЗ, органи студентського самоврядування у вищому навчальному закладі спрямовують свої зусилля на розв'язання таких завдань:

- інформування студентів про їхні права та забезпечення захисту цих прав;
- виховання відповідального ставлення до своїх обов'язків та дотримання правил поведінки, Статуту й Положення про студентське самоврядування;
- підготовка студентів до участі в управлінні навчально-виховним процесом ВНЗ;
- формування в студентів громадянської відповідальності за своє майбутнє, майбутнє громади та країни; виховання поважного ставлення до Конституції студентського уряду та Основного закону України;
- підготовка студентів до практикування демократичних норм життя в суспільстві, активне залучення до вирішення проблем у країні;
- формування умінь ухвалювати рішення, здатності до самоаналізу;
- розвиток навичок планування й організаційно-адміністративних умінь;
- підвищення активності молоді в пошуку розширення форм участі в житті навчально-виховного закладу та надання студентам свободи вибору.

Для забезпечення ефективного педагогічного керівництва студентським самоуправлінням необхідно забезпечувати:

- регулярне проведення соціологічного опитування й анкетування з метою виявлення потреб та інтересів студентів;
- проведення досліджень, необхідних для вдосконалення виховної роботи навчального закладу та сприяння ефективності діяльності студентського самоврядування;
- швидке реагування на запити студентів і надання їм практичної допомоги;
- правова грамотність / компетентність майбутніх фахівців.

Висновки... Отже, ефективна співпраця адміністрації ВНЗ з органами студентського самоврядування сприятиме зростанню авторитету студентських самоврядних організацій як

інститутів, що спроможні здійснювати вплив на студентське життя, якість освіти та виробництва, ухвалення й реалізацію суспільно значущих рішень; перетворенню студентських організацій на реальний інструмент підготовки майбутніх фахівців до управлінської діяльності в різних сферах суспільного життя й економіки, освіти й культури, формування їх активної громадянської позиції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Вища освіта в Україні і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2004. – 383 с.
3. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 248 с.

Анотація

И.С.Руснак

Студенческое самоуправление как средство формирования управленческих умений будущих специалистов

В статье анализируются предпосылки зарождения и развития студенческого самоуправления в высших учебных заведениях Украины, раскрывается его роль в жизнедеятельности вуза и в подготовке будущих специалистов к управленческой деятельности.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, студенческое самоуправление, управленческие умения, учебно-воспитательный процесс.*

Summary

I.S.Rusnak

Students Self-Government as a Means of Managerial Abilities of the Future Specialists Formation

The article analyses the premises of origin and development of the students self-government in higher educational institutions of Ukraine, reveals its role in vital functions of higher educational institution and in preparation of the future specialists to the managerial activity.

Key words: *higher educational establishment, students self-government, managerial abilities, educational process.*

Дата надходження статті: „7” вересня 2012 р.

УДК 81'37:81

О.К.САДИКОВА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Розвиток полікультурної компетенції як одна з вимог сучасного виховання

Автор говорить про полікультурну компетенцію як необхідну умову успішного майбутнього сучасної людини. Оскільки поняття „полікультурна компетенція” є надзвичайно багатограним, виникає необхідність виділити її вирішальні компоненти. Формування полікультурної компетенції є метою всіх полікультурних тренінгів, які, на думку автора можна розділити на три основні групи: інформаційний, інтерактивний, культурно орієнтований.

Ключові слова: *полікультурна компетенція, соціальна, комунікативна, ділова компетенція, полікультурно компетентна людина, полікультурний тренінг (інформаційний, інтерактивний, культурноорієнтований).*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Глобалізація є одним із значущих та найважливіших явищ останніх десятиліть, як у політичному, так і економічному відношенні. Вона сприяє розвитку міжнаціональних підприємств, надає можливості працевлаштування за кордоном. Досвід закордонного працевлаштування, нерідко негативний, викликає необхідність попередньої підготовки працівників більшості великих підприємств для роботи за кордоном. При цьому все більшого значення набуває поняття „полікультурна компетенція” як ключова кваліфікація майбутнього працівника.

Сучасна література з проблем міжнаціонального менеджменту одноставно підкреслює важливість набуття та розвитку полікультурної компетенції фахівців міжнародного рівня. „Як керівні, організаційні, комунікативні здібності є основними характеристиками сучасних висококваліфікованих фахівців, так полікультурна компетенція є ключовою характеристикою міжнародної підприємницької діяльності та міжнародного менеджменту” [1, с.97].

Аналіз досліджень і публікацій... Оскільки поняття „полікультурна компетенція” є надзвичайно багатограним, виникає необхідність виділити компоненти, які, на наш погляд, є вирішальними.

Й.Келлер та Ф.Новак у своєму педагогічному словнику дають визначення компетенції як здібності до певних дій. Передумовою для ситуативно обумовлених дій є наявність певних знань та навичок. Вони включають також поняття соціальної та комунікативної (здібність до вербального та невербального розуміння) компетенції. Автори наголошують, що компетенція – це те, „що можна набути через досвід, виховання та навчання” [2, с.215].

Полікультурна компетенція, на думку К.-Х.Флексинга, це уміння відповідно орієнтуватись та поводитись у сплетіннях різних культур [3, с.4].

На думку С.Леман полікультурна компетенція є особливою формою дійової компетенції в полікультурних ситуаціях, яка включає фахову, соціальну, методичну компетенцію та компетенцію самостійної поведінки. Особливу увагу авторка приділяє соціальній компетенції – умінню адекватно поводитися та спілкуватися з представниками іншої культури. Флексинг також виділяє ці окремі компетенції. Він дає визначення ділової компетенції як розуміння власної та чужої культурної особливості, а також знання глобальних сплетінь та залежностей; до категорії соціальної компетенції відносяться такі уміння як здатність до емпатії і розуміння конфліктів, суттю компетенції самостійної поведінки є знання та усвідомлення власних культурно виражених цінностей та уявлень, а також рефлексивне саморозуміння. Дійова компетенція, на думку Флексинга, є умінням аналізувати свою та власну культуру. Передумовою для цього є певні особистісні характеристики, такі як „гнучкість, впевненість у власних силах, знання власної культури, уміння протистояти стресам, протиріччям, емпатії” [5, с.63].

Г.Чен і У.Староста вбачають у „Intercultural Communication Competence” поєднання певних особистісних ознак, загальних комунікативних навичок, уміння психологічного пристосування та усвідомлення культурних особливостей [2, с.244].

Г.Едер формулює класичні вимоги та ознаки полікультурно компетентної людини: контактність, гнучкість у спілкуванні, цілеспрямованість у діях, емоційна стабільність.

Формулювання цілей статті... Основною метою статті є визначення полікультурної компетенції та її компонент. Завданнями статті є класифікація полікультурних тренінгів відповідно до залучених методів та характеристика стимуляційної гри як першого ступеня у розвитку полікультурної компетенції.

Виклад основного матеріалу... Аналізуючи визначення „полікультурної компетенції” у науково-педагогічній літературі, можна зробити висновок про те, що полікультурна компетенція передбачає

- уміння сприймати та аналізувати полікультурні ситуації;
- уміння критично оцінювати власну систему цінностей, власні уявлення, поведінку;
- ініціювання полікультурних процесів, протистояння дискримінації;
- сприяння та розвиток в інших співчуття та розуміння в процесі полікультурного навчання;
- уміння сприймати та опрацьовувати конфлікти в контексті полікультурності;
- набуття знань (історія міграції, правові положення, культурні орієнтири, превенція ухилення, відповідні методи);
- уміння переносити набуті знання у структуру власної організації.

Таким чином, всі дефініції вказують на те, що полікультурна компетенція складається як з когнітивної, так і афективної та поведінкової компоненти. Вона передбачає знання системи цінностей та норм кожного культурного простору. На жаль, у іншомовному просторі це не завжди можливо, отже полікультурна компетенція включає також уміння швидко зрозуміти та пристосуватись до ситуації. Формування полікультурної компетенції є метою всіх полікультурних тренінгів.

„Під полікультурним тренінгом розуміють всі тренінгові заходи, під час яких учасники, що навчаються, отримують інформацію, навички та уявлення, які надають їм можливість пристосуватися до чужої культури і діяти у ній вільно” [7, с.364]. Відповідно до наведеної дефініції полікультурні тренінги повинні сприяти змінам не тільки у мисленні (когнітивний рівень), але й у реакціях та поведінці. Існує велика кількість методів, які, окремо або в поєднанні, впливають на різні аспекти полікультурної компетенції. Загалом полікультурний тренінг охоплює всі заходи, метою яких є зробити людину здатною до конструктивного пристосування, правильних рішень та ефективних дій в умовах іншої культури та сплетіннях різних культур.

Методи тренінгів полікультурної компетенції можна розділити на три основних групи:

Інформаційний тренінг спрямований на когнітивний аспект полікультурної компетенції: учасникам повідомляють переважно країнознавчу інформацію про країну майбутнього перебування: політичні та соціальні умови, правила поведінки, рекомендації щодо умов життя

місцевих мешканців т.і. Інформаційний тренінг проводиться переважно у формі доповідей та показів відео і створює перше враження про традиції та культуру. Навіть якщо подібні заходи в більшості випадків відповідають уявленням учасників і задовольняють їх цікавість про іншу країну, вони лишаються досить часто поверхневими. Про розвиток полікультурної компетенції тут не йдеться, але фактична інформація про країну майбутнього перебування є важливою частиною ґрунтовного підготовчого тренінгу.

Інтерактивний тренінг. Учасники тренінгу спілкуються з мешканцями країни, де вони планують перебувати. Під час тренінгу створюються реалістичні ситуації, в яких представники різних культур спілкуються безпосередньо і можуть пристосуватися один до одного. Через запропоновані теми дискусій або проблеми, які необхідно вирішувати разом, представники різних культур мають можливість активного навчання комунікації. Тимчасові непорозуміння, які базуються на культурно обумовлених зразках поведінки, вирішуються та пояснюються.

У культурноорієнтованому тренінгу учасник повинен самостійно дізнатись, як категорія культури впливає на поведінку та розуміння кожної окремої людини; свідомо протиставляються та порівнюються стандарти різних культур. Учасники дізнаються про труднощі спілкування та непорозуміння, які можуть виникнути в процесі міжкультурного спілкування. На перший план висувається не інформація про конкретні культурні стандарти, а загальний розвиток полікультурної дійової компетенції. До цієї категорії можна віднести так звані симуляційні ігри (Simulationsspiele).

Симуляційні ігри повинні сприяти розумінню засадних процесів полікультурного навчання. У симуляційних іграх створюються можливі (конфліктні) ситуації, у яких учасники під час спілкування презентують вигадані ними культури та відповідну манеру поведінки та системи цінностей та норм. Вони базуються на принципі „навчатись у дії” („Learning by doing”). Д.Сіск описує симуляційні ігри як „experimental exercises which (...) challenge assumptions, expand perspectives and facilitate change” [8, с.81]. Але така гра не є тільки імітацією. Термін «гра» вказує тут на особливу характеристику гри, протікання та завершення якої повністю або частково залежать від рішень гравців. Отже можна говорити про комбінацію імітації та гри. Учасникам надається можливість випробувати нові правила поведінки у вигляді гри та у невимушеній атмосфері. Це надає можливість розширити кут зору учасників і стосується як когнітивного, так і афективного аспекта сприйняття. На думку К.-Х.Флексинга, симуляційні ігри вказують на можливість культурної сенсифікації, першого ступеня у розвитку полікультурної компетенції.

Висновки... Полікультурне виховання є складним процесом, всі учасники якого є як учнями, так і вчителями, але набуття полікультурної компетенції має бути для молоді елементарною складовою їхньої соціалізації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Thomas A./ Kineast, E./ Schroll-Machl, S.: Entwicklung interkultureller Handlungs-Kompetenz von international tätigen Fach- und Führungskräften durch interkulturelle Trainings. In: In: Götz, K. (Hrsg): Interkulturelles Lernen/ Interkulturelles Training. – München, 2000. – 237s.
2. Keller, J. A./Novak, F.: Kleines Pädagogisches Wörterbuch. – Völlig überarb. u. aktualis. Neuausg. – Freiburg: Herder, 1993. – 326 s.
3. Flechsing, K.-H.: Die Entwicklung interkultureller Kompetenz als ein Ziel globalen Lehrens und Lernens. 1996, www.gwdg.de/kflechs/iikdiaps3-96.html
4. Hinz-Rommel, W.: Interkulturelle Kompetenz. – Münster u.a., 1994. – 117 s.
5. Chen, G./ Starosta, W.J.: Foundations of Intercultural Communication. – Boston, 1998. – 179 s.
6. Prümper J. / Axel M. Interkulturelle Kompetenz durch interkulturelles Training. In: Clermont A./ Schmeisser W. (Hrg.): Internationales Personalmanagement. – München, 1997. – 198 s.
7. Sisk, Dorothy A.: Simulationgames as Training Tools. In: Fowler, S. M./ Mumford, M. (Hrg.) Intercultural Sourcebook: Cross-Cultural Training Methods Vol.1. – Yarmouth, 1995. – 273 s.

Аннотация О.К.Садикова

Развитие поликультурной компетентности как одно из требований современного воспитания

В статье автор говорит о поликультурной компетенции как о необходимом условии успешного будущего современного человека. Поскольку понятие „поликультурная компетенция” является чрезвычайно многогранным, возникает необходимость выделить ее решающие компоненты. Формирование поликультурной компетенции является целью всех поликультурных тренингов, которые, по мнению автора, можно разделить на три основные группы: информационный, интерактивный, культурноориентированный.

Ключевые слова: поликультурная компетенция, социальная, коммуникативная, действенная компетенция, поликультурно компетентный человек, поликультурный тренинг (информационный, интерактивный, культурноориентированный).

Summary

O.K.Sadykova

Development of Multicultural Competence as one of the Requests of Modern Education

The author of the article deals with the problem of multicultural competence as necessary request for successful future of a modern personality. As the phenomenon of "multicultural competence" is many-folded, there appears the demand to express its decisive competence. The forming of multicultural competence is the purpose of all multicultural trainings which, to the author's mind, are divided into three basic groups, i. e. informational, interactive and culturally oriented.

Key words: multicultural competence, social, communicative, active competence, multiculturally competent person, multicultural training (informational, interactive and culturally oriented).

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 373.29 : 005.8 (045)

О.О.САС,

кандидат педагогічних наук

(м.Хмельницький)

Використання методу проектів в процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”: виховний потенціал

В статті розкрито вплив методу проектів на виховання у студентів професійних та особистісних якостей в процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”.

Ключові слова: метод проектів, проектування.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка студентів до роботи з формування мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку – важлива складова загальної професійної кваліфікації педагога дошкільного профілю. Майбутній вихователь повинен не тільки досконало оволодіти теоретичними положеннями курсу, а й набути практичних умінь і навичок їх творчого застосування. Курс „Дошкільна лінгводидактика” включає різноманітні аспекти означеної проблеми з позицій сучасної психолого-педагогічної та лінгводидактичної науки. Даний курс має на меті озброїти студентів знаннями наукових (філософських, психологічних, природничих) засад побудови методики навчання рідної мови у дошкільному закладі, історії становлення та розвитку її як науки. Важливим чинником професійно-комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів є лінгвістичний, котрий передбачає формування у них наукових знань з мовознавства, які є обов'язковою умовою ефективності розробки навчальних технологій мовленнєвої діяльності та спілкування дітей дошкільного віку з кожного розділу дошкільної лінгводидактики. Загальновідомо, що в процесі фахової підготовки вирішуються не лише навчальні, а й виховні завдання, спрямовані на виховання у студентів як професійних так і особистісних якостей.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблему удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти, різні аспекти фахового становлення майбутнього вихователя, розглядають Л.Артемова, Г.Беленька, А.Богущ, Н.Гавриш, Н.Лисенко, Т.Поніманська та ін. Розробкою проектної технології займаються К.Баханов, О.Коберник, Є.Павлютенков, М.Пелагейченко, Є.Полат, Н.Пахомова, Н.Матяш та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити виховний вплив методу проектів на студента у процесі викладання курсу „Дошкільна лінгводидактика”.

Виклад основного матеріалу... Підготовка педагогічних кадрів, у тому числі і педагога дошкільного фаху, в першу чергу повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління. Вивчення курсу „Дошкільна лінгводидактика” передбачає оволодіння студентами знаннями організації роботи з навчання дошкільників елементів грамоти та навичками планування різних видів роботи з розвитку мовлення, форм організації спільної роботи дошкільного закладу і сім'ї, дошкільного закладу і школи з розвитку мовлення дітей.

У Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії викладання дисципліни „Дошкільна лінгводидактика” здійснюється на 5 курсі, що дає можливість використовувати різні форми та методи навчання. На нашу думку, одним із ефективних методів навчання в процесі професійної підготовки студентів є метод проектів, який сприяє усвідомленому засвоєнню знань та набуттю практичних умінь.

„Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені це потрібно та де і як я можу ці знання застосувати” – саме такою тезою окреслює сучасне розуміння методу проектів російський науковець Є.Полат [3].

Термін „проекткування” запозичений педагогічною наукою з техніки і будівництва, тому його використання в педагогічній галузі потребує уточнення. Педагогічна сутність проектування обумовлена розумінням його як особливого способу пізнання та перетворення дійсності, оскільки воно забезпечує прогнозування педагогічної реальності, інноваційний розвиток об'єкта проектування, дозволяє виявити проблему та створити образ майбутнього бажаного суспільно значущого результату, процесуальну складову (фази, стадії, етапи), роботу в команді, творчих групах, що створює атмосферу творчого пошуку особистісне і професійне зростання, розвиток та саморозвиток розробників та учасників проекту.

Слід зазначити, що українська школа перебуває на початковому етапі освоєння методу проектів – перспективної технології XXI століття, соціокультурного феномена, який сприяє досягненню нової якості навчально-виховного процесу.

Метод проектів виник у 20-ті роки XX ст. в США. Основоположником методу проектів вважається Джон Дьюї (1859-1952), котрий пропонував будувати навчання на активній основі, „навчання через діяння”, коли учень безпосередньо включається в активний пізнавальний процес: самостійно формулює проблему, збирає необхідну інформацію, знаходить і порівнює варіанти вирішення проблеми, робить висновки, аналізує свою діяльність, формуючи „по цеглинках” щось нове й набуваючи нового навчального й життєвого досвіду. Тобто метод проектів був запропонований, як метод навчання учнів і називали його спочатку „методом проблем”, розвивався він у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті. Виникнення такого методу було зумовлено важливістю показати учням їх особисту зацікавленість у набутих знаннях. В основі цього методу лежать ідеї В.Кілпатріка [1] та інших американських учених.

У перекладі з латинської мови „проект” означає „кинутий уперед”. Фактично, проект – це будь-який задум, що має мету, термін та конкретні кроки реалізації. Проект – це унікальна діяльність, що має початок і кінець у часі, спрямована на створення певного, унікального продукту.

У педагогіці проектування трактують як створення моделі майбутньої діяльності, що містить стадії, етапи цілеспрямованої зміни об'єкта від початкового стану до бажаного.

Під методом проектів – мають на увазі спосіб розв'язання тієї чи іншої практично або теоретично значущої проблеми, оформленої у вигляді кінцевого продукту. Використання цього методу передбачає зовнішній та внутрішній результат. Зовнішній (матеріальний) результат роботи над проектом можна бачити, сприймати на дотик, застосовувати на практиці, використовувати в повсякденному житті. Проте набагато важливішим є результат внутрішній (нематеріальний) – досвід діяльності, знання, уміння.

Проектна діяльність – це особливий вид інтелектуальної діяльності, характерними рисами якої є самостійний пошук необхідної інформації, її творче перетворення в матеріалізований продукт (виріб, сценарій, плакат, реферат, стендову доповідь, мультимедійну презентацію тощо).

Зростання популярності „методу проектів” у різних країнах протягом останнього часу веде до збільшення кількості різних підходів до тлумачення його сутності.

Отже, немає однозначного визначення поняття, існують різні підходи та використовуються суміжні поняття такі, як: проект, метод проектів, проектування, проектна діяльність, проектна технологія. Причину такої відмінності вбачаємо в тому, що автори, які вивчали цю проблему, працювали у різних країнах і визначали зміст поняття відповідно до тієї галузі дослідження, в якій вони працювали.

У фаховій літературі (М.Горчакова-Сибірська, І.Колесникова та ін.) розрізняють такі поняття, як об'єкт і предмет проектування, об'єктом проектування вважається середовище або процес, у контексті якого знаходиться предмет. Предмет проектування – очікуваний продукт, який передбачається отримати в результаті проектування. Об'єкт і предмет проектування співвідносяться як загальне і часткове.

Залежно від об'єкта, що підлягає перетворенню та цільовим установкам і очікуваному результату, у фаховій літературі (В.Бедерханова, І.Колесникова, Г.Щедровицький та ін.) розрізняють три види саме педагогічного проектування:

– соціально-педагогічне – спрямоване на розв'язання соціальних проблем педагогічними засобами і має на меті зміни соціального середовища. Об'єктом цього виду проектування є освітні системи та їх компоненти;

– психолого-педагогічне – має на меті перетворення особистості, міжособистісних відношень у межах освітнього процесу. Об'єктами цього виду проекту – є освітні процеси;

– освітнє – передбачає проектування якості освіти, інноваційні зміни освітніх систем та інститутів. Об'єктом освітнього проектування є інструментарій педагогічної діяльності.

Педагогічні проекти можуть бути різними, тому що в основі будь-якого виду лежить певна ознака, яка визначає суть цього проекту – це форма, масштаб, тривалість, складність тощо.

Провідними ознаками педагогічного проекту є соціальна значущість, педагогічна виправданість, можливість практичної реалізації, інноваційність, ефективність змін.

Педагогічні проекти мають продуктивний і діяльнісний аспекти, що є важливим аспектом під час проведення занять з „Дошкільної лінгводидактики”, оскільки проектувальник не лише розробляє модель бажаного майбутнього у вигляді освітнього продукту, а й планує свою діяльність, спрямовуючи її на досягнення передбаченого результату. Використання цього методу передбачає виконання різних соціальних ролей. Зокрема, будуючи свою роботу за методом проектів, студент може бути організатором (координатором) проектної діяльності, розробником, виконавцем та експертом освітніх проектів, проектувальником програм, навчально-методичних посібників тощо.

Виступаючи в ролі координатора проекту студент має добре орієнтуватися у проблемі, у нормативно-правовій базі, документації, тобто він має володіти наступними характеристиками:

- бути методично грамотним;
- мати організаторські якості;
- володіти навичками культурного спілкування;
- вміти встановлювати довірливі, відкриті, взаємної поваги відносини між учасниками;
- активно співробітничати в проектній діяльності;
- володіти базисними навичками роботи в мережах;
- вміти працювати з великим об'ємом інформації;
- володіти новітніми телекомунікаційними технологіями.

А це, в свою чергу, ставить студента в умови, коли він відчуває відповідальність за взяті на себе обов'язки та має продумувати план реалізації намічених завдань.

Проектування передбачає послідовне досягнення поставленої мети, тому його здійснення відбувається поетапно. Однак не можна розглядати проектну діяльність як чіткий алгоритм, оскільки це процес творчого мислення й прийняття рішень. Можна лише виділити основні етапи проекту: підготовчо-організаційний (обґрунтування проекту), технологічний (пошуковий), діяльнісний, підсумковий. Звичайно, назви етапів можуть звучати по-іншому, але їх основна змістова наповненість залишається однаковою (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Етапи проекту

№ з/п	Назва етапу	Зміст роботи
1.	Підготовчо-організаційний (обґрунтування проекту)	– визначення проблеми; – формулювання теми, мети, завдань проекту; – обґрунтування соціальної значущості проекту; – організація робочих груп; – розподіл завдань між учасниками проекту.
2.	Технологічний (пошуковий)	– дослідження проблеми й збір інформації (пошук необхідних відомостей та аналіз можливих варіантів вирішення проблеми); – вибір оптимального варіанта виконання проектного завдання (генерування ідеї); – розроблення плану роботи над проектним завданням, моделі; – добір матеріалів, визначення методів досягнення мети; – вибір форми презентації результатів проекту.
3.	Діяльнісний	– здійснення діяльності кожного учасника проекту згідно з планом роботи над проектним завданням (реалізація проекту); – підготовка презентації результатів проекту.
4.	Підсумковий	– проведення презентації (захист проекту); – оцінка результатів виконання проекту, колективних і особистих досягнень учасників проекту; – після проектні дії (корекція, використання результатів).

I. Підготовчо-організаційний (обґрунтування проекту)

Студентам повідомляється, що розробка проекту починається з аналізу ситуації та виявлення проблемного поля. Для цього збирається інформація про характер педагогічного процесу, а також про особливості, інтереси, потреби тих, для кого розроблятиметься проект. Проектувальник має встановити, що саме його не задовольняє, які є ресурси для зміни існуючої ситуації, якими можуть

бути наслідки втручання. Для цього може бути проведено опитування керівників дошкільних закладів, вихователів, батьків, діагностування дітей з обраного напрямку з метою експериментального підтвердження необхідності розробки проекту та виявлення проблемних зон, що, у свою чергу, дасть змогу визначити предмет проектування. На цьому етапі розробник проекту конкретизує те, що він прагне створити.

II. Технологічний (пошуковий)

На цьому етапі відбувається написання проекту. Після визначення актуальності та значущості теми, яке здійснюється на основі аналізу літератури, різних аспектів проблеми, що розкриваються дослідниками, та містить авторське судження, визначається конкретна мета і завдання на певний період.

Необхідним кроком є визначення етапів реалізації проекту. Слід орієнтувати студентів на чітке визначення терміну проекту, його початку і закінчення, тривалості; вказувати, щоб вони визначали часові інтервали кожного етапу: I етапу, II етапу тощо.

Важливим моментом є добір механізмів реалізації проекту. Тобто, пояснення – Як? Яким чином? За допомогою яких засобів буде реалізовано проект?

Слід наголосувати студентам на передбачення очікуваних результатів, які конкретні результати вони очікують одержати на кожному етапі і після завершення проекту. Потрібно зорієнтувати студентів на те, як оцінюватиметься проект. Коли та з якою періодичністю будуть оцінювати виконання проекту (один, два, три, чотири рази на визначений термін). Хто візьме участь в оцінюванні: самі учасники, експерти, управлінські структури. Форми контролю (самоконтролю) й оцінки (самооцінки). В якій формі буде подано інформацію про хід проекту (звіт, конкретні матеріали, сценарії, розробки, нові проекти тощо)?

Результатом роботи на цьому етапі має стати обґрунтування теоретичних положень та розробка змісту роботи.

III. Діяльнісний

Здійснюється реалізація запланованої, попередньо розробленої та обґрунтованої роботи. Також в процесі реалізації поставлених завдань важливо передбачити перевірку якості запропонованої роботи, фіксування результатів, реакції об'єктів педагогічного впливу, самоаналіз, експертну оцінку.

IV. Підсумковий

Робота над проектом завершується представленням результатів діяльності. Це може бути публічна презентація або публікація у вигляді опису проекту. Описово проект може бути поданий у вигляді схем, графіків, моделі тощо. Але слід дотримуватися певних правил опису проекту, зокрема:

- зміст має бути викладений переконливо, з доказами ефективності запланованих змін та отриманих результатів;
- матеріали потрібно представити як процес поетапного досягнення запланованого результату з визначенням термінів та ресурсів, джерела фінансування тощо;
- модель проекту має бути представлена як система з урахуванням взаємозв'язків її компонентів.

Захист або презентація проекту передбачає підготовку виступу. Виступ має бути стислим, але повним, та будуватися за такою схемою:

- постановка проблеми, обґрунтування її актуальності та практичної значущості;
- аргументація підходів для розв'язання проблеми;
- ілюстрація прикладами, цитатами;
- схематичне представлення змісту проекту;
- інформація про значущість отриманих результатів роботи над проектом.

Ми пропонуємо застосовувати метод проектів у процесі підготовки студентів до практичних та семінарських занять з курсу „Дошкільна лінгводидактика”. Зорієнтувавши студентів на такий вид роботи ми спочатку аналізуємо зразки проектів, допомагаємо їм у виборі напрямку роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку, визначити групи учасників. Тему студенти формулюють самостійно, визначають мету та завдання, розподіляють обов'язки. Звичайно, не завжди студенти мають змогу реалізувати діяльнісний етап проектування, тому іноді їхня робота полягає лише в розробці та презентації проекту. Під час презентації кожен проект оцінюється відповідно до визначених критеріїв, зазначаються позитивні та негативні сторони.

Висновки... Використання методу проектів у процесі викладання „Дошкільної лінгводидактики” пов'язане з необхідністю навчити студентів способам і прийомам самонавчання, умінням користуватися отриманими знаннями для вирішення нових пізнавальних і практичних завдань; актуальністю отримання комунікативних навичок і умінь – умінь працювати в різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі; знайомством з різними точками зору на

одну проблему; значущістю для розвитку студента уміння користуватися дослідницькими методами: збирати необхідну інформацію, факти, уміти їх аналізувати з різних позицій, висувати гіпотези, робити висновки. Крім того, завдання проекту полягає не тільки в тому, щоб залучити студентів до корисної діяльності, а й у тому, щоб в процесі її виконання сприяти формуванню особистісних та професійних якостей. Проектні уміння є показником високої кваліфікації педагога, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний і професійний розвиток дитини в процесі її розвитку, навчання і виховання.

Перспективи подальших розвідок... Дана проблема є багатоаспектною. Розкривши деякі теоретичні аспекти даного питання слід провести експериментальне дослідження, яке б дало змогу підтвердити теоретичні факти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Килпатрик У. Х. Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе / У. Х. Килпатрик. – П. : Блокгауз-Ефрон, 1925. – 43 с.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [Е. Полат, М. Бухаркина, М. Моисеева, А. Петров ; под ред. Е. Полат]. – М. : Академия, 2000. – 271 с.
3. Полат Е. С. Метод проектов : история и теория вопроса / Е. С. Полат // Школьные технологии. – 2006. – №6. – С. 43–47.

Анотація

Е.А.Сас

Использование метода проектов в процессе преподавания курса „Дошкольная лингводидактика”: воспитательный потенциал

В статье раскрыто влияние метода проектов на воспитание у студентов профессиональных и личностных качеств в процессе преподавания курса „Дошкольная лингводидактика”.

Ключевые слова: метод проектов, проектирование.

Summary

O.O.Sas

**The use of the Projects Method in the Process of Teaching the Course „Preschool Language Didactics”:
Upbringing Potential**

The influence of projects method onto upbringing professional and personal qualities of students in the process of teaching the course «Preschool Language Didactics» is revealed in the article.

Key words: method of projects, projecting.

Дата надходження статті: „5” вересня 2012 р.

УДК 371.134.032 (045)

Т.М.СЕВЕРІНА,
старший викладач
(м.Хмельницький)

**Особистісно-професійна корекція як метод формування особистісної зрілості
майбутнього педагога**

У статті аналізується сутність концепту „особистісна зрілість”, його структурні компоненти та чинники розвитку. Розглядається проблема розроблення активних методик, що сприяють формуванню особистісної зрілості майбутнього вчителя в період його становлення у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: особистісна зрілість, самовдосконалення, особистісне зростання, тренінгові технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Швидкий розвиток інформаційних технологій, багаторівневість освіти, плюралізм педагогічних концепцій висувують нові вимоги до формування особистості майбутнього педагога. Так, ключовою фігурою освітнього процесу постає вчитель нової формації – „духовно розвинена, соціально зріла, творча особистість, компетентний фахівець, який професійно володіє всім арсеналом педагогічних засобів, який прагне самовдосконалення” [1, с.36]. За цих умов пріоритетним напрямом професійної підготовки майбутніх учителів визначається формування і розвиток духовних здібностей особистості, актуалізація внутрішніх чинників саморозвитку і саморегуляції. Одним із таких внутрішніх факторів є особистісна зрілість, яка виявляється у володінні суб'єктом інструментами власного світогляду – свободою і

відповідальністю. Іншими словами – здатністю до самостворення. Однак аналіз сучасної знаннево-просвітницької системи підготовки педагогічних кадрів свідчить про наявність суперечності між потребою загальноосвітньої школи в особистісно зрілому вчителі, що володіє інтелектуальним та культурним потенціалом та невідповідністю змісту, методів і форм навчально-виховної діяльності для розкриття та розвитку цього потенціалу. Таким чином, постає проблема розроблення активних методик, спрямованих на розвиток особистісної зрілості студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій... До проблеми формування особистісної зрілості звертались у своїх працях Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, М.Й. Боришевський, Ю.З. Гільбух, Д.О. Леонтьєв, Г.Олпорт, Л.М. Потапчук, А.А. Реан, О.В. Темрук, Т.М. Титаренко, О.С. Штепа, П.М. Якобсон.

Необхідність становлення особистісної зрілості в ранньому юнацькому віці підкреслювалася в роботах М.І. Алексєєвої, Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, М.Й. Боришевського, Ю.З. Гільбуха, І.С. Кона, Г.С. Костюка, Ю.О. Приходько, Б.О. Федоришина.

Теорія психокорекційного навчання стала предметом дослідження О.Ф. Бондаренка, Н.Л. Коломенського, Г.В. Ложкіна, Н.Ю. Максимової, В.Г. Панка, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелевої та інших.

Дисертаційні роботи з цієї проблеми були присвячені як вивченню соціально-психологічних диспозицій особистісно зрілої людини взагалі [2], так і дослідженню особливостей прояву особистісної зрілості майбутнього вчителя зокрема, виявленню рівня її розвитку та динаміки впродовж навчання у вищому навчальному закладі, визначенню механізмів, обґрунтуванню та апробації шляхів і засобів розвитку у процесі її професійної підготовки [3].

Доробок цих учених створює підґрунтя для подальшого вивчення специфіки формування і динаміки особистісної зрілості майбутніх педагогів. Однак, більшість досліджень, що стосувались проблеми особистісної зрілості, не дають цілісного системного уявлення про методичне забезпечення процесу формування особистісної зрілості студентів вищого педагогічного навчального закладу. Таким чином, соціальна значущість визначеної проблеми та її недостатнє вивчення й обумовили вибір мети нашої статті.

Формулювання цілей статті... Метою статті є теоретичне обґрунтування методу особистісно-професійної корекції у формуванні особистісної зрілості майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу... Для з'ясування характеру змістового наповнення методики формування особистісної зрілості студента звернемося до аналізу сутності поняття „особистісна зрілість”. Слід зазначити, що існування різних підходів до тлумачення цього концепту не свідчить про значні відмінності у наукових поглядах: особистісна зрілість постає своєрідним онтологічним ядром людини, критерієм її зростання та виявом особистісного потенціалу [2; 3; 4]. Так, в акмеології існує поняття „особистісно-духовна зрілість”, що „визначається рівнем самоактуалізації особистості в житті та діяльності, коли розширюється творчий потенціал, відбувається особистісне і професійне зростання та духовне самовдосконалення” [5, с.257].

Існують різні погляди і на структуру поняття „особистісна зрілість”. Зокрема, на думку А.Реана, особистісна зрілість композиційно складається з таких компонентів, як: відповідальність, терпимість, саморозвиток та позитивне мислення [6, с.91].

Інший дослідник, Л.М.Потапчук [7], крім відповідальності, у структурі поняття виокремлює ще й емоційну зрілість, самоконтроль поведінки, самостійність, адекватність самоствердження, цілепокладання, високий рівень реалізованості подій життя.

У свою чергу, Ю.З.Гільбух компонентами особистісної зрілості вважає: мотивацію досягнення; ставлення до свого „Я” (Я-концепція); почуття громадянського обов'язку; життєву установку; здатність до психологічної близькості з іншими людьми [8].

На думку О.С.Штепи, зріла особистість характеризується наявністю таких рис, як синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, здатність до децентрації та наявність власної життєвої філософії [2, с.13].

Таким чином, аналіз різних підходів щодо структури феномена „особистісна зрілість” засвідчив однаковість дослідників у визначенні таких її компонентів, як відповідальність у різних сферах життєдіяльності, позитивне ставлення до себе, терпимість, встановлення глибоких контактів з людьми, потребу у саморозвитку, прагнення до максимально повної самореалізації, наявність власної життєвої філософії.

Якщо звертатись до структурних складових особистісної зрілості власне майбутнього вчителя, то, на думку дослідників, ними є: мотиваційна (рух в ієрархії духовних потреб); емоційно-вольова (впевненість у власних силах, здатність до опору негативним зовнішнім впливам); інтелектуальна (значний запас знань, розумові здібності); моральна (сукупність властивостей та переконань, що дозволяють керувати процесом самовдосконалення) та високий професіоналізм (майстерне

володіння вміннями та навичками у конкретній сфері діяльності). У контексті останнього, нас цікавлять чинники формування особистісної зрілості студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Зокрема, Г.Ю.Кравець виокремлює такі фактори, як: 1) особистість викладача; 2) самовдосконалення як усвідомлене та цілеспрямоване вдосконалення особистості самої себе, яке розглядається у єдності його складових процесів: самооцінки, самоствердження, самореалізації та самовиховання; 3) система соціально-професійного виховання, яка забезпечує багатогранне самовираження та самовияв студентів у соціально і професійно значущій діяльності [9, с.115].

Успішність впливу цих факторів на активізацію розвитку особистісної зрілості студента відбувається за умов організації гуманістичного спілкування викладачів і студентів; наповнення освітнього процесу змістом, який стимулює особистість до вияву сенсу свого розвитку та породжує потребу особистості в професійному саморозвитку; використання у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу спеціально розробленої системи ціннісно-смыслових методів та форм, які стимулюють розвиток особистісної зрілості у студентів [9].

З огляду на зазначене вище можемо припустити, що для формування особистісної зрілості майбутнього педагога найбільш ефективним шляхом є особистісно-професійна корекція – виправлення виявлених особистісних проблем, формування професійно значущих комунікативних умінь, складання індивідуальної програми корекційної роботи з метою самовдосконалення. Відкоректована особистість – це людина з гармонічним внутрішнім світом, здатна до усвідомлення власних психологічних механізмів, що „програмують” актуальну поведінку, та самореалізації в соціально значущій діяльності. Особистісна корекція майбутнього педагога передбачає додання ним бар’єрів, зумовлених як об’єктивними розбіжностями у теоретичній (академічній), так і практичній підготовці майбутніх фахівців.

У контексті останнього, однією із провідних форм такої роботи постає тренінг – „багатофункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи або організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини” [10, с.24]. Вибір обумовлено тим, що тренінгові технології сприяють розвитку сили волі, цілеспрямованості студентів, адаптації їх до напруженої праці та самовдосконалення; формуванню позитивного ставлення до професії вчителя; виявленню сильних та слабких сторін кожної особистості; формуванню почуттів обов’язку та відповідальності; співставленню запланованих цілей з власними можливостями та навчання способів поведінки типових для людини з високорозвинутою мотивацією. Крім того, тренінги справляють позитивний вплив на формування ціннісної свідомості майбутніх педагогів. Так, за даними наукових досліджень, у результаті застосування тренінгових форм роботи відбувається переведення інформації ціннісного характеру на рівень суб’єктивної позиції майбутнього педагога; формування здатності студента адекватно оцінювати ситуацію в умовах ціннісного вибору і на основі цього приймати самостійне рішення; забезпечення усвідомлення особистістю ідей про людину як головну цінність, унікальність її внутрішнього світу, що є основою для побудови ієрархічної системи ціннісних орієнтацій.

Отже, розглянемо різні види тренінгів, спрямованих на формування особистісної зрілості майбутнього вчителя. Зокрема, соціально-психологічний тренінг, у широкому розумінні, являє собою активну форму навчання, в процесі якого учасники мають змогу емоційно пережити в індивідуальному досвіді та інтеріоризувати психологічні знання. У вузькому розумінні, стосовно нашої проблеми, такий тренінг дозволяє вдосконалити ті компоненти особистісної зрілості, які об’єктивно піддаються формуванню за відносно короткий проміжок часу та є професійно значущими для особистості майбутнього професіонала (ставлення до свого „Я”, життєва установка, здатність до психологічної близькості з іншими людьми), і формувати професійно-педагогічну спрямованість. Так, О.В.Темрук зауважує, що „тренінг особистісної зрілості має містити вправи на формування адекватної самооцінки, позитивного ставлення до себе і майбутньої професії, розвиток емпатії, формування довіри, розширення професійно-ціннісних орієнтацій, розвиток професійних здібностей, гуманістичної спрямованості, особистісне зростання” [3, с.198]. Завданнями такого тренінгу, на думку О.О.Міненко, є: на особистісному рівні: а) опрацювання студентами власних проблемних зон; б) розширення власної моделі реальності шляхом комунікації з іншими моделями–реальностями, вираженими у формі наративу; на професійному рівні: а) ознайомлення з різними моделями реальності, що сприяє розхитуванню ригідних конструктів майбутнього педагога та розширює його професійну ідентичність; б) формування вміння розподіляти відповідальність з вихованцем у терапевтичних відносинах; в) отримання першого професійного досвіду через процес взаємодопомоги [11, с.111].

Інший вид тренінгу, тренінг рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, спрямований на визначення студентами життєвих цілей, ієрархії цінностей, пошуку смислів існування. Така форма роботи дозволяє активізувати процес розвитку професійного мислення майбутніх педагогів, що здійснюється шляхом формування у них рефлексивних і творчих умінь, вирішення фахових

завдань за допомогою методу концептуалізації, прийомів рефлексивних контрастів, технології формування критичного мислення засобами читання та письма, прийомів культурних аналогів. Результатом проведення тренінгу має стати усвідомлення студентами необхідності постійного особистісно-професійного самовдосконалення; підвищення показників внутрішньої мотивації професійного становлення.

У свою чергу, тренінг сенситивності або прогнозування поведінки, – ґрунтується на теоріях мотивації, комунікації, лідерства, групової динаміки тощо. Акцент ставиться на емоційному, а не на інтелектуальному навчанні, на розвитку сенситивності (чутливості) як навичок хорошого спостерігача, який бачить, чує, запам'ятовує, розвиває емпатію (мисленнєва ідентифікація з іншою людиною і розуміння почуттів, думок, установок). Стосовно особистості майбутнього педагога, тренінг сенситивності спрямований на становлення глибокого та адекватного розуміння власних установок, позицій, стосунків, потреб і мотивації. В результаті його запровадження у студента також підвищується якість інтерпретації поведінки партнерів зі спілкування у зв'язку з розумінням їх особистісних характеристик, зростає точність сприйняття подій, учинків, окремих елементів вербальної та невербальної поведінки.

Тренінг особистісного зростання для майбутнього фахівця як особистості – це можливість вивчити глибинні установки і відносини, які становлять основу особистісного життєвого досвіду, відповідно до яких він діє в своєму житті й отримує певні результати. Це можливість вибору нових ефективних інтерпретацій та установок, які дозволять досягти дійсно екстраординарних результатів, так само, як і застосувати вже наявні продуктивні моделі і стратегії поведінки та досягнути цілей у тих сферах життя, де вони досі не використовувалися. У професійному плані, такий тренінг може стати для студента програмою самовдосконалення професійно важливих якостей. Від них у майбутньому і залежатиме кар'єра. За таких умов концептуальний підхід саморозвитку особистості доцільно здійснювати, акцентуючи увагу на внутрішньому особистісному потенціалі, від якого залежать професійні досягнення, успіх у міжособистісних стосунках. Тільки критичне ставлення до себе, рефлексія своїх дій і вчинків під час тренінгу і поза ним дозволить майбутньому педагогу здійснювати позитивні зміни в самостворенні.

Конкретизуючи зазначене вище слід сказати, що тренінг особистісного зростання має відбуватися в умовах моделювання та аналізу конкретних професійно-педагогічних ситуацій, з використанням таких методів, як бесіди та дискусії, що спрямовані на обговорення ціннісних орієнтацій студентів, а також вирішення актуальних проблем міжособистісного та професійно-педагогічного спілкування. За таких умов загальними принципами для тренінгової роботи є: принцип персоніфікації висловлювань, принцип зворотного зв'язку, принцип активності та довірливого спілкування.

Результативність проведення тренінгу, як і успішність навчання та вдосконалення кожного його учасника, залежить від багатьох факторів. Одним із найважливіших факторів є прагнення учасника до самовдосконалення, його активність, відкритість, бажання оптимізувати власну управлінську діяльність.

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Теоретичний аналіз феномена „особистісна зрілість”, його сутності, структурних компонентів та особливостей формування в контексті особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дав змогу зробити такі висновки:

- 1) особистісна зрілість – своєрідне онтологічне ядро людини, що постає критерієм її зростання та виявом особистісного потенціалу;
- 2) майбутній учитель, який досяг особистісної зрілості, характеризується усвідомленістю власного вибору, відповідальністю за нього, відкритістю до всього нового, високим рівнем творчої активності та ініціативності, багатим внутрішнім світом і прагненням до особистісного зростання;
- 3) чинниками формування особистісної зрілості студентів вищих педагогічних навчальних закладів є: особистість викладача; самовдосконалення як усвідомлене та цілеспрямоване вдосконалення особистості самої себе; система соціально-професійного виховання;
- 4) найбільш ефективним шляхом формування особистісної зрілості є особистісно-професійна корекція, що спрямована на виправлення виявлених особистісних проблем, формування професійно значущих комунікативних умінь, складання індивідуальної програми корекційної роботи з метою самовдосконалення;
- 5) однією з форм психокорекційної роботи визначено тренінг, як засіб вдосконалення тих компонентів особистісної зрілості майбутнього педагога, які об'єктивно піддаються формуванню за відносно короткий проміжок часу, є професійно значущими для його особистості та сприяють формуванню його професійно-педагогічної спрямованості;
- 6) тренінгові технології (соціально-психологічний тренінг особистісної зрілості, тренінг рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, тренінг сенситивності, тренінг особистісного зростання)

справляють позитивний вплив на формування ціннісної свідомості майбутніх педагогів, що виявляється у розвитку їх суб'єктності, формуванні здатності адекватно оцінювати ситуацію в умовах ціннісного вибору та глибокому усвідомленні себе як унікальної особистості, готової і здатної до самовдосконалення.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі є, на нашу думку, апробація методів розвитку особистісної зрілості майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Мажикеев Т. Учитель нової формації як великий учитель / Т. Мажикеев // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2009. – № 2. – С. 36–37.
2. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Олена Станіславівна Штепа. – К., 2006. – 17 с.
3. Темрук О. В. Розвиток особистісної зрілості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Олена Василівна Темрук. – К., 2006. – 198 с.
4. Іваненко Б. Б. Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога засобами активного соціально-психологічного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Богдана Борисівна Іваненко; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.
5. Гладкова В. М. Основи акмеології : підруч. / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Львів : Новий Світ–2000, 2007. – 320 с.
6. Реан А. А. Акмеология личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21, № 3. – С. 88–95.
7. Потапчук Л. М. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Людмила Володимирівна Потапчук. – Луцьк, 2001. – 20 с.
8. Гильбух Ю. З. Тест-опросник личностной зрелости / Ю. З. Гильбух. – К. : Научно-практический центр „Психодиагностика и дифференцированное обучение”, 1994. – 23 с.
9. Кравец Г. Ю. Педагогические условия проявления личностной зрелости студентов в учебно-воспитательном процессе вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Галина Юльевна Кравец. – Иркутск, 2005. – 182 с.
10. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навч. посіб. / К. Л. Мілютіна. – К. : МАУП, 2004. – 192 с.
11. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ольга Олександрівна Міненко. – К., 2004. – 180 с.

Анотація

Т.Н.Северина

Личностно-профессиональная коррекция как метод формирования личностной зрелости будущего педагога

В статье анализируется суть концепта „личностная зрелость”, его структурные компоненты и факторы развития. Рассматривается проблема разработки активных методик, которые способствуют формированию личностной зрелости будущего учителя в период его становления в высшем учебном педагогическом заведении.

Ключевые слова: *личностная зрелость, самосовершенствование, личностный рост, тренинговые технологии.*

Summary

T.M.Severina

Personal-Professional Correction as a Method of Future Teacher's Personal Maturity Formation

The article is represented the analysis of the concept „personal maturity”, its structural components and factors of development. The problem of active technique elaboration, favorable for future teacher's personal maturity development within the period of his training at higher pedagogical establishment is studied.

Key words: *personal maturity, self-improvement, personal development, training technologies.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Т.В.СЕЛЮКОВА,
старший викладач;
Н.О.АНДРІВ,
студентка
(м.Харків)

Трансформація цінностей як фактор морально-етичних проблем у вихованні студентської молоді

У роботі проаналізовано сучасні погляди щодо ціннісних орієнтацій молоді, їх роль в структурі особистості і розвитку, а також проблема направленості ціннісної сфери сучасних студентів. Зроблено спробу узагальнити механізми педагогічно-психологічного впливу на формування ієрархії цінностей студентів. Піднімається питання про створення орієнтовної моделі цінностей, що служитиме чинником подолання морально-етичних прогалин у вихованні. Досліджується механізм впливу виховної роботи педагогів на процес формування цінностей. Приділяється увага заходам уникнення трансформації у системі цінностей студента. Стаття також розкриває способи впливу педагогічного виховання на мотиваційно-ціннісну сферу студентської молоді

Ключові слова: цінність, молодь, освіта, потреба, спрямованість особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На всіх історичних етапах існування людства важливу роль у його розвитку відігравала молодь, більша частина серед якої – студенти. Втім, на сьогодні у всіх сферах розвитку суспільства відбуваються кардинальні зміни, основою яких є переорієнтація базових цінностей і ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді більшою мірою пов'язані із переорієнтацією цінностей, яка займає вагоме місце в загальній теорії становлення і розвитку студентів. Питання стрімкої соціалізації особисті, низького рівня емоційного спротиву студентів в силу їх фізіологічних особливостей, впливу учнівського світогляду на ієрархічну побудову цінностей та низка інших питань, зумовлюють актуальність написання даної роботи. Актуальність даної проблеми визначається наявністю протистояння між сучасними соціальними умовами, що пред'являють особливі вимоги до формування системи ціннісних орієнтацій особистості, і недостатньою вивченістю психологічних факторів і механізмів її розвитку. На сьогодні система особистісної спрямованості розглядається з точки зору існування її підсистем, виділення окремих рівнів, з'ясування предметного змісту. Вважається, що середовище ВУЗу створює необхідні умови особистісного росту і формування вищого, автономного рівня системи цінностей.

В нашій роботі окреслені завдання, пов'язані із процесом формуванням духовно-моральних якостей, вихованням лідерських якостей, соціокультурних сімейних цінностей, позитивних характеристик студентської молоді, створення умов для здорового способу життя студентів, сприятливого клімату в колективі. Крім того, розглядаються питання взаємодії цінностей із захисною, розвиваючою, компенсуючою функціями виховної системи.

Формулювання цілей статті... Метою нашого теоретичного аналізу є проведення порівняльної характеристики цінностей студентів у різні етапи розвитку суспільства, узагальнення причин їх зміни та руйнування, а також пошук ефективних шляхів впливу на процес їх формування в контексті освітнього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій... Великий внесок у вивчення ціннісних орієнтацій зробили А.В.Мудрик, І.С.Кон, В.М.Кузнецов, І.С.Артюхова, Є.К.Кіпріянова, Н.А.Кирилова, А.С.Шаров та інші. Питання цінностей молоді проаналізовано К.Ш.Ахіяровим, А.Ф.Аміровим, Є.М.Беловою, Р.Г.Гуровою, В.В.Ластівкою, Є.Л.Рудневою, Т.Н.Семенковою, А.С.Сірим, М.С.Яницьким і ін. Дана робота присвячена вивченню особливостей ціннісних орієнтацій студентів у період навчання у педагогічному вузі, їх ролі та місцю в структурі особистості.

Виклад основного матеріалу... Вважається, що сучасне суспільство кожного разу пропонує альтернативу дій, тому формування навичок із правильного здійснення вибору студентами є наразі основним завданням педагогічної діяльності. А оскільки цінності особи найбільш часто проявляються власне у ситуації вибору того чи іншого варіанту поведінки, то основна увага повинна приділятися саме формуванню базових життєвих цінностей молоді.

Під цінністю розуміють спрямованість особистості, що реалізується актами її поведінки (А.Г.Асмолов). Більшість дослідників звертає увагу на їх узагальнений характер, стійкість, змістовність і ототожнює із ціннісною орієнтацією, що є не цілком правильним, адже остання

спрямовує інтереси і потреби особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, яка проявляється через схильність віддавати перевагу одним цінностям порівняно з іншими у різних життєвих ситуаціях. Крім того, в ролі ціннісних орієнтацій виступають відносно стійкі, вибіркові ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ. У ціннісних орієнтаціях акумулюється весь життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини. Система ціннісних орієнтацій людини починає формуватися ще в ранньому дитинстві. Цікаво, що якісна специфіка ціннісних орієнтацій кожного вікового періоду пов'язана з новоутвореннями цього періоду. У віковій психології справедливо наголошується, що період юнацтва є своєрідним екстремумом онтогенезу, етапом формування власного світогляду [1, с.9].

До зовнішніх проявів реалізації ціннісних орієнтацій відносять такі як: 1) взаємовідносини особи з іншими людьми; 2) вибір конкретного стилю поведінки; 3) ставлення до самої себе; 4) рівень розвитку самооцінки та ін.

Вивчення впливу ціннісних орієнтацій особистості на різні сфери її діяльності підтверджує положення про неоднакові прояви в реальній поведінці людини загальних і специфічних умов діяльності. Причина суттєвих відмінностей у поведінці різних людей – в суб'єктивному сприйнятті даних умов, а також у відмінностях ціннісних орієнтацій. Неодноразово ціннісні орієнтації виступають компонентами структури особистості, на основі яких можна судити про рівень її сформованості.

Прийнято виділяти матеріалістичні та постматеріалістичні цінності, які характерні для молоді. Під першими розуміють відчуття фізичної та психологічної безпеки і благополуччя, а під цінностями постматеріалізму – приналежність до певної групи осіб. Колись у студентів домінувало бажання виразити себе, реалізувати таланти і здібності, належати до конкретної соціальної групи і т.д. Для типології цінностей виділяється декілька підстав. Базові цінності складають основи свідомості людей і впливають на їх вчинки в різних сферах життєдіяльності. Таких цінностей не багато, і вони формуються до 18-20 років, тобто в момент первинної соціалізації індивіда і стають стабільними протягом всього життя. Тому основою є вплив педагог виховання на студентів 1-3 курсів [2, с.40].

Існує точка зору, відповідно до якої кожна цінність і система цінностей має дві основи: з одного боку, індивід як соціальний об'єкт, а з другого – суспільство як соціокультурна система. На рівні індивіда основою для типології цінностей служить характер орієнтирів поведінки людини, у відповідності до яких вирізняють термінальні та інструментальні цінності. Інструментальні, на відміну від перших, є ближніми цілями і служать способом досягнення термінальних. Особливістю є також їх гнучкість і можливість переформування під впливом педагогічного виховання. Динамічність і високий інтелектуальний рівень студентів робить їх більш сприйнятливими до зміни цінностей.

Цінності варто відрізнити від норм, які приписують правила поведінки, невиконання яких карається законом чи засуджується суспільством. Спільним між цінностями і нормами є факт наявності відповідальності, що мають різну локалізацію: для цінностей – це внутрішня відповідальність прийняття цінності, а для норм – зовнішньо обумовлена відповідальність. Сам процес приєднання до цінностей має діяльнісний підхід, який виражається у спільній діяльності, оскільки в іншому випадку цінність не матиме того значення в структурі особистості. Це означає, що соціалізація цінності має відбуватися цілеспрямовано, конкретизуватись в процесі діяльності і спілкування [3, с.238].

Аналізуючи якісний стан розвитку цінностей сучасної молоді, робиться акцент на даних соціологічних дослідженнях. Цікаво, що будучи основним соціальним феноменом, освіта теж може виступати як цінність. Так, за даними київських соціологів, близько третини молоді вважає навчання основною життєвою ціллю своїх ровесників. Обґрунтовуючи її значення, 95% респондентів називають рівень освіти однією із найважливіших умов життєвого успіху [4, с.307]. У суспільстві домінують саме негативні чинники ціннісного вибору студентської молоді: це і постійні кризові стани в суспільстві, політичні потрясіння, відсутність основної ідеології, раціоналізація мислення та відхід від культури, бажання здобути матеріальні цінності навіть за рахунок духовних ідеалів.

На сьогоднішній день матеріальні цінності студентів переважають над духовними, в той же час людське життя не є неповторною цінністю. Втрата суспільних ідеалів, масова культура, насильство, жорстокість трансформували деяке бачення студентів. Вважається, що ставлення до життя має бути найвищою цінністю студентів і є власне найважливішим завданням освіти. У сучасної молоді ж дещо навпаки – у зв'язку з вживанням наркотиків, алкоголю, цінність власного здоров'я перестала розглядатись як така.

Результати соціологічних досліджень свідчать, що серед студентської молоді падає престиж наукової діяльності. Понад 80% респондентів-студентів українських ВНЗ вважають, що вища

школа не сприяє розвитку здібностей молоді, не прилучає до надбань культури. У колах студентської молоді знижується престиж такої цінності як робота. Лише 8% респондентів вважає її найбільш цінною частиною життя. Причому 75% студентів випускних курсів впевнені, що саме „заробіток” і „кар’єра” визначають основне місце в житті людини. Естетичні цінності теж втратилися. І тільки 51% опитуваних віддає перевагу читанню книг. Втім, 74% студентів все ще й досі залишили основною цінністю сім’ю, дружбу, любов. Молодь відчужена від держави і 70% опитаних не відчують себе господарями своєї країни [4, с.283]. Результати опитувань свідчать, що найбільшою популярністю серед студентської молоді користуються цінності сімейного життя, далі йдуть цінності особистості, абсолютно вічні і лише на останньому місці – національні [4, с.295].

Як не дивно, але аксіологічний аналіз відмінностей поколінь вказує, що єдиною й справді високою цінністю студентської молоді виступають сім’я, благополуччя. Стали зникати ті цінності, які користувались попитом ще 10-15 років тому (добро, справедливість, допомога). На жаль, згідно з результатами дослідження, у системі ціннісних орієнтацій студентів провідне місце також посідає матеріальний добробут. Дедалі швидше втрачають свою актуальність питання творчого розвитку та естетика життя [5, с.291]. Усвідомлення життя як цінності супроводжується рядом ціннісних відношень – характеристик цього життя. Це такі категорії, як „щастя”, „свобода”, „справедливість”, „любов”, „сім’я”, „добро”, „краса”, „істина”. В процесі виховання у студентів ціннісного ставлення ефективніше було б зосередити вплив педагога на формуванні вищих цінностей, оскільки їх система так влаштована, що формуючи вищі цінності, ми сприямо проявленню нижчих.

Система і ієрархія цінностей динамічна та змінюється протягом життя, визначаючи його концепцію. Але фундамент такої концепції закладається ще в молоді роки, через що й власне приділяється величезна увага педагогічному вихованню молоді. Формування загальнолюдських цінностей – важливий аспект виховання студентів. У національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті визначені пріоритети державної політики, що акцентують увагу на „формуванні національних та загальнолюдських цінностей”.

На нашу думку, для вирішення морально-етичних проблем виховання в контексті деградації цінностей студентів дієвими будуть два шляхи вирішення даної проблеми:

- 1) вплив на процес формування цінностей через їх структуру шляхом детального контролю будь-яких новоутворень серед їх базових елементів;
- 2) створення загального „ідеалу”, який би послужив зразком для формування ціннісної сфери студентської молоді.

Щодо першого, то структура ціннісних орієнтацій розглядається з точки зору існування їх певних підсистем, виділення окремих рівнів, з’ясування її предметного змісту. З огляду на це, в структурі ціннісних орієнтацій виділяється три елементи: 1) когнітивний; 2) емоційний; 3) поведінковий. Технології впливу на емоційну складову ціннісних орієнтацій молоді також дуже різноманітні. Маючи своєю мішенню емоції, почуття, настрої, ці технології сприяють емоційно-діяльнісній активізації, виникненню емпатії, розвитку альтруїзму тощо. Вплив на емоційний елемент передбачає застосування образних технологій, які часто задовольняють потребу в адиктивних відчуттях і переживаннях. В технологіях впливу на когнітивний елемент ціннісних орієнтацій виділяють такі: пріоритетне інформування, технологія часової компресії, романтизація, сенсаційність подання матеріалу, технології „повчання”. До найдієвіших засобів впливу на цей елемент ціннісних орієнтацій було віднесене переконання. Технології впливу на поведінковий компонент ціннісних орієнтацій студентської молоді виходять з необхідності організації „готових рецептів дій”. В якості найбільш значущих виділяють пробудження імпульсу до наслідування за зразками, а також створення замовних образів, які потрібно наслідувати [1, с.10].

Оскільки система виховання впливає на формування мотиваційної сфери особистості, то вибір особистістю підстав вчинення дій означає також надання переваги одного мотиву над іншим. Власне й у цьому простежується зв’язок між ціннісною та мотиваційною сферами особистості. Таким чином, при здійсненні контролю за новоутвореннями особистості, варто брати до уваги й мотиви її поведінки.

Відносно зразкового шаблону орієнтацій, то зміст цінностей великою мірою залежить від культурного контексту й конкретного історичного періоду, в якому живе підрастаюче покоління [4, с.286]. Вважається, що сьогодні молоде покоління залишилось без надійних соціальних орієнтирів [4, с.266]. Цінності студентської молоді формує інформація, що їй дається всією соціальною кон’юктурою, баченням дорослих і т.д., оскільки в молоді ще нема власного досвіду, вона все може оцінювати, виходячи зі знань, отриманих у навчальних закладах, із ЗМІ, чи оцінок батьків, прочитаної літератури.

Цілком очевидним є необхідність створення такої системи цінностей, яка би слугувала орієнтиром у вихованні молодого покоління. Система ціннісних орієнтацій становить внутрішню основу ставлення особистості до дійсності, яке є невід'ємною частиною розвитку особи. Систему цінностей соціального суб'єкта можуть складати сутнісно-життєві уявлення про добро і зло, щастя, мету та сутність життя: 1 – вітальні (здоров'я, добробут, особиста безпека, родичі, освіта, правопорядок); 2 – суспільного визначення (соціальний статус, працелюбство); 3 – міжособистісного визначення (чесність, альтруїзм, доброзичливість); 4 – демократичні (свобода слова, совісті, національний суверенітет); 5 – партикулярні; 6 – трансцендентні (прагнення до абсолюту) [4, с.277]. Ціннісні орієнтації формуються під час засвоєння соціального досвіду й виявляються в цілях, ідеалах, інтересах, переконаннях тощо. Власне тому важливу роль на даному етапі відіграватимуть особистісні якості самого педагога. Студенти переймають манеру поведінки, логічність обґрунтування того чи іншого вибору, механізм його вчинення.

Висновки... Наприкінці доцільно зауважити, що студентська молодь є соціокультурною спільністю, яка володіє специфічною системою цінностей, установок, моделей поведінки, життєвого стилю, власною субкультурою. Головним призначенням виховання ціннісного ставлення до життя постає саме в тому, щоб сприяти становленню особистості, яка відтворює самостійний вибір життєвої позиції. Прямим обов'язком педагогів є спрямовувати студентів на життя як на особливо цінний об'єкт, сформувати образ реального життя, наповнивши його ціннісним змістом. Таким чином, у статті проаналізовано сучасні погляди на ціннісні орієнтації студентів, процес їх формування, а також розкриваються механізми педагогічного впливу у вихованні молоді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ануфрієва О. В. Психологічні чинники впливу засобів масової інформації на ціннісні орієнтації студентської молоді / О. В. Ануфрієва. – К. : Знання України, 2009. – 20 с.
2. Муха-Шаек Е. Свободное время и отдых как ценности современной культуры молодежи : [моногр.] / Е. Муха-Шаек. – Одесса – Львов : Ставропигнон, 2007. – 169 с.
3. Варенов А. Г. Ценностный аспект социализации / А. Г. Варенов // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – Вип. 11–12. – С. 234–239.
4. Молодиченко В. В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти: (філософ. аналіз) / В. В. Молодиченко. – К. : Знання України, 2010. – 383 с.
5. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурянская. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

Анотація

Т.В.Селюкова, Н.О.Андреев

Трансформация ценностей как фактор морально-этических проблем в воспитании студенческой молодежи

В работе проанализированы современные взгляды относительно ценностных ориентаций молодежи, их роль в структуре личности и развития, а также проблема направленности ценностной сферы современных студентов. Сделана попытка обобщить механизмы педагогически-психологического воздействия на формирование иерархии ценностей студентов. Поднимается вопрос о создании ориентировочной модели ценностей, которая служит фактором преодоления морально-этических пробелов в воспитании. Исследуется механизм влияния воспитательной работы педагогов на процесс формирования ценностей. Уделяется внимание мерам предотвращения трансформации в системе ценностей личности студента. Статья также раскрывает способы воздействия педагогического воспитания на мотивационно-ценностную сферу студенческой молодежи.

Ключевые слова: *ценность, молодежь, образование, потребность, направленность личности.*

Summary

T.V.Seliukova, N.O.Andriiv

Transformation of Values as a Factor of Moral and Ethical Problems in the Upbringing of Young Students

In the article modern views on the value orientations of young people, their role in the structure of personality and development, as well as the problem of orientation of the value of the sphere of modern students are analyzed. The attempt to summarize the mechanisms of pedagogical - psychological influence on the formation of the hierarchy of values of students is done. The question about the creation of the indicative model of values, that will serve as a factor of overcoming the moral-ethical gaps in education is raised. The mechanism of influence of the educational work of teachers onto the process of values formation is studied. Attention is paid to measures to avoid the transformation of the system of values of the student. The article also reveals the ways of interaction of the pedagogical education with motivational-value sphere of student's youth.

Key words: *value, youth, education, need, orientation of personality.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Культурологічні та морально-етичні проблеми виховання студентської молоді

Сучасні соціальні та педагогічні реалії вимагають від вітчизняної освітньо-виховної системи оновленого змісту, форм та методів становлення студентської молоді. Пошук шляхів і засобів морального виховання студентів, що відповідали б сучасним суспільним потребам, становить одну з актуальних проблем педагогічної науки та практики сьогодення.

Реалізація змісту морального виховання дозволяє досягти бажаного ідеалу, в якому виражаються вимоги суспільства до людей у вигляді конкретного образу морально досконалої особистості, що втілила кращі якості українського народу і схвалені цивілізованим світом – уявлення про взірць поведінки і стосунків між людьми, що стають стимулом і метою розвитку людини та суспільства.

Моральні якості української нації базуються на нормах загальнолюдської моралі, принципами якої є правда, справедливість, відданість, патріотизм, гуманізм, доброта, стриманість, працелюбство, поміркованість, чесність, доброзичливість, гостинність, що споконвіку притаманні українському народові.

Шляхами і засобами морального виховання студентів є:

– моральне виховання в процесі навчання: виявлення виховних можливостей як українознавчих гуманітарних дисциплін, так і спеціальних предметів відповідно до знань і змісту морально-етичного виховання та їх реалізації на заняттях;

– моральне виховання у позааудиторній роботі: моральна освіта; залучення до різних видів діяльності морального плану; використання методів стимулювання у моральному вихованні.

Конкретні завдання і зміст морального виховання щодо кожного вихованця співпадати не можуть. Стверджуючи моральні й духовні цінності особистості, викладачам необхідно долати такі негативні риси, як егоїзм, розпусту, черствість, жорстокість, нечемність.

Відданість національним ідеалам – важливе джерело виховання в студентів свідомого ставлення до історії нашого народу і його прагнення до побудови гуманістичної правової цивілізованої держави.

Національно свідомий студент розумітиме роль навчання і суспільно корисної трудової діяльності для своєї держави. Він має усвідомити, що ця діяльність є високоморальною, спрямованою на втілення ідей національно-культурного відродження у повсякденному житті, на успішний вихід з економічної кризи, подолання аморальності та бездуховності в нашому суспільстві.

Відданість національно-гуманістичним ідеалам виростає з усвідомлення того, що наша демократична держава є найкращою, найсправедливішою, сповідує загальнолюдські цінності, утверджує найвищу форму організації суспільного життя. Це держава, де розквітатимуть й розкриватимуться здібності й таланти, найкращі моральні якості вільної людини.

Реалізуючи морально-естетичні норми демократичного суспільства, вищий навчальний заклад в основу організації повсякденного життя і діяльності студентської спільноти обирає ідею, що підносить кожного вихованця до усвідомлення значення свого місця, діяльності, мобілізує колектив на боротьбу за свідоме ставлення до навчання і праці в ім'я благородних ідеалів.

Відданість національно-гуманістичним ідеалам нерозривно пов'язана з вихованням національно свідомих, ідейних громадян. Це є провідним початком у відродженні моральних цінностей, вихованні людини з новими поглядами на навколишній світ, людини великої душі, високих гуманних ідеалів.

Навчально-виховна робота нашого вишу пройнята національною свідомістю та ідейністю, спрямовує інтелектуальну, емоційну, морально-виховну сферу життя кожного студента і студентської спільноти на боротьбу за втілення в життя споконвічних ідей українського народу.

Наукові знання, історичні дані та факти про спільність націй, національностей і народів у розв'язанні наукових, мистецьких, літературних і проблем самі собою виховують у душі поваги до всіх народів світу.

У різних регіонах України викладачі знаходять цікавий матеріал для виховання почуття дружби і поваги до народів світу, адже для подолян назавжди залишаться в пам'яті В.Тропінін і М. Пирогов; для дніпропетровців – І.Старов, А.Захаров, К.Брюлов, І.Шишкін, А.Куїнджі; для

закарпатців – Георгій Дожа; для одеситів – А.Желябов, В.Фігнер, Христо Ботев, Георгій Роковський.

Визначальну роль у реалізації мети і змісту виховання відіграє виховання сумління, честі, гідності, саме тих якостей, що притаманні українській нації, і які були невід'ємними рисами поведінки українського народу.

Важливою моральною рисою, що визначає обличчя нації та людини, їх роль і місце як у суспільстві, так і в світовій спільності, є честь і гідність.

Почуття честі, гідності проявляються в усвідомленні самого себе як особистості, котра бере участь у суспільному житті демократичної держави. Вона допомагає людині підвестись у своїй діяльності до шляхетності, доброти, шанування родинних зв'язків, взаємодопомоги, ощадливості, ставлення до свого життя і до життя інших людей як найвищої цінності.

Здійснюючи виховні завдання, педагоги мають формувати у молоді такі моральні якості, як чесність, правдивість, взаємодопомогу, простоту, скромність у громадському й особистому житті, моральну чистоту, непримиренність до несправедливості, дармоїдства, нечесності, корисливості і т.п.

Важливим завданням педагогічного колективу є виховання гуманізму і взаєморозуміння між людьми. Гуманне, демократичне суспільство – це найвищий суспільний ідеал. В основі демократичного гуманізму лежать глибока повага і взаєморозуміння між людьми. Піклування про людину і її всебічний розвиток, духовну і фізичну досконалість, сприяння поліпшенню добробуту – це найвищі принципи демократичного суспільства в умовах соціальної ринкової економіки, до чого й прагне Україна.

Гуманізм в умовах демократії і ринку включає також високу вимогливість до людини. Прищеплюючи гуманні почуття як моральні риси свідомого українця педагог повинен вселяти віру в людину, оптимізм у боротьбі за краще майбутнє.

Виховання студентів-гуманістів – це виховання в душі справжньої людяності, уважного й чуйного ставлення до людей, до потреб, запитів.

Взаєморозуміння проростає в сім'ї, стосунки між батьками, батьками і дітьми залишають слід у душі дитини на все життя. Наскільки в сім'ї, в родинному спілкуванні панує почуття взаєморозуміння, настільки воно передається дітям. Адже саме в сім'ї закладається духовний стрижень особистості й основи її моралі.

Педагогічно підготовлені, високоморальні батьки вважають своїм обов'язком формувати у дітей моральні цінності з позицій добра, честі, людяності й розуміння. Велике значення має приклад батьків у формуванні сорому, честі, співчутливого ставлення до інших.

Виходячи з принципів гуманності, педагог формує в студентів повагу до батька і матері, до старших, прищеплює необхідність піклування про молодших, людей похилого віку і хворих.

Виховуючи в студентів чуйне й уважне ставлення до людини, вищий навчальний заклад запобігає розвитку таких негативних рис, як байдужість, черствість, прищеплює почуття чесності, власної гідності, культури поведінки, нетерпиме ставлення до грубості, егоїзму.

Українознавчі дисципліни та інші предмети дають численні приклади духовного багатства українського народу, розкривають його працелюбність, героїзм, мужність і споконвічне прагнення до волі.

Різні форми позааудиторної роботи підвищують освітній рівень студентів і водночас формують необхідні моральні якості, прищеплюють високі гуманістичні почуття.

В організації й проведенні виховної роботи у вищому навчальному закладі має велике значення використання визначних досягнень рідного народу.

Адже наш народ створив багатогранну гуманістичну культуру – художню літературу, музику, живопис, театр, народне мистецтво, самобутню духовність. Українська дійсність постійно породжувала наукові, політичні, культурні, мистецькі явища й цінності.

Гордістю українців є різножанрова високолірична усна народна творчість. Пісні й думи, створені гарною мелодійною мовою, прославилися в усьому світі.

Німецькі вчені у своїй праці “Історія людства” пишуть: “Жоден народ не створив такої поетичної творчості, як український”.

Світова культура не знає аналогів українській літературі з таких критеріїв, як народність, гуманізм, демократизм. Українське письменництво гордиться красою народу, жінками-поетесами Лесею Українкою, М.Чурай, Оленою Пчілкою. Гордістю не лише нашої, а й світової літератури є творчі здобутки Г.Сковороди, Т.Шевченка, І.Франка, Б.Грінченка, Є.Маланюка, О.Олеса, П.Тичини, Г.Чупринки, М.Драй-Хмари. Вони – генії людства.

Знання про розвиток національно-визвольного, культурного, мистецького руху, які вписали в історію народу релігійно-просвітницькі братства, Запорізька Січ, Гетьманщина, Кирило-Мефодіївське братство, „Просвіта”, мають величезний виховний потенціал.

Загострення соціальних проблем та відсутність досконалої системи надання соціальних послуг найбільш вразливим верствам населення зумовили появу добровільного руху учнів та студентів – волонтерства.

У Хмельницькому національному університеті підготовка студентів до волонтерської роботи здійснюється через спеціально організовану практику; участь у благодійних акціях; акціях, спрямованих на збір і поширення інформації; проведення соціально-культурних заходів; участь у соціальних проектах; науково-дослідну діяльність (проведення наукових досліджень, участь у конференціях, підготовка рефератів, публікація тез і статей у наукових виданнях, реалізація соціальних проектів), комунікативну діяльність (індивідуальне та групове розв'язання проблемних ситуацій, „мозковий штурм”, тренінг, дискусія, ділова гра).

Ефективними формами навчання студентів специфіки волонтерської роботи є безкоштовні юридичні консультації незаможним громадянам; організація дозвілля, „літніх майданчиків” для дітей з особливими потребами та дітей з малозабезпечених родин; робота в „бюро добрих послуг” з надання допомоги дітям і родинам, що перебувають у складній життєвій ситуації; залучення студентства до роботи на „телефоні довіри”, супровід потерпілих від насильства в родині під час слідчих дій і в суді; організація ініціатив, пов'язаних із запобіганням уживання алкоголю та наркотиків школярами; участь в акціях, спрямованих на надання послуг дітям і людям похилого віку тощо.

Керуючись власним альтруїстичним бажанням допомогти людям, студенти-волонтери виконують важливу, соціально значущу роботу не тільки регіонального, всеукраїнського, але й міжнародного масштабу в контексті глобального значення волонтерського руху та постійного зростання уваги з боку світових інституцій.

Різні форми морального виховання студентів можуть ефективно застосовуватись у виховній практиці, зокрема: у роботі гуртків, клубів, на годинах куратора, у діяльності молодіжних організацій тощо. Особливо ефективним є залучення студентів до виховних заходів під час проходження практики.

Проте проблема підвищення ефективності морального виховання особистості є достатньо складною та багатогранною. Подальша розробка цього педагогічного напрямку передбачає вивчення дослідження ефективності інших форм та методів морального виховання, зокрема співпраці університетів з різними вищими навчальними закладами, зі школами, з органами місцевого самоврядування, владними структурами, засобами масової інформації, громадськими організаціями.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Психолого-педагогічні засади гуманізації загальної та професійної освіти / Г. О. Балл // Вісник НТУ КПП. – Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – Вип. 1. – С. 57–70.
 2. Бех І. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Бех // Педагогіка. – 1993. – № 3. – С. 5–14.
 3. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М. П. Васильєва. – Харків, 2004. – 38 с.
 4. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної аномії / Н. Паніна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 5–26.
 5. Штоквиш О. Формування національної самосвідомості у процесі викладання гуманітарних дисциплін // О. Штоквіш // Матеріали першої міжнародної конференції „Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства” –К. : Київський університет, 1993. – С. 68–70.
- Дата надходження статті: „11” вересня 2012 р.

Система виховної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії

У статті розкрито систему виховної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі ступеневого типу. Концептуально обґрунтовано мету, завдання, напрямки та зміст роботи, визначено основні суб'єкти виховання, їх місце і роль у виховному процесі.

Ключові слова: ступеневість, ступенева освіта, виховання, виховний процес, суб'єкти виховання, система виховної роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка педагогічних кадрів в Україні має свої специфічні риси і особливості. Історично склалося, що український учитель одночасно здійснює як навчальну, так і виховну функції. Тому система підготовки спеціалістів у вищому педагогічному закладі повинна враховувати не тільки фахове та соціальне замовлення, вона будуватиметься на споконвічних виховних принципах, коли учитель – це і носій відповідних знань, і взірць для наслідування, це представник національної еліти, національної інтелігенції. Виховувати і навчати собою – це працювати своїм розумом, поведінкою, вчинками...

Чи можна цьому навчитися, чи це царина вроджених якостей? Недаремно керівники системи освіти серед найважливіших назвали функцію управління виховним процесом, а виховну роботу – найважчим видом педагогічної діяльності. Через це вважаємо, що проблема організації та проведення виховної роботи зі студентами у педагогічному вищі в сучасних умовах є надзвичайно актуальною педагогічною проблемою, яка потребує теоретико-наукового обґрунтування та методичного вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема підготовки кадрів для галузі освіти є предметом дослідження у низці наукових і прикладних праць впродовж тривалого часу. Питання виховання у контексті педагогічної антропології вивчали вітчизняні учені І.Бех, С.Гончаренко, А.Макаренко, М.Сметанський, В.Сухомлинський, О.Сухомлинська, К.Ушинський та ін. Місце вихованості у структурі особистості учителя та роль його авторитету вивчали М. Богуславський, М.Дарманський, М.Євтух, Л.Журенко, Т.Ільїна тощо. Однак реалії сьогодення указують на необхідність системного підходу до виховання майбутнього учителя ще на студентській лаві.

Формулювання цілей статті... Метою публікації є вичленення та розгляд системоутворюючих факторів виховного процесу у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Виклад основного матеріалу... Система освітньої діяльності Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії має свою історію і лише їй притаманний особливий зміст. Специфіка полягає у тому, що підготовка спеціалістів здійснюється за освітньо кваліфікаційними рівнями. На перший курс вступають випускники з базовою середньою освітою віком 15-16 років. Їх соціальний ріст, особистісне мужніння та дорослішання відбувається в процесі професійного становлення. Даний вік є сенситивним для формування таких важливих людських та професійних рис як відповідальність, вміння працювати в колективі, приймати рішення та доводити розпочату справу до кінця. Провідними орієнтирами діяльності науково-педагогічного та студентського колективів є наступні: соціальна спрямованість, змістовно орієнтована спрямованість, процесуально орієнтована спрямованість, особистісно орієнтована спрямованість. Однак вищеназвані освітні парадигми неможливо реалізувати без чіткої і цілеспрямованої виховної роботи. Тому у 2009 році були визначені концептуальні засади організації виховної процесу в академії на наступні п'ять років. При їх розробці було враховано ряд державних, соціальних і особистісних потреб, задоволення яких неможливе без всебічно вихованої особистості студента – майбутнього вчителя.

Це потреби:

- молодій державі в педагогічних кадрах нової формації, сформованих на засадах гуманізму та демократизму, громадянської та національної культури, спроможних успішно вирішувати освітні проблеми власної країни та шукати шляхи поступу до світового освітнього простору;
- в оновленні і оздоровленні суспільства, які неможливо здійснювати без особистості вчителя-вихователя;
- у всебічно вихованому студентів – активному суб'єкті навчально-виховного процесу;
- об'єднання виховних зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу інституту для створення на його теренах педагогічно-організованого простору, відкритого для співпраці з іншими суб'єктами

соціально-педагогічної взаємодії, спроможного не тільки протистояти деструктивному впливу середовища, а і впливати на нього з метою перевиховання;

- в усвідомленні усіма суб'єктами освітнього процесу виховання як соціально-особистісного феномену, організацію самовиховання та виховання через студентський колектив;
- відходу від авторитарних методів виховання;
- у визначеності ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Саме ці потреби розглядались нами як системо утворюючі при розробці системного підходу до виховної роботи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Метою виховної роботи з студентами є формування особистості майбутнього українського вчителя, представника української національної еліти, провідника національної ідеї, на засадах демократизму і гуманізму, громадянськості, здатного творчо, активно, відповідально впливати на виховний процес в школі.

Виховна робота має певні структурні компоненти, без врахування яких неможлива успішна реалізація мети. Це – когнітивний, мотиваційно-емоційний, морально-вольовий, вчинковий та оціночний компоненти.

Когнітивний компонент передбачає оволодіння знаннями основ світової культури та теорії і практики виховної роботи.

Мотиваційно-емоційний – спрямованість на гуманістичні та демократичні ідеали, на загальнолюдські та національні цінності, на свободу мислення, слова, позиції, дії, на любов, повагу до дитини і її сприйняття, віру в її можливості та здібності; вироблення на основі чуттєвої та змістовної тканини свідомості розумних потреб, які і пробуджували почуття та диктували мотиви поведінки студентів.

Морально-вольовий – орієнтація на загальнолюдські норми моралі, на золоте правило етики в поєднанні з умінням досягти мети, рішучістю, наполегливістю, активністю, самостійністю, вимогливістю до себе і вихованців.

Вчинковий – поведінка виступає як громадянський, моральний та професійний обов'язок перед суспільством, як особистісне переконання та суспільна потреба.

Оціночний компонент – здатність до об'єктивної самооцінки своєї вихованості і, в разі потреби, самокорекції, рівень готовності до оцінки вихованості учнів.

З мети випливають такі завдання виховної роботи:

- формування національної свідомості, гідності громадянина-патріота Української держави, представника української національної еліти;
- підготовка свідомої та високопрофесійної учительської інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації;
- вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи;
- підняття престижу української мови в академічному середовищі;
- формування здорового способу життя, культу фізично здорової та духовно багатой особистості;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості студента;
- плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток академічних традицій вузу.

Основними принципами виховної роботи є:

- демократизація і гуманізація виховного процесу, дотримання педагогічної етики, повага до особистості студента;
- високий рівень професійності в поєднанні з духовністю студентів вузу, як головної умови виховної компетентності майбутніх педагогів;
- визнання за студентами права свободи мислення, слова, права мати власні політичні та життєві позиції, які не протирічать принципам демократії і гуманізму, загальнолюдським цінностям;
- визнання принципу самодостатності особистості студента як наслідку самовиховання, організації індивідуальної діяльності, спрямованої на розвиток власного потенціалу;
- принцип єдності теорії і практики, слова і діла через спрямованість виховної роботи на суспільну і професійно-орієнтовану діяльність студента;
- принцип наступності виховної діяльності, який реалізуватиметься з урахуванням вікового статусу студентів (I ступінь – підлітковий та рання юність, II-III – юнацький);
- принцип перспективності самовиховання та самоосвіти майбутнього вчителя;
- системність в організації виховної роботи із студентами, яка передбачає:

а) визначеність у відповідності з метою змісту виховної роботи таких форм за допомогою яких реалізується зміст і якими повинні оволодіти майбутні вчителі (від програми „мінімум” до

програми „максимум”) у процесі діяльності, спілкування студентів в на факультеті, в групі, в гуртожитку;

б) визначення суб'єктів виховної діяльності у вузі (кафедри, деканати, куратори груп, студентські групи, органи студентського самоврядування тощо), їх функції, зміст та форми роботи;

в) безпосередня участь студента у виховному процесі, його місце і роль;

г) вивчення результативності виховної роботи, врахування рівня вихованості студентів, підготовленості до виховної роботи в школі;

д) організаційна, цілеспрямована робота вузу в напрямку реалізації системи виховної роботи.

В основі виховної системи такі напрямки виховної роботи:

Національно-патріотичне та громадянсько-правове виховання;

Інтелектуально-духовне;

Моральне виховання;

Екологічне;

Естетичне;

Професійне самовизначення, розумове та трудове виховання;

Фізичний розвиток та формування здорового способу життя.

Зміст виховної роботи спрямовується на здобуття студентами виховного досвіду, який забезпечить реалізацію інтересів держави, суспільства та особистості в громадянсько-національній, моральній, професійній, розумовій, трудовій, естетичній, екологічній та інших сферах суспільного життя, а також на розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного, мотиваційно-вольового та вчинкового компонентів загальнолюдської культури особистості. Виховні засоби мають сприяти становленню життєвих орієнтацій особистості майбутнього педагога, виробленню власної філософії життєдіяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній із сфер суспільного життя. Ідея вихованості на засадах демократизму та гуманізму має бути основною та наскрізною в системі всього навчально-виховного процесу.

Виховна робота у ХГПА здійснюється шляхом гуманізації освітнього процесу на основі суб'єкт-суб'єктних відносин на рівні кафедр, інституту кураторів груп, органів студентського самоврядування.

Інститут кураторства забезпечує:

Індивідуальну методичну допомогу кураторам груп та вихователям;

Поширення педагогічного досвіду;

Проводить планові засідання кураторів груп;

Організовує роботу школи молодого куратора;

Допомагає у проведенні відкритих виховних годин;

Координує співпрацю кураторів груп із громадськими організаціями та установами.

Органи студентського самоврядування захищають права та свободи студентів, співпрацюють із ректоратом, деканатами, кафедрами з питань організації навчально-виховного процесу, разом із відділом виховної роботи організують дозвілля студентів.

Виховна робота кафедр – це наукові дослідження в галузі теорії та практики виховання; організація гурткової та клубної роботи; керівництво науковими роботами студентів; консультування та керівництво виховною практикою студентів; забезпечення виховного потенціалу навчальних занять та позааудиторної роботи.

Психологічна служба академії здійснює індивідуальну та групову психодіагностику, соціально-психологічні дослідження, індивідуальне консультування; групове консультування; корекційно-відновлювальну роботу, займається психологічною просвітою, підготовкою методично-інформаційних матеріалів.

Відділ виховної роботи спрямовує свою діяльність на координацію усієї виховної роботи у рамках загальнодержавної програми гуманізації та гуманітаризації освіти, керуючись чинним законодавством та нормативними документами МОН України, Хмельницької обласної ради, Хмельницького обласного управління освіти та науки Хмельницької обласної державної адміністрації.

Висновки... Розробляючи систему виховання особистості майбутнього вчителя, ми дійшли висновку, що головними завданнями усіх, хто причетний до формування особистості сучасного студентства на окреслений час, є створення умов, за яких професійне становлення молоді особистості стане невіддільним від духовного розвитку, а цілеспрямована спільна робота усіх суб'єктів виховного процесу стане системоутворюючим фактором формування особистості педагога, наповниться моральним змістом, збудить патріотичні, громадянські, естетичні почуття, щоб усі, хто відповідає за виховання і розвиток підростаючого покоління в Україні, робили це професійно, творили добро і красу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / [В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка]. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Григорьева Т. Г. Основы конструктивного общения : метод. пособие для преподавателей / Т. Г. Григорьева, Т. П. Усолицева. – М., 1997. – 171 с.
3. Євтух М. Науково-педагогічні проблеми ступеневої професійної підготовки педагогів / М. Євтух // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 19, ч. 1. – С. 3–8.
4. Історія Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в особах / за заг. ред. В. Є. Береки. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2006. – 356 с.
5. Білоцерківська Н. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Н. Г. Білоцерківська. – Харків, 2009. – 20 с.

Анотація

В.І.Слюзко

Система воспитательной работы в Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

В статтє раскрыта система воспитательной работы в высшем педагогическом учебном заведении ступенчатого типа. Концептуально обосновано цель, задания, направление и содержание работы, определены основные субъекты воспитания, их место и роль в воспитательном процессе.

Ключевые слова: ступенчатость, ступенчатое образование, воспитание, воспитательный процесс, субъекты воспитания, система воспитательной работы.

Summary

V.I.Sliuzko

System of Educational Work in Khmel'nyts'ki Humanitarian-Pedagogical Academy

The system of educational work in higher pedagogical educational establishment of gradation type has been revealed in the article. The aim, tasks, direction and content of this work have been conceptually grounded, the main subjects of education, their place and role in educational process have been determined.

Key words: gradation, gradation education, education, educational process, subjects of education, system of educational work.

Дата надходження статті: „20” вересня 2012 р.

УДК 378.14: 159.9

Л.Н.СМАЛИУС,
методист
(м. Черкаси)

Роль виховного ідеалу у професійному становленні майбутніх психологів

У статті порушується проблема створення психолого-педагогічних умов для підготовки фахівців психологічних спеціальностей. Важливою умовою їх успішної професійної реалізації є здатність до самовдосконалення впродовж життя. Сприятим цьому може розвинута мотивація досягнення та вибір ідеалу як взірця для особистісного та професійного самовдосконалення. У статті представлено аналіз вивчення уявлень про ідеал у сучасній молоді та засоби його досягнення. В умовах освітньо-виховного процесу вищої школи доцільно розвивати у студентів уявлення про ідеали, що сприятиме формуванню власного образу майбутнього психолога.

Ключові слова: самовдосконалення, професійне самовдосконалення, ідеал, виховний ідеал, мотивація досягнення.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Однією з важливих проблем сучасної вищої школи є створення виховного середовища задля формування не лише кваліфікованого фахівця, а й високоморальної особистості. Тому актуальним питанням у організації виховного процесу у вищому навчальному закладі є закладення основ для розвитку особистості, здатної постійно самовдосконалюватися – як особистісно, так і професійно. Самовдосконалення як ціложиттєвий процес саморуку особистості виступає запорукою успішної професійної реалізації. Вдосконалювати себе, відшліфувати свої особистісні риси та формувати професійно важливі якості молодь має навчитися саме у період фахового становлення. Провідна роль тут відводиться ідеалу, досягнення якого виступає одним із мотивів самовдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій... Вивченням ідеалу у психолого-педагогічних науках займалися Г.О.Балл, І.Д.Бех, Г.Г.Ващенко, С.У.Гончаренко, В.С.Журавський, І.А.Зязюн, О.Я.Савченко, С.О.Сисоєва, В.О.Огнев'юк та інші. Теоретичне обґрунтування ідеалу як мети виховання представив Г.Г.Ващенко. В основу виховного ідеалу він покладає загальнолюдські,

національні цінності та зазначає, що ідеал окремої людини, як і ідеал суспільства в цілому не є явищем статичним, постійним – він змінюється і вдосконалюється з урахуванням психічних властивостей народу, загальнолюдських та професійних цінностей, а також національних традицій, сучасних запитів суспільства та цілей на майбутнє [2]. На сьогодні склалась досить складна ситуація, зумовлена тим, що усталені ідеали минулих десятиліть зруйновані, а формування нових суспільних ідеалів, які б трансформувалися у особистісний ідеал молодої людини, відбувається надто повільно. Тому актуальним для освітнього процесу вищої школи залишається питання формування ідеалу у майбутнього фахівця, об'єктом професійної діяльності якого стане особистість людини.

Відомий психолог сучасності Г.О.Балл вважає, що поза зверненням до поняття ідеалу повноцінне вивчення людської діяльності у психолого-педагогічному аспекті є неможливим [1]. Він також виділяє поняття „професійні ідеали” та підкреслює значущість ідеалу для вдосконалювання діяльності. Професійне самовдосконалення як складова життєвого шляху може бути ефективним лише тоді, коли орієнтоване на чітко визначений та усвідомлюваний ідеал (або ідеали). Тому професійні ідеали відіграють провідну роль у фаховому становленні особистості, а отже, виступають одним із основних мотивів професійного самовдосконалення.

Формування цілей статті... Досягнення ідеалу є одним із важливих мотивів самовдосконалення, проте поняття ідеалу не обмежується лише ідентифікацією з кумиром, а виступає шляхом досягнення вершини, „акме”, успіху; можливістю відкриття у собі нових здібностей; засобом самоствердження тощо. Бажання досягти ідеалу в особистісному розвитку та професійному становленні, на нашу думку, зумовлене мотивацією досягнення, яка визначає прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності. Однією із складових мотивації досягнення С.С.Занюк визначає *мотив досягнення*. Це стійке особистісне утворення, яке водночас є і динамічним, оскільки актуалізується у ситуації ймовірності досягнення успіху у певній сфері діяльності. Людина, у якої достатньо розвинений мотив досягнення, має ряд характеристик:

- вона наполеглива у досягненні мети;
- не зупиняється на досягнутому результаті;
- докладает максимум зусиль, щоб виконати поставлене завдання якомога краще;
- не задовольняється простими завданнями і легкодосяжними цілями;
- схильна ставити віддалені цілі;
- переживає радість успіху внаслідок досягнення високих результатів;
- захоплюється роботою, досягаючи дедалі нових цілей, відчуваючи радість успіху [4].

Оволодіння такими якостями необхідне для майбутніх фахівців, зокрема психологів, оскільки специфіка їх професії полягає у тому, що інструментом діяльності виступає власне особистість самого психолога. Тому важливим завданням, яке порушується у процесі їх фахової підготовки, є вибір ідеалу та формування мотивації досягнення на початкових етапах професійного становлення. Вирішення цього завдання може здійснюватися шляхом формування у студентів уявлення про ідеал як вершину розвитку, як кінцевий етап самоздійснення особистості, та актуалізацією прагнення досягти ідеалу засобами професійного самовдосконалення. Потреба у досягненні ідеалу має трансформуватися у особистісну цінність майбутнього психолога, а внутрішнім чинником самовдосконалення має стати почуття морального задоволення власними здобутками. Тож *мета* даної статті полягає у тому, щоб вивчити рівень сформованості уявлень про ідеал у сучасній молоді задля розробки оптимальних умов професійного становлення висококваліфікованих фахівців.

Виклад основного матеріалу... Одним із мотивів особистісного та професійного самовдосконалення є прагнення досягнути ідеалу. Починається формування уявлення про ідеал із самоаналізу та формулювання проблеми: „Яким я хочу бути?”, „Чи задовольняє мене власний рівень знань та умінь, сформований набір якостей?”, „Чого я ще не вмію?”, „Які риси я маю розвивати у собі?”. У особистісному та професійному самовдосконаленні людина повинна керуватися певним орієнтиром – ідеалом, який виступає найвищою метою людського прагнення [6]. *Ідеал* – уявлення про найвищу досконалість, взірець, норму, які визначають спосіб мислення і характер діяльності людини. Окрім того, це поняття позначає наділення певного суб'єкта властивостями, які відповідають ідеалу [6]. Формування природних об'єктів відповідно до ідеалу виступає специфічною формою життєдіяльності людини, оскільки передбачає формулювання мети діяльності до її фактичного здійснення [7]. Людина, у якої сформований образ ідеалу, має власні орієнтири для розвитку та самовдосконалення. Отже, досягнення ідеалу становить важливу частину освітньо-виховного процесу загальноосвітньої та вищої школи.

Для того, щоб з'ясувати, наскільки у сучасній молоді сформоване уявлення про ідеал, виявити вікові особливості цих уявлень та вивчити, наскільки розвинені потреби та мотиви до здійснення

самозмін, ми провели опитування серед різних вікових груп. До першої та другої групи досліджуваних входили учні восьмого класу та відповідно десятого класів загальноосвітньої школи міста Черкаси; до третьої та четвертої – студенти першого та п'ятого (випускного) курсів психологічного факультету Черкаського національного університету. У ході анкетування ми намагалися з'ясувати, що, на думку людей різного віку, означає поняття „ідеал людини”; чи потрібно людині у житті керуватися ідеалом; чи можна жити без ідеалу; хто може бути ідеалом для сучасної молоді; звідки людина може черпати уявлення про ідеал; якими рисами має володіти ідеальна людина; чи реально в сучасному житті досягнути ідеалу та якими засобами можна це зробити.

Аналіз отриманих відповідей дає можливість зробити висновки, що у школярів 13-14 років уявлення про ідеал ще не повністю сформоване, оскільки діти частіше всього пояснюють сутність цього поняття як „відсутність недоліків”, „коли людина ідеальна у всьому”, „розумна, морально розвинена людина”, „...яка має ідеальний характер”. Іноді поняття про ідеал опитувані ототожнюють з рисами характеру людини: „доброта, краса, розум”. Викликають інтерес поодинокі відповіді на зразок: „ідеал – це герой, якого людина вважає бездоганним”, „ідеал – це достоїнства людини”, „...це та людина, яка прагне чогось у житті”. Слід зауважити, що 34 % опитаних підлітків не змогли пояснити сутність цього поняття.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що значна частина дітей підліткового віку не усвідомлюють, для чого людині потрібен ідеал, оскільки 48 % взагалі не змогли дати відповідь на запитання анкети: „Для чого людині слід мати ідеал?”. Частина учнів (26 %) пояснили, що ідеал потрібен для того, щоб „людина могла на нього рівнятися”, „щоб до чогось прагнути”, „щоб досягати цього ідеалу”. Решта (26 %) відповіли, що ідеал потрібен, для того щоб „досягнути кращого в собі”, „щоб мати мету в житті, досягати вершин”, „щоб вирізнитися поміж інших і мати свою індивідуальність”, „щоб прожити, залишивши по собі хороший слід”. В якості ідеалу серед запропонованих варіантів сучасні підлітки вибирали найчастіше сучасних кіногероїв – 52 %, батьків – 35%, зірок шоубізнесу – 29 %, фантастичних персонажів – 21 %, і лише 17 % – видатних історичних постатей. Якщо співвідносити ідеал з представниками певної професії, то найбільшою повагою серед школярів користуються: кіноактор (найбільше виборів), юрист, вчитель, психолог, інженер, менеджер, власник фірми. Не змогли відповісти, представник якої професії міг би бути для них ідеалом, 26 % опитаних. Стосовно того, хто на думку сучасних підлітків, є ідеалом для їх однолітків, то значна частина (42 %) вважають, що кінозірки, зірки спорту та шоубізнесу; більшість опитаних (58 %) не змогли відповісти на запитання. В ході проведення опитування ми з'ясували: джерелом уявлення про ідеал для більшості дітей є телебачення – 75 % , книги – 46 %, приклади життя видатних людей – 26 %. Засобів досягнення ідеалу переважна більшість учнів не змогли назвати. Лише 26 % опитаних такими засобами вважають „наполегливу працю”, „позбавлення від недоліків”, „самовдосконалення”, „самоконтроль”.

Проведене опитування дало можливість зробити висновки, що більшість учнів розуміють, що ідеал – важливий взірць у розвитку особистості, проте кінцева мета розвитку особистості дітьми не ще не усвідомлюється. Тобто, ідеал для сучасних дітей – чітко не визначений, абстрактний образ, до якого треба прагнути, хоч не завжди діти розуміють, навіщо. У відповідях восьмикласників спостерігається прагнення до доброти, очікування справедливості від оточуючих (від світу дорослих), хотілося б привітності (бути прийнятим і почутим). Діти усвідомлюють необхідність всестороннього розвитку, формування кращих рис характеру, проте не мають чіткого уявлення про шляхи досягнення поставлених цілей. З точки зору професійної спрямованості, восьмикласники в більшій мірі орієнтовані на види професійної діяльності, які приводять до швидкого матеріального забезпечення, популярності (кіноактор); професії, які передбачають інтелектуальну діяльність (юрист, психолог, вчитель, інженер), та інші професії, представниками яких, очевидно, є батьки опитуваних учнів.

Аналізуючи анкети учнів дещо старшого віку – 10 класу, ми з'ясували, що сутність поняття „ідеал” старшокласники пояснюють як „беззаперечний авторитет, приклад для наслідування”, „володіти та розвивати у собі позитивні якості”, „еталон поведінки, характеру, смаку, для інших”, „те, до чого людина прагне у житті”, „відсутність недоліків”, „людина, яка прагне до самовдосконалення”, „людина, яка є гарним прикладом в усьому”, „людина, яка самовдосконалюється, цінує правду, прагне свободи”. 12 % опитаних старшокласників зазначили, що ідеалу не існує, 18 % – не відповіли на поставлене запитання.

В якості ідеалу для сучасної молоді старшокласники назвали видатних історичних осіб (36 %), батьків (34 %), далі – сучасних кіногероїв (15 %), зірок шоубізнесу (12 %) і на останній позиції – фантастичні персонажі (7 %). До запропонованих варіантів окремі десятикласники додали і свої власні приклади ідеалу: друзі, відомі спортсмени. Джерелом ідеалу старшокласники визначають книги, приклади життя видатних людей, телебачення, інтернет, особисте життя (власний досвід).

У відповідь на запитання: „Представник якої професії міг би бути вашим ідеалом?” учні 10 класу зазначили: лікар, письменник, журналіст, науковець, психолог, вчитель, фінансист, археолог, філософ, культуролог, художник, спортсмен, музикант, каскадер. 27 % опитаних не дали точної відповіді, мотивуючи, що професія у виборі ідеалу значення не має. Ідеалом для своїх ровесників опитані вважають зірок кіно та шоубізнесу, батьків, друзів, видатних постатей (музикантів, акторів, спортсменів). Ідеальна людина, на думку старшокласників, має бути вільною і вміти зберігати свою індивідуальність. Більше половини опитаних учнів (60 %) вважають, що досягнути ідеалу у сучасному житті цілком реально, хоча це потребує великих зусиль. Засобами досягнення ідеалу старшокласники бачать самовдосконалення, наполегливу працю над самим собою.

Судження підлітків 13-14 років та молоді 15-16 років щодо місця ідеалу у становленні особистості суттєво відрізняються. Погляди десятикласників більш зрілі та виважені. На відміну від підлітків, у них сформоване уявлення про хибні ідеали та їх наслідки. Образ ідеалу старшокласників формується на основі читання книг, аналізу життєвого шляху видатних людей, врахування досвіду батьків. Підлітки ж готові некритично сприймати пропоноване телебаченням. Сучасна молодь усвідомлює необхідність здійснення саморуху особистості до ідеалу через самовдосконалення, проте знань про засоби здійснення самовдосконалення у молодих людей недостатньо. До того ж у молоді відсутні приклади ідеалу серед співвітчизників. Українські, російські діти-герої, юні патріоти, таланти, видатні спортсмени для більшості сучасних дітей не є ідеалом, бо не їх телебачення пропонує у якості ідеалу, не такими взірцевими прикладами перенасичена інтернет-мережа.

Третя та четверта групи досліджуваних – зрілі, професійно зорієнтовані люди, які мають певний досвід і власне сформоване уявлення про життєві цілі, мотиви розвитку особистості та мету професійного самовдосконалення. Завданням дослідження було також вивчити динаміку уявлення особистості про ідеал у процесі її фахового становлення. Тож студенти першого курсу заочної форми навчання (вік – 20-35 років) поняття „ідеал” пояснюють як „абсолют і втілення позитивних якостей”, „той, хто мотивує до змін”, „найвища мета, до якої прагне людина і яка визначає її діяльність”, „риси та ідеї, до яких прагне людина і яких намагається досягти”, „людина, яка впевнено іде по життю і всього досягає”, „людина, на яку рівняються багато поколінь”. Як бачимо, ця категорія опитаних тлумачить поняття ідеалу як феномен, що спонукає людину до здійснення саморуху, самовдосконалення особистості. При чому їх судження, порівняно з попередниками, більш зрілі та цілісні. 50% студентів першого курсу вважають, що у житті людині потрібно керуватися ідеалом, інші 50% – вважають, що ні, не завжди; окремі респонденти зазначають, що людині у якості орієнтира доцільно мати не ідеал, а ідеї для розвитку. Ідеал, на думку опитаних, потрібен для того, щоб „досягати поставлених цілей”, „для розвитку себе як особистості”, „для саморозвитку”, „для пошуку себе і самовдосконалення”, „щоб мати мету у житті і вчитися на помилках інших”, „для того, щоб досягати успіху”, „щоб розвиватися та удосконалюватися”, „для самоствердження”, „ідеал є стимулом для самовдосконалення”. Ідеалом сучасної людини 53 % опитаних вибрали видатних історичних осіб, 32 % – батьків, решта запропонували власні варіанти: „Ісус Христос”, „духовно багата, взірцева особистість”, „встановлені віками правила”, „збірний образ досконалої особистості”, „люди, які можуть бути прикладом для інших”. Якщо співвіднести образ ідеалу із певною професією, то повагою серед майбутніх психологів користується професія саме психолога – 37 % опитаних (проте, це, на нашу думку, незначний відсоток); окрім того, ідеальними вважають професії вчителя, вченого, лікаря, рятувальника, священика; 32 % опитаних не пов'язують уявлення про ідеал з певною професією. Окрім того, переважна більшість студентів переконані, що в професійній діяльності майбутньому психологу потрібно керуватися ідеалом.

У процесі проведеного анкетування у третій групі ми з'ясували, що з точки зору студентів першого курсу ідеал у житті людини „обов'язково повинен бути”, він „займає важливе місце у становленні особистості”, „є стимулом до самовдосконалення”, „спонукає до розвитку”, „є прагненням до кращого”. Без ідеалу особистість „не розвивається”, „не бачить мети своєї діяльності”, „не бачить прикладу для самовдосконалення”. У людей 20-35-річного віку, на відміну від опитаних школярів підліткового та юнацького віку, чітко сформоване уявлення про хибні ідеали та їх наслідки. Переважна більшість опитаних (79 %) вважають, що у сучасному житті цілком реально досягнути ідеалу, а засобами для цього визначають „навчання”, „наполеглива праця над собою”, „самовдосконалення”. Як бачимо, на початковому етапі фахового становлення майбутні психологи чітко усвідомлюють доцільність здійснення саморозвитку особистості, і для успішної реалізації професійної діяльності психолога такий постійний саморух у напрямку поставленої мети, досягнення ідеалу є важливим.

Студенти випускного (п'ятого) курсу психологічних спеціальностей заочної форми навчання віком від 21 до 44 років (четверта група досліджуваних) вважають, що ідеал – це „орієнтир у

розвитку особистості”, „набір якостей, обумовлених умовними цінностями”, „людина, вчинками якої захоплюються”, „освічена людина, яка прагне до всестороннього розвитку”, „яка дотримується Божих заповідей”, „яка має ціль у житті, усвідомлює сенс свого існування”, „людина, яка самореалізувалась і постійно самовдосконалюється”. Керуватися ідеалом у житті потрібно для „самовдосконалення, самореалізації”, „для самоствердження”, „для розвитку особистості”, „щоб не зупинятися на досягнутому”, „відчувати потребу стати кращим”. На думку опитаних студентів-випускників, ідеалом людини у сучасному житті можуть бути батьки, видатні історичні постаті, тобто, особи, які пройшли життєвий шлях, набули життєвого досвіду, досягли поставлених цілей. В якості власного ідеалу називають „особисті досягнення”, „сукупність рис характеру”, „людина, яка розвивається”, „яка всього досягла сама”, „кожна людина, яка прагне стати ідеальною”, „чоловік”, „бабуся”. Проте 42 % опитаних не змогли дати відповідь на поставлене запитання.

Джерелом ідеальних образів студенти-випускники найчастіше зазначають життя видатних людей, книги; до цього додають: „власний життєвий досвід”, „Біблія”, „збірний образ, який є узагальненням рис декількох осіб”. Ідеальна людина має володіти такими рисами: „вміння знаходити вихід із складних ситуацій”, „співчуття, доброта, високий інтелект”, „стійкість, прагнення до розвитку”, „самокритичність”, „тактовність, емпатія”, „позитивне сприйняття інших людей, висока моральність”, „цілеспрямованість”, „працелюбність”, „творчість”, „чуйність, повага до оточуючих”, „відкритість”, „почуття гумору, уміння вирішувати життєві проблеми”, „вміння бути щасливим, здатність до розвитку”.

У майбутніх психологів сформоване власне уявлення про хибні ідеали. Досягнути істинного ідеалу у сучасному житті цілком реально – вважають 58 % опитаних, проте решта вважають, що ні. Окремі респонденти зазначають, що досягти ідеалу неможливо, з огляду на те, що людина розвивається постійно. Тобто, ідеальна людина – не є кінцевим етапом розвитку особистості. Досягнувши ідеалу, така особистість здатна побачити інші мотиви, потреби для подальшого вдосконалення. Саме тому самовдосконалення – це процес, який триває впродовж усього життя. Засобами досягнення ідеалу майбутні психологи називають „прагнення, цілеспрямованість, самопізнання, набуття знань та практичне їх застосування”, а найчастіше – „постійну працю над собою” та „самовдосконалення”. Самовдосконалення вони визначають як „пізнання себе”, „прагнення до ідеального Я”, „шлях до розвитку та самоактуалізації”, „поповнення власних знань”, „навчання та практика”, „постійний, довготривалий процес”, „робота над собою”, „корекція власних недоліків”.

Оскільки опитування проводилось серед майбутніх психологів, то актуальним для аналізу було запитання: „Представник якої професії міг би бути вашим ідеалом?” Переважна більшість обрали саме професії психолога, вчителя. Решта опитаних зазначили, що професія людини особливої ролі не грає. Якщо пов'язувати бажання людей, які вже мають освіту, овоїти фах психолога з прагненням відкрити для себе нові можливості для саморозвитку, то можна зробити висновки, що набуття психологічних знань – це і є шлях самовдосконалення особистості, яка таким чином відкриває для себе нові можливості, новий потенціал, здібності та ін.

Майбутнім психологам ми пропонували відповісти на запитання, чи потрібно керуватися ідеалом у їх професійній діяльності. Думки опитаних зійшлися на тому, що на основі ідеалу, прикладів життя видатних осіб, взірцевих особистісних та професійних якостей, психолог має будувати власне бачення майстерного, висококваліфікованого фахівця, і самовдосконалюватися в окресленому напрямку. Досягти ідеалу у сучасному житті здатна не кожна людина, однак процес саморуку особистості до набуття бажаних рис може спонукати особистість до пошуку ефективних засобів самоздійснення. Такими засобами досягнення ідеалу, за даними опитування, є самопізнання та самовдосконалення.

У значної частини опитаних поняття ідеалу асоціюється не з образом конкретної людини, а в першу чергу із рисами характеру, особистісними та професійними якостями. Видатна особа не може бути ідеальною у повній мірі, оскільки, як звичайна людина, вона може мати ряд недоліків, слабкостей, комплексів тощо. Тому аналіз проведеного дослідження дає можливість стверджувати, що прагнення особистості до ідеалу не повинно бути сліпим, беззаперечним наслідуванням видатних осіб, які завдяки власним особистісним та професійним якостям змогли самореалізуватися, а радше, намагання запозичити, перейняти ці кращі риси. У образах ідеалу конкретної людини важливо виокремлювати те цінне, що може бути передане і засвоєне представниками молодого покоління. Досягнення ідеалу виступає найвищою метою прагнення людини, кінцевою метою самовдосконалення і виражається у самоздійсненні. Після визначення ідеалу починається процес самовдосконалення особистості: актуалізуються мотиви (відбувається самоусвідомлення власного образу „Я”, яке спонукає до здійснення самозмін), вибудовується план дій для саморозвитку шляхом самоорганізації та самоуправління), відбувається цілепокладання, яке виражається у плануванні діяльності, пошуку можливостей до самоздійснення.

Висновки... Таким чином, у процесі проведеного анкетування у різних вікових групах ми з'ясували:

– у сучасній шкільній та студентській молоді, не дивлячись на суперечливі погляди на ідеал, розвинена потреба у наявності певного взірця для наслідування, саморозвитку, самовдосконалення;

– найповніше уявлення про ідеал як мотив до самовдосконалення сформоване у старшокласників та студентів-першокурсників – тих, хто стоїть на порозі професійного самовизначення та на початковому етапі фахового становлення;

– частіше всього конкретні уявлення про бажані особистісні якості та професійні уміння, які варто освоїти для самореалізації, у людини формуються в процесі фахового становлення;

– ніхто з опитаних не описав шляху досягнення ідеалу, отже поза освітнім закладом людина майже не має доступної можливості отримати достатньо знань про ефективні засоби саморозвитку та самовдосконалення.

Це ще раз підкреслює необхідність розкриття педагогічних умов професійного самовдосконалення у процесі фахового становлення. Саме тому в умовах освітньо-виховного процесу вищої школи доцільно розвивати у студентів уявлення про ідеали, допомогти сформувати власний образ майбутнього психолога, розвивати мотивацію до навчальної діяльності та навички професійного самовдосконалення, що уможливить успішну професійну діяльність у майбутньому. Можливими засобами можуть бути:

– включення у лекційний матеріал фахових дисциплін тем, питань, у яких розглядаються яскраві, емоційно навантажені сторінки життя і діяльності видатних людей, зокрема, психологів чи представників споріднених галузей (педагогів, лікарів, священиків) з прикладами досягнення високих результатів у професійній діяльності;

– перегляд на кураторських годинах кінофільмів, читання та обговорення книг про видатних людей;

– підготовка студентами власних презентацій про життя видатних людей минулого та сучасності;

– проведення зі студентами першого курсу бесід, диспутів, розгляд творчих проєктів на актуальні теми: „Ідеал. Для чого він потрібен?“, „Я – психолог майбутнього“, „Ідеальний психолог. Який він?“, „Проект мого життя“;

– на семінарських, практичних заняттях стимулювати студентів до роздумів над проблемами: „Шлях до ідеалу“ „Видатна особистість: високий професіоналізм та труднощі особистого життя“ та ін.;

– зустрічі з відомими психологами, можливість співпрацювати із висококваліфікованими фахівцями у різних психологічних підходах, з використанням різних методів надання психологічної допомоги;

– розробка студентами власної програми особистісного та професійного самовдосконалення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Професійний ідеал ученого в контексті психолого-епістимологічних понять / Григорій Олексійович Балл // *Горизонти образования*. – 2010. – № 1 (29). – С. 6–18.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків: т. 1 / Григорій Ващенко. – Полтава : ред. газ. „Полтавський вісник“, 1994. – 191 с.
3. Деркач Ю. В. Шляхи мотивації студентів у сучасних умовах навчання / Ю. В. Деркач // *Проблеми освіти: науковий збірник / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. – К., 2010. – Вип. 64. – 123 с.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / Сергій Степанович Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Знання, 2011. – 486 с.
6. Тлумачний словник української мови / Анатолій Івченко. – [6-й тираж, додатк.]. – Харків : Фоліо, 2004. – 540 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – [2-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Анотація

Л.Н.Смалиус

Роль воспитательного идеала в профессиональном становлении будущих психологов

В статье поднимается проблема создания психолого-педагогических условий для подготовки специалистов психологических специальностей. Важным условием их успешной профессиональной реализации является способность к самосовершенствованию на протяжении жизни. Способствовать этому может развитие мотивации достижения и выбор идеала образца для личностного и профессионального самосовершенствования. В статье представлен анализ изучения представлений современной молодежи об идеале и средствах его достижения. В условиях образовательно-воспитательного

процесса высшей школы целесообразно развивать у студентов представления об идеалах, что приведет созданию собственного образа будущего психолога.

Ключевые слова: самосовершенствование, профессиональное самосовершенствование, идеал, воспитательный идеал, мотивация достижения.

Summary

L.N.Smalius

The Role of Educational Ideal in the Professional Formation of the Future Psychologists

The article touches the problem of creating psychological and pedagogical conditions for training psychological specialties. An important prerequisite for their successful professional realization is the ability to self-improvement during thier life. Development of motivation achievement and choice as the ideal model for personal and professional improvement can promote this. The article presents the analysis of study of representations of today's youth about the ideal and the means to achieve it. Under the conditions of educational process of high school students should develop understanding of the ideals that promote formation of their own image of the future psychologist.

Key words: self-improvement, professional self-improvement, ideal, educational ideal, achievement motivation.

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 378.011.3 : 338.48 - 051

Г.О.СОРОКІНА,

доктор педагогічних наук

(м.Луганськ)

Використання ділових ігор в процесі підготовки фахівців туристичної галузі

В статті обґрунтовано необхідність використання ділових ігор в рамках семінарських занять для студентів спеціальності „Туризм”. В публікації надано класифікацію семінарів за різними ознаками, представлено опис розроблених ділових ігор для курсу „Управління розвитком туризму”. Ділова гра „Компетентність” спрямована на перевірку рівня компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі, ділова гра „Згладжування конфліктів” передбачає відпрацювання у студентів умінь і навичок згладжування конфліктів, ділова гра „Один день з життя” дає можливість підвищити рівень усвідомлення студентами типового й специфічного в професійній діяльності того чи іншого спеціаліста туристичної галузі.

Ключові слова: семінар, ділова гра, ігрова технологія, підготовка фахівців туристичної галузі.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У вищій школі поширеною є така форма навчальних занять, як семінари, які зазвичай проводять після лекцій або паралельно з ними. Особливість семінарів полягає в тому, що основним видом навчальної діяльності студентів на них є виступ з повідомленнями, доповідями, обговорення наукових питань і проблем під контролем і керівництвом викладача. Семінари не повинні дублювати лекції, вони поглиблюють знання студентів з тої чи тої теми, розвивають творчі здібності й самостійність студентів, сприяють пробудженню інтересу до наукових досліджень тощо.

Залежно від поставленої викладачем мети семінари поділяють на кілька груп:

– семінари, покликані поглиблювати вивчення певних систематичних курсів і тематично пов'язані з ними;

– семінари, призначені для поглибленого опрацювання окремих, найбільш важливих і типових у методологічному відношенні тем і курсів;

– семінари та спецсемінари дослідницького типу з окремих наукових проблем [2, с.35].

Залежно від завдань і змісту семінари класифікують таким чином:

просемінари – своєрідні практикуми, у процесі яких студенти відпрацьовують уміння щодо виконання тих чи інших практичних робіт;

– семінар питань і відповідей;

– семінар-розгорнута бесіда;

– семінар-коментоване читання;

– семінар, що передбачає усні відповіді з наступним їх обговоренням;

– семінар-дискусія;

– семінар, що передбачає обговорення письмових рефератів студентів і їх оцінку;

- семінар-конференція;
- семінар-вирішення проблемних задач;
- семінар-прес-конференція;
- семінар-мозковий штурм [1, с.191].

Усі перераховані види семінарів ми використовуємо для підготовки фахівців туристичної галузі. Однією з найбільш ефективних форм семінарських занять для майбутніх фахівців з туризму ми вважаємо семінар-дискусію. Він становить процес діалогічного спілкування студентів, у процесі якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні й вирішенні теоретичних і практичних проблем. Семінар-дискусія спрямований на досягнення таких результатів: студент здобуває досвід побудови власної діяльності, учиться чітко й логічно висловлювати власні думки, аргументовано відстоювати власну думку, коректно спростовувати думку опонентів.

Успіх семінару-дискусії залежить від майстерності викладача й від підготовленості студентів, від рівня їхніх знань з теми, яку вивчають.

У процесі проведення семінарів-дискусій, на наш погляд, раціонально використовували технології мозкового штурму й ділової гри. Основна мета навчального „мозкового штурму” – розвиток творчого стилю мислення.

Ділова гра – це імітація робочого процесу, моделювання, спрощене відтворення реальної виробничої ситуації. Перед учасниками гри ставляться завдання, аналогічні тим, які вони вирішують у щоденній професійній діяльності. Ці завдання можуть бути найрізноманітнішими.

Використання ігрової технології в процесі навчально-виховної роботи майбутніх фахівців з туризму є необхідною. Вона виконує кілька функцій: навчальну, комунікативну, самореалізацій, ігротерапевтичну, діагностичну, коригувальну, міжнаціональної комунікації, соціалізації, розважальну й т. ін.

Аналіз досліджень і публікацій... Комплексний аналіз літератури дозволяє стверджувати, що вивченню педагогічних технологій, у тому числі й ігрових, присвячено праці багатьох учених: В.Вергасова, І.Зязюна, М.Кларіна, В.Корнеєва, В.Кукушина, І.Лернера, А.Нісімчука, О.Пехоти, І.Прокопенко, Г.Селевко, В.Сластеніна, Г.Цехмістрової та ін.

Проблему використання ігрових технологій в процесі підготовки фахівців галузі туризму розглядали з різних аспектів М.Ахмедова, В.Баранова, В.Кожеваткін, Н.Наумова, О.Фастовець та ін.

Формулювання цілей статті... Метою цієї статті є опис розроблених ділових ігор для курсу „Управління розвитком туризму”.

Імітаційне або ігрове навчання актуальне для професійної туристичної освіти, оскільки майбутній фахівець повинен не лише мати певний запас знань, але й бути керівником, організатором, технологом, уміти працювати з людьми, знати особливості ринкової економіки й уміти в ній орієнтуватися. Імітаційні та ігрові методи сприяють більш глибокому засвоєнню й закріпленню теоретичного матеріалу, навчанню студентів самостійному мисленню й діяльності, формуванню вміння вести науковий диспут і та ін. У педагогіці ігрові технології були предметами наукового розгляду Л.Д.Бобильової, С.В.Дудки, І.П.Моїсєєвої, Н.Д.Грудініної та ін. Дослідниками розроблено широкий спектр цільових орієнтацій педагогічних ігор. До них належать:

- дидактичні ігри, спрямовані на розширення кругозору, активізацію пізнавальної діяльності, застосування ЗУН у практичній діяльності, формування вмінь і навичок, необхідних у практичній діяльності, і та ін.;

- виховні ігри, орієнтовані на виховання самостійності, формування підходів, позицій, моральних, естетичних і світоглядних установок; виховання співробітництва, колективізму, товариськості, комунікабельності;

- розвивальні ігри, які сприяють розвитку уваги, пам’яті, мовлення, мислення, уяви, фантазії, творчих здібностей, емпатії, рефлексії, умінь порівнювати, зіставляти, знаходити аналогії та оптимальні рішення;

- соціалізуючі ігри, суть яких полягає в прилученні студентів до норм і цінностей суспільства, в адаптації до умов середовища, у стресовому контролі, саморегуляції; навчанні спілкуванню, психотерапії [3, с.103].

Особливо важливим для розвитку професійних знань, умінь і навичок студентів спеціальності „Туризм” є використання ділових ігор, у процесі яких розв’язують комплекс завдань: засвоєння нового, закріплення матеріалу, розвиток креативності студентів, формування загальнонавчальних умінь. Ділові ігри дають можливість майбутнім фахівцям зрозуміти й вивчити навчальний матеріал з різних позицій. Сутність ділової гри полягає у відтворенні предметного й соціального змісту професійної діяльності, моделюванні основних умов і системи відносин, характерних для відповідної діяльності. Навчальні ділові ігри є ефективною формою

навчання не лише з огляду на повне відтворення реальних умов професійної діяльності, але й завдяки повному особистісному включенню майбутніх фахівців в ігрову ситуацію, інтенсифікації міжособистісного спілкування, яскравим емоційним переживанням успіху чи невдачі. Застосування ділових ігор у процесі професійної підготовки фахівців галузі туризму дає можливість цілеспрямовано забезпечити студентів ефективними способами вирішення різних ситуацій і задач.

У навчальному процесі з метою формування готовності фахівців туристичної галузі до здійснення професійної діяльності в рамках курсу „Управління розвитком туризму” ми розробили та використовували такі ділові ігри, як „Компетентність”, „Згладжування конфліктів”, „Відділ кадрів” „Один день з життя” та ін. Коротко опишемо ці ділові ігри.

Ділова гра „Компетентність”

Мета ділової гри: перевірка компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі.

Учасники:

– конкуренти – дві команди студентів;

– наймачі – група студентів, які визначатимуть переможця, тобто того, кого візьме на роботу турфірма;

– головний суддя – викладач, який зазвичай вирішує спірні моменти.

Гра містить три етапи: передігровий, ігровий і постігровий.

На першому етапі викладач:

– знайомить групу з правилами й зі схемою гри;

– з участю студентів формує команди, визначає склад „турфірми-наймача”.

На другому етапі:

– викладач задає конкретну тему;

– команди придумують одна для одної по 7–10 завдань на задану тему (тип завдань заздалегідь декларує викладач);

– команди почергово дають одна одній завдання. Команда-суперник його виконує. У випадку, якщо суперник затрудняється з відповіддю, її дає команда, яка пропонувала завдання. У цей час турфірма-наймач оцінює, наприклад, за п'ятибальною системою кожне завдання й за 10-бальною шкалою кожну відповідь;

– наймачі обговорюють отриману інформацію та приймають рішення – кого буде прийнято на роботу.

На третьому етапі викладач зі студентами обговорює проведену гру, підкреслюючи позитивні моменти, указуючи на помилки й роблячи висновки.

Ділова гра „Згладжування конфліктів”

Мета ділової гри: відпрацювання умінь і навичок згладжування конфліктів.

Процедура: ведучий розповідає про важливість вміння швидко й ефективно згладжувати конфлікти й оголошує про те, що зараз дослідним шляхом варто спробувати з'ясувати основні методи урегулювання конфліктів.

Учасники розбиваються на трійки. Протягом п'яти хвилин кожна трійка придумує сценарій, за яким двоє учасників представляють конфліктуючі сторони (наприклад, подружжя, яке свариться), а третій – грає роль миротворця, арбітра.

На обговорення ведучий виносить такі запитання:

- які методи згладжування конфліктів було продемонстровано?
- які, на вашу думку, цікаві знахідки використали учасники під час гри?
- як варто було поводитися тим учасникам, кому не вдалось згладити конфлікт?

Ділова гра „Відділ кадрів”

Мета ділової гри: відпрацювання умінь і навичок майбутніх працівників туристичної галузі стосовно підбору робітників для турфірми.

Вона складається з двох завдань. Розглянемо їх детальніше.

Перше завдання. Студенти – начальники або співробітники відділу кадрів. Перед ними стоїть завдання відібрати майбутніх співробітників на посаду (менеджер з внутрішнього туризму; менеджер з виїзного туризму; менеджер з реклами і т. ін.). Студенти повинні визначити:

- які функціональні обов'язки цього співробітника? (необхідно перерахувати ці обов'язки й записати їх);
- за якими якостями або іншими характеристикам необхідно відібрати співробітників на цю посаду? Які існують вимоги для цієї посади?

Майбутнім фахівцям треба скласти два списки, у яких вони повинні перерахувати десять якостей, які повинен мати „ідеальний кандидат” на робоче місце з погляду працедавця, і десять якостей або причин, які, з погляду працедавця, заважають отримати роботу здобувачеві.

Друге завдання. Студентам треба уявити собі образ „типового конкурента” в боротьбі за вакантну посаду. Описати його за такими позиціями: стать; вік; сімейний стан; освіта; останнє місце роботи; досвід роботи; чому він шукає нову роботу. Далі проранжувати якості в списках за ступенем важливості з погляду працедавця й оцінити ступінь вираження кожної якості за шестибальною шкалою (від 0 до 5 балів) у таких претендентів на робоче місце:

- в „ідеального кандидата” на робоче місце;
- у себе („я як кандидат на вакансію”);
- у середнього „кандидата на вакансію” („мого конкурента” на ринку праці).

Ділова гра „Один день з життя”

Мета ділової гри – підвищення рівня усвідомлення студентами типового й специфічного в професійній діяльності того чи іншого спеціаліста туристичної галузі.

Ця гра є модифікацією відомої гри „Розповідь з іменників”, адаптованою до проблематики професійного самовизначення.

Вправа проводиться в колі. Кількість гравців – від 6–8 до 15–20 студентів. Час – від 15 до 25 хвилин. Основні етапи методики такі.

Ведучий (викладач чи студент) визначає разом з іншими гравцями, яку професію цікаво було б розглянути. Наприклад, група захотіла розглянути професію „менеджер з туризму”.

Ведучий дає учасникам загальну інструкцію: „Зараз ми спільними зусиллями постараємось скласти розповідь про типовий трудовий день нашого працівника – менеджера з туризму. Це буде розповідь тільки іменників, наприклад, розповідь про трудовий день учителя міг би бути таким: дзвоник – сніданок – дзвоник – урок – двічники – запитання – відповідь – трійка – учительська – директор – скандал – урок – відмінники – дзвоник – дім – постіль. У цій грі буде з’ясовано, наскільки гарно студенти уявляють собі роботу менеджера з туризму, а також, буде встановлено чи здатні майбутні фахівці до колективної творчості, адже в грі існує серйозна небезпека якимось невдалим штрихом (недоречно названим „заради сміху” іменником) зіпсувати всю розповідь. Важлива умова: перш ніж назвати новий іменник, кожен гравець обов’язково має повторити все, що було названо до нього. Тоді наша розповідь сприйматиметься як цілісний твір. Щоб краще було запам’ятовувати названі іменники, необхідно уважно дивитись на всіх, хто говорить, ніби пов’язуючи слово з конкретною людиною.

Ведучий може назвати перше слово, а інші гравці по черзі називають свої іменники, обов’язково повторюючи все, що називалось до них. Якщо гравців мало (6–8 студентів), то можна пройти два кола, коли кожному доведеться називати по два іменники.

Підбиваючи підсумки гри необхідно спитати в учасників, чи вийшла розповідь цілісною чи ні, чи не зіпсував її хтось своїм невдалим іменником. Якщо розповідь вийшла плутаною й сумбурною, то можна попросити когось з гравців своїми словами розповісти, про що ж було складено розповідь, що там відбувалось і чи відбувалось. Раціонально також обговорити, наскільки правдиво й типово було представлено трудовий день професіонала, який розглядався.

Досвід свідчить, що гра зазвичай проходить цікаво. Студенти нерідко перебувають у творчому напруженні й можуть навіть втомитись, тому більше двох разів проводити цю ігрову вправу не слід.

Не менш цікаво може бути проведено аналогічну вправу, але вже на тему „Сон з життя...” якогось спеціаліста. У цьому випадку можливе більш творче й бурхливе фантазування учасників, оскільки йдеться про незвичну, майже містичну ситуацію, пов’язану із загадковим світом снів.

Висновки... Отже, ділові ігри виявляються цікавими й корисними під час роботи із студентами, майбутніми фахівцями туристичної галузі, які повинні в процесі роботи взаємодіяти один з одним. Це полегшить майбутнім фахівцям розуміння функціональної структури туристичної фірми, а також посадових обов’язків працівників різних професійних категорій та ін.

У майбутніх дослідженнях нами буде розроблено ділові ігри до кожного семінару з таких фахових дисциплін як „Туристичне краєзнавство”, „Управління розвитком туризму”, „Методика викладання фахових дисциплін”.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій : модульне навчання / А. М. Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Арьдин В. М. Учебная деятельность студентов / В. М. Арьдин, Б. А. Атанов // Справочное пособие для абитуриентов, студентов, молодых преподавателей. – Донецк : БАО, 2001. – 123 с.
3. Сучасні технології в освіті : реком. бібліогр. покажч. : в 2 ч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; уклад. : І. П. Моїсеева, Н. Д. Грудініна. – К. : Педагогічна думка, 2005. – Ч. 1: Сучасні технології навчання. – 2005. – 211 с.

Анотація

Г.А.Сорокіна

Использование деловых игр в процессе подготовки специалистов туристической отрасли

В статье обоснована необходимость использования деловых игр в рамках семинарских занятий для студентов специальности „Туризм”. В публикации представлена классификация семинаров по различным признакам, дано описание разработанных деловых игр для курса „Управление развитием туризма”. Деловая игра „Компетентность” направлена на проверку уровня компетентности специалистов туристической отрасли, деловая игра „Сглаживание конфликтов” предусматривает отработку у студентов умений и навыков сглаживания конфликтов, деловая игра „Один день из жизни” дает возможность повысить уровень осознания студентами типового и специфического в профессиональной деятельности того или иного специалиста туристической отрасли.

Ключевые слова: семинар, деловая игра, игровая технология, подготовка специалистов туристической отрасли.

Summary

H.O.Sorokina

Use of Business Games in the Process of Preparation of Specialists of Tourist Industry

The necessity of the use of business games within the framework of seminars for the students of speciality „Tourism” is grounded in the article. Classification of seminars on different signs is presented in the article, description of the worked out business games for the course „Management of Tourism Development” is given. Business game „Competence” is directed to verification of level of competence of specialists of tourist industry, business game „Smoothing out of Conflicts” envisages working off for the students abilities and skills of smoothing out conflicts, business game „One Day from Life” gives an opportunity to promote the level of realization of students model and specific in professional activity of one or another specialist of tourist industry.

Keywords: seminar, business game, playing technology, preparation of specialists of tourist industry.
Дата надходження статті: „3” вересня 2012 р.

УДК371.134-057.875(045)

І.Й.СТАРОВОЙТ,

кандидат психологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Деонтологічні засади професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів

Автор статті розкриває основні положення педагогічної деонтології, зокрема важливість принципів професійної підготовки студентів до фахової діяльності. Розглянуто зміст педагогічної деонтології, яка вчить студента ставитися до учня чи колеги не як до об'єкта своїх спостережень і педагогічних дій, а як до особистості зі своїми духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами.

Ключові слова: деонтологія, педагогічна деонтологія, професійна підготовка, студент.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуальність теми статті зумовлена тим, що професійна підготовка спеціаліста взагалі та студента вищого навчального закладу зокрема є неможливою без теоретичного і практичного засвоєння деонтологічних норм. Деонтологічна наука є вченням про принципи професійної поведінки з метою забезпечення максимальної користі для виконання цієї поведінки. Основою деонтології є адміністративно-регламентуючі форми (накази, інструкції) норм поведінки тих чи інших професіоналів, їх професійних обов'язків і організації професійної діяльності.

Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільного життя і діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій... Деонтологія – це розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог та співвідношення їх. Можна вважати, що деонтологія стосується усього кола проблем, пов'язаних з моральним, зі сферою належного, потрібного.

Термін „деонтологія” вперше ввів у науковий обіг англійський філософ права Ієремія Бентам у праці „Деонтологія” (1834 р.). Деонтологія, основи якої досліджував І.Бентам, є вченням про професійні обов'язки і врахування результатів їх виконання людиною. Як зазначав учений, у

кожній дії важливий підсумок, тобто та користь, яку приносить дія. Початок користі, за І.Бентаном, становить основу деонтології.

Уважний погляд на людську історію дає змогу побачити кардинальні зміни, яких зазнало тлумачення етичної сфери. Уявлення про етичну норму, ставлення і стосунки, що виникли на європейських теренах в Елладі, виступали у ролі якостей визначальних щодо людини як такої. Згідно з Аристотелем, людина є невіддільною од суспільної діяльності (політики), однак, оскільки саме етика є вченням про належні звичаї, вона, фактично, і визначає людський взірець. У середньовіччя етика як „практичне пізнання” (Аристотель) змінюється етикою наслідування трансцендентно визначеного і проявленого в емпіричному світі взірця: височінь ідеалу зумовила глибину падіння в етичних пошуках. Новочасовість запропонувала гуманістичну легітимацію етичного закону. Людина, далекі, стала “мірою усіх речей”. Але якщо в Античності належність громадського життя визначала уявлення про людину, то у новочасовості уявлення про належну людину почали детермінувати суспільні стосунки, а значить і етичний закон – вчення про необхідний звичай. Новітні часи принесли особистісно-центричне формулювання етичного закону: етика перетворилася з вчення про належне ставлення до іншого на аксіологію рефлексії. А.Шопенгауер, Ф.Ніцше, М.О.Бердяєв уможливили „етичну робінзонаду”, мимоволі реабілітувавши Кантову „тотальну совість”. Пройшовши шлях від соціальної визначеності, через трансцендентну й антропоцентричну легітимацію, до рефлексивної самовизначальності, етичний закон набув достеменної психологічності. Є слушність стверджувати, що натомість політичній, теологічній, антропологічній визначальності усе вагомішими стають психологічні інтенції етичного пізнання.

Різні питання педагогічної деонтології, моральності, моральної поведінки знайшли відображення у психологічній літературі. Зокрема, О.С.Богданова розглядала роль моральності в поведінці молодших школярів; М.Й.Боришевський – ставлення дитини до правил поведінки у ігровій ситуації; В.О.Горчакова – засвоєння поведінкових правил дошкільнятами; М.Г.Казакіна – формування морального ідеалу; С.М.Карпова, Л.Г.Петрушина – значення сюжетно-рольової гри в становлення моральності.; І.М.Краснобаєв – формування моральних переконань у старших школярів; Курбатов Р.О. – можливість диференційованої діагностики позитивної моральної поведінки дошкільників; О.М. Лавриненко – стійкість моральних суджень школярів; Є.В.Субботський – закономірності змін морального розвитку дошкільників; М.І.Судаков – роль морального ідеалу у формуванні особистості школяра; Н.Е.Фокіна – відмінності моральних суджень молодших школярів і підлітків; В.Е.Чудновський – стійкість як характеристику моральності; П.М.Якобсон – розглядав мораль як окремий вид почуттів; С.Г.Якобсон – наголошувала на ролі етичних норм у становлення саморегуляції дитячої поведінки. Теоретико-методологічний аналіз поняття мораль здійснено О.Г.Дробницьким; розгляд структурних характеристик моральної свідомості проведено О.І.Титаренком.

Однак у літературі, попри висвітлення найрізноманітніших закономірностей та чинників засвоєння поведінкових норм, досі залишалося поза увагою значення деонтологічних засад у педагогічній діяльності.

Формулювання цілей статті... Мета статті – дослідження деонтологічних засад професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу... Деонтологія – це жива онтологія, онтологія в дії. Для неї важливий хід думок, спрямований у майбутнє, до дій, до потрібного й належного. Для останнього найбільш характерним є внутрішнє ставлення особи до реальної дійсності. Обов'язок – поняття ширше, ніж усі інші, оскільки основними тут є внутрішні процеси – думки, а не дії. Тобто, з почуття обов'язку, його ступеня впливають певні особисті норми, які характеризуються високою якістю.

В.Сокурєнко, спираючись на вчення І.Канта, зазначав, що приписи моральних і юридичних норм безпосередньо діють на суб'єкт, який усвідомлює, що його воля підкорена вимогам норм. Це породжує уявлення про внутрішній обов'язок, його загальнолюдську цінність і конкретні соціальні блага, закладені у самому вчинку. Цей процес формує той внутрішній імператив (наказ), „закон”, який людина накладає сама на себе, який необхідний сам собою. Сутність внутрішнього імперативу як вихідного моменту полягає в тому, що людина ставить собі мету, яка водночас є її внутрішнім обов'язком. У цьому немає суперечності, оскільки людина сама себе примушує, що цілком сумісно з її внутрішньою свободою й виявом власної свободи волевиявлення – права вибору поведінки у межах об'єктивно існуючого соціального нормування.

Під обов'язком розуміють те, що треба безвідмовно виконувати згідно з вимогами суспільства або виходячи із власного переконання.

Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми

професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільних: життя і діяльності.

Поняття „деонтологія” застосовується до будь-якої сфери професійної діяльності людини: медичної, юридичної, інженерної, управлінської і, звичайно до педагогічної.

Педагогічна деонтологія – наука про професійну поведінку педагогічного працівника, про його обов'язок. Змістом педагогічної деонтології є система морально-етичних норм і принципів, необхідних педагогові для виконання своїх професійних обов'язків.

Ключовими етичними категоріями педагогічної деонтології є: обов'язок, відповідальність, справедливість, честь і гідність, гуманність, демократичність, повага, співчуття.

Провідними завданнями педагогічної деонтології є:

1. Теоретичні завдання:

- розкриття соціальної та виховної значущості дотримання вчителем норм педагогічної етики у професійній діяльності;
- ознайомлення майбутнього вчителя з принципами, нормами і правилами професійно-педагогічної поведінки і чітке їх засвоєння;
- формування моральних цінностей вчительської професії та відповідних якостей педагога;
- розвиток у майбутніх учителів етичної культури на рефлексивній основі, спонукання їх до самоаналізу своїх вчинків;
- вивчення принципів поведінки педагогічних працівників, спрямованих на ефективне виконання професійних і посадових обов'язків;
- вивчення різноманіття відносин у системах „вчитель-учень”, „педагог-педагог”;
- „педагог-батьки” для встановлення правильних стосунків, які ведуть до успіху;
- вивчення несприятливих чинників педагогічного процесу з метою мінімізації їх впливу на розвиток дітей;
- пошуки шляхів усунення шкідливих наслідків недоброякісної педагогічної роботи.

2. Практичні завдання;

- визначення типових помилок педагогічної поведінки, пов'язаних із порушенням норм педагогічної моралі;
- розкриття особливостей етичної поведінки вчителя при розв'язанні складних педагогічних ситуацій: розробка алгоритму індивідуальної педагогічної взаємодії.

Основними принципами педагогічної деонтології є: гуманне ставлення до дітей; піклування про їхнє здоров'я; надання педагогічних послуг дітям незалежно від расової, політичної та регіональної приналежності; повага до честі і гідності людини /дитини/; охорона дитячих таємниць, проблем; демократичний стиль спілкування з дітьми; діалектичний взаємозв'язок поваги та вимогливості до дитини; педагогічний оптимізм тощо.

Педагогічна деонтологія вчить ставитися до учня чи колеги не як до об'єкта своїх спостережень і педагогічних дій, а як до особистості зі своїм духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами. Ігнорування або пряме порушення деонтологічних принципів не тільки знижує ефективність педагогічних зусиль, а й може завдати не виправданій шкоди психічному, моральному або фізичному здоров'ю дитини. Принцип „не зашкодь” в педагогіці має не менш глибокий сенс, ніж у медицині. Слово, дія педагога виконують не лише освітню, виховну, інформаційну, а й фізіологічну функції. Саме тому педагог повинен навчатися володіти педагогічною технікою, не завдаючи шкоди здоров'ю дитини.

Історичні, етико-соціологічні передумови, практика суспільного розвитку, розподіл праці, становлення низки професій сприяли появі соціальної потреби в узгодженні поведінки й діяльності представників професійних груп зі специфічними нормами професійного обов'язку і належної поведінки у сфері конкретної праці, формуванню професійної деонтології як складника етичної науки про систему вимог, норм, принципів належної професійної поведінки, якому генетично притаманний зв'язок етики і права.

Деонтологія дозволяє переводити загальні теоретичні питання філософії, соціології на мову конкретних понять в окремих сферах суспільства, розкривати відношення між нормою (вимогою, зобов'язанням) і конкретними діями виконавців певної діяльності, відбиваючи складні взаємозв'язки суспільства й особистості, суспільства і колективу, колективу й особистості, особистості з особистістю.

Проблема педагогічної етики як базової складової у формуванні професійності майбутніх учителів актуалізує необхідність введення до навчальних планів вищих педагогічних закладів освіти дисципліни „Педагогічна деонтологія”. Вона передбачає теоретичне і практичне опанування студентами основ педагогічної етики, розвиток гуманістичних цінностей, моральних особистісних та професійних якостей, умінь щодо здійснення індивідуальної педагогічної дії на етичних засадах та ін. Вивчення цього курсу дасть змогу майбутнім учителям оцінити свій стан

розвитку моральної свідомості і шляхом рефлексії відшукати нормативне в індивідуальному; аналізувати факти реального педагогічного процесу крізь призму морального вибору; сформувати позитивне ставлення до себе та інших учасників навчально-виховного процесу тощо.

Виникнення етики як такої відповідає запровадженню даного поняття Платоном. Відношення між поняттям „деонтологія” та деонтологічним явищем подібне до відношення між поняттям „мораль” і моральним явищем: поняття введене Цицероном, явище ж – невіддільне від функціонування будь-якої спільноти. Оскільки визначальними етичним доктринами сучасності є християнська та кантіанська етики (П.Рікер), значна увага має бути приділена деонтологічним питанням у їхніх дискурсах. Має підкреслюватись що згадані етичні системи по суті деонтологічні. Вагомо, що згідно з М.О.Бердяєвим будь-яка етична система з необхідності деонтологічна, оскільки центральним поняттям для неї є зобов'язувальність.

Залежно від способу обґрунтування та предметного змісту етику поділяють на: а) гетерономну – себто ту, яка має зовнішній, сторонній закон, наприклад, Божий Закон; б) автономну – обґрунтовується, виходячи із внутрішнього закону, створеного людиною; в) формальну – в основі загальний поведінковий принцип; г) матеріальну – етика цінностей; ґ) абсолютну – відокремлення етичних цінностей від їхньої мети, їхнє усамодостатнення; д) відносну – акцент переноситься із самої цінності на її призначення, її інструменталізація. Виходячи з особливостей усвідомлення, безпосередньо людського ставлення до етичної норми та її втілення у дії, сповідувана етика (чи, радше, мораль) може характеризуватись як евдемонічна, гедоністична, утилітаристська, перфекціоністська. Проте варто відзначити, що способи етичного обґрунтування можуть поєднуватись, включаючи ті чи інші особливості усвідомлення та його почуттєвого проявлення. Наприклад, кантіанська етика є водночас і автономною, і формальною. Жоден спосіб етичного обґрунтування, жодна етична система не є цілком домінуючою. Так, нині найпоширенішими можуть бути визнані християнська етика, етика цінностей і етика соціальна, яка має евдемонічний характер.

У психології діяльності виокремлюються чотири напрямки дослідження проблеми становлення етичної свідомості. По-перше, дослідження явища „моральної поведінки”. Дане явище розуміється як добровільне слідування суб'єктом нормам моралі, навіть якщо їхнє порушення пов'язане з певними вигодами й існує впевненість у можливості уникнути санкцій. По-друге, дослідження морально цінного та морально схвального ставлення людей одне до одного. Зазвичай, центральним проявом є альтруїстична поведінка. Головна увага у цьому напрямкові зосереджується на з'ясуванні психологічної природи (передумов і механізмів) процесу. По-третє, дослідження морального знання, уявлень, суджень. Ця проблематика охоплюється сферою когнітивної психології. Предметом вивчення є оволодіння дітьми різними аспектами моральної свідомості: розуміння моральних вимог, становлення понять справедливості і відповідальності, засвоєння критеріїв морального оцінювання тощо. По-четверте, дослідження морального переживання – з'ясування норм і критеріїв явища. Основна проблема – виділення зв'язку моральних переживань (емоційних проявів) з об'єктивними зовнішніми передумовами.

Дослідження розвитку моральності провадиться з опосередковуванням когнітивних передумов, оскільки процес формування будь-якого (у тому числі і морального) судження вимагає опанування (розгортання) необхідних мисленневих властивостей. Тобто, має бути зазначено, що попри чинну суспільну мораль, дитина здатна засвоїти її положення тільки на притаманному їй віковому рівневі й демонструвати відповідні вчинки.

Виклад психологічних теорій моральнісного розвитку має розпочинатися з висвітлення даних питань у теорії Ж.Піаже, що започаткував генетичне дослідження становлення моральної сфери. Має бути зазначено, що найвідомішими психологічними теоріями становлення моральності є теорія Л.Кольбега та, сформульована К.Гілліган, теорія відмінностей становлення чоловічих і жіночих етичних систем.

У розкритті генетичного аспекту моральнісного розвитку має відзначатися еволюція від егоцентричного ставлення до оточуючого (за якого будь-який зовнішній прояв оцінюється як позитивний чи негативний згідно правил, засвоєних від дорослих) до більш гнучкої позиції (власні судження про інших починають опосередковуватись особистими критеріями). Так, якщо семирічна дитина формулює судження про явище за характером наслідків, то з часом більша увага починає приділятися намірам, які передували дії. На думку Ж.Піаже в онтогенезі відбувається перехід від автономної моралі до гетерономної – наміру починає віддаватися перевага по відношенню до наслідків. У свою чергу, у дослідження Л.Кольберга, в якості доступного аналізу прояву моральної сфери особи виступав спосіб обґрунтування слухності вчинку. Кольберг виділяє три рівні морального розвитку: доморальний; конвенціональний; постконвенціональний. Так вирізнявальною характеристикою доморального рівня розвитку (від

4-х до 10-ти років) є обумовленість вчинку зовнішніми обставинами й нехтування точкою зору інших осіб.

Розвиток психологічної науки й психологічного знання, поліпшення методів діагностики, корекції, профілактики, реабілітації тощо є необхідною потребою суспільства. Разом з тим реалізація окреслених заходів у межах теоретичної та практичної психології у значній мірі залежить від психологічних кадрів. Психолог у своїй професійній діяльності має справу з людиною, її здоров'ям і життям, тому він повинен бути висококваліфікованим спеціалістом.

У психологічній деонтології, окрім методів, які опосередковуються усіма напрямками психології (загально філософські, загальнонаукові, спеціально психологічні), застосовуються й інші, спрямовані на визначення того або іншого вчинку етичним чи неетичним. Зокрема, послуговуються певними інструментами – етичними принципами: 1) повага до автономії клієнтів (пацієнтів); 2) не нанесення шкоди; 3) допомога; 4) справедливість.

Дотримання норм і принципів, які регулюють взаємовідносини людей, їхню соціальну поведінку – неодмінна умова існування суспільства. Засвоєння поведінкових норм підростаючим поколінням є предметом уваги у будь-якій культурі. Нині в умовах міжкультурної рецепції, зростання контактів між людьми зростає актуальність проблеми етичного самоусвідомлення. Життєвий шлях людини, відображення нею соціально-психологічної реальності є складною двосторонньою взаємодією її та соціального життя. Процес їх взаємовпливу спричинює розвиток і становлення індивіда. З точки зору соціальної психології, активність індивіда зумовлена потребою людини належати до соціуму, сприймати, оцінювати й осмислювати його, ідентифікувати себе із своїм народом, конкретною соціальною групою. Вимоги групи до поведінки індивіда спонукають його до вироблення відповідної лінії поведінки. Соціально-психологічне розуміння соціалізації особистості визначає погляд на неї як на специфічне утворення, продукт соціально-психологічного відображення соціального життя, соціальних відносин.

Відтак, діяльнісний підхід передбачає формування у майбутніх педагогів практичних навичок (моральної культури) поведінки у різноманітних ситуаціях морального вибору відповідно до норм педагогічної етики, розвиток умінь щодо використання прийомів індивідуальної педагогічної взаємодії.

Окрім діялісного підходу, аксіологічний підхід передбачає засвоєння студентами етичних норм, принципів і вимог до поведінки вчителя, які у своїй сукупності впливають на формування його цінностей та педагогічних установок, визначають характер його ставлення до різних суб'єктів навчально-виховного процесу.

Соціокультурний підхід спрямований на сприйняття педагогічної етики вчителем як універсального соціального регулятора поведінки вчителя у різних сферах його професійних взаємин (учні, колеги, адміністрація, батьки, професія тощо). Соціокультурну складову змісту дисципліни забезпечують також знання з питань професійної етики в історії педагогіки.

Використання активних методів і форм при оволодінні основами педагогічної деонтології (наведення історичних даних, цікавих фактів, створення проблемних та ігрових ситуацій, театралізація, імпровізація, публічне демонстрування розумових здібностей, знань і вмінь з питань професійної поведінки тощо) сприяло підвищенню пізнавальної активності студентів, інтересу до проблем нормативної професійної поведінки педагога; розвитку творчого потенціалу особистості студента; формуванню в майбутніх учителів установки на творче ставлення до педагогічної діяльності, на постійний пошук оптимальних моделей здійснення нормативної професійної поведінки; формуванню професійно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки педагога у взаємовідносинах з іншими учасниками педагогічного процесу.

Такий характер навчання з одного боку ставить студента в позицію режисера, з іншого – в позицію вчителя, у третьому випадку – ставить в позицію консультанта, у четвертому – організатора діяльності однокурсників, тощо.

Важливими є висновки психологів про те, що вчитель завжди є для учня певною Асоціальною цінністю, бо, крім, ділових якостей, уособлює конкретний тип особистості, рівень освіченості, культури, загального розвитку та інших рис, які стають предметом спостереження при контактуванні та спільній діяльності. Учні схильні вбачати в учителів суспільні норми поведінки, розвитку – загалом взірць, зокрема у побудові взаємин з іншими людьми. Він стає джерелом для запозичення досвіду, об'єктом наслідування поведінки, формування істотних рис особистості учнів.

Висновки... На основі теоретичного дослідження проблеми нами встановлено, що деонтологія – це вчення про принципи професійної поведінки з метою забезпечення максимальної користі для виконання цієї поведінки. Основою деонтології є адміністративно-регламентуючі форми (накази, інструкції) норм поведінки тих чи інших професіоналів, їх професійних обов'язків і організації

професійної діяльності. Поняття „деонтологія” застосовується до будь-якої сфери професійної діяльності людини: медичної, юридичної, інженерної, управлінської і, звичайно до педагогічної. Деонтологія науково обґрунтовує необхідність свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого і суспільного, визначає форми професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в конкретній галузі суспільних: життя і діяльності.

Педагогічна деонтологія вчить ставитися до учня чи колеги не як до об'єкта своїх спостережень і педагогічних дій, а як до особистості зі своїм духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами. Ігнорування або пряме порушення деонтологічних принципів не тільки знижує ефективність педагогічних зусиль, а й може завдати не виправдані шкоди психічному, моральному або фізичному здоров'ю дитини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Особистісна свобода і гуманізація освіти / Г. О. Балл // Практична психологія та соціальна робота – 2001. – № 1. – С. 3–12.
2. Блощинська В. А. Етика. Практикум : навч. посіб. / В. А. Блощинська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.
3. Васильєва М. П. Деонтологічна компетентність педагога як мета деонтологічної підготовки / М. П. Васильєв // Проблеми оновлення змісту та методів навчання у закладах освіти : зб. наук. праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Харків, 2003. – С. 22–32.
4. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 344 с.
5. Гуменюк О. Е. Психологія я-концепції : [моногр.] / О. Е. Гуменюк. – Тернопіль : Екологічна думка, 2002. – 178 с.
6. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431с.
7. Кусий Ю. О. Педагогічна деонтологія / Ю. О. Кусий // Шкільний світ. – № 21, листопад, 1998. – С. 12–18.
8. Левитан К. М. Основы педагогической деонтологии / К. М. Левитан. – М. : Наука, 1994. – 192 с.
9. Олексюк О. М. Нормативно-регулятивні механізми духовного розвитку особистості / О. М. Олексюк // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 4. – С. 85–87.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2003. – 345 с.

Анотація

И.Й. Старовойт

Деонтологические основы профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений

Автор статьи раскрывает основные положения педагогической деонтологии, а именно значимость принципов профессиональной подготовки студентов к специализированной деятельности. Рассмотрено содержание педагогической деонтологии, которая учит относиться к ученику или коллеге не как к объекту своих наблюдений и педагогических действий, а как к личности со своим духовным миром, своими желаниями, надеждами, страхами.

Ключевые слова: *деонтология, педагогическая деонтология, профессиональная подготовка, студент.*

Summary

I.Yo. Starovoit

Deontological Bases of Professional Preparation of the Students of Higher Educational Institutions

The author of the article reveals basic regulations of pedagogical deontology, namely the significance of principles of professional preparation of students to their specific activity. The content of pedagogical deontology, which teaches us to treat a student or colleague not as an object of our observations and pedagogical actions, but as a personality with his spiritual world, his wishes, hopes and fears, is studied.

Key words: *deontology pedagogical deontology, professional preparation, student.*

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Вплив процесу формування фахово-інформатичної компетентності на становлення та розвиток професійної Я-концепції майбутніх правознавців

У статті визначені особливості впливу інформатичної підготовки майбутніх юристів у вищому навчальному закладі на становлення та розвиток професійної Я-концепції.

Ключові слова: інформатизація юридичної освіти, інформатична підготовка, Я-концепція.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Орієнтація сучасної юридичної освіти на особистісно-професійний розвиток майбутнього юриста виокремлює проблему створення умов, направлених на активізацію самопізнання, саморозвитку студентів, зміни їх відношення до власних досягнень, тобто на перехід від пасивно-споглядальної позиції відносно себе і реальності до активно-творчої, на створення позитивного образу „Я – майбутній юрист”.

Сучасна державна політика соціально-економічних перетворень у країні зумовила потребу у вивченні професійної Я-концепції майбутніх спеціалістів. Постійно зростають вимоги до ефективності професійної діяльності майбутніх правознавців, основою якої є професіоналізм та специфічні особистісні якості.

За визначенням Н.Н.Єршової, професійна Я-концепція – це відносно стійка, більшою чи меншою мірою усвідомлена, така, що переживається як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він буде свою взаємодію з іншими людьми і формує відношення до себе [2, с.69].

Аналіз досліджень і публікацій... У сучасній педагогічній літературі приділено достатньо уваги проблемі освіти та становлення особистості у інформаційному суспільстві. Дана проблема розглядається в дослідженнях Ю.Бабанського, В.Ю.Беляєва, Г.Блуднова, Т.Габай, Б.Гершунського, В.Козирева, Є.Машбиця, Г.Менг, В.Нестеренко І.Поліщука, Н.Сизінцевої, Г.Селевко, Н.Тализіної, О.Тихомирова.

У структурі Я-концепції особистості сучасні науковці виділяють фізичні ознаки, здібності, особистісні риси, цінності, інтереси, мотиви, норми, потреби, самооцінка.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є визначення впливу процесу формування фахово-інформатичної компетентності на становлення та розвиток професійної Я-концепції майбутніх правознавців у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу... Готовність студента використовувати інформаційно-комунікаційні технології залежить не тільки від його знань, умінь та навичок, але і від того, для яких цілей він має намір використовувати означені технології, чи хоче він їх використовувати, чи бачить він ефективність їх застосування у своїй майбутній професійній діяльності. У зв'язку з цим нам важливо вяснити, чи упевнений суб'єкт у необхідності використання інформаційних технологій, чи підготовлений він до такого використання, чи готовий суб'єкт-викладач використовувати інформаційні технології в своїй професійній діяльності.

Саме тут на перший план виходить мотивація до застосування ІКТ. Цілі визначаються споживчо-мотиваційною сферою в процесі розвитку особистості. Кожна нова мета впливає на зміну мотиваційної сфери, що, у свою чергу, створює можливості постановки нової мети чи її зміни. Результати численних психологічних досліджень показали, що процес зародження і розвитку мети здійснюється в двох напрямках: 1) від мети до мотиву і 2) від мотиву до мети. З огляду на це виділяються найважливіші функції мети, якими є регулятивна і мотиваційна.

Регулятивна функція мети виявляється в тому випадку, коли ціль усвідомлюється як важлива життєва задача, обумовлена конкретною ситуацією (наприклад, зміною соціального статусу людини), і відповідна віковим й індивідуальним можливостям майбутніх фахівців, їхнім інтересам, схильностям, потребам. Для того, щоб ціль могла регулювати поведінку людини, її діяльність у конкретній професійній області, необхідно не лише глибоке усвідомлення змісту самої мети, але і її особистісне сприйняття.

Ціль може стати мотивом, внутрішнім стимулом навчання, якщо вона доступна, зрозуміла і відповідає інтересам того, кого навчають.

Коли ціль трансформується і здобуває значимий суб'єктивний зміст, то закономірно змінюється характер діяльності людини. З об'єкта навчання він стає суб'єктом, що активно

включається в процес навчання і самостійно спрямовує своє інтелектуальне і вольове зусилля на досягнення мети. Необхідність у зовнішній стимуляції його діяльності практично відпадає.

Щоб цілі набули життєво важливого значення для людини, відігравали визначальну роль у роботі уваги, пам'яті, мислення й інших психологічних показників особистості, вони повинні бути конкретними і чіткими.

Варто погодитися з думкою А.О.Вербицького і Н.А.Бакшаєвої про те, що організація навчального процесу повинна забезпечити перехід учня з позиції студента в позицію фахівця, а потім „трансформацію навчальної діяльності в професійну ... припускає зміну предметів діяльності” [1, с.79].

„Для досягнення цілей формування, точніше „вирощування” особистості професіонала, – стверджує А.О.Вербицький, – ... необхідно організувати такий освітній процес, що забезпечить перехід, трансформацію одного типу діяльності (навчально-пізнавального) в іншій (професійний) з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предмета і результатів” [1, с.124].

Ефективність підготовки майбутнього фахівця багато в чому визначається усвідомленням соціального престижу, особистісної значимості обраної професії та перспективи майбутньої професійної діяльності. Це означає таку підготовку фахівця, яка передбачає засвоєння достатнього обсягу теоретичних знань і практичних умінь, формування необхідних передумов для його успішної професійної адаптації в нових чи змінених умовах.

Необхідний такий підхід до навчання, розробки і впровадження нових педагогічних технологій, який визначає усвідомлення цілей і мотивів вибору професії чи її зміни.

Навчання набуває власної значимості для кожного студента якщо його зміст зорієнтовано на систему зрозумілих цінностей та ідеалів. Заслугове на увагу точка зору А.К.Маркової, яка стверджує, що зміст навчання – це складне особистісне утворення, і він пов'язаний з рівнем сформованості навчальної діяльності майбутніх фахівців, що передбачає усвідомлення об'єктивної значимості навчання, яке ґрунтується на суспільно вироблених моральних цінностях, прийнятих в соціальному оточенні і родині; розуміння суб'єктивної значимості навчання для себе [3, с.11].

Ставлення студентів до обраної спеціальності багато в чому визначається характером навчально-виховного процесу, у якому повинна моделюватися майбутня професійна діяльність. Створення умов для усвідомлення перспектив майбутньої фахової діяльності зумовлює специфічні особливості організації змісту професійного навчання, до числа яких відноситься необхідність створення стійкої суб'єктної позиції майбутніх фахівців, що сприяє розвитку пізнавальних можливостей, прагненню постійно поповнювати й удосконалювати свої професійні знання, розширювати свій кругозір.

Якщо у навчальному процесі активізована суб'єктна позиція студента, то формується стійкий, диференційований образ майбутнього правника, розвивається власна позиція студента, підвищується значимість професійного досвіду. В процесі навчання педагогічна дія визначається власною активністю суб'єкта, самостійним вибором мети, способів і траєкторії навчання; здатністю самовизначатися в навчанні, розвивати своє мислення і творчі здібності. Активність є вищим ступенем життєвих відносин суб'єкта. Майбутній фахівець може проявити активність тільки у випадку, коли навчальна діяльність буде поєднана з його власною мотивацією, інтересами і цілями. Комп'ютер надає можливості для активного залучення до навчання усіх студентів, сприяє мобілізації їх творчих сил, створює умови для формування дослідницьких навиків. Тому навчальний процес повинен бути організований так, щоб майбутній фахівець міг самостійно оволодіти комплексом інформатичних знань та умінь, навчитися діяти творчо, знаходити способи самореалізації, уміти самовизначатися в навколишньому світі, відчувати своє власне „Я”, навчитися управляти собою і обставинами, уміти самонавчатися і самоудосконалюватися [4, с.112].

Визначення майбутнього фахівця як активного суб'єкта пізнання ґрунтується на активізації навчально-виховної діяльності, яка забезпечує: посилення мотивації, що спонукає студентів до серйозної, складної цікавої діяльності; усвідомлення прагнення до творчості, до досягнень, самовираження; стимуляції абстрактного, логічного та образного мислення; створення умов для набуття студентами умінь і навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вирішення фахових завдань.

На активність суб'єктної позиції майбутнього правознавця у значній мірі впливає особистісно орієнтований підхід. Процес навчання індивідуальний і передбачає використання різноманітних форм, методів навчання і способів діяльності майбутніх фахівців з урахуванням їх власних особливостей. Метою реалізації особистісно орієнтованого підходу до студентів у процесі фахової підготовки є підготовка особистості, здатної до саморозвитку. При цьому важливими у даному процесі є формування навичок застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Для досягнення цієї мети потрібно відмовитися від такої організації навчання, при якій навчальна

діяльність зводиться до процесу репродуктивного засвоєння знань, (присвоєння і споживання знань), а не до його створення (продукування).

У навчанні наріжним каменем повинна бути особистість, її самобутність, самоцінність, власний суб'єктивний досвід. У цьому випадку майбутній правознавець не лише засвоє знання і способи їхньої здобуття, але і сам створює нові знання, що змінюють рівень його фахової компетентності. Тобто, відбувається вироблення суб'єктного досвіду діяльності.

Ми переконані, що оптимальні результати можна отримати лише в тому випадку, коли прийнята єдина орієнтація на певний результат, визначені конкретні напрями його досягнення. Навчити студента – майбутнього фахового спеціаліста – жити і працювати в середовищі, яке постійно змінюється, – найважливіше завдання вищої школи. Окрім того, у сучасних умовах системою освіти мають забезпечуватися можливості реалізації основних завдань соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, оскільки саме заклади освіти готують людину до активної діяльності в різних сферах економічного, політичного, культурного життя суспільства. Здатність вищих навчальних закладів гнучко і адекватно реагувати на запити ринку праці й зберігати при цьому накопичений науково-педагогічний потенціал і досвід освітньої діяльності має визначальне значення для поступального розвитку усього суспільства.

Сучасний роботодавець зацікавлений у такому юристові, який уміє логічно думати, критично і творчо мислити й самостійно розв'язувати різноманітні виробничі завдання і проблеми, має широкий світогляд і є високоосвіченою, культурною людиною.

Окрім того, фаховому юристові, який живе і працює у сучасному суспільстві, мають бути притаманні певні особисті здатності, зокрема:

- здатність до гнучкої адаптації в мінливих життєвих ситуаціях, уміння і навички самостійного здобування необхідних знань, ефективного їх застосування на практиці під час розв'язання різноманітних професійних та життєвих завдань;
- уміння використовувати сучасні технології для раціональної фахової діяльності;
- чітке усвідомлення, де і яким чином можуть бути застосовані набуті знання;
- здатність генерувати нові оригінальні ідеї, творчо мислити;
- високий рівень інформаційної культури та фахово-інформатична компетентність;
- комунікабельність, контактність у різних соціальних групах, уміння працювати у колективі, запобігати конфліктним ситуаціям та вміло виходити з них;
- самокритичність, бажання і здатність постійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня.

Ми вважаємо, що усі ці здатності мають бути сформовані у молодого фахівця під час його навчання у вищому навчальному закладі.

Важливою умовою формування фахово-інформатичної компетентності майбутніх правознавців є безперервна інформатична підготовка означених фахівців під час навчання у вищому навчальному закладі та поетапне ускладнення пропонованих для розв'язання юридичних задач.

Найважливішою, на наш погляд, умовою формування інформатичної компетентності майбутніх фахівців є навчальне інформаційно-освітнє середовище, під яким ми розуміємо сукупність факторів, які сприяють виникненню і розвитку взаємодій у суб'єкт – об'єкт – суб'єктному середовищі.

Визначити характеристики освітнього середовища можна таким чином:

- освітнє середовище є системним об'єктом, що перетворює сукупність зовнішніх умов навчання, виховання і розвитку людини, зумовлює принцип системності у педагогічній науці і практиці;
- цілісність освітнього середовища досягається реалізацією комплексної мети навчання і виховання на рівні безперервної освіти;
- освітнє середовище володіє широким спектром модальності, що формує локальні середовища різної якості;
- освітнє середовище виступає не тільки як умова, але і як засіб навчання і виховання;
- освітнє середовище формується у процесі взаємодії соціального, предметного і дидактичного компонентів;
- освітнє середовище є чинником розвитку ціннісних орієнтацій особи.

Розвиток інформаційно-освітнього середовища виступає необхідною умовою тому, що саме у середовищі навчального закладу, мікросоціумі, відбувається формування студента як майбутнього фахівця, громадянина, особистості.

У широкому сенсі освітнє середовище є підсистемою соціокультурного середовища, сукупністю фактів, що історично склалися, обставин, ситуацій, тобто цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особи.

Компонентами інформаційного навчального середовища визначимо: матеріальне забезпечення (навчальна періодична література, засоби масової інформації, бібліотеки, архіви, законодавчі бази, комп'ютерні технології, банки нормативно-правової інформації і т.д.); інформатичне забезпечення (знання методів пошуку, обробки, зберігання та аналізу інформації); комунікативне забезпечення (можливість спілкування з друзями, колегами, проведення юридичних консультацій в режимі on-line тощо).

Психологічне трактування поняття середовища розкривається через взаємини особистості та середовища, де визначальною є категорія спілкування. Спілкування в контексті взаємодії особи і середовища може бути розкрите, з одного боку, як комунікативно-регулюючий процес, в якому не тільки передається сума цінностей, але і регулюється їх освоєння, з іншого боку, – як вид людської активності, що виражає взаємодію суб'єкта з суб'єктом. З огляду на це необхідно зазначити таке: середовище впливає на життєдіяльність суб'єкта і є важливим чинником регуляції його поведінки; із будь-яким компонентом середовища суб'єкт пов'язаний через процеси пристосування і, разом з тим, впливає на його зміни; процеси взаємодії між суб'єктом та середовищем носять двосторонній характер. Середовище через свої структурні елементи впливає на формування суб'єкта, який, вступаючи у взаємодію з іншими суб'єктами, предметами і явищами, створює середовище, надає йому певного соціального значення; поведінка суб'єкта значною мірою залежить від сформованого у власній свідомості образу середовища.

Таким чином, середовище – це оточуючі індивіда умови, в яких протікає його формування і діяльність.

У дослідно-експериментальній роботі інформаційно-освітнє середовище юридичного факультету представлено як системно організовану сукупність освітнього середовища, суб'єкта навчального процесу, а також органів державної влади та місцевого самоврядування; банків і баз даних, локальних і глобальних інформаційних мереж, книжкових фондів бібліотек, центрів правової і ділової інформації, судів, прокуратури, управління внутрішніх справ, господарюючих суб'єктів, а також сукупність засобів передавання даних, інформаційних правових ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного і методичного забезпечення, що забезпечують навчально-виховну діяльність. Інформаційно-освітнє середовище юридичного факультету, у нашому розумінні, – це педагогічна інформаційна система, яка передбачає пізнання навколишнього світу шляхом постановки і розв'язання професійно-орієнтованих юридичних задач за допомогою сучасної техніки збору, передавання і обробки інформації. Це також доступні суб'єкту (майбутньому правознавцю) джерела правової інформації, створені (накопичені) суспільством, що забезпечують формування його інформатичної компетентності і розвиток пізнавальних можливостей.

Зазначимо, що специфіка створеного інформаційно-освітнього середовища юридичного факультету значною мірою визначається зовнішніми зв'язками викладачів і студентів (суб'єктів) за межами навчального закладу. Це робота викладачів у правоохоронній і правозастосовчій сферах, їхня адвокатська діяльність. У той же час, фахівці-практики (працівники обласного суду, прокуратури, нотаріату, податкової інспекції, пенсійного фонду, управління соціального захисту, адвокати тощо) читають лекції та проводять семінарські заняття, здійснюють керівництво навчальною практикою, науково-дослідними, випускними кваліфікаційними роботами студентів. Студенти активно діють у рамках визначеного навчального середовища, набувають знання, усвідомлюючи їх затребуваність у студентській правовій клініці, у процесі проходження виробничих практик.

Важливим елементом інформаційного навчального середовища є сайт ВНЗ. Окрім традиційної для таких сайтів інформації, на ньому розміщується також проблемно-тематична інформація бібліографічного та змістовного характеру (списки літератури, статті, матеріали конференцій), оголошення про науково-практичні конференції, симпозіуми, різноманітні проекти, гранти.

Особливе значення для студентів має інформація правового характеру, розміщена на сайті університету, зокрема: копії ліцензій та акредитаційних свідоцтв, законодавчі акти, якими університет керується у своїй діяльності, нормативні документи, які регламентують діяльність університету тощо.

Важливою складовою університетського сайту є студентський сайт, на якому розміщується корисна й необхідна студентам інформація і де вони можуть висловити свої враження від навчання, обмінятися думками про його організацію, про життя у гуртожитках, спортивні, наукові, суспільні події тощо.

У інформаційно-освітньому середовищі юридичного факультету стрімко зростає пізнавальний інтерес, розвивається ціннісне відношення до професії, студент усвідомлює ефективність поєднання навчання з практикою.

У цілому, інформаційне освітнє середовище сприяє орієнтації майбутніх правознавців на самостійну, пошукову, науково-дослідну діяльність, використання ресурсів мережі Інтернет, різних електронних та друкованих джерел для пошуку та аналізу необхідної юридичної інформації, обґрунтуванню вибору засобів для вирішення поставленого завдання; професійну діяльність через включення у навчальний процес фахово орієнтованих юридичних завдань.

Висновки... Останніми роками аксіологічний підхід, який акцентує увагу на суб'єктній ціннісній позиції особистості в освітньому процесі, розвивається в педагогіці доволі активно. Такий підхід дозволяє розглядати освоєння ІКТ студентами-правознавцями у взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного начал. Визнаючи вивчення інформаційно-комунікаційних технологій як власну цінність, слід вважати формування інформатичної компетентності студентів-юристів закономірним процесом становлення майбутнього фахівця.

На процес навчання і формування позитивних установок на набуття професійних знань, умінь і навичок, зокрема інформатичних, ґрунтується на факторах (мотивах), котрі впливають на усвідомлення професійних інтересів студентів. До таких можна віднести: престижність професії; особисті схильності і потреби студентів; організацію освітнього процесу.

Інформаційно-комунікаційні технології служать меті формування цілісного світогляду та здійснюють вплив і на освіту людини як творчої особи. Дійсна творчість припускає компетентність людини. Комп'ютерні і комунікаційні технології, забезпечуючи компетентні дії людини, як в його професійній області, так і в культурі в цілому, тим самим укріплюють духовні сили людини, сприяють його духовному розвитку.

Становлення майбутнього правознавця визначається не тільки наявним об'ємом знань, сукупністю умінь та навичок, але і ставленням до пізнання як цінності, до інформації, до себе, до професії юриста як цінності і, на наш погляд, вони є такими, що визначають розвиток особистості фахівця.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вербицкий А. А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А. А. Вербицкий, Н. А. Бакшаева. – М. : Исследовательский центр проблем подготовки специалистов, 2000. – 200 с.
2. Ершова Н. Н. Развитие социально-перцептивной компетентности в системе профессионального общения : дис. ... канд. пед. наук / Н. Н. Ершова. – М., 1997. – 169 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Междунар. гуманит. фонд „Знание”, 1996. – 308 с.
4. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.

Аннотация

О.С.Федорчук

Влияние процесса формирования профессионально-информатической компетентности на становление и развитие профессиональной Я-концепции будущих юристов

В статье определены особенности влияния информатической подготовки будущих юристов в высшем учебном заведении на становление и развитие профессиональной Я-концепции.

Ключевые слова: информатизация юридического образования, информатическая подготовка, Я-концепция.

Summary

O.S.Fedorchuk

Influence of the Process of Professional and Informational Competence Formation for the Establishment and Development Professional Self-Concept of Future Lawyers

The peculiarities of influence of informational preparation of the future lawyers in higher educational establishment for the establishment and development professional self-concept are determined in the article.

Key words: informatization of juridical education, informatizational preparation, self-concept.

Дата надходження статті: „4” вересня 2012 р.

В.А.ФІЛІНЮК,
кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Виховний складник лінгвістичних дисциплін у розвитку мовної особистості майбутнього філолога

У статті розглядаються проблеми моделювання та структурування мовної особистості майбутнього філолога, описується виховний вплив на компоненти мовної особистості у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін.

Ключові слова: мовна особистість, модель, майбутній філолог, виховний вплив, лінгвістичні дисципліни.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема визначення особистості сучасного студента, особистості студента-філолога, мовної особистості майбутнього словесника належить до ключових понять психології, лінгвістики та науки, що знаходиться на перетині цих гуманітарних дисциплін, – психолінгвістики. Кризь призму мовної особистості сьогодні визначають коло знань, умінь, навичок, компетенцій та інтенцій випускника ВНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій... Загальне тлумачення мовної особистості, подане В.Красних, характеризує мовну особистість як сукупність здібностей і характеристик людини, що реалізуються у її мовленні [4]. Сучасні педагоги та лінгвісти описують мовну особистість із застосуванням моделювання. О.Лавриненко у моделях виділяє такі якості, як повнота та адекватність, і визначає повноту моделі „як ступінь відповідності елементів моделі і їх відношень елементам та відношенням об'єкта, що моделюється” і адекватність моделі „як здатність моделі демонструвати ту ж поведінку, що й об'єкт, який моделюється” [5].

Ю.Караулов виділив у структурі мовної особистості три рівні: вербально-семантичний – нульовий рівень, когнітивний (тезаурусний) – перший рівень, мотиваційний (прагматичний) – другий рівень [3, с.53]. На основі такої моделі О.Лавриненко запропонувала структурно-функціональну модель мовної особистості з трьох рівнів, які перебувають між собою не в ієрархічних, а в координативних відносинах: біологічного, мовного та психологічного [5]. У моделі мовної особистості Л.Засекіної містяться три основні компоненти: когнітивний, емоційний та мотиваційний [2].

Прийнято тлумачити мовну особистість через визначення особистості як конкретної людини з індивідуально-своєрідними розумовими, емоційними, мотиваційно-вольовими властивостями [2, с.83], а також через визначення мови не лише як сукупності знаків, підпорядкованих мовним законам фонології, лексики, граматики, прагматики, а насамперед як засобу психічного відображення, узагальнення і перетворення дійсності. Мова – це важливий чинник та знаряддя соціалізації особистості, адже входження в соціум та комунікація передбачає взаємозв'язок колективного (загальнолюдського і національно специфічного) з індивідуальним.

Є.Боринштейн визначає мовну особистість як „особистість, охарактеризовану з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин” [1, с.63]. Мовній особистості майбутнього філолога властиві такі якості:

- мовна відкритість і доступність – спрямованість на спілкування і прагнення передати ідеї і цінності іншим членам спільноти;
- соціально-діяльнісна спрямованість, пов'язана з перетворювальними процесами і забезпеченням постійних особистісних змін;
- адаптивно-акумулювальна якість як мовний механізм пристосування до мінливих умов суспільства;
- соціально-культурна пізнавальна мотивація, пов'язана із прагненням “розкодувати” світ і сформувати індивідуальну мовну картину світу;
- мисленнева індивідуалізація світу як особистісно-мовна форма пізнання та творення стилю мислення, який відповідає специфіці духовного світу мовної особистості;
- культурно-репрезентативна якісна визначеність мовної особистості, яка знаходить вияв в утвердженні своєї етнічно-національної та культурно-групової приналежності й вираженні її в різних стилях мовлення в різних соціальних сферах (політиці, моралі тощо);
- естетико-мовний профіль особистості як цілісний вияв її буття у світі, утвердження її особистісного естетичного світу.

За твердженням Ю.Лотмана, культура завжди утворює надбудову до мови певної спільноти і відображає структурну схему мови [6]. Звідси, культура і виховання особистості студентів безпосередньо стосуються процесу оволодіння мовою. З цієї точки зору мовна особистість тлумачиться як сукупність пізнавальних, емоційних та мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору [2, с. 83]. За переконанням Л.Засекіної, мовною особистістю є лише суб'єкт, мова якого якнайповніше відтворює культурну спадщину свого народу, що проявляється у вербальних і позамовних елементах комунікації, мовних стереотипах, правилах етикету тощо. Однак, незважаючи на розмаїття наук, у яких ця категорія активно опрацьовується, мовна особистість студента та виховний вплив навчальних дисциплін на неї залишаються недостатньо дослідженим явищем.

Формулювання цілей статті... Ми маємо на меті простежити, як виховний потенціал фахових лінгвістичних дисциплін впливає на становлення мовної особистості майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу... Ключовою дисципліною, яка розв'язує завдання сформулювати знання, уміння і навички про українську мову як систему систем, є курс сучасної української літературної мови, до якої доєднуються пропедевтичний „Вступ до мовознавства”, прикладний „Практикум з української мови”, спеціальні науки: діалектологія, старослов'янська мова, історична граматики тощо. Усі вони спрямовані не лише на теоретичну та практичну підготовку словесника, а й мають глибокий виховний потенціал, який при ефективній реалізації впливає на формування мовної особистості.

Розглянемо можливості реалізації виховної мети мовознавчих дисциплін через три рівні моделі мовної особистості за Ю.Карауловим. Вербально-семантичний рівень утворюють слова у всій сукупності граматики-парадигматичних, семантико-синтаксичних та асоціативних відносин. Цей рівень, згідно з моделлю Ю.Караулова, передбачає нормальне володіння мовою, а для майбутнього філолога – описання формальних засобів вираження певних значень. „Нульовий рівень – слова, вербально-граматична мережа, стереотипні сполучення (патерни) – сприймається кожною мовною особистістю як дане, і будь-які індивідуально-творчі потенції особистості, що проявляються у словотворенні, оригінальності асоціацій і нестандартності словосполучень, не в змозі змінити це генетично і статистично зумовлене дане” [3, с.53].

До одиниць когнітивного рівня належать поняття, ідеї та концепти, об'єднані у семантичні поля, картину світу. Вони складають ієрархію цінностей мовної особистості, а це передбачає перехід до кола знань. Отже, когнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу особистості, яку можна формувати через реалізацію завдань інтелектуального виховання.

Інтелектуальне, або ж розумове, виховання майбутнього філолога у процесі навчання у ВНЗ передбачає ґрунтовне засвоєння студентами лінгвістики, розвиток їх пізнавальних здібностей і формування на цій основі науково-лінгвістичного світогляду. Зміст такого світогляду забезпечує постійно оновлювана система фактів, понять, положень про мову як систему систем. Також варто приділяти увагу формуванню інтелектуальних умінь через виконання завдань різного типу: дослідницьких (спостереження за мовним та мовленнєвим матеріалом, проблемно-пошукові завдання, пошуки відповіді в науковій літературі, діалектологічні експедиції тощо); порівняльних (від найпростіших до складніших порівнянь чи зіставлень з метою виявити спільні та відмінні риси); на впорядкування мислительних дій, використання алгоритмів застосування орфографічної норми або самостійне їх складання; пов'язані з аналізом і узагальненням ознак для виокремлення мовного явища в певну граматику категорію чи лексичний розряд.

Одиницями прагматичного рівня, за Ю.Карауловим, є „цілі, мотиви, інтереси, установки та інтенціональності, які спонукають мовну особистість створювати комунікативні ситуації, комунікативні ролі та сфери спілкування” [3, с.56]. На цьому рівні мовна особистість забезпечує закономірний перехід від оцінок мовної діяльності до усвідомлення діяльності загалом. Для майбутнього філолога навчально-виховний процес у ВНЗ стає середовищем формування і забезпечення насамперед професійних цілей, мотивів, установок і, насамкінець, сферою побутової комунікації.

Опишемо виховний вплив мовознавчих дисциплін на формування майбутніх філологів через когнітивний, емоційний та мотиваційний компоненти мовної особистості (за теорією Л.Засекіної [2]). Когнітивний компонент презентовано через мовну здатність, мовні здібності, мовні знання, мовні стратегії, мовну компетентність, мовну картину світу. Мовні стратегії майбутніх словесників як специфічні способи сприймання та продукування інформації утворюються із навичок та вмій користуватися мовними одиницями у різних комунікативних ситуаціях.

До складу емоційного компонента входять емоційне ставлення студентів до мовної реальності, зокрема до особливостей функціонування рідної мови, її поширення і використання у різних сферах суспільного життя. У дослідженнях визначають що емоції зазнають якісних змін: від біологічних (задоволення чи незадоволення мовної потреби), соціальних (оцінка мовних дій

соціального оточення) до психологічних емоцій (рефлексія оцінювання власної особистості як носія мови і культури певного національного середовища, ставлення до мови як смислу в процесі самореалізації і самоствердження нації через розвиток мовної культури власної особистості [2, с.86].

Цілі, мотиви, настановлення та інтенціональності становлять мотиваційний компонент мовної особистості студентів. Виховання у процесі оволодіння мовою призводить до осмислення студентами себе як мовних особистостей, що є носіями культури народу та виражниками його національної ідентичності. Вища мета самовиховання мовної особистості філолога може бути визначена як свідоме прагнення удосконалити засоби рідної мови задля розвитку культури народу.

Мовну особистість, на думку О.Лавриненко, можна розглядати з точки зору психології як цілісність з такими ознаками: мовна здатність, мовна компетентність, мовні знання, мовна картина світу [5]. Студенти філологічних спеціальностей повинні мати особливі мовні здатності як психофізіологічну основу для оволодіння мовою, які даватимуть поштовх для виникнення мовних здібностей. Мовні здібності виступають базисом для ефективного оволодіння рідною мовою в усній та письмовій формі. У процесі результативного становлення мовних здібностей студент отримує системні мовні та енциклопедичні знання. Наявність злагодженої системи мовних знань – запорука виникнення у студента-словесника мовної компетентності як рівня засвоєння категорій і одиниць мови та їх функцій, осягнення закономірностей і правил функціонування мови і свідомого користування цими правилами та закономірностями. Досягнення високого рівня попередніх ознак мовної особистості формують мовну картину світу як презентацію знань про світ через одиниці лексики, фразеології та граматики певної мови. Варто зазначити, що мовну компетентність і мовну картину світу студентів доречно формувати через систему виховних впливів, розстановку життєвих, морально-етичних, народознавчих акцентів під час викладання дисциплін вищої школи.

До сфери виховання належить і реалізація комунікативно-діяльнісних потреб мовної особистості, формування мовних мотивів, мовних цілей, мовних настанов та інтенціональності. Л.Засекіна зазначає, що ці елементи „забезпечують закономірності переходу від оцінок мовленнєвої діяльності суб'єкта до осмислення себе як мовної особистості, що є носієм культури свого народу та виражником його національної ідентичності” [2, с.87].

Установлення структури мовної особистості майбутнього філолога та особливості її функціонування через взаємодію виховних впливів під час вивчення лінгвістичних дисциплін дає змогу визначити компоненти, рівні та якості мовної особистості в сучасному соціальному просторі.

Висновки... Отже, мовна особистість майбутнього філолога – це студент ВНЗ, що послуговується мовою не лише як набором мовних норм, а насамперед як засобом професійної освіти, виховання і самоствердження, вираження національно-культурного простору, в якому він діє. Становлення мовної особистості ґрунтується на охопленні усіх структурних компонентів, що перебувають під впливом різних чинників, зокрема викладання фахових дисциплін та їх виховного потенціалу. Ґрунтовне вивчення мовної особистості майбутнього філолога як предмета комплексного дослідження вимагає подальшого розв'язання актуальних проблем психолінгвістики, соціальної психології, теорії виховання і навчання тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості / Є. Боринштейн // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С. 63–72.
2. Засекіна Л. В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі / Л. В. Засекіна // Соціальна психологія. – 2007. – № 5 (25). – С. 82–90.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 210 с.
4. Красных В. В. Основы психолінгвистики и теории коммуникации / В. В. Красных. – М. : ИТДГК „Гнозис”, 2001. – 270 с.
5. Лавриненко О. Л. Конструювання концептуальної моделі мовної особистості / О. Л. Лавриненко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://vuzlib.com/content/view/full/851/94/>. – Назва з екрана.
6. Лотман Ю. Семіосфера / Ю. Лотман. – СПб. : Искусство – СПб, 2004. – 740 с.

Аннотація

В.А.Филинюк

Воспитательная составляющая лингвистических дисциплин в развитии языковой личности будущего филолога

В статье рассматриваются проблемы моделирования и структурирования языковой личности будущего филолога, описывается воспитательное влияние на компоненты языковой личности в процессе изучения лингвистических дисциплин.

Ключевые слова: *языковая личность, модель, будущий филолог, лингвистические дисциплины.*

Summary

V.A.Filiniuk

Upbringing Component of Linguistic Disciplines in the Development of Language Personality of a Future Philologist

The problems of modeling and structuring of language personality of future philologist are examined in the article, upbringing impact onto the components of linguistic personality in the process of linguistic disciplines studying is described.

Key words: language personality, model, future philologist, linguistic disciplines.

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

УДК 378.017.4

Г.В.ХІТРОВА,

аспірант

(м.Ялта АР Крим)

Характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ

У статті представлено характеристику структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді. В тексті розкривається зміст основних компонентів моделі. Надано теоретичне обґрунтування принципів, які покладено в основу моделювання процесу громадянського виховання.

Ключові слова: модель, моделювання, принцип, громадянське виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток національного освітнього середовища, перехід на нову парадигму виховання зумовлюють істотні зміни в педагогічному процесі. Освіта як соціокультурний феномен поступово стає вирішальним чинником активної взаємодії особистості з соціумом.

Громадянська освіта характеризується змінами цілей, змісту і способів організації діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу. Більша частина існуючих виховних систем і програм виховання студентської молоді зорієнтовані на розвиток критичного мислення, самостійного пошуку сенсу життя, вироблення навичок активної поведінки. Ці зміни висувають нові вимоги до реалізації процесу громадянського виховання студентської молоді у вищій школі, до особистості в цілому, здатної усвідомити й самостійно втілити основні ідеї компетентісно зорієнтованого виховання. Аналіз стану громадянського виховання студентської молоді свідчить про те, що далеко не всі здатні зрозуміти, прийняти й реалізувати нові концепції та технології громадянської освіти, а також застосувати засвоєні громадянські й практичні знання в реальному житті.

Зазначені суперечності, в свою чергу, зумовлюють необхідність розроблення моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, якою передбачається сформованість громадянськості, що значно підвищить їхню громадянсько-професійну компетентність у нових соціально-політичних умовах розвитку сучасного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз психолого-педагогічної літератури (В.Кушнір, І.Новик, О.Савченко, В.Садовський) з проблеми моделювання та дисертаційних робіт із громадянського виховання й формування громадянськості студентської молоді (О.Кафарська, І.Пацора, Н.Савелюк, Н.Савотіна, А.Сігова, І.Сопівник) свідчить про те, що сьогодні активізується дослідження цих проблем, які висвітлено в серіях науково-популярних видань, у педагогічній і методичній періодиці. Збільшення кількості робіт, присвячених дослідженню процесу моделювання громадянського виховання студентської молоді, свідчить про пильну увагу вчених до цього питання. Разом із тим, існуючі моделі формування громадянськості студентів недостатньо розкривають логіку процесу громадянського виховання, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті... Постановка завдання – розкрити зміст основних компонентів структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді; теоретично обґрунтувати принципи, які покладено в основу моделювання процесу громадянського виховання.

Виклад основного матеріалу... Визначаючи термінологічний апарат, слід заздалегідь розглянути методологічні аспекти, пов'язані з уточненням основних понять, а саме: „моделювання” та „модель”. Ці поняття мають різні сутнісні характеристики, змістове наповнення, проте є взаємопов'язаними термінами.

Зокрема, О. Савченко розглядає визначення поняття „моделювання” в різних аспектах: 1) метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; 2) побудова і вивчення моделей реально

існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; 3) в навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння [6, с. 358-359].

Під моделюванням у педагогічному процесі, за визначенням В.Кушніра [2, с.53], мається на увазі опосередковане практичне чи теоретичне дослідження педагогічного об'єкта, під час якого безпосередньо вивчається не сам об'єкт, а деяка допоміжна спеціально створена система, що: а) перебуває в деякій об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання, б) здатна заміщати його в певних відношеннях, в) у підсумку при дослідженні об'єкта дає інформацію про сам об'єкт моделювання (В.Афанасьєв) [1].

Модель – це представлення реального об'єкта, системи або поняття у вигляді, що відрізняється від його реального стану існування [5]. Навчально-виховний процес є системою надзвичайної складності. Тому для нього характерним є системне моделювання. Складність можна визначити як результат взаємодії та взаємозалежності великої кількості об'єктів у процесі їх відношень. Інше визначення, складність – це властивість об'єкта (системи, процесу, явища, ситуації), що виражається в раптовості, непередбачуваності; або в не пояснювальному характері, випадковості; його поведінки. „Найбільш загальний підхід до моделювання, – зазначають І.Новик і В.Садовський, – пов'язаний з розвитком системних досліджень і об'єднанням їх з методологією моделей. У результаті такого об'єднання сформувалася особлива сфера модельного пізнання – системне моделювання” [3, с.465].

Предмет нашого дослідження – процес моделювання системи громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ.

Методологічні аспекти педагогічного моделювання дають можливість відобразити логіку моделювання системи громадянського виховання студентської молоді в такій послідовності: 1) постановка цілей, формулювання припущення про очікувані результати; 2) побудова моделі відповідно до провідних ідей і положень особистісно-гуманістичної парадигми виховання; 3) структуризація громадянськості студентської молоді; 4) визначення основних аспектів технології громадянського виховання; 5) конкретизація основних складових відповідно до критеріїв очікуваного результату; 6) реалізація етапів формування громадянськості за умови здійснення педагогічного моніторингу, аналізу та коригування змодельованого навчально-виховного процесу.

Проаналізуємо відомі моделі формування громадянськості студентської молоді у психолого-педагогічних і дисертаційних дослідженнях.

У статті М.Рагозіна досить докладно висвітлено позицію Ради Європи щодо питання формування громадянськості. Західноєвропейські педагоги вважають, що орієнтації й основні знання з громадянськості формуються в підлітковому та юнацькому віці. Саме цей період є сензитивним щодо формування рис майбутнього громадянина [8, с.24]. Існують три моделі (теорії), що мають за мету процес соціалізації молоді, формування громадянськості.

Перша – модель участі (партисипативна модель), яка передбачає, що досвід молоді в щоденних ситуаціях (у школі, вдома) може бути перенесений в інші ситуації (політичне життя).

Когнітивно-розвивальна модель зосереджена на віковому процесі формування світогляду й обстоює необхідність досягнення певного рівня мислення для розуміння подій соціального і політичного життя.

Репрезентативна модель передбачає, що всі діти мають поняття, складні розумові уявлення про різні феномени (наприклад, права людини), які є емпіричними, спонтанними, тобто не є результатами знань, набутих у процесі навчання.

На нашу думку, враховуючи психологічні особливості студентської молоді партисипативна модель розкриває й детально описує процес формування громадянськості. В багатьох сьогоденних дослідженнях стверджується, що участь молоді в житті суспільства й держави може суттєво вплинути на формування рис громадянськості, особливо на рівні прийняття рішень [8, с. 24]. Описані вище моделі більш або менш повно функціонують у системах освіти різних країн, співіснуючи або доповнюючи одна одну.

У вітчизняних дисертаційних дослідженнях проблема моделювання системи громадянського виховання вирішується недостатньо. В розроблених моделях формування громадянськості наведена загальна структура громадянськості, з визначенням характеристик і якостей, що не дає повного розуміння того, як саме здійснювати процес формування громадянськості студентської молоді.

Зокрема, в дисертаційному дослідженні І.Сопівник розроблено модель громадянськості студентів вищих аграрних навчальних закладів, в якій визначені якості, що характеризують громадянина-професіонала, громадянина-патріота, громадянина-демократа. Водночас у представленій моделі відсутні методологічний, методичний і технологічний інструментарій формування означених якостей особистості.

Запропонована нами структурно-функціональна модель громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі ВНЗ найбільш повно розкриває процес формування громадянськості, який зумовлено сукупністю методологічних підходів: діяльнісного, системного, функціонального, аксіологічного й культурологічного та застосовується на основі таких методологічних принципів: системності, самоактивності, комплексності, наступності та безперервності, інтеркультурності.

Принцип системності громадянського виховання відображає специфіку формування громадянськості як цілісного компонента складної виховної системи.

Принцип комплексності громадянського виховання студентської молоді передбачає встановлення взаємозв'язків між окремими складовими навчально-виховного процесу, конструювання єдиного змісту, орієнтованого на безперервну професійну підготовку студентської молоді.

Принцип наступності та безперервності виявляється у змісті, способі формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, а саме: громадянська самосвідомість, позиція й поведінка.

Принцип інтеркультурності передбачає інтегрованість української національної культури в контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру.

Принцип самоактивності полягає в тому, що ефективність процесу формування громадянськості багато в чому залежить від суб'єкта виховного процесу – студента.

Розглянемо структурно-функціональну модель громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Модель складається з чотирьох компонентів: теоретико-методологічного, проектувального, формувального та результативного.

До теоретико-методологічного компонента моделі крім визначення методологічної бази дослідження включено педагогічні умови забезпечення ефективності формування громадянськості студентської молоді, що стосуються змісту і процесу громадянського виховання у вищій школі. Зокрема, це такі педагогічні умови: 1) формування в студентській молоді позитивної мотивації до реалізації громадянського виховання; 2) відновлення єдності громадянської, професійної та особистісної спрямованості особистості, розкриття їхнього органічного взаємозв'язку; 3) запровадження активних та інтерактивних методів і форм роботи, активнотворчої громадської діяльності; 4) упровадження в навчально-виховний процес спецкурсу „Громадянське виховання студентської молоді”.

До проектувального компонента моделі включено особливості громадянського виховання студентської молоді (психологічні, педагогічні, соціальні), які визначають критерії громадянськості (когнітивний, ціннісний, поведінковий).

У формувальному компоненті моделі представлено технологію громадянського виховання студентської молоді. Етапи технології: інформаційний, діялісно-продуктивний, рефлексивний та напрями – цільовий, змістовий та організаційно-методичний – тісно взаємопов'язані і спрямовані на досягнення оптимального результату – сформованості громадянськості студентської молоді.

Цільовий напрям технології відображає пріоритетні цілі й завдання організації виховного процесу у вищій школі, що покладено в основу законів, концепцій, нормативно-правових актів, регламентуючих діяльність вищих навчальних закладів.

Змістовий напрям процесу громадянського виховання студентської молоді узгоджується з загальними цілями вищої освіти й визначає конкретні форми й методи формування громадянськості студентів. Вибір змісту системи громадянського виховання зумовлено: вимогами державних освітніх стандартів, програмами навчальних курсів, планами виховної роботи вищих навчальних закладів.

Організаційно-методичний напрям технології громадянського виховання передбачає використання всього різноманіття форм організації навчально-виховної діяльності студентської молоді з наданням переваги активним та інноваційним способам діяльності. Оновлення змісту процесу громадянського виховання пов'язане із упровадженням інноваційних форм і методів діялісного типу, коли в основу спільної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу покладено принципи активної творчої взаємодії, єдність навчальної, дослідницької, позааудиторної громадської діяльності. Означені напрями технології громадянського виховання студентської молоді реалізуються поетапно з використанням усього методичного інструментарію: методів, засобів і форм організації навчально-виховної діяльності студентів.

Очікуваний результат – це сформованість громадянськості студентської молоді завдяки поєднанню всіх компонентів технології. Результативний компонент моделі представлено моніторингом формування громадянськості студентської молоді.

Висновки... Отже, для представленої структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу характерно: 1) відповідність запропонованої моделі теоретико-методологічним основам формування громадянськості студентської молоді, врахування психологічних, педагогічних і соціальних особливостей цього процесу; 2) забезпечення реалізації діяльнісного, системного, функціонального, аксіологічного та культурологічного підходів; 3) прогностичний характер, оскільки формування громадянськості студентської молоді не тільки охоплює навчально-виховний процес вищого навчального закладу, а й передбачає його подальше зростання під час здійснення громадсько-професійної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Афанасьев В. Г. Общество : системность, познание и управление / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
2. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи : дис. ... д-ра пед.наук : 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Василь Андрійович Кушнір. – К., 2003. – 482 с.
3. Новик И. Б. Модели в науке : исторические и социокультурные аспекты (послесловие) / И. Б. Новик, В. Н. Садовский // Вартофский М. Модели. Репрезентация и научное понимание. – М. : Прогресс, 1998. – С. 450–484.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закладів] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : [підруч.] / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – К. : Знання, 2007. – 270 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : [підруч. для студ. пед. ф-тів] / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 386 с.
7. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20–25.

Анотація

Г.В.Хитрова

Характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді в учебно-воспитательном процесі вуза

В статті представлена характеристика структурно-функціональної моделі громадянського виховання студентської молоді. В тексті розкривається содержание основних компонентів моделі. Предоставлено теоретическое обоснование принципов, которые положены в основу моделирования процесса гражданского воспитания.

Ключевые слова: модель, моделирование, принцип, гражданское воспитание.

Summary

H.V.Khitrova

Characteristics of Structural-Functional Model of Civil Education of Students in Educational Process of Higher Educational Institution

Characteristics of structural-functional model of civil education of students is offered in the article. The content of basic components of the model are revealed in the text. The theoretical ground of principles which are fixed in the basis of modeling of the process of civil education is given.

Key words: model, modeling, principle, civil education.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

УДК 376.23

О.С.ХОРОШАЙЛО,

кандидат педагогічних наук

(м.Краматорськ Донецької області)

Ціннісний потенціал базової освіти в духовно-моральному вихованні студентів

У статті розглядається проблема формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів у контексті їх духовно-морального виховання.

Ключові слова: цінності, моральне становлення особистості, виховання, загальнолюдські духовно-моральні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема етичного та духовно-морального виховання молоді все глибше і ґрунтовніше торкається освітніх установ всіх типів. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що пріоритет виховання був проголошений у сфері державної політики, і це надало можливість Міністерству освіти України розробити основні напрямки виховання студентської молоді. В даній програмі зазначено, що тільки реалізація морального орієнтиру в соціальній і державній сфері взаємодії людей стане фундаментом гуманізму в суспільстві, його опорою.

У зв'язку з цим важливо, щоб морально-етична основа освітніх установ здобула провідне значення, що надало б можливість зосередитися на розумному і моральному в людини і допомогти кожному вихованцю визначити ціннісні основи власної життєдіяльності, відчутти солідарність з іншими людьми і розділити відповідальність за збереження моральних засад суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз сучасної наукової літератури та теоретико-експериментальних досліджень свідчить про значний інтерес до проблеми ціннісних орієнтацій, виховання духовно-моральних цінностей у студентів, що підкреслює її актуальність.

Актуальність проблеми виховання духовності та моралі підтверджується багатьма дослідженнями у різних галузях науки і практики. Теоретико-методологічна розробка сутності духовності та особливостей духовно-моральних цінностей знайшла відображення в наукових положеннях філософів (В.Баранівський, М.Бердяєв, Л.Буєва, С.Кримський, А.Кузнецова, Л.Олексюк, Г.Сковорода, В.Соловйов та ін.); психологів (І.Бех, М.Боришевський, Т.Бутковська, О.Зеліченко, С.Рубінштейн, А.Титаренко та ін.); педагогів (В.Беспалько, Т.Власова, О.Олексюк, М.Роганова, Г.Сагач, В.Серебряк, В.Шадриков, Г.Шевченко та ін.).

Ціннісні парадигми освіти наявні у фокусі багатьох сучасних педагогічних досліджень Б.Гершунського, В.Сластьоніна, О.Сухомлинської, Н.Ткачової. Проблеми формування ціннісних орієнтацій висвітлювали у своїх наукових розробках В.Алексеева, В.Бакірова, А.Здравомислова, О.Панфілова, О.Подолська, Є.Соколова, В.Ядова та ін.

Формування цілей статті... Метою даної статті є дослідження потенціалу базової освіти у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді в контексті їх духовно-морального виховання.

Виклад основного матеріалу... Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій людини є однією із найважливіших і водночас найбільш складних для розв'язання за всю свою історію – з часу постановки її у філософії до теперішніх спроб розв'язання у педагогіці.

Сучасна наука, розробляючи нові підходи гуманізації освіти на науковому та законотворчому рівнях, намагається вирішити проблему відродження духовно-моральних цінностей. Духовність та моральність є основними найважливішими характеристиками особистості. Цілеспрямоване підвищення рівня духовності суспільства, удосконалення моралі – необхідна умова формування гармонійної особистості, зміцнення моральних і духовних основ сучасного життя, подолання негативних явищ, що знайшли відображення в девальвації соціальних і моральних цінностей, занепаді інтересу до громадських обов'язків, проявах бездуховності та скептицизму, матеріалізації життя.

Проблеми морального розвитку особистості значно актуалізувалися в наш час – період радикальних змін у житті суспільства. Багаторічне відчуження людини від справжніх духовних цінностей, від віри призвело до багатьох кризових явищ, пов'язаних із занепадом духовно-моральних ідеалів, посиленням зла і насильства, відвертого пропагування спотвореного образу „героя” і його „щастя” – нехтування всіма нормами моралі. Занепад духовних цінностей призвів до посилення тенденції зростання жорстокого індивідуалізму, прагматизму, зверхнього ставлення до людини і приниження її гідності, зневаги до рідної культури та історико-культурних традицій.

Всі чинники, що обумовлюють духовно-моральне становлення і розвиток особистості, можна розділити на три групи: природні (або біологічні), соціальні і педагогічні. Проте, незважаючи на те, що на моральне формування особистості впливають соціальні умови і біологічні чинники, слід відзначити вирішальну роль у цьому процесі педагогічних факторів, оскільки вони є найбільш керованими.

В останні роки в психологічну науку уведено поняття „особистісна цінність” (І.Бех), яке визначається як „психологічне новоутворення, що виражає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену сферу довкілля, через ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує себе, своє „Я”, і в результаті цього ця сфера стає простором його діяльності” [3, с.13]. Вченим також розроблена система особистих цінностей як регулятора суспільно-значущої поведінки особистості.

Духовно-моральні цінності детермінують поведінку людей, у багатьох аспектах визначають їх взаємовідношення – міжособистісні, групові та соціальні. Завдяки їм відбувається опосередкування їх виробничої, соціально-політичної та культурно-естетичної діяльності, її гуманізація та орієнтація на загальнолюдські цінності [7].

Виховання моральних цінностей – за філософським вченням М.Бердяєва – це прорив до творчості, повідомлення нової сили людському духу. Роздвоєність духу, жах, біль, розслабленість, загибель повинні бути переможені творчістю [2].

Головна риса духовно-моральних цінностей – спрямування на благо кожної людини та життя на землі. Вони пронизують й інші цінності, тому їх нерідко важко відокремити.

Вищесказане дозволяє стверджувати, що проблема формування духовно-моральних цінностей мала для людства неабияке значення як в історичному, так і в культурному аспектах, адже вони розкривають приналежність людини до окремої культури, є регуляторами її поведінки.

Функції ціннісних орієнтацій у розумінні духовно-морального розвитку особистості полягають у формуванні системи визначених установок людини, що регулюють її поведінку в різних ситуаціях. Особливе значення при формуванні спрямованості особистості, що характеризує її з погляду духовно-моральних цінностей, мають гуманістичні ціннісні орієнтації [6, с.224].

Проаналізувавши все вище викладене, підкреслимо, що ціннісна система людини – це „складно побудований регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації і змісті особливості об'єктивної дійсності, що охоплюють зовнішній для людини світ і саму людину в усіх її об'єктивних характеристиках” [4, с.17].

У моральних цінностях відбиваються уявлення людини про добро і зло, щастя і горе, справедливість і несправедливість, любов і ненависть, честь і безчестя, працьовитість тощо, за допомогою яких людина може оцінити конкретні життєві ситуації, вчинки людей, свою поведінку. Вони фіксують визначене ставлення людей до явищ і процесів навколишнього життя, що виражає їхнє схвалення або осуд.

Виховання як соціологічну категорію ми розглядаємо у трьох аспектах: як теорію, як ставлення і як особливий вид діяльності. В процесі переходу суспільства від однієї історичної формації до іншої змінювалися конкретна мета, зміст, характер виховання, але саме воно було і залишається необхідністю для суспільства.

Важливими для нашого дослідження є ідеї В.Шадрикова. Він стверджує, що виховання – процес, спрямований на засвоєння моральних цінностей як складової частини культури [8, с.57]. На думку В.Шадрикова, усвідомлення добра і зла, поява табу, моральних заборон і схвалення є важливим у розвитку людства, що впливає на безпеку, життєздатність, самозбереження особистості.

У процесі виховання вкрай важливо сприяти формуванню духовної спрямованості особистості, яка є найвищим рівнем її розвитку, – зазначає В.Баранівський. Ціннісні орієнтації людини, духовні інтереси є важливими компонентами її духовного світу. Основним змістом ціннісних орієнтацій і духовних потреб особистості є її моральні, світоглядні переконання, які впливають на формування життєвої та поведінкової траєкторії людини, стають міцним фактором її самовдосконалення та самовиховання. „Найважливішими категоріями світогляду є „людина” і „світ” – людина, що знаходить своє місце у світі і світ в його ставленні до людини” [1, с.49-50].

Не можна не погодитися з думкою О.Олексюк [5], що одним із найважливіших джерел формування духовного потенціалу студентства виступає вищий навчальний заклад. У ньому відбувається процес залучення молоді до таких загальнолюдських моральних та естетичних цінностей, як добро, краса, істина, любов, гармонія, духовність. Гуманістичний напрямок у розв'язанні глобальних проблем вищої освіти передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості студента, орієнтованого на творче перетворення соціальної дійсності й саморозвиток. Найважливішим критерієм гуманізації вищої освіти є не стільки набуті знання, уміння та навички, скільки усвідомлення і прийняття кожним студентом гуманістичних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення, формування духовності.

Формування ціннісних орієнтацій – тривалий і складний процес, на який впливають багато факторів. Серед них важлива роль належить освіті, у зміст якої укладено систему цінностей, що передається підростаючому поколінню. Керувати виховним процесом означає не лише удосконалювати закладене в людині природою, запобігати небажаним соціальним відхиленням у її свідомості й поведінці, а, найперше, формувати в неї потребу в постійному саморозвитку та самореалізації духовних сил з огляду на те, що індивід в кінцевому підсумку стане господарем своєї долі, долі суспільної.

Завдання викладача – з'ясувати потенційні можливості студента, його здібності і довести це до його свідомості, тобто дати йому мету – реалізувати свої можливості й здібності, надалі вже тільки корегуючи його подальший розвиток.

Спираючись на все вищесказане, ми приходимо до висновку, що *метою* духовно-морального виховання студентів є: виховання особистої причетності до утвердження духовно-моральних цінностей через моральне самоудосконалення, патріотизм, гармонізацію суспільного з особистим, вироблення стимулів подальшого морального розвитку, моральної стійкості, бажання й уміння чинити опір злу, спокусі самовиправдання при порушенні духовно-моральних вимог, виховування здатності відбирати кращі моральні надбання минулого і сучасного.

Саме завдяки формуванню ціннісних орієнтацій формується прагнення студента до самовдосконалення і самовираження.

Важливо також, щоб навчальна діяльність, виконуючи свої пізнавальні функції, була націлена на реалізацію виховного потенціалу навчальних дисциплін, а кожен педагог ніс позитивний заряд взаємодії зі студентами, що ґрунтується на повазі до них, принципах особово-орієнтованого і суб'єктного підходу не на словах, а на практиці.

Адже освітня діяльність вищої школи повинна формувати не лише інтелектуальне, але і моральне становлення студентів, перспективні можливості їх моральної протидії негативним процесам в студентському і оточуючому соціальному середовищі.

Цього можна досягти при органічному включенні в контекст навчально-виховного процесу вищого навчального закладу адекватної його організаційній структурі системи морального виховання, що відповідає також соціальним запитам суспільства і сім'ї, що несе гуманістичні основи загальнолюдських цінностей. Це стає на сьогодні однією з найважливіших педагогічних підстав і принципів виховної політики держави і вимагає спеціальних зусиль педагогічного колективу.

Висновки з описаного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Отже, аналіз вітчизняної і закордонної педагогічної і психологічної літератури з проблеми формування ціннісних орієнтацій студента показав, що загальнолюдські духовно-моральні цінності виступають як базові у вихованні особистості; їх виховання засновано на гуманізмі, суть якого полягає у визнанні абсолютної цінності людини, пріоритету її прав на повноцінну реалізацію здібностей та інтересів; в їх основі покладено культурно-історичний досвід попередніх поколінь, використаний на благо власного „Я”, іншої людини, суспільства, природи. Таким чином, основою духовно-моральних цінностей є їхня спрямованість на життя, людину, традиції та принципи гуманізму.

Саме завдяки духовно-моральним цінностям формується прагнення людини до самовдосконалення і самовираження.

Духовно-моральні ціннісні орієнтації мають спонукальну силу до здійснення вчинків, але силою більш високого порядку, тому що концентрують у собі усвідомлене, відносно стійке, емоційно пережите ставлення особистості до моральних цінностей, більш послідовно і цілеспрямовано реалізоване в повсякденній поведінці. Вони є орієнтирами поведінки, які складають ядро, суть моральної системи і визначають її спрямованість.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баранівський В. Ф. Соціокультурні та духовні виміри особистості / В. Ф. Баранівський // Духовність як основа консолідації суспільства. – К., 1999. – Т. 16.
2. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. А. Бердяев. – Л.: Лениздат, 1991. – 398 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. вид. / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.; Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті: [моногр.] / Н. О. Ткачова. – Харків: Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 223 с.
5. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді: [моногр.] / О. М. Олексюк. – К.: КДІК, 1996. – 253 с.
6. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: [моногр.] / [Г. П. Шевченко, О. С. Белих, Є. А. Зеленов та ін.]. – Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Дала, 2006. – 256 с.
7. Хубиева З. А. Духовно-нравственные ценности и их роль в жизнедеятельности человека / З. А. Хубиева // Вестник СевКавГТУ: Серия „Гуманитарные науки”. – 2004. – № 1 (11) / [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ncstu.ru>.
8. Шадриков В. Д. Качество образования и образовательный стандарт / В. Д. Шадриков // Тезисы докладов междунар. конф. „Качество высшего образования: требования к уровню и оценке подготовки специалистов в высшей школе”. – Новгород: НГУ, 1995. – 225 с.

Анотація

Е.С.Хорошайло

Ценностный потенциал базового образования в духовно-моральном воспитании студентов

В статье рассматривается проблема формирования ценностных ориентаций студентов высших учебных заведений в контексте их духовно-морального воспитания.

Ключевые слова: *ценности, моральное становление личности, воспитание, общечеловеческие духовно-моральные ценности.*

Summary

O.S.Khoroshailo

Value Potential of Base Education in Moral Education of Students

The article deals with the problem of forming of the value orientations of students of higher educational establishments in the context of their moral education.

Key words: *values, moral growth of personality, education, mankind moral values.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ

Розроблено методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ. Охарактеризовано зміст основних етапів експериментальної роботи, загальнодидактичні та специфічні методи і форми навчання.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови підготовки, методика реалізації умов, інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки, методи і форми навчання, майбутній педагог.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Інформатизація освітньої сфери неможлива без створення інформаційно-освітнього середовища (ІОС), що забезпечуватиме можливість для самореалізації інтелектуально розвинутої особистості, яка володіє необхідними професійними якостями. Формування і розвиток власного інформаційного освітнього середовища, що є складовою єдиного інформаційного освітнього простору, є одним з основних стратегічних завдань кожного вищого навчального закладу (ВНЗ). Таке середовище повинне стати фундаментом для організації інноваційного освітнього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковими передумовами розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки є:

– дослідження, що розкривають сутність, зміст і структуру педагогічної освіти (О.Абдуліна [1], А.Алексюк [2], Е.Бондаревська [4], Г.Бордовський [5], М.Жалдак [7], В.Козирев [5], Н.Радіонова [5], П.Сікорський [12], В.Сластьонін [13] та ін.);

– дослідження структури та особливостей освітнього середовища (В.Воронцова [6], Ю.Мануйлов [9], В.Слободчиков [14] та ін.);

– теоретичні аспекти розвитку бібліотек, в тому числі наукових бібліотек ВНЗ (І.Багрова [3], В.Ільганаєва [8], І.Осіпова [10], Н.Пасмор [11], М.Слободяник [15] та ін.).

Аналіз результатів досліджень дає змогу констатувати, що, незважаючи на вагомі наукові доробки, в педагогічній літературі немає праць з проблем комплексного інформаційного забезпечення діяльності вузівської бібліотеки на всіх рівнях управління, реалізації її прогностичної функції в умовах реформування та інформатизації вищої освіти, створення інформаційно-освітнього середовища як фактора формування і вдосконалення навчальних і професійних компетенцій майбутнього фахівця. Ці аспекти посилюють актуальність комплексного дослідження даної проблеми.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розробити методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Вклад основного матеріалу... Аналіз змісту та організаційних форм навчання майбутніх педагогів на різних етапах їх підготовки, діагностика рівнів їх готовності до професійної діяльності, моделювання професійного становлення майбутніх фахівців в умовах ІОС наукової бібліотеки забезпечили можливість визначити структуру підготовки фахівців, обґрунтувати систему загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань, інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, виокремити етапи експериментальної роботи, що відображають послідовність формування готовності студентів до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки, логіку процесу навчання: від мотивації навчальних цілей і завдань, вивчення теоретичного і практичного матеріалу до самоконтролю результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Дослідно-експериментальна робота з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки будувалась як цілісна система навчання у ВНЗ педагогічного профілю, компоненти якої (цільовий, змістовий і процесуальний) характеризуються структурно-функціональними взаємозалежностями.

Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога передбачала постановку загальної мети (сформувати у студентів готовність до

самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки ВНЗ відповідно до вимог освітніх стандартів).

Для реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ було враховано положення гіпотези дослідження про те, що ефективність цього процесу підвищиться, якщо забезпечити ціннісно-орієнтаційну значущість знань, умінь та навичок у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, організацію аналітико-синтетичної діяльності, педагогічний супровід професійного саморозвитку, що сприятиме акумулюванню інтелектуальних, програмно-методичних, організаційних і технічних ресурсів навчального процесу.

У формульованому експерименті взяли участь студенти інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. До експерименту були залучені студенти експериментальних (80 осіб) і контрольних груп (75 осіб).

Процес професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки передбачав на етапі дослідно-експериментальної роботи розв'язати такі завдання дослідження:

1. Розробити методику реалізації організаційно-педагогічних умов.
2. Визначити ефективність обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.
3. Виявити залежність між рівнем готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки та успішністю навчання.
4. Забезпечити оволодіння студентами раціональними прийомами і способами самостійного ведення пошуку інформації і систематизації даних відповідно до завдань навчального процесу, формалізованими методами аналітико-синтетичного опрацювання (згорання) інформації.
5. Навчити студентів застосовувати технології підготовки й оформлення результатів інформаційного пошуку в процесі підготовки курсових і дипломних робіт, написання індивідуальних навчально-дослідних завдань, рефератів, есе, доповідей і т.п.

Експериментальна робота здійснювалася поетапно. На кожному з етапів використовувалися найбільш доцільні методи, форми і засоби навчання.

На підготовчому етапі (*пропедевтичний*) було визначено якісні показники діяльності бібліотеки з удосконалення професійної підготовки майбутнього педагога, стан розвитку ІОС наукової бібліотеки, рівні готовності майбутніх педагогів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС. На першому етапі (I курс) була зrealізована перша організаційно-педагогічна умова – забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок у процесі консультативної і самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами.

На другому етапі (*базовий*) студенти вивчали спецкурс за вибором „Інформаційна культура студента”, який передбачав аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу, обґрунтування комплексу загальнотеоретичних, інформаційно-технологічних знань та інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. На цьому етапі (II курс) було зrealізовано другу педагогічну умову, що стосувалася організації аналітико-синтетичної діяльності з інформаційними ресурсами під час вивчення спецкурсу „Інформаційна культура студента”.

На третьому (*рефлексивно-корегувальний*) етапі здійснювалося управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів через контроль і самоконтроль результатів експериментального навчання, їх корекцію, визначення перспектив подальшого вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах ІОС наукової бібліотеки ВНЗ (III-IV курси). Таким чином здійснювався педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.

Однією з важливих умов вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки є забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості знань, умінь і навичок, що пов'язано з мотивацією самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з інформаційними ресурсами, пізнавальним інтересом, який має значні спонукальні і регулятивні можливості для розвитку навчальної активності.

В процесі формульованого експерименту особливу увагу було приділено розкриттю важливості знань педагога про апарат книги (підручника, посібника) та його елементи, пошук навчальної та педагогічної інформації, методику роботи з навчальною, науковою та довідковою літературою. Окрім цього, важливим питанням експериментальної роботи було формування ціннісно-орієнтаційної значущості практичних умінь і навичок, необхідних у професійній діяльності: уміння критично оцінювати навчальну та наукову продукцію для використання у самостійній підготовці до занять, уміння раціонально читати текстову та знакову інформацію, уміння виокремлювати основний зміст теми підручника, ідеї та проблеми, узагальнювати їх.

Перша умова була зреалізована у змісті і структурі розроблених загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань й інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь, які мали визначену педагогічну мету, внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, через достатнє матеріально-технічне забезпечення, використання сучасних електронних засобів навчання, які дали змогу забезпечити активне сприймання студентами, прямий і зворотний зв'язок викладача зі студентами, ефективний контроль і самоконтроль знань, умінь і навичок. Окреслені елементи навчально-виховного процесу забезпечували педагогічний вплив на всі сфери особистості, зокрема, мотиви діяльності і поведінки, свідомість, почуття.

Пізнавальний інтерес стимулювався через реалізацію принципів активності і самостійності, рефлексивності, інтерактивності, неперервності. Реалізація цих принципів передбачала використання „активних” методів (дослідницький, проблемний, частково пошуковий, метод написання анотацій, реферування документів, оформлення списків літератури, аналіз педагогічних ситуацій, порівняльний аналіз теоретичних концепцій, створення проблемних ситуацій, стимулювання самостійної розумової діяльності, методи контролю і самоконтролю) і форм (індивідуальна і самостійна робота, консультації, індивідуальні навчально-дослідні завдання, захист результатів індивідуальної роботи, аналіз шкільних підручників) організації навчальної роботи. Засвоєння комплексу знань (загальнотеоретичні, інформаційно-технологічні) та вмінь (інформаційно-пошукові, аналітико-синтетичні) здійснювалось у контексті майбутньої професійної діяльності, тому знання набували особистісного смислу, що сприяло активному включенню студентів у процес розв'язування різних рівнів навчально-пізнавальних завдань, проблемних ситуацій, які імітували зміст педагогічної діяльності. Для реалізації першої умови особливе значення мали міждисциплінарні зв'язки, що виявлялися через зміст навчального матеріалу і практику навчання (інформаційна культура студентів, вступ до педагогічної професії). Окрім цього, основою навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів була їх власна ініціатива у визначенні змісту, темпу і форм організації самостійної роботи з урахуванням потреб інших суб'єктів навчально-виховного процесу. Тому під час підготовки і проведення консультативних занять було враховано рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів, диференційовано завдання за ступенем складності, налагоджено допомогу слабким студентам.

Друга організаційно-педагогічна умова була зреалізована під час вивчення курсу за вибором „Інформаційна культура студента”. Його упровадження здійснювалось на основі вимог загальнодидактичних (науковості, систематичності, наступності, доступності, зв'язку теорії з практикою, свідомості, активності, наочності, диференційованого підходу, індивідуалізації, міцності знань) і специфічних (культурологічного підходу, системності, діяльнісного підходу, технологічності, неперервності, інтегративності) принципів.

Формування інформаційної культури було спеціально організованим, цілеспрямованим процесом, що передбачав навчання студентів спеціальним інформаційним знанням та вмінням шукати, опрацьовувати й правильно використовувати необхідну інформацію. Передумовою здійснення інформаційної підготовки студентів була наявність необхідної матеріально-технічної бази (сучасних комп'ютерів, програмного забезпечення, каналів зв'язку) та інформаційного освітнього середовища, ефективність та основу якого становили сучасні інформаційні технології.

Спецкурс „Інформаційна культура студента”, побудований за кредитно-модульною технологією організації навчального процесу, мав інтегративний характер, оскільки синтезував у своєму змісті питання і розділи з різних наукових галузей: інформатики, документознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства, основ наукових досліджень, вступу до педагогічної професії.

Заняття з навчального курсу „Інформаційна культура студента” були лекційно-практичними. Лекційний матеріал було згруповано за темами, він містив відомості про формування галузевої інформації, структуру інформаційних джерел, основні процеси інформаційної діяльності, бібліотеку як інформаційно-пошукову систему, її інформаційно-пошуковий апарат, електронні ресурси, використання сучасних інформаційних технологій тощо. Навчальний курс передбачав також знання основ бібліографії, ознайомлення з періодичними галузевими виданнями.

У практичній частині курсу відбувалося закріплення теоретичних знань студентів: вдосконалювалися навички інформаційного пошуку, оформлення його результатів (робота з каталогами: пошук інформації за прізвищем автора (-ів), назвою, тематикою, рубрикою), використання інтернет-ресурсів. Для цього на практичних заняттях використовувався інформаційно-розвивальний потенціал інформаційно-навчального середовища, до якого належали як традиційні, так і електронні пошукові системи.

Формуванню інформаційної культури сприяв практичний досвід роботи студентів в інформаційно-пошуковій системі бібліотеки університету – каталогах і картотеках. Студенти

оволодівали алгоритмом пошуку інформації в алфавітному, систематичному, предметному каталогах, який можна застосовувати також і в мережі Інтернет.

Зміст практичних завдань із курсу „Інформаційна культура студента” був пошукового характеру, що давало змогу залучати студентів до активної пізнавальної діяльності, мобілізувати їхні знання.

Для індивідуалізації навчального процесу на практичних заняттях використовувалася система диференційованих завдань, що враховували рівень підготовки кожного студента і передбачали різні рівні застосування знань. Зокрема, на репродуктивному рівні були завдання такого типу: охарактеризувати інформаційно-пошукові системи, їх завдання та значення; конкретизувати загальні вимоги щодо користування інформаційно-пошуковими системами, як традиційними, так і електронними; назвати галузеві (у тому числі електронні) періодичні видання та визначити їх роль у навчальній та науковій діяльності.

У процесі виконання практичних завдань у студентів формувалися компоненти готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки: здатність орієнтуватися в потоках інформації; вміння працювати з різними джерелами інформації, знаходити і відбирати необхідний інформаційний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, ефективно вирішувати будь-яку інформаційну проблему.

Контроль за процесом засвоєння знань курсу „Інформаційна культура студента” здійснювався у формі усного й письмового опитування, тестової перевірки знань, семестрового контролю (залік). Водночас засвоєння кожної теми контролювалося шляхом опитування, написання рефератів, виконання самостійної роботи у формі пошукових завдань.

Експериментальне навчання здійснювалося як у традиційних формах, так і в умовах віртуального ІОС наукової бібліотеки. Для студентів, які мали різний досвід роботи в віртуальному ІОС були розроблені завдання різного рівня складності, навчання зорієнтовано на врахування рівня підготовки і потреб майбутніх учителів.

У процесі навчання в ІОС студенти узгоджували свою діяльність з вимогами середовища, активністю інших суб'єктів діяльності, виробляли власний спосіб регуляції, активізували психологічні якості, необхідні для виконання поставлених завдань. Таким чином, досягалася одна з пріоритетних цілей навчання – стимулювання пізнавальної активності.

Методика реалізації організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ передбачала розвиток позитивної мотивації до самостійної навчально-пізнавальної діяльності і вдосконалення професійної підготовки в напрямку педагогічних інновацій. Логіка розвитку навчального процесу передбачала:

- постановку студентам цілі професійного росту і перспектив його досягнення;
- створення студентами образу бажаного результату кваліфікаційного розвитку: ідеалу професіонала, який з одного боку є бажаним, з іншого – може бути досягнутий у процесі навчання;
- визначення основного змісту і етапів навчання, розподіл часу і можливостей відповідно до цих етапів;
- аналіз і рефлексію студентом досягнутих ним у процесі експериментальної роботи результатів навчання, від яких виникає задоволення від результатів, або незадоволеність, прагнення до подальшого неперервного професійного росту;
- підтримку на всіх етапах навчання інтересу до педагогічної професії як цінності.

Окрім загальнодидактичних методів в експериментальному навчанні широко застосовувалися методи, які відрізняють навчання в віртуальному ІОС від традиційної дидактики.

Методи навчання через взаємодію студента з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладача та інших студентів.

Застосування цих методів обумовлене широкими дидактичними можливостями, які мають мультимедійні засоби: інтерактивні бази даних, електронні журнали, комп'ютерні навчальні програми, електронні підручники та ін. Застосування цих методів і відповідних засобів навчання вводить в процес навчання в ІОС значний компонент самонавчання.

Методи індивідуалізованого навчання і взаємодії.

Методи індивідуального навчання реалізовувалися через такі сучасні засоби, як Skype, Messenger, електронна пошта, електронні книги та ін.

Вибір методів навчання на основі його цілей забезпечував поступове ускладнення мисленневих дій та операцій (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, конкретизація, згортання інформації та ін.), постійний розвиток пізнавальних можливостей кожного студента, оптимальне поєднання методів навчання на основі особливостей змісту навчального матеріалу, рівня знань, умінь та підготовленості студентів до розумової діяльності.

З позицій системного підходу важливим була відповідність методів навчання його організаційним формам.

Під час навчання в віртуальному ІОС використовувалися традиційні форми: лекції, семінари, консультації, практичні заняття, контрольні роботи, екзамени, самостійна робота та ін. Окрім того, можливо комбінувати різні форми навчання на одному занятті, якщо це виправдано з позицій педагогічних цілей.

Самостійна робота була основою педагогічного процесу, важливою і продуктивною формою у нашій системі навчання, оскільки вона постійно координувалася викладачем, який через віртуальне ІОС здійснював неперервну психолого-педагогічну підтримку студентів.

Однією з форм психолого-педагогічної підтримки і координації самостійної роботи студентів були консультації як індивідуальні, так і групові. Під час проведення таких консультацій разом з викладачем студенти вчилися більш детально аналізувати навчальний матеріал, відпрацьовувати складні питання курсу, аналізувати виконані завдання та ін.

Педагогічний супровід професійного саморозвитку студентів засобами ІОС наукової бібліотеки ВНЗ передбачав формування системи знань, способів дій на основі педагогічного керівництва і самоуправління процесом учіння, активну навчально-дослідницьку діяльність студентів, співробітництво та співтворчість суб'єктів навчального процесу, індивідуальну диференційовану корекцію навчальної діяльності та встановлення міри педагогічної допомоги з різним рівнем особистих якостей, загальнотеоретичних та інформаційно-технологічних знань, інформаційно-пошукових та аналітико-синтетичних умінь. Крім цього, реалізація цієї умови передбачала забезпечення студентів засобами і методикою самоорганізації та самоконтролю в процесі їх самостійної навчально-пізнавальної діяльності, своєчасний контроль її якості.

Педагогічний супровід професійного саморозвитку майбутніх фахівців передбачав розробку системи перспектив організації навчальної і професійної діяльності, оптимальний вибір форм, методів і прийомів навчання, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, активності, самостійності і на цій основі забезпечують формування аналітико-синтетичних умінь, пов'язаних з обробкою навчальної інформації та інформаційним самообслуговуванням.

Третя педагогічна умова була спрямована на реалізацію завдання – залучити кожного студента до процесу самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами; допомогти розробити індивідуальну програму професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки; здійснити індивідуально-диференційовану корекцію навчально-пізнавальної діяльності та міру педагогічної допомоги студентам з різним рівнем знань, умінь та навичок; спільно обговорити результати професійної підготовки з викладачем, що допоможе налагодити зворотній зв'язок у навчальному процесі.

Важливим засобом педагогічного супроводу професійного саморозвитку студентів було створення програм професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки, в основі якого – процеси самооцінки, рефлексії, самоконтролю. Їх розробка реалізовувала потребу студентів у самостійності, прагненні до самовдосконалення. За допомогою цих програм збагачувалась інформація про віртуальне ІОС, його значення для налагодження зв'язків спілкування і співтворчості з іншими суб'єктами педагогічного процесу.

На основі теоретичного аналізу проблеми професійного саморозвитку, досвіду підготовки майбутніх фахівців, виконання завдань різних типів і видів було розроблено орієнтовний зміст програми професійного саморозвитку, який охоплював такі етапи:

1. Усвідомлення сутності і значення ІОС наукової бібліотеки ВНЗ.
2. Усвідомлення мети і завдань навчання на рівні мотивації і суб'єктивних понять.
3. Оцінка власного рівня сформованості компонентів готовності до здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності в ІОС наукової бібліотеки.
4. Аналіз причин недостатньої підготовленості до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з інформаційними ресурсами.
5. Моделювання індивідуальної траєкторії професійного саморозвитку засобами віртуального ІОС наукової бібліотеки.
6. Розширення меж використання інформаційно-освітнього потенціалу ІОС наукової бібліотеки в навчальній і професійній діяльності.
7. Виокремлення шляхів вдосконалення навчальної і професійної діяльності.
8. Постійний моніторинг новінок педагогічної і наукової літератури, інновацій в освіті.

Третя педагогічна умова реалізовувалася під час індивідуальних консультацій, зустрічей, віртуальних форм спілкування. Педагогічний супровід передбачав допомогу студентам у розробці програм, що були адекватні рівню їх розвитку, ступеню оволодіння операціями аналізу і синтезу, узагальнення і систематизації, розвитку вольових процесів, індивідуальних особливостей. Це

означало, що програма професійного саморозвитку передбачала вільний вибір і послідовність її позицій.

Висновки... Таким чином, реалізація педагогічних умов професійної підготовки майбутнього педагога засобами ІОС наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ забезпечувала єдність викладання та учіння, спрямованість на розвиток пізнавального інтересу, самостійності навчально-пізнавальної діяльності студентів, перетворення їх в активних суб'єктів навчання. Окрім цього, цей комплекс розширював сферу саморозвитку і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності, збагачення навчальної, позанавчальної, індивідуальної та колективної роботи елементами самоорганізації і саморегулювання.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці стандартів інформаційного забезпечення навчального процесу ВНЗ різних рівнів акредитації, шляхів їх реалізації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абдулина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдулина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1990. – 139 с.*
2. Алексюк А. М. *Методи навчання і методи учіння / А. М. Алексюк. – К. : Знання, 1980. – 48 с. – (Серія Педагогічна ; № 5).*
3. Багрова И. Ю. *Национальная информационная политика: цели, содержание и механизмы реализации / И. Ю. Багрова // Мир библиотек. – 1994. – Вып. 2. – С. 18–47.*
4. Бондаревская А. И. *Культурно-образовательное пространство вуза как среда профессионально-личностного саморазвития студентов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / А. И. Бондаревская. – Ростов н/Д., 2004. – 24 с.*
5. Бордовский Г. А. *Структурно-содержательные инновации в высшем педагогическом образовании / Г. А. Бордовский, В. А. Козырев, Н. Ф. Радионова // Организационно-управленческие инновации в системе педагогического образования : сб. науч. статей / науч. ред. Ю. Г. Воров. – Барнаул, 1999 – С. 7–10.*
6. Воронцова В. Г. *Образовательная среда как системообразующий фактор деятельности высшего учебного заведения / В. Г. Воронцова // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ : тезисы докладов. – СПб., 1996. – С. 48–52.*
7. Жалдак М. И. *Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. в форме науч. доклада ... доктора пед. наук : 13.00.02 / Жалдак Мирослав Иванович. – М., 1989. – 48 с.*
8. Ильганаева В. А. *Гармонизация культурной среды в условиях информатизации / В. А. Ильганаева. – Х. : ХДАК, 1999. – 36 с.*
9. Мануйлов Ю. С. *Средовой подход в воспитании : [методология исслед.] / Ю. С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – N 7. – С. 36–41.*
10. Осипова И. П. *Информационная функция библиотек в теории и практике библиотечного дела / И. П. Осипова // Библиотечное дело - XXI век : научно-практический сборник. – 2011. – № 2. – С. 164–169.*
11. Пасмор Н. П. *Бібліотека в інформаційному навчальному середовищі ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. П. Памор. – Режим доступу : http://library.uipa.kharkov.ua/library/Left_menu/Arhiv/docladi/Pasmor.htm.*
12. Сікорський П. І. *Комп'ютерні технології навчання: сутність та особливості впровадження / П. І. Сікорський // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 4. – С. 29–35.*
13. Слостенин В. А. *Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – М. : Академия, 2003. – 192 с. – (Высшее образование).*
14. Слободчиков В. И. *Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования. – М., 1995. – С. 177–184.*
15. Слободяник М. С. *Електронний фонд бібліотеки ВНЗ: постановка проблеми / М. С. Слободяник // Освіта України. – 2004. – № 44/45. – С. 10.*

Аннотація

И.А.Чайка

Методика реализации организационно-педагогических условий профессиональной подготовки будущего педагога средствами информационно-образовательной среды научной библиотеки педагогического ВУЗа

Разработана методика реализации организационно-педагогических условий профессиональной подготовки будущего педагога средствами информационно-образовательной среды научной библиотеки педагогического вуза. Дана характеристика содержанию основных этапов экспериментальной работы, общедидактическим и специфическим методам обучения.

Ключевые слова: *организационно-педагогические условия подготовки, методика реализации условий, информационно-образовательная среда научной библиотеки, методы и формы обучения, будущий педагог.*

Summary

I.A.Chaika

Methods of Realization of Organization-Pedagogical Conditions of Professional Preparation of a Future Pedagogue by Means of Information-Educational Environment of Scientific Library of Higher Pedagogical Educational Institution

The methods of realization of organizational-pedagogical conditions of professional preparation of a future pedagogue by means of information-educational environment of scientific library of higher pedagogical educational institution are worked out. The characteristics of the content of the basic periods of experimental work, general didactic and specific methods of teaching are given.

Key words: *organizational-pedagogical conditions of preparation, methods of conditions realization, information-educational environment of scientific library, methods and forms of teaching, future pedagogue.*

Дата надходження статті: „24” вересня 2012 р.

УДК 378.147

Н.В.ШАВРОВСЬКА,

кандидат психологічних наук, доцент;

В.Н.ШАВРОВСЬКА,

викладач

(м. Черкаси)

Готовність педагога до виховного впливу на молодь

Сучасний освітній процес потребує пошуку новітніх шляхів підвищення ефективності не лише навчальної, а й виховної функції педагогів. Одним із завдань, які постають перед педагогами, є необхідність вільного володіння засобами психологічного впливу. У статті розкриваються засоби формування готовності педагогів до виховання молоді. До таких засобів належать підвищення психологічної культури, подолання бар'єрів спілкування, розвиток лабільності мислення та поведінки педагога, різноманітність методів навчання.

Ключові слова: *виховний вплив, психологічна культура, бар'єри спілкування, педагогічні цінності, лабільність мислення педагога, модель поведінки.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Перед педагогами вищої школи постає ряд виховних завдань, які направлені на формування громадянської позиції студентів, виховання патріотизму та прищеплення у молоді бажання до праці на благо суспільства. Вирішення цих непростих завдань потребує від педагогів підбору новітніх засобів виховного впливу на молодь. При цьому важливо враховувати інтереси та запити сучасного студентства та бути готовим до постійного розвитку власних педагогічних знань та умінь, вдосконалення викладацької майстерності.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблеми пошуку нетрадиційних педагогічних технологій у навчанні та вихованні студентської молоді, застосування менеджменту у педагогічній взаємодії присвячені праці В.П.Драгуна, І.А.Зязюна, Н.Л.Коломінського, В.І.Маслова, І.П.Підласого, Л.Г.Подолька, В.І.Юрченка та ін. У сучасній педагогіці не втрачає своєї актуальності проблема органічного поєднання освіти та виховання у процесі фахової підготовки. Одним із ефективних шляхів її вирішення є підвищення психологічної культури викладача через розвиток лабільності мислення, поведінки, прагнення пошуку нестандартних засобів впливу у педагогічній взаємодії.

Формулювання цілей статті... Тому завданням нашої статті є опис можливих засобів розкриття виховного потенціалу викладача вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу... Одним із першопочаткових завдань, які постають перед педагогами, є необхідність вільного володіння засобами психологічного впливу на свідомість молодого покоління. Такими засобами можуть бути: переконання, навіювання, самопосудання, зараження, пробудження імпульсу до наслідування, формування прихильності, прохання, маніпулювання. Важливо уміло володіти ними та продуктивно користуватися.

Часто наріжним каменем у спілкуванні викладача зі студентами можуть стати певні бар'єри. Найбільш поширеним бар'єром є різниця у віці, а, відповідно, і в інтересах, поглядах тощо. Це спричиняє нерозуміння один одного. Окрім того, можуть виникати бар'єри спілкування, які притаманні будь-якій комунікативній взаємодії. Найбільш типовими серед них є такі.

• Смісловий „бар'єр” – одне й те саме явище (слово, фраза, подія) для різних людей мають різне значення.

• Моральний „бар’єр” – відмінності між людьми в засвоєних ними соціальних нормах і обмеженнях; споконвічний „конфлікт батьків і дітей” у неприйнятті ними манер поведінки і спілкування, спрямованості інтересів, моди тощо (викладач у спілкуванні зі студентами: „У студентські роки ми були іншими”, тобто кращими, що не завжди відповідає дійсності).

• Інтелектуальний „бар’єр” – відмінності у рівні інтелекту, глибині передбачення і розуміння ситуації і проблем. Він часто виникає в спілкуванні з викладачем, який характеризується чітко вираженою спрямованістю на наукову діяльність, якщо йому не вдається адаптувати мову науки до інтелектуально-пізнавальних можливостей студентів.

• Ригідний „бар’єр” – відсутність гнучкості міжособистісних настанов, утруднення перебудови сприйняття, системи мотивів, емоційних відгуків у ситуації, що змінюється. Інерція, відсталість від реалій життя, звичні схеми спілкування характерні для тих досвідчених викладачів, хто не працює над самоосвітою, професійним самовдосконаленням, критичним переосмисленням своїх наукових і педагогічних здобутків.

• Емоційний „бар’єр” – відмінності в емоційних станах викладачів і студентів, особливо під час складання заліків та екзаменів; відсутність емпатії, а також недоступність розуміння доводів логіки в ситуації емоційного збудження та афективних реакцій.

• Естетичний „бар’єр”, який пов’язаний з дотриманням вимоги до форми (привабливість зовнішності, охайність одягу, вишуканість рухів тощо), а також до педагогічного такту й етикету взаємин.

Ефективним засобом уникнення можливих перепон у педагогічній взаємодії може виступити приклад викладача, який студенти сприйматимуть як взірць для наслідування.

Другою важливою складовою готовності педагога до здійснення авиховного впливу на молодь є система цінностей педагога. Слід усвідомлювати, що зовнішня складова іміджу викладача не повинна розходитися з внутрішньою: рівнем духовного розвитку, який виявляється у системі цінностей (загальнолюдських, національних, громадських та ін.), до яких належать і педагогічні цінності:

1. Безумовна пріоритетна цінність – людина, її життя, фізичне і психічне здоров’я. Для педагога – це повага до студента, віра в його розсудливість, благородство та надія на його майбутнє, прояв емпатії як здатності перейматися переживаннями та співчувати.

2. Цінності знання – орієнтація на систематичне поповнення і вдосконалення професійних знань як умови педагогічного (професійного) зростання: „Учитель живе доти, доки він учиться. Як тільки він перестає вчитися, у ньому вмирає вчитель” – зазначав К.Д.Ушинський.

3. Ціннісно-мотиваційна настанова на власну творчість і розвиток своїх потенційних можливостей, прагнення до самореалізації та саморозвитку – це цінність особистісного зростання в професійній сфері.

Реалізація принципу ціннісних орієнтацій у роботі педагога означає: одухотворювати (олюднювати) доквілля; узагальнювати факт до обсягу явища; виявляти закономірність явища; закономірність трактувати як норму життя.

У зарубіжній психології виділяють певні типології викладачів. Зокрема, американський психолог М.Талон наводить моделі поведінки і діяльності викладача:

Модель 1: „Сократ”. Це викладач із репутацією любителя дискусій, суперечок, які навмисне провокує в аудиторії. Він часто обирає роль „адвоката диявола”, який обстоює непопулярні погляди. Йому властиві високий індивідуалізм, відсутність систематичності в навчальному процесі. Через постійну конфронтацію, що нагадує перехресний допит, студенти активно відстоюють власні позиції.

Модель 2: „Керівник групової дискусії”. Головним у своїй діяльності такий викладач вважає досягнення згоди і забезпечення співробітництва між студентами, відводячи собі роль посередника, для якого пошук демократичної згоди важливіший за результат дискусії.

Модель 3: „Майстер”. Викладач виступає як зразок для наслідування, котрий студент має обов’язково копіювати не стільки в навчальному процесі, скільки в ставленні до життя взагалі.

Модель 4: „Генерал”. Унікає будь-якої двозначності, підкреслено вимогливий, жорстко добивається слухняності, оскільки вважає, що завжди і в усьому має рацію, а студент як армійський новобранець повинен беззаперечно виконувати накази. За даними автора типології цей стиль найпоширеніший у педагогічній практиці, ніж усі інші, разом узяті.

Модель 5: „Менеджер”. Стиль, поширений у радикально орієнтованих університетах і пов’язаний з атмосферою ефективною діяльності, індивідуальним підходом до студентів, заохоченням їх ініціативи й самостійності. Викладач прагне до обговорення з кожним студентом змісту завдання, що розв’язується, якісного контролю і оцінки кінцевого результату.

Модель 6: „Тренер”. Атмосфера спілкування в аудиторії пройнята духом командної належності. Студенти як члени єдиної команди – кожний зокрема не має значення як

індивідуальність, проте разом вони можуть зрушити гори. Викладачу відведена роль натхненника групових зусиль, для нього головне – кінцевий результат, блискучий успіх, перемога.

Модель 7: „Гід”. Втілений образ ходячої енциклопедії, лаконічний, точний і стриманий. Відповіді на всі запитання йому відомі заздалегідь, як і можливі запитання. Технічно бездоганний і саме тому дуже часто відверто нудний.

Така типологія показує, що сучасний викладач часто є досить передбачуваним, а тому не цікавим для студентства. Це спонукає до формування ще однієї умови готовності до виховної діяльності – досконале володіння педагогічною майстерністю, що дозволить виокремити з вищеописаних моделей кращі якості та розвивати їх у собі. При цьому намагатися об'єктивно розпізнати власні огріхи та долати їх. Педагогічна майстерність, як визначає І.А.Зязюн, – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Її елементами є гуманістична спрямованість, професійні знання, педагогічні здібності та педагогічна техніка [3]. Критеріями педагогічної майстерності викладача є такі: доцільність (за спрямованістю); продуктивність (за результатами – рівень знань, умінь і навичок студентів ступінь їх вихованості); оптимальність (у виборі засобів); творчість (за змістом професійної діяльності).

У роботі з молоддю не можливо обминати увагою врахування їх потреб. Сучасні юнаки та дівчата мають ряд характерних особливостей, які слід знати, розуміти та враховувати у виховній взаємодії. Вони активно експериментують із зовнішністю та тілом (шкідливі звички, різноманітні фізичні навантаження), при чому нерідко мають слабе здоров'я. За рахунок Інтернету легко і швидко справляються із навчальними завданнями; до навчальної та трудової діяльності мають досить слабку мотивацію, проте амбітні – виявляють високий рівень домагань. Сучасні молоді люди часто не схильні критично ставитись до пропонованої інформації, проявляють залежність від думки інших, диктованої моди; поряд з цим – креативні, оригінальні, схильні до нестандартних рішень. Тонко розуміють підтекст, розкуті, чужі межі відчують слабо, хоча і достатньо мають комплексів: песимістично налаштовані, потребують віри в себе, чутливі до неправди, відчують страх самотності (несумісний із успіхом), мають труднощі з розумінням власних почуттів. Не завжди готові визначити власний сенс життя – декларують цінності, нав'язані дорослими. Усе це породжує у сьогоденних студентів значні психологічні проблеми, які, у свою чергу, відображаються на формуванні ряду потреб: у визнанні, у заохоченні, у отриманні бажаного результату при мінімальних зусиллях, у бажанні бути собою за будь-яких обставин; у самоствердженні через виокремлення серед інших, бути помітним, визнаним.

Враховуючи вищезазначене, науково-педагогічним працівникам необхідно вибудовувати процес виховного впливу на студентську молодь, базуючись на ряді положень:

- форми навчальної діяльності слід максимально урізноманітнювати;
- виявляти обізнаність у новинках науки, освітніх технологій та суспільного життя;
- застосовувати проблемні запитання, ситуації у викладі навчального матеріалу, експериментувати;
- пропонувати творчі завдання: самостійно, в парі, в групах;
- здійснювати делегування відповідальності – створювати педагогічні ситуації, коли студент перетворюється у педагога;
- розширювати критерії здійснення контролю (їх можуть пропонувати самі студенти);
- обов'язково здійснювати узагальнення, яке спонукає до системного, цілісного бачення світу (ставити акцент на формуванні світогляду);
- підкріплювати та заохочувати впевненість;
- вчасно реагувати на прояви втоми, здійснювати психопрофілактику.

Висновки... Таким чином, задля формування готовності до виховного впливу на молодь педагогам слід дотримуватись ряду рекомендацій, зокрема: виявляти повагу до особистої території, думки студента; уникати осудження; демонструвати можливості навчання, професії, життя. Обов'язково пропонувати завдання, зорієнтовані на вирішення практичних задач, з можливістю висловлювати свої думки, своє бачення, обґрунтовувати їх.

Важливим аспектом є власний саморозвиток, самокорекція викладача. Щодо самовиховання комунікативної культури викладачам можна дати такі поради: слід уникати при спілкуванні докорів, не демонструвати свою перевагу; бути уважним до партнера по спілкуванню. Також викладач має виявляти чітку громадянську позицію, проявляти лабільність мислення та гнучкість поведінки, використовувати життєві приклади та опиратися на життєвий досвід, бути готовим до зміни методів навчання, стилю поведінки та спілкування.

Список використаних джерел і літератури:

1. Архипова С. П. Основи акмеології : навч. посіб. / С. П. Архипова. – Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2004. – 120 с.
2. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А., Кандыбович С. Л. – Минск : Харвест, 2006. – 416 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підруч. для вузів / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
4. Коломінський Н. Л. Психология педагогического менеджмента / Н. Л. Коломінський. – К. : МАУП, 1996. – 268 с.
5. Маслов В. І. Теоретичні основи педагогічного менеджменту / Маслов В. І., Драгун В. П., Шаркунов В. В. – К., 1996. – 164 с.
6. Подласый И. П. Продуктивная педагогика / И. П. Подласый. – М. : Народное образование, 2003. – 496 с.
7. Подоляк Л. Г. Психология вищої школи : навч. посіб. для магістрантів та аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ „Філ-студія”, 2006. – 320 с.

Анотація

Н.В.Шавровская, В.Н.Шавровская

Готовность педагога к воспитательному влиянию на молодежь

Современный образовательный процесс требует поиска новых путей повышения эффективности не только учебной, но и воспитательной функции педагогов. Одной из задач, стоящих перед педагогами является необходимость свободного владения средствами психологического воздействия. В статье раскрываются средства формирования готовности педагогов к воспитанию молодежи. К таким средствам относятся повышение психологической культуры, преодоления барьеров общения, развитие лабильности мышления и поведения педагога, разнообразие методов обучения.

Ключевые слова: *воспитательное воздействие, психологическая культура, барьеры общения, педагогические ценности, лабильность мышления педагога, модель поведения.*

Summary

N.V.Shavrovskaya, V.N.Shavrovskaya

Readiness of a Pedagogue to Educational Influence onto Young People

Modern educational process needs to find new ways to improve effectiveness not only educational, but also upbringing function of pedagogues. One of the challenges facing pedagogues is the need for fluent mastering of means of psychological impact. The article describes the features of training teachers to the education of youth. These methods include increasing of psychological culture, overcoming barriers of communication, development of lability of thinking and behavior of the pedagogue, diversity of teaching methods.

Key words: *educational impact, psychological culture, communication barriers, educational values, lability of thinking of a pedagogue, behavior model.*

Дата надходження статті: „19” вересня 2012 р.

УДК 378

Б.О.ШЕВЕЛЬ,

*кандидат педагогічних наук
(м.Глухів Сумської області)*

Критеріальний апарат діагностування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів

У статті проаналізовані підходи до визначення змісту критеріального апарату щодо діагностування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, запропоновано власне бачення їх структури та рівнів сформованості.

Ключові слова: *професійна компетентність, майбутні інженери-педагоги, критерії, рівні сформованості.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реалізація сучасних вимог до підготовки майбутніх інженерів-педагогів має на меті досягнення інтегрованого кінцевого результату навчання, в якості якого можна розглядати сформованість у випускників професійної компетентності як єдності узагальнених знань та вмінь, універсальних здібностей та готовності до розв'язання професійних завдань – від особистісних до соціальних та професійних, оволодіння діяльністю на достатньо високому рівні, готовністю до інновацій в професійній галузі тощо.

Враховуючи те, що процес формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів є складним та багатоаспектним, оцінити кількісні та якісні параметри його динаміки доволі складно. Тому важливим завданням є визначення критеріїв та показників її сформованості.

Критерій – це „дані, на основі яких відбувається оцінка, судження” [1, с.115]. Він повинен встановлювати взаємозв'язки між компонентами досліджуваної системи; відображати динаміку вимірюваного компоненту; охоплювати основні види педагогічної діяльності; поєднувати кількісні та якісні показники, в процесі появи яких можна робити висновок про рівень прояву цього феномена. При цьому критеріями професійної компетентності, виходячи з виділених її основних компонентів, є поєднання теоретичної, практичної та мотиваційної готовності та здатності фахівця, кваліфіковано здійснювати професійну діяльність.

Показником рівня (якості) підготовки (навчання) є кількісні та якісні характеристики кожного критерію.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Проблема визначення критеріїв та показників підготовки педагогічних кадрів розкривається в працях І.Сайова, Н.Кузьміної, Л.Макарової, А.Маркової, Г.Подчалимової, А.Реана та великої кількості інших дослідників.

Так, на думку Т.Льїної, під час дослідження треба дотримуватися ряду умов: 1) в кожному конкретному випадку повинен бути підібраний критерій, згідно до якого потрібно оцінювати ступінь того чи іншого способу дій; 2) повинен бути розглянутий перелік можливих дій, з-поміж яких обираються найбільш ефективні; 3) не можна випускати з поля зору іноді випадкові обставини; 4) необхідно враховувати свідому або несвідому протидію об'єкта суб'єкту [3].

Так, для оцінки рівня сформованості у студентів системи знань, вмінь та навичок необхідні змістовні показники, розміщені в навчальних програмах та підручниках. Перевіркою того, в якій мірі, як надійно та глибоко засвоїли студенти ці програми, слугують контрольні роботи, опитування на заняттях, заліки та екзамени.

Параметрами оцінки ефективності процесу навчання є: витрачений час, кількість та характер помилок, пропуски занять, повнота та правильність відповідей в порівнянні з іншими [3].

Є.Муратова та І.Федоров у своєму дослідженні методології та технології оцінки готовності випускників технічних вузів до інноваційної діяльності узагальнили вимоги до визначення та обґрунтування критеріїв та показників [5]:

- 1) критерії повинні відображати основні закономірності функціонування об'єкта;
- 2) за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами явища, що аналізується;
- 3) критерії повинні розкриватися через ряд показників, по мірі прояву яких можна говорити про більший або менший ступінь вираження даного критерію;
- 4) критерії повинні відображати динаміку вимірюваної якості в часі та просторі;
- 5) кількісні показники повинні виступати в єдності з кількісними показниками та доповнювати один одного.

Розробляючи критерії та показники сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, ми враховували те, що вони є основою для порівняння, зіставлення предметів чи явищ між собою.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми прийшли до висновку, що структура професійної компетентності майбутнього інженера-педагога включає в себе *когнітивний, операційно-практичний та мотиваційний* критерії.

Когнітивний критерій включає в себе знання, необхідні для виконання фахових функцій.

Операційно-практичний критерій включає в себе систему професійних дій:

- виконання індивідуальних графічних розрахункових робіт;
- розв'язання задач;
- виконання індивідуальних науково-дослідних завдань;
- виконання модульних робіт;
- успішне проходження практик.

Мотиваційний критерій полягає у тому як ставляться студенти до своєї майбутньої професійної діяльності.

Існують різноманітні підходи до визначення рівнів фахових компетенцій, так, наприклад, Н.Кузьміною, для оцінки продуктивності педагогічної діяльності, були визначені рівні професіоналізму педагога, в основі яких закладені сформованість професійних вмінь та спеціальних здібностей викладача:

I – (мінімальний) – репродуктивний: педагог вміє переказувати іншим те, що знає сам;

II – (низький) – адаптивний: педагог вміє адаптувати своє повідомлення до особливостей аудиторії;

III – (середній) – локально-моделюючий: педагог володіє стратегіями формування у студентів знань, навичок, вмінь з окремих розділів курсу;

IV – (високий) – системно-моделюючий: педагог володіє стратегіями формування у студентів системи знань, навичок та вмінь з предмета в цілому;

V – (вищий) системно-моделюючий діяльність та поведінку студентів: педагог володіє стратегіями перетворення свого предмета в засіб формування особистості учня [6].

Вибір педагогічних умінь автором в якості початкової одиниці професіоналізму педагога не випадковий, оскільки, визначаючи якість професійної діяльності, вони характеризують якість його особистості як суб'єкта діяльності. Але, водночас, запропоновані Н.Кузьміною рівні професіоналізму педагога складно перевірити на практиці, оскільки виникає необхідність у введенні додаткових якісних та кількісних оцінок.

Подібну позицію щодо визначення рівнів компетенцій займає Л.Спірін. В його праці пропонується п'ятирівнева система оцінки сформованості педагогічних вмінь [6]:

1-й рівень. Допрофесійний. Педагогічна діяльність професійно не осмислена, здійснюються на рівні буденної свідомості. Суб'єкт діяльності не вміє професійно грамотно ставити завдання та вирішувати їх.

2-й рівень. Початкового оволодіння вміннями (професійна адаптація). Педагогічні дії-рішення професійно осмислюються дуже обмежено; під час прийняття рішень використовується невелике коло наукових знань; рішення-дії носять суперечливий характер за своєю направленістю, часто не доцільні, несвоєчасні, неточні, неоригінальні. Завдання, в переважній більшості, вирішуються на рівні повсякденності, часто з великими недоліками та помилками.

3-й рівень. Обмеженої сформованості вмінь (професійне становлення). Професійне розуміння педагогічних дій носить локальний характер за умов як повсякденного так і теоретичного (наукового) мислення; в рішеннях-діях починають проявлятися громадянська спрямованість, деяка наукова обґрунтованість та цілеспрямованість; доцільність дій далеко не завжди реалізується успішно, оскільки є помилки у відборі мети або засобів її досягнення; відсутня оригінальність в складі дій; формування операційно-процесуальних компонентів знаходиться на низькому рівні, що визначає недостатню точність дій та їх своєчасність; задачі розв'язуються з різноманітними помилками, і, як наслідок, недостатньо вміло.

4-й рівень. Достатньої сформованості (засвоєння). Має місце науково-професійна осмисленість дій; спрямованість дій визначається суспільно значимою мотивацією та загальнолюдськими цінностями; орієнтовною основою дій в переважній більшості є науково-методичні знання та професійно відпрацьовані навички; доцільність дій визначається, як правило, відповідним добром мети та засобів її досягнення; має місце своєчасність, оперативність, точність, економічність дій; завдання вирішуються в цілому правильно.

5-й рівень. Успішного володіння професійно-педагогічними діями (умілість). Має місце високий рівень науково-професійного розуміння своїх дій; характеризується високим рівнем науковості та теоретичним змістом; направленість проявляється в чітко осмисленій громадській позиції, високих моральних переконаннях; професійність характеризується сформованістю науково-методичної основи дій та досвіду; доцільність відображається в правильному виборі завдань освіти у відповідності до прийнятих стандартів; оригінальність виступає в творчому підході у визначенні як форм діяльності, так і їх змісту; засвоєння відображається у вільному володінні професійними навичками, які забезпечують точність та економічність дій; своєчасність дій проявляється в їх оперативній відповідності змінним ситуаціям практики. Завдання вирішуються творчо та успішно.

Таким чином, про сформованість професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів можна говорити на основі того, як і якою мірою реалізуються на практиці система знань, умінь та навичок, які дозволяють адекватно організувати професійну діяльність і творчо вирішувати спеціальні завдання.

З метою проведення експериментального дослідження нами були виділені чотири рівні сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів: високий, середній, достатній та критичний, зміст вимог до яких наведено нижче.

Високий рівень характеризується здатністю забезпечувати максимальну продуктивність діяльності та проявляти сталість єдності думок, почуттів та дій, гармонією в суб'єктних характеристиках. Студентам цього рівня притаманний високий рівень знань, формуючих таке оперативне мислення, в структурі якого вони системно впорядковані та актуалізовані, дозволяють ставити та вирішувати творчі завдання під час діяльності. Студенти відрізняються проявом ініціативи, самостійності, активності під час навчальної діяльності, бездоганно володіють прийомами роботи з технічними пристроями.

Середній рівень характеризується здатністю забезпечити відносно високу продуктивність діяльності. Студенти володіють необхідними знаннями, практичними вміннями та навичками, які дозволяють грамотно виконувати професійну діяльність при контролі та консультаційній допомозі

викладачів та більш досвідчених колег. Цей рівень відрізняється узгодженістю прояву думок, почуттів, поведінки як єдності, але ця узгодженість достатньо негармонійна. В цьому проявляється недостатня розвиненість самостійності. Пізнавальна активність проявляється в засвоєнні науково-методичної літератури та ІКТ зі спрямованістю на себе. Більшість студентів залучені до часткового самовиховання, керуючись особистими та допрофесійними мотивами. Важливим для них значенням є можливість емоційного спілкування і самовиховання в процесі занять. Активність в суспільній діяльності проявляють, головним чином, при спонуканні ззовні (професорсько-викладацький склад).

Достатній рівень характеризується властивістю забезпечити продуктивність діяльності. Це реалізується, головним чином, на рівні мотиваційної сфери. Студенти володіють ситуативними знаннями, які ще не набули сили мотивації, обмежені, безсистемні. Допускають серйозні помилки або недостатньо швидко виконують прийоми роботи з технікою, розв'язують задачі тощо, тобто практичні вміння обмежені. Проявляють ситуативну залежність поведінки від зовнішніх факторів.

Критичний (низький) рівень характеризується неспроможністю забезпечити продуктивність діяльності (фахова компетенція не сформована). Відсутня пізнавальна активність в галузі фахової діяльності, знання носять фрагментарний характер та проявляються на рівні знайомства з навчальним матеріалом, вміння працювати з технічними пристроями розвинені слабо, відсутнє вміння об'єктивного аналізу педагогічних ситуацій, має місце емоційно-моральна нерозвиненість. На заняттях студенти пасивні, у них відсутні мотиви позитивної поведінки, характерна підпорядкованість впливу конкретної ситуації, перевагу має негативна установка, галузь позанавчальної діяльності ігнорує.

Границі визначених рівнів рухомі. Вони відображають ряд протиріч, головне з яких – між сучасними вимогами до фахового рівня фахівця та реально досягнутим рівнем, що є рухомою силою розвитку його фахових компетенцій в умовах сучасного педагогічного вищого навчального закладу.

Висновки... Таким чином, запропонований нами критеріальний апарат є теоретичним підґрунтям для оцінювання компетентності майбутніх інженерів-педагогів. Можливості його застосування доцільно з'ясувати у подальших дослідженнях.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ильина Т. А. О применении системного подхода к вопросам организации обучения в зарубежной педагогике / Т. А. Ильина // Советская педагогика. – 1973. – № 3. – С. 127.
2. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М. : Академия, 2002. – 208 с.
3. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя / Н. М. Кузьмина. – М. : АПН, 1990. – 149 с.
4. Методы системного педагогического исследования / под ред. Н. В. Кузьминой. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
5. Муратова Е. И. Методология и технология оценки готовности выпускников технических вузов к инновационной деятельности [Электронный ресурс] / Е. И. Муратова, И. В. Федоров // Проблемы инженерно-педагогической освіти. – 2009. – № 24-25. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pipo/2009_24-25/09meiria.PDF.
6. Спирин Л. Ф. Теория и технология решения педагогических задач / Л. Ф. Спирин. – М. : Российское педагогическое агентство, 1997. – 174 с.

Аннотация

Б.А.Шевель

Критериальный аппарат диагностирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов

В статье проанализированы подходы к определению содержания критериального аппарата для диагностирования профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов, предложено собственное видение их структуры и уровней формирования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие инженеры-педагоги, критерии, уровни формирования.

Summary

B.O.Shevel'

Criterion Apparatus of Diagnosing of Professional Competence of the Future Engineers-Pedagogues

This article analyzes approaches to the definition of the of the content of criteria apparatus for diagnosing professional competence of the future engineers-pedagogues, own vision of their structure and levels of formation is offered.

Key words: professional competence, future engineers-pedagogues, criteria, levels of formation.

Дата надходження статті: „19” вересня 2012 р.

Виховний потенціал географії у розвитку особистості сучасного студента

Розглянуто питання про роль соціально-економічної географії у вихованні та формуванні особистості, та уміння студента знаходити і застосовувати географічну інформацію для оцінки важливих соціально-економічних процесів теперішнього міжнародного життя, для успішної адаптації до практичної діяльності в умовах глобалізації та економічної інтеграції.

Ключові слова: соціально-економічна географія, глобалізація, сталий розвиток, виховний потенціал, адаптація.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах важливих змін у житті суспільства одним із першочергових завдань вищої школи є виховання активного, свідомого громадянина. Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців у всіх сферах життя є однією з важливих проблем нашого суспільства. Дослідження цих проблем допоможе виявити недоліки, визначити ефективні шляхи розв'язання, а це дасть можливість підвищити якість життя в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідження проблем виховання підрастаючого покоління широко представлені в науковій та довідковій літературі. Цим займалися відомі науковці, серед яких А.Макаренко, Я.Корчак, С.Френе, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін. Але питання виховання особистості засобами географії вивчено недостатньо.

Формулювання цілей статті... Метою публікації є розгляд питань виховання особистості та роль географії у розв'язанні цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу... Основуючись на висновках лабораторії географічної освіти Інституту педагогіки АПН України, можна сказати, що першочерговим завданням викладача географії сьогодні є виховання громадянина [7, с.8].

У сучасному змісті курсу „Соціально-економічна географія світу” підсилюються ідеї економізації, соціологізації, екологізації і гуманізації географії. Це обумовлює головні завдання вивчення географії студентами першого курсу, серед яких:

- засвоєння першочерговими системами знань про різноманітний і динамічний світ, взаємозв'язки природи, населення і господарства на усіх територіальних рівнях, формування розуміння географічної специфіки регіонів і країн світу;
- оволодіння уміннями поєднувати глобальний, регіональний і локальний підходи для аналізу соціально-економічних процесів і явищ;
- розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей студентів через ознайомлення їх з важливими географічними особливостями і проблемами світу, його регіонів і країн;
- виховання толерантності, поваги до різних народів і культур;
- формування уміння знаходити і застосовувати географічну інформацію для оцінки важливих соціально-економічних процесів сучасного міжнародного життя.

В умовах глобалізації світового господарства дуже важливо для географічної освіти студентів показати своєрідність організації національних господарств різних країн світу, виявляти їх спільні та відмінні риси, особливості трансформації до сучасного конкурентного ринкового середовища. Тому необхідно приділяти увагу аналізу моделей господарського розвитку різних країн світу, звернути більшу увагу на ті з них, що знаходяться у безпосередній близькості від України, показувати сучасні тенденції розвитку світового господарства в умовах глобалізації та економічної інтеграції.

Метою виховання є становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитись компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

В інституті географії НАН України відбувся науково-методичний семінар „Географічна наука в нових соціально-економічних умовах розвитку України”, де були озвучені завдання географії. У семінарі взяли участь провідні учені-географи нашої країни, які представляли науковців Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська, Львова, Ужгорода та інших міст і регіонів. У вступному слові

директор Інституту географії, голова Національного комітету географів України, академік НАН України, доктор географічних наук, професор Л.Г.Руденко відзначив сучасний стан географічної науки та окреслив шляхи її розвитку у майбутньому.

З ґрунтовною доповіддю на тему „Сучасна місія географії у розвитку суспільства. Методології, трансформації та парадигми” виступив професор Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, доктор географічних наук І.Г.Черваньов.

Географам насамперед слід посилити практичну складову використання своїх наукових розробок. З метою пришвидшення інтегрування в світовий науковий простір українським молодим ученим-географам було б корисним ознайомлення на практиці з розвитком географії в зарубіжних країнах, зокрема в країнах Західної Європи. У цьому плані цікавою була пропозиція Франції щодо навчання та стажування в цій країні.

Метою сучасної освіти є формування у студентів соціальної активності, інтелектуальних і творчих здібностей, любові до своєї країни, вміння усвідомлювати події, навколишню дійсність на різних рівнях, застосовувати географічні знання та вміння у повсякденному житті, приймати самостійні рішення. Тому, що без відповідальних громадян не може бути ні ефективної економіки, ні громадянського суспільства. Виховання громадянина, зокрема студента, це пріоритетний напрям роботи викладача географії. Громадянськість базується на принципах любові до батьківського дому, поваги до старших, бережливого ставлення до природи, дотриманні традицій свого народу, відповідальності перед суспільством за свою поведінку, правовій свідомості.

Унікальність географічних знань полягає ще й у тому, що вони реалізують світоглядну функцію. Світогляд дає людині наукову, соціально-політичну, філософську, етичну, релігійну, морально-естетичну орієнтацію. Саме залежно від свого світогляду людина розв'язує життєві проблеми, вибирає шлях, визначає сенс життя і життєву позицію. Світогляд – система поглядів на життя, природу і суспільство [1]. Це саме ті галузі знань, які формує географія. У процесі педагогічної діяльності викладач обов'язково мусить врахувати, що наукові знання стають частиною світогляду лише за умови, що вони філософськи обґрунтовані, відповідають інтересам особистості, підкріплені життєвим досвідом, перетворені в систему переконань і принципів.

Виходячи із світоглядної спрямованості географії фахівці лабораторії географічної освіти АПН України вважають що:

- географія є одним з основних предметів у системі освіти, що впливає на формування наукового світогляду студентів та їхню самосвідомість і дає змогу визначити своє місце у світі і своє усвідомлене ставлення до природи, суспільства, людей і до себе самого;
- географія має можливість інтегрувати в цілісну систему знання про природу суспільний розвиток, залучаючи при цьому крім географічного матеріалу ще дані інших дисциплін;
- географія впливає не тільки на пізнавальну сторону самосвідомості, а й сприяє формуванню ідеалів, ціннісних орієнтацій, самооцінки [7].

Важлива роль географії в естетичному вихованні. Завдання викладача навчити студентів бачити природу, сприймати її гармонію, відчувати красу, оберігати і примножувати багатства.

Одним з пріоритетних завдань географії є виховання у студентів любові до рідного краю. Педагогічною практикою підтверджено, що ефективність виховання зростає при використанні краєзнавчих матеріалів. Краєзнавство сприяє розумовому, патріотичному, моральному, трудовому, естетичному вихованню особистості. У цьому плані географія має необмежені можливості [6, с.43-47].

Важливим завданням географії є екологічне виховання студентів. Саме географія починаючи з шкільної, студентської лави вчить людину правилам поведінки в навколишньому світі і має на меті перетворити ці правила у норму на все життя.

Досягненню цієї мети значною мірою сприяє використання принципів сталого розвитку. Сталий розвиток треба розуміти як процес, за допомогою якого ми маємо навчити майбутніх громадян країни жити у гармонії з навколишнім середовищем [5, с.230]. Фундаментальними принципами сталого розвитку є:

- право кожного на здорове життя й репродуктивність у гармонії з природою;
- наділення цим правом рівною мірою сучасних і майбутніх поколінь;
- розгляд захисту навколишнього середовища як невід'ємної частини будь-якого процесу розвитку;
- право кожної країни на використання власних ресурсів, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу за межами своїх кордонів;
- суб'єкт, через який відбулося забруднення, має компенсувати збитки, завдані навколишньому середовищу, – принцип „платить той, хто забруднює”;
- до діяльності із захисту навколишнього середовища мають залучатися всі соціальні групи;
- світ, розвиток і захист середовища є взаємозалежними й нероздільними поняттями [9, с.17].

У проекті стратегії європейської економічної комісії ООН зазначено, що „освіта є одним з основних інструментів захисту навколишнього середовища й сталого розвитку”. Сьогодні географія в системі сталого розвитку зобов’язана „допомогти студентам прийняти такі цінності, розвивати такі знання й уміння, які дадуть їм змогу надалі вибирати індивідуальні й колективні розв’язки локального та глобального характеру для поліпшення якості життя без загрози для майбутнього Планети” [8].

Географія відкриває нам Землю, країни й людей, які її населяють, ознайомлює з природою своєї країни, свого рідного краю. Вона вчить нас дбайливо ставитися до природних багатств нашої країни, застерігає від необережного й нерозумного ставлення до неї, допомагає орієнтуватися в геопросторі. Без її знань нині неможливо будувати міста, промислові підприємства, розвивати сільське господарство, транспорт, здійснювати міжнародні відносини. Нам усім треба думати про майбутнє, про те, що ми залишимо нашим нащадкам, якими вони виростуть, як будуть розбудовувати нашу країну. І в цьому географам допомагають принципи сталого розвитку. Зміст географічної освіти, заснований на принципах сталого розвитку, ґрунтується на взаємозв’язку суспільство – економіка – природа. Викладач географії повинен сьогодні перейти від простої передачі знань до створення умов для активного пізнання й здобуття студентами практичного досвіду. Ми повинні переорієнтувати наші підходи до екологічної освіти у вищій школі та шкільній географії на цілі сталого розвитку [8, с.114-119].

Висновки... Географія відіграє дуже важливу роль у забезпеченні знань і вихованні студентів. Вивчаючи географію рідного краю, а потім інші курси географії, студент продовжує розширювати коло своїх знань про людину і природне середовище, їх взаємодію. Головне завдання – спрямувати діяльність студентської молоді на охорону і оздоровлення навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, збереження і розвиток соціосфери, що забезпечить нормальну життєдіяльність та екологічну безпеку людини. Для більш детального висвітлення даної проблеми необхідно продовжити дослідження стосовно всіх напрямів розвитку соціально-економічної географії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с. : іл.
2. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії / [А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко]. – К. : Либідь, 1997. – 320 с.
3. Корнеев В. П. Урок географії: місце і роль у навчальному процесі та критерії оцінювання / В. П. Корнеев // Географія та основи економіки в школі. – 2006. – № 7. – С. 2–5.
4. Локтіонов В. Шкільна географічна освіта та її виховний потенціал у системі світових координат / В. Локтіонов // Географія та основи економіки в школі. – 2005. – № 5. – С. 35–37.
5. Новий довідник: Географія / за ред. Л. В. Пасенко. – К. : Казка, 2008. – 992 с.
6. Петринка Л. В. Шкільне краєзнавство – ефективний засіб активізації навчально-виховного процесу / Л. В. Павленко // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 2. – С. 43–47.
7. Сиротенко А. Й. Виховний потенціал шкільної географічної освіти / А. Й. Сиротенко // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 4. – С. 8–11.
8. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
9. Швець М. О. Інтеграція принципів сталого розвитку на уроках географії у 8 класі / М. О. Швець // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 6. – С. 17–29.

Анотація

М.Ю.Шевчишен

Воспитательный потенциал географии в развитии личности современного студента

Рассмотрен вопрос о роли социально-экономической географии в воспитании и формировании личности, умения студента находить и использовать географическую информацию для оценки важных социально-экономических процессов современной экономической жизни, для успешной адаптации к практической деятельности в условиях глобализации и экономической интеграции.

Ключевые слова: *социально-экономическая география, глобализация, стабильное развитие, воспитательный потенциал, адаптация.*

Summary

M. Yu. Shevchyshen

Educational Potential of Geography in Development of Personality of the Modern Student

The question about the role of social-economic geography in education and formation of the ability of students to find and implement geographic information for appreciation of important social-economic processes of present international life, for successful adaptation to practical activity under the conditions of globalization and economic integration are studied.

Key words: *social-economic geography, globalization, stable development, educational potential, adaptation.*
Дата надходження статті: „13” вересня 2012 р.

Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: виклики сучасності

У статті розглянуто питання педагогічної майстерності як основи професійного становлення майбутнього вчителя.

Ключові слова: педагогічна майстерність, майбутній вчитель.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вчитель – це творець найскладнішого, що є у природі, – нової людської особистості. Завдання справді надзвичайне, перед ним відступають навіть філософи й психологи, але щоденно його вирішує багатомільйонна армія педагогів. Процес підготовки майбутнього вчителя за своєю сутністю є процесом формування педагогічної майстерності. Тільки майстер, митець може бути справжнім учителем.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання педагогічної майстерності розглядають сьогодні Ш.Амонашвілі, І.Зязюн, С.Логачевська, Л.Лузіна, Р.Скульський, Г.Сагач, О.Савченко та ін. Загальнопедагогічні засади проблеми формування педагогічної майстерності вчителя вивчали О.Абдулліна, Є.Барбіна, М.Євтух, І.Зязюн, Н.Кузьміна, М.Кухарев, О.Кучерявий, Г.Сагач, В.Сластьонін, О.Рудик, Н.Тарасевич, Г.Хозяїнов, Г.Шевченко, О.Щербаков та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розглянути питання педагогічної майстерності як основи професійного становлення майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу... Педагогічну діяльність складають, передусім, рефлексивні процеси, що полягають у відображенні однією людиною (учителем) „внутрішньої картини світу” іншої людини (учня). Вчитель повинен не лише мати особисте уявлення про об’єкт, що вивчається, але й знати, якими уявленнями про цей об’єкт наділений учень. Вчитель повинен уміти ставати на місце учня, імітувати його роздуми, передбачати можливі труднощі, розуміти, як учень сприймає нову ситуацію, пояснити, чому діє саме так. Керуючи діяльністю учнів, педагог буде свій вплив не як пряму дію, а „як передачу учневі тих „основ”, з яких учень міг би самостійно виводити свої рішення. Лише за такої умови можна поглиблювати, коректувати, розвивати внутрішній світ учня [5].

Різностороннє пізнання учня вчителями-майстрами, вміння бачити в ньому не лише суб’єкта діяльності, а й особистість із її активним ставленням до навколишнього світу забезпечується діяльністю, в якій взаємодіють ознаки її предметності й сумісності. Така діяльність створює складну систему стосунків ділової відповідальної залежності, на базі яких розвиваються міжособистісні зв’язки. Проте для цього необхідно „бачити” особистість учня незалежно від оцінок його навчальної діяльності й розуміти його індивідуальність разом із залученням його до значущої колективної діяльності, із включенням до системи стосунків, зміною його місця у структурі міжособистісних взаємин. Специфіка педагогічної соціальної перцепції полягає у тому, що вчитель прагне зрозуміти учня в процесі його особистісного становлення. Учень постійно змінюється, і тому у процесі його пізнання виникають протиріччя між попередньою думкою вчителя про особистість учня і новими фактами його поведінки й діяльності. Пізнання цього протиріччя й відчуття сумніву дають змогу вчителю не зупинятися на здобутих знаннях, а навпаки, постійно шукати в дитині нові якості. Педагог повинен культивувати в собі різнобічне соціальної перцепції до професійного рівня і творчо застосовувати результати пізнання дітей для вирішення навчально-виховних завдань.

Н.Кузьміна виділяє основні функції професійно-педагогічної діяльності: гностичну (здобування нових знань, необхідних педагогу); конструктивну (планування діяльності); організаторську (організація самостійної діяльності учнів); комунікативну (встановлення взаємин із школярами) [2].

Багатогранність і складність завдань формування нової людини в умовах відродження національної школи роблять проблеми педагогічної майстерності особливо актуальними для сучасної теорії і практики виховання. Педагогічна майстерність завжди була і буде центром притягання, еталоном, якого прагнуть досягти в своєму професійному ставленні, вчителі що працюють за покликом [4].

Педагогічна майстерність – вияв високого рівня педагогічної діяльності. Як наукова проблема вона постала у ХІХ ст. Дослідники педагогіки тлумачать її як найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків, синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва і особистих якостей учителя,

комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності. Ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). До елементів педагогічної майстерності належать: гуманістична спрямованість діяльності, професійна компетентність, професіоналізм, педагогічні здібності, педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння). Те, що основи педагогічної майстерності набули права самостійного курсу, вважаємо дуже цінним в системі підготовки вчителя ХХІ століття. Курс „Основи педагогічної майстерності” є завершальним в системі психолого-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Він базується на знаннях студентів з проблем загальної та педагогічної психології, педагогіки, методик викладання навчальних дисциплін, а також досвіду їх практичної підготовки.

Основним завданням занять з основ педагогічної майстерності є переконання майбутніх вчителів у необхідності постійної систематичної роботи з професійного самовдосконалення. Адже педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності. Студенти знайомляться з основними компонентами майстерності (гуманістична спрямованість особистості, професійні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка) і переконуються в необхідності оволодіння ними.

Однією з найважливіших проблем вважаємо ту, що пов'язана з оволодінням майбутнім вчителем педагогічною технікою, тобто прийомами особистого впливу. Перша група цих прийомів звернена до уміння керувати своєю поведінкою, володіння собою (міміка, пантоміміка), керівництва емоціями, настроєм, уміння соціальної перцепції (читання по обличчю), до техніки мовлення (дихання, постановка голосу, дикція), до зовнішнього вигляду педагога, одягу, постави. Друга – пов'язана з вмінням впливати на особистість та колектив і розкриває технологічний бік процесу навчання. Вона розглядає питання педагогічного спілкування, постановки вимог, організації перспектив. Вчитель повинен навчитись володіти своєю мімікою, адже діти вгадують настрій вчителя по обличчю. А воно може виражати впевненість, схвалення, осуд, незадоволення, радість, захоплення, байдужість, зацікавлення, обурення. Важливо для вчителя мати гарну поставу. Адже вона виражає внутрішню гідність, гордість, впевненість у собі. Правильне володіння жестами допомагає краще висловити думку, переконати співрозмовника. Оволодіння цими навичками потребує тривалої та наполегливої роботи над собою.

Робота вчителя – це робота серця і нервів, це щоденна і щогодинна витрата величезних душевних сил, це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Тому вміння володіти собою, тримати себе в руках – одне з найбільш необхідних умінь, від якого залежить і успіх діяльності педагога, і його здоров'я. Вчителю потрібно навчитись володіти емоціями, володіти почуттям гумору. Він повинен бути оптимістом, доброзичливим, вміти контролювати свою поведінку, вміти здійснювати розрядку в діяльності, володіти прийомами аутогенного тренування, виховувати емоційну культуру. Саме цих знань і умінь набувають майбутні педагоги в процесі вивчення курсу „Основи педагогічної майстерності”.

Сучасні педагогічні навчальні заклади готують не просто вчителя, а творчого вчителя. Адже креативність – одна з найважливіших педагогічних здібностей. Тому одержання знань про педагогічну увагу та шляхи оволодіння нею важливе для майбутнього вчителя. Вчитель повинен добре володіти педагогічною увагою та спостережливістю. Ми акцентуємо увагу на тому, що у досвідченого вчителя високорозвинена здатність розподіляти увагу між кількома видами діяльності, швидко переключати увагу, вміння концентрувати її на основному, охоплювати увагою весь клас, вміння проникати у внутрішній світ учнів.

Спираючись на знання, одержані при вивченні методики викладання української мови, студенти усвідомлюють, що педагогічна мова – це не тільки засіб спілкування та передачі інформації, а така організація мовлення та мовної поведінки, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування вчителя і учнів, на характер взаємовідносин між ними, на стиль їх роботи. Тому майбутні педагоги поступово набувають вміння керувати звучанням голосу, його силою, темпом, тембром, інтонацією. Від того, як вчитель розмовляє з дітьми, як розуміє їх, спрямовує навчальну діяльність, оцінює її, залежить успіх навчально-виховного процесу. Не може бути вихователем людина, у якої постійні конфлікти з дітьми. Вміння запобігти конфлікту або згасити його, якщо він виник, розуміння того, що ми маємо справу з дітьми, – то велика майстерність. Усе починається з учителя, з його уміння організувати зі школярами педагогічно доцільні стосунки як основу творчого спілкування. Тому така важлива для майбутніх педагогів тема „Майстерність педагогічного спілкування”, при вивченні якої вони знайомляться з різними стилями стосунків, стилями взаємодії та стилями спілкування, вивчають досвід використання цих стилів у практиці роботи вчителів базових шкіл. Важливою професійною якістю вчителя,

компонентом його майстерності є педагогічний такт. При вивченні відповідної теми звертаємо увагу на те, що це – міра педагогічно доцільного впливу вчителя на учнів, вміння встановлювати продуктивний стиль спілкування. Учителю не можна бути холодною, байдужою людиною. Надто розсудливого вчителя діти не люблять. Мистецтво і майстерність педагога якраз і полягає в умінні поєднати сердечність з мудрістю. Це і пояснює суть педагогічної тактики – гнучкості поведінки вчителя. Немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка була б абсолютно однаково застосована до всіх дітей. Тому що практична педагогіка – це знання і уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва.

Аналіз психологічних причин, що лежать в основі підміни ціннісних орієнтацій педагогів, свідчить про те, що одним із важливих факторів є невміння вчителя контролювати хід діяльності не взагалі, а саме окремих дій. Під педагогічними діями можна розуміти процес усвідомленого вирішення суперечностей, що виникають між окремими учасниками (або ще ширше – компонентами) педагогічної взаємодії. Тобто, педагогічна дія – це не одноразовий контакт учителя й учня, вона може бути довготривалою, її головними ознаками є: певна цілісність і взаємозв'язок окремих дій; складна внутрішня структура; деяка завершеність (поки протиріччя не вирішено, дія не може вважатися закінченою) [5]. У курсі „Основи педагогічної майстерності” заслуговує на увагу проблема взаємозв'язку шкільної і театральної педагогіки, загальне і окреме в театральному і педагогічному мистецтві. Талановитий вчитель, подібно до талановитого актора, підкоряє аудиторію природністю, привабливістю, вмінням з першої хвилини, з першого погляду на учнів визначити форму спілкування з ними.

У теоретичному курсі підручника „Основи педагогічної майстерності” під редакцією І. Зязюна висвітлено сутність, природу і складники педагогічної майстерності. В лабораторно-практичних заняттях розкрито шляхи опанування її секретами. Система особистісно зорієнтованого навчання майбутнього вчителя, розроблена авторами, становить оригінальну технологію формування готовності майбутнього педагога до професійного самовдосконалення й саморозвитку, а через нього – до продуктивної педагогічної діяльності. У підручнику розроблені лабораторно-практичні заняття до кожної теми. Вони містять завдання та вправи, педагогічні задачі та ситуації [3]. Вправи на практичне закріплення знань, умінь і навичок – головні інструментарії викладача. Адже для майбутнього вчителя надто важливе вміння створювати і осмислювати педагогічні ситуації, навчитися досконало володіти голосом, мімікою, жестами. Тому вміння використання педагогічних ситуацій має велике пізнавальне та виховне значення у практичній підготовці молодого вчителя. Студенти вчать „читати по обличчю”, вчать впевнено увійти в клас, доцільно вибрати місце при організації різних видів роботи, вчать вести індивідуальні та колективні бесіди, володіти своїми жестами тощо. Зазначені вправи і завдання, а також елементи педагогічних технологій і є для майбутнього вчителя орієнтиром для підвищення педагогічної майстерності.

Завершальним у вивченні курсу є конкурс педагогічної майстерності, де випускники у цікавій формі звітують про набуті знання, уміння і навички. Ми розглядаємо педагогічну майстерність як високий рівень професійно-педагогічної культури співтворчості з вихованцями. Це ще раз підкреслює важливість вивчення в педагогічних навчальних закладах курсу „Основи педагогічної майстерності”.

Висновки... За вчителем визнане право на індивідуальну творчість. Не зовнішні критерії відповідності-невідповідності стають критеріями його праці, а неповторні форми організації своєї діяльності, де б поєднувалася специфіка кожної конкретної ситуації, індивідуальні особливості самого вчителя, багатовимірні й різноманітні характеристики учнів, реальні умови навчання, в тому числі вплив навколишнього соціального й матеріального середовища та багато інших параметрів. Для людини, яка зробила свій вибір на користь педагогічної діяльності, найбільш важливими є наявність всебічного їх розвитку. В діяльності вчителя професіоналізм вимірюється рівнем педагогічної майстерності. Практика роботи педагогічних навчальних закладів з формування професійної майстерності вчителя переконує, що в умовах відродження національної школи, культури та самосвідомості народу вчитель як творча особистість робить педагогічний процес живим, багатограним.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя / В. А. Кан-Калик. – М : Просвещение, 1987. – 190 с.
2. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : ГПУ, 1967. – 183 с.
3. Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – [2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Рудик О. Розвиток педагогічної майстерності як необхідна передумова становлення дитячої обдарованості / О. Рудик // Обдарована дитина. – 2005. – № 9. – С. 24–30.

5. Цимбалюк І. М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці / І. М. Цимбалюк. – К. : ТОВ „Видавничий дім „Професіонал”, 2004. – 150 с.

Анотація
И.М.Шоробура

Педагогическое мастерство учителя: вызовы современности

В статье рассмотрены вопросы педагогического мастерства как основы профессионального становления будущего учителя.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, будущий учитель.

Summary

I.M.Shorobura

Pedagogical Skills of a Teacher: Challenges of Our Time

The questions of pedagogical mastery as the bases for professional development of the future teacher have been studied in the article.

Key words: pedagogical mastery, future teacher.

Дата надходження статті: „5” вересня 2012 р.

УДК 37.013.42

О.С.ПУМАКОВА,

аспірант, викладач

(м. Стаханов Луганської області)

Сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів

В статті розкрито сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів в умовах педагогічного коледжу; представлено досвід роботи викладачів зі студентами-волонтерами та проаналізовано роботу волонтерського загону педагогічного коледжу.

Ключові слова: волонтерська діяльність, студент-волонтер, бесіда, тренінг, дискусія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний розвиток суспільства визначається тенденцією розбудови соціальної держави, характеризується зростанням соціальних ініціатив, залученням широких верств населення до процесу соціальних перетворень. Волонтерська діяльність – одна з найефективніших форм роботи зі студентами, що є невичерпним джерелом засвоєння загальнолюдських цінностей та норм, належного рівня моральної культури, професійно-особистісних якостей, уміння самостійно орієнтуватися в розмаїтті нестандартних ситуацій та здатності самостійно вирішувати ті чи інші питання. Як свідчить європейський досвід, волонтерська діяльність не тільки допомагає, підтримує, стимулює студентів до розробки соціальних проєктів, реалізації соціальних програм і заходів, а й сприяє соціалізації особистості шляхом включення до життя суспільства, створює можливості для її самореалізації.

В Україні протягом останніх років значно збільшилась кількість студентів-волонтерів, які залучаються до соціально-педагогічної діяльності. Участь у волонтерській діяльності є добровільною, тому стає зрозуміло, що відповідальність за якість надавання соціальних послуг перекладається на самого волонтера. Кожен член волонтерського загону персонально відповідає за наслідки своїх дій, повинен вміти долати труднощі, надавати поради та рекомендації, мати певний набір особистісних якостей, теоретичні знання та практичні навички роботи з різними верствами населення. Тому слід розглядати волонтерську діяльність як одну зі складових компонентів професійної підготовки студентів.

Аналіз досліджень і публікацій... Вагомий внесок у становлення теорії волонтерства, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено українськими науковцями (О.Безпалько, І.Звереву, Н.Заверику, Г.Лактіоновою, Л.Міщик); концептуальні засади професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів досліджували (А.Алексюк, А.Капська, В.Радул, В.Сагарда, Є.Холостова, М.Фірсов та ін.); роль волонтерства в професійному становленні соціальних педагогів та соціальних працівників цікавить О.Караман, В.Кратінову, С.Харченко, Н.Ларіонову, О.Песоцьку; вивченням проблем волонтерства займаються І.Зверева, А.Капська, О.Безпалько, Н.Комарова, С.Толстоухова, Р.Войнова; мотиваційні факторів участі у волонтерській діяльності досліджує Н.Романова, Н.Трубнікова, Н.Черепанова; організацію волонтерської діяльності у вищих навчальних закладах досліджують Т.Лях, З.Бондаренко, В.Кратінова, О.Бурлій. Але сьогодні все ж існує безліч суперечностей як у теорії, так і практиці розвитку та функціонування волонтерського руху в Україні.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до професійної підготовки студентів-волонтерів та організації соціально-педагогічної діяльності на прикладі Стахановського педагогічного коледжу.

Виклад основного матеріалу... Волонтерська діяльність відкриває широкі перспективи для активізації духовного, інтелектуального та культурного потенціалу, що детермінує розвиток людини і суспільства як сьогодення, так і майбутнього. Спершу звернемося до аналізу довідкової літератури, в якій викладено найбільш усталені наукові знання. Перше визначення звучить так: „Волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб – волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, і сприяє самореалізації волонтера” [5, с.123]. Інші визначення: „Волонтерська діяльність – активна складова побудови громадянського суспільства” [6, с.93]. Згідно із Загальною декларацією волонтерів, волонтерство розглядається „як активна участь людей у громадському житті країни, що сприяє покращенню якості життя в загальному сенсі, особистісному росту та поглибленню відчуття солідарності; реалізації основних потреб на шляху побудови більш справедливого та мирного суспільства; економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій та виражається, зазвичай, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій” [2, с. 408].

За визначенням енциклопедичних джерел, волонтерська діяльність – це широке коло, яке включає традиційні форми взаємодопомоги й самопомоги, офіційне надання послуг та інші форми цивільної участі, що здійснюються добровільно на благо широкої громадськості без розрахунку на грошову винагороду [4, с.101]. „Волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – це спосіб підтримки та зміцнення таких людських цінностей, як піклування та надання допомоги членам громади; використання кожною людиною своїх прав та обов’язків як члена певної громади в процесі навчання та розвитку впродовж усього життя, реалізуючи весь свій потенціал; взаємодії між людьми, незважаючи на всі відмінності, для спільного життя в здоровому стабільному суспільстві, для спільного вироблення нових способів вирішення проблем, які виникають [9, с.37].

На думку І.Звереві, волонтерська діяльність – „це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту і процвітання спільнот і суспільства в цілому” [1, с.26]. „Волонтерство – це спосіб будувати соціальні відносини; застосовувати на практиці свої моральні та релігійні принципи; одержувати нові навички; знайти підтримку й друзів; відчутти себе здатним щось зробити; відчутти себе добре” [7, с.162]. І, нарешті, ще одне визначення „Волонтерство – це школа життя, росту і саморозвитку, яка допомагає виховувати, формувати себе як гуманну, високодуховну, культурну, ціннісно-орієнтовану особистість із здатністю та бажанням творити в душі найкращих гуманістичних надбань людства” [1, с.27].

Здійснюваний нами аналіз свідчить про те, що волонтерська діяльність сприяє по-перше, самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особи, яка її здійснює; по-друге, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки; по-третє, має суспільно корисний характер та є складовою частиною громадянського суспільства.

Сучасні науковці розглядають волонтерську діяльність не лише як важливу ланку розвитку суспільства, а як головний чинник особистісного та професійного росту. Результатом цього є: допрофільна підготовка, професійне самовизначення та становлення; оволодіння знаннями та практичними навичками соціальної роботи з дітьми та молоддю; досвід індивідуальної та групової роботи з ровесниками та дорослими; нові друзі, цікаве дозвілля; розвиток лідерських якостей, творчих здібностей; самовираження та становлення молодшої людини як особистості, як активного члена суспільства [8, с.48].

Аналіз наукових досліджень і реальна соціальна практика свідчать, що волонтерська діяльність сприяє соціалізації особистості, забезпечує засвоєння майбутніми фахівцями соціальної дійсності, нових соціальних ролей, норм і суспільних поведінкових стереотипів; допомагає особистісному росту, самореалізації; по-новому осмислити значення загальнолюдських цінностей, у тому числі співчуття, милосердя, їхню роль у гуманізації міжлюдських стосунків; ознайомлює із загальною культурою та специфічними субкультурами соціуму.

На думку О.Гордилової, у процесі волонтерської діяльності розкривається внутрішній суб’єктивний світ людини, її індивідуальність, проявляються духовні і моральні якості індивіда. Автор помічає, що волонтерська діяльність виконує функцію соціального виховання – укорінення в суспільстві, в молодіжному середовищі фундаментальних цінностей, таких, як добро, милосердя, співчуття, громадянськість, свободу вибору, справедливість, солідарність, чуйність, взаємодопомога [3, с.124].

Волонтерська діяльність включає різноманітні види соціально-педагогічної діяльності: надання соціально-педагогічної допомоги, підтримки, послуг; реалізація планів, проектів та програм; створення, розвиток і координація соціальної мережі (волонтерських організацій, громадських формувань соціально значущої спрямованості, груп самопомоги тощо); організація

виховних та благодійних заходів й акцій за різним спрямуванням, тематичними напрямками. Одна з умов забезпечення соціально-педагогічної діяльності – це достатня кількість людських ресурсів для вирішення таких соціальних проблем як: профілактика наркотичної залежності, ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки молоді, соціальна реабілітація дітей з особливими потребами, ре соціалізація осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, соціальний супровід прийомних сімей тощо. Саме тому останнім часом в Україні активно стимулюється благодійна діяльність та розвивається волонтерський рух. Наразі волонтери є рівноправними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності. Найчастіше волонтерами стають студенти.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань, практичного досвіду підготовки студентів до майбутньої соціально-педагогічної та волонтерської роботи виявив низку суперечностей: між потребою суспільства у фахівцях цього профілю, здатних до здійснення волонтерської роботи, і недостатнім рівнем підготовки майбутніх волонтерів до її виконання. Сьогодні потрібно приділити багато уваги професійній підготовці студентів-волонтерів до соціально-педагогічної діяльності.

Викладачі Стахановського педагогічного коледжу у процесі теоретичної підготовки студентів-волонтерів до виконання професійних функцій засобами волонтерської діяльності надають перевагу діалогічно-дискусійним та тренінговим технологіям навчання, які трансформують навчальний процес у співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де студент і викладач рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Діалог як форма взаємодії надає можливість студенту моделювати власні судження, індивідуальний стиль діяльності, способи самовираження через цю діяльність, відчути себе рівноправним співучасником навчальної діяльності.

Однією з найбільш поширених форм діалогічної взаємодії є бесіда, що реалізує такі функції спілкування: інформативну – передача і прийом інформації; регулятивно-комунікативну – вплив на поведінку партнерів у спілкуванні; афективно-комунікативну, яка пов'язана з виразом та передачею іншим емоцій та переживань. Щоб реалізувати всі функції бесіди, як діалогічної взаємодії, в процесі підготовки волонтерів необхідно враховувати такі рекомендації:

- обирати тему, яка актуальна для її учасників;
- аудиторія слухачів повинна мати певний обсяг інформації по даній темі;
- конкретизувати основні питання, які будуть ставитись під час бесіди;
- доповнювати та співвідносити з інформаційним наповненням бесіди наочний матеріал;
- визначити оптимальні прийоми активізації уваги учасників на початковому етапі бесіди (проблемне запитання, відео фрагмент, електроні презентації, обговорення ситуацій з життя);
- продумати оптимальні прийоми підведення підсумків бесіди залежно від її змісту (сюжетно-рольова гра, моделювання проблемної ситуації, інсценування);
- добирати доцільні прийоми для створення у слухачів необхідного емоційного фону під час бесіди (логічні акценти, паузи, музичні заставки, вправи-рухавки, релаксаційні вправи).

Готуючи студентів-волонтерів до професійної діяльності викладачі повинні враховувати психологічні особливості та віковий склад, зокрема їх прагнення до самоствердження, самореалізації та самовираження. Слід пам'ятати, що спілкування здебільшого проходить у формі дискусії, яка дає можливість кожному учаснику активно залучатися до обговорення гострих соціальних тем. Дискусія (з лат. *discussion* – розгляд) – широке публічне обговорення якогось спірного питання, вільний вербальний обмін знаннями, ідеями чи думками між викладачем та учасниками групи. Психологи довели високу ефективність занять у формі дискусії із погляду засвоєння знань, розвитку пізнавальної мотивації, використання досвіду.

Підготовку та проведення дискусії доцільно розпочинати з вибору теми, розробки плану та визначення основних питань (об'яви з переліком питань вивішуються за два тижні), вибору ведучого та оформлення приміщення. Під час дискусії слід не лише сприяти формуванню у волонтерів вміння відстоювати власну позицію, але й ознайомлювати з технологічними аспектами використання даної форми роботи у професійній діяльності.

Тренінг, на думку Ю.Ємельянова, „це група методів, які спрямовані на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності”. Л.Петровська трактує його як засіб впливу, який спрямований на розвиток знань, соціальних установок, вмінь і досвіду у сфері міжособистісного спілкування, а також засіб розвитку компетентності у спілкуванні, засіб психологічного впливу [9, с.304]. Серед великої кількості підходів до використання тренінгів як форми активного навчання ми акцентуємо увагу на соціально-просвітницькому та соціально-психологічному. Перший вид тренінгової роботи розрахований на підготовку, навчання, формування умінь і навичок волонтерів, які працюють у сфері освіти, інформаційних технологій, розваг та сприяє вибору варіантів поведінки, розвитку установок та усвідомленню потреб і мотивів професійної діяльності. Другий вид застосовується як з метою формування й удосконалення загальної комунікативної готовності волонтера, так і для вироблення специфічних

комунікативних навичок спілкування з різними категоріями населення (ВІЛ-інфіковані, діти-сироти, діти з особливими потребами, люди похилого віку). У ході підготовки до проведення тренінгу слід звертати увагу на вибір теми (за місяць оприлюднюється перелік тем, приблизна кількість 5-6 тем), обладнання (наявність флеш-чату, роздаткового матеріалу, канцелярії, меблів та теле-, відео- апаратури), приміщення, кількість учасників (не більше 12-15 осіб). Важливим є роль тренера, який повинен не лише володіти теоретичними знаннями тренінгової технології, а й мати практичні вміння та навички.

Результатом такої співпраці стало створення на базі Стахановського педагогічного коледжу волонтерського загону, головна перевага якого полягає у тому, що студенти виконують роботу, яка їм подобається, на достатньо високому рівні й отримують задоволення від результатів. Провідними напрямками роботи волонтерського загону стали: соціально-педагогічна підтримка дітей-сиріт та дітей із багатодітних та малозабезпечених родин, супровід молодих інвалідів, робота з важковиховуваними дітьми, профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі, допомога людям похилого віку та ветеранам ВВв. Для реалізації цих напрямків волонтери обрали наступні форми роботи: бесіди, диспути, лекції на різну тематику, відео-лекторії, святкові вечори, концерти, рольові ігри та театралізовані вистави, тренінгові програми; соціально-педагогічний театр, новорічні капусники, свята, благодійні акції, ярмарки, збір коштів, адресну допомогу.

Висновки... Отже, все вищевикладене дозволяє визначити, що волонтерська діяльність, по-перше, сприяє самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особи, успішній соціалізації особистості, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки та має суспільно корисний характер; по-друге, має низку суперечностей: між потребою суспільства у фахівцях цього профілю, здатних до здійснення волонтерської діяльності, і недостатнім рівнем підготовки майбутніх волонтерів до її виконання; по-третє, вимагає посиленої уваги до якості підготовки студентів-волонтерів за рахунок використання сучасних технологій навчання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бондаренко З. П. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі / З. П. Бондаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 25–30.
2. Вайнілович Н. А. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект / Н. А. Вайнілович // Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2010. – № 2. – С. 407–410.
3. Гордилова О. Волонтерство і громадянське суспільство в Росії / О. Гордилова // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 122–131.
4. Клименюк Н. Волонтерська практика як одна із форм підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічної роботи в громаді / Н. Клименюк // Виховуємо громадянина. – 2010. – № 1–2 (50-51). – С. 101–107.
5. Крижановська Т. І. Волонтерський рух на Харківщині: проблеми та перспективи / Т. І. Крижановська // Управління розвитком. – 2010. – № 7 (83). – С. 123–124.
6. Лук'янова Н. Л. Волонтерський рух в Україні – дієвий засіб реалізації державних програм у соціальній роботі з населенням / Н. Л. Лук'янова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2009. – № 2. – С. 92–95.
7. Матвеев С. Ф. Соціальні аспекти волонтерського руху: минуле та сьогодення / Матвеев С. Ф., Когут І. О. // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1 (3). – С. 161–165.
8. Мирошніченко Н. О. Особливості підготовки волонтерів до роботи з інвалідами / Н. О. Мирошніченко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2011. – № 1/2. – С. 40–49.
9. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336с.

Анотація

Е.С.Шумакова

Современные подходы к профессиональной подготовке студентов-волонтеров

В статье раскрыты современные подходы к профессиональной подготовке студентов-волонтеров в условиях педагогического колледжа. Представлен опыт работы преподавателей со студентами-волонтерами и проанализирована работа волонтерского отряда педагогического колледжа.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, студент-волонтер, беседа, тренинг, дискуссия.

Summary

Е. S. Shumakova

Modern Approaches to Professional Preparation of Students-Volunteers

Modern approaches to professional preparation of students-volunteers under the conditions of pedagogical college are exposed in the article. Experience of teachers with students-volunteers is offered, and work of volunteer detachment of pedagogical college is analysed.

Key words: volunteer activity, student-volunteer, conversation, training, discussion.

Дата надходження статті: „28” вересня 2012 р.

Структурна модель творчої комунікативної позиції майбутніх учителів

У статті розглянуто зміст та сутність творчої комунікативної позиції майбутніх учителів, її структура, показники та рівні вияву. Представлено модель формування творчої комунікативної позиції студентів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: *творча комунікативна позиція, етапи формування, модель, технології та методи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Значущість проблеми формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів обумовлена модернізацією сучасної системи вищої педагогічної освіти, яка полягає в підготовці компетентного та конкурентоспроможного спеціаліста, здатного здійснювати спілкування у навчально-виховному процесі на високому рівні. Динаміка розвитку суспільства та поява нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного фахівця в галузі освіти вимагають детального розгляду питання щодо комунікативної підготовки майбутніх учителів, створення відповідних умов для формування в них творчої комунікативної позиції, що сприятиме подальшому удосконаленню рівня професіоналізму педагогічних кадрів у світлі Болонського процесу. Аналіз педагогічної практики переконує в тому, що випускники педагогічних вищих навчальних закладів не завжди володіють на достатньому рівні технологією організації спілкування у навчально-виховному процесі на високому морально-культурному рівні, не завжди мають належний розвиток комунікативних умінь та навичок на основі ідей гуманізму, досягнення повного взаєморозуміння та позитивного психологічного клімату в учнівському колективі через низький рівень сформованості творчої комунікативної позиції. Тому нині особливо актуальною виступає проблема розробки моделі формування творчої комунікативної позиції майбутнього вчителя у процесі педагогічної підготовки, забезпечення здатності до подальшого самовдосконалення в даному напрямі професійного становлення.

Аналіз досліджень і публікацій... У психолого-педагогічній літературі кількох останніх десятиліть досліджені наукові основи змісту, сутності, структури та функціонального складу професійно-педагогічного спілкування (О.Бодальов, В.Гаркуша, І.Зимня, К.Казюта, В.Кан-Калик, О.Киричук, Г.Ковальов, Я.Коломінський, О.Леонтьєв, А.Маркова, О.Мудрик, В.Семиченко, Л.Столяренко). Різноманітні аспекти проблеми формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів знайшли відображення у роботах сучасних науковців: Г.Балла, Л.Барановської, С.Братченка, В.Грехнєва, І.Зязюна, К.Левітана, Л.Петровської, М.Рібакової, Г.Риданової, С.Рябченко, І.Синиці, А.Співаковської, І.Тодорової, І.Чернокозова та ін. Проблема комунікативної діяльності учителів посідає важливе місце у працях класиків К.Ушинського, П.Блонського, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін. Підхід до спілкування як особливого компоненту педагогічної діяльності та питання комунікативної підготовки майбутнього вчителя розкриваються в роботах В.Кан-Каліка, В.Кашніцького, О.Леонтьєва, Л.Мудрика, С.Орлова, Н.Тамариної, Є.Шиянова. Питання професійної та комунікативної компетентності розглядалися Л.Журавльовим, І.Зязюном, Н.Кузьміною, М.Лук'яновим, О.Лебедевим, А.Панфіловою, Т.Паніною, В.Сластьоніним та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності, структури, показників та рівнів вияву творчої комунікативної позиції майбутніх учителів й розробці експериментальної моделі формування досліджуваного особистісного утворення студентів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу... Порівняльний інтерпретаційний аналіз основних дефініцій дослідження на матеріалі широкого масиву джерельної бази дозволив нам виробити комплексний погляд на сутність і зміст досліджуваного феномена, який до цього розглядався в науковій літературі здебільшого поелементно, через окремі сторони цього багатоскладового поняття та визначити творчу комунікативну позицію як складне особистісне утворення, яке характеризується наявністю інтересу та стійкої потреби у систематичному спілкуванні, емоційним задоволенням на всіх етапах комунікативної діяльності, здатністю осмислювати процес спілкування, сформованістю комунікативної культури та умінь й навичок взаємодопомоги, творчого спілкування з дітьми, здатністю встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також оволодінням якостями, що важливі для міжособистісних стосунків. Творча комунікативна позиція виявляється, перш за все, у потребі та умінні висувати оригінальні комунікативно-педагогічні

проблеми, знаходити нестандартні способи їх вирішення, використовувати отримані знання та набутий соціально-комунікативний досвід у нових педагогічних ситуаціях, що обумовлює установку на самовдосконалення особистості на розвиток творчо-комунікативних здібностей, умінь та навичок.

Як складне особистісне утворення творча комунікативна позиція майбутніх педагогів представляє собою багатокомпонентну структуру, яка включає у себе п'ять взаємопов'язаних компонентів, а саме:

– когнітивний компонент (система знань про сутність, структуру, функції, особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку комунікативної ситуації, контролювати ефективність спілкування на основі встановлення зворотнього зв'язку);

– аксіологічний компонент (стійка потреба у спілкуванні, відповідний інтерес до комунікативного процесу, прагнення студентів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності, наявність ціннісних життєвих принципів та орієнтирів у сфері спілкування, оцінка результатів спілкування; соціальна спрямованість особистості на засвоєння знань, умінь, навичок);

– праксеологічний компонент (загальні та специфічні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із іншою людиною, адекватно пізнавати її внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні вміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе; наявність досвіду соціально-комунікативної діяльності);

– творчий компонент (творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид педагогічної творчості; пошук творчих підходів до розв'язання комунікативних завдань; креативність та її прояв у педагогічному спілкуванні);

– афективний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани).

Формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів має відбуватися поетапно. Можна виділити основні етапи формування творчої комунікативної позиції студентів:

1) цільовий – усвідомлення студентами своєї позиції у спілкуванні, визначення мети, завдань, орієнтирів власної комунікативної діяльності;

2) мотиваційний – планування комунікативної діяльності (визначення засобів, прийомів і способів досягнення поставленої мети);

3) змістовно-діяльнісний – здійснення практичної діяльності, спрямованої на самостійне отримання нових знань, формування певних комунікативних якостей та оволодіння необхідними вміннями та навичками спілкування, узагальнення та перенесення;

4) аналітичний – оцінка та контроль своєї комунікативної позиції (систематичне порівняння результатів окремих етапів процесу з передбачуваними орієнтирами та критична оцінка своїх досягнень); корекція дій у процесі досягнення мети.

Дослідження структури та змісту творчої комунікативної позиції студентської молоді обумовило розробку моделі формування цього складного особистісного утворення.

У структурі експериментальної моделі ми виділяємо мету та завдання, які є підґрунтям формування у студентів творчої комунікативної позиції. Так, метою було визначено розвиток особистісної потреби у комунікативній діяльності; забезпечення високого рівня володіння системою комунікативних умінь (загальних та специфічних комунікативних умінь; експресивних умінь; перцептивно-рефлексивних умінь); контроль ефективності спілкування на основі встановлення зворотнього зв'язку; забезпечення соціальної спрямованості особистості на засвоєння знань, умінь, навичок та творчого підходу до розв'язання комунікативних завдань; формування позитивної Я-концепції та адекватних вимогам професійної діяльності психоемоційних станів.

У зв'язку з поставленою метою було визначено основні завдання формування у студентів творчої комунікативної позиції: ознайомити майбутніх фахівців з системою знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; розвинути здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати можливі шляхи розвитку комунікативної ситуації; сформувати стійку потребу у спілкуванні, відповідний інтерес до

комунікативного процесу, прагнення студентів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності, відповідні ціннісні життєві принципи, орієнтири та мотиви у сфері спілкування; сприяти формуванню високого рівня ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями й комплексному та систематичному застосуванню майбутніми вчителями системи комунікативних умінь і навичок у подальшому професійному та особистісному зростанні.

Враховуючи мету та завдання формування творчої комунікативної позиції студентів вищих педагогічних навчальних закладів було визначено її зміст. Він передбачає оволодіння майбутніми фахівцями усією системою знань, умінь та навичок продуктивної комунікативної діяльності, яка забезпечує ефективне формування творчої комунікативної позиції особистості та є необхідною для результативного здійснення професійної діяльності.

Зміст формування творчої комунікативної позиції студентів спрямований на вирішення конкретних, чітко окреслених завдань за допомогою певних технологій та методів на кожному етапі формування досліджуваного особистісного утворення.

Результативність формування творчої комунікативної позиції майбутніх педагогів передбачає певні рівні сформованості досліджуваного особистісного утворення. Вони визначаються на основі компонентів, критеріїв та показників творчої комунікативної позиції. Залежно від міри їх прояву та відповідного ступеня розвиненості основних компонентів творчої активної позиції було визначено чотири рівні сформованості її основ у майбутніх учителів – оптимальний, достатній, середній, низький.

Оптимальний рівень творчої комунікативної позиції майбутнього вчителя передбачає наявність уявлень про цілі своєї діяльності, власний розвиток, бажання й потребу оволодіти комунікативною культурою; професійну компетентність (сформовану систему знань умінь); домінування особистісно значущих властивостей, які сприяють виявленню особливостей індивідуальності та ціннісного відношення до оточуючої дійсності, своєї діяльності, самого себе; самостійний пошук інформації і шляхів подолання комунікативних ускладнень; сформовані інтелектуальні й комунікативні уміння, володіння комунікативною технікою, що цілеспрямовано і систематично використовуються у діяльності з урахуванням конкретних умов, ситуацій та особливостей партнера по спілкуванню; наявність естетичних зовнішніх засобів, техніки та культури мови.

Достатній рівень визначається оволодінням майбутніми вчителями основними знаннями про процес спілкування; сформованістю комунікативних умінь та навичок; дотриманням правил спілкування; володінням культурою спілкування; прагненням до спілкування, наявністю стійкої потреби та інтересу до комунікативного процесу. Ініціатива та бажання брати участь у процесі спілкування непостійні, вияв незадоволеності результатом спілкування. Значущість комунікативних умінь у професійному спілкуванні свідомо. Студент на достатньому рівні володіє мовленнєвими уміннями в комунікативному процесі і адекватно до цілей застосовує їх. Достатньо розвинені емпатія та рефлексія.

Середній рівень характеризується наявністю в студентів поверхових загальних знань про процес спілкування; належним чином не сформовані комунікативні вміння та навички; відсутній стійкий інтерес та потреба у комунікативній діяльності. Ініціатива та вияв власного бажання брати участь у процесі спілкування відсутні; включення у різні види комунікативної діяльності лише за умови крайньої необхідності; мотивація виражена недостатньо; вияв незадоволеності результатом спілкування; невміння передбачити та оцінити результат спілкування. Значущість комунікативних умінь у професійному спілкуванні частково свідомо, але оскільки домінують нечіткі уявлення про методи та прийоми комунікативної діяльності, переважає інтуїтивний підхід у вирішенні комунікативних стосунків у певних ситуаціях і невміння розв'язувати їх. Рефлексія та емпатія розвинуті недостатньо.

Низький рівень характеризується емпіричними знаннями про комунікативний процес та їх механічним відтворенням, виконанням найпростіших комунікативних дій, нестійкістю ціннісних орієнтацій, несформованістю умінь і навичок комунікативної взаємодії. Значущість творчої комунікативної позиції для майбутньої професійної діяльності практично не усвідомлена. У комунікативний процес студент включається лише за вимогами керівників навчально-виховної структури. Не виявляє інтересу до особливостей комунікативного процесу, його поліпшення за рахунок удосконалення власних мовленнєвих умінь. Проте охоче включається у комунікативний процес тоді, коли його зацікавлює конкретна проблема і коли бачить цікаві шляхи їх вирішення. Негативна мотивація спілкування; незадоволеність та негативне ставлення до комунікативної діяльності і партнерів цієї діяльності. Рефлексія та емпатія нерозвинуті.

Успішність формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів залежить від цілої системи педагогічних умов (переорієнтації навчально-виховного процесу ВНЗ на цілеспрямоване формування творчої комунікативної позиції студентів; готовність викладачів до поетапного

формування у студентів потреби у комунікативній діяльності; спрямування технологій та методів навчання на формування досліджуваного особистісного феномена.

Висновки... Отже, формування творчої комунікативної позиції майбутніх учителів виступає основою для професійного становлення та потребує забезпечення у навчально-виховному процесі вищої школи. Подальшого вивчення потребують такі аспекти проблеми, як: розробка індивідуальних моделей формування творчої комунікативної позиції студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; вивчення можливостей інноваційних педагогічних технологій з метою ефективного впливу на активізацію творчої комунікативної позиції студентської молоді.

Список використаних джерел і літератури:

1. Васюра С. А. Коммуникативная активность школьников подросткового возраста и её развитие / С. А. Васюра // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 3. – С. 35–44.
2. Киричук В. О. Психолого-педагогічні умови стимулювання соціально-комунікативної активності старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / В. О. Киричук. – К. : НПУ, 1998. – 18 с.
3. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції / О. В. Киричук. – К. : Рад. школа, 1983. – 137 с.
4. Косова Н. М. Формирование коммуникативной активности будущего учителя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. М. Косова. – М., 1988. – 258 с.
5. Тарасюк С. Соціально-комунікативна активність дитини як фактор розвитку її індивідуальності / С. Тарасюк // Початкова школа. – 1998. – № 2. – С. 7–10.

Анотація

Д.В.Щербина

Структурная модель творческой коммуникативной позиции будущих учителей

В статье рассмотрены содержание и сущность творческой коммуникативной позиции будущих учителей, ее структура, показатели и уровни проявления. Представлена модель формирования творческой коммуникативной позиции студентов в ходе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: творческая коммуникативная позиция, этапы формирования, модель, технологии и методы.

Summary

D.V.Shcherbina

Structural Model of Creative Communicative Position of the Future Teachers

The article considers the content and essence of creative communicative position of the future teachers, its structure, parameters and expression levels. It presents the model of forming creative communicative position of students in the process of professional training.

Key words: creative communicative position, stages of formation, model, technologies and methods.

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

УДК:37.013.42:379.82

І.О.ЯВОРСЬКА,
аспірант
(м.Хмельницький)

Роль соціального педагога в організації культурно-дозвілєвої діяльності учнівської молоді

В статті розглядаються питання ролі соціального педагога у організації культурно-дозвілєвої діяльності з учнями в загальноосвітній школі, а саме визначено функції та значення соціальних педагогів до такого роду роботи в школі.

Ключові слова: соціальний педагог, загальноосвітня школа, культурно-дозвілєва діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сутність „організації” культурно-дозвілєвої діяльності полягає в заміні особистісної позиції дітей у сфері дозвілля з пасивної, яке потребує безпосереднього педагогічного керівництва, на активну, що є наслідком розвитку їхнього самоуправління в цій сфері шляхом опосередкованого педагогічного впливу.

Призначення „організації” культурно-дозвілєвої діяльності полягає в тому, щоб у процесі залучення дітей до засвоєння соціокультурних цінностей, а також активного відпочинку, не подавляти їхньої самостійності, ініціативи й індивідуальності в дозвільний час, а навпаки сприяти повноцінній самореалізації творчих сил і потенцій дітей, пробудженню їхньої активності,

самодіяльності та інтенсивного розвитку індивідуальних здібностей. У чому і проявляється покликання соціальних педагогів та їхнє головне завдання в організаційній роботі культурно-дозвіллевої діяльності.

Формулювання цілей статті... Таким чином, **мета нашої статті** у визначенні ролі соціального педагога в організації культурно-дозвіллевої діяльності для учнів загальноосвітньої школи.

Соціальний педагог – це спеціаліст, котрий здійснює соціально-педагогічну діяльність, об'єктом якої є діти, молодь, що потребують підтримки і допомоги у процесі соціалізації я основної умови самореалізації, самокорекції, самоствердження.

Метою діяльності соціального педагога є створення умов для психологічного комфорту та безпечного існування дитини, що досягається реалізацією основних функцій професійної діяльності [10, с.94].

Провідні функції, які виконує у своїй діяльності соціальний педагог, наступні:

- охоронно-захисна (захист і охорона прав дитини, підлітка, сім'ї в конкретній ситуації);
- профілактична (профілактика проблемної поведінки особистості, проблемних ситуацій в житті конкретної дитини і т. ін.);
- організаторська (координація дій чи засобів, які сприяють виходу дитини з важкої життєвої ситуації; забезпечення змістовного дозвілля дітей та підлітків у школі та соціальному середовищі, залучення сім'ї та представників громадськості до соціально-педагогічного процесу в навчальному закладі; профорієнтаційна діяльність та сприяння у працевлаштуванні і т. ін.).

Крім названих, соціальний педагог забезпечує і виконання таких функцій:

- організаційно-комунікативна (формування демократичної системи відносин в дитячому та підлітковому середовищі, а також взаємовідносинах вихованців та дорослих; створення взаємовідносин з вихованцями на основі діалогу, співробітництва; залучення добровільних помічників з числа батьків, мешканців мікрорайону до соціально-педагогічної роботи освітнього закладу, до сумісної праці, дозвілля; налагодження взаємодії між різними соціальними інститутами в їх роботі з дітьми, сім'ями і т. ін.);

- освітньо-виховна (організація роботи з педагогічним колективом, батьками, іншими особами з числа тих, хто оточує дитину, щодо вироблення в них адекватного уявлення про дитячі можливості потреби, удосконалення їх психолого-педагогічних знань; робота вихованцями щодо підвищення їх морального, правового, культурного рівня, усвідомлення ними необхідності здорового способу життя і т. ін.) [11, с.54].

Тому роль вчителя або керівника як організатора культурно-дозвіллевої діяльності дітей полягає не у вигаданні різних форм виховної роботи, як це нерідко трапляється в реальному педагогічному процесі, а в уважному спостереженні за тим, як спрямовуються їхні інтереси, а також у допомозі їм „самим організувати роботу, дати можливість розвернутись, не йти всупереч їхнім цілям, нав'язуючи старі форми” [4, с.3-7].

Відповідно до концепції сутності діяльності сучасного вихователя, педагога або керівника, як різновиду соціального управління (Ю.М.Кулюткін, Т.С.Сухобська, Г.П.Щедровицький, В.О.Якунін та ін.) й педагогічного менеджменту (Я.Л.Коломинський, В.П.Симонов, О.М.Трубіцина, О.С.Цокур, Т.І.Шамова та ін.) та теорії психологічної структури праці вчителя (Н.В.Кузьміна), в межах яких останню розуміють як саме педагогічне керування, було конкретизовано, що педагогічна праця вихователя, вчителя або керівника з організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей розгортає свою сутність як певна функціональна система (у складі гностичної, проектувальної, конструктивної, комунікативної й організаційної функцій) і як цілісний процес, управлінський акт якого містить чотири провідних етапи: орієнтувальний, моделювальний, виконавський і рефлексивний. В результаті цього ми дійшли висновку, що опанування вихователем, вчителем або керівником кожного з означених етапів педагогічної праці у визначеному напрямку передбачає, відповідно, наявності ознак його підготовленості до розробки, ухвалення, реалізації й контролю якості виконання педагогічних рішень щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності школярів [6, с.54].

На першому – орієнтувальному етапі педагогічної праці підготовленість вихователя або учителя до розробки педагогічних рішень з організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей виявляється через сприйняття означеного процесу як цілісної педагогічної системи; диференціації особливостей його структурних компонентів та їх взаємозв'язків (мета; суб'єкт; об'єкт; зміст, способи; засоби; результат); усвідомлення особливостей функціонального механізму кожної із підсистем (любительська діяльність дітей у вільний час і професійна діяльність вихователя, учителя щодо її організації); бачення суб'єктивних й об'єктивних чинників підвищення ефективності цього процесу.

На другому – моделювальному етапі підготовленість вихователя або учителя до ухвалення педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється на підставі бачення ним її суперечностей і утруднень; трансформації змісту інформаційно-пізнавальних, пошуково-творчих чи рекреаційно-розважальних проблем у структуру управлінських завдань; прогнозування ймовірних реакцій дітей на педагогічні впливи, що плануються; алгоритмізації стратегії і тактики власної поведінки і дій дітей у кожному з основних видів культурно-дозвілдової діяльності.

На третьому – виконавському етапі підготовленість вихователя або учителя щодо реалізації ухвалених педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється через доведення ним основних завдань щодо раціонального використання вільного часу до дітей із зазначенням порядку і способів їх найбільш конструктивного вирішення; мотивування активної позиції й позитивного ставлення дітей до виконання функцій своєї власної інформаційно-пізнавальної, пошуково-творчої та рекреаційно-розважальної діяльності; забезпечення оптимального чергування видів культурно-дозвілдової діяльності дітей шляхом стимулювання їхньої творчої, емоційно-вольової і пізнавальної активності; оперативне регулювання і корекцію власних і чужих взаємин та дій.

На останньому – рефлексивному етапі педагогічної праці підготовленість вихователя або учителя до контролю якості виконання ухвалених педагогічних рішень з організації культурно-дозвілдової діяльності дітей виявляється на підставі усвідомленого уявлення про особистісні настанови, орієнтації та індивідуальні можливості її учасників у вирішенні поставлених завдань; бачення ймовірної картини ситуації дозвілля, що потребує її аналізу з різних статусних позицій; розуміння логіки управлінських дій, сутності раціональних прийомів у своїй діяльності і культурно-дозвілдовій діяльності дітей; бачення негативних моментів в обґрунтуванні й реалізації стратегії і тактики керування означеним процесом, їх причин і способів подолання [8, с.139-141]

Профіль соціально-педагогічної діяльності визначається регіонально-етнічними особливостями, потребами конкретного соціуму міста, району, села, а також особливими і професійними можливостями фахівців. Найбільш поширеними і затребуваними в нинішніх соціальних умовах є соціальні педагоги, що спеціалізуються на соціальній роботі з сім'єю, наданні їй різносторонній допомозі безпосередньо в соціумі.

Можуть бути виділені, наприклад, соціальні педагоги-організатори соціально значущої роботи з дітьми і молоддю; соціальні педагоги, що спеціалізуються на організації культурного дозвілля або фізкультурно-оздоровчої діяльності, сумісного відпочинку дітей і дорослих, сімейного дозвілля. У ряді регіонів виділяються окремо соціальний етнолог, соціальний еколог, соціальний валеолог, соціальний педагог-дефектолог і ін. Практикою доведена нецілесобразність яких-небудь обмежень і рекомендацій ззовні в даних питаннях. Ці підходи визначаються залежно від конкретної ситуації, соціокультурної і мікросоціальної специфіки, характеру виявлених проблем і потреб з прив'язкою до умов конкретного соціуму. Так, в сільській місцевості зазвичай всі аспекти соціально-педагогічної діяльності інтегровані в особі громадського соціального педагога, який є по суті професійним провідником соціальної політики.

Соціальний педагог – своєрідний духовний наставник, який впродовж ряду років як би „веде” дитину, сім'ю, здійснює соціальний патронаж, піклується про формування етичних, загальнолюдських цінностей в соціумі, допомагає передбачати і вирішувати конфліктні ситуації своїх підопічних, сприяючи їм в контактах з відповідними фахівцями.

Таким чином, соціальний педагог може працювати як штатна одиниця освітніх, культурно-дозвіллових і спортивно-оздоровчих установ різного відомчого підпорядкування, – служб соціально-педагогічної допомоги дитячих і молодіжних громадських організацій, фондів [3, с.11].

Слід пам'ятати, що соціальний педагог у школі – спеціаліст з питань надання педагогічної підтримки та допомоги перш за все дітям та членам їх сімей. Він націлений на стимулювання об'єктів/суб'єктів діяльності до самопомоги у сфері захисту своїх законних прав, свобод та інтересів, а отже, гіпотетично може виступити як опозиціонер (стосовно адміністратора, вчителя і т.д.). Зміст його діяльності має суттєві відмінності від гносеологічного ряду функціональних ознак практичного психолога, що не припускає взаємозамінюваності фахівців. У межах школи соціальний педагог і практичний психолог повинні співпрацювати щодо вирішення складних проблем дитячої особистості з собою та навколишнім середовищем, кожний у відповідності до фахових функцій.

Це, в свою чергу, зумовлює дотримання таких вимог до особи, яка претендує на відповідну посаду в навчальному закладі:

1. спеціальна фахова освіта (бажано);
2. глибоке володіння базовими теоретичними знаннями, а саме:

- основами соціальної політики держави і соціально-правового захисту дітей та молоді;
 - основами соціології, психології та педагогіки;
 - основними закономірностями розвитку особистості;
 - специфікою потреб та інтересів різних вікових груп дітей і молоді;
 - особливостями діяльності з дитиною та підлітком, різних груп дітей та підлітків із сім'єю;
 - функціями державних і недержавних організацій у системі соціально-педагогічної діяльності;
 - способами соціальної та психолого-педагогічної діагностики;
 - сучасним станом і тенденціями розвитку дитячих та молодіжних об'єднань;
3. практичний досвід діяльності в галузі соціальної роботи з дітьми та молоддю або педагогічний досвід не менше 5-ти років (обов'язково), досвід виховання власної дитини (бажано);
4. усвідомлення специфіки професійної діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу;
5. наявність позитивних рекомендацій з попереднього місця роботи або характеристики, в якій обумовлюється володіння претендентом такими вміннями: комунікативними, аналітичними, організаторськими, прогностичними, проектувальними;
6. наявність таких психологічних характеристик, тобто: емоційна врівноваженість, низька тривожність, опірність до стресів, творче мислення, добра зорова та слухова пам'ять, послідовність у діях, наполегливість, витримка, уважність, спостережливість;
7. наявність особистих педагогічних якостей, а саме: комунікабельності, візуальності (зовнішньої привабливості), красномовства (вміння навіювати та переконувати), перцептивності (сприймання іншої людини), оптимізму;
8. наявність морально-етичних особистих якостей, а саме: чесності, доброти, альтруїзму, терпимості, справедливості, тактовності, емпатійності, конфіденційності, скромності, відповідальності, відвертості, уважності;
9. наявність особистих психоаналітичних якостей, тобто: адекватної самооцінки, самоконтролю, самокритичності, прагнення до самовдосконалення, самоаналізу, самодисциплінованості;
10. схильність до управлінської діяльності, наявність якостей менеджера-лідера [4, с.3-7].

Отже, соціальному педагогові необхідно володіти такими якостями як:

- природність – здатність бути самим собою в процесі взаємодії з тими, що оточують;
- доброзичливість – здатність доброго, приязного сприйняття що оточують, готовність до всебітньої підтримки людини, що потребує цього;
- емпатія – уміння стати на позицію сприйняття миру таким, яким його сприймають інші люди з метою пошуку компромісного вирішення проблеми, яка виникла;
- відвертість – уміння щиро говорити про свої відчуття і думки, передаючи їх співбесідникові;
- делікатність – м'якість, ввічливість, тактовність в спілкуванні з іншими людьми;
- конкретність – уміння відповідати на поставлене питання або висловлювати власну думку.

Специфіка професійної діяльності соціального педагога з вихованцями в культурно-дозвіллевій сфері виявляється в таких її особливостях: по-перше, вона має нерегламентований характер і, по-друге, засобами виховання є мистецтво та художня творчість.

Соціальний педагог як організатор, керівник, режисер-постановник в художньо-творчій діяльності ставить за мету залучати молодь до творчої діяльності, до мистецтва, створювати оптимальні умови для її духовного росту та реалізації творчих умінь, виступає організатором різного роду свят, які розширюють кругозір школярів, сприяють їх всебічній обізнаності.

Висновки... Отже, ефективність соціального виховання підлітків і молоді великою мірою залежить від професійного рівня соціального педагога. Соціальний педагог у процесі художньо-творчої діяльності з вихованцями досить часто виступає в ролі сценариста, організатора, режисера-постановника різноманітних театралізованих заходів (театралізованих і збірних концертів, вечорів, розважальних програм, свят), а тому він повинен володіти як професійними, так і специфічними знаннями й вміннями.

Подальшими напрямками дослідження ми вбачаємо розкриття поняття „готовність” майбутніх соціальних педагогів до організації культурно-дозвіллевої діяльності у ЗОШ.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабенко Н. Б. Культурно-дозвіллева діяльність. Програма дисципліни / Н. Б. Бабенко. – К. : Видавничий центр ДАККМ, 2001. – 28 с.
2. Бойчев І. І. Аналіз ефективності підготовки майбутніх учителів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів / І. І. Бойчев // Наука і освіта. – Одеса, 2004. – № 4. – С. 78–81.

3. Бойчев І. І. Практикум з організації культурно-дозвілдової діяльності учнів / І. І. Бойчев ; під ред. О. С. Цокур. – Одеса, 2003. – 16 с.
4. Бойчев І. І. Професійна підготовка майбутніх учителів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів в контексті проблем педагогіки вищої школи / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 12. – С. 3–7.
5. Бойчев І. І. Специфіка педагогічної організації культурного дозвілля учнів / І. І. Бойчев // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 17. – С. 3–7.
6. Бойчев І. І. Стан проблеми підготовки майбутнього вчителя як менеджера сфери дитячого дозвілля в зарубіжній педагогіці / І. І. Бойчев // К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2004. – С. 53–56.
7. Бойчев І. І. Щодо діагностики дозвілдової культури майбутніх фахівців / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Спецвипуск // Проблеми соціалізації майбутніх фахівців у контексті вимог Болонського процесу. – Одеса, 2004. – С. 23–28.
8. Бойчев І. І. Щодо сутності сучасної концепції організації професійної підготовки майбутніх учителів / І. І. Бойчев // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2002. – Вип. 4–5. – С. 139–141.
9. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навч. посіб. для вузів / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 207 с.
10. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. / В. Є. Сорочинська. – К. : Кондор, 2005. – 198 с.
11. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студентів спеціальності „Соціальна педагогіка та практична психологія” / Л. П. Сокольська. – Хмельницький : ХНУ, 2006. – 98 с.

Анотація

И.А.Яворская

Роль социального педагога в организации культурно-досуговой деятельности ученической молодежи

В статье рассматриваются вопросы роли социального педагога в организации культурно-досуговой деятельности с учениками в общеобразовательной школе, а именно определены функции и цели к такому роду работы социальных педагогов в школе.

Ключевые слова: *социальный педагог, общеобразовательная школа, культурно-досуговая деятельность.*

Summary

I.O.Yavors'ka

Role of Social Teacher in Organization of Cultural and Leisure Activity of Young People at School

The questions of role of social teacher in organization of culture and leisure activity with pupils at general school are studied in the article, namely the functions and aims to such sort of work of social teachers at school are determined.

Key words: *social teacher, general school, general school, cultural and leisure activity.*

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 78.071.4 : 37.041 (45)

Г.В.ЯКІВЧУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

Самоосвітня діяльність як умова виховання особистості майбутнього вчителя музики

У статті розглядається питання виховання особистості майбутнього вчителя музики на факультетах мистецтв, де самоосвітня діяльність виступає як один із основних компонентів цього процесу.

Ключові слова: *самоосвіта, самоосвітня діяльність, особистість майбутнього вчителя музики, виховання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Наука, середня і вища школа переживають сьогодні значні труднощі тому, що ще достатньою мірою не володіють самоорганізацією, самоврядуванням особистості, необхідними знаннями про самовдосконалення особистості і комплексом самопізнання, самовиховання і самоосвіти у формуванні особистості [1, с.19].

Постійні зміни, які відбуваються в суспільстві та освіті, збільшення обсягу самостійної пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі, активна участь у різних видах

діяльності, вимагають не лише оволодіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками, а й творчого застосування їх у практичній діяльності майбутнього вчителя. Потреба у самоосвіті стає внутрішньою силою, яка спонукає людину до активної дії лише тоді, коли вона усвідомлюється особистістю, і стає зрозумілою як значення, надає суспільство даній потребі. Саме сьогоднішнє суспільство відчуває необхідність у підвищенні науково-технічного й культурного світогляду його членів, тому суспільне значення самоосвіти постійно зростає.

Вирішення цих проблем потребує пошуків та розробки шляхів виховання творчої особистості на всіх етапах навчання. Одним із них є забезпечення розвитку самоосвіти кожного студента, підвищення результативності навчально-пізнавальної діяльності, на якій розгортається самоосвітня діяльність.

Аналіз досліджень і публікацій... Багатопланову і складну проблему самоосвітньої діяльності досліджували як педагоги, так і психологи. Теоретико-методологічні аспекти самоосвіти розкриті в працях класиків світової педагогічної думки (Я.Бурлака, Л.Вовк, А.Громцева, О.Духнович, А.Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський). Психологічним основам самоосвіти особистості присвячені праці Л.Виготського, Л.Вовка, О.Леонтєва, Ю.Кулюткіна, Н.Жинкіна, Г.Закірова, Н.Половнікової, Л.Рувинського, С.Рубінштейна та ін.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є зосередження уваги на самоосвітню діяльність майбутнього вчителя музики у виховному процесі навчального закладу в різних видах педагогічної та художньо-творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу... Для педагога робота над собою – необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму, зазначає І.Зязюн [2, с.40]. Справжнім педагогом-професіоналом може бути вчитель, який протягом усього життя самоудосконалюється.

Проблема самоосвіти є актуальною і в розвитку освіти вчителів мистецьких дисциплін. Наприклад, О.Рудницька у праці „Педагогіка: загальна та мистецька” [3] обґрунтовує методи самонавчання та самовиховання майбутніх вчителів мистецького профілю. О.Теплова досліджує та обґрунтовує шляхи формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики, де самоосвіта виступає як важлива складова цього процесу [4]. У дисертаційному дослідженні Н.Сегеди „Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації” самонавчання студентів виступає як один із важливих засобів [5].

У сучасній науково-педагогічній літературі під самоосвітою розуміється спеціально організована, самодіяльна, систематична пізнавальна діяльність, спрямована на досягнення певних особистісних або суспільно значимих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів і підвищення кваліфікації. Самоосвіта – це освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Вона є невід’ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань [6, с.296]. Отже, самоосвіта – це система розумового і світоглядного самовиховання, що веде до вольового та морального самовдосконалення.

Самоосвіта не може здійснюватися та розвиватися без участі емоційних та вольових сфер особистості. Тому при формуванні у студентів потреби в самоосвіті важливо враховувати характер і зміст самостійної роботи: відповідність інтересам, доступність у подоланні інтелектуального бар’єру тощо. Не менш важливим є факт усвідомлення мотивів самоосвіти, об’єктивної і суб’єктивної значущості, теоретичної і практичної підготовки студентів, ступення оволодіння вмінням здійснювати самостійну роботу, фізіологічного і емоційного стану та інших факторів. Самоосвіта тісно пов’язана з навчально-виховним процесом. Як зазначає В.Буряк [7, с.56], самоосвіта і навчання збігаються у дуже важливому кінцевому результаті діяльності – у набутих знаннях та інтелектуальному розвитку особистості. Отже, можемо зробити висновок, що через самоосвіту студентів можна використовувати найбільш доцільні й допустимі методи самостійного оволодіння знаннями. Тобто, навчання та самоосвіта повинні йти паралельно, взаємно збагачуючи й доповнюючи одне одного. Слід наголосити, що оволодіння всім комплексом самоосвітньої діяльності буде можливе та ефективно при відповідній організації навчальної роботи студентів у сучасних навчальних закладах.

О.Рудницька наголошує, що найважливішим критерієм освіченої людини є вміння вчитися. На думку вченої, головним є не сума знань, а засвоєння способів їх самостійного набуття. Особистісну спрямованість мистецької освіти можна проілюструвати трьома аспектами навчально-виховного процесу: пізнанням предметного світу, культурою спілкування, потребою в самоосвіті [8, с.329]. Будь-який навчальний заклад дає лише основну освіту, яка повинна продовжуватися самою особистістю шляхом самонавчання та самоосвіти. Саме у навчальному закладі потрібно формувати певну мотивацію до самоосвіти. З цього приводу О.Рудницька стверджує, що для такого саморозвитку потрібен ще й досвід самоосвіти, якого не можна набутти автоматично у

процесі загальної навчальної діяльності – це передбачає спеціальну роботу. Отже, на думку вченої, підготовка до самоосвітньої діяльності включає два провідних завдання: навчити методам, формам, засобам її здійснення і виховувати особистісну спрямованість на її виконання [3, с.176].

Від рівня сформованості інтелектуальних умінь, пізнавальної активності, ступеня розвитку розумових процесів, морально-вольової і мотиваційної сфер залежить і рівень самоосвіти особистості. У цьому зв'язку М.Галузинська виділяє кілька видів самоосвіти:

- найвища – самоосвіта стає постійною життєвою потребою людини, безперервним процесом дослідницького характеру;
- висока – систематична цілеспрямована самоосвіта на основі оволодіння технологією даного виду діяльності;
- середня – ситуативна самоосвіта на тлі інтересу до знання, задоволення виниклої пізнавальної діяльності;
- низька – спонтанна (позасистемна) самоосвіта часто під впливом зовнішніх обставин при відсутності належним чином розвиненої пізнавальної культури [1, с.31].

Самоосвітню діяльність особистості Н.Бухлова розглядає як сукупність декількох „само”, і серед них:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибирати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планування, організація робочого місця та діяльності;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- самовиховання та саморозвиток – результат самоосвіти [9, с.28].

Отже, завдання сучасного навчального закладу – створити умови, за яких усі ці якості особистості могли розвиватись та удосконалюватись. З цього приводу О.Рудницька підкреслює, що потрібно навчити студентів відповідати на запитання: „Як досягти поставленої мети?”, оскільки одного бажання, спрямованості й навіть вияву належної активності недостатньо. Потрібен ще й досвід самоосвіти, якого не можна набути автоматично у процесі загальної навчальної діяльності – це передбачає спеціальну роботу [1, с.176].

Таким чином, одним із важливих завдань виховання особистості майбутнього вчителя музики стає підготовка саме до зазначеної спеціальної діяльності – самоосвітньої, яка починається з того моменту, коли з'являється конкретна програма, яка визначає цілі та завдання. Аналіз самоосвітньої діяльності дає можливість виділити певний алгоритм або послідовність етапів, котрі притаманні будь-якій діяльності: цілепокладання, планування, організація, реалізація, аналіз [9, с.15].

Розглянемо більш детально етапи, які складають власне процес самоосвіти. Перший етап – цілепокладання – включає: вільний вибір кола проблем; здатність свідомо ставити мету й досягати її; вміння проявляти інтелектуальні та вольові зусилля для її досягнення. На другому етапі – планування – студент обирає форми та засоби самоосвіти. Це може бути індивідуальна самоосвіта, яка передбачає безпосередньо самостійне опрацювання джерел інформації (робота з книгою, отримання інформації за допомогою комп'ютера, Інтернету, перегляд телепередач, прослуховування радіопередач, робота з періодичними виданнями тощо) та колективні форми самоосвіти (робота в різноманітних гуртках, відвідування факультативів, підготовка до семінарів, конкурсів, конференцій тощо).

Отже, здатність до планування – це:

- вміння раціонально розподіляти сили, час та засоби в самостійній навчальній діяльності;
- вміння виділити проміжні цілі.

Етап організації включає в себе власне пошук відповідної інформації (це похід в бібліотеку, на засідання гуртка, знаходження інформаційного джерела інформації, відповідна організація свого робочого місця тощо). Студент повинен мати здатність до самоорганізації, що включає в себе ряд компонентів, це:

- вміння мобілізувати себе; цілеспрямовано, активно використовувати всі свої можливості для досягнення поставленої мети;
- вміння раціонально використовувати час, сили, засоби.

Етап реалізації передбачає безпосередню працю з джерелами інформації. На цьому етапі дуже важливо враховувати рівень підготовки студента до такої діяльності (а саме: рівень

сформованості пізнавальної самостійності, рівень загальногуманітарних, психолого-педагогічних, фахових знань, умінь та навичок, рівень інтелектуально-розумового потенціалу).

На етапі **аналізу** здійснюється самоконтроль за результатами своєї роботи та вносяться певні корективи. Така діяльність синтезуюча і потребує наявності таких якостей особистості як:

- розвинену здатність до самоконтролю (властивість особистості знаходити й виправляти свої помилки та недоліки в будь-якій діяльності);
- адекватну самооцінку (здатність особистості об'єктивно оцінювати свої можливості, особистісні якості й досягнення в навчальній діяльності);
- здатність до рефлексії й коригування (осмислення особистістю процесу й результату цього виду діяльності, усвідомлення й виправлення своїх недоліків з метою підвищення ефективності розв'язання поставлених завдань) [9, с.16].

З огляду на вищесказане, можемо виділити основні напрямки діяльності із самоосвіти майбутнього вчителя музики, яка має певні завдання: поглиблення та розширення знань про різні види музичного мистецтва, історію української музики, музичного фольклору та музичної культури різних країн; збагачення емоційно-ціннісного досвіду сприймання музичних творів, виділення в них виховного потенціалу; набуття практичних виконавських вмінь (вокальних, інструментальних, диригентських); досвіду інтерпретації, імпровізації музичних творів; опанування професійними методиками викладання музики в школі та дошкільному закладі, навиками проведення позаурочних виховних заходів тощо.

Майбутній вчитель музики може удосконалювати свою майстерність у різних видах діяльності: творчо-пізнавальній (виконання творчих завдань, власна обробка, інтерпретація музичних творів, зокрема фольклорних), художньо-творча (участь у студентських колективах, створення фольклорних, вокальних ансамблів у школі, написання сценаріїв тощо), практично-виконавській (підготовка до педагогічної практики, самостійна підготовка музичних творів, аналіз-інтерпретація цих творів, академ-концерти тощо), ціннісно-орієнтаційній (підбір репертуару, вербальний аналіз творів з основним музичним інструментом, вокалу, музичних фольклорних творів) науково-дослідницькій (написання рефератів, творчих, дипломних робіт, участь у конференціях, фольклорно-пошукова діяльність тощо).

Реалізуючи запропонований алгоритм, студент самостійно планує будь-який вид діяльності, самостійно приймає рішення; усвідомлює мету, завдання; веде пошук елементів нових знань, які необхідні для вирішення завдання; знаходить найбільш раціональні засоби та прийоми виконання самостійного завдання; підбирає варіанти виконавської інтерпретації або створює сюжетний сценарій; виконує завдання, здійснюючи при цьому самоконтроль та самооцінку теоретичних знань та виконавських вмінь.

Особливе місце в самоосвіті належить міжособистісному спілкуванню, зазначає О.Рудницька. Воно ґрунтується на тих світоглядних, інтелектуальних, моральних, естетичних якостях, які формуються у навчально-виховному процесі за допомогою організації виховних ситуацій [1, с.178]. Наприклад, створення та діяльність студентського колективу „Троїсті музики” у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії передбачало саме таку виховну ситуацію. Робота гурту побудована на засадах міжособистісного спілкування і на художньо-творчій потребі студентів до вивчення, збереження та популяризації народної пісні, народної творчості свого краю. В основі роботи колективу – принцип самостійності й пізнавально-дослідницької (етнографічно-пошукової) діяльності, поєднання індивідуальних, групових і колективних видів роботи (запис та виконання народної музичної творчості свого регіону, висування власної інтерпретації пісні з наступним їх обґрунтуванням і доведенням, аранжування музичного твору для певного складу інструментів та голосів фольклорного гурту тощо). Учасники такого колективу мають можливість самостійно підбирати репертуар, моделювати різноманітні фольклорні дійства (колядування, шедрування, фрагменти весілля, молодіжного гуляння), реалізовувати свої музичні та творчі здібності, перевіряти комунікативні навички, підвищувати культуру спілкування, закріплювати естетичні та моральні якості тощо.

Майбутні учителі музики активно включаються й у науково-дослідницьку роботу. Одним із перших підготовчих етапів до серйозної наукової діяльності є фольклорно-пошукова (яка передбачена навчальними планами факультетів мистецтв вищих педагогічних закладів у V семестрі). При підготовці творчої роботи за результатами фольклорно-пошукової практики (III курс) кожен студент має конкретну мету, ціль та завдання щодо їх виконання. Тобто, тут поєднуються навчальна, пошуково-дослідницька та самостійна діяльність студентів. Студент самостійно досліджував, записував, аналізував, систематизував та оформлював зібраний фольклорний матеріал, маючи при цьому вже певні теоретичні знання. У роботі обов'язково повинні бути представлені усна народна творчість (легенди, приказки, прислів'я, повір'я тощо); музичний фольклорний матеріал (10-12 пісень); фрагменти або цілісні обряди, звичаї, традиції

свого краю. Робота в основному носила довільний характер і студенти мали можливість проявити свої професійні знання та творчі здібності в написанні та оформленні звіту про виконання літньої фольклорно-пошукової практики.

Ефективним видом самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів є функціонування творчих студентських колективів. Одним із таких колективів у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії є театр музики та пісні „Розмай” факультету мистецтв. Це експериментальна студентська лабораторія, у якій кожен учасник не лише виконує функцію виконавця музичних творів, але й має змогу підвищувати свою професійну та педагогічну майстерність. Тобто, майбутній вчитель музики самостійно (тут також спрацьовує алгоритм самоосвітньої діяльності) готує музичний твір (робить обробку, аранжировку або створює власний музичний твір) і виступає в ролі керівника колективу. І головне в такій діяльності не цінність самого музичного твору (що також важливо), з яким працює колектив, а самоствердження особистості студента, його ролі як диригента, керівника, організатора. У такій діяльності реалізується особистісне досягнення, активізується творчий потенціал особистості, що стає запорукою успіху і віри у власні сили майбутнього вчителя музики.

Висновки... Таким чином, самоосвіта у навчально-виховному процесі сучасного вузу складається і розвивається як глибоко вмотивована діяльність, як цілісний процес, обумовлений потребами та інтересами особистості. Тому самоосвітня діяльність виступає важливою і необхідною умовою виховання особистості майбутнього вчителя музики.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галузінська М. Г. Самоосвіта – один із шляхів підвищення професійної майстерності педагога : навч. посіб. / М. Г. Галузінська. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 92 с.
2. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна]. – [2-ге вид., допов. і перероб.] – К. : Вища шк, 2004. – 422 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2005. – 360 с.
4. Теплова О. Ю. Формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02. „Теорія та методика навчання” / О. Ю. Теплова. – К., 2005. – 20 с.
5. Сегеда Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання” / Н. А. Сегеда. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.
6. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
7. Буряк В. К. Формування у школярів потреби у самоосвіті : / В. К. Буряк // Рідна школа. – 2000. – № 9. – С. 55–57.
8. Рудницька О. П. Мистецька освіта і особистість / О. П. Рудницька // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти : матеріали Міжнар. наук. конф. 16-17 трав. 2000 р. / за ред. С. О. Сисоевої і О. Г. Романовського. – Харків : ХДПУ, 2000, – 430 с.
9. Бухлова Н. В. Організація самоосвітньої діяльності учнів / Н. В. Бухлова. – Харків : Основа, 2003. – 64 с. – (Серія „Бібліотека ж-лу „Управління школою”, Вип. 6).

Анотація

Г.В.Яківчук

Самообразовательная деятельность как условие воспитания личности будущего учителя музыки

В статье рассматривается проблема воспитания личности учителя музыки на факультетах искусств, где самообразовательная деятельность выступает как один из основных компонентов этого процесса.

Ключевые слова: *самообразование, самообразовательная деятельность, личность будущего учителя музыки, воспитание.*

Summary

H.V.Yakivchuk

Self-Educational Activity as a Condition of Education of Personality of the Future Music Teacher

The problem of education of personality of a music teacher in the arts faculties, where self-educational activity serves as a key component of this process is studied.

Key words: *self-education, self-educational activity, personality of the future music teacher, education.*
Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.

Деякі аспекти сучасної диригентсько-хорової підготовки вчителів музичного мистецтва

У статті розглядаються деякі питання підготовки студентів мистецьких спеціалізацій на основі особистісно орієнтованих технологій навчання, що є провідним положенням сучасної освіти і викликає необхідність подальшого розвитку таких технологій для підвищення ефективності формування особистісних якостей студентів.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, індивідуалізація процесу навчання, творчий розвиток особистості, особистісно орієнтовані технології навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.) передбачає створення умов для формування та розвитку у дітей і молодого покоління творчих здібностей, створення умов для творчого самовизначення і самореалізації. У контексті цих завдань зростають вимоги до професійної підготовки вчителів, зокрема формування їхньої творчої уяви, що забезпечує нестандартне вирішення проблем у практичній діяльності. Соціальне замовлення суспільства на виховання вчителя-творця, новатора, дослідника, який може виразити себе у творчій педагогічній діяльності, посилює значення творчої уяви як одного з компонентів педагогічної майстерності майбутніх учителів. В умовах демократичних перетворень усіх сторін суспільного життя проблема розвитку особистості майбутнього вчителя музики стає дедалі актуальнішою і вирішення її багато в чому залежить від активізації навчального процесу в оновленій освіті. Серед різноманітних засобів формування особистості важливе місце належить творам мистецтва, зокрема музиці. Її різнобічний вплив на виховання молоді набуває все більш широкого визнання в теорії та практиці педагогіки, адже музика узагальнює багатовіковий людський досвід духовно-емоційного відношення до світу і відкриває неосяжний діапазон пізнання життя, що містить цілу низку понять, ідей, думок, переживань, емоцій, почуттів.

Це дозволяє впливати водночас на інтелектуальний і емоційний розвиток особистості, формувати її ціннісне ставлення до життєвих і художніх явищ. У системі підготовки майбутніх учителів музики особливе місце займає виховання музичних смаків у процесі вокально-хорової роботи. Саме тоді активно формуються музично-естетичні ідеали, розвиваються здібності оцінювати та аналізувати музичні твори. Одним із ефективних шляхів практичної реалізації цієї проблеми, на нашу думку, є застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музики.

Аналіз досліджень і публікацій... Вагомий внесок у розв'язання проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя-музиканта зробили такі вчені, як Л.Арчажнікова, Л.Коваль, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова, О.Апраксина, А.Болгарський, С.Горбенко, І.Назаренко, Л.Хлебнікова. Науковці виокремлюють специфічні риси організації навчально-виховного процесу та накреслюють коло першочергових питань, від вирішення яких залежить здатність майбутнього спеціаліста до виконання професійних завдань.

Формулювання цілей статті... Метою цієї статті є розкриття ефективності впливу хорового мистецтва на виховання гармонійної, духовно багаті особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу... Розглядаючи сучасну диригентсько-хорову педагогіку у її спадкоємних зв'язках із традиціями хорової освіти минулого, ми прагнули не лише достовірно викласти ті чи інші факти, події, тенденції, а й намагалися відтворити творчі постаті визначних діячів української хорової культури, якомога глибше осягнути духовну сутність їх праці. Втілення такої загальної концепції дослідження дозволило зробити висновок щодо розвиненості, багаторівневості та цілісності диригентсько-хорової освіти в Україні. Сучасна вища школа ставить вимоги до кожного предмету щодо формування творчої особистості студентів. Особливе місце відводиться предметам спеціального циклу, зокрема хоровому диригуванню. Успіх діяльності диригента зумовлений не тільки специфічним обдаруванням, спеціальною підготовкою і творчим ентузіазмом, але й всією його попередньою музичною діяльністю, загальною культурою, високим інтелектуальним рівнем, різнобічним обдаруванням, виключно ерудованістю. Характерною особливістю занять диригування зі студентами є те, що викладач не чує реального виконання свого студента, а тільки бачить виконання в диригентському апараті молодого диригента і в результаті такого бачення чує його внутрішнім слухом. Відсутність безпосереднього фізичного

контакту з інструментом становить перед викладачем диригування нову, зовсім відмінну від інших спеціальностей задачу: озброїти студента такою виконавською технікою, яка була б засобом виявлення його творчих намірів, впливу на виконавський колектив, що сприяло б формуванню творчої особистості майбутнього вчителя музики.

Незважаючи на особливості та специфіку вокальної роботи з хором та з хоровими співаками індивідуально, вона можлива перш за все в результаті пильного вивчення та опори на сольну постановку голосу. У зв'язку з цим, хормейстер повинен мати достатню вокальну підготовку й професійно розбиратися в питаннях постановки голосу. З конкретних методичних установок, заснованих на методиці постановки голосу, в першу чергу слід звернути увагу на розвиток в усіх хорових співаків однотипового нижньореберного діафрагмального дихання, вироблення одночасного вдиху всього хору або окремої партії, моменту затримки дихання [1, с.120]. Складність диригентської професії обумовлюється поліфункціональністю ролі диригента, який є „мислителем”, що створює інтерпретацію твору, „інженером”, плануючим конкретне звукове відтворення, „диспетчером”, розраховуючи час та якість звучання, „контролером” якісної сторони виконання, „майстром”, який в необхідних випадках виправляє помилки, „актором” та „режисером”, а також і „вихователем” та викладачем. Із специфічних диригентських рис слід виділити в першу чергу сильну волю, високе володіння концентрованою та диференційною увагою, швидкість реакції і комунікативність, здатність розуміти і бути зрозумілим. Але тільки виняткові, обдаровані „диригенти” від народження мають такі якості. Більшості доводиться зустрічатися з перевагою якоїсь однієї із здібностей. Тому завдання навчання і виховання диригента складається з того, щоб привести його природні дані в гармонійну рівновагу, тобто завадити однобічному розвитку особистості.

Грунтовне вивчення всіх музичних та загальноосвітніх предметів доповнить і закріпить знання, одержані у класі диригування, і ставить базу для розвитку загального й музичного світогляду. В класі з фаху педагог має всі можливості для тісного спілкування з кожним студентом, вивчення його характеру, особливостей його обдарування. Тому міра впливу на студента саме тут повинна бути максимальною. Щира зацікавленість їх долею допомагає викладачу знайти необхідний внутрішній контакт, без якого неможливе професійне творче зростання. Атмосфера доброзичливості, взаємодовіри, співробітництва на заняттях з фаху диригування сприяє розвитку творчої особистості студента. Особливо важливо це на першому році навчання диригування, коли в учня складається ставлення до нової спеціальності. Читання нотного тексту, його слуховий аналіз, створення музично-художнього образу, з його різноманітністю ритмічних особливостей, можуть бути доступними учням лише у внутрішній чутності. Чим вище рівень розвитку диригента-початківця, тим багатший його виконавський багаж і витончена художня інтуїція, тим більше можна очікувати і вимагати від нього у відношенні внутрішній чутності.

Розвитку внутрішнього слуху студента сприяє: прочитання нотного тексту в дуже повільному темпі з ретельним гармонійним аналізом вертикалі, з зупинками на окремих долях такту; уявне програвання після настройки по камертону з одночасним диригуванням та чергування уявного виконання без співу з проспівуванням наміченої партії уголос; виконання хорової партії в чотирьох ручному перекладанні. Задача формування музично-слухових уявлень реалізується в умінні послідовно відтворювати у своїй свідомості всі такти хорового твору зі всіма темповими та динамічними особливостями. Виховання у диригента внутрішнього слуху сприяє й розвитку його музичної пам'яті, яка удосконалюється в процесі уявного становлення музичного образу у свідомості студента при сприйнятті партитури. Тут необхідна високорозвинена творча фантазія, без якої неможливе узагальнення усіх сприйнятих з нотного тексту зорових уявлень в єдиний музично-слуховий образ. Обмежена кількість нотного тексту, прочитаний у найвідповідальніший для розвитку особистості період затримують його професійний ріст. Накопичення досвіду в прочитанні нотного тексту сприяє вмінню свого бачення художнього твору.

Важливим в формуванні творчої особистості майбутнього вчителя-музиканта є розвиток у нього навичок самостійної роботи. Такі психологи, як С.Л.Рубінштейн, П.М.Якобсон, А.В.Петровський поєднують самостійність з вольовими якостями і вбачають її в особистісних проявах. Для цього необхідна сумі засобів-знань, навичок, вмінь, які дають змогу діяти без сторонньої допомоги та прагненні вирішувати виникаючі творчі завдання своїми силами. Можливість діяти самостійно надає студенту радість пошуку, вибору рішень, розвиває навички швидкого адаптування до нових умов. Г.Г.Голик пропонує включити в навчальний процес елементи композиторської творчості: створення учнями своїх особистих музичних прикладів на поетичні тексти, хорових транскрипцій і аранжувань – все це на основі імпровізації. Такий метод виховує вміння створювати самобутню інтерпретацію твору який диригують студенти, розвиває ініціативність упевненість у своїх силах. У вигляді проблемних завдань можуть бути

сформульовані питання виконавського аналізу хорових партитур (метод, запропонований Л.В.Хивовим), наприклад: „за допомогою яких диригентських прийомів ви будете втілювати свій виконавський задум?”. У цій проблемі цілий комплекс питань, і відповіді на них студент повинен знайти самостійно, але під контролем викладача.

Е.К.Сет пропонує проводити індивідуальні заняття з диригування методом „відбіленого тексту партитури”: дати учню невелику незнайому чотирьохголосну партитуру хору а cappella (наприклад, „Летний вечер” Ф.Шуберта), заздалегідь переписану викладачем. В цьому запису не повинно вказувати автора, назва твору, не написано літературний текст, не проставлено нюанси, не вказано темп. Студент повинен визначити автора твору та його назву, вказати фразування, характер звуку і стиль, темп і тональність, розставити нюанси, дихання, продумати голосоведіння та форму музики по можливості створити текст. Практика показала, що студенти справляються з такими завданнями. Вони виконують їх з великим інтересом, завжди точно вказують характер, настрій твору, правильно визначають, український чи зарубіжний композитор написав цей твір. Такий метод сприяє розвитку навичок слухового спостереження активізує музичне мислення, привчає до самостійної пізнавальної діяльності. Самостійність розвиває у студентів вміння в подальшому ініціативно і творчо вирішувати поставлені перед ними завдання. Студент, прослуховуючи фортепіанне виконання, повинен уявити хорове звучання. Для цієї мети використовують диригування творів, які вже звучали в хоровому класі, прослуховування хорових творів в запису, вживання виразів, які викликають просторові асоціації („випуклість”, „рельєфність” голосів).

Формування творчої особистості в процесі підготовки майбутнього вчителя музики потребує участі окремих психологічних процесів, сприйняття, уваги та ін. Підготовка психологічної сфери діяльності на думку Т.А.Естріної, дуже важлива, вона є необхідною умовою будь-якої діяльності. Психологічна підготовка передбачає розвиток: уваги, зосередження, процесів сприйняття, спостереження, пам'яті та уявлення, здатності керувати своїми емоціями, вольових якостей: цілеспрямованості, наполегливості, рішучості, витримки, самовладання та ін. Виховання освіченої, творчої особистості – одне з пріоритетних завдань реформування освіти в нашій країні.

Сучасна школа повинна готувати активних людей, здатних розв'язувати життєві проблеми, діяти в нестандартних ситуаціях, самостійно мислити і приймати рішення, тобто людей творчих, здібних. Тим більше вчитель повинен володіти цими якостями та вміннями. Диригентська спеціальність – це особливий, специфічний вид музичного виконавства. Тільки яскравий виконавський дар може бути основою для занять диригування. Завдання полягає у формуванні тих якостей і здібностей, завдяки яким диригент може знайти і виконувати технічні або виразні прийоми диригування. Навчання диригуванню повинно бути спрямовано не на заучування рухів, а на розвиток здібностей, які лежать в основі мануальних засобів диригування.

Методика навчання диригуванню спрямована головним чином на те, що прищепити учням навички управління виконанням. Викладання може вестись двома протилежними методами. Перший – це засвоєння учням наочним чином, шляхом наслідування зовнішній формі технічних й виразних прийомів управління виконанням. Другий – коли методика навчання спрямована на розвиток здібностей і якостей необхідних для того, щоб виразні наміри могли впливати на виконавців. Це не означає, що викладач, не показуючи учню прийоми диригентської техніки, чекає, коли той знайде їх самостійно. Викладач спрямовує пошуки учня для досягнення позитивних результатів. Навчання диригента складається з 3-х розділів: заняття в класі, заняття в дома, і робота з хоровим колективом. Під час занять в класі роль хору виконує концертмейстер, а під час домашніх занять – студент диригує уявним хором. Диригенту для його діяльності крім здібностей, загальних для всіх музикантів, необхідно мати спеціальні теоретичні знання і володіти цілим комплексом специфічних диригентських якостей. Серед них слід виділити високорозвинену слухову увагу, „диригентське бачення” музичного твору, розуміння драматургії твору, вольові якості, вміння спілкуватися з колективом. Навчання диригуванню повинно вестись у поєднанні та взаємодії трьох ланок навчального процесу. В заняттях диригента повинні бути передбачені засоби для виховання багатьох здібностей та якостей, необхідних для всіх розділів роботи – засвоєння партитури, розвиток мануальних засобів керування й навичок репетиційної роботи. Відсутність на уроках виконавців не можна розглядати як недолік – це норма для кожного диригента, в таких умовах повинен навчатися молодий диригент.

Виховання і навчання диригентів становить значну складність, зумовлену тим, що серед інших видів музичного виконавства диригентське мистецтво є наймолодшим, хоча має свою багатовікову передісторію. В галузі теорії диригентського мистецтва одним з найменше досліджених і опрацьованих питань є методика викладання. Вибір конкретних методів зумовлений рядом певних факторів. Вирішальну роль тут відіграють досвід вихователя – і педагогічний, і виконавський, особливості його творчих рис, його індивідуальність. Крім того

педагог повинен враховувати рівень професійної підготовки студента, його здібності, його загальний і музичний розвиток, а поряд з ним – ступінь складності твору. Диригенту повинні бути притаманні не тільки висока ідейність, уміння правильно оцінювати явища суспільного життя й мистецтва, – він повинен бути пропагандистом всього передового, високохудожнього у вітчизняній і світовій культурі, інтерпретатором виконуваного твору, розкрити його зміст засобами диригування. В процесі становлення художньої індивідуальності диригента важливу роль відіграє формування його світогляду, постійне зростання й збагачення загальної культури. Особливої уваги в навчальному процесі вимагає ідейно-виховна робота і відповідальними за неї є педагоги з фаху. В класі з фаху педагог має всі можливості для тісного спілкування з кожним учнем, вивчення його характеру, особливостей його обдарування. Педагог – це не тільки висококваліфікований фахівець і ерудований музикант, який допомагає учневі засвоїти весь навчальний процес. Професія диригента дуже складна. Вона вимагає великого розумового і нервового напруження, міцного здоров'я, самовладання, витримки. Реалізація навчального процесу здійснюється через взаємодію викладача-диригента зі студентом. Головним засобом впливу на студентів є комунікативна діяльність, предметом якої є хорова партитура. Тут створюються сприятливі умови для спілкування викладача з учнем.

Перш ніж приступити до диригування музичного твору його необхідно досконало вивчити. Навички роботи над партитурою студент набуває поступово впродовж усього періоду навчання. Вироблення умінь і навичок роботи над партитурою є важливою умовою виховання майбутнього диригента хору.

Самостійна робота студента над партитурою складається з 3-х етапів:

- попереднє ознайомлення з партитурою;
- вивчення партитури;
- планування методів диригування партитури.

Попереднє ознайомлення з партитурою включає:

- ознайомлення з літературним текстом;
- визначення темпу, будови твору, фактуру;
- визначення теми, ідеї твору.

Вокально-педагогічна творчість майбутнього диригента – складний процес системи дій для вирішення різносторонніх завдань. Безперечно, подібні приклади реалізації на практиці головного педагогічного принципу – виховання на національній ідеї, культурі і традиції є повчальними для сучасної школи. Такі методологічні підходи повинні проявлятися в удосконаленні змісту освіти, навчальних планів і програм, у методиках викладання, в усвідомленні професійними педагогами значущості використання української музики з точки зору її професійності, народності, європеїзму. Це має стати необхідною складовою у системі підготовки кадрів.

Висновки... Питання підготовки студентів мистецьких спеціалізацій на основі особистісно орієнтованих технологій навчання є провідним положенням сучасної освіти і викликає необхідність подальшого опрацювання таких технологій, які підвищили б ефективність формування особистісних якостей студентів, тобто тих якостей, що є логічним результатом навчання і в майбутньому стане важливим принципом професійної майстерності сучасного вчителя музичного мистецтва.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дмитриев Л. И. Основы вокальной методики / Л. И. Дмитриев. – М. : Музыка, 2007. – 290 с.
2. Питання диригентської майстерності / упор. Канерштейн М. М. – К. : Музична Україна, 1980. – 182 с.
3. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія / В. Ф. Орлов. – К. : Наукова думка, 2003. – 263 с.

Анотація

М.В.Ярова

Некоторые аспекты современной дирижерско-хоровой подготовки учителей музыкального искусства

В статье рассматриваются некоторые вопросы подготовки студентов художественных специализаций на основе личностно ориентированных технологий учебы, которые являются ведущим положением современного образования и вызывает необходимость последующего развития таких технологий для повышения эффективности формирования личностных качеств студентов.

Ключевые слова: *дирижерско-хоровая подготовка, индивидуализация процесса учебы, творческое развитие личности, личностно ориентированы технологии учебы.*

Summary

M.V.Yarova

Some Aspects of Modern Conductor -Choral Preparations of Teachers of Musical Art

Some questions of preparation of students of artistic specializations are examined in the article on the basis of the personality oriented technologies of studies, which are leading position of modern education and causes the necessity of subsequent development of such technologies for the increase of efficiency of forming of personal qualities of students.

Keywords: conductor-choral preparation, individualization of process of studies, creative development of personality, personality oriented technologies of studies.

Дата надходження статті: „12” вересня 2012 р.

УДК 378.14.03. (477)

Е.М.ЯЩЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Тернопіль)*

Комунікативна культура особистості та структурні компоненти її формування у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів

У статті обґрунтовано сутність і специфіку комунікативної культури особистості. На цьому підґрунті здійснено теоретичний аналіз її структурних компонентів, а також наукові розвідки щодо ефективного впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів. Сучасні вимоги, які поставлені перед вищою школою, а також дослідницькі зусилля у сфері виховання, передбачають наповнення ціннісним змістом окреслених компонентів комунікативної культури як сфери духовної діяльності людини.

Ключові слова: комунікативна культура, особистість, структурні компоненти, навчально-виховний процес, вищі навчальні заклади

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток вітчизняної системи вищої освіти відбувається в умовах трансформацій сучасного суспільства, глобальних економічних, морально-духовних криз, знецінення культурної ідентичності. На порядок денний висувається значущість поєднання професійного й особистісного розвитку майбутнього фахівця, необхідність побудови організації навчально-виховного процесу на засадах діалогічної паритетної педагогічної взаємодії, формування у студентів етики та комунікативної активності, ціннісного ставлення до міжособистісних відносин. Особлива увага надається особистісному, культурному зростанню кожного студента, який має бути готовим до участі у відкритому діловому спілкуванні, вмінні співпрацювати, виявляти соціально-комунікативну активність.

З'ясовано, що науковці, які займаються вивченням проблем навчання і виховання вищої школи, оптимізації навчально-виховного процесу у контексті сучасних вимог, акцентують на важливості реалізації його на засадах особистісно орієнтованого підходу. Домінантою у підготовці майбутнього фахівця економічного профілю визначено саморозвиток, який підтримується не тільки самостійністю у виборі стратегічно важливих потреб і мотивів професійної діяльності, а й у виборі способів поведінки і моделей спілкування.

Аналіз досліджень і публікацій... Предметне висвітлення теоретико-методологічних аспектів проблеми формування комунікативної культури базується на наукових дослідженнях психологів, педагогів і філософів.

Сучасний стан розробленості проблеми у науковій теорії та педагогічній практиці досліджено О.Корніякою, В.Тернопільською, як компонент педагогічної культури комунікативна культура розглядається І.Зарецькою, як складова психологічної культури – М.Обозовим і Л.Колмогоровою.

До обґрунтування сутності та функціонування комунікативної культури в контексті професійної освіти звертаються В.Барковський, О.Кисельова, А.Курінна, В.Лівенцова, Г.М'ясоїд, В.Садова, І.Тимченко, О.Уваркіна, Т.Шепеленко, О.Шмайлова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми... Незважаючи на низку емпіричних досліджень, різноманітність підходів до вивчення детермінант формування комунікативної культури, це питання залишається недостатньо з'ясованим. Сучасні вимоги, які поставлені перед вищою школою, а також дослідницькі зусилля передбачають наповнення ціннісним змістом структурних компонентів формування комунікативної культури як сфери духовної діяльності людини.

Формулювання цілей статті... Мета статті – обґрунтувати сутність і специфіку комунікативної культури особистості і на цьому підґрунті здійснити теоретичний аналіз її структурних компонентів з метою розробки методичного інструментарію для ефективного впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу... Загалом поняття комунікативної культури співвідноситься з „комунікативним потенціалом особистості”, під яким розуміють: 1) набір психологічних властивостей та особливостей людини, які є не біологічно заданими чи генетично властивими, а набутими у процесі спільної діяльності з іншими людьми, у реальному міжособистісному спілкуванні; система форм, способів, шляхів, інтеграції власної життєактивності та індивідуальності у соціальній взаємодії; тобто як система, яка закріплюється у вигляді особистісних рис і потенцій і виявляється як динамічна метасистема, що розвивається і збагачується; 2) комунікативні властивості, що відображають реальні можливості особистості у взаємодії з іншими людьми та визначають глибину і повноту входження у співпрацю; 3) властивості, які виявляються як внутрішні резерви особистості й забезпечують ефективність її діяльності у ситуації підвищеної вимогливості оточення [10, с.93–94].

Крім комунікативно-особистісного потенціалу, до структури комунікативної культури особистості дослідники зараховують також такі інтегральні комунікативні властивості, як комунікабельність, контактність, комунікативну сумісність, перцептивні здібності, переважання кооперативного стилю взаємодії в соціальному контактуванні, мотивацію саморозвитку комунікативної культури, комунікативні знання і вміння, комунікативні здібності, діалогічну (на ґрунті досягнення розумного консенсусу) спільну відповідальність, моральність, взаєморозуміння.

Аналіз поняття „комунікативна культура”, як зазначає В.Тернопільська, засвідчує, що даний феномен є важливим компонентом загальної культури, соціального розвитку особистості [8, с.2].

В дослідженнях В.Садової комунікативна культура розглядається як „динамічне особистісне утворення, що концентрує в собі мистецтво мовлення і слухання, об’єктивного сприйняття і правильного розуміння школяра, сприяє побудові гуманних взаєностосунків і досягненню ефективної взаємодії на основі спільних інтересів” [6, с.6].

На думку В.Барковського, комунікативна культура становить „складне духовно-практичне утворення особистості, яке охоплює засвоєні соціальні норми та вимоги щодо професійного спілкування, розвинені психологічні механізми комунікативної взаємодії, набутий практичний досвід комунікативної діяльності” [1, с.9].

С.Сарновська під поняттям „комунікативна культура” розуміє „специфічний прояв соціальної культури, що характеризується „людським виміром” суспільних і міжсуб’єктних відносин і має на меті взаємозбагачення індивідів різними засобами інформаційного обміну, взаємотрансляцію знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування [7, с.7].

Сучасні педагогічні дослідження окреслюють проблему виховання соціально-комунікативної культури „як цілісного особистісного утворення, в якому інтегровані морально-духовні, соціальні, комунікативні функції, що забезпечують розвиток учня як суб’єкта соціально-комунікативної культури” [8, с.4]; деталізується її гендерний аспект [2, с.24].

Узагальнення проаналізованої науково-педагогічної літератури дало змогу уточнити сутність поняття „комунікативна культура”, під яким розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке включає знання про етикетні норми спілкування, систему вмотивованих, морально зорієнтованих комунікативних якостей і вмінь людини, які мають для неї особистісний сенс і регулюють поведінкові аспекти її комунікації з іншими людьми.

Поряд з визначенням сутності комунікативної культури сучасні науковці проводили аналіз її сформованості у студентів ВНЗ різного профілю.

Так, до вивчення умов, які детермінують процес формування комунікативної культури та шляхів його впровадження в практичну діяльність вищих медичних закладів, звертається О.Уваркіна. Опіраючись на результати анкетування, методіку визначення комунікативних та організаторських схильностей (КОС), дослідниця з’ясувала, що студенти мають недостатній для ефективної професійної діяльності функціональний рівень сформованості комунікативної культури. Узагальнення результатів експерименту дало їй змогу стверджувати, що знання у сфері комунікативної діяльності у переважній більшості студентів перебувають на початковому рівні, недостатньо виражена мотивація до оволодіння комунікативними вміннями, більшість особистісних рис характеру, які визначають оптимальність спілкування, не сформовані. Не виявлено жодного студента, який характеризувався б високим рівнем сформованості комунікативної культури за показниками діяльнісного компонента, часто демонструється завищена самооцінка комунікативних можливостей [9, с.5].

Дослідженню проблеми формування комунікативної культури в майбутніх працівників кримінальної міліції присвячене дисертаційне дослідження В.Барковського. Проведені ним

експериментальні вимірювання засвідчили, що студенти цих закладів не мають необхідного досвіду спілкування, відповідних знань, умінь та навичок організації та здійснення різних форм комунікативної взаємодії з людьми. На думку автора, особливої уваги потребують питання педагогічного забезпечення організації та реалізації процесу формування комунікативної культури у працівників кримінальної міліції як першооснови їх професійної майстерності, набуття досвіду професійного спілкування [1].

Цікаві результати щодо рівнів сформованості комунікативної культури у вчителів були одержанні В.Садовою. Виявлено, що для значної їх кількості характерний недостатньо високий рівень сформованості цього складного особистісного утворення, динаміка якого має тенденцію до зниження, а не до зростання [6, с.2].

У дослідженнях російських науковців виокремлюється комплекс комунікативно-особистісних властивостей особистості, які є підґрунтям здатності індивідуально впливати на інших. До його потенціалу входять: легкість і навички спілкування, адаптивність, упевненість, активна позиція у взаємодії, мотив досягнення, аффіліація, розуміння співрозмовника і соціальний інтелект у цілому [3, с.167]. Загалом виділяють такі типи індивідуального особистісного впливу, як: соціальний інтелект; особистий магнетизм; фрустраційний вплив; партнерство і довіра на основі емпатії. До компенсаторних (непрямих типів впливу належать: маніпулятивна адаптивність; відповідальність і компетентність; авторитарна „добродійність” [139, с.68].

Зарубіжні вчені П.Вацлавік, Дж.Бівін, Д.Джексон досліджували прагматичний аспект теорії людської комунікації в контексті поведінкових її елементів: повідомлення (виключно комунікація), серія повідомлень (взаємодія), паттерни комунікації. Дослідники сформулювали мету аксіоми прагматики комунікації, яка полягає в тому, що „не вступити в комунікацію неможливо загалом” [4, с.13–14]. Згідно з їхніми поглядами, комунікація є системою, яка не зводиться до простої моделі, що складається з дії і реакції, її можливо осмислити лише на транзактному рівні [4, с. 125].

На думку Р.Рюнга (Канада) і Г.Макбурні (Австрія) культура комунікацій ґрунтується на принципах діалогічних рівноправних відносин, толерантності, взаємовідповідальності, створенні нової глобальної парадигми політики вищої освіти, домінантою якої є педагогічна міжнародна етика [5].

Ґрунтуючись на визначенні комунікативної культури як складової системного багатокомпонентного утворення – базисної культури людини загалом, ми розглядаємо її в когнітивному, емоційно-ціннісному та поведінковому структурних компонентах.

Когнітивний компонент виявляється у: а) знаннях, що подаються у поняттях, визначеннях, теоріях, закономірностях, законах, моделях, класифікаціях, категоріях, фактах, уявленнях, психологічних законах та ефектах різних рівнів, видів, функцій та сторін спілкування, в інтерпретації невербального спілкування, проксемічних засобів, пара-екстралінгвістичної системи, візуального контакту, знаків жестикуляції, певних символів, техніки слухання і говоріння (психологічні знання можуть бути і науковими, і життєвими, як практичними, так і теоретичними); б) нормах, які пов'язані з: міжособистісною взаємодією, нормативністю поведінки при спілкуванні та відображаються у правилах соціальних ролей, методиках, алгоритмах, вказівках, техниках; засвоєнням норм про позиції спілкування (домінування, рівності чи пристосування), рольовими функціями, ритуалами як формами підтримки або взаємного прийняття, соціальними очікуваннями; розвитком навичок сумісності в колективі, нормативної взаємодії у рольовій і діловій грі, саморегуляцією в ситуації конфлікту; захистом від маніпуляцій у спілкуванні в контексті майбутньої професійної діяльності; тактикою впливу в роботі з людьми; в) цінностях, що проявляються у сфері відносин, а саме: орієнтуванні на взірці публічного виступу, ідеали, розвитку мотивів, устремлінь, прагнень, вірувань, міжособистісної атракції, інтимно-особистісного спілкування, емпатії, механізмів взаєморозуміння в процесі спілкування, культури висловлювань, прояві духовності особистості, подоланні бар'єрів комунікації, у викоріненні стереотипів поведінки, настановлень, помилок першого враження, каузальної атрибуції, забобонів, професійних, національних і етнічних стереотипів, здатності до самовдосконалення.

Емоційно-ціннісний компонент охоплює ціннісно-змістову сферу людини, яка представлена в культурі загалом і виявляється в здобутках, особистісних новоутвореннях, знаннях, нормах і цінностях, мотивації до самовдосконалення, культурі спілкування, рефлексії, емпатії, толерантності, прагненні до саморозвитку, культурному зростанні.

Поведінковий компонент охоплює комунікативну компетентність особи і визначається низкою завдань та їх змістом, здатністю самовдосконалювати свою культуротворчу діяльність на основі занурення в світ культури і духовності.

В навчально-виховному процесі вищого навчального закладу когнітивний компонент розкривається за умов діалогічних відносин суб'єктів взаємодії через презентативність наукових і

гуманітарних знань як інструменту свідомості і пізнання та характеризується різними формами, засобами, методами забезпечення повноцінного інформаційного обміну завдяки пробудженню внутрішнього діалогу мислення студентів.

Поведінковий компонент ґрунтується на цілеспрямованому розвитку в процесі комунікативної взаємодії окремих особистісних новоутворень. Він допомагає у формуванні умінь, котрі лежать в основі психолого-педагогічної грамотності та компетентності; особистісних та професійних норм; культури і вихованості майбутнього фахівця через організацію навчально-виховного процесу.

Емоційно-ціннісний компонент розкриває вплив дії цілеспрямованого педагогічного спілкування на саморозвиток і самоактуалізацію студентів. На цьому рівні впливової взаємодії закладено феномен соціалізації, соціальні характеристики налагодження контактів, наслідування загальнолюдського культурного досвіду та духовних й національних цінностей. Вплив відбувається через спеціально організоване викладачем раціональне розуміння, котре, завдяки програванню на заняттях рольових і ділових ігор, тренінгових елементів, творчих робіт, дискусій, що розвивають рефлексію, ідентифікацію, інтуїцію, емпатію та закріплюється у семантичному просторі особи завдяки відповідним сенсоутворенням. Цей механізм запускає в рух саморозвиток студента і не лише зовнішньо, але й внутрішньо та детермінує його потребу у зміні, удосконаленні, прояві високого рівня культури спілкування.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок з цього напрямку... На сучасному етапі дослідження комунікативної культури існує різноплановість підходів до розуміння її природи. У нашому теоретизуванні використовуємо особистісно орієнтований підхід, який дозволяє трактувати комунікативну культуру як інтегративне особистісне утворення, яке включає знання про етикетні норми спілкування, систему вмотивованих, морально зорієнтованих комунікативних якостей і вмінь людини, які мають для неї особистісний сенс і регулюють поведінкові аспекти її комунікації з іншими людьми.

Комунікативна культура формується у тісному взаємозв'язку взаємодії основних компонентів. Даний феномен віддзеркалює загальну культуру особистості, її соціальний розвиток є знаряддям суб'єкта спілкування, внутрішнім результатом його комунікативної діяльності.

В процесі дослідження виявлено, що формування високого рівня комунікативної культури студентів покращиться за умови впровадження ефективних педагогічних технологій у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Барковський В. П. Формування комунікативної культури в майбутніх працівників кримінальної міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. П. Барковський. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
2. Кравець В. Формування комунікативної культури школярів : гендерний аспект / В. Кравець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2006. – № 9. – С. 3–13. – (Серія : „Педагогіка”).
3. Куницына В. Н. Межличностное общение : учеб. [для вузов] / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
4. Межличностное общение / [сост. и общая редакция Н. В. Казариновой, В. М. Погольша]. – СПб. : Питер, 2001. – 512 с. – (Серия „Хрестоматия по психологии”).
5. Рюнт Р. Перевиховання людства: глобалізація навчального плану і педагогічної міжнародної етики в новому столітті / Розанн Рюнт // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 105–113.
6. Садова В. В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. В. Садова. – Кривий Ріг, 2000. – 20 с.
7. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 „Соціальна філософія та філософія історії” / С. О. Сарновська. – К., 2000. – 18 с.
8. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Валентина Іванівна Тернопільська. – К., 2009. – 532 с.
9. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Уваркіна. – К., 2003. – 22 с.
10. Швед О. Комунікативний потенціал сучасного студента / О. Швед // Психологія і суспільство. – 2002. – № 2. – С. 93–102.

Анотація

Э.М.Яценко

Коммуникативная культура личности и структурные компоненты ее формирования в учебно-воспитательном процессе высших учебных заведений

В статье обосновано сущность и специфику коммуникативной культуры личности. В таком контексте представлен теоретический анализ основных структурных компонентов, а также научные

поиски с целью эффективного внедрения в учебно-воспитательный процесс высших учебных заведений. Современные требования, которые выдвигаются перед высшей школой, а также исследования в сфере воспитания, предполагают наполнение ценностным смыслом основных структурных компонентов коммуникативной культуры как сферы духовной жизни человека

Ключевые слова: коммуникативная культура, личность, структурные компоненты, учебно-воспитательный процесс, высшие учебные заведения.

Summary

E.M.Yashchenko

Communicative Culture of Personality and Structural Components of its Forming in Educational Process of Higher Educational Institutions

The article deals with the essence and specifications of communicative structure of personality. The author accomplished theoretical analysis of its constituent parts as well as scientific insight into efficient implementation of tuition process at higher educational establishments. The modern requirements alongside with scholarly efforts in educational sphere assume contribution of mentioned-above constituents into communicative structure of personal spiritual development.

Key words: *communicative culture, personality, constituent part, educational process, higher educational institutions.*

Дата надходження статті: „29” вересня 2012 р.

АВТОРИ ВИПУСКУ

Андріїв Наталія Олегівна – студентка Національного університету цивільного захисту України (м.Харків)

Антонова Катерина Володимирівна – старший викладач кафедри української мови та гуманітарних наук ДЗ „Луганський державний медичний університет” (м.Луганськ)

Артерчук Тетяна Олександрівна – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України, кандидат педагогічних наук (м.Рівне)

Балабуст Надія Юріївна – аспірант Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м.Кам’янець-Подільський)

Берека Віктор Євгенович – професор кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету, доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Бех Іван Дмитрович – директор Інституту проблем виховання НАПН України, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (м.Київ)

Білоусова Людмила Іванівна – завідувач кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат фізико-математичних наук, професор (м.Харків)

Блажевич Юрій Іванович – старший викладач кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат історичних наук (м.Хмельницький)

Блажеева Зоя Дмитрівна – викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Борець Ірина Валеріївна – асистент кафедри організації авіаційних перевезень Інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету (м.Київ)

Бржозовська Світлана Іванівна – викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Бровчак Людмила Сидорівна – начальник відділу виховної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м.Вінниця)

Будяньська Вікторія Анатоліївна – здобувач кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, викладач кафедри загальної навчально-наукової підготовки Харківського національного економічного університету (м.Харків)

Вальчук Анатолій Миколайович – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат філософських наук, доцент (м.Хмельницький)

Виговська Тетяна Вікторівна – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат біологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Виговський Леонід Антонович – завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, доктор філософських наук, професор (м.Хмельницький)

Войтїк Оксана Олександрівна – викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Гавриленко Лариса Миколаївна – викладач-методист Хмельницького музичного училища імені В.Заремби, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Галус Олександр Мар’янович – проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Гладкова Валентина Миколаївна – професор кафедри управління освітніми закладами та державної служби Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, кандидат педагогічних наук, професор (м.Одеса)

Головачук Надія Іванівна – старший викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, заслужений майстер народної творчості України (м.Хмельницький)

Гриб Ірина Ігорівна – студентка, член наукового товариства з педагогіки та психології ВКНЗ „Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського” (м.Володимир-Волинський Волинської області)

Григор’єва Алла Анатоліївна – викладач кафедри трудового навчання та художнього конструювання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Гринченко Ігор Борисович – декан факультету фізичного виховання, доцент кафедри циклічних видів спорту і спортивних ігор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Харків)

Гуменюк Оксана Григорівна – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат психологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Давкуш Наталія Валеріївна – доцент кафедри методик початкової та дошкільної освіти Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ „Кримський гуманітарний університет”, кандидат педагогічних наук (м.Ялта АР Крим)

Данилюк Сергій Семенович – доцент кафедри практики англійської мови Навчально-наукового інституту іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат філологічних наук, доцент (м.Черкаси)

Дарманська Ірина Миколаївна – завідувач кафедри менеджменту Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Дармороз Галина Антонівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Денищик Олексій Іванович – доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Джуринський Петро Борисович – завідувач кафедри спорту та допризовної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Одеса)

Долинський Євген Володимирович – викладач кафедри перекладу Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Дяченко Марія Дмитрівна – доцент кафедри журналістики і соціальних комунікацій Класичного приватного університету, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент (м.Запоріжжя)

Желанова Вікторія В'ячеславівна – докторант, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат психологічних наук, доцент (м.Луганськ)

Закордонець Галина Володимирівна – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Зданевич Лариса Володимирівна – завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Зеленська Олена Піменівна – професор кафедри іноземних мов Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент (м.Львів)

Іванова Наталя Георгіївна – начальник наукової лабораторії №7 Національної академії Служби безпеки України, доктор психологічних наук, доцент (м.Київ)

Ісакова Ірина Миколаївна – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Казакова Наталія Вікторівна – начальник відділу педагогічної практики, доцент кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Катинська Лідія Леонідівна – здобувач Східноєвропейського університету імені Лесі Українки, викладач ВКНЗ „Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського” (м.Володимир-Волинський Волинської області)

Катревич Людмила Володимирівна – старший лаборант кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Кір'ян Марина Михайлівна – проректор з виховної роботи, доцент кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, кандидат педагогічних наук (м.Краматорськ Донецької області)

Корницька Лариса Анатоліївна – доцент кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Крутії Катерина Леонідівна – професор кафедри педагогічної майстерності вчителів початкових класів і вихователів ДНЗ Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти Кримського гуманітарного університету, доктор педагогічних наук, професор (м.Ялта АР Крим)

Кушнірук Мирослав Васильович – аспірант кафедри теорії та методики дошкільної освіти ДВНЗ „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (м.Івано-Франківськ)

Лисак Галина Олександрівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Литвинова Наталія Вікторівна – аспірант кафедри машинознавства Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (м.Глухів Сумської області)

Мазуренок Марина Вікторівна – аспірант Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Мазуренок Надія Іванівна – викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Мамон Олександр Васильович – асистент кафедри математичного аналізу та інформатики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (м.Полтава)

Мартинюк Олена Володимирівна – доцент кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Матвійчук Людмила Анатоліївна – асистент кафедри комп'ютерних технологій Луцького інституту розвитку людини Університету „Україна” (м.Луцьк)

Матушак Оксана Валентинівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Мачинська Наталія Ігорівна – професор кафедри педагогіки та соціальної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Львів)

Машкіна Людмила Андріївна – проректор з педагогічної практики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Мотозюк Людмила Миколаївна – доцент кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат психологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Невмержицька Олена Василівна – докторант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Дрогобич Львівської області)

Олійник Валентина Василівна – старший викладач Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Олійник Ірина Володимирівна – викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук Хмельницького університету управління і права (м.Хмельницький)

Ольховський Євгеній Олександрович – доцент кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат фізико-математичних наук, доцент (м.Харків)

Омельчук Олег Миколайович – ректор Хмельницького університету управління і права, кандидат юридичних наук, доцент (м.Хмельницький)

Павлик Ольга Борисівна – доцент кафедри іноземної філології Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Парамоненко Людмила Михайлівна – аспірант кафедри педагогіки, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та професійної майстерності Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м.Луганськ)

Погребняк Сергій Васильович – аспірант кафедри загальної і соціальної педагогіки та психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (м.Глухів Сумської області)

Роганова Марина Вікторівна – проректор з науково-педагогічної роботи, доцент кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, доктор педагогічних наук, доцент (м.Краматорськ Донецької області)

Романенкова Юлія Вікторівна – завідувач кафедри ювелірного мистецтва Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор мистецтвознавства, професор (м.Київ)

Ростомова Лада Миколаївна – доцент кафедри іноземних мов Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук (м.Одеса)

Руснак Іван Степанович – професор кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Садикова Ольга Кадирівна – старший викладач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Сас Олена Олександрівна – доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Северіна Тетяна Миколаївна – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Селюкова Тетяна Василівна – старший викладач кафедри загальної психології Національного університету цивільного захисту України (м.Харків)

Скиба Микола Єгорович – ректор Хмельницького національного університету, член-кореспондент НАПН України, доктор технічних наук, професор (м.Хмельницький)

Слюзко Валентина Іванівна – проректор з гуманітарної освіти, виховання та міжнародних зв'язків Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Смалиус Людмила Никифорівна – методист департаменту навчально-методичної роботи Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (м.Черкаси)

Сорокіна Галина Олександрівна – професор кафедри туризму та гостинного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор педагогічних наук (м.Луганськ)

Старовойт Ілона Йосипівна – доцент кафедри шкільної педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат психологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Федорчук Ольга Степанівна – доцент кафедри математики, статистики та інформаційних технологій Хмельницького університету управління і права, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Філінюк Валентина Анатоліївна – доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат філологічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Хітрова Ганна Вікторівна – аспірант Інституту педагогіки, психології та інклюзивної освіти факультету педагогіки та управління навчальними закладами РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м.Ялта АР Крим)

Хорошайло Олена Станіславівна – в.о.завідувача кафедри лінгвістики Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, кандидат педагогічних наук (м.Краматорськ Донецької області)

Цаль-Цалько Олена Вікторівна – студентка, член наукового товариства з педагогіки та психології ВКНЗ „Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А.Ю.Кримського” (м.Володимир-Волинський Волинської області)

Чайка Ірина Анатоліївна – викладач кафедри педагогіки та гендерної рівності, директор наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка (м.Тернопіль)

Чернявська Ольга Анатоліївна – студентка факультету управління та економіки Хмельницького університету управління і права (м.Хмельницький)

Шавровська Валентина Никонівна – викладач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (м.Черкаси)

Шавровська Наталія Володимирівна – доцент кафедри психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат психологічних наук, доцент (м.Черкаси)

Шевель Борис Олександрович – старший викладач кафедри машинознавства Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, кандидат педагогічних наук (м.Глухів Сумської області)

Шевчишен Микола Юрійович – доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат географічних наук (м.Хмельницький)

Шоробура Інна Михайлівна – ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, дійсний член Академії педагогічних і соціальних наук (м.Москва), доктор педагогічних наук, професор (м.Хмельницький)

Шумакова Олена Сергіївна – аспірант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, викладач соціально-гуманітарних дисциплін Стахановського навчального комплексу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Луганськ)

Щербина Дар'я Володимирівна – доцент кафедри педагогічної творчості Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Київ)

Яворська Інна Олександрівна – аспірант Хмельницького національного університету (м.Хмельницький)

Яківчук Галина Василівна – доцент кафедри теорії та методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Хмельницький)

Ярова Марина Вікторівна – доцент кафедри теорії та методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат педагогічних наук (м.Хмельницький)

Яценко Елеонора Михайлівна – доцент кафедри психологічних та педагогічних дисциплін Тернопільського національного економічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент (м.Тернопіль)

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Запрошуємо Вас взяти участь у випуску збірника наукових праць „Педагогічний дискурс”.

У „Педагогічному дискурсі” публікуються оригінальні (раніше ніде не опубліковані) статті теоретичного та експериментального характеру з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, школознавства, методики навчання, виховання, розвитку, професійної орієнтації учнів та студентів в закладах освіти та позашкільних установах, порівняльної педагогіки, соціальної педагогіки, педагогіки післядипломної освіти, ступеневої освіти тощо. Стаття повинна розкривати певну проблему в тій галузі, якій присвячена робота, та мати наукову новизну і цінність (теоретичну і (або) практичну).

Вимоги до статей:

При написанні та оформленні статей необхідно керуватись такими **вимогами**:

1. До друку приймаються статті, які відповідають тематиці збірника, що відображається у поставленому зверху зліва УДК.

2. Статті повинні бути написані українською мовою в науковому стилі і не містити граматичних помилок (стаття має бути вичитаною і завіреною філологом).

3. Структура статті повинна мати такі елементи (відповідно до Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. №7-05/1, пункт 3 (*Бюлетень ВАК України. – 2003. – №1. – С.2*)) [додаток 1]:

– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше питань загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з описаного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Також стаття повинна містити список використаних джерел та літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 „Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” (див. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел... (*Бюлетень ВАК України. – 2009. – №5. – С.26-30*)); анотації і ключові слова (українською мовою після заголовка статті – 6-8 рядків, російською і англійською мовами після списку використаних джерел та літератури).

4. Автор статті несе відповідальність за правильність та достовірність поданого матеріалу, за точне цитування джерел і літератури та посилання на них, що він стверджує своїм підписом на звороті останньої сторінки, вказавши: *вичитано, відредаговано, дата, підпис*.

5. Рукопис статті подається на компакт-диску, що містить матеріали, набрані у вигляді документа MS Word 97 (чи пізніших версій цієї програми). До диску додається підписаний автором роздрукований варіант рукопису. Текст на диску повинен бути ідентичним роздрукованому. Матеріали пересилаються у конверті формату А4.

6. Параметри документа: *формат листка* – А4 (орієнтація книжкова), *поля* – верхнє, нижнє, правє, лівє – 2 см, *шриффт* – Times New Roman, Суг, розмір 10, звичайного стилю, без переносів та табуляцій, *інтервали* – міжрядковий – одинарний, відступ першого рядка – 0,7 см, вирівнювання абзаців – за шириною.

7. Увесь текст повинен бути набраний шрифтом одного типу і розміру в одну колонку. Не допускається використання вставок та гіперпосилань. Можна виділяти символи (фрагменти тексту) курсивом та (або) напівжирним шрифтом. Бажано уникати (там, де це можливо) набору тексту великими літерами. При наборі тексту необхідно дотримуватись правил комп'ютерного набору тексту, зокрема, необхідно використовувати прямі лапки (не парні), круглі дужки, розрізняти символи тире і дефіса (тире відокремлюється з обох боків пробілами та є більшим за довжиною від дефіса). Нумерація сторінок не проставляється (нумеруються сторінки олівцем на звороті роздрукованого примірника рукопису).

8. Ілюстрації (рисунок, таблиці, формули, графіки, схеми) друкуються шрифтом 10pt, розміщуються по центру, складові їх частини групуються в один об'єкт. Підписи до них та посилання на них в тексті є обов'язковими. Загальна кількість ілюстрацій не повинна перевищувати десяти (всі вони входять до загального обсягу статті).

9. Бібліографія до статті повинна включати мінімум 5 літературних джерел, оформлених у встановленому порядку з обов'язковим зазначенням кількості сторінок. У посиланні на використанні джерела та літературу зазначається їх порядковий номер у списку літератури та сторінка, які проставляються у квадратних дужках (наприклад: [4, с.32]). Якщо автор

використовує посилання на декілька літературних джерел, то це зазначається так: [4; 32]. Бібліографія складається в алфавітному порядку або за порядком посилання в тексті. Статті без бібліографії редколегією розглядатися не будуть.

10. Обсяг статті повинен бути в межах 3-6 сторінок, набраних і оформлених відповідно до п.п.6-9.

11. Матеріали розташовуються у такій послідовності:

- 1) індекс УДК;
- 2) ініціали та прізвище автора(ів);
- 3) науковий ступінь, вчене звання, посада;
- 4) місце роботи: назва установи (скорочена), населеного пункту (якщо його назва не входить до складу назви установи), назва країни (для іноземних авторів). Всі дані про місце роботи беруться у дужки;
- 5) назва статті (друкується малими літерами з першої великої);
- 6) анотація статті та ключові слова українською мовою без назви статті і прізвища автора;
- 7) текст статті (з дотриманням усіх наведених вище вимог);
- 8) список використаних джерел та літератури;
- 9) анотації статті та ключові слова російською і англійською мовами із зазначенням прізвища й ініціалів автора(ів) та назви статті;
- 10) місце для запису дати надходження тексту рукопису до редколегії – „___” _____ 201_р.

Статті, оформлені з порушенням наведених вище вимог, прийматися до розгляду не будуть. Дискети та роздруковані примірники статей авторам не повертаються.

До редколегії збірника надсилаються такі матеріали:

- 1) стаття у відповідності до наведених вище вимог;
- 2) завірений витяг із засідання кафедри навчального закладу чи лабораторії науково-дослідної установи про рекомендацію статті до друку (для аспірантів, (здобувачів));
- 3) рецензія на статтю аспіранта (здобувача), підготовлена і підписана доктором (кандидатом) наук, та завірена в установленому порядку;
- 4) на окремому аркуші відомості про автора(ів) за поданою нижче формою [додаток 2];
- 5) чистий конверт з маркою для листування з редколегією.

Вартість публікацій становить **35 грн. за 1 сторінку тексту**, оформлену відповідно до вищезазначених вимог (+ 25 грн. на пересилання збірників для авторів з інших міст). На одну статтю надсилається один примірник збірника. У разі друкування статті у співавторстві, при бажанні отримати додатковий(і) примірник(и) для співавтора(ів) здійснюється доплата, яка дорівнює вартості друкування статті. Копії квитанцій про оплату подаються разом із статтями, оригінали автори зберігають у себе.

Банківські реквізити для оплати:

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
код 02138872 в ГУДКУ Хмельницької області
р/р 35424001001229 код 815013
Призначення платежу: за друк статті.

Усі матеріали необхідно надсилати на **адресу редколегії:**

29013, м.Хмельницький, вул.Проскурівського підпілля, 139, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, науковий відділ.

E-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Тел.: (0382) 79-59-45

Контактні особи: Галус Олександр Мар'янович, Кришук Богдан Степанович.

Додаток 1
ПРО ПІДВИЩЕННЯ ВИМОГ ДО ФАХОВИХ ВИДАНЬ,
ВНЕСЕНИХ ДО ПЕРЕЛІКІВ ВАК УКРАЇНИ

(З постанови Президії ВАК України від 15.01.2003р. № 7-05/1)

Необхідною передумовою для внесення видань до переліку наукових фахових видань України є їх відповідність вимогам пункту 7 постанови Президії ВАК України від 10.02.1999 р. № 1-02/3 „Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію”. Однак окремі установи-засновники таких видань не дотримуються вимог до складу редакційної колегії видань, не організують належним чином рецензування та відбір статей до друку, не надсилають свої наукові видання до бібліотек, перелік яких затверджено постановою президії ВАК України від 22.05.1997 р. № 16/5, тим самим обмежуючи можливість наукової громадськості знайомитися із результатами дисертаційних досліджень. У зв'язку з цим Президія Вищої атестаційної комісії України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Попередити установи-засновники наукових фахових видань, що у разі відсутності видань у фондах визначених ВАК бібліотек вони будуть вилучені з переліку наукових фахових видань України, в яких дозволяється друкувати результати дисертаційних досліджень.

2. Установам-засновникам фахових видань оновити склади редакційних колегій так, щоб більшість у них становили фахівці, основним місцем роботи яких є установа-засновник фахового видання.

3. Редакційним колегіям організувати належне рецензування та ретельний відбір статей до друку. Зобов'язати їх приймати до друку у виданнях, що виходитимуть у 2003 році та у подальші роки, лише наукові статті, які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

4. Спеціалізованим ученим радам при прийманні до захисту дисертаційних робіт зараховувати статті, подані до друку, починаючи з лютого 2003 року, як фахові лише за умови дотримання вимог до них, викладених у п. 3 даної постанови.

5. Встановити обов'язковим подання до ВАК України разом із клопотанням про внесення видання до переліку фахових також копії свідоцтва про державну реєстрацію друкованого засобу.

6. Зобов'язати установи, які є засновниками фахових видань, протягом 2003 року надсилати до ВАК України один контрольний примірник видання із супровідним листом.

7. Експертним радам ВАК України провести до 1 січня 2004 року аналіз наукового рівня публікацій у фахових виданнях і подати президії ВАК України пропозиції щодо внесення відповідних змін до переліку фахових видань.

Додаток 2
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА(ІВ)

Прізвище _____
Ім'я, по батькові _____
Науковий ступінь, вчене звання _____
Місце роботи (повна назва) _____
Посада _____
Навчальний заклад, в якому навчається (для аспірантів (здобувачів)) _____
Домашня адреса _____
Контактні телефони _____
Назва статті _____
Дата _____
Підпис _____

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Педагогічний дискурс

Збірник наукових праць

Випуск 12
Видається двічі на рік
Засновано в 2007 році

Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 12. – 381 с.

Комп'ютерний набір та упорядкування: Кришук Б.С.
Літературні редактори: Барташук О.Ю., Нагорний Я.В. (англійська мова)
Художнє оформлення: Ільїнський С.В.

За достовірність фактів, назв, дат, посилань на літературні джерела тощо відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Підписано до друку 03.10.2012 р. Здано до друку 03.10.2012 р.
Формат 60 x 84/8. Гарнітура Century Schoolbook. Умовн.друк.арк. 43.
Друк різнографією. Тираж 300 прим. Зам.№03/1012.

Адреса редколегії:

29013 м.Хмельницький, вул. Проскурівського підпілля, 139,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, науковий відділ.
тел. (0382) 79-59-45
e-mail: kgpa_nauka@ukr.net

Віддруковано у науково-видавничому відділі
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
29013, м.Хмельницький, вул.Проскурівського підпілля, 139
тел.: (0382) 79-58-96